IN CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS COMMENTARIUS LITTERALIS ET...

Martinus-Antonius Del-Rio

Digitized by Google

7. E. 16*.

MENTEM ALIT ET EXCOLIT

K.K. HOFBIBLIOTHEK
ÖSTERR. NATIONALBIBLIOTHEK

7.E.16.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

7. E. 16.*

IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS

COMMENTARIVS LITTERALIS, ET CATENA MYSTICA;

Ille authore,

Hæc collectore

MARTINO DEL'RIO, ANTVERPIENSE, SOCIETATIS IESV PRESBYTERO, DOCTORE THEOLOGIÆ, ET IN ALMA GRÆCENSI ACADEMIA DIVINORVM LIBRORVM PROFESSORE ORDINARIO.

PERMISSV SVPERIORVM

&

Cum GRATIA ac PRIVILEGIO CAESAREO.

INGOLSTADII,
Ex Typographeo ADAMI SARTORII.
ANNO DOMINI M. DCIV.

Digitized by Google

קדש קדשים הוא יהוה

Ἔξω δὲ οἱ κύνες, καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ὁ φιλῶν καὶ ποιῶν ψεῦδος.

ERVCTAVIT COR MEVM VERBVM BONVM DE CASTIS NVPTIIS, VBI SPONSVS AGNVS EST, SPONSA VIRGO PERMANET, THALAMVS TEMPLVM, THORVS ARA, PARANYMPHVS ARCHANGELVS, VBI PARTVS NON DEINTEGRAT; VBI VIRGINITATIS LILIVM FAECVNDITATIS ROSA PVRPVRAT: HOC QVICQVID EST VERBI, TIBI DEVS VERBVM, A ME MINIMVM, SED A TE MAXIMVM, MIHI CREDITVM FIDE BONA RESTITVO: TIBI TVVM DO, DICO, CONSECRO:

TE QVOQVE VIRGO MATER COMPELLANS ORO, OBSECRO; TV SPONSA SPONSARVM, HOC NVPTIALE MVNVS ASPICE, TV SERPENTIS ANNOSI CALCATRIX, TV GENIMINVM EIVS PERPETVA TRIVMPHATRIX, HOC TVERE, ET ME TVVM PROTEGE: PROPHANOS HINC PROCVL PELLE, PELLE IMPVROS, PELLE PERFIDOS.

AMEN.

BIBLIOTHECA PALAT.
VINDOBONENSIS.

Digitized by Google

SERENISSIMO PRINCIPI
FERDINANDO
ARCHIDVCI AVSTRIAE,
DVCI BVRGVNDIÆ, STYRIÆ,
CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, &c. COMITI TIROLIS, GORITIAE, &c. DOMINO SVO CLEMENTISS.

MARTINVS DELRIO SOCIETATIS IESV Presbyter S. Perpet.

QVos olim Louanij publicè de ſuggeſtu ſuccinctiùs fui profeſſus, & hîc Græcij in tua, FERDINANDE SERENISS. Academia priuato ſtudio auxi & recenſui, de ſpiritualibus SPONSI & SPONSÆ deliciis quadripartitos commentarios; tandem præſens præſenti, qua decet ſubmiſsione, libens lætus offero: ſed multis debitos nominibus. quòd à me, Societatis IESV homine, quæ obſtricta vt Mecænati, vt defenſori ac Patrono, à quo ſicut oculi pupilla diligitur; & ab huius Academiæ Profeſſore, quam maximo reip. in hoc firmo Barbariei, & Infidelitatis repellendæ propugnaculo; bono, PRINCEPS optimus, parens tuus KAROLVS, erexit, ſed auxiſti & ſtabiliuiſti. quòd rursùs ad te, qui SPONSI ac SPONSÆ verus & ſincerus amicus, vt quis alius principum Catholicorum, primus ſignum ſuſtuliſti ſartæ tectæ FIDEI præſtandæ; & (quod bonus quisque FORTITVDINI, CONSTANTIÆ, ZELO DOMVS DOMINI aſcripſit) ditioni tuæ ab hæreſi expurgandæ, ſpontè magis quam monitis aliorum, non promiſsis tantùm, aut verbis, ſed opera & reipſa deſudaſti. Magnum erat audere, & incipere. quale quamtum-

que

que in ipsis Principatus crepundiis, vix cæptum perficere? sic primus sponsi iussis obtemperasti. vulpes paruulas vineæ Dei Sabaoth demolitrices, cinxisti indagine, comprehensas expulisti. Quamquam non illæ vulpeculæ gannientes, sed vulpes adultæ dente terribiles. nihil tamen illis vel minarum iactantia; vel versutia, qua scelesta secta scelestiorem occulebant; vel molimina fœderum externorum, & hostis immanissimi accersiti, & Canysiæ summo flagitio proditę, profuerũt. Quia tibi decretum SOLI CONFIDERE, VNO NITI DEO; & hoc fretum, quod Imperij leges, & summi Dominij iura cuilibet etiam minuto Baroni permittunt, id Archiducali culmini per pusillanimitatem non sinere deperire. Fas non fuerit illud tibi fortè oblitum, sed de Dei libro nunquam delendum, neque ex memoria Ecclesiæ oblitterandum, prætermittere: regium inquam illud & dignum Regis ac Martyris Ermenigildi Nepote dictum: » Malle cum coniuge, Matre, Sororibus » extorrem mendicare: quàm in grege tibi credito pati, diutius » hanc Fidei Catholicæ, Ecclesiæ, & Deo inuisam iniuriam vi» gere.

Macte PRINCEPS hoc animo, hac pietate, hac religione. Sequere vestigia Impp. RVDOLPHI I. & FERDINANDI I. auorum tuorum; illius erga Sacrosanctam Eucharistiam reuerentiam; huius erga Societatem beneuolentiam, erga subditos clementiam, erga omnes liberalitatem. placebit id Deo, & dabit Regum Catholicorum Hispanię FERDINANDI & ISABELLÆ à quibus originem ducis, pace belloque fortunam, & plurium Regnorum accessionem. Hoc auguror, hoc voueo. AMEN. GRÆCII è collegio tuo Archiducali. VI. Kal. Octob. cIↃ. IↃ. CIII.

Diplo-

Diploma Cæsareum.

RVDOLPHVS Secundus diuina fauente clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Vuirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Notum facimus tenore præsentium vniuersis. Expositum nobis Honorabilem, deuotum nobis dilectum Martium Del Rio Sacrosanctæ Theologiæ Doctorem & L.L. Licentiatum, Societatis IESV presbyterum, multa à multis annis, & olim cum in Belgio Serenissimo Hispaniarum Regi Catholico Philippo Secundo à Consiliis fuit, & postea cum Societati IESV aggregatus, variis in Academiis vtilitati publicæ pro virili concionando, docendo, componendo incubuit, in humanioribus artibus, Iurisprudentia & Theologia laborasse, quæ partim edita partim vt edantur vel confecta vel affecta habeat, aut secundis curis recudi desideret. Vereri autem ne, quod iam, non sine aliquo nominis sui & Lectorum dispendio expertus, à quibus minimè expediat ea Typographis, sibi suisq; in fraudem exprimantur, ac proinde humiliter rogare vt Priuilegio se nostro aduersus huiusmodi iniuriam ac fraudem muniamus. Nos itaq; benigne considerantes quam vtilem Honorabilis, deuotus, nobis dilectus Martinus Del Rio, qui nobis ab insigni pietate ac doctrina prædicatur, Rei literariæ publice operam nauet, quod in iis, quæ iam antè ab ipso edita sunt liqueat, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis ac aliis quamcunque librariam negociationem exercentibus serio firmiterque vetamus & inhibemus, ne quisquam prænarrata opera per viginti annorum spacium à prima editionis die computandũ, intra Sacri Romani Imperij Regnorumq; & Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines simili vel alio charactere aut forma siue in toto siue in parte recudere, vel aliò recudenda mittere aut alibi etiam impressa adducere, vendere & distrahere clam seu palam, contra voluntatem & consensum supradicti Martini Del Rio, præsumat. Si quis vero secus faciendo Priuilegium hoc nostrum Cæsareum negligere vel transgredi conatus fuerit, eum non solum prænarratis libris, perperam quippe recusis & adductis (quos prænominatus Del Rio eiusue Mandatarij vbicunque deprehensos, vel propria authoritate, vel Magistratus illius ope & auxilio sibi vendicare poterunt) de facto priuandum, sed & decem Marcharum auri puri Fisco nostro Cæsareo fraudis vindici

& ſæpeſato Del'Rio eiuſue Mandatariorum vſibus ex æquo pendenda decernimus irremiſſibiliter puniendum. Mandamus ergo omnibus ac ſingulis noſtris & Sacri Romani Imperij Regnorumque ac Ditionum noſtrarum hæreditariarum ſubditis, cuiuscunque ſtatus, gradus, conditionis aut dignitatis exiſtant tam Eccleſiaſticis quàm Sæcularibus, præſertim verò iis qui in Magiſtratu conſtituti vel proprio vel ſuperiorum nomine & loco Ius ac Iuſtitiæ adminiſtrationem exercent, ne quenquam hoc priuilegium noſtrum Cæſareum temerè & impunè transgredi aut violare patiantur: quin potius contumaces ſi quos forte compererint præſcripta pœna puniri, aliiſque modis idoneis coërceri curent. Quatenus & ipſi in eandem mulctam incurrere noluerint. Harum teſtimonio literarum manu noſtra propria ſubſcriptarum & ſigilli noſtri Cæſarei impreſſione munitarum. Datum in Arce noſtra Regia Pragæ, die decima quinta Menſis Iunij, Anno Domini Milleſimo Sexcenteſimo ſecundo. Regnorum noſtrorum Romani vigeſimo ſeptimo. Hungarici trigeſimo & Bohemici itidem vigeſimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Ad mandatum Sacræ Cæſareæ Maieſtatis proprium

Rud. Coraducius

Io. Baruitius.

Additum Sigill. Cæſ. Maieſt. in cera rubra.

TIBI ADAM SARTORI ſoli permitto, vti COMMENTARIVM meum quadruplicem & Catenam in Cant. Canticorum Salomonis typis tuis excudas & diuulges. Id ne quis alius alibi, ex lege quam magnus Cæſar dixit, intra viginti annos proximos ab editionis die, faciat. Datum GRAETII Stiriæ, ANNO SALVTIS M. DCIII. Menſis Iulij die 25.

MARTINVS DEL'RIO,
qui ſupra.

FACVL-

FACVLTAS ORDINIS.

EGo Alphonsus Carrillius Præpositus Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Austriæ; potestate ad id mihi facta, à Reuerendo admodum Patre Claudio Aquauiua, Præposito nostro Generali, facultatem concedo, vt Commentarij in Cant. Canticorum à Patre Martino Del Rio S.S^{æ}. Theologiæ Doctore, Societatis nostrę ac publico Sacrarum litterarum in Græcensi Academia Professore, compositi, & eiusdem Societatis grauium doctorumq; virorum iudicio examinati & approbati, typis excudantur. In quorum fidem has litteras, manu nostra subscriptas, sigilloq; nostro munitas dedimus, Olomucij. 3. Kalend. Ianuarij Anno 1603.

Alfonsus Carrillius.

Locus Sigilli.

APPROBATIO.

CVm hæc R. P. MARTINI DEL'RIO, Societatis IESV in Cant. Canticorum Salomonis explanatio rectæ fidei bonisq; moribus nihil aduersum contineat, quinimmò, vti alia eiusdem DEL'RIO opera iam antè edita, pia sit, erudita, accurata, & ex optimis, veterum præsertim, interpretationibus veluti ex variis floribus texta corona pulcherrima spiret perquàm suauiter & salubriter; dignissima etiam mihi videtur, quæ typis committatur, & in vsum fructumq; plurimorum quamprimùm publicè appareat.

ALBERTVS HVNGERVS, S. Theol. D. Professor, & Procancellarius, nec non Collegij Theologici pro tempore Decanus in Academia Ingolstadiana

MARTI-

MARTINI DEL'RIO SOC.TIS IESV PRESBYTERI, ET S. THEOLOGIÆ DOCTORIS,

ISAGOGE.

COMMENTARII IN SALOMONIS CANTICVM CANTICORVM.

PAVGORVM manibus teritur eruditus, acutus, & breuis Commentarius quadruplex in hunc librum HONORII AVGVSTODVNENSIS; cuius ego M. S. duo exemplaria, vnum à Parcensis monasterij Præmonstratensium, alterum à Regularium D. Martini, in vrbe Louaniensi, & ad eandem vrbem, religiosis, vtenda nactus; quæ notatu digniora, publicæ vtilitatis gratiâ describere non grauabor. Ille igitur initiò fere operis sui, in principiis librorum tria docet examinanda, auctorem, intentionem, materiam. *Auctorem*, vt noueris nomen scriptoris, vtrum Ethnicus an fidelis, Catholicus an hæreticus fuerit. *Materiam*, vt scias vtrum de bellis, an de nuptiis, vel de quibus rebus tractet. *Intentionem*, vt cognoscas vtrum rem de qua tractat suadeat vel dissuadeat, vel liber lectus, quid vtilitatis conferat.] Quartum addere debuit *formam libri* seu tractationis, quæ est totius operis velut anima; & solet ad intelligendam materiam libri maximè necessaria esse, cùm præcipua difficultatis ab eâ promanent. De singulis videamus.

CAPVT PRIMVM.

DE LIBRI AVCTORE.

SECTIO. I.

VT reliquæ sacræ Scripturæ, auctor est Spiritus sanctus, scriptor rex sapientissimus Salomon, qui scribæ illius velociter scribentis optimè aptatus calamus fuit. Quod ad S.S. attinet, certâ fide tenendum est CANT. CANT. prophetiam esse ac librum protocanonicum. hodie Anabaptistæ, vt homines prorsus ani-

males, quæ non capiunt blasphemantes, nihil in hoc libro diuini latere contendunt, profanis omnia plena voluptatibus. Fauent his vesanus ille non sanæ Cypridis mystes Beza, & castis sacris inimicus Castalio; petulcis & pruriginosis suis interpretationibus. Decuit hoc, vt nouus hic Theodorus, veterem alium Theodorum sequeretur. nec enim iste nouus est nouantium error; rancidus est obscæni illius Mopsuesteni, damnatus II. Synodi Constantinopol. collat. IV. Eadem sunt horum argumenta. Negant hæc posse vlli spirituali vel sacro intellectui accommodari, quod quàm sit absurdum totus hic commentarius docebit. Addunt nusquam in Cantico *nomen Dei tetragrammatum, vel aliud ex augustis illis,* EL, SADDAI, SEBAOTH, *&c. reperiri. causam prætendunt, quia rex malè sibi conscius, fuit veritus ea profanis amoribus immiscere. ô perperam suspicaces! ô maliuolos rerum æstimatores! cur non, quod res erat, potiùs asseritis, materiam & stilum, qui floret deliciis, mel spirat & amores meros, iuxta pastoritij & nuptialis carminis legem, grauioribus illis teneriora nomina prætulisse: quibus non Dei Maiestas metuenda, sed in Ecclesiam amor, benignitas, & clementia denotantur? Dominum quæris? fratrem audi, sponsum, amicum, dilectum. Bellipotentem quæris? alibi licet: hìc cerne Pacificum, cerne Pastorem. Fortis tibi cordi? saucius & eadem traiectus penna potior amanti. Pro ineffabili accipe vnguentum effusum, myrrhæ colligamentum, hinnuleum, botrum Cypri, & quæ talia passim. Quid tu Ecclesia obstrepis vniuersa, cui liber iste semper canonicus habitus, & diuinorum mysteriorum pretiosus thesaurus?*[a]

Tom. 2. Concil. fol. 517.

[a] Vide Sixtum Senens. lib. 8. bibl. Heres 8. Canum lib. 2. loc. Theolog. Mich Medin. lib. 6. ort. fid.

לשלמה

SECTIO II.

ALTER nodus est, si scriba libri Rex Salomon, cur liber inscribitur Hebræis LE SELOMO? *nam adfixum illud datiuum potiùs quàm patrium casum postulat. ideò* LXX. *reddunt,* quod est Salomoni ὅ ἐστι τῷ Σαλομῶν. *dicatus ergo illi & inscriptus, non ab eo scriptus, aut dictatus. Variè Patres dissoluunt.* D. BERNARDVS serm. 1. *notat principium libri de osculis Salomoni conuenire, qui exponitur* Pacificus, *& tali inscriptione ad audiendum inuitari mentes eas, quæ iam valent sese à vitiorum perturbationibus & curarum tumultibus vindicare.* CHRISTOPOLITANVS *Episcopus censet sic positum, quia Salomon non suis, sed alienis spiritualibus nuptiis præcinat, nempe Domini nostri veri Salomonis. Confirmat hoc ipsum Chaldæus Paraphrastes, Simpliciùs mihi videtur, nec à tropologia, nec à mysterio rationem hìc petere, sed à nudo idiotismo. Nam* LE SELOMO *significat idem quod* Salomonis, *seu* secundùm Salomonem. *Vt enim adfixum istud Græci exponunt Datiuo, vel Accusatiuo cum præpositione* τῷ Δαυὶδ, *vel*

κατὰ Δαυίδ; sic Latini Euangelium Matthæi, vel secundum Matthæum, quod Hebræi dicerent LE MATHAI, & Syri DE MATHAI. Vnde apparet futilitas argumenti, quo nostram versionem Origenes nititur sugillare.

Scriptor ergo libri manet Salomon Rex sapientissimus, & nobilis Propheta, certè ante lapsum; fors & postea; de lapsu constat, de pœnitentia non æquè. Quid verius? docebunt sequentia.

SECTIO III.
DE POENITENTIA SALOMONIS.

PRIMVM censeo, cum Abulensi, quæstionem esse problematicam, nec alteram partem erroris damnari absq; temeritate posse. Non placet quod quidam nimis oratoriè vnam pro certa obtrudunt, & damnationem illius adeò liquidam contendunt, vt eam negare non liceat, quin & seriò non credenti gehennæ metum intendunt. Quid grauiùs possent aut seuerius, si foret ab Ecclesia definitum? Ergóne damnabitur quisqui Salomonem damnatum non credit? Vnde hoc fidei placitum nouum? damnariné Ambrosius, Hieronymus, Cyrillus, Epiphanius, Bachiarius, Strabus, Isidorus, & similes? Mihi ne Tichonius quidem, si non fuisset Donati partium, propter hoc dictum increpandus videretur. cesset exaggeratio, rationi locus præbeatur, & argumentorum momentis. sacræ Scripturæ locum nullum possunt apertum proferre. Nituntur duntaxat vno scipione; peccasse refert, pœnituisse non refert. Nego rectè hinc colligi, ergò non pœnituit. Imo verò, inquis, quia non ducitur hoc argumentum à scripturarum auctoritate negando, sed ab earum more, quo solent etiam cum peccato pœnitentiam referre. Vis hoc perpendamus? Primò quicquid agas, non nisi negatiui argumenti vim habet, subnixi affirmatiuâ consuetudine, quam vniuersalem esse probandum fuerat. Sed totum illud etiam complexum (Scriptura non meminit pœnitentiæ, vt meminit peccati; quod quando vtrumque factum, solet non omittere.) nullus opinor pro affirmatiua propositione tibi concedat, qui quid abnutiua sit nouerit. Deinde licet ita affirmatiuè differeres; scriptura solet meminisse pœnitentiæ, vt peccati, quando istud illa fuit subsecuta: hîc verò de Salomone agens non meminit pœnitentiæ, sed tantùm peccati: indicat ergo scriptura Salomonem pœnitentiam non egisse. Quis non videt maiorem argumenti si velis esse vniuersalem, negandam à Cyrillo & Hieronymo, neque te illam ex sacra Scriptura posse probare? nam quod de Manasse & Dauide solis adfertur, de quibusdam tantùm est, & particularis propositio; ex qua validum non esse huiusmodi syllogismum, pueri Dialecticorum nouêre.

q. 13. in cap. 7. lib. 2. Reg.

Præterea consuetudinem illam S.S. merè particularem esse, nec perpetuam, facilè probauerim. Cedo, vbi mentio pœnitentiæ peractæ à Bersabëe, à Samsone; à Juda Patriarcha, & fratribus eius, à Noëmo, & Lotho; quorum ebrietatem, scortationem, plagium, et parricidalem inuidiam, & incæstum concubitū legimus? an omnes hi certò damnati? vbi exstat primorum parentum pœnitentia, quorum delictum luimus? an & hi damnati? si pœnitentiam Manaßæ, & Dauidis S.S. *non prodidisset, an credere deberemus eos non egisse? si crederemus, nonne deciperemur? cur ergò decipi nequeunt ita de Salomone ratiocinantes? Corruit ergo ex* S. S. *petitum illorum fundamentum. Nec crederim D.* AVGVSTINVM *aliud tali argumento probare voluisse; quàm de pœnitentia Salomonis, ex* S. S. *nihil certò probari posse. nec enim vlterius hoc telo poterat tendere: nec vir prudentißimus & acutißimus plus probare, quàm poterat, conabatur; nec plus se probare putabat, quàm re vera probabat. Equidem nec puto pœnitentiam ex* S.S *clara vel euidenti consecutione elici. Si hoc putarem, non dicerem contrariam sententiam esse probabilem, dicerem erroneam esse, nec rectæ fidei consentire. Illud tantùm assero, nos non solùm niti argumento illo negatiuo, sed locis non obscurè pœnitentiam, secundùm grauißimorum Patrum explicationem astruentibus.*

Primus locus est in Regum historia;[a] *vbi Deus Dauidi pollicetur se, à Salomone misericordiam suam non ablaturum, sicut à Saule fecerat. Si non egisset pœnitentiam, abstulisset, & in æternum*[b] *abiecisset: non abiecit, non abstulit; ergo pœnituit, & in idololatria non perseuerauit. Argumentum est Bachiarij & Tichonij, locis mox citandis. Si tentes effugere, dicendo misericordiam intelligi de posteris eius in Regio solio conseruandis: ad hoc diuortium se tibi Tichonius obiicit, & quærit: Quid Dauidi prodest, si propter eum filius eius regnum terræ obtineret, cæleste perditurus? optasset potiùs Dauid, in cuius gratiam hæc promißio fiebat, illo quàm isto carere Salomonem. Deinde potiùs agi de animæ salute, vel inde patet, quia huic promißioni addititia subditur promißio de regno, vt alia. Verba discute, & deprehendes. Quin & in illa priore Sauli eum comparat;*
„ quem (*ait*) amoui à facie meà, *hoc est, permisi malè perire amissa gratia mea. Si ergo Deus pollicitus contrarium Salomoni, sanè exitum illi è vita fœlicem pollicitus; qui sine pœnitentia nequit peccatori contingere. Caue dicas, ne de Saule quidem id* S.S. *negasse eum saluum & pœnituisse: nam* S. S. *expreßè modum mortis propria illatæ manu, & Pythonissæ consultationem, & desperationem eius literis consignauit; quorum nihil de Salomone probari potest. Respondent alij promißionem illam ad spiritualem Salomonem* CHRISTVM *Dominum pertinere ex D.* AVGVSTINI *sententia:*[c] *scio hoc sentire quoque D. Ambrosium, & Angelomum.*

Sed

a 2.Reg.7.& 14.

b 1.paral. 28.v. 9.

c lib.17. de ciu. Dei c. 8.

Sed nihilominùs cum aliis[d] *contendo de terreno Salomone historico id sensu;* d Bachiario, & Tichonio.
de CHRISTO *verò allegorico, sed præcipuè intento, intelligi posse. nam cuncta Salomoni aptè conuenire, quædam magis quàm* CHRISTO, *docuit accuratè* ABVLENSIS;[e] *ac censuerunt etiam, Bachiarius, Tichonius,* e d. q. 13.
D. Isidorus, Glossa Interlinearis, & pleriq; Neoterici, Liranus, Burgens. Hugo, Cartusianus, Caietanus.

Secundus locus est, in Prouerbiis,[f] *secundum versionem* LXX. *vbi Salomon inquit,* Nouissimè ego egi pœnitentiam. *Si respondeas hoc eum non in sua, sed in pigri persona dicere: Vrgeo, quoniam per hunc pigrum semetipsum voluit significare: et ideò vt in propria persona hoc ab eo dictum voluit, qui ex hoc loco Salomonis pœnitentiam probauit B.* HIERONYMVS.[g] *Huic replicæ respondent, D. Hieronymum non loqui ex sua, sed ex Hebræorum sententia, quare se hoc Hieronymi dictum non magnifacere. Responsio nullo pacto satisfacit. primò quia non benè probant eum ex sententia Hebræorum loqui. nam licet alio loco scripserit hoc Hebræos asserere; tamen quia hoc loco Hebræorum non meminit, & quia in hoc vltimo ferè suo scripto ex animi sui sententia loqui solet, credendus est ipsemet ita sensisse. Nec verò nunquam quod Hebræis visum, id non visum ipsi D. Hieron. imò quando non improbat, proniùs est vt approbet. Quid vero? an si ex eorum sententia locutus foret, idcirco id falsum foret, quia veteres illi Hebræi tenuerunt? nonne per traditionem veram maiorum id potuerunt accepisse? fabulas aliquãdo recensent; an igitur semper fabulosi? næ tu hoc vno ariete prophanis historiis & Josepho, & cunctis cæterarum gentium annalibus, præter S.S. vna fidem operâ deiicias: qui namque, in quibus non aliquid incompertæ veritatis, & fabulæ pellucentis? Denique falleris cùm Hieronymum solum, putas id ex hoc loco collegisse. idem inde probauit D. Cyril. Hierosolymitanus,*[h] *& D.* ISIDORVS.

f c. 24 v. 32. sc.
g in Ezech. c. 43.
h Catechef. 1b.

Tertium locum obtinent verba[i] *quibus pœnitentiam suam non tam affirmat, quàm subindicat, vt cũ dicit;* Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum. non didici sapientiam, & nõ noui scientiam sanctorum.[k] *Respondent, hæc verba non esse Salomonis, sed Agur cuiusdam. Verùm Ecclesia Latina semper hæc videtur habuisse pro verbis Salomonis. Scio* LXX. *habere;* Deus docuit me sapientiam, & scientiam sanctorum cognoui, *quod D. Augustinus est secutus: sed tamen illud,* insipientissimus seu stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum, *quod etiam* LXX. *& Aqu. agnoscunt, satis indicat Salomonem etsi scientia illi à Deo fuerit infusa, fateri tamen se illa abusum, non secus ac si omnis expers sapientiæ fuisset. Quid etiam aliud sonat Ecclesiastes? (quem sub finem vitæ scriptum meritò volunt) incipit asserens voluptates & terrena hæc omnia vanitatem esse vanitatum: docet illa*

i citante eum Abulens.
k Prou. 30. v. 2.

cuncta se expertum (non sanè fuit ante lapsum) & tandem finit laudans Dei timorem, & mandatorum eius obseruationem, & vltimam retributionem. His omnibus occurrunt, ad pœnitentiã non sufficere; si ore confitearis, & peccatũ agnoscas: & (quod superfluum) exempla congerunt probaturi, quod nullus negat. Quæro ab illis, an cordis scrutatores sint? cur sequiùs rectè dicta interpretantur? cur hypocrisim impingunt? cur malè suspicãtur? ait aliquis se peccasse: cur non credam ex animo loqui, ex animo dolere, nisi professioni actum videam repugnantem? Dicit Dauid; peccaui: credit Nathan. dicit Salomon, peccaui: cur non credis ex animo locutum? Si tam durus es ad credendum, nec de Manasse crederes, pœnitentiam egisse; si superesset solus Regum liber: nam in eo tantùm fit mentio mortis & peccati. [l] fallereris tamẽ, vt liber prætermissorum conuincit.[m] Igitur crede hîc quoq; te in Salomone labi posse, de quo in Regum Historia mortis tantũ & peccati mẽtio habetur, sicut de Manasse. Sicut. n. post narratũ peccatũ eius legimus » Manassem dormiuisse cum patribus suis, & sepultum esse, &c.[n] Sic de » Salomone scribitur, dormiuitq; Salomon cum patrib. suis, & sepultus » est in ciuit. Dauid patris sui.[o] nisi maius fortè dicas peccatum Salomonis et maioris indigum pœnitentiæ, quàm Manassis: Sed tũ tibi manifestè S.S. auctoritas refrageretur. Nonne hac ipsa mente scriptũ à Siracide; Salomonem habuisse finẽ cũ maiorib.[p] suis? καὶ ἀνεπάυσατο μετὰ τῶν πατέρων. quid hoc, nisi in pace sepultum cum maiorib. suis Dauide, ac reliquis iustis? Nam Reges Iuda, qui impœnitẽtes mortui, sepulcris caruisse maiorũ, notant viri eruditi. Veniam ergo credibile est accepisse, qui cũ maiorib. quietẽ adeptus: hoc autẽ quia pœnituit. Sic Bachiarius, hoc argumentũ vrgens. Sed obiiciunt etiã Amon, Manassis filium, licet pœnitentiã nõ egerit, cũ maiorib. suis quieuisse, atq; eodem modo sepultum. Quæro, vnde illis cõstet non egisse, nisi quia S.S. hoc non dicit? quod argumentũ iam dispuli. Præterea non dicitur in contextu S.S. cum maiorib. quieuisse, aut cum illis sepultus esse Amon; sed duntaxat sepultũ in horto Oza, vbi pater, in sepulcro suo, idq; postquã aliquando iacuit insepultus. Imò nec dicitur ἀναπάυειν seu quiescere, quia violenta morte peremptus fuit, quæ omnia desunt sepulturæ & morti Salomonis. ideo nequit hoc exemplo subuerti Burgensis et Bachiarij argumentum. Verumtamen fateor nihil horum Apodicticum esse, sed Topica tantùm omnia, & verisimilia. Nos tamen loca quædam S.S. affirmatiua, illi nullum, nisi vnicum abs nuda negatione petitum adducunt.

Proximus locus decidendæ quæstionis petitur à Patrum auctoritate. hîc illis nec hilum cedimus. quia pleraq; (quibus adiiciam multa) quæ adferunt testimonia, probant solummodò Regem hunc lapsum in idololatriam, & alia peccata, & ob id gratiam amisisse, gloriam fœdasse, inoffensum vitæ cursum initiis non respondisse, & quæ his alia similia. hoc probant, nec aliud pleraque quæ laudant Patrum dicta, vt D. IVSTINI[r] B. Irenæi, Tertulliani,

[l] 4. Reg. c. 21.
[m] 2. Paralipp. c. 33.
[n] d. cap. 21. v. 18.
[o] 3. Reg. 11. v. 44.
[p] Eccli. 47. v. 26.
[r] Iustin. dialo. cont. Triphonem, Irenæus lib. 4. adu. hæres. ca. 45. Tertul. lib. 5. cont. Marcio. Orig. hõ. 20. in Num. Cyprianus lib. de vnit. Eccles. & epist. ad Rogatian. Chrysost. hom. 66. ad pop. Antioch. & ibid. hõ. 40. & epist. ad Theodo. Hier.

Tertulliani, Origenis, D. Cypriani, Chrysostomi, Hieronymi, Ambrosij, Augustini, Haymonis: neque nos id negamus. Alia testimonia nonnihil vrgent, eò quod licet de damnatione non loquantur expreßè, videantur tamen de illa loqui: quæ nec ipsa nobis officiunt. Vt D. CYRILLI Alexandrini dictum; qui lib. 8. contra Julianum duntaxat voluit negare Salomonem illis sanctis Patribus annumerandum, qui inoffenso ab idololatriæ gradu prophetiæ curriculum per totam vitam percurrerunt. Vt D. AMBROSIVS, qui in Apolog. Dauidis 1. cap. 3. scribit in hæc verba; Quid de Salomone sancto loquar; cuius posteriora cùm graui errore non careant, vulgus tamen Judaicum æstimat ipsum venisse pro CHRISTO? & quàm multos grauis erroris offensa reuocauit? Maiori itaque culpa plus profuit, ne supra hominem crederetur, qui vitio non caruisset humano. Fuit igitur in eo inuidiosa sapientia, & culpa suasoria, quæ hominem comprobaret.] & lib. 2. cap. 5. Salomon templum Deo condidit, sed vtinam sui corporis templum ipse seruasset!] verùm hæc me non dimouent à sententia. priore loco reprehendit errorem Judæorum, qui loca S. S. de Meßia ad Salomonem detorquebant, & eum pro Meßia venerabantur, quos etiam acriùs postea increpat, lib. 2. cap. 6. & 7. Vbi & illud ait; Non ergo Salomon Dei filius. Sed qua ratione eum Dei filium putauistis? an quia sapiens fuit? Sed hic sapientiã postulauit; quamquia non habebat, orauit vt acciperet, & accepit. CHRISTVS ipse sapientia est, naturaliter vniuersum habens, quod in rebus humanis Salomon accepit per gratiam. Denique quod accipitur ex tempore, in tempore poßidetur. Salomon enim sapientiam nec principio sui habuit, nec in fine possedit. Neque enim habere se credidit quod poposcit: & postea auersus à Dei cultu, non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, vt offenderet. offendit in tantum, vt etiam quod meruerat amitteret. Cur igitur hunc Dei filium credidistis?] Quibus verbis apertè ostendit, se contra Judæos tantùm agere, & honorem diuinum Salomoni ademptum ire, & sapientiam illi precariam tribuere, & contendere, quòd eam peccato amiserit, & per luxuriam templum corporis sui prophanarit, nam qui fornicatur in corpus suum peccat. Vera hæc omnia, verùm nihil ad Dionysum, vt dici solet: quia de pœnitentia nimis quàm altum silentium. Quid si hanc ex ipso Ambrosio probem? tribus possum argumentis. Primùm, quia vtroque libro semper Salomonem cum Dauide, & Salomonis peccatum cum peccato Dauidis comparat. Secundò, quia vt Dauidem, sic & Salomonem sanctum appellat. Respondent sanctum dici respectu temporis antè peccatum. an ergo volunt eodem modo Dauidem sanctum vocari respectu temporis, quod ante peccatum? at D. Ambrosius ait; Dauid sancto Bersabeë in mysterio sociatam. certè post lapsum sociata. Veriùs ergo vtrumque vocari sanctum respectu temporis, quod est vltima rerum linea: quando demum

lib. 2. cont. Iouin. Ambros. in psal. 118. Augustin li. 22. cont. Faust. c. 85 & in qq vet. testam. q. 18. & Haymon in Isaiæ cap. 36.

Cyrillus.

Ambrosius.

mum sanctus & beatus meritò vocandus. Quis vnquam vel Saulem, vel Judam Iscariotem, sanctum simpliciter vocauit, cùm tamen initiò sancti fuerint? nimirum ad mortis tempus in talibus absolutis denominationib. loquendi communis consuetudo solet referri. Hæc ergo mens Ambrosij, hæc nominis illius ratio fuit; opinari sanctum è vita decessisse: Tertiò, nisi D. Ambrosium ἀλαζίας (à quo vitio fuit alienissimus) velis accusare, necesse habes fateri Salomonem ab eo pœnitentibus annumeratum. perpende verba illius cap. 5. & verborum seriem. cùm sanctos qui peccârant enumerasset, Samsonem, & Dauidem, et postea illis adderet B. Paulum, inter hunc
» & Dauidem, Salomoni locum assignat, his verbis; Si Dauid infirmus, tu
» fortis es? si Salomon lapsus est, tu immobilis? si Paulus primus peccatorum,
» tu potes primus esse sanctorum? Ergo si errauerunt iusti, errauerũt sicut ho-
» mines: sed peccatum suum tanquam iusti agnouerunt.] Qui isti, qui errauerunt sicut homines? non Dauid, Salomon, Paulus? qui isti qui tanquam iusti peccatum agnouerunt? nonne iidem Dauid, Salomon, Paulus? nam quos errasse dixit vt homines, eosdem vt iustos peccatum suum agnouisse dicit. nisi fortè per summam iniquitatem Salomoni eamdem culpam adiudicans, iisdem verbis Ambrosij comprehenso, communem pœnitentiam abiudices. Non addam verbum in re clara. Venio ad D. CHRYSOSTO-
» MVM, qui Hom. 80 ad Pop. Ant. quæ est de pœnitentia, cùm dixisset, nemi-
» nem debere virtuti suæ indormire, aut nimium confidere; neminem quoque
» debere in vitio desperare; duo subdit exempla: Quid enim Manasse peius?
» quid verò beatius Salomone? attamẽ ille quidẽ Deum potuit habere propi-
» tium; hic autem quia dormitauit, lapsus est.] Sic ille. possum respondere de lapsu in peccatum agi, nec tamen vltimam pœnitentiam negari: dormitasse ad tempus, & in peccato volutatum, sed euigilasse & emersisse. Sed instant, comparationem institui cum Manassis vltima & ritè obita pœnitentia: ergo significat B. Ioannes non pœnituisse Salomonem. Quasi necessarium sit similitudines per omnia in singulis circumstantiis conuenire. Similitudo esse desineret, identitas existeret. Si contendis per omnia debere conuenire, necesse est fatearis Salomonem pœnituisse, sed non vt oportet pœnituisse, quod de Esau & de Juda traditore Chrysostomus subiungit. Vnde pro sancto Chrysostomo hanc imperfectam pœnitentiam Salomonis es probaturus? Negabis potius per omnia exigendam comparationem? patere idem nos tibi respondere. Profertur alius eiusdem locus ex eiusdem 5. tomi. serm. vnico de pœnitentia, vbi videtur agere de omissione pœnitentiæ in morte,
» & amætania finali; Quis sceleratior (inquit) Manasse? & hunc pœ-
» nitentia reuocauit. Pœnituit Deum quòd Saulem Regem elegerit, quapro-
» pter; nisi quia idem pœnitentiam ignorauit? Quis sapientior Salomone?
» Sed nesciens pœnitentiam, amisit gratiam.] Fateor diu nesciuisse, quia diu

distulit; fateor gratiam amisisse, addo nec recuperasse; sed interea dum pœnitentiam nesciuit. Deinde, quam ais gratiam? nonne quam mortifera culpa omnes amittunt? aut fortè ipsam sapientiæ lucem: nec est necesse id de corona gloriæ, seu mercede vitæ æternæ nos interpretari. Sed quidquid amiserit peccando; dico amisisse quamdiu in luto & fecibus hæsit: recuperasse Dei gratiam, cùm emersit. Nunquam ergo recuperauit, dices; quia Sauli comparatur. Comparat, verùm non per omnia. Nam Saulis Deus posteros regno planè priuauit, et Deum pœnituit regni collati. Non dices opinor idem de Salomone, ne S.S. repugnes. D. AVGVSTINVM subiungunt, vt certum sententiæ illorum authorem. Primò, quia contendit de pœnitentia Salomonis, aut Dei in illum indulgentia, nihil penitùs in S.S. haberi. censuit hoc lib. 22. contra Faustum cap. 88. non tamen propterea negat pœnituisse: doctior & acutior erat, quàm vt ita ratiocinaretur. Idem, comm. in Psal. 126 in prin. ait; reprobatum à Deo, & cecidisse. Non dices opinor cecidisse, quia reprobatus: Sed reprobatum, quia cecidit. Verum id est quādiu iacuit: mox vt surrexit, iterum gratus Deo fuit. qui dicit cecidisse, non idcirco affirmat nunquam surrexisse. Quid ergò cùm dicit alibi lib. 17. de ciu. Dei cap. 20. eum bonis initiis malos exitus habuisse? Refero ad senium, seu mediam ætatem exactæ & vltimæ proximam, quo tempore adhuc amator mulierum & cultor idolorum. Hos malos exitus bona iuuenta habuit. Sed exitus fuère adspectu ad principia, media statio seu tempestas respectu ad portum vltimæ pœnitentiæ, quem ætate decrepita occupauit. Quod tempus adolescentiæ exitus est, id ætati malæ duntaxat vestibulum est. Addo D. ORIENTIVM, è cuius monitis breui à me lucem adspecturis, hæc adscribam. Augustinus. Orientius.

> Ipse etiam Salomon; cuius sapientia prisco "
> Tempore & in toto nobilis orbe fuit; "
> Ducitur in facinus vetito laqueatus amore, "
> Fœmineo subdens turpia colla iugo: "
> Et Domini immemorem meritò præconia laudum, "
> Quæ iuuenem ornarant destituere senem. "

Tantùm voluit, illaudatam eius senectutem & maculosam peccatis præ iuuentute fuisse. RABANVS nihil de suo, tantummodo hìc sequitur Augustinum. Adiicio liberaliter EVCHERIVM, BEDAM & ANGELOMVM, pro tribus: si vnius eiusdem pro tribus recipiendum testimonium. Beda secùs accepit D. Augustini dicta quàm oportuit. Eucherius ille in libros Regum, idem creditur Beda. Angelomus ex subditiuo Eucherio cuncta censuit in Stromatibus. pro vno ergo tres isti habendi. Vltimò producitur IOSEPHVS Iudæus, qui lib. 8. antiq. Iud. cap. 2. sect. 7. Deterior (ait) factus ante obitum: & à patriis moribus desciscendo, indignum ante gestis rebus vitæ exitum habuit.] non loquitur Rabanus in libr. Regum. Eucherius, Beda, Angelomus, ibid. Ioseph.

Josephus de æterna iustorũ gloria, sed de hac mundana. Inusit enim Salomon tot peccatis gloriæ partæ maculam fœdissimam ante mortem: & , qui optimis regibus iuuenis meruerat accenseri, factus erat de classe idololatrarum, & nimis vxoriorum: verùm id ante pœnitentiam; cuius describendæ Josepho cura non fuit, vt rei ad gentiles parum attinentis. Nec credibile est à communi Hebræorum sententia Flauium dissensisse, traditionum patriarum valdè tenacem. Traditio autem Hebræorum teste D. Hieronymo comm. in Ecclesiasten, pœnitentiam Salomonis asserit, quod expressè in SEDEROLAM *continetur.*

SEDEROLAM & Hebræi.

Jam tempus est vt in medium proferam eos, qui stant pro Salomone. prætermitto illam Hebræorum auctoritatem, quæ penes me nulla est, quando sola; nonnulla, quando à Patribus etiam comprobata, vt hoc loco accidit. Ordiar à recentioribus. Sententiæ nostræ sunt D. THOMAS *Aquinas, qui nunc vnus Doctorum Ecclesiæ, &* VINCENTIVS *illo nonnihil anterior: sed respondent eos non ex sua sed ex Judæorum locutos sententia: loquuntur ex horum sententia, fateor; sed quia nihil opponunt, patet probabilem sententiam arbitratos; quod negat amicus, homo eruditus, qui nuper tam laboriosè Salomonis pœnitentiam impugnauit. Hos præcessit* PET. COMESTOR, *scholasticæ scriptor historiæ; qui, quod Hebræi, censuit. Quot sæculis illo antiquior fuit* TICHONIVS*? is Reg. 3. de promissis & lege, in hac verba scribit; Quid dicimus de Salomone? cum Deo est, an post idololatriam reprobatus est? si cum Deo dixerimus, impunitatem spondebimus idolorum cultoribus: non enim dicit Scriptura pœnitẽtiam egisse Salomonem, aut recepisse * pœnitentiam. Si autem reprobatum dixerimus, occurrit vox Dei, quæ dicit; nec terræ quidem regnum auferre Salomoni propter Dauid, sicut scriptum est in libro regnorum.* Disrumpens disrumpam regnum de manu tua, & dabo illud seruo tuo. Verùm in diebus tuis non faciam hæc, propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui, accipiam illud. Verum omne regnum non accipiam, vnum sceptrum dabo filio tuo, propter Dauid seruum meum, & propter Ierusalem quam elegi. *Quid enim prodest Dauid, si propter eum filius eius regnum terræ consequeretur, cœleste perditurus? Quo manifestum est, cum Deo esse Salomonem; cui * regnum quidem terræ non est ablatum propter Dauid; quod dixerat;* Arguam in virga hominum peccata eius: misericordiam autem meam non auferam ab eo.] *Quibus verbis,* virgam hominum *vocat regni terreni diuulsionem;* misericordiam Dei, *cœlestis regni hæreditatem, quam contendit Salomoni à Deo relictam. Fortè hunc reiicient, vt Donatistam: sed hìc de Donati errore non agitur, extra quem regularum eius testimonio etiam D. Augustinus, terror Donatistarum, vtitur: & Tichonij*

D Thomas. Vincentius Belluacens.

Pet. Comestor.

Tichonius.

* lego, indulgentiam. videtur ad hęc verba allusisse D. Augustinus supra.

* Corr. ne regnum quidem terrę est abla.

*chonij homilia in Apocalypsin adeò Catholicis etiam placuerunt, vt longissimo tempore credita fuerint esse ipsius Augustini. Sed tamen accipiant Patres Orthodoxos. Primùm, vt demonstraui, D.*AMBROSIVM, Ambrosius.
*Deinde D.*HIERONYMVM *lib. 12. in Ezech. cap. 43. qui præferent* Hieronymus.
templum illud Propheticum Salomonio: tantum (ait) inferior templo, quod nunc ostenditur Ezechieli, vt non solùm cultores eius & æditui, sed & ipse ædificator eius Salomon peccauerit, & offenderit Deum: licet postea egerit pœnitentiam, scribens Prouerbia, in quibus ait: Nouissimè ego egi pœnitentiam, & respexi vt eligerem disciplinam.] *Quid hîc tributum Iudæis, vbi omnia ex dicentis mente confirmata non obscuro* S.S. *testimonio? cui etiam credidit B.* CYRILLVS *Hierosolymitanus Catech. 2. scribens; Et Salomon ceciderat; Sed quid inquit?* postea ego egi pœnitentiam.] *Vbi hoc, inquit, nisi prædicto loco Prouerbiorum? Dissentiunt ergo D. Hieronymus & D. Cyrillus ab iis qui negant in* S.S. *vllam Salomonis pœnitentiæ memoriam exstare. Quid B.* EPIPHANIVS*? inter ceteros Marcionis errores damnat eum, quo putabat à Christo apud inferos relictum Salomonem: nónne hac damnatione manifestè docet se Regem hunc iustis & beatis patribus veteris testamenti annumerasse? nam si damnatum, vel vlla ex alia, quàm Marcionis illa causa, putasset, non peccatorem impœnitentem hunc inter Abel, Enoch, Patriarchas, Mosem, & Dauid recensuisset. Quid B.* BACHIARIVS*? in epist. ad Ianuarium de recipiendis lapsis, censuit, etiamsi in* S.S. *non fieret aperta pœnitentiæ mẽtio, ex eadem tamen id satis clarè deduci. Verba sunt ista: Salomon ille mirabilis, qui meruit assistrici Dei, hoc est, sapientiæ copulari, in alienigenarũ mulierũ cucurrit amplexus, & vinculo libidinis illaqueatus etiam sacrilegij errore se polluit. quia simulachrum Chamos Moabitico idolo ædificauit. Sed qui per prophetam culpã erroris agnouit, nũquid misericordiæ cœlestis extorris fuit? * Ac forsitan dicas; nusquam eum in can. lego pœnituisse; neq; misericordiã consecutum. Audi ergo, frater; * pœnitẽtiam eius, quæ nõ inscribitur publicis legibus, fortasse ideo acceptabilior indicatur, * qui non ad faciem populi, sed in secreto conscientiæ, teste Deo, pœnituit. Veniam autem ex hoc consecutũ esse agnoscimus; quia, cùm solutus fuisset à corpore, sepultum illum inter Regum Israëlitarum corpora scriptura commemorat, quod tamen alibi peccatoribus Regibus abnegatũ esse cognoscimus, qui vsq; in finẽ vitæ suæ in propositi sui peruersitate manserũt. Et ideo quia inter Reges iustos meruit sepeliri, nõ fuit alienus à venia: veniã autẽ ipsam sine pœnitentia non potuit promereri.] hæc beatus iste, cuius auctoritas, vt Hieronymi, Cyrilli, & Tichonij eò maior est quàm ab aduersariis citatorũ, quòd nostri rẽ examinant et argumẽtis probãt. Prætereo* ISIDORVM, *quem cum D. Ambros. nostræ fuisse sentẽtiæ Abulensis fatetur. Quæso (lector) caretné*

Cyrillus Hierosolym.

Epiphanius, contra hær. 42. lib 1. tom. 3. in prin.

Bachiarius. Locum hunc mutilum prorsùs edidit Solanius; quare adscripsi integrum ex meliore codice.

* for. at.

* mallem pœnitentia.

* corr. quia.

Isidorus.

proba-

probabilitate opinio, quæ est Tichonij, Isidori, Bachiarij, Epiphanij, Cyrilli, Hieronymi, & Ambrosij? quid? nónne probabilior est, quàm ea, quæ fortaßis tantùm fuit Chrysostomi & Augustini (quanquam nec horum apertè fuisse ostensum) & pauculorum verba solius D. Augustini transcribentium?

Argumenta contraria soluta. *Restant partis vtriusq; rationes. Damnantium Salomonem hæ sunt. Primò, non traditur pœnituisse, ergo non pœnituit, huic abundè responsum est. 2. legimus Salomoni Dominum iratum. 3. Reg. 11. v. 9. Sed demum id, quamdiu mens eius à Deo fuit auersa: placatus fuit Deus, mente eiusdem ad eum conuersâ. 3. Sapientia Sirach nihil de pœnitentia illius meminit. cap. 47. fateor: Sed multa prætermittunt sacræ literæ nobis cogitanda & ex aliis locis eruenda. 4. Cur magis meminit pœnitentiæ Manaßis? fors quia regno deiectum & captiuum Deus liberauit & solio restituit: ideo narranda fuit eius resipiscentia: Salomon verò neutrum paßus. 5. gratior est Deo pœnitentia, quàm quicquid aliud: ergo* S.S. *non occultasset Salomonis pœnitentiam, quæ peccata eius propalauit. Resp. non sequi, nam nec Samsonis legitur pœnitentia, quem constat pœnituisse, neque quicquid actum, gratumq; fuit Deo, id in* S.S. *ponitur. Deniq; satis multa sunt in Sacris litteris vnde hoc colligatur: vt dixi. 6. Deus per prophetam denunciauit regnum post mortem eius scindendum, & sic factum fuit: non fuisset autem hoc factum, si pœnituisset. Sic argumentatur Abulensis. Sed argumenti minor est falsa, aut saltem illi manet probanda. Sæpè minas Dei non abolet pœnitentia.* Sic *Ezechiæ, sic Iosiæ minatur Dominus, quæ postea exsecutus: & tamen hi Reges Deo dilectißimi fuère. Si minatus Nathan Dauidi mortem filioli: nónne pœnituit Dauid? attamen puerulus deceßit. Instant, post mortem Salomonis diuisum dicitur regnum Salomonis propter eius peccata: sed postquam aliquis pœnituit, peccata non manent, ergo Salomon ante mortem non pœnituit. Respondeo, dici diuisum, propter peccata eius olim commissa, sed propter pœnitentiam tamen, quoad culpam, ei condonata. Sicut infantulus Dauidis mortuus fuit propter peccatum iam patri remissum quoad culpam, non quoad scandali pœnam temporariam. Vltimò, sic argumentantur: si Salomon pœnituisset, deleuisset altaria idolorum, quæ exstruxerat: non fecit, ergo non pœnituit. hoc fortißimum censet Abulensis: & verè firmius est ceteris. Respondeo, cur non sustulerit potuiße causam habere, quia id tum tutò facere non potuit ob deficientem cum ætate regiam auctoritatem, & multorum contumaciam; vt significant continua sub vita illius exitum Ieroboami, & aliorum res nouantium molimina. Alioqui faciliùs etiam est populum à Rege in idololatriam aut hæresin pertrahi; quàm ab eodem Rege resipiscente semel furentem populum retrahi, & in rectam vi-*

am reduci. Sanè si tantoperè hoc Deo displicebat, & tam facilè tolli potuit, & auferri malum istud de Israël; cur nec boni Reges alij, Aza, Josaphat, Joas, Amasias, Asarias, nec optimus Ezechias, nec ipse post pœnitentiam Manasses, hæc altaria destruxère? planè mihi persuadeo vt ac contumacia populi impeditos, vel non ausos rem aggredi, vel irrito conatu destitisse. Si defectus iste nec aliorum saluti, nec pœnitentiæ Manassis obstitit: cur ad impœnitentiam & damnationem imputant Salomoni? Quia ipse ædificarat? Sed vbi conniuentia prohibita, obstat & excludit pœnitentiã; pariter id obtinet in propriis & alienis peccatis; in inceptis, et continuatis. Demum pro pœnitentia Salomonis rationes istæ occurrunt. Vix est verisimile, nec vsquã legitur, aliorum damnatũ quenquam per quos Spiritus S. tam multas prophetias, tã magnam S.S. partem, ipsamq́ sapientiæ totius disciplinam Ecclesiæ suæ tradi voluit: neq; hoc facilè crediderim, nisi S.S. ipsius testimoniis, vel Ecclesiæ definitione probetur. Hoc enim Dei liberalitatẽ non æquè decet: cùm liberalitatis propria conditio sit; quoad æquitas patitur, beneficia sua tueri. Dicunt etiam per malos Spiritum sanctum prophetasse, imo & per asinam locutum. per hanc tamen nullam accepimus prophetiam; verba illi non prophetica Angelus in os indidit. Scio ad prophetiam non requiri gratiam sanctificantem in propheta; sed illud dico, non proferri exemplum vllum cuiusquam secundarij scriptoris seu auctoris librorum Propheticorum in Canonem S.S. receptorum, qui damnatus fuisse existimetur. Atque ideo quod de solo Salomone aduersarij contendunt, id mihi non videri huiusmodi, vt probabiliorem sententiam eorum cogar credere: Potiùs, quia caret exemplo, & à plerisque Patrum repudiatur, minùs verisimile iudicandum. Per Balaam et Caypham prophetauit Deus, sed paucis verbis, nec satis gnaros mysterij; non integra per intelligentes volumina eructauit; nec de illorum virtute vllum in sacris litteris testimonium habemus, vt de Salomone. Deinde Salomon clarissima fuit CHRISTI DOMINI figura, eius qui pro cunctis pœnitentiam egit: cur non credatur & ipse pœnitentiam egisse? nec enim legimus alium, qui tam apertus Domini typus fuit, damnatum. Tertiò, quia cùm vtriusq; partis argumenta tantum sint probabilia, et hinc inde cuncta non absurdè soluantur: nonne præstat in re dubia, sequi partem benigniorem & clementiorem? Quartò quia pro parte altera nulla reuelatio producitur; pro hac verò vna D. MECHTILDIS; quæ cùm à Deo postulasset indicari sibi, quì actum foret cum anima Salomonis, responsum accepit in hæc verba; Quid misericordia mea cum anima Salomonis fecerit, volo homines latere.] ipsa vox misericordiæ, communi hominum acceptione, & S.S. quoque iudicio, & condemnationi solet opponi, & benignius aliquid sonare; nec referenda ad minorem in inferno meritis pœnam, sed ad clementiam citra Tartareos cru-

Rationes pro pœnitentia.

1.

Seneca de benefic. ad Ebut.

2.

3.

4.

Mechtildis lib. 5 spiritualis gratiæ c. 8.

ciatus. Nam illam ipsam inferni pœnam, licet nunquam demerito sit æqualis, tamen mos obtinuit, non misericordiam, *sed* iudicium, *vel* iustitiam *Dei nuncupare. Voluit ergo Deus hoc responso innuere, quantitatem & modum misericordiæ Salomoni impensæ, se latere velle: non verò negauit, se Salomoni misericordiæ seu vltimæ indulgentiæ gratiam largitum.*

5. *Quintò cùm ex* S. S. *loca proferantur, quæ graues admodùm Patres* [a] *ad hoc probandum laudauere; quæ loca commodè admodum sic queunt accipi, & Patrum istorum interpretatio sit admodùm probabilis; consequitur, sententiam quoque admodum probabilem & tutam esse. Et cùm pro contraria sententia nullus* S. S. *locus contrarius producatur; Patres autem qui pro ea citantur, non sint apertè locuti, de vltima in exitu vitæ impœnitentia; neq; rem studiosè discusserint; fit manifestum probabiliorem esse sententiam, quæ à pluribus, & apertiùs, & re diligenter excussa, in terminis (vt dici solet) quæstioni respondit, litemquè categoricè decidit; quàm quæ à paucioribus, & obscurius, et re non disputata, obiter & per consecutionem dumtaxat illationemquè alterius, statum controuersiæ perstringit. Verùm hæc sufficiant, pro sententiæ huius probabilitate: non enim æquum est de re dubia plura verba commutare.*

[a] Hieron Cyrill Bachiar. Isidor.

SECTIO IIII.

QVO TEMPORE HOC OPVS CONSCRIPTVM.

CVM *sit minùs probabile composuisse tam egregium* S. S. *volumen, quo tempore à Deo cor eius alienum fuit, & anima eius erat merum dæmoniorum habitaculum; dicendum vel ante lapsum, vel post pœnitentiam id concinnasse. Ante lapsum volunt, quotquot pœnitentiam negarunt; nonnulli quoq; Hebræorum. fauere videtur aliquantulum series ipsa narrationis Siracidæ Eccl. 47. & Josephus lib. 8. antiq. cap. 11. & Jrenæus lib. 4. aduers. hæres. cap. 45. narrant enim primò composuisse Prouerbia & cantilenas, & postea mulieribus femora sua inclinasse. Verùm Siracidæ locus ille non conuincit, cùm in* S. S. *tot passim occurrant prolepses, & recapitulationes. Vt ergo credam potiùs paullò ante mortem hoc opus conscripsisse, faciunt quæ de pœnitentia iam fusè probaui: & hæc est opinio Cyrilli senioris, Hieronymi, Bachiarij, & aliorum, qui pœnitentiam deducunt ex locis citatis Prouerbiorum & Ecclesiastæ: quæ duo opuscula vt putandus sit Salomon ante Canticum composuisse; suadet ingenium & indoles scriptionis; quæ se prodit esse ætatis decursæ, subactæ & exercitatæ, animiq; prorsus à perturbationibus & passionibus defæcati; & est prophetiarum de* JESV CHRISTO *& Ecclesia, quoddam quasi breuiarium, in angusto orbe gemmulæ infinita penè & altissi-*

& altißima mysteria comprehendens. Suadent etiam quæ sequenti capite dicentur.

CAPVT SECVNDVM.

QVIS HVIVS LIBRI SCOPVS ET FINIS.

*BREVITER; quem decebat; Dei amor in Ecclesiam quantus nobis proponere, & vicißim nos singulos, qui Ecclesiæ membra sumus & sponsi diuini singulares sponsæ, ad amoris pariationem atq; (vt cum veteribus loquar) hostimentum inuitare; & sic, non totam modò Ecclesiam, sed & quamlibet animam sponso CHRISTO per amorem coniungere. Sic omnes PATRES censuere: & ideo quidam illorum de differentia duplicis amoris, diuini & terreni, multa præclarius, quàm vel Plato, vel Plotinus, vel quisquam gentilium, disseruerunt, præsertim ORIGENES in Prologo, PHILO Carpathius & APONIVS initio lib. 1. in Cant. Deinde & illa ratio occurrit, hunc amorem & iudicium Dei de Ecclesia valdè efficaces stimulos habitura, vt quam, tanti Deus fecit, non sua sed nostri causa; nos quoque feruentius amemus, & religiosius colamus. Quis enim non inflammetur cogitans, tanti illam fuisse Domino cœli ac terræ, vt non dicam Rex eius, Dominator, Caput, & Pontifex; sed frater, Sponsus, Amasius, Procus dici voluerit? vt de se cani iusserit, quæ ardentem & impotentem quendam amorem planißimè præ se ferant? non mirum tamen id in Salomone, hoc est, Pacifico: cùm Paci nihil coniunctius, nihil familiarius, quàm amor seu charitas. his enim verbis (vt ait Origenes) nihil nos vetat vti promiscuè. Notant post eundem Origenem (vt illum solent sequi, & eius riuulos in prata sua deducere) alij PATRES * Deum libris Salomoniis quandã quasi, ad diuinæ sapientiæ editißimam arcem, commodam scalam fabricasse. Etenim, vt pueros & lactentes, quadam præmiorum pulchritudine, ad morum honestatem pertrahere conatum* in Prouerbiis; *vbi adhuc diuitiarum & aliorum fortunæ bonorum honestum vsum paruulis permittit; vnde &* Ididã, *propter hanc amoris indulgentiam, dictum ibi censent: postea verò* in Ecclesiaste, *velut iam adolescentes, & robustos, ad sæculi & omnis rei creatæ despectionem, rerum huiusmodi vanitate proposita, nulli iam blandientem COHELETH seu concionatorem volunt prouocare: sic demum à morali institutione, ad naturæ cognitionem progressum, inde porrò ad speculationem diuiniorem, &, vt ita dicam Metaphysicam contemplationem, intimæ diuinitatis, virum iam perfectum perduxisse arbitrantur; & vt, ad ipsum tandem Deum æterna pollicentem & solida veraq; bona, caritatis alis euolemus, hoc nos libro cohortatum. Ideo dicunt* Salomonem *nunc, hoc est, Pacificum, vocari; quia purgatam vitiis, & sæculi vanitatibus animam*

* Nyssen. homil. 1. in Cant. Hieron. in c. 1. Eccles. Theodoret. Gregorius Mag. Anselm. & Honorius hic.

renuntiantem cupitis sponsi iungit amplexibus. Quid hoc sine optatius? quis in hunc scopum libenter cogitationes desideriaqúe sua non collineabit? nullus sanè talis arbitror reperietur, nisi qui, quid cælestia terrenis, quid diuina mortalibus, quid æterna perituris, quid aurea Glauci arma æreis Diomedis distent ignorabit.

Caput Tertium.

DE MATERIA HVIVS OPERIS.

SIve quæ libri materia, siue quis sensus sit quæras, eodem res recidit. quot enim sensus, tot sunt materiæ: quia quilibet S.S.[a] *sensus peculiare obiectum, pro materia, habet. omnes hîc sensus vna de re sunt, nempe* de nuptiis. *nullus negat, neq; aliud subiectu Epithalamij esse queat: sed dissensio maxima est, de quibusnam nuptiis scriptor cogitarit. Qui ad planè prophanas nuptias referunt, cum Theodoro Mopsu. insaniunt. Qui Salomonis cũ Sapientia spirituale cõnubium commenti; Mercurij & Philologiæ apud Capellam nuptias animo versabant, et doctas humanæ litteraturæ fabulas in sacris prophetiis parum piè, parùm cautè admiscent. Non placet etiam scriptor ille recentior, qui* in lucubrationibus suis *vult, aliquando ad litteram de regina Saba quædam accipienda. Honorium, qui prophetiam agnoscit, sed litteralem sensum de filia Pharaonis putat, allegoricum de Ecclesia, non habeo qui defendam; si litteralem pro historico, allegoricum pro mystico sumsit. certè tunc prophetiam nobis eripit contra Judæos, & eos qui vim allegoriæ reiiciunt ab argumentatione, disputantibus. Si litteralem vocat verborum sonum, & grammaticam significationem, allegoricum verò id quod metaphoricè significatur: minus damni dat. quis tamen credat Spiritum sanctum tam augusta & sacrosancta mysteria, per os eius eructasse, qui lutulentas suas delicias & penitùs impuras voluptates animo retractabat? Qua de re, qui volet, legere potest Theodoretum doctè & copiosè hîc* in Præfat. *differentem. Joseph cæcus, Jarrius, & Abenezra, qui de Synagoga exponunt; in eo peccant, quod de sola Synagoga loquuntur: in aliud extremum incidunt, qui Synagogam prorsus excludunt. Sed, ne multus sim in cædendis vinetis aliorum,*

Sit inprimis constitutum in hoc libro prophetam figuratè loqui & sub aliis vocabulis alia significare: [a] *alterum sit,* CHRISTI *& Ecclesiæ nuptias cani. Vnde Drepanius Florus.*

Quid loquar insigni tumidum Salomona cothurno,
Qui thalamos CHRISTI psallit & Ecclesiæ.

Hoc nempe libro. Jdem asserit Theodulphus Episcopus Aurelianensis, cuius adscribam versus, quos fœdissimum mendum obsedit. nam in iis Salomon Idiota *vocatur, pro* Idida. *Sic ergo corrigẽdus codex sancti illius:*

a Sic Theodoretus, & quos ipse citat, Origenes, Cyprianus, Eusebius, Basil. Nyssen. Nazianzen. Diodor. & Chrysost.

Protinus

Protinus Ididæ resident tres ordine libri,
Cui nomen Salomon siue Coheleth inest.
Alloquitur primus sub prolis nomine cunctos,
Corrigit & mores, Ethica, lege tua.
Omnia vana canit rutilo sub sole secundus,
Cui res est physicas enumerare labor.
Tertius Ecclesiæ thalamum CHRISTIque perornat,
Rebus & in logicis vertitur eius opus.

Deniq; ratum mihi, non debere sic de Ecclesia intelligi, vt vel B. Virginem MARIAM, *vel quamlibet iusti animam excludamus; nec sic rursus de B. Virgine, vel quauis anima iusti, vt non id præcipuè de Ecclesia vniuersa dictum putemus. Arbitror sic agi de amore Dei erga totum cœtum fidelium (qui Ecclesia vocatur) vt multa quoque singulis conueniant Ecclesiæ membris: sicut enim propensior est Dei amor erga cœtum vniuersum, sic non alienus est à singulis membris: & vt iucunda sunt Dei cum vna anima colloquia, ita totius cœtus vox vnanimis diuinis auribus non potest non gratior accidere. Fatemur ergo rationem totius, à singulis partibus non esse alienam; sicut totius reip. laus à singulis ciuibus haut est aliena: contendimus tamen vitandam vtriusque expositionis confusionem. Dicta sunt hæc à Salomone primariò & directè de Ecclesia, prout ex Judæis & Nationibus vna conflatur: Sic tamen vt quædam Synagogæ, quædam Christianæ Ecclesiæ conueniant.* [a] *Affectus iidem sunt sponsarum, sed diuersis temporibus quidam conueniunt particulari sponsæ vni, quæ non alteri; & quædam singularibus, quæ non vniuersæ: quædam conueniunt manui qua manus est, quæ non conueniunt oculo vt oculus est, & si conueniant oculo, qua membrum est corporis totius: & quædam conueniunt singulis membris, quæ non conueniunt corpori, vt totius corporis subit rationem. Sic igitur admittenda multorum sententia* PATRVM; *qui censent de singulari sponsa agi;* [b] *vt consecutione quadam dumtaxat & resultantia de particularibus sponsis capiamus; & inter particulares, de B. Virgine* MARIA, *quodam specialis prærogatiuæ iure; tanquam de sponsa lectißima & dilectißima, quæ multorum veterum sententia fuit.* [c] *qui sensus vtrum vocari simpliciter* Historicus *debeat, an verò cum addito,* indirectus *aut* per extensionem; *an verò tantùm* Tropologicus *(vt vocat Honorius) de nomine futura quæstio videtur. De B. Virgine* MARIA *integro commentario prosequuntur* GVILHELMVS PARVVS, HONORIVS AVGVSTODVNENSIS in sigillo Mariæ, & RVPERTVS TVITIENSIS non paucis libris; ALANVS INSVL. *dictus suo tempore Doctor vniuersalis,* HALGRIMVS Cardinalis, DIONYSIVS CARTHVSIANVS, *& eiusdem ordinis quidam* PICVS. *Sed (vt verum fatear) nullus serie satis continua, vt nec puto posse quenquam, nec ego conabor; si*

a Theodoret. & tres apud illum Patres, Vigil lib. 3. cont. Eutychet. Cassiodor. Iustus, Aponius, Beda, Alcuinus, Haymon, Angelom. Ansel. VVilleramus, Bernar. Richard. de S. Victore, & Decanus Ambianensis.

b Origen. Nissen. Philo Carpath. hic. Ambros. lib. de Isaac ca. 3. & Apolog. de Dauid 2 & li. 5. de Sacrament. c. 2.

c Andre. Cretens. sermo. de dorm. Deipar. Guilhel. Parui in Comm. Honorij in sigillo Mariæ, & Ruperti Tuit. lib. 7. de glor. Trinit. c. 13. Apon. lib. 2. Alani Insulens. Halgrimi & aliorum.

quid apud duos priores illos; (qui, quod sciam, nondum editi) notatu dignius occurrerit, suis locis inseram. De cuiusq; iusti anima, singulari nempe sponsa, explicant ORIGENES, NISSENVS, THEODORETVS, PHILO, *ex Græcis; ex Latinis vt plurimùm* AMBROSIVS *(qui sapienter monet moralem esse sensum)* BERNARDVS, GVALBERTVS, THOMAS *Cisterciensis, & ex recentioribus omnium disertissimè decus ordinis sui* LVISIVS *Legionensis; qui vnus me plus ceteris omnibus Neotericis, ad continuationem contextus iuuit; ex veteribus, maximo fuit adiumento* AVGVSTODVNENSIS, *cuius frequens postmodum futura nobis mentio. Is de quadruplici sensu ita scribit; Hic liber agit de nuptiis,*
" *quæ fiunt quatuor modis, historicè, allegoricè, tropologicè, anagogicè. Iuxta*
" HISTORIAM *fiunt nuptiæ duobus modis, aut carnis commixtione, aut*
" *sola desponsatione.* * Sola desponsatione, *vt* MARIAE *& Ioseph.* car-
" niscommixtione, *vt Salomonis & filiæ Pharaonis, quam sibi iure co-*
" *pulauit matrimonij, cui & domum auro gemmisq; decoratam ædificauit.*
" *Iuxta* ALLEGORIAM *quoque fiunt nuptiæ duobus modis:* vno, quo
" *verbum Dei sibi carnem coniunxit, id est quo Deus humanam naturam*
" *sumpsit, quam in dextera patris exaltatam in solio gloriæ collocauit:* alio,
" quo *Christus Deus homo vniuersam Ecclesiam id est, totam fidelium*
" *multitudinem per commixtionem corporis sui sibi sociauit, quam & san-*
" *guine suo subarrauit, & lauacro baptismatis lauit, & variis Spiritus*
" *sancti charismatibus dotauit. Iuxta* TROPOLOGIAM *etiam fiunt nu-*
" *ptiæ duobus modis:* vno, quo *anima Christo per dilectionem copulatur:* a-
" lio, quo *anima, quæ est interioris hominis inferior vis, spiritui, qui est su-*
" *perior vis eius, per consensum diuinæ legis coniungitur; de quo coniugio*
" *spiritualis proles, id est, bonum opus, gignitur. Iuxta* ANAGOGEN
" * *nihilominùs fiunt nuptiæ duobus modis:* vno, quo *Christus à morte re-*
" *surgens nouus homo cælos ascendit, & multitudinem Angelorum sibi so-*
" *ciauit:* alio, quo *ad huc post resurrectionem totam Ecclesiam in visione*
" *Deitatis suæ gloriæ copulabit.*] *Hæc ille, acutè admodum: non tamen, quoad sensum Historicum & Allegoricum satis cautè: ceteræ sanè intellecta vera sunt. De Tropologia placet quod dicit, nec de Anagoge displicet: vellim tamen vtrumque illum sensum coniungi.* HISTORICVS *sensus, siue argumentum libri præcipuum est, Dei amor & beneficia in Ecclesiam, secundum diuersos Ecclesiæ status & incrementa, à primo iusto Abel, non ad* IESV *modò resurrectionem (vt plerisq;[a] visum) sed vsque ad mundi finem; & militantis Ecclesiæ cum triumphante inseparabilem vnionem; quæ fuit sententia multorum.[b]*

* sic corrigo lacunam.

* scrip. nihilò minùs.

a Cassiodoro, Angelomo, Bedç, Haymoni, Alcuino, D. Thomæ, & aliis.

b Theodoreti, Aponij, Anselmi, Innominati cuiusdam membranicei Collegij Soc. Iesv Louan.

Caput Quartum.

DE FORMA HVIVS OPERIS.

EAm indicat inscriptio, Canticum Canticorum Salom. cùm Canticū *audimus, monemur esse carmen lætum, vt solent in nuptiis Epithalamia; cantilenā nuptialem excellentissimam; sed, ne sacratiora profanis fiant peruia, velatam tegminibus metaphorarum, quibus voluptates et veri atq; legitimi amoris affectus purissimi conteguntur, vt testantur D. Dionysius Areopag.* ᵃ *& D. Augustinus. Præterea docemur, leges cantilenarum amatoriarū in ipsa Metaphora obseruari, quoad stilum sensumque, vt iste spirans affectum, sed occultior sit; ille verò comptior & ornatior verbis, vt flosculis variegatis amorem propalet. Nam Salomon terna quasi triplici colore distincta licia connectit, non vt, cum Pharmaceutria, Daphnin magico attractum rhombo in vrbem deducat; sed vt diuina incantatione fideles animas ad Deum perducat; & sic vni viro virginem castam Ecclesiam Christo exhibeat sistatqúe. Agit primùm de nubentibus velut sponso et sponsa, et vtitur phrasi epithalamiis accōmoda. Agit de iisdem, vt de pastore & grege, et tum bucolicum seu nomicum dicendi genus adhibet. Agit vt de agricola et vinea, & stilo ludit georgicorum. Ex hoc triplicis eloquentiæ fonte, peritissimus cœlestis conditura pharmacopæus seu pocillator κυκεῶνα maximè concinnum propinat. Cernitur etiam (vt notat Rupertus) quod ad gratiam epithalamij non parùm facit, intercalare carmen duplex; vnum sodalium,* Quæ est ista, &c *alterum sponsi sponsæqúe;* Adiuro vos, &c. *Totus itaq; liber est quasi continua quadam tropica seu figurata locutio: & frustrà sunt qui* allegoriam *separant à* littera, *quia ipsamet* littera, *est tota quadam* allegoria; *non, vt* allegoriæ *nomen, cum D. Paulo, petram scaturientē de Christo explicante, Theologi accipiunt, pro typo & figura rerum futurarū; quo sensu* historię *ac* litteræ *opponitur; sed prout* allegoriam *sumunt rhetores, quando verborū aliqua fit inuersio, et à cognata sibi significatione ad aliam aliquam deflectuntur: quod accidit in* Metaphoris, *cùm verborum tātum significatio transfertur; velut ab homine risus ad prata: vel accidit in* parabolis *et* apologis, *cùm res reb. conferuntur, vt facit non semel in Euangelio Christus Dominus, & hoc toto libro Salomon; qui sub carnalis amoris & cōnubij descriptione spirituale nobis connubiū & amorem meliorem indicauit. Materia libri (inquit Honorius) est sponsus & sponsa, id* «
est, Christus & Ecclesia, vt in Euangelio scribitur; Qui habet sponsam «
sponsus est. *et item;* Decem virgines exierunt obuiā sponso & sponsę. «
Christus namq; per simile sponsus dicitur, quia sicut sponsus sponsæ carnali- «
ter coniungitur, & vnum cum ea efficitur: ita Christus per assumptam car- «

ᵃ Dionys. epist. 9. ad Tit. Augustin. lib. 17. de ciuit. c. 20.

» nem Ecclesiæ associatur, & ipsa per comestionem corporis eius ei incorpora-
» tur. vnde & corpus eius scribitur, cuius caput ipse legitur, membraq; eius
» omnes electi, per fidem & dilectionē ei cōnectuntur.] Sic autem amoris huius diuini initia, progressum, terminum, omniaq; adiuncta & connexa nobis exposuit, vt non dicam nihil ei simile in poëtarum vel rhetorum vnquā libris queat inueniri; sed vt, si Amor ipse & ipsamet natura, de se scribere velint, non aliter scripturi videantur. Nimirū ipse in Salomone Deus, qui vera Caritas est & naturæ auctor, loquebatur. Ceterùm in huiusmodi allegoriis parabolicis, qui sensus est allegoricus seu parabolicus, idem est historicus & litteralis: sed in istiusmodi parabolis duplex sensus litteralis diligenter est distinguendus. vnus enim est merè Grammaticus, reuera nihil nisi voces & verba complectens, quem scriptor vix attendit, saltem non nisi vt vas sensus & liquoris melioris, vel vt corticem vilem medullæ pretiosioris: alter verè Historicus est, quē per se & præcipuè scriptor intendit, et est quasi liquor in vase illo exhibitus, vel medulla cortice illo cōtecta. Historicus iste sensus, quando scriptio simplex est, et sine figuris & schematibus, non differt à Grammatico sono: sed quando scriptio metaphorica et figurata est, plurimū isti duo (vt dixi) differunt. In parabolis etiā Historicus iste interdum idem est cū Allegorico, nempe quādo historicus iste sub cortice parabolicæ locutionis non complectitur aliquid veteris testamenti, quod sit typus alicuius rei exhibitæ in nouo testamento; sed agit tantū vel de reb. noui testamenti, vt in plerisq; noui testamenti parabolis; vel res veteris & noui testamenti coniūgens quasi de vna re loquitur, vt hìc de Synagoga Iudaica & Ecclesia Christiana, tanquā de vna et eadem diuersis tamen temporibus, sponsa. Interdū verò in parabolis Historicus iste sensus differt ab Allegorico, vt quando in veteri testamento parabolæ quædam typicæ
» proponūtur, veluti cùm de Iuda dicitur, Catulus leonis Iuda; Grāmaticus siue Metaphoricus sensus est, de feræ illius scymno; Historicus, de Iuda patriarcha vel tribu, Allegoricus de Christo. Hæc distinctio diligenter est notanda, vt frequenter summoperè necessaria, & cuius omissio miras & magnas solet parere in S.S.æ explicatione confusiones. Et secundum hanc sano sensu oportet intelligere; primò, quod post BEDAM D. THOM. scripsit ad initium ca. 8. nihil hunc librū habere quod iuxta litteram intelligi possit: negat enim de sono grammatico, non de sensu historico verborum: deinde quod ANGELOMVS hìc in Præfatione negauit quidquam sensu Historico accipiendum. abutitur enim nomine historici sensus pro metaphorico. alioqui vtrumq; dictum reprehendi mereretur.

Notanda deinde et illa regula verissima, non quæcunq; in Parabola commemorantur, ea ad Historicum vel Allegoricum sensum pertinere, vel eo explicari debere: sed ornatus dumtaxat & decoris gratia, non vt membra,

membra, sed vt emblemata; non quia necessaria, sed quia sic fieri solita, inseri solere: atq; ideo non omnia bonum interpretẽ, quæ in ipso litteræ cortice occurrunt, ad medullam litteræ transferre & accommodare debere; sed ea dumtaxat, quæ ad essentiam (vt sic dicam) medullæ, & scopum auctoris, finemq; parabolæ spectare videbũtur. quæ autem sint talia, id ex fine parabolæ intelligendum. Nec semper personæ personis, nec partes partib. per omnia scrupulosè sunt cõferendæ; sed totum negotium toti negotio comparandum, & totum sententiæ corpus intuendum, & integrum ex integra parabola trahendum, vt optimè IOAN. MALDONAT. admonuit in MATTH. c.11.v.16. in c.13.v.25. c.18.v.23. & passim.

CANTICVM nostrum seu Parabola Dialogistico more personarum interlocutione distinguitur, sponsi & sodalium, sponsæ & adolescentularũ eius comitum. Sponsus, est Christus: sponsa, Ecclesia, vt optimè docent THEODORETVS & APONIVS. Sponsi sodales accipio cum ANSELMO Apostolos & omnes animas adultæ iam virtutis, qui sponsum comitantur, & cæterum Ecclesiæ corpus admonent & adiuuant, ne thorũ violet, sed vni sponso Deo adhæerescat. Sponsæ comites, adulescentulas, cũ iisdem Patribus interpretor animas adhuc virtute imperfectas, & ideo nondum sponsas, sed quia ad idem adspirant matrimonium, sponsæ comites & æquales non re sed spe; donec imitatione, eruditione ac robore adultæ, ipsæ quoque sponsæ fiant.

Series et contextus totius operis repræsentat nobis ætates et incrementa Ecclesiæ. Quare (prætermissis illis partitionib. nimis minutis et subtiliorib. quàm veriorib. vel in quatuor sponsas HONORII, vel in decem cantica correspondentia decem figuris vet. testam. quæ est CHRISTOP. diuisio, vel in sect. 40. vt secuit BEDA, vel in actus comœdiarũ quinq;, vt quidam recentiores) placet in tres partes diuidere cũ PHILONE Carpathio.[a] Sed partes quas assignat non placent: malo cum interp. Anonym. colleg. nostri Louan. in partes alias distinguere. Scriptor ille nondum editus in lucem, sed delitescens mẽbranis inuolutus, considerat illud B. PAVLI ad Rom. c.11. Cæcitas venit in Israël ex parte, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret. Vult itaq; sicut illic tres status Ecclesiæ significantur; eo quod Judæis excæcatis et ramis oliuæ defractis populus Gentiũ, qui oleaster erat, in frugiferã Iudæorum oliuam insertus fuit, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus, inualuit atq; profecit: donec ingressa gentium plenitudine, tandem quoq; reliquiis Israël in mundi fine accedentib. sicut arena maris, Ecclesiæ filij multiplicabũtur. Pari ratione vult tres esse libri huius prophetici partes. Primam de statu inchoãtis Ecclesiæ, quo mutua Christi & Ecclesiæ quasi desideria continentur: aliam, qua iam quasi adolescens & crescens Ecclesiæ ætas describitur, quoad statum medium: tertiam,

[a] in fine commentarij.

tertiam, *qua plenitudo perfectæ ætatis & ouilis (vt ita loquar) gregibus cunctis receptis plenitudo exhibetur.*

Prima *pars incunabula amoris, et curriculi quasi carceres*; Secunda *progressum & incrementa, & quasi medium stadij spacium*; tertia *culmē amoris, & quasi circi metas repræsentat. Hos gradus spiritualis amoris periti & experti, in animab. quoque, sponsis singularibus, vocant gradus incipientium, proficientium, perfectorum. Non ita tamē se spiritus prophetici libertas his gradib. adligat, vt nunquam agat desultoriè, vel medios aliquando gradus non transiliat; & subitò rursus non redeat ad antecedentia, non vtatur anticipatione, non vtatur recapitulatione, & non feratur quo rapuerit is quo agitāte incalescebat: plerumq; nihilominùs seruat, quā dixi gradationē. clara licet vestigia cernere status* incipientium *à principio ad c.11.v.8.* proficientium *ab hoc vers. vsq; ad cōma 11. c.5.* perfectorum *deniq; affectu plena sunt reliqua carminis ad calcem vsq; libri. Videbis in primo statu parcè, modicè & à solo sponso laudatam; in secundo & à sponso & ab aliis nonnullis, & multò vberiùs liberaliusq́; in tertio à cunctis quàm vberrimè & profusissimè. Hæc vt clariùs intelligantur, duplicē illam litteræ sententiam*, Parabolicam *nempe &* Historicam *prosequar, sicq; coniungam, vt & confusio vitetur, & vna alteram illustret.*

Ceterùm continuata series operis satis ostendet ignauiæ patrocinium quærere qui negant quicquā seriei aut ordinis in hac prophetia seruatum; & ideo vt lubet quidq; quo lubet loco explicant: ostendit quoq; non satis solidam vel fundatam Neoterici cuiusdam boni sanè poëtæ coniecturam, qui censet alio Salomonem ordine olim hoc Canticum composuisse, quam postea Esdras digesserit. operæpretium non puto eius argumētis refellendis tempus insumere. Illud monitu & obseruatu vtilius ad modum prophetiæ intelligendum; Salomonem à Spiritu sancto simul reddi memorem, eorum quæ in figura primæ sponsæ Synagogæ iam acciderant; & docere, quorū præterita illa futurorum typi essent & imagines; & verba atq; seriem verborū tradi, quib. hæc explicari volebat. Potest hoc luculentiùs explicari exēplo pictorio. finge itaq; aliquē virū sapientē perito pictori in loco remoto delineata artificiosissimè phænomena (v.g. lunæ deliquiū) ostendere, et simul docere, quid illa solis & lunæ cōiūctio, quid terræ interpositio, quid talis pallor, quid tāta vel talis obscuritas, & alia quæ hìc consideranda, significent ac portendāt: indicare præterea colorum illam varietatem, et ea spacia, ac tabulæ modū, quo sibi ista exprimi vellet: demū, quia nimis fortè minutæ essent vel nimis splēdidæ exemplaris illius lineæ ac ductus, ideo simul proponere pictori speculū, vt quæ in exēplari visilia quidē erant, sed aspectū tamen pictoris luscitiosi fugiebant, illa ei faceret conspicua. Crede huic pictori similē esse Salomonem, sapientem illū esse Spiritum S. *speculum lumen propheticum, exem-*

plar

plar historiam seu typum veteris testamenti, quæ quod typus erat noui testamenti & euenturorum, ideo phænomenōn *nomen meretur. Erant lineamenta & ductus exemplaris certi, distincti, & conspicui; sed visum tamen humanæ mentis fugiebant: ideo vt à Salomone possent cerni & discerni, mentem eius lumine prophetico Spiritus S. collustrauit. Proposuit illi hoc exemplar eorum, quæ Synagogæ olim euenerant vsq; ad Salomonis tempus; indicauit simul ea, quæ futura erant post eius ætatem. Phænomena illa erant, quia cuncta Iudæis in figura contingebant, vt quædam futurorum prædictiones. Sic ergo Salomon speculum proponente Spiritu sancto didicit, quæ futurorum illis præteritis significarentur. erant exemplaris illius lineamenta nimis delicata, subtilia & illustria, ideo lumine prophetico mentis acies fuit illuminanda. luminis huius ea vis fuit, vt non externam modò linearum, & totius picturæ speciem; sed internam quoq; prædictionis significationem, & commodiorem diuinaque sapientia digniorem, quâ hæc alios doceret, rationem, methodum, phrasim, ei simul proponeret. Vnde fit: vt sic aliquando loquatur de futuris, quasi de præteritis ageret; de præteritis quoque quasi de præsentibus loqueretur.*

Sed cur inscribitur, CANTICVM CANTICORVM*? plebeia illa lectio* Cantica Canticorum, *vt Hebræo & Græco contextui repugnans, iure optimo iampridem ab* ORIGENE *fuit repudiata.* CANTICVM *ergo dicendum, vt Latini codices optimi quique continent. additur* CANTICORVM, *non quòd sit compendium cunctarum Salomonis cantilenarum; neque quòd sit vnum duntaxat illorum quinque millium ab eo compositorum: sed ad denotandam, ex vi Hebraismi, huius cantici excellentiam, sublimitatem, & diuinitatem. Sic enim Hebræi vocant* locustam locustarum, regem regum, dominum dominantium, sabbatum sabbatorum, sancta sanctorum. *Communis ista & vera est* [a] *Hebræorum,* [b] *Græcorum,* [c] *Latinorumq; sententia; ex parte sponsi probant, quia canitur Regi regū; ex parte materiæ, quia cōtinet mysteria mysteriorum, et beneficium beneficiorum; ex parte finis, quia ceterorum Canticorum fines in huius Cantici metam vt finem vltimum feruntur; ex parte medij, quia Deus hoc libro tanquam puræ pulchritudinis, & sinceri amoris sui vinculo, nos constrictos ad se pertrahit; ex phrasi stiloque, quia est ornatissima, comptissima, prægnantissima, & arcanissima. Si vis, adde & ipsum ingenium idonei lectoris vel auditoris. requirit enim lōgè perfectiorem, quàm ceteræ S.S. partes. Iudæi* XXX. *annis iuniorem arcebant, rectiùs facturi, si ad virtutis quàm annorum plenitudinem attendissent. Prudentiùs Orthodoxi* PATRES, *non quibus annis, sed quibus animis hac lectione sint initiandi, docuerunt. Sobrium & temperantem requirit* ORIGENES *hom.* I. *è duabus; cuius iam passiones deferbuere, auulsaque cogitatio & amor à terrenis*

a Akiba, Eleazar, Iarrhij.
b Origenis in Prologo, qui confert cum aliis Canticis, Nysseni, Philonis, Theodoreti.
c Aponij lib. 1. Gregorij, Cassiodori, Honorij, Ruperti hic, Bernardi hom. 1.

terrenis desideriis cœlestium cupidini adhærescit. NISSENVS *hom. 1. eos qui lumbos impatibilitate quadam succinxerint, & veterem concu-*
„ *piscentiæ hominem exuti, nouum innocentiæ induerint. Bestiales enim (ait*
„ RICHARDVS VICTORINVS *in præfat.) nobis affectus exuendi sunt,*
„ *ne ad sacrum hunc montem accedentes bestiæ, lapidum grandine obruan-*
„ *tur, aut cœlesti incendio absumantur. Debemus hìc per amoris terreni verba ad cœlestis amoris affectum eleuari; dum carnea quædam membra audimus, spiritualia quæ his adumbrata cogitare; & in istis corporeis & exterioribus interna confestim scrutari, & de corpore loquentes extra corpus fieri. Hìc paleæ frumentum tegunt, paleas belluis sinamus, nos rationalem cibum quæramus: Alioquin, verborum exteriore contenti sono, similes essemus, iis qui negligentes historiam in tabula depictam, solis se coloribus oblectant. Cauendum ne, si secundum animalem tantùm hominem hæc audiamus, nihil secundùm spiritum capere valeamus, ne (vt aiunt D.*
„ GREGORIVS & RICHARDVS) *quod positum vt nos leuet, magis*
„ *id grauet & opprimat: ne (vt cum* PHILONE *loquar) mens grauata*
„ *crimine aut aliquid voluptuosè cogitans, inde lethale vulnus accipiat,*
„ *vnde salutarem medicinam & animæ refectionem capere potuisset. Vti voluit Spiritus sanctus comparatione terreni amoris, quia hominibus, quos instruebat, iste notior erat; & est diuini quædam imago, & vtriusque proprietates adeò sunt consimiles & consonantes, vt diuino amori explicando nullæ magis idoneæ similitudines, nulli luculentiores possint colores adhiberi: loquor de terreno honesto, ab omni obscœnitate semoto. huius & cœlestis similia sunt, etsi inæqualia, principia; similia fomenta & alimenta; similes motus, affectus, progressiones, termini atque fines. Vt pulchri species, quæ in corporibus amorem excitat sui, tantummodò est vmbra quædam speciei, quæ ab intelligibili manans pulchritudine, flammas in anima deuota succendit: sic etiam terrenus amor cœlestis amoris quædam est adumbratio, illum vbique & semper imitans & consectans. Quamobrem necessarium erit, vt cum Salomone nos quoque terreni huius amoris vestigia sedulò calcemus, soni verborum hoc est Parabolæ explicatione: deinde illa ad cœlestem Christi & Ecclesiæ amorem transferamus, & sic per illam* nubem *hanc* lucem inaccessibilem, *vt in aqua limpida vel polito speculo solem, oculis mentis intuendum exhibeamus.*

Caput Quintum.

DE INTERPRETIBVS QVORVM VSI ET ADIVTI SCRIPTIS SVMVS.

QVID consecutus sim labore improbo, nescio; magnum exantlasse me, plurimorum lectione & collatione codicum, scio. Nec dissimulabo per quos profecerim: hi sunt sequentes.

EXCVSI; partim Latini, partim Græci, partim Hebræi; partim veteres, partim recentiores.

HEBRAEIS vsus præter THARGVM Chaldaicum, illis qui exstant,
ABENEZRA.
SAL. IARRIO.
DAV. KIMCHI.
Innominato quodam.

GRAECIS vsus sum, quos nancisci potui quatuor.

ORIGENE, qui deficit in cap. 2. v. 15.
GREG. NYSSENO, qui deficit in c. 6. v. 9.
PHILONE CARPATHIO, in quo miror plurima inueniri, quæ totidem ferè verbis occurrunt in B. Gregorij Pontificis commentario. Suspicor Græculum aliquem recentiorem ea ex D. Gregorio Philonianis immiscuisse potiùs, quam vetustum illum Carpathium ea scripsisse. nam cum reliquo commentario non nimis cohærent.
THEODORETO, & quos hic citat { *TRIBVS PATRIBVS, PSELLO, qui deficit cum NYSSENO, cuius est nimis concisus abbreuiator.* }

LATINI impreßi veteres, quos habui, sunt;

APONIVS, & eius abbreuiator LVCAS Abbas.
CASSIODORVS. Sed hoc opus vel non est Cassiodori Magni, quia cap 3. v. 11. citat Gregorium Papam; vel (vt arbitror) nonnullis locis scioli interpolarunt.
IVSTVS ORGELITANVS.
GRGORIVS PAPA.
BERNARDVS, & eius continuator GILLEBERTVS Abbas de Hoitlandia, qui incipit in cap. 3. vbi Bernardus desierat, & deficit in cap. 5. vers. 10.

BEDA.

HAYMON, qui ferè abbreuiat Bedam.

ANSELMVS.

VVILLERAMVS ABB. qui fermè semper sequitur Caßiodorum: hunc Bernard. Luxemburgus lib. I. Catalogi, scribit fuisse origine Babenbergensem, monachum Fuldensem.

ANGELOMVS, qui semper ferè abbreuiat Aponium.

RVPERTVS TVITIENSIS.

RICHARDVS de sancto Victore, qui pauca tantùm loca explicat.

THOMAS AQVINAS, si modò eius est commentarius iisdem fermè verbis ex Haymone expressus.

ALANVS DE INSVLIS, qui obiit anno 1294. & editus est Parisiis anno 1540. quem diligentia & beneficio And. Scotti, hominis pij & eruditi, sum nactus, diu quæsitum.

MANVSCRIPTOS habui commentarios.

HONORII AVGVSTODVNENSIS explicationem quadruplicem, quam antè laudaui: & eiusdem SIGILLVM MARIAE ex monasterio S. Laurentij ord. D. BENEDICTI apud Leodicum; habui diligentia Petri Orani v. c. amici intimi.

ALCVINI FLACCI ex eodem S. Laurentij cœnobio.

DECANI AMBIANENSIS (nomen non additur) ex monasterio Parcensi: hunc suspicor esse M. Joannem Hailgrimum, cuius exstat expositio de B. Virgine, edita cum Thoma Cistercienſi.

INNOMINATORVM duorum ex collegio SOC.^tis IESV Louanij.

GVILHELMI PETYTE seu PARVI, quem posset quis suspicari non esse GVILH. NEOBVRGENSEM seu NEOBRIGIENSEM; quia testatur non vno loco, se primum totum CANTICVM CANTICORVM de DEIPARA VIRGINE explicasse: quod si verum, diu ante Neobrigiensem, seu Neoburgensem, imo et ante RVPERTVM & HONORIVM; qui ipsi quoque DE B. VIRGINE sunt interpretati, circa annum Domini 1120. vixisset. Arbitror tamen illis duobus iuniorem fuisse, et se primũ putasse, quod eorum commentaria non legisset. Opus enim dicauit Abbati Rogerio, cuius iussu scripserat, quem Rogerium refert Polydor. Virgilius lib. 13. histor. Angl. vixisse circa annum 1170. Beccensem Abbatem fuisse, & Archiepiscopatum Cantuariensem repudiasse oblatum. valdè senex noster Guilhelmus fuit, si idem cum Neoburgense, quem & Paruum sunt qui cognominent: nam Neoburgensis ad annum vsque Domini 1208. vixit. Ei sanè hunc eumdem, quo sum vsus commentar. tribuit Balæus hæreticus

cus Zuinglianus in Catalogo scriptorum Angliæ. Acutus, doctus, pius fuit: dabo ex illo præcipua, ex M. S. Collegij Soc. Louan. resectis inculcationibus iteratis; quæ huic auctori satis sunt familiares.

GILLEBERTI siue GVALBERTI (secundum alios) DE CATACVMBIS, qui incipit, vbi D. Bernardus desinit, ipse verò desinit in c. 5. v. 10. sed non tam est alius succinctior & breuior Gilberto de Hoitlandia, quàm excerptum quoddam ex fusioribus eius sermonibus, & quidem Hoitlandij verbis retentis.

RECENTIORIBVS impressis vsus sum multis, quorum hæc nomina.

NICOL. LIRANVS.
HVGO CARRENSIS. CARDINAL.
DIONYS. CARTVSIANVS.
DIONYS. CISTERCIENSIS; cuius pro concionantibus commentarij sunt vtiles.
CARDINALIS de HALLTACO.
CARDINALIS HAILGRIMVS, vixit anno 1233. fuit Cardinalis Sabinensis & Decanus Abbatisuill. & Ambianensis.
IOANN. GERSON, qui nihil ferè explicat.
AGATHIVS GVIDACERIVS.
IOAN. ARBOREVS.
FRAN. TITELMANNVS, cuius commentar. valdè vtilis.
PETRVS NANNIVS; huius Paraphrasis laude digna.
GILBER. GENEBRARDVS, vtilis doctis, magis quàm ceteris.
LVISIVS LEGIONENSIS, omnium (mea opinione) recentium hac in re Princeps: cuius sum vsus tantùm editione prima. pòst accepi prodiisse secundam & tertiam, quas nancisci non potui.
HIERON. OSORIVS NEPOS.
FRANCIS. MONCAEVS, qui eleganti & Maroniano carmine reddidit, & lucubrationes addidit laude dignus, quòd fœlix ingenium ab Helicone in sacram Sionem maluit transferre.
PROSPER ROSSETTVS, deficit in cap. 11. vers. 8. concionatoribus futurus non inutilis.

MARTINI DEL'RIO SOC.TIS IESV PRESBYTERI, COMMENTAR. ET CATENA IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

AGGREDIOR (IESV auspice) NOVVM an ANTIQVVM dicam? sed potiùs NOVANTIQVVM Canticum commentario NOVANTIQVO explicare. Noua lima quæ ad antiquam orthodoxorum Patrum amussim exegi, NOVANTIQVA vocaui meritò. Canticum ipsum, si tempus Salomonis spectes, inter antiqua numerandum; si mysterium attendas, verè semper nouum, verè semper admirabile, & nunquam satis, neque cantatum, neque explicatum. Totum etiam nouum; vt in finem tendit nouæ legis gratiam. Vidit hoc perspicax ingenium Guilhelmi Parui, & luculenter indicauit, operis sui præfatione verbis huiusmodi; Canticum aliud *vetus*, aliud *nouum*. Canticum vetus est, ad quod inuitatur omnis intellectualis creatura, cùm dicitur, *benedicite Domino omnia opera eius.* [a] Canticum verò nouum est, ad quod tantummodo inuitatur omnis terra, id est, omnis ex redemptis hominibus Ecclesia, cùm dicitur; *Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra.* [b] Vtrumque sanè Canticum canit omnis terra; sed cùm sanctis Angelis Canticum vetus cantat Creatori: sola verò canticum nouum cantat Redemptori. Sola, inquam, terra cantat canticum nouum: quia *Veritas de terra*, non de cœlo, *orta est*; [c] id est, *verbum caro*, non angelus, *factum est* [d] *& habitauit in nobis.* Itaque ad Angelos canticum nouum minimè pertinet. quia, vt ait Apostolus, [e] *non Angelos, sed semen Abrahæ*, id est, terram redemptrix veritas, *apprehendit.* Vtrumque verò Canticum, vetus scilicet & nouum, in Apocalypsi Ioannes insinuans; *Vidi*, inquit, eos, *qui vicerunt bestiam habentes cytharas Dei, & cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum Agni.* [f] Canticum serui Dei, cui datum est diuinorum distinctiones operum fideli narratione exprimere; canticum illud vetus est, quo benedicunt omnia opera Domini Domino. Canticum verò Agni, est canticum illud nouum, quod cantat ea quæ est in hominibus Ecclesia, cuius caput est *Agnus Dei qui tollit* [g] *peccata mundi.* Qui vicerunt bestiam, redempti homines sunt, facti scilicet per sanguinem Agni, ex membris bestiæ, membra Agni. Nempe Agnus gloriosè vicit bestiam dentibus vnguibusque armatam; *fortem* scilicet *armatum custodientem atrium suum:* [h] & in capite membra vicerunt, quibus à capite dictum est; *Confidite, ego vici mundum.* [i] Citharæ Dei, quas habent, eorum spirituales vel etiam corporales fauces sunt. vnde Propheta; *Exultationes*, inquit, *Dei in faucibus eorum.* [k] Quippe in faucibus suis, quasi quibusdam musicis instrumentis cantant Domino vtrumque Canticum. Sed vetus cum Angelis Creatori, nouum soli Redemptori. Ipsis enim solis *verbum caro factum est.* ipsis solis *in sanguine Agni* insigne beneficium redemptionis prærogatum est. In hoc sanè Cantico Agni, duo specialiter cantantur, *Misericordia* scilicet & *Iudicium.* Vnde quidam de numero redemptorum; *Misericordiam*, inquit, *& Iudicium cantabo tibi Domine.* [l] planè iudicium, de quo redemptor dicebat; *nunc iudicium est mundi. nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* [m] & misericordiam de qua dicitur; *misericordia Domini plena est terra*, [n] id est, ea quæ in hominibus est Ecclesia. Non enim misericordia Domini peruenit vsque ad cœlum, vt apostatas angelos reformaret; sed terram impleuit, vt canticum nouum cantet Domino omnis terra. Est autem aliud canticum nouum non generale omnibus redemptis, sed eorum speciale, *qui*

Guilhelmus.

a *Daniel. 3. v. 57. & Psal. 102. v. 22.*
b *Psal. 95 v. 1.*
c *Psalm. 84. v. 12.*
d *Ioann. 1. v. 14.*
e *Hebr. 2. v. 16.*
f *Apoc. 15. v. 2. & 3.*
g *Ioan. 1. v. 29.*
h *Luc. 11. v. 21.*
i *Ioan 16. v. 33.*
k *Psal. 149 v. 6.* *Vbi nos habemus, in gutture. Sed Arnob in Comment. legit, faucibus, vt noster.*
l *Psal. 100. v. 1.*
m *Ioan. 12. v. 31.*
n *Psal. 32. v. 5.*

le, *qui sequuntur Agnum quocumque ierit.* De hoc cantico nouo, & de cantantibus illud in Apocalypsi scriptum est; *Cantabant* [a] *canticum nouum ante sedem Dei, & nemo poterat dicere canticum, nisi illa 144. millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, Virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocumque ierit. Hi empti sunt ex omni populo * Deo & Agno.* Quod dicitur eos tantùm, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, potuisse dicere canticum illud, redundat & ad eas, quæ cum viris non sunt coinquinatæ: Virgines enim sunt æquè vt illi. Hoc ergo Canticũ nouum non potest cantare *omnis terra*, hoc est, omnis redemptorum Ecclesia; sed qui specialiter redempti sunt de terra *primitiæ Deo & Agno*, virgines tantùm; qui non solùm integritatem mentis cum ceteris; sed etiam integritatem carnis præ ceteris, Agno mente & carne integro dicarunt. Proinde virginis Agni primitiæ ex hominibus virgines sunt: & canticum quod cantant nouum est, quia noua est virginitas, id est, cum integritate mentis Deo dicata carnis integritas. Olim enim carnis integritas Deo minimè dicabatur, quando scilicet per legem terribiliter clamabatur; *Maledictus qui non fecerit semen in Israel.* Hoc canticum cum ceteris virginibus cantat gloriosa virgo MARIA: sed procul dubio aliud est *Canticum Canticorum*, quod sola cantare potest, non quia VIRGO est (quod commune habet cum multis) sicut nec quia MATER est (quod itidem habet commune cum tam multis): sed quia fæcunda virgo, & virgo puerpera; quod scilicet in ea vnicum & singulare est. non enim eius priuilegium est, quod est virgo inter virgines; sicut nec eius prærogatiua est, quod est mater inter matres: sed in ea singulariter insigne est, quod est mater inter virgines, & virgo inter matres, & ob hoc virgo virginum, & mater matrum. Itaque non est Canticum Canticorum, quod cantat illa cum virginibus, siue cum matribus; sed verè est Canticum Canticorum, quod sola cantat inter matres, & sola cantat inter virgines. cantat enim inter matres canticum virginitatis, & inter virgines canticum fæcunditatis. Hoc verè est Canticum plus quàm nouum & Canticum Canticorum, quod nemo potest dicere Agno, nisi illa quæ peperit Agnum. *Canticum* ergo nouum trifariam diuiditur, in illud scilicet quod *cantat Domino omnis terra*; [b] & in illud, quod cantant *qui* specialiter *empti sunt de terra*; & in illud quod cantat illa [c] *terra de qua veritas orta est.* de hac terra singulariter fructifera & alibi dicitur, *Aperiatur terra & germinet* [d] *Saluatorem.*] Videtis quàm acutè triplex Cantici canticorum melos proposuerit. vnum commune toti Ecclesiæ; alterum proprium animabus seu sponsis selectioribus; tertium excellentissimum peculiare selectæ selectarum sponsarum DEIPARÆ VIRGINI MARIÆ. Conabor ea fauente, & SPIRITVS SANCTI Gratiam seruulo suo impetrante, triplicem sensum huic triplici melodię accommodare, Primò LITTERALEM seu HISTORICVM, Secundò TROPOLOGICVM, Tertiò mixtum; qui partim TROPOLOGIC. partim HISTORICVS, vt dixi de B. Virgine. Duo tamen vltimi; quod iis, qui hos tradidere, video placuisse; minùs anxiè seriem temporis consectabuntur; quàm primus.

a Apoc. 14. v. 3. & seq.

* corrige, primitiæ Deo & Agno.

b Psal. 95. v. 1.

c Psal. 84. v. 12.

d Esai. 45. v. 8.

VVLGATA EDIT.

Versu 1. CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

EDIT. LXX.

I. CANTICVM.

Scholium. H*ANC veram esse LXX. inscriptionem, apparet ex editione Rom. nam quod alij addiderunt*; Canticorum; *id in illo exemplari prætermissum; Hebr. tamen habent. Noster, quod ex Hebræis pro primo versu LXX. reddidere*, Canticum canticorum, quod est Salomon. *id in titulum operis reiecit, & à versu 2. orditur.*

CAPVT I. SECTIO I.

VVLG. EDIT.

SECTIO I. 2. Osculetur me osculo oris sui;
quia meliora sunt vbera tua
3. vino, * fragrantia vnguentis
optimis. Oleum effusum nomen tuum: ideo adolescen-
4. tulæ dilexerunt te. * Trahe
me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.
Introduxit me Rex in cellaria
sua: exultabimus & lętabimur
in te, memores vberum tuorum super vinum: recti dili-
5. gunt te. * Nigra sum, sed formosa, filiæ Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles
6. Salomonis. * Nolite me cõsiderare quod fusca sim, quia decolorauit me Sol: filij matris
meæ pugnauerunt cõtra me,
posuerunt me custodẽ in vineis: vineã meam nõ custodi-
7. ui. * Indica mihi, quem diligit
anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiã post greges sodaliũ tuorũ.

EDIT. LXX.

Canticum canticorum quod est Salomon.

Osculetur me ab osculis oris sui: quoniam bona vbera tua super vinum: & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata: oleum effusum est nomen tuum. Propterea adolescentulæ dilexerunt te, traxerunt te: post te in odorem vnguentorum tuorum curremus. Introduxit me rex in cubiculum suum. Exultemus & lætemur in te: diligemus vbera tua super vinum; rectitudo dilexit te. Nigra sum ego & formosa filiæ Hierusalem, vt tabernacula Cedar, vt pelles Salomonis. Nolite aspicere me, quia ego denigrata sum: quia despexit me Sol. Filij matris meæ pugnauerunt in me. Posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodiui. Annuncia mihi, quem dilexit anima mea, vbi pascis, vbi cubas in meridie: ne fortè efficiar sicut adoperta super greges sodalium tuorum.

COMMENTARIVS.

LITTERA.

NIMIS quàm notum opinor, ex iis etiam quæ in ISAGOG. dicta, in Metaphoricis locutionibus præter id quod verba sonant, aliud verborum scriptorem animo voluisse: cumque Metaphora omnis tacitam quandam verborum, & mentis similitudinem comparationemque contineat; nec enim illa

foret

foret non inepta, quæ verba, rei significandæ instituta minùs idonea, proponeret; sequitur necessariò, Metaphoram explicaturo similitudinis huius vim atque rationem notissimam esse oportere: &, si officio suo ritè fungi velit, debere, vt architecti solent, primò fundamentum altum iacere, tum fundamento iniicere calcem, gypsum, aliamuè materiam, ei quæ supra fundamentum consurget structuræ colligandæ, firmandæque maximè opportunam. Hoc mihi nunc propositum. fundamenti loco futura grammatica quædam difficiliorum verborum & idiotismorum enucleatio, quam VERBA visum nuncupare, quia SONVM verborum indicat; structuræ loco superaddam Litteræ varias interpretationes, quæ quod SENSVM, tum Spiritus sancti, tum Salomonis ipsius, in medium proferunt, non abs re MENTEM nominabo. VERBA pro cortice foliisque, MENS pro medulla & fructu habenda. Calcis colligationisque vicem præbebit, quæ VERBA MENTI diuinè conuenire, ostendet similitudinis occultæ inuestigatio. Hæc Methodus commentariorum. In qua & illud tibi notandum, vt notas intelligas. Singula me diuerbia, siue interlocutionum periodos; id omne quod simul semel persona aliqua loquitur, vocare *sectionem*. singulas autem formas seu modos commentariorum, *paragraphum* seu §. Primum itaque §. esse pro scholiis & grammaticum sensum verborum difficiliorum continere. Secundum verò §. habere mentem, seu Historicam explicationem. Tertium §. complecti Tropologiam. Quartum proponere Mixtum commentarium, de sponsa præcipua sacratissima Dei genitrice MARIA. Vltimo denique seu quincto §. vbi materia patitur Anagogen discussam seu conatam.

OSCVLETVR) Hebr. NASAK duo significat osculari & erudire. Vide quæ notari solent ad Psam. 11. vers. 12. nam ibi quod LXX. vertunt, *Apprehendite disciplinam*, hoc alij reddunt; *Osculamini filium*. Isto loco Spiritus S. ambigua voce vti voluit, vt admoneremur sub isto carnali verborum sono, sensum spiritualis eruditionis refertissimum latere. *Versu 1.* §. 1. VERBA, SPONSAE. נשק

OSCVLO) Hebr. *de osculis*, sed pluralis num. ponitur pro singulari; &, *de*, more Hebraici idiotismi superfluum est. sensus est; osculetur me osculo illo vsque adeo mihi expetito, tamdiu desiderato, & efflagitato. Non est autem ociosum quod additur (ORIS SVI) sed valdè emphaticum. q.d. ceterorum repudio, illius, quem diligit anima mea, solius osculum oris admisero.

VBERA TVA) Rabbini & eos secuti plerique recentiores, DODECHA malunt vertere, *amoris tui*. Mihi, vt alias, hic quoque potior est LXX. & D. Hieronymi auctoritas. Primò me mouet, quia in more habent Hebræi primum fontem seu cubile operis aut cogitationem denominare à variis rebus, aut corporis partibus, quæ videntur rei significandæ accommodatiores, vt notauit Origenes hîc hom. 1. Vt quando fructuum fit mentio, vocant arborem, & dicunt vnamquamque arborem de fructu suo cognosci. [a] Si mentio lucis fiat, vocant Lucernam; *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* [b] Si de conuiuij accubitu agatur, vocant sinum vel pectus. [c] Si de cogitationum qualitate aut animi virtute, cor nominant, [d] *Beati mundo corde*: item, [e] *de corde exeunt cogitationes*. Si de dilectione aut amore mentio, vocem vberum vsurpant, vt mox apparebit. Secundò moueor, quia si cuncta loca discutias vbi positum est DOD, multa inuenies, quibus non satis accommodata sit *amoris* significatio: [f] contra locus nullus est, in quo non possis *vbera* vertere. Primitiua ergo hæc est significatio *vberum*, illa verò *amoris* est translatitia, inde ducta, quòd per *vbera* Hebræi ipsam amoris sedem significant, sicut Romani *cordis* & *corculi* significatione. Sanè cor vberibus quasi stipatur & continetur: in his etiam vis quædam attractoria affectus. Vnde *commorari inter vbera* est sedem habere in corde: *cubile mammarum*, significat cubile amoris: [g] & quod Salomon ait; *vbera eius inebrient te omni tempore*, [h] hoc est, deliciis & amoribus eius iugiter perfruaris; & alibi; *inebriari vberibus*, [i] est nimiis amorum commoditatibus saturari, sicut Latinis *dulci amore ebrium esse*. Sic cum Oseë dixisset; [k] *Auferat fornicationes suas à facie sua* (quod ad actus externos pertinebat) mox adiungit, vt etiam auferat *adulteria de medio vberum suorum*, hoc est, omnem interiorem nequitiam cogi-

דודיך *Pagnin. Agabr. Genebr. Arias & alij.*

a *Luc.* 6. v. 44.
b *Matt.* 6 v. 22.
c *Ioan* 13. v. 23. & 25.
d *Matth.* 5. v. 8.
e *Matt.* 15. v. 19.
דד
f *inf.* c. 4. v. 5. & 7. v. 3. c. 8. v. 1. *Prou.* 30. v. 33. & *Ezech.* 16. v. 7.
g *Ezech.* 23. v. 17.
h *Prou.* 5. v. 19.
i *Prou.* 7. v. 18.
k *Ose.* 2. v. 2.

am cogitationum & desideriorum profliget. Fuêre hæc latius dicenda, vt appareat satis temerè locutum, qui scripsit, sine sententiæ diminutione, vbera reddi non potuisse.

VINO) vinum Hebræi pro quolibet conuiuio lęto lautoq; sumunt, si Iarrhio credimus; quia præcipua lætitiæ causa in conuiuiis vinum. Vnde & Bachum *lætitiæ datorem* ille celebrauit. In amatoriis quoque frequens vini mentio, quia sine Cerere & Bacho Venerem frigere veteri Prouerbio receptum; & illud notum,

" *Vt Venus in vinis, ignis in igne furit.*

Apta itaque comparatio cum includens sensum; nihil vberibus tuis desiderabilius, delicias, conuiuia, gaudia cuncta superant. Colligit Salomon studiosè, rerum amatoriarum vocabula in hoc Epithalamio; sæpiùs vini meminit, aliquando putei seu fontis signati, aliquando horti consepti seu clausi, & eorum quæ in hortis solent, poma legere, malis stipari, inter lilia pasci, & quæ similes deliciæ; meliores suauioresq; quàm in prophanis poëtis, quia castæ; innoxiæ, quia diuinæ.

Versu 3. FRAGRANTIA) est quasi ratio dicti, propterea se tanti facere vbera sponsi, quia delibuta mirabili quadam odoris vi, cunctis aromatibus & vnguentis fragrantiæ suaueolentia præcellunt. Sic clarè vertunt LXX. estq; vera Hebræismi (*ad odorem*) sententia; quam cùm recentiores Rabbini non intelligerent, accentu addito indicarunt pendulam esse sententiam, & subaudiendum; Quid attinet dicere de odore vnguentorum tuorum; aut quid simile. Quicquid dicat Agatius, melior est nostra versio, & succinctior.

OLEVM) sumitur pro quouis liquore odorato, & redditur vltimi dicti ratio; Tam suauiter fragras (*ait*) vt non modò vnguentatus, aut odoratus, sed vnguentum & odor dici merearis. Sic vt rei cumulum seu culmen indicemus, abstractis vtimur: non est pius, sed ipsa pietas; scelus, & stupor, non stupidus & scelestus. Vocaris (inquit) *oleum*, non pixidi inclusum, cuius odor sepultus; sed vasculo, *effusum*, quod longè lateque nares ferit. Hebr. elegans est paranomasia SEM SEMEN. EFFVSVM) tale est illud Epigrammatarij; שמ שמן

" *Et fluere excusso cynnama fusa vitro.*

IDEO ADOLES. DILEX. TE) hoc ait; Nolite admirari me iam viro maturam, olim desponsatam, toties interpellatam; illius sponsi nondum visi, sed probè auditu cogniti, credita pulchritudine inflammari; quem, in intimis abditæ penetralibus domestici laris virgunculæ; quas virorum nec vllus aspicere, nec aspici ab vllis custodia parentum sinit; sola vnguentorum eius suauitate allectæ, ardenter (sat scio) adspicere desiderabunt, quem ardebunt, quem suspirabunt. Præteritum tempus sæpè in hoc Cantico, quod in cunctis Prophetiis frequens, ad certitudinem denotandam, pro futuro ponitur: & ALMA significat, virginem, planè ab oculis externorum, & quoad fieri potest domesticorum, remotam. עלמת

Versu 4. TRAHE) illæ te diligunt, ego depereo. Sic amoris languore debilitata sum, vt nec pedibus valeam consistere; multò minùs ad te aduolare, vel hinnulei fugientem instar consequi. Vtinam detur saltem inhærere vestigiis, & à longè consectari. Erit, erit tempus, cùm me trahes (sic ominor, sic spero) & beneuolè in genialem thalamum languentem, & meo grauatam pondere, pertrahes. Imperatiuus vim habet futuri indicatiui. Malè distinguunt Aponius, Guilhelmus, & quidam pauci veterum; *trahe me post te: curremus.* meliùs alij; *trahe me: post te curremus.* docet accentus Hebræus Tarha, qui sententiam suspendit.

IN ODOREM VNG. TVOR.) Totum hoc Hebræo fonti deest: sed posuere LXX. & ex illis noster: nec est omittendum. Ex Græcis agnouêre, & in omnibus libris grǽcis habetur, Origenes & Theodoretus; ex Latinis, qui versione LXX. vsi, Ambrosius,[a] & Vigilius; qui verò vulgata vsi Hildebertus,[b] Gregorius, Honorius & alij. Quod autem Iustus, Aponius & Alcuinus omittunt; id factum, quia cùm iam superiùs vnguenta fuissent interpretati, hoc sibi repetendum non censuerunt.

a *Lib. de Isac. & li. de iis qui mysteriis &c. Vigil. li. 3 cont. Eutychen.*
b *Hildebert. epist. 31. Gregor. Honor. & alij.*

INTRODVXIT ME REX) Hebræa puncta, quæ hodie subscripta Vulgatæ versioni, & LXX. consentiunt, vt & Iarrh. & Abenezra, & Thargum. quare nimis, more suo, credulus Christopolitano fuit Rossetus, volens scriptum; *introducat.* Sed præteritum

tum hîc quoque pro futuro, *introducet* positum; vt rectè Vatablus. Nam sponsa sermonem à sponso ad comites conuertens; vt amantes bonæ spei pleni solent esse, & sibi quæ amant somnia fingere; voto à spe tractionis ad thalamum vsque prouehitur; &, quasi iam iam aduenientem sponsum cerneret, futuras optatasque delicias, iam pro perceptis & præsentibus habet. tantum poterat nunquam vsquam ab oculis animi desiderij imago recedens.

ME) ante alias, vt postea & illas trahas, illæque & ego simul exsultemus. Caue hæc cum quodam accipias, de Regina Saba.

REX) Hebræis non dignitatis tantùm, sed & amoris vocabulum est, quemadmodum *pastor*. Ieremias hoc sensu; [a] *Omnes pastores tuos pascet ventus, & amatores tui in captiuitatem ibunt.* Maluit noster vti voce *regis*, vt copiam & diuitias promptuariorum significaret; & quia vini seu conuiuij mentio est, & amici potentioris inuitantis. notum est etiam Latinis hos reges dici solitos, vt Plauto, Horatioque.[b]

a Ierem. 22. 22.

b Plautus in Asinar. Horat. lib. 1. epist. ad Mecenat. ad Scaeuam, ad Lollium.

IN CELLARIA) LXX. ἐς τὸ ταμιεῖον, significat non cellam tantùm seu promptuariam penum, vbi annona reconditur, teste Carpathiorum Episcopo Philone, sed etiam thesaurorum & quarumlibet rerum preciosarum repositorium. Glossar. *ταμιεῖον, cellar, omarium, cellarium.* Vbi *omarium* deprauatum ex *aumarium*, & hoc ex; *armarium.* Hebraicè, HADAR, cum *Heth*, significat omnia penetralia domus, adyta secretiora, à turbis remotiora, & amantium secessui aptiora. Noster *cellaria* vertit, adspectu fortassis ad cellam vinariam, de qua postmodum; *Introduxit me in cellam vinariam.* cap. 2. vers. 4.

חדר

EXVLTABIMVS ET LÆTABIMVR IN TE) admissæ in intima illa penetralia, mutuis alloquiis, iugem, puram, solidam, firmamque voluptatem percipiemus; cuius sensus ex animo se penetrabit in corpus, linguamque, vt & illud sibi applaudat, & quasi exsiliat præ gaudio: (Hebr. GIL) cuius iubili causa mihi & comitibus meis futura, liberalitas tua, & in nos fauores. Assiduè enim MEMORES, commemorabimus (Hebr. VAZKIRA) & verbosa loquela, qua gaudet dilectio, delicias & amores tuos retractabimus. IN TE, hoc est, De te (ait Guilhelmus) sicut, *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.* possis etiam exponere, *propter te.*

RECTI) quotquot iudicio valent, prudentes omnes, & animo oculati, æquique rerum æstimatores Hebr. *Rectitudines*, pro concreto; *recti.* LXX. *rectitudo*, Origenes in hom. versa à D. Hieron. *æquitas.* Non alio sensu Symmachus; *recti sunt, qui diligunt te.* illi iusti rerum æstimatores sunt, soli rectè iudicant, &c.

NIGRA SVM) hoc est, fusca, vt vertit D. Ambrosius & Origenes in homilia testatur, apud LXX. quosdam sic legisse, & vox Hebræa שחורה SEHORA significat subnigram, seu fuscam.

Versu 5.

FORMOSA) decora. hunc amantium affectum, studiosè conantium amoliri vel excusare, quæ videantur amori mutuò detrimentum allatura, passim poëtæ exprimunt.[c]

c Cyclops apud Theocrit. Sappho in epist. Heroid. Pastores apud Maronem & Calpurnium.

FILIÆ IERVSALEM) virgines Ierosolymitanæ. De etymologia nominis *Ierusalem*, maxima dissensio, Eusebius quasi ἱερὸν πολεμοῦντος; Egesippus quasi ἱερὸν σολύμων. Eugubinus, ex *Iebusalem* factum *Ierusalem.* Rabbini quidam sua iactantes censent à Iebusæis sic vocatam composita voce ex timendi verbo & Salem, quasi *timete Salem.* Aliud ex Magnæ Genes. capite nono, alij proferunt, Abraham monti Moriæ nomen imposuisse *Dominus videbit*, vsum verbo IREH: Sem verò vocasse eumdem locum SALEM; Deum denique benedictum has appellationes copulasse, vt diceretur IREHSALEM. Narratio mihi non persuadetur: Etymologia tamen haut aspernanda videtur. Monti Moria nomen IREH, יראה fuisse constat ex Genes. 22. versu decimo quarto, tandem aucta *Salem* vrbs, montem quoque illum ambitu suo complexa ex parte, montis nomen suo coniunxit; & relicta littera He, & א in ו mutata, ex IREH-SALEM, Chaldæo more IERVSALEM pro Hebræo IERVSALAIM, dici cœpit.

יראה
שלם
יראהשלם
ירושלם

TABER-

TABERNACVLA CEDAR) Cedareni, vtpote iam à primo suo parente Ismaële, vitæ pastoritiæ, latrociniis, belloque dediti; & vagari huc illuc soliti, tentoria habebant æstu, imbribus, puluere, cruore, & aliis belli sordibus denigrata; quales fuère naues & tentoria decimo belli anno Græcorum ad Ilium, tabulis corruptis, funibus attritis

a Psal. 119 v. 5. Vide Genebra. ibi in Comm. solutisque. Iliad. β'. [a] Vnde S. S. *habitatores Cedar* sumit pro bellicosis, & à pace alienis. nam cùm Dauid dixisset, *habitaui cum habitantibus Cedar*; subdit, *cum his qui oderunt pacem eram pacificus*. ibi Heb. & Græcè erat, *habitaui cum tabernaculis Cedar*. Ait itaque sponsa se pastoritiæ vitæ deditàm, esse quidem fuscatam instar tentoriorum Agarenicorum; sed nihilominus adhuc decoram & formosam, instar pellium Salomonis. Accipio enim ista distributiuè, cum Iarrhio & Abenezra.

PELLES SALOMONIS) sunt qui *cortinas* malint: sed nostram confirmant LXX. Aquila verò & Symm. *tabernacula* seu *tentoria*. quis ignorat, *pelles* castrense vocabulum esse, de militum tabernaculis; quæ apud Romanos pellibus contegebantur. Notum ex Cæsare, Liuio, ceteris. Sic Isaias; *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum*

b Isa. 54. v. 2. *extende*. [b] Habacuc; *turbabuntur pelles terræ Madian*. [c] quo loco non placet quod qui-

c Abac. 3. v. 7. dam vertunt; aulæa terræ Madian. His tabernaculis Salomonis se comparat, qua formosa & decora: nam illa vero simile est omni cultu & apparatu exornata fuisse; &, vt in imperio prorsus pacifico, quod sanguinis & sudoris expers tot lustris fuit, planè qualia venientis recens ad bellum Rhesi niueis tentoria velis. [d] Notanda hîc allusio ad nomen

d Æneid. 1. Vide Mencerum in Lucubrat. Salomonis. Hebraicè ad verbum foret; *Desiderabilis sicut pelles Salomonis*. Salomon pacificum seu beatum (nam beatitudinem pacis nomine Heb. comprehendunt) significat: quid autem pace homini desiderabilius? Perperam Honor: & Guilhel. *pellis*, legere.

Versu 6. NOLITE ME CONSIDERARE, &c.) non satisfacit sibi, nec contenta est coloris defectum meliori bono compensasse; negat eum sibi naturalem esse, aut ex malo humorum temperamento natum: sed fortuitum planè, & extrinsecum; qui & facilè deleatur, & nihilominùs nulla sua culpa eum contraxerit. coactam se ruri degere, & vineæ custodiam demandatam, & multis iniuriis ac vi iniquissimorum affinium inde quoque pulsam, profugere & solibus torreri cœptam. Nonne hæc omnia decorè? quia pastoritiæ vitæ est, dies noctesque sub dio agere, æstu geluque aduri, pastorum quoque frequentia sunt pro pascuis iurgia, vt fuere inter Abrahami [e] & Lothi; & fratrum contra

e Gen. 13. v. 7. f Gen. 37. g Exod. 2. Ioseph; & his iniuriis magis obnoxiæ [f] fœminæ, vt docemur exemplo filiarum Iethro. [g] Ait itaque, ne aspicite amplius ad hanc cutis meæ fuscedinem, quia sol directis radiis & pleno lumine (vt benè Orig.) me denigrauit. D. Ambros. in psal. 118. v. 1. & 2. videtur vsus corrupto exemplari. nam vertit; *non est me intuitus*. contrario sensu: nam putauit verbum *despexit*, παρέβλεψέ με; contemptum indicare: vel (*despexit*) accepit pro non aspexit radiis fauentibus, & lætis: sic sanè Symm. *torue aspexit* παρανέβλεψε. melius noster; *decolorauit*, confirmant Aq. qui *combussit*; & Theodot. qui, *torrefecit*.

Versu 7. INDICA) Affectus vehementia eam protrahit in publicum. *Quem diligit*) in quem diligo.

PASCAS) hoc, vt Græcorum ποιμαίνω, potiùs denotat curam gregis, quàm sui, vt

תרעה actiuè sumatur: quod magis consentaneum voci Hebrææ THIREE, vt & Cassiodorus

תרביץ obseruauit. Sicut etiam sequens CVBES, Hebraicè est cubare facis THARBITS. Solent enim pastores, vt solstitium pecori defendant; iuxta riuos, fontes, aut dumeta,

h Virg. Eclo. 2. & 3. & Horat. lib. 3 Od. 29. dum sol deferuescat, greges continere; ne pecus languidum fiat, & si lac æstus præceperit, frustrà postmodum vbera palmis pressent. [h]

עטיה VAGARI) callidè Zelotypiæ stimulo amicum pungit. ATA cum initiali Ain, significat veste amiciri seu succingi, & operiri. quare LXX. hoc loco vertunt; *ne efficiar sicut* περιβαλλομένη *velata* seu *cooperta*, vt ex Origene reddidit D. Hieron. & sic D. D. Ambros. & Augustin. sæpè exponunt. Symm. apud Theodoret. ῥεμβομένη, erronea, vaga, & quasi stipem mendicans. Noster, quia sciebat ab Hebræis meretrices vocari, velatas & opertas, eò quod solitæ in biuiis sedere, palliis succinctæ, & theristro faciem velatæ;

Gen. 38. v. 14. (nam hunc meretricium habitum induisse Thamar legimus in Gen. [i]) & sic etiam solitæ errare, & in semitis vagam libidinem consectari; vnde Latini *semitarias mœchas* nominarunt,

minarunt, & Chaldæi, *foras exeuntes*; ideò, quàm potuit honestissimè, dixit; *Ne vagari incipiam*; quod etiam Iarrhio & Dauidi Kimchio placuit. Sensus itaque est, ne dum te quæro, vel in crimen, vel in suspicionem malè habitæ pudicitiæ incidam.

Porro Diuinum istud Drama nuptiale proponit nobis colloquium Pastorum duorum, iam pridem sibi desponsatorum nuptiis in futurum dilatis; ardenter amantium, sed vt plurimùm longè ab inuicem distractorum. Principiò inducitur amans fœmina, vt sexus ille affectu impotentior; quę desiderio & amore in quoddam animi deliquium incidens; cùm sociæ vino & vnguentis optimis illam reficere conarentur, delicias hasce omnes respuit, & animi sui desiderium præcipuum exponit. Iubet omnia remoueri. maciem namque, pallorem, & crebra sua suspiria non aliunde nasci, quàm quod animus nimis crebrò ad amicum aufugiat; & ibi sedem deligat, vbi amat: sic exanimare corpus, quod animare debebat. Vnum superesse remedium, si arcto sponsi amplexu quasi ad vitam, ex deliquio reuocetur, & fugitiuam animam ore retrahat. Qui loquendi sentiendique modus, non vulgi tantum, aut Platonis & Q. Catuli fuit apud Gellium:[a] sed & viri quoque [b] sancti fuit, cuius illud; *Amantis animus magis est, vbi amat, quàm vbi animat.* & illud; *Animi locus est ipsius affectio.*] Quæ locutiones non id significant, animam de corpore in corpus migrare, sed quasi desinere vitales functiones corpori impertiri, & nimis assidua & intenta cogitatione in id quod amat transuolare, atque ita spirituum vitalium multum prodigere; quibus corpus exinanitum, vita quodammodo priuari, & anima corpus deseruisse videatur. Hunc affectum, & tenacium osculorum causam, Lucretius expressit extremo lib. 4. Viuam verò & quasi spirantem deliquij huiusmodi, & fastidij ceterarum rerum descriptionem; apud Ann. Senecam legere potestis.[c]

a *Lib. 19. Noct. Att. c. 9. & 10.*
b *Tribuunt D. Augustino ego apud illum nondum potui inuenire.*
c *Hippoly. Act. 1 à vers. 100. & vers. 583.*

§. 2. MENS AC SENSVS VERBOVM SPONSAE.

Talis erat ardor Synagogę, tale desiderium venturi sponsi sui Messiæ. Verbi incarnandi & Ecclesiæ nuptiarum promissio iam ab initio mundi in Paradiso facta fuerat, dicente Adamo; *Hoc nunc os ex ossibus meis.*[d] Et: *Erunt duo in carne vna*; hæc de Christo & Ecclesia accipiente B. Paulo.[e] fuerat sæpissimè tempore legis naturæ, & legis Mosaicæ, per internuncios Patriarchas & Prophetas iterata promissio; sexcentis denique figuris eadem efformata: interea quattuor annorum millia effluxerant. quid mirum si talis mora, tamq; ardens desiderium amantem enecaret? Paulò itaque ante incarnationis tempus in hæc verba votaque Salomon Ecclesiam [f] erumpentem exhibet, & à Patre æterno ardenter flagitantem, vt mittat vel tandem filium vnigenitum: nauseæ tædioque sibi esse tot internuncios, tot mediatores, veniat ipse, vt vna secum caro efficiatur humanæ naturæ in diuinam subsistentiam assumptione.[g]

d *Gen. 2. v. 23.*
e *Ephes. 5. v. 32.*
f *Sic Cassiodor. Beda, Alcuinus, Haym. & alij.*
g *Orig. hom. 1. Hieron. epist. ad Damas.*

OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI) Causas tam vehementis desiderij multas inuenio. indigebat sponsa reconciliari:[h] quam pacem dato osculo redditam nuntiarunt Angeli canentes, *Pax hominibus bonæ voluntatis.* Egebat sponsa ductore, magistro, & Doctore, densis errorum tenebris inuoluta.[i] Deinde ex parte sponsi mouebant alia non pauca; quæ proponit, vt solet breuiter, Honorius Augustodunensis. "Ostendens pulchritudinem, potentiam, diuitias, &c. Quis est? *Rex* (ait) *Regum* est *& Dominus Dominantium*, *Rex gloriæ & Princeps pacis.* est pulcher? eius pulchritudinem Sol & Luna mirantur; quia est *speciosus forma præ filiis hominum*, & totus desiderabilis, *in quem Angeli desiderant prospicere.* est potens? potestas eius *à mari vsq; ad mare.* est diues? gloria & diuitiæ in domo eius, & torrentes voluptatis. Honoratur muneribus? *Reges Tharsis & Insulæ munera offerent*, *Reges Arabum & Saba dona adducent.* Quæ est eius seruitus? *Omnes gentes seruient ei.* Quæ est eius laus? *Omnes gentes magnificant eum.*] Nonne talis sponsi optandum osculum; in quo (vt idem ait) caro carni iungitur, & spiritus spiritui sociatur; vt & Christus per carnem Ecclesiæ iungatur, & Ecclesia eius diuinitati per spiritum societur.] Denique accendebat vtrimque amor mutuus, & desideria diutissimè dilata: quam rationem pulcherrimè exornant D. Ambrosius serm. 1. in psal. 118. & D. Chrysostomus homil de Turture tom. 5.

h *D. Ambros. li. 6. in c. 7. Luc. Iustus Orgelita. hic.*
i *Fusè hoc ostendunt D. Greg. lib. 14. in Iob. c. 22. & Beda hic & primi tres PP. apud Theodoret.*

Verum & aliam desiderij sui causam ipsa sponsa exprimit, QVIA MELIORA SVNT VBERA TVA VINO)[k] Qui censent hæc verba sponso tribuenda, fateri coguntur valdè subitam & abruptam hanc esse verborum commutationem, nec satis aptè cum sequentibus ea connectunt. Illa quoque ratio, qua nituntur, quòd vbera sint à viro aliena,

k *Vt volunt Origen. Philo, Aponius, Gregor. Bernard. Alanus & alij.*

ideoq;

ideoque c. 5. non numerari ea inter sponsi membra, parum stringit. ideo illic non numerantur, quia non necesse est vbique eadem omnia repeti. Habent viri vbera, sed minora; nec lac quidem habere cum natura pugnat, si credimus naturæ Genio Aristoteli; [a] & vberum ratione vis ipsa lactandi nutriendiq; significatur, quæ propria Dei omnia nutrientis, vnde deductum nomen Dei SADDAI in S. S. & gentes Iouem coluerunt sub nominibus Ruminæ, Educæ, seu Edulicæ, & Potinæ. D. Augustinus id docet his verbis; [b] In diua Rumina mammam paruulo immulgeat, quia *rumam* dixerunt veteres mammam: in diua Potina potionem ministret: in diua Edulica escam præbeat.] De Christo Domino Osee prædixerat; *Ego lactabo eam, & ducam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* [c] Sic Esaias; *Et mammilla Regum lactaberis.* [d] Solent Hebræi quæ mulierum sunt viris, etiam Deo tribuere. in Hymnis, *Ex vtero ante Luciferum genui te.* [e] Et in epist. Apostolic. *Filioli quos iterum parturio.* [f] Nihil igitur obstat, quo minùs hæc adhuc sponsæ tribuamus; quæ præsentiens sponsum aduenientem (sunt enim hæc prophetico dicta spiritu, quare & hîc & in sequentibus frequenter præsens aut præteritum, posita sunt pro futuro) eum; Patre relicto, quasi præsentem alloquitur, quæ oratio valdè decet tam feruidè amantem. Nihil (ait) mirandum, si tam arctè tibi iungi expetam; cuius vbera mihi tanti sunt, vt omnibus perceptis, & assuetis ea deliciis anteponam. Ponitur continens pro contento. nam per *vbera* significantur Apostoli & Euangelistæ; & per illos, lac doctrinæ Euangelicæ. *Vinum* significat Mosem eiusque legem. *Meliora* seu dulciora sunt vbera, quia lex Euangelica, est lex amoris, gratiæ, & sanctæ libertatis. Vinum austerius, quia propinabatur à Mose lex timoris, punitionis, seruitutis. Communis hæc est expositio Patrum. breuiter [g] Abb. Willeramus, qui ante annos quingentos παραφραστικῶς Cant. elucidauit;

> *Mitificans veterem tua lenis gratia legem,*
> *Gratis iustificat quos lex punire iubebat.*

a *Lib. 1. & 3. Histor. animal.*
b *Li. 4 de Ciuit. Dei c. 11.*
c *Osee. 2 v. 14.*
d *Esai. 60. v. 16.*
e *Psal. 109. v. 3.*
f *Galat. 4. v. 19. & apertiùs Esai 46. a. 4.*
g *Origen. Apon. Iusto, Angelomi, Honor. Haymon.*

Notatu dignum, vino aliquando significari legem veterem, nempe quando comparatur lacti, vt hîc; aliquando verò legem nouam, nempe quando comparatur aquæ, vt iuxta D. Augustin. in nuptiis Canæ Galilææ.

Versu 3. FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS) Prosequitur (ait Philo) enarrare sui desiderij causam. Mouent me (ait) præter doctrinæ tuæ vtilitatem etiam diuinorum Spiritus sancti carismatum, quibus præ ceteris, vnde & nomen accepisti, es vnctus, sponse dilectissime. nam, *vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Mirrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis,* [h] largè dimanant. confirmat Apostolus; IESVM à *Nazareth; quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute, qui pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à Diabolo.* [i] Sic vnctio diffusa in oram vestimenti eius, in totam Ecclesiam, vnà cum operationibus virtutum, sanctitate doctrinæ, fragrantia conuersationis. Possunt & nouæ legis Sacramenta intelligi, morbos animi peculiari modo, nempe ex opere operato, sanantia; quod legi veteri defuit. Secutus sum in his Gregor. Cassiodor. Angelom. Rupert. Bernard. Anselmum. Guilhelmum & alios.

h *Psal. 44. v. 8. & 9.*
i *Act. 10. v. 38.*

OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM) Pergit rationem rationis dare. Quid mirum si vbera tua vnguenta olent? Totus oleum es, & quidem diffusum per totum orbem: non vnguentatus, sed vnguentum: non oleo delibutus, sed oleum: non oleum parcum & reclusum, sed prodigum, & effusum. De Saluatoris nostri nomine accipiendum nemo negat: quidam cum Rabbinis interpretantur [k] famam: sed hoc patribus repugnat, & longè hîc petitum. alij ad DEI commune tribus personis nomen referunt [l] perperam. quia de sponsi nomine qua sponsus est loquitur, non qua Deus; nec qua, persona secunda. Sic enim *Verbum* nominatur: Ab eo varia sortimur nomina, qua filius Dei dictus, vocamur filij Dei: qua *Saluator*, vocamur salui: qua *Christus*, Christiani: & licet nonnulli, [m] voluerint intelligendum hunc locum de Saluifico nomine IESV: nec defuerit recentior vnus, [n] qui satis audacter scripserit: omnes Canticorum interpp. quos ipse vidit, sic interpretari, & multos nominet; tamen nec verum est quod asserit, nec satis accuratè perpendit illorum dicta. Deme Bernard. & Christopolitan. ceterorum nullus hoc apertè asserit, plerique contra sensere. Quare præstat communem sequi explicationem de nomine CHRISTI seu MESSIÆ. Theophylactum citat ille scriptor

k *Agath. Vatablus, Genebrar.*
l *Luisius Legiones.*
m *D. Bernard. Richard & Christopol.*
n *Rosset. lect. 34.*

ptor nuperus; ſed cum in Cantica hic non ſcripſerit, nec ſciam alio loco id explicaſſe; vel commentitius iſte teſtis eſt, vel ex ſcriptis aliquibus cōcinnatus, de Theo. Phil. (hoc eſt, Theodoretus, Philo) nouus Theophylactus. Citat Dionyſium, Hieron. Orig. Gregor. Anſelm. Bedam, Rupert. Haymon. Thomam. Qua fide? Hieronymum? credo quia quattuor illas homilias Origenis eſſe non putabat: cùm tamen ex duabus, quas vertit & contraxit Hieronymus, conſtet illas quattuor Origenis germanas eſſe: ex ſtyli quoque diſcrimine non immeritò quis dubitet, an illarum interpres Hieronymus fuerit. Dionyſ. autem [a] Areopagita, ad IESVM quidem Chriſmatis inſtitutionem & fructum refert; ſed qua (ſic opinor) Vnctus ſeu CHRISTVS, non qua IESVS ſeu Saluator vocatus. Origenes homil. priore; Sicut vnguentum (ait) quod effuſione ſua odorem longè lateque diſpergit, ſic CHRISTI nomen effuſum eſt. In omni terra CHRISTI nomen nominatur. Vnguentum enim effuſum nomen eſt.] clariùs adhuc idem aſſerit hom. 1. ex quatuor. pro nobis ergo ſtat Orig. cui ſimilia tantum inuenio apud Gregorium, Bedam, Haymon. & D. Thom. Rupertus autem & Anſelmus ſimpliciter nomen hoc, exponunt verbum incarnatum. Quare ex citatis ab illo tam multis patribus, Bernardus, & recentior Iacob. Chriſtopolitanus tantùm hoc tenuêre: quibus addo quoque Richardum Eremitam lib. de Eulogio nominis IESV. Quid ni ſequamur ceteros? non repudio prorſus expoſitionem de IESV nomine, gnarus etiam Philonem de vtroque nomine ſimul accepiſſe; ſed contendo potiorem & accommodatiorem eſſe de nomine, MESSIAS & CHRISTVS; quod tradidere plerique, *vt Orig. Theodoret. & tres apud illum Patres, Philo, Aponius, Iuſtus, Gregorius, Beda, Alcuinus, Haymon. Caſsiodorus, Angelom. VVilleramus in Cant. & Cyrillus lib. 4. & 9. de adorat. in ſpiritu & veritate.* Ait ergo Synagoga, nomen CHRISTI, quod tot ſæculis in ſinu patris latuerat, re ipſa tandem exhibitum, & per incarnationem effuſum in vterum virginis; ſed ibi rurſus incluſum principio in alabaſtro humani corpuſculi, & intra limites Synagogæ aliquem mox ſparſiſſe odorem, ſed exiguum & gentibus ignotum. Poſteaquam verò ad crucis ſtipitem contritum vitrum, & ſaccus ille precioſi numiſmatis conſciſſus fuit; per Apoſtolicam prædicationem, toto terrarum orbi diffluxit, & de gratiarum eius plenitudine vniuerſus mundus repletus fuit. *Sic Orig. Honorius & ſupracita. Ambroſ. lib. 1. de Spiritu ſancto cap. 7. & Chryſoſt. hom. 14. in Marc.* Quid dico terrarum orbem? odor eius cœlum, terram, inferos peruaſit. Philo Carpath. Tunc enim verè effuſum, cùm ſe noſtra mortalitate contexit, „ vt nos ſua immortalitate donaret. tunc ſe totum nobis per viſcera ſuæ pietatis effudit, „ cùm pro nobis vel crudeliſſimé mori non recuſauit. ſua enim ſpontè ſe pro ſalute no- „ ſtra deuouit, per ſe oblata eſt ſanctiſſima hoſtia, innocentiſſima victima, immacula- „ tiſſimus agnus, ſacratiſſimum holocauſtum in ara crucis ſalutiferæ vitæ noſtræ, vt nos à „ ſempiterna morte redimeret. hoc, hoc eſt nomen illud effuſum, ſumma charitas, arden- „ tiſſimus amor creatoris ad creaturā: mortalis venerat, vt nos redderet immortales: paſ- „ ſus eſt aliquando qui ſemper eſt impatibilis, ne nos ſemper pateremur: mortuus eſt ſe- „ mel, ne nos in perpetuum moreremur: deſcendit ad ima, vt nos tolleret ad ſuperna: „ exinanitus eſt Dominus, vt excellentiſſimè dominetur & ſeruus. Quale fuit (quæſo) & „ quantum eſt hoc nomen ſuauiſſimum, melliſluum, planeq; cœleſte & ſalutare. Læta- „ re mater Eccleſia tanti nominis, tamque ſalutaris ſuauitate referta. (*Nam à Chriſto, dicitur* „ *Eccleſia Chriſtiana*) Exulta ſponſa diuiniſſimo hoc vnguento perfuſa. Erumpe in gratia- „ rum actiones. age iam diues; & clama, *vnguentum effuſum nomen tuum dilecte mi.*] Quid „ igitur mirandum, ſi tanta inuitatæ largitate, ſi tam ardenti amoris face ictæ & ſuccenſæ Eccleſiæ omnes gentium flagrantes mutuo amore, ad Chriſti prædicationem toto vndique orbe rapido curſu ferantur? Hoc itaque prædicit futurum. nam addit;

IDEO ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE) hoc eſt diligent. Willeramus;

Vnde places teneris, tu dulcis ſponſe, puellis: „
Scilicet vna ſalus in te ſanctis animabus, „
Quas renouat lauacrum, veſtit ſtola iuſtitiarum. „

TRAHE ME) Illæ te diligent, & illarum ardor, meæ flammæ adiiciet incrementum. Tu verò (nam certò id mihi polliceor,) mei miſertus, *Trahes me*: (Imper. *trahe*, Pro- *Verſu 4.*

[a] *Eccleſ. Hierarch. c. 4.*

pheticus, significat futurum indicatiuum.) Respicit eodem, quo ipse CHRISTVS cum dixit; *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham à me.*[a] (hoc est, omnes homines) Et vtitur trahendi verbo, vt significet se suis viribus non posse, nisi Deus attraxerit; gratia sua præueniendo, & ad liberi arbitrij concursum sufficientem gratiam largiendo, quo trahentem voluntariè sequatur. [b] Item, vt significet paratam se non tantum per blanditias duci, sed etiam per aspera & mascula probationum exempla raptari: de quo duplici vocationis seu attractionis genere; quod in Ecclesia semper visum, optimè hic Aponius, & Honorius. Ille fusior, & obscurior est, & typis vulgatus: hic in membranis latens, & breuior, & acutior, sed luculentus; ait ergo Honorius; Da vires posse tua » vestigia per hanc viam sequi, per quam ad gloriam præcessisti: via Domini est, prospera » mundi non * appeti, & aspera patienter pro eo pati. Per hanc Viam ipse ingressus est ad » gloriam. Cùm enim Iudæi vellent eum Regem constituere fugit, cùm vellent eum cru- » cifigere vltro se obtulit, Per hanc se sequentibus ire præcepit, dicens; *Si quis vult venire* » *post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*, [c] id est, imitetur me. Per » hanc viam nemo graditur, nisi trahatur, vt scriptum est; *Nemo venit ad me nisi Pater, qui* » *misit me, traxerit eum.* [d] Deus nos ad se duobus modis trahit, duobusq; impellit. Trahit » nos promissionibus dulcedinis supernæ patriæ: impellit nos minis ignis gehennæ. » Trahit nos quoq; diuersis donis: impellit variis flagellis. Sic Moses traxit populum pro- » mittendo Regum diuitias; Pharao impulit verberibus. Quosdam Deus trahit nolentes » (*hoc est, antequam velint trahi*) cùm eos gratia sua præuenit, inspirando vt bonum velint; » volentes subsequitur iuuando, vt bonum possint. Ergo gratia est, cùm præuenimur, vt » velimus; donum est, cùm iuuamur, vt possimus; arbitrium, vtrum velimus sequi; liber- » tas, si spontè sequimur; captiuitas, si sequi abnuimus; fragilitas, si sequentes relabimur, » meritum, si sequendo non deficimus, & hoc non nobis, sed gratiæ adscribimus; præmi- » um, æternum gaudium. Vniuersæ Ecclesiæ per mundum, quæ vnam Ecclesiam Catholi- » cam constituunt, *adolescentulæ* sunt quasi nouellæ, quia per baptismum & gratiam sancti » Spiritus renouatæ.] POST TE CVRREMVS) non veniam incomitata, sed mecum accurrent illæ ipsæ adolescentulæ filiæ meæ; simul *Curremus in odor. vnguent. tuor.*) Verba enim adhuc sunt Synagogæ, cùm me iam senio fessam, culpis vt ætate grauem, miseratus traxeris, & peccatorum sarcina leuaris, & quasi aquilæ iuuentam renouaueris; tunc ego, cum Ecclesiis nouellis, rapido cursu vestigia tua consequar. A singulari numero (*trahe*) quia est vnus Deus trahens; ad pluralem (*curremus*) transiuit, quia plures sunt trahendæ, & attractæ plures cursuræ. Quod factum est post CHRISTI passionem, quando, post Iudæorum primitias, plenitudo gentium cœpit intrare.

a Ioan. 12. v. 32.

b Vide D. Ambros. li. de Isac. c. 3 & D. Greg. hic.

* F. scribend. apposere.

c Matth. 10. v. 38. & 16. 24 Mar. 8. v. 34. Luc. 14. 27.

d Ioan. 6. v. 44.

IN ODOR. VNGV. TV.) in odorem sanctitatis doctrinæ, legis, Sacramentorum, conuersationis, & gratiæ Christi: hic alliciebat, hic retinebat. Vide suprà hoc. § eodem vers. 3.

INTRODVXIT ME REX IN CELLAR.) In penetrale ipsum thesaurorum ineffabilis misericordię suæ, & sapientię, & scientię, & charitatis. Olim sponsus Iudæis tantum in figuris & propheriis absconditis; iisdem postea idem iam homo factus in parabolis loquebatur, vt audientes non intelligerent: tandem Apostolis cœpit clarè mysterium regni cœlorum exponere, &, quæ absconderat à sapientibus, ea paruulis reuelauit. Per Mosem solummodò in domus vestibulum sponsam, suam Ecclesiam, introduxerat: nam & ipsi Mosi & Aaron ad *ostium tabernaculi* loquebatur; sed Apostoli fuêre in ipsa *sancta sanctorũ*, & penitam scripturarum, diuinorumq; mysteriorum intelligentiam introducti; &, cum ipsis, primi illi ex Iudæis conuersi, hæc est Synagoga seu Iudæorum Ecclesia; ideo dicit (*me*) scilicet ad quam primò missus, ad *oues quæ perierant ex Israël*: Et per hanc Synagogã etiam introductæ fuere (*in cellaria*) *adolescentulæ*, gentium Ecclesiæ. ita ferè Greg. Iustus, Rupertus, Theodoret. quoq; qui notat optimè, hanc esse rationem suauis gubernationis diuinæ, quę ima, per media, ad summa consueuit perducere. Angelomus. Primus (in- » quit) aditus domus istius, porta fidei: Secundus prouectus, ascensus spei: Tertius lati- » tudo charitatis: Quartus est, perfectio charitatis ad cognitionem secretorum Dei. In hunc primum aditum introductæ iam gaudium non capiunt; quid, quando in penetrale intimum admittentur? Iam nunc ait; EXVLTABIMVS ET LÆTABIMVR IN TE.) adhuc ista tribuo sponsæ. Cùm (ait) omnes fuerimus introductæ

quæ

quæ charitatis conditio est, de singularum gaudio gaudium crescet aliarum; & hoc gaudium, frequens tui memoria, commemoratio, & prædicatio, subinde renouabit, augebit, accenderque, vt sit quasi continuum mel in ore, suauitas in corde, iubilus in mente; quotiescumque recordabimur (nunquam verò non recordabimur) amoris & deliciarum tuarum. hoc vbera significant. vide suprà v. 2.

RECTI DILIGVNT TE) Optimè Philo, Iustus, Aponius, & Thargum hæc adhuc volunt esse verba sponsæ, aliam vehementis amoris sui causam adiungentis. q. d. Non excœcat me amor, non fallit ratio: mecum sentiunt, quorum mens rectè stat: nempe iusti, qui soli sapientes; qui sciunt, quàm suauis sit Dominus, & quàm veræ omnes viæ illius; & qui hoc norunt, ideò etiam te non possunt non deperire. Rectè, post Cassiodor. & Angelomum, Willeramus; *in Paraphrasi.*

——— à rectis rectus amaris. "

Nam nisi te iustus perfectè diligit vllus: "

Nec tamen est iustus, nisi qui te diligit vllus: "

NIGRA SVM) sicut mulier expetens amari ab eo quem ipsa diligit, quæcumque *Versu 5.*
amori minuendo videntur fore, ea solet omni cura vel amoliri, vel negare, vel defendere, vel maiori bono compensata contendere. Cùm ergo Ecclesia videret externam speciem suam posse videri despicabilem, & ideò etiam posse sibi obiici; quæ tam atra sit & sordida, tali indignam esse sponso; & decipi vano sui amore, quæ sponsi sibi mutuum amorem audeat polliceri. Occurrit, &, sum (ait) fateor, subnigra & fusca, cute tantum extima manuum & faciei, vt solent quæ ruri degunt, & greges minant: verùm (*copula Hebraica vim habet aduersatiuæ*) facie sum sat liberali, lineamentis decoris, & cuncti corporis membris venusta. cur me spernat, ob extrinsecum hunc & deletilem colorem, qui conscius est intrinsecæ formositatis? Ille quidem similis est *tabernaculis Cedar*: sed & ista similis est *pellibus Salomonis.* cur ob hanc non amer potius, quàm contemnar ob illam? Ita Ecclesia tam veteris Synagogæ, quàm noua Christianæ fidei; foris intuenti, fuit contemptibilis; penitus noscenti, amabilis & venerabilis. Synagogæ sic accommodat Angelomus; In conspectu vestro sum similis gentibus & peccatoribus reputata, "
quasi defecerim in viam gentium: (nam *Cedar* peccatorem designat) sed re vera & iu- "
dicio veri Salomonis, sum innocens, & pura, ac pulcra; quia obsequio eius adhæreo.] "
Meliùs adhuc Ecclesiæ nostræ conuenit, quæ multis persecutionum afflictionibus vexata et quasi vstulata, foris saltem & in speciem; interiùs tamen semper intacta, formosa, & amabilis permansit; persecutionibus gaudens, crescens, efflorescensque, & in suis infirmitatibus glorians, fidei & charitatis pulchritudinem immaculatam retinuit. *Sic Hesychius in lib. 4. Leuit. Bernard. Declamat. super, Ecce nos reliquimus. Beda, Alcuin. VVilleram. Haym. & Angelom.* hîc.

FILIÆ IERVSALEM) Cassiodor. vult esse verba Ecclesiæ Christianæ seu gentium, alloquentis Iudæos, & optantis cum Synagoga coniungi: sed plures malunt esse verba primitiuæ Ecclesiæ Christianæ, alloquentis nouellas Ecclesias; quæ cum sponsa currebant, & metuentis, ne vi ac turbine persecutionum exterritæ, eam auersentur ac deserant, quam contemtui viderent ab omnibus haberi. Sequor Aponium & Psellum, qui de cœlestis Hierosolymæ incolis, Angelis, accipiunt; à quibus Ecclesia primitiua postulet, ne propter aliquas culpæ deformitates ac næuos, aut afflictionum & Dominicæ virgæ aduigilantis & punientis assiduitatem, se despiciant; Sed ament potiùs, & æstiment propter dealbationem Baptismi ac Pœnitentiæ, & perseuerantiæ in persecutionum turbine ac æstu perferendo.

NOLITE ME CONSIDERARE) Ipsa (inquit) illa decoloratio; non tam culpa *Versu 6.*
mea, quàm malitia nata fuit aliena. non imputares, virgini rusticanæ, pecora pascenti, si solib. adusta cerneretur: cur mihi? quæ & ipsa vineæ custodiam demandatã, dum tueor, & postea desero coacta; in hæc cognatorum incidi odia, & persecutiones. Videtur Hysteron proteron, sic constituendum ordine suo. 1. constituerunt me custodem. 2. non custodiui vineam. 3. idcirco exarserunt in me filij mat. &c. hac sententia. fidelium cætum per totum orbem seruare iussa, suscepi; & præ illa, deserui, quæ priùs commissa fuerat sola, Iudæorum Synagogam (tenebar enim primò ad huius peculiarem custo-

a Esai. 5. v. 1. Ierem. 2. v. 21. Psal. 79. v. 9. Matth. 21. v. 33.

diam & regimen, vt ex Prophetis CHRISTVS non semel docuit. [a] Verumtamen compulit me ipsorum vinitorum Iudæorum inuidia & improbitas, eam derelinquere, & alio me conferre. Cùm viderem eius agricolas filiumfamilias necasse; ipsam quoque vineam labruscas & spinas pro vuis, pro dulci vino fel draconum protulisse; melioribus vinetis inuentis, vineam illam ingratam mihi peculiariter commissam, in qua fueram nata & educta, tanquam alienam, paterno eiecta lare, deserui. (factum id quando Apostoli coacti Iudaica perfidia se ad gentes contulerunt, vt hæc omnia Prophetico dicta spiritu appareat) [b] vagantem, & toto tendentem orbe SOL non iustitiæ Christus, [c] sed persecutionum, me afflatam DECOLORAVIT. nam FILII MATRIS MEÆ, non ex patre Deo mihi fratres; quem repudiarunt se dæmoni in arrogationem dantes; sed ex matre tantum vterini, nempe gente, ac Synagoga fratres, [d] PVGN. CONTRA ME. omni conatu & contentione institerunt, vt odium & iram, qua in me exarserant, (hoc sonat NIARV cum Heth medio) & incanduerant, explere, motis multiplicibus persecutionibus, possent, præsertim illa, de qua B. Lucas Act. 8. in prin. quæ fideles per omnes Iudææ & Samariæ regiones dispersit. Hæc de fratrum impugnatione valdè graphicè descripsit Ieremias; ca. 12. à vers. 6. nisi illa de capite Christo potiùs accipienda. Sed, ex Tichonij regula; quæ ad caput præcipuè spectant, nouum non est ad membra porrigi.

b Orig. hom. priore. Iustus, Apon. Angelom. & VVilleram. Act. 13. v. 47.
c Cassiodor. & alij.
d Chrisost. in Matth. hom. 3. & Cassiodor. hic.

Versu 7.

INDICA MIHI, &c.) Persecutionibus sæuientibus videbatur faciem suam atq; præsentiam sponsus subtrahere: interdum tamen aliquid consolationis largiens, iterum quasi ostentabat dilectæ. hac ostentatione sui, & iterata frustratione, flammas amplius in amantis pectore fouebat. erumpit igitur amor flagrantior, & moram omnem exosus, eiicit sponsam domo. Sexus & verecundiæ quodammodo oblita, statuit ipsa quærere, procarique. Absentem, quasi coram, alloquitur, & petit audiri, & responderi sibi. Grato quodam animi errore, & mentis abalienatione excæcatam ista apprimè decent; cui vna nunc curatio, rescire vbi sponsus versetur, vt ad eum aduolet, & sub vmbella dilecti amburentes radios deuitet, & natiuum recipiat candorem. Tot afflictionibus pressa, tot persecutionibus agitata Ecclesia cernens à solo pastorum Principe [e] Christo remedium exspectandum, ardet eum reperire: quęrit vbi meridietur: non vbi pernoctet. nam Christus tenebras non amat, sed in clara & orthodoxa Catholicæ luce fidei conquiescit. [f] Apparet hinc vanitas Donatistarum; qui, vt probarent in illo suo Libyco angulo Ecclesiam latere (vt Cassiodor testatur) hunc versiculum praua distinctione corrumpebant scribendo: *Vbi pascas, vbi cubes? in meridie.* Repugnabant iis Hebræi, Chaldæi, Græci, Latinique libri, & omnium interpretum vnanimis consensio.

e 1. Pet. vlt. v. 4. lege Ezech. c. 34. vbi habes de Christo vero Pastore, & de Pseudopastoribus.
f Apon Iust. & Philo hic, & Augustin. lib. de vnit. Eccles. c. 14.

NE VAGARI) stratagema eroticum, temperatum absinthio zelotypiæ. Nisi hoc indicas; magnum mihi tibique periculum creas. Nosti quid diuagatione Dina sit consecuta. Coges me viæ terminiq; (nam te quærere, certum constitutumq́;) ad quem tendo, ignaram, huc illuc circa falsorum fratrum (PASTORVM) caulas diuagari; quorum fraudem, insidias, lasciuiam, petulantiam meritò metuo. Te decet, me non tantum à probro & dedecore, sed etiam ab omni vagæ turpitudinis suspicione, immunem præstare. Hoc periculum imminebat Ecclesiæ; quando in membris suis varia loca circumiens & fugiens de ciuitate in ciuitatem, versabatur inter circumstantia pericula cultus idolorum, quæ reliquerat, [g] & argutiæ ac splendoris vanæ philosophorum sapientiæ, [h] & hæreticorum maximè metuendæ dolositatis. [i] & Iudæorum cæremonias traditionesq; iam abolitas & damnatas: qui cuncti se sodales & veros pastores animarum iactabant; & ab imprudentibus tales censebantur; cùm essent sodales diaboli, adulteri, latrones, & PseudoChristi; non cum Christo, sed cum Meridiano dæmonio in meridie cubantes. Willeramus;

g Valentia.
h Origen.
i Augustin. ep. ad Vincent. 48. Theodor. Philo, Iustus, Apon. Honor. h. de Iudais verò Rupert.

" *Et fidei veræ Doctores tu mihi præbe:*
" *Ne mihi quid partis contingat in hæresiarchis;*
" *Quos cùm multifidis scindat diuisio sectis,*
" *Se tamen vltores tibi spondent, atq; sodales.*

" HONORIVS; Greges sodalium sunt conuentus hæreticorum, ex quibus multi
" passi sunt, sed Martyres esse non potuerunt. quia charitatem non habuerunt, sine qua
" non prodest ipsa passio.]

TROPOLOGIA.

§. 3. VERBA SPONSAE. *Honorius.*

Plura de hoc osculo videbis, si vacat, in Panegyri Mariana nostra. l.

HONORIVS. Fidelis anima cogitans vbi fuerit, vbi erit, vbi sit, vbi non sit: scilicet quod in originali & actuali peccato fuerit, quod in tremẽdo iudicio Dei erit, quod in vanitatibus sæculi sit, quod in æterna beatitudine adhuc non sit, gemens ac tremens dicit; OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI. Ac si dicat; ille qui in mea carne in dextera patris sedet, meus aduocatus, iustus iudex me de peccatis dolentem, de iudicio suo timentem visitando *osculetur*, & pace, signo amicitiæ, quam proprio ore pœnitentibus promisit, me consoletur.] Hoc enim vnguentum clementiæ Christi seueritate legis, & talione naturæ multo melius atq; deliciosius est animæ peccatrici. Idem Honor. Bonum vnguentum ad litteram est, quod de agrestibus herbis confectum exteriora vulnera sanat: meliùs vnguentum, quod de melioribus speciebus confectum, intercutaneum morbum sanat: optimum vnguentum quod de pretiosis speciebus, vt de nardo compositum, internos dolores fugat, vel corpus à putredine seruat, vt illud Mariæ in Euangelio, quod super caput Christi fudit. Ad spiritualem autem sensum bonum vnguentum est oleum infirmorum, quo infirmi in Ecclesia vnguntur: melius vnguentum oleum sanctum, quo Reges & Sacerdotes vnguntur: optimum vnguentum chrisma, quo Christiani in regnum & Sacerdotium Christi vnguntur. Tropologicè verò bonum vnguentum est lex naturalis; *Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris*; quod placuit Abel, & Enoch & aliis: melius vnguentum, lex scripta, vt; *Non occides, &c.* optimum vnguentum sub gratia; vt; *Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.*] Hanc itaque misericordiam Dei commendat sponsa, simul cum Spiritus sancti donis quibus iustorum animas adornat cùm dicit, QVIA MEL. SVNT VBERA, &c. Nam teste eodem Honorio; Bonum vnguentum est remissio peccatorum per Spiritum sanctum in baptismate: melius vnguentum bona vita post baptisma per gratiam Spiritus sancti, vt *sobriè & iustè & piè viuamus in hoc sæculo:* optimum vnguentum, septem sancti Spiritus dona, vt Spiritus sapientiæ, & intellectus, &c. Eleganter etiam & eruditè Philo; *Vbera* sponsi interpretatur duo testamenta; à quibus lactantur animæ fidelium, lingua atq; mente, corde & ore; dum ab iis verba vitę & veritatis exsugunt; quæ illos ad plenam ætatem, vitamq; perfectam perducant. Vberum istorum lac præstat vino cunctisque liquoribus; quia non scaturit ex imo terrenæ sapientiæ, vel sæcularis litteraturæ; sed cælitùs ex alto depluit & deriuatur, instar matutini roris & serotini imbris. Vnde Moses lac illud commendans clamabat; concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum; *Quasi imber super terram, & quasi stillæ super gramina.* [a] Hæc potio illis est salutaris, qui *modò geniti infantes rationabiles lac concupiscunt*, & diuinis reb. intenti, mente & lingua sacras litteras potant, easq; in ventrem & cor exsuctas transmittunt: & inde amaricati, dolorem & tormina vitæ malè transactæ concipientes, pœnitentiæ opera, salutarem peccatorum medicinam, assumunt. Hic potus nos à mente quasi alienat, vt Apostolos, qui *musto pleni* putabantur; [b] vt Prophetam, qui hoc eloquio plenus, factum se dicit, velut hominem cõturbatum, & qui occupatur à vino. [c] hæc alienatio sancta est. nam *vinum* dissoluit vana lætitia; sed *lac* istud super omnes humanas delectationes lætificat, tuetur à noxiis, firmat à lapsu, roborat in bono, caliginem mentis amouet, implet Dei & proximi charitate. Vt vbera duo hinc inde pectori affixa, cor ambiunt: sic ista duo testamenta, ex sponsi pectore prodeuntia, nobis eius amorem erga animas fideles, quasi in duobus gazophylaciis, custodiunt. Nonne hæc VBERA MELIORA SVNT VINO? nonne (quod sequitur) FRAG. VNGV. OPTIMIS? Quid tale voluptuaria spirant vnguenta? Vbera illa, vt grauissimum peccatorum nostrorum fœtorem fragrantia sua superent & exstinguant, spirant nobis, IESV sponsi nostri humilitatem, obedientiam, iustitiam, clementiam, ceteras virtutes: hoc vnguentum verè Regium, Rege non Persarum aut Assyriorum, sed Rege cœli & terræ dignum, spirat odorem. Hoc vnguntur, hoc olent; qui vbera ista diligunt, exosculantur, pressant. Hoc diffunditur per orbis terrarum fines, per maris spacia, per cœli palatia. Neque id mirandum: cùm OLEVM EFFVSVM SIT NOMEN TVVM. ô sponse. Vt in hunc mundum, per incarnationem descendisti, statim doctrinæ Christianæ, cum ipso nomine

Philo.

a *Deut. 32. 2.*

b *Act. 2. & 13.*

c *Ierem. 23. 6.*

Versu 3.

(nam nomen non omen tantum, sed & præstatio ac exhibitio vnctionis nouæ & præstãtioris, fuit) suauefragrantia suos omnes sectatores imbuisti & perfudisti. Oleum (ait Honorius) habet sex insignia: dicitur misericordia, & est signũ pacis, & fouet infirmos, & sanat vulnera, lumẽ lucernis ministrat, & omnib. liquorib. supereminet. Hoc CHRISTVM designat; qui est nostra misericordia, & pax nostra, qui nos infirmos prędicãdo fouit, vulnera peccatorũ per sua vulnera curauit, signis & miraculis lumẽ præbuit, omnib. sanctis supereminet sanctitate & gloria.] Erat hoc nomen oleũinclusum in cœlis, & in Prophetiis: donec Christus in fideliũ animis se per doctrinam & gratiã diffudit: ex illo tempore cœpere has olei conditiones animæ iustorum & ipsæ quoq; exprimere operibus misericordiæ, & dilectionis, & fidei, & sapientiæ, & tolerantiæ, instar olei aduersitatib. supernatantis. Ideo præcepit suis; *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona,* » *& glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* [a] Ideo Apostolus de primis illis adolescentulis » dicebat; *Christi bonus odor sumus*: [b] odor saluandis in salutem, iis qui amãt fragrantiam spiritualium virtutũ; perituris verò, in mortẽ; qui vt scarabęi rosam, vt amaracum sues, odêre, sic isti odêre oleũ istud Christi. Postquam hoc oleum suis Christus impartiuit & odorem vimq; salutarem animæ persenserunt, mira eius statim cupiditate sunt inflammatæ.

IDEO ADOLES. DILEX. TE) & dilexere tum, & diligent semper, quotquot fideles erunt sponsæ, & dilectionem hanc imitatione, & sequendo vestigia odoris, vt fidi catuli & sagaces, testabuntur. Cupiunt animæ sequi, & prehendere; sed grauat corpus animam, spiritus promptus ab infirma carne retrahitur. Quare exclamat misella anima conscia suæ imbecillitatis bonum volens, sed non valens, à sponso postulat; TRAHE ME POST TE: Rupertus; qui veraciter diligit, & trahitur, & trahi cupit. Ait itaque Da vires vt te per tua vestigia sequar. te oportuit multa pati, & sic in gloriam introire. iter arduum est, via difficilis & aspera: Non est volentis, neq; currentis, sed tui miserantis. Nec conuersio, nec perseuerantia opis est nostræ, sed gratię tuæ. Hæc me attrahat; hortabor, & iuuabo, & te iuuante adducam mecũ comites plures, conabor comitata venire; & simul CVRREMVS. festinabimus dum tempus habemus, dum dies lucet, ne tenebræ nos comprehendant. IN ODOREM VNGV. TVOR. in fragrantiam odoris bonorum operum. Vnguenta (inquit Honorius) sunt varia spiritus. carismata, odor vnguentorum fama bonorum o- » perum.] Sic currens anima perfecta, fit digna coronari, & in thalamo sponsi collocari. Quare mox sponsus eam per fidei portam admittens, deducit adscendentem per gradus spei, vsq; ad cognitionem secretorum Dei, & cubile ipsum promptuariumq; caritatis. primò quidem in illam cognitionem, de qua nunc; deinde & in charitatis plenitudinem, de qua postmodum loquetur. [c] *Penetrale* istud Honorius rectè interpretatur penum S.S. quoniam in sacris libris variæ sententiæ vt vina sitientibus iustitiam propinantur. » Cùm enim lectio de Ioseph legitur, quasi poculum contra adulterium porrigitur. cùm » verò de Iudith scriptura recitatur, quasi poculum castitatis propinatur. In hæc cellaria » Christus sponsam introducit, quãdo ei sensum aperit, vt intelligat scripturas; & quando » ei mysteria fidei reuelat. Sed & alium sensum indicat quem arbitror accommodatitium, sed valdè accommodum. Cùm quis de sæculari vita ad spiritualem conuersationem venerit exsultans dicit, INTRODVX. ME REX IN CELL. SVA, claustra quippe sunt quasi » cellaria quædam, in quibus sunt multimodæ consolationis pocula. dum enim conuersis » vitæ sanctorum leguntur, quasi quædam pocula iustitiam sitientibus proferuntur, qui- » bus claustrales dicunt, *exultabimus & lætabimur in te.* id est, corpore & anima gratulamur » de tua conuersione.] Sed (vt dixi) hoc accõmodatitio sensu recipi potest. vera Tropo- » logia etiã ad sæcularium animas pertinet, de quibus in genere subditur; eo ipso, quod in cellaria hæc fuerunt introductæ *ab agno qui solus potest signacula libri soluere* (sunt hæc, auctore Honorio, mysteria Incarnationis, Natiuitatis, Passionis, Spoliationis inferni, Resurrectionis, Ascensionis, futuri iudicij) mira lætitia fuerũt perfusæ, EXVLTAB. ET LÆTAB. IN TE, exultareq; cœperunt etiam exterius corpore, operando ea ad quæ corporis ministerio indigebant; & lætitia quadã vehementiore impulsæ cœperunt etiam operari sedulo, præstãtiora spiritus exercitia, orando, legendo, psallendo, docendo, prędicando. Sed hæc omnia suo loco, nempe IN TE) quãdo & vbi tibi (sponse) placebat, hoc est, in vnitate Ecclesiæ tuæ, extra quam quicquid fit, tibi placere nõ potest. Sentiunt hoc mecũ, quotquot in hæc *cellaria* semel ingressi, ea non deseruerunt. Qui biberunt vinũ tuum purum

Marginalia: Honorius. | a Matth. 5. 6. 13. | b 2. Cor. 2. d. | Ver. 4 | c Infrà c. 2. 6. 4. | Honorius.

rum putum, meracumque, quod bibentium oculos (vt ait Ambrosius) [a] aperit & facit videre viam rectam, & relinquere vias tortuosas. nam ad Christum solus iustitiæ trames potest peruenire. Ideo, RECTI DILIGVNT TE. Illi *recti* dicuntur (ait Alanus) qui directè per viam regiã incedunt, nõ declinantes ad dexterã illecti prosperitate, nec ad sinistram fracti aduersitate: qui non incuruantur ad mũdana amore terrestriũ, sed dirigũtur ad cœlestia amore cœlestium: qui non diligunt Deum propter mundũ, sed propter ipsum Deũ. Vel *recti* dicuntur qui altero pede nõ claudicãt. ille altero pede claudicat, qui vtrãq; virginitatẽ nõ seruat, corporis scilicet & mentis. Illi etiã specialiter *recti* sunt, qui duo vbera virginis diligendo & imitando, sugunt; id est, humilitatẽ & virginitatẽ, & sic eorum specialiter *vberum memores* sunt.] Ait Philo; Nisi cordis rectitudinem amabis, frustrà vnigenitum amabis. Opprobrium enim peccatorũ sapientia, cor autem rectorum diligit sapientia. Est autem rectitudo continere se ab omni specie delictorũ, conscientiam suam cũ Dei voluntate conformare, eiusq; mandata omnia intẽto corde perficere. Hoc doctrina Ecclesię monet, hanc diligunt, qui de CHRISTO, vt decet, sapiunt: qui soli rectorũ nomẽ merentur. Hi soli MEMORES SVNT VBER. SVP. VINVM: quia præferunt hoc diuinæ sapiẽtiæ studium omni sæculari sapientiæ, amplectuntur Gratiæ lenitatẽ præ legis austeritate: Hi tã recta electione, se *rectos* & veri iustiq; tenaces ostendunt. Hi ex animi mente Christum diligunt. Ceterũ anima sic affecta, dũ à Deo in se ipsam cogitationẽ reflectit, suamq; considerat, præ illa pulchritudine deformitatem; incipit vereri, ne illam nõ tam RECTI illi, quàm ceteri adhuc imperfectiores despiciant in hoc mundo; imò ne & Angeli cõtaminatam illam & sponsi amplexu indignam profiteantur. Honor. cùm fidelis (ait) anima in sancta conuersatione despecto vultu & humili habitu vtitur, à carnalibus amicis & cognatis despicitur; quib. dicit; Vos amici mei, qui vultis esse *filia Ierusalem*, id est, Ecclesię, vobis *nigra*, id est, despecta pro contemptu mundi appareo, & reputatis me *sicut tabernacula Cedar*, id est, sicut hypocritas, *qui veniunt in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces:* [b] qui sunt tabernacula tenebrarum scilicet dæmonum. Sed in oculis Domini sum *formosa sicut pelles Salomonis*, videlicet sicut carnes CHRISTI, exteriùs ieiuniis & vigiliis macerata, interiùs virtutibus decorata. Sicut enim pellis est mortui animalis, sic ego sum mortificata vitiis, & ideo sum habitaculum CHRISTI veri pacifici. Idcirco vos carnales NOLITE ME CONSIDERARE QVOD FVSCA SIM, in vili habitu; sed attendite quod hæc causa veri solis CHRISTI subiui; qui cùm esset diues, propter me pauper factus est, vt me diuitem faceret; qui DECOLORAVIT ME, dum me, à secularis ornatus colore, ad hunc habitum permutauit.] Sed ad Angelos ista referens Ambros. Dicit & caro, *fusca sum & decora*, fusca puluere seculari, quem certando collegi: *decora* oculo spirituali, quo mundi huius puluerem hũc squalloremq; detersi. *Fusca* per vitium, sed *decora* iam per lauacrum, quo ablui omne delictum. *Fusca* sum, quia peccaui; *decora*, quia iam me diligit CHRISTVS: quam relegauerat in Eua, recepit ex virgine, suscepit ex MARIA.] Philo quoque; Nolite me despicere ob delictorũ meorum nigredines; quoniam circũfulsit me CHRISTVS Sol IVSTITIÆ. & postea; facta est itaq; candore vitæ lucida, quæ antea tota tenebris obducta fuerat.] Non tenebris duntaxat peccatorũ, sed & afflictionis ac persecutionum æstu afflata fuscataq;. Cuius causam subdit, quod cùm custodia vineæ illi fuisset demandata, nec per aliorum culpam sibi licuisset stationẽ illam retinere, propinquorũ insidiis, & furore vaga huc illuc oberrarit. Quàm hoc sępè accidit animæ fideli, & rebus cœlestib. amore inhærenti? vt vi, & inuidia aliena cõpellatur sortẽ illam Mariæ deserere, & primùm ad Marthæ, postea tandẽ ad mundi curas trãsfugere? qua in curatione nequit fieri, quin picẽ tractans coinquinetur, & fuligine dẽsa, de ambitionis & auaritię, vt Aetnæ crateribus sese clibano diffundente, decoloretur. Vidit hoc Honorius; Non Iudæi tantum, (ait) nec Pagani, sed ipsi Christiani, FILII MATRIS MEÆ PVGNA. CONT. ME, mihi detrahendo, quietẽ spiritalis vitæ inuidendo, ad sæcularia negotia retrahendo; & cùm aliter (distrahere) non possent, POSVERVNT ME CVSTODEM IN VINEIS, id est, lucri gratia præfecerunt me secularibus, & sic VINEAM MEAM NON CVSTODIVI, id est, spiritualem vitam, obtentu dilectionis proximi, neglexi. Vitæ quippe singulorum hominum vineę à simili dicuntur. quia sicut vinea circumsepta est maceria, sic corpore circumdata est anima: & sicut vineæ sunt palmites fructum ferentes, sic sunt in anima cogitationes opera proferentes. In his vineis sæculares spiritalem virum ponunt

a In psal. 118. ser. 2. — Alanus. — Philo. — Versu 5. — Honorius. — b Matth. 7. 15. — Versu 6. — Philo. — Honorius.

„ nunt, dum eum lucri caussa ad officium prælaturæ eligunt: sed ipse vineam suam non „ custodit, dum spiritalem vitam negligit, & curam sæcularis negotij suscipit.] Quàm prudenter ergo religiosi Constitutionibus Ordinis à negotiorum sęcularium susceptione, & à prælaturis ac dignitatibus arcentur? Norunt, qui oppressi gemunt. timent, qui lapsus stellarum de cœlo meminère. Certum præcipitium, si sine malo: periculum magnum si bono, sed lubens & affectans, assumeris: sola fiduciam præstare potest obedientiæ vis, si electus vt Aaron, vt Moses, vt Gregorius, vt similes. Talis hæc anima, periculum vel metuens, vel quid aliis metuendum docens; INDICA) (exclamat) MIHI, (inuisibilem namque, vt coram, licet alloqui; quem vbique præsentem non ignoro) QVEM DILIGIT ANIMA MEA, VBI PASCAS, VBI CVBES IN MERIDIE, NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIVM TVORVM.) Scis me multis curis distrahi, scis periculum magnum à sagitta volante in die, & à meridiani dæmonij insidiis; velim à te nunquam auelli, sed non vna tibi semper vno loco sedes; & multi falsò iactant, & de tali hospite gloriantur. nollem à talibus decipi, vel traduci. te quoque decet tibi vni sponsam tuam virginem castam asseruare. dic ergo vbi te inueniam æstu curarum fessa & languens. opus est spirituum discretio, ne quis mihi adulterino nomine illudat. Cùm sol tentationis feruet carnis libidine, vel auaritiæ æstu, vel iræ feruore, vmbrosus locus quærendus est. hic, Honorio teste, castus est animus; & sicut pastor ictus meridiano æstu in opacum locum declinat, sic Christus suos vrgente æstu tentationis, in castis cubat, quos sua theoria (id est, diuina contemplatione) & dilectione sua pascit. Sed sunt multi falsi fratres, in quibus flores aliqui virtutum, sed numquam maturi & veri fructus inueniuntur; qui sodales Christi se fingunt, sed non „ sunt: quia penes illos non CHRISTVS, sed satanas habitat. In quibus enim *charitas*, „ quæ *Deus est*, non habitat, in his falsitas, quæ est diabolus, regnat. Significat itaque verendum, ne dum quærit sponsum in veris sodalibus adorare, vaga, mente decepta, dia„ bolum in falsis fratribus adorare deprehendatur. Philo; Ne vnquam cum hæreticis at„ que schismaticis, falsisque Christianis versari incipiam & admisceri; ob idque *greges*, „ veluti brutorum rationis expertium appellantur. Viuunt sine ordine, sine vera fide & „ charitate. ô quot sunt greges animalium immundorum, quot simulati & falsi Christia„ ni, qui ore quidem fatentur se nosse Deum, vita verò ac moribus [a] apertè negant. vt in„ quit Paulus. Hos quærit fugere sancta anima: hos abominantur iusti, ab his declinant re„ cti. Propterea respondet sponsus, SI IGNORAS, &c.

Versu 7. *Honorius.* *Philo.* *a Tit. 1. d. 16.*

MIXTA INTERPRETATIO, QVÆ EST DE B. VIRGINE.

HOc initium ad INCARNATIONIS mysterium referendum cuncti fatentur, sed variè accommodant, vt alibi copiosiùs demonstraui. ALA„ NVS; Canticum (inquit) amoris, scilicet epithalamium Salomonis, spe„ cialiter & spiritualiter ad Ecclesiam refertur: tamen specialissimè & spiri„ tualissimè ad gloriosam virginem reducitur.] Honorius *in* B. MARIÆ *sigillo*, sic scribit; Gloriosa virgo MARIA typum Ecclesiæ gerit, quæ mater & virgo exstitit. Ecclesia, ma„ ter prædicatur, quia Spiritu sancto fœcundante, per eam cotidie filij Deo in baptisma„ te generantur. Virgo autem dicitur, quia integritatem fidei seruans inuiolabilem, ab „ hæretica prauitate non corrumpitur. Ita MARIA, mater fuit CHRISTVM gignen„ do; Virgo, post partum clausa permanendo. Ideo cuncta quæ de Ecclesia scribuntur, „ de ipsa etiam satis congruè leguntur. Dicitur ergo OSCVLETVR ME OSCVLO „ ORIS SVI. Quem Reges & Prophetæ non meruerunt videre vel audire: hunc virgo „ non solùm meruit videre, sed etiam in vtero portare, & iam nato crebra oscula dare, „ plurimaque à sancto eius ore percipere.] Sed meliùs Rupertus hîc lib. primo, refert ad consensum, quem virgo Gabrieli respondens præbuit, quod disertiùs adhuc à Guilhelmo

§. 4. Versu 2. *Alanus.* *Honorius.* *Sic corr.* *Rupertus.*

helmo explicatum, & luculentiùs, inde decerpam. Incarnandus Dei filius ex virgine
præmisit ad eam vnum ex familiaribus suis, vt auriculam eius reuelaret, & arcano, quod
absconditum fuerat à sæculis & generationibus, reserato, consensum & cooperationem Sic con.
eius flagitaret. Quippe nolebat omnipotens suæ incarnationis miraculum operari in i-
psa, non cooperãte ipsa, nec carnem volebat sumere ex ipsa non dante ipsa. Itaq; non tan-
tùm ex ipsa carnem suscipere volebat, sed etiam ab ipsa. Non sic olim, non sic, quando
immisit soporem in Adam, vt de corpore nescientis tolleret, vnde illi mulierem forma-
ret.] Non enim missus est sopor in virginem, sed missus est Angelus à Deo ad virginem
vigilem, vt illam tanti mysterij consciam redderet. At & hoc parum esse iudicauit ad fu-
turæ matris suæ gloriam, si arcani sui tantum redderet consciam, sed etiam reddidit co-
operatricem & ministram. Et licet aliàs sublimius videatur intus doceri per vnctionem,
quàm foris per signa: tamen sublimius fuit & intùs inungi, & foris doceri per nuncium:
nisi fortè putes ignaram fuisse mysterij, quod intùs per fidem operabatur. Spiritus S. eam
intus vngebat: Angelus aurem reuelabat. Per fidem cooperata, & incarnãti se verbo car-
nis substantiam de sua carne, credendo dedit. Quomodo crederet sine prædicante, aut
quomodo prædicaret Angelus nisi mitteretur? credidit, vt opponeretur mortiferæ fidei
primę mulieris salutifera fides secundę. Siquidem fides Euę venenum, fides MARIÆ an-
tidotum fuit. Deniq; per fidem Euæ, quæ mentienti diabolo credidit, mors intrauit in
mundum: per fidem verò MARIÆ, quæ Angelo euangelizanti assensit, vita mortem
occisura intrauit in mundum. Tantum valuit ad malum fides Euæ, vt cunctis homini-
bus mortem propinaret; & tantum valuit ad bonum fides MARIÆ, vt electis omni-
bus mortem mortis generaret. Credendo enim concepit vitam nostram, quæ ait; [a] *Ero* a Ose. 13.
mors tua, ô mors. Quod si peccatrici mulieri veraciter dictum est, *fides tua te saluam fecit:* [b] d. 14.
& fœcundæ virgini dici potest, fides tua te grauidam fecit. Notandæ verò & distinguen- b Matth. 9. c. 22.
dę in his caussę duę, operans & cooperans. In emundatione illius peccatricis, emundan-
tis Domini pietas, caussa fuit operans: fides verò eiusdem mulieris, causa fuit coope-
rans. In conceptu virginali, quo Deus concipiebatur, concipiendi virtus altissimi ob- Sic leg.
umbrans, causa fuit operans; fides verò virginis, caussa cooperans.] Quando videlicet
paranympho, post insolitam salutationem, legationem exponenti Virgo consensit. Ille
in hanc sententiam loquebatur; Ecce Dei filius venturus est in te, & diuina sua di-
gnatione sumpturus de te, quod sibi in personam vnitum suo tempore offerat pa- Intellige, ef-
tri pro te, & pro omnibus præordinatis ad vitam æternam. Sumpturus est planè ficaciter: nõ
de te, per quod ipse mundum reconciliet sibi: vt in tuo vtero, iuxta patrocinium pro damna-
patris tui Dauid, [c] *Iustitia & pax osculentur*, id est, æterna diuinitas & reconciliatrix hu- tis etiam se obtulit suffi-
manitas in vnam verbi personam ineffabiliter copulentur. Tu venienti vnigenito Dei cienter.
occurre; &, quoniam hilariter dantem diligit Deus; prompta & hilari fide da illi de c Psalm. 84. c. 11.
carne tua victimam reconciliationis humanæ. Illa verò prudens & non incredula; Vir-
gini virum non cognituræ prædicis partum: insinua etiam pariendi modum; quo modo
in meo vtero, sine dispendio pudoris, fiet illud ineffabile osculum iustitiæ & pacis. Et
respondens Angelus; Qui paratus est incarnari ex te, osculabitur te osculo oris sui.
nempe Spiritus sanctus osculum oris est CHRISTI; quo osculatos se gaudent, qui
dicunt; *Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* [d] d Rom. 5. a. 5.
Et dicitur in vtero virginis pax osculata iustitiam. Caro CHRISTI *pax* dicitur,
quia per eam inter Deum & hominem facta est pax: Sicut & peccatum dicitur *mors*,
quia per illud facta est mors. Denique ab Angelo ratione reddita, Virgo pia faci-
litate assentit, & ait; *Ecce Ancilla Domini. fiat mihi secundum verbum tuum.* Prædicis,
ô Angele, in meo vtero celebrandum illud ineffabile osculum Iustitiæ & pacis; quod
vt fiat polliceris, quod vnigenitus Dei filius dignabitur me osculo oris sui. *Ecce Ancilla
Domini.* Ecce ad suscipiendum hoc suauissimum osculum parata sum. *Osculetur me osculo
oris sui*, secundum verbum tuum. Vide fidem; qua, secundum verbum Angeli, saluo pu-
dore, se VERBVM parituram credebat. Vide desiderium; quo promissum partum mente
flagrantissima exoptabat. Dixit, & obtinuit, quia mox VERBVM caro factum, & o-
sculo potita MARIA, tanta se delibutam suauitate sensit; vt corde iubilans, lingua
exsultans,

exsultans, rationem desiderij prioris, & gaudij præsentis breuiter exprimens, dicat,
Versu 3. QVIA MELIORA SVNT VBERA TVA VINO, FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS. ALANVS qui hæc tribuit sponso; Ad litteram (ait) possumus hæc referre ad naturalia vbera virginis de quibus dicitur in Euangelio, (Luc. 11.) *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* Quæ delectabiliora, quæ meliora, quàm illa vbera; quę propinauerunt lac CHRISTO, non ex libidinis fœditate, sed virginitatis fœcunditate? Talia optabat CHRISTVS vbera, à tali vbere lac sugere; quod nō saperet carnis lubricum, sed virginitatis antidotum. FRAG. VNGV. OPT. quia quod faciunt vnguenta odore, hoc faciunt vbera virginitatis integritate. Fuerunt in virgine duo exemplaria benè viuendi, castitas & humilitas, quas nobis in exemplum proposuit. Quibus quasi quibusdam vberibus fidelium populum, tanquam mater filium lactauit. Hæc propinant vinum æternæ delectationis & mel iocundæ quietis.] Sed hoc litteræ non innititur. Ideo, vt & *vbera* sponso competere scias, & suauitatem eorum percipere valeas, perpende sequentia Ruperti; In Isaia loquitur ipse Deus; [a] *Audite me domus Iacob & residuum Israël, qui portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulua. vsque ad senectam ego ipse, & vsque ad canos ego portabo.* Ergo & *vbera* rectè dicitur habere, quæ Psalmista non ignorans dicebat; *Si exaltaui animam meam, sicut ablactatum super matre sua, ita retributio in anima mea.* [b] Quid ergo per *vbera* eius, nisi dulcedinem eius rectè intelligimus? Et quid est dulcedo eius, nisi Spiritus sanctus? Talis dulcedo pulcrè in duo vbera discernitur, quia duo sunt data eiusdem sancti Spiritus. Alterum datum est in remissionem peccatorum, cuius videlicet dati vbere, nullus ante hanc B. Virginem lactatus est sanctorum antiquorum. Alterum datum est in diuisiones siue distributiones diuersarum gratiarum, quo videlicet vbere lactati veteres sancti, & prophetauerunt, & multa miracula operati sunt. Vtrorumque huiuscemodi vberum lætificata dulcedine ineffabili; dum concipis, ô virgo beata, dum tibi fit secundum hoc verbum Angeli; *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altißimi obumbrabit tibi*: quibus duabus clausulis iam dicta significabantur duo data eiusdem Spiritus sancti, quid aliud diceres, nisi?

a Esai 46. a. 4. Rupertus.

b Psal. 130 a. 2.

MELIORA SVNT VBERA TVA VINO FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS.) & postea. Optima namque *vnguenta* sunt, charismata hæc, sermo sapientiæ, sermo scientiæ, fides, gratia sanitatum, opera virtutum, Prophetia, discretio spirituum; quæ qui habent, boni odoris sunt, & suauiter fragrant, sicut vnguentum optimum.] Honorius addit, non esse friuolum, ad litteram accipere, quod B. Virgo charissimum filium suum optimis vnguentis sæpè perunxerit. Mihi id non admodum verisimile, in paupertatis tam studiosis: & quid opus? Nonne subdit ipsamet virgo de filio; OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM. Quia (sic Rupertus) processit de secreto substantiæ Patris verbum fortitudinis eius, cum suauitate miserationis. Clariùs Guilhelmus; Sollemne est (ait) in S.S. per *oleum* gratiam signari. Quid ergo est *oleum effusum*, nisi gratia diffusa? *Diffusa est gratia in labiis tuis*, [c] ad personam eiusdem incarnatæ sapientiæ dicitur. *Labia* eius Apostoli. in quibus posuit saluberrimum verbum prædicationis, & per quos suauissimum osculum reconciliationis mundo porrexit. Per ipsos facta est diffusio gratiæ, id est, *effusio olei*, quo vngerentur omnes prædordinati ad vitam æternam, & dicerentur à CHRISTO Christiani. Illud *vnxit Deus præ consortibus suis*. hoc labia sponsi oleum nominis effuderunt, quando Apostoli gratiam notitiæ CHRISTI extra fines Iudææ, in qua catenùs notus erat Deus, prædicando per omnes gentes diffuderunt. vt etiam in gentibus impleretur illud Isaiæ; [d] *computrescet iugum à facie olei.* de quo scriptum est; *graue iugum super filios Adam*; [e] à die exitus de ventre matris eorum, vsque ad diem sepulturæ in terra matre omnium. Hoc *iugum* non statim aufertur, sed leuiùs fertur, & *computrescit*, id est, paulatim languescit atque decrescit, donec suo tempore penitùs auferatur, & plenitudo libertatis filiis vnctionis tribuatur.] ALANVS, qui hæc verba Christo tribuit, ad famam S. S.^mæ virginis respiciens scribit; Cuius nomen præconatur mundus, nisi virginis huius? Cuius laus celebratur in ore populi fidelis, nisi virginis matris? cuius humilitas nobis proponitur in exemplo, nisi virginis MARIÆ? Cuius virginitas nobis datur in speculum, nisi virginis incorruptæ? Et eleganter

Honorius. Rupertus. Guilhelmus.

c Psal. 44. a. 3.

d Esai. 10. f. 27.

e Eccles. 40. a. 1.

fama

fama & gloria nominis eius, oleo effuso comparatur. Oleum esurientem reficit, ægrotantem sanat, membra defatigata mitigat, odorem parit, flammam nutrit. Sic & in laude virginis reficimur, exemplo eius ad virtutum medicamina inuitamur; aduersitatibus fessi eius patientia recreamur; vitæ eius forma illustramur. Nominis fama diffunditur, & non solùm *oleo*, sed & oleo effuso, nomen eius comparatur. Quia sicut oleum effusum magis redolet, sic quanto magis nomen virginis dilatatur, tanto magis gloria augetur.] "
Si tale nomen matris, quale filij, à quo fama nominis matri? Ideo pergit Deipara, pendente adhuc infantulo ad vbera, sed futuræ glorificationis eius conscia, considerare, vt iam sedentem ad dexteram patris, & ex toto orbe per discipulos corpus Ecclesiæ congregantem; eum alloqui, Prophetico spiritu prædicens implenda, vt iam impleta, propter certitudinem futuræ impletionis. IDEO propter hanc gratiæ tuæ diffusionem, ADOLESCENTVLÆ (ait) DILEXERVNT TE. Sunt quædam animæ, præ amore sponsi cœlestis, à suo & mundi amore penitùs mortuæ: sicut erat anima Pauli, qui dicebat; *Viuo ego iam non ego, viuit verò in me CHRISTVS.* [a] Et item; *Mundus*, inquit, *mihi crucifixus est, & ego mundo.* [b] Planè hæc anima reliquerat patrem & matrem, & adhærebat sponso suo, & erant duo in spiritu vno. Vnde & dicit, *Qui adhæret Domino, Vnus Spiritus est.* [c] Tales animæ sacri & spiritalis connubij pacto sunt coniunctæ regi tanto, & ideo *Reginæ* vocantur postea; *Sexaginta* [d] *sunt Reginæ, et octoginta concubinæ, et adolescentularum non est numerus.* Sunt autem & aliæ animæ, castę quidem, quia nullum alium pręter sponsum admittunt; & fœcundæ, quia aliquando sponsum suscipiunt cordis thalamo, sed quia adhuc seipsas vel mundum, paulò immoderatiùs occupatæ, non satis exuerunt; indignæ sunt quæ sollemni illo ritu, & dotis dictione, Regi *iustæ vxoris* loco sint, aut *Reginæ* vocentur; Sed *concubinæ* dumtaxat. Aliæ denique sunt animæ rudes adhuc & inexpertæ; sed tamen iam adhærentes, & deputatæ sponso, & ideo ad bonum iam habiles & idoneæ. hæ sunt *adolescentulæ*, in Reginas vel concubinas tandem assumendæ, vel fornicaturæ & repudiandæ. Fornicationi se dabunt, non modò, quæ statim sponsum deserunt; sed & illæ, quæ desidiæ, & socordiæ se tradunt. Sic enim tepidè incipiunt diligere, quod genus esse fornicationis docet qui dixit; *Vtinam* [e] *calidus esses aut frigidus: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo.*] Sed tamen comparatione MARIÆ, nullæ sunt Reginæ. Eleganter (ait Alanus) respectu virginis matris aliæ virgines (*sic legendum*) adolescentulæ dicuntur. quia hæc mater, hæ filiæ: hæc regina, hæ famulæ: hæc patrona, hæ adolescentulæ: hæc magistra, hæ discipulæ.] Aliàs transeunt in reginarum sortem, quæ exardescunt in sponsi amorem, & diffuso illo oleo, præ participibus copiosius sunt inunctæ. propter quam plenitudinem decuit MARIAM Deiparam prædicere, quod sequitur, Sat scio; Trahes me post te: Nam cùm audis TRAHE ME POST TE, scito ex idiotismo futuri vim latere in Imperatiuo illo. Non sic tempore legis, non sic; non audebant tum adolescentulæ, animæ imperfectiores, osculum petere, imò nec audire sponsum. Stabant longe & Mosi dicebant; *Loquere tu nobis & audiemus. Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* [f] Nondum quippe *oleum* erat *effusum*, sed post effusionem, iam diligunt, iam coram se sistunt, iam ruunt in amplexus, non Reginæ tantum, sed & *adolescentulæ*; secutæ Reginam Reginarum. Quæ præcedens meritis, & præeuns exemplo, *Trahi* se postulat, vel trahendam potiùs significat. Sed quando? Rupertus ingeniosè accommodat sollemni festo VISITATIONIS & festinationi in montana Iudææ: potestis inde petere. Honorius breuiter refert ad ASSVMTIONEM in cœlum, Dicit ad filium, *Trahe*, scilicet ad exercitium virtutum. MARIA non didicit à filio suo cœlos creare, sed humilitate & mansuetudine radiare, vt dixit: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* [g] Ideo tracta est post CHRISTVM in cœlum.] Sic ille duas insinuans interpretationes, vnam de imitatione virtutum, alteram de Assumptione in cœlum. Prior illa est aptior connexioni, & magis Historica, rationi temporis conueniens; & progressibus Ecclesiæ similior. Sed Guilhelm. qui vult temporis aut ordinis nullam in hoc Cantico rationem haberi, pereleganter accommodat Assumptioni in cœlum, in hunc modum. filium de morte triumphantem & in cœlum ascendentem gratulabunda alloquitur: *Trahe me*, inquiens,

Ex Guilhelmo.
a Galat. 2. d. 2.
b Galat. 5. 6. d. 14.
c Gen. 2. d. 24. & Matth. 19. a. 5. & 1. Cor. 6. d. 17.
d Cant. 6. B. 7.
Versu 4.
e Apocal. 3. d. 16.
f Exo. 20. f. 19.
Honorius.
g Matth. 11. D. 29.
Guilhelmus.

post te,

post te, ô mi dulcis IESV, ô gloria tuæ matris IESV. redis nunc ad patrem, trahe me post te matrem. vt videat pia mater charitatem quam habes ex patre. Vt mutuam vicem reddas matri; quæ pro tempore meis vberibus pauit te, nunc deliciis diuinitatis tuæ pascatur à te. Lacte meo potaui te, & quib. potui cibis alui, in diebus humilitatis tuę: nunc, quod potes, *inebria me ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ* pota me. Nec ait; *trahe me tecum*, sed, *trahe me post te.* quo caritatem suam erga genus humanum clarissimè manifestat. Non petit cum filio cœlum ascendere; quia licet multo tædio in terris afficiendam se sciret absente filio: sua tamen Ecclesiæ commodis postponebat, & nolebat adhuc rudi deesse, sermonibus suis de mysterio incarnationis pleniùs informandæ, & exemplis ad spiritualem profectum excitandæ. Sic Guilhelm. secutus, distinctionem illam; *Trahe me post te*: quam ostendi §. 1. minùs esse probam: licet etiam illam sequatur
» Alanus, his verbis; Nota quod sicut virgo gloriosa desiderauit CHRISTI aduentum in
» carnem; ita omnibus votis optauit venire ad ipsum post ascensionem: Vt sicut cum fi-
» lio fuerat peregrinata in terris; ita cum eodem regnaret in cœlis.] sed cur vtitur *trahendi* voce? norat desiderium quod sibi commisso Iohanni, quod Apostolis reliquis, quod toti Ecclesiæ erat morte sua relictura. Sciebat animo saltem (vt de B. Martini discipulis legimus) dicturos; Sic nos mater deseris: sic filios desolatos relinquis? cui nos commendas? Mane nobiscum. nimis adhuc est necessaria gregi nouello præsentia tua. Iam animo motus illos misericordiæ misericors mater sentiebat; qui velut brachiis, migrantem in cœlum animam erant retenturi. Vellet esse cum filio, nollet filij membris auelli. coarctaretur nimis, & quid eligeret, ignoraret. Nam & esse cum filio illi multò meliùs, permanere autem in carne adhuc videatur necessarium, propter filios. Ideò & permansit in carne post filij ascensionem, ne membris deesset; & tandem in cœlum assumta fuit, ne diutiùs à filio abesset. Interea currebat filij vestigia imitando, & alios post se trahebat, attracta odore virtutum & charismatum filij. hoc pollicetur; POST TE CVRREMVS IN ODOREM VNGVENTORVM TVORVM. *Curremus*; ait Cardinalis

Hailgrinus. Ioan. Hailgrinus, veloces sequendi desiderio: curremus, fortes in fide: curremus tan-
Hebr. 12. a. 1. » quam leues & agiles. Sicut dicit Apostolus ad Hebræos, [a] *Deponentes omne pondus & cir-*
» *cumstans nos peccatum: per patientiam curremus propositum nobis certamen, respicientes in au-*
» *thorem fidei & consummatorem IESVM; qui, proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusio-*
» *ne contempta.*] curremus hilariter (*Sic Guilhelm.*) ad officium prædicationis, & quod à te
Guilhelmus. nobis plenissimè insinuatum est, quasi saluberrimum antidotum propinabimus; curre-
Honorius. » mus (*sic Honorius*) virtutum tuarum exempla imitantes. Alanus; *Curremus*, non stabi-
Alanus. » mus delectatione in via mundi, sub vmbra sæculi, aut phantasia terrestris oblectamenti;
» sed *curremus* benè operando, de virtute in virtutem ascendendo. *Curremus* per stadium,
» vt perueniamus ad brauium, *tracta*, id est, imbutæ fragrantia spiritualium donorum,
» quibus nos spiritualiter vngis; quæ dicuntur *tua*, quia à te specialiter data.] Quo fructu (virgo sacratissima) sic curres? Introducet me, hoc enim valet in prophetia præteritum: INTRODVXIT ME REX. non sinet me currere, æstu sitique enectam; sed refocillabit liberalissimè. nam de potioribus bonis suis reficiet. *cellaria* plerique omnes
Guilhelmus. interpretantur, cœlestis regni æterna gaudia. Sic Hailgrin. sic Honor. sic Guilhelmus,
» qui accuratiùs in hanc sententiam; Rex (ait) cui vos, ô filiæ, nubere volo, vt sitis *re-*
» *ginæ nobiles adstantes à dextris eius, in vestitu deaurato, circumdatæ varietate*; gratiam mihi pro gratia reddidit. Ego prompta fide, hilarique desiderio cum olim introduxi in cubiculum vteri mei, vt humanæ ibi substantiæ vniretur; eumque iam incarnatum, & natum, piis brachiis sæpè suspendi ad vbera mea, imbuendum lacte meo. porrò ipse reuersus in regnum, non sit meorum immemor officiorum: sed assumptam de terris *introduxit me in* cœlestia *cellaria sua*, inebriandam vino iocunditatis suæ, quod lætificat & inebriat Angelos: officiosissimam olim nutricem carnis suæ, fœlici nunc vicissitudine remunerat in deliciis diuinitatis suæ] respiciunt ergo hi ad gloriam Assumptionis. Eodem
Alanus. » modo ferè Alanus exponit, in hæc verba; Eleganter nomine cellæ vel cellarij significa-
» tur proprietas cœli. quia sicut in cellario reponuntur vina quæ hominem satiant, &
» inebriant, & à curis sæcularibus separant: sic cœlestis beatitudo beatos ita inebriat,
» quod solitarios reddit, & omnino ab amore terrenorum secludit. Vnde in psalm. 35. legitur,

gitur, *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Vt ſicut aliquis exſiſtens in cella, vt ſolitarius eremita ſecluſus eſt à ſtrepitu ſæculi: ita aliquis exiſtens in cœlo à tumultu mundi. Vel per cellaria intelligitur repoſitio theſaurorum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei. Sicut enim in cellario reponuntur ſeruanda: ſic apud glorioſam virginem (tanquam ſpirituale cellarium) ſunt ſecreta ſapientiæ & ſcientiæ Dei.] Sed magis placet vt conſentaneum ſeriei & tempori, nondum agi de cella illa vinaria vltima, ſed de priore; de qua Rupertus tandem accepit, his verbis; Et quæ ſunt illa CELLARIA Regis Dei? Nimirum ſacra myſteria, quæcumq; continentur in ſcripturis ſanctis. Nam iſta cellaria pretioſa ſunt, meliora cellis aromatum, & argenti, & auri, & odoramentorum & vnguenti optimi, & omnibus apothecis regiæ ſupellectilis, theſaurorumque vniuerſorum, quales habere potuerunt Reges terrarum, & ille præcipuè temporalis Rex Salomon. In *cellaria* SVA, inquit, non qualiſcunque *Rex*, ſed Rex cœli & terræ *me introduxit*. nihil enim à me abſcondit, ſed omni dulcedine ſua (*hoc eſt ſapientia & doctrina ſua*) me inebriauit. Qui enim *Verbum* ſuum quod erat, & eſt in corde ſuo, mihi totum infudit; *quomodo non etiam cum illo mihi omnia donauit?* Non enim introductio qualiſcumque hæc debet intelligi, sed introductio cum iure poſſidendi: ſicut ius eſt, ſponſam legitimam, cum tabulis matrimonij in * dotem ſuam introduci.]

Rupertus.

* *Sic est in domum.*

Nonne hæc lætitiæ iuſta cauſa? Nonne meritò ergo, & quotquot mecum introducentur, omnes; EXVLTABIMVS ET LÆTABIMVR IN TE? geminatio idem ſignificantium verborum vehementiorem animi ſenſum deſignat. IN TE, propter te, per te, introductæ, & compotes factæ deſiderij noſtri; ſaturatæ deliciis eloquiorum tuorum; ea retractantes commemoratione frequenti, MEMORES VBERVM TVORVM; quæ dulciſſimo conſolationis & doctrinæ lacte turgentia labris ſitientibus immulgebis, & paſces me, mecumque ceteros; qui ad me Miſericordiæ matrem à facie afflictionis ſuæ confugient: quæ vbera tua ſunt & fortiora vino (SVPER VINVM) afflictionum vitę huius totius, de quo vino ſcriptum; *Oſtendiſti populo tuo dura, potaſti nos vino compunctionis.* [a] de quo vino mirrhato tuo, & quaſi cum felle mixto, tuos ad tempus potari diſpenſatoriè permittis: quod vtiq; niſi cum lacte vberum tuorum miſceretur, præ ſua amaritudine, vel non, vel non niſi cum magna difficultate guſtaretur. Dulcius etiam eſt omni vino legis veteris, & cuncto vino, quod præbent vineæ Sodomorum & ſuburbana Gomorrhæ. Super humanā gloriam, ait Honorius; & ſuper omne quod in hoc ſæculo dulce videtur, ait Rupertus. Quare nec mirandum ſi quotquot memores ſunt horum Dei vberum, illi ſapiant: nec enim vlli ſapientes niſi qui iuſti; nec vlli iuſti; niſi qui ſponſum diligunt. Nam addit; RECTI, ſoli & omnes recti. DILIGVNT TE. Non omnes diligunt te, quia nec omnes ſe diligunt. Nam ſi diligerent te, diligerent vtique ſe ipſos, & accurrerent ad vbera tua. Nam qui ſibi nequam, cui bonus? Nunc autē diligendo iniquitatem oderunt animas ſuas. Itaque *recti* ſoli, & ſe priùs per odium iniquitatis diligentes, *diligunt te*: & hi ſoli fructuoſè veniunt ad te. Porro eos qui diligunt lac tuum, & non te, (*hoc eſt, amant te propter ſe & commoda ſua, non propter te & honorem tuum*) quantumlibet adulentur tibi, repelles eos ab vberibus conſolationis tuæ.] Hæc Guilhelm.

Guilhelm iſta ſic B. Virginis vberibus accōmodat. quia vult eſſe verba adoleſcentularum, conſentit Alanus.

a *Pſal. 59. a. 5.*

Vtiliter etiam Rupertus; *Recti* ergo, hoc ipſo quod recti ſunt, quod non inuidi, imò beneuoli ſunt, *memores vberum tuorum diligent te.* Quis fructus dilectionis huius? quæ merces, aut quod præmium? Abundantia. dicit enim Spiritus ſanctus in Pſalmo; *Rogate quæ ad pacem ſunt Ieruſalem, & abundantia diligentibus te.* [b] Cuius rei *abundantia diligentibus te, ô ſancta Ieruſalem,* niſi eius quæ diligitur in te? Tale eſt bonum tuum, bonum videlicet à Deo datum; vt quiſque diligendo facere poſſit, & faciat eſſe ſuum. Diligendo ergo in te, quod mater es Domini; fidelis anima, & ipſa mater fit. *Ipſe enim meus*, inquit, *& frater, & ſoror, & mater eſt, quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt.* [c] Cuius videlicet paternæ voluntatis, ſi ſummam quærimus; credere, & ſperare, & diligere eſt. Non ergo paruo pro præmio; habendo fidem *recti* ſumus, habendo ſpem *memores* ſumus, habendo charitatem te *diligimus*.] Illud etiam notari velim Nyſſenum & Theodoretum, item Guilhelmum, Honorium, Rupertum, Alanum & Hailgrinum: qui volunt hæc ab adoleſcentulis in laudem ſponſæ decantari, neceſſariò cenſuiſſe, ſolos illos qui recti ſunt Deiparam MARIAM diligere, & ſolos qui illam diligunt rectos eſſe.

Rupertus.

b *Pſal. 121. B. 6.*

c *Matth. 12. D. 50.*

Dixerat hæc omnia Dei genitrix cumulata gaudiis; Sed, vt rerum omnium vicissitudo fuit semper optima, nunc significat; sibi nec merendi occasiones, nec patientiæ laudem defuisse. Ideo in hoc Cantico tristia lætis admiscentur: & amolitur B. Virgo hominum insipientium obiectionem; Quid fieri potest, vt te filius diligat, cùm multis te mœroribus premi, & aduersitatibus agitari permiserit, toto vitæ tuæ decursu? Fateor (ait): sed in hoc ipso amor eius eluxit, *qui certamen forte dedit, vt vincerem.* [a] Nemo *coronatur, nisi legitimè certauerit.* [b] Sic afflicta, sic mœrens infuscata, NIGRA SVM; sed tolerans, patiens, & vincens, SED FORMOSA.

a Sap. 10. B. 12. b 2. Timoth. 2. a. 5. Vers. 5.

De hac causa decolorationis diuersa censent Patres; puto ad omnes doloris & mœroris causas, quas toto vitæ decursu habuit pertinere, sed cum Ruperto potissimùm, ad eas quas habuit initiò saltem cùm fugeret Herodem, & postea cum crederetur ex fabro genuisse. Honorius refert ad paupertatem parentum quibus nata. Rupertus ad suspicionem Ioseph, de quo ait; volebat occultè dimittere eam, ergo in oculis eius nigra erat; & est adhuc in oculis siue in sensu illorum, qui negant de Spiritu sancto impregnatam. At illa dicere poterat, & veraciter dicit, *Nigra sum*, id est, prægnans inuenta sum, & secundum opinionem malè videntium *nigra, sed formosa*, id est, salua virginitate à Spiritu sancto impregnata, & secundum fidem rectè credentium casta & decora. Mihi displicet in hac opinione; quod facit Ioseph non satis securum de integritate Deiparæ; qua in re non nimis decorè locuti quidam veterum. Præstat sequi sententiam eum liberantium [c] hac erronea suspicione virum iustum. Melius cum Alano referretur ad opinionem ceterorum, qui quod grauidam videbant, deintegratam credebant. Sic erat *nigra* humana opinione, id est, corrupta; sed formosa rei veritate, hoc est, illibata. Decolorata à sole, Spiritu sancto, non colore mali, sed calore mentali.] Optimè Guilhelmus & Halgrinius referunt ad tempus Passionis, quando morienti filio astitit mater dolorosa, & obnubilato sole, obnubilatus fuit splendor & decor, quem hæc Luna pulchrior de Sole suo hauriebat. Voluntà Spiritu sancto hîc exhiberi nobis personam virginis matris, quasi in veste pulla, contemplantem acerbissimos filij cruciatus, & alloquentem, non Reginas, concubinas, aut adolescentulas; sed quasdam infelicium pignorum matres infelices; quæ hîc vocentur FILIÆ IERVSALEM, non cœlestis, sed terrenæ, quæ Dominum inani miseratione, tanquam purum hominem lamentabantur. quas ipse idcirco Saluator paullo ante grauissimè increpuerat. [d] Sicut filius non miserè sed misericorditer moriens, hunc indignum & indecorum sibi luctum dedignabatur impendi: sic & mater felicissima, pio affectu commoriens filio, & quodammodo in ipso moriens, quia *os ex ossibus eius & caro ex carne eius* ipse: Quid (ait) fletis super me quasi super miseram mulierem, & matrem miseri hominis? *Nigra* nunc sum, quia oportet me cum filio despecto despici, & cum reputato leproso [e] leprosa reputari. Ille iuxta Prophetam *Sol* meus, nunc factus *quasi saccus* [f] *cilicinus* in oculis vestris, & *cui non est species neque decor.* [g] me quoque decet illi conformari: & pullo atratoque reorum habitu assimilari, SICVT TABERNACVLA CEDAR, quasi aliqua de peccatricibus, ait Honorius.

c Orig. hom. 1. ex var. Hieron. in c. 1. Matth. Bernar. super missus. Alanus.

d Luc. 23. D. 28.

e Esai. 53. a. 4. f Apocal. 6. D. 12. g Esai 53. a. 2.

Rupertus persistit in sua sententia de suspicione Ioseph, & reiectione sponsæ, & acutè accommodat. Guilhelmus non benè distribuit. Audite potius Halgrinium, qui egregiè; *Nigra sum* in apparentia & despecta, tanquam mater leprosi; *sed formosa*, in veritatis existentia, & tanquam veri Dei genitrix gloriosa. Nigra sum, *sicut tabernacula Cedar*: quia non reputor tabernaculum Regis iustitiæ; sed sicut ceteræ matres, quarum ventres tabernacula sunt filiorum mœroris & tenebrarum; reputata sum inter *tabernacula Cedar*, quod interpretatur tenebræ vel mœror. Veruntamen ego formosa sum, *sicut pelles Salomonis.* Sicut pelles dedicatæ vero Salomoni CHRISTO vero *pacifico.* Nam sicut illæ pelles arcam typicam continuerunt: Sic ego intra mea viscera veram arcam continui, CHRISTVM videlicet; cuius caro significatur per *arcam*; cuius anima designatur per *vrnam auream*, quæ erat in arca; & Deitas designatur in *manna.* Et sicut *pelles* protegebant totum *tabernaculum*: sic sub vmbra meæ protectionis defendo totam Ecclesiam. Ego quidem similis *pelli rubricatæ*, quia per compassionem doloris tincta sum in passione filij. Similis quoque *pelli hyacinthinæ*, contemplatione cœlestium, & amore.] Quæso nonne contempta admodum erat, cum dicebant, etiam florente filio; [h] *Nonne hic est faber filius Mariæ?*

Halgrinius.

h Mar. 6. a. 3.

na Maria? Item; [a] *Nonne hic est* IESVS *filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem?* a Ioan. 6. e. 42.
Item; *Vnde huic sapientia haec & virtutes? Non hic est fabri filius? nonne mater eius dicitur Maria?* [b] quasi dicant fabro vxor digna vilis, despicabilis, & vt vocatã fuisse D. Hieronymus alicubi docet, *quastuaria.* Ad has, & similes contumelias, & mœrores totius vitæ libenter ista retulerim. Vt & quod subdit; NOLITE ME CONSIDERARE QVOD FVSCA SVM; Nolite me contemnere propter humiles parentes (*Sic Honorius*) aut filij passionem, & meam compassionem (*sic Halgrin. & Guilhelm.*) aut propter totius vitæ varias contumelias, & irrisiones, & Vilipendia; nulla enim id mea vel filij culpa meritoue accidere; sed QVIA DECOLORAVIT ME SOL: dum mœrori, passioni & abiectioni suæ similem esse voluit; iuxta Guilhelm. & Hailgrin. Sed fortè rectiùs; Sol inuidiæ Iudaicæ & æstus afflictionum. Vnde sequitur; FILII MATRIS MEÆ PVGNAVERVNT CONTRA ME; Iudæi Synagoga, vt ego, matre nati. filium meum, meque omni iniuriæ & vexationis genere afflixerunt. Nec morte quidem filij eorum odia mortua fuêre.

b Matth. 13. r G. 55.

Versu 6.

Pugnarunt (ait Rupertus) pugnas verborum, pugnas linguarum blasphemantium. prædicarunt illis Apostoli & filium meum esse Deum, & me Dei matrem; illum de spiritu sancto conceptum, me intactam virginem ante partum in partu & post partum permansisse. Mihi peculiaris erat cura populi mei; sed eius improbitas coëgit me hanc curam alio transferre; & sic illi quidem POSVERVNT ME CVSTODEM IN aliis VINEIS, vna cum Apostolis; quorum vnus hoc Iudæis apertè denuncians dixit, [c] *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ: Ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium: vt sis in salutem vsque ad extremum terræ.*] Hoc Isaias de filio meo dixerat, [d] & per me atque Apostolos filius adimpleuit. Sic me fugantes, *Posuerunt illi me custodem in vineis*; id est, curam Gentilium mihi quasi imperarunt. Non ego illos odio vllo deserui; sed illi me sua incredulitate repulerunt. Ideo VINEAM illam maternam NON CVSTODIVI, quia noluit custodiri. At illi boni fratres, quasi noua à me iniuria accepta acrioribus odiis contra me exarserunt, & porrò acriùs contra me pugnare perrexerunt. Putabant si me repulissent, nullibi mihi locum aut receptum fore: Sed, sicut Agar à Sara eiectam, in solitudine aberraturam. Verum Deus pro vna vinea, plurimas mihi colendas & custodiendas fuit largitus: quæ omnes custodiam (ait) meam habent, & habere desiderant, de meritis meis præsumentes, de intercessionibus meis confidentes, & pro huiusmodi custodia ad me iugiter clamantes.] Sic Rupertus de particularibus totius orbis Ecclesiis: nonne idem optimè vsurpemus, de tot Parthenopæis vbiq; Sodalitiis; quæ priuatæ quædam & peculiares sunt Deiparæ vineæ?

Rupertus. Cui consentit Alanus. Act. 13. g. 45.

c Act. 13. d. 46.

d Esai. 46. B. 6.

Guilhelmi longè alia est horum verborum explicatio; Pugnasse ait contra Deiparam Iudæos, quia pugnauerunt contra suam propriam salutem, eo quòd contra Saluatorem suo Pacifico in omnibus rebelles exstiterunt, & quantum in ipsis erat opus Pacis impediuerunt. Posuisse verò MARIAM custodem in vineis, quia ipsis contra eam vsq; ad mortem sæuientibus, illa suam animam posuit in redemptionem pro multis: & vt multas vineas custodiret, vineam suam non custodiuit; hoc est, vt multas animas saluas faceret, (sic) animam suam morti exposuit. Animas enim esse quasdam vineas spirituales, *quarum pater* æternus *agricola* [e] *est*. botros habent suauissimos, ex quibus exprimitur vinum exultationis & confessionis: alioquin vua earum, *vua fellis* [f] *& botrus amarissimus*; *fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.* [g] Sed vt verum fatear, quantumuis ista acuta & pia sint, longè tamen accersita videntur: malo sequi Ruperti sententiam.

Guilhelmus. Siste (lector) & hoc dictum pro sensu cape. exposuisse compatiendo, non patiendo: et offerendo filium, quem plus anima diligebat, in redemptionem generis humani.

e Ioan. 15. a. 1.
f Deuter. 32. e. 32.
g Deuter. 32. e 33.

Ceterùm quia Virgo beata custodem se dixerat (Sic Hailgrinus) vinearum multarum, vt sciat quis palmes sit in vite, & quis extra vitem, indicari sibi petit à filio de ouibus; quæ sit in grege Domini, & quæ sit extra gregem? ne tanquam incerta vagetur & dubia, quibus suas impendat operas.] extra vitem & extra gregem sunt hæretici: censet itaque Halgrinus, B. Virginem à filio petere discretionis spiritum, quo falsos sodales istos à veris pastoribus queat discernere: ne in illis operã & oleum perdat. Humilitatem Deiparæ hoc non dedecet: quam dubium non est etiam quæ possidebat charismata, humiliter

militer à Deo solitam petere. Nam alioquin quid noui peteret, quæ se gratia plenam sciebat. Augmentum dices? fateor. Sed & humilitatis veræ est metuere, ne quod semel possederis, aliqua occulta culpa leui amiseris. Dicit ergo; INDICA MIHI, quæso, ô fili, QVEM plus oculis & anima DILIGIT, vt nosti, ANIMA MEA, locum VBI PASCAS, VBI CVBES IN MERIDIE, quo pastoris officio fungens te cum gregibus tuis ad vitandos æstiuos calores meridiani solis, consueueris recipere. Tecum enim sunt veræ oues tuæ; non autem alienæ. Cùm tuas nouero, alienas nouero, non inustas nota caritatis tuæ; & ex illis Pseudopastores quoque cognoscam. Indica hoc mihi, NE VAGARI, &c. vt certa fiam, quibus sollicitudinem maternæ custodiæ impendere me velis; ne defatiger vagando & sectando erraticorum gregum vestigia; quos falsi sodales, cæci cæcorum duces, per errorum deuia deducunt. *(Versu 7.)*

Si quis aliorum quoque sententias requirat, dabo. Honorius: MARIÆ anima CHRISTVM dilexit, ideo omnia secreta patris ei innotuere. Castissima virgo fuit meridies, de Spiritu sancto splendens & feruens, in quem CHRISTVS declinauit æstum libidinosorum, & cubauit in eius humilitate, pastus est in eius castitate. NE VAGARI; &c. id est, notifica omnibus, quod in me requieueris, ne hæretici dilacerent dicentes; si virgo peperit; fantasma fuit. Et ego vagor per eorum greges, quia in secretis & conuenticulis eorum sum psalmus eorum] vera hæc sanè & de MARIA & de hæreticis, maximè nostri temporis Caluinianis; sed parum contextui commoda.

Rupertus. *a Luc. 2. 48.* Rupertus hunc versiculum accommodat triduo illi, quo Deipara filium in templo remanentem quæsiuit & inuento tandem in templo dixit; *Fili, quid fecisti nobis sic: Ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te.*[a] Fusus est & copiosus Rupertus in hac expositione, quam vos malo ex ipso fonte haurire.

Guilhelmus. Guilhelmus verò aliam init viam, & adscendit cogitatione in cœlum, vbi ad dexteram patris, post gloriam resurrectionis & adscensionis, filius sedet; & censet hanc esse vocem piæ matris cupientis dissolui, & esse cum filio. Primò, flagrantissimum amorem indicari, quia non dicit, *fili*, sed circumloquens, *quem diligit anima mea, Vt* his verbis *exprimatur* (sic Alanus) amor ineffabilis matris ad filium, quæ illum in Passionis articulo non reliquit, cùm in Apostolis ardor charitatis defecerit. Ipsa enim CHRISTVM toto corde dilexit; quæ carnem CHRISTI sic nutriuit & fouit, vt ob amorem carnis eius, ab amore carnis suæ suspensa, necessitatibus nascentis, lactentis, vagientis, crescentis, omnes cordis affectiones effunderet. Tota etiam anima CHRISTVM dilexit, quia tantus vigor Spiritus sancti eam adiuuit: vt ad quælibet salubria & sanctissima eam confortando in amorem CHRISTI accenderet. Tota denique & tanta virtute CHRISTVM dilexit, vt ad titulum suæ laudis sufficiat, quod mentem eius tanta vis amoris occupauerat: vt fugientibus discipulis, oblita sexus fragilis, ipsa cum lacrymis astans cruci, & condolens morienti, animam suam pro filio suo, etsi minimè posuit patiendo, tamen exposuit compatiendo.] Addit Rupertus, 2. Petere sibi indicari non quomodocunque locum, sed præsentialiter (sic loquitur) quasi dic. Assume me, quo assumptus es, vt tecum pascar, tecum cubem, quæ te olim tam deuotè paui, & toties cubitum collocaui. Emissus es olim è sede magnitudinis tuę, vt mecum esses, & mecum laborares: emitte me nunc de carcere ærumnosæ vitæ huius, vt tecum sim & pausem tecum, post tantos labores materni affectus. 3. Non addere, quem pascat aut quos; vt nostrum exerceat intellectum. quia non tantum illic suos pascit, hoc est, sanctos Angelos, sed etiam humanitatem suam perennibus deliciis diuinitatis suæ. Vnde postea dicetur ipsemet pasci inter lilia. Pascit qua Deus, pascitur qua homo. 4. addi *in meridie*, quia ibi sempiterna meridies est, ibi iugis feruor diuinæ claritatis est, vbi cubat IESVS, vbi quiescit diuinitati vnita humanitas. Ibi pia mater petebat pasci ab ipso Deo, pasci cum ipso homine, & ibi cum suo IESV cubare. 5. Sodales esse Apostolos, qui in gentium dispersione quasi vagabantur, Euangelium toto orbe circumferentes: petere autem piam matrem, ne iam expletis maternis officiis omnibus, emerita & plena dierum, cũ Apostolis nouum subire profectionum & prædicationis laborem iubeatur; cui pares erant ipsi Apostoli Spiritus sancti gratia, & cœlesti luce satis instructi.] In hanc ille sententiam: Sed quamcumque sequamur interpretationem vna semper difficultas se offert. Quopacto igna-

Alanus. (margin)

ctoignara Deiparà loci, vbi pascat, vbi cubet sponsus; maximè si agamus de falsis sodalibus?

Respondeo ex sententia Ruperti, ipsam quæ *gratia plena erat*, non ignoràsse locum; sed ita se gerere, quasi ignoraret, vt adolescentulæ, comites, animæ, seu Ecclesiæ commissæ ipsius curæ, sponso respondente, discerent quod ignorabant. Indicari sibi petit, quod norat, vt quæ non norant, per ipsam docerentur. Deinde amantium hîc affectus est, sæpius interrogare quod sæpiùs iam audieris.

Notanda quoque ex hac interrogatione consuetudo Spiritus sancti, diligenter indicandi nobis, quàm auidè MARIA filij verba semper auscultarit, & quam diligenter, supra omnes mortales mysteria fidei doctrinamque filij maiori quàm ceteri fide, & cognitione obseruarit, vt colligitur ex D. Lucæ Euangelio, & obseruatum fuit ab Origene, & D. Bernardo.[a]

Videamus nunc quid filius matri respondeat.

a *Luc. 2. v. 19. & 51. Orig. hom. 19. in Lucam. Bern. in serm. Signum magnū appar. in cælo.*

ANAGOGIA.

SOLVS in hac quod sciam inuestiganda diligens fuit Honorius Augustodunensis, cuius vt plurimum ex membranis verba in hoc §. describam; Ecclesia hîc peregrinans, & ad illam patriam suspirans, dicit; OSCVLETVR ME OSC. ORIS SVI, quasi dicat, Ille qui mihi quotidie in scripturis loquitur, & gaudia æterna repromittit, ipse aliquando præsentialiter in iudicio appareat, & pacis gaudia proprio ore tribuat, dicendo; *Venite benedicti patris mei percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.*[b] Ad absentem loquitur, vt maior affectus exprimatur.] Non frustrà nec immeritò suspirabat, quæ in valle miseriæ versabatur, & ad geminum collem beatitudinis animæ & corporis anhelabat; gnara lac istud vbera duo clementiæ & iustitiæ Dei fundere; iucundiora cunctis mundi deliciis. hanc ideò causam affectus sui subdit dicens; MELIORA SVNT VBERA TVA VINO; delibuta non temporalis aut caducæ aut imperfectæ sapientiæ, charitatis, & reliquorum carismatum suauitate, sed omnium bonorum cumulo, perpetuo possidendorum certa fide stabilito, coaceruata; quibus ad gaudium & felicitatem nihil desit; nonne hæc FRAGRANTIA VNGVENTIS OPTIMIS? bona vnguenta sunt corporis bona, meliora animæ virtutes, optima cœlestia gaudia. Sciebat non parca manu, sed ingenti profusione & liberalitate Dei liberalissimi, his bonis se non solam tingendam; sed ex capite in barbam Aaron, & in omnem oram vestimenti, vt oleum solet cuncta peruadere, vnguentis diffusis totam cum comitibus suis perfundendam. spondere hoc nomen, quo insignita; à CHRISTO vocata CHRISTIANA; & à diffusione consensuque fidei per orbem totum, CATHOLICA; & à SALVATORE IESV redempta & SALVATA, idcirco subditur, OLEVM EFFVSVM NOMEN TVVM; & conatus gratarum animarum pro beneficij tanti magnitudine ardenter amantium, IDEO ADOLESCENTVLÆ DILEXERVNT TE.

§. ¶. Versu 1. Honorius. *Versu 3.*

b *Matth. 25. v. 34.*

Spes ista me fouet, desiderium excitat, animus eò gestit subuolare: sed nequeo. Tu sponse qui potes, & idcirco in cœlum ascendisti, vt mihi locum ibi præparares; TRAHE ME; de hoc mundo ad cœlestem gloriam, vt te in illa facie ad faciem videam. Nullus viribus suis eò potest peruenire sine gratia tua: hanc si nobis dederis, & ego, & comites meæ CVRREMVS IN ODOREM VNGVENTORVM TVORVM. ascendentes de virtute in virtutem, & iugum CHRISTI leue alacriter baiulantes, festinabimus per vestigia tua; nec cessabimus, donec in spiritualium gaudiorum suauem fruitionem introducamur. Credo firmiter tempus illud futurum, cùm introducet ME REX cœli & terræ de pugna in triumphum, ET IN CELLARIA SVA, hoc est (ait HONORIVS) in omnimodæ gloriæ gaudia; vbi, *qui esuriunt & sitiunt iustitiam saturabuntur ab vbertate domus Dei & torrente voluptatis suæ potabit eos.*] Tunc ego cum sanctis in gloria mihi congaudentibus EXVLTABIMVS ET LÆTABIMVR IN TE; quem nullus nobis amplius auferet, beati erimus beatitudine tua, gloriosi gloria tua; hæc enim nobis & gloriæ, & beatitudinis nostræ præcipua futura est causa. Nec vnquam desinemus esse

Versu 4.

MEMORES VBERVM TVORVM, quæ ante memorauimus. Nulla enim obliuio subrepit, vbi locus nullus imperfectioni. Illic omnes te ex animo, & sinceré diligunt: quia nulli illic nisi iusti, & perfecti, & in gratia confirmati; tales autem non forent, nisi te diligerent; nec te diligerent, nisi tales forent. itaque RECTI tantum DILIGVNT TE.

Versu 5. Nolite Angeli Dei, cœlestis Ierosolymæ incolæ, me despicere. NIGRA SVM despecta & vilis, si culparum priorum maculas attenditis: SED FORMOSA, quia pœnitentiam egi, & sanguine AGNI sum dealbata. Culpæ & ignorantiæ faciunt, vt sim SICVT TABERNACVLA CEDAR. Sed pœnitentia, & sanguis sponsi faciunt, vt sim SICVT PELLES SALOMONIS.

Versu 6. Alia quoque nigredinis meæ causa non minima fuit fratrum meorum inuidia & odium nulla mea culpa contractum. nam illi me gratis oderunt, & ob benefacta lapidarunt; sic domo eiectam inopem, & egenam peregrinari coëgerunt, & æstu persecutionum variarum torreri. Itaque NOLITE ME CONSIDERARE QVOD FVSCA SIM; illa me (si rem recta ratione reputetis) fuscedo commendat, non dedecorat: non magis quam militem aduerso pectore accepta vulnera & cicatrices dehonestant. QVIA DECOLORAVIT ME SOL, strennuè & fortiter militiæ meæ tempore militantem. fortiter enim certaui, legitimè certanti laurea debetur. Hoc bellum grauius & periculosius fuit, quia ciuile & intestinum. FILII MATRIS MEÆ PVGNAVERVNT CONTRA ME. omnem lapidem mouerunt vt me loco & custodia mea deturbarent. Deturbarunt qua potuerunt. nam, qui corpus tantum occidere poterant, mundo expulerunt membra mea, quibus mundus dignus non erat. Vi vita illos euitarunt.

POSVERVNT ME CVSTODEM IN VINEIS, in hominum mortalium congregationibus, dum licuit. Illi me cum meis expulerunt. suo malo, meo bono. nam mei, & in meis ego (ait Ecclesia triumphans) meliorem vineam recepi. deserui vitam caducam, migraui ad immortalem. Simplum deserui, centuplum consecuta. hoc promiserat quem veracem, sciebam mentiri non posse. Credidi, quid mirum si VINEAM illam MEAM diutiùs NON CVSTODIVI.

Versu 7. Cùm sic affligeretur, & anxiaretur à fratribus Ecclesia, interea dum prolongabatur incolatus eius, verita ne commissarum animarum aliquæ à falsis illis fratribus, pseudosodalibusque deciperentur, & abducerentur in pascua venenata; sollicita, vt mater, filiolos ad vitæ æternæ gaudia perducere; poscebat à sponso, pastore bono (qui & *Pastor*, & *Ostium* vitæ, & Lux, & Veritas, & Via) INDICA tu, qui vt ouem perditam, genus humanum redimeres, ipse pretium factus; MIHI, quæ hoc gregis totius nomine postulo; Indica tu, inquam ipsemet, QVEM DILIGIT ANIMA MEA, & quia diligo, de te, qui me præuenisti amando, præsumo; VBI PASCAS, vbi sint pascua tua electa, & pinguia, viridantia herbis immortalibus, amœna floribus nunquam marcescentibus; vbi alimenta sunt cœlestia, dapes nunquam interituræ, nec defecturæ; & VBI CVBES, vbi æterna quiete frueris, & eam tuis gregibus tribuis; Vt eò perueniens tecum cubem IN MERIDIE; cùm in pace (inquit Nyssenus) sopita in idipsum, requi-
» escam in luce vmbrarum experte. *Meridies* enim omni ex parte caliginis expers est atq;
» vmbrarum, sole supra verticem lucem suam spargente. Quo quidem in *meridie* tu cuba-
» re facis eos, qui sub te pascuntur.] Petit itaque sibi viam ostendi, quæ ad cœlestem vitam perducat; vt & ille petebat; *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* [a] Petit etiam do-

[a] Luc. 10. d. 26. ceri in quo vera beatitudo sita sit; de qua tam diuersæ sapientum sententiæ: ne aberrans per inuia & auia diuortia, veri ignorantia deceptionis periculo exponat animas bonæ voluntatis, comites suas; & illæ aggregatæ peruersis peruertantur; & pro meridiana illa luce, in æternas tenebras incidant. hic sensus est reliquorum;

NE VAGARI INCIPIAM in meis membris, POST GREGES SODALIVM TVORVM. Sequitur:

CAP. I.

CAP. I. SECTIO II.

Sectio II.

Vulg. Edit.

Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum. * Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea. * Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis: collũ tuum, sicut monilia. * Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

Edit. Lxx.

Nisi cognoueris te ô pulchra inter *Versu 8.*
mulieres; egredere tu in vestigiis
gregum, & pasce hœdos tuos
in tabernaculis pastorum. E-
qua mea in curribus Pharaonis 9.
aßimulaui te proxima mea. Quam
speciosæ factæ sunt genæ tuæ, tan- 10.
quam turturis: ceruix tua, sicut re-
dimicula. Similitudines auri fa- 11.
ciemus tibi cum distinctionibus ar-
genti.

Littera.

SI IGNORAS TE) Hebraicè est, *si non cognoueris tibi ô pulchra*, item; *egredere tibi in vestigia*, vbi Aquila retinuit Hebraismum. Quare sicut manifestum est *egredere tibi*, non esse aliud, quam *egredere tu* vt L x x. vel *egredere* vt noster; ita quoque crediderim illud, *si non cognoueris tibi*: haut aliud esse, quàm; *si non cognoueris tu*; D. Hieronymum autem & L x x. quando posteriore loco Hebraismum omiserunt, priore verò retinuerunt, satis clarè voluisse indicare; se non aliter vno, quàm alio loco accepisse. Neque phrasis ista; *si ignoras te*, pro; *si ignoras*, simpliciter, linguæ Latinæ legi repugnat: quod nollem vir doctus scripsisset. Nonne sic Ennius? *ô Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.* Terentius? *qui placere se studeat bonis.* Lucretius? *Nunc agere incipiam tibi.* æquè in his omnibus abundat. At si displicet talis constructio, potest sensu pereleganti, interrogatio sumi, pro nota dubitationis, qua contrarium fortiùs affirmatur. *Si te ignoras*, hoc est; Quoniam te non ignoras, qua de re post plura. *§. 1. Verba Sponsi. Versu 8.*

PVLCHERRIMA) quid? nonne fusca? sed hoc ipsum amanti placeret, cui nigra melichróos est, vt ait ille; & næuus ipse pulcher. Vide Lucretium hanc amantium delirationem graphicè depingentem, lib. 4.

VESTIGIA.) D. Ambros. *de Isaac cap. 4.* vertit, in calcaneis, quod confirmat satis vox Græca L x x. nostro fauet Symmachi versio. & Hebræum AKEB significat plantæ partem vltimam, quæ calcaneo proxima pulueri vestigium imprimit. עָקֵב

IVXTA TABERNACVLA) Symmach. *παρὰ* vt noster.

EQVITATVI) Scio pulchras mulieres equabus comparari solere: [a] non tamen ideò reprehendendus noster, quòd *equitatum* vertere maluit. Primò quia videtur etiam Origeni hoc placuisse. deinde quia D. [b] Ambros. licet sequatur versionem L x x. fatetur tamen non de vna equa, sed absolutè pro equitatu accipiendum. Denique Hebræum SVSA, si credimus Iarrio Hebræo, non magis equam, quàm equitatum significat. Rectè verò addidit, *meo.* quia nihil est necesse hoc loco *iod* cum Rabbinis multis censere superfluum. Meritò vocat *suum*, quem sibi in peculium delegerat. cetera quoque omnia affixa sunt emphatica, quasi dicat, *ipsi illi equitatui meo.* LE pro *He* emphatico articulo. *Versu 9.* *a Theocrit. in epithalam. Helena Horat. lib. 3. Odar.* *b De Isaac suprà et in psal. 118. serm. 2.* סוס ל pro ה

IN CVRR.) pro cum curribus, quando currus demersi. talis idiotismus est, *in capi-*

tibus

a 1. paral. 24. a. 4.
b 3. Reg. 16. g. 34.
c Daniel. 5. a. 2.
d Isai. 55. a. 6.

tibus virorum, [a] pro cùm recensebantur capita virorum. *In primogenito suo fundauit*, [b] pro cùm adhuc viueret primogenitus eius fundauit. *In gustu vini*, [c] pro cùm gustasset vinum. &, *Quærite in inueniendo*, [d] pro cùm adhuc poterit inueniri.

ASSIMVLAVI) Hostium robore exciso, & adepta victoria similem esse decreui.

רעה

AMICA) eodem recidit, quod LXX. *proxima*, πλησίον. Hebræa vox REA propriè significat eam quæ simul pascit, consortem seu sociam, seu amicam.

Versu 10.
e Virgil. lib. 7. Aeneid. Philostrat. in imag. Rhodogin. Plin. lib. 37. & alij.

PVLCHRÆ, &c.) solent curules equi regum non pectus tantum, & tergum ornari, sed & caput frontalibus, phaleris, frenis, purpureis, bullatis, gemmatis, & aliis monilibus pensilibus, vt & hodie vsus, & olim [e] fuit. Sic ait se sponsæ caput ornare & decorare, vt hactenùs fecerit, non destiturum. GENÆ) malæ, maxillæ, σιαγόνες LXX.

בתורים
כתורים

SICVT.) noster ergo videtur, non vt hodie legimus, BATHORIM, sed CATHORIM per *Caph* non per *Beth*. Sic etiam LXX. legêre, & veram puto lectionem: facilis enim lapsus inter has litteras.

תור
תורים
f Fusè post Abenezram hic describit ea Lusius Legionensis.

TVRTVRIS) subauditur *genæ*. THOR significat turturem, & quia Turturis collum est torquatum, etiam significat seriem seu ordinem aliquem pulchre dispositum, qualis est torquis: & hinc credo THORIM etiam ornamenta significare, ex multis filis & lamellis aureis in auis speciem efformata, & à mulieris vertice, seu tiara, seu mitella, per tempora in malas dependentia. [f] Thargum exposuit *inaurem super maxillam*. Cur autem malim accipere vocē de Turture huiuscemodi artificiosa, quàm de vera aue, causam habeo; quia vocem eamdem Hebræam sequenti vers. D. Hieronym. reddit *murenulas*, quod de ornamento muliebri, non verò de animali viuo capiendum, facilè apparet. non sponsæ, sed Bacchæ habitus foret, piscibus viuis faciem ornare.

חרוזים
g Orig. hom. 2. Nyssen. hom 3. Ambros. ser. 3. in psal. 118.

MONILIA) Torquatum illud turturis collum manuducebat ad hanc comparationem monilium, quæ dicuntur ARVSIM (per *Zain*). significant quæuis ornamenta mundi muliebris, gemmis vnionibusq; cathenæ, torquis, aut sertæ more digesta, qualia videmus circa guttura matronarum, quæ nepotum census indutæ. Vulgò, *Vnne Serthe de perles* vel *vn carcant*. Græcis ὁρμίσκος: quod multis explicant & describunt Origenes ac Nyssenus, [g] D. Ambros. *redimiculum* vertit. Nysseni verba hæc sunt: " Vsurpamus propriè vocabulum ὅρμος de locis maritimis, in quibus parte interiore litus sinu suo mare instar " lunæ falcatæ curuatum excipit, quietemq; de mari adnauigantibus præbet. Verùm per " translationem ob eiusmodi formæ similitudinem, etiam ornatus is qui collum ambit, " ὅρμος appellatur, hoc est, torques. At cùm forma deminutiua, pro ὅρμος dicimus ὁρμίσκος, " quod est catenula; similitudinem figuræ parua in re per vocem huiusmodi dem" nostramus.]

Versu 11.
N. in miscella.

MVRENVLAS.) Est ex Caluini grege quidam, qui nostrum interpretem reprehendat. Vult verti, Turturellas, & censet idem quod dictum fuit repeti. Verùm hæc repetitio visa indecora cunctis veteribus hoc loco, & vnanimi consensu, versionum suarum diuersitate, indicant, se arbitratos aliquid adiici ad ornatum promissum. Sed quid illud? vel fallor, vel noster luculentiùs cæteris. Nam quia Latinæ linguæ inopia non patitur, vt varia aurificum opificia vermiculata virgataque, diuersis nominibus exprimamus, quod poterant Hebræi: propterea diuersas voces Hebræas noster vnica *murenularū* voce solet exprimere. Esaiæ 3. v. 20. sic vertit KISSVRIM, quæ LXX. illic ψέλλια; quæ, qui vestes strictas ibi exponunt, non audiendi. Suidas ψέλλιον, minùs rectè, & vult esse manus ornamētum. Hesych. ψέλλια δακτύλιοι: annulos ergo credidit: fallitur. nam brachium seu imum carpum cingebant, testibus D. Basilio in Esai. & Polluce in Onomast. & patet ex versione Græca Gen. 24. v. 22. sed etiam fuisse colli ornamenta docuit Polybius lib. 2. Sed & aurium seu genarum, nam in d. v. 22. D. Ambrosius *virias* vertit. Noster Num. 31. v. 50. murenulas vertit vocem CVMAZ, vbi LXX. ἐμπλόκιον, multi subligaculum, nempe zonam mediam. Vnde apparet D. Hieronymum murenulas, non pro definitæ partis corporeæ ornamentis, sed pro quibusuis posuisse, in quibus murenæ piscis similitudo reperiretur, siue lentescentis metalli in virgulas flexuoso contextu, siue maculis aut variegato colore. Vtplurimùm tamē colli ornamentum erant, vt indicat epist. ad Marcellum.

קשורים
כומז

lum. Sequitur eum Cassiodorus, his verbis; *Murenulæ* ornamentum sunt colli virginalis & puellaris: videlicet virgulæ auri perplexæ, intermixtis nonnunquam pulcra varietate subtilissimis argenti filis. Et hoc est quod dicit *Vermiculatas argento*: hoc est, in modum vermium terrenorum, quos lumbricos dicunt, distinctas, & inter se coniunctas. Murenulæ autem dicuntur, à similitudine piscis marini, qui murena vocatur.] Willeramus abbas,

Auri murenas, argento vermiculatas;

Qui quod Cassiodorus virgulas explicuit, id ipse bracteolas, in Teuthonicâ versione. L x x. hoc loco generatim *similitudines* ὁμοιώματα χρυσίου; Symmachus *insignia aurea*, περίβλεπτα χρυσία. quincta editio flexibile illud indicat, cùm *tortilis auri*, στρεπτοῦ χρυσίου. Dicit ergo sponsus duo, se illa monilia & turtures, murenularum more inflexurum, & præterea punctis seu stigmatibus argenteis affabrè vermiculaturum. ideo addit, *vermiculatas argento*; vt candor flauedini mixtus, auri splendorem augeat, & decus. Hebræum NEKVDDOTH significat non clauum vt quidam voluit; neque id asserunt Iudæi, vt ipse putat (videat Iarrium, Abenezram, Kimchi & Innominatum) Sed, נקודת *puncta*, vt noster vertit. ideò L x x. μετὰ στιγμάτων. & Quincta editio, ἐν κεγχρεῖς, *in punctulis milij instar minutis & albentibus*. Symmachus qui, ποικιλμάτων, *varietatibus*; & alius, qui μετὰ ῥαβδῶν, *cùm variegatis*, nostram quoque confirmant, vt & vetusti Latini, qui illam L x x. versionem exprimebant voce *distinctionum*. [a] Quanto luculentiùs, qui, *vermiculatas*? Sic medici *pulsum vermiculantem* nominant, qui crebris emicat punctionibus. Sic Lucilius, *emblema vermiculatũ*, quod concinnè variis tesserulis insititiis variegatum; quod opere plano punctis dumtaxat, stellularum more, intermicantibus (docet Plinius cum lib. 33. de pictura differit) ad effigies rerum & animalium efformabatur. Quod, si protuberabat in frontem cum aliquo acumine, *clauatum*: si in rotundos semiorbiculos, *bullatum*; si in integras sphærulas, & quasi vniones, *baccatum*; si in spiras aut flexus, quales anguillarum, aut acanthidis, adhuc *vermiculatum* dicebatur. Honorius; *Vermiculare*, est variare, & in modum vermis flexuosi contorquere.] Vereor ne cum *Verminare*, quod morbi est, confuderit. Sic tamen etiam Alanus; Vermiculus solet terram variis sulcis distinguere, ideo auctor posuit *vermiculatas* pro distinctas. Vel quia vermiculum vocamus quendam colorem, qui rei apponitur ad decorem, ideo per *vermiculatas* intellexit ornatas.]

a *D. Ambros. de serm. 3. Hieron. contra Iouin. lib. 1. Augustin. lib. 1. de Trinit. c. 8.*

Honorius.

Alanus.

Versu 8. §. 2. MENS VERBORVM SPONSI.

SI IGNORAS TE) plerique arbitrantur hoc loco sponsam increpari à sponso vt sui oblitam, & dignitatis suæ non satis vel gnaram, vel memorem. Ideò plerique Patres hîc multa præclarè disserunt de sui notitia, *præcipue Origenes homilia secunda, ex quatuor, Nyssenus sermon. secundo, Ambrosius in Psalm. 118. sermon. 2. & 10. Gregorius libro trigesimo, Moral. cap. 25. Aponius libro secundo, & D. Bernardus sermone de primordiis, mediis, & nouiss. ceteri hoc loco, vt Philo, Theodoretus, Cassiodorus, & VVilleramus.* Quorum sententia mihi, ob auctoritatem tot Sanctorum certè venerabilis est, præfero tamen aliam, vt contextui magis accommodatam. causæ sunt, primò quia fatentur omnes hi Patres etiam Deiparæ hoc Canticum conuenire: nec video quo pacto illi vel à filio sponso, vel à comitibus, huiusmodi ignorantia verè decoreuè adscribatur. Deinde nonne se norat; quæ *nigram*, sed *formosam* se dixerat? Tertiò non postularat illa sui notitiam, sed cubilis genialis; nec sponsi notitiam, sed meridiationis eius. Nec causa quærendi alia, quàm amoris desiderium inflammatissimum. quid hîc dignum increpari? Timor, inquies; Sed: *res est solliciti plena timoris amor.* Denique nec satis illa explicatio cum præcedentibus, nec cum subsequentibus aptè cohæret. Ideò lubentiùs sequor, non Rabbinos tantum (quos solos haut magni pendo) Abenezram, Iarrium, & Innominat. & Ionathan Chaldæum; sed Iustum Orgelitanum, (qui vtramque commiscet) & Alanum, & Guilhelmum, Honorium, & Rupertum, qui fatentur hæc posse capi, vt non dicta ad reprehendendam sponsam, sed ei benignè indicandum quod quæsierat. placuit id recentiorum interpretum quoque non paucis; [b] & conuenit Deiparæ, & præcedentia cum sequentibus optimè connectit. conabor autem paulò id clariùs quàm ceteri fecêre, ostendere.

b *Iacobo Valentia, Gaidacerio, Lusio, & Osorio Iuniori, & Genebrar.*

Plerisq;

Plerisque non est incognitus affectus ille amantium, quo nunquam satiantur audire; quia libentissimè id audiunt; se toto corde & medullis amari ab eo, quem hac interrogatione quasi lacessunt. Solent hunc sensum animi explicare phrasi habitationis in intimo corde amati. hanc itaque formulam loquendi amant sæpius audire: nec vnquam auribus inculcata fastidium gignit: quod quamuis audierint millies, quamuis norint certissimè, subinde tamen vt ignari rursus gestiunt sciscitari & audire. Hoc pacto sponsa Ecclesia cum sponso loquitur, INDICA MIHI VBI PASCAS, VBI CVBES, &c. indica quod refugiũ ardor tuus habeat? sperabat, imò confidebat se audituram, quod illam non latebat; dilectum pascere & meridianum æstum in eius anima fallere: hoc refugium, hoc vmbraculum eum habere: Sciebat se sincerè amari: non ignorabat ergò, sponsi animum magis in sponsæ corde, vbi amabat; quàm in suo corpore, quod animabat, habitare. Et vt hoc responsum eliceret, amoris irritamentum addiderat, NE VAGARI INCIP. &c.

Sponsus ad hæc, probè penitusque mentem dilectæ perspiciens, censuit sibi par pari referendum. Zelotypiæ illud calcar retundit, si nuda verba attendas, contemptu; si verborum mentem sagaciter perpendas, mirifica certi amoris securitate. SI IGNOR. TE O PVLC. MVL. ABI, EGREDERE, &c. Interrogationi verò ipsi sic satisfacit, vt nihil acutius, nihil ardentius, nihil deliciosius dici queat. ait ô PVLCHER. INT. MVL. siccine vocaret oculatissimus, si foret illa ignorantiæ mucrone exoculata? cæca certè, & proinde ne pulcra quidem foret, si se non nosset. Itaque cum dicit; SI TE IGNORAS, ABI, EGRED. hoc significare vult, Quia te nequaquam ignoras. Nam hoc loco, *Si*, non est particula dubitantis; sed contrarium firmiùs asseuerantis. Perinde ac si quis Herculi dixisset, si te Achelous vicit; abi, fuge Antheum: aut si Scipioni, post debellatum Hannibalem ad aliud bellum proficiscenti, hortabundus diceret; Age vir fortissime, Africane, si te olim Hannibal vicit; latebras pete, domi morare. Nam si Scipioni metum exprobrat, cur vocet fortissimum? si victor ille Pœnorum, quo pacto victus ab Hannibale? Sic si Ecclesiæ obiicitur ignorantia, quo pacto pulcherrima mulierum? Si pulcherrima animo, cur increpat vt deformem? Potiùs ergo illi tribuit his verbis accuratam sui cognitionem.

O PVLCHER. magna tibi & iusta est fiducia formæ tuæ. minimè te ignoras, & me quoque nosti: quem scis non tam meum, quam tuum esse. Iustus hoc vidit, dum hîc annotat: Bene, ait, *inter mulieres*, id est, gloriosa inter hæreses, quæ virginitatem, quæ in CHRISTO est amiserunt. Igitur ne oberres me alibi extra te quærendo, in te quippe, vbi me hactenus non quærebas, sicut in meridie requiesco. Quia tantummodò in te certa sinceritas me apud te regnante perdurat. In illis te esse cognosce, quibus post resurrectionem meam veraciter repromisi. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.*] Quid ergo quæris? vbi cubet, vbi pascat; quem penes te intra te habes? Attamen quia sic te iuuat, iocari & deliciari, me quoque iuuat mutuum facere. Esto, te, meque, meumque domicilium ignores; quod est cor tuum; Egredere per me licet. nihil mihi abs te, vel de te metuo. Vltrò quinetiam, si lubet, hortor; iter quod minaris capessas. Adeò securam & tutam tibi viam spondeo, vt non oues modò & arietes adulti in fide robusti; qui secuti sunt (VESTIGIA GREGVM) Patriarcharum, Prophetarum, & iustorum omnium; & in hac vita pressiones pro Deo sustinuerunt per crucis iter ambulantes: (HÆDOS) sed & petulci adhuc aut imbecilles hædi, peccatores & infirmi; nunc hædi post in agnos commutandi; possint à te inoffensi pastum duci CIRCA TABERNACVLA PASTORVM, in medio nationis prauæ, inter falsos illos fratres hæreticos; qui *Pastorum* nomen mentiti fures sunt, quia per ostium non introierunt. Alanus EGREDERE, accipit pro *egredieris*. imperatiuum pro futuro (quod nouum non est, maximè in Psalmis) idque hoc sensu: Si te talem esse ignorares, à me per ignorantiam & infidelitatem exires & post vestigia gregum abires, id est, infidelibus per ignorantiam & infidelitatem similis fieres. Sed quia te non ignoras, ideo te equitatui, &c. Videte nunc, quàm sequentia quoque aptè cohæreant. Subdit sponsus.

Margin notes: *Iustus.* — *Alanus.*

EQVI-

EQVITATVI MEO, &c.) Iusserat sponsam Ecclesiam securè accedere ad tabernacula & latibula hæreticorum. Et securitatis causam reddit: quoniam eam sit liberaturus ex omnibus periculis, & victoriam largiturus de cunctis hostibus: quod postea clariùs pollicitus, portas inferi aduersus eam non præualituras.[a] Typum huius victoriæ dicit se præmisisse olim insignem illum triumphum Israëlis de curribus & exercitu Pharaonis, in mari rubro demersis.[b] Nec minùs ipsam de mundo, peccato & rege tenebrarum triumphaturam. Sic exponunt hoc loco Patres multi,[c] qui volunt hæc gemina esse illis Abacuc; *Qui ascendis super equos tuos, & quadriga tua saluatio.*[d] Item; *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum:* Et illis Zachariæ; *Posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello.*[e] Nam loquitur de domo Iuda. Cùm enim Ecclesia militans continuè versetur in militia & bello, optimè generositas, robur, fides, celeritas, obedientia, & pulchritudo filiorum eius, olim quidem Patriarcharum & Prophetarum, mox Principum Ecclesiæ Apostolorum & Euangelistarum, metaphoricè vocatur *equitatus*; quorum *pulchri pedes euangelizantium pacem*, quorum prompta obedientia oris à Deo laude infrenati, quorum summa celeritas volantium vt nubes, quorum robur validum in fidei confessione.[f] optimè instituta comparatio, quia per equos prælia & bella solent significari, Vnde Salomon;[g] *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit.* Deinde quia prædictæ virtutes equorum sunt sacris profanisque litteris[h] contestatissimæ.

Verſu 9.
a Matth. 16. c. 18.
b Exo. 15. v. 1. & 15.
c D. Ambro. mox citandus, Nyssen. hom. 3. Gregor. Philo, Apon. Iustus, Alcuin. Honor. Haym. Beda, &c.
d c. 3 v. 8. & 15.
e c. 10. v. 3.
f Sic explicant Philo hic, & tres illi Patres apud Theodor. Ambros. ser. 2. in d. ps. 118. Apon. hic lib. 2.
g Prou. 21. v. vl.
h Iob. c. 39. à v. 19. Oppian. in Cyneget. & Virg. 3. Georg.

Honorius hoc modo membratim singula explicat; *AEgyptus*, dicitur tribulatio, & est hic mundus tribulatione plenus. *AEgyptus* etiam dicitur tenebræ, & significat infernum tenebris horridum. *Populus in AEgypto* afflictus est populus Christianus, in hoc mundo oppressus. *Moyses*, qui populum per sanguinem agni de AEgypto liberauit, est CHRISTVS verus agnus, qui proprio sanguine populum de tribulatione mundi, & de tenebris redemit. *Mare rubrum* est baptismus martyrio CHRISTI rubricatus. *Terra repromissionis* est beatitudo regni cœlestis. *Pharao*, quod sonat elidens, est diabolus, qui elisit genus humanum in peccatis. Hic fluctibus maris obruitur, cum curribus & equitibus, quando in stagnum sulphuris & ignis præcipitabitur cum hæreticis & persecutoribus. Dicit ergò sponsus sponsam consolans: ô amica mea, id est, secretalis mea; cui nota feci omnia, quæ audiui à patre meo; quia à persecutoribus & hæreticis talia passa es, qualia olim populus meus in AEgypto; & non es secuta greges hæreticorum.] Ideò similem te reputaui populo meo in AEgypto afflicto existenti, quando Pharao persequebatur eum in curribus: & sicut eum tunc liberaui, ita te nunc liberabo de istis, qui sunt currus Diaboli, & cum veris pastoribus, qui sunt currus mei, te introducam in terram viuentium. Egregiè Iustus; Equos Apostolos, & Euangelistas accipimus. Ideo CHRISTVS loquitur ad Ecclesiam, tunc *equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te*; cùm sapientes mundi ad meam fidem euocandos conuerti: vt deposito tumore sæculi, sub me, qui sum salus vera, currendo proficiant, meque circumferendo piis prædicationibus, credentium fide oculis manifestent. Ac sicut Princeps mundi huius, qui iam missus est foras, falsis philosophis, tanquam elatis curribus vsus est ad perniciem: ita ego mea sapientia repletis Apostolis, credentes instituam ad salutem.] De multiplici verò curru Dei, & variis eius equis, consulendus hoc loco est D. Nyssenus, hîc interpretans Angelicas cohortes. lege serm. 3. Ex his autem patet, non necessariam esse recentiorum interpretationem[i] equitatum hîc intelligi de subiugalibus AEgyptiis laudatissimis, & maximo pretio à Salomone conquiri solitis,[k] & curribus gentis eius materia & arte commendatissimis.

Honorius.
Iustus.
i Ouidacer. Vatablis, Nanny, Genebrard. Lusij, Menocai.
k 3. Reg. 10.

PVLCHRÆ SVNT GENÆ, &c. Liberatis olim ex Pharaonis seruitute Israëlitis, Deus Moysi præcepit fabricam & ornatum arcæ: quæ fuit Ecclesiæ figura. Propterea Salomon, post narratos currus AEgypti submersos, & Ecclesiam liberatam; nouæ quoque sponsæ narrare incipit ornamenta. Genis (inquit) tuis purpureo pudore rosantibus appendi pudicarum & verecundarum turturum ex auro sigilla, de tiaræ imo iuxta tempora dependentia, & genas ipsas inumbrantia: quare turturum aurearum comparatione genæ tuæ puriores & formosiores apparebunt,

Verſu 10.

& castio-

& castioris sereniorisque lucis, de insita meo munere viuaci amœnitate, radios dispargent. collo quoque tuo torques margaritis & auro collucentes circumdedi, vsq; in pectus demissos: collum tamen ipsis monilibus candidiùs & pretiosiùs emicat. His verbis Ecclesiæ castitas, verecundia, & puritas animi commendatur, quæ se prodit *genarum* rubore. *collo* spontanea denotatur obedientia mandatorum & consiliorum Dei. Vt enim per *collum* è capite vis omnis in corpus, sic per obedientiam virtutes omnes animo infunduntur. Sic multi P.P. [a] *turturem* accipiunt; Sic alij quoque cum Origene *colli monilia*. [b] Egregiam Honorij explicationem ponam seq. vers. vt coniuncta sit luculentior. Plerique Patres alij, *monilia* hæc accipiunt, de Doctoribus Ecclesiæ & Apostolis. [c] Nec desunt, qui per *collum* intelligant doctrinam fidei, & per *monilia* operum externorum bonitatem, vt D. Gregorius in Psalm. Pœnitent. 4. & Alcuinus *hîc*. solus, quod memini D. Chrysost. ad silentium transtulit, hom. 8. ex var. in Matth. Solere tali ornari Israëlitidas mundo testis est Esaias, [d] & de Ecclesia prædixit Ezechiel; *Et ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi inaurem super os tuum, & circulos in auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. ca. 16. 12.*

a Orig. hom. 2. Bern. hom. 40. Philo, et Theodor. Beda, Haymon. Angelom. D. Thom. & Anselm.

b Orig. suprà Theodoret. & tres apud illũ Patres, Ambros. serm. 3. in psal. 118.

c Iustus, Philo, Beda, Angelom. Haym. Apon. lib. 3.

d c. 3. a. ℣. 19.

Versu 11.

MVRENVLAS, &c. Origenes, Nyssen. Psell. Theodoret. Iustus, Rupertus, Willeram. & alij multi veterum volunt, recedente sponso, sodales eius hæc interloqui; quos ex recentioribus secutus Ioan. Arboreus. Alij censent hæc verba adhuc tribuenda sponso, & quidem soli, non simul cum sodalibus. Quam posteriorem explicationem quidam Neotericus dicit esse tantum duorum recentiorum, & nullius antiqui, & reiiciendam vt omnino ineptam & insulsam. rectius facturus, si sic non pronunciasset. Inprimis falsum est, duorum esse dumtaxat. Præter Iacobum Valenciam, possum nominare multos alios recentiores, qui omnes ante ipsum, hanc Iacobi sententiam satis accuratè defenderunt. [e] Deinde æquè falsum veteres nullos ita sensisse. nam placuit hoc ex Latinis, Aponio, Cassiodoro, Honorio, Bedæ, Alcuino & Decano Ambianensi; ex Græcis, Philoni Carpathio; ex Hebræis, Ioseph cæco, Abenezræ, Iarrhio, & Rabb. innominato. Nimirum hoc est aliena fide, cum paucos inspexeris, de cunctis asserere. Denique quid ineptum aut perturbatum occurret, si dicamus sponsum, eo quòd videret ista dona & κειμήλια adeò bellè sponsam decere; inuitari ad addendum alia, idque promittere; vel potiùs illa ipsa, quæ iam adeò decebãt, curaturum se pulcriora & præstantiora reddi, vt iis & sponsa libentius ornetur, & formosior formosiorq; appareat? Nonne sponsarum ardentes amatores dona sponsalitia nouis largitatibus solent cumulare? Quid incõmodi quæso, si nondum sodales sponsi interloquantur, aut mellitum hoc colloquium importuni interrumpant? Nouumné est Hebræo more, *faciemus* positum pro *faciam*? & quamuis vers. 8. locutus sit numero vnius, solent iidem Hebræi, vt vnum pro alio ponere, sic & ab vno ad alium subito transilire. exempla sunt obuia, [f] non in diuersis modò versiculis, vt hîc, sed in eodem sæpè. Igitur censeo ipsummet sponsum persuasum interno illo sponsæ ornatu, insuper polliceri externum, nempe mundum sacræ scripturæ & nouæ legis, collucentem auro spiritualium sensuum, & variatum suauitate eloquentiæ sententiis ac tropis sanctorum scriptorum; quibus nulla profana sapientia vel eloquentia queat comparari. Hanc sententiam Paraph. Chaldæus indicauit, sed perperam ad decalogi præcepta restrinxit: meliùs vt dixi, Angelomus, Cassiodorus, Bernar. Beda, Rupert. Alcuin. Haymon, & qui verbotenus cum Haymone siue ex Haymone loquitur D. Thomas, quare deinceps rarò à nobis citandus; sed acutè Honorius, cuius verba dabo, si priùs monuero eos qui hunc sensum allegoricum vocant, allegoriam pro Metaphora vsurpare; quod hoc toto commentario solet idem Honorius, quem audite;

e Tittelman. Genebrard. Guidacerius, Luisius, Osorius, Moncaus.

f 1 Reg. 18 ℣. 18. Num. 24. ℣. 8. Psalm. 11. ℣. 7. Prou. 14 ℣. 1. Esai. 29. ℣. 4. Ierem. 51. ℣. 29. Mich. 1. ℣. 11. Zach. 11. ℣. 5 in fonte Hebræo.

Honorius.

» Cùm membra corporis in scripturis ponuntur, officia eorum tantum in significa-
» tione notantur: cùm verò aues introducuntur, colores vel naturæ earum assignantur.
» Tota Ecclesia est vnum *corpus*, cuius *caput* CHRISTVS est, *membra* eius ordines ele-
» ctorum. In *genis* notatur verecundia. *Genæ* igitur ordo ille est Ecclesiæ iustorum, qui ve-
» recundatur clam coram Deo, palam coram hominibus peccare: sicut monachi & ere-
» mitæ. Hæ genæ *pulcræ* sunt, quia se peccasse vel peccare erubescunt. *Turtur* est aërei colo-
» ris, & pro cantu gemit, felle caret, sed in vno compare gaudet. hæc auis figuram gerit
» CHRISTI, qui aëreum colorem habuit, dum cœlestem vitam docuit: pro cantu ge-
muit,

muit, quando suspiciens in cœlum gemuit, quia humanum genus surdum & mutum à laudibus Dei repperit: felle caruit, quia fraudem nō habuit: vno compare, id est, societate vnius Catholicæ Ecclesiæ gaudet. *Genæ* ergo sponsæ sunt sicut genæ turturis, quia ille ordo in Ecclesia peccare verecundantium imitator est CHRISTI; imitator scilicet Apostolorum, qui aëreum colorem habent, quia conuersatio eorum in cœlis est; præ gaudio mundi gemunt gemitibus inenarrabilibus: felle maliciæ carent, vno compare CHRISTO gaudent. *Collum* tangit caput & corpus, & traiicit escam à capite acceptam in corpus. collum Ecclesiæ est ordo prælatorum, qui verbo & exemplo corpus Ecclesiæ iungit capiti CHRISTO, atque escam sacræ Scripturæ, à capite CHRISTO acceptam, traiicit in corpus Ecclesiæ. *Monile* quod ornat & munit pectus, est signum virginis desponsatæ, ne adulter manum mittat in sinum alienæ. *Collum* igitur Ecclesiæ est *sicut monile*. quia sicut ordo Prælatorum, benè viuendo ornat, & rectè prædicando munit pectus virginis Ecclesiæ CHRISTO desponsatæ, ne adulter hæreticus manum praui dogmatis mittat in sinum fidei Catholicæ. Et notandum, quòd hi duo ordines præ ceteris ponuntur, quia duo magis necessarij in Ecclesia noscuntur, alter indoctis prædicando, alter pro eis orando. *Et mox inducit sponsum eundem addentem ista*; & vt tali ornatu muniaris, * Pater, & ego filius, & Spiritus sanctus, vel ego & opifices mei, ornatores tui, MVRENVLAS AVR. FACIE. scilicet sacras scripturas sapientia splendidas, VERMIC. ARG. hoc est, variatas eloquentia. Deus qui dixit olim, *Faciamus hominem*; ipse nunc dicit homini, *faciemus murenulas tibi*, id est, ad honorem tui. Sacra quippe Scriptura, de sancta Trinitate facta, & à sanctis viris scripta, est honor animæ seruata. *Murena* est piscis in foramine suo existens circulatus, conglobatus, non comedens, sed sugendo humorem & succum extrahens, ad cuius similitudinem fiunt *murenulæ*, id est, inaures; quæ sunt ornatus mulierum, & intelliguntur sacræ scripturæ; quæ docent obedientiam, quæ est ornatus animarum: & dulciter exhortando simplices & humiles, vt murena sugunt, cùm humorem peccati extrahunt. *Aurum*, quod omnia metalla præcellit, significat sapientiam, quæ omnia transcendit. *Murenulæ* sunt *aureæ*, quia sacræ Scripturæ sapientia sunt splendidæ, in igne Spiritus sancti, vt aurum, examinatæ. Argentum quod nitet & sonat, exprimit eloquentiam, quæ tropis & figuris nitet, & rethoricis coloribus dulciter sonat. Scripturæ sunt *vermiculata argento*, id est, eloquentia distinctæ & sententiis variatæ.]

* *Sit corrigo quod scriptũ ego & Pater & filius & Spiritus sanctus.*

TROPOLOGIA.

§. 3. *Versu.* 8.

ANIMA CHRISTI amore succensa sæpè in huiusmodi erumpit, quales audiuimus affectus: sed sponsum mox audit interiùs respondentem (SI TE IGNORAS) sat nota es tibi, & ideò non ignoras ô PVLCHERRIMA sanguinis mei dealbatione, & honesta conuersatione INTER MVLIERES, socias tuas nondum charitate confirmatas, nec virtute satis probatas: non te latet in te esse locum meæ mansionis (ait Honorius) in qua posui sedem meæ dilectionis. Vt scriptum est; [a] *Anima iusti sedes est sapientiæ*. Si tamen præ te fers hoc tibi ignotum: nec contemplationis oculo adhuc perspexisti meum hoc in corde tuo cubile; EGREDERE ad actiuæ vitæ functiones, & ABI, per me licet POST VESTIGIA GREGVM, insere te conuentibus & congregationibus multorum; & ibi PASCE HÆDOS TVOS cogitationes & desideria nondum prorsus mortificata, nec adulta, IVXTA TABERNACVLA PASTORVM, versare licet inter hypocritas & pseudolos externa specie virtutem in fronte pollicentes, ore fidem crepantes, sed vita & operibus eam negantes. Nullum tibi ab his omnibus periculum est, quamdiu te ipsam agnoscens mihi soli mente adhærebis, & non nisi in me Domino sponso & vero fine tuo perges delectari.

[a] *Fortè est Sap. 9. a. 4. Vel Sap. 1. solo legit.*

Quam securam reddat animam à fraudibus dæmonum notitia sui etiam D. Antonius Magnus satis clarè indicauit, cùm scribit epist. 7. eos qui seipsos norunt, tempus nosse; qui tempus nouêre eos se liberos statuere posse à diuersitate linguarum.] hoc est, fallaci loquentia dissidentium interse hæreticorum; nec non à fallacia suggestionis carnis, mundi, & dæmonis; quæ prætextu boni sæpè diuinam mentitur inspirationem. D. Bernardus serm. 37. in Cant. scribit de cognitione sui matrem salutis humilitatem nasci,

& timorem Domini, qui sicut est *initium sapientiæ*, sic etiam est corona sapientiæ, & initium salutis. Sanè solum humilem, laqueos omnes, quibus oppansus est hic orbis, euasurum, idem B. Antonius de cœlo audiuit.

Versu 9. Iam ergò probè per hanc sui cognitionem armatæ animæ sponsus pergit dicere; EQVITATVI MEO, &c. Pollicetur se sicut olim electos suos de seruitute recidiua AEgyptiorum, omni conatu illos retrahere conantium liberauit; ita etiam animam fidelem erepturum se ab omnibus insidiis falsorum fratrum, & dæmonum; & facturum, vt hoc mare cum Petro calcent immersabiles. Equitatui autem anima huiusmodi meritò comparatur: quia *(sic Philo)* velociter in stadio pietatis cursum vitæ benè beateque viuendo, & sedulò alios docendo monendoque, sicut fortis equus & olympia vincere assuetus, confecit. Et ideò illi vicem præmij ac palmæ, etiam in hac vita, nouarum virtutum dona & incrementa pollicetur, quasi victori equitatui phaleras, & alium ornatum dignum dante, dignum accipiente. Ipso stadij cursu ingenuus quidam de calore color malas solet tingere. Talem hanc animam fœliciter currentem ruborem acquisiuisse, significat; auctum verecundia, quod se coram à sponso laudari audiret. Ideo ait; *Philo.*

Versu 10. PVLCHRÆ SVNT GENÆ TVÆ SICVT TVRTVRIS. Habes eximiam pulchritudinem, quia cum pudore retines castitatem. hoc Iustus suggerit. Honorius autem notat; sicut exterior homo habet sua membra, sic interiorem quoque habere sua. *Genas* igitur animæ esse verecundiam, quia verecundatur se non facienda fecisse, vel facienda neglexisse. *Turtur* gemit pro cantu, fidelis anima gemit se in hoc corpore peregrinari à Domino, cuius solius flagrat desiderio: quo solo contenta est compare; cui se vni viro virginem castam conatur exhibere. Casta igitur, & verecunda, & sancta esse debet anima quæque; & quamdiu, ait Philo, abest à sponsi præsentia, tamdiu in eius amorem & „ desiderium debet anhelare, & gemere, ab omnique alieno affectu se continere: quasi in „ genarum verecundia castitatem animi ipso habitu, actu, incessu ac motu semper o„ stendens. *Honorius.*

Nyssenus. D. Gregor. Nyssen. qui serm. 3. per equum Dei siue equestres copias, intellexit angelicum exercitum, per quem Ægyptij superati; eo quod velit sic intelligendam illam Habacuki Prophetiam, quam adduximus §. 2. & hos vocari à Psalmista *Currum Dei*; ideò censet hoc loco magnificè animam laudari, quando ea similis Angelis perhibetur futura. Initio quidem illã tempore incolatus tenebrosi (nempe infidelitatis) seruitute, luti, stipularum, laterum coctione, & simili terrena occupatione, & operum talium sæua & acerba exactione fatigatam; nec ante liberatam, quàm primò in sacri baptismatis mari, vniuersa illa infidelitas, &, quæ ab hac sunt opera tenebrarum, omnia demergantur: & sic anima per medios aquæ muros illæsa transiens, tota iam sit dealbata atque purgata cunctis AEgypti sordibus; nihil ampliùs AEgyptiacæ conscientiæ retineat; à sanguine, ranis, pustulis, caligine, locustis, cyniphibus & ceteris malæ gentis plagis prorsus immunis, (nempe, à peccatis, quæ per has plagas significantur) libera & pura efficiatur. Deinde talem iam assimilatam esse Angelico illi equitatui; & meditatione propiùs ad Deum accedentem hæc audire præconia. Et ne, *equa* mentione audita, erubescat, gnara in sacris litteris huic animalium generi attribui lasciuæ Veneris intemperantiam, [a] & ideò adulteros ei comparari; [b] & prohiberi, ne similes equis & mulis fiamus: [c] Ideo vt sponsæ hunc eximat metum, addere non illis equis eam comparari, qui chamo & freno maxillas constringendi; sed iis qui laude magis, quàm metu infrenantur; & solent à Dominis omni cura caput, & collum, & pectus exornari. Reddi denique rationem ab ipsa verecundia ac metu illo honesto sponsæ petitam. cur chamo & freno *malæ tuæ* constringantur; quæ honestate & pulchritudine sunt *similes genis columbarum*? (columbam Nyssen. vt ex seqq. patet, pro turture posuit: nisi hoc interpretis peccatum; & aliter in Græco, quod exemplar non vidi.) Subiicit deinde & colli laudem.

a *Ezech. 23, v. 20.*
b *Ierem. 5. v. 8.*
c *Psal. 31. v. 9.*

COLLVM TVVM SICVT MONILIA. Quid per *monilia* significetur, omnium pulcherrime Nyssenus: Nomine τῶν ὁρμίσκων notari orbem cuius figura, in equi generosi ceruicem pulchrè incuruantis collo commonstrata, equum speciosiorem reddit. & alia quoque duo indicari. Primo dum equus ceruicem sic molliter flectit, pedum incessum aspicit, eaque ratione consequitur, vt sine offensione & tuto figat vestigia, & currat, &

saltet;

saltet; non ad saxum vllum allidens, non in foueam vllam incidens: sic anima quæ seipsam & gressus suos respicit, omnes tentationum insidias euadit & transilit illæsa. 2. ὅρμος portum significat, qui iucũdum & salutare refugium iis qui nauigant, & iis omnem metum à naufragio & piratis adimit. Itaque si quæ anima ad hunc tranquillitatis portum peruenerit; vt nec à ventis malitiæ commoueatur, nec fastu intumescat, nec per iræ fluctus spumas euomat, nec alio animi morbo, tanquam tempestate, iactetur, neque omni vento excitante varios affectionum fluctus circumagatur; illa hormisco ornata collum optimè dicatur: sed quæ ipsa quidem sic affecta, exemplis, monitis & prædicatione alios plures ad eandem animi tranquillitatem conatur inducere, vt & ipsa sit ceteris singulis quasi tutus quidam portus; illius collum verè ornatum est monilibus, & comparatur optimè hormiscis. Sed & illud plurali hoc numero significari docet: sicut monilia hæc cathenularum more contexta sunt ex variis annellis, sic debere animam non esse contentam vna aliqua actione præclara, sed ceteras illi adiungere. Quod si castitatis (inquit) " torquem adeptus es; qui collum tuum puritate vitæ, quasi quibusdam vnionibus, splendere faciat; etiam alium torquem habeto, qui diuinorum mandatorum lapides magni pretij contineat in se, collique pulchritudinem adaugeat. Sit etiam alius tibi collaris torques, nimirum religiosa sanaque fides, quæ collum animi circumdet. Hæc aurea illa numella est, quæ facta de puro puto cognitionis diuinæ auro, circa collum splendet, de quo Salomon hoc Prouerbium ait: [a] *Coronam gratiarum accipies vertice tuo, & numellam auream circa collum tuum.* a Prou. 1. & 9.

Tres ergò virtutes Nyssenus inserit monilibus, Fidem, Obedientiam, Castitatem. Sed Philo alimenta virtutum, scripturarum videlicet sanctarum diuinum pabulum, & exempla martyrum, & aliorum sanctorum intelligit. Honorius optimè explicat quod sit collum, quod his virtutibus ornandum, dum scribit; Animæ *collum* est intellectus, qui animam & spiritum iungit vt caput & corpus. Duæ quippe vires sunt animæ. Superior, " quæ vocatur *spiritus*, qua spiritualia tractamus: inferior, quæ nominatur *anima*, qua corporalia disponimus. Hæc duo *intellectus*, quasi collum & caput, coniungit, dum spiritum & animam vnam substantiam esse intelligit. Escam à capite acceptam in corpus traiicit, dum spiritualia quæ intelligit in ventre memoriæ recondit. Huius *monile* est interior sensus variis sententiis vt pretiosis lapidibus insignitus. *Inauris* est eius obedientia, auro sapientiæ, & argento scientiæ decorata.] Inaurem videtur referre voluisse ad id quod sequitur; MVRENVLAS AVREAS FACIEMVS TIBI VERMICVLATAS ARGENTO. verbis his censens nouum ornatum adhuc alium describi, & nouas virtutes promitti: Vt & Philo; qui *aurum* hoc ad Martyrij decus, *argentum* ad præstantiam & nitorem prædicationis retulit. Reuera tamen hæc virtutum promissio nouarum; nihil est aliud, quàm cultus quidam & ornatus superadditus ceterarum. quia virtutes omnes in anima connexæ sic sunt, vt si vnam possideat perfectè, ceteræ nequeant abesse. Nec fides viua sine charitate, nec hæc sine spe, nec vlla harum sine ceteris duabus, nec humilitas vera est sine obedientia, neq; his deesse potest patientia. Promittit itaq; sponsus animæ; se ornamenta illa *genarum & colli* pretiosius adhuc, additis virtutum aliis operationibus clarioribus, exornaturum.

Philo. Honorius. Versu 11.

Nyssenus hîc auri similitudinem, ab auro vero distinguens, necessariò longiùs à tropologia litteræ accommodata recessit, & ad Anagogiam declinauit: id ea quoque causa, quod distinctionem L X X. interpretum secutus fuit; quæ versioni vulgatæ non est consentanea. quare nobis hic deserendus est. Vidit hoc Honorius, & L X X. illam versionem, & Nysseni fusissimam interpretationem in Anagogiam reiecit, verba mox dabo. Hîc ergo pollicetur sponsus, se *monile* illud fidei, & *turtures* illas castæ verecundiæ, vt aurum in fornace examinatum, probatas, *murenularum* in morem, pulchris sapientiæ & scientiæ notis instar *argenti* purissimi nitentibus *vermiculaturum*.

MIXTA INTERPRETATIO, DE B. VIRGINE DEIPARA.

§. 4. Honorius. Versu. 8 *a Luc. 11. v. 27.*

NVLLAM in sacratissima Dei genitrice ignorantiam sui admitti vel posse vel debere, vidit etiam Rupertus, & asseruit; Perseueranter (inquit) dicimus, & irrefragabiliter, *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* [a] & benedicimus, scientes quia hospitium ventris sui, quod creatori præbuit, & alimoniam lactis sui, quod ori eius ministrauit, fide pretiosa & humilitate gratiosa communiuit, atque perornauit, compleuit, & custodiuit, nullam habens vnquam ignorantiam sui.] quid ergo dicit matri CHRISTVS, SI TE IGNORAS? non affirmat ignorare, sed probè se nouisse. Vt apertè Hailgrinus Card. indicat his verbis; Dicit, *si ignoras te*, hoc est, an ignoras te? & debet pronunciari, *te*? cum pondere, ac si dicat, An ignoras te, quod sis *stella maris*, quæ non solum benè merentes dirigis, sed etiam errantes & deuios reducis ad portum salutis? An ignoras te, quod sis *mediatrix* Dei & hominum, vt peccatores, discordantes à filio tuo, reducas ad concordiam? An ignoras, quod sis *pulcherrima* mulierum, & ideò in intercedendo pro peccatoribus potentissima?

Hailgrinus. *Intellige vt addit; non redimendo, sed reconciliando. Sic mediatricē salutis, etiam D. D. Bern. & Anselm. vocauerunt.*

PVLCHERR. INT. MVLIER. Alanus; Quæ *pulchra inter mulieres*, nisi virgo mater, quæ præ ceteris priuilegiata est donis spiritualibus: mater est Dei, sacrarium Spiritus sancti, sigillum virginitatis, speculum humilitatis.] Verè beata, & benedicta inter eas omnes, quæ sola expers maculæ peccati seu sordis (vt hic ait Honorius) sed & pulchritudinem de benedictione accepit Rupertus. ô benedicta inter mulieres, ait, cuius pulchritudo benedictio est; cuius pulchritudo ipse *benedictus fructus ventris tui* est.] Si te ipsam non ignoras, nec id quod quæris ignoras. nam, hæc ipsa pulchritudo siue beatitudo, illi ex fide & humilitate obtigit. dicit ei Elizabeth Spiritu sancto plena, *Beata quæ credidisti.* [b] ecce fidem. & ipsamet MARIA cecinit; *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* [c] Ecce humilitatem. Fides ergo & humilitas MARIÆ, pulchritudinis eius causa, & eadem locus vbi IESVS pascendo & cubando delicietur *in meridie*, hoc est, tempore plenæ gratiæ, quando figura iam præterita, res illuxit, vmbra depulsa, Sol veritatis ascendit.]

Alanus. Honorius. Rupertus. *b Luc. 1. v. 45. c Luc. 1. v. 48.*

Honorius.

Huic tam pulchræ tam gnaræ sui meritò sponsus dicit EGREDERE, de muliebri leuitate (ait Honorius) hoc est, vt mulierem fortem decet, oblita naturalis sexus imbecillitatis, animum virilem retine, & pro grege communi laborem nullum recusa; ET ABI de virtute in virtutem; ABI, inquam, POST VESTIGIA GREGVM, quære oues palabundas, congrega eas in ouile meum. egredere de claustris seueritatis, in latitudinem misericordiæ, ô mater miserationis: &, vt me facere vidisti, oues fugitiuas & erroneas humeris in caulas reporta; ET PASCE HÆDOS TVOS, adhuc lasciuientes & petulcos, vitio potiùs ætatis quàm obfirmata malitia; *hædos* adhuc per culpam, *pasce* sinceritatis & veritatis pabulo; nihil te pascente illis nociturum, minùs verò tibi, quamuis eos pascas IVXTA TABERNACVLA PASTORVM. cunctas enim hæreses vna superabis. Nonne hoc canit Ecclesia? nonne cunctorum sæculorum Annales Ecclesiastici nos docent?

Guilhelmus.

Sunt hæc, ni fallor, accommodata sensui mixto, præ illis quæ Guilhelmus nec indoctè, nec parum subtiliter commentus: refert ista ad Deiparæ migrationem ex hac vita; nam qui dixerat præcedentem interrogationem VBI PASCAS, &c. esse desiderium virginis cupientis mori & esse cum filio: nunc asserit, à filio B. illam animam in cœlum assumenti responderi; Ecce, ô pia mater, vbi pasco, & vbi cubo. pascere à me, & pascere mecum, & cuba mecum in hac meridie, in hoc feruore diuinæ claritatis meæ, vt & ad te clametur ab inferioribus membris meis in terra peregrinantibus; & parturias ea visceribus pietatis, donec pleniùs formetur CHRISTVS in eis.] Addit alia quædam valdè pia & meditatu vtilia. primò dicit, hanc etiam esse vocem animarum afflictarum, Deiparæ iam in cœlis constitutæ auxilium implorantium, &, quia illud non semper statim impetrant, etiam tenerè (vt pueri solent) matrē, quasi obiecta sui ignoratione vel obliuione, laces-

lacessentium. Cùm eos, inquit, in feruore tentationis positos, aliqua latentiori causa, citò non exaudit & protegit; suos pia mater filios ad tempus quodammodo non agnoscit.] quare quodammodo etiam ignorat se esse quod vere est, matrem miserorum. Ad maternum ergo à laborantibus filiis quodammodo excitatur affectum. cùm dicitur, *Si ign. te* esse matrem, & nos esse filios tuos; *Egredere* & vide quia tu mater es misericordiæ, at nos miseri sumus. Ingressa es in gaudium Domini tui, in cellaria sponsi tui, in regnum filij tui, vbi æternis deliciis affluis, præ omnibus gloria & honore coronaris: Inde *egredere* ad filios laborantes. *Egredere*, non per separationem, sed per miserationem de sanctuario filij tui; non inde recedendo, sed miseris piè subueniendo. Aliter longè Alanus. nam per *pastores* intelligit prælatos Ecclesiæ, per *hædos* verò Apostolos; ratione incredulitatis & scandali in passione Christi. Prosequitur Guilhelmus. *Alanus.*

ABI POST VEST. GREG. hîc secundò notat, multos quidem esse *greges*, sed vnum præcipuum cui ab vno & bono Pastore dictum; *Noli timere pusillus grex. quia complacuit patri vestro dare* [a] *vobis regnum.* Pusillus, quia ex pusillis de quibus dicitur; *Beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum*; [b] Vel quia ex electis est, qui pauci sunt respectu reproborum: *Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.* [c]

a Luc. 12. v. 32.
b Matth. 5. v. 3.
c Matth. 20. v. 16.

Tertiò dicit, B. Virginem gregum præire vestigia, quando sacris exemplis eos prouocat ad imitationem sui; subsequi, quando piis tuetur auxiliis. Lupum enim gregi insidiantem, quia *frustrà rete iacitur ante oculos pennatorum,* [d] non à facie inuadere, sed occultis machinationibus quasi à tergo insidiari. Ideo necesse est, vt Christiani Patrona gregis, non solum ante faciem nostram per exempli ducatum gradiatur: sed & à tergo nos, contra spiritualia nequitiæ, brachio non carneo tueatur. *d Prou. 1. v. 17.*

Quartò dicit, in ipso grege Christiano quosdam esse adultos & fortes, qui solido cibo vtantur: quosdam imbecilles & paruulos, qui lacte nutriantur. Item quosdam hilari conscientia exsultantes, de remissione veterum delictorum; quosdam verò adhuc saucios & tristes de perpetratione recentium criminum: & nulli dubium esse, maiori sollicitudine paruulos nutriendos, vt crescant; saucios quoque propensiori cura confouendos, ne moriantur & pereant. Propterea Dominum Petro curam gregis committentem, bis dixisse; *Pasce agnos meos*; semel autem, *Pasce oues meas.* [e] Ideo commendata totius gregis cura, adhuc specialiter saucia & imbecillis pars gregis Patronæ nostræ commendatur, cùm ait; PASCE HÆDOS TVOS. *e Ioan. 21. v. 15. & seq.*

Addit quintò, tritum esse in S. S. *hædorum* nomine peccatores significari: sed non omnes hædos, esse hædos MARIÆ. *hædos* eius, non esse peccatores illos; qui circa matrem pietatis indeuoti & inofficiosi existunt, opemque eius vel non, vel tepidè requirunt; nec illos quoque, qui matrem pietatis studiosè quidem venerari, opemque eius summa instantia videntur implorare, sed à suis sceleribus non conuertuntur. Hos non agnoscere illam, quia sic volunt eam esse *matrem pietatis*, vt non sit *mater iustitiæ & veritatis*: tam iniuriosi in vno, quam officiosi in altero. Solos eius *hædos* esse; qui vt illam dignè venerentur, opemque eius assequi mereantur, peccata sua perfectè deserunt, moresque suos ad bonum seria mutatione componunt. Hi adhuc *hædi* sunt, quia de recentium criminum vulnere adhuc sauciam habent conscientiam, sed tamen *hædi* sunt MARIÆ & IESV, ab eis confouendi, sanandi, & paullatim in oues mutandi, & de sinistrà in dextram transferendi.

Sextò probat, rectè hos vocari, licet peccatores sint, *hædos* MARIÆ. tum quia Psalm. in persona CHRISTI, qui delictum non fecerat, sed delicta venerat purgare, dixit; *Longè à salute meâ verba delictorum meorum.* [f] Tum quia Propheta alius his verbis; *In sanguine testamenti tui; emisisti vinctos tuos,* [g] *de lacu in quo non est aqua*; vinctos eius dicit, non quos ipse vinxerat, sed quos soluere venerat. Tum quia medicus vsitato sermone vocat ægrum suum, non quem ipse fecit ægrum, sed quem suscepit curandum. Sic piæ matris *hædos* vocari, non quos ipsa fecit, vel vult esse hædos, qui statuantur ad sinistram; sed quos magis magisque conuertit in oues, ponendos ad dextram. Vltimò subdit, hos pasci iuxta tabernacula Pastorum, quando illis à summo Pastore, filio suo, gratiam impetrat, æmulandi vitam & studia spiritualium patrum. Et sic Doctorem

f Psal. 21. v. 2.
g Zachar. 9. v. 11

 gentium

Digitized by Google

„ gentium iuxta suum tabernaculum tales hædos pasci voluisse, cùm dicebat; [a] *Imitatores mei estote, sicut & ego* CHRISTI.] Hactenus eruditè sanè Guilhelmus, sed nos nostram interpretationem prosequamur.

Mox itaque securitatis illius causam sponsus subiungit, EQVITATVI MEO IN CVRR. &c. Ait sponsus se non lactare illam vanis promissis: probè muniuisse & armasse, iam olim spe figuræ; nunc rei veritate. figuram præcessisse victoriam illam Israëlis per mare rubrum erepti de seruitute Ægypti, & hostium demersionem: Quomodo hoc conuenit Deiparæ?

Honorius breuiter: sicut populus Dei à Pharaone per virgam Moysi, ita Ecclesia à „ diabolo per virgam Iesse MARIAM, & florem suum CHRISTVM liberata est.] alludens ad locum Isaiæ. [b]

Sed de hac re copiosior Rupertus censet *equitatum* Dei vocari virgam illam Aaronis seu Mosis, qua mare percussum iter præbuit populo Dei, & Ægyptios recurrente celeriter fluctu obruit ad vnum. sic enim loquentem hîc sponsum inducit: Hoc est, quod te nolo ignorare, & quod si ritè perpendis, non ignoras te. Magnum & mirum specta„ culum respicienti, inde currus Pharaonis, hinc equitatum meum. *Currus* namque „ *Pharaonis* valdè multi ferro armati, plerique etiam auro vel argento insigniti fuerunt: *e„ quitatus* autem *meus*, virga vna fuit, virga Moysi, & Aaron. Virga illa contra sublimes „ currus Pharaonis taliter equitauit, hoc modo militauit. Primò versa in colubrum de„ uorauit virgas Magorum: deinde percutiens aquas fluminis vertit in sanguinem, &c. „ *(pergit enim singulas plagas enumerare)* nouissimè eleuata super mare vertit illud in sic„ cum, & diuisit aquam, & transierunt filij Israël per medium maris: iterumque reducta „ super mare operuit aquis currus, & equites vniuersi exercitus Pharaonis. Rectè ergo „ *virga* talis, dicitur *equitatus Domini*; quæ contra tot currus & equites Pharaonis sola suf„ fecit & victoriam peregit. Mox vt intelligas in quo hæc similitudo virgæ Mosaicæ & „ B. Virginis posita, subditur ibidem; videlicet in eo, quod posita coram Domino *vir„ ga* illa in tabernaculo testimonij, sequenti die inuenta est germinasse, *& turgentibus gem„ mis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdalas deformati sunt.* [c] Erant enim quidam „ similes istorum sodalium (*s. falsorum*) meorum, pro sacerdotio contendentes, & „ concilia sua trahentes aduersus Mosem & Aaron: sicut isti sodales mei sacerdotium sibi „ vendicant in carnibus taurorum, & sanguine hircorum, aduersus sacerdotium meum, „ sacerdotium æternum secundum ordinem Melchisedech, iuramento firmatum. dixi er„ go; *Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt seruetur ibi in signum rebellium filio„ rum Israël, & quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur.* Illi signo, illi *equitatui meo assimilaui* „ *te* amica mea. Sicut enim virga illa virgas incantatorum & maleficorum deuorauit, & „ omnem superbiam Ægyptiacam obtriuit; ac deinde germinauit, fronduit, floruit, & „ fructum protulit, non plantata, non succo terræ animata, sed virtute cœlesti supra vsum „ naturæ prouecta: sic tu *pulcherrima mulierum, amica mea*, tunctam prauitatem hæreticam „ interemisti, superbiam diaboli deiecisti, conceptu florida, partu fructifera, virgo in con„ ceptu, incorrupta in partu, virgo ante partum, incorrupta post partum.

Quàm hæc diserta, quàm suauiter Marianum amorem spirantia? Non tamen tollunt omnem difficultatem. Constat Deiparam per virgam significari Iesseam, [d] docui hoc alias fusissimè, nec repetam. Sed quid virgæ & equo seu equitatui tam concors, vt in vnam MARIÆ significationem conspirent? non amat equus virgam, imò horret, & ea compescitur. Nonne meministis quod à D. Bernardo verissimè dictum, [e] in *virga* significari potentiam, sicut in flore fragrantiam, in fructu saporis dulcedinem, in frondibus sedulam protectionem? Equidem in sacris litteris *virga* solet referri ad Saluatoris nostri iustitiam & fortitudinem: Vt in illo, *Virga æquitatis, virga regni tui.* [f] Virga (vt ait ibi Augustinus) conterens carnales, (*Ægyptios*) & dirigens spirituales (*Israëlitas*) significat eiusdem potestatem regiam, & potentiam absolutam; [g] est enim eadem eius quæ sceptri significatio. [h] Per equum quoque siue equitatum potest aptissimè significari dignitas, vt docuit D. Gregorius libro trigesimo primo, Moral. capite decimo octauo, nam S. S. esse in equis dicit illos, qui dignitate sublimes sunt. [i] Equites etiam Dei siue equitatus eius sanctos viros, quibus, arbitratu

suo

---

a Phil. 3. v. 17.

Versu 9.

Honorius.

b Esai. 11. v. 1.

Rupertus.

c Num. 17. v. 8. Nota Rupertum censuisse, eandē hanc virgam fuisse cū virga Mosis; quod cū Rabbin. negant Abul. & Caietan Sed fauet Ruperto Bernardus hom. 2 super Missus.

d In floridis Marianis Paneg. 2.

Bernardus.

e d. loco

f Psa. 44. v. 7. Augustinus.

g Isai 9. v. 4 virgā humeri. & 10. v. 5. virga furoris & 14. v. 5. virgā dominantium. Ierem. 48. v. 17. virga fortis. Ps. 2. v. 9. virga ferrea.

h Num. 24. 17. virga de Israël. Isai 11. v. 4 virga oris. Psalm. 109. virga virtutis. plura vide apud Ioan. Fernandinum Thesauri to. 1. in voce, Baculus.

i Eccl 10 v. 7. Psal. 75. v. 7.

suo, morigeris & facilibus Deus vtitur;& quibus diabolo & mundo prædas animarum extorquet, & victorias quotidie de inimicis suis obtinet; vocari, nesciunt dumtaxat, qui hospites in Patrum lectione. nam id docuere abundè, in Iob, Zachar. Abacuk, Apocalyps. & Cant. scribentes. [a] Si cui verò Sanctorum hoc conuenit, nulli meliùs aut apertiùs quàm Deiparæ quæ vna maximè morigera, & proinde vna plures loqui potest victorias, vna hostibus Dei maximè metuenda, vna non *equitatus* modò, sed & *castrorum acies ordinata*.

a In Iob. c. 39. in Zach. 3. in Abac. 3. in Apoc. 6. & 19 & b. in Cant. Hieron. Orig. Greg. Aret & alij.

Hailgrinus.

Continere me nequeo, quin Hailgrini Card. verba apponam, vnus enim omnium optimè hoc loco; Ego *in curribus Pharaonis* conterendis *assimilaui te equitatui meo*. Currus *Pharaonis* malitiæ sunt Satanæ; qui contra fideles animas velut in quatuor rotis militat, in quatuor vitiis quatuor virtutibus Cardinalibus oppositis. *Equitatus* autem CHRISTI potest intelligi sanctorum exercitus; in quorum acie spiritus corporibus, velut equites, præsidentes, carnem freno temperantiæ retinent, ne se præcipitet currendo post concupiscentias; & eandem, ne pigra sit & inobediens, stimulis timoris & amoris diuini vrgent, velut calcaribus, ad cursum boni operis. Hi sunt equi, quos Iosue subneruasse, [b] non occidisse legitur; ne nimis currerent, & tamen aratris & portandis oneribus competerent. Caro enim occidenda non est sed castiganda, ne superba sit & lasciua; &, vt ad bona obediens sit opera in seruitutem redigenda, &c.

b Iosu. 11. 6. & 9. Vbi sic etiam explicat Origen.

Sic ergo *terribilis vt castrorum acies ordinata*, est MARIA: non tantum vt castrorum militantis Ecclesiæ, aut hominum Beatorum, sed etiam vt castrorum Angelicorum; quibus potissimum comparari eam adsentior lubens Guilhelmo. Sciendum namque in exercitu Domini (*verbis vtar illius*) esse non solum peditum, sed etiam equitum copias. Pedites in exercitu Domini accincti in diuina militia, homines sunt: equites verò sancti Angeli, propter maiorem vtique agilitatem.] Non poterant pedites soli ((h. Israëlitæ) destituti equitatu, resistere equis & curribus Pharaonis, ideò clamauerunt ad Dominum; & misit illis equitatum suum terribilem equitatui Pharaonis; & hic Angelorum equitatus, *interfecit hostium exercitum, &* [c] *subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum*. Per Angelos enim id Dominum fecisse, qui fulgura & imbres & saxa de cœlo iecère, planè verosimilè est: & ideò Ægyptij qui prælio huic Angelico superfuêre, dixerunt; *Fugiamus Israëlem* (nempe peditatum Dei) *Dominus enim pugnat* (per equitatum suum Angelos) *pro eis contra nos*.

Guilhelmus.

c Exo. 14. 25.

Sed dicet aliquis quo hæc pacto conueniunt, per equitatum intelligi angelos, cum Nysseno & Guilhelmo; & virgam, cum Ruperto & Honorio? non obscura concordiæ ratio se offert, sedulò historiā à Mose descriptam consideranti. Victoria illa duplici Ægyptiorum clade stetit, vna, occisione & nece illa per fulgura & imbres (quam Iosephus etiam tradidit, & descripsimus) quæ ministerio Angelorum peracta: altera verò reliquorum fugientium submersione, quæ virgæ Mosaicæ apertè tribuitur paullò post eodem capite. [d] Vtraque laus conuenit Deiparæ. nam & illa terribilis vt Angelicus exercitus, & præterea signorum & miraculorum operatione admirabilior virga Mosis. illa currus peccati subuertit, illa hæreses omnes, fugitiuorum ab Ecclesia reliquias, obruit & demerget obliuionis profundo. Vbi nunc Simoniani, Menandriani, Gnostici & similes? eodem compellet nostros Lutheranos, Caluinianos, & Anabaptistas. Sic semper filij *equitatui* assimilabitur.

d v. 26. & 27.

Sed Alanum quoque legite hæc aliò referentem. Quis est (ait) *equitatus Dei*, nisi Ecclesia; quæ frenum disciplinæ eius accipit, & iugum portat suauitatis eius, & quæ spiritu Dei agnoscitur, & in hoc est ei salus. Vnde legitur, Abac. 3. *Equitatus tuus salus*. Per contrarium *currus Pharaonis* dicuntur illi qui sub spirituali Pharaone, id est, sub diabolo positi sunt, & quadrigæ eius; quas ipse agit & ducit ad persequendum populum Dei, & ad opprimendum Israël. Qui se conuertunt ad fidem, fiunt equitatus Dei curuantes dorsum suum, id est, arbitrij libertatem, vt suscipiant supra se CHRISTVM sessorem, & frena eius patiantur, vt quocumque voluerit flectat eos. Et est sensus, *Amica mea*, id est, virgo MARIA dilecta mea, sponsa mea singularis & vnica, *assimilaui te*, id est, similem feci, *equitatui meo*, id est, Ecclesiæ meæ, quæ priùs fuit *in curribus Pharaonis*, dum subiecta erat spiritualibus nequitiis. Virgo enim MARIA similis est Ecclesiæ Dei in pluribus. Sicut enim

» Ecclesia Dei mater est CHRISTI, in membris per gratiam; sic virgo mater est CHRISTI
» capitis, per naturam. Et sicut Ecclesia est sine macula & ruga; ita & virgo gloriosa. Et si-
» cut Ecclesia in diuersis personis habet vniuersitatem donorum; sic virgo MARIA in se
Alanus. » vniuersitatem charismatum.] Ita Alanus.

Versu 10. Narrato eius robore, subdit filius, scire vis, qua sit formæ venustate? PVLCHRÆ SVNT, ait, GENÆ TVÆ SICVT TVRTVRIS. In genis sedes verecundiæ, & præcipua genarum gratia, verecundia est. commendatur[a] itaque MARIÆ *verecundia*: quæ, ad eam angelo ingresso & laudante, turbationis causa exstitit hæc virginitatem veram & comitatur, & custodit assiduè. ideo non pugnat cum aliis Rupertus, qui *Pudicitiam* vult
» laudari: Pulchritudo tua pudicitia est pudicarum omnium virginum, viduarum, atque
» continentium pudor siue pudicitia, religiositas aut verecundia, tuis genis, tuis oculis
» comparata, non est verecundia, non est pudor, non est, aut vix meretur dici pudicitia.]
Sed cur *Turturis*? quia turtur auis soliuaga; te solitariam Angelus inuenit & salutauit.[b] quia illa gemit, tu gemebas in hoc incolatu de terrenis, & ad cœlestia suspirabas.[c] quia turtur mirè simplex est auis, tua verecundia & pudicitia, non simulata, sed simplex &
» sincera fuit,[d] quia alterius viri, quàm CHRISTI, coniugium nesciit; vel quod continen-
» tiæ & pudicitiæ in ea tanquam turturum volitet multitudo.] *Sic Alanus.*

Margin: a Sic Honor. Guilhelm. Halgrin. Rupertus. — b Ruper. — c Honorius. — d Guilhelm. — Alanus.

ET COLLVM TVVM SICVT MONILIA. Humilitatem Guilhelm. vult in-
» dicari, quasi dic. non riget collum tuum per superbiam, sicut collum eius de quo scri-
» ptum est; *cucurrit aduersus Dominum extento collo*;[e] sed est pia humilitate flexile. Proinde nec eget aliis monilibus, sed sat est in seipso pulchrum, non minùs quam ipsa *monilia*. Superbia eget & quærit monilia; humilitas ea nec quærit, nec opus habet; sed tamen vltrò sponsus ea tribuit, quia nouit hanc non iis magis ornari, quàm ornare suamet ornamēta. Rupertus per *monilia*, *verborum temperantiam & prudentiam* intellexit. quia sicut monilia muniunt matronarum pudicarum pectora pudica: ita & collum (ait) tuum munit verba tua, non solum ne quid noxium, ociosum, inordinatum voce erumpat; verumetiam ne ipsum bonum tuum, secretum tuum, diuinum illud mysterium tibi creditum temere foras eliminet. Sicut itaq; pulcherrima es genis; ita & collo, hoc verborum, illud oculorum moderamine. Quàm studiosa silentij fuerit, alias copiosius: nunc inuitant nos quę
» sequuntur. Priùs tamen addo quod Alanus his verbis; Per collum, quod inclinare sole-
» mus in obedientię signum, significatur obedientia & subiectio, quam CHRISTO exhi-
» buit, pro eo quod quasi iugum CHRISTI accepit, & fidei eius obedientiam præbuit. Or-
» namentum ergo ceruicis, quæ est obedientia, CHRISTVS est. Ipse enim prior *factus est*
» *obediens vsq; ad mortem*. Phil. 2. Exornatio ergo & monile ceruicis eius, id est, obedientiæ
» virginis, obedientia CHRISTI est. Sed & ceruix eius, id est, obedientia, similis facta est o-
» bedientiæ CHRISTI; quæ est monile CHRISTI. Magna ergo in hoc laus MARIÆ, magna
» eius gloria; quod imitatio eius gloriæ exæquatur obedientiæ CHRISTI, quam imitatur
» illa.] Hactenus Alanus.

Margin: e Iob. 15. v. 26. — Rupertus. — Alanus.

Versu 11. MVREN. AVR. FACIEM. TIBI VERMICVLATAS ARGENTO. Sicut
» in Psal. *Columbæ pennæ deargentatæ, & posteriora dorsi in pallore auri*,[f] fore prædicuntur: Sic hoc loco vnica columba hæc sponso largiente iisdem splendet metallis. *Aurum* volunt esse quidam interiorem scripturæ sensum, *argentum* eiusdem litteram seu verba exteriora; quibus nec vlla philosophiæ humanæ subtilitas, nec lepor aut grandiloquentia profanæ scriptionis, potest comparari. sententiam itaq; hanc esse loci huius; sponsum sponsæ silentium amare quidem, optare tamen & vocis frui dulcedine. Vt (ait) ne semper
» taceas, sed aliquando *sonet vox tua in auribus meis*: Laxa vocis iter, & fidelibus tuis comiti-
» bus ne subtrahas, quæ etsi cum tua, magis tamen cum mea laude coniuncta, tibi credita mysteria. doctrix es, & magistra diuinorum eloquiorum, secretaria arcanorum.

Margin: f Psal. 67. v. 14. — Vide Rupert.

Sed quia hæc interpretatio vnius dumtaxat scientiæ scripturarum donum pollicetur, placet mihi, vt vermiculato operi magis consentanea, Cardinalis Halgrini alia, digna lectione; is auro vult designari *obedientiam*, quia præ ceteris metallis aurum ductilius & flexibilius est; eodem significari *sapientiam*, quæ cunctis opibus pretiosior est; significari etiam ignito auri colore, ipsam *charitatem*. Et Pater quidem contulit virgini obedientiam, Filius sapientiæ splendorem, Spiritus sanctus dilectionis feruorem. hæc tria velut virgulæ

Margin: Halgrinus.

virgulæ in cathenulis decenti artificio connectuntur. charitas quæ feruet iungitur obedientiæ, ne sit pigra. Obedientia, quæ humilis est, iungitur scientiæ, ne sit inflata. Scientia quæ rectè dirigit, iungitur dilectioni, ne sit erronea zelatio, seu zelus non secundum scientiam. Porro *murenulæ* istæ aureæ sic connexæ, distinguuntur punctis argenteis, hoc est, purissimo nitore *castitatis*, quam designat argentum; sine qua in oculis sponsi cetera illa nec venusta nec decora queunt videri.

Alanus intelligit sententias diuinas quibus sancti Prophetæ variegarunt sacram scripturam laudibus Deiparæ. Has (ait) *murenulas*, id est, diuinas sententias, ediderunt sancti Patres in laudem virginis & honorem. Esai. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Ieremias etiam 31. ait; *Nouum faciet Dominus super terram, mulier circumdabit virum.* Et Dauid Psal. 18. *In sole posuit tabernaculum suum.* Et in Daniele legitur. c. 2. quod *lapis excisus de monte sine manibus.*] *Alanus.*

ANAGOGE.

PETENTI animæ, quis foret locus requietis æternæ; quia non tam indicari, quem non ignorabat; quàm in eum se transferri cupere, sponsus sciebat; benignè respondet; & non quidē in locum quietis adhuc introducit; sed ei similem indicat, quem in hac vita possidere & frui queat: regnum illud [a] Dei, quod est in vnoquoque nostrum, cognitione [b] & amore Dei ipsius; ad quem per nostrimet cognitionem peruenitur. Verè enim præsupposita Dei gratia, in potestate cuiusque nostrum (supposito gratiæ auxilio) est Deum sic in corde recipere, [c] & retinere; & sic prægustum quendam futuri illius regni & beatitudinis æternæ, per contemplationem diuinæ præsentiæ, in hac vita percipere. [d] Significat igitur, locum *vbi cubet, vbi pascat*, intra sponsam nunc esse; donec introducat illam in regnum, quod ab æterno præparatum. Interea probè facturam, & id sibi placere, si quod significarat, *egrediatur*, non anima, sed cogitatione, de corpore; & *abeat post vestigia gregum*, curam gerat proximorum infirmiorum, eosq; iuuet spiritualibus subsidiis; & transeat *iuxta tabernacula pastorum*, non sedeat, non hæreat, non tempus terat apud falsos fratres; sed gregem suum porrò vltrà perducat ad *tabernacula* verorum *pastorum*, Apostolorum & ceterorum amicorum Dei: vt sicut illi CHRISTI, & illorum isti greges tenelli imitatores effecti; cum ipsa tandem, eò perducantur, quo adspirabat. Illam quidem nunc in hac vita similem dumtaxat esse peditatui Dei, hoc est, Israëli fugienti; sed statuisse illam facere similem in cœlesti illa patria Angelis rectoribus; hoc est, *Equitatui Dei.* Scitis enim quid IESVS Sadducæis responderit; nempe post resurrectionem corporum homines fore *similes Angelis Dei.* [e] quod cum pręcipuè propter castitatem, illic ab omnibus seruandam, [f] dicatur; præclarè hoc sanè tribuitur sponsæ, cuius castitatem sequentibus statim verbis commendauit.

§. 5. Versu 8.
a Luc 17 v. 21.
b Cassian coll. 1. c. 13.
c Cyrill. in Cathe. D. Thom. et Theophylact. in locum illum D. Lucæ.
d Climacus gradu 4lt.
Versu 9.
e Matth. 22. v. 30. Luc. 20. v. 35.
f Auctor imperfecti in Matth. d. loco.

PVLCHRÆ SVNT GENÆ TVÆ SIC. TVRT. Eò te honoris eueham, propter eam quam in te nunc video *turturis* similitudinem. Casta es, sunt Angeli: simplex es, *cum simplicibus sermocinatio* mea & Angelorum: gemis, vt turtur, te in hoc mundo peregrinari. obtinebis quod suspiras, quod à me petis. omnibus diebus vitæ tuæ in domo Domini habitabis. quem gemis ademptum & quasi absentem, cum comparem recipies non amissura, & cum Angelis semper faciem eius videbis. ET COLLVM TVVM, ô mea turtur, SICVT MONILIA, torquatum variarum virtutum contextu me inuitat, vt æterno amplexu te cingam brachiis gloriæ & suauitatis meæ. faciam, ne dubita: sed priùs MVRENVLAS AV. FACIEMVS TIBI VERMIC. ARGENTO: vt in iis, quasi in quadam similitudine & pictura, gloriam diuinitatis meæ, & humanitatis nitorem ac puritatem, contempleris, spe clarioris visionis te ipsam consolans. nam nunc tantum potes me videre *per speculum in ænigmate* scripturarum: postea videbis *facie ad faciem* sicuti sum; cùm, quæ nunc latent omnia, intueberis in speculo Deitatis. His promissis animata sponsa, sic vicissim loquitur.

Versu 10.
Versu 11.

CAP. I.

SECTIO III.

CAP. I. SECTIO III.

VVLG. EDIT.

Versu 12. „ Dum esset Rex in accubitu suo
„ nardus mea dedit odorem su-
13. „ um.* Fasciculus myrrhæ dile-
„ ctus meus mihi, inter vbera
14. „ mea commorabitur, * Botrus
„ cypri dilectus meus mihi, in
„ vineis Engaddi.

EDIT. LXX.

Quoadusque rex sit in recubitu suo. Nardus mea dedit odorem suum. Alligamentum guttæ fratruelis meus mihi: in medio vberum meorum demorabitur. Botrus cyperi fratruelis meus mihi in vineis Engaddi.

LITTERA.

§. I. VERBA SPONSAE. *Versu 12.* a *Orig. Philo, Nyssen. Ambro. Hieron & August.*

NOSTER hîc versiculum alium inchoat, LXX. verò initium eius commati proximo, *Murenulas auri*, &c. coniunxerunt, & ideò longè aliter ista Latini recentiores, quàm vetusti vel Græci explicant. [a] Hebræo fonti multò meliùs congruit distinctio nostra.

עד b *Lib. Glo. Moral. c. 22.*

DVM ESSET) Hebræa vox AD significat etiam, *donec*, vt cum LXX. reddidit D. Gregorius, [b] sensus est; quamdiu fuit in conuiuio. REX) sic vocat sponsum, tum quia pastor erat, tum quia conuiuij regnum; non, vt gentiles, talis sortitus; sed natura sua, & ab æterno rerum omnium Dominus; & in hoc conuiuio inuitator, & primus in accubitu; quem Syri vocabant RIS SEMAKA, *caput* seu principem *accubitus*.

מסבי סבב

IN ACCVBITV) MESEBI à radice Sabab, *circuire*; significat accubationem epularem, lectulis in orbem mensæ appositis; de his enim accipio conuiuialibus seu accubitoriis (Græcè ἐν ἀνακλίσει) non de geniali talamo, vt Kapnion; nec de cubiculariis seu dormitoriis, qui somno destinati. Solebant Hebræorum cœnacula siue triclinia multis huiusmodi lectulis circummensam esse constrata. Vnde cœnaculum vocabatur, *domus lectulorum*, BETH HAMITTOTH; idque in coronæ morem: vnde accubatio MESEB dicta. Ait, *Accubitu*; quia Salomonis tempore iam exoleuerat consuetudo assidendi; & inualuerat, toris iacentes, seu cubitis innixos conuiuari. Cassiodorus; Accumbe-

מסב

„ re (ait) est reclinari vel discumbere.

NARDVS) Solebant apud Orientales, maximè Iudæos, mulieres condiuiales corollas, & vnguenta parare, & etiam conuiuas præcipuos iis perfundere. Vnde non reprehendit Pharisæus mulierem officio illo fungentem; neque Christum, quòd mulierem id agere permitteret; sed dumtaxat quòd à peccatrice id sibi officij exhiberi pateretur. [c] De Orientalium vnguentis res notissima: de muliebri hoc munere, testis prædictio Samuelis Regem Iudæorum filias ipsorum vnguentarias facturum. [d] Ideò hîc sponsæ tribuitur hoc officium. Solebant autem in conuiuiis Nardo coronari, & Nardo quoque inungi. & vtrumque hîc potest accipi. quia nardus, vt herbam, sic etiam vnguentum significat. eius descriptionem licet petas à Dioscoride lib. 1. c. 16. & à Plinio lib. 12. c. 12. Philonis verba sunt; [e] Nardus, medicus est fructus Syriæ & Indiæ præstantissimus, colore russo, comosus, odoratissimus, saporis amari, suauitatē odoris diutissimè

c *Luc 6. v. 39.* d *1. Reg. 8 13.* e *Infrà in c. 4. v. 14.*

„ retinens; calefacit, exsiccat, viretque perpetuò: miscetur antidotis, & efficacissimas vi-
„ res, ad quamplurimos morbos habet.] Coronæ ex nardi foliis olim in summo pretio fuere, quod per excellentiam *folium* vocari consuesse Plinius docuit. Malim hîc de vnguento capere: de quo in Euangeliis celebris memoria: [f] Psalmista quoque meminit,
„ *impinguasti in oleo caput meum*, [g] καὶ ἐξοχῶ nardino, quod pretiosissimum, vt testantur
„ Theodoretus, & Athenæus. [h] Solita nardo tempora perfundi, non vno loco Tibullus, & Horatius docuere.

f *Matth. 26. v. 7. & Luc. 7. v. 46.* g *Psal. 22 v. 8.* h *Theod hic Athena. lib. 15.*

MEA) à me præparata & diffusa.

SVVM)

Svvm) mixtum odori vnguentorum sponsi. colligitur ex Hebræo.

Fasciculus) Hebræum, Seror significat quamuis colligationem, seu crumenam, seu inuolucrum. ideò *fasciculi* vox, hîc late capienda. LXX. ἀπόδισμ⊙ τῆς σταλῆς *colligatio gutta*, vt vertit Ambros. in Psal. 118. vel *alligamentum* vt est in homilia versa ex Origine. Aq. ἀπόδεκτ⊙ σμύρνης, hoc est, *susceptus myrrha*. Myrrham etiam non stacten, vertit Symmachus, teste Theodoreto. Honorius; *Myrrha* est arbor Arabiæ, altitudinis " quinque cubitorum, similis spinæ quam acanthum vocant, cuius *gutta* viridis & amara: " vnde & nomen accepit myrrha. *Gutta* eius sponte manans est pretiosior, corticis vulnere " vilior: quæ medendis infirmitatibus salubris est, & mortuorum corporibus, nè à ver- " mibus & putredine consumātur condiendis vtilis.] Sed qualis myrrhæ colligatio? Apo- " nius videtur accipere de virgularum myrrhæ fasciculo. Sed quid suauitatis est in tali fasciculo virgarum spinosarum? Neoterici multi accipiunt de floribus & foliis myrrhæ Syriacæ, quæ dicunt esse suauissimi odoris. [a] Si verum hoc foret, aliquod de hac foliorum, & florum myrrhæ dote, prodidissent vel veteres, [b] vel moderni; [c] qui omnes myrrhæ fruticem diligenter descripserunt. Mouit illos vox *fasciculi*: sed illa ex Hebræa voce interpretanda. Mouit quod Valerius, & Athenæus videantur agnoscere corollas ex myrrha. Verùm Valerius ille *in Cyri*;

Nec mihi iam pingui sudabant tempora myrrha,
Pronuba nec castos incendet pinus honores;

Epitheto quod addidit, satis clare indicat se agere de myrrino vnguento, quo coronati iam coniuiæ caput infundebant, quem morem (vt alios omittam) Ouidius & Tibullus indicarunt. Denique coronæ illæ, quarum ex Possidonio meminit Athenæus, [d] fuere cum apicibus suis ex auro solidæ, sed thuris suffitu, & myrrhino odoræ vnguento. Coronis enim additos suffitus, & delibutiones, ille ipse quem laudāt Nicostratus, *in falso obsignato*, & alij apud Athenæum docuere. fortassis alius nebulam inducat, ex sponsi verbis postea dicentis se myrrham messuisse: [e] Verumtamen dispellunt sequentia; quæ conuincunt de stacte seu gutta loqui, & ideo *messui*, pro, collegi capiendum, vt postulat Hebræum Arithi. Propterea sequor communiorem Patrum explicationem, qui accipiunt *myrrha fasciculum*, de ipsa gutta seu lacryma illa meliore myrrhæ, cuius odor & vires decantatissimæ. Hac docet Athenæus [f] solitos pectus inungere, eo quòd cordis imbecillitati multùm prodesse crederetur. Hebræas quoq; mulieres à collo ad vbera gestitasse quædam pendula vascula pretiosa, ἢ καρδιοφυλάκια alias docui, [g] quæ vocabantur Beth Nephes, *domus pectoris*; noster ab inclusorum odore, vertit, *olfactoriola*. de huiusmodi ergò vasculo, gutta pleno, mea sententia, commodissimè locus intelligeretur. Confirmat quod LXX. expresse verterint, non *myrrham* tantum, sed *stacten*; quæ est myrrhæ lacruma: atque ita apertè acceperunt Origen. Nyssenus & Psellus. Noster etiam hoc Cantico semper myrrham aromaticis vnguentis, non floribus coronariis, annumerat. [h]

Dilectus) Heb. Dod. *amor, dilectio*; maiori emphasi. LXX. ἀδελφιδ⊙, id in Homil. Orig. aliquando redditum *fratruelis*, aliquando *fraternus*, & expositum de fratris filio; alij malunt, de filio sororis. D. Ambrosius aliquando *frater*, aliquando *consobrinus*. Quinta editio; ἑταῖρ⊙, *sodalis*. Symmach. vt noster. omnia eodem recidunt. nam, ex quo Iudæi cœperunt frequenter contrahere nuptias cum patruelibus, cœpit hoc nomen inter amatoria vsurpari.

Inter vbera mea commor.) collocabitur, vt in iugi mansione, in medio cordis mei. [i] idem est cum eo quod dicit postea; [k] *Pone me vt signaculum super cor*, &c. quia sub conualle gemini vberum colliculi situs est cordis. vt notant Nyssen. Theodor. Iustus, Honorius, & Haymon. hinc cor per *vbera* significatum apud Osee; *de medio vberum*, hoc est, de intimo corde. Pro *commorabitur*, Hieronymus aliquando *demorabitur*, aliquando *manebit*, Heb. est, *pernoctabit*, quo significat; memoriam illius iugem futuram. flores noctu papillis exciderent: ideò hæc melius conueniunt olfactoriolo.

Botrus) alij, *botryo*.

Cypri.) *Prima* sententia est recentiorum Rabbinorum, & Guidacerij de camphora, merum est commentum. *Secunda*, de floritione botri, quæ est Origenis, Nysseni, Theod. Philo-

Marginalia: Versu 13. צרור — a Titelman. Genebrar. & Lusi hic. & Guevara in Habacuk. b Theophrast. Dioscorid. Galen. Plinius. c Pena, Daleschamp. Garzias. — d lib. 5. c. 9. — e c. 5. v. 1. — אריתי — f lib. Vlt. c. 14. & 15. — g in c. 3. Isai. v. 20. — בית נפש — h c. 3. v. 6. c. 4. v. 14. c. 5. v. 1. & 13. — דוד — i Sic Orig. hom. 2. & D. Hiero. lib. 1. contra Iouinian. — k c. Vlt. c. 2. v. 2. — Versu 14.

Philonis; qui exponunt botrum adhuc florentem, necdum vino turgentem; nititur etymologia Græca, nempe quòd κυπριάζω significet floreo: sed confundit κυπρισμὸν, hoc est, floritionem, cum arbore Cypro; hîc autem non habetur Græcè κυπρισμὸς, sed κύπρος; neque id patitur vox Hebræa COPHER. *Tertia*, quæ vult Cyprum poni hoc loco pro insula Cypro, inferiùs verò cap. 4. vsurpari pro frutice aromatico, & sic COPHER Hebræis æquiuocum esse; non placet; quia Cyprus nimis quam longo interuallo iacet ab Engaddi, & Cyprum Hebræi non vocant COPHER, sed generali nomine CITTHIM. *Quarta* sententia, quæ vult agi de botris Cyparissi (videtur hæc Iusti Orgelitani) confundit cupressum cum cypero: huic adde, quod alij volunt de ipso cypri arboris fructu, vt cum Lirano quidam. *Quincta* celeberrima est, COPHER, hîc significare fruticem opobalsami. quam censent Hebræis vocari COPHER vel CIPHER, vnde *Cyprus*: referunt hanc potiùs, quàm sequuntur, D. Ambros. in Psal. 118. serm. 3. Aponius hîc secundo loco, Honorius & D. Bernardus; tenere videntur Venerabilis Beda: & Hailgrinus, & Valentinus, & Guilhelmus & quidam moderni, sed quæ ad probandum adferunt non valdè stringunt. Opobalsamum siue gutta balsami odore suauissimum, corruptioni resistit, roborat, curat vulnera, plurimus eius in Iudæa prouentus olim, multa illi cum vineis sunt communia. Scimus & fatemur, nam nos illa quoque apud D. Hieronymum in Epitaph. Paullæ, & in Ezechiel. c. 27. Iosephum, Strabonem, Plinium, Solin. Iustin. Dioscoridem legimus. Sed quid inde? an quia in Engaddi balsami prouentus, ideo nullæ illic vineæ veræ? falsum id sanè docet hoc loco Tharg. Chaldaicum. Ast Origenes, aliique dumtaxat asserunt, ibi plus balsami, quam vini prouenire; idem voluit Ambrosius, & alij eos secuti. An ideo COPHER significat balsamum? exoleuit (aiunt) vox *Copher*, postquam balsami nomen in vsu esse cœpit. Probant, quoniam Ecclesiasticus *balsami* vocem agnouit. [a] fateor, sed in nostra versione; Latinis autem nunquam *Copher* in vsu. Nihil ergò probant. quid in Hebræo fonte fuerit, quis diuinet? Græcè quoque legitur, *ὡς πάλαθος ἀρωμάτων, sicut massa* vel pila *aromatum*. vel vt meliùs alij codices; *ἀσπάλαθος ἀρωμάτων*, hoc est, *aspalathus aromaticus*: quæ lectio etiam placuit Rabano & Strabo, sed in libris eorum corrupta modicè vox *aspalathi*; qui quid sit, docebunt te Dioscorides & Plinius: [b] quod autem sequenti commate sequitur; *quasi balsamum non mixtum odor meus*; id Græci libri totum ignorant. Hebraicè putarim non fuisse aliud nomen quàm PHANNAGH, sic enim veteres vocabant balsamum, vt Ezechiel vocauit; [c] vocatum quoque APHARSAMON indicauit Iosephus Gorionis filius. [d] Balsamum ergo sic vocabatur; COPHER autem aliud significabat, nempe *Cyprum*, vt noster vertit. Sanè *Cyprum* & *Balsamum* diuersa fuisse, & vtriusque nomen eodem durasse tempore, constat ex Fl. Iosepho, cùm scribit, apud Ierichuntem gigni opobalsamum, cyprum & mirobalanum. [e] Plinius quoque cyprinum vnguentum à balsamino distinxit. [f] COPHER puto, cum hîc tum inferiùs c. 4. significare liquorem aromaticum, seu fructum cypri arboris (vt volunt Iarrius & alius Rabb. innominatus) quem D. Hieron. testatur odoratum esse, & efflorescentis vuæ more florere; è quo cyprinum fit oleum, quod *cyprum* vocant; odoratissimum & saluberrimum; videndus de eo Plinius lib. 23. c. 4. & lib. 12. c. 24. vt memoria lapsum appareat virum doctum, qui negat Plinium meminisse. De frutice sic *Philo* [g] scribit; Cyprus arbuscula est, flore candido, cincinnorum instar pendente coma odoratissima, folio oleæ. ex hac fit vnguentum nomine Cyprinum, ad multa commodissimum, habetq; folia, flores, & fructus, & ramos vtilissimos. hæc optima in Ascalone Iudææ, & Ægypti Canopo prouenit.] *Cassiodorus ibidem*; Cyprus arbor est aromatica, semen simile coriandri habens, id est, album & sublucidum: quod oleo coquitur, & inde exprimitur, quod cyprus vocatur: vnde regium vnguentum paratur.] Interpretor itaque cum aliis Patribus [h] & Fran. Titelmanno, de veræ vineæ botris nascentibus in Engaddi, quos dicit cyprinum saporem præbere gustanti. Nam frequens hic frutex in Syria nascens, maximè in vinetis Engadditicis; [i] ideoque, quæ vitium proprietas est, asciscere saporem iuxta radices crescentium fruticum vel herbarum, vt experientia docet cum Plinio; [k] fiebat vt botriones inibi nati saporem & odorem cypri referrent: ideoq; in pretio habebantur, sicut hodie in Hispania & Italia botri muscatellini. His ergo botris vuarum sponsa dilectum confert.

ENGAD-

כפר

כתים

a c. 24. v. 20.

b *Dioscor lib. 15. c. 19. Plinius lib. 12. c. 24.*

פנג

c c. 27 v. 17. *vbi noster vertit balsamum.*

d *Lib. 4 Histor.*

e *In Græco exemplari lib. 4. de bello Iudai. c. 27.*

f *Lib. 23. c. 4.*

g *In c. 4. v. 14.*

h *Aponio primo loco, Honor. Gregor Cassiodor. Haym. VVilleram. Bernar. Ruper. Anselm*

i *(Scribit Rabbin Innominat.)*

k *Lib. 14. c. 16.*

ENGADDI.) propè Engaddi, vineta fuisse docent Chaldæus, & Titelmannus & Vatablus hoc loco. Cyprias verò vites & vineas etiam laudatissimas apud Plinium reperies.[a] Falluntur Carensis alij, qui Ierichuntem eandem cum Engaddi putarunt. Nam Engaddi est Hasasonthamar propè mare mortuum, vt ex sacris litteris & D. Hieronymo nimis notum:[b] vicina tamen erat Ierichunti, & iisdem hortorum & amœnitatum deliciis celebris. De nominis etymo multa & rara Patres commenti, illos censeo consulendos, & , qui mira quædam ex punctorum varietate notat, Galatinum:[c] Sed & nos non pauca *in Floridis Marianis Paneg.* 5.

a *Lib.* 14. c. 1. & 7.
b 1. *Reg.* 24. §. 1. 2. *Paralip.* 20. §. 2. 2. *Paral.* 27. 15 *Eccles.* 24. §. 15. *Ezech.* 47. §. 10. *Hieron. Quæst. in Gen.*
c *Galat. lib.* 6. c. 3.

§. 2. MENS VERBORVM SPONSAE. *Versu* 12.

Rectè monuit D. Hieron. quæ hactenùs dicta sunt ab Ecclesia, pertinuisse ad desiderium futuræ incarnationis, & quæ à sponso dicta, pertinuisse, ad promissionem eorum, quæ tam fœlicibus nuptiis sponsæ erant obuentura. Nunc veluti noua scena inchoatur, qua Salomon vt peracta mysterij dispensatione,[d] & promissionibus adimpletis, inducit sponsam vt exultabundam, & comitibus suis narrantem (quæ sponsis introëuntibus, quasi foris in theatro remanserant) partem lætitiæ suæ, & eorum quæ intus gesta. Nam Ecclesia vera Esther, in superbæ Vasthi locum coaptata; tum quando CHRISTVS non angelicam, sed humanam naturam apprehendit; & auro gemmisque (quod maritale munus videtur) à sponso exornata, etiam ab eo ad conuiuium admissa foret; (illud scilicet diuinum CORPORIS & SANGVINIS epulum) ne, quod flagitiosissimum inter amantes censetur, amore vinci videatur; vicissim quid ipsa largita sit sponso sic narrat, vt ea commemoret maximè, quæ sponsi à speratis suis solent accipere, delicias odorum & flosculorum.

d (hunc referunt Cassiodor. Honor. Beda, Haymon. & alij.)

DVM ESSET ait REX IN ACCVB. SVO. quamdiu cum sponso cœlesti conuiuio accubui, hoc est, quamdiu primùm assumpta carne in virginis vtero, in eodem requieuit; & postea ex thalamo suo egressus, cum hominibus fuit conuersatus; & denique ab ascensu in cœlum, quamdiu cibat & potat Ecclesiam, & sternit illi mensam adeo dapsilem; quam *præparauit in conspectu meo aduersus eos, qui tribulant animam meam.*[e] Nardus quoq; variarum virtutum mearum cœpit illum suauitate fragrantiæ spiritualis reficere. Nam Ecclesiæ virtutes sunt bonus odor CHRISTI. hunc odorem diffundere latiùs cœpit Ecclesia per sanctas illas animas DEIPARAM, Ioannem Bapt. Mariam Magdalenam (de cuius liberali vnctione hoc ad litteram dictum volunt Philo & Iustus.)

e *Psal.* 22. §. 7.

MEA) hoc est pura, & fidelis. nam extra Ecclesiam nullæ sunt puræ & numeris suis absolutæ virtutes. Angelomus; Accubitus Regis, sancta intelligitur Ecclesia. In ea requiem sibi inuenit, sicut per Prophetam ipse loquitur, *Hæc requies mea in sæculum sæculi.*[f] Nardus Ecclesiæ dicitur propter odorem virtutum, &c.] Iustus nardum exponit confessionem & prædicationem fidei; *accubitum* vero crucem & sepulcrum CHRISTI domini. Philo per *nardum* intelligit martyrum necem, & illustrium actionum efficaciam: sed non benè accommodat.

f *Psal.* 131. §. 14.
Iustus. Philo.

Honorius; Primitiua (inquit) Ecclesia ante Christi aduentum in multis filiis suis, Deum in libris Gentilibus quæsiuit, & sic in gregibus sodalium errauit. Sed hunc in *tabernaculis pastorum* cubantem, hoc est; in libris Prophetarum latentem inuenit: qui ei *monilia* auro & gemmis insignita dedit, quia ei legalia præcepta pretiosis promissionibus plena commisit: ipsaq; ei pretiosa *vnguenta* obtulit, dum se saluandã per eius incarnationem, passionem, & eius resurrectionem credidit. & hoc interim, *dum esset rex in accubitu suo*, hoc est, dum rex gloriæ CHRISTVS latuit in sinu patris. Accubare, est in secreto residere. per *nardum* CHRISTI incarnatio, per *myrrham* eius passio, per *botrum* ipsius resurrectio notatur.] Subdit deinde quinque vel sex alias interpretationes, è quibus illa duo amplector, *accubitum* hunc significare tempus etiam incarnati verbi, & per *nardum* intelligi maximè virtutem humilitatis, & per *odorem* huius & fidei & aliarum virtutum opera. Diffudit enim, & quotidie diffundit Ecclesia de alabastro pectoris sui odorem iucundiss. suauissimumque sinceræ fidei, laudatissimam humilitatem, castitatem priùs inauditam, charitatem ignitam. huius nardi paruus onyx, quam ingentem diuinæ misericordiæ eliciet cadum?

Honorius.

ODOREM SVVM) potest accipi de hoc sponsæ odore simpliciter: sed meliùs de sponsi & sponsæ odore commixto, hoc sensu; Nardus mea qua sponsum perfudi, apud

me natiuum tantum fundebat odorem; sed sponsi mei contactu planè diuinam suauitatem acquisiuit. ita repercussu fragrantiæ tantæ me iterũ afflauit, vt non tã sponso nardus, quam nardo sponsus suauitatem tribuisse videatur. [a] nonne res ita se habet? quantumuis præclara sint opera mortalium, tolle gratiam & meritum sponsi; quid proderunt ad salutem? Confirmat Hebræus fons, qui tam *eius*, quam *suum* significat. Vnde manifestiùs deprehendas, ineptiam Iarrij & Ionathæ, qui odorem explicant, fætorem veteris idololatriæ. Vara ingenia.

a Sic Orig. hom. 2. de quatuor.

Versu 13.

FASCICVLVS MYRRHÆ) Quod de nardo dixerat sponsa, potuit & à non amante solius officij gratia factum videri: ideò nunc addit ardentis amoris pignus manifestius. Sicut puellæ (inquit) quæ amant amari & procis placere, inter vbera ferunt gratos odores, qui natiuo foti calore acriùs redoleant: ita sponsum meum omni odore odoratiorem, in intimo mei cordis penetrali abdam, vt mecum illic perpetuò demoretur. quia mihi ipse quauis electæ myrrhæ suauior suauitate, quouis cypri botro iucundior & vtilior futurus. illum si detur assiduè fouere, exhauriet quicquid in me reliquum, obnoxium corruptioni & mortalitati. Per *myrrham* cruciatus & perpessiones CHRISTI sponsi significat Ecclesia, & quia de cunctis simul ærumnis eius summatim loquebatur, quæ bellè virgarum fasciculo repræsentantur; hoc pretiosissimum olfactoriolum, hoc salutare cardiophylacium, *fasciculi* nomine noster expressit. Chaldæus autem Paraphrastes figuram indicauit, cùm de Isaac à patre suo super lignorum fascem ligato id interpretatur. *Myrrham* quoque potiùs quàm aliud dixit. quia sicut sponsæ *nardus*; sic sponso
,, *myrrha*, quasi peculiaris. ideò se alibi sponsus myrrhæ comparat; *quasi myrrha electa dedi*
,, *suauitatem odoris*; [b] alibi verò vestimenta sua dicit olere myrrhã. [c] hanc sibi voluit à Magis offerri, mortis subeundæ indicium: hac mortuus voluit cõdiri. hanc vult Ecclesiam iugi memoria recolere; vt pote quæ illi tribuit veram incorruptionem. hæc cor & robur Ecclesiæ confirmat, si sit iugiter collo concionatorum appensa. Hoc votum Ecclesiæ tam arctè sponsi perpessionibus copulari; vt cum athleta inuicto iure optimo queat excla-
,, mare, *quis nos separabit à charitate* CHRISTI, &c. fuit Ecclesiæ *fasciculus myrrhæ*, quando passus, sepultus, & syndoni inuolutus: fuit *botrus cypri*, quando resurrexit & apparuit eidem immortalitatis stola indutus. communis hæc Patrum optimaq; est interpretatio. [d]

b Eccli. 24. v. 20.
c Psal. 44. v. 9.
d Theodor Inst. Honor Cassiod. Alcuin hic. D. Bernar. hom. 44. Pet. Damian. epist. 3. de institut. monialis c. 3. Pet. Damianus.

Petri Damiani verba sunt; CHRISTVS per mysteriũ suum tibi videatur in ore & CHRI-
,, STVS per amoris sui incendium tibi semper viuat in corde, vt congruat etiam tibi quod
,, sponsa dicit in Cant. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea cõmorabitur.* Quid
,, enim per *myrrham* amarissimam videlicet aromatis speciem, qua cadauera defunctorum
,, condiuntur, nisi CHRISTI passio designatur? Quid aliud *inter vbera*, nisi cordis
,, locus agnoscitur? Quisquis igitur amore continuo CHRISTVM in cordis sui arcano
,, complectitur; quisquis imitandi gratia passionis eius mysteriũ iugiter meditatur: huic
,, profectò *myrrhæ fasciculus* CHRISTVS efficitur, atq; iuxta S. S. sententiam, *inter* eius *vbera*
,, *commorabitur*. Vnde & idem sponsus ad sponsam, *Pone me* (ait) *vt signaculum super cor tuum.*] fecit hoc Ecclesia, & in duobus suis vberibus, CHRISTI passionem lactentibus filiis exhibet. Vis scire quomodo? ex vno vbere veteris testamenti promissiones & spem, ex
,, noui verò vbere altero solutionem pretij & rem. Nam (verba sunt Philonis) in veteri
,, est vaticinium Esaiæ dicentis, *Tanquam ouis ad occisionem ductus*. Ex nouo vero Philippus
,, Apostolus cum locum de CHRISTO IESV, Eunucho reginæ Candacis aperiens apertissimè testatur.]

Cant. 8. 6.
Philo.
Esai 53 v. 7.
Act 8. v. 35.

Versu 14.

BOTRVS CYPRI.) Idem (ait Ecclesia) mihi est pinguis, odoratus, & pulcher & salutaris planè (quales sunt botri Engadditici, sapore cyprino & odore imbuti) ac vitalis in crucis expressus torculari post resurrectionẽ iam mihi lætanti (vt solent homines præ vino) in calice venerabilis Eucharistiæ quotidie exhibitus; nec non in Baptismatis quoque fonte (qui sordes petulcæ vitæ abluens, meritò per hædorum fontem, ENGADDI, significatur) baptizandis meis agniculis ex eo profluens, de *cuius ventre flumina aquæ viuæ*
,, fluxura credebam. Pulcrè Willeramus;

עין גדי
Willeramus.

,, *Hic botro similis, quem profert Cypria vitis,*
,, *Prominet Engaddi vinetis vbere suaui.*
,, *Qui me morte sua medicaturbauerat hora,*

Suaue

Suaue mihi redolens fit vinum morte resurgens, "
Cuius odor dulcis & plusquam balsama suauis, "
Lætificatq́; pios, sed & ipsos mundat iniquos. "

Coniungit varias interpretationes. Non placet autem Iusti expositio, *Engaddi* significare fontem seu oculum tentationis. Nam hæc accipienda cum reliquis, de tempore post mortem & resurrectionem.

TROPOLOGIA.

DVM ESSET, &c.) facillimum est hæc ad humilitatis virtutem traducere, § 3. Versu 12.
& ostendere quem odorem anima humilis, nardo simillimum in sponsi sui conspectu fundat, vt feci copiosa dissertatione & non indiligenti, Panegyris Marianæ habitæ in festo Visitationis, quæ Floridarum est. VII. eò remitto cupidos.

Ingeniosè hæc & sequentia paucis complectitur Honorius, ita scribens; Moraliter Versu 13.
rex in accubitu suo est, dum CHRISTVS in anima iusti requiescit. *Anima* quippe *iusti sedes est sapientiæ*. Huius animæ *nardus dat odorem*, dum humilitas eius spargit bonorum operum opinionem. Huic fit *dilectus fasciculus myrrhæ*, quando omnia amara passionis CHRISTI in animo colligit, & pro eo amara à proximis pati disponit. *Inter vbera eius commorabitur*; quia in corde eius, quod est inter vbera, per dilectionem versatur. *Botrus cypri*, quod conuersio sonat, fit ei *in vineis Engaddi*; dum gaudet de conuersis baptizatis, Versu 14.
& pœnitentiam agentibus.] optimè, nec quidquam addi necessarium; nisi illud Philonis de singulis animabus electis, eas maximam hanc gratiam redemptionis ex diuina misericordia consecutas, quod mactatis hædis vitiorum, lasciuiis omnibus & mundi pompis; mandata Dei noctu dieque obseruantes, sincero corde illi soli seruire atque placere conantur: laudantes sponsum, quod tali tantaque gratia suam sponsam exornarit. Hæc gratitudo sponsæ à sponso vicissim laudari merebatur, vnde audis eum dicentem; *Ecce pulchra*, &c.

DE DEIPARA VIRGINE
INTERPRETATIO MIXTA.

CONSENTIVNT Hailgrinus, Honorius, & Rupertus *accubitum* esse sinum § 4.
patris æterni, & *nardum* humilitatem B. Virginis, quæ in vterum eius potuit ęterni patris filium de hoc sinu in terras elicere. *myrrham* esse compassionem & tristitiam ex charitatis ardore in morte filij perpessam. *botrum cypri* lætitiam ex resurrectione eius & lauacro pœnitentium. Sed quia omnium illorum exactissimè Rupertus; eius sermonem ignito quodam affectu plenum vobis exhibebo, cui si lubuerit addere nostra *ex Florida illa. VII. quæ ad humilitatem eius in festo VISITATIONIS ista transtuli*; &, quæ de *cypro*, & *Engaddi* dixi, *in ANNVNTIATIONIS festo Florida. V.* spero vos non nihil sitim sedaturos. Rupertus.

Ait Rupertus inducens Deiparam loquentem; Quid enim est vel erat accubitus Regis, nisi cor vel sinus patris. Illi supradicti Pastores vel sodales eius (*hæreticos innuit Trinitarios*) qui sese pares ei faciunt, & greges non ouium, sed hædorum post se trahunt, dixerunt; quod ante me Rex iste non fuerit, quod ex me initium sumpserit, quod homo tantùm, & supra hominem nihil in eo sit. At ipse priùs quàm ego essem, imò & antequàm Abraham fieret, est & erat, & in illo ACCVBITV SVO erat. Nam, *in principio* " Ioan. 8.
erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. DVM ita ESSET, NARDVS MEA DEDIT " Ioan. 1.
ODOREM SVVM, & hoc odore delectatus descendit in vterum meum. Olim in Eua malo superbię fætore offensus, & ob hoc ab humano genere auersus fuerat: nunc autem delectatus bono odore, nardo humilitatis meæ, sic ad humanum genus conuersus est. Propterea nardum meam dico humilitatem meam. quia sicut *nardus* herba aromatica "

» paruo quidem frutice, vel parua spica nequaquam in altum se subrigit; sed comosa at-
» que odoratissima, flore optimi odoris, atque radicula suaui, multis vsibus probatur vti-
» lis: sic *humilitas* mea, suo quidem arbitrio vel iudicio parua res est, nimiumque exilis;
» sed iudicio regis, pretiosior est cunctis operibus legis, in quibus homines iusti sibi viden-
» tur atque magnifici: ipsumque regem, & patrem eius Deum, sanctum quoque Spiritum
» vnicè delectat, velut suauis odor, qualis quantusque de nullo vnquam vsque ad ipsum
» spirauit, vel spirare potuit, sacrificio. Humilitatem meam de illo *accubitu suo* sensit, &
» respexit, & valdè delectatus est, & placuit sibi, quod in isto sexu tantam humilitatem
» inuenit: in isto, inquam, sexu, à quo initium superbiæ generi humano superueniens to-
» tam massam corrupit.]

Ex Gen. 18. & 1. Reg. 24. Mox ostensis exemplis humilitatis in sexu virili, & collaudatis Abrahamo ac Dauide, addit; Propterea non solum non confunditur Deus, vocari eorum Deus, verumetiam
» istis duobus iurare Deum altissimum non piguit, facturum se hoc mysterium (ami-
» ci) quod in me cernitis. in isto tandem sexu gratiam eandem, & fortassis præstantiorem
» inuenit. Nolite incumbere mihi, vt explicem quantam in me humilitatem *mitis & hu-*
Matth. 11. » *milis corde* inuenerit. non possum eloqui, non possum verbis consequi: res ista est ineffabilis.
» quid vel quale sit istud bonum, nemo scit, nisi qui accipit: & cum acceperit,
» nulli nisi Deo potest effari: qui, vt videt, sic intelligit. Hoc tantum dixerim, quia re-
» quies est mentis, & qui hanc inuenit, sine dubio requiem animæ suæ inuenit. Ego *in*
Eccli. 24. » *omnibus requiem* istam *quæsiui*: & vidit *Rex* respiciens, vbi nardi huius ex me odorem sen-
» sit; vidit, inquam, quod requiescere hîc posset in suauitate animæ quietæ, id est, humilis,
» descenditq; de illo *accubitu suo*, & *requieuit in tabernaculo meo*. Hîc requieuit, hîc habitauit
» totis nouem mensibus, & cuius erat dominus, eiusdem ancillę suæ factus est filius. Vultis
» audire (amici) qualis exinde fuerit iste DILECTVS MEVS MIHI & ego illi? Ecce
» dico vobis FASCICVLVS MYRRHÆ, INTER VBERA MEA COMMO-
» RABITVR. Conferte istud illi dicto vnius ex vobis, vnius ex amicis iusti Simeonis:
Luc. 2. » *Ecce*, inquit, *hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum*
» *cui contradicetur. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Dico adhuc, BOTRVS CY-
Versu 14. » PRI DILECTVS MEVS MIHI, IN VINEIS ENGADDI. Si hæc scitis, si ista
» ritè perpenditis, profectò in me inuenietis, & vnde mecum compungamini, & vnde
» mecum dulciter consolemini. Nolite solam attendere horam vel diem illam, in qua
» vidi talem dilectum ab improbis comprehensum malè tractari: scilicet illudi, spinis co-
» ronari, flagellari, crucifigi, felle & aceto potari, lanceari, mori & sepeliri. Nam tunc
» quidem gladius animam meam pertransiuit: sed antequàm sic pertransiret, longum
» per me transitum fecit. Prophetissa namque eram, & ex quo mater facta sum, sciui ista
» passurum. Cùm igitur carne mea taliter progenitum, talem filium sinu meo fouerem,
» vlnis gestarem, vberibus lactarem, & talem eius futuram mortem, semper præ oculis
» haberem, & prophetica imò plusquàm prophetica mente præuiderem: qualem, quan-
» tam, quam prolixam me putatis materni doloris pertulisse passionem? Hoc est, quod
» dico, *Fascic. myr. dil. meus m. int. vb. mea comm.* ô commoratio dulcis quidem, sed plena
» gemitibus inenarrabilibus! Ad vbera de foris cingebatur, & iisdem lactabatur vberi-
» bus, simulque inter vbera intùs in corde præscio futurorum, semper parebat, quasi es-
» set morte moriturus. Veruntamen & illud sciebam, quòd esset resurrecturus. Huius
» rei præscientia dulcis erat. Igitur *dil. meus mihi*, & *fasciculus myrrhæ* quia moriturus; &
» *botrus cypri* erat, quia resurrecturus & vltrà non moriturus. botrus (inquam) cypri, vi-
» delicet terræ vel insulę botros prædulces vinumque optimum adferentis: quia non qua-
** Vulgo malè legitur, inuenies.* » lecumque, sed optimum est vinum resurrectionis: & hoc * *in vineis Engaddi*, id est, fon-
» tis hædi. Cur ergo ita dixerim? idcircò nimirum, quia meus iste dilectus, *non iustos, sed*
Luc. 5. » *peccatores vocare venit*, in resurrectione prima, qui fuerant per peccatum mortui; & in
Apoc. 5. Tit. 3. » hoc fonte hædi, in fonte baptismi, in lauacro regenerationis; quo regenerati fiunt oues,
» qui fuerant veri hædi; fiunt sancti, qui fuerant peccatis obnoxij. Ad hunc fontem veni-
» entes, iam non vineæ sunt, vineæ fiunt, ab alio translatæ, in alio plantatæ. Vnde & quili-
Rom. 6. » bet eorum dicit, *si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis*
» *erimus.* In istis plantationibus, in istis vineis apparet iste botrus cypri, sapit dulcedo re-
» surrectionis istius dilecti mei. Hæc Rupertus.

Alio

Aliò respicit Alanus; Postquam (ait) gloriosa virgo, non solùm mente, sed etiam ventre concepit, factus est in ea spiritualis CHRISTI recubitus. Vbi enim specialiter cœnauit cum Patre & Spiritu sancto, vbi specialem fecit mansionem, vbi specialiter & plenè recubuit, nisi in mente virginis? In cuius ventre, secundum humanam naturam perfectè recubuit. ô fœlix mens in qua cœlestes conuiuæ (id est tres personæ) specialiter, & spiritualiter reficiuntur. *Pax* ibi primus cibus est; *humilitas* simul apponitur cum *patientia*, *mansuetudo* quoque & *lenitas*, &, quod summè est, *suauitas* & *puritas cordis*. *Charitas* autem in huiusmodi conuiuio principem obtinet locum. Ergo *Dum esset Rex* CHRISTVS videlicet me & alios regens, *in accubitu suo*, id est, in me: in qua erat in mente per gratiam, in ventre per humanam naturam: *nardus mea dedit odorem suum*; id est, caro mea fragilis per nardum arborem humilem significata, aduentu Spiritus sancti mundata, fomite peccati exstincto, in ea *dedit odorem suum*, aliis proposita est in exemplum, vt per carnis mortificationem purgarent propriam carnem. Vel, *Dum esset Rex in accubitu suo*, id est, Dominus Iesus in requiem assumptus; *nardus mea dedit odorem suum*. id est, fama mea, quæ prius erat humilis & deiecta, per totum orbem est diffusa.] Sic ille. *Alanus.*

Guilhelmus etiam istum *accubitum* intelligit tempus vteri, quo grauida fuit virgo sacratissima; & vult esse vocem piæ matris post præclaram filij Ascensionem, cum sodalibus eius, sanctis Apostolis, conuersantis, & familiariter cum eis sermocinantis. *Accubitum* esse vterum virginalem, & in eo nouem mensium *Regis* (h.e. verbi) quietem; *nardum* esse fragrantem matris amorem. *Nardus* (ait) vnguentum siue pigmentum calidæ naturę est, & *charitatem* significat. *odor* est deuotio, qua hilariter obsequebatur tanto mysterio. hanc *nardum* ait suauiter fragrasse toti Trinitati, patri mittenti, filio incarnato, Spiritui sancto obumbranti, angelis assistentibus, ipsimet virgini. nam illa inenarrabilis deuotio, qua mens eum ardebat, quo vterus tumebat, suauis & dulcis erat super omnes suauitates atque dulcedines vitæ mortalis. Hoc ergo vult dicere; toto tempore quo REX ERAT IN ACCVB. SVO, in magnis agebam deliciis deuotionis meæ, & *confitebatur ingiter cogitatio mea, & reliquiæ cogitationis meæ diem festum agebant* illi. Porro Rege egresso *de accub. suo*, *nardus mea* non desiit dare *odor. suum*. quia conceptus eo tempore deuotionis calor, nullo deinceps tempore tepuit in pectore meo, & concepta tunc suauitas, nunquam postea defuit spiritui meo.] *suum accub.* vocat, singulariter regi dicatum. Nemo enim ante illum, & nemo post illum, in illo sacratissimo virginalis vteri thalamo accumbere potuit. ait *odorem suum*, hoc est, singularem & eximium. nunquam enim alia fœmina quicquam huiusmodi suauitatis in se fuit experta. *Guilhelmus.* *Psal. 75. v. 11.*

Potest etiam, ait idem Guilhelm. de illo *accubitu* intelligi, de quo Patriarcha Iacob prædixit, *ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo*, id est, mortuus in cruce ad spoliandos inferos secundum animam iuisti. Notandum quod dicit *ascendisti*, cùm tamen descenderit ad prædationem illam. Planè ad prædam descendit si loci depressionem attendas; verùm si consideres excellentiam operis, ad prædam adscendit.] Attenta ergo magis excellentia operis quam loci positura, ascendisse dicit; nempe in anima sola: interim enim in carne sola in sepulchro accumbebat. *Accubuit* requiescens vt leo, sed non occubuit vt leo. *Accubuit* moriens vt leo, quia *potestatem habebat ponendi animam suam*: & sepultus accubuit vt leo, *potestatem habens iterum sumendi eam*. *Accubuit* vt Rex, vitæ & mortis dominatum tenens. Secundum hanc interpretationem ait Deipara, eximiam charitatem, quam habebat in filium, tempore mortis eius excellenter angelis & hominibus innotuisse. Quantùm enim diligeret filium, tunc maximè declaratum est, cùm illi per maternum commortua & consepulta fuit affectum. Quod habuit Maria Magdalene hoc fecit; *præuenit* enim *vnguere corpus* Domini *in sepulturam*, & tunc nardus eius, *nardus* illa *pistica*, fracto alabastro effusa, *dedit odorem suum*, quia vt scriptum est, *domus impleta est ex odore vnguenti*. At virgo mater multò plus habuit, & de multo pretiosiore alabastro multò pretiosiorem nardum in filium iam mortuum sepultumq; effudit; de alabastro scilicet materni pectoris, nardum maternæ pietatis. De toto alabastro suo totam nardum suam in dilectum effudit, tota illi commoriendo, & se totam illi per maternum consepeliendo affectum.] & post multa addit: resurgente po- *Gen. 49. 9.* *Ioan. 10. v. 18.* *Mar. 14. v. 8.* *Ioan. 12. v. 3.*

ſtea filio verſam hanc illi amaritudinem in dulcedinem. Filio reſurgente à mortuis, mortuum quoque dolorem matris. Quæ tam valdè dilexerat morientem, num minus dilexit de morte triumphantem? abſit. accubitum illi in pectore præparauit æternum indeficiente amore, indeficiente memoria; alium tamen atque alium.

Alanus. Alanus: Eleganter per *myrrham* doloris amaritudo ſignificatur: quia myrrha amaritudo interpretatur. Et quia pro noſtra redemptione paſſus; *inter vbera mea commorabitur*, id eſt, in intimo cordis mei amore detinebitur. Duo *vbera* virginis duo ſunt brachia charitatis, vnum, quo dilexit CHRISTVM, tanquam Deum; aliud quo dilexit eum tanquam filium, & his duobus brachiis charitatis amplexatur illum. Eleganter autem duo riuuli charitatis, dicuntur *vbera*: quia mulieres illis paruulis ſolent offerre vbera ad lactandum, quos diligunt. Et hos duos ramos charitatis propoſuit aliis ad exemplum, & ad alios informandum, tanquam mater vbera ad lactandum. Vel ideo CHRISTVS dicitur matri faſciculus *myrrha*, quia veniens in carnem, excluſit à virgine omnem concupiſcentiæ putredinem. ſicut myrrha ſeruat carnem à putredine immunem. Sequitur, *Inter vbera mea commorabitur*, quia à virgine natus, à ſola virgine eſt lactatus. ô Beata mater quæ vbere eum lactat, qui omnibus vbera miſericordiæ propinat. ô mira res! filia lactat patrem, creatura creatorem, famula dominantem.] *& poſtea*; CHRISTVS glorioſæ virginis fuit *botrus*; quia & primò virginem ante ipſius CHRISTI aduentum odore ſuæ famæ reſperſit; quando per legem & Prophetas ei innotuit, & eam incaleſcere erga fidem ſui, & charitatem fecit, & in carne veniens, eam ſe, tanquam ſpiritali vino, refecit. vnde illa tanto feruore charitatis incaluit, quod ad omnem tribulationem, & mœrorem, & tentationem ſuſtinendam parata fuit. Et ideò eleganter ſequitur, *cypri*. Cyprus enim mœror & triſtitia interpretatur: quia virgo in ipſis tribulationibus & tentationibus agnouit: ita vt de ſe ipſa dicere poſſit; in his omnibus non peccaui labiis meis coram Deo: & intellexit, quo modo quis à Deo eripitur tentatione; & quo modo vita hominis ſuper terram eſt tentatio; competenter adiungitur, *in vineis Engaddi*. Engaddi interpretatur *oculus tentationis*, *vineæ* autem intelliguntur conuentus fidelium, *in Engaddi* conſtituti; quia oculo tentationis illuminati intelligunt ſuæ tentationis qualitatem, & ſe à tentatione liberari per Dei miſerationem.

Verſu 13. Breuius dicas, CHRISTVS triduo illo mortis & ſepulturæ, fuit FASCICVLVS MYRRHÆ, propter dolorem: poſt triduum, dolorem lætitia abſorpſit; & factus eſt vt, *Verſu 14.* BOTRVS (ait) CYPRI IN VINEIS ENGADDI. Illa myrrha commutata in vinum ſuauiſſimum, odoratiſſ. & maximè ſalutare: vt vbi abundauit amaritudo, ſuperabundet ſuauitas & dulcedo.

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* HONORII vnius reperio in hæc verba; DVM REX eſt IN ACCVBITV SVO, NARDVS ſponſæ ODOREM ſpargit. quia dum CHRISTVS in gloria patris latet, Eccleſia famam bonæ operationis vbiq; diffundit; *dilectum vt faſciculum myrrha inter vbera* colligit, dum eius amore ei omnia amara videntur, quæ mundus diligit. *Botrum cypri in vineis Engaddi*, qui eſt locus balſami, conſiderat, dum CHRISTVM, potum vitæ, in ſanctis chriſmate vnctis, in cœlo videre, deſiderat.

CAP. I.

CAP. I. SECTIO IV.

Sectio IV. Verſ. 15.

Vvlg. Edit.	*Edit. Lxx.*
Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum.	*Ecce es ſpecioſa proxima mea, Ecce es ſpecioſa. oculi tui columbæ.*

Littera.

AMica mea) Lxx. *proximam*, Aq. *amicam*, S. *ſodalem* vertit.

Colvmbarvm.) falluntur, qui *columbæ* legunt, & hinc miras expoſitiones fabricantur. fefellit illos verſio Lxx. & Philo Carpathius, & Nyſſen. orat. 4. Sed ex Origene & Theodoreto, & melioribus libris poterant diſcere περιστεραί eſſe rectum pluralem, & eſſe Synechdochen, totum pro parte; pro; *ſunt oculi columbarum*, Hebraicæ eſt pluralis, Ionim, quod per rectum, & per patrium pluralem caſum reddi poteſt, per patrium aut rectum ſingularem non poteſt. Volunt loqui de columbis Syriæ & Africæ (Tripolitanas vocant) quarum oculos memorant eſſe perſpicaciſſimos, coloris & ſplendoris eximij. §. 1. Verba Sponsi.

Laudantem relaudat laudatus. Sed cur ab oculis orſus? quoniam cùm amantes aſpectu mutuo nequeant ſatiari, & ſemper ab altero ad intuentis oculum imago gratior reflectatur; fit vt creſcat admiratio, & ſimul laudandi cupiditas, neq; in hac re ſit modus vllus; & quia in oculis ſuã quaſi cernunt effigiem, & hi in amore duces, & ſocij; facilè ab iis ordiuntur verba. Hîc quidem ſponſus & ſponſa ſemper vltrà pergunt, nec in ea quam calcabant linea conſiſtunt; ſed, iuxta legem carminis Ameboei, alternis camœnę reſpondent, & reſpondendo creſcunt præconia. Eccleſia quidem ſemper valdè pulchra fuit; poſtquam Christvs illam morte & reſurrectione ſua *emundauit lauacro aquæ in verbo vitæ* à ſordibus peccatorum. [a] Dicitur bis *pulchra*, quoniam pulchra eſt in ſubſtantia animarum, & adhuc pulchrior pulchritudine quam à Spiritu ſancto animæ recipiunt, cùm diuinæ conſortes naturæ per gratiam efficiuntur. Item *pulchra* eſt interiùs puro rerum diuinarum ac fidei intuitu, ſanctis meditationibus, honeſtis deſideriis: *pulchra* etiam exteriùs, decore cæremoniarum, excellentia cultus diuini, recto & compoſito rerum gerendarum ordine, ſimplici quoq; in his omnibus ac innocenti fine. §. 2. Mens verborvm sponsi. [a] Epheſ. 5. v. 26. & 27.

Ab *oculis* orditur. quia omnis pulchritudinis quaſi initium ſunt oculi, in hos etiam primùm incurrit amantium adſpectus: ſi boni, reliqua deformitas aliquatenùs compenſatur: ſin mali, non multum cetera inflammant. Vnde & Christvs dicebat; "*Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: ſi oculus fuerit nequam, totum corpus tenebroſum erit.*" [b] loquitur de ſpirituali intentionis oculo, qui omnes animi actiones dirigit. Oculos Eccleſiæ eſſe Prælatos & Doctores conſtat: quorum certè ſimilitudo cum columbis non exigua. [b] Matth. 6. v. 22.

Columbæ eo ſunt viſus acumine, vt ante ſe in aqua hoſtis aduentum de longè ſpeculentur: "cuius vtique in commonitione ſermonis (inquit Aponius) Sacerdotum accipitris aduerſarij diaboli inſidias populis prędicantium, pulchritudo laudatur." Secundò in columba non tantum ſimplicitatis ſanctæ clara imago relucet; vnde monemur *ſimplices eſſe ſicut columbæ*; ſed etiam fœcunditatis, & amoris ac caſtimoniæ coniugalis, iuxta illud;

> "*Exemplo iunctæ tibi ſint in amore columbæ,*
> *Maſculus & totum fœmina coniugium.*"

Quæ dotes propriæ ſunt Eccleſiæ Catholicæ. nam ſolum Iesvm ſponſum agnoſcit, in alium nullum intendit oculos, huic fida eſt & morigera, huic frequenti partu liberos parit, & ſedula fouet.

In hanc rem multa peti poſſent ex Hori Hieroglyph. & Plinij lib. 10. c. 34. & D. Ambr.

 d. ſer. 3.

Honorius.

d. ser. 3. & serm. Funebri in obitum Valentiniani: sed sufficient Honorij Augustodun. vt
„ rara, sic egregia collectanea; Per hoc quod pluraliter dicit *columbarum*, vel bis, *pulchra*,
„ duæ Ecclesiæ designantur, vna ante CHRISTI aduentum sub Prophetis, altera post
„ CHRISTI aduentum sub Apostolis; vna tamen *amica*, quia vtraque in vna fide CHRI-
„ STO coniuncta: quod enim ista credit iam factum, illa credidit futurum. Neminem mo-
„ ueat, quod duas Ecclesias, vel plures dicimus, cùm vna Ecclesia Catholica prædicetur:
„ sed licet vna sit, tamen pro diuersis statibus, pro diuersis temporibus, pro diuersis locis,
„ plures non iniustè dicuntur: sicut multæ terræ, cùm sit vna, perscribuntur. Ecclesia au-
„ tem ideò *columba* comparatur, quia septem donis Spiritus sancti illustratur, sicut co-
„ lumba septem naturis decoratur. Columba quippe in petra nidificat, alienos pullos nu-
„ trit, pura grana eligit, felle caret, rostro non lædit, iuxta fluenta habitat, gregatim volat.
„ Sic Ecclesia in petra (id est CHRISTO, fide & opere ædificat, alienos à verbo Dei verbo
„ & exemplo nutrit, puras sententias de libris Gentilium vel hæreticorum eligit, malitia
„ inuidiæ caret, neminem detrahendo lædit, iuxta fluenta scripturarum habitat, vt raptus
„ accipitrum (id est dæmonum) euadat, multos secum trahere ad gaudia laborat. Vnius
„ columbæ, id est Ecclesiæ ante aduentum CHRISTI oculi Prophetæ fuerunt, qui ei æ-
„ ternum lumen CHRISTVM præuiderunt, vnde & *videntes* dicebantur. Alterius co-
„ lumbæ, scilicet Ecclesiæ post CHRISTI aduentum de eodem populo oculi Apostoli
„ exstiterunt, qui eam ad verum lumen CHRISTVM perduxerunt. Dicit ergo sponsus,
„ ô *amica mea*, cui omnia secreta patris mei patefeci, quia te *nardo* carnis meæ sanaui, *myr-*
„ *rha* mortis meæ redemi, *botro* resurrectionis inebriaui; *ecce* in præsentia mea tu *es pulchra*
„ in fide, *ecce* coram hominibus tu *pulchra es* in operatione. quia *oculi tui*, id est, prouisores
„ tui sunt simplices *sicut oculi columbarum*, scilicet & Prophetæ & Apostoli doctores Eccle-
„ siæ. Oculi enim ducunt hominem, ne in lapidem offēdat: ita doctores ducunt Ecclesiam
„ ad vitam, ne in legem Dei in lapide scriptam offendat.] Benè, nisi quòd illud de nardo
minùs consentaneum litteræ, vt ex præcedenti sectione patet: mallem eius loco turtu-
res & murenulas illas aureas, sponsi munera, posuisset; quàm *nardum*, quæ munus
sponsæ.

Naturas vocat conditiones seu proprietates.

TROPOLOGIA.

§. 3. Versu 15. *Idem.*

HONORIVS idem; Anima CHRISTI AMICA est PVLCHRA, lota ab
„ originali peccato, ipsa PVLCHRA ab actuali crimine: cuius OCVLI sunt
„ *ratio*, quia vera à falsis discernit; & *intentio*, qua facienda præuidet. Hi OCV-
„ LI COLVMBARVM sunt, si bona quæ eligit, bona intentione facit: oculi
„ autem coruorum sunt, si bona, quæ facit, mala intentione peragit: scilicet si lucri vel
„ laudis gratia prædicat vel eleemosynam tribuit.]

Nyssenus.

D. Gregor. Nyssen. serm. 4. hanc animæ pulchritudinem eleganter traducit ad speculi naturam. Ait enim columbarum oculos valdè pellucidos esse, adeò vt quis inspicientium vultus in iis queat contemplari: animam quoq; eodem modo rerum, in quas intendit species, in se recipere, & intuenti exhibere. Naturam enim humanam sic comparatam esse, vt admittere pro sui arbitrij libertate quæ vult possit; &, prout electionis momentum eam inclinat, eatenùs mutetur. Si iræ affectionem admittat, fieri iracundam; si cupiditatem, mox solui in voluptates; si fiat inclinatio ad pauorem, tristitiam aut ceteros animi morbos, singularum quoque affectionum istarum species eam induere. Itidem è contrario si mansuetudinem animi, simplicitatem, puritatem, pacis studium, modestiam, & statum quendam passionum expertem admiserit; singulorum quasi characterem & notam animo imprimi. Et quia hæc contraria sunt, non posse simul has contrarias notas in anima existere, sed à succedente contrariam priorem deleri. Cùm itaque per præuaricationem illam primi peccati, hominis anima à primæua pulchritudine, ad fœditatem maximam desciuisset; posteà sponsi benignitate, lota, & mundo (quem diximus) exornata, cœpit in sponsum, ipsam pulchritudinis ideam, oculos coniicere, & sic paullatim ad primitiuam formositatem reduci. Quare sponsus illi hoc indicat,

indicat, Iam pulchra, inquit, facta es, postquam ad meam lucem propius accessisti, & per accessum propiorem pulchritudinis communionem attraxisti, &c.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA MARIA.

§. 4. *Versu* 15. *Rupertus.*

RVPERTVS hanc duplicem Deiparæ pulchritudinem explicat; *pulchra* decore virgineo, *pulchra* vnigenito filio. Taliter geminatam nullius vnquam fuisse, nullius vnquam fore pulchritudinem. *Oculos* autem dici *columbarum*, hoc est, dona *septem* gratiarum seu *spirituum* (teste [a] Esaia) super sponso requiescentium. quia *septem oculi*, qui iuxta Zachariam [b] Prophetam in vno *lapide* sunt; *septem* sunt *spiritus Dei*; qui, iuxta Esaiam, super *florem* requiescunt, Istos oculos filij, oculos esse matris, *oculos columbarum*, oculos omnium gratiarum. quia omnium facta est particeps sponsa ex quo sponsum castis visceribus suscepit, super quem requiescit, & *in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* [c]

a *Esai* 11. & 2. b *Zachar*. 3. & 9. c *Coloss*. 2. & 9.

Honorius. Honorius breuiter multa MARIA vocatur *amica*, quia portat patris secreta; (quod etiam visum Guilhelmo, qui vult *amicam* vocari, propter amoris prærogatiuam, & conscientiam secretorum) ECCE TV PVLCHRA ES coram Deo in humilitate: ECCE TV PVLCHRA ES, coram hominibus in castitate. *pulchra*, virginitate; *pulchra*, fœcunditate: *pulchra* in virtutibus, pulchra in operibus; pulchra hîc laude hominum, pulchra in cœlis laude Angelorum. Pulchra bis * prædicatur, quia sine interiori macula declaratur. OCVLI TVI, id est, intentiones operum tuorum. SVNT COLVMBARVM, id est, sinceræ & simplices. Vel OCVLI TVI, id est exempla, quæ alios vt oculi ducunt, donis Spiritus sancti pleni sunt.] ita Honorius *in sigillo* MARIÆ.

* *Mendose scriptum bis.*

Hailgrinus. Aliter adhuc, & deuotè acuteq; Card. Hailgrinus, censet, quia *nardus* matris filium suaui odore perfuderat, & *nardus* herba humilis & calida est, ideò filium ab vtraque dote matris encomium nunc texere. quasi dicat, *pulchra es* propter humilitatis decorem, & iterum *pulchra es* propter calorem dilectionis; *amica* es propter pulchritudinem, sed propter simplicitatem & innocentiam singulariter es *mea*. Et hanc simplicitatem atque innocentiam designari in *oculis columbarum*. Oculos autem duos esse, intellectum & affectum. Isti oculi sunt innocentes & simplices, quum intellectus est sine errore, & in veritate scripturæ nihil intelligit nisi veritatem: quum affectus in Deum, est absq; mundana concupiscentia, & in opere Dei nihil concupiscit mundanum, nihil quærit nisi Deum.]

Guilhelmus. Guilhelmus quoque geminam hanc pulchritudinem refert ad fœcunditatem & virginitatem, & (vt solet) suauiter ludit in dotis huius commemoratione. Habet enim pulchritudinem virginitatis, habet & pulchritudinem fœcunditatis. Sola pulchra est, & flore simul & fructu. Sola florem virginitatis habet inter matres: sola fructum fœcunditatis inter virgines. Deflorantur aliæ, vt fæcundentur, & in eis neceſſariò flos virginitatis præmoritur ad fructum fæcunditatis: in sola verò MARIA, flos propter fructum non est præmortuus, sed miro & excellenti modo factus est fructuosus, & sanctificatus est ex fructu ad perpetuitatem, & creuit ad venustatem. Et in aliis quidem fœminis pulchrior est flos quàm fructus, at in matre redemptoris; quæ sola fructum habet cum flore; multò speciosior laudabiliorque videtur esse fœcunditas, quàm virginitas; nisi fortè quis dicat, quod pares sint, nec melior pulchriorué esse possit in ea virginalis fæcunditas, quàm fæcunda virginitas. Ecce virgo, ecce mater, ecce bis pulchra & amica, cuius *oculi* sicut *columbarum*. quantò enim magna, tantò se humiliauit in omnibus. oculi eius *simplices*; quia *non alta sapiebat*, *sed* quod in tanta excellentia excellentissimum, *humilibus consentiebat*. non habuit oculos sublimes in se, toruos ad alios; neque se magnificabat, neque alios aspernabatur. Denique addit; Notandum quod non ait *columba*, sed, *columbarum*, multam scilicet simplicitatem, humilitatemque eius significans, vt in ea multorum virtus, quasi aggregata, videatur.

Rupertus

Rupertus. Rupertus autem lib. 3. hanc comparationem aliter explicat; Columbæ septem esse proprietates; 1. est sine felle. 2. nihil viuum comedit. 3. pullos alienos nutrit. 4. candidiora grana legit. 5. in petris nidificat. 6. gemitum pro cantu habet. 7. libenter iuxta fluenta residet, vt venientem accipitrem ex vmbra præcognitum perniciter effugiat. Sic B. virginem docet. 1. nihil vnquam habuisse inuidiæ, nihil odij. 2. longè semper ab iis absfuisse, de quibus dictum, quod *deuorant plebem, sicut escam panis.* 3. Nos qui secundum carnem alieni eramus à sanguine Israël, meritis eius viuimus. 4. illa creditum sibi secretum Dei, & testimonia scripturarum conferens in corde suo conseruauit. 5. illa in solitudine fidei permanens, serpentis antiqui venena euasit. 6. præ cunctis mortalibus amore Dei vulnerata gemere non cessauit. 7. illius pectori omne fluentum scripturarum planè contiguum fuit, nec vnquam aduentus spiritalis accipitris eam præoccupauit, aut ei potuit appropinquare.

Alanus. Alanus denique scribit; oculi eius comparantur *oculis columbarum*, quia scripturas
» diuinas iam non secundum litteram, sed secundum spiritum intelligat, & adspiciat in eis
» spiritualia mysteria. *Columba* enim indicium Spiritus sancti. Spirituali ergo sensu intelli-
» gere legem & Prophetas, hoc est, *oculos columbæ* habere. Potest adhuc profundiore for-
» tassè sacramento quod dixit; *Ecce tu pulchra es amica mea*, intelligi de præsenti sæculo di-
» ctum; quia sponsa quidem fuit & hîc virgo MARIA, cùm proxima fuit CHRISTO.
» Quia verò iterauit & dixit: *Ecce tu pulchra*, ad futurum sæculum pertinet: Vbi non solum
» imitatione, sed ipsa sui perfectione formosa est & sponsa. Duo autem *oculi columbarum*
» intelliguntur duo intellectus virginei, quorum altero intellexit CHRISTVM manens
» in via, altero nunc intuetur permanens in patria. Vterq; autem columbinus, id est, sim-
» plex, quia ab errore alienus.] Miscuit eruditè Anagogiam cum sensu mixto.

ANAGOGE.

§. 5. Versu 15. FVTVRA, non sine multiplici miraculo (ideò rectè bis *Ecce* geminatur) post vltimam resurrectionem anima corpusque illi iunctum, verè *pulchra* & verè Deo grata, cùm iam gloriosa; & quia in gratia confirmati tum erimus, *oculi* quoque nostri futuri columbarum illarum, cælestium mentium, oculis persimiles, scilicet affectu & intellectu: ille sine errore, quia in speculo veritatis, in ipso Deo cuncta cernet; hic sine defectu, quia rigatus aqua plenitudinis carismatum diuinorum.

Honorius. » Paullo aliter Honorius, nempe; Anagogicè Ecclesia peregrinans est *pulchra* in dile-
» ctione Dei, in contemplatiua vita; & *ipsa est pulchra* in dilectione proximi in actiua vita.
» Et ideo Dei *amica* suspirans ad secreta cœlestia; cuius oculi sunt Episcopi & Doctores
» eam ad vitam ducentes; qui sunt *oculi columbarum*, scilicet CHRISTI & Spiritus sancti
» ab eis illuminati. CHRISTVS quippe columbæ, quæ septem naturas habet, assimila-
Esai 11 v. 2. » tur; qui septiformi spiritu plenus prædicatur. Vnde & columba pro eo est in sacrificio
Luc. 2. v. 24 » oblata. Columba etiam figuram Spiritus sancti gerit, qui septem donis * substantialiter
** Satis dura et impropria hac locutio est.* » subsistit. Vnde & in columba super CHRISTVM apparuit, & columba ramum oliuæ
» in arcam retulit. Ad horum visionem ducunt eam illi oculi, vt in lumine videat
Luc 3 v 23. » lumen, scilicet in patre filium, in vtroque Spiritum sanctum.] Non dif-
Gen. 8. v. 11. ficulter quis etiam septem illas columbæ proprietates, in §. 4. & 7. positas sanctis Angelis accommodare poterit. Sequitur.

CAP. I.

CAP. I. SECTIO V.

Vulg. Edit.	*Edit. Lxx.*	
Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus. * tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.	*Ecce es bonus fraternus meus, & quidem es speciosus: ad cubile nostrum vmbrosus. Trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cypressi.*	*Sectio v.* Vers. 16. 17.

Littera.

ECCE) idem valet quod *imò*, vt optimè VVilleramus Abbas.

DECORVS) *pulchram* vocarat, sed corollarium addit sponsa, nam vocat *pulchrum* & *decorum*. pro *decoro*, LXX. ὡραῖος, *speciosus*. Quincta editio τερπνὸς, iucundus. D. Ambros. vt in præcedenti, *pulcher*. optimè noster. nam Hebræum NAIM multa complectitur, concinnum, suauem, dulcem, venustum: ideò additur voci *pulchri*, vt aliquid adiiciens decori. externa pulchritudo (de qua sola cùm hîc agat sponsus ad litteram, satis impertinentia sunt, quæ contra Ciceronem verbosè hoc loco differit quidam) posita est in membrorum corporis apta figura, cum quadam coloris suauitate: decor verò & venustas consistit, non tantum in hac, quam præsupponit, pulchritudine; sed etiam in moribus, motu, sermone, habitu, cultu, & omni actione; qua prædili vocantur apti, sciti, salsi, concinni; qui carent verò, inconcinni, inepti, insciti, & insulsi. Sine hoc decore, illa pulchritudo fatua est & insipida, tali condita sale nihil amabilius, nihil suauius. *§. 1. Versu 16.* VERBA SPONSAE. נעים

LECTVLVS) Hebræi carent diminutiuis, quibus cùm noster aliquando vtatur, patet non tam acerbè reprehendendos, qui iuxta linguæ suauitatem, in hoc amatorio carmine, quædam moderatè, & citra meretricium fucum, aut lasciuiam lenoniam (quæ nimis spirant in versionibus hæreticorum) ea vsurparent. Porrò sicut *domus* in S.S. habitationem, sic in eadem *lectus* requiem & tranquillitatem ipsam denotat; non quod Hebræa vox vtrumq; significet: (fallitur qui hoc coniecit. Lectum ERES quietem verò à radice נוח vocant מנוח MANOAH. Sed quia lectus quieti destinatus, sicut domus commorationi. Et quia templum est quasi quidam diuinæ requiei locus, humano more loquendo; solet ipsum templum nuncupari requies,[a] & locus quietis,[b] & cubile,[c] & thalamus.[d] ערש a 2. *Paral.* 6. v. 41. b *Isa.* 66. v. 1. c *Ierem.* 50. v. 6. d *Deut.* 33. v. 12.

NOSTER) mihi tibique, vt sponsos decet, communis.

FLORIDVS) Hebræi nominis radix RAAN, significat virescere. ideò noster *floridum* vertit, quia quæ floribus onustæ arbores iam virides esse solent, & proinde frondosæ quoque. rectè igitur LXX. σύσκιος, *vmbrosus*, seu vt Ambros. vertit *opacus*. & sic explicant Psell. Nyssen. Philo; Origen. & reliqui qui LXX. versione vsi. An idcirco noster tibi (ô bone) reprehendendus? nonne & Aq. εὐθαλής vertit, quod non magis viridem quàm floridum significat? nonne fauet vox Hebræa? nonne mos Iudæorum ille fauet, lectulos geniales floribus & herbis collatis ornandi, cuius scis ipse vestigia in Salomonis libris aliis[e] reperiri? Illud etiam non prætermittendum, plerosque Græcos hæc ita accepisse quasi non lectulus, *floridus* dicatur, sed ipse sponsus; qui & ad lectum apertè inuitetur πρὸς κλίνη ἡμῶν σύσκιος. nescio an אל legerint pro אף *ad* pro *&*. Sanè hodiè habemus Hebraicè, *etiam lectulus*, hoc est, *quin etiam lectulus*. Quod considerans Origenes in homil. explicuit, *acclinatio nostra vmbrosa*, seu vt Ambrosius, *opaca*: videntur enim προσκλίνη pro vnica dictione habuisse. רען e *Prou.* 7. v. 17.

TIGNA

Versu 17. TIGNA CEDRINA) tignis, quæ parieti innixa vel inserta, tectum sustinent, aptissima materia cedrus. D. Ambros. [a] cedrus (ait) suspendendis tectorum apta culminibus, eo quòd huiusmodi materies & procera sit spaciis, nec onerosa parietibus.] plura hîc Aponius, nec non Dioscorides & Plinius, à quo illud disces quando de cedrinis ædificiorum agitur, id de cedro magna, siue *Cedrelate* intelligendum. [b]

a Li. 3. Hexam. c. 13.

b Diosc. l. 1 c. 89. Plinius. lib. 24. c. 6.

רהיטנו LAQVEARIA) tabulata, laqueata, seu lacunaria, vt plurimum in testudines concamerata. LXX. φατνώματα. S. αἱ φατνώσεις. Hebr. RAITENV, *Heth* in secunda, quod Rabbini deducunt à *Raat* per *He*, discurrere; & ideò quidam explicant *maniana*, alij *canales*, noster verò & LXX. & S. videntur deduxisse à *rahat* per *Heth*, quod alibi non inuenitur. quare malo his credere de significatione thematis, quàm cerdonibus & sutoribus illis. D. Nyssenus etiam exponit *laquearia*, concinnam quandam & sculpendo ornatam tabulatorum adfixionem.

רהט

ברותים CYPRESSINA) qui superiùs, *canales*, hîc vertunt *marmora*. malè. nam BEROTHIM non significat marmora, sed ligna aliqua ædificiis idonea, vt probat versio LXX. & Paraphrasis Chaldæa. Cypressus, quia odore optimo est, & æterno nitore, cariem vetustatemque non sentit, rimam fissuramue sponte nullam capit, ideo habilis est comendis fastigiis & lacunaribus, vt docuere Plinius & D. Ambrosius, [c] qui multa in huius arboris commendationem cum Dioscoride & Galeno.

c Plinius li 16. c 40. Ambros. d. c. 13. Dioscor. lib. 1. c. 86. Galenus, de simplic. medic. li. 7.

Sufficerent ista, non esset audacia quædam Neoterici corripienda; qui nostrum interpretem, vt nouis subinde luxuriet coniecturis, frequenter amat vellicare, vir (vt fatetur) Hebræi sermonis ignarus, sed relatione fretus aliena. Culpat primò, quod vocem eandem hîc positam modò vertat *cupressum*, vt hoc loco; modo, *abietem*. [d] Sed quo se verteret, si quis contenderet BEROTH & BEROS differre? Sanè quia non credebat idem esse *Berothim* & *Berosim*, significationis verborum scrupulosissimus Aq. hoc loco reddidit, βορατίναι, volens nomen retinere. An dicet Chaldæos SIN in Thau mutare? quid tum liber hic noster Hebraicè & non Chaldaicè scriptus: Chaldæam scriptionem procliuiùs secutus foret Ezechiel. cùm itaque BEROTH alibi non inuenias in S.S. cur non potiùs credas LXX. viris Hebræis & Hieronymo, qui aliter quàm BEROS vertêre? Secundò asserit, vtrobique verti debuisse *cupressum*, neutro *abietem*. Hoc grauiùs labitur. Si enim vox eadem vbique est, vt ipse censet: ergò BEROTH, idem quod BEROS, fatetur. Sed BEROS potiùs significat abietem, quam cupressum. Vtrobique igitur magis *abies* reponenda quàm *cupressus*. Magis verò significare *abietem*, multis ostenditur. BEROSIM Rabbini explicant *abietes*, vbi nos habemus, *dux eorum*. Psal. 104. v. 19. Item Esai. 6. v. 13. Aquila exposuit ἐλάτη, id est, abies. Persuadere illi debuit etiam D. Hieron. *epist. ad Suniam & Fritellam*, & recentiores Rabbini Ionathas, Dauid & alij sic constanter exponentes, vt 2. Reg. 6. v. 5. vbi noster, nō materiam sed formam attendens, reddidit *ligna fabrefacta*. vt Nahum 2. v. 3. vbi tam LXX. quam noster, nō vocabuli significationem, sed sensum metaphoricæ locutionis transtulerunt; vt Ezech. 27. v. 5. 31. v. 8. Zachar. 11. v. 2. Osee vlt. v. 9. Esai. 14. v. 8. 41. v. 19. 55. v. vlt. & 60. v. 13. quibus octo locis constanter interpres vetus *abietem* posuit, idque D. Hieron. iisdem locis confirmauit. quantus vir, quàm indignus sic à sciolis vilipendi?

d Ezech 27. v. 5.

ברש

ברושים

Sed nunc age perpendamus duo argumenta, quibus contendit apud Ezechielem, non abietem sed cupressum significari. Laudat 3. Reg. 5. v. 8. & 10. vbi nihil contra nos, pro nobis omnia. nam LXX. qui aliquando alibi κυπάρισσον vertunt, hîc reddidere πεύκην piceam vel laricem, non nimis benè: sed πεύκην tamen pro *cupresso* vbi legere? Noster ibi sicut Kimchi & omnes Rabbini, *abietem*. Sed Iosephus illic *cupressum* appingit: [e] dissentit ergò, à S. S. & quia dissentit, non est idoneus testis. Nec solet ille sequi contextum Hebræum (sciunt qui contulere) sed versionem LXX. iam tum enim Iudæis ferè insolens, ferè ignota sermonis Hebræi incorrupti proprietas: plerique Græcè & Syriacè tantùm norant. Quid? quod ab ipsis LXX. illic Iosephus recessit? illi πεύκην, hic cypressinas trabes. Cur etiam Iosepho, cum interprete nostro, quem tanti facit Ecclesia Catholica, sit æqua fides vel auctoritas? Maiorem verò Iosepho tribuere fidem, hoc Anticyris tribus expiandum.

e Lib. 8. antiq. c. 2.

Alterum argumentum. Ezechielis locum interpretatus fuit Syracides cap. 14. v. 17.

cùm

cùm scribit, *Sicut cedrus exaltata sum in Libano, & sicut cypressus in monte Sion.* cùm ergo "
cypressum ex monte Sion deduxerit Iesus iste, necessariò credendus etiam Ezechiel ibi cypressos non abietes succidisse. Primùm quæro, quis ei reuelarit aut docuerit, Ecclesiasticum tunc ad locum illum Ezechielis allusisse, & illa Ezechielis verba voluisse interpretari? leuicula talis coniectatio est: quin & parùm verisimilis ob rei propositæ vtrique diuersitatem. Ezechiel de Tyro propediem interitura, eiusque ædificiis agit: Syracides de Sapientia æterna, Dei filio; hunc comparat cedris & cypressis, non propter altitudinem tantum, & magnificentiam, sed propter iustitiam quoque (h. rectitudinem) & æternitatem (hoc est materiæ incorruptibilitatem) Domibus illis & nauigiis ædificandis, de quibus Ezechiel, satis idonea abies, vt docent Vitruuius lib. 2. Claudianus, aliique: sapientiæ æternæ magis conueniunt cedrus & cupressus, vt & hoc loco laquearibus Salomoniis. Apud Ezechielem scimus non BEROTHIM sed BEROSIM scriptum: quid scripserit Syrach senior, incertum; si coniecturæ locus, crediderim BEROTH scripsisse, & Nepotem eius Græcè reddidisse κυπαρίσσου. Hæc velim scriptorem illum attendere, simul & sibi persuadere; qui Hebræa norunt, iis nullum esse periculum, ne montem Sion, qui Ierusalem est, cum eo qui ponè Hermon, confundant: sat illos initialis litteræ discrimen monet.

ECCE TV PVLCHER) sponsa laudata non extollitur superbia, quia propriæ conscia vilitatis, gloriam regerit in eum, à quo, quæcumque laude digna, receperat. Non mea, sed tua sunt quæ narras (ait) pulchritudo mea celebris, & nomen in gentes diffusum; sed propter speciem à te participatam. perfecta videor, sed decore quem tu largitus. Quod olim sponsus illi per Prophetam [a] dixerat lasciuienti *Et egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam: quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus Deus*: Eum decorem tunc amiserat, *quia habens fiduciam in pulchritudine sua*, exposuerat *se omni transeunti.* Nunc habens oculos columbarum humiles & sobrios, fida sponso; solum ipsum profitetur laudabilem illum; qui nec de alieno, nec oculos tantum, sed quantus quantus est, de suo, sine modo & mensura pulcher, ipsum pulchrum, omnis pulchritudinis fons & scaturigo, vt docet B. Dionysius Areopag.[b]

§. 2. MENS VERBORVM SPONSAE.

a *Ezechiel.* 16. *v.* 14.

b *De diuin. nomin. c.* 4. *p.* 1.

IESVS enim sponsus pulchram facit Ecclesiam fide, decoram operatione. Secundum diuinitatem est ipsa pulchritudo, quam Sol & Luna mirantur, & in quam Angeli desiderant prospicere: Secundum humanitatem est speciosus præ filiis hominum; & cùm illi libuit, in monte Thabor, diuinitatis suæ incomparabilis speciem quandam & repressum ab ipso ad tempus, gloriæ splendorem, internæ pulchritudinis indicem, demonstrauit; non essentiam suam videndam præbens; (quicquid nonnulli dixerint) nec quiddam increatum, sicut Sol radios solet, diffundens; sed de nouo lumen quoddam producens creatum, quod esset exemplum gloriosi corporis post resurrectionem; quod esset symbolum naturæ in illo latentis, & occultæ, & inuisibilis; & imago tenuis futuræ gloriæ vt optimè Ioan. Cyparissiotus ex Patrum veterum sententia *Decade 6. cap. 4. & 5.* de qua re peteruditè ex abditis nondum editorum Græcorum scriniis noster Gretserus disseruit, *Annotat. vlt. in lib. 2. Historiæ Cantacuzeni.*

Talis ergo in Thabor apparuit, quando vt sol resplenduit. Et sic intelligo Honorium, cùm scribit ab æterno hanc claritatem habuisse: sed quia mortalis visus claritatem " vultus eius videre non potuit, sub larua latuisse, vt scribitur: *Ecce vidimus eum non habentem speciem, neque decorem.*] Hæc formositas, hic decor sponsam allexerunt, attraxerunt, " & deuinxerunt, ne posset in alium oculos conijcere. subdit ergo;

Honorius.

LECTVL. NOST. FLOR. Hebraicè est, *Etiam lectus noster floridus.* q. d. tanta est tamque efficax hæc tua pulchritudo, vt etiam *lectulus* noster & omnes *domus* nostræ, mihi videantur à te noua quadam, & perenni pulchritudine afflari. aurum hoc tuum, cuncta inaurat: vernans iste flos decoris tui florida cuncta reddit: hæc tua puritas incorrupta, rectitudo & celsi corporis dignitas, cuncta facit cedrina & cypressina. Videtis quàm benè hæc amantium locutioni conueniant, nec minùs quod tacitè sponsa innuit. Nam (vt rectè D. Bernardus[c]) quæ lectulum monstrat, satis quid desideret aperit.] pellucet tacita inuitatio ad genialis thori casta gaudia, sed pellucet tantum in floriditatis commendatione. Vocem desiderij indicem penè septum dentium euolantem, vere-

c *Tract. de diligendo Deo.*

H cundia

cundia cohibuit, & ad tigna atque laquearia domus sustulit; quæ non procul abeunt.
Veteres enim, maximè in Pastoritiis, in matrimonij stipulatione, vt lecti, sic domus
mentionem faciebant; vt rusticula Theocriti dum Daphnidem maritum sibi paciscitur.
a εἰδυλλ.27. „ tur. [a] Cùm verò *floridum* lectum nuncupat (vt cum eodem D. Bern. loquar) satis indi-
„ cat, vnde quod desiderat, obtinere præsumat: non de suis meritis, sed de floribus a-
gri quibus Dominus benedixit. *Flores* idem exponit Passionis gratiam & Resurrectio-
nis gloriam.

b Origen. Nyss. Iust. Honor. Cæteri patres [b] hunc *lectulum* variè accipiunt, multis est CHRISTI IESV cor-
pus, in quo diuinitas humanitati quiescit vinculo indissolubili coniuncta. Aponio &
Angelomo est Dominicum sepulchrum. Secundum Theodoreti sententiam, in S.S. vt
in *lectulo* sponsus & sponsa conquiescentes, spirituali connubio iunguntur. Sponsus
verbi semina fertili infundit solo: sponsa concipit, & parturiens in CHRISTO filios e-
nititur. hoc lectulo, quid floridius consiliis, præceptis, sententiis, documentis? hîc le-
ctus extra Ecclesiam stratus, aridus est & squallidus; in sola Catholica floridus. cætera
communia huic expositioni, & ei quæ sequitur cæteris melior, VVillerami atque alio-
rum; de pace Ecclesiæ & tranquillitate à persecutionibus; quas perpessa multas, cùm vi-
Ioa.14 v.27. „ deret morte sua sponsum hostes debellasse, & post resurrectionem professum; *Pacem do*
„ *vobis, pacem meam relinquo vobis?* cupidissima prolis spiritualis; eum ad cupitos ample-
xus inuitat; quos nulla classica disturbent, eiulatus pauidi nulli diuellant: *lectuli* nomi-
ne, quietem tranquillam; *floridi* iucunditatis amœnitatem; *cedri & cypressi* mentione,
indicat securitatem illibatam permansuram: quorum hæc omnium sunt symbola.

Lectulus igitur est pax Ecclesiæ, & quies singularum fidelium animarum: quatenus
illæ singulæ sunt templa Dei, in singulis potest sterni lectulus. de omnibus, quasi de vno
loquitur, quia omnes vnum sapiunt, eundem colunt & diligunt sponsum. *Floridum* vo-
cat, quia respersus Spiritus sancti omnigenis floribus gratiarum; martyrij rosis, virgini-
Vers.17. tatis liliis, obedientiæ solisequis calthulis, humilitatis violis, cæteris floribus virtutum
reliquarum, quibus Ecclesia vsque ad sæculi finem vernabit. Hoc stratum securum est,
liberum ab arbitris & interpellatoribus, idque in multis domibus. nam singuli fideles
censentur incolæ domorum in particularibus Ecclesiis, quidam in Leodiensi, alij in
Mechliniensi, alij in Coloniensi, pro diœcesium varietate.

Tigna domorum istarum sunt veri prælati & doctores Ecclesiarum (ait Honorius)
qui scriptis & doctrinis, domum Dei ab hæreticis, venenatis serpentibus, & corruptelis
verbi Dei defendunt. Sunt *ex cedro* quia recta sunt eorum opera, mens constans, vita in-
corrupta, mores imputribiles, nomen boni odoris, doctrina dæmones fugat, & animas
à vitiorum putredine seruat.

Laquearia sunt subditi iusti & pij, qui se abstinent lethalibus culpis. hi à trabibus
illis dependent, & quasi quædam cœli testudo, stellimicantibus ornata signis, renident
ipsi *cupressini*, suo in viuendi statu incorrupti, nec ad peccati vomitum canis instar rede-
c D. Ambros. serm. 4. in Psal. 118. D. Gregor. Ansel. Honor. Beda. Haym. hic, & secundo etiam loco Adams. untes, nec cariei veteris hominis cedentes. sunt hæc ad mẽtem Latinorum Patrum. [c] Ad
mentem dixi, quoniam hactenus, quod & in posterum sum facturus, ex patrum diuerso-
rum liciis, sed meis plerumque verbis, hanc litteralem telam contexui, particulatim ac-
commodans & connectens, quæ confusius illi & breuius significarant.

TROPOLOGIA.

§.3. Vers.16. OMNIS animæ pulchritudo à sponso hausta. Sicut facies Moysi ex colloquio
Dei tam pulchra fuit, vt populus Israël oculos in eam intendere non potue-
rit, ideo velamen ante se habuit. Sponsa verò anima humilis, non glorians,
quia se accepisse gnara; reddit laudem cui reddenda; & ideo hoc velamine
humilitatis tuta, intendit oculos in solem ipsum. ostendit etiam his verbis se nunc er-
rore non falli, quia nihil præter sponsum pulchri nomine dignum iudicat, non laudem
humanam (*sic Nyssenus*) non gloriam, non splendorem, non potentiam mundanam. illa
fuco quodam pulchritudinis illita, non sunt, quod videntur. Sed sponsus re ipsa *pulcher*
est,

est, & ipsa pulchritudinis essentia, nunquam id esse desinens quòd existit. Sicut autem tribulationum tempus suprà vocauit *meridiem*, sic nunc tempus consolationum & quietis animi, vocat *lectulum*. Tribulatione namque anima, quasi æstuat; consolationis tempore, per contemplationem, quasi securè cum sponso quiescit. Dicitur autem *lectulus* ὑποκοριστικῶς, quia breuis & pusilla pax ista, qua hîc fruimur, præ æterna illa, in qua sancti exultant, *& lætantur in cubilibus suis*. "

Lectulus etiam animæ (vt ait Honorius) est bona conscientia, in qua, vt in lecto secura, quiescit anima cum CHRISTO, quando se orando & legendo exercet, & amore Dei liquescit; & *floridus* est, quando aliis exempla bonæ vitæ præbet. Ipsa etiam est *domus Dei*, in qua CHRISTVS habitat vt sponsus in thalamo. domus (inquam) firma, ædificata super petram; quam nec flumina, nec venti irruentes subruere aut subuertere potuerunt. domus fulta optimis trabibus; *Tigna* vocat noster; quibus significantur virtutes solidæ, vt sunt quatuor illæ Cardinales, Iustitia, prudentia, temperantia, fortitudo (*iuxta Honorium*) item puritas castitasque mentis (*iuxta Nyssenum*) quæ per *cedrum*, rectè significantur. Nec tantùm firma est domus, sed etiam regificè ornata *cyparisso*, qui polita quadam congruentique compaginatione externum decus adiiciat; vt moneatur anima ad internas illas virtutes externi decoris, & modestiæ rationem adiungendam, & dandam operam vt præstet opera coram Deo hominibusq; benè olentia. quemadmodum domum suam ornarat sapiens ille architectus, qui monebat, *Omnia ordine & decenter fieri*.[a]

Honorius. Nyssenus. Vers. 17. a 1. Cor. 14. 40.

Possumus etiam in particulari, *laquearia* hæc cum Honorio exponere obedientiæ exempla; quia cypressus (*teste Nysseno*) se aptam & facilem omni sculpturæ præbet, obedientia verò omnes virtutes cælatura periti superioris inserit animæ. *Domus* etiam *animæ* corpus dici potest; *tigna* eius quinque sensus; *laquearia*, corporis membra; quæ sunt *cedrus* & *cupressus*, quando ad spiritus nutum militant, & se non carnalia, sed spiritualia ad incorruptionem exhibent instrumenta.

MIXTA INTERPRETATIO; DE DEIPARA VIRGINE.

§. 4.

ALANVS, audiens (inquit) Virgo se à CHRISTO commendari, vicem laudis reddit.] Quæ de anima dixit, (*in commentario*) eadem B. MARIÆ, Honorius (*in sigillo*) breuiter accommodauit. Rupertus verò notat, semper ferè in hoc carmine à sponsa laude & honore sponsam præueniri. Ferè in omnibus honore dilectam præuenit dilectus, ille mihi; *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra*: & ego illi; *Ecce tu pulcher es & decorus dilecte mi*: ille mihi; *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*: & ego illi; *Sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios*. causam ait esse, vt nos humilitatem doceat, & nos quoque inuicem honore præueniamus.

Vers. 16. Rupertus.

TV PVLCHER] q.d. ex quo ego pulchra per te facta sum, ex eo tu, etsi semper pulcher fuisti, pulchrior tamen factus es (*ait Rupertus.*) Nam verè in eo pulchritudinem tuam adauxisti, quòd cùm Deus esses, homo dignatus es fieri. *ita pulcher*, vt sis ipsa substantia pulchritudinis: *ita decorus*, vt sis ipsum decus humani generis. PVLCHER ES, quia tu tota pulchritudo mea es. Neque enim virga floris, sed flos virgæ pulchritudo est. Ego *pulchra*, quia virgo, & *pulchra*, quia mater: sed id per te vtrunque. Quia tu *pulcher* secundum diuinitatem, *decorus* secundum humanitatem. Tu non tantùm homo, sed etiam Deus, & idcirco (ait Guilhelm.) ego non tantùm mater, sed & virgo. "Quia æternæ diuinitati tuæ temporaliter accessit humanitas: & meæ virginitati, non successit, sed accessit fœcunditas. Sicut enim purus homo virginem matrem habere non potest; ita Deus homo matrem nisi virginem habere non potest.] *Lectulum* deinde exponit beatissimæ virginis vterum, in quo CHRISTVS nouem mensibus quieuit. *Domos*, Ecclesias: *tigna* Apostolos; *laquearia* doctores & viros Apostolicos.

Guilhelmus. Rupertus.

Alanus. „ Alanus verò sic; Lectulus CHRISTI dicitur caro quam assumpsit, propter duos „ lecti vsus. In lecto laborat homo in infirmitate, quiescit in sanitate. Similiter CHRISTVS in carne humana laborauit in infirmitatibus humanis ante passionem, quieuit „ in eadem carne post resurrectionem. Et eleganter dixit, *Lectulus noster floridus.* quia caro „ CHRISTI, quæ prius in vita floruit, per mortem effloruit, & per resurrectionem refloruit. Vnde in Psalm. 27. *Et refloruit caro mea.*] Sic ille.

Hailgrinus. Sed quia lectulus non sponsi tantùm, sed & sponsæ quies: idcircò aptiùs quod Hailgrinus censuit *lectulum* esse animam deuotā. Manet enim CHRISTVS in eo qui diligit „ eum: sed qui diligit filium, diligit matrem, & ita vterque manet in eo, qui diligit alterū. „ Sed tamen aliter & aliter. Nam in corde diligentis se manet filius, per inhabitantem „ gratiam; mater verò, per deuotionem ipsius, & inseparabile consortium matris, & filij „ in pietatis affectu.] videtis quo pacto cor nostrum fiat IESV & MARIÆ thalamus? si lectulus est eorum, continuò efflorescit. nam canit MARIA, *Lectulus noster floridus.* q. d. in cuiuscunque conscientia quietis locum inuenero, faxo mox efflorescat, decore pariter & odore. sit decora per ornamenta virtutum, sit odorifera exemplis bonorum operum. Subdit etiam quàm benè custoditus sit iste lectulus, collocatus in domo firma, & incorruptibili.

Vers. 17. *Domus* hæc anima sancta est, domicilium IESV & MARIÆ. *Tigna* huius sunt (teste eodem Cardinale) virtutes & gratiæ, sine quibus non est salus, & hæ per humilitatem profundæ radicibus, crescunt ramis in immensum, sunt putredinis nesciæ vt cedrus. *Laquearia* sunt diuisiones administrationum & gratiarum illarum, quæ sunt ad animæ decorem, licet non sint necessariæ ad singularum salutem; vt sunt prophetiæ, genera linguarum, virtutes, sanitates, discretio spirituum, & similia; quę si tignis fortiter non inhęreant, vt laquearia laxata, facilè corruūt: & sunt *cupressina*, quia licet istæ gratiæ inferiùs, qua proximis exhibentur, debeant diffundi & dilatari; semper tamen in conum tendere debent sursum, & in vnum illum tendere atque coangustari, sicut cupressus, quæ verè est vna; sicut & vnum nobis verè necessarium, nempe hunc lectulum nostrum in hac domo, sic fulta, sic ornata sternere, & seruare, vt eum sponsa suum vocare, & in eo requiem suam deligere dignetur.

Vers. 16. Guilhelmus. Guilhelm. *Lectulum* exponit sepulchrum Dominicum, & continuato sensu cum „ præcedenti pulchritudine sic scribit; Verè *tu pulcher dilecte mi & decorus*, sed secundum „ lippientem obtuitum humanum non est tibi *species nec decor.* verè tu *sol iustitia*, in cuius „ pennis sanitas, sed eclipsin sacræ mortis patiendo pro hominibus, niger apparebis ho- „ minibus; quasi *saccus cilicinus*, & quasi lumen exstinctum *absconderis sub modio*, poneris in „ monumento. Verùm quæ *vtilitas in sanguine tuo si descendas in corruptionem?* Ergò die ter- „ tia *reflorescet caro* tua, erit *lectulus tuus floridus.* Lectulus scilicet ille, in quo caro tua per „ triduum *requiescet in spe.* Lectulus ille tuus, nónne & meus? Nempe per maternum ero „ tibi commortua, & consepulta affectum. Ergo *lectulus noster floridus*, id est, reflorescente

Vers. 17. „ carne tua vernabit floribus nouæ resurrectionis. *Tigna domorum nostrarum cedrina. laqu. nos. cypress.* verè *caro tua requiescet in spe* citæ resurrectionis, verè *non dabit* Deus pater „ *sanctum suum videre corruptionem.* quia etsi *domum luteam habites*, id est, corpus terrenum „ & fragile, quod ex me sumere dignatus es; non tamen *consumetur à tinea* corruptionis, „ quia *tigna* habet *cedrina* & *laquearia cupressina*, id est, tutum est à generali corruptione „ qua omnis caro in suam redit originem.]

Sed cur dicit, non tantùm domus tuæ, sed *domorum nostrarum?* respondet idem Guilhelmus; quia non tantùm domus IESV, sed & domus MARIÆ hoc priuilegium commune fuit: eo quòd IESVS os ex ossibus, & caro ex carne MARIÆ fuit: ideò enim corpus matris, propter corpus filij, cū corpore filij à generalis lege corruptionis exceptum, perpetuæ imputribilitatis gratia conseruatum fuit.

Alanus. „ Confirmat ista Alanus his verbis; *Domus* hæ intelliguntur corpus CHRISTI & „ corpus Virginis, *tigna domorum* substantiæ corporum; quæ dicuntur *cedrina*, id est, imputribiles. Cedrus enim imputribilis est. Sicut enim credimus, corpus CHRISTI putre- „ dine non esse resolutum, vnde legitur Psal. 15. *non dabis sanctum tuum videre corruptionem:* „ ita probabile est à corruptione putredinis alienum esse corpus MARIÆ: vnde Augustinus

ſtinus in ſerm. de Aſſumpt. Virginis; non ſolùm carnem, quam CHRISTVS aſſumpſit, "
ſed etiam carnem de qua aſſumpſit; credimus eſſe aſſumptam in cœlum: vnde in oratio- "
ne edita legitur; *Nec tamen mortis nexibus deprimi potuit*, &c. Et niſi reſurrexerit, quare de "
ipſa dicitur; *Aſſumpta eſt MARIA in cœlum? Laquearia noſtra cypreſſina.* Laquearia quæ "
adhærent tignis, ſignificant corporum infirmitates, quæ adhæſerunt corporibus CHRI- "
STI & Virginis. Quæ eleganter *cypreſſina* dicuntur, quia cypreſſus ſolet adhiberi corpo- "
ribus quæ comburuntur, & mira ab eis fragrantia redditur. Sic infirmitates quæ ad mor- "
tem pertinent, & in Virgine, & in CHRISTO per patientias, quas in infirmitatibus ha- "
buerunt, mirabilibus redolent.] "

ANAGOGE.

FVTVRÆ noſtræ patriæ hanc imaginem eſſe facilè quilibet animaduertere poteſt. nam CHRISTI DOMINI iam glorioſi, quis ſplendor, decor, pulchritudo, Maieſtas in cœlis; cuius tanta iam erat, & apparuit tribus diſcipulis in terris? ſi tanta lux luminis creati, quanta Solis increati? ſi talis gutta, quale mare immenſum? Nónne illic beatitudo *lectulus* eſt ſponſi & ſponſæ, plenus cunctis deliciis, ac ſuauitatibus, & nouis ſemper ac nouis quotidie gaudiis, ac gaudiorũ incrementis effloreſcens? ſed tamen iuxta LXX. *vmbroſus*, quia oculus nullus ad culmen aut apicẽ eius poteſt pertingere, nemo quantus eſt, viſu, vel auditu, vel intellectu comprehendere. Nónne *tigna* cœleſtis Ieruſalem, dici poſſunt, Angelicæ mentes illæ quæ nunquam flexæ, ſemper enodes, & æternæ? Nónne inſerta iis ab incomparabili artifice Deo *laquearia*; angelorum cuſtodia & ſedulò miniſterio eò euecta, & ſibi quaſi vnita; dici poſſunt ad ſimilem incorruptibilitatem perducta, cœleſtia illa beatarum animarum agmina.

6.5. *Matth.17.*

Honorius etiam in hac vita quæſiuit, atque hunc lectulum & has domos inuenit. *Honorius.*
Anagogicè (inquit) CHRISTI Eccleſiæque *lectulus* eſt contemplatiua vita, in qua re- "
quieſcit à ſæculi tumultibus; qui lectulus *floret*, dum religioſorum multitudo ſe in ar- "
tibus & Scripturis exercet. *Domus cedrinis & cypreſſinis* tignis ab opificibus ædificatæ, "
ſunt clauſtra, à ſanctis patribus regulis, & honeſtis inſtitutis inſtructa. *Tigna cedrina* ſunt "
præpoſiti & abbates ſanctimonia redolentes, qui verbo & exemplo alios muniunt, & "
vermes criminum ſe macerando exſtinguunt. *Laquearia verò cypreſſina* ſunt monachi, & "
omnes religioſi, quorum ſanctitatis exempla templum Dei ornant, & aliorum onera o- "
rando portant. Et ſicut cypreſſus præciſa non reuireſcit, vnde & ante feretrum mortuo- "
rum ſolebat portari; ita ipſi nunquam ſæcularia repetunt, & ſemper quaſi præ- "
ſentem mortem aſpiciunt, & in habitaculum Dei coædificari "
votis & moribus appetunt.] "

IN CAPVT SECVNDVM CANTICI CANTICORVM.

SECTIO I.

a Vt tres Patres & Psellus apud Theodo Nyssen. hom. 4. et Philo. b Guidacer. Vatabl. Genebrar. Lusit. Osor. Moncaum. c Orig. hom. 2. vtraq; Theodor. & Cyrill. de incarn. Vnigen. c. 9. Ambr. lib. de Isaac c. 4. & Apolog. 2. de Dauid & serm. 5. in Psal. 118. Aponiũ, Cassiod. Anselm. Angelom. Alcuin. Bedam, Ruper. Honor. hic.

NONNVLLI *Græcorum veterum* a *ista; quæ sequuntur commate primo, secundoque; tribuunt sponsæ, rationibus tenuibus moti, vt mirer Neotericos tam frequentes in illorum sententiam ire.* b *Præstat sequi maius agmen Patrum Latinorum Græcorumque,* c *qui malunt à sponso Christo ista dici, cui sanè conueniunt optimè, vt sequentia docebunt.*

Principiò illud Notandum, quod fuit olim obseruatum à Decano Ambianensi; non Hailgrino, sed alio anonymo, cuius commentarius membranaceus, mihi commodatò concessus à regularibus S. Martini, hic intra mœnia Louanij degentibus, quorũ diligentiam bona certè & ampla M.S. veterum supellex adhuc hodie testatur; charitatem, quod bonis & doctis eam non inuident, vt alij multi. Decanus iste monet prudenter, solitum hic eclogis sponsam inuitare dilectum ad lectulum *&* domus penetrale, *hoc est, ad quietem & tranquillitatem, ad quam in hoc incolatu gemens Ecclesia suspirat: contra à sponso dilectam semper euocari* in vineas & agros, *hoc est, in solem, arenam, prælium; vt ab agonotheta decet Ecclesiam militantem. Et sanè militat omnis amans, &* militia est cuiusque nostrum vita super terram. *Cùm igitur sponsa delitias lectuli commendasset; nunc ex aduerso sponsus agri profert amœnitates, & in primis, pastoritia simplicitatis candida veritate, seipsum collaudans, confert cum rosis purpuræ nigricantis, & liliis candicantibus. Laudem verò suam præmittit laudi sponsæ, vt minori illa cum verecundia mox ferat se tam effusè in os laudari, & intelligat meritò reciprocum esse amorem amborum; qui adeò similes sint pulchritudine, & concolores, vt ambo liliis assimilentur. Denique cùm superiore capite tantùm fuerint proposita generalia quædam irritamenta mutui affectus; ordine nunc incipit sigillatim particularia quæque describere. A* rosis *orditur, quia veris ornamenta sunt flores, in quibus* rosæ *&* lilia *principatum obtinent: &, vt non obtineant, colorem tamen sponsi optimè indicabant;* qui candidus & rubicundus.

SECTIO I.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 1. Ego flos campi & lilium conuallium.	*Ego flos campi, lilium conuallium:*
VERBA SPONSI. 2. ✱ Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.	*sicut lilium in medio spinarum; ita proxima mea in medio filiarum.*

LITTERA.

§ 1. חבצלת

FLOS) ABAZELETH per sade in tertia, sunt qui velint significare lilium; alij rosam, quæ sit purpuræ nigricantis; alij florem in genere. quare noster rectè vt LXX. nomen generale retinuit, quia *rosa κατ' ἐξοχὴν* optimè flos, quia florum flos.

השרון

CAMPI) illius fertilissimæ planitiei. Hebr. ASARON, quod alij explicant, *vbertatis* seu *saturitatis*; quasi dicas florem benè alitum, planè saturum, & largo humore potum. Aquila nomen loci censuit, q. d. *florem Saronitum*, à campo Saronis, qui inter Ioppen & Cæsaream. Nonne tutiùs est cum D. Hieronymo exponere campum in genere, vt LXX. τοῦ πεδίου? quo pacto Patres omnes, licet diuersimodè interpretentur.

שושנת שש

LILIVM CONVALLIVM) vt non credam dictum de flosculo elegantissimo, quod vulgò nunc *lilium conuallium* vocatur; in causa est, nomen Hebræum SOSANATH per sin, vel vt alij legunt SVSANA, quod ipsemet Kimichi à SES, hoc est, sex foliis dictum fatetur. Sex verò folia sunt communis seu maioris nostri lilij, non verò lilioli illius minuti. facit etiam hæc etymologia, vt credam labi, qui SVSANA rosam interpretantur; d quarum vnica ratio est, quod sequenti versu SVSANA dicitur nasci inter spinas. futilis ratio. quia vox, *inter*, ibi non denotat locum seu situm natiuitatis lilij, sed est nota comparationis. Nec verò absurdum vna in areola rosas & lilia simul gigni.

d Thargum & Anonymum Eliã in Tisbite, Galatin. lib. 7. c. 5 & quosdam recentiores minus credulos.

Malo sequi veteres doctissimos LXX. Aquilam, & Symmach. & D. Hieron.[a] quibus Abenezra & Iarchius accedant. Confirmat quod etiamnum Hispani mixarabica voce *lilium* vocant; *acucena*: tum quod Phœnicium vocabulũ esse *Susana*, & *lilium* significare, & a liliorum copia, *Susan* vrbem dictam testãtur multi scriptores Græci [b]; sicut à rosa Rhodus, à flore Florentia nuncupata; & vnguentũ *Susinum*, cuius præcipua materia de liliis. Phœnices [c], ergo hanc vocem, vt & alias, ab Hebræis sunt mutuati. Hinc etiam patet à Kimchi deceptos Guidacerium & alios, qui *violam* hic vertunt. Nonne perspicua est recẽti illius ignorantia, dum ait, *Susana* à barbaris violam vocari? quis enim Latinorum, *Lilium* cum *viola* confundit? quo iure columen Barbariæ Latinos Barbaros nuncupauit, & Romanum idioma barbarum?

a LXX. & Hieron. hic, Aq. & Sym. Ps. 45 v. 1. b Athenæus lib. 12. Eustath. in Dionys. Et Etymologicum magnum. c Hesych. in σύσινον. Plin. lib. 13. c. 1.

INTER] potes quidem accipere de lilio crescente inter spinas, nam tale est, quod περικλύμενον, seu *caprifolium* vocant, & quidam *lilium inter spinas* appellant: sed tamen nõ tam dicit lilium crescere inter spinas, quàm quale est inter spinas spinis collatum lilium, talem esse inter filias Ierusalem iis collatam sponsam.

SPINAS] aiunt Hebræis decem nomina esse; quibus spinæ significantur; quod חוחים hoc loco positum, carduos significare.

EGO FLOS] De hoc flore, qualis & quantus, piè admodũ disseruit Absalon Abb. *serm. 1. de Annunc. B. Mariæ, qui est XX.* ostendit Deiparam, Virgam illam esse, de qua Psalmista, *Virgam virtutis suæ emittet Dominus ex Sion*, &c. *Psal. 109.* de qua processit iste *flos* fructu, odore, pulchritudine singularis. De cuius fructu amica sponsi in hoc eodem amoris Cantico satiata, sibi gratulans proclamat; *Sub vmbra illius quẽ desideraueram sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo.* fructum appellans charismatum dona O fructus *(ait)* dulcis, fructus suauis, quem appetit esuriens sine tormẽto, manducat sine fastidio, quo satiatur sine superfluo, sanatur sine recidiuo! ô fructus bone, fructus sapidissime, omne habens delectamẽtum, omnem saporem suauitatis: his tamen qui gustauerunt, quam suauis est Dominus! In aliis quippe est *manna* propter dulcedinem; in aliis est *lignum vitæ*, propter æternitatem; in aliis *panis*, propter fortitudinem; in aliis *vinum*, propter compunctionem; in plerisq; autem *oleum*, propter spiritus consolationem. De odore autem istius floris scriptum est, *Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorũ tuorum*, Cant. 1. & alibi: *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Gen. 27. Odor super omnia necessarius, vtpote infirmis purgatiuus, proficientibus cõfortatiuus, perfectis verò sanatiuus. Nonne vides agrũ huius mundi hoc odore plenũ? cùm videas alios iustitia fortes, alios charitate feruentes, alios promptos ad obediendum, & humilitatis obsequium; hos lacrymis irriguos, & ad eleemosynas profusos, plerosq; in laudem prorumpere, nõ solùm pro eo, quod veniam consecuti sunt; sed etiam pro eo, quod *gratiam pro gratia* receperunt. De pulchritudine verò *floris* istius sancta Ecclesia sibi applaudit canẽs, *Dilectus meus candidus est, & rubicundus.* verè *pulcher*, verè speciosus, qui licet *rubicundus* fuerit in passione, *candidus* tamen in essentia diuinitatis permãsit. Cuius & pulchritudinẽ Daniel Propheta commemorans, ait; *Vestimenta eius candida sicut nix, capilli albi sicut lana munda, corpus eius sicut chrysolythus, thronus eius sicut flamma ignis.* c. 7. Talis, teste Absolone, *flos*, CHRISTVS.

§. 2. MINI VERBORVM SPONSI. ex Vers. 1. & 2.

Igitur inchoat Salomon sponsus hoc loco, ab ipso redemptionis humanæ initio, Incarnatione sua (*Cassiodor. Honor. & alij*) cuius tempus ab effectibus significat. Verno enim tempore, mense illa Martio contigit; sicut olim Iudæis liberatio ex Ægypto sub idẽ tempus concessa. CHRISTI quoq; Domini nomen in S. S. est flos (*vide quæ diximus cõment. in Isaiam* [d]) ipseq; Nazarenus vocatus. vt flos in cœlo solem patrem, in terra plantam habet matrem: sic IESV pater in cœlo Deus, in solo mater virgo. vt calore solis & defluxu roris gignuntur flores: sic sine viri opera Spiritu sancto inumbrante, & rore diuinæ gratiæ defluente. flos iste Iessæus prodiit: *flos*, hoc est, decus CAMPI.

d c. 11. v. 1.

CAMPI] flos campi (ait Honorius) dicitur flos humilis nimis rubicundus; & est CHRISTVS humilis factus proprio sanguine rubricatus.] de CHRISTO fateor: de flore, nescio. nam rosam potiùs puto significari. Sequor autem Origenem, Ambros. Bedam, & alios, qui per *campum* intelligunt totum hunc mundum, cuius vniuersi decor fuit CHRISTVS DOMINVS. non, septo inclusus Iudæorum, *flos*; Sed aperto loco etiam gentes ad fruitionẽ suauitatis suæ inuitans. Idem peculiari iure LILIVM CONVALLIVM

est, hoc est, humilium & castarum animarum gloria atq; ornamentum. Dixi peculiari iure, tum quia sicut lilia copioso indigent humore, quare in vallibus, quàm in montibus, vberiùs proueniunt: sic etiã CHRISTVS in humiles gratiæ suæ vberiores fontes effundit, & magis perennem iis virtutum virorem, & castitatis candorem largitur.[a] tum etiam quia, vt scribit Honorius; In lilio quinq; considerantur, quia est candidum, habens colorem aureum prominentem, & est odoriferum, & pandulum, & semper incuruum: sic CHRISTVS candidus est in humanitate, aureus in deitate, odoriferus in prædicatione, pandulus in suscipiendo pœnitentes, incuruus in condescẽdendo peccatoribus, & eos subleuando. Ipse est *lilium conuallium*, scilicet ornamentum fidelium. sicut enim conualles sunt inter duos montes; ita fideles sunt inter duas leges, vel inter duos populos, Iudæos & Gentiles]

a Sic ferè D. Ambros. lib. de institut. Virginum c. 15. & lib. 7. in Luc. c. 12. Alcuinum, & Haym.

SICVT LILIVM] placet hæc adhuc spõsum sponsæ dicere. Dilectionis est præsentem in tertia persona alloqui. Non ego solus *(ait)* tam pulcher: debetur laudis pars dilectæ: cui si ceteras puellas conferas; quæ per se solæ *lilia* dicendæ; earum vrbanitas, rus merum; comitas, inuenustas; lepos, infacetia; ver nitidum, & flos ætatis, senium quoddam squalidũ, & sentium hiems inhonora videatur. Tale lilium est Ecclesia Catholica, INTER SPINAS, inter hæreticorũ & falsorum fratrum synagogas; quæ *filiæ* sunt eò quod ex CHRISTO progenitæ; *spinæ* sunt quia vulnificæ, & succo gratiæ aridæ, vtpote foris extra Dei paradisum, longè ab arbore vitæ, & à fonte perennium genitore fluminum crescentes. *Sic D. Leander, & alij.*[b]

b D. Leand. hom. de Laudibus Ecclesiæ in III. Concil. Toletano. Ambros. Orig. Theodoret & Iustus hic.

Honorij verba digna sunt memoria. Sicut ego sum, *(ait sponsus)* lilium conuallium, videlicet ornatus humilium: sic eris tu amica mea *lilium spinarum*, id est, decus gentium. & sicut ego sum *lilium inter spinas*, videlicet Iudæos me pungentes & lacerantes: sic eris tu Ecclesia amica mea *inter* gentes *filias* Babylonis, id est, cõfusionis, quæ te multis spinis cruciatuum pungent, & multis pœnis lacerabunt. In *spina* tria notantur, citò floret, citò arescit, aculeis pungit: ita mali citò diuitiis florent, in virtutibus citò arescunt, & igni apti sunt, malis moribus bonos pungunt.] Ait, *filias*, non *Ierusalem*, sed absolutè *filias*. filiæ namq; *(ait Rupertus)* cùm absolutè dicuntur, ferè nunquam significationem bonam habent. vt in illis, *Filiæ discurrerunt super murum, sed exasperauerunt*, &c. Gen. 49. v. 22. & alibi: *Multæ filiæ congregauerunt diuitias*, &c. Prou. vlt. v. 29. Itaq; *spinæ* & *filiæ* blasphemiæ sunt Iudæorum, sectæ sunt hæreticorum.]

Rupertus.

TROPOLOGIA.

§. 3. VERBA SPONSI. Vers. 1. Honorius.

HIs quæ de lilio & spinis dixi in Floridis, *Panegyri. 1.* nunc addam nõnulla hoc loco: nam ex illis alioqui posest satis copiosa huius & sequẽtis §. materia depromi. Moraliter *(inquit Honorius)* CHRISTVS est *Flos campi*, honor & odor lectuli sui, scilicet animæ in fide integræ, quam facit in sancto studio florere: & est *Lilium conuallium*, id est, decor humilium animarum, quæ sunt conualles, quia inter superbos & diuites sunt pauperie depressæ, quasi inter montes sitæ. Et sicut CHRISTVS *lilium* fuit *inter spinas*, scilicet inter Pharisæos & hypocritas: [*addenda hic comp. etiam Ecclesiæ, & sicut sponsa quoq; est lilium inter spinas, nempe hæreticos & falsos fratres, sic etiam anima fidelis est lilium inter spinas,*] CHRISTO sponso similis fit anima, quando & in verbis factisq; est lilij castitas seu candor, & in cordis intimo aureus color caritatis. tolle hoc aurum, candor paullatim minuitur, & suaue fragrantia mox emoritur.

Nyssenus.

Secundùm Nyssenum, anima, se longè à terrenis curis surrigens, & puro efferens oculos columbinos intuitu in Deum, sic à sponso vt odorum *lilium* conseruatur; ne à *spinis* vitæ, hoc est, humano generi aduersariis potestatibus præfocetur: quæ *filiæ* sunt natura, sed malitia in *spinas* degenerarunt.

Hailgrinus.

Hailgrinus censet duplicem humilitatem significari, vnam qua quis se maioribus subiicit, & vltra pares non attollit, per *campum*; alteram, qua quis se paribus subiicit, & infrà minores conatur descendere, per *conuallem*. vtrâq; humilitate opus animæ si futura *lilium* sponso. Nam sponsus conualles diligit, in conuallibus habitat: non requiescit spiritus eius nisi super humilem. Est *lilium cõuallium*, id est, humilium decus: ex ipso cãdent, ex ipso fragrant, & vtrunq; non sibi, sed ipsi; quia non sunt sui, sed eius. ipsi humilitatem capitis sui secuti, influxu eius, & similitudine fruuntur. gaudete humiles, quia sponso similes.

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, DE DEIPARA.

CASSIODORVS, (quem alij [a] secuti) notat *campum* non arari, non proscin- §.4.
di, non vllo vomere prosulcari; & ideo hoc de verbo ex virgine nato intelli- *Cassiodorus. Versu 1.*
gendum: & ideo quoque se non ruris, sed *campi florem* vocare, quia virgineæ *a Rupert. Honor Haelgre*
carnis fructus est, secundum vaticinium Esaiæ cap. 11. *Lilium conuallium*, dici *Guilhel. Alex.*
quia filius humilium parentum. Veniens enim Dei filius in mundum, non solùm homo
fieri dignatus est, sed etiam pauper homo pro nobis: nec etiam diuites, sed pauperes e-
legit parentes, vt particeps factus paupertatis nostræ, diuitiarum & gloriæ suæ nos facer-
ret participes.]

Rupertus *florem campi*, explicat decus generis humani: *lilium* formositatem præ
filiis hominum. *Conualles*, non tantùm proximos parentes, pauperes etiam censu; sed &
maiores illos Patriarchas, Dauid & cæteros; qui & si diuites censu, mente pauperes; & si
montes meritis, corde conualles fuerunt. Fuit ipse CHRISTVS (vt perpendit Ruper- *Versu 2.*
tus) *lilium inter spinas*, quando tolerauit tot & tantas impiorum blasphemias, sustinuit *Rupertus.*
probra, alapas, flagella, coronatus insuper corona spinea. sic quondam pater Abraham *Gen. 22. 13.*
leuans oculos, vidit post se (quia nondum venerat, sed suo tempore venturus) *arietem* (ani-
mal innoxium præfigurabat innocens hoc lilium) *inter vepres* (blasphemias, maledicta,
& spinas illas) *hærentem cornibus.* (manus totumque corpus vinctum.) Sed & MARIA
fuit *lilium inter spinas.* quia quæcunque spinæ filium, eædem matrem confixerunt & la-
cerarũt, vulneribus condolentiæ & compassionis: & sicut filius spinas pertulit ac confre-
git: sic de matre veraciter semper prædicabitur, *cunctas hæreses interemisti.*

Alanus ita scribit; *Campus* dicitur humana Christi natura. Sicut enim in campo *Alanus.*
florum pullulat varietas: sic in humana Christi natura virtutum pluralitas. In ea fuit vio-
la humilitatis, patientiæ rosa, lilium castitatis. Huius campi *flos* fuit CHRISTVS, id est,
decor, secundum diuinitatem: quia & ex virtute diuinitatis habuit in humana natura
donorum plenitudinem. Eleganter autem humana CHRISTI natura per *campum* si-
gnificatur, propter amplitudinem & planitiem: quia in eo nullus fuit scrupulus erroris.
Vnde & de eodem dicitur: *Lilium conuallium.* Quia perfecta humilitas fuit in MARIA,
& in humana CHRISTI natura. ideo persona virginis & humana natura verbi; *valles*,
dicuntur propter eminentiam humilitatis; & non solùm *valles*, sed *conualles* ratione si-
militudinis, quia virgo specialiter CHRISTO fuit similis.

Guilhelmus ad partum sine dolore rettulit, nec malè. Dici vult non, *lilium spinarum*; *Guilhelmus.*
sed *lilium inter spinas*, quia ex eo spinæ nec mollescunt, nec candescunt. sed magis horre-
scunt, & tamen simul exortæ non suffocant lilium. *Filias* vult vocari omnes alias ex Eua
genitas; quæ *spinæ* quia concipiunt in libidine & pariunt in dolore. Quod enim dictum
Euæ matri, *in dolore paries* [b] dictum & filiabus; Vnde veritas, *Mulier cùm parit, tristitiam* *b Gen 3. v. 16.*
habet, quia venit hora eius. [c] Sed virgo lilium, quia pariens gaudium & lætitiam habebat; *c Ioan. 16. v. 21.*
& erat ei parienti, *in voce exsultationis & confessionis, quasi sonus epulantis.* [d] quia nihil in eam *d Psal. 41. v. 5.*
de maledictione matris Euæ transierat. peperit vt cæteræ; sed non in dolore, vt cæteræ:
quia non in libidine concepit, vt ceteræ. Numerabatur virgo mater inter matres,
(hoc est, *lilium inter spinas*) quando quotannis cum cæteris Ierosolymam ascendebat: sed
tum singulæ illæ, quas pepererant spinas, secum ducebant; sed hoc *lilium inter* illas *spinas*
suum secum *lilium* adducebat. Quid parerent spinæ nisi spinas? corruptæ matres nisi pu-
ros homines & peccatores? at virgo mater peperit redemptorem, *Lilium* peperit *Lilium*
conuallium; lilium virginitatis, lilium maiestatis; cuius candore tenebræ fugantur, cuius
odore mortui suscitantur, cuius tactu leprosi mundantur, & omnes infirmi curantur:
lilium, quod filij spinarum *spinæ* pupugerunt, quando sacrato eius vertici coronam spi-
neam imposuerunt. *Videbunt* suo tempore *in quem pupugerunt*, & experientur æquissi-
mum iudicem, quem iniquissimo iudicio addixerunt.] Alanus, *filias* intelligit Diaboli,
quia patri similes.

ANA-

ANAGOGE.

§. 5. CHRISTVM florem campi & lilium conuallium, anima fidelis imitatur: quando de hac planicie & campo mundi huius, contemplatione munda assurgit; & ex hac vita ad cœlum migrans, iam expurgata vitiis, candida, & virtutibus odora, & caritate flagrans vt aurum ignitum, se hisce mundi spinis eripit, & quæ in generatione praua viuens non fuit suffocata, velut *lilium inter spinas*; aculeis peccatorum illæsa; vel sanata à puncturis, quas acceperat, suauem sponso cœlesti odorem fundit.

Honorius. „ Aliter Honorius, cuius verba sunt: *Campus* scilicet terra inarata, est ordo virginum „ in Ecclesia, cuius *flos* est CHRISTVS, quia eius delectatio, corona & præmium. *Conuallis* verò est ordo coniugatorum, inter virgines & continentes, quasi inter duos montes, „ sitorum; quorum est CHRISTVS *lilium*, scilicet candor & gaudium: & sicut *lilium* est „ *inter spinas* decore & odore; sic Ecclesia perfectorum est inter filias Ierusalem, id est, in„ ter imperfectos, decore vitæ & odore doctrinæ. Perfecti dicuntur, quia omnia munda„ na reliquerunt, dicente Domino; *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.*[a] Imperfecti dicuntur, qui adhuc mundo vtuntur, de quibus dicitur; *imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.*[b]

a *Matth.* 19. v. 21.
b *Psal.* 138. v. 16.

CAP. II. SECTIO II.

SECTIO II.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 3. *Verba Sponsae.* Sicut malus inter ligna siluarũ, sic dilectus me⁹ inter filios. sub vmbra illius, quem desiderauceram, sedi, & fructus eius dulcis 4. gutturi meo.* Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit 5. in me charitatem. *Fulcite me floribus, stipate me malis: quia 6. amore langueo.* Lęua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.	*Tanquam malum in lignis siluarum: ita fraternus meus inter medium filiorum. In vmbra eius concupiui & sedi: & fructus eius dulcis faucibus meis. Introducite me in domum vini: ordinate in me charitatem: Confirmate me in vnguentis: stipate me in malis: quia vulnerata charitatis ego sum. Læua eius sub capite meo, & dextera eius amplectetur me.*

LITTERA.

§. 1. VERBA SPONSAE. *Vers.* 3. MALVS) Origenis Homeliarum interpres Latinus (caue putes ab ipso positum Origene) ad vitandam vocis ambiguitatem, *Melum* pro *malo* ponere maluit. Aponius & post eum alij,[c] restringunt ad malogranatum. Miror, cur hoc etiam in carmine nupero vir doctus reddiderit; cùm notissimum תפוח sit, Hebræis THAPHAH significare malum pomiferam illam communem cunctis regionibus, non pomi speciem aliquam definitam aut certam.[d] malogranatum verò S.S. vocat RIMMON.[e] & ne putes idem significare, à Ioële[f] distincta apertè inuenies; RIMMON, GAM-THAMAR VE THAPHAH, *malogranatum & palma & malum.* Deinde punica non conuenit huic loco, flore inodoro, fronde parua & rara, li- רמין gno exiguo, nodoso, despicabili: melius conueniret medica malus seu citria, de qua dictum putat Ionath. Chaldæus: nam his omnibus dotibus, quæ desunt punicæ, præditam

c *Hailgrinus, & prior Angelomus.*
d *infrà* v. 5. & c. 8. v. 5.
e *Cant.* 4. v. 3. & 8. v. 2.
f *Ioël.* 1. *Vers.* 12.

ditam te Maro docebit. 2. Georgicor. nec ignotum, citria siue Hesperidum mala in de-
liciis amatoriis numerari. testis pastor, qui aurea decem mala miserat, cras altera missu-
rus: testis Atalanta ab Hippomene tribus citriis superata. Verùm quid opus contrahe-
re latam vocis significationem? sequendus potius consensus Hebræorum [a], & Græco- a Abenezræ,
rum [b], & Latinorum [c]. Malus enim siue pomum Symbolum fuit amoris, non tantùm Iarrij, Kimchi.
Philostrato, Nicandro, Theocrito, Catullo, Propertio, Virgilio, & aliis poëtis; quibus b Orig. Theodo.
Amores nati sub malo, sub eâdem arbore lusitant, & amantes malis se petunt, ac donāt; & apud illum,
sed etiam somniorum interpretibus, quibus in somno visa poma fruitionem pollicen- Nilo, Maximo,
tur, vt ingeniosè deliranti Artemidoro; & statuis ac numismatibus, in quibus Diones Psello.
filia, vt fructum amori sacrum, malum manu tenens, proponitur. *Lege Eustathium in lib.* c Ambrosij,
8. Odyss. & Pierium lib. 54. Hieroglyph. Cassiodoro,

SVB VMBRA] hoc noster cum Symmacho, sed quod sequitur id Symmach. cum Gregorij, Ho-
LXX. nam vertit, *sub vmbra eius concupiui.* norij, Guilhel-

QVEM DESIDER.] Aponius, Cassiodorus, Honor. Haym. & alij multi legunt; mi, Bernardi,
Quam. Sed eam lectionem D. Bernar. *in serm. de aquaductu in Natiuita. Mariæ*, reprehen- Anselmi, VVil-
dit. Melior quidem est altera (*quem*) & probata Iusto, Gregorio, Bedæ, Alcuino: tamen leramo, Hay-
haud multum refert. quia in eandem sententiam id recidit, & Hebræa Græcaq; non ma- mon Ruperti
gis vni quàm alteri lectioni fauent. sensus simplicissimus est: sub vmbra eius cupij sede- & Alcuino.
re & degere; & sedi, & degi, vt cupiebam: libens sub ea versor.

IN CELLAM VINARIAM] ad verb. *in domum vini.* vt noster, sic etiam Sym- Verſu 4
machus. Minus autem consentaneè fonti Hebræo LXX. & Symmach. *Introducite.*

ORDINAVIT] sic rectè noster. minus rectè LXX. & Græci eos secuti, *ordinate*,
& Symm. *coaceruate mihi char.* & D. Ambros. [d] *Constituite me in dilectionem.* Hebræum à
præcedenti dependet, ideò debet accipi eodem tempore & modo: ad verbum est; *Ve-* d In Psal. 118. Serm. 5.
xillum eius super me dilectio. errat qui, *sigillum* vertit: DEGEL, cum sex punctis significat דגל
vexillum. cur noster *ordinauit* verterit, mox dicam sequenti. §. Mercer. explicat, prætulit
mihi tanquam vexillum amorem, quo me ad se attrahat; vt vexillo attrahuntur & con-
gregantur milites, vt eo semper oculos coniiciant.

FLORIBVS] ASISOTH, per sin, volunt recentiores significare *lagenas*, seu phia- Verſ. 5.
las vini. ebriosam certè faciunt sponsam, & abusam vinaria cella. radix est ASAS, signi- אשישות
ficat *fundare.* hinc ASIS fundamentum. ad verbum ergo est; *Fulcite me in fundamentis*: אשש
quod cum LXX. Symm. & D. Hieronymus aduerterent obscuriùs esse dictum, censue-
runt loco *fundamentorum* in genere; reddendum sibi clariùs id, quod sponsa sibi, ne cor-
rueret, fulcimenti loco petebat adhiberi: cumque id intelligerent procul dubiò ali-
quid deliciarum amatoriarum, & aptum arcendis deliquiis animi (quibus crebrò spon-
sa laborabat) esse oportere; non malè LXX. verterunt ἐν μύροις; quod Origenes vide-
tur duplici ρρ legisse & putasse de myrrhæ arbore actum; alij de vnguentis accepêre. Re-
ctiss. noster vertit, *floribus*, de quibus proxima mentio fuerat, cum Symm. qui reddit:
reclinate me in flore; sanè flores sunt sequentium pomorum pignora. Quoniam tamen re-
uerà vocis Hebrææ significatio adhuc manet incomperta; idcirco noster interpres, pro
necessitate materiæ, de qua disseritur, diuersimodè reddere consueuit; aliquando ex-
primit voce, *confundendi* [e] aliàs *letandi*, alias *similam oleo frixam* exponit, [f] quin & *vinacia* e Isai 46. v. 8. & 16 7.
vuarum, [g] & hoc ipso loco ex D. Hieronymo patet quosdam vertisse, οἰνάνθιον, *œnan-* f 1. Reg. 6. v. 19.
thinis. g Osee 3 v. 1.

STIPATE) apto vsus vocabulo. nam RAPHEDV, non tam significat, *consternere*; רפדוני
quod etiam parum cōuenit: quàm *roborare*, vt confirmant LXX. Ionathas & Abenezra.
Quidam ex Græcis exponunt; *circumdate.*

SVB CAPITE) ipse caput meum lapsabundum sustentat, ipse me arctissimèample- Verſ. 6.
ctitur. est robur meum, est amor meus. satiùs enunciando hæc, quàm optando expli-
cantur.

Scitis Amebœum esse carmen, quo alternis respōnsant. nunc sponsa largiùs cum
fœnore sponsum laudat. Ait, Lilio me comparasti, sed lilium esu non gratum, nec vm-
bram fessis præbet in æstu: tu MALVS ES INTER LIGNA SILVARVM.
specie ego meliore, quàm adolescentulæ sociæ meæ: tu toto genere præstantior es
ephœbis

ephœbis sodalibus tuis, qui tecum collati viuentis animæ videntur expertes, ac veluti securibus supernatæ trabes. Viua tu *malus* consita in hac mundi silua; si folium specto, densum virore concinno; si florem, albo flauoque mixtus suaui rubet colore, odore inuitat, vmbra allicit; si fructum sumo, vtilis & iucundus est poculis dapibusque. Cæteræ arbores licet attollant capita, vt abies; fronde luxurient, vt taxus; ramos pandant, vt quercus; flosculorum aliquid proferant, vt tilia: quædam odore, quædam vmbra nocent, fructu carent omnes. TALIS ergo DILECTVS MEVS INTER FILIOS, ceteros homines. Quid ergo mirandum si, sicut iter facientes, cùm arboris *mali* amœnitatem intuentur, facile inducuntur vt sub ea meridientur; sic ego visa dilecti pulchritudine, & ignitis sermonibus accensa, & blanditiis muneribusque pellecta, propiùs adire desiderarim; & SVB VMBRA ILLIVS QVEM DESIDERAVERAM, vt eius suauitate perfruerer, audacior amore impellente, accessi, & SEDI; votis potita obtinui quod cupiebam. Nam (vt rectè D. Cyrillus) [a] *sedere* significat firmitatem & constantiam: ideò hîc pro securè requiescere accepit D. Gregorius. [b] Quare, & FRVCTVS EIVS fuit DVLCIS GVTTVRI MEO. Non solùm optarat alloquium, sed & oscula & amplexus: igitur verborum quadam Metaphora pereleganti, significat se in collum sponsi loquentis ruisse, & oscula libasse. hæc enim sunt arboris mali poma, quæ palato gratissima decerpserat.

a In Osee. e. Vlt.
b Lib. 5 in 1. Reg. 4.

§. 2. VERORVM SPONSAE MENS. *Versu 3.*

Sed pergamus ad medullam verborum. CHRISTVS omnium Patrum consensu est *malus*; per cuius florem odor fidei, per colorem virtutum variarum decus, per potum pretiosus in altari sanguis, per esum fructus viuifica caro in Eucharistiæ Sacramento est accipienda, cum D. Ambrosio, [c] Philone, Psello, Anselmo, & Ruperto: Sicut & Rabbini de suo veteri manna sunt interpretati.

Per *ligna siluarum* intellige, non Angelos, vt Origenes; [d] siluarum enim nomen terris tantùm conuenit, vbi feræ perturbationum stabulant, vt optimè Nyssenus: [e] sed ipsos homines, non quidem bonos tantùm, quod volunt Ambros. [f] Iustus, Apon. & Psellus; nec malos tantùm, quod volunt Nyssenus, Theodoret. & Rupertus; sed malos simul ac bonos, cum Nilo & Maximo apud Theodoret. Philone, D. Gregorio Magno, & Honorio. Nonne siluestres arbores sunt, qui virtute propria nullum ex se possunt spiritalem fructum, salutarem, & perfectum proferre? qui superbia tument, & per opinionis errorem sublimi cœlum pulsant vertice? qui duntaxat aculeos spinarum & verborum superflua folia parturiunt? qui fructus cassos operum sine mercedis æternæ merito gignunt? qui ramos profanæ sapientiæ, & externorum bonorum dilatant? quorum poma glandes porcorum sunt? nonne siluæ quoq; sunt cæteræ *arbores autumnales, eradicatæ, bis mortuæ*? solus sponsus est *lignum vitæ*, de quo D. Ioannes in Apocal. [g] *plantatum iuxta riuos aquarum*, de quo Psalmista. [h] Addit Ecclesia se *mali* commoditatem auide arripuisse.

c Lib 8 epist. ad Irenaeum 62. ceterum hic
d Hom. 3. sic etiam Iacob de Valenc.
e Hom 4.
f Serm 5 in Ps. 118. alij hic
g Apoc. 22. v. 2.
h Psal. 1 v. 3. nã de CHRISTO sensum est interualu, vt ibi docebitur.

SVB VMBRA, &c. Primùm quidem Deus Ecclesiam veterem, per Arabiæ deserta, cum Mose peregrinantem; à diurno æstu, nube protegebat, & lege per Mosem data, quasi cibabat: sed lex ista spiritualem famem non sustulit, quin etiam ardor concupiscentiæ ac vitiorum ipsa prohibitione magis accendebatur. fuit ergo opus alia *vmbra* & alius cibus, quem breuiter his verbis Honorius proposuit; Similitudo est ab illo qui onus in æstu portat, & in vmbram arboris festinat. *Vmbra* fit ex corpore & luce, & est itinerantium refrigerium ab æstu, & protectio à tempestate: *arbor vitæ*, scilicet *malus*, est sancta crux; *fructus* eius, CHRISTVS; *vmbra* tutela vel refrigerium humani generis, quod graui onere peccatorum per æstum concupiscentiæ premebatur. constabat vmbra illa ex luce diuinitatis, & corpore opaco humanitatis. sub hac vmbra sedit Ecclesia, quando in fide CHRISTI requieuit.] Hanc vmbram poscebat Dauid; [i] *Sub vmbra alarum tuarum protege me*; hanc Ieremias, [k] *In vmbra tua viuemus in gentibus*: hanc Osee, [l] *Conuertentur sedentes in vmbra eius*; quod de CHRISTO illic optimè Chaldæus Paraphrastes. Subdit Honorius, *fructum* huius arboris esse doctrinam Euangelicam; *guttur* Doctores Ecclesiæ; quibus hic *fructus* est *dulcis*, quando spiritualem doctrinam recipiunt discendo, & suauiter in alios docendo effundunt. consentiunt pleriq; Patres huic expositioni. [m]

Honorius.
i Psal 16 v. 9.
k Thren. 4 v. 20.
l Osee. 14 v. 8.
m Orig. hom. poster. Psell. h. & quoad hoc vltimũ Apon. & Philo.

De *vmbra* verò B. Greg. optimè disseruit, plures quidem vmbræ significationes adducens, sed huic loco incarnationẽ Domini accommodans, sub cuius protectione ab æstu deside-

desideriorum carnalium sponsa requieuerit. [a] Cassiodorus *vmbram* exponit diuinitatis protectionem. Absalon aût *ser.22.* ignominiam passionis, & *fructum*, charismata Spiritus sancti. Sub vmbra, inquam, ILLIVS arboris pomiferæ, non sub taxis hæreticorum, non sub ilicibus Iudæorum, non sub sterilibus platanis philosophorum, non sub lucis obscuris idolorum: sed *sub vmbrâ* arboris *illius, quem desideraueram*; sperabam enim suauissimum gustu fore, nec fefellit opinio.

a Lib. 33. Moral. c. 3 in princ.

ET FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO. Potes accipere de prædicatione Euangelij, cum Philone & Aponio; vel de contemplatione diuinitatis, cum D. Gregorio, Cassiodoro, Bernardo, Haimone & plerisque; vel, quod maximè arridet, vt dixi, de ipsa CHRISTI Domini viuifica carne in Eucharistiæ Sacramento. statim enim subdit, non tantùm famem sedatam à sponso, pretioso scilicet hoc cibo; sed & sitim extinctam, vtique calice salutari Eucharistico: Quoniam hoc indicat dicens:

INTRODVXIT ME REX IN CELLAM VINARIAM] Duæ meliores hoc loco interpretationes occurrunt. Vna de fidelium congregatione in festo Pentecostes, quæ tum adeò fuit repleta musto Spiritus sancti, vt ebria meraciore vino crederetur æstuare: [b] hæc est Iusti Orgelitani, & D. Bern. altera est de sanguine Dominico, quam insinuant D. Nyssen. & Psellus, & Pascasius Radbertus, [c] hanc sequor & explico; ipsemet Rex sponsus *me introduxit* in apothecam vini: hoc est, iussit introire ad altare Dei, & illic sumere calicem salutaris Domini, qui Deum lætificat, qui hominem viuificat: sic prô vinea quam dereliqui, cellaria melioris nectaris sum adepta.

Vers. 4.

b Act. 2. Iustus Orgel. b. D. Bern. serm. 49.

c Lib. de Eucharist. c. 11.

Non potui prætermittere Ruperti verba; Malus fructus, imò malus morsus, quo Adam per Euam vitam perdidit, & mortē inuenit: bonus *fructus* quo genus humanū per MARIAM mortē perdidit, & vitā inuenit, vbi tempus venit huiuscemodi fructus edendi: *accipiens panem & vinum, & benedicens; Accipite*, inquit, *& comedite, Hoc est corpus meum. Accipite & bibite, Hic est sanguis meus.* Non vidistis ibi carnis & sanguinis speciē? profectò nec Eua videbat promissam sibi à serpente Dei similitudinem. Attamen illa credidit, quod non videbat, serpenti dicenti, *Nequaquam moriemini, sed eritis sicut Dij*; magis quàm Deo dicenti, *morte moriemini in quocunque die ex eo comederitis*. Plus, inquam, serpenti, quàm Deo credidit. Iusta ergò lege, vt expietur iste reatus malæ credulitatis, exigitur fides: vt credatis quod non videtis. credatis, inquam, Deo dicenti; *Hoc est corpus, & , Hic est sanguis:* magis quàm serpenti, qui per hæreticos dicit, Non est caro, non est sanguis, &c.]

Rupertus. Matth. 26. & 1. Cor. 11. Gen. 3. & 4.

Alanus etiam per *ligna siluarum*, hæreticos intelligit. Ligna siluarū porcos (inquit) priùs quàm homines pascunt, quia Diabolus cum membris suis (scilicet hæreticis) immundas animas per immunda desideria pascit; aliter CHRISTVS qui pascit carne sua benedicta & sanguinis viuifici latice.]

Alanus.

Effectus autem huius poculi quis fuerit scire vultis? ORDINAVIT IN ME CHARITATEM] Quemadmodum milites in periculo ad suum sese vexillum recipiunt; sic quotquot in Ecclesia militant, ad vnam charitatem omnes confluant, necesse est: quia hac velut tessera filij Dei à cæteris dignoscuntur: & Deus tunc nos suæ militiæ ascripsit, quando *charitatem in cordibus nostris diffudit.* Quisquis hoc vexillum repudiat, & mortuam fidem sequi mauult, transfuga est, infidelis est. hoc nobis Hebræa verba significant. Noster loco vexilli, *ordines militum*, licet obscurè, substituit. nam *ordinauit in me char.* non aliud est, quam si dixisset, statuit me sub vexillo charitatis, iussit me in hoc ordine militare. Rectè verò, sicut & LXX. vsus fuit verbo *ordinandi*; tum quia (vt ait D. Augustin.) [d] nihil est aliud perfecta & vera virtus, quàm ordo amoris: tum quia sponsa his verbis hoc voluit; non sum suaui illo nectare dementata, non ebullit in me concupiscentia, non agor in furorem aut vagor bacchabunda; sed probè mihi consto, sobrius est amor meus, & rerum personarumque quam oportet æstimationem, & dispositiones, ordinemque, plenè teneo: quia sequor charitatem quasi cynosuram. hæc semper ordinata est, non minùs quàm acies instructa suis vexillationibus. sic enim charitas primo loco Deum collocat, se secundo, tertio proximos, & hos ipsos quosdam in principiis, quosdam in media acie, quosdam in agmine extremo. hæc plurimorum sententia: [e] inter quos paucis versibus VVilleramus.

d Lib. 22 de ciuit. Dei, c. 22.

e Sic August. si modò auctor lib. de substant. dilectionis c. 4. & 5. Fulgentius lib. 1. ad Monimum c. 20. Nyssen. Apon. & Honor. & alij hic.

Willeramus.

In vini plenam me Rex ducens apothecam
Ordine mox duplicis clemens instruxit amoris.
Dicta noua legis promulgans gratia legis,
Quo sit amore Deus docuit vel frater amandus.
Ordo sed his rebus subtilior est adhibendus.
Ordinis hæc virtus & lex erit: vt sit amandus
Tota mente Deus, totis voti speciebus,
Viribus & totis: Fraterni rursus amoris
Ordo tenendus erit, venerari quippe docebit
Maiores natu, vel canos sensibus, actu
Vt non solus amor, sed honor, reuerentia maior
Impendatur eis: dilectio libera cunctis,
Non dubitans ipsos gratanter amare inimicos.

In hoc ergo ordine, in hac amoris vexillatione stationem suam ne deserere virium imbecillitate cogatur, subiungit auxilij petitionem. FVLCITE ME FLORIBVS, STIPATE ME MALIS, QVIA AMORE LANG. Aueo (inquit) in hoc ordine gradum figere, & iam oculis animoq; meo sic amoris, quod sponsus extulit vexillum, obuersatur, & crescit in horas dilectio; vt iam nec gaudij magnitudinem, nec amoris vehemẽtiam feram; nihilque mihi penè vigoris supersit. nescio quid omnes miseræ mihi sensus eripiat, genę pallent, tintinant aures, nutat caput, cor palpitat, genua labãt, oculi nocte teguntur, linquor animo, deficio, collabor. venite suppetias, accurrite fidi comites spõsi, flores & poma labanti admouete; quorum fragrantia spiritum resumam, aggestu verò, quasi thoro & ceruicalibus, erigar & sustenter erecta. Sic languere cœpit Ecclesia postquam IESVS instituto in ea venerabili Sacramento corporis & sanguinis sui, Spiritum sanctum misit; qui corda incredibili ardore charitatis & martyrij, & feruenti zelo quamplurimos alios secum ad æternam gloriam perducendi inflammauit. Hinc enim illa medullitus erumpentia, *Cupio dissolui & esse cum Christo. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me* CHRISTVS. *Tu scis domine quia amo te:* & infinita talia in S.S. similem quoque languorem, & flammiuomum desiderium spirantia multa reperias, apud D. Chrysost. D. August. D. Gregor.[a] & alios Patres.

Vers. 5.

" pentia ... " iam non ego

[a] Chrys. hom. de turture, to. 5. August. Soliloq. c. 1. Greg. lib. 2. in Ezech. c. 15.

Flores quibus petit fulciri sunt exempla CHRISTI & Sanctorum, vt benè Apon. ac Beda. *Poma* sunt preces Sanctorum, suauissimi coram Deo odoris, quibus in hoc mũdo Ecclesia se petit sustentari. Sic Origen. *hom. 3.* pro Langueo LXX. & Sym. *Vulnerata sum*, & pro *amore*, Symmach. φίλτρῳ. quæ cuncta eodem recidunt. Philo Carpath. hoc loco mutilus est, quantum conicio, & posita pars commentarij fuit pro textu Cant. vel ex qua versione id hauserit, nescio: nam exhibet; *sepelite me in numero iustorum*, quod immane quantum ab Heb. Chald. Græc. recedit. sed ad rem. Sagitta hæc electa, CHRISTVS est saucians corda vulnere diligentis, meliore cunctis osculis odientium. *vide D. Ambros. ser. 5. & 15. in Psal. 118.* Quo verò pacto Dei amor vulneret, simulq; perficiat ac sanet, docebit vos expertus haud dubiè D. Thom 1. p. q. 28. art. 5.

Cum hæc à sodalibus sponsa petiisset, animaduertit ea quidẽ profutura, sed animum nequaquam satiatura, nec penitus flammas extinctura. Conuertitur ergo ad ipsum sponsum præsentem, & amatoriè tertia vtitur persona, *eius* & *illius*; & ruens in castos amplexus ipso facto indicat, quid illum facere velit, dum ait; LÆVA EIVS SVB CAPITE MEO, ET DEXT. ILLIVS AMPLEXAB. ME. q. d. quid ista postulo? ille ipse manum porrigat oportet. & *læua* quidem caput defectum attollat, *dextra* verò corpus languidum ac tremens amplexando sustentet, sicq; mihi totus circũfundatur. subauditur enim priore loco verbum, *collocetur*; posteriore futurum positum pro optatiuo, *amplexetur*. Hoc nimirum illud est, quod petit Ecclesia à sponso suo, qua Deus est, vbiq; præsenti, vt vicissim ipsam complectatur: se quidẽ vt hederã pallidulam malo arbori circumrepere, & ideo ab illo foueri & sustolli cupere: *Læua* cõsoletur, dextera defendat. Læua medeatur & iustificet, dextra saluet & beatificet, & vndiq; sic bonis suis circumplectatur, [b] vt Symm. vertit περιπλεκέσθω.

Versu 6.

[b] Sic D. Bern. serm. 4. in Vigil. natiuit.

Potes etiam per *sinistram* intelligere, gloriam & diuitias charismatum spiritualium,

quibus

quibus in hac vita, sed ad tempus, sancti ditantur; per *dexteram* verò æternam beatitudinem, qua in altera vita cumulantur.[a] Probatur hæc interpretatio verbis Dauidis; *Delectationes in dextera tua vsq; in finem*: & Salomonis,[b] *Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ & gloria.*

[a] *Sic August. in Psal. 120 Orig. hom. posteriore, Nyssen. Philo. Iust. Beda. Rupert. Haym. Angelom. VVilleram. hic.*
[b] *Prou. 3. v. 17.*

TROPOLOGIA.

§. 3.

Vers. 3.

ORDIAMVR ab antiquissimo. D. Nyssenus[c] docet *siluam* more S. S. hîc appellari vitam hominum rebus crassis inhærentem, in qua variæ morborum animi species mirificè siluescunt; in qua perniciosæ belluæ, quasi in quibusdam lustris occuluntur. hæc animalia sunt animæ vitia, & fouentur vigentq; in tenebris ignorantiæ: sicut illa, sunt lucifuga & nocturno tempore prodeunt ex latibulis suis (*facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ terræ*)[d] sole verò exorto se occulunt, *& in cubilibus suis collocabuntur.*[e] in hac silua nutritus aper, egregiam naturæ humanæ vineam vastarat;[f] ideò, quæ fuit Dei clementia, voluit nasci in medio huius siluæ *malum* arborem, quæ materia quidem cum lignis siluarum conueniret; veram enim assumit humanitatem, & *per omnia assimilatus est fratribus, excepto peccato*[g]: sed fructus præstãtia multis partibus superaret; & maius esset discrimen inter *malum* & reliqua ligna, quàm inter spinas & lilium. nam *lilium* fragrantia tantùm *spinas* superat: *malus* verò *siluas* colore, odore, sapore. sic illud tantùm vni prodest sensui odoratus, ista verò gustui quoq; & oculis. Hoc pacto anima virtutibus ornata tantùm fit *flos*; sed spõsus *pomum* fuit: colore oculos delectat, & per fragrantiã reficit odoratum, & pro cibo sumptum suauiter afficit palatum. Nimirum oculis gratiam tribuit, quia *lux* est; odoratui prodest, quia *vnguentum* est; & vescentibus est *vita*, quia *cibus* est, de quo qui vescitur viuit in æternum.[h] *lilium* nõ est esui, non alit agricolam, sed se tantùm exornat. quia Deus *bonorum nostrorum non eget.*[i] contra sponsus est arbor *malus*; quoniam omnes eius gratia egemus, vt cœlestis agricola agrestes ramos siluæ florenti malo inserens, nos simili faciat opimos pomorũ prouentu.

[c] *Serm. 4. Nyssenus.*
[d] *Psa. 103 v. 20.*
[e] *Ibid v. 22.*
[f] *Psal. 79. v. 14.*
[g] *Heb 2 v. 17.*
[h] *Ioan. 6. v. 51.*
[i] *Psal. 15. v. 2.*

In solo CHRISTO (ait Gregorius Papa) cibum salutis quoties quærimus, inuenimus: in eius verbis & exemplis animas nostras fructu suaui & salubri reficimus. Ipse est quippe *lignum vitæ*, quam nobis tribuit. Ipse est, qui dum nobis semetipsum inspirat, animũ pascit. In cæteris verò si quid refocillationis inuenimus, non quod illorum est, sed quod CHRISTI est, ab illis sumimus, quia quicquid in eis præter Deum est, mortiferum nobis proculdubio inuenimus.] *Gregorius.*

Nonne meritò *sub* arboris huius *vmbra sedit* Genus humanum; (*sic Honorius*) quod per esum *ligni scientiæ boni & mali* paradisum amiserat, graue onus peccatorum in æstu vitiorum portabat, quod deorsum in præcipitium tormentorum trahebat. & ideo ad arborem vitæ (IESVM CRVCIFIXVM) festinabat. *Honorius.*

Quis (*ait Guilhelm.*) posset sustinere solem iustitiæ nudum? quis non consumeretur ardentibus radiis eius? de quo Isaias; *Ardens furor eius & grauis ad portandum.* Et Dauid, *si iniquitates obseruaueris, Domine Domine quis sustinebit?* Assumpsit ergo sol iustitiæ hominẽ mediatorem, & ita ex coniunctione solis, & humani corporis facta est vmbra; quam desiderabat, qui dicebat, *Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me.* Et alibi: *Nõ intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Denique quasi iam exauditus & vmbram illam adeptus; *Domine virtus salutis meæ obumbrasti super caput meum in die belli.* Planè *misericordia non iudicium* positis sub vmbra ista. sed extra vmbram istam positis *iudicium sine misericordia.* *Guilhelmus. Psalm. 9. Psalm. 142. Psalm. 139.*

Soli autem sub vmbra sunt, qui & credunt incarnationis & redemptionis mysterio, & fidem hanc operibus contestantur. hoc refrigeriũ anima nunc quærebat cum affectu. Necesse enim est, si aliquid conamur vt assequamur, cupiditas quædam ad hoc animum excitet. ideò nobis data est facultas, qua concupiscimus. Ideò ait, *quem desideraueram.* cuius pulchritudo rapit oculum, cuius fragrantiam nares auidè attrahunt, cuius vmbra æstum animæ temperat; dum sub ea sedet, & arboris fructu sedens pacatè vescitur: vmbra hæc omnem tentationum feruorem temperat, & dum aura inspirationis suauiter mentem tãgit, quicquid noxij caloris sustinebat, expellit; & quam iam forsitan nimius vitiorum æstus marcidam fecerat, vmbra spiritus sancti protegens recreat: vt dum in eius inspiratione sedens pausat, vires colligat, quibus fructum ipsum decerpere valeat.] *Nyssenus. Gregorius.*

I 2 *Fructus*

Fructus sunt innumeræ vtilitates, quas ex Sacrosanctæ Eucharistiæ debita & pia sumptione pioru animæ percipiunt. Quàm suauis putas fructus iste gutturi animę? hoc testatur dicens, ET; ideò quia desideratissimus, quia vera vita vitalis, quia exhibet omnem quem volo suauitatis saporem; sicut olim panis ille angeloru; FRVCTVS EIVS DVLCIS GVTTVRI MEO; supra mel & fauum, & præ cuius dulcedine mens sana cunctas mundi voluptates contemnit.

Honorius. „ Aliter Honorius, nempe; *Dilectus* est inter filios, sicut *malus* inter ligna siluarum; „ quando CHRISTVS per dilectionē est inter claustrales filios Ecclesiæ, obumbrans eos „ à vitiis, & corpore suo eos reficiens. *Sub vmbra illius* fidelis anima sedet, dum æstum sæ„ cularis vitæ declinans, in requie spiritalis vitæ refrigerari desiderat: cuius *fructus est dul*„ *cis gutturi suo*, dum vel claustralis religio ei placet, vel corpus domini in palato eius sapit, „ per quod se saluatam intelligit.]

Allecta tam dulci cibo anima feruentiùs amat, & sitit acriùs. Multa quidem consecuta, eorum quæ retrò liquit oblita, semper ad anteriora se extendens, adhuc sitit: imò

Nyssenus. „ tanta est *(ait Nyssenus)* sitis vehementia, vt crater ei sapientiæ non sufficiat, neq; satis esse „ ad sitim extinguendam existimet, etiamsi pleno se auro proluat: sed ipsa in *vini domum* „ velit *introduci*, & *torcularibus* os apprimere, quæ abundanter vinu illud suaue infundant; „ ac videre *botru*, qui in torcularibus expressus, *vitem*, quæ racemum talem protulit; cul„ torem quoq; qui tam pinguem ac dulcem cultura sua effecerit.] omnia hæc Nyssenus de venerabilis Eucharistiæ digna perceptione; & addit propter hæc & huiusmodi animā cupere in ipsam apothecam vini intromitti; quin & potitam se votis canit.

Vers. 4. INTRODVXIT ME REX IN CELLAM VINARIAM, in Catholicam Ecclesiam, vbi hoc vinum duntaxat reperitur; alibi, *Fel draconum vinum eorum*; vt in cœnis prophanis Caluinistarum. In Catholica quoq; sola, est vera S. S. intelligentia, & hoc vinum bibit anima, quando illi à Deo sensus aperitur, vt S. S. intelligat. Quoddam est vinum malè ine„ brians, quod Noëmum ludibrio filij exposuit; quo vetitum inebriari, vinum *in quo est lu*„ *xuria*, & de quo Apostolus, *ebriosi regnum Dei non possidebūt*; & de quo Esaias, *Væ qui poten*„ *tes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.* In hanc cellam non inducitur sponsa.

Guilhelmus. „ Vinum aliud est quod est in cella Dei, quod Guilhelm. exponit, caritatem. hoc vino „ dicit nihil castius, sapidius, calidius, castius, quia quo magis bibitur, eo magis extinguit „ sitim concupiscentiæ. sapidiùs, quia præbet gustum, *quàm suauis sit dominus*, & ideò *lætifi*„ *cat cor hominis.* calidiùs, quia velut ignis mentes piorum inflammat, renes vrit & corda, „ potenter inebriat animam, & vsq; ad obliuionem sui inducit. planè tales ebriosi regnu „ Dei possidebunt. Hoc vino potatam sponsus adhuc alio cumulauit beneficio, (ORDI„ NAVIT IN ME CHARITATEM) ne non vt oportet amaret, docuit eam, quomodo in „ primis Deum diligere debeat, toto pectore, animo, facultate, sensu; proximu vt seipsum; „ vxorem, si quis animo præditus est puriore, vti CHRISTVS Ecclesiam; sin est affectio„ nibus animi aliquantum obnoxius, vti corpus proprium: deniq; & hostem, eatenus vt „ malum malo non rependatur, sed cum iniuria beneficium commutetur.] Deinde intelligens, quàm necessaria sit ordinis huius obseruantia, & quàm facilis perturbatio, rogat præterea sibi concedi constantiam & perseuerantiam.

Versu 5. FVLCITE ME FLORIBVS] ô columnas admirabiles? ô noua fulcra? quomodo flores columnæ fiunt, quomodo queunt retinere nutantem? quid ni sustineant, nexa lacertis fortissimorum athletarum, & Gigantum, quorum robur inexpugnabile fuit? quid ni sint columnæ, & quidem adamantinæ, quæ duratione sunt æternæ, celsitate cœlum, altitudine inferno terribiles ad Tartara vsq; penetrarunt? nam hæc negari nequeunt de exemplis CHRISTI & Sanctorum. hi flores illi, quibus se anima petit fulciri.

STIPATE ME MALIS] non vult ædificare super fundamēto CHRISTI *lignum*, non *fænu*, non *stipulam*, quia hæc ignis absumet; sed poma suauissima, nempe suffragia & preces sanctorum, quæ scit eo vsq; attolli: vt cœlos penetrent, tam esse odorata, vt thymia-

a Apoc. 5. & 8. matis [a] nomine S. S. appellet; tam esse efficacia, vt Deo manu ligent, & quasi vim faciant. Nisi sic stipetur, sic fulciatur; meritò diffidit viribus suis. Mirè oculatus est amor, plenus timore, & magis anxius, quo profundiùs cordi inhæret. Ideò hoc de se testatur.

QVIA

QVIA AMORE LANGVEO: vulnerata erat, confixa sagitta electa. Sagittarius est Deus, quia sagittarius est charitas, & Deus charitas est. Sagitta verò Dei vnigena CHRISTVS, quem Esai. vocat *sagittam electam* [a]. Quisquis diligit Deum, sagitta hæc in corde eius hæret, & sagittarius sagittam sequitur, & ambo manent cũ amante. sagitta hæc ignita est, æstum inducit & languorem, sed languorem salubrem, languorem vitalem; quo quis sibi moritur, vt CHRISTO viuat. Nam (vt benè Guilhelmus) *languor* iste intelligitur etiam defectus suimet ipsius ad se. Quantum quis proficit in amore Dei, & quanto quis propiùs accedit ad Deum, tanto plus deficit in amore sui, & tãto longiùs à se diuellitur. ideò quo quis in Deo validior, in se est languidior, quo quis plus amat Deum, hoc se ipsum magis contemnit. Planè languebat anima quæ præ amore cœlestis sponsi à sui amore deficiebat, iam non diligens se ipsam, nisi in Deo & propter Deum, & ob nihil præter Deum.

a *Esai. 49. v. 2.*
Guilhelmus.

O præclarum vulnus! exclamat quidam vulneratus, ô dulcem plagam, per quam vita ad interiora penetrat, quasi quoddam ostium sibi aperiens ipsa diuisione! Per hanc rimam futura iam gaudia inspectans ea præsumebat. LÆVA EIVS, aiens, SVB CAP. MEO ET DEXTR. ILL. AMPLEX. ME.] vnde nosti ô anima amore icta? sagittam considero, qua icta fui. similis illa patri sagittario, alæ eius brachia sunt; sicut sagittarius, læua arcũ tenens, dextra sagittam emittẽs, me vulnerauit; sic ipsa sagitta electa, & dilecta dilectam, & electam inuadens, brachiis innodabit. nihil eorum mihi deesse patietur, quæ decori aut saluti commoda intelliget. Ego langueo, ille fouebit; ego æstuo, ille refrigerabit; ego iam me linqui animo, & dulci sopore sentio occupari, ille somnum ipsum obseruabit, & defectæ curam geret. Amoris eius arrabone accepto, spem præcipio firmiorem.

Nyssenus.
Vers. 6.

MIXTA INTERPRETATIO, DE DEIPARA.

§. 4.

HONORIVS *in sigillo*, Anagogen de Deipara tradit, hoc modo; sicut *malus inter ligna siluarum*, sic CHRISTVS fuit inter omnes Prophetas & Apostolos, MARIÆ obumbrans, Spiritu sancto eam ab omni carnali delectatione præseruante; *Sub vmbra illius quem desideraueram sedi*, hoc est, in requiem ad visionem eius iam veni, vbi pulchritudinem eius sol & luna mirantur. *Fructus eius dulcis gutturi meo*. id est, gloria eius dulcis est animæ meæ. hanc enim nunc conspicio, quia *introduxit me Rex gloriæ in cellam vinariam*, id est, in cœlestem Ierusalem. ibi *ordinauit in me charitatem*, vt quem priùs vt filium, nunc diligam vt Dominum. *Fulcite me floribus, stipate me malis*. per flores innocentes, & per malos arbores domesticas alij sancti intelliguntur. Ab innocentibus ipsa innocens exaltatur, à sanctis ipsa sanctior glorificatur; quia *amore languet*, quia in Deum iugiter prospicere desiderat. *Læua eius sub capite meo, & dext. ill, ampl. me*, cœlestia & terrestria me magificabunt.]

Versu 3.
Vers. 4.
Versu 5.
Vers. 6.

Sed longè acutiùs & subtiliùs ad Deiparam adhuc in viuis degentem, ista traduxit Rupertus, in hanc sententiam; *malum* esse CHRISTVM Dominum, *fructum* eius conuiuium corporis & sanguinis Dominici. Huius *vmbram* potissimùm suauem fuisse matri, quam cum amore spiritûs etiam carnis natura ad eum trahebat. *Introductionem* illam refert ad conuiuium in nuptiis Canæ Galileæ [b]. ibi se innuisse spiritu planè quid altiùs, quàm quod verba sonabant. Indicasse namq; quod in toto mundo defecisset vinum incorruptionis animarum, & immortalitatis corporum. Tum illi filium respondisse. *Quid mihi & tibi mulier*, & his verbis se *introductam* à filio *in cellam vinariam*, quia eam intelligere sic fecit; se ad hoc venisse, vt humani generis aquaticam infirmitatem in suum vinum, hoc est, in suæ immortalitatis conuerteret fortitudinem. simul etiam *ordinasse in ea charitatem*, quia docuit opus Dei maternæ affectioni præponendum, & ideo vt iusti doloris gladium in mente portaret, non tamen auerti propositum Dei cuperet, prouenturum ei ad gloriam & honorem, & humano generi ad perpetuam salutem. Sic ordinata erat caritas in Deipara, quia etsi optasset, vt nõ moreretur talis dilectus, huic tamen voto maiorem Dei gloriam, & humani generis salutem præferebat. Non sic Petrus, &

Vers. 3.
Vers. 4.
b *Ioan. 2.*

a Matth.16. „ ideò audiuit,[a] *Abi post me Satana*: quia nō erat in eo charitas ordinata. Hoc ordinato a-
Vers.5. „ more *vulneratam* Deiparam addit Rupert. cum iam filius post passionem, sepulturam, „ resurrectionemque in cœlum ascendisset, petere à fidelibus, quia desiderio dissolutionis „ à corpore, & *amore langueat*, propter filij absentiam; vt consolationis loco eam *fulciant* „ *floribus* rectæ & sinceræ fidei; & *stipent malis* bonorum operum, & *fructuum* vitæ æternæ. „ Sic enim posse hoc desiderium, & languorem leniri ac sanari, quia salus animarum illi
Vers.6. „ summum adlatura sit gaudium. Interea enim dum differtur, hanc esse *leuam* filij sub „ *capite* suo, si videat promissa filij impleri, & gratiam Spiritus sancti in fidelibus vacuam „ non esse: postea quoque *dexteram* eius matrem amplexuram, hoc est, æterna gloria to- „ tam se circumdandam, cùm de præsenti sæculo in cœlum fuerit assumpta.] Hæc Rupertus.

Sed nisi valdè fallor altius adhuc in Deiparæ laudes, & vnigeniti Dei, deuotissimus
Guilhelmus. vtriusque, Guilhelm. subuolauit: Nam volens hæc narrari sodalibus sponsæ primò cen-
Vers.3. set dici, *Dilectus meus*, & non *dilectus noster*, quia loquitur ad animas adhuc imperfectas, „ adolescentulas, quæ cum sint adhuc delicatæ & paruulæ, tam tepidè diligunt, vt respectu „ sponsæ excellenter diligentis, potius non diligere videantur. Itaque cùm sicut nec stel- „ larum igniculi soli, ita nec parua illa scintilla cum ingenti flamma sponsæ potuerit col- „ lucere; meritò dixit, *dilectus meus*. Deinde considerat illud *inter filios hominum*; esse v- „ num ex filiis hominum, quia os ex ossibus Adæ, & caro ex carne Adæ; sed non esse vnum „ sicut quilibet filij hominum: quia non masculus & fœmina homines eum genuerunt,
b Psa.145.v.3. „ sed intactæ vterus virginis eum fudit. Illos esse filios hominum *in quibus non est salus*;[b] „ hunc esse filium Dei & hominis, & ideò filium hominis in quo est salus, iuxta illud Pro-
c Psal.3.v.9. „ phetæ[c]; *Domini est salus*. Hic est, *sicut malus inter ligna siluarum*, hoc est, sicut arbor fructi- „ fera inter ligna infructuosa, *non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo opor-*
d Act.4.12. „ *teat eos saluos fieri*[d]. Ideo *maledictus qui confidit in homine*[e], nempe homine tantùm: sed
e Ierem.18.5. „ benedictus qui confidit in filio hominis, quia homo & Deus. *accipiet benedictionem à Do-*
f Psalm.23.5. „ *mino, & misericordiam à Deo salutari suo*[f]. Testis hoc loco est Deipara, quæ spem ponebat „ in vmbra filij sui, quia sic ratiocinabatur; *malus* est dilectus meus, *fructum* simul præstans „ & *vmbram*. fructum ad pastum, vmbram contra æstum: fructum ad refectionem, vmbrā „ ad pausationem. Lignum vitæ est, salubriter viuitur de fructu, securè pausatur sub vm-
g Psal.120.6. „ bra, *per diem sol non vret*[g] pausantem, *neque luna per noctem*: & *qui ederit de fructu eius, viuet* „ *in æternum. Quis est homo, qui vult vitam, & dies videre bonos*? *declina* ad lignum vitæ &
h Psal.36.27. „ viues ex eo. *declina à malo*[h] fugiendo sub vmbra eius; *& fac bonum* edendo de fructu e- „ ius. Nulli tam desideratus fuit hic fructus, quàm piæ matri. nam hæc perfectè diligebat, „ quod autem perfectè diligitur, nūquam satis habetur; sed vt perpetuò possideatur, sem- „ per desideratur. Ideo etsi quod desiderarat, habebat, quia *sub eius vmbra* sedebat; tamen „ adhuc eum desiderabat. Lucis ad corpus accessu vmbra gignitur: lux diuina humano se „ corpori in virgine vniuit, & sic vmbram produxit densam & caliginosam; venerabile & „ inscrutabile mysterium incarnationis. In hac vmbra soli humanitati Christi sedere da- „ tum; quæ quo secretior, hoc sacratior, & quo sacratior, hoc secretior: sub ea tamen sede-
i Luc.1.35. „ re peculiari priuilegio datum, cui dictum ab angelo[i], *virtus altissimi obumbrabit tibi*: ce- „ teri quantalibet sanctitate præfulgeant, caliginem vmbræ huius procul intuentur, diui- „ num quidem mysterium summissis capitibus humiliter venerantes, sed ad eius scruta-
k Exo.20.21. „ tionem propiùs accedere formidantes. Legitur Moses olim[k] pio ausu accessisse ad cali- „ ginem in qua erat Deus, cæteris procul stātibus. Verùm hic ipse quoq; cum cæteris pro- „ cul staret, nec auderet vel posset accedere ad caliginem vmbræ huius, in qua est VERBVM „ *caro factum*, & sub qua matri sedere singulariter concessum; & ideo de hoc priuilegio in „ Domino glorians canit; *sub vmbra illius, quem desid. sedi*.]

Alanus. „ Sedi Ego humiliata (*sic Alanus*) ad verba Gabrielis *sedi*, id est, requieui; *sub vmbra il-* „ *lius*, id est, sub protectione filij Dei, per obumbrationem Spiritus sancti facta. Tempore e- „ nim incarnationis gratia Spiritus sancti fuit tabernaculum vel vmbraculum in ea, cōtra „ concupiscentiæ incentiuum. Sub hac *vmbra* non steti rigida elatione, non ambulaui in- „ quieta curiositate, non iacui resoluta voluptate: sed *sedi*: ideo plena gratia apud Deum „ per humilitatem; apud Angelos, per virginitatē; apud homines, per fœcunditatem. Hæc

est

est illa, de qua in parabolis dicitur, Prou. 11. *Mulier gratiosa inueniet gloriam.* & 15. *gloria autem patris filius sapiens.* Inuenit ergo gloriam filium videlicet Dei patris.] Sic ille.

Pergit Guilhelm. Sed quis *fructus* iste mali *Dulcis?* vtilitas humanę redemptionis, quę est in sanguine eius. Omnibus quidem redemptis, & eorum amicis, sanctis Angelis, prædulcis; sed præcipuè matri redemptoris, nulli tam gratum iocundumq; fuit, *magnū illud opus pietatis*, quam matri pietatis. Huic illa operi pia exultatione cōgratulans, pleno gutture gratias agebat nec eam licet eximere de numero sanctorum, de quibus legitur; *Exaltationes Dei in gutture eorū*, sic *dulcis fructus gutturi* eius. *Fructus* esca simul & potus. Nam præterea INTRODVXIT eā *in cellam vinariam*, Non propinauit illi vinū de cella tantùm vt cęteris, quibus foris propinatur de plenitudine: sed specialiter admisit ad ipsam plenitudinem, vt abundantiùs repleretur. Non habet illa plenitudinem propriam, sed de plenitudine sponsi pleniùs quàm cæteri accepit, eo ipso quod genuit eum; *in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter* [a]. Vas plenitudinis est solus filius, *de cuius plenitudine omnes accepimus* [b]; sed *præ participibus suis* pia mater; quæ concipiendo & pariendo vas plenitudinis, in ipsam cellam introducta fuit, in eius quoq; corde tum *ordinata caritas* fuit, quia quasi proprio in loco collocata, longè altiore, quā in cæteris, gradu; longè concinnius, quàm in cæteris, distributo ordine; longè, quàm cæteris ardentiore flamma. Hinc fit vt postulet; FVLCITE *me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*, non ait, *languesco*, sed *langueo*, vt perfectionem sui illius languoris insinuet.

Guilhelm. — *Psalm. 149.* — *Vers. 4.* — *a Col. 2. v. 9.* — *b Ioan. 1. v. 16.* — *Vers. 5.*

Piè namque creditur (*verba hæc sunt Guilhelmi*) cùm Deum corporaliter conciperet, tantam in se ipsa, de calore superuenientis in se Spiritus sancti, flammam pij amoris concepisse, quantam capere poterat puri hominis modus. Non ergo, vt cæteri paullatim & gradatim in habitu virtutum proficiebat; quæ gignendo *plenum gratiæ & veritatis*, arcem plenissimæ perfectionis attigerat: in qua procul dubio ab omni etiam veniali peccato immunis felicissimè perseuerauit, vsque in diem gloriosæ assumptionis suæ. Proinde non paullatim amore languescebat, sed ex quo verbum incarnatum genuit, sancto eius amore ad se ipsam, & ad omne quod infra ipsam est perfectè languebat. Quia verò propter hoc æmulanda atque imitanda est omnibus, ad imperfectiores animas eius vox est; FVLCITE ME FLORIBVS, &c. ô vos adolescentulæ, ô filiæ paruulæ & delicatæ; quæ nondum cœlesti sponso puriori amore nupsistis, sed adhuc vos ipsas fortiter amatis; quia *ego langueo*, languescite & vos,] ardentius illum quàm vos ipsas amate. Quod si facitis, quantum in vobis est, *fulcitis me floribus*, quia meam pro vobis sollicitudinem bonis vestris initiis exhilaratis: consequenter etiam *stipate me malis*, suauiter & copiosè me piis profectibus pascite. Quantum enim *vos vni viro filio meo virginem castam exhibere* cupio; tantùm cum illi nubetis, vobis gratulabor.

Guilhelm. — *Hoc Guil. B. Virginis virtutes omnes infusas; non verò eam debuisse paullatim per multos actus earum habitū acquirere: non tamē negat, postea B. Virginem hos habitus adhuc adauxisse progressu ætatis & vitæ.*

Sequitur, LEVA EIVS *sub capite meo, & dex. illius amplexab. me.* Hoc idem Guilhelmus refert ad tempus Dominicæ passionis, & *læuam* explicat acerbitatem passionis; *caput*, mentem MARIÆ; *dexteram*, gaudium resurrectionis. In passione filij languor iste matris manifestissimè se prodidit. Videt (quid ni hæc protulisse credamus) mens, diuinitùs illuminata, quàm vtiliter atque salubriter dulcissimus filius moriatur: quàm breues sit morulas in morte facturus, & quàm gloriosè post modicum triūphaturus. Et ecce propter hoc, *Læua eius sub capite meo*, nō enim supergreditur caput meum, vt ratio cedat affectui, & lugeatur à me filius meus, quasi descensurus *in corruptionem*; non quasi *potestatem habens ponendi animam suam, & iterum sumendi eam.* Ego verò certissima sum, quòd *Dextera eius amplexabitur me*, quod gloria resurrectionis eius citò me exhilarabit. non tanget tantùm, sed *amplexabitur.* non sicut passio ad modicum cōtristauit, ita etiam resurrectio perfunctoriè, & ad horam exhilarabit; sed *conscisso* mœroris mei *sacco*, perpetua lætitia circumdabit me. de morte eius breui luctus mihi breuis, sed quia *resurgens ex mortuis iam non moritur*, materna in me charitas immortali lætitia perfruetur.

Vers. 6. — *Guilhelmus.* — *Act. 2. v. 13.* — *Ad Rom. 6. v. 9.* — *Ioan. 16. v. 17.*

Verùm hæc omnia alio sensu detorsit Alanus, *fructum* vult esse sapientiam diuinam: quæ *dulcis*, quia desiderabilium nihil ei potest comparari. Nec vlli dulcior fuit, quàm MARIÆ quæ de fonte sapientiæ Dei plenius hausit, cùm de ipsa Dei Sapientia sit incarnata: quæ specialiter gustauit & *vidit, quoniam suauis est Dominus*, qui est *lignum planta-*

Alanus.

» *tum secus decursus aquarum*, hoc est, in paradiso delitiarum (*Psal. 1. & Gen. 2.*) Per *cellam vi-*
» *nariam* accipit vetus Testamentum: quia sicut in cella victualia reponuntur, sic sub fi-
» guris veteris Testamenti latent secreta cœlestia, quibus spiritualiter anima saginatur &
» inebriatur. In hanc *cellam* CHRISTVS virginem *introduxit*, cùm ei spiritualiter legis
» intelligentiam reuelauit. Vnde & de ipsa legitur *Luc. 2. MARIA autem conseruabat o-*
» *mnia hæc conferens in corde suo.* Quia quæ fiebant circa CHRISTVM, conferebat his quæ
» vetus Testamentum promittebat. Vel per *cellam vinariam* intelligitur mentis excessus,
» quo virgo ad cœlestium contemplationem rapiebatur, ab amore terrenorum suspensa.
» Ex hac & in hac ei spiritualia vina (id est, arcana, cœlestia) propinabantur: quæ ideo ani-
» mam ebriam faciunt, quod sobriam reddunt. Et æternæ vitæ desiderio (hoc est, amore)
» *languebat*, quoniam charitas in contemplatione accendebatur & ordinabatur. Quanto
» magis enim homo ab amore terrenorum suspenditur: tanto magis charitas recto tra-
» mite ad Deum diligendum dirigitur. Amor enim terrenorum, quodammodo charita-
» tis ordinem & curriculum impedit. Contemplatio hæc, *flos* dicitur, quia sicut in flore
» est spes fructus, & à flore peruenitur ad fructum; sic per hanc contemplationem ænig-
» maticam, suspiramus ad æternam. Per *malum* verò, quæ robustior est, significatur forti-
» tudo, quæ est in contemplatione, quam nullus terrenorum appetitus, nullus tribulatio-
» num impulsus potest infirmare.] Sic ille.

ANAGOGE.

§. 5.

Vers. 3. ECCLESIA in cœlis regnans: CHRISTVM Angelis imperantem conside-
rans, dicit, *sicut malus inter ligna siluar. sic dil. meus inter filios*; q. d. sicut CHRI-
STVS meus & patris (nam *ipse, in quo pater sibi benè complacuit*) dilectus, fuit in
mundo *suauis* præ omnibus sanctis, *filiis* hominum: sic est in cœlis suauitas
inter omnes Angelos *filios dei*. Requiem animarum, quam semper desiderabam, dum
militabam, per ipsum inueni (hæc est *vmbra sub qua sedi*) & *fructus eius est dulcis gutturi*
meo. gaudium eius cruce partum impleuit cor meum lætitia, & labia mea laude, vt iugi-
Vers. 4. ter eum collaudem & gratias agam. Nónne hoc meretur iure optimo, qui *introduxit me*
» *rex in cellam vinariam? Rex* ille *gloriæ*, qui introduxit me in cœlestem patriam, vbi *siti-*
a *Psal. 35. v. 9.* » *entes iustitiam inebriabuntur ab vbertate domus dei, & torrente voluptatis suæ potabit eos* [a]. Vbi
Gregorius. Angeli sancti (*ait Gregorius*) vino sapientiæ inebriantur, dum ipsum Deum facie ad faci-
em videntes omni voluptate spiritali satiantur.

Honorius. » Et nota (*Honorius inquit*) quòd vbi introductio ponitur, ibi CHRISTVS *Rex* di-
» citur, quia Ecclesia, quam introducit, est eius regnum, super quam ipse rex regnabit. In
» hac *ordinabit charitatem*, quia virgines in charitate viuentes in mansiones suas, viduas in
» suas, coniugatas in suas ordinabit.] Et quia his omnibus sedes distribuit pro vehemen-
Vers. 5. tia charitatis, qua vnaquæq; Deum & proximum dilexit; ideò sequitur, *Ordinauit in me*
charitatem. Nam charitas sola est, cuius metatio ista ad normam exigitur. Ecclesia olim
languida amore, nunc valida fruitione, amore nihil imminuto, se adhuc *vulneratam* fa-
tetur: donec enim numerus electorum impleatur, adhuc desiderat *nouis floribus fulciri:*
desiderat aliis atq; aliis *pomis stipari:* nam eius indefessa sitis ac zelus, & spe conuersionis
sustentatur, & quando illos cursum videt cõsummasse, *coronam iustitiæ* accipientium ag-
minibus circumsepiri lætatur.

Vers. 6. *Laua* sponsi significat prælia & afflictiones sanctorũ, adhuc in hac vita degentium;
hæc summæ curæ est Ecclesiæ triumphanti, & ideo dicit, *Laua eius sub capite meo.* sub cer-
uicali posuerat, ne obliuisceretur. *Dextera* sponsi est finalis gloriæ retributio, hanc non
censet se percepisse, quamdiu nondum eam omnes filij receperunt; interea secura futu-
ri, canit, & DEXTERA *illius amplexabitur me*; & mundanos omnes tumultus con-
temnens, delectabiliter quiescit amore sponsi quasi consopita. Iste
videns dormientem, socios alloquitur.

CAP.

CAP. II. SECTIO III. Sect. III.

Vulg. Edit.

Adiuro vos filiæ Ierusalē per capreas ceruosq; camporū, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam quoadusq; ipsa velit. Vers. 7.

Edit. LXX.

Adiuraui vos filiæ Ierusalem in virtutibus & in viribus agri; si suscitaueritis, & resuscitaueritis charitatem quoadusq; velit.

Littera A.

LOQVITVR sponsus, qui subitò, in deliquium incidente sponsa, superuenerat. nam post deliquium vt fit, natura corporibus consulente, sponsa fessa victa sopore, inter dilecti sui brachia corruerat: eam spōsus *(sic egregiè Honor.)* reclinat in lectulum, & sponsæ comitibus silentium imperat, aptissima illas adiurans obtestatione, per quæ ipsis charissima. Sic vobis benè vota vestra cedāt, vt possitis capreas ceruosq; camporum felici venatione consequi, & laqueis irretire: parcite somnum quiescentis abrumpere. *Filias Ierusalem* vocat totum Israëlem, incolas omnium oppidorum quorum mater Hierosolyma. Et adiurat eum per ea quæ in hac vita ipsi cariora. [a] Et puto *capreas ceruosq;* dici metaphoricè sodales sponsi, amasios istarum virginum. Vt enim solet fieri, cùm Princeps amat aliquā regis filiam, etiam inter regias virgines & aulicos principis procliuis est conciliatio amoris. Certè capreæ, seu hinnuli, & ceruæ nomina sic sumuntur alibi inter amatoria, vt cum legis; *sit vena tua benedicta, & lætare cum muliere adolescentiæ tuæ: cerua charissima, & gratissimus hinnulus, ubera eius inebrient te in omni tempore.* [b] Et sponsa semper sponsum huic animali assimilat. fortè quia ceruorum in suas est amor ardentissimus, vt patet Septembri & Octobri, quo tempore *in furias veneremq; ruunt.* Seneca;

Sic coniugio timuere suo
Poscunt timidi prælia cerui
Et mugitu dant concepti
Signa furoris —— ——

à furioso hoc mugitu tempus istud Hispani vocant, *la brama.* Fœminæ quoq; mari suo fidæ sunt, donec ab alio duellatore victus succumbat: quo sensu Nemesianus, *Cerua marem sequitur.* Quæritur cur LXX. vertant *in virtutibus & viribus agri?* Respondeo, quia Hebrææ voces TZEBAOTH & AILOTH significant, *exercitus & robora.*

Verba Sponsi. Vers. 7. §. 1.

a Orig. hom. 3. & Aponius lib. 4.

b Prov. 5. v. 18.

בצבאות או באילות

DILECTAM] Heb. *Amorem seu dilectionem.* patheticè.

NE SVSCITETIS] LXX. ambiguè vertunt, vt nescias affirmatiuè an negatiuè, Theodoret. & Psellus negatiuè capiunt, nisi nos fallit Heruetus interpres. Conditionalem retinent Orig. & Nyssen. optimè, vt noster, negatiuè explicuit Philo Carpathius. Adiurationis formula est Hebræis consueta, in qua tacita continetur comminatio; si contrà feceritis, væ vobis, non feretis impunè.

Verse 7. Mansuetudo verborum Sponsi. §. 2.

DILECTAM] Hebraicè, *amores* seu *delicias.*

DONEC IPSA VELIT] donec sponte euigilet. Hic nos deserit Rossetus, cētum enim lectionibus huc tantùm vsq; peruenit. Dulcedine contemplationis, & charismatum sponsi sui, adeò nonnunquam Ecclesia absorbetur, vt quasi ceterorum suiq; prorsus immemor in solo viuat sponso; cui hæc sponsæ aberratio plurimùm placet, ideo *adolescentulas*, fideles singulos; præsertim qui adhuc teneri & proficientes, quare adhuc *filiæ*, & non *filij*; [c] obtestatur seu adiurat per CAPREAS & CERVOS; hi sunt Patriarchæ, Prophetæ, & Apostoli; quorum illi acutè viderunt sponsum nasciturum; & illi simul, & isti semper insidiis venatorum mundi fuere expositi: illi fide, isti etiam corpore ad IESVM fontem aquæ viuæ accurrerunt; & habitu suo serpentes infidelitatis, & vitiorum

c Sic D. Bern. serm. 52.

de

decauernis extractos occiderunt; & omnium eorũ in editis collibus (hoc est, in cœlis) habitatio, per contemplationem & sanctam conuersationem fuit. Has similitudines luculenter exornant D.Gregorius, D.Augustinus, & alij.[a]

a Aug. in Psal. 41. Greg. lib. 30. moral. c. 36. Honor. & Rupert. hic.

CAMPORVM] duorum, nempe Synagogæ & Ecclesiæ Christianæ (*sic Honor.*) vel etiam plurale positum pro singulari, campi (vt videntur velle Orig. & alij quidam Græci) id est, *agri, cui benedixit Dominus*; qui ager est CHRISTVS IESVS; in quo fide & operibus bonis semper sancti illi versati fuerunt. *Sic egregiè D. Ambrosius, & D. Vigilius.*[b] Per hos adiurat; NE SVSCITENT, hoc est, ne tumultu, schismate, discolis vel difficilibus moribus suis, inuitam à cœlestibus curis ad sæculares auocent. Ne sint illis scandalum & spinæ. Pro hac Ecclesiæ pace B. Paulus nos iubet orare[c]; & conturbatoribus eius iudicium alibi[d] minatur; scilicet extirpandos sicut Acham, qui Israëlem conturbarat.[e]

b Ambros. d. serm. 5. & lib. de Iacob. c. 2. Vigilius lib. 3. contra Eutychen.
c Timot. 2 v. 2.
d Gal. 5 v. 10.
e Iosue 7. v. 25.

DONEC IPSA VELIT] hoc est, sinite illam perpetua pace frui. nunquam enim volet ipsa pacem amittere, quæ studet esse pacifica etiam cum odientibus pacem. Qui verò hæc capiunt de sopore contemplationis, hi aliter etiam interpretantur, q.d. non excitetis illam nec auocetis à pedibus Domini, vbi cum Maria partem optimam elegit: donec ipsa stimulo caritatis proximorum se ipsam pungat, & conferat ad Marthæ occupationes.

TROPOLOGIA.

§. 3.
Vers. 7.
Gregorius.

DIVINA planè est quam nobis Gregorius Magnus hisce verbis tradidit; Sancta anima sponsa CHRISTI à cunctis mundi perturbationibus quiescere appetit, & in sinu sponsi sopitis terrenis cupiditatibus dormire sancto ocio concupiscit: ita vt etiam necessaria colloquia aliquando fastidiat, soliusque sponsi collocutione quantò quietiùs, tantò sereniùs hilarescat. Sed hanc dormientem carnales, qui sunt in Ecclesia, nonnunquã importunè excitant, negociis mundi eam implicare desiderant; quia eius vitam inutilem existimant: dum ab eorum curis eam se abstinentem considerant. Hi tales satis congruè non *filij*, sed *filiæ* nominantur: quia dum effœminatos mores nutriunt, virili dignitate amissa, quales interiùs habentur, exteriùs nomine fœmineo designantur. Hi *dilectam suscitare* sub adiurationis pondere prohibentur, ne videlicet mentem, quę ad vacandum Deo se accingit, & solis spiritualibus studiis inhærere concupiscit, importunis sollicitationibus inquietent, & tenebris terrenarum curarum oculum cordis eius obnubilent. Et tamen non omnis ei cura proximi interdicitur; sed, quando *suscitari* debeat, eius voluntati relinquitur: quia profectò omni perfectæ animæ discernendum est, & quando cœlesti contemplationi studeat, & quando proximorum vtilitatibus inseruiat.] Vnde hîc posset desiderari, de ceruis & capreis interpretatio. nam quod idem Diuus per eos, tres Theologicas virtutes intelligit, multis minùs placet.

Honorius.

Honorius ipsis sanctis viris meliùs accommodauit. *capream*, ait quatuor proprietates habere; alta petit, bonas herbas à malis seligit, ruminat, & vulnera sua per dictamnum curat: sic spiritualis homo ad alta virtutum conscendit; bonas sententias à malis secernit; prædicando ruminat spiritualem cibum, quem legendo comedit; vulnera peccatorum per medicamen pœnitentiæ curat. Similiter vult *ceruos* præditos quatuor proprietatibus; cùm insulas longè positas petunt, gregatim mare transnatant, & vnusquisq; caput alterius super clunes portat; cùm à canibus profugiunt, spineta transiliunt; cùm senescunt, ex spelæis delitescentes serpentes naribus extrahunt & comedunt; & ad fontem potus gratia velociter currunt; deniq; cornua & pilos renouandi gratia deponunt: sic iusti, cùm ad patriã paradisi per mare sæculi properant, vnusquisq; onus alterius portat; cùm eos mali persequuntur, temporalia bona, quæ vt spineta sunt impedimenta vitæ, eis relinquunt; serpentem de cauerna naribus extrahunt, quia diabolum vel peccatũ de corde fratrum afflatu exhortationis auferunt; & post sumptum venenum, ad fontem currunt, quia commissa peccata fonte lacrymarum diluunt. Cornua & pilos deponunt, quia diuitias, quæ sunt superflua vitæ, reiiciunt, vt in virtutibus renouati iuuenescant.

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA

RVPERTVS; cuius hic iam ſecundus liber inchoatur, vt & Theodoreti; hanc quietem B. Virginis exiſtimat eſſe, ſanctam illam & iugem verborum quæ dicebantur in corde obſeruationem; ſigillum illud ſilentij coniunctum cum contemplatiua ruminatione myſterij incarnationis & natiuitatis filij ſui vnigeniti, à tempore quo illum peperit, vſq; ad fugam in Ægyptum, propter Herodis metum: Et ideò cenſet; ſubtiliter, more ſuo; *ceruos & capreas*; eſſe Patriarchas, & Reges filiarum iſtarum maiores, quibus Deus iurauerat *Verbum* facere, quod nunc fecerat: & ideò per hos imperari; ne à ſacratiſſima ſua genitrice ſecretum hoc adhuc dum enarrari poſtulent; quia ſi propterea Herodes id reſciſceret, promiſſio redemptionis & prædicationis Euangelij, Patriarchis & regibus facta, impediretur, puero videlicet adhuc paruulo ab Herode necando. Hæc mens Ruperti. § 4. *Rupertus.* *Luc. 2. in fine.*

Quid autem attinet quæ Honorius, vel Hailgrinus, vel Alanus adferunt proponere, quæ minùs apta ſunt; & contemnenda præ aliis forent; cùm non melli fluus, ſed præ Pactolo & Tago diues & aurifluus hoc loco ſit optimus Guilhelmus? nefas fuerit aliquid vobis huius Theſauri ſubtrahere. Hunc in modum ſcribit; *Dormiebat* pia mater *inter medios cleros*, & erant *pennæ eius pennæ columbæ deargentatæ*; *Quis dabit mihi alas ſicut columbæ* huic, *& volabo & requieſcam?* Quippe non illi datum eſt, ſicut cæteris, ſed ſic vt inter omnes participes veritatis, habeat priuilegium mater veritatis. *Pennæ eius* virtutes eius, quibus ſubleuatur à terra, licet originaliter eſſet ex terra. *Pennæ eius deargentatæ*; id eſt, nitidæ, nihil obſcuræ vel ſordidæ admixtionis habentes; cùm *dormiret in medio duorum clerorum*, id eſt, ſortium. Sors vna dextera erat, & alia ſiniſtra: porrò vtraque attingebat *columbam* illam. Sors dextera, incarnatio Saluatoris, ea quippe virginem matrem pia exſultatione repleuit. Sors verò ſiniſtra eiuſdem Redemptoris paſſio, quæ ſcilicet piam matrē mœſtificauit ad tempus. Toto autē tempore, quod erat *inter duos cleros*, incarnationem & paſſionem, dormiebat pia mater dulciſſimo ſomno contemplationis, ſomnians iugiter dilectum, & quidem circa humanitatē eius materna ſollicitudine pro tempore ſatagebat. Attamen in diuinitatem eius iugiter intenta, cōtemplatiuæ quietis dulcedine fouebatur: & ita in ſe circa filium, perfectè, atq; excellenter implebat negotium Marthæ ſimul, & otium Mariæ. Negotioſa erat circa humanitatem filij, ad diuinitatem eius otioſa. ſic dormiuit à dextro clero vſque ad ſiniſtrum. Nempe vbi ventum eſt ad ſiniſtrum clerum, paſſionem vnici filij, ſequeſtrata paululùm quiete contemplationis, piis ſe doloribus totam impendit, & totam ſe cum eis expendit; impletaque eſt illa præſagi Simeonis prophetia; *Tuam ipſius animam pertranſibit gladius:* Verùm illi dormienti *inter medios cleros* obſtrepebant quædam improbæ animæ, & inquietare conabantur ſuauiter quieſcentem. Cùm enim pius IESVS verbum vitæ prædicaret, & ſermonem diuinis miraculis confirmaret, compatriotæ ſui ſcandalizabantur in eo dicentes: *Vnde huic ſapientia hæc & virtutes? Nónne hic eſt fabri filius? nónne Mater eius dicitur MARIA. & fratres eius Iacobus & Ioſeph?* Exierunt etiam *quidam de ſuis tenere eum quaſi arreptitium, dicentes, quoniam in furorem verſus eſt*. Et audiebant à Scribis & Phariſæis quod *in Beelzebub principe dæmoniorum eiiceret* dæmones; & credebant eis, quaſi magnis & doctis viris. Quanta putas tunc compatriotæ & cognati eius loquebantur de illo piæ matri? Audire me mihi videor voces loquentium: corripe MARIA filium tuum, ſi fortè vel tibi obaudiat, & quieſcat à vanitatibus ſuis. Nempe aliena loquitur, & *filium Dei ſe nominat, & gloriatur ſe patrem habere Deum:* quaſi vir tuus Ioſeph Deus fuerit, & non homo. Nec contentus ſe dicere eſſe vnum ex Prophetis; ſed quod auditu graue eſt; cùm nondum ſit homo quinquaginta annorum; *facit ſe ipſum Deum*. Et cùm deberet domi ſedens fabrili opere, ſicut pater ſuus, honeſtum ſibi victum acquirere, ecce inuerecundus verſatur in publico, pro magno doctore ſe gerit, cū his quos ſeduxit conuiuia celebrat per domos, & *dicitur homo vorax*. Planè melius erat tibi non feciſſe ſemen in Iſraël, quàm ſemē tale. Signa verò quæ facere videtur, maiores noſtri dicūt eſſe opera Beelzebub, & vehemēti indignatione exardeſcunt

Guilhelmus. *Pſa. 67. v. 14.* *Luc. 2. v. 35.* *Marc 13. v. 55.* *Mar. 3. v. 21.* *Luc. 11. v. 15.* *Sap. 2. v. 13. & 16.* *Supponit Ioſephum ante CHRISTI prædicationē etiam mortuū, quod verosimillimum.* *Matt. 11. v. 19.*

» ardescunt contra filiũ fabri ambulantẽ in magnis & mirabilibus super se. si ergo diligis
» filiũ tuum, corripe eum, & cõpesce à superbia & stultitia sua, ne à populo secundũ legem.
» quasi blasphemus lapidetur. Hæc & his similia cùm quadam beneuolentia quidam dice-
» re videbantur; alij eadem malitiosè improperabant illi: vtrique autem quantum in ipsis
» erat, contemplatiuam eius quietem importunè obstrependo turbabant. Proinde ad hu-
» iusmodi animas tum improbè garrientes, sponsi vox est.

» ADIVRO VOS FILIÆ IERVSALEM, &c. molli & benigna appellatione blan-
Psal. 136. ℣. 8. » ditur eis, appellans *filias Ierusalem.* nam si vocaret eas *filias Babylonis miseras*, quod potiùs
» erant; vehementiùs exasperaret eas, tam in se, quàm in matrem. sic traditori suo dixit;
Mat. 26 ℣. 50. » *amice ad quid venisti?* quem tamen hostem nequissimum esse sciebat. Adiurat etiam
» eas.

» PER CAPREAS CERVOSQVE CAMPORVM. per Prophetas & Patriarchas,
» de quorum carnali paternitate gloriabantur. per *capreas* enim designantur Prophetæ;
» propter acumen videndi: per *ceruos* quoque armatos cornibus & inimicos serpentibus,
» præcipui illi naturalis legis æmulatores, Patriarchæ figurantur. Quasi dicat, caprearum
» & ceruorum vos * hinnulos esse iactatis? *Si ergo filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.*
Ioan 8. ℣. 39. » Nunc columbæ dormienti inter medios cleros obstrepitis, & improbis vocibus quan-
» tum in vobis est, quietem eius turbatis. Hoc Abraham non fecit, nec Isaac, nec Iacob,
» nec aliquis Prophetarum. *Adiuro vos* per illos, quorum vos filios esse gloriamini, ces-
» sate ab inquietatione columbæ dormientis.

* in m. s. est hinnuos.

» NE SVSCITETIS NEQVE EVIGILARE FACIATIS *eam*, à dulci somno
» contemplationis, QVO AD VSQVE VELIT, vsque ad tempus. erit enim tempus sur-
» gendi à suauitate somni huius, & tunc non inuita sed volens suscitabitur, vt piis vacet
» doloribus, & morienti mihi materno commoriatur affectu. Nondum autem vult, *quia*
Ioan. 7. ℣. 6. » *tempus meum nondum aduenit*, tempus meæ passionis, quo se totam in maternis expendat
» mœroribus, suspensa pro tempore atque interpolata dulcedine contemplationis.]

ANAGOGE.

§. 5. COGITATE silentiarij officio hîc fungi IESVM, & tueri rursus Magdalenam à sororis suæ querela, & inculpatione. [a] Sic enim comparatum est naturæ corruptæ vitio, vt qui sæcularibus, aut aliis negotiis valdè distenti, siquidem adhuc *filiæ* & non filij, hoc est, imperfecti sunt; contemplatiuorũ quietem, non satis æquanimiter ferant: hos otiosos, ventres pigros, inutiles nuncupent, & similibus lacessant. agit horum causam Deus ipse, & sponsæ somno silentium facit. Ab hoc somno cupiunt suscitari demùm, quando in cœlestem traducendæ sunt aulam, vbi continuò Deus & videndus, & amandus, & laudandus.

a Luc. 10. ℣. 43.

Possis etiam referre ad quietem corporum beatorum; quorum reliquiæ sub altaribus iam ab Ecclesiæ initio reponi consueuerunt, [b] & ratione harum dicuntur sub altari iustorum animæ requiescere; qua de re legas suadeo, quæ Fran. Ribera SS. interpres luculentus & solidus scripsit commentar. in Apocalypsim. Has admonet CHRISTVS, ne sollicitemus, per superstitionem, vt faciunt ab Ecclesia Catholica Romana non approbatis, non toleratis ritibus, & obseruantiis vanis colentes; neque per infidelitatem vt faciunt malefici, ad impietatem iis nõ rarò abutentes; & vt faciunt per summum scelus Caluinistæ, & similes iconoclastæ, eas effodientes, ventilantes, abiicientes, conculcantes, defœdantes, aut etiam comburentes, & cinerem in amnes effundentes. sed nimirum etiam de his clamor sanctorum adscendit in cœlum, & quando numerus fratrũ impletus erit, vindicabitur, quo seriùs hoc seueriùs sanguis & iniuriæ eorum. Tunc sancti *gaudebunt & exultabunt in cubilibus suis*; tunc *capreæ*, qui per virtutes ad alta cœlorum conscenderunt, & *cerui* veloces qui diuitiarum spineta non calcarunt modò, sed & transilierunt, triumphantis iam sponsæ gloriæ congaudebunt.

b Patet ex D. Hieron. contra Vigilant. & August. serm. 31. de Sanctis. Vide Riber. in Apocal. c. 6. à num. 34.

SECTIO

CAP. II. SECTIO IV.

SECTIO IV.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles: * similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque ceruorum. en ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.	*Vos fraterni mei: Ecce hic venit saliens super montes, transiliens super colles. similis est fraternus meus capreæ, vel hinnulo ceruorum in montibus Bethel. Ecce hic post parietem nostrum, incumbens per fenestras, prospiciens per retia.*

Vers. 8. Vox Sponsæ. Vers. 9.

LITTERA.

IN MONTIBVS] Teste Theodoreto Symmach. verterat; *Ascendens contra montes, prosiliens contra colles.* optimè noster, *in*, posuit pro, *per*, vel, vt LXX. *super.* §. 1. Verba Sponsæ.

SIMILIS EST] quidam (suspicor adspectu ad ceruum Siluiæ Maronianæ) similitudinem inde petiit; quod huiusmodi feræ cicuratæ domum à pastu se referentes, si ianuam fortè repererint occlusam, ante subsistant, & mussantes incerteq; domum circumeant, rimas & aditus rimentur, & capita fenestris inserant, quasi postulantes intromitti. Sed Hebræa vox alium sensum petit, vt mox ostendam.

CAPREÆ] rupicapræ seu ibici, vt vocatur alibi. [a] a 1. Reg. 24. b. Iob. 39. v. 1.

HINNVLO] non asinino, nec equino, sed ceruino, qua comparatione Theocritus quoq; fuit vsus Eidyll.

ECCE STAT] vide præpropera vota & calida dilectionis. messis nondum erat in herba, & iam se triticum in area excutere somniabat.

STAT] in libris etiam LXX. olim quidam ἵςηκεν legerunt, vt ex D. Ambros. & homil. Origenis, & Nysseni patet. pro *hinnulo*, Aqui. τῷ πώλῳ.

POST PARIETEM] nónne solent amantes sese huiusmodi gesticulationibus inuicem ludificari, & affectum quasi hoc sesamo insperso condientes reddere suauiorē? cùm maximè volunt, se simulant nolle videri, abscondunt se cùm latere verentur: repentè se subtrahunt, & iterum offerunt ex inopinato. facetè hæc proponit precatio illa Aristophanis *in Pace*, & breue aliud Virgilij,

Et fugit ad salices & se cupit antè videri.

PROSPICIENS] MESIS, per duo *sade*, significat emergens & progerminans se, nam SIS propriè florum est erumpentium. quare in hac metaphorica comparatione. elegantissima latet comparatio sponsi, roseum suum vultum per retia cancellorum ostendentis; sicut rosæ, cùm semihulca vaginula erumpentes fastigiatum pyramidis purpureæ cacumen absoluunt; iamque spem faciunt, se mox amictus in sinum collectos, exsinuaturas, & videtis calathi honore patefacto aureum seminis inclusi crocum ostentaturas. מציץ ציץ

PER CANCELLOS] explicat quod præcesſit quasi diceret; per fenestrarum cancellos retium more decussatim consertos: *Sic Philo.* Solent opus huiuscemodi à similitudine plagarum, *retia* vocare architecti: quo sensu LXX διὰ τῶν δικτύων.

Exstructo tabernaculo & arca, Mosen in illud ingressum Deus familiariter docebat, quæcunque ad Legem & populi bonum pertinerent: ibidem legifer ille, quasi somno per altissimæ contemplationis quietem fruebatur. VERBVM Patris æterni, CHRISTVS IESVS carne humana assumpta, in hoc tabernaculo habitans, populum suum §. 2. Mens verborum Sponsæ.

ore ad os allocutus, variis miraculis passim editis, & celeri per totam Iudæam doctrinæ ac legislationis Euangelicæ, quasi discursatione, ad tempus fatigata, & quiescente Ecclesia, nec fluctibus vllis sæuioribus agitata, dixerat quæ vers. præcedente legistis. Nunc Ecclesia dicit; quæ aggredimur.

Origenes hæc, & quæ mox sequuntur, ingeniosè fuit interpretatus: addidisset tantùm, ea non vt à vigilante, sed vt à nondum excitata & somniante narrari, quod prudenter B. Aponius animaduertit. Nam, vt ex animi deliquio sopor prius, ita nunc ex sopore, natura semper aliquid moliente, insomnium incidit amanti sponsæ; cuius vehementioribus curis animus interdiu sollicitabatur. Quæ vigilans mente voluerat, ea nunc sopitæ quies amica repræsentat. videtur sibi dilectum audire se alloquentem, videtur sibi videre ad se properantem, & quæ reliqua decorè admodum, & accommodatè ad indolem insomniorum. Primò non eadem quæ vigilanti, sed his similia offeruntur: deinde, variis in vnum coëuntibus simulacris, confusæ quædam species, præsentia futuris & præteritis mixta, & magnis disiuncta locorum interuallis, quasi contigua & coniuncta. Cubans in lectulo, septa conclaui, inducitur quasi vagans per plateas, cernens montes & nemora, & sponsum secum loquentem, & tamen procul saltitantem in collibus, & adstantem parieti, & per cancellos inspectantem, quæri præsentem se ab adstante; se vicissim quærere, quem videbat; & huiusmodi mores somniantium, à se ipsis dissidentibus imaginibus lusorum: & si illa omnia prius vigilantibus, suo quæq; tempore, loco, & ordine inconfusa planè & vera euenerunt. quod fuit ingeniosiss. à Luisio Legionensi, præstanti Canticorum interprete, obseruatum.

Versu 8. Cùm ergo, ait, vox DILECTI; abrupto orditur sermone, vt solent qui in somnis repentino icti gaudio, in verba erumpunt. Et ait simul sibi loqui sponsum, & huc illuc discurrere; quia sensuum corporeorum nexibus mens soluta, æquè distantia cernit, ac contigua. Sic somnians audit primò non, sponsum; sed vocem eius, clamantem Præcursorem; *Ego vox clamantis in deserto.* deinde agnoscit sponsi vocem, eamq; ab adulterinis sibilis discernit. quia CHRISTI oues, eius vocem audiunt. Mox ipsum quoq; sponsum audit docentem, prædicantem, & nouas leges ferentem. Videt exsultim salientem *ad currendam viam suam.* Quo pacto *omnipotens sermo de regalibus sedibus venit*; quomodo *egressus de altissimo thalamo suo*, de tabernaculo in sole, de sinu patris; fulguris instar, choros Angelorum (hoc est, *montes*; & tot Patriarcharum, Ducum, Regum maiorum suorum generationes) transmittens, in vterum virginis desiliit: vbi existens portari voluit *in mōtana Iudææ*, vt adiungeret sibi Ioannem, Elizabeth, & Zachariam: postea desiliit de vtero in præsepe, de præsepi in Ægyptum, de Ægypto in Nazareth, hinc in desertum; hinc Ierosolymam petiit, & montem Moria, inde Thabor & alia Iudææ loca, tandem Caluariæ montem, & inde in sepulchrum; denique montem Oliueti, & ex eo in cœlum transiliuit.[a] Hinc etiam quotidie, prout Ecclesiarum singularum necessitates exigunt, pedibus caritatis, & prouidentiæ per totum orbem discurrere non desistit. Nam Ecclesias quoq; particulares *montium & collium* nomine significari constat.[b]

Mar. 1.
Sic tres Patres apud Theodoretum.

a Breuius in hanc sententiã Cassiodorus, VVilleramus, Angelomus: sed meliùs D. Ambros. serm. 6. in Psal. 118. D Greg. hom. 29. in Euang. & S. Bern serm. 1. de aduen. Domini, & ser. 4. in ascens.
b Hieron. in c. 2. Isai.

De CHRISTO autem hæc intelligenda etiam veteres Rabbini apud Galatinum lib. 4. c. 29. fatentur. CHRISTVM ergo comparat *capreæ hinnuloq; ceruorum*, tum propter celeritatem (vt omnes Hebræi, Græci, Latini fatentur) tum quia (vt canit VVilleramus) hæc animalia,

Versu 9.
** Sponso.*

> *Planitie spreta contendunt semper ad alta;*
> *Huic * homines puri non possunt æquiparari;*
> *Qui gestans hominem Deus est altissimus idem.*

Nyssenus.
» tum propter capreæ visus acumen: vnde dicta δορκάς. Scribit Nyssenus *serm. 5.* Aiunt
» animal hoc nomen illud à cernendi vi consecutum esse, qua insigniter valeat. nimirum
» verbo δέρκεσθαι. significatur idem, quod verbo θεᾶσθαι, in quo est significatio cernendi. ea-
» dem ratione is quoque qui cernit & intuetur omnia, orta eodem à verbo θεᾶσθαι appella-
» tione, θεὸς vt inspector omnium dicitur. Quare cùm in carne Deus patefactus sit, qui ad
» euersionem potestatum aduersariarum hac in vita conspiciendum se exhibuit: idcirco
» ad *capream* is comparatur, quod de cœlis in terram despectet; cū *hinnulo*, quod colles ac
» montes saltibus metiatur, hoc est, quod proculcet ac dissipet sceleratas malitiæ dæmonum

num altitudines.] Item propter matrum in pullos,& pullorum in matres pietatem,pro inuicem se neci offerentium,quam disertissimis versibus Oppianus.2. Cyneget. descripsit. Item propter cerui contra serpentes odium,eosq; necandi virtutem.[a]

Dicit autem *hinnulo*,quia hinnuli ceruini in ventre matris occisi coagulum,ex præcipuis est antidotis aduersus morsus venenatos, teste Plinio lib.8.c.22.Pari olim ratione Deus in monte Sinai legem promulgaturus,populo suo se *post parietem*,id est, in nube, & per nubis quasi fissuras,coruscationibus,& clangoribus, & lampadibus ostendebat[b]. Sic postea IESVS *similis capreæ*: propter acumen visus, cogitationes enim cernebat; & propter celeritatem, ob quam Asaël quoque capreæ[c] comparatus; & propter immensam in genus humanum,vnde traxerat originem,charitatem; pro quo mortē sustinuit. Similis etiam *hinnulo* nondum elatis potentiæ cornibus, quibus in secundo aduentu mundum conteret. (*sic Aponius & Angelomus*) hinnulo *ceruorum*,quia filius Dauid, cuius *pedes perfecti sicut ceruorum*[d]; & qui *sicut ceruus ad fontes aquarum desiderat*[e], sic sitiuit aquam cisternæ[f] Bethleem; hoc est, de Bethleem emanaturam generis humani salutem: cuius etiam reliqui maiores ceruis similes, quos omnes ipse superauit serpentum spiritualium internecione: eius in Synagogæ corde necati coagulum, quod nos in Eucharistia percipimus,omnem mortiferum morsum discutit. Willeramus aliam addit rationem.

a *De qua Orig. hom.3 Nyssen. hom.5 & Theodoret hic lib.2. & Oppianus suprà.*
b *Exod* 19.v.16.
c *2.Reg.2.v.18.*
d *Psal.17 v.38.*
e *Psal.41.v.2.*
f *2.Reg.23.15.*
Willeramus.

Nam deitas CHRISTI *non est penetrabilis vlli*
Humanæ menti, sub carnis fasce gementi:
Et similis rectè paruis animalibus esse
CHRISTVS *homo fertur, humilem qui se profitetur.*

Post parietem stabat,quando humanis membris & mortali corpore intermedio, diuinitatem suam hominum oculis subtrahebat: PER FENESTRAS tamen & CANCELLOS eam ostentabat nonnunquam, vt quando transfiguratione sua & clarissimis miraculis sese verum esse Deum comprobabat. sic plerique Patres[g]. Ille enim (*ait Cassiodorus*) qui *per fenestras*,siue cancellos intuetur, cuncta quæ foris aguntur videt, ipse à nemine videtur: ita Deus cùm omnia videat,ipse inuestigari & comprehendi non potest.]

Longè ab his abscedit Honorius,In hunc modum scribēs post varias explicationes; similitudo est ab illo,qui cubiculum amicæ intrare non valens per fenestram ei loquitur. *Paries* est murus,qui domum separat à domo & significat originale peccatum, vel mortalitatem quæ de peccato venit, quod nos à Deo separat: quem murum cœpit Adam ædificare,& omnis posteritas eius laborat eum consummare. Hunc Iudæi multis peccatis ædificauerunt,& ideo CHRISTVM *lapidem angularem*[h], *preciosum,electum*,qui eos à peccatis prohibuit,*reprobauerunt,in quem,nō credentes,offenderunt & corruerunt*. Sed hic lapis in[i] magnum creuit montem,super quem Sion,ciuitas Regis[k] magni, ædificari cœpit,qui omnes in se credentes in se ciues recepit: qui dicit, *in Deo meo transgrediar murum*[l], quia nullum fecit peccatum. Post hunc murum CHRISTVS stetit, vt eum impelleret,quia mortalis factus est,vt originale peccatum destrueret. Qui *stat*,laborat: & CHRISTVS in destructione huius muri in tātùm laborauit,quod etiam sanguinem fudit. *Fenestræ*,quæ lumen in domum mittunt,sunt Apostoli,qui lumen cognitionis Dei in Ecclesiam domum Dei fuderunt. *Cancelli* sunt parua foramina in pariete,per quæ sol radios suos vibrat,& sunt Prophetæ; per quos *Sol iustitiæ* radios suæ iustitiæ mundo immittebat. *Cancelli* etiam sunt arcus in anteriore parte domus, vnde dicuntur Cancellarij,prolocutores Regis,qui de cancellis edicta Regum populo dicunt;quod iterum Prophetæ qui in anteriori parte domus,scilicet in Synagoga,quæ erat vmbra domus Ecclesiæ,mandata Dei populo nunciabant. *Cancelli* quoque sunt loca in choro,in quibus psallentes sunt ordinati,& innuunt omnes qui sunt in diuersis gradibus constituti.]

Cassiodorus.
g *Iustum Anscgelum Decanum Ambianēsis hic. Gregor. hic & hom. 13 in Ezech. lib 2 & lib.18. moral c.32. Augustin. si tamē auctor ipse lib.2. de visitat. infirmor. c.2.*
Honorius.
h *1.Pet.2 6.*
i *Dan* 2 35.
k *Psal* 2 v.6.
l *Psa.17.v.30.*

§.3. TROPOLOGIA.

" IDEM *Honorius*; de spirituali contemplatione absorpto agens; huic ait, *in*
" *montibus salit*, cùm eum de virtute in virtutem per exempla Patrum ducit.
" *Ipse* erit *similis capreæ hinnuloq. ceruorum*, cùm bonas sententias eligit, alta
" virtutum petit, ad brauium vitæ exemplo sanctorum currit. *Stans parietem*
" impellit, cùm concilium malignantium sapienter subuertit. *per fenestras & cancellos re-*
" *spicit*, dum Apostolicis & Propheticis scripturis sapienter intendit. *Dilectus* ei per can-
" cellos & fenestras *loquitur*, vt surgat; cùm CHRISTVS per Prophetas & Apostolos, eum
" docet, vt proximos ad benè viuendum moneat.] Nonne fidelis anima Deum talem experitur, quando celeri commutatione in spiritualibus exercitiis illum modò præsentem deuotionis feruore; modò vt absentem, ariditate quadam sentit: modò supra cœlos contemplatione eleuatur, modò transilit humilium cogitationum colles? capreæ visu pollet, quando illi oculos sponsus aperit, vt etiam minutissimos defectus suos videat: modò ceruinos pedes, vt transiliat sæcularia cuncta; & anhelitum, quo desideriis venenatas suggestiones necet; & fidei solidæ (coagulum hinnuli) amuletum, contra omnes tentatoris draconis morsus largitur?

Nyssenus. *Psal 90.13.& Luc.10.19.* Per montes & colles Nyssenus aduersarias potestates fortiores & imbecilliores intelligit, & per feras illas, datam Christianis à Domino potestatem *calcandi leonem & draconem, scorpium & serpentem*; Sed per verbum *standi*, beneficij huius certitudinem omnis expertem dubij repromitti. Denique animam *per fenestram & cancellos alloqui sponsum* dicere possumus, quando per S.S. radios lumen spirituale in eam infunditur, vt in domum per fenestras solet.

§.4. MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

IN his duobus versiculis cætera Honorius communia habet, cum iis quæ iam 3. & 2. §. diximus, nisi quod monet B. Virginem, cœli fenestram fuisse, per quã *sol iustitiæ* in mundum resplenduit: Alanus alia quædam scribit, quæ haud multum nunc arrident. Quapropter sequam Guilhelmum ducem, sed infuso ex Hailgrini & Ruperti cellariis liquido potu poculum temperabo. *Guilhelmus, Rupert. & Hailgr. Vers. 8.* Verba igitur hæc sunt piæ matris filium collaudantis. Cùm dicit, VOX DILECTI MEI, stupet ac gaudet ad vocem filij noua & salubria prædicantis, dæmonibus imperantis, languores sanãtis, mortuos ab inferis in momento, & in ictu oculi reuocantis. Si namque illustris ille *amicus sponsi stans*[a] *& audiens eum, gaudio gaudebat propter vocem sponsi*, quantò magis pia mater sponsi? Quam dulciter sonabat in auribus matris illa vox tam potens, tam præclara filij, & talis filij? *Nunquam sic locutus est homo*,[b] sicut hic homo: tam potenter, tam terribiliter, tam suauiter. nam hic homo languoribus, elementis, dæmonibus imperabat; gehennam ignis inextinguibilis peccantibus intentabat, regnum cœlorum benè merentibus ore mellifluo promittebat. *Nunquam sic locutus est homo*, sicut Deus homo. Et
" ob hoc nunquam sic ad vocem filij gauisa est alia mater, sicut virgo mater.

VOX DILECTI MEI aiebat; subaudi, quantæ dulcedinis, virtutis, & terroris est? Pendet enim oratio, imò non pendet, sed deficit. & vnde hoc? Planè vis stuporis, & gratulationis integritatem, vt assolet, orationis interscidit. Si verò malis vocem accipere de Ioanne, cogita Ioannem prædicasse[c], & baptizasse, & discipulos congregasse, & famam eius celebrem fuisse, & plurimos existimasse quod ipse foret CHRISTVS. At virgo mater non ignara mysterij, fallitur, ait, populus; Ioannes non est CHRISTVS, non est verbum; dilectus meus est CHRISTVS, est verbum: Ioannes verò *vox* eius est, præcursor & præco CHRISTI est. ille *quo nullus maior inter natos mulierum*, *vox* est verbi. Nonne ipse hoc clamat.[d] Ego *non sum* CHRISTVS: ego *vox* verbi non verbum.

a Ioan.3.V.29.
b Ioan.7.46.
c Marc.1.4.
d Ioan.1.V.20.

ECCE ISTE VENIT; non vox dilecti, sed ipse dilectus. IESVS; non Ioannes. quomodo venit? *Verbum caro factum est.* [a] Quando venit? *vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum* [b]. Vnde & quo venit? *exiuit à patre, & venit in mundum.* [c] Quare venit? *non vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* [d] Quousque venit? *vsq; ad mortem, mortem autem crucis.* [e] non potuit enim vlterius. Qualiter venit?

a Ioan. 1. 14.
b Galat. 4. v. 4.
c Ioan. 16. v. 28.
d Ioan. 3. 17.
e Philip. 2. 8.

SALIENS IN MONTIBVS. saliens præ festinatione, cursum accelerans, velocissimus enim est in opere suo, testante id S.S. quæ nomen illi tribuit; *Accelera spolia detrahere, festina prædari;* [f] & alibi dicit; *Ecce festinus velociter veniet, non est deficiens neq; laborans in eo.* [g] *saliens*, vbi alij vix lento & pendulo vestigio incedunt; *transiliens*, vbi alij difficulter currunt & saliunt. Per *montes* vult Hailgrinus significari maiores dæmones; per *colles*, minores. Vnde Zacharias; [h] *Quis tu mons magne coram Zorobabel, in planum?* quis & quantus tu es mons ô Satana? tua superbia tua præsumptio in terram detrahetur, & calcabitur à vero Zorobabele CHRISTO. *Colles* ergò CHRISTVS *transilit*, nullo negotio subactis, & quasi contemptu præteritis dæmonibus inferioribus: sed maiores illos, & nequiores potestates pede potentiæ suæ vnum post alium conculcat, *ambulans* (vt canit alius Propheta) *super aspidem & basiliscum, & conculcans leonem & draconem.* [i]

f Esai. 8. v. 3.
g Esai. 5. v. 26.
h Zach. 4. v. 7.
i Psal 90. 13.

Iuxta Guilhelm. per *montes* ardua virtutum signantur; per *colles* verò minores mediocresque virtutes. *Exerce te ipsum ad pietatem* (ait Apostolus dilecto discipulo) *corporalis enim exercitatio ad modicum vtilis est: pietas autem ad omnia vtilis est.* [k] Ergo corporalis exercitatio *collis* est. pietas autem *mons*. Venit Ioannes Baptista corporali exercitatione insignis, hoc est, *non manducans* [l] panem, *neque bibens* vinum: at *filius hominis venit manducans & bibens*, vt infirmis piè congrueret, cùm esset maior Ioanne. *Transiliebat* quod minus, vt quod maius insigniter adimpleret. *Transiliebat* collem corporalis exercitationis, vt *saliret* in montem pietatis. Non simpliciter ambularet, sed *saliret*, id est, noua quadam alacritate, & insigni pietatis agilitate ad subueniendum infirmis prodiret. Dignatus est etiam loculos habere, cùm Ioannes nihil tale haberet aut quæreret. Erat Ioannes in colle perfectionis: porrò infirmi habentes, vel quærentes talia longè inferiùs erant, & quasi in campo, vel in valle respectu Ioannis erant. Noluit pius IESVS in colle esse cum Ioanne, sed *transiliens collem* istum, saltum magnum dedit in *montem* pietatis, misericorditer se coaptando longè inferius iacentibus infirmis. Dignatus est etiam imminente passione *turbari, pauere & tædere*; cum multi martyres de munere eius ad tormenta gaudentes properarint: hi fortes quasi in edito colle erant, alij qui imminente passione turbabantur, pro minore virtute animi, infrà illos, quasi in planitie, consistebant. Maluit Dominus infirmioribus istis se coniungere quàm fortibus; cùm ipse non tantùm fortis esset, sed ipsa fortitudo.

k 1. Tim 4. v. 8.
l Matth. 11. 18. & 19.

En secundum collem quem transiliuit, saltans in montem pietatis. Videte & tertium. Piæ matris notitiam dissimulabat, cùm ei verbum vitæ prædicanti quidem diceret, *Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te* [m]: respondit enim, *quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?* planè & hîc transiliunt collem, saliens in montem. nempe honorare hominem matrem bonum erat, sed optimum non erat: sed honorare Deum Patrem, non tantùm bonum, sed etiam optimum erat. itaque honor hominis matris *collis* erat, honor Dei Patris *mons* erat. Saliebat tum dilectus in montem, & transiliebat collem; quia singulari alacritate, in his quæ patris eius erant, versabatur, & ideò matrem carnis suæ pius filius agnoscere non videbatur. Ne intermitteret opus paternæ iussionis quod maius erat, omittebat officium maternæ salutationis quod minùs erat. Nonne satis verisimile est aliquem eorum, qui CHRISTO matris aduentum nunciarat, piæ matri hoc responsum renunciasse? An indignatam putas matrem? an se despectam credidisse à *filio vteri sui, filio vberum suorum?* an vt ingrato & inofficioso iratam? absit, absit. Potiùs illa virtuti & sapientiæ filij congratulans diceret; *Ecce iste venit sal. in mont. transiliens colles*, quia procedit ad opus humanæ redemptionis, singulari promptitudine præcipuis bonis insistens, & ne summa intermittantur, mediocria bona singulari virtute transcendens. Hanc eius virtutem & prudentiam maligni spiritus nunquam effugient. quia

m Mar. 3. v. 31.

Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervor. duplici de causa Prior, quia visus eius acumen nihil fugit, nec coràm eo latere possunt astus dæmonum, vnde Salomon,[a] *Infernus & perditio coram Domino*; &, vt Iob[b] testatur; *Prudentia eius percussit superbum, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus*; quando de mentibus peccatorum diabolus educitur. Posterior verò, quia tantus ille gigas neminem lædit aut aspernatur, sed erga omnes modestus & benignus, mundicia pariter & lenitate morum mundis his & innocuis animalibus similem se exhibet. *Vidimus*, ait dilectus quidam, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratia & veritatis*[c]: *Plenum gratia* propter hilaritatem hinnuli, *plenum veritatis* propter oculos capreæ. hilaris in præstanda misericordia, acuti visus in animaduersione iudicij: quia miseretur in hilaritate, & iudicat in æquitate. Vultis, quàm velox iste sit? ecce qui modò veniebat, vix dixi venire, & adest.

a Prou. 15. ℣. 11. b Iob. 26. ℣. 13. c Ioan. 1. ℣. 14.

Versf. 9. En ipse stat, iam peruenit vsque ad opus propter quod *exiuit à Patre, & venit in mundum*; opus humanæ redemptionis. *stat*, sicut eum vidit Stephanus, nos iuuare & pro nobis pugnare paratus. Vbi stat? Post parietem, non alienum, sed nostrum. quis iste paries noster? Honorius, peccatum originis esse voluit. assentitur Hailgrinus, & addit hunc esse parietem ad quem se conuertit Ezechias & fleuit;[d] nimirum obstaculum diuinæ visionis & cognitionis, propter peccatum primi parentis. Diu stetit ante hunc parietem sponsus: tam diu, quàm dilata fuit eius incarnatio.

d 4. Reg. 20. ℣. 2.

Rupertus. De hac mora pereruditè Rupertus in hanc sententiam disseruit: & meritò huic parieti etiam actualia peccata imposuit. Propter quem ergò *parietem nostrum* tamdiu moratus est, qui tam velox in opere est? Nimirum propter parietem inimicitiarum, qui non de vno tantùm originali peccato, verùm etiam de multis actualibus peccatis congestus est. Eorum videlicet actualium peccatorum primum illud fuit, quod filij Iacob, filij Isaac, filij Abrahæ, ad quem primùm repromissio facta fuerat, fratrem suum Ioseph per inuidiam[e] in seruum vendiderunt, & ille quatuordecim annis seruiuit. Itaque sicut alio loco iustus iudex Deus, dies quibus terram promissionis considerauerant exploratores, qui erant quadraginta; voluit expiari quadraginta annorum supplicio, & diem pro anno computari:[f] Sic etiam hos quatuordecim annos seruitij Ioseph, voluit expiari per quatuordecim generationes promissione dilata, vt & generatio pro anno computaretur: & sic ab Abraham ad Dauid dilata, quia ab illo ad hunc teste D. Matthæo[g] *generationes sunt quatuordecim*, & Christus non venit: accepit tum Dauid earundem promissionem[h], sed & ipse Vriam occidit, priùs thalamo eius violato[i]: ideò rursus irato Domino, ecce tibi à Dauide *vsque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim*[i], & Christus nondum venit. Denique sub tempus transmigrationis admissa à Manasse & populo grauissima peccata[k], nonne similem adhuc dilationis pœnam merebantur? Igitur & *à transmigratione Babylonis vsque ad Christum generationes alia quatuordecim*; & non nisi post tot generationes venit. propter hæc & alia peccata generis humani, cui repromissus erat, tam iustam quàm longam fecit moram.

e Gen. 37. & 41. f Num. 14. ℣. 34. g Matt. 1. ℣. 17. h Psal. 88. i 2. Reg. 11. k 4. Reg. 21 & 2. Paral. 33.

Eidem Ruperto *fenestra* istæ per quas respicit, sunt Moses & Prophetæ, qui suo quique tempore in hac congerie peccatorum clarauerunt, & non permiserunt parietem ita densum & contiguum esse, quin dilectus haberet aditum, per quem introrsus respiceret, & ad cor interdum loqueretur. *Cancellos* verò vult fuisse, Abraham, Isaac & Iacob, ad quos promissiones factæ, & quorum recordatione motus, præstitit misericorditer, quod veraciter promiserat; testante id ipsamet sponsa: *Suscepit Israel puerum suum, recordatus est misericordiæ suæ: sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius.*[l]

l Luc. 1. ℣. 55.

Guilhelmus. Guilhelmus cum antiquioribus Patribus *parietem* vult esse, interpositionem carnis infirmæ atque mortalis, quam pro nobis & de nobis assumpsit, & qua suæ æternitatis diuinitatem ab oculis nostris abscondit: Et quidem ex quo verbum caro factum est, post hunc stetisse, diuinitatem suam per infirmitatem occultando: maximè passionis tempore, quando flagella, vulnera, liuores, & ipsa mors, quantum ostendebant homi-

hominem, tantùm abscondebant Deum: quantum declarabant carnis veritatem, tantùm celabant patientis maiestatem. Quis enim crederet impassibilem pati, & mori immortalem? vnde & Apostoli, qui ei vsque ad passionem quasi cœlesti magistro adhæserant, scandalo crucis vsti, eum vt purum hominem mori crediderunt: vnde nec resurrecturum credere potuerunt.

Sequitur sententiam [illegible] *fidem* [illegible] *qua minus probabitis.*

Verùm in hoc pariete fenestræ erant, per quas respiceret: numerus earum iuxta numerum sensuum nostrorum, de quibus Ieremias; *ascendit mors per fenestras vestras* [a], per quinque sensus carnales, quorum illecebra illicitur animus & eneruatur. Quia ergo in nostro corpore sunt quinque fenestræ mortis, in suo quoque voluit Dominus esse quinque fenestras vitæ, per quas nos clementer respiceret, & intuitu pietatis suæ à morte per fenestras nostras ingressa liberaret, quinque fenestræ vitæ, quinq; sunt sacratissima vulnera in corpore redemptoris. non nisi per illas fenestras respicit, quos propitia diuinitas clementi oculo respicit. non est vita, non est salus, nisi in sanguine redemptoris; nisi ex fenestris illis, per quas sanguis precij nostri profluxit. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum* [b]. Sed quicquid ab eo descendit, per fenestras illas ad nos defluit. Inde nobis manat copiosa redemptio, inde vita, inde salus, inde gratia & non tantùm gratia, sed inde *gratia pro gratiâ*. ita inde, quod non aliunde: vt qui gloriatur non de suis meritis, sed de pretio vnde emptus est glorietur. Inde respicit non hunc vel illum solum; sed omnes generatim qui præordinati sunt ad vitam æternam. Nunquam vllum diuinitas respexit, neq; respiciet ad vitam, nisi per fenestras illas. Verùm quoniam aliis maior, aliis minor (ipsorum negligentia) est participatio gratiæ, in sanguine pretij nostri, addit.

a *Ierem.* [illegible]

b *Iacob.* 1. 17.

PROSPICIENS PER CANCELLOS. quia quinque illa foramina in corpore Saluatoris quibusdam latiora, vt fenestræ, aliis angustiora, vt cancelli apparent: *fenestra* iis, qui fusiorem gratiam acceperunt, *cancelli* iis quibus charismata minora fluxerunt illi. quasi propinquiores respici dicuntur, quia quo plus gratiæ acceperunt, propius accesserunt: isti quasi remotiores, quia minus illis datum, longius substiterunt.

ANAGOGE.

§. 5.

Ea peti debet ex contemplatione animæ beatæ, seu Ecclesiæ triumphantis, CHRISTVM intuentis; quod facit Honorius hoc modo; tunc videt eum *in montibus salientem, & colles transilientem*, quando cernit eum supra ordines Angelorum, & sanctorum in dextera Patris regnantem. *Similem capreæ* videt, *& hinnulo ceruorum*, quando de Patriarchis natum, & à Prophetis promissum, cernit iudicem viuorum & mortuorum. *Post parietem nostrum stat respic. per fenestr. prospiciens per cancellos*, quando carnem ex nobis sumptam mortalem, monstrat sponsæ in gloria Patris iam immortalem, sicut per Prophetas & Apostolos promiserat.

Honorius.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
* En dilectus meus loquitur mihi: Surge propera amica mea, colũba mea, formosa mea, & veni.	*Respondet fraternus meus & dicit mihi: Surge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea.*

Vers. 10.

LITTERA.

QVIA quæ ad finem vsque capitis, octo commatibus distincta sunt, cuncta sunt verba sponsæ somniantis; & ea simul congesta aliquid confusionis in explicatione parerent; etsi vnius sint sectionis, seorsim tamen commota singula explicabo.

§. I. VERBA SPONSAE SOMNIANTIS.

LOQVITVR] Symm. locutus φθεγξάμενος. nec repugnant LXX. nam *respondere* passim in S.S. ponitur pro simpliciter loqui seu dicere.

SVRGE] de strato in quo decumbis. additur in Hebræo, *tibi*; sicut & paullò pòst, *veni tibi*: quæ nihil aliud significant, quàm surge tu, veni tu. *vide suprà cap.1. vers.7.*

PROPERA] non est in Heb. nec in LXX. & Latinis nonnullis codicibus deest, nec Patres omnes id legerunt.

a Apollon. lib. 3. Argonautic. Virgil. 6. Aeneid.

b Plura vide apud Aristotelem lib 6 hist. animal. & Plinium lib. 10. c 34.

COLVMBA MEA] Poëtæ[a] columbam veneri, vt amoris symbolum dicarunt, hoc animal amat camporum spatia, caret felle, cumque sit castum & marito fidum, eius tamen grauem & permolestam zelotypiam patienter fert, mireque fœcundum est, & prolis cupidum[b]. Multa commendat in sponsa, cùm *columbam* vocat. quasi diceret; Scis, quo me abs te modo coli ac diligi velim? columbam aspice assidentem, inhærentemque vni masculo, columbatim illi mitia mixto suaui murmure reddentem oscula. Est illi casta & innocens thori custodia, zelotypiam tamen comparis peregrè redeuntis non euadit. Videas suspicionibus indulgentem pectus tumescere, raucum quid & minax gutture fremere, circare coniugem, rapido caudæ syrmate solum radere; ac, ne dubites irarum, insuper fodicationibus rostri, & alarum ictibus nihil malè commeritam multare. Perstat illa patiens nec succenset indignationi, ex amoris vehementia natæ: non fugam adornat, vt se subtrahat, potiùs applicat propiùs propiusque: non vim contra parat, sed mansuetè perfert omnia, donec tolerantiæ diurnitas, & magnitudo sæuientis iram vincat, & molliat ferocitatem. Sic tandem ille suspicionis oblitus, totus cicuratur, & hoste exuto induit amatorem, redit in amoris reconciliationem, & rostrorum coniunctio ardentiori dilectione redintegratur: sicut flamma, frigidæ guttulis inspersis, crescit ac propagatur.

MEA] vt ego & tutus columbulus.

FORMOSA] non est æquum tam eximiam formam latitabundam tectorum vmbris obscurari. Videant omnes te & laudent, meq; beatum prædicent, quòd te potitus. Maritorum non nouus est affectus iste; qui coniugum formosarum de pudicitia securi, temerè interdum, vt Candaules.

MEA] meis oculis, meo iudicio; quæ mihi soli formosa, soli morigera.

Continuatio.

Priùs viderat venientem, mox astantem retrò parietem, & per cancellos inspicientem: neque id tantùm, sed & sibi audire visa liquidæ vocis modulamina (*de qua suprà v.8.*) nunc verba memorat, quibus ex thalami latebris in agros inuitabatur, proposita verni temporis commoditate, & ruris ipsius amœnitate. Paullò antè iusserat illam „ quiescere, & nunc statim quietem iubet abrumpere: nempe *omnia tempus habent, tem-* „ *pus tacendi, tempus loquendi*[c]. *tempus pacis, tempus belli* consequitur.]

c Eccle. 3. v. 7

§. 2. MENS VERBORVM SPONSAE SOMNIANTIS.

d Matth 26. v. 45.

Quàm breuis ille somnus fuit, quem in hortulo discipulis CHRISTVS concessit, durante dantaxat tertia oratione[d]. Vix dixerat; *Dormite nunc & requiescite*, cum eodem ferè spiritu, & „ tractu orationis subdidit; *Surgite, eamus.* Deus olim synagogam inuitarat egredi de Ægypto, vt liberiùs eum coleret in terra promissionis, & eam eduxit per varios anfractus in Palæstinam, terram amœnissimam, eduxit autem verno tempore. Ita nunc CHRISTVS inducitur Ecclesiam intra muros Ierosolymæ latitantem, compellans, & ex somno contemplationis, & curæ sui suscitans, vocansque ad conuersionem & sollicitudinem proximorum; quam prius iussit quiescere, eam nunc statim cogit quietem abrumpere; quia loquendi & tacendi, contemplandi & operandi curæ sibi inuicem debent succedere.[e] Iubet ergo illam accingi ad labores, in puluerem & solem, contemptis periculis & mortibus, prodire, & perruptis Iudææ terminis, Christianæ fidei pulchritudinem per totum orbem differre.

e Beda & Haym hic D. Bern. serm. 58.

AMICA vocatur, quia Deus illam precio vnigeniti sui sibi reconcilians, præ omnibus vnam delegit. *Columbam* vocat quia simplex, innocens, mansueta, fida coniugi, & spirituali prole fœcunda. Et quia ipse vt columbus, tam impotenti (si fas sic loqui) amore sponsam depereat, vt sæpè asperiora experimenta adhibeat patientiæ, & constantiæ illius explorandæ. quare cùm illam permiserit vehementiùs vexari; tunc debere

debere columbæ memorem, talia experimenta, vt amoris rudimenta, non minùs æquanimiter quàm fortiter perferre. fore namque vt post huiusmodi noctes & imbres lucidior, splendidiorque sol clementiæ sponsi effulgeat; qui sponsam vincere non vinci, periclitari non perire, premi non opprimi volebat. *Formosam* denique vocat, propter lauacrum regenerationis. *(sic Iustus)* & propter dona Spiritus sancti *(sic Philo, Theodoretus, & tres Patres)* formosa est sponso, tum quia illi placet, multitudine virtutum *(sic Cassiodorus)* tum quia pulchritudinem omnem ab eo accepit. *Venire* iubet, hoc est, animas lucrari. hoc enim, *Auctore Anselmo*, est ad CHRISTVM venire.

TROPOLOGIA. §.3.

ARDENTISSIMVM hoc versu sponsi desiderium declaratur (vt rectè notat Rupertus) vnde autem hoc desiderium dilecti, nisi ex amore, nisi ex charitate eius? hoc desiderio fit, vt dicatur petere, vt timeamus eum, vt ambulemus in viis eius, vt amemus eum, *(vt Deuter. 10. v. 12.)* vt introducatur à nobis, tanquam vehementer exoptans (*Deuter. 5. v. 29. Esaia 48. v. 18.*) salutem creaturæ suæ. Hinc etiam hoc loco anima à Deo deuotæ contemplationis lacte saturata atque consopita; subinde breui tantùm concessa requie, suscitatur, vt proximos ad benè viuendum monitis, & doctrina impellat & dirigat; suscitatur, non solùm per Prophetas & Apostolos *(vt Philo & Honorius hîc)* sed etiam interna inspiratione, & conscientiæ impulsu. *Rupertus.*

Quoties illam Deus compellat; Surge à lapsu (verbis vtar Nysseni) quæ per lubricitatem corruisti, quæ ab angue irretita in terram collapsa es, quæ in ruina inobedientiæ existis, *exsurge*. Neq; satis est tibi, vt è ruina erigaris, sed per profectum in bonis progredere, cursumque virtutis perfice.] ideò adiungit; *Propera*, nec enim placet illi lentus gradus in virtute: Properare hominem seu festinare iubet. nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. *Nyssenus.*

Surgere animam, dicit Honorius, dum vocanti obedit Deo; *properare*, cùm ex Apostoli præcepto, *opportunè & importunè prædicat.* Nonne nos hoc ipse sponsus in paralytico docuit, iubens [a] *tollere grabbatum suum & ambulare*? quibus verbis equidem arbitror, cum Nysseno, per motum incedendi significari quandam in melius progressionem, & incrementum. Magna porrò differentia sponsi nostri, & Mosis legislatoris animam adhortantis. ille nihil ad id quod imperat, præter imperium confert; sed sponsus noster imperat quod vult, & quod voluit, vt præstare possimus tribuit. quia Deus est, & vox Dei vox potentiæ plena; *Vox Domini in virtute*, canit hymnographus [b]. *Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* Sanè hoc quoque loco quod iussit, confestim factum est: iussit animam surgere & properare, nonne id factum? amica non esset, propinqua non esset, nisi obtemperasset.

a Matth. 9. 6. 7.

b Psal. 32. 9.

LXX. vertunt, *propinqua*; hoc indicat accessisse: noster vertit, *amica*, hoc indicat morigeram fuisse vocanti, & credidisse nunciis eius. Quia sine fide Deo placere non possumus, (ait D. Gregorius Magnus) benè per fidem amici vocamur, quia dum fide cœlestia appetimus contemptis terrenis, Deo adhæremus.] quam benè conueniunt hæ versiones? nec enim *amica* foret, nisi accessisset ad amatum vocantem: nec accessisset, nisi amore & gratia præuenta redamasset: redamauit autem optimè, quando alios quoque in Dei amicorum albo, labore suo & industria, inscripsit. *Gregorius.*

Hæc eadem *columba* assimilatur, tum propter simplicitatem vitæ, & intentionis; nam (vt inquit D. Greg. Pont. benè anima propter simplicitatem *columba* dicitur; quia anima deuota, dum simplicem Deum cordis simplicitate perscrutatur, nequaquam mundi ineptam lætitiam dissoluta sectatur; sed semper ad æterna festinans, columbæ gemitum, pro cantu, diligendo imitatur.] Et dum sic assiduè oculos dirigit in speculum illud columbinæ simplicitatis, formã eius indit sibi [c]. Anguis formam referebat, quamdiu humi repens terra vescebatur, & in anguem respiciens, ei se conformabat: sed postquam surrexit, & oculos intendit Deo, vitiis à tergo relictis, ad speciem conformatur,

c Misterii dicta Nyssenus & Philonem.

ad

ad quam respicit. Respicit autem in Spiritum sanctum, cui tribuitur columbæ simili-tudo: & huic assimilatur, per eius carismatum dona, iustitiæ integritatem, vitæ rectitudinem, morum innocentiam, sanctimoniam, castitatem, & longanimitatem atque patientiam in omnibus molestiis, & aduersitatibus sponsi gratia perferendis. Nonne talis iam meritò *formosa* vocatur; quia talis bonis operibus (nec enim Dei gratia otiosam esse sinit, nec illa gratiam in se vacuam esse sustinet) seu prole, fœcunda, in oculis sponsi specie adaucta pulchrior quotidie exsistit. sic enim præteritæ vitæ peccata bonis operibus compensat, & antiquam turpitudinem, meliore forma assumpta, ante sponsi oculos abscondit. Hanc animam iubet CHRISTVS *surgere* per fidem; *properare* per spem, & ad se *venire* per charitatem, & quia id non sine labore futurum, adiūgit inuitamenta.

§. 4.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

QVOTIDIE sic in animo interiore collocutione Deus sacratissimam Virginem, sponsam dilectissimam alloquebatur, & currenti calcar addebat; eò gratiùs, quia licet illa Deo & Angelis abundè, sibi tamen ipsi properando nunquam satisfaciebat. Sed hac vti potissimùm sponsus allocutione visus antiquis Patribus [a], quando Deipara post mortem filij aliquot annis adhuc superuixit, & tandem amoris, & desiderij vehementia moriens, à filio in cœlum fuit his verbis inuitata. Ostenderat superiùs affectum misericordiæ CHRISTI, quo pacto per vulnera sui sacrati corporis, hic amor & clementia sese prodant: nunc introducitur sponsus quasi petens subsidium, vel socium saltem, aut excitatorem & interpellatorem assiduum atque efficacem. Videtur enim hoc MARIA dicere; Ecce quantoperè dilectus meus desideret vos omnes (ô fidæ comites) saluas fieri, misereri & parcere peccatoribus: me quoque ad regnum suum euocat, vt generi humano illic patrociner; vt iugiter ipsum excitem & prouocem ad misericordiam vberiorem. Apertis in medio pariete (corpore dilecti) salutiferis foraminibus, per quæ diuinitas eius, eos qui in inferno erant, sereniore oculo respexit, & consummato fœliciter redemptionis opere, propter quod à patre exierat; cum triumpho redit ab inferis, & resurgit à mortuis: & piam ilicò matrem, de passione filij tam saucium pectus habentem, infusione nouæ lætitiæ visitat, & vbi abundarat dolor superabundare gratiam facit. Quod nimirum illa sodalibus mox indicat, vt sibi congaudeant.

[a] *Honor. Guilhelm. Alano, Hailgrino. sed Rupert. non commodè retulit ad incarnationem Ego Guilhel sequor potissimùm.*

DILECTVS MEVS (inquit) LOQVITVR MIHI.] Quid loquitur? Planè contraria iis quæ Eua merebatur audire. Ponderat hanc antithesim eleganter Rupertus in hunc modum. *Rupertus.*

„ SVRGE PROPERA AMICA MEA, COLVMBA MEA, FORMOSA MEA, ET VENI] in his omnibus Euæ opposita. Eua mihi inimica, superbiam qua intumuit; viro suo vipera per malitiam, quam ex serpente concipiens foris, facilè cessit; sibimet deformis & ignominiosa, per pruritum libidinis, qua statim scaturire cœpit, vnde &, nuditate cognita, folio pudenda cōntexit. Tu *amica mea* per humilitatem, quia contra Deū non intumuisti, sed mente humili altissimo complacuisti. Tu *columba mea*, mea per charitatem, quia serpenti aurem non præbuisti, imò inter te, & serpentem inimicitias ego posui. Tu *formosa mea* per castitatem, nam nuditatem libidinis non incurristi, imò *Spiritus sanctus obumbrauit tibi.* VENI ergo MARIA, *veni.* nam Eua ad latebras fugit. *veni*, & crede Angelo euangelizanti, nam Eua credidit serpenti susurranti. *Veni* & contere caput serpentis, nam Eua capite illecta, & ventre oblectata, & cauda est obligata serpentis. *Veni*, & dic, *ecce ancilla Domini*; nam Eua abscondens pariter, & defendens se ait, *serpens decepit me, & comedi*] Sic Rupertus.

Guilhelmus. „ Sed melius Guilhelmus prosequitur: *Surge*, commortua mihi per affectum fraternum, *surge* mecum. Ego moriebar, tu mœrebas. Claui mei ferrei fodiebant mihi manus

&

& pedes; sed maternum pectus tuum transfigebant, & *pertingebant* in te *vsq; ad diuisionem animæ & spiritus, compagum quoq; ac medullarum.* Surrexi à morte, *surge* & tu à mœrore: vt sicut similis facta es morti meæ, ita fias similis resurrectioni meæ. *Surge & propera*, quo? ad gloriam immortalitatis, quo te resurgendo præcessi. Accepi enim à te mortalitatem, retribuam tibi immortalitatem. Ad hanc *propera amica mea*, cui iam pridem æternum meum de reparatione humani generis consilium credidi, cui Sacramentum à sæculis absconditum reuelaui, quod scilicet *oporteret* CHRISTVM *pati, & à mortuis resurgere.* *Columba* quoque propter fœcunditatem, sed *mea*; cui ego singularis pullus sum. *Columba* per fœcunditatem, sed nihilominus *formosa* per virginitatem: quippe in te, sicut virginitas fœcunditatem non impediuit, ita nec fœcunditas virginitatem deflorauit, sed venustauit. Ita *columba mea*, vt tamen *formosa mea*; & quia *columba mea*, ideo *formosa mea*, quia mater mea, ideo virgo mea. Quid est virgo mea? virgo perpetua: quia es mater mea, ideo es virgo perpetua. nempe matrem meam non tantùm virginem, sed perpetuam virginem esse oportet. sicut non potui secundum carnem tecum habere patrem, ita nec ex te fratrem. Proinde non tantùm *primogenitum*, sed *vnigenitum* tuum me esse oportet; *primogenitum* ante quem nullus; *vnigenitum*, post quem nullus. Itaq; quid iaces in mœroribus, quasi lugens mortuum? *Surge* à mœroribus, quia mortuus tuus surrexit ex mortuis. Noli flere viuentem cum mortuis. *Surge*, & per desiderium *propera* ad stolam candidam, stolam immortalitatis accipiendam, quo te præcessi: & mox suo tempore, quando nouellam Ecclesiam de Sacramento incarnationis meæ plenius informaueris; *Veni* ad filium: vt epuleris cum filio, iucunderis cum filio, regnes cum filio.]

Sic amica vocem interpretatur etiam Honor. & Halgrem.

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius*,

HONORIO Ecclesia militans à CHRISTO his verbis vocatur ad cœlestia; *surgit* quia vocanti occurrit, *properat* ad gaudia, *amica* dicitur quia conscia secretorum cœlestium; item *columba*, quia septiformi spiritu plena; *formosa*, quia sine macula & ruga.

VVLG. EDIT.

Iam enim hiems transiit, imber abiit & recessit. * Flores apparuerũt in terra nostra, tẽpus putationis aduenit: vox turturis audita est in terra nostra: * ficus ꝓtulit grossos suos: vineæ florentes dederunt odorem suũ. Surge amica mea, speciosa mea, & veni: * colũba mea in foraminib⁹ petræ, in cauerna maceriæ, ostẽde mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

EDIT. LXX.

Quoniam ecce hiems transiit, plu- Vers. 11.
uia abiit, recessit sibi. Flores visi 12.
sunt in terra: tempus sectionis ad-
uenit: vox turturis audita est in ter-
ra nostra: arbor fici produxit ger- 13.
mina sua: vites florent, dederunt o-
dorem. Surge, veni, proxima mea,
formosa mea, columba mea, & ve-
ni, tu columba mea in tegimento pe- 14.
træ iuxta promurale. Ostende mihi
faciem tuam, & auditam fac mihi
vocem tuam: quia vox tua suauis,
& facies tua speciosa.

LITTERA.

LITTERA.

§. I. VERBA SPONSAE SOMNIANTIS.

חלף TRANSIIT] penitùs desæuiit. nam HALAPH per Heth significat penitùs excisum esse, teste Abenezra: & ideo Symm. διεπέρασεν, hoc est, *terminum accepit*.

Vers. 12. FLORES] sequitur descriptio temporis verni ab adiunctis, vt describi solet à Lyrico Latino lib. 1. *Od. 4. & lib. 4. Od. 12.* flores proprij sunt fœtus veris. *Vere sinum tellus aperit, floresq; ministrat.*

TERRA] quàm prius hiemales pruinæ niuesque contexerant.

TEMPVS PVTATIONIS] Putatio floritione prior est, & sic noster accipiendus, q. d. *flores apparuerunt*, postquam *aduenit* (h. præteriit) *putationis tempus*: non verò quasi narrentur, vt eodem tempore contingentia; vt cēsuit doctus Paraphrastes Alemarianus. Aliorum verò quorundam iuniorum cacoëthes mirandum, respuendi quicquid à nostro interprete, aliter quàm à Iarrhio, vel Kimchi redditur. cur, quęso, malunt vertere, *Cantillationis* tempus? nónne ZAMIR per zain æquè significat frangere, seu putare, זמיר atque significat cantillare? fatetur doctior illis Abenezra. Nónne *putatio* huic loco propria? Verno tempore vitis putatur, & turtur canit. quid opus addi aliarum auium cantiunculas? stat pro nostra interpretatione veterum interpretum qui omnes Hebræa doctissimi, turba. nam LXX. vertunt τῆς τομῆς. *sectionis*, Aq. & Symm. eodem sensu a-
קטיף pud Theodoretū τῆς κλαδεύσεως. Thargumæi KITTOPH, à radice KETAPH, vindemiauit,
קטף decerpsit. Certiùs quoq; indicium censendum tempestatis vernæ vitium putatio, quàm auiū garritus. Germanis æstas dicta videtur Sommer ab Hebræo ZAMAR, per zain. De vitium putatione, non aliarum arborum Salomonem loqui docent Ambrof. Aponius, Epiphanius mox citandi: & cum iis VVilleramus;

Tempus adest viti superflua quaq; recidi,
Sol quia iustitiæ iam mundo fulget vbiq;,
Nubila perfidiæ fidei tessere serena,
Vernaq; temperies tranquillat pace fideles.

VOX TVRTVRIS] Turtur hirundinum more hyeme calidiora petit loca, sub
a *Cicero lib. 2. de finib.* vernum teporem redit; [a] hyeme muta, vere vocalis redit; [b] gemit, & in celsis arboribus
b *Plinius lib. 10. c. 35.* nidum ponit, vnde Maro, *Nec gemere aëria cessauit turtur ab vlmo*: castitatem colit coniu-
c *DD. Basil. in Exam. hom. 8.* galem, & in viduitate perdurat, ex communi Patrum sententia. [c]

Cyrill. siue Origen. lib. 2. in Leuit. Hieron. lib. 1. contra Iouinian. Chrysost. homil. de turture, tom. 5.

FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS] Non foliis modò vernat ficulnea, sed iam grossis luxuriat, fructus futuri spem facientibus.

Vers. 13. PROTVLIT] rectiùs noster ambiguitatem sententiæ vitauit, quàm Aqu. qui προέβαλεν. Legitur in reuelatione B. Ioanni facta in Pathmos: [d] *sicut ficus emittit grossos suos.* emittere illic idem quod deiicere. hîc verò dicitur *protulisse* seu produxisse, quæ est vis verbi HANAT, per Heth; protulit iam dulces & maturos: Non enim capio de grossis
d *Apoc. 6. v. 13.* deciduis tantùm, vt vidētur nonnulli; [e] sed potiùs de iis qui ad maturitatem perueniunt,
חנט quos ab Hispanis puto vocari *breuas*; discrimen hoc grossorum animaduertit & prodi-
e *Bern. Haym. Beda. Anselm. Christopolitan.* dit D. Ambros. *comment. in Lucam.* [f] Decidui illi non sunt veris idoneum indicium, perdurant vt plurimum in hiemem, & tum labuntur. ficus præcoqua ficui pro flore est, te-
f *Lib. 7. c. 13.* ste Guilhelmo. Hebraicè PAG seu PAGAG, ficum præcoquam significat. Cassiodorus;
פג „ *grossi*, inquit, dicuntur primitiuæ, & immaturæ ficus, inhabiles ad edendum; qui ad pul-
פגג „ sum venti facilè cadunt.] fallitur, quia quidam grossi apti sunt esui; & nihil, nisi ficus primitiuæ, maturæ in genere suo.

VINEÆ FLORENTES] *vinea* non foliis tantùm & pampinis, sed suauitate quoque odoris sui oblectant transeuntes. FLORENTES autem non malè noster; quia fragrantia hæc ex vitis floritione fluit iam adulta: quando flosculi incipiunt pro-
סמדר dere minutas, & adhuc planè acerbas gemmulas vuarum. Vitium iste flos à Symm. vo-
g *hic et inf. v. 15.* catur τῶν ἀμπέλων ἡ οἰνάνθη, Hebræis quoque SEMADAR per samech, est racemus qui
בסר primulus flore deciduo emergit; [g] paullo grandior, sed adhuc immaturus vocatur
h *Ier. 31. v. 29.* BOSER; [h] edulis demum & planè maturus, ENAB per Ain in princip. nuncupa-
ענב tur. [i]

i *Deut. 32. v. 14. & 32.*

SVRGE]

Svrge] corrupti sunt libri, qui hoc loco addunt; *propera.* Lege virum eruditum, & pium Fran. Lucam Brugensem Notat. CXCV.

Speciosa] Sic contextus Romanus, & confirmant, textus Hebræus, versio LXX. & Paraphras. Chaldæa; & sic legêre, Hieronymus, Apon. Iustus, Anselm. Haym. Guilhelm. Rupert. & Honorius. Mendosis ergo codicibus vsi fuêre D. Gregorius Magnus qui legit; *Soror mea*; & Beda, & D. Thom. & D. Bernardus,[a] & Pet. Damianus,[b] qui; *sponsa mea.*

a *Serm. 61.*
b *Epist. 3. c. 2.*

In foraminibvs] Subaudio, habitabis, vel erit perfugium tuum.

Petræ] rupis natiuæ.

Caverna] latibulo, absconsione.

Maceriæ] Cassiodorus; *Maceriæ ex siccis lapidibus ad munimenta vinearum* " solent fieri, ad repellendas vulpes, & cæteras nociuas bestias.] hîc posita, pro quouis arte " & industria parato refugio. Hebræum Madrega, volunt significare gradum, & exponunt foramina seu cauitates, quę manere solent sub gradibus, seu aggeribus munitionum, seu editarum turrium: Sic Paraphrastes Chald. & alij Rabbini recentiores. LXX. verò προτείχισμα, hoc est, iuxta D. Hieron.[c] *Promurale*, iuxta D. Ambrosium[d] *præmunitio.* Si sententiam attendas, omnes hæ versiones eodem recidunt. Ideo noster vocem Hebræam latè patentem generali *maceriæ* vocabulo expressit.

מדרגה
c *Lib. cont. Iouinian.*
d *Lib. 1. de Isaac c. 4.*

Sonet vox] pro voce; *verba*, legêre schol. Græca. Sed LXX. vertunt, *auditam fac vocem*; hoc est, vt vertit D. Ambrosius, *insinua mihi vocem* tuam. Non placet sententia D. Nysseni & Philonis, qui hæc de sponsi, & non sponsæ facie ac voce interpretantur.

Dvlcis] rectè faciei decoræ vox *dulcis* vocatur. quia *gratior est pulchro veniens è corpore virtus*: & amantis preces sunt efficaciores, quas precantis pulchritudo commendat. Nonne suauius murmur riuuli limpidi, quàm cœnosi? Porrò incipit ver ipsum elegantissimè describere, referens sponsi quæ audire sibi visa fuit verba; describit ab auræ tranquillitate, & cœli serenitate, ab hortorum cura & flosculorum deliciis, ab auium canore, & spe fructuum copiosorum.

Nyssenus *hic serm. 5.* sic scribit; ô quàm venustè depingit nobis aëris gratiam, au- Continvatio.
ctor ipse aëris, ad quem Dauides inquit[e], *Aestatem & ver tu condidisti*, Tollit *hiemis* tri- " e *Psa. 73. v. 17.*
stitiam, cum hibernam illam faciem inamœnam rerum præteriisse dicit, *imbriumq.* mi- " *Nyssenus.*
nimè gratam copiam. Ostendit & prata floribus scatentia, venusteque picta. *Flores* ipsos " *Hic minùs*
maturitatem suam consecutos, & iam idoneos esse dicit, qui amputentur: vt eos omni- " *benè puto ad agri flores*
no *legendorum florum* studiosi homines, ad nectendam corollam, vel conficiendum vn- " *referri punctationem.*
guentum, tollere possint. Etiam temporis amœnitas exponitur, quo *cantillatus auium* "
in lucis perstrepant, ac suauis *turturum* vox aures percellat. Addit & *ficum* & *vitem* quod- "
dam quasi prooemium in iis, quæ appareant, eorum fructuum ostentare, quos laturi sint: "
quum *grossos* quidem illa proferat, hæc ita floreat, vt odoratus deliciis illius fragrantiæ "
perfruatur. Atque hoc modo figura verni temporis elegantissimè ornatur oratio.] Id- "
circo verò vtitur hac comparatione, quia ver dicatum esse amoribus docent plantæ, & animantes cunctæ; quibus, ob genitabilem Fauonij auram flantem, vnica tunc prolificandi cura.

§. 2.

Mens verborum Sponsæ ab somniantis.

Vers. 12.

Quare subest acumen huic similitudini partis alterius silentio inuolutæ: scilicet, ista docent te ad amplexus meos properare, & gignendorum mihi filiorum spiritualium cupiditate inardescere. Non tantùm posco prolem pœnitentiæ, timoris & purgatoriæ vitæ, seu status incipientium asperos & austeros fructus, quales hactenus protulit Synagoga; Sed fructus dulciores ac teneriores, atque præstantiores proficientium; vernos fructus conscientiæ serenatæ, & mentium, effulgente spe veniæ & diuinæ indulgentiæ, illustratarum; quarum iam nunc pauca, nec vilia pignora huic secundo statui cōuenientia accepisti (*Memores enim vos esse cupio; Iam in secunda prophetici huius operis parte nos versari.*[f]) Sic enim similis ei futura gratæ huius anni vici. Non est quod acris hiemis incommoda te deterreant, iterque morentur: ne fuga videatur in hieme fieri. Solutum est frigus, pluuiæ nullæ vehementiores impendent; horrida sidera, quæ solita proiicere, &

f *Vide distributionem propositã in Prolegomen. c. 4.*

L terris

terris aquas inuergere, nobis occiderunt; noxij & imbricitores venti aliò penitùs pulsi concesserunt.

a Exod.13 & 4. b Ioan 4 & 35. notat Cyrill. li 2 in Ioan. c.16.

Israëlem olim Moses verno tempore, nempe mense nouarum frugum ex Ægypto eduxit [a]: vere CHRISTVS Dominus passus fuit (vt constat) verno quoque tempore Apostolos ad gentium conuersionem excitauit, dicens; *iam regiones albæ sunt ad messem.* [b] Vernum quoque tempus erat cùm Apostoli ad prædicandum missi fuêre. Hiems fuit non modò tempus idololatriæ, quoad infideles *(vt hic Nyssenus)* sed etiam tempus illud totum legis Mosaicæ asperum legali rigore, & frigidum legis inefficacia (*iuxta Gregor. Magn.*) obscurum & nubilum propter potestates tenebrarum tunc regnantes per infidelitatem & peccata; quibus humanum genus oppressum iacebat (*sic Nyssen. Apon. Alcuin. hic & Epiphanius*) [c] tunc erat tempus iræ, quia *Deus omnia concluserat sub peccato*, & *lex iram operabatur.* huic nocti tenebrosæ, infidelitatis Iudaicæ, & Gentilium, quæ præcessit; fidei Christianæ dies appropinquauit: huic asperæ hiemi successit tempus gratiæ vernum, *dies salutis, tempus acceptabile*: quando sol iustitiæ sese exercuit, scientiæ Dei lumen emicuit, euangelij lux effulsit, & calor vernus charitatis per Spiritum sanctum in cordibus diffusus fuit. Inter *imbrem* & *hiemem* distinguunt hic nonnulli, [d] sed singuli aliter atq; aliter; quorum mihi non admodum probantur interpretationes: malo cum aliis, [e] propter similes effectus, ea nunc pro iisdem accipere. Cùm verò mox subdit,

c Aduers. hæres. 59 quæ est Catharorum.

d Orig. hom 3. D. Bern. Ierem. 38. Theodoret. Philo, Apon. Honor. hic.

e D.D Ambrosius in Psal. 118. serm 6 Gregor. Mag Nyssenus. Psell & Decanus Ambianens. hic.

FLORES APPARVERVNT IN TERRA NOSTRA] loquitur de terra Iudæa. hanc cùm prius fuisset omnis malitiæ & obstinationis proseminatrix & germinatrix; nunc dicit pro spinis *flores* amœnissimos protulisse. primò quidem primitias credentium, martyrij flosculos puerulos, quos velut nascentes rosas turbo, gladius Herodis succidit (*Aponius*) sed & lilium castitatis virginem sacratissimam; violam abstinentiæ Ioannem Baptistam, Apostolos & credentes cæteros; quorum bona fidei & iustitiæ opera, & veris flores, sic salutis sint indicia. *Vinea* quoque legalis, cærimonialium omnium resectione *putata* fuit, vt noui thyrsi & pampini euangelici pullularent. Hoc enim tempore iam *securis erat ad radicem posita*, ad exscisionem omnis arboris fructum non ferentis *(sic Ambros. d. serm. 6.)* volebat Pater cœlestis verus agricola à vera vite, quæ CHRISTVS est, omnia sterilia & arida sarmenta resecari; contagioni vitandæ, bonos à malis, fideles ab infidelibus, filium à patre, nurum à socru, carne cōiunctissimos ab omni carnis affectu: (*Apon. & Theodoret.*) instituerat illam quoque spiritualem resectionem, quæ fit in baptismo & pœnitentiæ Sacramento per peccatorum remissionem: (*sic Origen. homil. 4.*) nec non aliam circumcisionis nouæ & spiritualis, qua cor, os & manus ab omnibus illicitis & superfluis continentur. (*sic Philo, Iustus & Beda*) Denique *putationem* potes addere, quæ fit falcastro prædicationis. Willeramus, de fidelibus;

Qui, quamuis per se studeant bona germina ferre,
Purgantur monitis ob spem fructus melioris.

In prosa verò dicit, hanc *putationem* faciendam à concionatoribus dum falcastro prædicationis amputant superflua vitiorum de cordibus auditorum.]

f Cyrill. lib. 15. de adorat in spiritu & veritat. Alcuin. & Angelom. hic. Luc. 1. & 2.

VOX TVRTVRIS] Potes intelligere de ipsomet CHRISTO, vt volunt D. Cyrillus, Alcuin. & Angelomus, [f] hoc sensu; audita est vox mea, qui sum verus & princeps turtur. Malo tamen cæteros Patres sequi, qui de aliis accipiunt. Primò quidem de Cantico virginitatis B. MARIÆ, cùm cecinit; *Quoniam virum non cognosco* (qua de re pulchrè admodum Aponius;) item de cantico Eucharistico, quando cecinit; *Magnificat anima mea Dominum* (*sic Iacob Valentinus*) Secundò de voce Annæ Phanuelis castissimæ viduæ CHRISTVM annunciantis, *Luc. 2. v. 38.* (*sic Iustus.*) Denique de prædicatione Ioannis Baptistæ, qui præcursor fuit huius veris; (*sic Nyssenus & Psellus*) & B Magdalenæ cui accommodat Alanus, his verbis, per *turturem*, quæ (vt dictum est) inconsolabiliter dolet amisso pari, figuratur Maria Magdalena; quæ maximè dolet viduata viro spirituali, id est, CHRISTO, cuius *vox in terra*, id est, Iudæa audita fuit, quando resurrectionem annunciauit.] & B. Paulli, cui Philo accommodat; & reliquorum Apostolorum; in quorũ omnium corde *Spiritus sanctus gemitibus inenarrabilibus* postulabat. Omnes vno concentu & consensu, in hac vita nos iubebant lugere; docebant, à magistro docti; hanc

esse

esse beatitudinem, seipsum abnegare, odisse carnem suam, tota die mortificari. Horum
omnium *conuersatio in cælis* fuit: semper intra se gemuerunt *adoptionem filiorum Dei, & ″*
redemptionem corporis sui exspectantes. (sic Cassiodor. Beda. Haymon. & Honorius.) ″

FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS] Breuiter hoc ait, Iudæa protulit Apo- *Vers.13.*
stolos, Ecclesia verò gentium latè sparsit odorem florum Christianæ fidei, tot millibus
tam citò conuersis. Ecclesiam gentiũ CHRISTI populum esse *vineam* probat D. Am-
bros.[a] ita; vt nihil dici queat elegantius; sed prolixiora sunt, & cunctis ad manum, qua- *a Lib in Luc 9.*
re non inseram eius verba; tum quod sciam, omnes reliqui hac in parte D. Ambrosio as- *c.20. multa repetens ex lib. 3.*
sentiuntur, qui Historicum sensum proponunt. *Ficulnea* nomine Synagoga significa- *Exam c 12.*
tur, communi quoque Patrum explicatione, & ipsius Domini auctoritate:[b] sed in *gros-* *b Matth 21.19.*
sis explicandis non conueniunt. Quidam explicant *grossos*, hoc est, veteris legis præce- *Luc 13 6. Ioan. 1 48.*
pta cecidisse,[c] & *vineas* de Euangelij flore fragrantiam suauem sparsisse. Multi etiam *c Hieron lib. 1.*
per *grossos* accipiunt[d] Iudæos pertinaces, & eos qui initiò IESV crediderunt, sed po- *cont Iouinian.*
stea conuersi sunt retrorsum: vt audita voce Turturis, ex Ioannis discipulis nonnulli, *Angelom & Alcuin &*
qui *ad horam tantùm* in luce eius exsultarunt,[e] quia breui tantùm tempore crediderunt, *Cassiod.*
atque ideò maturos pœnitentiæ fructus, hoc est, serotinos & dignos non protulerunt. *d Beda & Haymon hic, &*
CHRISTO quoque prædicante quidam discipulorum eius abierunt retrò.[f] Post A- *Bern serm 60. in Cant.*
postolorum denique prædicationem, non pauci (*de quibus solis hoc capit Cassiodor.*) de cir- *e Ioan. 5. v. 35.*
cumcisione falsi fratres fuerunt, & ad abolitas legales obseruantias, vt canis ad vomitũ, *f Ioan. 6. v. 67.*
redierunt, & in fœdas etiam hæreses inciderunt: de quibus grauiter DD. Paulus & Iu-
das *in epistolis suis* conqueruntur. Hi ergo sunt Synagogæ *grossi* secundum hos graues
sanè, & dignos honore scriptores.[g] Sed quia de grossis tantùm deciduis intelligunt; *g Bed Haym.*
nunc alios[h] sequor, & censeo potiùs *grossos* intelligi; qui (secundum D. Ambros.) so- *Angelom. Alcuin Cassiod.*
liti vento resistere, & cum maturitate multum quoque dulcedinis adipisci: & per ho- *hic, & D Hieron. cont. Iouinian.*
sce significari Apostolos, nec non illos pauculos alios, qui ad finem vsque fideles ex Sy-
nagogæ filiis perstiterunt. *Vineæ florentes* odore serpentes fugant: nonne id Euangelici *h D. Ambros. lib 7 in Luc.*
sermonis proprium? *& Philo Apon. & Honor hic.*

SVRGE] hac iterata vocatione amoris sui vehementiam prodit.[i] Ante monue-
rat, surgeret ad operandum, nunc etiam monet surgat ad docendum alios. quia perfecti *i D Bernard.*
Doctoris est *facere & docere.* Sic Honorius, aliter autem D. Epiphanius suprà laudatus.
serm 61.

COLVMBA MEA, &c.] propositis quæ tœdium itineris apta leuare, nunc ho- *Vers.14.*
spitij seu thalami securitatem ostendit; vt intelligat nihil causæ relictum, cur venire de-
trectet. Non enim hæc interpretanda, quasi sponsam ex foraminibus, & cauerna respici-
entem commendet, quod Rabbinis & Guidacerio quoq; visum; cur enim eam inde e-
uocaret, vbi desidens tantoperè ipsi placebat? sed accipienda, vt sic proponat sponsæ
tutissimum refugij nidum, & simul celerem eius aduentum vrgeat; verecundè quoq; &
latenter subindicet, cur illam toties tam ardenter euocet. Igitur tam pauculis verbis illũ
puto his similia complexum; Scis, quid velim, ô mea, quid optem? annus formosissi-
mus, & Tempe amœnissima, & pomaria fertilissima nos in agros inuitant. Illic colum-
bæ agrestes, seu liuiæ nobis amoris fidi, & coniugalis exemplum sunt futuræ. Vagantur
& pascuntur interdiu: sed imminentibus vncunguibus, & rapacibus volucribus; vel no-
cturnis tenebris, celeri volatu, rupium rimas, & caua parietinarum subeunt: ita nos tha-
lamus noster recipiat lassos pauidosúe, vbi curas æstusque animi suauibus alloquiis, &
conspectu mutuo leuemus. Sic abs te diligi & obseruari volo, quemadmodum à com-
pare columbus diligitur & obseruatur.

Igitur Ecclesiam *columbæ* comparans docet, qualem illa se CHRISTO sponso
suo debeat exhibere. Quemadmodum sole iam viciniore cœlum verna temperie se-
renatur: sic Ecclesiam sponsi propiùs accedentis viuifico spiritu calefactam, nitescere
nouis virtutum luminibus debere, & esse non solùm similem columbæ oculorum lu-
ce, sed colli varietate, & totius corporis pulchritudine. Columbo desponsatam esse;
qui simplicitatem & innocentiam diligit; vtpote vnus maximè simplex sibique semper
simillimus; qui socium thalami fert nullum; qui zelotypus est præ amore, & coniu-
gis fidem duris nonnunquam experimentis explorat: qui propterea nunc euocet in rus
vt vrbium, & quæ in illis vigent terrenarum cupiditatum, omnes simul cogitationes

abiiciat & derelinquat. Simul tamen admonet, ne suis viribus temerè confidat, vel ipsam sese periculis passim obiiciat. Gaudet sponsus humilitate, pauonis superbiam detestatur. Tuta eris (ait) si te receperis in petræ foramina. Si iuxta Apostolum, *petra est* a 1.Cor.10. v.4. CHRISTVS; [a] *foramina petræ* vulnera sunt redemptoris; quæ quinq; sunt, quia fueramus quinq; sensuum vulneribus sauciati, & per has quinque plagas salutem sumus adepti. In hæc subit alis veræ fidei & spei, quando salutis spem in Redemptoris passione cõstituit. illic *nidificat*, quando bonorum illic operum fructus coaceruat. sic optimè Pet. Damianus. [b]

b d.epist.3.c.2. Sic Alanus *foramina* interpretatur; *cauernam* verò vulnus lateris. Cauerna (inquit) amplior solet esse foramine: vnde per *foramina* perforationes manuum & pedum CHRISTI figurantur: per *cauernam* verò eiusdem lateris apertio significatur. CHRISTVS autem dicitur *petra* propter firmitatem; *maceria* verò quia ex multis lapidibus, id est, fidelibus perficitur, quantum ad spirituale corpus, id est, Ecclesiam.]

Paullò aliter Cassiodorus qui ait; In his *foraminibus* moratur Ecclesia, quia totam spem salutis suæ in passione sui Redemptoris constituit. Ibi ab insidiis malignorum spirituum, quasi à raptu accipitris secura delitescit: ibi nidificat, id est, fœtus bonorum operum congerit. In *maceria cauerna* moratur, quia præsidio angelorum vndique circumdatur, & à tentationibus Diaboli custoditur.]

c Iustus & Honorius. Verùm alij non incommodiùs *maceriam* exponunt sacram S.[c] hanc enim sancti veteris & noui Testamenti ædificarunt, seq; viuos lapides supra *petram* fundamenti collocarunt: & hæc est *maceria* seu murus optimus, cingens vineam Dei Zabaoth. In abscondita seu *cauernam* huius maceriæ se recipit Ecclesia, quando consolationem & eruditionem petit ex profundis abyssis diuinæ sapientiæ, quæ in hoc archiuo seu ærario fido, & tuto asseruatur: & in has cauernas non patet ingressus, nisi solis columbæ pullis. Quam inibi latere non diu sinit sponsus, sed foras euocat, vt aspectu & auditu liberiore

Cassiodorus. fruatur faciei ac vocis eius. *Faciem* suam quasi Deo ostendit Ecclesia (dicit Cassiodor.) cùm proximis ad vtilitatem & profectum per virtutum opera, quantam intrinsecus habet pulchritudinem, demonstrat. hoc est, quod Dominus ait in Euangelio; *videant opera*

d Matth.5. v.16. *vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.* [d] *In auribus* Domini *vox* Ecclesiæ *sonat*, cùm per prædicationem ex multorum conuersione, delectatur Deus. *Faciem tuam*, quam in baptismo tibi dedi, quando te ab omni peccato emundaui. *Auribus meis.* vt ex sincera intentione dilectionis meæ procedas, vt nõ propter aliud prædices, nisi propter me.] *Sic ille.*

Consentit ferè D. Gregorius Pont. cui *vox* est prædicatio; *facies* fides: iuxta alios *facies* est vitæ morumque decor. *Vox suauis*, quia non est contentiosa, non superba, non minax, vt fuerat vox Synagogæ crocitantis, *crucifige, crucifige*: non fracta, lasciua, luxurians, vt vox Gentilium lusciniarum meram vanitatem minurizantium: non obstrepera & aspera, vt sunt voces drensantium hæreticorũ, qui Catholicis oloribus vt anseres obstrepunt: sed *vox lenis*, grauis, modesta turturum; quæ prædicatonem suam ad omnium salutem suauiter inflectit & modulatur. Hanc vocem pollicetur se libenter auditurum, vt insinuet eandem se promptè exauditurum, quandocunq; sancti Deo homines, siue

Iustus. viui, siue defuncti, & in cœlum recepti preces fundent. *Orationes sanctorum* (ait Iustus Orgelitan.) *semper Domino acceptæ, gratiæq; eius præsentes* (hoc est, vtiles & efficaces) *quia de CHRISTI lumine acceperunt, vt in decore iustitiæ permanerent.*]

FACIES TVA DECORA] Velata fuerat cum Mose facies Synagogæ, postea quoque grauissimi piaculi necis CHRISTI pollutione fœdata: sed postmodum precioso eius sanguine in baptismo abluta, multò formosior fuit effecta, & omni abiecto velamine, candidam se splendentemq; oculis sponsi stitit & exhibuit. *Sic D. Hieron. suprà & Apon. hic.*

TRO-

TROPOLOGIA. §.3.

OMNIVM elegantissimè hunc locum de hieme tractauit D. Gregorius [a] Nyssenus accommodans animæ hiemi & veri. Vnum enim malum tradit multis nominibus pro effectionum discrimine significari. *hiemem* & *imbrem* vocari eandem tentationem. *hiemem* dici ad indicandam faciem malorum multiplicem. Hieme, quæ floruerant marcescere: arborum venustatem quæ foliis à natura insigniter ornatur, ramis defluere, terræque delapsam commisceri: silere musicarum auium concentum; fugere lusciniam, torpere hirundinem, & procul à nido suo turturem abire: cuncta mortis mœstitiam imitari: emori herbas, perire germina, ramos nudatos foliis, adeoque consimiles ossibus quibus demptæ sunt carnes, spectaculum fœdum exhibere, præ quod sunt cùm eis adhuc foliorum, vel fructuum venustas adest. Hiberno tempore mare commotum funditùs intumescendo scopulos ac montes imitari, attollente se vndarum vertice in speciem quandam arduam; & meditari quò pacto hostili more in terram irruat, super litora semet effundens, & continuis fluctuum verberibus, quasi machinis admotis eam concutiat. Sic ait *hiemem* animæ nostræ quandam fuisse. Quia humana natura rerum initiò floruit, quam quidem diu hæsit in Paradiso, & fontis illius aquam hauriendo pinguescebat ac florebat: cùm foliorum denique loco, immortalitatis germen naturam illam ornabat. Verùm posteaquam *hiems* inobedientiæ radicem ipsam aridam effecit, flos ille decussus est, & in terram resolutus: homo pulchritudine immortalitatis nudatus: exsiccata virtutum herba, dilectione ergà Deum ob scelerum incrementum extincta, atque hinc factum, vt varij animorum morbi ac perturbationes per *ventos (cupiditatum)* oppositos in nobis sese attollerent; quæ vitiosorum animi naufragiorum causæ sunt. Vbi autem venit ille, qui *ver* in animis nostris efficit, qui improbum illum ventum, excitantem mare, ac flatus cæteros, obiurgando compescit, & mari dicit; *sile ac mutum esto.* [b] tum scilicet omnia in tranquillitatem ventorum expertem commutantur, rursumque reflorescere natura nostra incipit, ac floribus suis eleganter ornari. Sunt autem *flores* illi vitæ virtutes, quæ nunc quidem florent, verùm suo tempore fructum suum exhibebunt.

Vers. 11. a Serm. 5. Nyssenus.

b Marc. 4 V. 39.

Honorius autem; *Hiems transijt*, cùm aspera conuersatio commissæ plebis, in malitia indurata, calore diuini amoris soluta in *ver* sanctæ conuersationis transibit. *Imber recedit*, cùm tentatio persequentium cessauit. Cùm enim prauos bonus à prauitate prohibet, mox persecutionem ab eis sustinet. *quia omnes qui volunt piè viuere in CHRISTO IESV persecutionem patiuntur.* [c] *Imbre abeunte, flores apparent*, quia cessante persecutione malorum, initia bonorum erumpunt.] continentia, quæ (Nysseno teste) splendidum ac flagrans lilium est; verecundia, quæ rosa est; humilitas quæ viola est; obedientia, quæ calthula est; charitas, quæ balsamũ: sed præ cunctis efflorescit in animo CHRISTVS; flos ille de radice Iessæ, quod nobis *turturis vox* indicauit.

Honorius. c 2. Tim. 3. 12.

Huius *putandi tempus* aduenit. *Putatio* vinearum (ait Cassiodorus) sanctorum significat purgationem, quæ in CHRISTO & per CHRISTVM est, de qua ipse apud Ioannem; *Ego sum vitis, & vos palmites.* [d] Hos palmites suos ipsa vitis putat (teste Honorio) dum sarmenta arida amputat, & rebelles ab Ecclesia resecat. Vult etiam nos quotidie resecare superfluam foliorum, hoc est, cogitationum & verborum, luxuriem; Iam infructuosi (dicit Philo) præcidendi sunt rami, iam iam tollenda sunt omnia scelera, & animæ ab omni peccatorum labe purgandæ iis omnibus; qui filij Dei, sponsæ CHRISTI esse volunt. Tum clarè *vox turturis exauditur in terra nostra*; quia Spiritus sancti gementis in nobis internas inspirationes audimus, & eis obedimus: & tunc quoque in Ecclesia pœnitentium conuersorum, & peccata deflentium gemitus personant.

Cassiodorus. d Ioan 15. V. 5. Honorius. Philo.

Tunc *FICVS profert grossos.* ficulneæ ob caloris copiam vis inest magna attrahendi ab imò humoris, vt notat Nyssenus: cumque magnam in meatibus interioribus humoris copiam collegerit, incipit illam decoquere; quod facit defluxu quodam temporis, & successiua variatione. Primò quæ prorsus terrea & nullius vsus sunt, è ramis excernit, deciduos nempe & inutiles planè *grossos*: Deinde profert præcoquum quid

Vers. 13. Nyssenus.

& quia imperfectius est minori indigens decoctione, & non prorsus ab omni humore inutili repurgatum; *grossum* appellant non deciduum, qui habet quandam fructus ipsius speciem; sed tamen non est adhuc perfectus ficulneæ fructus, planè repurgatus & excoctus: denique perfectum omninò fructum producit. huius *grossi* sunt, quasi quoddam procemium seu promissio & signum. Hos iam ait ficum protulisse. Nam *ver* est, quasi in confinio duorum anni temporum, hiemis & æstatis: & *grossi* veris indicium, medij sunt inter hiemales illos deciduos, siue arida illa decermina, & inter æstiuos fructus perfectos. Sic animæ quoque nostræ *ver*, est hæc vita præsens, quando ex hieme peccatorum emersit, & florere virtutibus incœpit; tempestas hæc media est inter hiemem tristitiæ, & æstatem maturi fructus siue retributionis æternæ. Sic enim æstatem ipse Dominus discipulis suis interpretatur, dicens; *Videte ficulneam & omnes arbores. cùm producunt iam ex se fructum, scitis quia propè est æstas. Ita & vos cùm videritis hæc fieri, scitote quia propè est regnũ Dei.*] [a] Et alibi dicit, *messem esse sæculi consummationem.* [b] *Grossi* ergò hi nobis spem exhibent, fructus æstate illa percipiendi. Natura humana hieme illa durante vim maximam praui humoris attraxerat. Sed qui curator est & agricola huius arboris (*arbor* homo est) ille primò putationem præmisit, quando iussit hæc per confessionem & pœnitẽtiam recidi, & sic quæ terrena & superflua sunt excreuit. Deinde per vitæ emendationem, fœlicitatis & pręmij æterni quod speramus, characterem quendam & signum animæ impressit, quasi spem & prægustum; quo futuram ficuum dulcedinem nobis tribuendam præcipiamus. Illæ ficus maturæ significatæ fuêre Ieremiæ, [c] quando vidit duos calathos ficis plenos, per *Calathum in quo ficus bonæ valde:* deciduæ verò per ficus, *malas nimis quæ comedi non poterant, eò quod essent malæ. Grossi* verò de quibus hîc agitur, per *prima poma ficulneæ*, apud Osee. [d]

a Luc. 21. v. 30.
b Matth. 13. v. 39.
c Ierem. 24. in prin.
d Ose. 9. v. 10.

VINEÆ quoque *florentes dant odorem*, eodem vere spirituali fotæ: cùm palmites spargunt odorem vitis, & reipsa se exhibent bonum CHRISTI odorem. Huius vitis vinum, quod cor exhilarat, sapientiæ craterem aliquando implebit, & conuiuis propinabitur ad hauriendum ex eo totis viribus sobriam ebrietatem; per quam homines ex rebus istis crassis ad statum quendam diuiniorem rapiuntur. nunc vitis illa tantùm floret, & manat ex ea quidam halitus suauis, fragrans, & sponso acceptus, cũ spiritu à quo continetur temperatus. De hoc *odore*, cur dicantur *suum dedisse*, Sic Origen. *hom. 4.* Et non sine causa puto quod non dixerit odorem, sed *odorem suum*; vt ostenderet inesse vnicuiq; animæ vim possibilitatis, & arbitrij libertatem, qua possit agere omne quod bonum est, sed quia hoc naturæ bonum præuaricationis occasione * decerptum, vel ad ignominiam, vel ad lasciuiam fuerat influxum, vbi per gratiam reparatur, & per doctrinam verbi Dei restituitur; *odorem* reddit sine dubio illum, quem primus conditor Deus indiderat, sed peccati culpa subtraxerat.]

Origenes.
** Sane intellige, pro debilitato: reliquaquoq; ne quid insit Pelagianũ dissonae. nam Origenes Pelagio praiuit.*
Vers. 14.
Gregorius.

SVRGE AMICA MEA, &c. hæc præclarè sunt enarrata à D. Gregorio Papa, cuius verbis si quid meum insererem, pannum rudem purpuræ intexerem; Quia CHRISTVS (inquit) vtroq; modo exhortationis nos *trahit*, vt videlicet & præceptis nos admoneat, & exemplis sanctorum nos erigat, idcirco sponsæ suæ priùs vt *surgeret* admonendo præcepit, & deinde exempla sanctorum ad cognitionem adduxit, & post exemplorum exhibitionem iterum se ad præcepti commonitionem conuertit, dicens; *Surge amica*, &c. Surgit anima, cùm à peccati perpetratione se erigit: *venit*, cum per bona opera desiderij sancti passibus ad cœlestia tendit. Sancta etenim mens, cùm præteritæ vitæ turpitudines cõspicit, cùm peccata sua enumerat quæ fecit; mox secum in conscientia erubescit, & quæcunq; in mundo dilexerat, ad odiũ sibi transferens fletibus se punit, & ipsa pœnitentia facta robustior, ab omni inquinatione etiã cogitationis exilit, & ab omni torpore negligentiæ se excutit: vt iam in infimis cogitationibus non iaceat, sed ad appetenda inuisibilia per sancta desideria se extendat. Hæc itaq; mens *surgit & venit*, quia & à torporis infirmitate per compunctionem se erigit, & in sanctis studiis se exercens, ad æterna pedibus amoris currit.]

Honorius.

Honorius autẽ, vult *resurgere*, cùm hæreticis resistit; *amicam Dei* effici, cum inimicos Dei persequitur; *speciosam* cùm errantes ad speciem Dei reducit: *venire*, cùm negligentes ad nuptias agni venire facit. *columbã esse*, quæ alienos quoq; pullos nutrit, cùm filios perditionis, filios gehennæ, filios iræ, facit filios regni, & filios Dei.

Restat

Restat aliquis scrupulus, cur inani repetitione toties eam *surgere* & *venire* iubeat, toties *formosam*, toties *columbam* appellet? dubium mouet, &, in tropologia magnificè mentem attollens, hoc loco Nyssenus soluit, quod sciam primus. Obseruat maximam esse differentiam inter naturam illam Dei infinitam, & nostram. Beata illa (inquit) & " æterna, omnemque mentem exsuperans natura, res vniuersas in sese complexa limite " nullo continetur] quodcunque de ea comprehendere mente possumus bonum, im- " mensum & infinitum est. Nam vbi malo non est locus, ibi necesse est boni nullum esse terminum. Nostra verò natura finita est, & suis terminis circumscripta. Item nostra hæc mutabilis est propter mali admistionem, & bona malaque inuicem succedunt, fitq; terminus boni subsequens vitium, & vitij terminus virtus succedens. At verò natura illa Dei simplex, pura, vniformis, mutationi alternæ non subiecta, semper eodem manet affecta modo: nihil ei perfectionis vel accedit, vel decedit. Cùm hæc ergo animam hominis ad bonitatis & præstantiæ suæ participationē attrahit, semper illam superat, quantumuis illi de suo largiatur; & semper est quo sponsa dictans propiùs adducatur. Vides illam hic propiùs propiusque accedere? *Per cancellos* primùm *& fenestras* lucis suæ radios immiserat; & simul eam *surgere* iusserat, & ad lucem *properare*, ac *formosam* fieri ad columbæ speciem radiis solaribus illustratæ. Deinde postquam bonorum illorum participem fecerat, quantum eius fieri poterat: nunc hoc loco de integro eam, quasi nondum bonis frui cœpisset, ad fruitionem supernæ illius pulchritudinis attrahit. Vult enim pro ratione profectus semper in ea crescere cupiditatem illius boni, quod vlterius contemplatur: adeò vt quantumuis longè progressa sit, & altè ascenderit, tamen quia prorsus incomprehensibilia sunt illa bona, semper sese existimet, cum Dauide tum demùm progredi & subire incipere. Propterea rursus ad excitatam ait, *Surge*; & ad eam quæ venerat, *veni*. Nec enim ille qui hoc modo surgit, vnquam surgere desinet; neque vnquam à currente ad Dominum infinita illa spacia interiacentia transmittentur. Semper itaque nobis surgendum, semper sine quiete currendum Quoties autem vel illud *Surge*, vel alterum, *veni*; sponsus profert, toties nouas vires ascendendi ad potiora, se simul largiri significat. Quoties; *formosa* illud repetit, toties hortatur vt ex formosa formosior fiat; semper enim *de gloria in gloriam* potest transformari, quia propiùs semper ad immensam illam gloriam potest accedere. Sic etiam eam quæ iam *columba* nomen merebatur, iterum hortatur, vt magis ac magis columbæ assimiletur. *Nyssenus.*

Addit idem Nyssenus considerandum; dici, non tantùm *veni*, sed; *veni sponte tua*. Vnde apparet illum aliter legisse, quā LXX. verterint, & Orig Philo, & alij legerint. Sanè, hoc etsi non legi, subaudiri saltem debuit: vt anima se monitam intelligat, deinceps non expectandum sibi dum alliciatur, sed cupiditate propria duce ad Deū, & ad præstantiora contendendum. Nam vera virtus nullum imperium exspectat, spontanea est, & nullius coactionis indiga.

Talis anima benè dicitur *in foraminibus petra*, & *in cauerna maceria* degere, teste D. Gregorio Magno, quia dum in crucis recordatione patiētiam CHRISTI imitatur, dum ipsa vulnera propter exemplum in memoriā reducit, quasi columba in foraminibus, sic simplex anima in vulneribus, nutrimentum quo conualescat, inuenit. Honorius paullò aliter Sed longè aliter Nyssenus, cuius expositio ingeniosissima nostræ versioni nō conuenit sed interpretationi LXX. Vt & Origenis, qui omnium optimè ostendit CHRISTVM Dominum hanc *petram* esse ex variis S.S. locis. *Gregorius.*

Posset etiam per *cauernam* hanc sacra Scriptura intelligi, vt monent D. Gregorius, & Honorius, & confirmat Nyssenus, qui eleganter accommodat veteri & Euangelicæ legi, vtriusq; similitudinem atq; viciniam luculenter ostendens. In hac ergo custodia cùm anima cōsistit; meritò audit à sponso; *ostende mihi faciem tuam*, &c. teste D. Gregorio, *facies* hæc est fides, qua à Deo cognoscimur: *vox* est prædicatio. *faciem* hanc iubetur ostendere, & *vocem* attollere. quia quicunq; se fidem dicit habere (verba sunt Magni illius) necesse " est vt in bonis operibus se exerceat, vt in operibus exterioribus fides interior innotescat. " Sed & opera necesse est, vt *vox* prædicationis sequatur. quia quicunq; in sanctis operibus " perfectè se dilatat, consequens est vt ad eadem facienda proximos quosque exhortetur. " Tunc *vox dulcis* futura & *facies decora*; quoniam opera prædicatio sequitur, & prædicationem rursus bona opera comitantur.] " *Hom. 4.* *Gregorius.*

L 4 Hono-

Honorius. „ Honorius autem; *Faciem suam ostendit*, dum per bonum, quod agit, Dei retributionem intendit. quem conscientia accusat, abscondit faciem & loqui verecundatur. „ Ille *faciem ostendit*, qui opere complet, quod verbo docet. *Vox* eius in aure Dei *sonat*, „ quando viuit vt prædicat.]

§. 4.

MIXTA INTERPRETATIO; SEV DE DEIPARA.

Verſ. 11. CHRISTVS matrem præcedenti verſu ad gloriam regni cœleſtis inuitauit; durat hæc vocatio, & rationes redduntur.

Ex Ruperto. IAM ENIM HIEMS TRANSIIT, &c. Ex ipſa (dicit) qualitate temporis auſpicium cape magnæ felicitatis. *tranſiit hiems* peccati, *abiit imber* iræ cœleſtis. Hiems illa venerat, eò quod Eua fugiens abſconderat ſe à facie Dei; & imber ille genus humanum omne verberarat, quia peccârat. quomodo verberat? pro- „ cella diuinæ ſententiæ; *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries fi-* a Gen. 3. v. 16. „ *lios.* [a] Et; *Maledicta terra in opere tuo, puluis es & in puluerem reuerteris.* Tu quidem immunis ab hac maledictione fuiſti: ſed tamen te multa mecum pati decuit. Sed iam Ex Honorio. *hiems* tua quoque *tranſiit*, finitæ ſunt mei cauſſa, tot ſuſceptæ anguſtiæ; *imber quoque tribulationum abiit*, omnis dolor animi tui ex paſſione & morte mea receſſit. Eadem Ex Guilhelmo. quoque chariſſimis filiis noſtris diſcipulis accidêre. *tranſiit hiems* timoris, quo Principis Apoſtolorum animus conglaciatus, cùm ad vocem ancillę perterritus, vt mortem euaderet, vitam negauit. hanc hiemem timoris ex animis diſcipulorum, in igne veniens ſpiritus fugauit amoris. *Imber abiit & receſſit.* vtrumque dicitur, vt cœli ſerenitas plenè reddita deſignetur. cœli ſerenitas eſt omnipotentis Dei cunctis optabilis boni- „ tas. vnde ſcriptum eſt; *ſub pedibus eius quaſi opus lapidis Saphirini & quaſi cœlum, cùm ſere-* b Exo. 24. v. 10. *num.* [b] Hæc bonitas prædicatione Apoſtolorum iam cœperat innoteſcere, & ideo quo- Verſu 12. que *flores* varij *apparere* cœperant, cùm in tota Eccleſia, tum in anima Deiparę ſpem certam & propinquam proximæ gloriæ, & coronationis fructum illi pollicentes. *flos* enim quaſi promiſſio eſt; merces ipſe fructus. Addit *in terra noſtra*, in terra illa mea, quæ me florem peperit; tua tamen, & ideò *noſtra*, quia omnia mea tua ſunt, & omnia tua mea. Ex Hailgrino. Hæc terra eſt (ait Hailgrinus) ager ille, qui nondum floruerat, & tamen eius florum fra- c Gen. 27. v. 27. „ grantiam Iſaac in filio odorabatur. [c] Hæc terra eſt B. Virgo, quæ illum fructum subli- „ mem produxit, de quo dixit Eſaias; *Et fructus terræ ſublimis.* [d] huius terræ *flores* ſunt, decor d Eſa. 4. v. 2. „ videlicet & odor gratiarum, virtutum & operum. *Veni* ergo. quia tempus eſt metendi, e Honor in ſigillo Hailgrin. hic. „ quod ſeminaſti pro ſemente meritorum, accipe manipulos præmiorum.] iuxta eos, qui *tempus putationis*, interpretantur tempus meſſis ac vindemiæ. [e]

Rupertus. Sed quia *putationem* propriè accepimus, poſſumus vel cum Ruperto interpretari, de reſectis Apoſtolica falce ſuperfluis legis obſeruationibus; quando primum illud „ Eccleſiæ concilium in B. Iacobi ſententiam iuit, & ſanciuit; *Viſum eſt Spiritui ſancto & no-* „ *bis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis*, &c. [f] quâtam tum fo- f Act. 15. v. 28. Guilhelmus. liorum vitis illius ſuperfluitatem reſecarunt? Vel cum Guilhelmo, de tempore acceptabili, & diebus ſalutis, quo manu Apoſtolicæ ſapientię errores & vitia reſecentur, & g Ioan. 15. 2. purgetur *omnis palmes ferens fructum, vt fructum plus adferat.* [g] tempus non tantùm plan- h 1. Cor. 11. 19 Matt. 18. 7. „ tationis & rigationis, ſed *putationis*. Nam [h] *oportet & hæreſes eſſe, & neceſſe eſt vt veniant ſcandala*, quę cultro Apoſtolico præcidantur. Quid prodeſt plantatio & rigatio, ſi ſurculis luxuriantibus arbor ſilueſcere permittatur? Ergo cùm fuerit quis plantatus ad fidem, rigatus ad mores; plantatus ad initium bonę conuerſationis, rigatus ad profectum: *tempus* adhuc eſt *putationis* propter ſiluam quotidianorum exceſſuum. Vnde homo A- i Iacob. 3. v. 2. „ poſtolicę ſanctitatis; *In multis, inquit, offendimus omnes.* [i] Ille verò, qui recubuerat ſuper „ pectus IESV; *ſi dixerimus*, ait, *quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in* k Ioa. 1. e. v. 8. „ *nobis non eſt.* [k]

Sed

Sed videor aliquem audire quærentem; & turturis vocem præuenientem. Quid
opus habuit putatione MARIA; quæ ab omni labe peccati immunis fuit? Duplicem
confidero *putationem*, vnam à culpa, alteram à pœna. Culpam MARIA toto vitæ de-
cursu nullam contraxit, expers originalis & actualis peccati omninò fuit: huius putatio-
nis tempus nunquam illi venit : sed vitæ humanæ miserias omnes (vulgò *pœnalitates*
appellant) non minùs, quàm filius, subiuit & pertulit; non quasi peccati vllius pœnam,
sed vt humani generis quandam post primorum parentum lapsum hæreditatem, & ve-
lut arcam ferendi cum lachymis, quod postea cũ gaudio meteret mercedis: nam & cor-
pus eius fami, siti, frigori, feruori, dolori & corruptioni, mortique; & anima obliuioni,
mœrori, errori ac similibus imperfectionibus naturæ vitio obnoxia fuerat: post mortẽ
verò, tempus erat vt *arca* hæc *Dei surgens in requiem*, his omnibus imperfectionum foliis
atque pampinis liberaretur; vt resecarentur hæ miseriæ, & incorruptibilitas, subtilitas, a-
gilitas, claritas corpori; animæ quoque & corpori, æterna lætitia, beatitudo & gloria tri-
buerentur. Superflua hæc erant, quia merendi tempus effluxerat. quid opus pugna post
triumphum? Hoc ergo *putationis tempus* aduenerat. Videte nunc cætera.

Sequitur: *vox turturis audita est*, &c. non vna solũ, nam & auditus est gemitus pecca-
torum, quando prædicantibus Apostolis corde compuncti, cœperunt singuli dicere ad
Petrum & alios Apostolos : *Quid faciemus viri fratres? Petrus autem ad illos; pœni-*
tentiam, inquit, agite, &c.[a] Et audita etiam est professio cœlibatus, nam turtur auis a Act. 2. ℣. 38.
vniuira, viduitatis castæ typus est. olim lex *maledictum* pronunciarat, *qui non faceret se-*
men in Israël. sic vox *turturis* in Israële non erat audita, sed *vox columbæ* tantùm prolifi-
cationi deditæ; donec *turtur* nostra, verè vidua; quia vnum tantum nouit coniugium;
sed vidua incorrupta, virgo vidua, vidua sed HALMA; nupta, sed nulli cognita, nisi עלמה
Spiritui sancto; prima sustulit signum cœlibatus simul & castitatis. audita est vox eius,
quando cecinit;[b] *Quoniam virum non cognosco.* tum etiam prima significauit, se voto b Luc. 1 ℣. 34.
virginitatis spontè damnatam. tum iter præiuit illis filio dilectis Eunuchis,[c] *qui se ca-* c Matth. 19. ℣. 12.
strauerunt propter regnum Dei. hoc illa verbum ceperat, antequam diceretur. Et hunc
hymnum canentem, & virginitatem non lugentem cum filia Iephte; sed cum Angelis Iudic. 11 38.
de virginitate lætantem innumeræ postmodum turbæ sunt secutæ, & *adductæ fuère Regi* Psal. 44. ℣. 15.
virgines post eam.

SIC FICVS PROTVLIT GROSSOS SVOS. Notat Guilhelmus genera gros- Vers. 13.
sorum duo reperiri: Per *fructus* ait opera intellige, vt ibi; *Ex fructibus eorum cognosce-* Idem.
tis eos. Et sunt quidem insignes ad opera, verumtamen operum pietatem nulla vul-
tus hilaritate, aut verbi suauitate præueniunt. hi nimirum in paradiso Domini *ficus*
sunt, & facturi fructus optimos non præmittunt flores, sed *grossos.* In ipsis tamen
grossis non minor spes fructus est, quàm in *floribus*, apud prudentem consideratorem.
non enim omnes prudenter attendunt, sed vbi *flores* non considerant, nec fructus spe-
rant. Porrò sunt alij, qui spem fructus præmittunt in floribus, & ante pietatem operum,
quædam oblectamenta suauitatis emittunt. de huiusmodi subiungitur *vinea florentes*
dederunt odorem.] vellem hæc Deiparæ accommodasset, fecisset quàm ego fœliciùs: sed
quia prætermisit, ego nitar facere.

Opera Deiparæ quædam planè intrinseca fuisse, notum est vel ex eo, quod legi-
mus; *MARIA autem conseruabat omnia verba hæc, conferens ea in corde suo.*[d] hæc fru- d Luc. 2. ℣. 19.
ctificarunt in corde eius, & non flores, sed *grossos* præmiserunt. Alia porrò externa e-
ius veræ charitatis & fidei viuæ opera, spondebantur etiam suauitate *florum.* nec enim
putandum, comitatem aut verborum dulcedinem atque vtilitatem eius sermoni defu-
isse. Sic & *grossos* protulit *ficulnea* lectissima, in qua simul tamen fructum semper agri-
cola inuenit,[e] & ideo illi benedixit; quæ dulcedinem suam nunquam deseruit.[f] Dedit e Mar. 11 ℣. 13.
odorem vitalem *vinea* electa *plantata in cornu olei*,[g] quæ vitæ vitem peperit; vinea quæ f Iud 9. ℣. 11.
nunquam deseruit vinum suũ quod lætificat Deum & homines.[h] *ficus* quæ protulit *massam fico-* g Esa. 5 ℣. 2. h Iud 9. ℣. 13.
rum,[i] qua vulnera incurabilia sanantur. *Vinea* quæ nunquam *confusa est ficus*, quæ nun- i Esa. 38. ℣. 21.
quam *elanguit.*[k] *Dedit odorem suum*, quia fides eius annunciata est per vniuersum mun- k Ioël 1 ℣. 12.
dum. Huic de mundo translatæ in cœlum sponsus ait;

SVRGE

Svrge amica mea,&c. Perfectissima inter puras creaturas Dei mater fuit, sed perfectio tamen eius finita: quare poterat semper propiùs & propiùs *(vt ex Nyssene notatum §.3.)* ad sponsum accedere; nec otiosa videri debet hæc iterata vocatio. *Age*, quod agis, contemplare quod contemplaris. *Surge* de solo in cœlum; & *Veni* de tumulo mortis ad cumulum fœlicitatis. *Surge* de corruptibilitate ad incorruptionem. *Veni*, de militia ad triumphum. Olim ad te *veni* incarnandus ad te, nunc *veni* ad me glorificanda abs me. Blandiendo suscitat, suscitando blanditur. *Amica mea*, cui tam carus ego, & quæ tam ardenter me amas. *Speciosa mea*, quæ tam grata mihi, & à me tantoperè amaris. *Veni* ad filium quem sic diligis, vt non esse cum eo sit tibi supplicium; à quo sic
Vers.14. diligeris, vt sine te apud patrem diutius esse beatus nolit. *Columba mea*, quæ delegisti tibi locum refugij, *in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ.* Quæ hæc *petra*, quæ *cauerna maceriæ?* nihil necesse repetere, quæ ex Patribus aliis copiosè iam proposita. §.3.& 2. in vulnerum namq; filij, si qua vnquam anima vel Ecclesia; & in sacræ Scripturæ contemplatione præ cunctis Deipara sedulò versata, constanter meditando requieuit.

Guilhelmus. Adscribam nouam, & cognitione dignam Guilhelmi explicationem, qui legit; *cauernis*, sensu eodem. nam est enallage numeri. Vult etiam subaudiri, *securè habitans*, & ob hoc circumuolitantem non timens accipitrem. his positis; in hunc modum interpretatur; *Petra* Christvs, nimirum illa *quæ de monte sine manibus abscissa, & factus est*
a Dan.2.45. *mons magnus, & repleuit vniuersam terram*, [a] & omnis terra non potest implere eam. Abundat enim foraminibus, quibus omnes intrare volentes, suscipit, continet & conti-
„ nendo implet: porrò ipsa non impletur, quia si *omnes terrigenæ & filij hominum, simul in*
„ *vnum diues & pauper* vellent intrare, non deessent foramina quibus reciperentur, imò &
b 2.Cor.5.14. superabundarent. Vnde Apostolus Christvm *pro omnibus mortuum* [b] asserit: non quod omnes per mortem eius saluentur, sed quia in morte eius saluationi omnium sufficiens precium. Itaque magnitudine & sufficientia precij, quod soluit Christvs pro omnibus mortuus est: & hac magnitudine, & sufficientia petra illa repleuit omnem
c Apo.14.v.3.„ terram, non quod omnis terra intret in eam, sed illi tantùm *qui empti sunt de terra.* [c] Vn-
d Psal.32.v.5.„ de cantat Dauid, *Misericordia Domini plena est terra.* [d] ipsa tamen petra non est plena, nec
e Ro.11.v.25. „ implebitur etiam *cùm plenitudo gentium* [e] *intrauerit* in eam, & post plenitudinem gentiũ
„ *omnis Israël.* Vnde Psalmistæ parùm fuit dicere, *apud Dominum misericordia*, nisi adderet,
f Ps.129.v.7.„ *copiosa apud eum redemptio.* [f] & alibi; *Suauis*, inquit, *Dominus vniuersis, & miserationes eius su-*
g Ps.144.v.9.„ *per omnia opera eius.* [g] Omnes ad se vocat hæc *petra*, & omnes ad se venientes recipit, *in*
„ *foraminibus suis*, hoc est, in misericordia & miserationibus. vnde ait; *Omne quod dat mihi*
h Ioa.6.v.37.„ *pater, ad me veniet, & quod venerit ad me non eiiciam foras.* [h] Angusta quidem videntur esse
„ foramina cùm intratur per eam, vnde ipsa petra venientibus ad se dicit; *Contendite intra-*
i Luc.13.v.24.„ *re per angustam portam*; [i] sed eadem interiùs patulis diffusa sunt spatiis, & non tantùm securè, sed & suauiter, quasi in thalamis, habitatur in iis. Ideò foraminum angustiis exter-
k Matt.11.v.28. „ ritos sic alloquitur; *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* [k] Ingerite & irrumpite fortiter per angustias credendo & amando; quo violentiores, hoc mihi gratiores futuri; quo penitiùs penetraueritis fide & dilectione, hoc ampliora cubi-
„ lia, hoc suauiorem requiem inuenturi. *Ingredere in petram*, Propheta clamat; quare?
l Esa.2.v.10.„ *vt ibi abscondaris à facie timoris Domini, & à gloria maiestatis* [l] *eius.* Non potest tibi tuta es-
„ se mansio *à facie timoris Dei*, nisi in hac petra. Intranti videntur foramina, sed intus sunt
„ cubilia. Nonne legisti; *Vade populus intra in cubilia tua. abscondere modicum ad momentum,*
m Esa.26.v.20.„ *donec pertranseat indignatio, ecce enim Dominus egreditur de loco suo, vt visitet iniquitatem?* [m]
„ Quid tutum extra petram, cùm *aduersarius noster Diabolus circumeat assiduè tanquam leo ru-*
1.Pet.5.9. „ *giens, quærens quem deuoret?* Vnicum *petra est refugium herinaceis. Passer quoq; in petra in-*
„ *uenit sibi domum.*

„ Columbæ vt accipitrem effugiant, in petræ foramina se recipiunt, & ibi nidulantur. Inter has columbas spirituales Maria, est *columba* columbarum: illi quàm cæteris, altior profundiorque nidus, seu cubile fuit in *petra*, quam ipsa peperit, quæ de ipsa fuit *sine hominis manu abscissa.*

n Heb.1.v.14.„ Sed quæ *maceria?* Vineæ Domini Zabaoth ex lapidum congerie munimentum. *Vinea* hæc sunt electi, eorum *maceria* sunt custodes Angeli; de quibus Apostolus; [n] *Omnes*

mnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Verùm ista *maceria* continua non est, sed multis interrupta locis, habet, propter angelicas ruinas, multiplicem *cauernam.* Multi enim apostatæ angeli fuêre, gradu suo propter superbiam, deiecti, & statione deturbati, à viuis illis lapidibus maceriæ separati; huius vineæ deterrimi hostes, inuidia carpi, & ira furere cœperunt. Ne ergo per cauernas quas sua discessione fecerunt, intrent in vineam, & dissipent eam; quosdam ex ipsa vinea solet Dominus eligere, & meritò vberioris gratiæ in ipsis cauernis, loco apostatarum, contra ipsos apostatas, quasi in statione locare: & sic ex Angelis simul & iustis hominibus hæc maceria quotidie construitur, & reparatur. Sunt quidam in Ecclesia infirmiores neque verbo, neque exemplo, nec precum piarum præsidio satis idonei aliis prodesse: hi profectò si sapiunt intra vineam se continent, tuti *maceria*, qua vinea munitur: cauent prodire in *cauernas*, & hostibus opponere, sese, ne impares, vt de Troilo dicitur, & adhuc pueri, cum Achille veterano congrediantur. Alij, sed rari, licet admodum fortes, sapientes, & contra spiritales nequitias exercitati, in *cauernis* maceriæ hostibus oppositi; de se ipsis tamen humiliter sentientes, *ne fortè ambulent in magnis & mirabilibus supra se*, plerumque latere intra vineam malunt, & fratribus suis præfici formidant, studio tantùm orationis se vineæ hostibus opponentes. Denique alij adhuc rariores, cum Aioth ambidextri, non oratione tantùm, sed & opere, scribendo, disputando, docendo, concionando pro vinea in *maceriæ* excubant *cauernis.*

Nullus vnquam mortalium tot virtutibus insignis, tam diues meritis fuit, quàm pia mater Saluatoris. Ipsa *in foraminibus petræ* habitauit propter se; ipsa *in cauerna maceriæ* habitauit propter alios; viuens pia mater non tantùm sibi, sed & aliis; & prouidens *bona, non tantùm coram Deo, sed & coram hominibus.* Ipsa quoque suarum prærogatiua virtutum, & vbertate meritorum, nunc in cœlum translata, non vnam modò *cauernam maceriæ* implet, & tuetur; sed, vt Imperatores solent, castrorum Dei curam gerit; ipsa militiam illam cœlestem ducit, & cunctis maceriæ custodibus præest; nam se cunctis Ecclesiæ hostibus semper opposuit, & de cunctis hæresibus hactenus triumphauit. Quid mirum si in his *petræ foraminibus*, in his *maceriæ cauernis* consistentem, sponsus amet videre, amet audire.

OSTENDE (clamat) MIHI FACIEM TVAM. exhibe mihi apud patrem præsentiam tuam, vt vbi sum ego, & tu sis mecum.

SONET ibi VOX TVA *in auribus meis.* nolo clames ad me de terra, sicut *sanguis Abel*: sed assumpta & *adstans à dextris meis*, familiarius, quàm Abel mecum loquens, nullius petitionis repulsam patiaris.

VOX ENIM TVA DVLCIS ET FACIES TVA DECORA. delectat me vox tua, quia dulcior voce Abelis, veniam postulans, & nunquam raucescens, nunquam desinens vel tacens, vt Abrahami, intercedere pro miseris. delectat me *facies*, quia *decora*, maculam aut rugam non habens, & ideò digna & grata diuinæ oculis Maiestatis. Gen. 18 v. 33.

ANAGOGE.

§. 5.

ORIGENES *hom. 4.* Possumus (ait) intelligere & alio adhuc modo, vt dicamus, veluti prophetiam quandam videri ad Ecclesiam (*adde, vel quamuis fidelem animam*) factam; per quam vocetur ad repromissiones futuras, vt quasi post consummationem sæculi, cùm tempus resurrectionis aduenerit, dicatur ei; *Exurge.* Et quia sermo hic statim opus resurrectionis designat, tanquam ex resurrectione clarior & splendidior effecta, inuitatur ad regnum, & dicitur ei; *Veni proxima*, &c. *Hiemem* sine dubio huius præsentis vitæ procellas & turbines nominans, quibus humana vita tentationum procellis agitatur.] *Transiit hiems* ista cum pluuiis suis, quando quis ad terminum moriendo peruênit. Addit Origenes, *imbres* hos *abiisse* sibi (secutus L X X.) quia sibi vnusquisque egit in hac vita omne quod egit. *Flores* hos vult esse principium repromissionum futurarum. Origenes.

Sed clariùs hoc D. Gregorius Magnus; *Flores* (ait) *apparuisse in terra* dicuntur, quia sanctæ animæ cùm à corporibus recedunt, in cœlo recipiuntur. Et quia in hac vita, quan- Gregorius.

tumuis

Svrge amica mea, &c. Perfectissima inter puras creaturas Dei mater fuit, sed perfectio tamen eius finita: quare poterat semper propiùs & propiùs *(vt ex Nysseno notatum §.3.)* ad sponsum accedere; nec otiosa videri debet hæc iterata vocatio. *Age*, quod agis, contemplare quod contemplaris. *Surge* de solo in cœlum; & *Veni* de tumulo mortis ad cumulum fœlicitatis. *Surge* de corruptibilitate ad incorruptionem. *Veni*, de militia ad triumphum. Olim ad te *veni* incarnandus ad te, nunc *veni* ad me glorificanda abs me. Blandiendo suscitat, suscitando blanditur. *Amica mea*, cui tam carus ego, & quæ tam ardenter me amas. *Speciosa mea*, quæ tam grata mihi, & à me tantoperè amaris. *Veni* ad filium quem sic diligis, vt non esse cum eo sit tibi supplicium; à quo sic

Vers. 14. diligeris, vt sine te apud patrem diutius esse beatus nolit. *Columba mea*, quæ delegisti tibi locum refugij, *in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ*. Quæ hæc *petra*, quæ *cauerna maceriæ*? nihil necesse repetere, quæ ex Patribus aliis copiosè iam proposita. §.3. & 2. in vulnerum namq; filij, si qua vnquam anima vel Ecclesia; & in sacræ Scripturæ contemplatione præ cunctis Deipara sedulò versata, constanter meditando requieuit.

Guilhelmus. Adscribam nouam, & cognitione dignam Guilhelmi explicationem, qui legit; *cauernis*, sensu eodem. nam est enallage numeri. Vult etiam subaudiri, *securè habitans*, & ob hoc circumuolitantem non timens accipitrem. his positis; in hunc modum interpretatur; *Petra* Christvs, nimirum illa *quæ de monte sine manibus abscissa, & factus est*

a Dan. 2. 45. *mons magnus, & repleuit vniuersam terram*, [a] & omnis terra non potest implere eam. Abundat enim foraminibus, quibus omnes intrare volentes, suscipit, continet & contine-

„ nendo implet: porrò ipsa non impletur, quia si *omnes terrigenæ & filij hominum, simul in*

„ *vnum diues & pauper* vellent intrare, non deessent foramina quibus reciperentur, imò &

b 2. Cor. 5. 14. superabundarent. Vnde Apostolus Christvm *pro omnibus mortuum* [b] asserit: non quod omnes per mortem eius saluentur, sed quia in morte eius saluationi omnium sufficiens precium. Itaque magnitudine & sufficientia precij, quod soluit Christvs pro omnibus mortuus est: & hac magnitudine, & sufficientia petra illa repleuit omnem

c Apo. 14. v. 3. „ terram, non quod omnis terra intret in eam, sed illi tantùm *qui empti sunt de terra*. [c] Vn-

d Psal. 32. v. 5. „ de cantat Dauid, *Misericordia Domini plena est terra*. [d] ipsa tamen petra non est plena, nec

e Ro. 11. v. 25. „ implebitur etiam *cùm plenitudo gentium* [e] *intrauerit* in eam, & post plenitudinem gentiû

„ *omnis Israël*. Vnde Psalmistæ parùm fuit dicere, *apud Dominum misericordia*, nisi adderet,

f Ps. 129. v. 7. „ *copiosa apud eum redemptio*. [f] & alibi; *Suauis*, inquit, *Dominus vniuersis, & miserationes eius su-*

g Ps. 144. v. 9. „ *per omnia opera eius*. [g] Omnes ad se vocat hæc *petra*, & omnes ad se venientes recipit, *in*

„ *foraminibus suis*, hoc est, in misericordia & miserationibus. vnde ait; *Omne quod dat mihi*

h Ioa. 6. v. 37. „ *pater, ad me veniet, & quod venerit ad me non eiiciam foras*. [h] Angusta quidem videntur esse

„ foramina cùm intratur per eam, vnde ipsa petra venientibus ad se dicit; *Contendite intra-*

i Luc. 13. v. 24. „ *re per angustam portam*; [i] sed eadem interiùs patulis diffusa sunt spatiis, & non tantùm securè, sed & suauiter, quasi in thalamis, habitatur in iis. Ideò foraminum angustiis exter-

k Matt. 11. v. 28. „ ritos sic alloquitur; *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*. [k] Ingerite & irrumpite fortiter per angustias credendo & amando; quo violentiores, hoc mihi gratiores futuri; quo penitiùs penetraueritis fide & dilectione, hoc ampliora cubi-

„ lia, hoc suauiorem requiem inuenturi. *Ingredere in petram*, Propheta clamat; quare?

l Esa. 2. v. 10. „ *vt ibi abscondaris à facie timoris Domini, & à gloria maiestatis* [l] *eius*. Non potest tibi tuta es-

„ se mansio *à facie timoris Dei*, nisi in hac petra. Intranti videntur foramina, sed intus sunt

„ cubilia. Nonne legisti; *Vade populus intra in cubilia tua. abscondere modicum ad momentum,*

m Esa. 26. v. 20. „ *donec pertranseat indignatio, ecce enim Dominus egreditur de loco suo, vt visitet iniquitatem?* [m]

„ Quid tutum extra petram, cùm *aduersarius noster Diabolus circumeat assiduè tanquam leo ru-*

1. Pet. 5. 9. „ *giens, quærens quem deuoret?* Vnicum *petra est refugium herinaceis*. *Passer quoq; in petra in-*

„ *uenit sibi domum*.

„ Columbæ vt accipitrem effugiant, in petræ foramina se recipiunt, & ibi nidulantur. Inter has columbas spirituales Maria, est *columba* columbarum: illi quàm cæteris, altior profundiorque nidus, seu cubile fuit in *petra*, quam ipsa peperit, quæ de ipsa fuit *sine hominis manu abscissa*.

n Heb. 1. v. 14. „ Sed quæ *maceria*? Vineæ Domini Zabaoth ex lapidum congerie munimentum. *Vinea* hæc sunt electi, eorum *maceria* sunt custodes Angeli; de quibus Apostolus; [n] *Omnes*

omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Verùm ista *maceria* continua non est, sed multis interrupta locis, habet, propter angelicas ruinas, multiplicem *cauernam.* Multi enim apostatæ angeli fuêre, gradu suo propter superbiam, deiecti, & statione deturbati, à viuis illis lapidibus maceriæ separati; huius vineæ deterrimi hostes, inuidia carpi, & ira furere cœperunt. Ne ergo per cauernas quas sua discessione fecerunt, intrent in vineam, & dissipent eam; quosdam ex ipsa vinea solet Dominus eligere, & meritò vberioris gratiæ in ipsis cauernis, loco apostatarum, contra ipsos apostatas, quasi in statione locare: & sic ex Angelis simul & iustis hominibus hæc maceria quotidie construitur, & reparatur. Sunt quidam in Ecclesia infirmiores neque verbo, neque exemplo, nec precum piarum præsidio satis idonei aliis prodesse: hi profectò si sapiunt intra vineam se continent, tuti *maceria*, qua vinea munitur: cauent prodire in *cauernas*, & hostibus opponere, sese, ne impares, vt de Troilo dicitur, & adhuc pueri, cum Achille veterano congrediantur. Alij, sed rari, licet admodum fortes, sapientes, & contra spiritales nequitias exercitati, in *cauernis* maceriæ hostibus oppositi; de se ipsis tamen humiliter sentientes, *ne fortè ambulent in magnis & mirabilibus supra se,* plerumque latere intra vineam malunt, & fratribus suis præfici formidant, studio tantùm orationis se vineæ hostibus opponentes. Denique alij adhuc rariores, cum Aioth ambidextri, non oratione tantùm, sed & opere, scribendo, disputando, docendo, concionando pro vinea in *maceriæ* excubant *cauernis.*

Nullus vnquam mortalium tot virtutibus insignis, tam diues meritis fuit, quàm pia mater Saluatoris. Ipsa *in foraminibus petræ* habitauit propter se; ipsa *in cauerna maceriæ* habitauit propter alios; viuens pia mater non tantùm sibi, sed & aliis; & prouidens *bona, non tantùm coram Deo, sed & coram hominibus.* Ipsa quoque suarum prærogatiua virtutum, & vbertate meritorum, nunc in cœlum translata, non vnam modò *cauernam maceriæ* implet, & tuetur; sed, vt Imperatores solent, castrorum Dei curam gerit; ipsa militiam illam cœlestem ducit, & cunctis maceriæ custodibus præest; nam se cunctis Ecclesiæ hostibus semper opposuit, & de cunctis hæresibus hactenus triumphauit. Quid mirum si in his *petræ foraminibus*, in his *maceriæ cauernis* consistentem, sponsus amet videre, amet audire.

OSTENDE (clamat) MIHI FACIEM TVAM. exhibe mihi apud patrem præsentiam tuam, vt vbi sum ego, & tu sis mecum.

SONET ibi VOX TVA *in auribus meis.* nolo clames ad me de terra, sicut *sanguis Abel*: sed assumpta & *adstans à dextris meis*, familiarius, quàm Abel mecum loquens, nullius petitionis repulsam patiaris.

VOX ENIM TVA DVLCIS ET FACIES TVA DECORA. delectat me vox tua, quia dulcior voce Abelis, veniam postulans, & nunquam raucescens, nunquam desinens vel tacens, vt Abrahami, intercedere pro miseris. delectat me *facies*, quia *decora*, maculam aut rugam non habens, & ideò digna & grata diuinæ oculis Maiestatis. Gen. 18 v. 33.

ANAGOGE.

§. 5.

ORIGENES *hom. 4.* Possumus (ait) intelligere & alio adhuc modo, vt dicamus, veluti prophetiam quandam videri ad Ecclesiam (*adde, vel quamuis fidelem animam*) factam; per quam vocetur ad repromissiones futuras, vt quasi post consummationem sæculi, cùm tempus resurrectionis aduenerit, dicatur ei; *Exurge.* Et quia sermo hic statim opus resurrectionis designat, tanquam ex resurrectione clarior & splendidior effecta, inuitatur ad regnum, & dicitur ei; *Veni proxima,* &c. *Hiemem* sine dubio huius præsentis vitæ procellas & turbines nominans, quibus humana vita tentationum procellis agitatur.] *Transiit hiems* ista cum pluuiis suis, quando quis ad terminum moriendo peruênit. Addit Origenes, *imbres* hos *abiisse* sibi (secutus LXX.) quia sibi vnusquisque egit in hac vita omne quod egit. *Flores* hos vult esse principium repromissionum futurarum. Origenes.

Sed clariùs hoc D. Gregorius Magnus; *Flores* (ait) *apparuisse in terra* dicuntur, quia sanctæ animæ cùm à corporibus recedunt, in cœlo recipiuntur. Et quia in hac vita, quantumuis Gregorius.

tumuis hiems fuerit, non torpuerunt; mox vt recesserunt in terra viuentium floruerunt.

Origenes. *Tempus putationis*, exponit Origenes, *securim ad radicem arboris positam* in consummationem sæculi, *vt excidat omnem arborem non facientem fructum bonum*: & Gregorius; Gregorius. quo amplior (inquit) electorum numerus in cœlo congregatur, eo celeriùs reprobi ab Ecclesia, tanquam sarmenta inutilia amputantur, vt mundus citiùs finiatur. *Vocem turturis* idem vult esse vocem Ecclesiæ, quæ in terra sponsi, hoc est, in vita beata, dicatur *audita*, quia dum pro desiderio suo sancta Ecclesia deprecatur, à CHRISTO in cœlo clementissimè exauditur. Origenes videtur referre ad vocem illam suauem, *Venite benedicti in regnum Patris*, &c.

Per ficulnea grossos, Gregorius martyres, per *vineæ flores* recens baptizatos intelligit: Origenes. aptius ad Anagogen Origenes; *Ficulnea* quæ germen suum producit, toties congregationis iustorum fructus habeatur: istæ verò sanctæ & beatæ angelicæ virtutes, quibus electi quique & beati ex resurrectione sociabuntur, qui *erunt sicut Angeli Dei*; ipsæ sunt *vites florentes*, quæ *odorem suum* cuique animæ, & gratiam quam à conditore suscepit prius, & nunc iterum perditam, recuperauit, impertiunt, suauitatemque cœlestis odoris, fœtorem tandem abiectæ ab eis mortalitatis corruptionisq; depellunt.]

Honorius. Breuiùs autem hæc & sequentia Honorius, cui anima beata *surgit*, quando ad gaudia properat, vbi, *amica* secreta cœlestia videt; vbi, *columba* dicitur, quia septiformi spiritu plena; *formosa*, quia sine macula & ruga. Ibi *hiems* totius aduersitatis *transiit*; *imber*, torpor, & segnities præsentis vitæ recessit; quia cùm de corpore corruptionis educitur, ad contemplandum Deum in substantia sua perducitur: neque iam illi verborum guttæ sunt necessariæ, vt pluuia prædicationis debeat perfundi; quia quod hic minus audire potuit, illic amplius videbit; nec tentatio necessaria, quia nō amplius debet probari. Tunc *flores*, ait, *apparere in terra*, quando prægustum quendam fœlicitatis, etiam antequam egrediatur corpore, percipit; nempe fructum, quem est perceptura, iam subodorans. *Tempus putationis*, refert ad vitium, quo amputato, morte & pœna sit caritura. *Vocem turturis* vult esse ipsius CHRISTI: *faciem* quoque vocem eiusdem illam, quam anima audire expetit.

Sed quia malo hæc de ipsa sponsa dici, *vocem turturis* sponsæ interpretor; quando quasi gemens pro aliis adhuc in terra degentibus intercedit; *foramina petræ*, miserationes Domini infinitas, in quarum latitudinem, altitudinem, longitudinem, profunditatem anima à sponso introducitur; *cauernas maceriæ*, sedes Angelorum Apostatarum, in quas animæ recipiuntur. In his foraminibus degentis sponsæ *facies*, quando Deum facie ad faciem videt, est *decora*; decorem de diuinitatis speculo trahens; in his *cauernis* degentis sponsæ *vox*, quando pro viatoribus beatæ illæ animæ intercedunt, est Deo supra mel & fauum dulcis.

Vulg.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.	
Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea noſtra floruit.	*Capite nobis vulpes puſillas exterminantes vineas: & vineæ noſtræ florentes.*	Verſ.15.

LITTERA.

§. 1.

DISPVTANT nonnulli, ſponſóne, an ſponſæ hęc verba tribuēda? ſunt ſponſi, ſed à ſponſa, vt in ſomnis audita referuntur. Oſtendit autem his verbis ſponſus, ſollicitudinem ſuā erga vineam. Hortatur ſodales, vt interea dum ſponſa dormit, prius quàm in agrum prodeat, noxias haſce beſtiolas capiant, quādo adhuc paucæ ſunt & viribus infirmæ. Verno tempore generationi dant operam: quare ſi tunc negligas, augetur multitudo, & adultę iam difficiliùs comprehenduntur. Vetus enim adag. *veteranam vulpem laqueo non capi.* Vulpium odium, & damna quæ dant vineis, etiam inter Paſtoritia Theocriti [a] celebrantur. a Edyll.5.

VVLPES PARVVLAS] Hebraicè eſt, *vulpes, vulpes paruulas*: quod cur docti viri Genebrardus & Guidacerius aſyntheton dicerent, non fuit: & repugnant illis, noſter, & LXX. & Chaldæus, qui de ſolo Amalech accepit. Eſt idiotiſmus, quo geminata vox ſumitur pro vnica; quaſi dicat; Vulpes, vulpes, inquam, dum adhuc paruulæ ſunt. Sic apud Ezechiel. ſumitur, *cubitus, cubitus.* [b] Sic apud Moſem, in arcam ingreſſa animalia leguntur apud noſtrum interp. *ſeptena & ſeptena,* [c] vbi Hebr. eſt, *ſeptem ſeptem*, ſine culpa, & apud LXX. ἑπτὰ ἑπτά, pro ſimplici ſeptena, aut ſeptem. Sic etiam ibidem apud noſtrum, *duo & duo*, apud Græcos, δύο δύο; Hebr. tantum eſt ſemel, *duo*, SENIVM, hoc eſt, duo & non quatuor. Sic apud Marcum legis Græcè miſſos Apoſtolos δύο δύο; [d] quod noſter optimè reddidit, binos, & Lucas [e] dixerat ἀνὰ δύο, *per paria. Vulpium* verò potiſſimùm facta mentio, quoniam his plenam Iudæam docet Samſonis Hiſtoria; [f] alioqui nequiuiſſet tam celeriter trecentas vulpes capere, & caudas caudis copulare, facibus in medio ligatis, & igne ſuccenſas dimittere, vt, huc illuc diſcurrentes, Philiſtæis perniciem adferrent.
b c.4.3 d.13.
c Gen.7.v.3.
שנים
d Marc.6.v.7.
e c.10 a.1.
f Iud.15.v.4.

DEMOLIVNTVR] eodem recidunt LXX. qui habent, *exterminantes*, & Symmach. qui *corrumpentes.* id faciunt, Primò quia foueas fodientes, denudant radices & faciunt exareſcere. Secundò, quia palmites abrodunt, & folia diripiūt. Tertiò, quia corticem morſu ſcindunt, & noxio dente atque halitu viroſo inficiunt, & quaſi amburunt, & vt minimum priuant omni virtute, qua vigebant. Denique botros iam maturos auidè abliguriunt.

VINEA NOSTA] LXX. *vineæ.*

FLORVIT] minus longè receſſit, quam qui reddidit vitem teneram adhuc, & planè nouellam. lege quæ dixi ſup. v.13.

CONTINVATIO.

Sponſus, vt ſponſam adiit, cœpit de tollendis noxiis impedimentis cogitare, iis potiſſimùm quæ adoleſcentulis ſponſæ comitibus noxæ futura videbantur. Statim enim principiò vernantis Eccleſiæ Catholicæ, natæ fuēre multæ hæreſes & ſchiſmata, Nicolaitarum, Simonianorum, Ebionitarum, Menandrianorum, Cherinthianorum, Doſitheorum, & ſimilia; quas ſanè Apoſtoli, & eorum diſcipuli ſtatim ferro verbi Dei occuparūt; adeò, vt non diu poſt, vix reliquiæ iſtarum vulpium vllæ ſupereſſent. Sic poſtea ſingulis ſæculis aliquæ hæreſes exortæ, ſed cum illis ſimul Deus ſuſcitauit athletas ſuos; qui vulpes caperent. Longum foret per ætates ſingulas diſcurrere. Conſidera Arianos, Macedonianos, Neſtorianos, Eutychianos, Monothelitas, Seuerianos, Iconoclaſtas, cæteros: ſtatim fuēre venatores harum vulpium innumeri. Conſidera pòſt, Berengarium; quàm in illum celeriter Deus immiſit, Algerum, Lanfrancum, Paſcaſium? conſidera Albigenſes; nonne tum ſuſcitauit Deus Dominicum & Franciſcum? conſidera Lutherum &
§.2. MENS VERBORVM.

Caluinum; suscitauit B.P. nostrum Ignatium, vt nouis monstris, noui venatores opponerentur. Notum quos dicam, & alij iampridem id docuere. Tantùm hoc dico: Hæreticos omnes per *vulpes* significari, & vulpes nullas magè vulpes nostris Caluinianis reperiri.

D. Ignatius. De hæreticis copiosos testes habeo ipsos etiam Apostolorũ successores; vt D. Ignatium, qui ad Philadelphienses scribens ait, *quisquis sententiam sequitur aliam quàm Episcopus suus Catholicus, eum non esse* CHRISTI, *neq; passionis eius participẽ, sed vulpem & vineæ* CHRISTI *corruptorem*] perspicuè satis ad hunc locum alludens. *Origenes.* Quem secutus Origenes *hom. 4. Vulpes* (ait) *peruersos Doctores, & hæreticorum dogmatum possumus intelligere; qui per argumentorum calliditatem seducunt corda innocentium, & vineam Domini exterminant in fide recta.*] Idem quod ille cæteri Græci, Latiniq; Patres senserunt, ne sim prolixior in verbis referẽdis, eos nominabo duntaxat. *Sic Philo, &* *Theodoret. hîc, & Elias Cretensis in orat. Nazianzeni. 2. de Theologia, & D. Chrysost. in Psal. 96. Sic Ambros. in Luc. 9. lib. 7. D. Augustin. in Psal 80. Innocentius III. orat. 1. de B. Gregorio. D. Gregorius, Aponius, Iustus, Cassiodor. Angelom. Beda, Honor. Alcuin. & Anselm. hîc.* Iam Caluinianos esse hæreticos; nemo neget, nisi Caluinianus.

Vulpes autem esse patet, quia quæ de vulpibus in sacra Scriptura sunt prodita, vel à Physiologis, cuncta in illos quadrant, non quoad naturam, sed quoad malitiam, & fraudem. S. S. tradit eos qui persequuntur animam amicorum Dei, *partes vulpium* fore: [a] quibus est quæso pars in Caluini cõsistoriis, nisi persecutoribus amicorum sponsi & sponsæ, CHRISTI & Ecclesiæ? Herodes à CHRISTO vulpes [b] dictus: credo minùs versuti sunt Caluiniani, quàm Herodes & Herodiani. Colligatas legimus caudas vulpiũ à Samsone: [c] hi verò vulpinatores, quoties argumentis, & vi veritatis conuicti, docti sunt, & ab Catholica, & à suis capitibus Caluino, Bezaque, & à seipsis, dissentire modò hoc aientes, modò idem negantes? & tamen sic dissentientes, nonne semper incurrunt simul in Ecclesiam, & eius segetes maturescentes adurunt? Nonne sunt vulpes Tobiæ Ammonitæ, quæ Ierosolymæ muros ex lapidibus constructos ascendere, & transilire quotidiè [d] moliuntur? quid aliud egêre ab annis iam quadraginta, & amplius per tot olim florentissimas Europæ prouincias? nonne idipsum piraticis suis nauigationibus præcipuè conati in India vtraque?

a *Psal. 62. v. 11.*
b *Luc 13. v. 32.*
c *Iud. 15. v. 4.*
d *2. Esdr. 4. v. 3.*

D. Gregorio [e] teste, *vulpes*, fraudulenta sunt animalia, quæ in fossis vel specubus se abscondunt; cumque apparuerint, nunquam rectis itineribus, sed tortuosis amfractibus currunt. An vnquam Caluiniani, siue de pace, siue de bello agatur; alij in pactis, dictis, factis, quàm ficti, simulati, vafri; aliud in corde conditum, aliud in lingua promptum habẽtes? dum imbecilles erant latuere in domibus & angiportis; nunc & capita platearum, & vrbes & prouincias tortuosis amfranctibus prorepentes occuparunt.

e *Lib. 19. Moral. c. 1.*

D. Augustino [f] *vulpes*, dicitur, vt est, animal fœtens; quem odorem spirat doctrina Caluini, quæ est quædam inuitatio ad conflugem omnium libidinum, prostibulum licentiæ, sacrilegarum nuptiarum conciliatrix & lenocinium? *Vulpes*, ait idem, solent habere tales foueas, vt ex vna parte intrent, & ex alia parte exeant. Caluiniani etiam duas habent spelæi sui ianuas, vel ianuam & posticum. Si sint imbecilles & impares Catholicis; nulli inquiunt vis adhibenda, fidei causa: si superiores; Papistas clamant non esse tolerandos. *Vulpes* animal calidum; quid his ad noxam feruentius, quid in libidinem proiectius; quàm, qui sine fœmina virum castè viuere posse abnuunt? ita fit vt cernas eorum ministros præcipuos, vt Bezam; etiam ætate decrepita lasciuire, & cubilibus vacare; vt non cum Satyris modò semper expeditos; sed & cum vulpe libidinis instrumenta illis ossea quis queat suspicari. Gannitus vulpi propria vox, sed & vlulatum lupi, & latratum canis imitatur: Sic Caluinistæ, cùm sæuire datur, vlulant sæuum vt lupi; cùm volũt animas capere, pseudoconcionatores latratum, hoc est, verorum Doctorum, & custodum gregis simulant: aliâs ganniunt, adulando, nugando, mentiendo.

f *In d. Psal. 80.*

Catholicos decet similes esse ceruo, quem Albertus Magnus testatur à gannitu vulpeculæ sibi vehementer timere. Illa vorax, imò & omniuorum est animal; fructu, caseo, pisce, carne iuxta vescitur; vidi quæ prorsus paruula cum adiuncta esset feli lactanti, collactaneorum catulorum vnum non minorem sene catum absumpsit, & pari impietate mox alterum, tam callida hypocrisi, vt vix tandem parricidam, nutricula infœlix deprehenderet,

henderet, & cubili deturbatæ, mammã postmodum denegaret. Simili conditione multæ Respub. & prouinciæ hos receperunt humiles, demissósq́; ; mox vt extulêre, & ad partem aliquam gubernaculi receperunt; vt Geneuæ Caluinus, sic alibi soboles Caluini cæteros partim expulere, partim interemerunt. *Vulpes* cæcos parit; hi videntes quos decepere, protinus exoculant. Illa vbi minxerit, locum sterilem facit, ita vt & natæ illic herbæ exarescant, alias nequeat tellus germinare: hi vbi virus suum fuderint, virtutes omnes depereunt, & corda penitùs ad opera bona sterilescunt. Quo pacto venetur vulpes auiculas carniuoras, scitis; nonne idem isti quando carnis licentia, vt hamo, carnales homines, in fraudem pelliciũt? Quotquot adagia ex vulpis malitiosa versutia nata; quotquot de vulpe apologi confecti, cætera quoque quæ de illa passim celebrantur; ea cuncta Caluinistis tam facilè accõmodem, quàm *vulpes pyrum comest.* sunt enim æquè omnes πανοῦργοι, &

Astutam vafro seruant sub pectore vulpem, Pers. Sat. 5.

ἐργαῖς αἰπεῖς ἀλωπέκων ἴκελοι. Moribus planè vulpibus similes. Præcipit ergo sponsus sodalibus, vt huiusmodi vulpeculas capiant. Pindar. in Pyth.

Sodales hi sunt, Angeli custodes Ecclesiarum, (*Origen.*) & Apostoli (*Nyssen.*) & Prædicatores, Doctores, Prælati; rete quo capiendæ vulpes, est duplici filo contextum; verbo Dei scripto, & non scripto, Scriptura sacra & traditione. Sic irretiendæ & implicãdæ, primùm sacræ doctrinæ argumentis, & reducendæ ad Ecclesiam. Si hoc frustrà succedat, formidine circũdandæ, nempe cẽsuris Ecclesiasticis. Si nec hoc prosit; fumo de cauernis expellendæ, & tum illi verbo veteri locus; *Vre, seca*; ne dum malè parcis, vana in malos clementia, sis in bonos crudelis. Iubet *capi*, dum *paruula* sunt, priusquam dissimulatione malum augescat, & tum serò medicina admoueatur. Nisi hoc in Hispaniis Regum Catholicorum sollicitudo præstitisset; fors non meliore sorte fruerentur, quàm vicini.

Ait CAPITE NOBIS, hoc est, mihi & vobis. Mihi, ad gloriam meam; vobis, ad mercedem, & securitatem: cedo vobis fructum operis, eo contenti estote; ne tangatis quod meum est, *quia gloriam meam alteri non dabo.* Sic Guilhelmus. " Guilhelmus.

DEMOLIVNTVR] dum fidei radicem conuellunt, & florem Ecclesiæ, nouellas animas contagione perdunt, ipsa quoque templa, & ædes sacras subuertunt.

VINEA NOSTRA] priùs dixit *vineas*; nunc ait, *vinea*, quia ex multis Ecclesiis, vna est electa Ecclesia, *inquit Cassiodorus*; ex particularibus Catholica & vniuersalis. *Sic Beda & Haymon.* illas demoliuntur, huic nunquam inferorum portæ præualebunt. *Nostra* quoque, quia mea, quæ sanguine meo redempta: vestra quoque, quia vestro labore ac studio propaganda & regenda. *Sic Guilhelmus.*

TROPOLOGIA. §. 3.

SI de anima quæ se Deo coniungit, hæc intelligas; puto (*inquit Origenes*) in vulpibus contrarias potestates, & dæmonum nequitias intelligi debere; quæ per prauas cogitationes & intelligentiam peruersam exterminant ex anima virtutum florem, & fructum fidei interimunt.] Mandat itaque Deus Angelis custodibus, (*sic Origen. & Nyssen.*) & etiam Prælatis, & Concionatoribus, & aliis quibus animarum cura incumbit; imò & singulis hominibus, quibus cura est animæ suæ; vt rete diuinæ sapientiæ expandant, & cogitationes suas expendant, discernantque, probantes cuius spiritûs flabra sint. " Origenes.

Cur verò Dæmonem, cuius alibi tanta fortitudo describitur, hoc loco vulpeculam appellet, animal contemptibile; multis docet disertissimè Nyssenus; vt efficacitatem diuini mandati intelligamus. Non enim dixit, venamini aprum illum, qui vitem vastat, vel singularẽ illum ferum, vel leonem rugientem, vel ingentem cœtum, vel latentem sub aquis draconem: ne putemus robur aliquod eis inesse, cum quibus depugnandum: sed vt intelligamus, vniuersos humani generis hostes, verè pusillas esse *vulpeculas*, fraudulentas quidem illas, sed miseras; si cum arbitrij humani robore diuina gratia ornati, & Dei prouidentia, & Angelorum custodia, muniti conferantur. Nyssenus.

Iubet autem capi *dum paruulæ* sunt. Dum enim cogitatio mali in initiis est (*sic Origin.*) " Origenes.

facilè poteſt abiici à corde. Nam ſi frequẽter iteretur, & diu permaneat, adducit animam
» ſine dubio ad conſenſum: & poſt conſenſum intra cor ſuum confirmatum, certum eſt
» quia ad peccati tendat effectum] vt morbis corporis, ſic & animæ, ſi ſtatim occurras, fa-
» cilè medicinam feceris; ſin ſerò, fruſtrà ſis. Virgam vellat vel puer; quercũ adultam nec
a Pſal.136.v.9. Milo. Ideo Dauid *beatos* dixit, *qui tenent & allidunt* Babylonis *paruulos ad petram.*[a]

Babylonij paruuli, ſunt tentationes & affectus peccatorum, maximè ſubtiliores
quidam; qui hîc *vulpes paruæ* dicuntur, vt fusè admodum variis exemplis explicat D. Ber-
Bernardus. nardus;[b] vbi inter cætera: Videtur mihi congruentiſſimè deſignare ſubtiliſſima quæ-
b Hom.64. in Cant. » dam vitia ſpecie palliata virtutum. ſunt autem, cogitationes hominum aut vanæ, aut fa-
Pſal.10.v.2. » ctæ *immiſſiones per angelos malos*, angelos Satanæ; qui *ſe transfigurarunt in angelos lucis; pa-*
» *rantes ſagittas ſuas in pharetra*, id eſt, in occulto. Vnde *puſillas* eas propter hoc reor dici,
» quòd eùm cætera vitia quâdam quaſi corpulentia ſui manifeſta ſe præbeant; hoc genus,
» pro ſua ſubtilitate, haud facilè agnoſci, & ideo nec caueri poſſit, niſi duntaxat à perfe-
» ctis, & exercitatis, & qui habeant illuminatos oculos cordis ad diſcretionem boni &
Heb.5.14. » mali: qui cum Apoſtolo poſſint dicere, *Quia non ignoramus aſtutias eius, neq; cogitationes*
2. Cor.2.11. » *eius.* Et vide ne fortè ideo à ſponſo iubeantur, non quidem exterminari, vel abigi, vel
» occidi; ſed *capi*, quòd ſcilicet huiuſmodi ſpirituales, doloſaſque beſtiolas, omni vigi-
» lantia & cautela obſeruari oporteat, & examinari, & ſic *capi*, id eſt, *comprehendi in aſtutia*
» *ſua.* Ergò cùm proditur dolus, cùm fraus aperitur, cùm conuincitur falſitas; rectiſſimè
» dicitur; *capta vulpes* puſilla, quæ demoliebatur vineas] & quando ſic capiuntur *vulpecu-*
læ non poſſunt floritioni nocere.

Gregorius. Qui flores iſti? D. Gregorius alibi;[c] *Florent vineæ*, cùm mentes fidelium bona o-
c Explicans illud Tob.15. Læderur quaſi Vinea in primo flore botrus eius. pera proponunt. Sed fructus non pariunt, ſi ab eo, quod propoſuerint, aliquibus victi
terroribus infirmantur, & vera hæc eſt tropologia: ſed quam Honorius profert, eſt tan-
tum ſenſus accommodatitius. *Vulpeculas* (ait) *capit*, dum falſos fratres ad regulam iuſti-
tiæ corrigit, aut incorrigibiles de cœtu fratrum repellit, ne vineam ſuffodiant, id eſt,
Honorius. ne congregationes iuſtorum ſimulatione ſubuertant.] Porrò hîc deficiunt nos ſer-
mones Origenis quatuor.

§.4.

MIXTA INTERPRETA-TIO, SEV DE DEIPARA.

Rupertus. Luc.13.32. RVPERTVS hæc accommodat Saluatoris infantiæ, *Vineas* illas cenſet eſſe
pueros Iudææ; *vineam noſtram*, CHRISTVM Dominum; *Vulpes*; Hero-
dem, cui hoc nomen à CHRISTO tributum (*ſed fallitur, quia Herodes iſte*
alius fuit;) & miniſtros eius; *Vineas* ab his populatas quando pueri Bethle-
mitici necati, & paſſi perſecutionem quotquot erant de domo Dauid. Illos *capiendos*,
Matth.2.v.20. quia citò erant morituri, vt docetur quando dicitur; *defuncti ſunt, qui quærebant animam*
pueri. Vineam floruiſſe, quia adhuc infans, necdum botrus maturus.

Honorius. » Honorius autem, *in ſigillo*; *vulpeculæ* ſunt hæretici, qui *demoliuntur vineas*, id eſt, in-
» ficiunt ſimplicium Eccleſias, dicentes; Si virgo peperit, fantaſma fuit. Hi quaſi rete
» cum tali Syllogiſmo concluduntur: Deus omnia quæ vult poteſt, ſed voluit homo ex
» virgine naſci: igitur quod virgo genuit, Deus & homo fuit: Nam *vinea noſtra floruit*,
» quia MARIA CHRISTVM protulit.] certè hæc acuta ſunt, ſed longè petita.

Alanus. Alanus hæreticos intelligit, qui CHRISTI diuinitati, & MARIÆ virginitati de-
trahunt.

Guilhelmus. Guilhelmus per vulpeculas, intelligit ſapientes ſæculi, & eruditè oſtendit, quo
illos modo ceperint Apoſtoli. iuuabo nonnihil, & oſtendam, quo pacto non aliena hæc
à ſponſa videantur. Aſſumpta in cœlum Dei genitrice, introducit Salomon ſponſum
ſodalibus ſuis Apoſtolis in hanc ſententiam loquentem; Non ſit vobis moleſtum,
quòd piam matrem meam à vobis abſtulerim. Sat iam vos eruditi & confirmati eſtis,

per

per Spiritum sanctum, qui datus est vobis. Incumbite prædicationi, vt facitis; meque *cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis; capite nobis* Euangelij retibus *vulpes paruulas*: prædicate me natum ex virgine, virginem matrem conseruasse, *scandalum Iudæis, gentibus stultitiam*, comprehendite sapientes sæculi in sapientia eorum. Ad hoc elegi vos columbas, vt per vos capiam vulpes. ad hoc *quæ stulta sunt mundi elegi; vt confundam sapientes mundi*, qui subdolis & fucatis rationibus *demoliuntur vineas*, subuertunt multorum animas. *Capite* illas, quia in illis capietis multos ad vitam; qui per illos ad mortem capiendi erant. Nolite timere, quasi magnas aut fortes: debiles sunt & paruæ, imò & *paruulæ*, & proinde penitùs contemnendæ. Nolite timere Platonicos, Aristotelicos, Ciceronianos; quod sitis homines sine litteris & idiotæ. *Vulpes* quidem illi sunt, quia *filij huius sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua.* [a] Sed tamen paruulæ sunt, quia *quod stultum est Dei, sapientius est cunctis hominibus*, [b] quantumuis sapientibus. Eo quod sapientes sunt, *vulpes* sunt, sed ideò *paruulæ*, quia mundi sapientes sunt. *Sapientia enim mundi stultitia est apud Deum.* [c] Hæ *capiendæ* sunt, non occidendæ. Sæcularis enim prudentia in his qui ad pietatem conuertuntur, non est destruenda aut perimenda; sed *captiuanda*, hoc est, sacræ sapientiæ subiicienda, & eius cancellis includenda.

a Luc. 16. 8.
b 1. Cor. 1. 25.
c 1. Cor. 3. 19.

Hoc sanè se, & Apostolos alios fecisse D. Paulus testatur; [d] *In carne*, inquit, *ambulantes, non secundùm carnem militamus; consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium* CHRISTI. Non dicit se *destruere omnem intellectum*, id est, omne acumen humanæ sapientiæ; sed potiùs *in captiuitatem redigere in obsequium* CHRISTI: hoc est, pietatis vsibus applicare; destructis vtique consiliis malis quæ ex acumine illo manabant; destructo etiam fastu scientiæ sæcularis, quo se turgida extollebat *aduersus scientiam Dei, quæ est in* CHRISTO IESV. Nam sic erat Paulus edoctus, sponsi hoc loco præcepto, & Samsonis iam memorato exemplo (*suprà §. 1.*) Vbi; quis per Samsonem, nisi CHRISTVS figuratur? *Trecentas* hic *vulpes* cepit, hoc est, infinitos mundi sapientes, qui priùs virginitatem matris suæ pertinacissimè impugnabant, quando eiusdem mysterio Sacramenti eos plenissimè imbuit. Sic non destruxit eorum singularem sapientiam, sed meliorem reddidit, eam fidei veræ funibus reuinciens. Coniunxit enim *caudas earum*, & posuit in eas *faces* charitatis: vt qui anteacta vita sua (hoc est, quasi capite & facie) rebelles dissenserant; saltem *caudas* suas, hoc est, nouissima sua, pari voto in holocaustum Domino suauissimum offerrent. & hoc ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Nempe huc illucque *discurrentes* caudarum suarum igne succenderunt *segetes Philisthinorum*; qui paullò antè ignem naribus efflauerant ad concremandas segetes Israëlitarum.

d 2. Cor. 10. 4. & 5.
Iud. 15.

Sanè quantum huiusmodi sapientes mundi profuerint Ecclesiæ ad pietatem diuina miseratione conuersi, sciunt qui Cyprianos, Arnobios, Augustinos; qui Dionysios, Irenæos, Iustinos, Athenagoras, cæteros tales legêre; quantum etiam zelo & studio domus Dei exarserint; quantum aduersariis fidei Christianæ discursatione sua nocuerint, sacris annalibus satis expressum est.

Duo possent obiici huic explicationi Guilhelmi, primò illud Origenis; *Lupi & vulpis* nomina in S. S. nunquam in bonam partem posita: secundò capita vulpium sibi aduersa fuisse, horum verò Doctorum conformem, & consentientem doctrinam. Sed facilè responderet Guilhelmus, illud dictum Origenis non esse prorsus verum quoad sensus mysticos. Nam & plerique Patres censuerunt in Iacobi [e] Prophetia, qua filiis benedixit, per *lupum rapacem* significari B. Paulum: capita verò illa non tam aduersa, quàm diuersa, significare methodi, & styli diuersitatem, quæ in his patribus non exigua est; sed sententiæ & intentionis concordia significata fuit, per caudarum colligationem.

e Gen. 49. & 27.

Anagoge.

§.5. *Honorius.* Bona eſt Honorij explicatio, Hæc in extremi iudicij die Angelis dici; quia tum *per Angelos omnia ſcandala* [a] *de regno Dei colligentur, & in caminum ignis mittentur.* Poſteà *vinea* ſemper *florebit*, quia cum Christo in æternum gaudebit. *Vulpecula* ergò hæ ſunt Diaboli & damnati; zizania, [b] quæ tum à tritico ſeparabuntur in manipulos comburendos; ſpinæ [c] ſpinas trahentes æterno igne conſumendæ. Tribuat nobis Deus, vt vineæ noſtræ floreant, & vinum proferant; vt ager noſter triticum, & non zizania germinet.

a *Matt.13.v.41.*
b *Matt.13.v.30.*
c *Nahum 1.v.10. Eſa.33.v.12.*

Vulg. Edit.

Verſ.16. Dilectus meus mihi, & ego illi,
17. qui paſcitur inter lilia: * donec
aſpiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere: ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnuloq; ceruorum ſuper montes Bether.

Edit. LXX.

Fraternus meus mihi, & ego ei: qui paſcit in liliis, donec reſpiret dies, & amoueantur vmbræ. Reuertere: ſimilis efficere fraterne mi capræ, vel hinnulo ceruorum ſuper montes cauitatum.

Littera.

§.1. Verba Sponsal. Mihi] meus eſt & ego illius. *vide quæ dicam inferiùs c.6.v.2.*

Qui pascitur] Hebr. eſt; *paſcens.* hinc nata diuerſitas interpretationum; LXX. *qui paſcit*, ὁ ποιμαίνων. Symmach. ambiguè, ποιμαίνοντος. *paſcentis.* Sed Scholiaſt. vt noſter, ἐνεμόμενος: *qui oblectatur*, cuius ſunt amores & deliciæ lilia, ſeu paſcua liligera. nam latiſſimè patet vox Raha per Ain medium. רעה

Lilia] Symmach. τὰ ἄνθη. *flores.* LXX. & Schol. vt noſter. *Lilia*, ſolis apiculis florilegulis paſcua ſunt, vt indicat Maro Corycij ſenis hortulum deſcribens. *4. Georg.* quare ſuſpicor tacitè ſponſum comparari huic Dædalæ volucri, volitanti, & delibanti pulcherrimos quoſque & odoratiſſimos Hyblæ floſculos. Nec ignotum eſt amorem apiculæ ab Anacreonte comparatum.

Donec] non eſt neceſſe pro excluſiua capere; &, ſi accipias, retinenda tibi regula D. Hieronymi, excluſiuas huiuſmodi aliquando tantùm quid vſque ad illud tempus factum ſit enarrare, non verò negare poſtea adhuc idem factum. *Vide, ſi lubet, D. Bernard. hic ſerm. 72.*

Aspiret dies et inclinentur vmbræ. *Diem* non eſt neceſſe accipere pro vento diei, ſed propriè pro diei luce. pro, *aſpiret*, LXX. *reſpiret*, ἕως οὗ διαπνεύσῃ, eodem ſenſu ambiguo, vt noſter. Aqui. clariùs, ἕως κοπιάσῃ *donec eſſet.* & pro *inclinentur*, LXX. *amoueantur*, κινηθῶσι, Symmach. verò, vt noſter, κλιθῶσιν. Duæ ſunt hoc loco interpretationes, & neutri Patres repugnant, poſſuntque non magno negotio conciliari, quo ad ſenſum Hiſtoricum. Vna eſt ſatis ingenioſa, quam multis proſequitur Luiſius Legionenſis; altera Guidacerij, & aliorum Neotericorũ plurium, cui fauet interpunctio Maſſoretarum. prior, iſta vult referenda ad occaſum ſolis, poſterior ad ortum. Illa vult ſponſum inuitari ſub occaſum; iſta verò ſub ortum diei. illi dies eſt, hæc præſens vita; iſti dies, eſt futura vita. plus eſt acuminis in illa, plus lucis & facilitatis in iſta. ſecutus aliquando illam fui, nunc iſtam præfero; quam apertè Aquila nobis conſeruauit: & ſanè noctis & tenebrarum nomen aptiùs huic vitę quadrat, quàm futuræ. Et Hebræum Nasv per *Samech* non magis vni quàm alteri explicationi fauet, vt nec Chaldæa paraphraſis. נוס

Montes

Montes bether] Duplex hîc lectio in Latinis libris, vna *Bethel*, quam retinent Complut. & regia biblia, & patres multi, *vt Ambrosius de interpellat. Dauid c.1. Bernardus serm.73. Iustus, Apon. Cassiodor. Gregor. Honor. VVilleramus, Guilhelmus, Angelomus, Anselmus, Haymon. & Rupertus.* Altera est *Bether*, quam retinet Romana editio. neutram damno, hanc puto meliorem. tum quia Hebraicè est Bather, quod nomen בתר quia non occurrebat alibi in S.S. suspicio est deprauatum in aliud notius; vt *Bethel.* tum quia vtriusque lectionis ex l.m.s. meminerunt Beda, & Decanus Ambianensis, & videntur hanc præferre. Tum quia LXX. vertunt, κοιλωμάτων, *conuallium* seu *cauitatum*; malè editum in Latina versione, *ciuitatum*. qui sensus coincidit cum *Bether*. nam prærupti montes habent in medio cauitates, hinc inde distantibus rupibus, quare non possunt ab hominibus nisi lento gradu, & per amfractus subiri, sed à feris velocipedibus vnico sæpè saltu transmittuntur: quæ propterea amant, & colunt huiuscemodi loca, vt venatoribus inaccessa. *Bether* itaque puto nomen montium aliquorum esse, olim notorum, vt benè Rabbinus innominatus: qui sic dicti, quod eorum rupes essent bifidæ, hiulcæ & diffissæ. D.Ambrosius *lib. 3. de virginitate*, non vertit hunc locum, sed citat locum *vers. vlt. cap. 8.* quod moneo ne te notæ Nobilij hîc decipiant. Videntur montes amœni, & herbis ac floribus odorati fuisse. nam *c. 8. v. 14.* montes aromatum vocantur.

Dixerat sponsus capiendas vulpeculas, illa verò confidentior amore facta, Eia, inquit, quem ego vnicum amo, & à quo amor vna; qui mihi soli places, & cui soli placere allaboro. tam adamantino reciprocæ dilectionis nodo vincti sumus, vt vulpeculæ illæ nequeant eum dissoluere. contemnamus illas, mihi soli intende: pascêris inter lilia, accurre ad lilium tuum inter spinas efflorescens. adhæream tibi, nec à latere discedam (iube) tuo, quamdiu in hac vitæ via versor. Cur tam diu abis, nec mihi faciem tuam ostendis? recurre celeriter. oriatur verum mane, dispellantur & fugiant hæ vmbræ tenebrarum; lucescat sol melior, & montium culmina collustret. Ne finas diu in languore iacentem solam pernoctare. perrumpe moras & impedimenta; qua solent velocitate *capreæ & hinnuli ceruorum*, summo mane ex cubilibus suis erumpentes montana cacumina *Bether* transilire. Nam Ecclesia orditur responsionem à sua verissima fiducia (*quod enim corde clausum, id noctu solent amantes in somnis ore effundere*) sat monitæ, sat instructæ non multum vulpeculas illas metuendas: quicquid illæ queant confingere aut moliri, siue de diuinitate sponsi blasphement, vt Arius; siue detrahant humanitati, vt Nestorius; sese sponsam fidam permansuram; nullum sibi periculum; ne vel fide nutet, vel abrumpat vinculum charitatis. Deinde latenter sponsum comparat apiculæ; sed illi, quem vocant Regem, *qui maculis auro squalentibus ardens* *Est melior* —— —— cuius etiam *comites pariter fulgore coruscant*, eodem charitatis auro radiantes, & habent *paribus lita corpora guttis*: hi sunt sancti, & Angeli: quos intereminet Christvs *agmine toto grandior* & pulchrior. hominum solus aculeo caret, castitatis & benè ordinatæ vitæ præcipuus amator & exemplar; pascitur bonis desideriis & operibus; & pascit, amicorum labiis dulce nectar eloquij sui instillans; omnis spiritualis mellificij princeps & artifex; quæ sunt apum laudes, pleræque apud Aristotelem & Maronem.[a]

§.1. Mens verborvm Sponsae.

Lilia vocat particulares Ecclesias. Nulla anima Christvm verè diligit, nisi sit lilium (de hoc dicam §. sequent.) & plantatum intra Catholicæ Ecclesiæ septa; nulla diligitur à Christo, quæ sit sata extra Ecclesiç hortum conseptum; quæ non sit lilium puritate animæ & bonæ vitæ odore. in huiusmodi liliis nunc sponsus deliciatur, donec humanæ ignorantiæ errores, & vmbræ huius noctis disiectæ recedant, & æternæ claritatis aurora prodeat, lucis illius prænuncia; qua sponsa visura est sponsum, non ampliùs *in ænigmate, sed facie ad faciem*, plenitudine cognitionis & amoris; vt radio Solis, qui illuminat simul & calefacit, illustrata adspirataque. in hanc sententiam plerique Patres discesserunt.[b] Nec minùs postea deliciæ hæ futuræ sponso, quando virgines agnũ sequentur quocunque ierit. Petit autem sponsa, vt abrumpat moram sponsus; vt abbreuiet dies illos, vt plures salui fiant, Discesserat, quando in cœlum ascenderat: possumus ergo dicere,

a *Arist. lib. 5. de hist. animal. Virg. 4. Georg.*

b *Ambros. in Psal. 118 ser. 14. Aponius lib. 5. Philo, Honor. Cassiod. VVilleram. Anselm. Angelom. Beda, Alcuin. Haym & D. Gregor.*

cere, peti vltimum eius aduentum ad iudicium; aut si cui hoc videtur adhuc immaturum, dicat cum Patribus nonnullis, domum diuisionis, siue sectionis (hoc est, *Bether*) significare particulares Ecclesias per totum orbem dispersas; diuisas, non fide, sed situ: & hîc sponsam petere, vt has per prædicationem Euangelicam consolari, & inuisere dignetur, [a] ea celeritate qua hæ feræ solent vti.

a *Sic Philo.*

Quid si dicamus? Montes Ecclesiarum sic toto orbe dispersarum, Apostolos esse (vt fatentur D. Gregorius & alij multi,) quos summa pernicitate descendens Spiritus sanctus occupauit in linguis igneis diuisis, capitibus eorum insidēs in festo Pentecostes: hunc ergo aduentum promissum à CHRISTO nunc postulari, quem etiam Apostolorum diuisio fuit subsecuta?

§. 3.

TROPOLOGIA.

QVAM indissolubile sit vinculum veræ charitatis, quo anima CHRISTO non tantùm vt glutino vel plumbatura adhæreſcit, sed vt ferruminationis „ quadam confusione concorporatur; id satis apertè docuit Apostolus, [b] ne„ gans quidquam posse dissoluere: *Quis nos separabit à charitate CHRISTI?* „ *tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* &c. „ *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtu*„ *tes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque creatura alia poterit* „ *nos separare à charitate Dei, quæ est in CHRISTO IESV Domino nostro.*] an ergò queant separare vulpeculæ illæ paruulæ? quas exclusit, cum principatus & virtutes illas (nempe dæmonum) exclusit. Vox igitur hæc est animæ ardenter amantis, & de fauore ac subsidio sponsi benè sperantis. Cur non speraret, quam *lilium* sponsus vocarat; & ipsa sciret illum *in liliis pasci* libentissimè, quia *delicias eius esse cum filiis hominum*, [c] qui simplicitate candidi, castitate puri, & conuersatione atque exemplo suauiter fragrant; his ipse pascitur & delectatur: Et secundum LXX. hos etiam *pascit liliis*; Nimirum hic est *(ver*„ *bis vtar Nysseni)* qui non gregi fœnum pabuli loco præbet, sed puris liliis oues alit, non „ ampliùs fœnum fœno nutriens. Est autem fœnum brutorum proprium naturæ ac pe„ culiare alimentum. Homo autem cùm sit rationis particeps; vera ratione pascitur: „ quod si huiusmodi fœno saturaretur, & ipse in fœnum commutaretur. Est enim per„ scriptum, *omnis* [d] *caro fœnum* est, quamdiu scilicet caro existit. At si quis spiritus fiat, è „ spiritu progenitus, non ampliùs victu gramineo pascetur, sed spiritus ei pro alimento „ erit, id quod puritas & fragrantia lilij obscuriusculè notat.] Tales ergo, teste Nysseno, *lilia* hic vocantur, qui *in carne non secundum carnem viuunt.*

b *Ro. 8 sub fin.*
c *Prou. 8. v. 31.*
Nyssenus.
d *Esa. 4. v. 6.*

Sed optimè & clarissimè D. Gregorius Papa. Quid per *lilia*, nisi mundæ animæ desi„ gnantur? quæ dum castitatis candorem retinent, per bonæ famæ opinionem proximis „ quibusq; suauiter olent.] Sed & de die optimè idem, cui consentiunt Honorius & Philo Carpathius; *diem tunc aspiraturū*, quando vita æterna apparebit; *vmbras inclinandas*, quando præsens vita finietur: hic noctem esse, quia hic in visione veritatis caligamus. & quia „ (vt ait Honorius) sicut Synagoga fuit *vmbra* Ecclesiæ, & quicquid ille populus fecit, vm„ bra fuit illius rei quā nunc agimus: ita Sacramenta Ecclesiæ festiuitatesq; sunt *vmbra* fu„ turæ gloriæ; & sic mala præsentis vitæ sunt vmbra futuræ vitæ. cùm ergo lux æternæ vitæ „ illuxerit, tunc *vmbra* Sacramentorum euanescent, & tribulatio præsens recedet.] Vita æterna etiam *dies* vocatur, quia ibi Deus ipse tota veritas mentibus elucebit. Quando vita æterna apparebit, præsens vita velut *vmbra* diffugiet.

Gregorius.
Honorius.

O veram *diem* illam (exclamat Philo) in qua nulla nox, nulla mutabilitatis vm„ bra, nullæ rerum vices insunt; sed omnia lucidissima, stabilissima, æterna!] Quid mirum si sanctæ animæ ad hanc semper anhelent; & ideo exclament; REVERTERE, &c. Veni citò mundum iudicaturus, veni more pernicium animalium; veni vt caprea, aspectu pollens, qui *renes & corda intueris*; veni vt hinnulus ceruinus, venenatos angues omnes absumpturus. *(sic Nyssenus)* Vel vocatur *similis capreæ hinnuloq; ceruorum*, quia venturus ad iudicium ea humanitatis forma, quam ab Ecclesia sumpsit (hæc *caprea* vocatur, quia perspicax est, & *in cœlis* eius *conuersatio* est, vbi mente habitat) quando ex patrum

Philo.

pro-

progenie (qui per *ceruos* designantur) humilitatis nostræ carnem induit: (*sic Gregorius*) & *super montes Bether*, hoc est, diuisionis, sedebit, quando bonos in vasa mittet, & malos foras eiiciet.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA. §. 4.

SI quis hoc vnquam potuit mortalium; hoc sibi optimo iure, de fidei & charitatis constantia, potuit Dei genitrix polliceri; quæ sponsa dilectissima. Huius ergo vox ista putanda, postquam se & à filio vocari, & sodales moneri audiuit, vt vulpeculas caperent. Prædicat filij beneficium, & animi sui gratitudinem profitetur. Quasi dicat, Inuitat me filius ad gloriam & regnum suum: iam confido me artiùs adhuc atque artiùs indissolubili vinculo coniungendam: contemno vulpeculas illas, quæ inter nos dissidium quærunt. Adero filio perpetuum illi adfutura. Sed vnde hoc mihi? [a] Nemo *impinguet caput meum oleo peccatoris*, [b] dicens; Hoc meritis tuis debetur, quia tam sedula & officiosa in illum fuisti. *Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei?* [c] Planè non ego prior dedi illi, sed ipse mihi, & ideò non dico, ego dilecto meo, & ille mihi; sed *dilectus meus mihi, & ego illi*. Dedi, quod priùs acceperam. quid enim habebam, quod non ab eo accepissem? Non ergo gloriabor, quasi non acceperim. *Dilectus meus* prior dedit *mihi*, & ego postea deuotè illi refudi. Accepit à me carnis substantiam, sed quam antea dederat: paui eum lacte meo, sed quo ipse vbera mea implebat. Officiosa fui, & hoc ipse ancillæ præstabat. Cùm ergo seruierim illi de suo, quid magnum feci? Quin potiùs *fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen* [d] *eius?* Planè magna mihi fecit (verba sunt Guilhelmi) de me nasci, & à me pasci dignatus, cùm æternaliter natus de patre in cœlo pasceret Angelos. Quod ergo nunc accersiuit me, vt pascar cum illo *inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ*: non meis meritis siue officiis, sed eius exuberātissimæ gratiæ est ascribendum.

Ex G.
a Luc.
b Ps. 14.
c Rom.
d Luc. 1. v. 4.

Superiùs petiit à filio sibi indicari, vbi pasceret *cap. 1. v. 8.* nunc cùm dicit pasci inter lilia. nimirum, *dilectus pascit inter lilia, & pascitur in liliis*, & pascit ipsa lilia, & vestit etiam lilia. *Si namq. lilia agri sic vestit, vt nec Salomon in* [e] *omni gloria sua coopertus sit, sicut vnū ex istis:* quanto magis lilia cœli. Sancti Angeli, lilia cœli sunt; iusti, dum hîc degunt, lilia agri; vtriq; propter fragrantiam & nitorem; vtrobiq; Maria fuit & est lilium liliorum; hîc iusta iustorum, & casta castorum, illic Regina & Domina Angelorū. Nunc agamus de cœli liliis. Planè *illa non laborant* vt pascantur, *neq. nent* vt vestiantur: sed qui condidit ea, cibus est eis vitalis, & vestis nuptialis: sed tamen & ipse, vt pascit lilia, sic pascitur inter illa lilia cum liliis: pascit diuinitas eius, pascitur humanitas. Se Deo pascit se hominem, & secum pascit Angelos & matrem. Plenitudine diuinitatis suæ pascit humanitatem suam spiritualiter; eo quòd in ipsa humanitate *habitet omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. [f] Sed Angelos pascit, quasi micis cadentibus de mensa sua, tribuens scilicet eis participationē sui pro captu eorum. Aliud est pasci ad mensam, aliud est pasci sub mensa. Ad mensam diuinitatis pascitur humanitas verbi, quia sola habet plenitudinem. Sub mensa verò, & quasi de micis pascuntur Angeli, plenitudinem non habentes, sed pro captu suo de plenitudine eius accipientes.

e Mat. 6. v. 30.
f Coloss. 2. 9.

Obiicit sibi Guilhelmus; Quomodo, inquies, Angeli sub mensa pascuntur? cùm Dominus promittat electis omnibus, quod esuri & bibituri sunt super mensam eius in [g] regno suo? an Angeli sub mensa, & illi quibus æqualitas Angelorū promittitur, ad mensam pascentur? Verùm ipse sibi respondet: Mensam super quam pascuntur Angeli & Sancti, esse sub mensa ad quā pascitur humanitas verbi. illa est mensa participationis, hæc mensa plenitudinis: ista est incarnati vnigeniti, illa filiorum adoptiuorum. Sic ratione cibi eiusdem, etsi in diuersis mensis appositi, dicitur illic inter lilia pasci; qui hîc in mundo, spinosus quodam modo, inter spinas dignatus fuit versari. Similitudine carnis peccati tantùm, spinosus erat, non tamen verè aculeata spina, vt cæteri: quia non erat peccator vt cæteri. Homo similis nobis passibilis, sed non similis nobis peccator.

g Luc. 22. v. 30.

Versa-

Versatur illic inter Angelos, DONEC ASPIRET DIES, &c. *Dies illa*, de qua veritas discipulis ait; *Desiderabitis videre vnum diem filij hominis*,[a] & Propheta ad Dominum; *Melior est vna dies in atriis tuis super millia*,[b] super multa millia dierum nostrorum, qui apud nos fluunt, & in quibus defluimus, & *sicut aqua dilabimur*. Dies ille nec vesperam nec crastinum habet; imò neque secundum se, mane habet; sed quoad nos mane habebit; quia nos eum desideramus, & exspectamus dum exoriatur nobis. Vnde Psalmista ad Dominum; *Mane astabo tibi & videbo, quia non Deus volens iniquitatem tu es*.[c] Nobis, inquam, dies ille mane habebit, sed vesperum omninò non habebit: Incipiet nobis, sed non finietur: illucescet, sed postea non tenebrescet. Illucescet filiis lucis, quibus nunc interim occultus est, secundum illud Petri,[d] *Habemus firmiorem propheticum sermonem; cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco; donec illucescat dies, & Lucifer oriatur in cordibus vestris.*] Quod ait, *donec illucescat dies*, hoc noster obscuriùs *donec aspiret dies*: & quia hoc die aspirante, seu illucescente mox tenebræ dissipabuntur, ideo subditur, *& inclinentur vmbræ*. certè tunc velum ab oculis multorum auferetur, tūc apparebit, qui Deo grati sint, qui iusti, qui fœlices; qui verò miseri, peccatores & inuisi Deo. Mundi iudicia duntaxat vmbram habent veritatis; sed hanc vmbram Sol Iustitiæ CHRISTVS luce sua coget euanescere, quando mundum iudicabit.

a Luc. 17. v. 22. b Psal. 83. v. 12. c Psal. 5. v. 4. d 2. Pet. 1. 18.

Tunc etiam *vmbræ inclinabuntur* (si cui placeat hoc Guilhelm.) quia mali, qui hîc etiam (Ennio teste) vt vmbræ virorum volitarunt; qui se hîc exaltarunt, illic humiliabuntur: iusti verò, qui se humiliarunt, exaltabuntur, tum iusti, qui sunt lux in Domino, ad æterna gaudia intromittentur; & tenebræ interiores, hoc est, peccatores, in tenebras exteriores pro pondere meritorum detrudentur. Sic Guilhelmus: qui etiam illud quod sequitur REVERTERE, &c. mirificè torquet, vt verum fatear; nec mihi satisfacit; non magis quàm vel Rupertus, vel Honorius, vel Hailgrinus hoc loco. Malim tribuere hæc B. Virgini, vt ex commemoratione diei illius vltimæ, in desiderium eius exardescenti; amor enim moræ est impatiens: & iustos, electosque ardentissimè Dei genitrix semper amauit, amatque incessanter: quare & eorum in cœlos transferri coloniam non cessat optare. hoc desiderium verbis his indicatur, quibus orat filium, vt aduentum hunc suum acceleret, eo modo quo de anima diximus §. 3. Sed hoc quam cæteræ animæ Maria desiderat feruentius.

§. 5.

ANAGOGE.

Honorius.

IN cœlis (vt aduertit Honorius) dilectus sponsæ coniungitur, & illa dilecto; qui *pascitur inter lilia*, quia regnat inter agmina beatarum mentium, & iustorum hominum, virtutibus & gloria candida: sicut & hic pascebatur inter eadem lilia, quādo profectibus sanctorum reficiebatur. Siluestria animalia per totam noctem pascuntur, superueniente aurora redeunt in loca tuta: ita CHRISTVS quamdiu mundus durat, qui est nox, per noctē illam pascitur Sanctorum virtutibus: cùm verò *aspirant dies* æternitatis & Sol Iustitiæ; ipse CHRISTVS exorietur, tū de iudicio reuertens *similis* erit *capreæ*, quæ bonas herbas eligit, & alta petit; quia bonos à malis diuidens, eos in sublime euehet regnaturos; & *hinnulo* quoque qui in vmbroso loco requiescit, similis erit, quia in refrigerio Sanctorum ipse refrigerium eorum requiescet: idque *super montes Bether*, super omnes sedes Angelorum, in nouem ordines diuisas.

Commodiùs adhuc interpretaberis de quauis anima, post particulare iudicium in cœlum translata; & quæ beatarum animarum charitas est, rogante sponsum; vt festinet redire ad alias animas iudicandas, & ad cœlestia regna similiter transferendas, vt celerrimè iustorum numerus, qui ab æterno prædestinatus, impleatur.

Hactenus de secundo capite, & Somnio Sponsæ. Nunc audiamus vigilantem, &c.

IN CA-

IN CAPVT TERTIVM CANTICI CANTICORVM.

SECTIO I.

QVATTVOR primi versiculi, seu commata, sponsæ verba continent; nec possunt commodè ab inuicem separari: quare VVilleramus, Guilhelmus, & alij quidam ea coniunctim explicant: ideo nos illis vnam sectionem attribuimus.

SECTIO I. Vers. 1.

VVLG. EDIT.

In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni.

EDIT. LXX.

In cubili meo in noctibus quæsiui, quem dilexit anima mea: quæsiui eum, & nō inueni eum: vocaui eum & non obaudiuit me.

LITTERA.

§. 1. VERBA SPONSAE.

NOVVM hîc drama, noua narratio inchoatur. Per quietem visa fuerat sponsum sibi videre, & audire, & colloqui cum sponso. Subitò interim euigilans, speciebus illis non satis discussis, adhuc thesauri possessi (quod aiunt) viuidis & euidentibus somniorum imaginibus lactata; vano motu brachiis extensis, sponsum complecti conata fuit. Post plenè experrecta hoc ipsum quod acciderat sodalibus suis narrat: mox addet quid spe delusa fecerit, & quo tandem modo sponsum repererit. Mirè decorum personæ seruatur. Primò describitur amantium ingenium, qui viuentium sed absentium imagines; vel defunctorum, quos dilexere, vmbras; per somnium obiectas, non rarò nituntur amplecti. exemplis poëtæ abundant. [a]

QVEM DILIG.] periphrasi hac solet vim amoris sui declarare, vt v. sequ. & sup. c. 1. v. 7. & alibi.

NON INVENI] testatur Angelomus in quibusdam libris addi; *Et vocaui eum, & non respondit mihi.* Sed illi codices vitiosi sunt. desumptum hoc ex cap. 5. v. 7. Nam in Hebræo non continetur. LXX. illud addidêre de suo. Nam legisse, patet ex Nysseno & Philone.

a *Seneca in Troade&c. Propert. lib. 4. Ouidius in epist. Sapphûs, Sabinus, aliiq.*

§. 2. MENS VERBORVM SPONSAE.

Sedulò hîc est notanda Dei consuetudo; qui, vt *cum tentatione facit prouentum*; sic etiam cum gratiæ suæ muneribus, tribulationes æquo pede & modo iubet crescere: vt semper sit ad manum, in quod gratiam illam extendentes, vacuam esse non sinamus. Dixi [b] tres esse gradus amantis Ecclesiæ, incipientis, proficientis, perfectæ: totidem sunt cōstantiæ, & probationum specimina, nobis hîc absentiarum, seu discessus sponsi nomine significata: sic ter sponsum abesse dilecta queritur. Incipientes Deus leui brachio, & quasi suspensa manu tangit: hæc illa est absentia quam habuimus *c. 1. v. 6.* teneri adhuc amoris, quem duntaxat anxia, nec domo se commouens, verbis lenibus exponit. Hoc verò *c. 3.* adultus, & roborascens amor sese prodit: nam egressa domesticos parietes magnum iam & laboriosum subit in quærendo certamen. scilicet proficientem, paullò acriùs Deus ferierat. sed hic tamen quærit duntaxat: postmodum *c. 5. v. 5. & 6.* cernes, quo pacto cum perfectis Deus iusto quasi prælio, & æquo Marte confligat. illic enim affectu iam stato, & planè obfirmato; vehementissimè dolet sponsa, sollicitaturque: nec nudum quærendi laborem suscepisse contenta, inclamat dilectum per plateas, cōtemnit vigiles; per-

b *In Isagog. de operis diuisione.*

perfert ab iis diripi, nudari, sauciari, nec desinit tamen eum quærere, sed iterum adit & interrogat alios, omnia denique molitur, donec eum inueniat. Sic, sponsa CHRISTI, Ecclesia Deum in cordibus hominum semper quærit: quia scit delicias sponsi esse, versari cum filiis hominum. Vbi inuenit; præsentia sponsi recreatur, candidos sibi soles credit affulgere. Viderat illum in cœtu fidelium congregatorum in monte Sion; & vrbe prius quàm illi coacti fuere vi persecutionis Ierosolyma recedere: postquam id accidit, & B. Stephanus lapidibus fuit obrutus: *quærere* cœpit diligenter sponsum *in lectulo suo*, id est, Synagoga; in qua consueuerat cum sponso quiescere. ibi *quæsiuit*, dum conata fuit gentem suam ex ignorantiæ tenebris ad CHRISTI lucem traducere. Sed non inuenit solum aptum fidei inserendæ, ideo coacta prodit foras.[a]

Act. 8.

[a] *Sic ferè Iustus, Cassiodor. Honor. & alij.*

TROPOLOGIA.

§. 3.

DVÆ hic sunt sententiæ diuersæ, cur anima sponsum suum in cubili suo non repererit. quidam attribuunt animæ vitio, alij verò sponsæ ipsius naturæ & incomprehensibilitati. Ex prioribus illis Philo Carpathius, vult eos, qui peccatis grauantur, in anima (vt *in lectulo*) dormire, idque *in noctibus*, hoc est, sceleribus & tenebrosis desideriis corporis voluptatum. hos sponsum *quærere* & *non inuenire*; quia tunc *peccata diuidunt inter Deum & hominem*. Sed qui vult quærendo inuenire, & inueniendo possidere, & possidendo frui; eum debere (ait,) abstrahere se ab omni cupiditate rerum humanarum; nihil, nisi necessarium vitæ, idque bono modo & iusto appetere; honores fugere, diuitias aspernari, curiositates euitare; & quoad fieri potest, in meditatione futuræ vitæ & despectione præsentis commorari] eodem recidunt quæ Honorius adfert.

Philo.

Sed duo Gregorij ex aliorum sunt numero. Gregorius Magnus *Lectulum* (ait) sibi sancta anima in nocte facit, dum omnes perturbationes mundi fugiens, secretum comparat, in quo requiescit.] vult itaque meditationem recollectæ orationis, hunc esse *lectulum*: & in eo *quem anima diligit, quæri*; quia dum ab omni mundana sollicitudine vacat, semper studet ad Deum pertingere. Qui verò in hoc mundo adhuc viuunt, eos tradit *per noctem quærere*; quia perfectè tenebras temporalitatis à se non excutiunt, quamdiu hîc in corpore degunt.

Gregorius.

Sed magnificentius totum hoc Nyssenus. obseruat naturam vniuersi in duas partes distingui; in res sensu perceptibiles siue materiales, & res spirituales, siue duntaxat intelligibiles: quidquid prioris classis est, certis cancellis sensilibus includi, nempe quantitatis, qualitatisque; & ratione horum, à nobis sensu comprehendi posse: quæ verò posterioris classis sunt, quia materia sunt expertia, etiam cancellis illis nequiuisse includi, nec sensu à nobis percipi. Rursus ista spiritualia duplicia esse: quandam enim naturam esse increatam, ceterarum conditricem, æternam, immutabilem, perfectam; aliam verò creatam ab illa priore, & semper ad eam respicientem; eo quòd, vt ab illa producta fuit, sic ab eadem conseruatur, & bonitatis suæ recipit incrementum; & ideo sollicitè semper conatur ad illud immensum bonum propiùs accedere; & est in quodam continuò quærendi motu. quia semper maiora, & maiora in illo bona, quibus beari potest, intuetur: & ideo cum Apostolo *priorum oblita, sese ad vlteriora extendit* anima; Et semper ad altiora contendens, pro incremẽti ratione, quod singulis vicibus recepit, nunquam non in melius mutata fuit; nunquam tamen eo bono exsatiata, visa fuit sibi sponsum vel satis inuenisse vel comprehendisse; sed semper quærere perrexit. Fusè admodum, repetitis quæ duobus præcedentibus capitibus dicta sunt, per recapitulationem quamdam hoc Nyssenus ostendit, & tandem concludit, in exhausti huius desiderij, & nondum inuenti sponsi querelam nasci, quia cum Dei illa immensa perfectio & bonitas à nulla creatura queat comprehendi; necesse est quamlibet perfectionum eius cognitionem duntaxat in nobis esse quandam cognitionis inchoationem. Hoc *noctis* voce satis indicari, Mosis exemplo; qui erat in nebula quadam, in qua Deus existebat, qui *tenebras ad occultationem sui collocauit.*[b] In hac nebula existens anima, profitetur se posteaquam à nocte illa diuina fuit circumdata, dum abditum in caligine quærit; singulari quidem dilectione adfe-

Nyssenus.

[b] *Psal. 17. v. 12.*

ctam in illud fuiſſe, quod deſiderabat: ſemper tamen Deum, quem expetebat, omnem meditationis & contemplationis vim & comprehenſionem, quaſi auolando, effugiſſe.

Nec longè hinc abit Rupertus; *Dilectum*, inquit, *quærimus in lectulo*, quando in præ- " *Rupertus.*
ſentis vitæ aliquantula requie, redemptoris noſtri deſiderio ſuſpiramus. *Per noctem quæ-* "
rimus, quia etſi iam mens in illum vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed qui dile- "
ctum ſuum *non inuenit*, reſtat vt *ſurgat*.] "

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA. §.4.

SI deſiderij magnitudo cauſa eſt diligentiùs quærendi, nemo negabit, MARIÆ in filio quærendo diligentiam, omni alterius ſponſæ diligentia longè maiorem fuiſſe; niſi qui neget, ab ea filium præ cæteris omnibus amatum ardentiùs fuiſſe. CHRISTVS fuit *deſiderium collium æternorum*:[a] *colles*, ſanctæ animæ: Sed MARIA *Domini mons* fuit *in vertice montium*.[b] huius ergo hæc iure verba ſunt cenſenda.

a Gen. 49. v. 26. b Eſa. 2. v. 2. & Gregor. in 1. Reg. l. 1 c. 1. col. 3. Gregentius Diſp. contra Herban iudæum.

Sed quo filium modò quæſiuit? an corporalem eius præſentiam? cenſent id Rupertus, & Hailgrinus. Et ſanè crediderim etiam hîc filium quæſiuiſſe. Nam etſi illum pannis inuoluebat, etſi lacte alebat, etſi ſinu fouebat, etſi ſanctis brachiis arctè adpectorabat, etſi materni affectus dulcia oſcula imprimebat; tamen tam præſens, vt abſens, adhuc quærebatur. Summum huic dilectioni, & inſatiabile deſiderium inerat. quantò vicinior dilectus iſte habebatur, tantò ardentiùs deſiderabatur. hunc qui habent, habere deſiderant; qui vident, videre; qui audiunt, auſcultare. nonne hunc Angeli ſemper vident, qui ſemper *in eum proſpicere* deſiderant? plus Angelis mater deſiderabat, quia plus Angelis amabat. ideò non per dies tantùm, ſed *per noctes* etiam hunc *quærebat*. hæc illi cura in proſperis, hæc illi cura in aduerſis. Num immemores eſtis tridui, quo in templo *Luc. 3.* remanſit? filium in comitatu eſſe putarat, veſperi illum inter notos & amicos quæſiuit, & non inuenit. quanta ſollicitudo, deſiderium & diſcurſatio huius tridui fuit? ſtatim à baptiſmo dilectus in deſertum ductus, nec in lectulo matris repertus, iterum *quæſitus* fuit, ſæpe etiam ſic inuentus, vt poſſit adhuc dici, *non inuentus*. quomodo namque inuẽtus, qui ſe matrem agnoſcere diſſimulabat? nonne diſſimulauit, Primum in ipſo templo, quando dixit; *Quid eſt quod me quærebatis?* & alium ſibi patrem, quàm quem mater di- "
xerat, eſſe indicauit?[c] Secundò in Nuptiis Galilææ, quando dixit, *Quid*[d] *mihi & tibi* c *Luc. 2. v. 49.*
mulier? Tertiò, quando dixit in Synagoga, *Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei:*[e] cùm d *Ioan. 2. v. 4.*
illi dictum fuiſſet hâc ipſam matrem eius foris ſtare quærentem eum? Quàm diligenter e *Matt. 12. v. 47.*
denique *quæſiuit* ad Golgotha tendentem, & *inuenit* crucifixum? *inuenit* non filium, ſed *gladium qui tranſuerberauit animam eius*.

Alium adhuc quærendi modum ſuggerit Alanus his verbis; *Lectus* intelligitur ſe- " *Alanus.*
pulchrum in quo requieuit corpus Dominicum. *Per noctes*, id eſt, per multas tribulatio- "
nes, quas de amariſſima dilectiſſimi filij paſſione ſuſtinuerat, & potiſſimũ mortis CHRI- "
STI triduo, *quæſiuit* per deſiderium, *quem diligebat anima ſua*, ne ſcilicet deſolatam ni- "
miùm matrem de ſua nece, penitùs ſine paraclito, id eſt, conſolatore, deſereret. Quaſi "
cum Propheta diceret: *Quæſiui qui ſimul contriſtaretur & non fuit, & qui conſolaretur & non* "
inueni.[f] Hîc igitur primò *in lectulo quæſiuit & non inuenit*. *Lectus* eſt, in quo ſolent feſſa " f *Pſ. 68. v. 21.*
diurna fatigatione corpora quieſcere: per quem eleganter quies mentis deſignatur, in "
qua Deus quærendus eſt. Sed quia pro vitæ iſtius ſtatu huiuſmodi quies exigua eſt, & "
anguſta, non in lecto, ſed *in lectulo* dilectum quæſiuiſſe perhibetur. Per *lectum* etiam non "
abſurdè domus illa in arce Sion ſita, in qua CHRISTVS cum diſcipulis ſupremam cœ- "
nam celebrauit, ſignificatur: in quam poſt filij paſſionem glorioſa virgo ſeſe recepiſſe "
perhibetur, *quærens* per crebra ſuſpiria, & ſancta deſideria *quem diligebat anima ſua*. ibiq; "

„ loca illa venerabatur, venerandoque ore cordis osculabatur, in quibus dilectum fi-
„ lium, vel cum discipulis accubuisse, vel in eorum pedum lotione prostratum fuisse, aut
„ alicubi resedisse imaginari poterat. Sed quid per huiusmodi pia deuotionis obsequia,
„ quàm dilectum requirebat? sed *minimè inuenit*, quia ex his consolationem non recepit]
hactenus ille.

Honorius. Vera hæc sunt, vera; sed alia tamen his potiora. Nempe sensus illorum, qui volunt hæc de natura filij diuina potiùs accipienda. breuiter Honorius. In requie suæ contemplationis in huius vitæ nocte (dicit) *quæsiuisse* intellige filij diuinitatem, sed *non inuenisse*; quia non potuit ad eius altitudinem pertingere.

Guilhelmus. Quod ipsum Guilhelmus, vt solet, multò luculentiùs docuit, his verbis; Verba
„ sunt piæ matris adolescentulas adhuc carnaliter sapientes, suo exemplo, ad æmulatio-
„ nem spiritualium prouocantis. Neque enim ipsa contenta fuit CHRISTVM nosse se-
„ cundum carnem; in diuinitatem eius mente flagrabat. faciem carnis eius læta vide-
„ bat, sed faciem diuinitatis eius nihilominus cum hilaritate *quærebat*] & id, *in lectulo suo*. benè addit, *meo*. Nam alium lectum dilectus habet apud patrem, alium habet apud matrem: ille est æternus Patris sinus, & est magnus lectus; hic est temporalis matris vterus, & est pr̨ illo paruus *lectulus*. in hoc quæsiuit illum, quia ibi latebat in homine Deus: sed quoniam altè latebat, *quæsiuit & non inuenit*. *Quæsiuit* per fidem, & *non inuenit per speciem*, hoc est, claram visionem. Sic enim tantùm inuenitur in magno lecto. credidit Deum esse, quem in lectulo vagientem videbat, sic fides qųrit quod charitas suo tempore inuenit · nec desinit fides qųrere, donec charitas inuenit. si desinat qųrere, desinet esse: quia eius esse, est quærere. Interea dum filium per fidem quærit, *nox* est: inuento per speciem, dies oritura. Non vna modò nox illi fuit hîc qųrenti, sed plurimæ noctes tribulationum, sub Herode, sub Archelao, sub Caipha, sub Pilato; à Iudæis, à Romanis, à notis & alienis.

§. 5.

ANAGOGE.

Ponetur in sequentibus versiculis.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 2. » Surgam & circuibo ciuitatem: » per vicos & plateas quæram » quem diligit anima mea: quæ-	*Exurgam nunc: & circuibo in ciuitate, in foris, & in plateis, & quæram quem dilexit anima mea: quæ-*
Vers. 3. » siui illum & non inueni. * In- » uenerunt me vigiles, qui cu- » stodiunt ciuitatem: Num » quem diligit anima mea, vidi-	*siui eum, & non inueni eum. Inuenerunt me custodes, qui circumeunt in ciuitate. Nunquid quem dilexit anima mea, vidistis?*
Vers. 4 » stis? * Paululum cùm pertran- » sissem eos, inueni quē diligit » anima mea: tenui eum: nec di- » mittam, donec introducam » in domum matris meæ, & in » cubiculum genitricis meæ.	*Quam modicum fuit, cum transiui ab ipsis, quoadusque inueni, quem dilexit anima mea. Tenui eum, & non dimisi eum; donec introduxi eum in domum matris meæ, & in cubiculum eius, quæ concepit me.*

LITTERA.

Littera.

ECce vt depingat tibi Spiritus ſanctus, penicillo Salomonis, robuſtam hanc, & animoſam viraginem, paſtoritiæ vitæ deditam, cùm ſe ſomnio luſam ſenſiſſet, partemque ſui meliorem toto cubili non inueniſſet; audax aggreſſam facinus, *Non vetat obſcura ſurgere nocte timor*, nec in tenebris tota ſollicitam vrbe vagari, ſine cuſtode, ſine comitibus; proripit ſe thalamo, dilectum vbique quæſitura. Nimirum, §. 1. Verba Sponsae. Verſ. 2.

Amor timere neminem verus poteſt.

Hic reddidit audaciorem. Simul exſtimulabat, quod mirum, nox ipſa.

Semper enim vacuos nox ſobria torquet amantes,
Speſq́ue, timorq́ue animum verſat vtroq́ue modo,

ceteris curis ſopitis, ipſa quiete nocturna vis amoris acriùs inflammatur, augetur anxietas, & abſentia deſiderij, verum illud certiſſimi amoris ſignum, Zelotypas excitat ſuſpiciones; à ſe qui abſit, alteri adeſſe. Denique cùm quid timeant ignorent, timent omnia. Tot ictam iaculis, quis miretur hîc, vt ſexûs oblitam ſui, & verecundiæ introduci? reuoca in mentem illud,

———— *Quid deceat non videt vllus amans.* Ait igitur, Svrgam & circvibo] dixit ſe facturam, & cum dicto fecit: ſurrexit, circuiuit ciuitatem.

Per vicos] LXX. *in foris*, non nauium, ſed iudiciorum & rerum venalium. *fora*, non *foros* innuit. Ambroſ. *lib. 3. de Virgin.* in ſingulari, *in foro*, & ſic in explicatione Nyſſen. Sed Hebræa vox pluralis eſt.

Inveni] hoc loco DD. Nyſſen. & Ambroſ. & Theodoret. repetunt illud additamentum, verſ. 1. *Vocaui & non exaudiuit me*: Sed hoc loco Philoni, & optimis libris Græcis id deeſt.

Vigiles] non tantùm excubitores, ſed & circitores, ideo pro eo quod in noſtro & apud Aq. eſt, *qui cuſtodiunt*, φυλάσσοντες, id LXX. *qui circumeunt*, & Symmach. περιοδεύοντες. ait itaque ſe, vt ſolet noctu vagantibus contingere, in circitorum globum incidiſſe, & eos ſic compellatos à ſe; Nvm qvem, &c. ſi quid ſit amor vnquam amando didiciſtis: ſi vos vlla pietas, aut miſeratio tangit, miſeremini amantis. Dicite, dum, quæ veſtra ſedulitas eſt, omnes vrbis vias, angiportus, compita, anfractus, & diuortia ſcrutamini; *Num quem*, &c. Nec celat affectum, qui vt ſorex ſatis ſemper indicio proprio ſe prodit: nec pudet profiteri, putant enim amantes quod ipſis probatur, id cunctis, probum & honeſtum videri meritò debere. Nec animaduertit, eodem ebria nectare, ſe dilecti nomen non exprimere; vel per hunc errorem putat, quid velit cunctos intelligere, & ſcire quem, & quantum amaret; quem non labiis, ſed corde, animo, mente tota diligeret: ideo ait, *anima mea.* Verſu 3.

Pavlvlvm] cùm minimo interuallo poſt me reliquiſſem, nullo me reſponſo per contemptum vel ignorationem, dignatos, D. Ambroſ. *d. lib. 3.* *Quam modicum*, vertit. Verſ. 4.

Inveni] mei miſertus vltro ſe obtulit, & ego me non vltra continui, ſed in collum eius irruens, brachiis meis innodaui. ſic tenui eum. *Nec dimittam*, hoc confirmant Philo, Pſellus, & Schol. Græc. hîc, οὐκ ἀφήσω. & D. Ambroſ. *in Pſalm. 38.* Sed idem *ſerm. 17. in Pſalm. 118.* cum Nyſſeno hîc *ſerm. 6.* cum LXX. legit, *Non dimiſi*: ſenſu eodem, quaſi dicat; certa illum retinere; conantem vel fingentem elabi mihi, arctiùs deuinxi, & in domum intimam pertraxi, & conclaui materno incluſi. Nam *in domum matris meæ*, & *in cubiculum genitricis meæ*, pro iiſdem ſumuntur: nempe de conclaui, ſeu penetrali interiore domus maternæ, vbi thalamus & cymelia D. Ambroſ. ideò vertit; *ſecretum*. Vel ſenſus eſt, in domum, atque in thalamum. Moris erat, vt ſponſa in matris defunctæ cubiculũ à ſponſo introduceretur, ſicut de Iſaac & Rebecca Moſes prodidit: [a] ſed noſtram vehementia amoris cogit ipſam hîc quoque ſponſi officium ſponte præoccupare. [a] Gen. 24. v. vlt.

Cùm fruſtrà ſe videret eſſe, cenſuit Eccleſia ſibi progrediendum è thalami conclaui in vicos & plateas totius mundanæ ciuitatis; cuius ſe ciuem Socrates profitebatur; & in cordibus gentium ſeu Nationum, & in Iudæorum quoque ſynagogis toto diſperſis §. 2. Mens verborvm Sponsae.

N 2 orbe,

orbe, CHRISTVM quærendum: vt ex filicibus illis veræ fidei ſcintillas aliquas excuderet. Circuiuit; quando, quæ à CHRISTO in Palæſtina inter paucos inaudierat, ea per totius orbis latitudinem ac ſpatia palàm prædicauit. Dum hoc munere perfungitur

Verſ. 3. (INVENERVNT, &c.) incidit in Synagogarum Principes, & etiam Principes, & Sacerdotes idololatras (*ſic Iuſtus Orgelitan.*) quibus prophanarum & ſacrarum rerum cura incumbebat; quærit à Iudæis, an inter tot caſſas ac iam vacuas cærimoniarum & ſacrificiorum obſeruationes; quærit à Gentilibus, an inter tot quæ colebant numina IESVM dilectum ſuum, verum Deum & hominem, non agnouiſſent? at illi vix dignati reſponſo, conantem mentibus eorum aliquam dilecti imaginem inſcribere, deſpexerunt, & vt inſanam deriſerunt, quæ ignorabant plaſphemantes, quod B. Paulo ſcimus accidiſſe.[a] verùm cùm propterea non deſiſteret ſponſa laborem inſtitutumque vrgere, & ardentiùs quærere perſeueraret, gnara quod (vt ait B. Gregorius)[b] *diu inuentio ſe non elongat, ſi inquiſitio non deſiſtat*: ſponſus vltrà paſſus non fuit eam irrito conatu defatigari, (PAVLVLVM CVM, &c.) ſtitit & vltro ſe illi obtulit inueniendum, vt in Candacis Eunucho,[c] in Cornelio Centurione[d] in Dionyſio Areopagita,[e] Clemēte Romano, & alia multa gentium multitudine; quam vbique vna fides & charitas primitiis Iudæorum copulauit.

a Actor. 26. Verſ. 24.
b Homil. 25. in Euang. Verſu 4
c Actor. 8 v. 27.
d Act. 10. v. 21.
e Act. 17. v. 34.

NEC DIMITTAM DONEC, &c.) Animata tam fælici venationis ſucceſſu, proponit firmiter, tanto inuentum labore, non omittere, ne amittat; nec vnquam pati ſe ab eius amore & cultu diuelli; ſed ſemper intellectus, & volūtatis ſuæ brachiis eū innodare.

Arctiùs atque hedera pallenti cingitur vlmus;

Nec à venatione hac deſiſtere, donec reliquiæ omnes Iacob ſaluentur, & in penetralia genitricis, (hoc eſt, ſynagogam, priorem Eccleſiæ thalamum) in quibus ipſa nata fuerat & educata, omnibus Iudæis conuerſis,[f] ſponſus introducatur: & vno iam paſtore, ac vno ouili facto, cum ſponſo *in pace in idipſum* iugiter *dormiat ac requieſcat.* hoc vltimum multis Patribus placuit, Philoni, Iuſto, D. Gregorio, Caſſiodoro, Angelomo, Willeramo, Honorio, Bedæ, Alcuino, & Haymoni. Paulò aliter citat & explicat B. Athanaſ. *ſerm. in illud Profecti in pagum, &c.* Hic iam nos deſerit B. Bernardus, & ſuccenturiantur ſermones Gilleberti de Hoylandia.

f Iſai. 59. v. 20. Rom. 11. v. 25.

§. 3. TROPOLOGIA.

g Serm. 6. Nyſſenus.

PRÆTERMISSIS variis Honorij, placet quam tradit Nyſſenus,[g] Animam meditationi diuinitatis deditam, & videntem, neque magnitudinis, neque gloriæ, neque ſanctitatis illius finem vllum eſſe: Deſiderio & nouis affectibus iterum erigere ſeſe ac cogitatione τῶν νοητῶν (rerum intellectualium) vniuerſitatem illam, quæ corporeo mundo ſuperior eſt, & excellentior *circuire.* hanc vocari vult *ciuitatem*, quia illic ſunt ciues in ſuas centurias, & aptiſſimos ordines ſeu choros Angelicos diſtributi, ſunt cœleſtis iudicij tribunalia, (*en forum*) ſunt diuiſiones munerū

Verſ. 3. & functionum (*en platea*) hanc totam obambulans cogitatu; *quærit* ab illis præcipuis, qui quaſi *circitores* Præfecti ſunt orbium cœleſtium motioni. Numquid illi planiùs de dilecto queant indicare, quod cognitionis deſiderium exſatiet. Sed illis ſilentibus ad hanc interrogationem, & ſilentio ſuam quoque fatentibus ignorationem; videt ſe fruſtrà id à creaturis petere, quod captum exſuperet creaturarum. ſubſiſtit itaque, & abiicit hāc cogitationem inueniendi; *paulumq́; progreſſa*, hoc eſt, certo iam ſibi perſuadens omni cognitione creaturarum ſuperiorem eſſe Deum, & tum demū cognoſci, quando quis eum ſe cognoſcere non poſſe nouit; (iuxta id quod diuinus Dionyſius docuit negationibus, quàm affirmationibus diuinum illud eſſe, rectiùs deſcribi) fidei oculis eum *inuenit, quem quærebat*: & profitetur fidei anſa ſe inuentum retenturam, neque dimiſſuram ampliùs, donec in *conclaue ſuæ matris* introduxerit. Iſtud *conclaue*, cordis penetral eſt; quod tum demum idoneum eſt vt ſponſus eò introducatur, & ibi inhabitet, quando maculis emaculatum, ſordibus expurgatum; &, quoad huius vitæ imperfectio permiſerit amiſſam iuſtitiæ ſtolam recuperauerit.

Muſo nōnihil, quæ ſanctus ille Pater, & vt ſolet eum ſecutus Pſellus, tradidêre.

Gregorius. Quæ ſanè præclara ſunt omnia, niſi quod poſſis etiam in ſecundo verſ. B. Gregorij Papæ interpretationem retinere; nempe per *ciuitatem*, intelligere totam Eccleſiam; per

vicos,

vicos, seu *fora*, Angelos, qui à iustitia non excidêre; per *plateas* homines, quorum pleriq; via incedunt lata; in his omnibus semper aliquid spõsa inuenit boni, hoc est aliquod vestigium dilecti, cui insistat imitando, ipsam tamen sponsi perfectionem *non inuenit*, & ideo in illis *frustrà quærit*.

Contrà, nec malè, Guilhelmus *ciuitatem* interpretatur Ecclesiam electorum, de qua dicitur. *Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei* (Ps. 86. v. 3.) huius *plateæ & vici*, de quibus est scriptum; *plateæ Hierusalem sternentur auro mundo, & per vicos eius alleluia cantabitur* (Apoc. 21. v. 21. & Iob 13. v. 22.) Qui in Ecclesia excellenti animi virute, vsque ad latitudinem charitatis excreuerunt; hos (ait) in illa ciuitate quasi *plateas* esse, vt tam gloriosæ ciuitatis plateas decet, non lapide, sed auro stratas mundo: qui pietatem coluere, sed ad excellẽtiam illam charitatis latissimæ non pertigerunt, spirituales tantùm ibi *vicos* esse; &, quãuis auro strati non sint, Alleluia tamen in eis cantari. Licet enim citra perfectum consistant; à laudibus tamen Dei, iustè viuendo, muti non fuêre. Per horum itaque omnium exempla, intellectu anima circumiens dicit, quæ hîc narrantur. Guilhelmus. " "

Porrò, qui præcedenti versu secuti sunt, eos, à quibus aberrationis causa tribuitur sponsæ imperfectioni, & vitæ maculis; illi possunt per tritam Philoni semitam progredi: verba eius admodum sunt vtilia pœnitentibus: accipiant, & memoriæ inscribant. Nondum se inuenisse illum dolet, & surrecturam se dicit, rursusq; inquisituram per orationes & lachrymas. nam cur adhuc nõ inuenerit, causam per seipsam exponit, cùm ait; *Surgam & circuibo, &c.* hoc est, à præteritis vitæ meæ actionibus *surgam*, à malorum consuetudine *discedam*, ab illecebris voluptatum rerum omnium humanarum *absistam* & *desinam*, *discutiam* conscientiam meam, & diligẽter *examinabo* per circuitum actiones vitæ meæ, *recogitabo* annos vitæ transactæ, *quæram in ciuitate* (hîc in Ecclesia, in Scripturis sanctis, in exemplis, & vitis Sanctorum) quomodo rectè ambulare debeam ad te, & quo hactenus modo vixerim] vult enim *fora* & *plateas* significare latam voluptatum viam, per quã solent peccatores decurrere; & in iis se versatam confiteri, & ab iis prohibitam ne Dominum inueniret: & dum sic se iudicat & castigat, incidere in *vigiles ciuitatũ*, hoc est, Præfectos & Doctores Ecclesiæ; à quibus erudita instructa & monita, tandem sponsum inueniat. Sed quis non videt secundum hoc membrum, ideò & quod ab eo dependet tertiũ, contextui parùm esse consentaneum? sequenda itaque prior illa explicatio. Philo. " " " " " " " " "

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA. §. 4.

QVÆ ista *ciuitas*; & qui *custodes*: non conueniunt interpretes mystici. *Ciuitas* Ruperto & Hailgrino, est ipsa terrestris Hierosolyma; sed *custodes* Hailgrino sunt Pharisæi, à quibus B. Virginem tempore passionis vult frustrà interrogasse de dilecto; quem increduli nosse recusarant; Ruperto verò sunt Apostoli, & discipuli, quia ad hoc erant constituti vt custodirent & ædificarent veram ciuitatem Hierusalem, de qua dilectus per Esaiam dixit; [a] *Super muros tuos Hierusalem constitui custodes; tota die & tota nocte non tacebunt laudare nomen Domini*. Istos ait *circuiuisse* & *vigilasse*, quando cucurrerunt ad monumentum, tum mulieres, tum Petrus & Ioãnes; & ab iis inuentam B. virginem quando illi nunciarunt filium resurrexisse. Tum Deiparam interrogasse lætabundam; *Num quem dilexit anima mea vidistis?* Et illos respondisse, vidimus, *apparuit Simoni*, visus est euntibus in Emaus, *& stetit in medio* nostrûm. Postea *cùm hos pertransisset paululùm*, ipsum inuenisse cum vidit ascẽdentem in cœlum. Sed hæc omnia satis contorta: deinde contextus indicat potiùs vigiles contempsisse, quàm ad cor sponsæ respondisse, quod ei satisfaciebat. denique vidit filium prima mater postquam resurrexit, ideò non nimis hæc decore dicta. Hailgrinus. Rupertus. " a Esa. 62. v. 6. "

Meliùs Honorius *ciuitatem* interpretatur cœlestem Hierusalem, & *vigiles* Angelos: sed tamen illud quoq; contra litterã, quod illud *paullulùm*, auellit à sequentibus, & facit responsum Angelorum dicentium se vidisse, sed *paullulùm*: subdens rationem; quãquam Honorius.

de Deo multum Angeli intelligant, tamen comparatione diuinitatis id paullulum videri. Nullus enim Angelorum ita Deum intelligit, vt ipse se cognoscit. *Nam nemo nouit patrem nisi filius: nec filium nisi pater, & cui voluerit reuelare.*[a] quod creditur matri fecisse.

a Matth. 11. ℣. 27.

Verùm ista vt libet ingeniosa & vera, tamen contextui non sunt apta. vt nec alia quę de Angelis adfert Alanus, rectè tamen docens, cur Angeli per vigiles possint significari. » Per *vigiles* (inquit) *custodientes ciuitatem*, eleganter significantur Angeli sancti, qui Ecclesiam & fideles quosque custodiunt. Vigilant siquidem & solliciti sunt circa electos, vt retrahant eos à malo & ad bonum excitent, ac vnumquemque de salute propria sollicitum reddant: sicut ait Apostolus; *Administratorij sunt spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.* Et quasi venerint illi ad virginem consolandũ quæ pro dilecti filij absentia tristi premebatur dolore & angustia, in quo statu est ab eis inuenta, &c.

Alanus. Hebr. 1. ℣. vlt.

Pia sunt hæc, sed contextui parùm accommodata. Igitur sequamur ducem viæ hîc certiorem, deuotissimum Guilhelmum, hæc præcedentibus optimè connectentem: discursus eius huiusmodi est. Prudentem virginis animam secum loqui, & proponere quid agendum, ne temerè aliquid & præcipitanter agere videatur (*Malim tribuere hoc amoris magnitudini, consolationem non moranti*) *surgere* per affectum, *circuire* per intellectũ; & quas in maiorum suorum, quorum alij aliis iustiores, vita, virtutes cernebat meditantem, dilecti sui vestigia deprehendisse, quia cernebat hæc omnia illosà dilecto accepisse. quasi diceret: Ecce tantillus meo gremio cõtinetur, & meis huberibus alitur, cùm » tamen de ipso scriptum sit; *Magnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri.*[b] » Nempe ab ipso est omnis Patriarcharum gloria & Prophetarum, omnis electorum maior minorue iustitia, & ab ipso quasi *à patre luminum descendit omne datum optimum & omne donum perfectum.*[c] Verùm quia in his pia mater per fidem, & non per speciem ambulabat, idcirco se *quæsiuisse* dicit, & *non inuenisse* dilectum. Porrò in hoc quod sequitur, *Inuenerunt me vigiles, &c.* in hac qua ambulabat via fuisse sibi familiares Angelos demonstrat. Nam hi sunt *vigiles qui custodiunt ciuitatem*, Ecclesiam electorum, secundum illud » Apostoli; *Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.*[d] hi sunt *vigiles, de quorum sententia*, sicut in Daniele legitur,[e] Rex superbus diuinæ vltioni subiacuit; quorum eadem quæ Dei sententia est: Dei per auctoritatem, vigilum per ministerium executionis. Ea quippe, quæ intus à Deo dictantur, obtemperantes Angeli foris exequuntur. qui nimirum propter sollicitudinem, quam electis hominibus impendunt, *vigiles* dicuntur. *Ab his se inuentam* dicit; non verò à se inuentos vigiles. quia dum homines in hac mortali carne commorantur, ad Angelicum domicilium peruenire non possunt, quare nec eos inuenire:

Guilhelmus. b Psal. 47. ℣ers. 1. c Iacob. 1. ℣. 17. d Hebr. 1. ℣. 14. e Daniel. 4. ℣. 14.

Sed ipsi Angeli quando & quo volunt modo, ad nos veniendo nos inueniunt. Non possumus ad eos ingredi intus, in gaudio Domini sui constitutos, dum in corpore peregrinamur à Deo: porrò ipsi pij conditoris imperio egrediuntur ad nos, & quæ ad salutem nostram pertinent, agunt circa nos, etiam dum nos nescimus. Quis autem dubitet eos matrem Domini sui, dum in corpore peregrinaretur, crebrò visitasse, & cum ea sæpius dulcia colloquia miscuisse? Quid ni ergò credamus, circa carnem quidem VERBI materna pietate sollicitam, sed VERBVM apud patrem pia & flagranti fide quæritantem, hac ipsa de re illos amoris sui & studij conscios, non rarò interrogasse; *Num quem diligit anima mea vidistis?* multa de illo noui, plura nescio, si quid nostis, quod nesciam, nolite cælare. Quid illi responderint, omnino tacetur. An fortè nec responderunt? satis id vero simile, licet Guilhelmus neget. quid responderent, quod matris desiderium tum expleret? sed tamen ille vult respondisse, & talia de internæ visionis gaudio respondisse, quæ humana locutione nequiuerint enarrari. Mystica valdè & arcana igitur dicta fuisse, atque ideo sub silentio prætermissa: nisi fortè coniicienda est eorum responsio, ex eo quod sequitur.

Vers. 4. *Paullulum cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea*: forsitan igitur Angeli responderunt; Planè vidimus eum & nobis superiorem, & nobis inferiorem; Infra nos hominem, supra nos Deum: infra nos apud te, supra nos apud patrem. Erit autem quãdo eum totum videbimus supra nos; quando humanitas de te assumpta, post laborem

sacræ

sacræ & salutiferæ passionis, clarificabitur, & ad dextram patris collocabitur. Tum etiam tu, Domina, supra nos assumeris, vt inuenias IESVM tuum, in diuinitate sua, in patris æqualitate. *Pertransibis nos, & inuenies*, quem nunc quæris, transisti nos, sed nondum pertransisti: illud tibi tribuit prærogatiua meritorum, istud denegauit pondus carnis obnoxiæ corruptioni. Verùm cùm IESVS tuus in cœlum ascenderit, & tu post illum assumpta fueris, *pertransibis nos*, vt quadã singularitate honoris & gloriæ super omnes choros Angelorum eleueris. Cæteris enim sanctis æqualitas nostra promittitur: tu autem sola inter puros homines, gratia prolis tuæ, etiam Angelicam sublimitatem transcendes. *Pertransibis* ergo nos, sed *paullulùm*, nam IESVS tuus pertransibit nos longè & multùm, assumptus in dexteram patris, vt ab omni creatura intellectuali, non tantùm in diuinitate sua, sed etiam in humanitate adoretur; *& in nomine eius omne genu flectatur cœlestium, terrestriũ & infernorum.* [a] significat itaq; Deipara hanc vigilum prophetiam fuisse adimpletam, & ne vnum quidem verborum eorum cecidisse in terram. *Paullulùm* (inquit) *cùm pertransissem eos, inueni, &c.* Nam assumpto IESV meo in gloriam suam, assumpta sum & ego post eum, & sic pertransiens paullulum angelos, inueni eum, & aspexi facie ad faciem in æqualitate patris considentem, & tunc conquieuit omnis inquisitio mea. siquidem *tenui eum, nec dimittam.*

a Philipp. 2. Vers. 10.

Quomodo tenuit? Respondet Honorius: *Tenui* credendo æqualem patri: *nec dimittam* diligendo: *donec introducam* verbo & exemplo, *in domum*, conuentum Synagogæ.

Honorius.

Guilhelmus habet similia; *Tenui eum*, inquit, brachiis charitatis fortiter astringens, in æternis deliciis illi inseparabiliter adhæsi. *Tenui* tenentem me; *nec dimittam eum*, nec dimittar ab eo. Non sic olim, non sic, quando post materna officia adultum dimisi in opus verbi; quando & ipse dimisit matrem, vt paternum mandatum, reparationem humani generis, impleret. Sed nunc in æterna claritate per speciem illi adhærens, nec *dimittam*, nec dimittar, sed *tenebo* eum. *Tenebo* amore, *sed* tenebo etiam prece & miseratione.

Guilhelmus.

Pulchrè & ad pusillanimium consolationem accommodatè Card. Hailgrinus, De hac tentione dixit Esaias ad Dominum: [b] *Non est qui consurgat & teneat te.* Et Dominus per Ezechielẽ; [c] *Quæsiui virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.* Ostendit ergò B. virgo, quod indignatus erat Dominus contra vineam suam, scilicet plebem Iudaicam; *quæ conuersa erat in amaritudinem, & fecerat labruscas*, cùm facere deberet vuas: & dixit: *Tenui eum*, ne vineam suam omnino dissiparet: *Nec dimittam eum*; sed continua precum instantia furorem ipsius retinebo. Quod enim Dominus Sanctorũ precibus teneatur, ipse ostendit ad Mosem, dicens: *Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit: dimitte me, vt irascatur furor meus contra eũ.* [d] Vtroq; igitur modo *tenebo*, neutro *dimittam*. *Donec introducam eum in domum, &c.* Non quod tunc sit dimissura, sed exclusiuè. More S S. dictum est, vt illud; *Donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum tuorum.* [e] Et illud; *Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum.* [f] Et illud; *Donec [g] aspiret dies & inclinentur vmbræ*, perinde itaq; dictum, ac si diceret; nunquã dimittam.

Hailgrinus.
b Cap. 64. V. 7.
c Cap. 22. V. 7.
d Deut. 9. V. 13.
e Psal. 109. V. 1.
f Matth. 1. V. Vlt.

Sed cur meminit potiùs introductionis *in conclaue genitricis*, quàm rei alterius? fatentur pleriq; omnes *conclaue* hoc esse reliquias Iudæorum, quæ in fine sæculi saluãdæ sunt: [h] horum verò potissimũ mentio facienda fuit, vt immensa vis clementiæ piæ matris, eiusque vnigeniti, sic clariùs elucesceret; quæ se ad nefariam ingratissimæ gentis impietatẽ abolendam, & remittendã extenderet. Hoc ergò dicit; ne gens Israëlitica ex qua CHRISTVS secundùm carnem, penitùs reprobata & exterminanda, *genitricem suam* vocat. Sanè gens ista, pro eo quod non cognouit *tempus visitationis suæ*, in profundam cæcitatem incurrit, atq; omnium hominum odiis dignissima iudicatur non immeritò, cùm omniũ Saluatorem peremerit. Verùm hoc odium non adeò debet augescere, vt obliuioni tradatur, quòd eadem gens hostiam redemptionis humanæ suppeditarit. Quia *salus ex Iudæis est*, [i] non omnino debent aspernari Iudæos filij salutis; & quæ ex Iudæis salus est, ad eos suo tempore redundabit. *Cùm enim plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israël saluus erit.* [k] Tunc planè pius IESVS ad populum suum conuersus intrabit *in domum* & *in cubiculum* eius. Saluti huic Israëliticæ gentis plurimùm pia mater suffragatur, piarum precum instantia Deum quotidie interpellans.

g Cant. 2. V. 17.
h Sec Hailgr. Rupert. Honor. Guilhelm. & reliquos citatos sup. § 2. in fine.
i Ioan. 4. V. 22.
k Rom. 11. V. 25.

Obliuiſcitur quod dulciſſimus filius tam crudeliter ab illis fuerit occiſus: tantùm intuetur ſalutis hoſtiam ex illis ſumptam. Recordare (ait) fili, quod carnem ex eis acceperis, in qua & per quam *operatus es ſalutem in medio terræ:* [a] vtique decet ſpiritualibus tuis eos participare, quorum carnem non exhorruiſti. Debebant primi eſſe ad ſalutem, pro eo quod ſalus ex ipſis: ſed quia pius es, ſufficiat (quæſo) pro funeſta illa electione Barrabæ, quod primogenita ſua perdiderunt, vt fiant vel nouiſſimi. ſic orat, ſic exorat; ſic *introducit.* nam introducere eſt per inſtantiam precum & meritorum abundantiam impetrare vt ingrediantur.

a Pſ. 73. v. 12.

Vox etiam *introducendi* docet quantæ ſit, vt clementiæ, ſic potentiæ. inſignis clemẽtiæ eſt, tam ardenter pro illis flagitare, qui dulciſſimum eius vnigenitum atroci nece peremerunt: nec minoris potentiæ eſt veniam illis impetrare, qui tam grande piaculum commiſerunt. Nam qui actu commiſerunt, in poſteros omnes cõtagium & vindictam ſceleris tranſmiſerunt, quando; *Sanguis eius ſuper nos & filios noſtros* [a] vnanimiter clamarunt.

a Matth. 27. verſ. 25.

ANAGOGE.

§. 5. Abſolon. Honorius.

CVBICVLVM *genitricis* Abbas Abſolon *ſerm. 6. in natali Dom.* dicit eſſe cœleſtem Hieruſalem, vbi pax, ſecuritas, & lætitia ſempiterna. Itaque *Lectulus* eſt corpus (ait Honorius) in quo anima quaſi ægra recubat; *nox* verò hic mundus ignorantiæ tenebris obſitus: Eccleſia hic peregrinans per noctem *dilectum in lecto quærit;* dum in corpore quod aggrauat animam poſita, tenebris ignorantiæ obſita, æternum lumen CHRISTVM videre appetit. Quem dum *non inuenit, ſurgit, circuit ciuitatem per vicos & plateas, quem diligit quærit;* quia cuncta terrena eius amore ſpernit, ad cœleſtia ſcrutanda ſe erigit, ordines Sanctorum & Angelorum mente luſtrat, ſi fortè per eos veram lucem aſpiciat. Hanc *cuſtodes ciuitatis inueniunt;* quia Angeli, qui *ſemper vident faciem patris,* ei occurrunt, & per contemplationem aliquantulum illi gloriæ dilecti oſtendunt, nec tamen plenè ſatisfaciunt. Hos cùm *paullulum pertranſierit, dilectum inuenit.* quia cùm choros Angelorum mente tranſcenderit, CHRISTVM in dextera patris regnantem videbit. *Hunc tenebit* contemplando fruendoque, *nec dimittet* vltra terrena ſectando; *donec introducat* inhabitantem in corde ſuo ſponſum, quando ipſa introibit *in domum matris ſuæ,* in cœleſtem Hieruſalem; quæ eſt mater noſtra, & in paradiſum exultationis, qui eſt *cubiculum genitricis ſuæ.* fuit enim homo ſecundum nonnullos in paradiſo voluptatis creatus, & inde propter peccatum expulſus, & per pœnitentiam iterum cum latrone pœnitente in eundem reducetur. Sic videntur Honoriana, pauxillum immutata textui accommodari poſſe.

Verſu 1. Verſu 2. Verſu 3. Verſu 4.

Vt verum fatear, &, quod ampliùs non repetam, hoc loco conteſter; mihi in Anagoge, nec ipſe ſatisfacio; nec quæ ab vno tantùm Honorio tradita eſt (quod ſciam) huius libri, ſatis conſtans, aut accommodata plerumque videtur Hiſtoricę explicationi. Quare cùm quod habeo dedero, quæſo (pie lector) boni conſulas. terrena hæc moles haud dubiè facit, ne cœleſtia illa ſatis clarè adhuc concipere animo queamus.

SECTIO

CAP. III. SECTIO II.

Sect. II.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Adiuro vos filiæ Ierusalẽ per capreas ceruosq; camporũ, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.	*Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus, & in viribus agri: si suscitaueritis, & exsuscitaueritis charitatem, quoadusq; velit.*

"Vers. 5. "Verba Sponsæ.

LITTERA.

ADIVRO] Heb. *Adiuraui*, vt LXX. sicut etiam sup. cap. 2. v. 7. præteritũ pro præsenti positum. nam illic nondum adiurarat; neque hîc secundò adiurat, sed primò, ideò noster, *adiuro*. §. 1.

PER CAP. CERV. CAMPORVM] LXX. *in virtutibus & viribus agri.* Symm. Aq. & Theodotion; κτ̃ τῶν δορκάδων καὶ κτ̃ τῶν ἐλάφων τ̃ ἀγρȣ.

DILECTAM] Heb. AAVA significat amorem seu dilectionem, vt vertêre LXX. hinc quidam Hebræorum hæc retulere ad sponsum, vt sponsa loquatur, & sponso silentium & quietem liberam à sodalibus postulet: sic etiam Nyssen. Theodoret. Philo, & Psellus, & ex recentioribus viri quidam eruditi; tamen quòd hanc communem Patrum censeant, eos falli patet. quia veteres Latini vnanimiter legerunt; *dilectam*, &; *ipsa*: vt si velis illibatam versionem vulgatam seruare, cogaris hæc verba sponso tribuere, vt tribuunt Iustus, D. Gregorius, Cassiodor. Honor. Beda, Alcuin. Apon. Angelomus & Anselmus, & Gillebertus *serm. 14.* Igitur sponsus vetat, ne excitatorium carmen canant; quo pueri puellæque somnum & inertiam sponsæ quasi increpare soliti, quæ nocturno fessa labore, in claram lucẽ sterteret. Fuere Græcis, quos à Tyriis & Iudæis accepisse nihil mirandum, Nuptialium carminum duo genera; prius, quod vesperi concinebatur, Romani Fescenninum, Græci κατακοιμητικὸν *consopitorium* vocabant; alterum post mediã noctem sub Auroram, ὄρθριον, *diluculare*, seu διεγερτικὸν *excitatorium*, * & ἐξεγερτικόν. אהבה *à Scholiast. Theocriti in Epithalam. Helenes.*

Sicut sponsam labore, insomnia, & inopinata lætitia (quæ multùm debilitat) marcidam, & iteratò in somnum incidentem altiorem priore; diligens sponsus optat quieti indulgere, & vires refocillare, quare solet omnem circumcirca strepitum amoliri: sic CHRISTVS cernens Ecclesiam à Marthæ operationibus paullulùm sese ad Magdalenæ contemplatricis delicias recepisse, vt vires restauret, possitque postea conuersioni gentium alacriùs insistere; sponsæ quieti consulit, & quod munus olim cubiculariorum regiorum fuit, *sacro silentia somno* procurat. Repetit autem quod priùs, vt intelligas non minori curæ ipsi nouellam Ecclesiam esse, quàm fuerat vetus. *Sic Cassiod. Honor. Beda, Alcuin. Haym. cæteri ferè Latini.* §. 2. MENS VERBORVM SPONSI.

"Quærit Cassiodor. si requirebat sponsum, quomodo quiescebat? Resp. CHRISTVM quærere, dulcissimum & suauissimum esse somnum: Ecclesiam quoque à negotiis terrenis, & desideriis & actibus sæculi dormire; sed vigilare & requirere sponsum, quia eius contemplationi inhæret, cum solum desiderat, ad illum peruenire contendit.] cetera petenda ex capite 2. versu 7.

TRO-

TROPOLOGIA.

§.3. Cassiodorus. HÆc petenda ex eodem versu 7. duntaxat addo illud Cassiodori; Amori merito dari nomen *somni*, quia sicut dormiens à visibilibus oculos claudit: ita is qui diuinæ contemplationi insistit, quasi alienus exterioribus dormit, & sola spiritualia ac cœlestia videt.]

§.4. MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE B. VIRGINE.

a d.§ 7.c.2. Rupertus. Honorius. Hailgrinus. RVPERTVS hunc versic. transilit, quia superiùs [a] fuerat interpretatus. Honorius superiorem intelligit, de conuiciis in Deiparam; hunc de falsa prædicatione. Hailgrinus superiore censet impatientes ad patientiam, & properantes ad longanimitatem inuitari; hoc verò eorundem impatientiam, ac festinantiam reprimi & castigari. Alanus. Alanus eò refert, quòd putat incertum an virgo resurrexerit, & in carne ascenderit: item quando resurrexerit vel ascenderit. Quod per illum sanè immeritò in dubium vocatur. hodie enim receptum cõmuni Catholicorum sententia, sacratissimam Dei genitricem resurrexisse, & cum corpore assumptam in cœlum; de anno ætatis eius, quo assumpta, solùm restat controuersia, de quo nos aliâs.

Guilhelmus. Guilhelmus solus hæc optimè cum præcedentibus connectit, & quo pacto preces Deiparæ sint offerendæ nos luculenter erudit. Si pia mater (sic ratiocinatur) tantùm potest apud filium pro his, qui sanguinem eius tam impiè fuderunt; quantum credenda est posse pro his, qui secundum Apostolum, *in CHRISTO baptizati CHRISTVM induerunt.* [b] Inde nimirum accidit, vt omnes Christiani suis in necessitatibus tanta fiducia ad eam recurrant, suasque illi petitiones per eam filio offerendas commendent. Multi tamen minùs honestè vel ordinatè petunt, quàm oportet, quàm decet. Fœdas autem petitiones mater filio non offert, nec suscipit offerendas. Nonnulli honestè quidem petunt, & ea quæ pertinent ad salutem animæ; sed tamen vel fratres non diligunt, vel suos mores non corrigunt. nec horum petitiones pia mater dignatur admittere. Itaque non tantùm honestas petitionis, sed etiam petentis exigitur. Nam inhonesta improbantur, inhonestorum vox displicet piæ matri. Prohibet ergò sponsus cœlestis nunc tales postulare, & talia postulari.

b Gal 3.§.27

Filiæ sunt *Ierusalem* per fidem, quæ filiæ Babylonis fuerant per infidelitatem: dum *filias* vocat, adhuc molles & infirmos esse notat. Si filij virili sapientia & robore præditi forent, tales essent, & talia peterent; vt petitionis suæ fructu gauderent. *Adiurat per capreas, ceruosq; camporum*, per viros sanctos & imitatione dignos, qui *capreæ* propter acumen visus, & *cerui* propter cursûs celeritatem vocantur. huiusmodi capreis per Psalmistam dicitur; *Vacate & videte, quoniam ego sum Dominus.* [c] huiusmodi ceruis per Apostolum dicitur; *Sic currite vt comprehendatis.* [d] non ait siluarum, sed *camporum*. quia in campis, visus liberè dirigitur, & expeditè curritur: Sancti autem properantes *ad brauium supernæ vocationis* liberè circumspiciunt, & à sui cursûs impetu minimè retardantur. Hi *filij* sunt *Ierusalem*. *Adiurantur* infirmi per fortes, molles per robustos; hoc est, ad illorum imitationem vehementiùs prouocantur. Nempe illi *sic currunt vt comprehendant*, sic petunt vt impetrent. in illis impletur sponsio veritatis; *petite, & accipietis. Omnis enim qui petit accipit.* [e] Debent ergò *filiæ* hos filios imitari, vt tales talia tali modo petant. Tales petant, quales dignum est exaudiri; nempe sobrij, iusti, pij; talia in quibus debeant exaudiri, scilicet honesta & vtilia; tali modo, vt citiùs exaudiantur, quo videlicet decet calore fidei & deuotionis; & ex ea, qua oportet, rectitudine intentionis. Qui tepidè petit, quantumlibet honestum sit, quod petitur, non meretur accipere. Ait Tragicus;

c Psa.45.§.11. d 1.Cor.9.24. e Mat.12.§.8.

Qui timidè petit, docet negare.

Scien-

Sciendum (ex eodem Guilhelmo) quædam esse, quæ non censentur posse mala intentione peti; vt fides, spes, charitas, vera obedientia, non ficta humilitas, salus animę, remissio peccatorum, & similia; in his sufficit abesse teporem. Alia verò esse, quæ licet honestè petantur, quia decent; plerumque tamen non cum pietate petuntur, sicut nec ad pietatem plerumque iis homines vtuntur; vt salus corporis, scientia scripturarum & huiusmodi; quibus quis & benè & malè potest vti. Alia vt ambitiosos honores, superfluas pecunias ad ostentationem; nunquam nisi fœdè peti à Deo, quare huiusmodi petendis semper supersedendum est: illis autem magis, quæ non tantùm fœdè, sed & impiè à Deo petuntur, sicut est vltio priuata de suis inimicis. *Spirituales illæ capreæ ceruiq́ camporum* nôrant optimè, quid & quomodo per intercessionem pię matris à Deo petere deberent: ideò ad horum imitationem nunc prouocantur imperfectiores: & monentur in cœlis iam quiete æterna fruenti, non obstrepere inutilia, vel indecentia petendo, vel non ea qua decet fide, intentione, & deuotione postulando; sed duntaxat eam orare tali modo, vt pro orantibus surgere & suffragari opem eius poscentibus non aspernetur.

ANAGOGE. §. 5.

QVÆ de B. Virgine dicta sunt, ea ad sanctorum inuocationem procliue est referre. Hos Catholici hîc vetantur, improbis precibus; Hæretici verò Agiomachi & Misagitæ, prohibentur conuiciis & calumniis sollicitare: idque adiurati per exempla & memoriã omnium, qui ab Apostolicis vsque temporibus vixère, Beatorum virorum; qui à tali vesania semper alienissimi fuerunt: & tamen *capreæ* erant mentis acumine, & *cerui* celeritate prudentiæ ac pietatis cæterarum virtutum adipiscendarum. *Sequuntur verba Sodalium.*

CAP. III. SECTIO III. SECT. III.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Quæ est ista quæ ascendit per desertũ sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?	*Quæ est ista, quæ ascendit è deserto, tanquam truncus fumi incensus myrrham, & thus ex omnibus pulueribus vnguentarij?*

Vers. 6. VERBA SODALIVM.

LITTERA. §. 1.

PVTANTVR omnes ferè, hæc à sodalibus sponsi decantari: sed quidam censent id factum, cùm, inuecto sponso, rure sponsa domum reuerteretur; & tum foret necesse dicere, quod v. præcedente de somno positum, id per anticipationem vsurpatum. Ad hanc turbationem textus vitandam prȩstat dicere cum Honorio, sponsam postquam modico somno indulserat, vnà cum sponso foras egressam, sponsi odoramentis, & amplexu longè odoratiorem & formosiorem factam, sponsi sociis occurrentibus fuisse stupori: vnde illos prę admiratione in hęc verba erumpere. Vox enim est planè, non ignorantium *(ait Guilhelmus)* sed congratulatoriè admirãtium. Siquidem excellentiæ eius quam admirantur, non inuident, sed congratulantur.] "

Ascendere dicitur *ex deserto*, quia rusticana virgo, ruri nata educataque inde ad thalamum Regis euecta fuit. Nam Hebræi rus donant deserti nomine, adspectu ad oppida & ciuitates populosas. Vnde spectatores magis obstupescunt (vtar verbis Nysseni) oriri " *Nyssenus.* talem ex loco deserto; quę arborum illarum pulchritudinem imitetur, quæ in solitudine per suffitûs exhalationes excolantur. Suffitus illi erant *thus* & *myrrha*. Præter horum halitum etiam puluis quidam comminutis aromatis colligebatur, & sursum vnà ferebatur: ita vt subtilis hæc aromatum diffusio, loco cineris cum aëre misti esset; ideoq; puluis ipse in sublimi erectus existeret.]

VIR-

VIRGVLA FVMI, sic LXX. vel, *truncus fumi*. D. Ambros. *epist. 62.* sicut vitis propago, fumo incensa, odorificata myrrha & thure; multa de suo adiiciens. Nyssen plurale
תימרות mauult *sicut virgularum*, seu *stipitum fumi*, contra Hebræa, Græca, Chaldæa. THIMEROTH Hebr. alij vertunt etiā *palma*, quidam *columna*; quæ eodem sensu dicuntur. *palma* pro columna, more Chaldæo propter rectissimam altitudinem. clariùs Aqu. & Sym. iste, sicut *ἀναθυμίασις euaporatio fumi*: ille apud Theodoret. *sicut similitudo fumi ex suffimento*. Quando puluisculus odoratus carbonibus inicitur, fumum exspirat; qui natura sua in pyramidis conum ascendit, quoque fit altior, eo tenuior, & acuminatior videtur, semperq; suauissimè fragrat. Tali *fumi virgulæ* illam comparat: tum quod amplexu fota sponsi, eius
a *Psal. 44. V. 8. & 9.* odorem toto corpore & vestimentis exhalaret: [a] tum quòd esset amore extenuata, procero & recto corporis habitu, non dura aut nodosa, instar arboris adultæ; sed innodis, flexilisque in modum *virgulæ fumi ex aromatibus*, &c. Sicut virgula suffita myrrha & thure, &c. patet ex Hebræo, vt nunc legitur.

PIGMENTARII] sic vocant seplasiarios, seu aromatum & vnguentorum institores. minùs rectè D. Ambros. *ab omnibus pulueribus vnguenti*.

§. 2. MENS VERBORVM SPONSAE SODALIVM. *Nyssenus.* Nyssen. eleganti comparatione lucem infert. Vt (ait) in theatrorum pompis, tametsi sint iidem, qui rem gestam (quæcunque tandem eis proposita est) spectandam exhibent; ex aliis tamen aliorum speciem induere videntur, quotquot, diuersis personarum laruis sumptis, figuram priorem mutant: ita vt is qui modò seruus, aut homo priuatus quispiam apparebat; non multò pòst, tanquam vir strenuus aut miles conspiciatur; rursum relicto plebeio habitu, regis vel imperatoris personam induit. Sic Ecclesia nobis proponitur nouo ac nouo subinde habitu, in melius proficiens, & semper gloriosior. Primùm vt *formosa*, sed *inter mulieres*: Postea *auro & argento vermiculata*, &c. tandem hîc *similis virgulæ*, &c.]

Sanè olim gentes vicinæ peregrinantem in Arabiæ desertis Synagogam, & in promissionis terram adscendentem mirabantur, sed inuidebant. Multò nunc formosiorem admirantur, sed non inuident, sponsi amici, quam vident Gentium Ecclesiam ex infidelitatis deserto adscendentem, *thus & myrrham, & omnium odorum suauitatem* spirantem. *Myrrham*, dum CHRISTI mortem & humanam naturam; *thus* dum eius diuinitatem; reliquas pigmentariorum suauitates, dum reliquam Euangelicæ prædicationis doctrinam per orbem totum diffundit. *Virgulæ*, seu vimini similis dicitur, propter humilitatem, & obedientiæ promptitudinem; tum propter morum rectitudinem, & orationis celsa cœli palatia petentis excellentiam; quæ, quo cœlis propior, hoc tenuior, & à terrenis affectibus purior ascendit. Hanc eius pulchritudinem, modò conuersæ ex Iudæis primitiæ Christianorum mirantur & congratulantur, & Dei magnam misericordiam commendant, cum B. Petro *Actor. 11. v. 18.* quem locum adeat censeo, qui huic bonum
b *Aponij, Philonis, Alcuini hic, & D. Gregor. lib. 1. Moral. c. 29.* & fidelem commentarium quæret. Proposui quorundam Patrum [b] sententiam paulò commodiùs adaptatam.

TROPOLOGIA.

§. 3. MAGNA sæpè, & quasi repentina est animæ fidelis in melius progressio; adeò vt obstupescant, qui tanto deteriorem paulò antè viderant. considera Marias illas; Magdalenam & Ægyptiacam, cùm aliorum quoque oculis à terris eleuatæ cœlo cernerentur appropinquare, corpore in ipsa terra non tantùm non glorioso. Nonne de tali meritò dixisset Zozimus & alij; Hæccine illa est quæ de solitudine virtutum ascendit, & à nobis nigra prius conspiciebatur? quo pacto fuscedinem illam eluit? viden' vt niueo splendore oculos nunc præstringat?

Gregorius. Notat optimè D. Gregorius Papa, Mundum hunc *desertum* dici, quia sæpè pij, dum hîc inter varias dæmonum tentationes degunt & laborant, sibi à Deo deseri videntur. Ex hoc deserto *ascendere* animam, quando terrena & visibilia despiciens, ad cœlestia & inuisibilia festinat, & sese erigens sursum, totum cor ad Deum conuertit. Propter odorem bonæ famæ, & subtilitatem mentis comparari *virgulæ fumi, ex myrrha & thure*.

Nyssenus. *Myrrha* (inquit Nyssenus) corporum ad sepulturam accommodata est: *thus* certam quan-

quandam ob rationem diuini numinis cultui est consecratum. Itaque si quis seipsum dicare vult diuino cultui; non aliter erit *thus*, quod Deo adoleatur, nisi prius *myrrha* fiat: hoc est, nisi prius membra in hac terra mortificet vna cum eo sepultus, qui nostri causa mortem non recusauit. Quod cùm fit, omne aromatum ad virtutum pertinentium genus in orbe vitæ velut in quodam sacrificio comminutũ, gratum *illum puluerem*, efficit, quem si quis per respirationem attrahat, fragantiam quandam adipiscitur, spiritu illo abundante omni odore repletus.

Cassiodorus his consentit, sed addit *virgulæ* comparari, quoniam anima Deum amans gracilis est & delicata, disciplinis Spiritus sancti attenuata, non habens crassitudinem carnalium desideriorum.] De vniuerso quoque *puluere* sic Willeramus. *Cassiodorus.*

Congerie suaui studet omnigena pietati. *Willeramus, locus eius ab haeretico subdole deprauatus.*

hoc ipsum in prosa exponit de *operibus* illis *bonis*, quæ Theologi vocant *supererogationis*; & pro exemplo adfert virginitatem & voluntariam diuitiarum amissionem. Quod cùm videret Scholiastes ille Lugdunobatauicus facere contra Symmistas suos, monastica impugnantes vota: perfidia non noua, conatus est corrumpere insertis de suo verbis *(quibus à Deo concessa.)* Sic quæ intellexêre corrumpunt.

Honorius vult hoc loco sex gradus describi ad perfectionem. 1. de virga timoris. 2. ad summum compunctionis. 3. ad aromata virtutum. 4. ad myrrham mortificationis. 5. ad thus confessionis, vt hostia viua Deo fiat. 6. ad vniuersum puluerem pigmentariũ, hoc est, ad imitanda vniuersa exempla CHRISTI sectatorum.] *Honorius.*

Diuinè Gregorius Papa; Sancta anima dum carnem suam à putredine vitiorũ mortificat, dum omnes mundi voluptates per continentiam abnegat, quasi *myrrham* mortuo corpori adhibet, vt post iudicium à corruptione æterna sanum permaneat Cùm verò se ad cœlestia maiori desiderio accendit, & à cordis cubiculo omnes superfluas cogitationes feruenter abiicit, quasi *thuribulum* cor suum coram Deo facit: in quo dum per dilectionem virtutes congregat, quasi carbones in thuribulo coaptat, in quo se ipsam mens in conspectu Dei igne charitatis accendat. Dumque feruentes & mundas orationes ad Deum emittit, quasi *fumum aromatum* ex thuribulo educit, vt coram dilecto suaue redoleat, & proximos quosque ad eius amorẽ per bona exempla concitare non desinat. *Gregorius.*

Sed notandum quod non ait *vniuersi pigmenti* (hoc malè Honorius) sed *vniuersi pulueris pigmentarij*. Pigmenta quippe facimus, quando pigmenta congregamus in corde: quando verò ipsas nostras virtutes per singula quæque opera diligentiùs retractamus, ne quid in operibus nostris incultum remaneat, ne inter virtutes vitiũ lateat; tunc procul dubiò vnguenta virtutum quasi in puluerem tundimus, vt eò mundiora sint opera nostra, quo subtiliùs ea ab omni subreptione vitiorum discernere non cessamus. Huiusmodi mentes dilecto suo delectabiles se per eius gratiam faciunt, & dum ab omni mundano strepitu se diuidunt, locum in quo sponsus requiescat in seipsis componunt.] Ideò se nostra, meritò respondet, *thalamum* seu lectulum esse sponsi, vt sequitur.

Confer autem, si lubet, hæc D. Gregorij Papæ cum Philone Carpathio, & deprehendes prorsus eadem. *Philo.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA. §. 4.

OCCVRRVNT hîc quædam peracutæ interpretationes, vna Ruperti de humilitate, altera Guilhelmi de virginitate MARIÆ: sed Hailgrinus hoc loco litteræ tenacior videtur. dicam quid singuli. nam Honorium sino præterfluere.

Rupertus ad duo potissimum attendens; ad ascensus & pulueris mentionem; sic alloquitur Deiparam; odor tuus, odor humilitatis tuæ præcipuus adscendit ad Deum, vt verè sacrificium contribulati spiritus. Quid enim est *fumus*, & quid *puluis*, nisi spiritus lachrymosus & conscientia valdè humilis? Et sua quidem æstimatione vera humilitas. est *Rupertus.*

fumus innoxius, quasi cremij siue torris obusti, & *puluis* terræ sine aqua & sitientis, iuxta illud; *Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremium aruerunt.* [a] & sicut Abraham dixit; *Loquar ad Dominum meum, cùm sim puluis & cinis.* [b] sed non ita æstimatione Dei, aliter & meliùs ille te discernit. Tu dicis, *puluis* sum terræ, qualem ventus dispergit, aura tollit; & ille dicit, non; sed *puluis pigmentarij, puluis myrrhæ & thuris:* qualem pigmentarius Spiritus sanctus conficit, ex optimo *thure*, quod est suauitas mentis; & ex *myrrha* probatissima, quod est mortificatio, siue incorruptio carnis. Tu dicis, *fumus* ego sum teter corã diuinis oculis, qualis de camino siue de fumario deficiens ascẽdit, ascẽdens deficit; & ille dicit, non; sed *fumus ex aromatibus myrrhæ & thuris*, qualẽ decet ascendere de aureo thuribulo ante altare [c] aureum, vsque ad oculos & olfactum Dei. Talis *fumi virgula* tu, ô beata Virgo MARIA, suauem odorem spirasti altissimo, cœlestibus disciplinis erudita atque extenuata. Talis *ascendisti per desertum*, id est, animum habens valdè solitarium. Si enim vera cuiusque animæ humilitas, etiam inter turbas potest esse solitaria; ita videlicet, vt in nullo alio, præterquàm in Deo, spem habeat; quemadmodum Esther cùm esset Regina, veraciter tum dicebat; *Domine mi,* [d] *qui rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cuius præter te nullus auxiliator est alius*; quanto magis tu vera solitaria, & quasi in deserto eras; quæ virũ non cognoscebas, nec cognoscere cupiebas; & ab illo, cui desponsata fueras, penè fuisti deserta.

a Psal. 101 v. 4.
b Gen. 18. v. 27.
c Apoc. 8. v. 3.
d Esther 14. Vers. 3.

Guilhelmus.

Hæc ille, vltimis his verbis eò respiciens, quod ingeniosiùs Guilhelmus ad votum virginitatis Deiparæ in hanc sententiam retulit. Nihil hîc aptiùs per *desertum*, quàm virginitas figuratur. quid enim illis diebus tam neglectum atque desertum, quàm virginitas? Da mihi vel vnum vel vnam illius temporis, qui titulo virginitatis effulserit. & quidem nulla sanctarum feminarum legitur virginitatem amplexa; dum ratio temporis officium propagationis exposceret. Porrò aliqui sanctorum virorum, paucissimi tamen, virginitatem eo tempore seruasse creduntur, sed iussam magis quàm spontè oblatam. Denique Hieremias, de seruanda virginitate præceptum Domini habuit dicentis; *Non accipies tibi vxorem, & non erunt tibi filij, & filiæ in loco isto.* [e] Atque hinc præsumitur, quod si qui alij eo tempore virginitatem seruauerunt, præceptum Domini super hoc similiter habuerunt: vnde nec in ea, quasi in re excellenti, tam insignes esse potuerunt. Nullus enim Prophetarum tunc dicebat, quod nunc dicit Apostolus; *De virginibus præceptũ Domini non habeo; consilium autem do* [f] Non ergò tunc virginitas, quasi res consilij, excellebat; nec eam aliquis Deo per votum offerre audebat; propter illud; *Maledictus qui non fecerit semen in Israël*; illis nimirum exceptis, quos huic maledicto mandatum speciale Domini exceperat. Proinde parùm est, quod dixi virginitatem tunc temporis non fuisse rem consilij: erat enim res maledicti. Vnde filia Iephte in ætate nubili sine filiis moritura in Israël, *virginitatem suam per duos menses fleuit in montibus:* [g] expians scilicet hoc modo maledictionem suam: & quoniam lamentatione propria à tam graui maledicto non penitùs expiata videbatur; *conueniebant filij Israël singulis annis*, & sollemni luctu expiabant eam *per dies quatuor*. Ecce virginitas illis temporibus præ amore sobolis & metu maledicti, quàm exosa & abominabilis, & quàm deserta res fuit; & ideò rectissimè per *desertum* hoc loco significatur.

Negat in SS. de vlla hoc expressè affirmari. Nã de sorore Mosis id habemus ex Patrum auctoritate, collectum inde, quia contingit illius SS. nulla mentio. Idem de Abele sensit auctor: non negat virginem fuisse, sed negat hoc disertè in SS. expressum.
e C. 16. v. 2.
f 1. Co. 7. v. 25.
Nota non loqui de virginitatis virtute secundum se: sic enim semper Deo grata, & æquè excellens fuit: sed secundũ æstimationẽ hominũ temporis illius.

MARIA princeps *per* hoc *desertum ascendit*, quia ad singularem inter fœminas excellentiam excreuit, quæ primæ hominum omnipotenti Deo immaculati corporis & cordis sacrificium studuit offerre: malens vtique subiacere maledictioni, quàm libidinosæ corruptioni. Deus verò primam ac præcipuam integritatis æmulatricem insigniter subduxit maledictioni; dando illi salua virginitate *semen in Israël*, & benedictionem amplissimam: *benedictionem omnium gentium dedit illi*, [h] quando singulari miraculo fecit matrem Dei. Amore incorruptionis parata erat à sua gente elogium maledictionis incurrere; & ecce, salua incorruptionis gloria, totus ei mundus proclamat; *Benedicta tu in mulieribus.* [i] Sic ergo *ascendit ex deserto.*

g Iud. 11. v. 38. & 40.
h Eccles. 44. Vers. 25.
i Luca 1. v. 28.

Sed nunquid virginalis fœcunditas destituta fuit aliarum virtutum comitatu? non potuit esse sterilis virtutum, mater Domini virtutum. Audis hîc, *virgulam fumi ex aromatibus, &c.* fuit Dei genitrix recta per actionem, fragrans per bonam existimationis famam, sursum erecta per mentis sinceram intentionem: quid prodest rectitudo actionis,

cum

cum fragrantia boni nominis; si tibi facias, ô homo, non Deo, si tibi fragres non Deo; id est, gloriam propriam quæras, non Dei? iunge tertium, vt *ascendas* similis MARIÆ. Denique quia nihil deesse potuit spiritualium aromatum, &, quæ genuit fontem charismatum; sequitur, *Vniuersi pulueris pigmentarij*. Pigmentarius iste est ipse Deus: vnde Iacobus Apostolus, *Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est descendens à patre luminum.*[a] quasi diceret, omne spirituale pigmentum à summo illo pigmentario est. Et alibi: *Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat.*[b] q. d. si quis illo vel alio spirituali pigmento opus habet, postulet à summo illo pigmentario, qui sibi non minuit, dum aliis tribuit. Magnus iste pigmentarius, pigmenta quæ largitur, plerumq; contundit in pulueres, ad maiorem vsum & fragrantiam suauiorem. Pressuris namque tribulationum virtutes suorum exercet, vt nec in semetipsis deficiant, & bonum CHRISTI odorem latiùs spargant. In Deipara omnia virtutum aromata pilo tribulationis ad præclaram redolentiam in puluerem erant contusa; quia cunctis filij perpessionibus materno affectu communicabat. Horum aromatum duo præcipuè nominantur, *myrrha* sacri doloris; & *thus* pij amoris. quantùm amabat, tantùm in filij passione dolebat: atque ita *thus & myrrham* æqualiter spirabat.]

a Cap. 1. v. 17.
b Iacob. 1. v. 5.

Denique Hailgrinus vult *ascendisse*, quia *ascensiones in corde suo disponit, ascendit de virtute in virtutem*,[c] proficiendo in cunctis operibus suis exteriùs. Per *desertum* intelligit mundum, quem contemnens pro deserto habuit, dum eius contemnens concupiscentias, spiritualibus deliciis adhæsit; *sicut virgula*, propter rectitudinem operis & intentionis, propter gratiam humilitatis, propter perseuerantiæ soliditatem, propter carnis suæ extenuationem. *Fumi*, quia fumus agilis, ex calore ignis nascitur, & in sublime euectus humano se subtrahit aspectui. B. virgo, obsequio & officiis agilis fuit. *Ascendit enim in montana Iudææ cum festinatione*,[d] vt cognatæ & filio de ipsa nasciturо ministraret. Agilis etiam quia leui cursu, agili saltu, velut Idithun, omnes vitiorum spinas & foueas transiliuit. Hæc ardore Spiritus sancti accensa, sic ascendendo profecit in gratia, sic ascendit in gloria; vt velut disparens omnem humanam cognitionem & laudem excedat. *Sicut virgula* (inquit Alanus) *fumi*, quia gracilis & delicata, quia diuinis extenuata disciplinis, & concremata intus in holocaustum incendio pij amoris, & desiderio charitatis.

Hailgrinus.
c Psal. 83. v. 6. & 8.
d Luc. 1. v. 40.
Alanus.

ANAGOGE. §. 5.

ANIMAM ascendentem in cœlum commendant Angeli, vt ornatam obedientiæ, humilitatis, mortificationis, deuotionis, & omnium virtutum reliquarum decore, & odore suauiter fragrantem; decore in oculis Dei, odore in conuersatione proximorum. Sed nunc pergamus ad sponsæ responsionem, & videamus quid secreti sequentia verba complectantur.

SECT. IV.

CAP. III. SECTIO IV.

VVLG. EDIT.	*EDIT. LXX.*
Verſ. 7. „ En lectulũ Salomonis ſexaginta „ fortes ambiũt ex fortiſſimis Iſ- 8. „ raël: * Omnes tenẽtes gladios, „ & ad bella doctiſſimi: vniuſcu- „ iuſq; enſis ſuper femur ſuũ pro- „ pter timores nocturnos.	*Ecce lectus Salomonis: ſexaginta potentes in circuitu eius ex potentibus Iſraël: omnes tenentes gladium, docti bellum: vir, gladius eius ſuper femur eius à pauore in noctibus.*

§. I.

LITTERA.

VERBA SPONSAE.

NONNVLLI adhuc iſta tribuunt ſodalibus illis; ego cum pleriſque ſponſæ; quæ ſeſe tam magnificè commendari erubeſcens, quod humilem decebat & fidam marito, alio potiùs iſtos admiratores reuocans, traducit ad ſponſi laudes. eum laudat, & eius in ſe beneficia collata memorat, atque ita tacitè ſignificat; fieri non poſſe, vt tali ſponſo ſit infida, vel vllis lenociniis, aut vi, ab illo ſe auelli patiatur. Senſus eſt; Quid me tantoperè admiramini? quicquid cernitis dignum laude, meum id non duco, totum liberalitati ſponſi acceptum fero. Nam vt ſciatis, quæ ſim; nihil equidem ſum, niſi cubile & ferculum eius. ſum eius thalamus genialis, quem ipſe adeò magnificauit, vt in eo deliciari, & eum cuſtodia prorſus regali ſtipare dignetur. Cuſtodiam deſcribit primo loco, mox ornatum commate proximè ſequente. *En lectulum:* idiotiſmus, pro, Ecce lectus ipſius Salom. ſexaginta viri fortes eum circumdant & circumuallant, vt ſponſam defendant.

LECTVLVM] *lectuli*, quàm lecti vox magis amatoria, vt ex poëtis patet.

SALOMONIS] Genebrardus, de quorundam Rabbinorum ſententia, voluit in hoc libro Salomonis nomen profanum eſſe, & hiſtoricè de ipſo Rege, qui librum conſcripſit, accipi debere: mihi verior videtur quædam traditio Midras, nomen hoc ſacrum eſſe, & non de typico, ſed de vero Salomone CHRISTO capiendum. Potuit fieri vt Salomon ille & lectum & ferculum pretioſiſſimum habuerit; cùm Regis illius, diuitiis & luxu diffluentis, gloriam ipſe Dominus celebrarit. [a] Attamen, cùm nihil explorati de hoc thalamo, eiuſque cuſtodia ſit ſacris literis, vel antiquorum monumentis, quod ſciam, proditum, alterum illud tutius videtur. *Vide Iacob. Valentinum hîc, & Petr. Galatinum libro 2. cap. 6. & libro 3. cap. 26.*

a Matth. 6. v. 29.

SEXAGINTA] plurimi. numerus finitus pro infinito.

גברים

FORTES] corporis & animi robore præſtantes GIBBORIM.

ISRAEL] fidi Regi ſuo, vtpote Iſraëlitæ, non externi.

TENENTES GLADIOS] Hebraicè, per enallagen verbi, paſſiuum ponitur pro actiuo; *apprehenſi* ſeu *tenti gladiis.* ſicut, alio tamen ſenſu, iocabatur Tullius de Dolabella; *Quis alligauit generum meum gladio.*

DOCTISSIMI] periti pugnare, præliis exercitati.

VNIVSCVIVSQVE enſis] Hebraiſmum retinuere, Aquila; qui, ἀνδρὸς μάχαιρα αὐτοῦ, *viri enſis eius*, & LXX. qui; ἀνὴρ ῥομφαία αὐτοῦ. noſter clarè eſt interpretatus. Nam *vir*, pro vnoquoque, eſt frequens Hebræis.

SVPER FEMVR] è baltheo ab humeris ſuſpenſus femori incumbit, vt expeditè poſſit euaginari. Sic olim gladiis accingebantur, vnde apud Maronem ille, *eripit à femore, & fugienti feruidus inſtat.* De Iudæis SS. docet paſſim: [b] ſed gladius Ioabi proditor, [c] breuior enſiculus, ſimilis fuit pugioni.

b Iudic. 3. v. 16. Pſal. 44. v. 4. c 2. Reg. 20. v. 10.

PRO-

PROPTER] ſic etiam Symm. διὰ φόβους. LXX. ἀπὸ θάμβους. Aqu. ἀπὸ πτοήσεως. eodem ſenſu, nempe ob pericula, quæ nocturno tempore crebriora & maiora, quàm diurno.

Omnium accuratiſſimè Nyſſenus *homil.* 7. oſtendit Salomonem; in iis quæ laudabiliter de illa ſcripta fuêre, CHRISTI typum fuiſſe. *Salomon* pacificum ſignificat: quis tam pacificus, quàm ille, qui hoſtilitatem omnem confodit & cruci affixit? qui nos hoſtes ſuos, vel potiùs *mundum* vniuerſum *ſibimet reconciliauit?* Salomon templum conſtruxit: quis talis templi conſtructor, qualis CHRISTVS; qui *fundamenta eius in montibus ſanctis* poſuit, *ædificans ſuper fundamentum Prophetarum & Apoſtolorum* ſaxa viua & animata; quæ ſponte ſua ad murorum harmoniam prouoluuntur, vt *coaptati in vnitate fidei & vinculo pacis*, Eccleſiam templum ſacroſanctum Dei adaugeant. Immenſa quædam fuit Salomonis ſapientia: verùm Dominus *(ait Nyſſenus)* natura ſua id ipſum quod eſt veritatis, ſapientiæ, poteſtatis, eſſentia eſt. Quamobrem cùm Dauides dixit; *Omnia in ſapientia facta* eſſe: [a] diuinus Apoſtolus vatis verba declarans ait, *In ipſo condita eſſe vniuerſa*, [b] quaſi cum vates per ſapientiæ vocem indicare voluerit.] *Salomon* fuit Rex Iſraël: id de CHRISTO etiam hoſtes eius teſtati ſunt, cùm in cruce Regem Iudæorum inſcripſerunt. Ille mira in iudiciis ſolertia & æquitate pollebat: hic *omne iudicium à patre accepit*; hic *ex ſeipſo non iudicat*, *ſed quemadmodum audit*, *& iudicium eius ſemper iuſtum* eſt; veri iudicis viuorum & mortuorum. Ille *Dauidis ex ſemine:* non minùs iſte, *ſecundùm carnem*; & ideo paſſim *Dauidis filius* nuncupatus. Æthiopum Regina ad illum venit, Eccleſia de gentibus collecta, prius quàm Baptiſmo ablueretur, nigra erat vt Æthiopiſſa: ſed hæc *Æthiopiſſa* cucurrit ad CHRISTVM per fidem, quam Iudæi repudiârunt.

§. 2. MENS VERBORVM SPONSAE. Nyſſenus. a Pſal 103. v. 24. b. Coloſſ. 1. v. 16.

Meritò itaque in eo patres conſentiunt, vt per *Salomonem* hîc vnanimiter CHRISTVM IESVM interpretentur: Verùm quis iſte CHRISTI *lectulus* ſit, non conueniunt; quidam enim vterum Deiparæ eſſe contendunt (de quo mox §. 4.) quidam apud Philonem, ſacroſanctum IESV M Domini ſepulchrum; Theodoretus, ſacram Scripturam: D. Ambroſ. [c] & Aponius CHRISTI corpus ſiue humanitatem. veneror omnes, ſed puto tres iſtas tantùm eſſe ſenſus accommodatitij. Hiſtoricam verò interpretationem cum pleriſque [d] arbitror, eam quæ de Catholica Eccleſia accepit. Nam *rex* iſte *pacis*, [e] qui per *pacē imis ſumma colligauit*, expulſus Synagoga, nunc per fidem in Eccleſia Catholica requieſcit. *Factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* [f] *Lectulus* auro & argento & gemmis ornatus, quia charitate, ſapientia, pietate, & cæteris virtutibus ornatus; quem ſuprà *floridum* vocauit. nam ſicut flores interdiu, ſic noctu gemmæ collucent. cubat ibi, non in ſilentio nocturnarum libidinum, ſed in leni ſuſurro ſpiritualium apicularum, lucente ſole mellificantium. Tam pretioſus theſaurus nonne dignus cuſtodiri?

c Ambroſ. lib. de Iſaac, cap 5. d Philone, Iuſto, Caſsiodoro, VVillerāmo, Honorio, Beda, Haymo. Anſelmo. e Eſaia 9. v. 6. f Pſal. 75 v. 3.

SEXAGINTA cuſtodes habet ſeu ſtipatores. cur *ſexaginta?* mirificā allegoriā qui volet, legat hoc loco [g] Nyſſenū. ſequitur alios duces, [h] inter quos optimè Honorius ita, ſciendum quod numeri pro magno myſterio in ſacra Scriptura ponūtur. omnis namq; numerus eſt perfectus, aut imperfectus. *Perfectus* numerus deſignat perfectos in Eccleſia, *imperfectus* verò ſignificat imperfectos in eadē. *Perfectus* numerus eſt qui cōpletur in ſuis partibus; *imperfectus* verò, qui partibus ſuis ad ſummā non peruenit, aut eā exedit. *Senarius* numerus eſt perfectus, quia conſtat ſuis partibus; quę ſunt vnitas, binarius, ternarius, nam ſexies vnū, vel ter duo, vel bis tria ſunt ſex. Non ita fit in *octonario* numero, cuius partes ſunt vnitas, binarius, quaternarius; octies enim vnū, vel bis quatuor, vel quater duo ſunt octo; quæ partes collectæ non faciunt octo, ſed ſeptē. Nam vnum, duo, quatuor, faciunt ſeptē. *Duodenarius* autem numerus ſuam ſummā excedit, cuius partes ſunt vnitas, binarius, ternarius, quaternarius, ſenarius, duodecies enim vnū, vel bis ſex, vel ter quatuor, vel quatuor tria, vel ſexies duo, faciunt duodecim; ſed partes in vnum collectæ, ſcilicet vnum, duo, tria, quatuor, ſex, faciunt *ſedecim*. Omnes autem numeri continentur in quatuor verſibus. primus dicitur *ſimplex*, ſcilicet, vnum, duo, tria, vſque ad decem: in quo verſu ſolus *ſenarius* eſt perfectus. Secundus dicitur, *multiplex*, ſcilicet decem, viginti, triginta, &c. vſque ad centum: in quo ſolus *ſexagenarius* inuenitur perfectus, cuius partes ſunt decem, viginti, triginta; nam decem pro vnitate, viginti pro binario

g Serm. 6 in fine. h Caſsiodor. VVilleram. Honor & alios.

„ nario, triginta pro ternario ponuntur, siquidem sexies decem, vel ter viginti, vel bis tri-
„ ginta, sunt *sexaginta*: quod nullus alius numerus infrà centum facit. Tertius versus est,
„ etiam *multiplex*, scilicet centum, ducenti, trecenti, & ita vsque ad mille, in quo *sexcente-*
„ *narius* est solus perfectus. nam sexies centum, vel bis trecenti, vel ter ducenti, fiunt sex-
„ centi: ibi quippe centum pro vnitate ducenti pro binario, trecenti pro ternario ponun-
„ tur. Quartus versus est à mille, vsque ad mille millia, vel millies mille millia: qui se-
„ quuntur dicuntur *myriades*, vbi semper qui possidet sextum locum est perfectus, scilicet
„ sex millia, vel sexaginta millia, vel sexcenta millia. *Sexagenarius* igitur numerus con-
„ stat ex senario & denario, nam sexies decem, vel decies sex fiunt sexaginta.

Gregorius. Per *denarium* itaque (vt censent D. Gregorius & alij Patres] Decalogum legis accipimus: per *senarium* autem totum hoc tempus, quod Ecclesiæ militanti datum est ad operandum; vt postmodùm in septimo Sabbatismi die coronetur.

Quoad BB. Angelos, habuêre & illi suum tempus, quo benè vsi, in gratia fuêre confirmati. quare & hi custodum istorum in numero accipi possunt; conuenit illis numerus *sexaginta*, qui suo in genere singuli sunt perfecti; & ex multorum sententia de sex tantùm inferioribus choris, quibus militantis Ecclesiæ, hoc est, hominum specialis demandata cura, soli ad homines mittuntur, [a] tres verò superiores semper adsistunt Deo. Hi ergò primi sunt ex istis *sexaginta fortibus*, quorum custodiam videre meruit Helizæus. [b] Secundi sunt sancti homines iam defuncti, in cœlo pro Ecclesia matre sua preces fundentes. Tertij sunt iusti & sancti, adhuc in terreno tabernaculo degentes, præsertim Prælati & Doctores Ecclesiarum, quibus cura gregis commissa. Hi si tales sunt, quales esse decet; tales etiam erunt, quales hîc Spiritus sanctus describit; *fortes*, in vitiis animi compescendis; nihil in muneris sui functione vigilantiæ, laboris, constantiæ prætermittentes; Ecclesiam oratione, doctrina, prædicatione, morum exemplo vallantes; qui sunt ex manipularibus lectissimis ipsius Israëlis (hoc est, Ecclesiæ) & etiam, à quo nomen deductum, Patriarchæ; quem non fregit odium, & persecutio fratris audacissimi, non fuga, non exsilium de paterna domo, [c] non quæ passus plurima & indignissima in soceri domo & seruitute dira, vbi *æstu torrebatur & gelu, & somnus fugiebat ab oculis illius*: [d] sed persistens inexpugnabilis actiuæ contemplatricisque vitæ numeros omnes, Liæ atque Rachelis coniugio, expleuit; lucta quoque Angelum superauit. [e]

a Dionys. cœlest. hierarch. cap 7. & 13.
b 4. Reg. 6. v. 17.
c Genes. 28.
d Genes. 31.
e Genes. 32.

Hi *omnes manu gladios tenent*, hoc est, armis idoneis, præcipuè gladiis spiritus (sic verbum Dei vocatur) [f] sunt instructi. *Gladio* huiusmodi accincti, nouerunt sibi non abutendum eo, videlicet non detorquendo eius vsum in commoda sua, vel vanos animi sensus; sed sensum, commodaque sua ad amussim sacræ Scripturæ exigunt, huic intellectum suum obstringunt: ideò Hebraicè dicuntur, *ipsi gladio alligati*. Sunt in præliis spiritualibus exercitati, docti pugnare *cum carne & sanguine, cum principibus huius mundi, cum potestatibus tenebrarum harum, cum nequitiis incorporeis*. Peritia hæc in ea posita est, quod cum CHRISTO norunt *facere & docere*, & opera cum prædicatione maritare. Videlicet hoc est *gladium* collocare *super femur*. nam femori generatio tribuitur. frustrà verò quis conetur spirituales CHRISTO sponso filios in Ecclesia gignere, nisi quod docuerit, id opere confirmet. *Cuius enim vita despicitur, sequitur vt prædicatio contemnatur.* Requisita tandem hæc omnia, *propter timores nocturnos*; quoniam infinita militantem Ecclesiam pericula fermè circumstant, ab impiis hominibus lucifugis, ab improbis angelis tenebrarum principibus. De nocturni timoris dæmonio, dixi nonnulla *tomo primo Magicarum Disquisitionum*.

f Ephes. vlt. v. 18.
Hebr. 4. v. 12.

Nonne custodibus talibus nos egemus, quibus bellum est cum sex hostibus infestissimis; qui modò dolis, modò aperto Marte grassantur? quos enumerat Absalon
Absalon Abb. „ Abb. *serm. 2. de Aduentu Domini.* Primus est affectus prauæ conscientiæ. Secundus va-
„ nitas mundanæ gloriæ. Tertius timor mortis. 4. desperatio salutis. 5. spiritualia nequi-
„ tiæ in cœlestibus. 6. subtùs inhians infernus. Horum 1. impugnat cordis munditiam. 2.
„ impedit ne aspiremus ad patriam. 3. supplicium pœnæ minatur. 4. spem misericordiæ
„ denegat. 5. agit vt à Deo separet. 6. captiuos conatur incarcerare.] Contra prodit Ecclesia, iam post CHRISTVM natum tàm valido præsidio comitata, vt *sex* hostibus propugnatores opponat *sexaginta*, hoc est, innumeros. Et, *hi ad bella doctissimi*, de quibus

sic Berengosius Abbas *lib. de mysterio ligni Dominici & duplici luce*; illi in Ecclesia Dei quasi *fortes* (ait) *ex fortissimis Israël* esse creduntur, qui contra carnalis concupiscentiæ luxus spiritali gladio semper pugnare nituntur.] Berengosius Abbas.

Hæc expositio tutior, quàm nimium acumen hoc loco Ruperti. Sciendum enim à Ruperto nobis hîc, *lib.3.* sexaginta enumerari custodes lecticæ temporalis Salomonis. Habebat, cùm hæc diceret ipse, (ait) *sexaginta fortes* ambientes *lectum* suum, id est, pacatissimum, & quietissimum regnum suum. Nam de patre suo Dauid sibi relictos habebat fortes triginta & septem: (*2.Reg.23.*) quibus adde principes vndecim, quos habebat Rex Salomon, regnans super omnem Israël; & duodecim præfectos, qui præbebant annonam Regi & domui eius.] Sed hoc parùm habet soliditatis. Nam inter illos triginta septem ipse Dauid numeratur. Sed & Vrias Ethæus, qui obiit ante regnum Salomonis; vt & Asaël frater Ioab, & fortassis quos ignoramus ex iisdem plures. Quare speculatio illa Ruperti, numerum suum non explet, etiamsi Banaiam Ioiadæ filium bis numeret; quod nec ipsum faciendum. Rupertus.

TROPOLOGIA.

§.3.

PHILONIS Carpathij commentarius multis locis instar cathenæ, prætermissis auctorum nominibus (quod & Procopius Gazæus fecit) varias sententias complectitur; vt non dubitem à recentiore quopiam multa seniori illi Cyprio Episcopo adsuta fuisse. Nonnunquam eadem planè reperio, quæ apud D.Gregorium Papam, vter ab altero acceperit, nequeo iudicare; hoc meliora mihi videntur, quo pluribus bonis placuêre, consentiunt ambo hoc loco, sed Græcus ille paullò accuratior hîc videtur. Notat filium Dei *Salomonem* verum, priusquam suo sanguine Ecclesiam sibi comparasset, *non habuisse vbi caput reclinaret* [a]; Sed postea, non solùm Ecclesiam, sed vnamquamque animam CHRISTI sponsam, factam *lectulum* huic pacifico. Quæcunque enim sponsa cor suum sollicitudinibus mundi purgat ac vacuat, diuinoque amore replet; cubiculum suum parat sponso CHRISTO IESV, cum eoque ab omni perturbatione rerum humanarum quiescit ac gaudet.] Philo. a Luc.9 v.58.

Huic *thalamo* stipatores datos censeo Angelos & Sanctos omnes vtriusque testamenti, qui decalogum accuratissimè obseruarunt; & sunt ex peritissimis fortissimisque militibus castrorum Dei; lege, diuinis præceptis, consiliis & Euangelica verbi Dei romphæa instructi; non quidem aduersus carnem tantùm & sanguinem, sed etiam aduersus Tartareas legiones. Nam quicunque verbum Dei (*viuus* enim *sermo Dei & efficax, omniq; gladio ancipiti acutior* [b]) fide & opere complent, sapientissimi atque fortissimi bellatores hostem suum Diabolum, calumniatorem nequissimum humani generis, prosternunt. gladius enim diuini verbi operibus bonis vibrati, temperantiæ & prudentiæ impulsu ac motione, cuncta carnis opera, & terrenas cupiditates præscindit. Hi sunt qui in *manibus suis* (hoc est, rectis operibus) *gladium suum*, conscientiæ propriæ, non alienum tenent. non enim alienis duntaxat precibus, & bonis operibus confidunt, ipsi verò negligentes ac desides, & quod grauiùs est, contaminati, bonis aliorum se tutos fore præsumunt. *Frustrà enim rogatur Dominus pro eo, qui Dominum non desinit irritare.*] Verùm hi sese diligenti mandatorum obseruatione ab impietatis operibus abducunt, *carnemq; suam cum vitiis omnibus & concupiscentiis* vincunt atque *crucifigunt*. Et ideò *ensem suum super femur suum tenere* dicuntur: (nam femur carnis illecebras & voluptates significat) ne cupiditatibus victi præcipites ruant. hinc illud; *sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in* [c] *manibus vestris.* Et hoc maximè necessarium est, quamdiu in hac formidolosa *nocte* mortalis vitæ sumus, in qua piorum mentes, ne vspiam offendant aut ruãt, extimescunt, *propter timorem nocturnum*; ne à Principibus tenebrarum circumueniantur, & in cæcos casses peccatorum incidant. b Heb.4 v.12. c Luc.12 v.35.

Non insipienter etiam Honorius; *Lectulus Salomonis* (ait) est spiritalis conuersatio, vel anima iusti, in qua requiescit Deus, vt scribitur; *Super quem requiescam, nisi super humilem & quietum.* [d] Hunc lectum *sexaginta ex Israël*, hoc est, omnes sprituales, Deum mente contem- Honorius. d Forte ex Isai.57.15.

„ contemplantes, verbo & exemplo ambiunt; *gladios diſcretionis tenentes*, falſos fratres à
„ veris reſecantes; *ad bella* vitiorum virtutibus *docti*. quia *vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſu-*
„ *um*, id eſt, ſeueritas vitæ cuiuſque carnalitati dominatur, dum carnem macerant, & cor-
„ pus in ſeruitutem redigunt, *propter timores nocturnos*; ſcilicet propter inſidias diabolicæ
„ fraudis, quibus improuidos pertrahit ad noctem æternæ damnationis.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4.

IDEM Honorius, per *fortiſſimos* iſtos intelligit Angelos ſupremorum chororum, cuſtodes potentiſſimos corporis Deiparæ; quæ *lectulus* CHRISTI; cōtra dæmones: ſed quod addit illud *ſuper femur ſuum* accipiendū de tutela corporis, cuius femur genuit CHRISTVM; & ſic *femur* intelligit non cuſtodum, ſed Deiparæ; mihi recipiendum non videtur. De cæteris conſentiunt illi Rupertus & Guilhelmus. Iſte conſiderat *lectulum* dici comparatione ſinus paterni, qui infinitus, & ideò lectus (*vt dictum ſuprà Sect. 1. verſ. 1.*) ſanè ex quo in lectulo vteri virginalis per incarnationis myſterium accumbere dignatus fuit, eundem lectulum ſanctiſſimi Angeli plurimi ambire cœperunt, & circa quieſcentem in vtero virginis Deum ſacras excubias agere. Non enim ipſum *lectulum* contingere, hoc eſt, ad diuinum illud myſterium, quod in vtero virgineo peragebatur accedere præſumebant, ſed venerationis & obſequij gratia circa illum excubabant.

Guilhelmus.

Sexaginta ex fortiſſimis erant. hæc commixtio numerorum perfectorum, denarij & ſenarij, indicat nobiliores quoſque & excellentiores ad hoc munus delectos. Egreſſus poſtea dilectus ex hoc thalamo ſuo *lectulum* ſine excubiis non dereliquit. ſacer ille & ſanctificatus IESV locus, omnium aliorum vſui & dominio eximebatur. Si Angelica cuſtodia circa Heliſæum Prophetam excubabat, quanto magis circa matrem luminis? ſi mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Heliſæi, quanto magis in circuitu glorioſæ virginis Dei parentis? Quod nimirum ipſam non latebat, quæ cum Sanctis his cuſtodibus ſuis familiariter verſabatur. Eſt igitur hæc vox eius, inter omnia vitæ mortalis diſcrimina, & hoſtium molitionum nequitias, exſultantis de cælica protectione. En me *lectulum Salomonis ſexag. &c.* Quid me fruſtrà cruentus Herodes perſequitur? quid inani rugitu me leo ſuperbiæ conatur terrere, & ocioſè circuit, quærens vt deuoret? ſcio quod gloria mea vehementer vrit leonē & draconem. ſcio quod odio filij, quem exhorreſcit, concitus fertur in matrē. ideò mihi timēdus hic vterus foret, niſi tam
Verſ. 8. „ fido ſatellitio ſtiparetur: hunc hoſtē deſpicio: ſtipatorū tot ac taliū, ſi ſapit, gladios time-
„ bit. Nam *exultationes Dei in faucibus eorum, & gladij ancipites in manibus eorū. Omnes ſunt te-*
" *nentes gladios & ad bella doctiſſimi. Dominus* enim *fortis & potens, Dominus potens in prælio*, ad
„ expugnationē Principum, & poteſtatum aëris huius; *docuit manus eorū ad prælium, & digi-*
„ *tos eorum ad bellum*; & non tantùm in manibus eorum gladij, ſed & *vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum*. Nec manus habent corporales, nec femora; ſpiritus enim ſunt: ſed gladios tenere dicuntur, qui poteſtatem vlciſcendi in promptu & palàm habent, inſtar gladij ad feriendum euaginati: ſed quia hanc poteſtatem non exſerentes pro tempore occultant, circa femur vagina clauſi gladij deſcribuntur. His occultis *timores nocturnos*, hoc eſt, lucifugas dæmones, qui quaſi vulpeculæ in nequitiæ foueis latitant, ad audendum & ſubſeſſas relinquendas prouocant; mox tamen iiſdem eaginatis illorum improbos auſus ad Dei gloriam potenter coërcent.

Sed quia in cuſtodiæ huius partem etiam ſanctos viros, qui Deiparam præceſſerant,
Rupertus. vocauimus; qui illi ſint operæpretium eſt vobis ex Ruperto, ſumma id fide & diligentia
a Matth. 25. v. 52. ſcrutante hîc exhibere. Quærit cur ſancti Patres olim gladiis vſi, & Apoſtolis, in B. Petro, gladij vſus fuerit interdictus?[a] Reſp. vt poſt tempus belli, nunc pacis tempus eſſe

sciamus: tum belli tempus fuisse, quia radicem siue arborem bonam (genus Abrahæ, ad quem primum beati seminis repromissio facta) [a] diabolus per impios Reges exscindere conabatur: ideò tum opus erat materialibus gladiis, vt defenderetur genus Abrahæ; *radix Iesse*, ex qua nascitura MARIA, quæ fuit *lectulus Salomonis*. Necesse ergo fuit *hunc lectulum* ambiri tot fortibus; qui pro defensione spei Abrahæ gladiis fortiter vsi fuêre. nam exuere contra vim tyrannorum *gladium verbi Dei*, loquendo scribendoque, & cùm necesse gladium ferreum strinxerunt. a Gen. 11. & 12.

Primus fuit Abraham, Loth liberator, prædæ recuperator, quatuor Regum domitor. Secundus Isaac paterno gladio dicatus Deo, & potentia Regibus metuendus; ita vt rex vnus ei diceret; *Recede à nobis, quia potentior nobis factus es*. Tertius Iacob, qui partem terræ acquisiuerat *in gladio & arcu suo*. Quartus Ioseph, à Pharaone potentia secundus, & quasi Regis pater. Quintus Moses, sextus Aaron, septimus Phinees, octauus Iosue, nonus Caleb filius Iephonæ, deinde duodecim Iudices Israël, & sunt viginti & vnus, vigesimus secundus Samuel, vicesimus tertius Dauid, vicesimus quartus Helias, vicesimus quintus Elisæus, vicesimus sextus Ioiada Pontifex, vicesimus septimus Zacharias filius eius (hi quatuor cultum Baal deleuerunt, illi per se, hic per manum Iehu) vicesimus octauus Ezechias, vicesimus nonus Rex Iosias, tricesimus Propheta Esaias: post hos duodecim Prophetæ minores, & fiunt quadraginta duo. Quadragesimus tertius est Hieremias; quadragesimus quartus Ezechiel; quadragesimus quintus Daniel; cui additi tres socij, camini victores, sunt quadraginta octo. Quadragesimus nonus est Esdras; quinquagesimus Neemias; quinquagesimus primus est Zorobabel; quinquagesimus secundus IESVS, sacerdos magnus: quinquagesimus tertius cum Regina Esther Mardochæus, quia Mardochæi gladius fuit dignitas regia Estheræ: quinquagesimus quartus Mathatias; quinquagesimus quintus Iudas Machabæus; his ordine quatuor alij accessêre; duo fratres Iudæ Ionathas, & Simon, & duo Simonis filij Iudas & Iohannes, qui & Hircanus, nouissimi *contra Pardum*, id est, contra Græcorum Regem præliati, & fiunt quinquaginta nouem: his adde huncipsum, per quem Spiritus sanctus hæc locutus fuit, & habebis sexaginta. Hi omnes tenentes gladios, contra Diabolum, vtentem opera Regum Ægyptiorum; & Israëliticorum Apostatarum, & Assyriorum Medorum & Macedonum; vt obsisteret Dei proposito, ne impleretur promissio; ne collocaretur hic thalamus; ne esset, vnde nasceretur hæc B. Virgo, de cuius vtero procedere oportebat dilectum *tanquam sponsum de thalamo suo*. Genes. 14. Genes. 46. Genes. 48. Genes. 41. Iud. 3. 1. Reg. 7. 2 Paral. 23. 4. Reg. 9.

Denique Alanus *sexagenarium* alio retulit: Per hos *fortes* (ait) intelligitur bonorum operum vniuersitas, quæ sunt fortia contra dæmones & vitia. Decies sex sunt *sexaginta*. Per *senarium* opera misericordiæ, quæ in Euangelio leguntur, intelliguntur. Per *denarium* verò decem præcepta legis significantur. Et ideò per *sexaginta*, perfectissima opera exprimuntur, quæ vndique beatissimam Virginem munierunt sui exercitatione & intētione; quæ per *fortes* & electos *ex fortissimis Israël* figurãtur. Quia semper virgo MARIA meliora & fortiora opera habuit, quæ ad sui custodiam deputauit. *Tenere* autem *gladios* dicuntur, propter defensionem & munitionem, quibus virginem defendunt & muniunt. Propterea dicitur; *Vniuscuiusque ensis super femur suum*, id est, super carnalia opera, vel contra delectationes erat, vniuscuiusque boni operis defensio: quia ipsa virgo ita bonis operibus & cogitationibus confirmauerat, quod fluxum carnalis voluptatis, quæ per *femur* intelligitur, omnino extinguebat. *Propter timores nocturnos*, hoc est, ad depellēdas tentationes, quæ debent timeri, & in nocte præsertim solent fieri.] Hactenus Alanus. Alanus.

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* IVXTA hanc Honorius censet *lectulum* Salom. esse beatitudinem æternam, in qua requiescit Ecclesia vel anima; quæ iam de huius mundi exilio migrauit. Hanc *LX. fortes ex Israël* ambiunt; quia omnes veteris & noui Testamẽti sancti, & ipsi quoque Angeli Deum videntes eam circumdant; *tenentes gladios*, hoc est, præmia victoriæ monstrantes (*palmæ in manibus* [a] *eorum*) eique accepta referentes quæ iam acceperunt: hi omnes *docti* fuere pugnare contra spiritales inimicos castrorum Dei, & his præliis multùm exercitati. *Vniuscuiusque ensis* ibi *est super femur suum*, quia *sequuntur vnumquemque opera sua*, & ibi cuiusque merces apparet; quam ideò recepit, quòd ense districtionis & discretionis libidinem carnis resecauit, idque eò diligentius & accuratius; *propter timores nocturnos*; ne tenebrarum operibus irretitus, socius dęmoniorum in nocte mortis æternæ efficeretur.

a *Apoc. 7. v. 9.*

VVLG. EDIT.	*EDIT. LXX.*
Verſ. 9. » Ferculum fecit sibi Rex Salomõ » de lignis Libani: * columnas	*Lectum sibi fecit Rex Salomon ex lignis Libani; columnas eius fecit*
Verſ. 10. » eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum pur- » pureũ: media charitate con- » strauit propter filias Ierusalẽ.	*argentum, & acclinatorium eius aureum: ascensus eius purpura: intimum eius lapidibus constratũ, charitatem à filiabus Israël.*

§. 1.

LITTERA.

VERBA SPONSAL. אפריון

FERCVLVM] Hebræa vox APHIRION hîc tantùm reperitur, & ideò lis pendet inter Grammaticos sub iudice, quid significet. belli sunt recentiores, dum quisque quod vult somniat. Iarrhius & Kimchi, thalamum obtrudunt, seu *lectulum* (quasi non de illo satis multa:) nonnulli, cum VVilleramo, *mensam*; quidam, *templum*; quidam cum Abenezra, *palatium*: nec defuit alius, qui, iure arbitrario interpretetur, *conopeum*; & alius, *carpentum*; alius denique *ædificium*. sic luditur, dum à vulgata nostra receditur, consentiunt cum nostro LXX. qui φορεῖον, nam hoc, pace nonnullorum dictum, meliùs vertes, cum nostro *ferculum*; quàm cum D. Ambrosio, *lectum*. Non obstant *columnæ*, quæ à gestatoriis huiusmodi vehiculis non absunt, vt plurimum quattuor, quandoque sex, quibus cortinæ & tectorium sustinentur. vt in carrociis Italicis licet cernere. *Ferculum*, propriè Latinis fuit, quo spolia vel signa victoriæ ante triumphantes per pompam gestabantur, vt Asconius docet. Vnde Tragicus; [b] *nec pompæ veniet nobile ferculum*. Hîc itaque *ferculum* nihil aliud est, quàm gestamẽ pompaticum ostentationi comparatum: ideò mox commate sequenti, filiæ Hierusalem ad hoc spectaculum inuitantur. Caue confundas cum sella, quam Græci vocant δίφρον, cuius in conuiuiis, non in pompis vsus; etsi de *lectulo* conuiuiali videtur Cassiodorus accepisse: cassus in hoc opere sæpè hic commentarius, adeò vt vix credam magni illius germanam prolem: nec etiam referas ad spondam lecti Salomonij, cum Alcmariano: sed potiùs intellige de gestatorio (vt loquitur Arboreus) nempe sella Regia, qua per sollemnem pompam, quasi in curru triumphali, Regum Orientalium more, à succollantibus lecticariis, Salomon humeris gestabatur.

b *Herc. Oetæo.*

Verſ. 10. LIGNIS LIBANI] ex cedro.

COLVMNAS] columnellas sustinendo integimento & cortinis. RECLINATORIVM] significat stratum. D. Ambros. mauult; *acclinatorium*. LXX. ἀνάκλιτον. omnino rectiùs fideliusque, quàm recentiores, *pauimentum*. Nam RAPHAD. etiam alibi primariò significat fulcire seu roborare; [a] & quia quod nobis substernitur, id nos fulcit; secundò vsurpatur prosternere. vnde REPHIDA fulcrum; altiùs scilicet dorsum, & latera editiora sellæ, quibus & cubitis, & corpore acclini sedens innitatur. Hispanis, *recodadero*, aut *respaldar*. Vers. 10. רפד a Sup. Cant. 2. v. 5. רפידה רכב מרכב

ASCENSVM] ita vocat ipsum sedile, cui Salomon in ferculo insidebat, quia gradibus seu suppedaneis ad illud ascendebatur. RACHAB equitare. hinc MERCHAB ephipphium, siue sellæ genus aliud, cui eques insidet. LXX. ἐπίβασις, *eleuatio*. Tres patres adud Theodoret. plurali, ἐπιβάσεις. Quidam cum Iarhio volunt significari velum illud, quod pro cœlo seu tegumento erat ipsi ferculo.

PVRPVREVM] fortè carmesino holoserico instratum, vt hodie fit; vel tapetibus purpureis, vt Homerica Achillis sedilia.

MEDIA] plurale positum pro singulari. nam Hebraicè est, *medium*, & quinta editio, τὸ μέσον αὐτοῦ ἐψηφολόγησεν. *medium eius calculis composuit*. D. Ambros. *lib. 3. de Virginib.* vereor malè, *dorsum*; confundens cum acclinatorio. rectè LXX. si benè dispungas, & luculenter rem proponunt. ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον ἀγάπην (sunt enim hæc coniungenda) *in interiore ipsius, quasi tessulatum opus ipsam dilectionem, &c.* vocem Græcam etiam Varro & Plinius vtuntur. Sensus est: quod interiùs continebatur, seu quod interiora implebat, id erat opus *Lithostratum*, dilectione filiarum Hierusalem tessellatum; seu constans vermiculato emblemate, vel incrustatione exiguorum lapillorum, calculorumue, nō qualiumcunque, nec vitri (vt accepit Honorius,) sed margaritorum, vel gemmarum pretiosarum (vt acceperunt D. Ambros. [a] Theodoret. & Nyssen. hîc) præcipuè carbunculorum, quos tradunt noctu prunarum ignitarum modo splendere ac scintillare. [b] Hebræum RAZVPH per Sade deducitur à RAZAPH, quod est insternere lapide sectili lucido & splendente, [c] ad modum carbonis; qui dicitur RESEPH, [d] vnde panes inter prunas cocti vocantur RESAPHIM, [e] *panes prunarum*. Dicunt itaque LXX. hoc λιθόστρωτον, appositiuè fuisse ἀγάπην: quasi dicerent hoc medium ferculi constratum fuit amore, siue *hoc lithostratū erat amor*; in hac ipsa sella sedebat, hāc occupabat amor meus, dilectus meus, qui & amari dignissimus, & amat filias Hierusalē, & ab illis vicissim amatur ardentissimè. Sedet autem ibi, vt ab iis conspiciatur, vt videat quas diligit, & videatur à quibus diligitur. a Ambros. d. lib. 3. b Marbodæus cap. 10. de lapidib. Plinius & alij. רצף c 4. Reg. 16. v. 17. Hester 1. v. 6. d Esaiæ 6. v. 6. e Reg. 19. v. 6.

PROPTER FIL. HIERVS. ideò se sic spectandum exhibet, vt satisfaciat illarum desiderio, eius aspectu satiari cupientium.

§. 2. VIRORVM SPONSAE SENSVS.

Salomon intuens tabernaculum Mosis & conferens cum templo à se exstructo, de Ecclesia Christiana prophetizat. In primis tabernaculum illud olim per desertum circumferebatur [f] ideo rectè *ferculum* dicitur; & quia in illo, vt in domo sua & tentorio, Deus inhabitat, *tabernaculum* vocabatur. [g] Sic etiam Ecclesia dicitur *tabernaculū nouum*, quasi noua Dei habitatio. [h] dicitur quoque *ferculum nouum*, quia per desertum huius mundi in fidelium pectoribus, qui sunt *viua membra Ecclesiæ*, [i] Salomon circumfertur; & quæ adduntur, omnia conuenire Ecclesiæ docuerunt Patres hîc & D. Gregorius *in Ezechiel. homil. 15.* f Num. 4. g Psal. 14. v. 1. & Psal. 131. v. 5. h Amos vlt. v. 11. collato cum Act. 15. v. 16. i Corinth. 6. v. 19.

De *lignis Libani* constat Ecclesia, quia iustis constat, baptismo dealbatis; qui celso animo terrena despiciunt, recto sunt corde, & à lethalibus culpis incorrupti: quare de iusto legitur; [k] *sicut palma florebit, & sicut cedrus Libani multiplicabitur.* k Psal. 91. v. 13.

Argento diuina significantur eloquia, candida, sonora, *igne examinata septuplum*, [l] id est, perfectè expurgata. *Sapientia exstruxit sibi domum*, Ecclesiam istam, *subnixam columnis* tot, quot opus fuit; hoc est, *septem* Spiritus sancti donis; & hæc transfundit in corda fidelium per diuinas Scripturas; quod est columnas Ecclesiæ cooperire argento, sicut Mosaici tabernaculi columnæ [m] fuerunt vestitæ. *(sic fermè Philo & tres Patres.)* l Psalm. 11. Vers. 7. m Exod. 38. v. 17. & 19.

Acclinatorium Ecclesiæ *aureum* respondet veteri propitiatorio, vnde Deus fundebat oracula, quod erat *ex auro purissimo*: [n] significat autē fidem viuam, per quam Deus in cordibus fidelium inhabitat, & cui fideles, vt humerali fidissimo innituntur. hæc enim spem n Exod. 25. v. 17.

futuræ

futuræ repromissionis suppeditat, & æternã quietem rectè credentibus ostentat, & ita in cunctis aduersitatibus fessos fulcit ac sustentat. (*vide Iustum, Honorium, & Alcuinum.*) Præter istud *reclinatorium*, sicut in propitiatorio erant duo Cherubim, [a] sic in nostro *ferculo* fuit *ascensus*, siue sedile aliquot gradibus eleuatum, nempe pura religio & verus Dei cultus, qui nullibi extra Ecclesiam reperitur. Et sicut veteris tabernaculi *cortinæ* fuerunt *ex cocco bis tincto*: [b] sic *ascensus* iste *purpureus* est tinctus dibapho conchiliato purissimo: primùm sanguine IESV in alta cruce fuso: deinde iterum rosante Martyrum ostro, qui vulgarem transgressi dilectionem, &, vt sic dicam, plebeiam virtutem, ad hunc heroicum charitatis gradum conscenderunt. Quam gratus sponso thorus hîc ostrinus! quantopere sedili isto delectatur! Olim *gloria Dei super Cherubim* requiescebat. [c] Nunc huic ascensui seu throno Deus insidet, CHRISTVS verus Salomon: insidet charitas. *Deus enim charitas est.* [d] hæc medium sellæ spacium occupauit. Non sua causa: sed gratia filiarum Hierusalem, Angelicæ & humanæ naturæ; vt illius ruinas & sedes vacuas de hac suppleret; hanc autem, vt moneret, vnum semper sapere, studere amare. cùm eius causa seipsum viuam hostiam in cruce obtulit, tunc hoc *ferculum* exstruxit; vt tandem in illo, sponsam militantem in cœlum euectam coniungat triumphanti. Cætera Iudæorum, hæreticorum, & aliorum infidelium conciliabula, sunt fercula, sunt currus Pharaonis in mare demergendi; sunt remigium alarum Simonis Magi, quo in aërem sublati superbiæ pennis, decidant cruribus fractis, & in tartara præcipitentur.

a Exod. 25. v. 18.
b Exod. 26. v. 1.
c Exod. 25. v. 18.
d Io an. 4. v. 9.

§. 3. TROPOLOGIA.

Gregorius.

BEATVS Gregorius Pontifex, cùm quæ nobis desint deplorat, quid ista quæ hîc narrantur, in cuiusque sint anima, ostẽdit. hanc esse *lectulum* CHRISTI. *columnas argenteas* habere, quando Ecclesiam exemplis sustentat, & docet prædicatione; *aureum reclinatorium*, quando cœlestibus cogitationibus intenta, ad splendorem sapientiæ per contemplationem assurgit; *ascensum purpureum*, quãdo, contemptis voluptatibus, labores & persecutiones pro æterna beatitudine perferre non recusat: *media charitate constrata*, quando communem omnibus dilectionem in animi intimo retinet & indefessam conseruat.

Nyssenus.

Sed quod *de Libani lignis* prætermisit, hoc mirificè D. Nyssenus prosequitur, vt & reliqua. Docet Deum variis modis, in iis, qui ipso digni sunt, existere; vt in loco, vt in domo, vt in solio, vt in scabello, vt in curru, vt in equo frenum recipiente, & habenis obtẽperante; denique in vnoquoque, prout cuiusque facultas & dignitas fuerit. Hîc quidem describi animam, vt *lecticam* Dei vndiquaque ornatissimam materia & opere. Talem esse, qui cum Paulo, non sibi, sed Deo viuit, imò qui non ipse, sed in quo CHRISTVS viuit, qui loquentis in se CHRISTI specimen edit: in hoc enim CHRISTVM ferri, & à tali gestari. Materiam quidem lecticæ esse *ligna de Libano*. Libanum hunc esse cultum idololatricum, & vitiorum; de quo Libano legitur, *Conteret Dominus cedros Libani, & comminuet* tàm ipsas quàm Libanum, *quasi vitulum.* [e] videlicet eum, quẽ in deserto Moses contriuit. Significatur enim tali prophetia, quod aliquando & ipsæ arbores, & radix mali mons in nihilum redigentur. Homines ligna sunt huius Libani, dum adhuc ei per radices inhærent, hoc est per vitam flagitiosam; sed postquam summus ille architectus eos in spirituale hoc ædificium, per vitæ nouitatem, & vitam rectæ rationi consentaneã; vt ascia incœpit expolire; fiunt *ligna* lecticæ seu *ferculi*. deinde Deus etiã cætera illa adiicit variorum donorum suorum ornamenta; quia diuersimodè iuxta Apostolum [f] *Spiritus sancti dona dispartitur.* Dum Apostolico munere funguntur sunt, *ferculi columnæ* (sic Paulus DD. Petrum & Ioannem [g] vocauit) quibus sincerum Dei verbum pro argenteo integimento est: *scala purpurea sunt*, quando in cœlos mente conscendunt, à terrenis euolãtes: nam purpura regni insigne. *Reclinatorium aureum* sunt, doctrinæ puritate, in qua diuina sapientia vt in culcitra requiescit. *Media consternunt charitate*, vt lithostrato gemmeo; quando in conscientiæ penetrali nihil abditum, nisi splendidum, pretiosum, & dignum Dei dilectione.

e Psal. 28. v. 5. & 6. & Exod. 32. v. 20.
f Corin. 12. v. 4. & 5.
g Galat. 2. v. 9.

Hæc fermè ſententia eſt fuſiſſimè à ſancto illo viro traditorum: cuius certè iuuat me præclarè excogitata, ſed propter grandiloquentiam, & Latinæ interpretationis duritiem (Græcum exemplar nanciſci nequiui) nonnunquam inuolutiùs propoſita, compendio, & methodo alia elucidare.

Poſſumus autem, cum Honorio, *columnas* illas *argenteas* dicere quatuor eſſe, nempe quatuor virtutes Cardinales; quæ animæ robur, quaſi ligna fulciũt, vel potiùs ſeptem, additis tribus aliis Theologicis. Et *conſtratum* illud *medium gemmeum*, interpretari opera bona, ieiunium, orationem, eleemoſynam, & huiuſmodi quæ Deo grata ſunt, quando charitate condita & colorata; alias ad ſe animas exemplo trahunt & inuitant. *Honorius.*

Rupertus eleganter ſacræ Scripturæ hoc *ferculum* accommodauit. *Rupertus.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA. §4.

HONORIVS, *in ſigillo*, veſtigiis inſiſtens, quæ in commentario preſſerat, quatuor columnas tantùm recipit, & ad triclinium, & varia quoque tempora ſuperius comma in hunc modum transfert; CHRISTVS verus Rex pacificus *fecit ſibi* (*ferculum*) lectum conuiuialem; (*de lignis Libani*) de Patriarchis & Regibus (*nempe Ieroſolymitanis. nam teſte Theodoreto, Libanus ſæpe ſignificat hanc vrbem.*) Virginem elegit; in qua, vt in lecto, recubuit ipſe poſitus ad conuiuium, quia fideles de carne eius epulantur, quam de Virgine ſumpſit. *Columnæ* quibus fulcitur virginis vita, ſunt quatuor Euangelia de ea ſcripta; quæ ſunt (*argentea*) veritate nitida, & prædicatione ſonora. *Reclinatorium aureum*, fuit corpus Dominicum de ea ſumptum, in quo diuinitas ſe reclinauit. *aureum*, ſapientia & charitate ornatum. Ipſa etiam virgo fuit *reclinatorium*, in qua CHRISTVS ſe reclinauit, ſplendore charitatis fulgidum. *Aſcenſus purpureus*, ſancta crux fuit, in qua nobis filius in ſua paſſione aſcenſum ad cœlos fecit. *Media charitate conſtrauit*, id eſt, communem vitam eius dulcedine charitatis repleuit; *propter filias Ieruſalem*, hoc eſt, ad fidelium imitationem.] Hactenus Honorius, in cuius dictis ſunt quæ non ſequamur, quoniam aliam in litterali expoſitione viam iniuimus: fruſtrari tamen eius ingenio lectorem noluimus, quia non verſatur in manibus, & habet multa quæ concionatoribus vtilia queant eſſe. Quæ cauſa erit, vt deinceps nonnunquam ex illo, & aliis Patribus adſcribam; quæ mihi ipſi non vſquequaque ſequenda videbuntur. *Honorius.*

Alanus eleganter hæc, ipſi CHRISTO accommodat. *Ferculum* dicit figurare humanam naturam veri *Salomonis*, id eſt, veri pacifici CHRISTI. hoc fabricatus eſt CHRISTVS in vtero virginali carnem ſumendo, & effigiando corpus humanum, & infundendo animam creatam. *Ferculum fecit de lignis Libani*, id eſt, compoſuit de ſubſtantiis puriſſimis, anima & corpore hanc naturam; quæ partes ambæ immunes ab omni peccato, & munditia pulchræ, & durabilitate perpetuæ, vt ligna Libani montis. Et hanc naturam vocat *ferculum*, quia hac mediante filius Dei delatus eſt in mundum, & in ea tãquam in throno ſuo reſidens iudicabit mundum. *Columnæ* ſignificant dona Spiritus ſancti, quibus quaſi columnis innixa eſt anima CHRISTI. de his Prouerb. 9. legitur: *Sapientia ædificauit ſibi domum, & excidit in ea columnas ſeptem.* *Argenteas* vocat, hoc eſt, prædicatione & operatione Dei ſplendidas. *Reclinatorium aureum* eſt anima, in qua recubuit, plena gratia, & omni ſapientia prædita. *Aſcenſus purpureus*, paſſio, quam aſcendendo in crucem ſuſtinuit, & cuius merito in cœlum aſcenditur. ideò dicitur *aſcenſus*, & *purpureus*, quia per eum caro CHRISTI fuit ſanguineo colore purpurata. omnia iſta *media charitate conſtrauit*, id eſt, conſtituit, charitate in medio poſita, quia charitas eſt quaſi mediatrix, & forma aliarum virtutum. quia ceteras informat & illuminat, & in illarum medio poſita ad omnes æqualiter ſe habet. Et hoc *propter filias Ieruſalem*, Ieruſalem *viſio pacis* interpretatur. Vnde mens animæ CHRISTI ſic vocatur, quia pacem quæ exſuperat omnem ſenſum experiebatur. Huius *Ieruſalem* virtutes *filiæ* ſunt, quia à mente *Alanus.*

procedunt. dicit ergò, charitas in medio posita est, ad illuminandum & informandum circumstantes animæ virtutes, quæ ex mente procedunt.] Sic Alanus.

Rupertus. *Guilhelmus.* At Rupertus hunc versiculum non fuit interpretatus de Deipara, sed ab instituto suo desciuit: non desciuit Guilhelmus, pij de pia matre propositi tenacissimus. Nulli dicit hæc meliùs adaptari posse, quàm gloriosæ virgini de se ipsa subtiliter & mysticè disserenti. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon*, quo spiritualiter ipse ferretur: creauit sibi verus pacificus matrem, cuius virgineo vtero portaretur. O beatum ventrem qui Dominum portauit! ferculum fecit *de lignis Libani.* ligna hæc (nempe cedri) imputribilia & procera valdè, sanctos Patriarchas designant, vita sublimes, fama imputribiles. Nam etsi *corpora eorum in pace sepulta sunt, nomina tamen eorum viuent in sæcula.* Corpora non nomina sepulta sunt. putruerunt pro conditione legis humanæ corpora; sed non nomina. Nam iuxta sententiam Sapientis, [a] *Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.* de præclaro igitur hoc patriarcharum sanguine virginem, de qua nasceretur, creans, *de lignis Libani* hoc *ferculum* sibi fabricauit: *columnas eius fecit argenteas.* columnæ hæ septem sunt, quas enumerans Esaias; *Spiritus* (inquit) *intellectus, & sapientiæ, spiritus consilij, & fortitudinis; spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris Domini.* [b] quia his septem columnis gratiæ Spiritus sancti, procerissimis & robustissimis, subleuebatur à terra, vt *saperet quæ sursum sunt, non quæ super terram*; & fulciebatur, ne subleuata rueret ad terram. Eædem *argenteæ* fuerunt. *Argentum* candore suo nitorem virginitatis significat: & quid in virgine matre non virgineum, in qua & ipsa fœcunditas, quod dictu mirum, virginea, & virginitas fœcunda fuit?

[a] Prou.10.v.7.

[b] Esa.11.v.2.

Reclinatorium verò *aureum*; illud reclinatorium, in quo inclinatus vsque ad terram Deus, nouem mensibus reclinare dignatus est. Humanæ carnis susceptio, maiestatis vsque ad terram inclinatio est. Inclinauit se altissimus per incarnationis mysterium, vt reclinaretur in vtero virginis, suo tempore, quasi *sponsus de thalamo* processurus ad opus humanæ redemptionis: *Aureum* est eo ipso, quo maiestatis pacifici Regis reclinatorium est. facit aureum eo ipso, quo fecit suum. *caput eius aurum obryzum*, culcitam suam inaurauit. Matrum ceterarum vteri, comparatione virginalis vteri, reclinatoria plumbea vel lutea sunt: quia in eis reclinant caput non filij Dei, sed filij iræ, & ob hoc etiam filij gehennæ. Solus MARIÆ virginalis vterus, *reclinatorium aureum* est, quia reclinatorium diuinæ maiestatis.

Et quoniam eidem gloriosæ virgini & matri, de munere eius qui natus est ex ea, ad culmen perfectionis, non defuit sublime martyrij meritum; sequitur in ferculo *ascensus purpureus.* Tota vita sanctorum ascensus est, tota vita impiorum descensus. Sicut in corporibus duo sunt pondera, vnum quod sursum trahit, alterum quod deorsum premit; nam ignis suo pondere sursum, lapis suo tendit deorsum: sic etiam in animis duo sunt pondera; pondus iustitiæ, quo quidam feruntur sursum; & pondus iniquitatis, quo alij deorsum merguntur. *Mihi viuere CHRISTVS est, & mori lucrum*, [c] ait Paulus. Ergo ô Paule, tibi viuere præclarè, ascendere est. Sed non omnium ascendentium *ascensus purpureus* est: quia martyrum hæc prærogatiua est. Denique Martyris vox est, *mihi viuere CHRISTVS est & mori lucrum.* Quilibet sanctus veraciter dicere potest, *mihi viuere CHRISTVS:* quod autem sequitur, *& mori lucrum*, propriè ad Martyrem pertinet. Mors quippe corporalis ceteris sanctis conditio est, solis * autem Martyribus præclarissimi meriti lucrum est. Cùm ergò Martyr ille insignis dixit, *mihi mori lucrum*; perinde est ac si dixisset, *ascensus meus purpureus est.* Nam quia laus omnis in fine canitur, purpurea morte anteacta vita quodammodo tinguitur, & purpuratur. Et ideò cum pia mater dicit, ascensum suum esse purpureum, se martyrem profitetur, & sibi mori lucrum. Illustre eius martyrium à prophetante Simeone euidenter insinuatum fuit, cùm loquens de filio diceret; *tuam ipsius animam doloris gladius pertransibit.* [d] Planè gladius acutissimus, dolor Dominicæ passionis, animam piæ matris penetrans, atque transuerberans, eam spiritualiter commori filio fecit. Martyres alij fuêre moriendo pro CHRISTO: hæc commoriendo CHRISTO martyr fuit, & commartyr CHRISTI. illorum corporale; matris spirituale, & proinde præstantius, martyrium fuit. plus est esse commartyrem CHRISTI, quàm martyrem

[c] Phil.1.v.21.

* *Hoc dictum sanè est intelligendum, de peculiari merito mortis spontaneæ per martyrium, cui peculiaris laureola reseruata; nõ de merito vitæ æternæ.*

[d] Luc.2.35.

rem CHRISTI, Martyres suo, hoc est, hominum, foris sanguine; sed MARIA filij, hoc est, Dei, sanguine intùs rubebat.

Verùm cùm illa tam sublimi gloria eluceret, nouerat tamen infirmis pia charitate condescendere, seque illis tanquam vnam ex illis exhibere. Gloria sua qua intus coram Angelis & Deo fruebatur, vt mater Dei; humiliter dissimulata moribus externis, fiebat infirmis tanquam infirma, vt infirmos lucrifaceret, vel saltem illis molesta non esset. ideo additur; *Et media eius charitate constrauit.*

Sed quæ hæc media? mirè Guilhelm. aduertit actionũ alias simpliciter expedire, vt sunt virtutũ; alias, simpliciter nocere, vt sunt vitiorũ: inter has illas esse *medias*, quæ dũtaxat licent, quibus quis vtiliter seu benè, vel damnosè seu malè vtitur, v. g. cibo, potu, veste, qui vtitur ad luxũ, licitis vtitur illicitè; qui ad infirmitatis solatiũ, is licitis vtitur licitè. Plus tamen est licitis vti valdè laudabiliter; vt cùm quis vtitur licitis nõ infirmitatis suæ caussa, sed aliorũ accõmodatione charitatis. Sic Paulus, cùm fortis esset, infirmis factus est coinfirmus, vt infirmos lucrifaceret, & laudabilius de suo rigore remisit *pp̃ter fil. Hierusalem*, quàm si in sua inflexibili austeritate perstitisset. Ipse quoq; Dominus noster summũ illum abstinentiæ corporalis rigorẽ foris ostendere noluit; sed (vt scriptũ est) *venit mãducans & bibens*;[a] & tamẽ multò laudabiliùs, quàm Iohãnes *venit non manducãs panem, neque bibens vinum. Venit* Dominus *manducans & bibens*, propter infirmiores, quos cum à se propter rigorem abstinentiæ non decuit absterrere. Sic etiam *media eius charitate propter* easdem *filias Hierusalem constrauit*; hoc est, piam matrem suam, cui tanta erat gratiæ celsitudo, & animi fortitudo, infirmis per charitatem iussit condescendere; vt omnibus cohabitantibus & cum ea conuersantibus, in cibo, & potu, & veste, & cæteris, saluo propriæ honestatis decore, congrueret, suoque rigore *mater misericordiæ* nulli onerosa esset. Dissimulata igitur vel prorsus occultata virtute, qua intus pollebat, reficiebatur vt cæteri, induebatur vt cæteri, procedebat vt cæteri.] Hactenus ille; quę si quidam considerent, & animo vt oportet perpendant; spero fore vt quorundam religiosorum communem cum honestis sacerdotibus vestitum, & victum minùs pergant calumniari.

Guilhelmus.

a Matth. 11. v. 18 & 19.

Sed finiam, coronide à Ruperto mutuata. Quomodo (ait) vel in quo filiabus huiusmodi proficit, quod *media* ferculi Salomon *charitate constrauit?* Nimirum in eo quod facere possunt, & suum faciunt, illud quod est aliorum; quod est virorum siue fortium. Verbi gratia, non sunt carne virgines: sed bonum virginitatis in te (ô beata MARIA) diligendo, suum faciunt. Non alia præter te genuit Regem Salomonem, regem tàm magnum, tàm magnificum; sed illæ diligendo in te hoc tam grande priuilegium, regis eiusdem matres fiunt. Non sunt martyres, neque sufficiunt inter fortes præliari, & pro amore regis Salomonis fundere sanguinem suum; sed martyres diligunt, & diligendo eos gloriam eorum suam faciunt. Non sunt Dij; sed diligendo Deum, filij Dei & Dij sunt. Sicut scriptum est; *Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes.*[b] Et alibi: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.*[c]

Rupertus.

b Psalm. 81 v. 6.

c Ioan. 1. v. 12.

ANAGOGE.

§. 5.

ECCLESIA *de Libani lignis* composita, quia constat terrenæ Hierosolymæ incolis; ligna hæc imputribilia sunt quoad animam, quando quis de hac vita ad æternam migrat nullo mortali peccato contaminatus; iustitia rectus, culpa lethali enodis: virtutibus septem & septiformi Spiritus sancti gratia, vt *columnis*, fultus, & doctrinæ sacræ eloquiis, *argenti more* nitens; sapientia diuina verè *aureus*; in quo libenter Dei filius caput reclinabit: probatus per omnia, vel fuso sanguine, vel fundendi cupidine, pro fide & Dei amore purpuratus, cuius in corde *ascensiones* virtutum dispositæ fuerant; & intima charitatis geminæ, Dei & proximi, exemplis atque operibus fuêre tessellata; denique quæ non sua, sed proximorum spiritualia commoda præ oculis semper habuit. Nonne talis anima verè Deifera, euolat in cœlum, & ibi Deum inuenit; quem, in corde gestans, auidius auidiusque semper appetiuit? Honorij interpretatio de sacra Scriptura, non est Anagogica.

Vvlg. Edit.	*Edit. Lxx.*
Verſ. 11. „ Egredimini & videte filiæ Sion „ Regẽ Salomonẽ in diademate, „ quo coronauit illũ mater ſua „ in die deſponſationis illius, „ & in die lætitiæ cordis eius.	*Filiæ Sion egredimini & intuemini in Regem Salomon in corona, qua coronauit eum mater eius in die ſponſalium eius, & in die iucunditatis cordis eius.*

Littera.

§. 1. Verba Sponsal.

His verbis videtur D. Ambroſ. addidiſſe, ex commate ſuperiore; *quia fecit ſibi charitatem à filiabus Hieruſalem*; ſed de ſuo, non ex LXX. nec Hebræo. Coniuges die nuptiarum cultiùs ornari, & corollis redimiri ſolebant. de ſponſa docet illud B. Agathæ, quod canit Eccleſia; *Tanquam ſponſam decorauit me corona.* Et ipſe Salomon; [a] *Coronaberis de capite Amana:* De ſponſo, vt poëtas prætercam, [b] locuples teſtis eſt Eſaias; [c] *Quaſi ſponſum decoratum corona.* Sed cur *coronatum à matre?* credo quod munus coronandi ad matrem pertinebat: vel reſpectu ad Berzabee, quæ diligentia & ſollicitudine ſua filio Salomoni coronationem impetrauerat. [d] Senſus ergo, quia veſtri gratia (ô Sionides) in hoc ferculo ſe Salomon conſpiciendum exhibet; non decet vos ſolùm diutiùs geſtamen admirari; tollite oculos, & ipſum potiùs admiramini, & veneramini, qui geſtatur: de gynecæis veſtris prodite, viſuræ nuptiali corona floridum, gloria & honore coruſcum.

§. 2. Mens verborum Sponsal.

Depinxerat Christvm Dominvm in ferculo ſuo purpureum illum aſcenſum occupantem, nunc iubet Angelis & hominibus, quibus ſpectaculum factus erat, hominibus tamen potiſſimùm; eum aſpicere ac venerari; Iudæos egredi de vmbris legis, Gentiles de tenebris idololatriæ, recens conuerſos Chriſtianos de cubilibus errorum & latebris peccatorum; venire in admirabile lumen honeſtatis & fidei ſplendorem. Rabbini veteres in Midras conſentiunt hæc de Salomone æterno, vero Messia, debere accipi; [e] ſed *matrem* eius, volunt Synagogam dici. Equidem etſi me non lateat eos locum Eſaiæ corrumpere, [f] dum, *immi*, (mater mea) pro, *Ammi* (gens mea) legunt, & non arbitrer vllo SS. loco Synagogam, vocari veri Salomonis matrem; vt tamen illis hoc concedamus, facilè inducar; ea tamen lege, viciſſim vt ipſi fateantur Synagogam tantùm ratione carnis ex ea aſſumptæ matrem Messiæ dici: quia videlicet ex virgine Iudæa natus fuit.

Synagoga igitur mater Iesv, quia Maria mater Iesv fuit, hinc duæ pullulant huius loci interpretationes. Prior multorum, Synagogam vocari *matrem*, & *coronam* intelligi ſpineam, qua in Pilati domo coronatus Christvs fuit. *diem* itaque *ſponſaliorum & iucunditatis*, ex deſiderij & amoris magnitudine, vocari diem exceſſus & Paſſionis. ſic multi grauiſſimi Patres. [g] quorum tamẽ nonnulli ſequentem quoq; proponunt. Mihi ſententia hæc non diſplicet, ſed præfero poſteriorem. Hæc refert ad myſterium myſteriorum, & materiam huius epithalamij, Dominicam incarnationem; quam videntur non pauciores amplecti. [h] Nam quando Dei filius pro hominibus homo dignatus fuit effici, tunc Eccleſiæ deſponſatus fuit; [i] tunc etiam *Deus, qui caput eſt* Christi, [k] coronatus fuit humanitate, ſeu floridiſſima carne, ſumpta ex ſanguine caſtiſſimo immaculatæ Virginis Mariæ. Hic deſponſationis dies iure optimo vocatur *dies lætitiæ* ſponſi: quia *vt gigas exultauit ad currendã hanc viam, & deliciæ illius eſſe cum filiis hominum.* ſeque natum ex homine, amat ab hominibus, etiam vt hominem amari & conſiderari. Summa quoque lætitia & gaudium Christi fuit (vt notatum à Caſſiodoro) in ea verſari

a *Inf. cap. 4. ṽ. 8.*
b *Ouid. in ep. Cydipp. Lucan. Valer. & alios.*
c *Eſai 61. ṽ. 10.*
d *Vide 3. Reg. 1.*
e *Docent Iarvius hic, & Galatin. lib 3. cap 26.*
f *Cap. 51. ṽ. 3.* עמי עמי
g *Proclus in Concil Epheſino tom. 6. cap. 7. vdeorum Pelcanus. Bernard. ſerm. 5. in feſto omn. Sanct. & in paruis ſerm. 6. de variis coronis. Rufin. in Symbol. Apon. in fine lib. 5. Theod. Inſtus, Angelom. VVilleram. Honor. & Anſelm.*
h *Philo, Caſſiodor. D Gregor. Guilhelm. Honor. Beda, Hay. Alcuin. Alan. & Decan. Ambian. hic & D. Bern. ſerm 2. de Epiphan. & Pet. de Tarentaſia in c. 2. ep. ad Hebra.*
i *Epheſ 5. ṽ 32.*
k *1. Cor. 11. ṽ. 3.*

versari carne, in qua salutem & redemptionem humano generi erat allaturus. Caro autem hæc fragilis, *corona* seu diadema vocatur, quoniam in ea hostes immanissimos debellauit; mortem, Diabolum, peccatum; & inde *captiuam ducens captiuitatem, accepta in cælo & in terra omni potestate*, triumphans in empyreum ascendit: Sic pia mater hanc Salomoni nostro carnem subministrans, *gloriam & decorem imposuit super eum, gloria & honore eum coronauit.*[a] a Psalm 20. 4. & 6 ad Heb. 2. & 7. & 9.

Aliter D. Gregorius, nam censet humanitatem vocari *coronam* verbi: quia nos membra CHRISTI sumus, & eius incarnatio nostra gloria fuit propter corporis communionem, & sic coronam membrorum coronam capitis vocari. Gregorius.

TROPOLOGIA. §. 3.

NYSSENVS censet desiderium hîc exprimi animæ cupidæ salutis aliorum, adhortantis vt celeriter ad Catholicam Ecclesiam accurrant, in ea visuræ & fruituræ sponsi præsentiam. Hoc præclarè; non æquè, quæ de Deo coronante, cui Patris & Matris nomen æquè conueniat, adiungit. Nyssenus.

Iuxta Honorium animæ egrediuntur ad videndum CHRISTVM, quando de ignorantia ad scientiam, de mala conscientia ad cõfessionem, de mala conuersatione ad sanctam conuersationem, & CHRISTI imitationem conuertuntur. Deus bone, qui virtutes & excellentias humanitatis huius diligenter & piè consideraret; quàm floridam, quàm varicolorem, quàm suauè fragrantem *coronam* contexeret! quàm fœlix si seipsam tali serto anima vinciret? Honorius.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA. §. 4.

REDIT quidem hoc loco Rupertus ad B. Virginem, sed vult *coronam* hanc esse vaticinia veterum Prophetarum de CHRISTO nasciturо; quod præter eum nulli Patrum aliorum visum fuit, quod meminerim. Rectè tamen tribuit hæc verba ipsi Deiparæ; quæ Guilhelmus tribuit sodalibus sponsi. Rupertus.

Sed rectiùs cetera Guilhelmus. Vult vocari adolescentulas recens conuersas, ad magnum istud pietatis Sacramentum, quod in carne manifestatum crebra est consideratione aspiciendum, & quasi ruminandum: Vocari *filias*, quia nondum in virile robur animi adoleuerunt: & ideo moneri, *egredi*, & *videre Reg. Salom. in diadem. quo coro. eum mater sua*: Nam si filij forent potiùs monerentur ingredi, & videre Regem pacificum, in diad. quo coronauit eum pater suus. Meliùs est ingredi ad Regem Salomonem; sed hoc infirmis adhuc difficilè. Qui minùs idonei sunt cogitare verbum apud patrem, cogitent saltem verbum carnem factum. hoc egredi, illud ingredi est: Multi volentes *ambulare in magnis & mirabilibus super se*, & dedignantes pro tempore, *sapere ad sobrietatem*, præcociter vsurpant illud Apostoli; *Etsi nouimus secundum carnem* CHRISTVM, *sed nunc non nouimus.*[b] Si aliquando vt paruuli vidimus Regẽ Salomonem in diademate, quo eum coronauit mater sua; sed nunc iam creuimus in viros perfectos, prouecti ad videndum eum in diademate, quo coronauit eum pater suus. Verùm quia *homo animalis non percipit quæ sunt spiritus Dei*, acies eorum infirma immensitate claritatis reuerberatur atque obtunditur, secundum illud; *qui scrutator est Maiestatis*,[c] *opprimetur à gloria.* Guilhelmus. b 2 Cor. 5. 16. c Prou. 25. 6. 27.

His potissimùm dicitur, *Egredimini*, &c. Quid vultis ingredi? filiorum est, vos *filiæ* adhuc estis; fortium est, vos adhuc molles estis; spiritualium est, vos adhuc animales. Estote modò contenti sorte vestra. cùm *in virum perfectum euaseritis* cum Paullo, dicetis, *nunc* CHRISTVM *secundum carnem non nouimus.* Filiorum potissimùm est ingredi, filiarum potissimùm egredi: & horum tamen, & harum est ingredi aliquatenus, & egredi. Nam *pastor bonus* de cunctis ouibus suis dixit; *ingredietur & egredietur, & pa-*

a Ioan.10.v.9. „ scua[a] inueniet. Planè *ingrediuntur* cogitando verbum apud Patrem, *egrediuntur* verò piè
„ meditando, quòd *verbum caro factum est, & habitauit in nobis.*
„ Illic vident diadema quo coronauit eum Pater ante omnia tempora, nempe glori-
„ am diuinitatis, qua coronatus, eo quòd Deus à Deo genitus: hinc vident *diadema quo* in
„ tempore *mater eum coronauit*, nempe regiam nobilitatem assumptæ humanitatis; qua
„ eum coronauit, eo quod illum de sanguine suo Regio secundum carnem concepit. Vn-
b Luc.1.v.31. „ de Gabriel[b] paranymphus; *Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius IE-*
„ *SVM. hic erit magnus & filius altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid pa-*
„ *tris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Cùm ait, *filius altissi-*
„ *mi*, indicat diadema paternum, propter quod habet in vestimento, & in fœmore suo
c Apoc.19. v.16. „ scriptum, [c] *Rex Regum & Dominus Dominantium.* cùm ait, *sedem Dauid patris eius*, tunc in-
„ dicat diadema maternum, cuius ratione titulus super crucem positus est, *IESVS Nazare-*
d Ioan 19. v.19. „ *nus Rex Iudæorum.* [d] In diademate materno videbitur à cunctis in iudicio. Nam & impij
e Apoc.1.v.7. „ *videbunt qui eum pupugerunt.* [e] in diademate paterno, in claritate diuinitatis suæ tantùm
f Matt.5.v.8. „ à [f] *mundis corde* videbitur: quoniam hanc visionem ijs à patre postulat dicens; *Pater, volo,*
g Ioan.17. v.24. „ *vt vbi sum ego, & illi sint mecum, quos dedisti mihi, vt videant claritatem quam dedisti mihi:*[g] (in
„ diademate quo me coronasti) *quia dilexisti me ante mundi constitutionem.* Sed interim
„ dum nondum videre possumus illum per speciem, ingrediamur saltem & videamus
„ eum in ænigmate. Pater coronauit eum ante omnem diem: mater coronauit eum *in die*
„ *desponsationis suæ*; quando sibi ille despondit Ecclesiam, quando *verbum caro factum est*, vt
„ verbum & Ecclesia essent duo in carne vna.

„ *Dies desponsationis* est dies incarnationis eius, hoc die *coronauit eum mater*, sed & ipse coronauit semetipsum. coronauit semetipsum regiam sibi de regali virgine carnem assumendo, coronauit eum mater, eandem illi carnem prompta fide, & hilari obedientia largiendo. Hic etiam fuit *dies lætitiæ eius.* quia *vt gigas ad currendam viam* mortalitatis nostræ, & percurrendam *vsq; ad mortem, mortem autem crucis, exsultauit.*

ANAGOGE.

§.5. *Honorius.* HONORIVS *filiæ Sion* (ait) *egrediuntur, vt Regem coronatum videant*, quando animæ de corporibus egressæ cœli palatium ingrediuntur, vt *Regem gloriæ* videant *in decore suo*; quo *eum mater sua* cœlestis Ierosolyma *coronauit*, quando Deum hominem victorem diaboli à Deo coronatum cum tripudio excepit, *in die solemnitatis & lætitiæ*, scilicet in die ascensionis quando æternam lætitiam Ecclesiæ contulit] addo & quando sibi triumphantem illam sponsam desponsauit.

Adscribam quoque verba Tarentasij, cuius liber quod sciam nondum præla nouit:
„ Dominus (ait) coronatus fuit primùm corona carnea in conceptione, cuius faber fuit
„ Spiritus sanctus, fabrica Virgineus vterus. Cant.3. *egredimini filiæ Sion, & videte*, &c. se-
„ cundò corona spinea in passione, cuius fabri fuêre milites, fabrica Synagoga. *Ioan. 19. v.*
„ *2.* Tertiò corona gemmea in resurrectione, cuius faber fuit pater, fabrica gloria. Psal.20.
„ v.4. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* Quatuor enim dotes corporis eius fue-
„ runt, quasi quatuor lapides preciosi in carne eius. Quartò corona aurea in ascensi-
„ one, cuius faber fuit pater, fabrica cœlum empyreum. Eccl.45. *Corona aurea*
„ *super caput eius.*] Hactenus ille; quartam hanc vtinam, sic
„ curramus vt accipiamus.

IN

IN CAPVT QVARTVM CANTICI CANTICORVM.

Verba sponsi sequuntur toto capite, vt ostendam versu vltimo, nunc singula discutienda.

SECTIO I.

Sectio I. Vers. 1.

Vulg. Edit.	Edit. LXX.
Quā pulchra es amica mea, quàm pulchra es! oculi tui columbarum, absq; eo, quod intrinsecùs latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderūt de monte Galaad.	*Ecce es pulchra proxima mea, Ecce es pulchra. Oculi tui columbæ extra taciturnitatem tuam. Capillamentum tuum, sicut greges caprarum, quæ reuelatæ sunt de Galaad.*

Littera.

§. 1.

Cetera iam sæpiùs iterata. [a] difficultas hîc prima in his verbis, Absque eo quod intrinsecus latet. Reddit sponsæ vicem & laudat illam effusiùs, & commendat pleraq; corporis membra comparationibus ex pastoritia vita valdè idoneis: & primo loco asserit, formosam esse exteriùs corpore, sed formosiorē interiùs animo: quia vt Dauid dixerat Ps. 44. v. 13. *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus.* hoc est, nō foris modò, speciosa est, sed pars opū & decoris maxima intrinsecùs latet.

Sed quid vult per istud, *quod intrinsecùs latet?* Hebræum Mibbahad (per Ain medium) Lesammathech, (per *Sade* in secunda) ex sententia R. R. Ioná & Iarrij significat, *intra vittam* vel *velum*; alij exponunt, *intra comam*. ideo recentiores vnanimiter ferè, exceptis vno atq; altero, tum hîc, [b] tum apud Esaiam, [c] censent significari cincinnos, siue cirrhos oculis superuolitantes; inter quos oculi, quasi per cancellos, tremulos splendidioris lucis radios emittant: sed in eo dissentiunt, quod quidam de his tantùm capillis, alij de his & simul de inclusis sub vitta, interpretentur. Vt videtis hæc posterior expositio satis conformis est verborum Hebræorum propriæ significationi.

Negotium facessit locus alius Esaiæ, [d] propter eiusdem vocis illic positæ quandam à D. Hieronymo traditā [e] miram interpretationem, qui censuit eam esse obscœnæ significationis. Equidem arbitror sanctissimum virum ex alterius cuiuspiam sententia locutū, vt satis mirari nequeam fuisse, qui diceret se D. Hieronymi sententiam; quam Patrum nullus sequutus; magis probare. quis, quæso, locus hic laudationi rei tam obscœnæ? quæ hinc mysticæ interpretationis vlla vtilitas? cur Luisij argumenta scriptor ille non soluit? cur in quo recentioribus cum LXX. illis conuenit, id solis recentioribus tribuit? Arbitror etiam; Aquilæ quoq; & Theodotionis nomina vulgò legi transposita. Nam verè Theodotion Hebrææ voci aliam, vestis aliquod genus significantem, supposuerat, nempe Simlatech; possis in genere dicere, *opertmentum*: Aquila verò vocem Hebræam, quam repererat, suæ versioni inseruerat quasi Græcam LXX. apud Esaiam *κάλυμμα*, hoc est, *velum* vertunt: noster *turpitudinem*; Symmach. *silentium* seu *taciturnitatem*; nempè id quod taceri debeat præ verecundia: quæ versiones probè (ni fallor) cōsentiunt. Nam capitis denudatio, & disiectio penduli capillitij mulieribus honestis valdè est ignominiosa, vel Apostolo teste; [f] & ideò vt dedecorosum silentio Symmachus significat inuoluendū, & noster illic *turpitudinem* vertit; & LXX. *velum*, ad propriam verborum significationem attendentes. Hoc verò loco (vbi turpiculæ significationis ne suspicio quidem admittenda est) Symmachus quidem & LXX. *ἐκτὸς τῆς σιωπήσεώς σου*, hoc est, vt D. Ambros.

a Vide supra v. 1. ṽ. 14.

מבעד לצמתך radix est צמם.

b Pagn. Guidacer Genebrard. Luisius, Osorius Nepos, Arias, Moncaius, Mercerus.

c Forer. Osorius Senior, & Pintus in Esai. c 47. ṽ 2.

d d. ṽ 2.

e lib. 13 in Esai.

f 1. Cor. 11 ṽ. 5.

Nam צמה est idem quod מסוה teste R. Ioná: & quis ausit negare LXX peritissimos sermonis Hebræi

a Serm.16 in Psalm.118. Ambros. [a] *extra taciturnitatem tuam*, & noster, *absque eo quod intrinsecùs latet*, verterunt, non ad vocis significationem, sed ad mentem dicentis respicientes; vt & Quincta editio ἀπὸ πλήθους τοῦ κάλλους σοῦ. *ex multitudine pulchritudinis sua.* Inter quas versiones nulla quoque dissensio. Cùm sponsus bis pulchram dixisset, idque gratia tum internæ tum externæ pulchritudinis: esserque de hac tantùm posteriore verba facturus; rectè id initiò sermonis insinuat, sed ex idiotismo obscurè & concisè, & cuidam parenthesi occultè inserens, hoc fermè sensu; oculis es columbinis (vt externam tantùm pulchritudinem prosequar, non animi interiora bona laudem, omnem prædicationem longè superantia. Silentio potius honoranda sunt, quàm verbis deterenda. Græci vno verbo dicerent σιγαλόεντα, pulchritudine sua stuporem, & silentium inducentia.)

Capilli quoque tui, &c. hunc sensum Rupert. & alij Latini Patres plerique voluerunt esse, & pauci quidam recentiorum, Pet. Nannius, Arboreus, & Titelmannus. Qui sensus etiam ex LXX. Symmach. & Quincta edit. colligitur, nempe his verbis significari, sponsi quandam præmunitionem, ne quis existimet ipsum ignorantia vel malignitate laudes præcipuas dilectæ præteriisse. Aliter Guilhelm. de quo postea.

ASCENDERVNT] *Ascendere* hîc positum pro ex altiore terra in demissiorem
עלה redire; vnde noster eamdem vocem ALA, aliquando vertit *recedere*.[b] Et quia quæ in
b 4. Reg. 12. 6. 18. & 2. Reg. 2. 27. supremo monte pascentes, ab iis qui in imis degebant aspici nequiuerant, iam de monte descendentes, pulchriores aspicientibus videbantur; ideò LXX. vtuntur voce *reuelandi.* Errat itaque Alanus dum vult *ascendendi* vocabulum hîc opponi vocabulo *descendendi*: Est autem in Hebræo non inamœna syllabarum allusio.

§ 2. MENS VERBORVM SPONSI. Duplex hîc occurrit comparatio. Primò caput confert monti Galaad; Secundò, capillos gregibus caprarum in Galaad pastis, & à monte in descensu quasi dependentibus. Prius, quia *Galaad* est mons amœnus aspectu, & odoratis aromatibus stactes, resinæ, & varij thymiamitis, odoratum oblectat, teste D. [c] Ambrosio. (c d. serm. 16.) Posterius, quia tria commendantur in muliebri cæsarie, vt sit densa & copiosa; vt sit nitida & splendens, & probè discriminata; vt sit coloris non illaudati. Cuncta hæc experiebantur in caprarum Galaaditicarum pilis; quos solum pingue faciebat copiosos; solum benè temperatum, pulchricolores, flauos vel nigros. nam coloris huius, quàm albi vel varij, in caprino genere pili, commendatiores sunt. arbores denique quæ illic resiniferæ sunt, contactu costas adfricantium, nitorem quendam & splendorem pilis conciliabant, & pilos veteres minus firmiter inhærentes, & forinsecus prominulos detrahebant, & nouis lucentibusque relictis pectinum instar carminabant. Talibus igitur ouibus, quæ manicantes sese affricatione illa sic depilando compserant, gratioresque oculis earum de monte reditum contemplantium effecerant, nunc Ecclesia à sponso comparatur. Sicut enim olim in deserto peregrinantem Israëlis exercitum Balaam laudauit copiosè in Numero-
d c. 23. & 24. rum historia: [d] ita nunc Salomon commendat ornatum Ecclesiæ in terris militantis, ab iis dotibus; quæ foris oculis conspiciuntur: prætermittit vero internam gratiæ pulchritudinem, & inde procedentem meritorum Ecclesiæ tinctum CHRISTI merito splendorem: quoniam hæc vt soli sponso cognita, nullius alterius lingua queunt explicari; nec facilè idoneos auditores ea narrans nanciscatur. Inter externas dotes, primò meminit *oculorum*; per quos Episcopi & Prælati, speculatores & Inspectores Ecclesiæ intelliguntur; qui cur columbinis similes oculis, pete ex superius dictis cap. 1. versu 14.

Galaad Grammaticè, significat aceruum testimonij; & Metaphoricè IESVM; qui est *mons in vertice montium*, & *caput Ecclesia*, & in eum totius legis veteris figuræ ac testi-
e 1. Petr. 2. 4. 5. monia collimata coaceruantur, super eodem sancti omnes, vt *viui lapides*, superædificantur; [e] &, vt ait apud Willeramum, ipsemet;

Semper ero testis in cœli sede fidelis,
Spem veniæ genti tribuens peccata fatenti;
Insuper & vita dans pascua semper opima.

Alludens ad *Galaad* significationem & naturam. In hoc monte *capra pasta* significant, fideles populos qui de plenitudine illius omnem bonum succum hauserunt. hi sunt *capilli Ecclesia*, non minùs illam exornantes, quàm caprini greges montem Galaad: sunt

copiosi

copiosi, quia de cunctis terræ partibus plurimi populi collecti: sunt pulchricolores, quia roseo sponsi cruore imbuti, & in eodem lauacro emundati: sunt denique splendentes & benè discriminati, quia crucis asperitate quodammodo sunt compti, depexi atq; detersi. Sic possunt luculentiùs tradi, quæ breuiter Philo, Psellus, Honorius, Alcuinus, Haym. & Beda hîc, & D. Gregorius in Iob [a] perstrinxerunt. a Lib.9.c.9.

TROPOLOGIA. §.3.

HONORIVS notat, fidelem animam à CHRISTO hîc laudari. Habet enim & ipsa sua membra sibi congrua; quibus sua peragat officia. est *amica*, quia Dei præcepta exsequitur; *bis pulchra*, quia mundata ab originali & actuali culpa, & labe; cuius *oculi* sunt, ratio & intentio; quorum acumine spirituales SS. sensus cernit, & intendit facere quod faciendum didicit. Dicuntur *columbarum*, quando simpliciter homo exequitur quæ facienda videt. Huius *capilli* sunt subtiles [b] cogitationes de *capite* eius, hoc est, mente procedentes; quæ *vt greges caprarum de Galaad ascendunt*, cùm nituntur Martyres imitari. De Martyribus enim aceruum illum testimonij meritò interpretantur etiam Philo & D. Gregor. *Honorius.* b *Sic etiam tres Patres apud Theodoret.*

Theodoretus autem iis accommodat, qui ex peccatis resipiscunt. Idem, LXX. sequens, illud, *quod intrinsecus latet*, virtuti silẽtij oportunius accommodat, sed optimè D. Gregor. Pont. Valdè (inquit) honestum est, quicquid in exterioribus operatur; quòd simpliciter inter homines conuersatur; quòd ea quæ videt, temporaliter concupiscere dedignatur; & si quid tamen in hoc mundo placet, post concupiscentias suas ire detestatur. Sed vehementer pulchrius & honestius est, quod cordis desiderium illibatum retinere conatur; quòd æternæ beatitudinis claritatem in mente retinet, & erecta contemplatur; quod in his quæ interiùs videt, suauiter requiescit & mundatur.] Talis anima meritò confertur capris Galaaditicis, seu potiùs earum pilis. *Theodoretus.* *Gregorius.*

Montem quidem *Galaad* esse Ecclesiam censuit quoque Nyssenus; cuius *capræ* sint sancti homines, qui Heliam imitati (qui in monte Galaad diu vixit) pudicitiam, verecundiam, &, per mortificationem, veram sui victoriam sint consecuti. *capillos* à D. Paullo traditum est mulieribus pro corona, hoc est, velamento & ornamento datos: constat eosdem voluptatis, molestiæ & sensus omnes expertes esse. Carere autem sensu, mortuis est peculiare. Quamobrem quicunque nihil eorum quæ in hoc mundo magni æstimantur, sentit; neque propter gloriam, vel honorem fastu effertur, neque ob iniurias aut ignominiam dolet; planè mortui & insensibilis hominis, atq; immobilis se ad mundi has vicissitates exhibens, imaginem; ille (teste Nysseno) his pilis caprarum similis est. *Nyssenus.*

De capillis præclarè quoque Guilhelmus in hanc sententiam. *Capilli* de capite nati, caput ipsum ornant & muniunt: sine iis deforme est caput & iniuriis obnoxium. *caput* animæ mens est, hæc emittit multiplicium capillos cogitationum. Si bonæ sunt, muniunt & ornant mentem; tunc animæ cauendum ne nouacula ascendat super caput, & crines in quibus sita eius fortitudo præscindat. Memoranda Samsonis calamitas, & timenda fraus Dalilæ (hæc est, caro nostra.) si malæ sunt cogitationes illæ, tunc debilitant mentem & dehonestant; tunc debent nouacula acuta discretionis nos à tali capillitio radere, & mundare. Talis enim coma non dedecori tantùm, sed exitio est. Talibus pilis expilatæ cernebantur hæ capræ Galaad: & hæ proponuntur tibi (ô anima) imitandæ. *Vide quæ ex B. Paulini ep.4. dicam infrà cap.5. vers.11.* *Guilhelmus.*

MIXTA

§. 4.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

Alanus. *Rupertus.*

ALANVS pulchritudinem vult geminari, quia exteriùs pulchra in actione, interiùs pulchra in contemplationis subtilitate. O pulchritudo admirabilis » (ait Rupertus) quam sic admiratur & collaudat pulcherrimus auctor ipse » pulchritudinis, septem præconiis! considerauit oculos, capillos, dentes, la» bia, genas, collū, & vbera, & pro singulis dilectus singula decātauit dignæ collaudationis » capitula. Quid septem istis modulis decantatur? quid in te, ô dilectissima dilectarum, ô » Virgo virginū, laudatur à dilecto laudabili, quem laudat omnis chorus Angelorū?] Laudatur in *oculis* simplicitas, hæc prudentia tua est; in *capillis* cogitationū munditia, hæc supernorum desideriū est; in *dentibus* innocentia, quæ religiositas est; in *labiis* doctrina; in *genis* verecundia; in *collo* humilitas, quæ fortitudo tua contra diabolum est; in *vberibus* tuis, spectanda & admiranda cum virginitate fœcunditas, virginum & matronarum pariter decus: sed singula postea discutienda diligentiùs. *Oculi columbarum & oculi ceruorum*, hoc differunt; quo simpliciter diligentium dulcedo, & multiplex amaritudo inuidentium. Charitas MARIÆ simplex fuit.

ABSQVE EO QVOD INTRINSECVS LATET] vt externis virtutibus, sic nec internis Deiparam mortalium vllus adæquauit. Solus has nouerat, qui in vtero eius tot mensibus recubuerat, qui nouit abscondita cordium. Latebant alios, & quantùm poterat, eas Deipara occulebat; *Quanto maior erat, tantò se in omnibus humiliabat.* Gloriam conscientiæ (ait Guilhelm.) pia humilitas non euacuando excludit, sed cautè dissimulando » paulisper secludit: vt qui habet excellentiam, tunc verè sit habens, quando est sicut non » habens.]

Eccles 3. ℣. 20. *Guilhelmus.*

CAPRAS GALAAD. ad monasticæ vitæ sectatores, quorum primum exemplar Elias, refert Rupertus: & his solitudinem quærentibus & amantibus, vt persecutiones Iudæorum vitarent, Deiparam comparat; nimis remotè tendens. Propiùs Litteræ *Rupertus.* *Guilhelmus.* » Guilhelmus. *Capras* (ait) significare viros sanctos, eò quod capræ munda animalia sunt; » & sancti quoque viri ab omni peccato mundati sunt per CHRISTVM; qui *mons Galaad* *a Psal 23 ℣. 4.* » (vt docui) *Quis ascendet in montem domini? Innocens* [a] *manibus & mundo corde.* Hi ascendūt *Ioan. 1. ℣ 51* » in montem Galaad, sed & descendunt de illo. Quo autem ascendunt de illo, nisi in mon» tem Galaad? similes sunt *angelis ascendentibus, & descendētibus super filium hominis.* Cogitas » CHRISTVM de Virgine natum secundùm præcedentes prophetias? Ecce iam tenes » montem testimonij, montem *Galaad.* Cogitas CHRISTVM de Patre natum ante om» nia sæcula? ecce iam ascendisti de monte Galaad in montem Galaad. ascendisti de CHRI» STO ad CHRISTVM, de CHRISTO homine ad CHRISTVM Deum. Multùm ascen» disti. non potes ibi moras trahere, *ne opprimaris à gloria.* descende: cogitasti quod dicitur; *b Ioan 1. ℣ 1. & 14.* » *In principio erat verbum, & verbum* [b] *erat apud Deum, & Deus erat verbum?* fideli cogitatio» ne arduum verticem ascendisti. descende, ad hoc quod dicitur, *Et verbum caro factum est,* » *& habitauit in nobis.* descende cœlipeta anima, in gremium MARIÆ. ascendisti de monte » Galaad, in montem Galaad: descēde nunc itidem de monte Galaad, in montem Galaad. » alternatim ascende & descende; vt non tantùm videas cœlum apertum, & Angelos il» los ascendentes ac descendentes super filium hominis; sed & tu cum illis ascendere me» rearis. Quis deuotius ascendit, vel humilius vnquā descendit hunc montem, quàm MA» RIA? Ascendebat super filium hominis certissimè credendo filium esse Dei: descende» bat super eundem, ei maternæ pietatis sollicitudinem humanissimè impendendo. Leua» bat oculos contemplationis à gremio suo vsq; ad summum cœlum; & de cœlis cœlorū » reflectebat eos vsq; in gremium suum demittens. illic erat *cui omnes Prophetæ testimonium* » *perhibent*; hîc erat nihilominus idem, quem Euangelistæ contestantur, hic & illic *aceruus* » *testimonij.* Sic alternabat pia mater cogitando, à sinu suo vsq; in sinum Patris; Vbi *verbum* » *erat Deus*; & à sinu Patris in sinum suum, vbi *verbum caro factum.* Sic fide *de Galaad* monte » ascēderant Patriarchæ, & Prophetæ, & omnes iusti, sed quis vt Deipara? illi tantùm ascendebant,

debant, quia crediderunt: hæc credidit, & contrectauit. Et fides eius longè excellentior, vtpote singularis ministræ mysterij, nulli à sæculis ante ipsam plenè reuelati. Quia tamen non fides virginis ad eius maiores, sed maiorum fides ad ipsam peruênit; idcirco non dicitur *greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad, sicut capilli tui*; Sed dicitur; *capilli tui sicut greges caprarum quæ asc.* &c.

Nec etiam dicitur *capræ*, sed, *greges caprarum*, vt intelligamus fideles, cuiusq; ante CHRISTVM, ætatis; quia *seruarunt inter se* [a] *vnitatem spiritus in vinculo pacis*; quasi gregem vnum, sub cura veri pastoris fuisse. Singulæ ergo ætates suum gregem habuere, vsque ad *plenitudinem temporis, in qua misit Deus filium suum in mundum.* [b]

a Ephe. 4 v. 3. b Gal. 4 v. 4.

Præterea hoc genus animalis conspicuum est barba, & cornibus etiam in sexu femineo. Cornua fortitudinem, barba virilem grauitatem & industriam significat. B. Petrus nos docet habere cornua, cùm dixit; [c] *Aduersarius vester Diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide*: at Paulus barbatos nos esse voluit dicens; [d] *nolite pueri esse sensibus.* Denique si fortiter agas contra Diabolum & carnem, cornibus insignis eris: si formidolosè te subducas, & fugias à facie subsequentis, inermis & sine cornibus eris. Item si *cogitas vt paruulus, sapias vt paruulus, loquaris vt paruulus*, [e] inuestis & imberbis es: si verò factus es *vir, & euacuasti quæ erant paruuli*, barbatus es. Agendo fortiter, cornua te habere ostendis; agendo industriè, barbam: vtroque te capris Galaad adsimulabis. Spiritualia hæc ornamenta, vtrique sexui communia sunt; quia in Deo non est discrimen masculi & feminæ; quia neutri sexui fortitudinem animi nec prudentiæ industriam denegauit. Sed vtraque laude Deipara præ vtroque sexu excelluit.

Ephes. 1. v. 10. c 1. Pet. 5 v. 8. d 1. Cor. 14. v. 20. e 1. Cor. 13. v. 11.

Sed cur *capillorum* potiùs mentio? certè capilli res minima sunt: significant ergò ea, quæ in Deipara minima videntur, & maximè infirma, ceterorum robur, & industriam omnem superare; & quæ MARIÆ minima, ea ceterorum maximis præponderare virtutibus. Quanta enim laus; capillus vnus capitis tui similis omnibus gregibus caprarum; vna virtus tua cunctis fidelium virtutibus æquipollet?

ANAGOGE. §. 5.

CVM de Ecclesia peregrinante hæc dicta sint, ne quis miretur *Gregum* in plurali comparatione illustrari, & proinde fieri quoq; Ecclesiarum mentionem; censuit Honorius, sibi præmittendam differentiam Ecclesiarum: Et primo quidem loco Synagogæ & Ecclesiæ. Synagoga, inquit, est multitudo fidelium sub lege; Ecclesia verò multiplicitas credentium sub gratia. Illam (ait) dici congregationem, quæ agitur baculo, quod etiam pecudibus & lapidibus conuenit, quia Iudæi, gens dura, ad cultum Dei cogebantur: hanc verò dici conuocationem, quod hominibus conuenit, quia Christiani verbo prædicationis ad fidem CHRISTI fuêre conuocati. Primitiuam quoque Ecclesiam aliquando dici numerositatem (*sic loquitur*) iustorum ab Abel vsque ad CHRISTVM: aliquando, & propriè, vniuersitatem fidelium per CHRISTVM, & Apostolos, & eorum successores, de Iudæis & gentibus cōuersam: Vniuersalem Ecclesiam esse, omnem Christianitatem per mundum diffusam. Imperfectorum Ecclesiam esse populum in actiua vita degentem, qui hoc mundo vtitur tanquam non vtatur, & dilectionem proximi seruat, dum ei necessaria administrat. Ecclesiam perfectorum esse clerum in contemplatiua vita persistentem, qui mundum transgressus, dilectionem Dei legendo, & orando implere nititur. Ecclesiam peregrinantem, dici multitudinem ex vtraque vita ad cœlestia suspirantem. Ecclesiam in cœlis regnantem, esse turbam animarum, quæ præsentia sponsi sui CHRISTI iam fruitur. Ecclesia igitur peregrinans habet sua membra, sicut Ecclesia primitiua olim habuit sua.

Honorius.

Hæc intellige dicta iuxta sententiam Saluatoris, Mariā partem prenūciantis optimā, & sic imperfectos vocari, minus perfectos.

Ecclesiæ ante legem *oculi* fuêre Patriarchæ, qui & CHRISTVM præsignauerunt. Ecclesiæ autem sub lege *oculi*, fuêre Prophetæ, qui ei scriptis CHRISTVM præuiderunt. Ecclesiæ sub gratia *oculi*, fuêre Apostoli, qui eam signis & miraculis ad CHRISTVM perduxerunt. Ecclesiæ peregrinantis *oculi* sunt, Episcopi & Prælati, qui eam prædica-

» dicationibus,& exemplis ad vitam æternam perducunt. Huius *capilli* sunt pueri vel laici, *dentes* spontaneè pauperes, *labia* clerici, *genæ* monachi, *vbera* magistri. Ipsa est *columba*, quia septem donis Spiritus sancti plena: ipsa *capra*, quia petit alta; ipsa *ouis*, quia innocens; ipsa *victa*, quia religione districta; ipsa *malogranatum*, quia granis bonorum operum plena; ipsa *turris Dauid*, quia ab hæreticis inexpugnabilis; ipsa *caprea*, quia seligit à malis bona. Per has virtutes in suis membris hîc peregrinata in iisdem regnat in cœlis.

» Ecclesiam peregrinantem præfigurauit Moysi *tabernaculum*, in itinere à peregrinantibus portatum; Ecclesiam regnantem *Salomonis templum* in patria ædificatum significauit. In *tabernaculo* erant *sancta*, in quibus populus immolabat; erant & *sancta sanctorum*, in quibus sacerdotes offerebant. per *sancta* accipitur actiua vita, in qua sæculares militant; per *sancta sanctorum* contemplatiua vita, in qua spiritales laborant. Sed & cuncta præsentis Ecclesiæ in eodem tabernaculo sunt expressa.: *Tabernaculum* de loco ad locum mutabatur,& à populo ad patriam tendente portabatur: sic Ecclesia de inferiori ad meliorem statum mutatur, donec peracto itinere huius vitę in patriam paradisi transferatur. *Templum* autem à Salomone in patria septem annis est ædificatum ac tribus *maneriis; scilicet de *sectis lapidibus*, de mari sublatis,& de *lignis cedrinis*, & de *auro purissimo*: quia Ecclesia templum Dei, in superna patria à CHRISTO vero Pacifico per septem dona Spiritus sancti, in habitaculum Dei coædificatur de tribus ordinibus electorum, scilicet de coniugatis, in sæculi salo tribulationibus quadratis; de continentibus, in virtutibus odoriferis; de doctoribus, in aduersitate vt aurum in fornace examinatis,& sapientia fulgidis. In hoc templum est translatum *tabernaculum*, quia præsens Ecclesia transferetur in illius iam regnantis consortium. Ideò & Regina Austri de Æthiopia venit in illud templum: quia Ecclesia hæc de tenebris huius mundi intrabit in cœlum.] Hactenus ex Honorio.

*Sic ambo mss. forte tamē, materiis.

3. Reg. 6.

3. Reg. 8.

§. 2. VERBA SPONSI.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
,, Dentes tui sicut greges tōsarum,	*Dentes tui, sicut greges tonsarum,*
,, quæ ascenderunt de lauacro,	*quæ ascenderunt de lauacro: quæ*
,, omnes gemellis fœtibus, &	*omnes geminantes, & infœcunda*
,, sterilis non est inter eas.	*non est in eis.*

LITTERA.

§. 1.

TONSARVM] nempe æqualiter & peritè. hoc enim Hebræum vocabulum docet. nonnulli Patres hîc legêre; *detonsarum.*[a] sed Complut. Regia,& Romana edit. *tonsarum*; quod confirmant ipsi quoque D. Hieron. *lib. 2. in 3. cap. Ierem. & Gregor. Guilhelm. cum Rupert. hic.*

GEMELLIS] eodem sensu Aq. διδυμίτευσαι, & Ambros. *geminos creant*, omnes gemelliparæ.

STERILIS] orba.

[a] *Hieron epist. ad Oceanum de vnius vxoris viro, Augustin. lib. 2. de doctrina Christ. c. 6 Greg lib. 33. Moral. c. 29 Aponius, Honorius, & Iustus hic.*

§ 2 MENS VERBORVM SPONSI.

,, Guilhelm. Litteralis (ait) superficies ita sonare videtur, dentes tui mundi & candidi sicut oues lotæ. Oues quippe pro eo quod tonderi soleant, *tonsæ* dicuntur.] Sed hoc fusius nobis explicandum; Comparat *dentes* sponsæ *gregibus* ouium peritè *tonsarum*, lotarum,& fœtarum: quæ etsi natura candidæ, tamen candidiores adhuc factæ lotione, sordibus detersis; & detonsione, vellerum ademptis extremitatibus, quæ solent nigrescere. Primùm ergo significat dentes eius esse candidulos.

Deinde comparat ouibus æquali capillo attonsis,& gregatim *de lauacro* venientibus.

bus. tunc enim solent sublato iam impedimento densioris velleris, & inuestes, frigus metuentes, inter se stipari, & corpora corporibus applicare, vt qui de longinquo prospiciat, vnum corpus album continuum putet moueri. significat hoc, dentes oris omnes esse æquales, politos & valdè contiguos; nihil in eis scabrum, putre, exesum, aut foraminatum; nullum alio longiorem breuioremúe, omnes radice gingiuis firmiter inhærere, & nullum decarnatum; sed omnes æqualiter quasi ex rosâ assurgere, vt nec inter eos quicquam hiet, nec gingiuæ minùs vni quàm alij adhæreſcant.

Tertiò comparat ouibus habentibus agniculos gemellos: tum quod oues, quæ in Basanitica & Galaad versantur, mirè fœcundæ præter morem ceterarum, semper gemelliparæ; [a] tum, vt omnimodam similitudinem inter dentium species intelligamus, primorum cum primoribus, caninorũ cum caninis, molarium cum molaribus, genuinorum cum genuinis: tum denique vt ostendat omne interstitium, siue spatij vacui hiatum, quem à superiore parte constipatio corporum obesorum excludebat; sed tenuia crura & gracilia membra pedum, ad imam partem, necessariò admittebant; hanc inquam inæqualitatem ab agnellis, qui singulæ matri bini subdebantur, & inter crura rumis inhærebant, exclusam & occupatam fuisse. sic vndique vnum corpus continuum videbatur.

a *Hoc loco Christopolitan. est testis.*

Quartò comparat non attonsis tantùm, vel fœtis tantùm; sed simul fœtis & attonsis. Nam à pastoribus sæpè vsu compertum, post tonsionem oues auidius comedere, vt celeriùs vellera succrescant: augetur hæc fames quando lactant; quia non sibi tantùm iam alimentum parant: tantoque vehementior est edendi ardor, quantò hæc duæ causæ iunctæ sunt efficaciores. Significat itaque dentes eius optimos esse, ac maximè idoneos muneri suo, & quasi auidos masticare.

Quinctò negat inter eas vllam esse *sterilem* vel abortientem, vel confractam, aut alio corporis vitio redhibendam: tam latè patet nomen Hebræum, vt intelligamus, sponsæ dentes omnes omni ex parte perfectos esse debere, nec vnquam ociosos aut immemores muneris sui. Ecclesiæ dentes secundum D. Bernardum [b] sunt religiosi: sed præstat accipere de prædicatoribus & Doctoribus Ecclesiæ. Nam (quicquid Luisius, vir doctiss. & cui præcedentem comparationem, & alias plures hoc commentario acceptas fero, contrà scripserit) mirâ consensione id Patres Græci, Latinique tradiderunt, [c] & optimè conuenit. Prædicatores, Doctoresque panem frangunt, & paruulis præmandunt, eisque cibum in os ingerunt; infideles, malosque molunt, contundunt, discerpunt ac separant à bonis; & vt dentes mordent, sic isti vitia reprehendunt & arguunt; [d] cibum pro cuiusque indigentiâ *scindunt rectè tractantes:* vnde Doctorem huiusmodi B. Paullus vocat ὀρθοτομοῦντα rectè scindentem. [e] vt dentes seruiunt sermoni rectè conformando, verbisque articulatè pronunciandis: sic isti docent, quid Christianos, & quomodo sentire, loquique deceat. [f]

שכלה

b *Mox citandum.*

c *Nyssen. Psell. Theod. Iustus Gregor. Apon. Angelom Cassiod. VVilleram, Beda, Honor. Anselm. & Decanus Ambianensis hic D. Hieron. d c 3. August. d.c.6. D. Gregor. d. c. 29.*

d *2 Tim 4. v. 2.*

e *2 Tim. 2 v. 15.*

f *d. c. 2. v. 14 & 16.*

Lotis verò his ouibus se similes præstant, quando semel in baptismo communi lauacro abluti, castitatis & sanctimoniæ candorem, frequenti pœnitentiæ balneo adhibito, conseruant: *tonsis* quoque similes sunt, quando depositâ veteris Adæ pelliceâ tunicâ, nouitatem spiritûs induerunt, nudatique curis sæcularibus, aut etiam voluntaria paupertate bonis temporalibus (*sic Cassiod. & VVilleram*) vnione quadam spiritualis amoris, & consensus, se inuicem coniungunt artissimè, vt frigus mali Aquilonis noxium repellant, & graminũ sacræ scripturæ auidissimi, sunt insatiabiles cibi, de quo IESVS dixit; *cibus meus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius,* [g] nempe salutis animarum. Debent vnum credere, vnum sapere, vnum velle & docere, & sic vndecunque æquales esse; In summo, quo ad amorem, fidem, & cultum diuinum; in imo, vt quicquid proximis proponent, id glutino caritatis cohæreat, & ad amussim rationis exigatur, & nulla personarum acceptione hiet, aut protuberans scabrescat. *Gemellos* pariũt, cùm charitatem Dei & proximi in spiritualium filiorum animis gignunt; vel, iuxta Cassiodorum, quia fidem & operationem prædicant. *Steriles* ergo hæretici, qui opera negant necessaria. VVilleramus,

g *Ioan. 4 v. 34.*

Et steriles operum non possint esse bonorum.

Cassiodorus; *sterilem* dicit *in iis non esse,* quia nullus alienus est à bonis operibus.] «

Q Ergò

Ergò illi, nō est ouis Ecclesiæ, quæ à bonis operibus aliena est. Sanè prædicator dicendus nō est, qui spiritales Ecclesiæ filios gignere nō satagit: si talenta sibi credita multiplicare, & animas CHRISTO lucrifacere non conatur: talis tam dissimilis est Apostolis, & primis illis Ecclesiæ patribus, quàm isti similes his dentibus sponsæ laudatissimis fuerunt. Porro cùm sit vnus grex Christianus; *greges* tamen *tonsarum* dicuntur, propter diuersorum ordinum in vno grege distinctionem.

TROPOLOGIA.

§.3.

Guilhelmus. NOTAT Guilhelm. hominem interiorem suos quoq; *dentes* habere, quibus spiritualem cibum terat, vt glutiri possit; cibum hunc esse, *facere voluntatem eius, qui vocauit nos in adoptionem filiorum.* Nam hoc planè cibo viuit anima, cuius vitalis refectio est diuinæ voluntatis adimpletio. Quod quia difficile est, & laboriosum propter *legem membrorum repugnantem legi mentis* nostræ, ideò necesse est, vt cibus dentibus studiorum nostrorum molatur, vt præmansus diglutiatur. Debent hi dentes esse *candidi:* hoc est, studia nostra pura esse oportet, nihil attrectando nisi cibum vitæ. Quia si attrectarint panes de quibus dicitur; *homini fornicario omnis panis dulcis:*[a] fœdantur dentes interiores. Sicut *nemo potest duobus dominis seruire,*[b] ita nemo potest pasci cibo vitæ, & cibo mortis. Si enim cibus tuus est facere voluntatem carnis, iam cibus tuus esse desiit facere voluntatē Dei. Attrectatione illius cibi fiunt dentes tui quasi nigredo ollæ: sed huius cibi attrectatione fiunt sicut oues *tonsæ & lotæ.* Tonsæ de quibus princeps Pastorum dixit; *& cognosco* (inquit) *meas & cognoscunt me meæ.*[c]

a Ecclesi. 23. v. 24. b Matt. 6. v. 24. c Ioan. 10 v. 14.

Quod autem *ascenderunt de lauacro*; quid est, nisi quia priùs descenderunt in lauacrum? Baptismus in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti consecratus, lauacrum est animarum. In hoc lauacrum electæ oues pia humilitate descendunt, atque inde mox tripudiantes conscientiæ hilaritate ascendunt. Descendunt hædi immundi, sed *ascendunt* oues mundissimæ, vt pote super niuem dealbatæ. Tales animæ singulæ habent *fœtus gemellos, prouidendo bona* secundum Apostolum, *non tantùm coram Deo, sed etiam coram hominibus.*[d] Planè *sterilis* ab hac duplici dote, *non est inter eas*; qui ita est inter eas, vt sit ex eis. Nam qui non sunt ex eis etiam inter eas penitùs ab omni bono opere sterilescunt, nec inter eas perseuerant. De his egit B. Ioannes; *ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis.*[e] ac si apertè diceret, ex nobis exierunt, vt non essent inter nos, qui ex nobis nō erant etiam cum inter nos erant; quia non grana sed paleæ erant, etiam cùm admixti granis erāt; non oues, sed lupi erant, etiam cùm inter oues erant, & ideo inter non steriles CHRISTI sponsas, steriles erant. Sic ille.

d Rom. 12. v. 17. & 2. Cor. 8. v. 21. e 1. Ioan. 2. 19.

Nyssenus. Verum D. Nyssenus, *tonsum* esse dicit, qui nudus ab omni rerum externarum onere; *lotum*, qui ab omni carnis & spiritûs inquinatione purus est; & hunc debere perpetuo quodam profectu semper *ascendere*; debere quoque duplici bonarum rerum fœtura in omni virtutum genere excellere, hoc est, vtrâque nostri parte; anima quidem statum præstare vitiorum & perturbationum expertem, corpore verò vitæ quandam speciem honestam & decentem.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4.

Guilhelmus. HIs omnibus dotibus excelluisse DEIPARAM inter alias sponsas rectè notat Guilhelm. cuius magis quàm cuiusquam, *cibus* fuerit *facere voluntatem DEI*: & ideo quoque studia & exercitia eius omnibus puriora. Quia studia B. Virginis adeò pura fuere, vt nihil omnino sordidæ admixtionis ex desideriis terrenis haberent; quemadmodum baptizati, puri exeunt ab omni sorde originali & actuali. fuit etiam prouisio illa duplex præcipua DEIPARÆ, & præstitit vtrumque illum (quem Nyssenus innuit) fœtum corporis & animæ.

Hail-

Hailgrinus *dentes* Deiparæ vult esse, sensum & studiositatem (sic loquitur) quibus ipsa sacræ scripturæ sententias, velut herbas virentes, decerpsit, attriuit, masticauit, ruminauit, incorporauit: & his comparari *greges tonsarum*, qui possessionum onera, tanquam vellera, deponentes, omnia reliquerunt pro CHRISTO; qui lacrymis pœnitentiæ & deuotionis frequenter abluti *ascenderunt de virtute in virtutem, vt viderent Deum Deorũ* mundo cordis oculo *in Sion*, in specula scripturarum. Quod verò subditur de *gemellis fœtibus*; hoc vult referri ad oculos, capillos, & dentes; quia intellectus & affectus B. Virginis (hoc est *oculi*) & cœlestium contemplatio (hæc per *capillos* etiam Alano signatur) & ingenium ac studiositas (quæ notata in *dentibus*) omnia geminum fructum protulêre, in ipsa virgine per meritum, in nobis per exemplum. Nullus enim actus eius fuit, qui non esset meritorius, & dignus imitatione. *Hailgrinus.*

Rupertus etiam subtiliter hîc philosophatur, & aptissimam ostendit dissimilitudinem Euæ & MARIÆ. Euæ *oculos* fuisse coruorum rapacium: quia scriptum est; [a] *vidit igitur mulier lignum, quod bonum esset ad vescendum, & pulcrum oculis, aspectuq́ delectabile, & tulit de fructibus eius, & comedit*: Ambitionem quoque Euæ detestatur, eo quòd credidit dicenti; *comedite & eritis sicut Dij*. Ergò *capilli* eius, id est, ambitio eius, non *sicut* supradictarum *greges caprarum*, qualium est cæleste desiderium: sed sicut ille *Princeps super omnes filios superbiæ*, [b] qui dixit in corde suo, *ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo*. [c] *Dentes* verò Euæ dicit fuisse, quales sunt dentes leonum, qui momorderunt, & mordẽdo vetitum, venturæ posteritatis suæ animas interfecerunt. Si enim de filiis eius veraciter scriptũ, *Filij hominũ, dentes eorum arma & sagittæ*. [d] Item; *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus*: [e] quanto magis de illa quæ tali consilio momordit, cuius morsûs tàm malus prouentus exstitit? At tui *dentes* (ait Sponsus) ô amica mea, *sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt*, id est, certissimo adscendent de lauacro. cùm enim de latere meo lauacrum regenerationis, sanguinis & aquæ riuis, profudero, sanctique spiritus inuocationem dedero, tunc oues pro quibus animam meam pono, mundabuntur eodem lauacro; nec lauari contentæ, vellera quoque sua deponent; vellera facultatum suarum, vt nihil habeant proprium, sed sint illis omnia communia. *Rupertus.* *a Gen 3. v. 5. & 6.* *b Iob 41. v. 25.* *c Esa. 14. v. 14.* *d Ps. 56. v. 5.* *e Ps. 57. v. 7.*

Huiusmodi tonsæ *omnes sunt gemellis fœtibus*: quia præcepta adimplerunt, & consiliũ adiecerunt; Præceptũ non rapere aliena; consilium etiã sua relinquere. Tales sunt (ô amica) *dentes* tui, quia talium tibi innocentiã proponis, cùm eiusdẽ innocentiæ magistra sis, multò innocentior qualibet ouium seu arietũ talium; quorũ non fuit malè vti dentibus suis; scilicet inuicem mordere, detrahere, & ab inuicẽ consumi. Et quidem greges illi omnes te magistram suam profitentur: sed tu cunctis humilior, de omnibus penè altiora sentis, & videris tibi tantùm imitari, quos longè præcedis. In hanc sententiã Rupertus.

ANAGOGE.

§. 5.

POSSVMVS *greges* hos interpretari sanctos cœlites, qui exuti sarcina huius corporis, & abluti sacramento quoque pœnitentiæ in cœlum conscenderunt, verè *montem Galaad*; his Ecclesia militans, eâdem via progrediens, iisdem ascendẽs gradibus, cõparatur, comitata *geminæ dilectionis* operũ vtrimq; *fœtura*.

In religiosorum gratiam adscribam D. Bernardi interpretationem, [f] quæ ad Anagogiam reducenda videtur: *Dentes* (ait) candidi sunt & fortes, & carnem non habent, carent corio, nihil intra se pati possunt, nõ est dolor sicut dolor eorum, clausi sunt labiis ne videantur, indecens est cùm videntur, nisi ridendo: toti corpori masticant cibum, nullum inde saporem habent, non facilè consumuntur, per ordinem positi sunt, superiores alij, & alij inferiores; & cùm inferiores moueantur, superiores nunquã. Hos, ait, esse homines monasticæ professionis. Quid .n. illis candidius qui totius immunditiæ spurcitias vitantes, cogitationũ sicut actionum peccata deplorant? Quid fortius illis, quib. tribulatio pro solatio, contumelia pro gloria, inopia pro abundantia ducitur? Isti carnem non habent, quia in carne carnem obliti, audiunt ab Apostolo; *vos autem in carne nõ estis, sed in spiritu*. [g] Corio carent, quia nitorem & distentionem mundanarũ sollicitudinum non habentes, *in pace, in idipsum dormiunt & requiescunt*. [h] Nihil morari intra se patiũtur, quia nec modicum offendiculum tolerabile reputant, aut intra se, aut in conscientiis *Bernardus.* *f Ser. 63. in par. tit.* *g Rom. 8 v. 9.* *h Ps. 4. v. 9.*

» singulorum. *Non est dolor sicut dolor eorum*, quia nihil tam horrendum & horribile est, si-
» cut murmur, & dissensio in congregatione. Clausi sunt labiis ne videantur: sic & nos
» materialibus vallis circumcingimur, ne sæcularium oculis & accessui pateamus. Inde-
» cens est si appareant, nisi interdum fortè ad risum: quia nihil turpius est, quàm mona-
» chus per vrbes & castella discurrens; nisi cùm illa cogit, quæ *operit multitudinem pecca-*
a 1. Pet. 4. 8. „ *torum*.[a] Charitas enim risus est, quia hilaris est: læta quidem, non tamen dissoluta. Toti
„ corpori masticant cibum dentes, quia ipsi pro toto Ecclesiæ corpore, videlicet tàm vi-
„ uis quàm mortuis, orare sunt constituti. Nullum inde saporem habere debent; nullam
„ sibi gloriam assignare, sed dicere cum Propheta; *Non nobis Domine, non nobis; sed nomini*
b Psal. 113. v. 9. „ *tuo da gloriam*.[b] non facilè consumuntur, quia quanto annosiores, tanto feruentiores, &
„ eò rapidiùs currunt, quo vicinius appropinquant ad palmam. Per ordinem positi sunt.
„ Vbi enim aliquid ordinatum est, si hîc non est? vbi cibus & potus, vigilare & dormire,
„ laborare & quiescere, ambulare & sedere, & cetera omnia, in numero & mensura & pon-
„ dere constituuntur? superiores & inferiores sunt, quia inter nos prælati & subditi sunt:
„ & sic superiores inferiorib. iunguntur, vt inferiores à superioribus non discordent. Cùm
„ autem inferiores moueantur, superiores nunquam moueri debent; quia etsi subditi
„ quandoque turbentur, prælatorum est in mente composita perdurare.

„ Quàm benè monachi tonsis ouibus comparantur; quia reuera tonsi sunt, quibus
„ nec corda, nec corpora, nec aliquid mundanum in proprietate relictum est. *Quæ asc. de*
„ *lauacro*. Lauacrum baptismus est; de quo ascendit, qui ad celsitudinem vitæ perfectio-
„ ris intendit. Descendit autem, qui se vitæ mancipat inhonestæ. *Omnes gemellis fœtibus*,
quia & verbo pariunt & exemplo. Et *sterilis non est in eis*, quia nullus est infœcundus.] ita
B. Pater. Possis addere, *descendendo ascendere*; qui ex caritate proximorum, à contempla-
tione ad actionem se conferunt.

VERBA SPONSI. Vers. 3.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
» Sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquiũ tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absq; eo quod intrinsecùs latet.	*Sicut funiculus coccineus, labia tua, & eloquium tuum decorũ. Sicut cortex mali punici gena tua, extra taciturnitatem tuam.*

LITTERA.

§. 1.

OLIM & virgines, & nouæ nuptæ seu matres vittis redimiri solebant; quod alio me loco memini docuisse.[c] fuit autem vitta tàm virginum, quàm matronarum duplex, vna maior, quæ *mitra* quoque dicta, qua capilli contegebantur; de qua hîc non agitur; altera verò minor, quæ etiam *resticula* (vt loquitur D. Ambros.) vel, vt alij, *resticulum*, vocabatur, & superiorem illam funiculi more constringens, ad collum descendens, illic in nodum colligebatur. Vtraque sæpè coccinea fuit, de minore docet Salomon, de maiore Catullus; carmine de Parcis.

c Comment. in Senecæ Oedipum v. 413. & in Thebaid. v. 506.

At rosea niueo residebant vertice vittæ:

Sic legendum. quia cano capite anus istæ tremulæ erant. Et quia matronarum vitta inferior laxior, quàm virginum: ideò (vt hoc obiter dicam) fortè Poëta idem, cecinit, de iam deintegrata à sponso;

Non illam nutrix Oriente luce reuisens,
Hesterno poterit collum circumdare filo: hoc est, vitta ista: nisi

malis ad *Parthenomantiam* referre, de qua dixi Magicarum disquisitionum lib. 4. Tali ergo filo, seu vittæ, confert sponsæ labia, vt indicet ea nec nimis esse depressa, nec nimis hiulca vel prominula; sed modica & æqualibus vtrinque lacunularum rimis, rotunditate arcuata, quasi filo rubro circinata, & summos dentes imis labris, etiam dum ridet,

conte-

contegentia. *coccinea* dicit, vt intelligas non fusca, lurida vel liuida esse; sed rosea & corallina, splendore quodam rutilantia, velut ex purpura ignescente.

Eloqvivm] ipse loquelæ & pronunciationis modus, vocis tono concinnus, oris gestu, & spiritus moderatione gratus; non agrestis, vastus, raucus, & insuauis. Hebræis Midabar. LXX. λαλία σȣ ὡραῖα. מדבר

Dvlce] decorum & venustum, sic sumitur vox Hebræa: & tale Latinis, *dulce loqui, dulce ridere.* נאוה

Fragmen] cur totum pomum malit Ezræ filius, nescio: nec etiam, cur alius, tantùm de fissili putamine mollem rimulam agente. fallitur; quia de genis hîc non de labiis, agitur. Intelligo dimidiam mali punici partem: & malo *mali*, quàm pomi. quia *mala* ad *malum* decora allusio. A Chaldæis Thalmudicis genæ istæ vocantur, *malogranata faciei*, teste Mercero. Rakath vult Cammius significare tempus, cui perperam hîc assentiuntur viri eruditi [a] Tempora minimè tumida sunt, & Iarrius fatetur vocem Hebræam, denotare tumorem. malæ decenter tument, sed & rubent, & modicè carnosæ sunt: quæ non ita temporibus conueniunt. Pomum *Punicum* à patria dictum, quia frequens Africæ: *granatum* vocant, à granulorum multitudine. Cuius si fragmen medium consideres, cernes, exteriùs in dimidiæ sphæræ orbiculum tumescere; interiùs, purpureas granorum diuitias ostentare; si duriusculè contrectes, etiam ruborem manibus affricare. Genas ergò dicit tumidulas, & ad dimidij pomi formam penè rotundatas; & naturali quasi purpurisso fucatas, ardorem paris flammæ intuentibus ingerentes. רקת

a Pagninus, Gualacer. Arias. Luisius, Mercerus.

Qvod intrinsecvs latet] Luisius, vt illam de cæsarie oculos contegente sententiam probet, hîc quoque legit; *Latent.* sed veteres omnes (quod sciam) *sup. v. 1.* & hoc loco legêre, *latet.* sicque Rom. Complut. Reg. & alij codices. Symm. quidem; αἱ παρειαί σȣ σκεπομέναι καλύμματι. *genæ tuæ tectæ operimento.* Sed metaphoricè sic significat, genas pudicas & verecundas. Mira est hoc loco expositio Guilhelmi. vult *Latet* poni pro, *amat latere.* Sicut apud Apostolum; [b] *qui tentat*, hoc est qui amat & solet tentare. Sensum verò esse; genæ tuæ sunt verecundæ sine hypocrisi, fuco, aut fallacia, seu veræ & sinceræ: quod etsi sponsæ conueniat, vix tamen contextus hanc phrasis nouitatem hic patitur. *Vide sup. v. 1.*

b 1. Thes. 3. v. 5.

§. 2. Mens verborum Sponsi.

Notus est funiculus coccineus Raab, quem cùm iussa, vt signum professionis fidei suæ, de fenestra suspendisset, salutem sibi cognationique suæ [c] attulit. Hic funiculus figura fuit fili coccinei, de quo nunc agimus: Nempè fidei professionis, & charitatis Ecclesiæ.

c Iosue 2. v. 2.

Angelomus; *Labia* (inquit) Ecclesiæ *cocco* assimilantur quia Dominici sanguinis precium, quo redempta est, prædicare non cessat, & in prædicatione, ab ardore sanctæ charitatis flammescit, & auditores suos in dilectione Dei ardentes efficit.]

Theodoret. hic. Angelomus.

Sed accuratiùs hoc discussit D. Nyssenus, aptè connectens cum præcedentibus. Tradit considerari, quo pacto *dentium* adminiculo, *labiorum* venustas cohonestetur. Nam *dentium* hoc est Doctorum institutione fieri, vt *os* Ecclesiæ, hoc est Doctores, rectè loquatur. Propterea *dentes* primùm radi & ablui, neque *steriles* esse, sed *gemellos* gignere: atque tum demum *labra* specie quadam *coccinea* ornata conspici, cùm vniuersa Ecclesia ratione consensûs fit labium vnum & vna vox. Per *funiculum* doceri Ecclesiam, de consensu animarum, debere vniuersam esse funiculum vnum, vnamq; cathenam ex diuersis sententiis connexam: *coccineo* vero colore nos doceri, vt ad sanguinem quo redempti sumus, respiciamus, ac semper in ore feramus confessionem eius, qui nos sanguine suo coëmit. Nam horum vtroque decus labiorum Ecclesiæ absolui, quum & fides confessioni prælucet, & dilectio cum fide copulatur. fides ergo coccineo colore, confessio funiculo significatur, de qua Apostolus. Quia *si confitearis in ore tuo Dominum Iesvm, & in corde tuo credideris, quòd Dominus illum suscitauerit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem.*] [d] Hanc Christi caritatem, & mysterium passionis dum Ecclesia sæpè loquitur confitendo, & prædicando; idque non stridulo sono furoris, nec raucisonis bombis superbiæ, sed humili mansuetudine; concentum edit Deo, Angelis & hominibus gratissimum, dulcissimumque. [e]

Nyssenus.

d Rom. 10. v. 9.

e D. Ambros. serm. 18. in Ps. 118 Iustus, Philo, Angelom. & Alcuin. hic.

Vitta nomen hoc labium meretur, tum quòd vna fide populos in vnum constringit; [a]

a VVilleramus hic. b Gregor. lib. 2. Moral. c. 28. Cassiod. & Honor. hic.

git; [a] tum quòd hominum cogitationes vagas & fluxas ad vnum illud necessarium cogit, & coërcet, vt vitta capillos solet. [b]

Post oris elegantiam (vt loquar cum Nysseno) sponsus etiam ex genarum rubore delectationem capit. Atque hanc faciei partem μῆλον, hoc est, pomum, vocare solemus. ideo *malas* faciei comparat cum cortice mali Punici. per hunc ruborem in genis commendabilem, pudicitiam per commodè laudat, ornatam verecundia; pudicitia coniugalis fidei, & verecundia honestatis; quam Ecclesia etiam externo habitu, in cunctis cæremoniis & officiis suis non obscurè præfert. confer cum Bacchi, Cereris, Isidis, Mythræ, Coræ, & ceteris gentilium initiationibus; confer cum veterum & recentiorum hæreticorum mysteriis; collatum dices lupanar, cum virginea castitate.

In *genis* sedes pudoris est, quarum rubor ab ingenuitate naturali exprimitur: sic exteriorem corporis, motus & actionum compositionem Physiognomi certum esse indicium volunt, animi interiùs sedati, & modesti, ac præstantis. Ideò primùm *malo punico* comparat; cuius cortex non granis tantùm, quæ latent intùs, ruber est; sed extima quoque parte purpureum quid præfert, suaui rubedine, ac virore discriminatum. Quin etiam pomum istud stringendi vim habet, & solo aspectu recreandi (teste Nysseno) etiamsi quis eo non vescatur. Constringit, inquam, & nutrit eorum quæ sinu suo continet granorum suauitatem: sic dura continentium & ieiuniis confecta vita, pudicitiæ custos est fidissima.

Deinde addit; ABSQVE EO QVOD INTRINSECVS LATET. vt significet, non tantum hominibus placentem verecundiam externam, sed & eas virtutum internas operationes; quas solus nouit, qui occulta videt & remunerat Deus. Vt enim putamine mali Punici, grana continentur inclusa, & per ostrinum illud decus candor tantùm pellucet; sic per has Ecclesiæ genas intrinseca sanctimonia & puritas virginea, non tam ostenditur, quàm significatur. (*Aponius & Honorius*) quæ tamen adeò clara est & resplendens, vt humani ingenij aciem præstringat, & nequeat ab hominibus vel plenè intelligi, vel condignè laudari. Etenim hanc cum ceteris virtutibus & operibus misericordiæ; nisi proximi caritas cogat, semper illam amat Ecclesia, memor præcepti Dominici, tegere & occultare: contrà quam rancida illa Pharisæorum turba, quæ suas virtutes & opera in angulis platearum buccinabat. Vide hæc fusiùs apud D. Chromatium, D. Ambrosium, & D. Gregorium. [c]

c Chromatius in 6. c. Matth. Ambr. Hexam. lib. 3. c. 13. Gregor. lib. 2. in Ezech. hom. 16.

Dicat aliquis cur fragmini potiùs, quàm toti malo punico Ecclesia assimilatur? fors quia per CHRISTVM & Ecclesiã totum malum simul denotatur. Vt enim CHRISTVS Ecclesiæ caput, sic & Ecclesia CHRISTI corpus. Singula seorsim partes, coniuncta ambo integrũ quid sunt. Quàm similia hæc duo fragmina? sed & CHRISTVS *mali punici fragmini* simillimus. Nam *malum* punicum (*meditatio est Guilhelmi*) rubei coloris est, & tenui cortice granatillorum continet multitudinem; cùm autem frangitur, grana intùs latentia ostenduntur. In CHRISTO salus multorũ quasi abscondita latuit vsq; ad fractionem, hoc est, passionem: tunc planè *operatus est salutem in medio terræ*, [d] quæ priùs in eo latebat. Nempe ex quo *verbum caro factum est*, *Deus erat in CHRISTO, mundum reconcilians sibi*: [e] ex quo Deus factus est homo, in eodẽ homine salus hominũ erat: sed sicut in semine. Verũ hoc semen ostensum germinauit in passione eiusdem mediatoris Dei & hominũ. Ideò aliquando legimus per eius incarnationem, aliquando per eius passionem redemptum esse genus humanum; illud propter semen redemptionis, istud propter fructum.

d Psal. 73. v. 12. e 2. Cor. 5. 19.

Rubor autem *mali punici* denotat ardens, quod in CHRISTO fuit, desiderium passionis: nam & ante fractionem proposito & desiderio patiendi pro nobis rubebat, qui *ad hoc venerat, vt daret animam suam in redemptionem pro multis*: [f] & post passionem magis rubuit, proprio sanguine purpuratus. Sic & Ecclesia foris quoque rubet pretioso sanguine sui Saluatoris, & intùs rubet martyrij amore, ac penitissima caritate; continet autem hoc desiderium & propositũ, donec in membris suis, velut corticis fractione, in punici granis, per confessionis & testimonij exhibitionem cunctis hoc decus manifestet. quot grana quæso & quàm similia sunt innumeræ illæ Martyrum legiones? quàm similis hac laude sponsa sponso; quæ vt ille, pro fratribus animam ponere concupiscit? Porrò laus ista repetitur postea c. 6. v. 6.

f Matth. 20. 28.

TROPO-

TROPOLOGIA.

ANIMA gemello illo (*quem v. 2. dicebamus*) fœtu comitata, non potest esse otiosa. Sed quasdam quidem virtutes *operatur coràm hominibus, vt laudent Patrem nostrum, qui in cœlis est*: quasdam verò & speciosiores solo teste Deo intùs conditas seruat; tales sunt puritas conscientiæ mundæ, & sinceritas intentionis rectæ, quarum tantus est splendor, vt à luscitioso hominum aspectu nequeant conspici; quia & Deus illas cupit latere, & homo quantùm potest occultat: Et quo occultiores, hoc Deo sunt gratiores. Has sponsa silentio inuoluit. prædicat tantùm & *confitetur* CHRISTVM *coràm hominibus*; ardentia caritate sunt eius verba, & ideo *cocco tincta*: malos corripit, & legis diuinæ vinculis innodat, ideo *vittæ* simile eius *eloquium*. Nec vtilia tantùm dicit vtiliter, sed & suauiter. §. 3.

Sunt (ait Guilhelmus) qui vtilia quidem dicunt, sed tamen insipidè & amarè dicendo auditoribus vtiles non sunt. Mulcendi ergo sunt auditores sermonis dulcedine, ne vtilia inutiliter audiant. Vnde scriptum est. *Qui dulcis est eloquio maiora percipiet.*[a] Item, *sapiens in verbis seipsum amabilem facit.*[b] Item, *verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.*[c] E contrario autem, verbum amarum, amicos solet tollere, & inimicos solet instigare.] Guilhelmus.

a Prouer. 16. 21. b Eccl. 20. 13. c Eccles. 5. v. 6.

Comparatur etiam hæc anima *malo punico*, quia fouet in sinu suo cogitationum & desideriorũ optimorum grana pulcherrima, quæ se oportuno tempore proximis in salutarem cibum ac potum, vt grana punica, promunt & aperiunt: plura tamen semper & maiora sunt, quæ *intrinsecùs* clausa manent, quàm quæ fidelium oculis exponuntur: *Sic Philo.* Philo.

O verè laudabilis verecundia (*Rupertus ait*) vbi & intùs conscientia munda, & foris est facies verecunda? Nam vbi est aliquid quo mens erubescat, non adeò laudabile est, si conspectam faciem rubor perfundat.] Deinde dicit *malum Punicum* significare quoq; religiosum silentium; olim, per mala punica vestis Sacerdotalis in medio tintinabulorum posita, significatum. *Exod. XXIIX.* quia hæc virtus gratiosa solet esse oculis intuentium, & interdum suo silentio non minùs ædificare, quàm sermo prædicationis. Hinc possumus colligere laudari animam, quæ nouit discernere tempus ex caritate loquendi, & tempus ex religione tacendi. Rupertus.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA. §. 4.

HAc religiosi silentij, & fructuosæ, ac caritate plenæ locutionis laude, Deipara præcelluit. Huius (teste Ruperto) *labia* fuère *sicut vitta coccinea*; quia verba eius semper fuere concordia veritati. Nam veritatis principium est, vt quis contra Deum se non defendat, sed sit accusator sui. Eua amicitiam inter se & Deum proterua defensione dissoluit. Si *vittam* huiusmodi habuisset, si vinculo perfectionis, quod est dilectio, sese creatori astrinxisset, paries inimicitiarum in medio non surrexisset.] *In labiis* MARIAE *confessio & pulcritudo est*; *in labiis* MARIAE *sanctitas & magnificentia est.* Eua Deo muta fuit: MARIÆ anima Deum ardentissima mente suauissima voce magnificauit, se autem ipsam humiliauit: caritate ignea sic Deo colligata adhæsit, vt vnus cum eo spiritus esset: ideo *labia* eius *coccineæ vittæ* similia. Sed & ideo talia, tum quia dissentientes ad vnitatem semper conata fuit reducere & conatur etiamnum hodie, *vt idipsum omnes sentiant & dicant*: tum quia vdum illud membrum & lubricum, taciturnitatis virtute prudenter præ cunctis compescuit. Quæ virtus non minima est, cùm dicat Isaias, *Cultus iustitiæ silentium.*[d] & Iacobus Apostolus. *Qui in verbo non offendit, perfectus est vir.*[e] Rupertus.

d e 32. v. 17. e c 3. v. 2.

Parùm est (ait Guilhelmus) si dicam *in ore eius non esse inuentum mendacium*, cum ab ore eius nec verbum quidẽ sonuerit ociosum. Nec enim vel leuiter verbi mater Guilhelmus.

a c.6.v.5. " verbo poterat offendere. *Vir pollutus labijs ego sum,*[a] ait Isaias: & subdit causam, *in medio* " *populi polluta labia habentis ego habito.* Eximium & singulare fuit MARIAE in medio talis " populi habitare, & labia prorsùs impolluta seruare. Habitans inter peccatores tam per- " fectam ori suo posuit custodiam, vt nec leuiter delinqueret in lingua sua. Nonne hæc " labia sunt *vittæ similia.* Sicut enim *vitta* fluentes capillos stringit, ita se *labia* eius per dis- creti censuram silentij stringebant ne quod ex eis verbum inordinatũ, vel inutile efflue- ret. Lingua eius, æquè vt aliorum, in vdo erat; sed non vt aliorum lingua labebatur; quia discretionis vitta constricta, non nisi vtilia & vtiliter loquebatur, *Diffusa* hæc erat *gratia in labijs eius.* Quare non poterat non eloquium eius esse dulce. non tantùm sibi cauebat à noxiis & inutilibus verbis, sed etiam ab vtilibus, cùm tacere meliùs, proferen-
b Matth.12. v.34. " dis. Quis vnquam tam dulci fuit eloquio, quam mater dulcedinis? si *ex abundantia cordis* " *os loquitur*;[b] quid poterat cor dulcedinem redundans eructare, nisi verbum dulce? quid poterat nubes illa dulcedine grauida stillare, nisi dulcedinem; nisi mel & fauum?

Sed cur *vittæ coccineæ labia similia?* Per rubentem coccum (vt dixi) passio Dominica significatur. itaque sicut vitta coccinea labia eius, quoniam tum etiam, cùm patientem cerneret filium, silentij districtionem non remisit; adeò vt nec tam acerbus materni affectus dolor, eiulatum vel clamorem fœmineum, vel vocem vllam animi fracti indicem extorqueret. Viderat filium *sicut agnus coràm tondente obmutescit, non aperientem* in passione *os suum:* filio compatiens mater stabat iuxta crucem, doloris acerbitatem sacro silentio premens. Antea *labia eius vt vitta* fuerunt, tunc autem reuera *vittæ coccineæ* si-
c Eccles.3.v.7. millima fuêre. Spiritus sanctus testatur, *tempus esse loquendi, & tempus tacendi.*[c] tempore tacendi labia eius fuere sicut *vitta coccinea*; sed tempore loquendi, sicut mel dulce fluebat eloquium eius. Tempus erat tacendi, filio tacitè cruciatus perferente: tempus loquendi fuit, postquam idem filius triumphator ab inferis remeauit. Sed quid tum locuta fuerit tacent sacræ litteræ; vt meditetur pietas cogitantis, quod exprimere nequit ratio disserentis.

Virtuti taciturnitatis agnata est vt plurimum virtus verecundæ honestatis: ideo *genæ* comparantur *fragmini mali granati.* Nam cùm filius dicit matri; *Sicut fragmen mali punici genæ tuæ:* indicat indiuiduam virginitatis eius comitem exstitisse ingenuum pudorem; in genis colorem referentem cruoris, cuius effusio mundi redemptio exstitit. Verecundia hæc non ficta, sed vera fuit: quia verecundiam mentiri veritatis mater nequiuit. Erat tamen interiùs latentis fornacis quædam dumtaxat strictura. Ideò subiungitur: *absq; eo quod in trinsecus latet*: quod soli cognitum Deo. Nam quanta fuerit puritas conscientiæ B. Virginis; quàm recta eius intentio, ille solus nouit, qui talem futuram præsciuit, & vt talis esset auxilium dedit.

ANAGOGE.

§. 5. VITTA quasi in circulum circa collum constringitur; circuli verò quia nullum est extremum: ideo beatitudo æterna vittæ potest comparari. Nam sine fine illic in perpetuum laudes beati concinunt Deo; sic eorum *labia* similia sunt *vittæ*; & quia laus hæc speciosa ex caritate non ficta procedit, ideo *vittæ similia* sunt *coccineæ.* ideo quoque illorum *eloquium dulce*, hoc est, preces ad Deum pro hominibus fusæ vim habent impetrandi. *Genæ* triumphantis illius Ecclesiæ comparantur non integro *malo punico*, sed fragmini: nam *fragmen* alterum est Ecclesia etiamnum militans. In vtraque mansiones multæ diuersis ordinibus, vt granatorum cellulis, sunt distinctæ: in triumphante nulla est macula, nec ruga, nihil cur genæ eius erubescant: sed plurima sunt in nobis digna, propter quæ non nos tantùm, sed & ipsi cœlites, si fas foret, erubescerent; Angeli, quos pudet eorum, quorum custodiæ inuigilant: beatæ animæ, quas pudet sæpè fratrum, quia homines hominum miseret, quorum patrocinium suscepêre. foris solet hîc rubor parêre: sed affectus intrinsecus latens, fons illius misericordiæ & puræ verecundiæ, nullis verbis queat à nobis explicari.

Vvlg. Edit.	Edit. Lxx.
Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cũ propugnaculis: mille clypei pendent ex eâ, omnis armatura fortium.	*Sunt turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est in Talpioth: mille clypei pendent super eam, omnia iacula potentium.*

"Vers.4. "Verba Sponsi. " "

Littera.

Mvlta complectitur Hebræum Savar, à radice Svr cum *Sade*. ideo puteni *colli* nomine, totius corporis habitum, excelsum, erectum, firmum significari; vt indicet sponsam non esse pumilam aut iunceam, sed succiplenam, iustæque staturæ, & habitiorem. Comparat sponsam *turri*, nempe *Dauidis* [a] illi, quam, expulso Iebusæo, Ierosolymæ ad hostium aduentum præuidendum, & simul ad irruentium impetum repellendum, pro defensione oppidi, rex opibus & scientia rei militaris pollens, in monte Sion exstruxerat; quæ vt ceteris celsior erat turribus, sic indicat sponsam inter mulieres eminere. de hac turri Regum historia consulenda, [b] vocatur ab Esdra turris magna & eminens. *lib.2. c.3. v.27.* §.1. צואר צוה a *Sic. Nysseni Serm.7.* b 2.*Reg.5.* & 1. *Paral.11.*

Cvm propvgnac. quòd vocis Thalpioth obscurior esset significatio LXX. vocabulum retinuerunt. quidam à Thalal deducunt, exponentes *eminentias*, quibus fauet apud Theodoret. Symmach. dum reddit ὕψη *altitudines*. Aquilia, ἐις ἐπάλξεις *in propugnaculis*, eum noster secutus, intelligens de pinnis, minis, & similibus quæ murum ornant muniuntque. תלפיות תלל

Mille] innumeri *Cassiodor. Theodoret. Psellus*] vel tot vt nihil desit.

Clypei] D. Ambros. *Serm.4. in Ps.118.* vertit, *ostia*: cur ignoro. significatio vocis & sensûs magis fauent Vulgatæ. In significatione consentiunt omnes interpretes alij; in sensu res æquè expedita. nam monilia baccata de collo sponsæ dependentia comparat *clypeis*, tum propter figuram orbicularem, tum propter splendorem & (vt sic dicam) fulgurationem, qua gemmæ & vniones, instar aureorum & chalybeorum vmbonum, repercussu solarium radiorum, oculos præstringunt. Lubenter hæc etiam retulerim ad morem antiquum, quo Deo consecrabant spolia hostibus detracta, & de tholis vel turribus suspendebant, vocabantque *anathemata*. Sic enim suspicor à Dauide turrim Sioniam, intùs omni armorum genere instructam, foris autem hostilibus clypeis & exuuiis exornatam fuisse. המגן

Ex ea:] verbis Hebræis meliùs conuenit, vt dicamus clypeos hosce appensos, quàm insculptos fuisse.

Armatvra] LXX. βολίδες, *iacula*. Sed Hebræum est Scilte per *Sin*: cuius vocis incerta est significatio, plerique pharetras exponunt. Repetit, meo iudicio, quod de clypeis posuerat, & significat hos clypeos seu scuta, fuisse, armaturam strenuorum hostium deuictorum; vel sanè fortium virorum his, cùm opus, armandorum. sanè vox illa, cum Germanica Schildt/ conuenit: & noster, more suo generalioris significati vocula sensui optimè consuluit, animaduertitque per Synecdochen Hebræos speciem pro genere posuisse. שלטי

Mira sanè varietas explicationum se offert. Quidam per *turrim* intelligunt Ecclesiam: volunt hi ipsam Ecclesiam *turri* comparari, ex quibus est Abb. Absolon [c]; qui censet Ecclesiam dici *turrim*, propter tria; altitudinẽ, pulchritudinem, fortitudinẽ. Altitudo (ait) Ecclesiæ ad sublimitatem dignitatis spectat, fortitudo ad seueritatem potestatis, pulchritudo ad venustatem virtutis. *Propugnacula* eius sunt perfecti viri, qui in sublimi consti- §.2. Verborvm Sponsi sensvs. *Absalonus Ab.* c *Ser.38.* & *39.*

„ constituti, exemplo bonæ vitæ, ceteros regunt & defenduut: *clypei* verò dependentes
„ sunt quiq; inferiores, qui scuto humilitatis & patientiç ab incursu hostium se ipsos cu-
„ stodiunt.] Minùs ideò proba hęc interpretatio censenda, quòd Ecclesia reuera non comparetur *turri*, sed *collum* Ecclesiæ *turri* comparatur. Quærendum ergò, quod sit *collum* Ecclesiæ.

Nyssenus. Nyssenus, & ex eo Psellus, censent esse B. Paullum, & similes ei perfectos concionatores. Primò describit Nyssen.[a] *collum*, & deinde vocem hanc ad Ecclesiæ membrum illud accommodat. *Collum* docet suas quasi radices inter humeros habere, & caput sustinere, ei superincumbenti esse quasi basis loco: sic caput Ecclesiæ Christum esse vniuerso corpori aptissimè cohærentē; CHRISTVM verò cum corpore per concionatores quasi connecti, & suaue iugum eius Ecclesiæ imponi, & ab iis ferri & circumgestari. In *collo* reperiri ossa & arteriam; & ossa quidem non contumacia & continua, vt tibiarum & brachiorum; sed multipliciter spondylis seu verticillis diuisa, sed neruis & ligamentis variis connexa, flexibilia, & omnem in partem moueri apta: Arteriam verò esse spiritus receptaculum, qui extrinsecùs immissus in nos influit, & per quem ignis, qui corde continetur, ad operationem naturalem suam excitatur. Habet etiam *collum*, quasi ianuam alimentorum, guttur & laryngem qua cibi in corpus inferuntur. Denique addit in arteria illa superiore, vniuersam vocis articulatim efformandæ officinam esse. Per concionatores etiam sæpè totum corpus spiritum illum recipit, quo agitante calescit ad bonum, & cor humanum quasi ignescit. Habent iidem vim altricem, nempe doctrinam; per quam toti Ecclesiæ corpori vires suæ conseruantur. Nec deest conditio aut aptitudo illa verticillorum. nam ex singulis in populo Dei collectis, quasi vnam charitate catenam spondylorum efficit concionator probus, quæ flecti & erigi possit, in quodcunque necessitas latus postulârit. cùm docet vt humiliter sapiamus, collum flectit; cùm vt in supernis sit conuersatio nostra, idem erigit; cùm mala vitare, & ad bona nos iubet extendere, tum in latus vtrumque magna motus agilitate conuertit.

a Homil. 7.

Tale *collum* exstructum est à *Dauide*, hoc est, rerum omnium creatore, Regum Rege Deo, veri Salomonis parente; qui hominem initiò condidit, vt *turris* esset, non terram adspiceret, sed erectus ad cœlum vultus ferret; qui deiectum, gratia sua rursus restaurauit; qui muniuit eius *propugnacula* custodum Angelorum multitudine, quæ *collum* hoc vndique cingit; qui *clypei* sunt, *armatura fortium*, pro Ecclesia excubantium & depugnan-
„ tium; quod pollicitus Dauid cùm caneret;[b] *Immittet Angelus Domini, in circuitu timen-*
„ *tium eum: & eripiet eos*, quo loco Nyssen. vertit; *castra muniet Angelus Domini vndiq; circum*
„ *timentes eum, ac liberabit ipsum*. Hæc ferè Nyssen.

b Ps. 33. v. 8.

Philo. Magis adhuc placet dicere cum Philone Carpathio; hoc *collum* esse, quæ in Ecclesia firmiter erecta stat columna fidei, super omnem humanam sapientiam sic eminens, vt inter viburna cupressi: per quam iustus vita viuit spirituali, & à capite CHRISTO succus omnis influit, & spiritûs sancti dona primitus hauriuntur. Hæc *sicut collum* capiti corpus, sic Ecclesiam sponso coniungit. hâc interprete, & per sermonem internuncia, virtutum robur omne in Ecclesiæ membra dimanat; non secùs ac motio & vires corporis humani cum neruis, quorum in capite radices, per colli traducem deriuantur. Deinde sicut debiles & parùm robusti censendi, quibus tenue, breuè, aut macilentum est collum; contrà firmi fortesq;, quibus ceruix torosa, & ampla, & erecta: sic qui modicæ aut tenuis fidei sunt, ad spiritualia certamina sunt imbecilles. Denique fides vera humi circa sensilia non repit; sed in cœlum erecta, fertur in Deum desideriis & contemplatione, transilit & transcendit visibilia hæc omnia, estque nobis vice *turris* munitissimæ, & malorum omnium propellit incursus. Ab adultis non obtinetur; nisi peccata, hoc est Iebusæi, prius animo eiiciantur. Alta est, vt cœlos penetret; erecta, vt non deflectat,
" firma vt non deficiat; *contra* quam *portæ inferi non praualebunt*. *Propugnaculis* cincta, libris vtriusque testamenti, & decretis Pontificum ac Conciliorum; vnde & hostibus fidei Catholicæ Romanæ certa vulnera infligantur: & qui vulnerant, si se intra munitiones contineant, ipsi nequeant vulnerari.

Millenario numero comprehenduntur omnium generationum iusti[c] *Clypeorum* fit mentio, vt intelligamus inanem sine bonis operibus esse fidem (vt optimè Philo & Aponius

c Sic Honor. & Rabbini apud Galatinum lib. 6. c. 3.

Aponius notarunt) Nam *clypei* isti sunt monita & exempla Sanctorum & aliorum, qui nos præcesserunt; quos Ecclesia de manu & potestate dæmonis ac peccati eruit, & has exuuias calamis scriptorum, & linguis concionatorum nobis suspendit ante oculos; vt meditando & imitando illis nos tegamus, quemadmodũ Teucrum ferunt sub septemplici fratris scuto latuisse. Hic videre licet *armaturam* & πανοπλίαν securissimam cunctorum, qui sunt, erunt, fueruntúe *fortium*. nullum impendet periculum, cui hîc non inueniatur scutum idoneum repellendo. Nulla tamen de his, vt de Pelidæ quondam armis, futura contentio. sumat vnus, sumant mille: cunctis armamentarium sufficiet. Possem addere huc spectantia nonnulla ex B. Gregorio Magno *lib. 2. super Ezechiel. hom. 15.* sed vereor ne nimis videar prolixus.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Theodoretus*

THEODORETVS succinctè censet animam indicari alta circumspicientem & contemplantem, & omni Sanctorum doctrina, pro iaculis & armatura spiritûs instructam.

Tres patres.

Sed copiosiùs & meliùs tres illi apud eundem Patres: Interior, inquiunt, mentis ratio similis est *turri Dauid*, operatione & contemplatione: quæ actio est *ædificata* per virtutem diuinis mandatis *super propugnacula*, hoc est, super aduersarij tentationes. Tollitur hoc *collum* per scientiam ad summam spiritalis contemplationis celsitudinem: operatione superat hostium consilia, contemplatione ad veritatis cognitionem pertingit. *Clypei* quibus ab hostium sagittis inuulnerabiles efficimur, à parte rationali, tanquã à collo dependent. Per rationalem enim partem anima quærit bonam Dei voluntatem; & parti quidem concupiscenti persuadet, vt eam desideret; irascenti verò, vt pro ea depugnet, [a] & ex rationis præscripto ad bonum diiudicandum vtatur; loquendi autem facultatem adhibeat, ad ipsum promulgandum; gignendi verò vim, ad idem adaugendũ. Ex decem his facultatibus, nempe rationabili, concupiscibili, irascibili, quinque sensibus, pronuntiandi & gignendi vi, constat lex naturalis; quæ ad bonum peragendum decem diuinis præceptis id illi suggerentibus adiuuantur. Atque hæc quidem decem præcepta, quæ lege scripta comprehenduntur, dum ea ipsa factis exsequitur, decies multiplicans, lex naturalis, numerum centenarium absoluit. Rursùs has actiones per subiectas ipsis illas decem facultates decies multiplicando, millenarium implet. Et hoc modo, vt dictum est, *mille pendentes clypei*, significant legem tum scriptam, tum naturalem, quæ sibi mutuò sunt ornamento, dum ex ea sponsæ parte quæ rationis est compos, tanquam ex *collo* ipsius dependent.]

[a] *a mutilus hic est codex puto scripsisse,* sentiendi vim, vt rationis præscripto *&c. patet ex seq.*

Iidem *clypei omnis armaturæ* vice sunt, quatenus per contemplationem meditationemque, exemplis & institutis sanctorum hominum corroboratæ & directæ, valent ad hostilem spiritualium nequitiarum impetum retundendum, & forti armato vasa captiuitatis insuper extorquenda.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Honorius.*

IVXTA omnes superiores interpretationes hæc DEIPARÆ conueniunt. Si *collum* hoc interpretere concionatores; En tibi Honor. *in Sigillo*; *collum* tuum non erat superbia extẽtum, ideò fecit te *Dauid*, id est CHRISTVS *turrim* & Ecclesiæ munimen. *collum* virginis etiã sunt de ea scribentes; qui quia per collũ cibum Dei deglutiunt, & in alios, quasi in corpus transmittunt: hi sunt vt *turris Dauid*, ab hæreticis inexpugnabiles, *cum propugnaculis*, id est, multis exstructis sententiis. *Mille clypei pendent ex ea*, scilicet defensiones sacræ scripturæ. *Omnis armatura fortium*, id est ad expugnandam prauitatem hæreticorum sacram Virginem impugnantium.] vtinam nos hac armatura instruas *Sancta* DEI *Genitrix, quæ sola hæreses omnes interemisti.*

Non

Non instruis; quia fidei modicæ, quia superbi, quia vacui virtutibus sumus, quia similitudinem tui nullam in nobis recognoscis.

Si ad virtutes ipsius Dominæ nostræ malis (Lector) attendere, de congerie quadam omnium Hailgrinus tibi interpretatur. Scribit *collum* seu ceruicem B. Virginis, eminentiam sublimitatis eius, designare, propter quam ipsa dicitur *turris Dauid*, quam in
Hailgrinus.
„ Ecclesia CHRISTVS erexit, vt esset peccatoribus munimen & refugium. *Propugnacula*
„ cum quibus est ædificata, sunt (ait) virtutes & gratiæ, dignitates & prærogatiuæ, inten-
„ tionis puritas, operum sanctitas, vis orationum & merita operum, per quæ B. Virgo
„ peccatorem pœnitentem protegit & inimicum expugnat. *Clypei* sunt exempla virtu-
„ tum per quas resistitur contra tentationum insultus, vt prudentia repellens insidias dia-
„ boli; fortitudo quæ contra impetum aduersitatum resistit; temperantia, quæ repellit
„ ignea tela concupiscentiarum carnalium. *Armatura fortium* sunt opera virtutum, per
„ quas impugnatur & debellatur Diabolus, quasi in gladio & lanceâ; qualia sunt opera
„ pietatis, misericordiæ, deuotionis, iustitiæ, vt sunt orationes, eleemosinæ, præmia bonorum, pœnæ malorum, & his similia. ad quæ cuncta nobis *Armamentarium Marianum* auxilium & copiam suppeditat abundè.

De fide Deiparæ facilè sit vnicuique eam *turri Dauid* comparare, sed quoniam aliâs de hac agendum, malo nunc differre; & video non Honorium tantùm (vt vidistis) sed & Alanum & Rupertum & Guilhelmum, per *collum* intellexisse Deiparæ humilitatem,
Rupertus. contra quam (ait Rupertus) neque inuisibilis Diabolus, neque visibilis homo hæreti-
„ cus potuit vnquam, vel poterit.] Humilitate virgo maximè Deo placuit: vnde ipsa tacitis ceteris quibus erat prædita virtutibus, specialiter cecinit, cum *respexisse ad humilitatem*
„ *ancillæ suæ*. quid mirum si hanc commendet sponsus? *collum* (ait) *tuum*; quod non riget per
a Esai. 3. v. 16. „ superbiam, vt illarum quas reprehendit Esaias; [a] *pro eo quod ambulauerunt extento collo:* sed est flexibile per humilitatem. collum hoc humilis mens erat, quæ capiti suo CHRISTO
„ immediatè per humilitatem coniungebatur. nemo enim illi, qui dixit; *Discite à me, quia*
b Matth. 11. v. 19. „ *mitis sum & humilis corde*, [b] nisi per mediam humilitatem potest cohærere. collum istud,
Guilhelmus. iucundè sine fastidio caput suum sustinebat, quia iugum CHRISTI suaue & onus esse leue norat.

Et erat *sicut turris*; cuius etymologiam Guilhelmus esse censet, dictam quasi teres. Teres non quadrata. collum hoc rotundum, quia semper æquale, purum & simplex, talis humilitas piæ matris fuit, nusquam & nunquam aspera vel angulosa. fuit etiam procera, quæ cœlos penetrauit, dum altissimo placuit. *Sicut turris* ergo, & quidem *turris Dauid*, hoc est, fortissima & inexpugnabilis. Humilitatem mater à filio didicit, ideo hac quoq; illi similis. Nam *turris* hæc *Dauid* sublimis nostri Redemptoris humilitas est. Ipse no-
c Psal. 60. 4. „ bis membris suis *ædificauit turrim fortitudinis à facie* [c] *inimici*, quando tam humilis apparere dignatus est.

Duas turres inuenio, vnam superbiæ, alteram humilitatis, cùm lego; *Omnis qui se*
„ *exaltauerit humiliabitur* (ecce turrim superbiæ ruituram.) *& qui se humiliauerit exaltabi-*
d Matt. 23. 12. „ *tur*. [d] (ecce turrim humilitatis exaltandam) illam Lucifer cum suis partiariis olim fabri-
e Isai. 14. v. 13. „ cauit dicens; *super astra cæli exaltabo solium meum, & ero similis altissimo*. [e] dixit, sed decidit in abissum. Hanc homines sæpe conati recidiuam instaurare; Primi quidem parentes,
f Gen. 3. v. 5. „ dum affectant *esse sicut Dij scientes bonum & malum*. [f] sed deiecti sunt dũ eleuarentur. quia
„ *fortis est, qui superbis resistit*. Deinde filij Adam post diluuium dixerunt ad inuicem, *venite*
g Gen. 11. v. 4. „ *ædificemus nobis turrim, cuius cacumen pertingat vsq;* [g] *ad cælum*. sed & ædificatores isti con-
„ fusi sunt, quoniam *Dominus spreuit eos*. Porro ad has turres superbiæ destruendas, verus Dauid in mundum veniens, inexpugnabilem humilitatis turrim propriis sumptibus
„ ædificauit, dicens; *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde*. Nihil enim ita confundit superbiam creaturæ, vt humilitas creatoris; & nihil ita munit redemptos, vt crux
„ redemptoris. Huius autem turris *quanta sit longitudo & latitudo, sublimitas &*
h Philipp. 2. v. 8. „ *profundum*, insinuans mirabilis Paulus; [h] *Humiliauit* (inquit) *semetipsum, factus obediens vs-*
„ *que ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum; & donauit ei nomen,*
„ *quod est super omne nomen: vt in nomine IESV omne genu flectatur cælestium, terrestrium, &*
„ *infernorum*, Porrò quod sequitur; *& omnis lingua confiteatur, quia Dominus IESVS CHRI-*

STVS

STVS in gloria est Dei patris. Proculdubiò linguas ad turrim superbiæ olim diuisas, ad turrim veri Dauid, nempe turrim humilitatis ædificandam, in præclaram quandam vnitatem significat conuenisse. Quia verò *quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod* " *infirmum est Dei, fortius est hominibus,* turris illa Dominicæ humilitatis *ædificata est cum* " *propugnaculis*, vt omni telorum genere hostis à turri propulsetur.

Quid despicis turrim humilitatis sapientia mundi huius? quid dicis in corde tuo; *si ascenderit vulpes transiliet murum,* [a] turriculæ huius? Sapientia & fortitudo propugnacula sunt humilitatis. vnde Apostolus non fuit contentus dicere, [b] *Nos prædicamus CHRISTVM crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus verò stultitiam;* nisi & adderet, *ipsis autem vocatis Iudæis atq; Græcis CHRISTVM Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei fortius est hominibus.*] Quasi diceret, nos prædicamus non tantùm *turrim Dauid*, sed & *propugnacula eius*, quoniam ex hac turre Dauid omne munimen piorum dependet, nempe *clypei seu armatura fortium.* Vnde & ille vnus inter fortes, non inueniebat in quo gloriaretur, *nisi in cruce Domini nostri* IESV CHRISTI. [c] *Omnis itaq; armatura,* hoc est, munitio & protectio piorum, in humilitate crucis est. Væ tibi superbe, quià inermis es, procul dubiò hostium victima vel præda futurus. Nil tibi & huic turri. Nil tibi, & armaturæ fortium, quæ pendet ex ea. Non dicuntur *clypei* esse in ea, sed *pendere ex ea,* quia non sunt intùs latentes, sed gloriosè foris prominentes. Siquid iam *euacuatum est scandalum crucis,* [d] & salutiferum Dominicæ humilitatis sacramentum Angelis & hominibus est declaratum. Sic non potuit MARIAE humilitas excellentius commendari, quàm vt humilitati IESV assimilaretur. *Hæc dicta ex mente Guilhelmi.*

a 2. Esd. 4. v. 3.
b 1. Cor. 1. 23.
c Galat. 6. 14.
d Gal. 5. v. 11.

ANAGOGE.

§. 5.

NIHIL Honorius, nec alij. Facilè tamen quisque intelligat, regnum cœlorum, quorum forma rotunda, & infinitorum propè graduum ascensus est, & in quibus cunctis tutum refugium, rectè *turri* comparari; quam ille cœlorum conditor Rex Regum ædificauit. *Propugnacula* eius dici possunt cœlestes mentes, quæ prauos illos in abyssum depulerunt. *Clypei & armatura,* sanctorum hominum omnigenæ virtutes & merita, quibus nos adhuc pugnantes tegi & armari debemus. vt quando inuadit humani generis inimicus, & hortatur ad desperationem? *scutum* suppeditat Pelagia, & tot alij peccatores vtriusque sexus: conatur inflare per superbiā? armabit te humilis, cuius hodiè festum colimus Franciscus. vrit libido? en tibi tot millia castissimarum in circuitu virginum, quarum exempla ardorem restinguant. atq; ità ceteris morbis remedia tibi ab hac dependent turri, vt sumas cùm egebis.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec * aspiret dies, & inclinentur vmbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.	*Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & amoueantur vmbræ. Ibo mihi ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.*

Vers. 5. VERBA SPONSI.
6.

LITTERA.

§. 1.

VBERA sponsæ comparat non capræ vel ceruæ vberibus, tunc enim nimia forent, vt Cereris mammosæ, & pannosa qualia vetularum; sed *hinnulorum,* non vberibus, quibus carent, sed capitibus, vt indicet primò rigentia & duriuscula

riuſcula eſſe. Secundo modica & rotunda. Tertio papillis ſubrubentibus. talia namque hinnulorum tenerorum capita, mole, rotunditate, & colore labrorum, quibus mixtus pallori rubor. Quarto æquali eſſe magnitudine ſicut hinnuli gemelli ſolent. Quinto ſicut petulci & coniſcatores capreoli in candente liliis campo floribus paſcuntur; ſic duæ hæ lactis lagenæ in niuei pectoris æquali æquore, exſurgunt, fouentur, aluntur, augeſcunt.

IN LILIIS.] *Floribus*, vertit Symm. apud Theodoret. Senſus eſt, qui paſcuntur inter lilia.

DONEC ASP. DIES.] vſque ad veſperam, quando cum matre paſti domum repedant. vt hoc coniungam ſententia cum præcedentibus, facio lubens: tum quia geminum eſt dictis ſupra c. 2. v. vlt. vbi iſta coniunxi: tum quia ſic accepêre Patres ferè omnes: [a] tum quia ſic diſpungunt Biblia Complut. & Regia, Romana quoque & L X X. ſic poſſunt accipi; vt & Æq. verſio quæ κοπάσῃ & κλιθῶσιν, ſicut ſuprà, *ceſſat*, & *inclinentur*.

a Vt Nyſſen. Theod. Philo, Iuſt. Apon. Caſiod. Beda. Honor. VVilleram. Haym. Alcuinus, Alanus, Anſelm. Rupertus & Decanus, Ambrã. bic. Gillebertus ſerm. 18. & D. Gregor. lib. 24. Moral. c. 10.

VADAM AD MONT.] Hoc omnino cum L X X. & Patribus, & pleriſque libris vulgatis ſeparandum à præcedentibus, periodi nota.

MONTEM MYRRHÆ] Hebræum MOR, litterarum ſimilitudine montis Moriæ ſimilitudinem memoriæ ingerit.

COLLEM THVRIS] Recentior quidam hoc loco valdè immeritò noſtrum interpretem reprehendit, quem Latini omnes Patres hîc ſecuti fuerunt. Eſto Hebraicè & Græcè ſit, *collis Libani.* Hebraicè tamen & Græcè *Libanus*, non minùs ſignificat thus, quàm famoſum illum montem. Sed thus (ait) in Iudæa non creſcit. Scio in Arabia potiſſimum, & Panchaia thura lectiſſima, memorari; ſed an ideò nullum omnino in Iudæa? neſcio. Verùm, ſint nulla: cur tamen nequeat thuris nomen omnia quæ ad ſuffitum incenduntur aromata comprehendere, vt *collis thuris*, ſit idem quod collis incenſi ſeu ſuffumigationum? nonne ſic paullò poſt dicet, *odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.* v. 11. eod. cap. Denique cum paullò ante L X X. & Chald. & omnes alij, ipſe quoque reprehenſor, non nomen proprium montis Moria, ſed Myrrhæ ſpecificum nomen receperint; aptiùs ſibi cuncta reſpondeant; ſicut ibi *myrrha*, ſic hoc loco *thuris* nomine retento. Accedit quòd ad hunc verſiculum alludens ſponſa *infra c. 8. v. vlt.* ſponſum hortatur, vt fugiat *ſuper montem aromatum*, myrrhæ ſcilicet & thuris. nonne illic ipſemet explicauit?

מור

. . . . aromate conſita multo
Scandentem iuga.

§. 2. MENS VBERVM SPONSÆ.

Salomon conſiderabat iſta ſcribens, horum vberum figuram, duas legis Moſaicæ tabulas, æquales & materiæ genere, & magnitudine, & præceptis; ſiue dicas in ſingulis, quinque comprehenſa, vt hoc loco multis Iarrius explicat; ſiue in vna de Dei, in altera de proximi dilectione. nam tunc etiam in ſingulis vnum præceptum, ſed in varia diuiſum membra fuerit. Hæ tabulæ præfigurabant *duo* Eccleſiæ CHRISTI ſponſæ *vbera*, de quibus nunc ordine congruo ſubiungitur. Quia boni natura poſtulat, vt poſtquam quis cœperit bonum potiri, velit aliis quoque prodeſſe. Sicut vbi vnum quodque animal adoleuit, naturæ inſtinctu fit, vt aliud ſibi ſimile amet gignere: pari ratione virtute præditi, gratiæ impulſu, ſui aliquam in alios imaginem deſiderant transfundere. Iam ad nubilem ætatem (vt ſic loquar) Eccleſia peruenerat, imò iam multos ſponſo pepererat; lacte turgentibus vberibus, ſupererat vt paruulos doctrinæ lacte paſceret.

Abſalonus Abbas hæc *vbera* cenſet [b] eſſe Synagogam & Eccleſiam gentium, & fusè proſequitur illam interpretationem, quam non probo, potiùs cum aliis [c] interpretor *vbera*, vetus & nouum teſtamentum, quorum dulci nectare maternum Eccleſiæ pectus diſtendebatur. Hæc vbera rotunda ſunt & teretia perfectione ſcientiæ, rubicunda caritate, duriusſcula ſenſuum ſoliditate, læta & feſtiua, hiſtoriarum varietate illecebroſa & ἰλκυστικά cunctis qui fidei clara luce contuentur. Priùs quidem vetus teſtamentum natum videatur, ſi homines reſpicimus, & noſtrî tem-

Abſalonus b Serm. 7. in Natiu. Domini.
c Philone, Iuſto, Anſelmo & Angelomo.

temporis decursum; si verò Deum, cuius æternæ prouidentiæ & dispositioni cuncta sunt præsentia, vno & eodem tempore ex vno progenitore ambo nata, & ideo gemella, & (vt ille ait) sororiantia, ambo candidæ veritatis liliis, puræ & sanctæ vitæ exemplis, & ardentis succi sententiis satura & exsultantia; pari ambo nisu in cœlum tendentia, & quasi inuicem adsilientia; Spiritus sancti aura alternatim ambo agitata, paruulos suos, Iudæorum & Gentium populos, ad pietatem enutriunt, donec *adolescant in perfectum virum*; neque id facere desinent, *Donec aspir. dies &c.* donec mortalitati huic & sæculo præsenti vesper adueniat, clarum adducens futuri sæculi mane; quo tenebricosæ huius ignorantiæ, & errorum & aduersitatum nebulæ dispellantur. VVilleramus *VVilleramus.*

donec sub fine statuto

Mundi nox abeat, & verum mane nitescat;
Ad faciem facie cùm cernent me sine fine.

VADAM AD MONTEM MYRRHÆ & COLL. THVRIS. Sponsus nobis describitur tanquam agelli cuiusdam & horti Dominus, ab Ierosolymis, vbi domus & cubile genitricis sponsæ, haud procul distantis. Hunc ita nobis delineat, satis vt verisimilis sit quorumdam coniectura, respexisse, dum hæc caneret; primò, ad montem Moria, in cuius vna parte situm templum, in alia mons Caluariæ, locus crucifixionis; deinde ad splendidum & amœnum secessum *domûs saltûs Libani*, sic à materia cedrina ex Libano petita nuncupati, [a] vbi nemus pulcherrimum fuisse docemur ex Historiæ Regum additamentis: [b] nam propter hæc plantaria, dicitur *nemore consitum*; propter peltas aureas ibi repositas, vocatur *armamentarium*; *saltus* autem propter similitudinem arboricetorum Libani montis Phœniciæ; à quo *colliculus iste*, quod aliquam illius montis imaginem exhiberet, *Libani* nomen potuit accepisse. quemadmodum legimus ab Heleno constructam in Epiro paruam *Troiam simulataq; magnis Pergama*. Horti verò sui frequentem mentionem sponsus facit, eò quòd esset vicinus illi nemori, sicut saltui Libani Regius ille hortus muro septus ad Siloam pertingens, [c] & in desertum vsque ac Iericho tendens. [d] fors iste κατ' ἐξοχὴν solet dici *silua germinationum lignorum*, & *hortus Regis*, & huic potissimùm irrigando variæ piscinæ exstructæ. [e] In hoc ergò nemus, in hunc hortum sponsa nunc inuitatur. addit persuasioni duas illecebras muliebri animo delieniendo efficacissimas, laudem & lucrum. Quid (ait) verbis tempus tero? quin contendo in rusculum, regna nostra, & inde tibi adfero gratissima thuris & myrrhæ munuscula, quibus coronæ tuæ suffumigatæ perfundantur?

a 3. *Reg* 7. v. 2. & c. 10 v. 17. & 21. *Ioseph. l* 8. *antiq. cap* 2.
b 2 *Paral.* 9. v. 16 *collato cum* d. v. 17.
c 3. *Reg.* 9. 17. & 2. *Esd* 3. v 15.
d *Ierem.* 39 v. 4. & 52. v. 7.
e *Eccl.* 2. v. 5. & 6.

Quid ista sibi volunt? Hortatus ante sponsam fuerat ad salutem proximorum: addit eo se modo iter instituere, vt eodem illam inuitet, & conatus socium se fore spondeat. Contendere namque in montes amœnissimos & sibi gratissimos, ait, agri sui sese. Vnum *myrrha*, in quo ipse mortalitatem exuerat, & per quem iter necessarium omnibus cum ipso regnaturis: alterum *thuris*, quem prior ipse sedulò excoluerat, & ritè colendi præcepta ceteris dederat. Illic se visurum, num quos inueniat agricolas imitatores sui, vt eos inuisat, & apud eos figat mansionem. In *myrrha* carnis mortificatio, vel passionum pro CHRISTO tolerantia; in *thure*, sanctarum precum deuotio continetur. [f] Hæc ergo duo Ecclesiæ se dona largiturum pollicetur.

f *De Greg. nobiscum Cassiodor. & VVilleram. de thure, Philo, Gregor. Beda, Alcuin. Angelō, Haym. & Decanus Ambian hic. de myrrha, Philo, Iustus, Apon. Alcuin. Honor. Haym. etiā hic, & Hieron. lib.* 1 *contra Iouinian consentiunt.*

TROPOLOGIA.

§. 3.

AB anima quoque idem exigit sponsus, sed & quod exigit, ipse pollicetur. Nempe lubenter illarum mentium hospitium adit, quæ corpus & *membra sua cum vitiis & concupiscentiis crucifixerunt*, & per orationum deuotarum suffragia in odorem suauitatis Deo thymiama gratum quotidie obtulerunt. Nyssenus paullò aliter, sed huc referri possunt quæ contemplatur. *Duo* in singulis hominibus esse animaduertit; quorum vnum sit corporeum & sub oculos cadens, alterum sola mente intelligi ac cerni queat. hoc animum, illud corpus vocari; & esse *gemella* ortu, quoniam animæ creatio, corporis perfectam conformationem comitetur. Quorumdam quidem hominum venenatum cibum esse peccata, hoc est, *Nyssenus.*

ſpinas quas ſerpentis inuidia procreauit: ſed animæ Deo dilectæ nutrimentum eſſe *flores* puriſſimos virtutum. His paſtas animas, ipſas quidem ſalubri ſucco impleri, & hunc *geminis vberibus* aliis, materna quadam caritate, propinare. His CHRISTVM *abiſſe in montem myrrhæ & thuris*, vt eodem illas perducat: præceſſiſſe ſpontanea paſſione, & glorioſa reſurrectione: nos quoque gratia ſua per eandem ſemitam ad eundem terminum perducere: vt qui cum ipſo *myrrha* particeps fuerit, omnino *thuris* etiam particeps fiat.

Theodoretus. Preſſiùs adhuc ſingula Theodoret. diſcuſſit; *paſcua* hæc ſtatuit eſſe ſacræ ſcripturæ & fidei myſteria: *vbera* doctrinæ fontes, qui ſingulis ætatibus congruentia ſubminiſtrent; aliis quidem lac, aliis ſolidum cibum. Propter acutè contemplandi vim dici ſimilia *hinnulis capreæ*; & quidem *hinnulis*, quia *hic cognoſcimus tantùm ex parte; tunc autem cognoſcemus ſicut & cogniti ſumus*; a *gemellis*, quia nunc *ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus; cùm autem quod perfectum eſt venerit, deſtruetur id quod ex parte eſt.* Et quia ſpiritus doctrinam & flores percipiunt, ideo *inter lilia* ſeu flores *paſci*; & ſic quidem ſe & alios paſcere, *donec* vitæ huius labores & æſtus deſinant, hoc eſt, *donec aſpiret dies*; & donec negotia præſentia, quæ *vmbris* comparantur, finem habeant, h. *donec inclinentur vmbræ*. Tam decoræ & vulneratæ caritate menti ſponſum polliceri, *Vadam mihi* (ſic Græci) *ipſi ad montem myrrhæ*, hoc eſt, pro te ſponte mortem oppetam; ſed nihilominùs mox iterùm ſurgam & ad te reuertar per diuinitatis meæ potentiam, h. *& ad collem thuris*.

a 1. Cor. 13 v. 9.

Quærit deinde, cur mors *mons*, diuinitas tantùm *collis* vocetur? reſpondet, quia mors & Deo difficilior, & nobis arcanum hoc maximè incomprehenſibile; quod *cùm in forma Dei eſſet non rapinam arbitratus eſſe ſe æqualem Deo; ſed exinaniſſe ſemetipſum formam ſerui accipientem, & in ſimilitudine hominum factum, & habitu inuentum vt hominem; humiliaſſe ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem crucis.* Et quia hoc illi arduum valdè erat propter humanæ naturæ conditionem, ideò morti vicinus, *nunc*, inquit; *anima mea turbata eſt.* Et, *Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.* Et rurſùm, *Et quid dico? Pater ſalua me ex hora hac. Sed propterea veni in horam hanc.* Vt autem ad propriam gloriam rediret, & *clarificaretur ea gloria, quam habuit, antequam mundus fieret*, id ei nec magnum, nec laborioſum, imò facilè admodum fuit. Vtrumque tamen libens fecit, nulla vi, nulla coactus neceſſitate. *Poteſtatem* enim *habebat ponendi animam ſuam, & poteſtatem iterùm ſumendi eam.* hanc ab eo *nemo tollere potuit*, ſed ipſe animam à ſe ipſo *poſuit*, vt rurſus illam ſumeret cùm libuiſſet.

Philip. 2. 6. — Ioan. 12. v. 27. — Ioan. 10. v. 18.

Trespatres. Conſentiunt tres Patres eo tantùm addito, quod *duo vbera* moralem & naturalem doctrinam intelligant, quæ ſimul profluant; quia nec ratio ſine moribus, nec mores ſine ratione docendi. *capreæ* verò aſſimilari tum propter acumen in contemplando, tum propter curſûs celeritatem in peragendo.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA VIRGINE.

§. 4. DE ſpiritualibus hæc Deiparæ potiùs intelligenda, quàm de corporeis *vberibus* conſenſu communiore receptum eſt. [b] Sed quæ hæc ſpiritualia? ſecundum Rupertum, hæc ſunt virginitas & fœcunditas. Nulli vnquam feminæ contigit, vt iiſdem vberibus lactet filium, & virgo permaneat: hæc ſola vtrumque gratiæ tantæ donum apprehendit. *Paſcuntur* iſti *duo hinnuli* penes illos, in quibus eſt ſuauis candor & odor caſtitatis. Hæc in hanc ſententiam & ſimilia quædam Rupertus. Sed Alanus vult eſſe geminum affectum charitatis maternæ: vnum, erga humanitatem, alterum erga diuinitatem filij. Attamen Hailgrinus, *duo* hæc *vbera* interpretatur affectum pietatis ſeu deuotionis, & affectum miſericordiæ, de quibus dulcedo piæ deuotionis, velut lac ſugitur; & quæ adiuncta diſcre-

b Rupertus Guilhelm. Hailgrim. Alanus. — Rupertus. — Alanus. — Hailgrinus.

discretione, velut acuto capreæ lumine considerant, qui & quanta quisque ope indigeat, & per talem considerationem discurrunt, & per promptam subuentionem accurrunt velociter, vt *hinnuli*; quibus affectus hi comparantur, propter varios subuentionum modos, quia pellis hinnulorum pulcra macularum varietate distinguitur. *Gemellos* vocat, quia hi affectus valdè similes sunt, eo quòd ex vno fonte misericordiæ & pietatis officia manant. Iidem in ingratis moriuntur & deficiunt: sed in illis nutriuntur & adolescunt, qui candore & odore bonorum operum *liliis* assimilantur. *Vbera* ista Deiparæ tota hac præsenti vita lac suum propinare non cessant, *donec veniat dies* illa, quæ corporibus de puluere reformatis adspirabit spiritum vitæ, & vitam gloriæ, *donec vmbræ* præsentis miseriæ, *inclinentur*.

Non admodùm dissimilis est Guilhelmi speculatio duplex, sed in vnam recidens. *Guilhelmus.* Ipsa quidem (ait) quia & acutè videbat intentione contemplationis, & velociter currebat alacritate sanctæ actionis, per *capream* rectè figuratur. Erat autem huic capreæ *hinnulus* vnus, mediator Dei & hominum CHRISTVS IESVS; qui corporalibus piæ matris vnus vberibus pascebatur. Sicut enim non decebat matrem verbi etiam alios parere; ita nec matrem verbi aliis sacra illa vbera admouere. Proinde sicut materna viscera sibi sanctificârat, quibus vnicus portaretur; sic etiam materna sibi sanctificauit vbera, quibus vnicus aleretur. ideo dictum est ei; *Beatus est venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* [a] Porrò eo ipso quo sibi magnum illum hinnulum (id est, verbum incarnatū) corporaliter genuit: *duos* sibi *hinnulos* (h. teneriora eius membra in vtroque sexu) spiritualiter adoptauit. Siquidem per hoc, quod facta est incarnati verbi mater corporalis, facta est membrorum eius mater spiritualis: per hoc quod caput nostrum secundùm carnem concepit, membra eius lacte pietatis alenda suscepit. Habet ergo vnicum, quem pro tempore lacte corporeo nutriuit. habet & *gemellos*, id est, ex vtroque sexu adoptatos, quos lacte pietatis nutrire non desinit. Illi corporalia matris vbera erant fons proprius; *cui communicare non poterat alius*: his duo spiritualia eiusdem matris vbera erunt fons itidem proprius, *cui non communicat alienus*. Item quot vbera, totidem hinnuli. Plenum est vberibus maternum illud pectus intùs & foris. foris quidem habet *duo vbera*, quibus pro tempore pia mater aluit filium Dei: intùs item duo vbera habet, ad alenda membra eius; vnum compassionis, alterum congratulationis. Vt enim eorū infirmitatibus maternè compatitur; sic eorum profectibus maternè congratulatur; non quòd nostris tribulationibus perpetuas eius, quibus fruitur delicias, minuamus, vel bonis nostris, quibus vtique non eget, beatitudini eius addere valeamus: sed ipsam nobis compati, est, in pressuris quas patimur gratiam nobis consolationis à filio impetrare; & nobis congratulari est, profectibus nostris perseuerantiam & augmentum à filio postulare. Cùm ergò infirmitates nostras piis precibus subleuat, lactat nos vbere compassionis; & cùm profectus nostros iuuat, lactat nos vbere congratulationis. Sic duo eius vbera sicut duo hinnuli capreæ gemelli.

a Luc. 11 v. 27.

Sed quomodo *pascuntur in liliis*? planè qui pascuntur vberibus piæ matris, pascuntur etiam in liliis; per quorum candorem munditia conuersationis, per odorem verò suaueolentia odoris significabatur. Qui contentus munditia vitæ suæ, negligit famam suam, candorem habet sine odore; qui appetens famæ non curat de munditia vitæ, odorem habet sine candore. Neuter de *liliis*, quare nec de vberibus MARIÆ *pascitur*: multo minùs qui & operibus fœdi, & opinione fœtidi inueniuntur. Vt ergò pascaris in liliis, candorem habeas necesse est in conuersatione, & odorem in opinione. In tua quidem manu non est, quid alii de te dicant & sentiant; per infamiam & bonam famam sanctis ad regnum cœlorum tendendum: sed curandum tibi, vt quod potes, sic viuas, vt non nisi per calumniam & inuidentiam de te malè sentire vel loqui queant. Alioquin quid tibi & vberibus piæ matris? non enim fœdos vel fœtidos sui lactis dulcedine censet alendos. Oportet autem eos qui pascuntur in liliis meminisse illius verbi Dominici; *Qui perseuerauerit vsq. in finem, hic saluus erit.* [b] Ideò sollicitè oportet munditiam conuersationis cum odoris suaueolentia retinere; *donec*, expleta huius tenebrosæ vitæ nocte, *aspiret dies, & inclinentur vmbræ.* dies inquam oriatur, de qua propheta

b Mat. 10. 22.

a Psal.83.v.11. „ ad Deum; *Melior est dies vna in atriis tuis super millia:* [a] donec ab huius vitæ pœnalibus tenebris ad æternæ lucis delicias assumantur, piæ matris suffragantibus precibus & meritis, quæ cum suo hinnulo *super montes Bethel* iugiter deliciatur.

Sequitur. *Vadam ad montem myrrhæ, & collem thuris.*] CHRISTVS *mons pinguis* est plenitudine charismatum; sed de hac plenitudine nemo capere potuisset, nisi ille mons mortis amaritudinem pro nobis præbibisset. quia præter sanguinem eius non est salus. Ideo *mons pinguis* factus est *mons myrrhæ*; vt stillaret super nos dulcedinem gratiæ suæ, vt nos participes faciat pinguedinis suæ. Ideò Magi in cunis iacenti *myrrham & thus* obtulerunt; mortalem myrrha, thure verò Deum fatentes, vnde Iuuencus;

Aurum, myrrham, thus, regiq; hominiq́; Deoq;.

Vtrumque piæ matri filius mysterium insinuat, cùm ait; *vadam ad montem myrrhæ*, passurus ad Caluariæ montem, venies mecum & stabis iuxta crucem: sed confide, vadam inde *ad collem thuris*. resurgam, & intrabo in gloriam meam. mox assumam te, & mihi conregnabis.

ANAGOGE.

§. 5. ANIMA virtute perfecta, planè teres & rotunda; caritate accensa, conscientiæ testimonio alacris & læta; discretione perspicax, ad bonum exsequendum velox & prompta; *capreæ & hinnulo ceruorum similis* est: condolens aduersis, congaudens proximorum prosperis, & vtroque tempore probè consulens: *vbera duo* porrigit spirituali lacte plena, quando intentioni puræ & castæ, bonorum exemplorum odorem adiungit: *pascitur in liliger is pascuis*, quando ad vitæ terminum perseuerat· euadit has *tenebrarum vmbras*, & *auroram* illam cœlestis & perpetuæ *diei* sentit *aspirantem*. Hæc transilit *myrrhæ montem*, alacriter pro CHRISTO cuncta perferens; peruadit *ad thuris collem*, & adepta iustitiæ corona, Deo carmen Eucharisticum concinit.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers.7. VERBA SPONSI. „ Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.	*Tota pulchra es proxima mea, & macula non est in te.*

LITTERA.

§. 2. MENS VERBORVM. PERGIT inuitare, vt iter simul ingrediantur ad decus & coronationem eiusmet institutum. Hortatur sponsam Ecclesiam, ne ab orationis & pœnitentiæ semitis vnquam deflectat: sic enim procul dubiò futurum, vt perfectam pulchritudinem & felicitatem, in singulis, quæ in finem vsque ei viua inhærebunt, membris consequatur. *Es*, pro *eris*, accipio more Hebræo cum Nysseno, Ruperto, & multis aliis. [b] Capio hoc igitur de perfectione triumphantis Ecclesiæ, in qua *nihil coinquinatum, quæ sine macula & ruga est.* [c] Dum militat multos continet maculosos, non leuibus tantùm labeculis, sed & deformissimis & lethalibus illis, per quæ quis tamen non excidit è naui Ecclesiæ. Hic omnes imperfecti sumus, & licet per pœnitentiam sæpiùs eluamur, multas tamen iterùm sordes contrahimus quotidiè, nec est tam bonus; qui dicere non teneatur, *Dimitte nobis debita nostra.* sequor B. Augustin. *ep. 89. ad Hilar. & lib. 1. retractat. cap. 19. Theod. & Bedā hic.* Qui de Ecclesia militante [d] accipiunt, necesse est dicant, *maculam & rugam* tantā tamq; deformem intelligi, vt reliquæ pulchritudini præponderans, eam deformet & faciat vt totum corpus fœdum, & mutilum, & rugosum dici mereatur

b Beda. Aug. Theodoret. mox citandis.
c Ephes. 5. v. 27.
d VVilleram. & alii.

reatur. *Vide Riber. c. 2. lib. 4. de Templo.* Hîc deficit contextus Aponij, sed quia Lucæ Abbatis epitome verbis Aponij contexitur, eam nomine Aponij citabo.

TROPOLOGIA.

ANIMA virtutibus illis, quas memorauit, prædita; etiam hîc inchoatiuè meretur dici tota pulchra, & immaculata; ratione saltem partis potioris. Nam licet (vt ait Philo) nemo sine peccato viuat, *nec infans vnius diei.* [a] licet scriptum sit; *si dixerimus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non est*, [b] &, *stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*, [c] item *in multis offendimus* [d] *omnes*; tamen dum fidelis anima se à peccatis quotidiè per pœnitentiam mundat, dum quotidie minora peccata cum lacrymis lauat, & à maioribus sibi cauet; quamuis peccet frequenter, nihilominùs per assiduam pœnitentiam perpetuò munditiam suam seruat. Hinc eidem alibi præcipitur; *sint omni tempore vestimenta tua candida*, [e] & illud; *Iustus ex fide viuit* [f]: quamuis enim mox vt peccat à iustitia deuiet; tamen dum semper credit in eum, qui iustificat impium, & assiduè sub eius fide peccata sua deflet, per assiduas ablutiones iustitiam suam retinet.] Sic Philo. §. 3.

Philo. a Iuxta Sept. LXX. b 1. Ioan. 1. v. 9. c Iob. 25. v. 5. d Iac. 3. v. 2. e Eccl. 9. v. 8. f Hab. 2. v. 4. Rom. 1. v. 17.

Tres patres autem: *Totam pulcram*, aiunt, quia pulcra mente, corpore & anima. *Corpore*, quia per actionem à variis vitiis purgata, & virtutum moribus excellens. *Anima* verò, quia ab omni improba cupiditate seiuncta, & sermonibus decorata mandatorum. *Mente* denique, quia à vilibus quoque & exilibus cogitationibus liberata, splendida, & per Spiritus sancti gratiam, quasi diuina fuit effecta. *Tres patres.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA B. VIRGINE.

TOTA *pulchra*, quia nulla macula fuit in ea, nec actualis nec originalis; Si vnquam hæc macula fuit; certè fuit cùm verum non erat dicere, *tota pulchra.* quomodo potuit vnquam verbum veritatis verum nō esse? sed hoc pressiùs, in POLEMICIS, te fauente Domina mea. Nunc adscribam quæ alij dixêre. §. 4.

Alanus; *Tota pulcra*, id est anima (inquit) & corpore, *amica mea* per gratiam & per opera; *& macula non est in te.* Quia nullum credimus in virgine ante & post conceptum fuisse peccatum.] *Alanus.*

Rupertus refert ad tempus vitæ alterius. Nunc quidem (ait) *pulcra es*, sed nondum apparuit, quod *tota pulcra* sis, & quod *macula non sit in te*: quod scilicet virgo conceperis, & genueris, & virgineis vberibus me lactaueris. Hoc prædicabitur gentibus &c.] Longiùs abit. Nullum enim tempus fuit, quo matri pius filius hæc verba dicere non potuerit. *Rupertus.*

Quare nec placet quod Guilhelm. censuerit, hæc à filio dici consolatoriè matri iuxta crucem stanti; minùs etiam placet, quod, contextu prorsùs inuito, diuersimodè filium & matrem totos pulchros volens ostendere; sic explicat, vt Deiparam dicat originale contagium contraxisse ex Adam, sed eo mox absorpto sanctificatam. Scio multis hoc patribus fortè visum: sed non arbitror eos, si hoc asserunt, hunc versiculum de Deipara satis consentaneè accipere posse. Nam illo ipso tempore, quo Dæmonis (quod horreo) mancipium erat; certè *macula* tum in ea; nec ipsa, *tota pulcra* dici merebatur. *Guilhelmus.*

ANAGOGE.

DE triumphante Ecclesia rectissimè Theodoret. Ideò Anagoge hîc cum litterali sensu prorsùs eadem est. certè tunc Ecclesia de pulchritudine sponsi *tota pulchra*, ex ipsa luce tota lucida, *de claritate in claritatem*, & §. 5.

Honorius. Dei transformata imaginem, æternùm splendebit. [a] Honorius Anagogen accuratiùs
» paullò proponit, superioribus & sequentibus connectens, his verbis; *Mons* quem Rex
» adiit est cœlum, quod CHRISTVS subiit: hoc est, *mons myrrha*; *& collis thuris*; hoc est ha-
» bitatio Martyrum & Confessorum. Ibi conspicitur *amica tota pulchra*, quæ est Ecclesia
» regnans, in omnibus ordinibus suis gloriosa: *& macula non est* in ea, quia illa aula non
» recipit vllam peccati maculam. Et quia Angeli sunt sine peccato, oportet & eos esse sine
» macula peccati, qui eis sunt coæquandi. Hæc *venit de Libano &c.*

Mox tam pulchram & immaculatam blandiùs pergit aduocare.

Vvlg. Edit.

Vers. 8. » Veni de Libano sponsa mea, veni
» de Libano, veni: coronaberis de
» capite Amana, de vertice Sanir
» & Hermon, de cubilibus leonũ,
» de montibus pardorum.

Edit. Lxx.

Veni à Libano sponsa, veni à Libano: venies, transibis à principio fidei, à capite Sanir & Ermon, à latibulis leonum, à montibus pardorum.

Littera.

§. 1. Verba Sponsi.

MVLTA hîc contra Neotericos quosdam dici possent, sed breuiter proponã quod sentio. Primò, qui volunt sponsam vocari in *montem Libanum*, coguntur Hyperbaton agnoscere, quasi dicat: *veni, coronaberis de Libano, & de cap. Amana, & de vert. &c.* quod minùs necessarium est. Rectiùs quoque videtur, vt eam ex Libano dicamus per sponsum euocari, eundem & alios, qui hîc nominantur, montes visuram, & floribus eorum coronandam; vt Patres antiqui ad vnum ferè sentiunt, & verba manifestè sonant.

Secundò displicet quorundam etiam veterum [a] sententia, hîc agi de magno illo & famoso monte *Libano*; qui nimis remotus erat ab Ierosolymis, & domo sponsæ: non placet etiam, intelligi de domo saltûs Libani. nam nec ibi cubile sponsæ fuit. Verùm opinor accipiendum de ipsa Ierosolyma, quæ in S. scriptura non rarò *Libanus* vocatur; [b] & nominis causæ valdè idoneæ, iam olim à Fran. Ribera sunt obseruatæ *ad Zachar. c. 11. num. 3.* Ierosolymam ergò egredi sponsa iubetur.

a *Tertull. lib. 4 cont. Marcion. c. 11. D. Gaudent mox citandi, Caßiodori & aliorum hic.*
b *Ezech* 17. v. 3. *Zachar* 11. v. 1.

Tertiò iubetur venire, non ad illum montem Phœniciæ Libanum; qui Iudææ præcipuus est, teste Tacito, [c] situs ad septentrionem Palæstinæ, versùs occidentem ad Phœniciam vsq; pertingens, Diodoro Siculo; [d] & à Strabone [e] Antilibano annumeratur; ab oriente verò modico interuallo seiungitur à monte *Galaad*; qui propterea *caput* eius seu initium nuncupatur à Ieremia: [f] nec ad *saltum Libani* Regiam illam amœnitatem; quia non vt Rex Salomon nunc loquitur; sed inducit seipsum quasi pastorem quendam; cui non procul ab vrbe rusculum quoddam amœnum fuerit, in quo, ad imitationem ipsius Iudææ montium, quibusdam colliculis editioribus, quæ hîc legimus *Amana, Hermon, Sanir*, nomina indiderit; & herbis, floribusque optimis diligenter consenerit. Sic tamen de his collibus loquitur, quasi de veris illis montibus loqueretur. Nam ideò de spelæis ferarum adiungit, quæ in his montibus erant plurimæ. Significat præterea vocabulo *coronandi*, se illam periculi & damni expertem seruaturum, & vt victricem, laurea cohonestaturum.

c *Hist. lib. 5.*
d *Bibl. lib. 14.*
e *lib. 16. Geograph.*
f *c. 22. v. 6.*

Quartò notandum, non agi de corollis sponsalitiis, cùm iam sit marita, & cuncta nuptiarum sollemnia non nuper celebrata: sed quoniam adhuc durat ardor coniugalis, ideò, amatorium munus, corollas pollicetur, quod in illo Nasonis carmine moris fuisse indicatur:

Quin

Quin etiam turdoq; licet, missaq; corona
Te memorem Dominæ testificère tuæ:

Vel potiùs alludit ad confecti certaminis palmam, atque victoriæ testimonium. hoc malo, cum D. Gregorio, Iusto, Cassiodoro, Willeramo, Beda, Haymone, Alcuino, Honorio, Anselm. & aliis Latinis Patribus. Moras igitur nectentem, crebra vocationis iteratione vehementiùs vrget, amœnitatem viæ & termini ostentat, præmio proposito excitat, & periculi metum tollit. Pro, *veni*, Hebraicè est ITTHI. *mecum*, sed subauditur *veni*. sensus, non sola, sed mecum viam inibis. אתי

De Libano) ab Ierosolymis, vbi nimis diu hæres.

Coronaberis) scilicet confecto hoc itinere, beata eris, quia victrici corona caput cingêre. Hebræum TASSVRI, LXX. vertunt, *transibis*. meliùs noster, qui deduxit à radice ASAR, *beauit*; & maluit habere sensûs rationem, quàm Grammatices Massoretarum, cui se nimiùm quidam hodie addicunt. תשורי אשר

De capite) caput vocat præstantissimam montis partem. idem Hebraismus est apud Prophetam; *Mons in vertice montium*, [a] pro, in montium excellentissimo. a *Isa.* 2. *v.* 2.

AMANA] Gillebertus *Serm.* 29. legit, *Sarmana*, & explicat populum vanum & coangustatum: sed frustrà, quia lectio illa penitùs corrupta. LXX. ἀπὸ ἀρχῆς πίστεως, *à principio fidei*; ponentes etymologiam nominis Hebræi pro ipso proprio nomine; propter mysticum, opinor, sensum. Clariùs noster cum Aquila ipsum nomen proprium seruauit. Sed quid, *Amana*? Chaldæus confundit cum flumine Abana; quod etiam fuisse vocatum Amana, volunt *ex* 4. *Reg.* 5. *v.* 12. ex versione LXX. quarundam editionum, & quibusdam exemplaribus Hebræis; in quibus, pro *Beth*, positum *Mem*: sed meliores codices vtriusque linguæ ibi, *Abana* retinent, quod & D. Ambros. confirmat. Cassiodor. Honor. & alij multi, *Amana* volunt eumdem esse montem cum *Amano*, qui Siriam à Cilicia separat, & in S. scriptura *Ararath* dicitur, pars (vt crediderim) Tauri. Sed meo iudicio, Libanus non est pars Tauri, neque Taurus ad Iudæam pertinet. quare puto *Amana*, ab Amano differre; & esse aliquem amœnum Libani collem. *Gillebertus.*

De vertice) de capite, vt priùs.

HERMON] falluntur qui hoc nomen à vastando seu desolando deducunt: quod est HERMON per *He*. nam noster initialem habet *Cheth*, & deducitur à radice CHARAM, quæ significat consecrare, seu in anathema deuouere; & quia talia occidebantur, vel comburebantur, etiam significat necare seu occidere. Sic ergò vocatum *Hermon*, iugum quoddam Libani præcelsum. [b] Hermoni prætereà nomina sunt, *Baal, Hermon, Sarion &* *Sanir*, & *Sion* per Sin. [c] Quo igitur pacto hìc *Sanir* & *Hermon* distinguuntur? Sicut Taurus & Caucasus vnus idemque mons est; non tamen eodem loco vocatur Taurus, vbi vocatur Caucasus: sic etiam idem *Libanus*, vno vocatur loco *Hermon*, alio loco vocatur *Sanir*; & ideò Hermon & Sanir aliquando distinguuntur, vt hoc loco, & *lib.* 1. *Paralip.* *c.* 5. *v.* 23. vbi etiam eadem planè ex causa distinguuntur *Hermon*, & *Baal-Hermon*. Sic etiam puto sumi *Horeb*, *Sinai*, & *Pharan* de collibus eiusdem montis. חרמון חרם b *Iosu.* 11. *v.* 17. c *Iud.* 3. *v.* 3. d *Deut.* 3. *v.* 9. e *Deut.* 4. *v.* 48.

CVBILIBVS] Aquila, habitaculo.

LEONVM] parùm refert quod Heb. sit *Leænarum*. Sæpe gens illa fœmininis vtitur pro masculeis.

Pardorum) D. Gaudentius, [f] legit; *Leopardorum*. solent ista confundi: nonnulli tamen ita distinguunt. *Pardalis* commune mari fœminæque nomen: masculus, *pardus*; fœmina, *panthera* vocatur: quæ si se misceat leoni, fœtum carere nomine proprio; si, quod frequentiùs, leænam pardus incestarit, nasci *leopardum*; hunc (vt mulos) sterilem esse. f *Tract.* 8.

§. 2. MENS VERBORVM.

Historicus sensus huius vers. 8. iste videtur. Ecclesia tota primò lauacro vitæ in baptismo, post etiam in igne, festo Pentecostes die, Spiritu sancto super eam descendente; planè iam dealbata, *totaq; pulcra* videbatur: sed adhuc hærebat Ierosolymis. quare sponsus, volens eam per totum orbem fidei lumen circumferre; ter nunc euocat, & iubet secum venire in hortulum, qui totus iste mundus est, diligentissimè ab eo, cuncto plantationum genere, excultus. Ter vocat, quia quicquid (vt ait

D. Gre-

D. Gregorius) Ecclesia operatur, in fide, spe, & caritate subsistit, & his tribus virtutibus roboratur ne in hoc itinere lassescat. De his tribus virtutibus etiam accepit VVilleramus: Cassiodorus vult ter vocari, vt moneatur debere esse perfecta cogitatione, ore, & opere. Tres etiam coronæ, de tribus lectæ collibus vnius montis, promittuntur, vt tribus virtutibus correspondeant. Vnde fortassis & caput visibile Ecclesiæ Rom. Pontificem triplicis coronæ tiara exornari receptum.

Tria quoque hoc vers. facit sponsus. Primò ostendit quantum hoc itinere voluptatis sit perceptura. Videlicet sicut olim Israëli iucundissimum fuit, expulsis tyrannis Og & Seon, & deuictis Cananæorum gentibus, hos vertices montium, per quos in-
a Deut. 3. gressus exercitus fuit, [a] transcendere & calcare, & inde cernere, & adire promissam sibi terram lacte ac melle manantem: Sic Ecclesiæ suauissimum fore contueri ex editis virtutum speculis vndique victam infidelitatem, & vernare flores humilitatis, caritatis & aliarum virtutum; *Pardum accubare cum hædo, leonem cum agnis, nullas in monte toto feras*
b Esai. 11. v. 6. *nocere,* [b] *deserta & inuia solitudini gloriam* [c] *Libani datam, decoremque Carmeli & Saron;*
c Esa. 35 v. 1. *in terra sitienti riuos & stagna aquarum erumpere; in solitudine nasci cedrum, myrtum & lignum*
d Esa. 41. v. 19. & 43. v. 19. *oliuæ.* [d]

Secundò excitat sponsam proposito brauio; & imminentem capiti coronam gloriæ & salutis, propositam legitimè certantibus, quasi manu ostentat; cùm nominat regiones, quarum illa velut in triumphorum ferculis simulacra ante se sit latura. Primam *de Amana,* fidei scilicet coronam, quam semel professa ad mortem vsque retinuerit. Proximam *de Sanir,* prædicationis videlicet, qua lucernam aliis prætulit. Nam prædica-
e Ps. 118. v. 104. tores dentes esse, iam ostensum; & verbum Dei Psalmista [e] vocat, *lucernam pedibus hominum prælucentem. Sanir* autem Lucernæ dentem significat, D. Hieronymo auctore *lib. 1. contra Iouinian.* Aponius addit, etiam significare mutationem siue nouitatem, quod de-
Aponius. שנה duci posset à radice *SANA mutauit,* cum *Sin* in principio. Nonne qui ad vitæ nouitatem peccatores perducent, meritò de veteri Adamo sunt triumphaturi? Tertiam verò pol-
חרמון licetur *de Hermon* (per HETH) tùm quia tota Deo est consecrata, & tota vitiis mortua futura; tum quia qui anathema & à Deo separati priùs erant, eos Deo colligauit & consecrauit, vt benè D. Anselmus.

Denique ostendit nihil Ecclesiæ in hoc bello, à ferocissimis hostibus timendum esse. Nam *Leones* D. Hieronymus *lib. 1. cont. Iouinian.* exponit superbiam dæmonum; Philo & VVilleram. crudeles & potentes tyrannos: *pardos* autem, homines maliciosos, subdolos & hypocritas, D. D. Hieronymus & Gregorius; Philo autem, Anselm. & Honorius hæreticos; omnes benè. Hos tandem vincit vicitque Ecclesia: nocuerunt ad tempus, sed mox pellem pardi mutauêre, ferociam leonis posuere. Igitur pollicetur nunc Deus Ecclesiæ idem, quod fusiùs per Esaiam *toto ferè c. 5.*

TROPOLOGIA.

§. 3.
Honorius. HONORIVS; *Mons* (ait) *Myrrhæ* est contemplatiua vita, *collis* verò *thuris* actiua. contemplatiui myrrha sunt, quia *carnem suam cum vitiis & concupiscentiis mortificauerunt.* Actiui verò *thus* sunt, quia bonis actibus Deo *odorem suauitatis* offerunt. Ad hos CHRISTVS vadit, dum eis in tribulationibus & tentationibus subuenit. In his fidelis anima *tota est pulcra,* quando in omnibus mandatis & iustificationibus Domini est sine querela; vel quando Deum *ex tota virtute* diligit, & *proximum suum sicut se ipsam;* in hac *non est macula,* quando caret hæresi & culpa. hæc venit fide, hæc venit spe, venit prædicatione, venit etiam ad CHRISTVM cogitatione, venit locutione, venit opere; venit in iuuentute, venit in senectute, venit in decrepita ætate, venit quoque ad fidem in baptismate, venit ad requiem in termino vitæ, venit ad gloriam in resurrectione; & hoc *de Libano,* hoc est de candore virtutum.

Cassiodorus. Similiter Cassiodorus notat ter eam vocari: Primò vt veniat per fidem: Secundò, vt accipiat animæ gloriosę retributionem, cùm moritur: Tertiò, vt in die resurrectionis, etiam corpus gloriosum induat.

Honorius. Notat etiam Honorius, Tres esse abrenunciationes, vnam cùm quis abrenunciat diabo-

diabolo, aliam cùm abrenunciat sæculo, tertiam cum abrenunciat sibimetipsi, & sequitur CHRISTVM. Anima, inquit, *de Libano* ad CHRISTVM *venit*, cùm pompis diaboli in baptismate renunciat; *venit de Libano*, cum deliciis mundi abrenunciat; *venit de Libano*, cùm propriæ voluntati abrenunciat, & obedientiæ maiorum se per omnia mancipat. Hæc *coronabitur de monte Amana* superatis infidelibus, subdolis & perfidis hostibus Catholicæ veritatis; *coronabitur de Sanir & Hermon*, dissipata caligine, quam Princeps tenebrarum cordibus fidelium offundere conatur, & anathemate percussis atq; in perpetuum abscissis à se sæuis & immundis cogitationibus, quæ sunt *cubilia leonum*, hoc est, *dæmonum*; *& pardorum*; hoc est, falsorum fratrum.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4.

HONORIVS (*in Sigillo*) retulit hæc ad assumptionem & coronationem MARIÆ. verba eius sunt; *Veni de Libano*, castitatis candore ad cœli gaudia; *sponsa*, ideò *mea*, quia cum patre sum vnum cui genuisti clausa filium. *Veni, de Libano*, scilicet candore vitæ nimio, exaltanda in supernorum ciuium triclinio. *Veni*, ad spiritualia gaudia. *Coronaberis de monte Amana*, hoc est, recipies coronam de triumpho, quam promeruisti de Diabolo, qui est mons Amana, quod est nocturna auis; *ipse est rex super omnes filios superbiæ*, ducens errantes ad noctem mortis. *Coronam* etiam recipies *de vertice Sanir & Hermon*; videlicet quia Principes sæculi per fructum ventris tui sunt humiliati; qui fuerunt *cubilia leonum*, id est, habitatio dæmonum; & *montes pardorum*, id est, munimenta hæreticorum. *Honorius.* *Non est vera significatio Amana.*

Rupertus eodem modo exponit, *Amana*: *Sanir* verò dentem vigiliarum, *Hermon* anathema; & *coronationem* hanc augustiùs tractat; *venies de Libano*, inquit, hoc est, migrabis de corpore isto, corpore candido, corpore virgineo: *& coronaberis*; Vnde? de regnis totius mundi, quæ rectè vocantur regna Diaboli, cui nomen *Amana*, *Sanir*, & *Hermon* (sequitur Etymon idem, quod Honorius) & quorum Reges qui tot cædibus & bellis orbem lacerant *leones* ac *pardi* meritò vocantur. Quomodo verò coronabitur? videlicet, credent (ait IESVS) in me fructum ventris tui, & eorum credentium salus corona tua erit. Ita *coronaberis*, vt in cœlis Regina Sanctorum, & in terris Regina sis regnorum. Vbicunque enim prædicatum fuerit illud de dilecto dictum; *minuisti eum paullo minùs ab Angelis, gloria & honore coronasti eum*, [a] *& constituisti eum super opera manuum tuarum*: prædicabitur & de te quod sis eius dilecta, & mater huius coronati, ac proinde Regina cœlorum, totum possidens, iure filij, regnum: atque hoc intuitu Reges atque Imperatores te coronis suis coronabunt, palatia sua nomini tuo sacrabunt & honori tuo dedicabunt, vt desinant esse quod fuerant, *montes pardorum, cubilia leonum*.] *Rupertus.* [a] *Psal. 8.*

Guilhelmus ter notat vocari, propter tres virtutes, quibus maximè placuit Deo, virginitatem, humilitatem & maternam eius erga filium pietatem seu sollicitudinem; & de his singulis multa subdit, aliis iam locis inculcata. Bis repeti *de Libano*; quia *Libanus* Hebræis significat candorem, Græcis verò *thus*: vt sit sensus *veni* de candore, *veni* de thure. de candore mundissimæ conuersationis, & de thure fragrantissimæ opinionis, ad gaudia perpetuæ remunerationis. ideò adiungi de coronatione, & promissione allici, vt non tantùm celeriter, sed etiam hilariter veniat. Per *montes* autem illos, amicam & nutricem ferocitatis superbiam designari; cuius quia tres gradus sunt, rectè tribus collibus figuratur. Extollitur quis de bonis suis? leuior & tolerabilior hæc superbiæ species esse videtur, atq; in suo genere minima, & tamen de clarissimo Angelo fecit Diabolū. hanc ait designari per *Amana*. Alius, cū nihil habeat vnde extollatur, extollitur tamē, & est gloriosus in oculis suis; & qa de nihilo est, hæc species priore deterior & fœ- *Guilhelmus.*

& fædior est: quid enim fœdiùs paupere superbo? hanc attribuit *vertici Sanir*. Tertius de malis suis gloriatur, de huiusmodi scriptum est; *Lætantur cùm malè fecerint; & exsultant in rebus pessimis*. [a] hæc omnium pessima species significatur per *Hermon*. super omnes filios superbiæ regnat Diabolus: de vertice itaque horum trium collium CHRISTVS coronatus fuit, cùm de Diabolo gloriosè per passionem & resurrectionem triumphauit. Huius triumphi nunc participem facturus matrem, à qua carnem hanc triumphantem acceperat, tam feruenter inuitat. Eundem sensum habet, quod additur *de cubilibus & montibus*. Nam iidem dæmones significantur; qui *leones* sunt propter superbiam & crudelitatem; *pardi verò*, propter agilitatem spiritualis naturæ, & varietatem artium malignarum. habent dæmones *cubilia* in quibus latitant, homines callidos; & *montes*, in quibus discurrunt, homines superbos. Qui ergo callidi pariter atque superbi sunt, non tantùm *cubilia leonum*, sed & *montes pardorum* sunt. Nonne de his pia mater coronatur; quotiescunque eius intercessione & auxiliis tales, fiunt mirabili mutatione dexteræ excelsi, cubilia sponsi cœlestis, & montes Dei?

a Prou. 2. v. 14.

Hailgrinus. Hailgrinus censet per *Amana* significari Diaboli maliciam; per *Sanir*, mundanam sapientiam; per *Hermon* verò, Hæreticam prauitatem: de his tribus quotidie coronatur Patrona nostra.

Auctor. Denique videtur mihi etiam triplex hæc coronatio referri posse ad tres laureolas Deiparæ. per *Amana* intelligo laureolam martyrij, quæ debita testimonio veritatis fidei: per *Sanir*, laureolam Doctorum, quæ debita doctrinæ mysteriorum, quorum MARIAE opera participes facti Apostoli: per *Hermon*, laureolam virginitatis, quam prima vouit & Deo consecrauit mater IESV, virgo virginum. hæc explicatio conuenit probè significationi nominum Hebræorum: ceteræ non conueniunt.

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.*

„ ECCLESIA triumphans in cœlis *venit de Libano*, hoc est, de candore mundanæ gloriæ in principibus; *venit* etiam *de Libano*, id est, de albedine virtutum in spiritualibus: & *venit de Libano*, in baptizatis fidelib.* Hæc de *capite* trium *montium coronabitur*, quia à Deitate trium personarũ glorificabitur, quod innuunt vocabula montiũ. *Amana* quippe sonat excelsus, per quod pater intelligitur: *Sanir* lucerna, qua filius accipitur: *Hermon* consecratio, quo spiritus sanctus innuitur. Et neminem moueat, quod diuersæ sint interpretationes Hebræorum nominum: quia interpreta-
„ tiones nominum mutantur secundum scripturæ diuersum sensum: aliquando namque
„ in bono, aliquando accipiuntur in malo. In bono accipiuntur, quando ad Ierusalem,
„ hoc est, multitudinem fidelium referuntur: in malo verò intelliguntur, quando ad Ba-
„ byloniam, id est, ad multitudinem infidelium, referuntur. In illa gloria videbit Regina
„ Regem gloriæ, dilectum suum, maiestate Deitatis coronatum; quem hîc vidit suo amo-
„ re in cruce vulneratum. *Hactenùs Honorius in Comment.*

*Suspicor deesse alterum membrum; & in pœnitentibus cõfessione ablutis.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 9. „ Vulnerasti cor meum, soror mea „ sponsa, vulnerasti cor meum „ in vno oculorum tuorum, & „ in vno crine colli tui.	*Cor abstulisti nobis Soror mea sponsa, cor abstulisti nobis vno ex oculis tuis, in vno ornamento ceruicum tuarum.*

LITTERA.

§. 1. VERBA SPONSI.

NVNQVAM laudando satiari amantes hîc docemur. nam centies eadem oberrat corda; vsque ad vers. vltimum capitis, effusas iterum sponsæ laudes repetit, oculos, comam, vnguenta, vbera, labia, vestimenta, &c Sensus est, noli me

me desiderio meo fraudare, mecum venias oportet, diuelli nequeo. aspectûs tui penetrantibus radiis cor è visceribus mihi euulsisti; totum me vno crine tibi colligasti. qui me dies à te, is animam à corpore separabit. Age potiùs, quod tuum est conserua, refocilla marcidum, saucium, languidum, labantem.

VVLNERASTI] LIBBABTINI Hebræum, ad verbum LXX. vertere ἐκαρδίωσας, quasi dicas *excordiasti*, cor mihi eripuisti. D. Ambrosius vno loco per enallagen, [a] *corde nos cæpisti.* nam alio explicat, *cor meum cæpisti.* [b] rectè noster, *vulnerasti.* nam qui cor vulnerat, aufert, quia necat. perperam Symm, *excitasti*, apud Theodoretum: nec placent B. Nyssen. *Hom. 8.* & alij, qui contrario sensu; *cor indidisti.* suspicor secutos Quinctam editionem, in qua, ἐθάρσυνάς με. *fidere me fecisti.*

לבבתני — a in Ps. 118. Serm. 11. — b Ibid. Ser. 16.

IN VNO] hoc est, per vnum Symm. δι' ἑνὸς.

CRINE] ANAK (per Ain) variè explicant. Symm. *monile*, τῶν ὁρμίσκων: Aquil. *sertum*, τῷ πλοκάμῳ LXX. ἐνθέματι, quasi *insertum* seu *insitum* dicas, vt de surculo Theophrastus. D. Hieronym. alibi, [c] *ornamento.* suspicor significari torquem seu monile ex crine contorto, cui inserti vniones. Miraris torquem ex crine, quo olim & catapultæ tensæ, & vites iugatæ fuerunt? *lege Plinium lib. 17. c. 21.*

ענק — c lib. 1. contra Iouinian.

§. 2. MENS VETERVM. Honorius.

Has Ecclesiæ laudes iam explanaui suprà diuersis locis. quid *oculus* vide c. 1. v. 14. & supra hoc eodem c. v. 1. de *capillis* seu *crinibus* eodem v. 1. de *collo & monili*. d. c. 1. v. 9. Ascribam dumtaxat, quæ Honorius pro sequentium introductione breuiter complexus fuit: In hac multiplici Ecclesiæ laude censet, fortia eius facta in bello gesta replicari. "O Ecclesia (inquit) *soror mea*, quia cohæres regni; *sponsa mea*, pariens mihi filios heredes cœli; non sit tibi onerosum causa mei subire certaminis laborem, quia ego causa tui priùs subiui pugnæ sudorem, in qua *vulneratus* sum vsque ad mortem. Per *cor*, amor intelligitur, qui in corde esse dicitur, & continens pro contento ponitur: & est similitudo ab illo, qui nimium aliquam amat, cuius cor amore vulneratur: ita CHRISTVS amore Ecclesiæ bis fuit vulneratus. Priùs, quando eius amore flagellis cæsus fuit & spinis coronatus, iterum quando fuit in cruce clauis & lãcea confixus. *Vulneratus* dicitur *in vno oculorum*, & *in vno crine colli*: similitudine sumpta ab amante, qui capitur pulchritudine ocellorum, vel capillorum puellæ, sicut Olophernem Iudith cœpit. [d] *Oculi* Ecclesiæ sunt eius Prælati, qui eam ducunt ad cœlestia; *crines* eius sunt subditi; *collum* eius, sunt perfecti; *vnus oculorum* vel *crinium*, est vnitas & consensus fidei, quam habent Prælati & subditi. Pro hac vulneratus fuit CHRISTVS, pro hac sponsam iubet pugnare." Hæc Honorius: cui consentanea planè, quæ de vnitate fidei & charitatis Ecclesiæ, tradidit hoc loco Philo; & de subditis ac prælatis seu Doctoribus Angelomus.

d Iudith. 9. v. 13 & 10. v. 17. — Philo. Angelomus.

TROPOLOGIA.

§. 3. Honorius.

IDEM Honorius Animam quæ iam sic fuerit coronata, dicit CHRISTI *cor vulnerare* semel, quando ei patienti per indulgentiam compatitur; & *iterùm vulnerare*, dum ei desideranti per gratiam condescendit; & hoc *in vno oculorum*, id est, in vna intentione; quando vnam rem tantùm petit à Domino; "*vt inhabitet in domo Domini omnibus diebus vitæ suæ*: [e] & in *vno crine colli sui*, hoc est, in vna cogitatione intellectus, qua intelligit Deum esse summum bonum." Hæc ille; sed præfero explicationem Theodoreti; vtpote clariorem & concinniorem: *Duos oculos* esse, vnũ rerum intelligibilium contemplationem, qui considerat Deum, & recondita fidei mysteria: alterum sensibilium rerum cognitionem qui circa creaturas versatur. vtrumque amari à Deo, sed priorem illum longè ardentiùs. *Collum* verò significare diuinorum mandatorum obedientiam; *ornamenta colli* esse, virtutes illas quæ in actione consistunt; in his ornamentis *vnum illud*, quod ceteris omnibus antecellit, quo se sponsus captum profitetur, esse illam; quæ etiam *fide & spe maior est*, [f] *charitatem*; de qua alibi dicitur, *plenitudo legis est dilectio*; [g] ab hoc crine *vniuersa lex & Prophetæ pendent.* [h] quàm pretiosus hic crinis?

e Psal. 26. v. 4. — Theodoretus. — f 1. Cor. 13. v. 13. g Rom. 13. v. 10. h Mat. 22. v. 40.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4. QVAS dixi dotes ac virtutes in nulla clariores reperias, quàm in Dei genitrice, cuius contemplatio aſtra tranſcendit; cuius caritas ardentiſſima fuit. Cur matrem ſuam CHRISTVS ſponſam vocet, & aliàs diximus, & hoc loco meliùs atq; ingenioſiùs ceteris perpendit Hailgrinus Cardinalis, hiſce verbis; vo-
Hailgrinus. „ cat *ſororem*, propter humanæ naturæ contubernium; *ſponſam*, propter inconcuſſam fidei
„ conſtantiam. ipſa etiam velut ſponſa ſponſo ſuo familiarior maiorem in ſponſi bonis
„ obtinet portionem. Quantum autem amata ſit à ſponſo cœleſti oſtenditur in Eccleſia-
„ ſtico, cùm dicitur: *ſpecies mulieris exhilarat faciem viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam*
a Eccl 36.V.24. *hominis ſuperducit deſiderium.* [a] Species ſiquidem mulieris virum potentem humiliat, ſe-
„ uerum & auſterum emollit. Huius mulieris ſpeciem ſic concupiuit Dominus, & ipſa
„ eius deſiderium in tantùm *ſuperduxit*, hoc eſt, ad tantum exceſſum perduxit, vt ad no-
„ ſtram infirmitatem humiliatus ſit omnipotens, & qui eſt vita viuentium emollitus ſit ad
b d.c.36.V.25. „ mortem. De eadem ſponſa dicit Eccleſiaſticus; *Non eſt vir illius ſecundùm filios hominum,* [b]
c Ibid. V.26. & paullo poſt, *adiutorium ſecundùm illum eſt, & columna, & requies.* [c]
„ Libeat igitur attendere in hac ſponſa qualiter primæ ſponſæ ſit oppoſita. Prima
„ ſponſa, de coſta viri ſui formata eſt, ſed de carne huius ſponſæ, formatus eſt ſponſus eius.
d d.c.36.V.6. „ Vnde in Eccleſiaſtico dicitur ad Dominum; *Innoua ſigna & immuta mirabilia.* [d] Mirabile
„ ſiquidem fuit de coſta viri formare mulierem: immutatio mirabilium eſt, quod de ſo-
„ la carne mulieris formatus eſt homo. Ceterùm cùm de oſſe viri formata eſt caro mulie-
„ ris, ſignum fuit quod per mulierem humana infirmaretur natura: facta eſt autem ſigno-
„ rum innouatio, cum de carne mulieris factus eſt vir; per quod ſignificatum eſt, quod per
„ hanc generationẽ humana natura ab infirmitate reuerteretur ad firmitatẽ. Illud quoq;
„ notandum eſt, quod prima ſponſa facta eſt in adiutorium viri dicente Domino; *Faciamus*
e Gen.2.V.18. „ *adiutorium ſimile ſibi*: [e] infirmum eſt autem adiutorium viro mulier. Hîc autem dicitur;
f d. V. 25. „ *vir eius non eſt ſecundùm filios hominum*: [f] quia CHRISTVS non fuit filius hominum, ſed *fi-*
„ *lius hominis*, omnes homines dignitate præcellens, & dicitur *adiutorium* ſponſæ, *ſecundum*
„ *illum*, ſcilicet ſponſum, qui eſt ſponſæ adiutorium, & columna, & requies.] Sic ille.
Guilhelmus. Guilhelm. ponderat non vocari *matrem*, ſed vocari *ſponſam* & *ſororem*: idq́ue docet
„ fieri, ne putetur tanti fieri, quia ſit mater eius corporalis; cùm *ſpiritus ſit, qui viuificat, ca-*
g Ioan 6.V.63. „ *ro non proſit quicquam*; [g] & ideò maluit laudari vt matrem ſecundum ſpiritum, cùm huius
h Luc.8.V.20. „ comparatione videatur illam non noſſe ſecundum carnem dicens; *quid mihi & tibi eſt*
„ *mulier?* & alias dicenti cuidam, *Ecce mater tua, & fratres tui;* [h] reſpondit; *quæ eſt mater mea,*
i Ibid. V.21. *& qui ſunt fratres mei?* [i] ſed vt intelligamus magis diligi, & maioris fieri, quia eſt eius *ami-ca* ſpiritualis; quod tamen tam excellenter non eſſet, niſi etiam corporalis mater verbi eſſet. Nam ex ea hora, in qua ex eius carne virginea *verbum caro factum eſt*, de calore ſuperuenientis Spiritus ſancti ad illam ſingularem inflammata eſt charitatem; qua incorporaliter in eius, quem corporaliter concipiebat, amorem exarſit, & perpetuò flagrantiore flamma conflagrauit.

Auguſtinus. Nihil (ait D. Auguſt.) materna propinquitas MARIÆ profuiſſet, niſi fœlicius CHRISTVM corde quàm carne geſtaſſet. Sine fide igitur & dilectione propinquitas illa nihil ad meritum prodeſſet: ſed fides hæc & dilectio, ſine illa propinquitate, tam excellens non fuiſſet. Et quia non in carnali propinquitate, ſed in eius flagrantiſſima & ſinceriſſima dilectionis ſingularitate potiſſimùm filio complacuit; ideo *ſororem* & *ſponſam* vocat. *ſororem* propter gratiam adoptionis, qua: & non natura; æterni patris erat filia: *ſponſam* propter amoris prærogatiuam, nam gignendo filium, eius diuinitati, quaſi nuptiali fœdere, arctiſſimè inhæſit. *Vulneraſti cor*, hoc eſt, vehementer & excellenter mihi placuiſti, idq́; in omnibus quidẽ tuis virtutibus, ſed potiſſimùm *in vno oculorum* & *in vno crine colli tui.*

Guilhelmus. Quid per hæc docemur? idẽ Guilhelmus per *oculum vnũ*, intelligit charitatis maternæ

circa

circa filium sollicitudinem: per *crinem vnum colli*, humilem Dei timorem, & explicat deinde in hanc sententiam. De quatuor pennatis animalibus, quæ sanctorum [a] typum tenent legitur, *in circuitu & intùs plena oculis esse*; hoc est, piarum sollicitudine curarum, quibus non tantùm sibi, sed etiam aliis inuigilant. Quid frustrà malignus expandit rete ante oculos eorum? vndique sunt eorum oculi aperti: ideò *frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum.* [b] Quis tàm plenus oculis, quàm mater luminis? quis pari sollicitudine sibi & aliis inuigilauit ac mater pietatis? quid igitur circa Dei filium *in similitudine carnis peccati* de se natum pia mater propensioris curæ credenda est adhibuisse? hæc circa filium tam deuotæ sollicitudinis, & tam sollicitæ deuotionis vigilantia, fuit *oculus vnus*, quo sponsum *vulnerauit.*

a Ezech.1.v.18.
b Prou.1.v.17.

De *crine colli* hæc subdit: Legimus de Samsone fortissimo, [c] quod *septem crines* habuit, in quibus eius fortitudo posita illa insignis erat; quibus rasis omne robur illius elanguit. Septem crines septem dona Spiritus sancti sunt; sapientia, intellectus, consilium, fortitudo, scientia, pietas, & timor Domini. *Caput* animæ est ratio contemplans, *collum* eiusdem est ratio actiua. Septem illis virtutibus quis æquè excelluit, ac mater ipsa virtutum? Plusquàm Samson hæc. Nam septem illis crinibus nouaculam Dalilæ non timuit: sed quantumuis in ceteris, maximè tamen vltimo, nempè timore Domini excelluit; quem constat in ea planè filialem fuisse. Nihil est hic filialis timor, nisi humilis amor: hunc vnum illa in Cantico (*Magnificat*) celebrauit, canens; *quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* In hoc vno crine *vulnerauit cor* sponsi cœlestis, hoc est, vehementiùs illi placuit. filialis ille timor ociosus esse non debuit, sed modò debuit Angelis declarari in cõtemplatione, & esse *crinis capitis*; modò debuit ostendi hominibus in actione, & esse *crinis colli. Colli* meminit quia homines potiùs quàm Angelos alloquebatur.]

c Iudic.16.v.13.

Rupertus *vnum oculorum* interpretatur identitatem cogitationum, & perseuerantiã intentam precum; *vnum colli crinem*, esse cordis humilitatẽ. Quid enim vno crine graciliùs? & quid humilitate subtilius? Quid crine flexibilius? & quid humilitate confractius? crinis vnus vix comparet, humilitas MARIÆ facit, vt sibi ipsi vix homo videatur, quę est Angelorum Regina.

Rupertus.

ANAGOGE.

§. 5. Honorius.

IN æterna gloria *Regina* (Ecclesia) *Regem gloriæ* dilectum (ait Honorius) suum videbit maiestate Deitatis coronatum; quem hic vidit suo amore in cruce *vulneratum.* Ibi erit *vnum oculorum & crinium*, id est, vnitas Prælatorum & subditorum omnium illa visione fruentium] ô quam vnionis tantæ vinculum arcto modo sibi sponsum deuinciet? quas flammas amoris in illa fornace cordis æstuantis excitabit?

VVLG. EDIT.

Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa! pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorũ super omnia aromata.

EDIT. LXX.

Vers. 10.

Quàm pulchra facta sunt vbera tua sponsa? quam pulchra facta sunt vbera tua à vino? & odor vestimentorum tuorum super omnia aromata.

LITTERA.

§ 1. Verba Sponsi.

MAMMÆ differentia quam inter *vbera* & *mammas* notat Honorius, planè noua est, & Latinis, & sacræ scripturæ prorsùs ignota. *Mammæ* significant amores, vt docui. cap. 1.

PVLCHRÆ] decoræ, venustæ. Symm. ὡραιώθησαν. Aquil. ἐκαλλωπίσθησαν.

PVLCHRIORA] rectè noster. nam illud, *à vino*, positum, pro super vinum, vt vertit Symmach. ὑπὲρ οἶνον. Notandum autem ex Nysseno *serm. 9.* gratam sponsæ vicem retribui à sponso, cuius illa eadem membra c. 1. laudarat.

§. 2. MENS VERBORVM. *Honorius.* De *mammis* & *vberibus* Ecclesiæ dictum sup. eodem cap. v. 5. & priùs c. 1. v. 1. vbi etiã de *vino* fusè satis. Notabo tantùm quæ ab Honorio sunt obseruata; Fortia vult Ecclesiæ facta nunc enarrari: quòd pugnaturos *mammis* armauit, *vberibus* ad certamen informauit, saucios in prælio *vnguentis* curauit, pauidos *labijs* confortauit, lassos in pugna *lacte* & *melle* pauit, *vestitos* in pugnam remisit, *victores* in horto diuersis *herbis* & *fonte* refecit, *paradisum* ad diuersa genera pomorum introduxit. & paullò post ait. In primis sex instrumenta spiritualis pugnæ laudantur, per quæ sex ætates pugnantium notantur. per *mammas* infantes, per *vbera* pueri, per *vnguenta* adolescentes, per *labia* iuuenes, per *linguam* senes, per *vestimenta decrepiti* figurantur; qui operibus misericordiæ in hac pugna laborant, vt coronam senarij, quod est plenum gaudium percipiant. Deinde tria refugia pugnantium ponuntur, scilicet, *hortus, fons, paradisus*: quia in hoc bello peccatis vulnerati, in *horto* Catholicæ Ecclesiæ herbis pœnitentiæ & confessionis curantur; *fonte* lacrymarum lauantur; *in paradiso* scripturarum reficiuntur, & sic in *hortum deliciarum* ad *fontem vitæ* CHRISTVM transferuntur. Post hæc decem legiones pugnantium, per decem genera plantarum paradisi, scilicet per *cyprum* & *nardum*, reliquasque notantur. quia qui armis decem præceptorum in hac pugna desudant, ad denarium præmij perducuntur. Ad vltimum *fons* & *puteus* in laude ponuntur, per quæ Euangelium & lex intelliguntur. quia CHRISTVS bellatores suos fluentis legis reficit, & laureatos ad refrigerium perducit.] Hactenùs Honorius certè subtiliter.

Et mox inhærens differentiæ, quam ipse statuit, *vberum* & *mammarum*: *Mammæ* (inquit) sunt puellarum lac non habentium, sed habiles ad lac habendum: *vbera* verò mulierum lac habentium ab vbertate dicuntur. *Mammas* ergò Ecclesiæ vult esse infantes in scholis discentes, & alios in fide rudes, adhuc lac doctrinæ sugentes, nondum alios lactantes, sed de quibus spes bona quandoque lactaturos. *mammæ* hæ valdè pulchræ, quia Deo valdè placent, qui sedulò discendis virtutibus, quæ sunt arma contra vitia, sese impendunt, contra hostes Dei suo tempore pugnaturi. *Vbera* Ecclesiæ sunt, Doctores vtriusque legis periti, qui lac doctrinæ discentibus præbent, & eos ad bellum spirituale nutriunt. *Vinum* quod inebriat & dementat, est sæcularis doctrina, Philosophia mentem inflans, & in iactantiam eleuans: hoc *vino meliora sunt vbera* illa, quia doctrina ista sæcularis tantùm inflat; doctrina verò Ecclesiæ, de geminæ legis fonte manans, in gemina dilectione ædificat. *Vnguenta* Ecclesiæ sunt virtutes spiritualium hominum, qui quasi vnguentis vulnera peccatorum curant, dum eos ad virtutes informant. *Aromata* censet hoc loco significari nimis curiosam cadauerum curationem, qua Iudæi vtebantur; per quæ carnales obseruantiæ superstitiosæ notentur: *Odorem vnguentorum* esse, famam virtutum ex charitate nascentium & operum quæ Spiritus sancti auxilio fiunt. Hic *odor* (ait) *est super omnia aromata*: hoc est, magis Deo placet, quàm omnia sacrificia legis, & cunctæ

Nyssenus. Pharisaicæ obseruationes. Quem sensum fusiùs hîc Greg. Nyssenus prosequitur.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Honorius.* ANIMÆ Deo dilectæ *mammæ* (secundum Honorium) sunt studium legendi & discendi legem Dei, quibus haurit lac, quod postea in alios effundat docendo. *Vbera* sunt scientia & sapientia, quibus actu paruulis lac potum præbet, doctrina Dei indoctos nutriens, vtilius & salubrius lac vino sæcularis doctrinæ. *Vnguenta eius* sunt bonæ exhortationes, quibus vulnera animarum curat efficaciùs, quàm vllæ legales aut Pharisaicæ obseruationes.

Nyssenus. Porro variarum virtutum odoramenta cunctis nidoribus sacrificiorum corporalium suauiorem fragrantiam coràm Deo exspirare, etiam ex hoc loco B. Nyssenus elicuit. Sed quarum virtutum? Tres Patres apud Theodoret; *vestimenta* sponsæ (quæ quidem magnus Apostolus [a] Paullus electis Dei sanctis, vt induant, præcipit) sunt benignitas &

Tres Patres.
[a] *Gal. 3. v. 27.*

tàs & hūmilitas] hæc primum hominem peccato volunt exuisse; sed ea CHRISTVM Dominum iterùm induisse, quando verus Deus serui figuram assumpsit, & insons mortuus sontes redemit; exemplo suo iubens vt has vestes iterùm nos induamus, omni aromate suauiores.

Placet etiam quod Philo tradidit, *vestimentorum* hunc *odorem* esse, odorem veræ charitatis. nam charitas est vestis illa nuptialis, quam qui non habuit, nuptiali conuiuio meruit expelli. huius *odor* (inquit Philo) ceterarum virtutum omnium odores ac fructus antellit. Philo. Euangelica hæc caritas, regali vestit amictu, cœlesti pascit alimonia, ineffabili replet gaudio & sempiterno. bona legis opera, sed nihil ad sublimia euangelicæ charitatis acta. hanc igitur amplexentur & teneant qui incassum laborare nollent. multi enim multa vestimenta habere videntur, sed quia sincera charitate carent, luporum sunt non ouium: Tales subdit esse, qui sibi, non Deo laborârunt & placuerunt: & his dicentibus, *Nonne in nomine tuo prophetauimus & signa multa fecimus?* Dominum responsurum, *Non noui vos, discedite à me omnes operarij iniquitatis.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

HONORIVS litteræ satis hîc inhæret: *Quàm pulcra* (inquiens) *sunt mammæ tuæ?* scilicet humilitas & castitas, de quibus lac sermonum suxit virginum sobrietas. *Pulcriora sunt vbera tua vino.* Vbera virginis fuerunt exempla actiuæ & contemplatiuæ vitæ; quibus quia vt lacte paruulos in fide pauit, ideò ea fuerunt legalis doctrinæ vino meliora. Et *odor vnguent.* hoc est suauitas eius operum, est acceptabilior, quàm sacrificium carnalium obseruantiarū.] sic ille, *in sigillo MARIAE.* §. 4. Honorius.

Suauissimè pius Deiparæ cultor Guilhelmus, de vberibus eius hîc commentatur, vt nectare illorum spirituali lactatum facilè agnoscas. Non simpliciter (ait) *pulcra sunt* (exhibebo verba lactea) sed quasi cum admiratione, *quàm pulchra sunt mammæ tuæ?* id est quàm gratæ sunt oculis patris, quæ filium vnicum aluerunt? quàm *pulcra* sunt quæ lacte singulariter candido tumuerunt? nempe lac illud singulariter candidum, quia virgineum. Quid negas ô stulta mundi sapientia, partum virgineum? Deus nascebatur. Et quid item negas, lac virgineum? Deus pascebatur. Non * potuit Deus in salutem hominum corporaliter nasci, nisi partu virgineo; nec decuit eum pasci nisi lacte virgineo. Nec minùs habet miraculi pectus virginis lactescens, quàm venter partu grandescens. Propterea filio virginis non tantùm dictum est; *beatus venter qui te portauit:* sed & adiunctum est, *& vbera quæ suxisti:* [a] & quidem pulchræ sunt mammæ virginum, quia virgineæ, sed dum virgineæ sunt lactescere nesciunt. Ideò simpliciter pulchræ sunt; sed de illis non potest dici, *quàm pulchræ sunt:* * At B MARIÆ mammæ non tantùm virgineæ fuêre, sed etiam ad singulare miraculum lacte virgineo tumuerunt. ideò cum admiratione gratulatoria vult dici, *Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ.* Planè *specie & pulcritudine* sua sanctos Angelos oblectabant, cùm ab eis penderet *speciosus præ filiis hominum*, dominus Angelorum, *minoratus paullo minùs ab Angelis, propter similitudinem carnis peccati.* Guilhelmus.

*Potuit, possum pro voluit, vel decuit.

a Luc. 11. v. 27.

* Quia miraculosa nō est earum pulchritudo, sed naturalis.

Tunc erant eius *vbera pulcriora vino.* Vinum potest intelligi illud *quod germinat virgines,* ipsa virginitas; vtique propter meracissimā puritatem. quid enim virginali puritate meracius? Hoc vino vbera MARIÆ, priusquàm mater esset, plena erant: sed vbi salua virginitate mater facta est, non plena tantùm vino, sed etiam *pulcriora vino* eius vbera facta fuerunt; quia non tantùm virginea, sed etiam lacte virgineo tumida exstiterunt. Vbera habere virginea, cum multis illi virginibus est, & fuit commune: sed singulare illi est, & fuit, & erit, virginea vbera lacte virgineo post partum tumentia habere; Nec non quod subditur:

Et odor vnguentorum eius super omnia aromata: nempe vnguentorū quibus fragrabant

" vbera eius. Vt vbera, sic vnguenta hæc duo fuêre. Vnum vnguentum diuinæ dignatio-
" nis, quo filius Dei vbera matris vngebat: alterum verò maternæ deuotionis, quo pia
" mater vbera sua liniebat. His vnguentis quid sanctius? quid fragrantius? Norunt ea o-
" ptima esse, qui experti, quàm suauia sint, filio dicunt; *Beatus venter qui te portauit, & vbe-*
" *ra quæ suxisti.* Quotquot in Ecclesia sunt, hoc dicunt. Quia *tota domus* Ecclesiæ *impleta ex*
" *odore vnguentorum horum*; de quorum effusione in vbera piæ matris, nemo murmurat, vt
a Matt. 26. v. 6. de effusione nardi in caput & pedes Saluatoris; *vt quid* (dicens) *perditio hæc?* [a] Potiùs omnes Catholici eo nomine gloriantur, & piæ matri congratulantur.

Hailgrinus. Hailgrinus hîc quoque de vberibus spiritualibus accipiens interpretatur pietatem & misericordiam. *Vnguenta* verò condituras charismatum spiritualium commixtas virtutum pinguedine: qua confectione, minùs fragrantia, minùs potentia sunt aromata, hoc est, aliorum virtutes sanctorum. Longè hæc vnguenta fragrantiora sunt apud Deum, potentiora contra Diabolum, & magis ædificant homines per exemplum.

ANAGOGE.

§. 5. NEMINEM inueni qui hanc indicaret, nec mihi lubet commenta mea de Anagoge hic chartæ illinere. Prudenter Honorius significat *Anagogen* & *Tropologiam* (vt ipse loquitur) *non vbiq; currere.*

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 11. VERBA SPONSI. " Fauus distillans labia tua sponsa, " mel & lac sub lingua tua: & o- " dor vestimentorum tuorum " sicut odor thuris.	*Fauum distillant labia tua sponsa: mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.*

LITTERA.

§ 1. VERBA SPONSI. FAVVS] est non mel in cera (vt volunt Cassiodor. Hailgrin. & alij) sed est foraminata illa & cancellata cera mel continens. Ait non esse fauum sterilem aut parcum nectaris, sed vberem & profusum. VVilleram. *Dant tua labra fauum per cerea mella liquatum.* ideò Aq. vertit, *dulcedinem* γλυκασμὸν; Symm. verò μέλι, mel. & quod noster ait *distillans* appositiuè accipiendum, quasi diceret; Labia tua, similia sunt fauo mel distillanti, vt accepere LXX. & Thargum, & D. Hieron. epist. ad Fabiolam, futurum Hebræũ reddentes præsenti. Et *fauum* dixit, vt significaret mel istud esse purum, sincerum nulla admixtione adulteratum. Sic etiam pastor ille Ausonij Nerinem Galatæam *fauo Hyblæ dulciorem* prædicat, & Comatas Theocriti, mel & lac coniunxit: & amator in Comœdia:

In melle sunt sita linguæ vestræ atq; orationes, Lacteq;

ODOR THVRIS] multa hîc de thure Beda. Si in Libano thus non nascitur, satis indicat noster hoc loco se *thus*, pro quouis aromate vel ligno Libani apto ad suffitum posuisse. *vide suprà v. 6.* fragrantissimus (ait) est odor vestium tuarum, sicut suffitus thuris purissimi, quod in Libano natum sacrificio adoletur. fors etiam eo respexit; quòd sacrificaturi vestimentis odorem suauẽ fragrantibus olim vsi, hoc à Bened. Pererio; cuies laus in sacra scriptura luculentè explicanda non exigua; notatum probatumq; legi *in Gen. c. 27. v. 27.*

§. 2. MENS VERBORVM. De *labiis* Ecclesiæ & eius eloquio satis multa dixi *suprà v. 3.* hoc vocatur *fauus mel distillans*, quia sacrarum scripturarum sapientia dulcissima est faucibus sanctorum (*vide D. Ambros. in Ps. 118, Serm. 18.*) *lac* verò, quia est vtilissima: latent ambo *sub lingua* Ecclesiæ, donec

donec verbis concionatorum vel professorum prodantur. Scio longè aliter explicare Hesychium *lib. 1. in Leuit.* qui per *mel* intelligit sæcularem sapientiam; sed hoc inuito contextu nostro, nec aduertit etiam *lac sub lingua* locari. Angelomus; In *lacte* (ait) eruditio paruulorum; in *melle* fortior doctrina perfectorum signatur: *sub lingua*, id est, in meditatione cordis.

Hesychius. *Angelomus.*

De triplici lacte, sic Absalon Abbas;[a] Testimonio scripturarum lac triplex distinguere possumus. Lac humanæ naturæ, de quo sponsus ad sponsum in Cant. Canticorum; *Mel & lac sub lingua tua*, hoc est, diuinitas & humanitas sub carne tua. Lac simplicis doctrinæ, de quo Paulus, *Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, non escam.*[b] Lac mundanæ oblectationis, de quo carnali populo Iudæorũ per Dominum fit repromissio, cùm dicitur; *Dabo vobis terram lacte & melle manantem*:[c] & multa, quæ de hoc triplici lacte subiungit. iuxta quam interpretationẽ dicendum, *sub lingua* Ecclesię esse *lac & mel*, quã diu meditatur; quę postea *per labia* (hoc est cõcionatores & Doctores) sua fidelibus populis instillet.

a Serm. 15. qui est in Purificat. B. Mariæ. *Absalon.* b 1. Cor. 3. 2. c Deut. 6. v. 3.

Honorius autem; *Labia* (inquit) Ecclesiæ sunt illi, qui aliis doctrinam narrant, quam ipsi de vberibus matris Ecclesiæ suxerant. hæc *labia vt fauus destillant*, dum dulcem doctrinam, quã hauserant à suis magistris, suis auditoribus instillant. *Mel* verò latens in cera quod destillant, est sensus allegoricus seu mysticus conueniens doctioribus; *lac* verò est sensus historicus conueniens etiam paruulis seu rudioribus] sic ille.

Honorius.

Sed quæ *vestimenta* Ecclesiæ? Respondent Sancti Patres esse bona opera externa, quibus tegit turpitudinem præcedentem delictorum.[d] sic Iob ait; *Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate meo.*[e] & de sponsa agni, de qua loquimur, B. Ioannes disertè; *& datum est illi, vt cooperiat se byssino splendenti & candido. Bissinum enim iustificationes sunt sanctorum.*[f] talium *vestimentorum odor* ascendit in cœlum instar orationis, quæ per thus denotatur, hoc est, per thymiama, vt in illo; *dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.*[g] Nonne iugiter orat, qui meditationem operibus bonis iugiter continuat?

d Caßiodor. Greg. Honor. Beda, Alcuin. Haym. e Iob. 29. v. 14. f Apoc. 19 v. 8. g Psal. 140 v. 2. similem Apoc. 8 v. 4.

TROPOLOGIA.

SI quæ de Ecclesia in genere, hæc de quauis anima pia dixeris, Tropologiam præclaram & hîc, & alibi plerumq; tibi ipsi poteris elicere. Honorius quidẽ; *Labia* eius sunt, confessio qua ore confitetur, quod corde credit; vel peccata in confessione aperit. *Lingua* eius est interpretatio bonæ cogitationis, cùm bonum consilium cordis ore vel scripto loquitur. *Vestimenta* eius sunt virtutes, quibus ita decoratur, vt corpus vestibus, vnde scribitur; *Induit me Dominus vestimento salutis, & indumento lætitiæ.*[h]

§. 3. *Honorius.* h Esai. 61. v. 10.

De *lacte* & *melle* & *labiis*, Angelomo & Honorio conuenit cum Nysseno: sed de *vestimentis* cur thuri comparentur, diuinè sanè Nyssenus. Vult his verbis nos doceri, quis finis sit hominum vitæ virtuti consentaneæ. Primò quidem doceri nos, non consistere eũ in vnius tantùm virtutis colore, sed in quadam variarum, vt filorum, apta textura; qua diuinum hoc vestimentum animæ conficiatur: quæ filamenta Apostolus numerans, recenset; *gaudium, pacem, longanimitatẽ, benignitatem, caritatem, & alia* generis huius quibus vestiri necesse est eum, qui exuens mortalitatem hanc, incorruptione velit indui. Deinde priùs collatam omnibus *aromatibus*, per quæ sanctorum tantùm virtutes denotabantur; nunc comparari *thuri*, cuius suffitus soli Deo dicatus & sacer est. Ideò sententiã ænigmatis huius talem esse; *vestimentum*, ô sponsa, tuum ex virtutibus contextum diuinam beatitudinem imitatur, per puritatem ac statum vitiositatis expertem, naturæ illius inaccessæ similitudinem referens. Est enim *vestimentorum tuorum odor* eiusmodi, vt *thuri* similis sit, quod est diuini numinis honori consecratum.

Nyssenus.

Theodoret. causam vult esse, quia talis anima CHRISTVM induit teste Apostolo,[i] CHRISTVS verò verus est Deus. Tres autem Patres; quia talis anima, quasi vestimenta quædam induit diuinæ prouidentiæ, ad cuius imitationem salutis multorum curam gerit. Denique Philo, Per *mel* (ait) prædicatio pœnitentiæ; per *lac* legis institutio; per *odorẽ vestimentorum* similem odori *thuris*, obseruatio mandatorum in odorem suauitatis IESV CHRISTI potest intelligi. Addit differentiam notatu dignam, inter falsos concionatores ve-

Theodoretus. i Ad Galat. 3. v. 27. *Tres patres.* *Philo.*

res & veros; quod illi mel tantùm habeant in lingua, hi etiam sub lingua. Lege, si lubet.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Honorius.* QVàm fœlices essemus, si ex eorum numero esse daretur, de quibus Honorius hunc vers. accepit? *Labia* virginis interpretatur, ea quæ de ipsa Dei secreta aperiunt; quæ *vt fauum distillans*, quia omnes sermones de ea dulcedine redundant. *Linguam* virginis esse, qui eius præconia loquuntur, de quibus *mel & lac* manat, quoniam eorum doctrina sapientes & insipientes * satiat. *Odorem vestimentorum eius* esse, conuersos per famam exemplorum eius; qui sunt *thus* Deo, quoniam sicut incensum dirigitur eorum oratio.] Nihil nos tale, nihil tale; nisi se illa per nos laudari dignetur. Interea mella distillantes fauos aliorum iuuat exprimere; illi apiculæ fuere, nos apiarij saltem.

* *Sic corr. in lib. M.S. corrupte est*, faciat.

Guilhelmus. Guilhelmus mellilegulus & melliloquus ad mysterium Annunciationis retulit, in hæc fermè verba: Potest hîc spiritualiter tempus illud notari, quo ex eius ore quodã „ modo veritas omnis Prophetiæ atque humani generis salus pendebat. Cùm enim Dei „ filius iam fletibus & suspiriis antiquorum iustorum responderet; qui iam penè vsque ad [a] *Psal. 79. v. 3.* raucedinem clamauerant, *excita Domine potentiam tuam, & veni ad saluandum nos*; [a] cùm „ inquam iam excitaret potentiam suam, vt exiret à Patre, & *veniret in mundum, non vt iudicaret mundum, sed vt saluaretur mundus per eum*; cœlestem nuncium præmisit ad virgi- „ nem, de cuius carne munda sumpturus erat, quod suæ personæ vnitum tempore suo of- „ ferret patri in redemptionem multorum; vt ei humanæ redemptionis mysterium pan- „ deret, atq; eius consensum & cooperationem flagitaret. Nolebat enim omnipotens „ carnem sumere ex ipsa non dante ipsa, sicut sumsit de dormiente & non dante Adam, „ vnde formauit Euam. Ad futuræ matris excellentiam non tantùm ex ipsa carnem sume- „ re, sed etiam ab ipsa volebat.

[b] *Luc. 1. v. 28. & ib.* Deniq; missus ad eam Gabriel; *Aue* (inquit) *gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus.* [b] Ecce quàm blandè aggreditur, qui missus erat eius consensum elicere, „ non extorquere. *Ecce* (ait) *concipies in vtero, & paries filium & vocabitur nomen eius* IESVS. „ quasi diceret, consenti virgo per fidem mysterio reconciliationis humanæ: quia elegit „ quidem te Deus in hoc singulare mysterium, sed tamen de nesciente vel inuita non vult „ sumere hostiam reconciliationis: quod profectò ad singulare meritum & gloriam tibi „ est. Hilari ergo fide, da illi de te, quod in salutem omnium expendatur. Credis scio: sed „ non sufficit simpliciter credere, *quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad* [c] *salutem*. [c] *Rom. 10. v. 10.* Nisi fidem ore expresseris, non accipiet de te altissimus hostiam salutis. Dic ergo „ verbum dulce, dic quod dictura es: quia tempus loquendi est, non tempus tacendi: no- „ li tuo silentio salutem omnium suspendere, vel impedire; ne videaris prophetarum ve- „ ritati & omnium saluti nunc inuidere. Ecce os tuum respiciunt Angeli, hominum ama- „ tores: Sancti Patriarchæ & Prophetæ apud inferos positi exspectant verbum tuum, qua- „ si *imbrem serotinum: omnis creatura ingemiscit & parturit vsq; adhuc* sub exspectatione ver- „ bi dulcissimi. quin dicis quod dictura es? Adhuc *labia tua sicut* mel in faui cera, quia non- „ dum erupit verbum dulcissimum: adhuc sunt *labia tua sicut fauus*, sed *destillans*, id est, oc- „ cultæ dulcedinis aliquid emittens dicendo; *quomodo fiat istud? quoniam virum non cognosco.* [d] [d] *Luc. 1. v. 34.* Adhuc *mel & lac sub lingua tua*; verbum nempe illud dulcissimum, quod erit mel an- „ gelorum, & lac mortalium. Vt ergo lætentur Angeli, lætentur homines, non sit vl- „ teriùs tàm dulce mel, & tàm dulce lac sub lingua tua, sed potiùs *in lingua tua*: Non „ vlteriùs verbum bonum sub modio abscondatur; sed ad salutem omnium in luce „ ponatur.

[e] *Luc. 1. v. 38.* Nec morata virgo; *Ecce* (inquit) *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* [e] „ Hoc planè est verbum dulcisonum, quod & Angeli & homines desiderabant audire.

Hoc

Hoc verè est *mel & lac*, quod erat *sub lingua* virginis.] Hoc nato filio sæpiùs in os virginis recurrit; vel potiùs prolatum, boni operis ratificatione, semper in virginis corde remansit, vnde assiduè & sub lingua, & in lingua, & supra linguam prodiret. Planè non prodiret in linguam, nisi in corde foret. Nam *ex cordis abundantia os loquitur.* [a] Parùm erat quod dixerat supra, *& eloquium tuum dulce*; quia nimis parum est, dulcedinem esse in eloquio, nisi dulce sit etiam cor. MARIA dulcis in ore, dulcis in corde. quia semper *pacis cogitationes cogitauit.* [b] a Luc. 6. v. 45. b Iere. 29. v. 11.

Ideo Rupertus inducit CHRISTVM piæ matri dilectæ sponsæ dicentem: Hoc est, quod nunc dico; *Fauus distillans labia tua*, subiungens, *mel & lac sub lingua tua*, id est, in anima tua. Ibi tibimet ipsi dulciter sapit fauus eloquij tui, *fauus distillans* à labiis tuis, labiis gratiosis. Fauus tuus ego sum, lac tuum & mel tuum ego sum: quia Deus tuus & filius tuus ego sum. Hoc tua sentit anima, hoc tua sonant labia: aliud loqui non potes, quàm id quod in pectore habes. Ex abundantia cordis labia tua loquuntur. Etsi aliis ad tempus tacuisti, mihi tacere non potuisti. Ex quo me natum vidisti, mecum * delicata es fauo dulcis eloquij. Quid de pannis dicam, quibus me inuoluisti, & in præsepio inclinasti? nimirum id quod verum est, quia *odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.* Omnium namque vestimentorum scilicet bonorum operum tuorum, quæ in me materna & plusquàm materna charitate operata es, panni illi primitiæ fuerunt. Et quia cuncta, quæ tunc in me, vel tunc propter me operata es (*sic corrigendum*) de magno & valido charitatis igne, cum suauitate humilitatis venerunt, rectè dixerim; *odor vestim. tuor. sicut odor thuris.* Sic enim in omnibus famulata es mihi, tanquam Deo, cui soli debetur odor thuris in sacrificio suo.] Sic ergò opera Deiparæ semper Deo sicut thus fragrant, semper ita placent Deo, vt ipsum placare queant. *Corrige delic|ciata.

Verùm rectè monet Guilhelm. vt pro nobis quoque sicut thus fragrent, sollicitè agendum: & id duobus effici; vitæ munditia, & deuotione non tepida. Illam quippe pia mater exigit, hanc verò non repellit. Prætermitto longè diuersam ab hac explicationem Alani, cui *mel* diuina natura, *lac* humana, *lingua* caro de virgine sumpta: qui vult eum consulat. Guilhelmus. Alanus.

ANAGOGE.

CVNCTA hæc Ecclesiæ, peregrinatione hac peracta, quando in cœlum triumphatura, recipietur, meritò à sponso suo CHRISTO Domino dicentur: sed de B. Virgine in cœlum assumpta ad huc veriùs. Illic *labia* matris *distillabunt* in laudibus assiduis filij magnitudinem, cuius diuinitas in carne sicut *mel* in cera delituit. *Mel* quod de cœlo trahit originem (ait Hailgrinus) angelicam naturam; *lac* quod de sanguine & carne nascitur, vitæ candorem sanctorum hominum designat: sed & nos candore, & illi laudis & precum dulcedine, infinitis gradibus inferiores sunt lingua illa beatissima. Accedit *odor vestimentorum*, qui incenso *thure* melior est, flagrantia deuotionis, & fragrantia meritorum. Sequitur. §. 5. Hailgrinus.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus,	*Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.*

Vers. 12.

LITTERA.

POST singulorum ferè membrorum peculiarem laudem, nunc sponsam cõmendat vniuersim, comparatione duarũ rerũ laudatissimarum; horti consepti, & in eo fontis copiosi, sed obsignati. adspectu vt arbitror ad paradisum amœ- §. 1. VERBA SPONSI.

amœnitatis, vnde protoplasti eiecti fuère; in quo plantarum & arborum genus omne, & in meditullio scaturiens fons perennis omnem irrorabat terram. [a] Hoc vers. nudas comparationes delineat rudi penicillo: sed sequentibus, tàm copiosè, tenerè, & eleganter vtramq; similitudinem exornat, vt nihil copiosius, tenerius, elegantius legisse commeminerim. Id facit, vt significet nihil in sponsæ pulcritudine plebeium esse, tritumúe; sed omnia supra vulgarem modum apta, decora, venusta; cunctas in vna gratias degere, vndique delicias & amores illam spirare.

a Gen. 2.

נעל CONCLVSVS] non solùm muro ac custodia, sed etiam seris obductis. (sic Hebræa) vt sit à ferarum incursu & furibus securus. Præceptum istud rei rusticæ Columella non præteriit, . . . *excultosq; inbet claudamus vt hortos.* Ceterùm vbi nos & LXX. secundo loco habemus, *hortus conclusus*. ibi nunc Hebraicè legitur GAL. hoc est, scaturigo seu irriguum. noster & LXX. videntur legisse GAN, sicut priùs: & sic Hebræi quidam codices emendatiores: nec multùm quoad sensum refert, vtrum bis repetatur, *hortus* an *fons*: præstat tamen hortum bis repeti, propter mysteria mox dicenda.

גל
גן

SIGNATVS] si moris erat, vt publici fontes lapide clauderentur, quod audistis Gen. 29. quanto magis id credendum de fontibus priuatis hortorum? ne quis perditus liquidis immittat fontibus apros, vel venenet eos, aliterue corrumpat. *Signatus* sanè hic, idem quod sigillo obsignatus.

§. 2. MENS VERBORVM.

Africanos Episcopos comperio hoc loco abusos ad hæreticorum baptismum iterandum, vt Firmilianum & B. Cyprianum, [b] qui meritò hoc nomine refellitur à B. Augustino non semel, *lib. 2. contra Cresconium cap. 14. & 15. & lib. 5. de baptism. contra Donatistas cap. 25.* de hoc etiam horto & fonte, quis fuerit, nonnulla Vitriacus *Histor. Orientalis c. 33. & 43.* secutus, vt solet Guilhelmum Tyrium scriptorem fidum belli sacri.

b Firmilian. ep. ad Ciprian. Ciprian Epist. 70. ad Pompeium & 76. ad Magnum. Aponius.

Vera & communis interpretatio est de Ecclesia Catholica. Hæc enim Apostolico (vt scribit Aponius) labore exculta est *hortus*: eius plantæ & arbusta sunt fideles; qui virtute Spiritus sancti geniti, in fide per dilectionem operante succrescunt, & multiplicia virtutum variarum cum floribus poma progerminant. [c] *Conclusus* est *hortus*, quia duplici munitus custodia (vt rectè Cassiodorus & VVilleramus) Angelorum & Dei. nam illi, sunt montes, de quibus Psalmista canit; *Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui.* [d] Non hanc vt Synagogam *vindemiarunt omnes transeuntes viam*, nec *diuaricauit pedes suos* idolo Moloch, Chamos, & Beelphegor; nec amplexa est Astartes aut vitulorum fornicationem: in hanc impietati nullus aditus; per hanc *non adiiciet vt pertranseat omnis incircumcisus & immundus.* [e] (sic Iustus) eadem est *fons*, fluentis doctrinæ suæ humectans omnem orbem terrarum (sic plerique) [f] in hac est *fons patens domui Dauid*; [g] qui vsque ad IESV CHRISTI aduentum cunctis clausus fuit & *obsignatus*, fons verè *signatus*; nec quisquam ex eo bibit donec eum Dominus reserauit; clamans, *Si quis sitit veniat ad me, & bibat*: [h] sed & postea mansit sigillatus signaculo fidei (sic Angelomus;) nec patet hæreticis ne veneno inficiant, nec aliis infidelibus, ne sues lutosi eum pedibus turbent: planè *nulli alieni participes eius sunt.* Non patet inquam hæreticis & infidelibus, quamdiu in perfidia perseuerant; si eam deserant, patet planè & quasi obuiis inuitat vlnis.

c Sic apud Chrysost. innominatus in Matth. hom. 19. D. Ambros. lib. 3. c. 8. ad Vercellens. Episcopum & lib. 1. de Virgin. Theod. Philo, Greg. Beda & alij hic.
d Ps. 124. ℣. 2.
e Esai. 52. ℣. 1.
f Philo, Iustus, Aponius, Greg. Angel. Cassiod. VVilier.
g Zach. 13. ℣. 1.
h Ioan. 7. ℣. 37.

TROPOLOGIA.

§. 3. Nyssenus.

EX sequentibus nos doceri ostendit D. Nyssenus quo pacto quis Dei *soror* & *coniux* fiat. *Sponsam* fieri, si det operam, vt quoad poterit adglutinetur CHRISTO, eique quasi concorporea fiat: *Sororem* verò, in præstanda Domini voluntate, quemadmodum Euangelium testatur. [i] Vtrumque; si quis studeat esse hortus omni virtutum spiritualium plantatione virens, excultusque; nec non mãdatorum Dei maceria vndique munitus, circumseptusque, adeò vt nec à *singulari fero* quantumuis sæuo, nec ab *apro* possit *exterminari.* [k] Præterea si sit hortus irriguus, *fonsq;* de quo in Prouerbiis, quasi in quodam ænigmate; *Bibe aquam de cisterna tua & fluenta putei tui. Deriuentur fontes tui foràs, & in plateis aquas diuide. Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui.* [l] Nempe fons qui ad alienos non effunditur is hoc loco vocatur *obsignatus*, hoc

i Matt. 12. ℣. 50.
k Ps. 79. ℣. 14.
l Prouer. 5. ℣. 16.

hoc est custodia septus. Fontem hunc, ait esse intellectum, qui omnis generis ratiocinationes in nobis ebullit, & quasi scaturit. Tunc eum soli possidemus, cùm ad ea tantùm mouetur, quæ nobis vtilia sunt, & nobis est adiumento ad bonorum acquisitionem. Sed si vim ratiocinationum ad excogitationem malitiæ quis conuertat, & non virtutibus hoc est veris animæ bonis; quæ sola nostra sunt; sed fortunæ, quæ sunt prorsùs aliena; & corporis, quæ non prorsùs nostra sunt, quia possunt inuitis extorqueri; & sic alienis acquirendis se dedat; tunc nostrum illud fluentum in alienos insumitur, tunc eo vitæ spinosæ tribuli & vrticæ irrigantur, pereunte interim, ob siccitatem, ac marcessente hortensium plantarum cultura præstantiore. Dum verò (addit) *fontem signatum* esse, etiam innuitur puritas cogitationum & recollectio animæ à sponso expetitæ. Cùm enim sigillum rei à se custoditæ (verba sunt Nysseni) hoc largiatur, vt ea prædæ non sit exposita, dum furem signo perterrefacit: cumque id quod furto non subtrahitur, domino suo integrum maneat; idcircò encomium hoc virtutem sponsæ summam tribuere videtur, quod videlicet ipsius cogitatio ab hostibus non attrectata maneat, & pura, castaque, vitiis intacta sponso seruetur suo. Fontem itaque hunc ipsa puritas obsignat, cordis pelluciditate, quæ sudo persimilis aëri est, nullo cogitationum limo perturbata.]

Sic etiam Tres patres; animam quoad partem imam esse volunt duplicem *hortum*; *Tres patres.* *hortum*, consitum virtutum disciplinis, quoad internas functiones; & *hortum* consitum moribus virtuti consentaneis, quantùm ad externas (has carnem vocant) quoad mentem verò seu portionem superiorem, instar *fontis*, pias ac diuinas cogitationes scaturire, & signo Dei, nempe imagine Dei esse consignatam ne inimicus adueniens eam diripiat, occidat, perdat, vel fructus eius absportet, vel cognitæ veritatis aquam falsis opinionibus contaminet.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA B. VIRGINE.

DE Maria plurimi Patres hunc vers. cum seqq. interpretantur, *vt Hesychius orat. 2. de* Deipara, *Epiphanius iunior serm. de laudibus eiusdem, D. Hieronymus lib. 2. contra Iouinian. & Apologia contra eundem, & auctor epist. ad Paullam & Eustoch. de assumpt. B. Mariæ, & Honorius in sigillo, & Iustus Orgelitan. hic*; sed hi omnes strictim: vberiùs egêre Rupertus lib. 4. Guilhelmus & Hailgrinus; ex quorum dictis vt ex variis liquoribus potum iucundiorem propinabo. Virginalem fœcunditatem sponsæ nunc celebrat. *Hortum* vocat, propter fœcunditatem; *conclusum* propter integritatem. *Hortus* fuit, quia mater; *conclusus*, quia virgo; *hortus conclusus*, quia mater virgo. Dignum miraculum, quod ter inculcetur. Nam & *fons* quia genitrix, & *signatus* quia incorrupta. §.4. *Rupertus. Guilhelm. Hailgrinus.*

Ecce tibi hic nouum paradisum. primum *plantauerat Deus in Edem*, hunc plantauit in Maria. In illo posuit *hominem*, primum Adam, *quem formauerat*: in isto formauit Adam secundum, hominem qui apud ipsum *in principio erat*. De illa humo produxerat *omne lignum pulchrum visu & ad vescendum suaue*; & *lignum vitæ in medio paradisi*: huic humo, terræ suæ benedixit, & ex ea produxit cunctarum germina gratiarum, & cunctarum exemplaria virtutum; ipsum quoque *lignum vitæ* Christvm. Verior hic *hortus*; si *hortus* inde nominatur, quod aliquid semper ibi oriatur, & cum alia terra semel in anno aliquid gignat, hortus nunquam sine fructu est; nam ex ea natum est quod nunquam deficit, fructus qui nunquam decidit aut marcescit. Fructus suauissimus & saluberrimus, *fructus ligni vitæ*; de quo fructu dicitur; *Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me & ipse viuet propter me.* a Vnus est fructus horti huius, sicut & hortus hic est vnus: sed in illo vno fructu, quantus est fructus? In ipso vno omnis est suauitas, omnis est sanitas. ipse Deus & ipse homo, & ideo in ipso duplex refectio, ciuis & peregrini. ciuis, Angelus ipso vescitur ad iocunditatem: peregrinus homo, ipso vescitur ad sanitatē; extra ipsum sanitas non est, nisi falsa; iocunditas non *"Gen. 2. 8. 9." "Sic Rupert." "a Ioan. 6. 54.*

est

est nisi mortifera. O fructum singularem, propter quem dicitur horto qui genuit eum; *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.*[a] ideo *benedicta tu*, quia *benedictus fructus ventris tui.* verè ex fructu suo hortus iste cognoscitur. Si nosti quis sit fructus huius horti, nosti quod sit *hortus conclusus.* Nam Deum non decuit nisi de virgine matre nasci. Nunquam simile auditum est de nostrorum multitudine hortorum; quem non saltem ingrediens vel egrediens aperuerit hortulanus. Vterus virgineus *conclusus* mansit in conceptu, *conclusus* mansit *(inuito te Beza)* post partum.

a Luc. 1. v. 42. Sic Guilhelm.

Primus ille paradisi hortus hominem custodire non potuit, nec illum homo custodire voluit; ita *conclusus* non mansit, & vitæ ligni vsum amisimus. In Iob legimus;[b] „ *Non conclusit ostia ventris, qui portauit me, nec abstulit mala ab oculis meis.* quasi diceret, Satanas aperuit ostia paradisi, de quo quasi fœtus ventris humani exiuit: quæ ostia si clausa reliquisset, ablata forent mala ab oculis meis. Horum malorum remedium, plantauit Dominus alium paradisum, quem ingredientes lignum vitæ illud æternæ adeuntes, de fructu eius comedamus, & non moriamur. Et hunc hortum ita clausit Deus, vt nulli maligno pateat ingressus. Conclusit eum tota Trinitas. potentia Patris muniuit virginem contra Diaboli violentiam; sapientia Filij, contra hostis fraudulentiam; bonitas Spiritus sancti, contra eiusdem malitiam. Hortus iste nec squalidus est, nec inaquosus, sed planè irriguus. Nam idem hortus, est *fons signatus.* planè *fons* est, de quo nobis vita manauit: sed tamen *signatus*, quia non decuit vitam manare, nisi de fonte signato: non decuit verbum nasci nisi de matre virgine. Scriptum est, quia Pharao ad vnam rem significandam duo vidit somnia; quorum primum cùm exposuisset præsagus Ioseph; *quod,* „ inquit, *secundò vidisti ad eandem rem pertinens somnium firmitatis indicium est, eò quod fiat sermo Dei, & velocius*[c] *impleatur.* Sic ad vnam virginalem fœcunditatem indicandam duæ vsurpantur comparationes, *horti conclusi*, & *fontis signati.* Vt illic signi geminatio est indicium firmitatis, sic hoc loco inculcatio eiusdem signum est singularis excellentiæ & dignitatis.

b Iob. 3. v. 10. Sic Hailgr.

c Gen. 41. v. 32.

Sed quo sigillo *signatus* hic *fons*? sigillo Spiritus sancti (iuxta Rupertum) de quo dictum ab Angelo; *Spiritus sanctus superueniet in te.*[d] *quod enim in ea natum, de Spiritu sancto est.*

Rupertus. d Luc. 1. v. 35.

Signatum (ait Guilhelm.) sigillo virginitatis perpetuæ habente imaginem sponsi „ cœlestis ex impressione annuli eius: de quo sancta quædam anima; *Annulo*, inquit, *suo* „ *subarrauit me Dominus meus* Iesvs Christvs. Nempe tunc sigillum virginitatis imagine sponsi insignitur, cùm annulo amoris eius imprimitur, & tamdiu sponsi seruat imaginem, quamdiu virginitas sponso custoditur: Verùm si gloria humana, vel quid aliud præter sponsum quæratur, in eodem sigillo imago sponsi cœlestis ilicò obliteratur. Sigillum autem, quo signatus erat *fons* ille, de quo nobis saluo eodem sigillo salus manauit, tam altè fuit impressum, tam profundè cœlestis sponsi imaginem imbiberat, vt nullo modo imago posset oblitterari, sicut nec ipsum sigillum poterat temerari. Nihilominùs sicut salua cera potest per eam aqua exsudare, & penetrare: sic ex hoc fonte saluo sigillo riuus emanauit: de quo in Ecclesiastico, dicit sponsus; *Ego quasi fluuius dorix, & quasi aquæductus exiui de paradiso.*[e] De veteri & terreno paradiso fluuius egrediebatur, ad illum locum voluptatis irrigandum, qui post in quatuor capita diuidebatur: de isto nouo & cœlesti paradiso flumen illud egressum est de quo legitur, *Fluminis impetus lætificat ciuitatem*[f] *Dei*; quod inde diuiditur in quatuor Euangelia. *Fluuius* ille Christvs est, *paradisus* vterus virginis; quem Spiritus sanctus tanta gratiarum abundantia perfudit, vt filio Dei fieret *hortus deliciarum & voluptatis.* inde exiuit *fluuius doryx*; rapido charitatis cursu, totum mundum sapientiæ suæ fluentis perfundens.

Guilhelmus. e Eccl. 24. v. 34. f Psal. 45 v. 5.

Sed capite pia quoque & succisa Alani commentaria; *Hortus* in quo non rosæ pa„ tientiæ, nec lilia virginitatis desunt; in quo rosa Dominici corporis & sanguinis, in quo „ lilium castitatis. *Conclusus*, quia vtrobique clausus, studio bonæ intentionis & conside„ ratione rationis. *Hortus conclusus soror mea sponsa*, quia vallo charitatis signatus, ne irrum„ pere possit malignus. *Conclusus*, quia Angelorum custodia circumseptus. *Soror mea* per „ dilectionem, *sponsa* per naturarum vnionem. *Hortus conclusus* hic ideo repetitur, vt per„ fectio virginis in actione & contemplatione notetur, vel in duplici virginitatis specie.

Alanus.

Conuenit

Conuenit horto, vt sit æqualis, septus, satus, distinctus, rectus & vber. Æqualis vt rigetur, septus vt seruetur, satus vt fructificet, distinctus vt delectet, rectus vt capiat aërem, vber vt præbeat copiam. Et, tu virgo Dei genitrix, fuisti vber *hortus* copiâ plenitudinis: *Fons* in quo ineffabilis misericordiæ flumen, in quo gratiarum omnium irriguum: *Fons*, qui in sinu suæ pietatis recipit lacrymarum nostrarum profluuium: *signatus* fidei sigillo, euangelicæ veritatis signaculo, & virginitatis pessulo, ita vt nec hæretici nec dæmones in te fidem vel Euangelij veritatem possint infirmare.]

ANAGOGE.

HONORIVS; Paradisus (scribit) exsultationis est habitatio sanctorum in cœlis, plena omnibus deliciis. In hunc paradisum raptus est [a] Apostolus, & in hunc latronem introduxit Dominus, [b] In hoc paradiso *fons* qui *fluit de loco voluptatis*, est CHRISTVS fons vitæ fluens de corde Patris, de quo manat omnium vita. *Lignum vitæ*, est Dei sapientia vel Spiritus sanctus vitam omnibus inspirans. *Fons & puteus aquarum viuentium*, est plenitudo omnium gaudiorum. In cæteris huius capituli deficit Anagoge.] Possumus tamen dicere, *hortum* esse cœlum empyreum propter plantaria & floriceta tot beatarum mentium & sanctarum animarum: easdem etiam mox comparari, propter virtutum exempla *aromatibus*; propter remedia quæ quotidie ab illis percipimus, comparari *vnguentis*; sed & *arboribus*, qui celsioris fuere sanctitatis: plantulis qui minoris. *Conclusum* dici hortum, quia ab illis sedibus arcetur omne immundum; dæmones, & peccatores: *fontem* dici, propter perennem in mortales beneficentiam, quæ à cœlestibus quotidie defluit & irrorat nobis. *Signatum* dici, quia sigillo charitatis omnia beneficia denotantur. Sequitur.

§. 5. Honorius. a 1.Cor.12.v.4. b Luc.23.43.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorũ fructibus. cypri cum nardo, *nardus & crocus, fistula & cinnomomũ cum vniuersis lignis Libani, myrrha & aloë cũ omnibus primis vnguẽtis.	*Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum fructu nucum. Cypri cum nardis, nardus & crocus, calamus, & cinnamomum cum omnib. lignis Libani: myrrha, aloth, cum omnibus primis vnguentis.*

Vers. 13.

LITTERA.

HORTOS nunc describit quibus ad amœnitatem, pulchritudinem, culturam, custodiam, salubritatem desit nihil: vbique fertiles, vbique plenos pulchris, selectis, raris, salutaribus plantis & arboribus. quid tale in Phæacum Regis hortulis apud Homerum?

§. 1. VERBA SPONSI.

EMISSIONES) significant propagines plantarum & arborum, SALAH enim (cum *Cheth* finali) significat mittere seu extendere, & propagines quasi videntur emitti ex magnæ matris sinu. Singulas has propagines dicit pretioso & omni arborum (vt diximus) genere exculto *paradiso* similes esse.

שלח Psal.80 v.12. Isai.16.v.8.

POMORVM FRVCTIBVS] Hebr. est, *cum fructu deliciarum*; hoc est, cum omni fructu dulci & delicioso. Ideò, vt noster, sic prior Symmachus, etiam ὀπώρων: ambo generali nomine, pomi; malorum & nucum quoque species omnes complexi. LXX. verò μετὰ καρπῶ ἀκροδρύων. quod ad nuces restringi minùs placet, malo ad omnia poma extendi

a *H.Steph. in Thesau. citans Budaeum.*

cum nostro: quod ex iure alij [a] olim; ego etiam ex Hesychio & Suida confirmo in voce ἀκρόδρυα, qui apertè.

CYPRI CVM NARDO] quæ de his diximus cap. 1. v. 11. & 13. hîc Philo Carpathius astruit.

NARDVS ET CROCVS) hoc est nardus cum croco, vt VVilleramus. coniungit has herbas & aromata, quia inuicem mixta fundunt odorem gratiorem, sic Virgilius;

Et vos, ô lauri carpam, & te proxima mirthe:
Sic positæ quoniam suaues miscetis odores.

Nardum bis repetit, quia cum croco & cypro amat commisceri.

Nyssenus.

Nyssenus *hom. 9.* de croco. aiunt hi qui floris huius vim cognitam habent, esse » in eo facultatem quandam mediam refrigerandi & calefaciendi, atque hoc ipso, quod » in horum vtroque moderatam vim obtineat, valere ad mitigandos dolores. Flos hic » in triplici folliculo nutritur atque etiam folliculus quisque per se flos est purpurei co- » loris. Postquam verò demptus est folliculorum cortex, inueniuntur in ipsis follicu- » lis absconditi tres omnino flores, qui & fragrantes sunt, & ad medicinam faciendam v- » tiles; pari inter se magnitudine, elegantia, suauitate odoris, facultatis proprietate, » adeoque per omnia vnum hæc tria esse videntur. His autem alia tria quædam con- » iuncta sunt à natura, quæ flaui quidem & ipsa coloris sunt, verùm ad vllum vsum » salubrem nulla vi prædita.] Notissima herba & flos. Videri possunt Dioscorides *lib. 1. c. 25.* & Plinius *lib. 21. c. 6. & 7.*

קנה
b *Isai. 19. v. 6. & 43. v. 24. & Ezech 27. v. 29*
c *Theophrast. lib 9. c. 7. Dioscorid lib 1. c. 17 Galenus lib 8. simplic. medicament. Plin. lib. 12. c. 22.*

FISTVLA] Hebr. KANA, quod Alanus & alij, qui casiam esse volunt, ipsi falluntur, non noster; qui constanter solet *fistulam* vel *calamum* vertere. [b] intelligens de canna seu calamo aromatico, qui à forma solet etiam *iuncus odoratus* vocari; copioso in Iudæa prouentu, de quo multa veteres [c]. *fistula* idem est quod *canna*. nam & Silio, fistula pastoralis *canna* dicitur, voce nimirum Hebræa, quæ hoc loco posita. Nyssen. *cannam* (ait) siue calamum fragrantia mirificè præstare tradunt.] *Casiam* hîc nec ipse, nec Theodoretus, nec Philo, nec Græcorum alius agnouit. Et errare puto Cassiodorum atque VVilleramum, qui *fistulam* putant etiam *casiam* vocari: nam *casia* Hebræis dicitur KIDDA in Exodo & Ezechiele. [d] vbi cur noster *stacten* verterit alibi discutiam: vel sanè *casia* vocatur KESIOTH, (cum *Sade* in secunda, & *Ain* in tertia sede) ex Psalmo 45. v. 9. quanquam ibi fors potius *costum* posterior vox ista significat. Deinde cùm sequatur de *cinnamomo*, minus necessaria mentio erat *casiæ*. nam ex veriori sententia, (quicquid And. Theuetus) *cinnami* vox est origine Hebræa, & significat cinnamomi seu cinnami fruticis pretiosiorem corticem; cuius *casia* significat viliorem. *cinnamomum* verum nullum, vel rarum ad nos defertur. *Canella* nostra, potiùs est *casia*. confuderunt *casiam* & *cinnamomum* plerique veteres, & hodie pauci norunt discernere. [e] KINNAMON, Hebræum, *cinnamomum* est, non vno loco. [f] ridiculi sunt, qui putant esse lignum Aloës. hoc subruffum subnigrumque; illud (etiam Cassiodoro teste) cinericei coloris. confirmat idem Guilhelmus, addens *fistulam* esse rubei coloris.

קדה
d *Exod. 30. v. 24 Ezech. 27. v. 19.*
קציעות
e *Arab.* Darchini, *fortè quasi* Darcinnami, *lignum cinnami vt dixi. sic plerique distinguunt; licet alij casiam & cinnamomum pro eodem vsurpent. lege de hac re fusè scribentes Manard. l 8. ep. 1 Matthiolū in Dioscor. lib. 1 c 12. & 13. And Lagunā in eund. lib. 1 c. 13 Garsiam de horto, & ex eo. Ioan. Iacob. VVeckerū lib. 1. antid. specu. sect. 13 & Ronill. seu Dalechamp. lib 18. hist plant. c 26.*

D. Gregorius Nyssenus; *cinnamomum*, variam & multiplicem efficacitatem polliceri aiunt, vi quadam naturali, & pleraque de hoc tradita fidem excedere videntur. Aiunt hoc aroma, si tantùm attingat, feruentem in lebete aquam mox refrigerare: item si balneo calefacto inferatur, inflammationem aëris in frigus conuertere. Habere præterea naturam talem, quæ perimat genita ex aliqua corruptione: si ori dormientis imponatur, nulla re impediri dormientem, quo minùs interrogantibus respondeat: adeoque somnum illi minimè excuti, ac nihilominùs respondere sobriis & articulatis verbis. Quod quidem ita esse adfirmare hominem; qui per experientiam horum de cinnamomo traditorum veritatem non habeat, præceps quidem ac temerarium fuerit] postea quoque hoc fabulosis annumerat, sed ostendit etiam ad instituti sui explicationem sacras litteras fabularum mentionem non auersari.

קנמון
f *hic, & prou. 7. v. 17. Exod. 30. v. 23.*
Nyssenus.
Honorius.

Honorius; *cinnamomi* arbor habet tres cortices, superior dicitur *fistula*, medius *cinnamomum*, Tertius *amomum*, medius est dulcior ceteris] totum hoc puto commentitium.

LIBANI]

LIBANI] oportet vocem ad *thus* restringere; nam Hebraicè non montis nomen, sed thuris est, vt ostendit finale *He*: sed cùm subdit, *omnibus primis vnguentis*; loquitur de cunctis artificio confectis odoramentis. quia vult indicare superesse huic monti omnes naturæ & artis delicias. *Thuris* enim nomine omnia aromata complectitur pura; *vnguentorum* verò, omnia seplasiaria condimenta. Veruntamen malo dicere; nostrum interpretem non LEBANO, sed LEBANON per NVN finale legisse & accepisse de cunctis odoriferis arboribus & odoribus montis Libani. לבונה לבון

MYRRHÆ] *vide c.1.v.12.* ALOE qui *Sandalum* supponunt debuerunt ad sonum vocis Hebraicæ attendere, AHALOTH; quæ Aloë vicina maximè. Sed & Aquilæ vertit καὶ ἀλωή LXX. Hebræum retinuere. Symmach. nimis laxe, καὶ θυμίαμα. *Aloës* planta non est inodora, & succus eius est vtilis contra cadauerum putrefactionem, & medicamentis vulnerum ac morborum salutaris, si quid aliud. *Dioscor. lib. 3. c. 22. Plinius lib. 27. c. 4.* Cassiodor. ita scribit; *Aloë* lignum est suauissimi odoris: adeò vt vice thymiamatis altaribus adoleatur: habet verò succum amarissimum resistentem putredini ac vermibus] vides cur Symmach. verterit; *thymiama*. אהלות

PRIMIS VNGVENTIS.] hoc est cunctis pretiosissimis plantis & arboribus, quarum vsus præcipuus in vnguentis miscendis. hæc est vis Hebraismi, *cum omnibus capitibus aromatum.*

Sicut olim *paradisus voluptatis* arbore scientiæ boni & mali, arbore vitæ, ac ceteris cunctis ad videndum pulchris & ad vescendum suauibus ornabatur: Ita *paradisum* nouum Ecclesiam, cunctis, qui ad ornatum vel vtilitatem spiritualem pertinent, ordinibus, quasi quibusdam virtutum omnigenarum plantariis, à Deo excultam fuisse demonstrat ex communi patrum sententia. Primò considerat vniuersalem Ecclesiam tanquam paradisorum matrem; singulas enim propagines eius, hoc est particulares Ecclesias, paradisis singulis confert. Nam vt vrbium quædam matres *Metropoles* vocantur, & ab iis ortæ seu deductæ *filiæ*; [a] sic etiam locus quiuis *filiæ* nomen potest obtinere, vt cum Propheta *cornu filij olei dixit*; [b] & sicut *scintillæ* dicuntur, [c] *filij prunæ*; sic etiam paradisorum propagines, nomen filiorum seu *emissionum* paradisi merentur. Sic paradisus vniuoca paradisorum mater; & quidem non vilium pomorum, sed *punicorum malorum*. Punicum malum aptissima est Ecclesiæ figura. nam quemadmodum in malo punico plura vno cortice grana exteriùs conteguntur: sic in vna Ecclesia vnius fidei vinculum varias gentes coniungit; quæ tamen particularibus suis diœcesibus distinguuntur, sicut punici granula suis singula folliculis separantur. Peculiare quoque huic est malo, (notant Geoponici) vt totidem sint in minoribus pomis grana, quot in maioribus: sic eadem sunt in Ecclesia plebeiorum & magnatum sacramenta, communia Spiritus sancti charismata, eadem opera lege definita, communia præcepta, pœnæ ac præmia. vt semper in illo pomo grana aliqua sunt putria, sic & in Ecclesia semper aliqui mali & corrupti inueniuntur.

§. 2. MENS VIRORVM.

[a] *Ierem. 49. v. 2. Ezech. 16. v. 46* [b] *Esai 5. v. 1.* [c] *Iob. 5. v. 6.*

Vide Pierium Hieroglyph. lib. 54.

Emissiones autem istæ, quæ mox recensentur, quid aliud sunt, quàm diuersi membrorum seu filiorum Ecclesiæ ordines, suis singuli virtutibus ornati? quod Honorius & Guilhelmus hîc feliciter docent. Et primi quidem emissionum nomen merentes, sunt Apostoli; quorum nomen ipsam (vt Philo notat) missionem significat: & ideò emissiones Ecclesiæ non sunt hæretici qui se missos esse legitima auctoritate nequeunt ostendere. *Philo.*

Sed Honorium audite. Ecclesia est *paradisus* omnibus spiritalibus deliciis plenus; " *paradisus* enim dicitur *hortus deliciarum*, & in Ecclesia sunt omnimodæ deliciæ scripturarum, diuersarum artium, multarum virtutum. In quo paradiso est *fons*, id est baptismus vel CHRISTVS, per cuius fluenta, quæ sunt spiritualia charismata, irrigatur talis paradisus. *Quatuor* huius fontis *flumina*, sunt quatuor Euangelia; *lignum vitæ*, sancta crux; cuius *fructus* est CHRISTI corpus, de quo qui dignè comederit non morietur in anima in æternum. *Ligna fructifera* sunt sancti; *fructus lignorum*, opera sanctorum; *lignum scientiæ boni & mali*, est liberum arbitrium. In hoc spiritali paradiso diuersa genera arborum crescunt, hoc est diuersi ordines electorum. *Honorius.*

Guilhelmus. Ibi crescunt mali punicæ] prima emissio (ait Guilhelmus) est *paradisus malorum* „ *Punicorum cum pomorum fructibus*, hoc est, nobile illud collegium Apostolicum cum cœtu reliquorum martyrum, Mala punica sanguineo rubent colore; sancti Apostoli ad similitudinem Magistri sui sanguine fuso rubuerunt. Nam & Ioannes cum ceteris malum punicum fuit animi virtute, voto & conatu. hæc punica mala paradisus protulit *cum pomorum fructibus*, hoc est, cum bonorum operum variis exemplis.

Honorius. Ibi crescit & cyprus. *Cyprus* (ait Honorius) est arbor aromatica in Aegypto abun- „ dans, habens semen simile coriandro, vt manna, album, sublucidum, & odorum; quod „ oleo coquitur, & inde succus exprimitur, qui *Cyprus* dicitur: Vnde Regium vnguentum „ conficitur, ita dictum quod Regius morbus eo curatur.]

In explicando dissentiunt Honorius & Guilhelmus. Sed ita vt possint coniungi Guilhelm. explicationes, hoc ferè modo. per *cyprum* intelligi gradum continentium seu religiosorum, qui se & votis ad castitatis puritatem obstrinxerunt, & in docendis ceteris fidelibus operam, quam possunt, sedulo impendunt. Talibus olim Aegyptus referta fuit. horum semen est doctrina virtutis quæ mannæ similis, quia habet spirituale delectamentum, *& omnem saporem* sanctæ suauitatis: semen candidum nitore veritatis, sublucidum exemplo sanctitatis, odorum fama piæ conuersationis. Hoc semen oleo decoquitur, quia semen verbi sine oleo gratiæ, nihil est nisi aër incassùm verberatus: ex succo inde expresso regale conficitur vnguentum; quo morbus Regius, hoc est, superbia, curatur. nam hunc morbum Regium esse, præfecto vrbico apud Prudentium B. Laurentius respondit. Et quia Regio huic morbo curando, optima est humilitas: ideò rectè *cypro nardus* est adsita.

Honorius. Ibi crescit *nardus* (ait Honorius) hoc est, humiles & innocentes, qui se coram aliis „ paruos & despectos faciunt, & odore atq; ardore charitatis saucios peccatis vngunt. Ibi „ crescit & *crocus* aurei coloris, qui sunt sapientia diuina fulgentes. Ibi crescit & *fistula*, robusti & purpurei corticis, quæ ad curandas viscerum molestias valet, qui sunt patientes pro CHRISTO, & pro fratribus suis animam ponere parati. Ibi crescit & *cinnamomum* cinerei coloris, qui sunt pœnitentes, qui se infirmos reputant, & in cinere pœnitentiam agentes dulcem odorem Ecclesiæ præstant. cinnamomi cortex nimio feruore solis ab arbore soluitur; hi sunt monachi, qui se à mundo separant amore CHRISTI.

Ibi crescunt *vniuersa ligna Libani, cedri* & similes arbores, quæ sunt vniuersi fideles Guilhelmus. CHRISTI, tum prælati, tum subditi; Hoc ita docet Guilhelmus; *fistula* & *cinnamomum* arbusculæ aromaticæ sunt. & qui melius per illas, quā boni subditi figurātur? hi per humilē gradum arbusculæ sunt, sed per animum humilem aromaticæ sunt. arbusculæ per subiectionis necessitatem, aromaticæ per obedientiæ pietatē, subsidunt gradu, fragrant moribus. *Ligna Libani* non tantùm odora, sed & procera sunt, & bonos designant prælatos, qui attolluntur gradu, fragrant verbo & actu. Quia verò boni subditi à prælatis separati non debent, sed eis in omnibus, nisi fortè à bono deuient, adhærere; ideò *fistulæ & cinnamomo* confestim addita *ligna Libani* videmus.

Denique *Myrrha* & *Aloë* arbores aromaticæ sunt, emittentes sui nominis succos amarissimos & vtilissimos. altera, inchoantes significat, altera perfectos. in illis amaritudinem timor, in istis amor exsudat. illis enim metu supplicij amara est peccatorū memoria, istis verò, præ dulcedine Dei, & desiderio regni, amara est ipsa temporalis vita. a Esai. 38. v. 15. Deniq; illorum vox est, *recogitabo omnes annos meos in amaritudine animæ meæ:* [a] istorū ve- b Psal. 119. 5. rò; *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est.* [b] vtraq; amaritudo aromatica est, quia vtra- „ que est *in odorem suauitatis Domino.* Porro sunt quidam, qui iam non parùm profecerunt, „ in quibus tamen nondum *perfecta charitas ex omni parte foràs misit timorem*: hos medios dixerim inter inchoantes atq; perfectos. Vtramq; exudant aromaticam amaritudinem; sed illam quam elicit timor, remissiùs quàm inchoantes; istam quam elicit amor, remissiùs quàm perfecti. Sic mixturam *myrrhæ* & *aloes* conficiunt; qua mortuum pro peccatis nostris Saluatorem perungant, id est, fidem salutiferæ passionis eius in semetipsis contra vitiorum corruptelam conseruant.

Vltimò additur, *cum omnibus primis vnguentis*, vt intelligas in eodem paradiso pro- „ pagines pullulare *omnis doni optimi & omnis dati perfecti* à quibus vtinā *generationibus im-* Gillebertus. „ *pleamur.* Sed hæc suffecerint; qui plura volet legat Gillebertum *Serm. 35. & 36.* & de para- Innocentius. disis quatuor, Innocentium Papam *Serm. de quatuor Euangelistis.* TRO-

TROPOLOGIA.

HONORIO anima sancta est *paradisus*; hunc irrigans *fons* est charitas; *quatuor flumina* eius, sunt quatuor virtutes cardinales; *Lignum vitæ*, sapientia; *fructus eius*, immortalitas: *ligna fructifera*, vtiles disciplinæ; *fructus lignorum*, mores piorum: *lignum scientiæ boni & mali*, transgressio mandati. Vnguentaria ligna, scilicet *nardus & crocus* & alia, sunt virtutes, castitas, bonitas, humilitas, & talia infirmarum animarum vnguenta.] Alij Patres singuli, vt cuique videtur: qua in re diutiùs immorandum non puto: quisque accommodet, vt sancti Spiritus vnctio docebit. Arbitror præcipuas omnes virtutes, septenario, qui hic positus est, posse cōprehendi; quia perfectionis numerus est. Per tria prima; *cyprum, nardum, crocum*; tres virtutes Theologicas possumus intelligere, vt voluit Philo. Cassiodoro, Angelomo, VVilleramo, Hailgrimo, *crocus* charitatem significat. Sed malo per *cyprum* intelligere charitatem. nam *cyprus* croco calidior est, & odoratior, & charitas quoque, sinceritate sua expers doli, expers suspectionis, candida dici meretur. *Nardus* spem denotat; radice meliore sui parte, defossa, quæ quia vinculum quoddam est fidei & charitatis, bis repetitur *nardus*, & *croco cyproq;* iungitur.

§. 3. *Honorius.*

Quàm aptè fides *croco* figuretur, elegantissimè Nyssenus docuit. feruens enim est fides, si vera: tres quoque illi flores, prorsùs æquales & similes per omnia, adeò vt vnus flos videantur; typus sunt trium personarum, eâdem diuinitatis natura, & maiestatis ceterorumque attributorum gloria præditarum. Quin etiam veris illis floribus pseudoflores quidam imperitis imponentes coloris pulcritudine, adnascuntur; & fit vt sæpe nonnulli pro vero fructu spurium decerpant: ita quoque veram fidem simulant hæreseôn variæ imposturæ, per quas illecti miseri fucatas insanias sanæ doctrinæ præferunt. Tertiò vt *croco* media vis inter calorem & frigus est; sic fides, in medio impietatis, & superstitionis sita. Vltimò sicut *crocus* amat calcari; sic fides Catholica semper persecutionibus copiosior & floridior exstitit. Hæc de tribus: cetera quatuor Cardinales virtutes denotant; *calami* regale sceptrum, Iustitiam; *cinnamomum* vtile ciborum condimentis, Prudentiam; *myrrha*, cui cum corruptione & quasi morte certamen est, Fortitudinem; *aloë*, cuius sucus amarus quidem est gustu, sed cunctis ferè morbis corporis vtilissimus est, & idoneus superfluos humores vel pellere, vel restringere (*vt Alcuinus fatetur*) Temperantiam, morborum animi vnicum ac singulare medicamentum. Sicut ex illis aromatibus regia vnguenta conficiuntur, & noxæ corporum arcentur; sic ex istis *emißionibus* animæ, bonus odor salutis emanat, & oportuna spiritualibus morbis remedia depromuntur.

Nyssenus.

Pulchra est (Angelomus inquit) *harum arborum coniunctio cum vnguentis. quia dum carnem à lasciuia refrenamus: consequens est vt maiora spiritus bona recipiamus*;] sanè à fonte, à puteo de quo sequitur.

Angelomus.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

DE beatæ Virginis emissionibus sat acutè Guilhelmus in hunc modum; *Emissiones* fructus ex ea sunt emissi. Vnicus eius fructus est, qui ab efficacitate salutis dictus est IESVS: sed in vno illo fructu multiplex est fructus. In vno Saluatore omnium IESV plurimos MARIA peperit ad salutem: pariendo vitam multos peperit ad vitam. Eo ipso quod mater est capitis, multorum membrorum mater est. Mater CHRISTI, mater est membrorum CHRISTI, quia caput & corpus vnus est CHRISTVS. corporaliter caput pariendo, spiritualiter membra peperit. Vnde etiam ab omnibus mater appellatur, & ab omnibus cultu debito, vt mater, honoratur.] Sanè per has *emissiones*, electorum membrorum variæ distinctiones insinuantur, prout explicatum §. proximo.

§. 4. *Guilhelmus.*

Rupertus. Iuxta Rupertum numero septenario hic enumeratarum *emissionum*, cognoscitur vniuersitas virtutum, *Ligna Libani* sunt Christiani amici sponsi & sponsæ, potentia sæculi excelsi, atque facultatibus dilatati, ex quorum eleemosynis paruuli sustentantur; quemadmodum in ramis lignorum Libani passerculi nidificant: *prima vnguenta* sunt, cuncta opera corporalia pietatis, & misericordiæ; quibus suppleri poterit, quicquid minùs spiritualium bonorum tales habuerint. Sicut enim in tabernaculo Domini saga cilicina bissum & purpuram amica extensione cingebant: sic semper (ait) qui spiritualibus minus abundant, carnalia spiritualibus communicent, vt iure spiritualium illorum participes fiant.] Hæc ille.

Hailgrinus. Hailgrinus verò, In his verbis notat horti fœcunditatem significari; *in herbis* virtutes vel virtutibus insignitos; *in herbis* quidem minùs prouectos; *in arboribus* verò, qui virtute & meritis ad altiora conscendêre: *in fructibus* opera; *in vnguentis* sacramenta Ecclesiæ notari; quæ omnia *emitti* vel *procedere* dicantur ex hoc horto, quia nec *emissiones* Ecclesiæ fideles sunt, nec eorum virtutes *floribus* aut *fructu* fœcundi sunt, nec sacramentorum prodest perceptio; nisi radix omnium fides figatur in mysterio incarnationis; per quam & Deus factus est filius mulieris, & mulier caput Ecclesiæ generans, nostra quoque simul mater est effecta. Si quis volet singula septem illis quas dixi virtutibus Deiparæ accommodare, hoc ei non difficilè futurum est ex P. Francisci Ariæ opere *de profectu spiritali tracta. 4. qui est de imitatione Dominæ N. de fide cap. 7. de spe cap. 18. de caritate cap. 23. 28. & 29. de continentia & fortitudine in seqq. capp. de prudentia & iustitia, ceterisq́; omnibus frequens à nobis fit toto hoc libro mentio.*

Alcuinus. עדן Adiungatur hic Alcuini explicatio: vult, per *emissiones* significari bonas operationes, quæ sunt *paradisus*, id est, delectabiles. quia Hebr. EDEN significet hortum deliciarum. Et quidem paradisus *malorum punicorum* dicitur, quia sicut malum punicum exteriùs rubrum est, & in vno cortice multitudinem habet granorum: sic in virgine multitudo bonarum operationum intra fidem Dominicæ passionis tenetur inclusa. *Cum pomorum fructibus*, hoc est, honestis & pudicis eius locutionibus, ex quibus in mentes fidelium fructus informationis processit. Nempe *Cyprus*, significans virginitatem; *Nardus* veram caritatem; *crocus* diuinam sapientiam; *fistula* humilitatem & patientiam; *cinnamomum*, internæ contemplationis dulcedinem; *vniuersa ligna Libani*, omnes alias virtutes, quæ aliquod robur habent, & mentem spiritualiter dealbant, *Myrrha* quæ significat carnis mortificationem: *aloë*, bonam opinionem; *Prima vnguenta*, Spiritus sancti dona.]

ANAGOGE.

§. 5. Petenda ex nôtatis superiùs, *vers. 12.* § 5.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 15. Fons hortorum: puteus aquarũ viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.	*Fons horti & puteus aquæ viuentis, & cum strepitu fluentis de Libano.*

LITTERA.

§. 1. Verba Sponsæ. QVOD vesanus Beza hunc versum (contra Patrum mentem) sponsæ ex abrupto tribuit, dignum est auctore commentum. Quæ de *puteo* & *fonte* propè Tyrum, viri pij & docti Nannius & Titelmannus referunt, si vera sunt, deficiuntur tamen antiquitatis prærogatiua, vt eo Salomon potuerit respexisse. Sponsus paullò ante duas similitudines insinuarat, *fontis* & *horti*. v. XII. priorem cùm sit pro

secutus, res postulat vt posteriorem nunc exhibeat. Dixerat enim solummodò *signatum* esse, vt clarum, limpidum & illimem indicaret; nunc addit viua & perenni scaturigine tam esse copiosum, vt plurimis hortis rigandis vnus sufficiat. *Defluere* ex cacumine censuit VVilleramus. Si de vero Libano hæc dicta, non aliter hoc accipiendum, quàm vt fateamur ex cacumine per occultos meatus defluere; licet circa montis pedem primùm se prodat. illic enim ipsius Iordanis origo est in fonte Phiala, qui inde progrediens totā promissionis terram amœnat & fœcundat. *Lege Iosephum lib. 3. belli Iudaici c. 18.* è quo poteris intelligere cur duo fontes, *Ior* & *Dan* (vt vocat Isidorus)[a] quos Iosephus nominat *Panium* & *Phialam*; pro vno sint fonte computandi, ex quibus facilè corriges Geographos alios.[b] magis tamen propendeo in eam partem, vt loquatur sponsus de fonticulo, quem, ad Phialæ similitudinem, in illo suo hortulo ex adumbrati Libani vertice habuerit decurrentem, & magna vi exsilientem copiosa scaturigine. *vide Vitriacum Histor. Orientalis cap. 43.*

[a] *Lib. 14. Orig. c. 21. & Honor. hic.*
[b] *Plinium lib. 5. Strabon. lib. 16.*

HORTORVM & AQVARVM] Hebraicè pluralis numeri sunt ista, & sic legebantur in Quinta editione.

LIBANO] Hîc apertè in Hebræo est; LEBANON, sed superiùs versu proximo erat, LEBANO; illic per HE, hîc per NVN.

§. 2. MENS VERBORVM.

Accommodatissima sanè comparatio. nam Ecclesia *fons* est *hortorum*: cùm fideles singuli sint hortuli (iuxta Philon. Apon. Psell. Angelom.) variis virtutibus consiti; quorum omnium, animi fidei & morum doctrina ex sacris petita scripturis irrigantur; fluenta S. scripturæ *fontis* quidem nomen merentur, quia sunt valdè copiosa: sed *occlusi*, quia non patent nisi quibus agnus dignatur signacula obscuritatis reserare. *Puteus* etiam est vel eiusdem S. scripturæ ratione;[c] vel, quod mihi non displicet, quia de Sacramentis eius licet vnicuique haurire, quod opus ad vitam æternam. *Viuentium aquarum* non statiuarum, vel lacustrium (vt sunt Gebennensium, Nemausensium, Heidelbergensium, & ceterorum) hæreticorum; quos hîc grauissimi scriptores[d] argui testantur; quorum sacramenta, sunt mortua tantùm symbola, nihil operantia; nisi quod buffonum venenum, lepram & lethum. Aquæ illæ viuificæ tam putei quàm fontis (nam idem *fons*, qui *puteus*) copiosè *defluentis de Libani*, hoc est, CHRISTI *capite*; diuinitate, per meatus inuisibiles; tandem erumpunt ex montis pede, hoc est,[e] humanitatis seu corporis vulnerib. nam hæc prima est origo sacramentalis gratiæ & totius orthodoxæ doctrinæ: illā fundit per septem purissimos tubos, hanc per Apostolicas tubas, & præsertim quatuor illa fluminum paradisi capita; sacrosancta Euangelia; ad infidelitatis & concupiscentiæ prauæ, qua mundus squalebat, ariditatem sterilitatemque tollendam. Illa *fons* est, propter plenitudinem; illa *puteus*, per profunditatem.

[c] *Sic Philo, Gregor. Theod. & alij.*
[d] *D. Nyssen. Cassiod. VVilleram Decanus Ambia. Haymon, & Gillebert. Serm. 37.*
[e] *Apon. Honor. Gillebert.*

Honorius. Honorius; *fons* est (inquit) vbi flumen funditur: *puteus* vbi aqua in profundo latet. *fons* ergo *hortorum* est Euangelium: *irrigatio* Ecclesiarum, in actiua & contemplatiua vita degentium. hîc *fons de Libano* erupit, in hortum Ierusalem cucurrit; de monte Sion fluxit, omnes hortos orbis irrigauit: Euangelica doctrina ex CHRISTO in primitiuam Ecclesiam manauit. nam de monte Sion per Apostolos in gentes fluxit, & omnes Ecclesias irrigauit. *Puteus* autem *aquarum*, est profunda lex diuinorum sensuum, qui latent in legis littera, vt in profundo puteo aquæ; quæ sunt *viuentes*; quia eos viuere faciunt, qui spiritualius illas intelligunt. *fluunt cum impetu de Libano*, de Iudaico populo diuino cultu iam dealbato; nempe Apostolis, qui scripturas abundè & spiritualiter gentibus exposuerunt. *Aliter:* Libanus est CHRISTVS de casta virgine natus: de hoc *libano* Spiritus sancti dona, tanquam torrens Spiritus, credentes inundauerunt, & eos scientia omnium linguarum impleuerunt: de his aquis ipse dixit; *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ:*[f] id est, charismata Spiritus sancti, quæ faciunt credentes cum Deo viuere.]

[f] *Ioan. 7. v. 38.*

TROPOLOGIA.

§. 3. *Absalon.* a *Serm.* 13.

ABbas Absalon; [a] *Aquas* exponit sacram scripturam, quæ *fons* dicitur, vbi est plena; *puteus*, vbi est profunda: & has aquas (ait) debere *fluere de Libano*, hoc » est, candore puræ conscientiæ, non de immunditia vitæ; & *cum impetu*, hoc » est, Spiritu & ardore zeli profectus animarum.] Quid ergo nos miseri qui polluti labiis sumus, & in medio populi polluta labia habentis habitamus? qui toti frigidi, toti indeuoti? doleamus vicem nostram: gratulemur animæ felici; quæ sponso tam sit similis, vt de fonte *fons*, de puteo *puteus* dici mereatur. Sibi *puteus*, dum secretum suum sibi seruat: proximo *fons*, dum salutarem doctrinam liberaliter & spontè proximis repartit.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. QVÆ vnquam meliori iure talis dicta, quàm MARIA? quæ in IESV peperit tot *hortos* Ecclesiarum, & tot *hortulos* animarum, consitos tot virtutum omnigenarum areolis? quæ peperit, cùm vitam peperit, tot fluenta viuentium aquarum? nonne *fons*, cùm effudit *aquas viuas* in effusore viuentium aquarum, pariendo largitorem gratiarum? Nonne *puteus*: in quo latuit veritas, donec eam tempus extraxit, hoc est, donec *venit plenitudo temporum*? Dixerat Dei filius apud Ecclesiasticum, se, [b] *vt aqua ductum de paradiso exisse*; & subdiderat, *rigabo hortum meum plantationum: Emissionum* quas diximus. MARIA propter inscrutabilem (sic Hailgrinus) » profunditatem gratiarum, quæ in ipsa congestæ sunt; dicitur, *puteus aquarum*, non sim» pliciter, sed *viuentium*, hoc est, *salientium in vitam æternam*. hæ *fluunt cum impetu*, quia illis » resistere non valent aduersarij nostri, dæmones & hæretici. *fluunt de Libano*, hoc est, ipsa » virgine, quæ de se in Ecclesiastici *cap. 24. vers. 21.* dicit, *Ego quasi Libanus non incisus vapo*» *raui habitationem meam.*

b *Ecclesi.* 24. §. 41. & 42.

Guilhelmus. » Est *fons hortorum* (ait Guilhelmus) rigando eos; *puteus aquarum viuentium* conti» nendo eos. Continet sibi abyssos vitæ & immortalium gaudiorum: sed non ita con» tinet sibi, vt non & effundat & aliis. effundit Angelis & hominibus participationem, » pro captu singulorum. Angelis quidem torrentem voluptatis, hominibus in hac pere» grinatione riuulos sanctitatis & sanitatis; donec & ipsi ciues effecti *inebrientur ab vber*» *tate domus eius, & torrente voluptatis eius potentur.* Sic tamen effundit, vt non minùs con» tineat. Sicut propter Angelos & homines dicitur *fons hortorum*; nam & Angeli sunt » horti Dominici, horti cœlestes & deliciarum, referti suauissimis obedientiæ fructibus; » quos ad beatè viuendum perenniter rigat fons vitæ; & electi homines in terra, domini» ci sunt horti, quos ad viuendum benè quotidie irrigat fons vitæ ad fructum iustitiæ: sic » & *puteus aquarum* dicitur, propter multos vitam participantes eum in quo est vita; li» cet vnica sit *aqua viua* scilicet IESVS ipsa vita, de qua scriptum; *Qui sitit veniat, qui vult accipiat aquam vitæ gratis*, [c] Et ipsa vita dicit, *Ego sum via, veritas, & vita*, [d] Aquæ hæ dicuntur *cum impetu fluere de Libano*. h. (teste Guilhelmo) de monte candoris, nempe *à patre* » *luminum, à quo omne datum optimum & omne donum perfectum descendit*, cum impetu, hoc » est copiosè. nam abundantia gratiæ *lætificat ciuitatem Dei*: vel *cum impetu*, hoc est, sine personarum acceptione aut delectu. Tantus est enim impetus fluentis gratiæ, vt sine ratione fluere videatur; dum præ piscatoribus non attenditur ad Imperatores, & reprobatis Philosophis idiotæ assumuntur. Quantoperè *hoc lætificat ciuitatem Dei*, confiten» tem Domino *quoniam bonus*; qui *assumit quæ stulta sunt mundi vt confundat sapientes, & in*» *firma mundi eligit vt confundat fortia.* *Cum impetu* ergo fluunt, quia desursum fluunt: & ideò

c *Apocal.* 22. 17.
d *Ioan.* 14. §. 6.

& ideò sine delectu personarum fluunt, quia à Deo fluunt. *Non enim est personarum acceptor Deus* [a]. a Act. 10. v. 34.

Breuiter Honorius; De te fluxit *fons hortorum*, per te venit baptisma fidelium; & *puteus aquarum viuentium*, id est, CHRISTVS; qui est sapientia sacrarum scripturarum; & hæc *cum magno impetu de Libano fluunt*, quia cum magna abundãtia sancti Spiritûs de candore tuæ castitatis & sanctitatis exundauerunt. Vnde hæc omnia? quia Pater præcepit talia dicens: *Surge Aquilo &c.* Honorius.

Alanus sic scribit; Meritò ô virgo tali arborum & aromatum decore decoraris, quia in te est *fons saliens in vitam æternam*. Qui fons *puteus* est, id est, inexhaustibilis & profundus propter scientiæ profunditatem. Nec tamen ex te fluunt aquæ viuæ, sed *de Libano*, id est, CHRISTO, qui omnium virtutum decore candidatus est, & dicit: *si quis sitit, veniat ad me & bibat: & de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Vnde Apostolus: *Ego plantaui, Apollo rigauit. Deus autem incrementum dedit.* Alanus.

Sed pientissimè Dominam nostram hîc alloquentem Rupertum audiamus; Sicut in initio [b] *fons ascendebat de terra irrigans vniuersam superficiem terræ*: sicut, inquam, [c] *fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita*: sic ex te, ô amica, ô terra benedicta, *fons* ille ascendit, qui *apud Deum erat*, & *vera lux erat* sicut scriptum est; *quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* [d] Fons, inquam, ille ascendit ex te; non initium siue principium habens ex te, sed de corde patris per occultas vias, cum omnibus *aquis viuentibus*, id est, cum omnibus scripturis veritatis, veniens in te, & æternum sapientiæ fontem siue puteum faciens in te, atque hoc modo *ascendit ex te.* Ad quid ascendit? vtique *ad irrigandam superficiem terræ*: ad instruendam siue excolendam Ecclesiam per vniuersum orbem terræ. Ad hoc *egreditur fluuius de loco voluptatis*, scilicet *ad irrigandum paradisum*: ad hoc inquam ex te, ô voluptas, siue locus voluptatis Dei, initium accipiet sanctum Euangelium, vt per vniuersum mundum spiritualem irriget paradisum. Rupertus. b Gen. 6. v. 2. c Gen. 6. v. 10. d Psal. 35. v. 10.

Et *diuidetur in quatuor capita*, id est, in quatuor necessariæ salutis sacramenta; quæ videlicet sunt hæc, incarnatio, passio, resurrectio atque ascensio mea. Hæc enim necessariò prædicabuntur & necessariò scientur, quia sine istorum confessione non fit noster paradisus; sine istorum fide non saluatur mundus. Diuidentur, inquam, viuentes aquæ in ista *quatuor capita*, id est, principalia Sacramenta, quia videlicet omnes scripturæ in ista quatuor subtiliter intendunt, appellando hæc *faciem hominis, faciem vituli, faciem leonis, & faciem aquilæ volantis.* Tunc cognoscent amici, quid etiam ante scripturas voluerit scriptura legis, dicendo; *catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti.* [e] quid voluerit ordinando ritum talem, vituli sacrificandi. [f] quid voluerit dicendo Moysi, *Prophetam suscitabo eis de patribus suis, similem tui.* [g] quid voluerit canendo, *Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas & assumpsit eos, atque portauit in humeris suis.* & de duabus quidem faciebus, *de facie hominis*, & *de facie vituli*, omnes in me consentiunt, scilicet quod & homo natus sim, & mortalis mortem sustinuerim: sed de *facie leonis*, & de *facie aquilæ volantis*, non omnes similiter consentiunt, videlicet quod & resurrexerim, & in cælum ascenderim. Ezech. 1. v. 10. e Gen. 49. v. 9. f Leuit. 4. v. 3. g Deut. 18. v. 18. h Deut. 32. v. 11.

Sic & de duobus capitibus fluuij de loco voluptatis egredientis, & in quatuor capita diuisi, scilicet de fluuio *Gihon* qui apud AEgyptios Nilus vocatur; & de fluuio *Physon*, qui & Ganges dicitur, negari non potest, quin exeant de illo paradiso terrestri: de duobus verò ceteris scriptores mundani scripturam nostram redarguere conantur, dicendo; quod non ita sit, vt ipsa dicit, eo quod illi, scilicet *Tigris* & *Euphrates* in Armenia manare videantur, vno fonte exorti: non intelligentes neque aduertentes, quia scriptura non dixit, quod fluuius ille paradisi in ipso paradiso incipiat in quatuor capita diuidi: sed *fluuius* (inquit) *egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui indè diuiditur in quatuor capita.* id est, in omnes fluuiatiles atque dulces & potabiles aquas, quarum capita sunt ista flumina principalia. Aquæ enim suapte natura salsæ erant & amaræ; ascendendo autem per illam quasi terræ mammam, scilicet paradisiacam terram, versæ sunt in dulcedinem, vt irrigarent

vniuer-

„ vniuersam terræ superficiem, ipsæque dulces ac potabiles, captiuo (quod futurum erat) „ generi humano terram, extra paradisum facerent habitabilem, scilicet herbarum, li- „ gnorum, seminumque feracem: & inter aquas ceteras, quæ ex illa mamma dulcorem „ acceperunt, illa flumina Gihon, & Physon, Tygris, & Euphrates præcipua sunt.

„ Similiter aquæ scripturarum ex te, *soror mea sponsa*, dulcescunt ex vtero tuo, siue per vterum tuum *viuentes* factæ: alias autem valdè amaræ, imò & mortuæ atque morti- „ ficantes sunt. *Littera enim occidit*, ait [a] quidam amicorum nostrorum. etenim quid a- „ liud est quicquid Moses loquitur, quicquid de Prophetis legitur apud *filios matris* nostræ „ (Iudæos) qui *pugnant contrà te*, nisi littera sine Spiritu, sine anima corpus? idcircò bi- „ bentes aquas mortuas moriuntur, & sequentes solam occidentem litteram occidun- „ tur. Quo pacto tandem fiet istud? quomodo plantabitur siue dilatabitur talis *emissio-* „ *num* tuarum *paradisus*? surgente Aquilone & flante Austro fiet istud. Ideò, *surge* &c. hæc „ Rupertus.

a 2. Cor. 3. v. 6.

ANAGOGE.

§. 5. Vide supra ad v. 12. §. 5.

VVLG. EDIT.	*EDIT. LXX.*
Vers. 16. „ Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.	*Exsurge Aquilo & veni Auster & aspira hortum meum & fluent aromata mea.*

LITTERA.

§. 1. VERBA SPONSI.

SVRGE.] Sunt qui putent hoc permittentis esse, nempe vt permittatur Aquilo, quemadmodum cœperat flare, vel vt alij, iubeatur nunc incipere flare. Sequor aliorum sententiam, qui exponunt; fuge, facesse. cur alioqui diceret, *veni Auster*, nisi vt in Aquilonis locum eius aura succedat? scio vtrumque verbo *surgendi* solere in S. S[a]. significari, sed magis accommodata hoc loco videtur significatio ista posterior.

Volunt quidem, cum Rabbinis, hos duos ventos simul flare iuberi, non exigui nominis viri: nam hanc sententiam non repudiat D. Ambros. [b] & fauent hoc loco Iustus, Aponius, Cassiodor. Alcuinus, Beda, Rupertus, & VVilleramus & mordicùs tuentur Guidacerius, Genebrardus, Osorius. Sed ne accedam iis, facit primò, quia non dicit *perflate*, sed *perfla*, solus nempe Auster. Si dicas simul flantes pro vno haberi vento, cur ergò prius diuisit? & quo pacto contrarij venti inuicem repellentes pro vno haberi queunt? quid? quod Philosophi non indocti negant hos duos simul diu'flare posse? [c] successiuè ergo capiunt? tum nobiscum sentiunt, quia Aquiloni Austrum iubent succedere.

b in Psal. 118. Serm. 12.

c Vide quæ diximus ad Senec. tragœd. Herc. Oeta. v. 114 tum in aduersar. tum in comment. & ad Agamemn. v. 479.

Secundò quia Boreæ flatus hortis admodum noxius est, siluis (Poëta teste) honorem decutit, clades florũ est, pernicies veris, omnium quoque consensu frigidus est ac siccus. quare diffluxum aromatum constringeret potiùs & impediret.

Tertiò solet Aquilo in S. S[a]. sumi in partem [d] deteriorem, vt notant Theodoretus [e] & Olympiodorus; quæ sanè regula vera est saltem; quando nominatur Aquilo, non tã vt situs loci vel orbis cardo, quàm vt aliquid prætereà portendens vel mortalibus adferens. Quare loca duo, [f] quæ citat Iustus Orgelitan. ad probandum Aquilonem aliquando in bonam partem sumi, nihil nobis refragantur.

d Eccles. 11. v. 3. Isai. 1. v. 13. & 14. & cap. 4. v. 6. & cap 10 v. 22. & c. 14 v. 13.
e Theodor. hic, Olymp in d. c. 11. Eccles.
f Psal. 47. v. 3. Ezech. 1. v. 4.

Nyssenus.

Nyssenus etiam *hom. 10.* rationẽ reddit egregiã. Ceterum (ait) indicari hac voce pote- „ statem illam aduersariã, nemini non perspicuum fuerit, cui rerũ natura cognita sit. Quis „ n. solis ignorat motum, quod is ab Oriente per cœli plagam Australem instituto cursu versùs

versùs occasum vergat? terræ verò figura, cùm globosa sit, quemadmodum periti harum rerum aiunt, à quacunque tandem parte illustrata à sole fuerit, necesse est vicissim ab alia parte huic opposita caliginem effici, nimirum hac ipsa inumbrata propter obuersionem partis illustratæ radios eius impedientis, quominùs penetrent. Quare cùm locus is luce careat, semperque sit frigidus, neque solaribus à radiis illustratus, neque calefactus: idcirco Princeps ille imperij tenebrarum, (qui teneram animorum naturam instar aquæ constringendo lapideam reddit, & duram) Boreas & asper appellatur, quippe qui effector sit hibernæ tristitiæ, eius inquam hiemis, in qua negat Euangelium posse pericula fuga vitari. Nam in hac, eorum quæ secundum virtutem florent, pulchritudo marcescet] sic ille.

Matt 24.

Quartò, quia sententia quam sum secutus, grauissimorum est Patrum, *D. Gregorij Nysseni, Nili, Maximi, Pselli, Philonis, Theodoreti, Angelomi, & Guilhelmi hic: D. Gregorij Papæ, non vno loco, vt hic, & lib. 1. in Ezechiel. hom. 2. & lib. 9. Moral. c. 9. & lib. 27. c. 24. Gilleberti serm. 38. in Cantic. Abbatis Absalon serm. 36. qui* omnes hanc fusè explicant, & solam tuentur. Ex aliis nonnulli referunt quidem, & alteram; sed nostram vt meliorem videntur agnoscere, quorum ex numero sunt B. Ambrosius. *d. hom. 12.* Honorius, & D. Anselmus *hic.* Et qui contrariam solam tenent Patres, hi inter se non conueniunt, nec vllus eorum sensus Grammatici magnam habuit rationem. Sunt ex ipsis, qui exponant optare sponsum, frigore simul aduersitatum, & calore prosperitatis, Ecclesiam efflorescere, *vt Aponius & Decanus Ambian:* Sunt qui velint eum permittere Satanæ, vt Ecclesiam exerceat persecutionum malis, & subdolis etiam delenimentis atq; blanditiis probet, *Sic Cassiodorus & Sectator eius VVilleramus: sic Beda & eius abbreuiatores Haimon. & Alcuinus.* Sunt denique, qui velint per *Aquilonem* significari Spiritus sancti refrigerium, quod in æstu præbet; per *Austrum* eiusdem Spiritus sancti gratiam, qua vel duros ad fidem, vel frigidos resoluit in liberalitatem, *sic Iustus.* Huic vltimæ; obstat, quod Spiritus sanctus non congruè, nec more scripturæ *Aquilonis* nomine donetur; ceteris, quod *Austrum* accipiant in malam partem, quod D. Hieronymus iam olim notauit [a] sacræ scripturæ consuetudini repugnare.

[a] ad d. c. 11. Eccles.

Ceterùm multi quoque recentiorum interpp. cum Theodoreto hæc verba sponsæ tribuunt, ad quod eos induxit accentus Hebræus *Atnah*, sententiam solitus suspendere: vt ergo sequens versiculus non interrumperetur duarum personarum interlocutione, censuerunt hunc versum sponsæ tribuendum, tanquam partem voti ac desiderij eius. Verùm tunc illi deberent hoc loco initiũ capitis quincti statuere, contra Patrum communem sententiam, & partitionem LXX. interpretum, & vulgatæ cuncta exemplaria. Cur alioqui diuellunt vnum eiusdemque sponsæ votum in finem huius capitis, & sequentis initium; hoc est in duo capita?

Videtur solus Nyssenus, quem vt solet secutus est Psellus, hoc loco nonnihil huic diuisioni fauere, quia *hom 10.* initium ab his inchoauit, & ea sponsæ tribuit; acutè videns quod dicebam necessariò consequi vt si sponsæ verba sint, capitis quoque alterius sint principium. Sed commodiùs & tutiùs est, ea sponso etiamnum adscribere, vt reliqui ad vnum omnes Patres fecère. Igitur quem sponsus hortulum laudarat, eum nunc copiosa impertit benedictione. Ita fit vulgò. priùs laudamus, mox prospera illi quem laudauimus omnia precamur. cùm igitur in hortorum amœnitate & fertilitate, multùm sibi vindicet afflatus ventorum; meritò iubet fugere *Boream*, solitum impetu suo siluas honore spoliare, & frigore ac siccitate, sata, plantas, arbores exurere, squaloremque adferre; contra iubet *Austrum adspirare*, quia Meridionales venti, natura sua tepidi & humidi, cùm plantas & arbores flabris suis calefaciant & humectent, viroris, & fructuum maturandorum sunt causa; & quia maturitatem odor consequitur, etiam efficiunt; vt suauem spargant odorem, quem effusum illi longè latèque differunt. Hac ergò benedictione sponsus horto cuncta læta & prospera precatur, mala verò omnia deprecatur, & quia sponsam horti nomine honestauit, patet hæc omnia illum ipsi sponsæ optare; & quia velle eius est facere, simul eam his donis beare.

Nyssenus & Psellus.

VENI] spira.

MEVM] sponsæ meæ, cuius sunt quæ mea; vt quæ eius, mea quoque.

AROMATA ILLIVS] sensu non discrepat à LXX. qui, μȣ̃, ex veriore lectione, D. Hieronymo *in Abacuc cap.3.* D. Ambrosio *lib.1. de laude Virgin.* Theodoreto & Nysseno, conprobatâ.

§.2. *Mens verborum.* *Aquilo*, Diabolus est, qui fidelibus noxium perfidiæ & acediæ virus adspirat; algidus ipse vtroque vitio, & odij obstinatione in Deum: siccus & exsuccus omni gratiæ humore. Huic Aquilo cupita sedes, vnde omne malum Ecclesiæ panditur. *Auster* siue Notus feruor est sancti Spiritus genitabili flatu bonum calorem in cordibus accendens, fouens quæ malus ille frigefecerat, rigans quæ desiccarat. Hoc vento flante virtutum Ecclesiæ fragrantia; iusta videlicet opera & sanctæ actiones, vt aromata lectissima calefacta, non per vnicum iam Iudææ angulum, sed per orbem totum sponte suâ suaueolentiam dispergunt, vnde fumo bonæ famæ CHRISTI optimus odor exhalatur. Hoc Apostoli fecêre, postquam pulsâ incredulitate & mali timoris frigore, quo Dominum pars negauerant, pars reliquerant, nec resurrectioni quidem qualem oportebat fidē præstiterant; postmodum, hac pulsâ, igneum illum Spiritus sancti, in sancto Pentecostes die, influxum tanto ardore, ab *Austro* in *Aquilonem*, hoc est, à Iudæâ in Chaldæam; ab Asiâ illâ calidiore in Europam frigidiorem; ventum saluberrimum, cum doctrinæ veræ copiosis imbribus intulerunt.

Absalon. Pulcherrimè totum hunc versiculum sollemnitati Pentecostes, ad quam etiam respexit Nyssenus, accommodauit Absalon Abbas *integro sermone 36.* inde petat qui volet: liber, Coloniæ excusus, multis locis reperitur. Vidi pereruditi hominis & admodùm pij commentarium, ad Indos ista transferentem. Sed animaduertere debuisset, hîc agi de primordiis Ecclesiæ Catholicæ, quando *ex Sion lex egressa*; non de postremis hisce temporibus, quando ex Occidente in Orientem, & à Septentrione versùs Austrum fides felici Hispanorum nauigatione propagata fuit. Si ad nostra tempora pertineret hîc sermo Propheticus, longè veriùs diceremus; ab Aquilonari illo in Saxoniâ Islebio, tot flabra freneticorum septentrionis filiorum, instar sæuissimæ procellæ, Ecclesiam inuasisse; quibus nunc Europa tota ferè exagitatur: vt exclamet merito sponsus iterum; *Surge Aquilo* tam pestifer, & *veni Auster* salutaris &c.

Honorius. De hæreticis etiam videtur Honorius Aquilonem capere. verba eius sunt: Postquā
„ cessauit persecutio tyrannorum, & coronata est patientia sanctorum, protinùs surrexit
„ in Ecclesiâ væsania hæreticorum; quæ atrocius bellum Ecclesiæ intulit, quàm quod pri-
ùs à paganis pertulit. perniciosior enim est hostis, qui intra mœnia positus * ciues im-
pugnat, quàm qui extra exclusus muros expugnat. Dum ergò post sudorē persecutionis
milites CHRISTI in horto Ecclesiæ fruerentur quiete pacis; ecce tortuosus draco à Mar-
„ tyribus victus, de antro malitiæ caput extulit, virus perfidiæ per agmina CHRISTI fudit,
„ & vt latro de insidiis improuisus prosiluit, atque incautos milites telis erroris vsquequa-
„ que prostrauit. Siquidem inauditam hæresim per malignos homines mentibus fidelium
„ infudit, quâ totum hortum Ecclesiæ quasi quâdam lepra vitiauit: sed Rex gloriæ CHRI-
„ STVS suis auxilium præbuit, dum vniuersam hæresim per sapientes destruxit, & de horto
„ suo flagello anathematis expulit. Expulso autem *Aquilone Auster* hortum intrauit, quia
„ eiecta hæresi de Ecclesia, *Auster* scilicet Spiritus sanctus *hortum perflauit*, dum veram fi-
„ dem Doctoribus inspirauit: & mox *fluxerunt aromata*, dum sancti Patres protulerunt
„ veræ fidei dogmata; Rex verò adueniens dicit; ô *Aquilo* hostis maligne, de latebris tuis
„ surge, *fuge*, & de horto meo discede: tu verò *Auster* cultor horti *veni*, perfla hortum me-
„ um, & *fluant aromata illius*, quæ sufficiant victoribus. *Aromata* sunt odoramenta, scilicet
„ fructus arborum prædictarum, nardi, cinnamomi & aliarum; dicit *fluant*, quia aromata
„ de arboribus ardore solis fluunt, vt resina de cedro, vel abiete &c. Hactenus ille.

Corrige; ciues exp.q.q. e ex. muros impugnat.

TROPOLOGIA.

§.3. HONORIVS idem; *hortus* (ait) est claustrum, flores & herbæ salubres fra-
„ tres in fide & dilectione vnanimes; vrticæ & herbæ inutiles, hypocritæ &
„ falsi fratres. Ad tentandum *Aquilo* in horto *surgit*, dum Diabolus per

falsos

falsos fratres concordiam fratrum perturbat: sed *auster veniens hortum perflat*, dum Spiritus sanctus conuentum fratrum in Patientia & concordia corroborat: *aromata fluunt*, dum virtutes, priùs occultæ, tentationibus probatæ ad notitiam proximorum prodeũt. " " "

Notat autem D. Nyssen. nos doceri succedente Austro, pulso Aquiloni; non posse in anima vitiositatem vnà cum virtute consistere: sed vnum contrarium altero veniente expelli. *Nyssenus.*

Optimè quoque Philo notauit: Nihil frigidiùs esse mente Diabolica, quæ vniuerso diuini amoris igne caret: nihilque obstructiùs neque coarctatiùs vel adstrictiùs ad calorem Spiritus sancti capiendum; nihil infelicius eorum anima, qui diuinæ voluntati obsistunt, cælestique lumini atque splendori obstruere conantur. Hos enim totos *Boreas* occupauit, hoc est, Diabolus, qui vt hominum corda frigore conglaciaret, voluit *sedere in monte testamenti in lateribus*[a] *Aquilonis*. hic quoscumque possidet à bono opere torpere facit, & iniquitate replet: ideo nunc eum fugat sponsus, secundum illud Prophetæ; *Et Aquilonem depellam.*[b] Et *Austrum* aduocat, hoc est, vitalem Spiritus sancti auram, planeque iucundam. Quæ cùm mentes electorum perflat, statim calere facit torpore depulso, & ad bona peragenda feruentes reddit. hinc illud Dauidis, *Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.*[c] Adueniat Spiritus sancti gratia, quæ mentibus charitatis ignem accendat, cogitationes sanctas infundat, honestissima facere doceat; vt *aromata fluant*; hoc est, vt iustæ actiones & sanctitatis opera, & virtutum odores omnium, per mentes proximorum suauissimè redoleant, vt quique ardenter ad eadem accedant, & accendantur, & Spiritu sancto diffundente latissimè spargantur odoramenta (h. exempla) virtutum: vt singulorum vbique fidelium hortuli lætissimè floreant, & dulcissimos atque salutares fructus vberrimè proferant, in eumque sponsum inuitare, atque aduenientem iure possint excipere.] Sic Philo. *Philo.* " " " " " " " " " " " " " " " "

a *Isa.14.v.13.*
b *Cuius est in respicit ad Esai. 43.v.6.*
c *Psal.125.v.4.*

Non prætermittam quæ de vtroque vento, secunda sanè aura, nobis Guilhelmus attulit: *Aquilo*, frigidus (ait) & siccus ventus spiritum nequam designat, qui & in semetipso frigidus est à calore sanctæ deuotionis, siccus à lacrimis purgatoriæ compunctionis: identidem frigidos siccosque facit quos inficit. *Auster* verò ventus calidus & humidus, Spiritum sanctum designat; qui in scripturis sanctis, & aqua & ignis dicitur; ignis quia calidos, aqua quia humidos facit quos afficit; calidos ad deuotionem, humidos ad compunctionem. Vtramque enim debet homo, quamdiu in corpore mortis huius peregrinatur * ab eo, & neutra sine altera sufficit ad salutem. Officiosæ deuotionis debitor est homo, quia homo est; & lacrymosæ compunctionis, quia peccator est: nam *si dixerit se non habere peccatum, ipse se seducit, & veritas in eo non est.* Quàm necessarius ad nutrimentum & incrementum est corporalis calor, cum humore corporali corporibus; tam necessarius est calor spiritualis cum spirituali humore spiritui nutriendo. Hunc calorem humoremque producit in nobis Spiritus sanctus; malum illum torporem & squalorem in nobis gignit spiritus nequam. Vnde scriptum est; *Ab Aquilone pandetur omne malum, super omnes habitatores terræ.*[d] *Guilhelm.* " " " " " " " " " " " " " " "

* *Corrig. habere.*
d *Iere.1.v.14.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Idem.*

Et quidem (pergo decerpere ex eodem Guilhelmo) *Aquilo* ille malè perflauit protoparentes nostros; deuotionem quam erga Deum habebant torpefaciens; dum eis persuasit Deum ex inuidia vetuisse, ne de ligno scientiæ boni & mali comederent: consequenter etiam siccitatis squalorem in eos immisit, ne lacrymis purgatoriæ compunctionis humescerent. cùm enim Deus blandè alloqueretur eos, quasi inuitans ad pœnitentiam, vtrique eorum durum visum est dicere, Peccavi; & supra malum inobedientiæ, *declinauerunt cor suum in verba malitiæ ad exquirendas excusationes in peccatis.* Itaque ab ipsis in omnem posteritatem eorum transfusum est duplex malum, torporis & siccitatis; quæ duo comitabatur tertium grandius " "

 malum,

malum, sterilitatis, regnabatq; spiritus ille frigidus & siccus super filios Adam. nam, vt veraciter dictum est; *à quo quis deuictus est, huius est seruus.* [a]

a Rom.6.v.16.

Verùm cùm diu *fortis iste armatus custodiisset atrium suum* in pace, seruans ea quæ possidebat; Dei filius ad desponsandam sibi Ecclesiam, in mundum venturus ait; *Surge Aquilo.* Præmiserat enim Patriarchas, & Prophetas, qui aduentum eius in carne, & gloriosum de hoste triumphum sacris vocibus præcinerent; in ipsis & per ipsos quodammodo dicens; *Surge Aquilo,* quid sedes quasi super solium regni tui? quid sedes quasi imperans in securitate? *Surge,* præpara te vel ad pugnam, vel ad fugam. *Ecce venio,* fortior armatus, & *regnum in manu mea, & potestas & imperium.* Planè voces Propheticas ille frequenter audiebat, & quid iis significaretur cautè intelligebat, & non sine grandi metu se ad pugnam præparabat: nam fugere, propter superbiam non dignabatur.

Impleto autem tempore, quod præfinitum erat à patre, venit Dei filius ad virginem de qua incarnandus erat, venit, *præueniendo eam in benedictionibus dulcedinis.* Vnde Angelus ad eam missus, vt futurum partum ei nunciaret, AVE, inquit, GRATIA PLENA, DOMINVS TECVM. [b] Iam ergo Dei filius cum virgine erat, de qua carnem sumpturus erat. Iam inquiebat, *Veni Auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.* nempe si cum virgine iam non degeret, non diceret, *Veni Auster;* sed potiùs, *vade Auster.* Austro ergo dicit, *Veni,* quia non mentiebatur Angelus dicens ad virginem, *Dominus tecum. Veni,* aiebat, Spiritus sancte, sanctifica vterum virginalem, *vt fluant aromata illius,* vt *quod nascetur ex eo sanctum vocetur filius Dei;* [c] quod vtique erit in odorem suauissimum omnibus sæculis. Planè vterus virginalis est cœlestis sponsi *hortus delitiarum,* hortus aromatum. Quantæ in eo delitiæ, quanta intimæ suauitatis aromata fuerunt, cùm ibi *Dominus gloriæ* per incarnationis mysterium dignatus fuit habitare, & præclaras illas nuptias in eo per spacium nouem mensium celebrare? Eodem spatio exacto aromata illius fluxerunt, quia sacra virginis viscera filium Dei fuderunt.

b Luc.1.v.28.

c Luc.1.v.36.

Quare missus ad virginem Angelus congrua salutatione præmissa; *Ecce (ait) concipies & paries filium, & vocabis nomen eius* [d] IESVM, Citò de vtero tuo fluent aromata cœlestia, tanquàm de *horto voluptatis Dei.* At illa; *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco* [e]? Quomodo prædicis partum Virgini non cognituræ virum? quomodo prædicis vterum meum hortum fore fœcunditatis, cùm clausus signatusque sit sigillo perpetuæ virginitatis? Tum ille; *Spiritus sanctus,* respondit, *superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* [f] *Ne timeas* virginitati tuæ, quia non defloraberis à viro, vt fœcunderis; sed sicut Dei hortum decet, *Austro perflaberis, vt fluant aromata tua.* Credidit oraculo MARIA, & *beata quia credidit.* nam mox sponsus cœlestis, qui iam præuenerat illam de benedictionibus dulcedinis, *Veni* (inquit) *Auster, perfla hortum meum,* credentis iterum virginis, vt fluant aromata illius, vt hæc *terra* cui benedixi *aperiatur, & germinet Saluatorem.*

d Luc.1.v.31.

e v.34

f v.35.& 36.

Nec aliter Honorius in sigillo; Vnde (quærit) hæc omnia in Mariano horto *(aromatica quæ recensuit v.13.& 14.)* quia Pater præcepit talia, dicens, *Surge Aquilo,* &c. id est, Diabolus locum te tentandi non habeat, Sed *Auster,* id est, Spiritus sanctus te hortum meum possideat, & *fluant aromata illius;* per te meus incarnetur vnigenitus.] consentiunt ergo fluxum hunc aromatum esse IESV Domini natiuitatem.

Honorius.

Non malè tamen Hailgrinus, aliò retulit, nempè ad remedia beneficiorum; quæ abundanter & indeficienter à Deipara ad infirmos defluunt, ex quo illam Spiritus sanctus superueniendo quasi perflauit. Etenim ex illo tempore exstitit *sicut Libanus,* (hoc de se canit in Ecclesiastico, [g]) *non incisus, vaporans habitationem suam.* Sicut thus atomum (de quo Plinius [h] suffumigans Ecclesiam totam & optimo replens odore: *Libanus non incisus,* quia castitatis fuit & virginitatis planè incorruptæ & illibatæ. illa *sicut cinnamomum & balsamum aromatizans odorem dedit, & quasi myrrha electa dedit suauitatem odoris.* illa *quasi storax, & galbanus, & vngula, & gutta; & quasi balsamum non mixtum odor eius:* illa *sicut terebinthus odora expandit ramos suos,* illa *quasi vitis fructificauit suauitatem odoris.* [i] En vobis odor aromatum Marianorum, quæ

Hailgrinus.

g c.24 v.20.

h lib.12.c.14.

i c.24.v.19. 20.21.22.

quæ geſtit animus ſingula explicare; ſed fiet aliàs in Marianis exhortationibus, ipſa fauente, & Auſtri flatum nobis impetrante, commodiùs.

ANAGOGE.

Honorius in comment. ſic explicat; *Aquilo ſurget*, vt de horto recedat, cum occiſo Antichriſto perſecutio de Eccleſia recedet. *Auſter* verò *hortum perflabit*, cùm multitudo lapſorum, ad pœnitentiam per inſpirationem ſancti Spiritus redibit. Tunc *fluent* horti *aromata*, quia exempla patientiæ & conſtantiæ Sanctorum ſub Antichriſto in Eccleſiam redundabunt. *Aliter*:] *Aquilo* de horto recedet, cùm Diabolus de Eccleſia vltimo iudicio damnatus diſcedet. *Auſter hortum perflabit*, cùm Christvs veniens conſolatione Spiritus ſancti Eccleſiam recreabit. tunc *horti aromata fluent*, quando iuſti æterna præmia pro meritis recipient] Aquilone igitur recedente, & Auſtro perflante ſponſa colligit aromata, quibus victores reficiat; & iis variiſque fructibus collectis, propoſitiſque, ſponſum cum amicis ad epulas non dubitat inuitare. Quæ inuitatio mox ſequitur cap. ſeq. §. 5. Honorius.

IN CAPVT QVINTVM CANTICI CANTICORVM.

SECTIO I.

Vvlg. Edit.	Edit. LXX.
Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.	*Deſcendat fraternus meus in hortum meum: & comedat fructũ nucum eius.*

Sectio I. Verſ. I.

Littera.

Qvia me *hortum* tuum ducis, tantique facis, vt adeò me laudare, benè mihi precari non deſinas; vnum adde beneficiis, age & demitte te, vt *in hortum* quoque *venias*; in eo te deambulatione, florum odore, pomorum fructu refecturus. *concluſus* ceteris, patet tibi. Nam perſiſtens in eadem Metaphora, ſe totam ſponſo permittit. §. 1. Verba sponsi.

Hortvm svvm] Græcè, *meum*. non diſſident, quia ſponſorum communia ſunt omnia.

Frvctvm pomorvm] poma, qui ſunt fructus. Aquila & Symm. ſicut noſter ἀκρωρῶν. LXX. ἀκροδρύων, hoc D. Ambroſius quoque *lib. 1. de virginibus* vertit, *pomorum ſuorum*. Vide ſupra v. 13 §. 1.

Hortus, eſt Eccleſia; *poma*, ſunt bona opera electorũ, qui in hoc horto vt arbores florẽt & fructificant. His ſponſus Christvs, quando cernens illos obedientes mandatis Dei, quaſi gratiſſimo ſibi cibo veſcitur. Idcirco enim has arbores plantauit, *vt fructum adferant*; [a] & *ſuum eſſe cibum* profitetur, *facere patris voluntatem, & opus eius perficere.* [b] Ad hoc conuiuium ſponſus inuitatur, non ad nidorem vitulorum & hircorum veteris teſtamenti. Communis iſta eſt Patrum [c] expoſitio. §. 2. Mens verborvm

a Ioan. 15. v. 16.
b Ioan. 4. v. 34.
c Nyſſen, Pſell. Philon. Iuſti, Alcuini & aliorum.

Notanda verò diligenter plenitudo & prudentia breuissimi; sed diuini planè responsi. Inuitat *in hortum suum*, nempè sponsi proprium, cuius esse se vsu & mancupio fatebatur; non tantùm ratione generalis totius orbis dominij, vel specialis possessionis adeptæ in cordibus iustorum; sed etiam quia illa ipsa horti optimi laudata amœnitas atque fertilitas, non sponsæ plantanti & riganti, sed Deo incrementum danti tota debebatur. Deus largitus fuerat semina gratiæ præuenientis; Deus seminantem, colentem, custodientem, comitante gratia sua iuuerat atque defenderat; Deus perseuerantiam & vim frugiferam atque genitabilem omnem contulerat. Sic erat vera Dei agricultura. Quid ni ergo eum inuitet, vt liberalitate propria perfruatur? Gratissima sponso, sciens se quæ haberet accepisse; non gloriatur acceptis, nec suimet aut alterius cuiusquam hæc se colere, rigare, proferre, seruare significat; sed solius sponsi gratia; eiusque voluptatem & gloriam se in cunctis cogitationibus actionibusque suis sibi vt finem proposuisse. Quàm hæc plena dilectionis, gratitudinis, humilitatis & agnitionis sui? nonne meritò placeant sponso? Testatur id responsione sua, *veni in hortum* &c.

Sensum hunc Honorius videtur pro tropologico habere: ideo ad persecutionum tempus respicit, & putat Ecclesiam à sponso petere; vt, quod pollicitus, cum ipsa ad finem vsque sæculorum permaneat. Deinde, accipi etiam docet posse de Synagoga; quã " Ecclesia dolens tam diu in infidelitate persistere, petat sibi associari per fidem, dicens; " Dilectus meus qui ex me horto suo Aquilonem eiecit, & Austrum per gratiam introdu- " xit, & aromata chrismatum in me multiplicauit, ipse etiam per gratiam veniat in Iudæã, " *hortum suum* primum, *vt comedat fructum pomorum suorum*, hoc est, vt per fidem incorpo- " ret sibi multitudinem conuertendorum,] Valdè litteralis est hæc expositio, quam qui volet amplecti; prior illa sit ei pro Tropologia, & cum Honorio subdat vt sequitur.

TROPOLOGIA.

§. 3. MORALITER dilectus *in hortum* animæ *venit, & fructum pomorum comedit*, " cùm CHRISTVS in cœtu spiritualium dona sua multiplicat, & se operibus " illorum, vt suaui cibo reficit. Sic Honorius.

Nyssenus. VENI] ô vocem, exclamat Nyssenus, audacter libereque prolatam! ô " ambitiosam magnificamque in donando animam, quæ omnem summam magnanimi- " tatem superat! quem nam suis fructibus conuiuam excipit? cuinam ex bonis suis epulũ " parat? quem quæso ad præparatorum fruitionem inuitat? Eum ipsum, *ex quo omnia, &* " *per quem omnia, & in quo omnia*; qui nutrimentum cunctis præbet oportuno tempore; " *qui manum suam aperit, & quoduis animal pro bonitate sua saturat.*[a] Inuitat, inquam, *panem* illum, *qui de cælo descendit*,[b] & mundo vitam largitur; qui rebus vniuersis de fonte pro- " prio vitam adfundit. Huic sponsa mensam apponit.]

a Psal. 144. v. 15.
b Ioan. 6. v. 41.

O anima mea, vtinam hæc calidè cogites, quotiescunque ad tremendum illud, sed salutare sacrificium offerendum te præparas! vtinam ille fructum in te reperiat, fructum suum, fructum ipsi debitum, fructum ei dulcem! quem, nisi virtutum abundantiam? lubenter ille tum sæpiùs descenderet, & descendens *veniret* in te vt *in hortum suum*. Hoc ipsius decet benignitatem, hoc nostræ necessarium est vilitati & abiectioni. Alia ratione fieri nequit, vt ad illum altissimum in sublime assumamur; nisi Dominus ipse, qui humiles adsumit, se demittat. Idcirco anima in sublime contendens, manuductionem eius, qui supra nos positus est, implorando, descendere illum sublimitate eius optat, vt assequi eum inferi possint.

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

OPTIME præcedentibus ista connectit Guilhelmus. vox (ait) gestientis in §. 4.
partu virginis est. Quippe Angelo nunciante didicerat, se, ad magnum illud *Guilhelmus.*
" pietatis sacramentum manifestandum in carne singulariter esse delectam,
" & quasi hortum Dei Austro perflandam, vt filium Dei procrearet. Itaque
" assensum hilariter præbuit. Prædicis (inquiens) (ô Angele) vterum meum fore *hortum*
" delitiarum gignendo fructum vitæ, in quo omnis suauitas & omnis sanitas. necesse est
" itaque, vt verus sit nuncius veritatis, vt non tantùm sit Dominus mecum, sed etiam vt
" sit in me, & carnem sumat ex me. hoc eum velle ex verbis tuis intelligo, *fiat mihi secun-*
" *dum verbum tuum. Veniat in hortum suum, Veniat* dilectus meus, quem deperit cor meum:
" & *veniat in hortum suum*, peculiari iure ipsi dicatum; verbum ex me carnem sumat, Deus
" ex me corporetur. cur? vt *comedat fructum pomorum suorum.* Vt incorporet sibi electos
" suos, hæc enim incarnationis eius causa. Extra ipsum non est vita, non est salus: per
" ipsum ita est salus, vt non sit nisi in ipso. Ipsi ergo incorporentur vt saluentur, quos
" Deus ad salutem præordinauit: hoc est, ipsi vniantur, tanquam cibus comedenti: in
" ipsum sic transeant, vt eius membra fiant, & de Spiritu eius viuant. *Si quis enim Spiri-*
" *tum* CHRISTI *non habet, hic non est eius.*[a] Sanè in vtero virginis per humanæ assum- a Rom. 8. v. 9
" ptionem substantiæ, factus est caput Ecclesiæ, quæ in hominibus est. Ibi *comedet fru-*
" *ctum pomorum suorum*, ibi incorporabit sibi electos suos, ibi traiiciet eos in se, vt non in
" se ipsis, sed in ipso viuant. Sicut enim Adam, quando præuaricatus est, contaminauit
" omnes ex se carnaliter nascituros; sic & CHRISTVS, quando de Virgine incorpora-
" tus est, incorporauit sibi omnes non fictè credituros. Sic eius ex nostri generis fœmina
" incarnatio, nostra in eum traiectio est.] ita ferè ille.

Rupertus autem suauiter hanc inuitationem MARIÆ confert cum inuitatione *Rupertus.*
" Euæ. Non, quomodo Eua inuitauit virum suum, ego inuito dilectum meum, ad *hor-*
" *tum suum*, ad *comedendum fructum pomorum*, non alienigenorum, sed *suorum.* Et quid tam
" propriè suum, quàm ego, quæ sum prima de primitiis pomorum, Imò & *fons hortorum*?
veniat igitur in hunc hortum suum &c.] Non erat similis ficulneæ[b] cui maledixit & ex- b Marc. 11. v. 13.
aruit; quia semper in ea fuit fructus operum bonorum. Sic Hailgrinus. *Hailgrinus.*

ANAGOGE.

IVXTA altiorem sensum dilectus fructum suum comedit, cum CHRISTVS §. 5.
electos suos de hoc mundo in gloriam suam as- *Honorius.*
sumserit.] Honorius.

SECTIO II.

SECTIO II.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Verſ. 1. „ Veni in hortum meum ſoror „ mea ſponſa, meſſui myrrham „ meam cum aromatibus me- „ is: comedi fauum meum cum „ melle meo: bibi vinum meũ cum lacte meo: comedite a- „ mici, & bibite, & inebriamini „ chariſsimi.	*Introiui in hortum meũ ſoror mea ſponſa; vindemiaui myrrham meam cum aromatibus meis: manducaui panem meum cum melle meo: bibi vinum meum cum lacte meo: comedite proximi, & bibite, & inebriamini fratres.*

Verba Sponsi.

LITTERA.

§ 1. *Nyſſenus.*

HOc nobis D. Nyſſenus loco præit ad iſtorum, & ſequentium verborum perſpicuam intelligentiam: ſcilicet, vt cogitemus ſponſum, poſtquam à ſponſa fuit inuitatus, celerrimè diſceſſiſſe, rediiſſe, & ſecum paſtoralia quædam attuliſſe munera, conuiuio lautiùs inſtruendo; atque ita parato conuiuio poſt accubitũ, vt fieri ſolet inter epulandum, conuiuas ad hilaritatẽ, frontemq́; exporrigendã inuitare. Interea ſponſam iam ſaturam ad lectulum ſe recepiſſe, mox cogitemus, & dum dilecti aduentum operitur in ſomnũ incidiſſe, de quo ſtatim agemus. Nunc ſponſus ad amicam rediens, ait, eius inuitationem ſibi gratiſſimam fuiſſe. Ideo non diſtuliſſe ſe aduentum, ſed aduolaſſe; vt ſimul in hortulo epulentur: quin & vmbras ſe adducere, nẽpe ſodales ſuos, vt vnà cum adoleſcentulis ſponſæ comitibus conuiuio lætitiæ aliquid adiiciãt. Deniq; vt omnia lætiùs, lepidiusq; tranſigantur, hortenſia ſponſę fercula, ſe vnguẽtis myrrhæ & aliorum aromatum, & fauis puri mellis, lactis, & vini copia cumulaturum.

באתי VENI.] ecce adſum. rectè monent Caſſiodorus, Angelomus, & VVilleramus, non eſſe imperatiuum, ſed præteritum indicatiui, patet ex Hebræo fonte, & Græca interpretatione.

אריתי MESSVI] Sumendum latè pro collegi, decerpſi, notant ex Hebræa voce Iarrhius & Abenezra. Longiùs receſſere B. Ambroſius & Ruffinus, qui ex LXX. vertunt, *vindemiaui*. Porro iſta, *meſſui, comedi, bibi*, puto accipienda pro omni tempore, quaſi dicat, & ante id ſe feciſſe, & facere, & deinceps facturum: Sicut ſumitur illud Horatij; *cælo tonantem credidimus Iouem.*

MEAM] ſæpiùs repetit, *meis, meam, meo*; vt intelligas amatorem de more ſuas ſæpè diuitias oſtentantem ſponſæ; qui non ab aliis hæc precariò vel mutuò acceperit, ſed de domo & arca numeret; de penu, alueariis, & mulctris propriis promat. Longus ſim, ſi ſingula munerum paſtoritiis, ex Theocrito & Marone, teſtimoniis onerem.

יערי COMEDI FAVVM MEVM] tanta auiditate, vt moram non ferens mel eliquandi vna cum fauo vorarim. mirè Symm. *depaſtus ſum ſiluam meam.* ἐνεμήθην τὸν δρυμόν μου. Hebræa vox ſignificat, *fauum ſilueſtrem*. Senſus ergo Symm. ſe ſiluam omni melle ſpoliaſſe.

דודים CARISSIMI] hoc eodem recidit, quo LXX. *fratres*, & Symm. *fraterni* ſeu *fratrueles*, ἀδελφιδοὶ, & Aqui. *ſodales*, ἑταῖροι. Hebræa vox etiam poteſt exponi, *amoribus* ſeu *vberibus*, vt Prouerb. 7. c. 18. Ezech. 16. 8. & 23. & 17.

CHRI-

CHRISTVS; quæ summa eius & festina benignitas; adhuc loquente & inuitante §.2.
Ecclesia, dicit, vt per [a] Prophetam promiserat; *Adsum*. *Sororem* vocat propter humanæ MENS VIRORUM SPONSI.
naturæ communionem; *sponsam*, propter fidei desponsationem. (*sic Iustus*) conuiuium
istud in Ecclesia paratum & expositum est fidelibus, & mensa strata contra molesta tri- a Isa 58.v.9.
bulationum; cui vult accumbere, non perfectos modò, qui sponsi sunt socij; sed & im-
perfectos adhuc & pœnitentes, qui adolescentulæ, se tamen conantur meliores redde-
re. Inuitatus ipse mittit subsidia nouæ copiæ, *qui aperit manum suam, & implet omne animal* «
benedictione. «

Myrrha baptismus est, quo CHRISTO consepelimur, testibus D.D. Ambrosio
& Chrysostomo: [b] nemo ad epulas has admittitur, nisi myrrha priùs inungatur; h. nisi b Ambros. lib. 9 in Luc. c. 10.
baptizatus. Cetera *aromata* sunt Spiritus sancti charismata reliqua. *Fauus*, Sacrosan- Chrys. hom 11.
ctum IESV corpus, in aluearі purissimo apiculæ immaculatæ (dico MARIÆ vterum) ex Varus in
fabricatum. Matth.

Alanus; sicut *fauus* (ait) est mel latens in cera; ita anima CHRISTI latuit in cellu- Alanus.
la carnis.] Hoc de Saluatoris carne, mysterium confirmant LXX. qui; *panem*, verte- «
runt, prophetico spiritu, vt solent, ad mysterium Sacramenti & sacrificij nouæ legis re-
spicientes. *Mel*, nectar spiritualis dulcedinis, quod ex hoc fauo liquatur, effluitque.
Vinum, calix salutaris pretiosi sanguinis Dominici. *Lac*, doctrina secretorum Diuini
verbi, quod optimum animæ fidelis est nutrimentum. His vescitur etiam & fruitur
ipse Deus, acceptatione quadam, in membris suis; cùm fideles populi, vescuntur & fru-
untur, ea qua par est deuotione & puritate; sicut in iisdem se cibatum, potum, vesti-
tum, visitatum, hospitio exceptum, vltima die, cùm iudicabit viuos & mortuos,
profitebitur. [c] Ipse ergo cibus, & cibi largitor, ipse conuiuator & conuiua, inui- c Matt.25.v.35.
tans & inuitatus. inuitans non omnes, sed *habentes vestem nuptialem* [d] charitatis, & id- d Matt.22.v.11.
cò *carissimos*; non seruos, sed *amicos*; non alienos, sed sodales; qui similes iis esse co-
nantur, quos primos hoc epulo excepit, Apostolos nempe; quos iisdem vocibus in-
uitauit, dicens; *comedite ex hoc omnes, bibite ex eo omnes*. [e] Sic fermè D. Gregorius Nys- e Matth.26.&
senus, Psellus, Philo, & Rupert. *hic*: sic Pascasius Ratbert. *lib. de corp. & sangu. Domini c.* 1.Corin.11.
10. & eodem tendunt, quæ habet B. Ambros. *lib. 5. de sacrament. c. 2. & 3.* & Absalon Abb.
Serm. 7. in Natiui. Domini.

Apertiùs etiam Berengosius Abb. *lib. de mysterio Crucis & duplici luce*, hoc dictum Berengosius.
asserit de Eucharistico sacrificio panis & vini veri Melchisedech Sacerdotis magni.

TROPOLOGIA.

TROPOLOGIA meo iudicio hic eadem est cum littera: sed adscribam ta- §.3.
men, quæ alij. Absalon *Serm. 41. in dedicat. Ecclesiæ*, putat hæc verba conti- Absalon.
nere exhortationem ad deuotionem: & dici *comedite* de fructu bonæ opera-
tionis; *bibite* de vino compunctionis: *inebriamini*, de gaudio sanctæ de-
uotionis.

Satis hic turbat Honorius; cuius litteralis expositio hoc loco partim est Anago- Honorius.
gica, partim Tropologica; sed possumus ex eo Tropologicam hanc elicere, Animam
tunc *inuitari* à CHRISTO, quando CHRISTVM sedulò imitatur, & eius præcepta ser-
uat. *Metere myrrham*, quando membra sua mortificat, & se vitiis ac concupiscentiis
crucifigit; *metere* cetera aromata; quando ceteras virtutes accumulat; *fauũ cum melle co-
medere*, quando mansueta & mitis moribus est, & conuersatione; item quando Sacræ
scripturæ intelligentiam adepta, aliis eam elucidat; *vinum cum lacte bibere*, quando vino
sapientiæ & lacte doctrinæ nutrita nutrit alios: *inebriari* his, quando non musto, sed Spi-
ritu sancto saturа est.

De spirituali hac ebrietate, egregia quædam D. Ambrosius suppeditat *lib. 1.
de Cain & Abel, cap. 5. & Serm. 13. in Psal. 118.* quædam etiam *hoc loco* Nyssenus. qui & il- Nyssenus.
lud ad rem accommodatum; ô beatos illos *hortos* (sic vocat animas excultas) quorum «
arbores huiusmodi *fructus* ferre traduntur, vt ad omnem deliciarũ speciem, pro fruitionis «

„ cupiditate commodè mutentur. Nam ei qui delicias ex fragrantia captat, *myrrha* fiunt & „ aromata, dum mortificando membra terrena, puram ac suaueolentem vitam condi- „ unt, quæ de variis diuersisque virtutis aromatibus temperata constet. Alij, qui perfe- „ ctiorem cibum requirit, *panis* fiunt &c.]

Theodoretus. *Inebriamini carissimi*] hi sunt Theodoreto viri perfecti, qui incorruptam sponsi seruant imaginem, & cum eo coniungi optant. hos inuitat ad bonam *ebrietatem*, quæ temperantiam non intemperantiam parit; vtpote de *vino* manans, in quo non est luxuria, sed *quod germinat virgines*. hic *calix ipsius inebrians quàm præclarus est?*

Tres patres. *Bibite* (aiunt tres Patres) vos qui conuersi estis, & vitia repulistis, & virtutem cum „ pura eruditione exquirentes ad me accessistis: *bibite* externans diuinitatis *vinum* cum „ doli experte fide, & ab illis quæ naturalia sunt ad ea quæ naturæ præstant eleuamini.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Honorius.* HONORII verba primo loco adscribam; *veni, in te hortum meum*, carnem de te assumendo: *messui myrrham* carnem meam, mea passione martyres col- „ ligendo, *cum aromatibus meis*, cum confessoribus: *comedi fauum cum melle meo.* „ per fauum corpus, per mel CHRISTI anima accipitur: fauum quippe cum „ melle comêdit, cum resurgens corpus de virgine sumptum animæ, vltra non moritu- „ rus, coniunxit. *Bibi vinum cum lacte meo.* Per *lac* homines, per *vinum* Angeli intelligun- „ tur. Lac cum vino bibit, cùm ascendens in humana carne de virgine genita, homines „ cum Angelis sociauit. Ad quos mox gratulabundus dixit; *Comedite amici & inebria-* „ *mini*, quasi dicat, sicut conuiuatores de variis epulantur, iucundantur, & de amicorum „ præsentia gratulantur; ita vos Angeli, amici mei, congaudete & congratulamini, quia „ gaudium vestrum, numerosa hominum frequentia adauxi. Insuper noua festa con- „ tuli, dum matrem meam, vestramque Reginam vestris gaudiis induxi.] Sic ille, ad Ana- „ gogen ascendens.

Guilhelm. Guilhelmus totum hoc ad mysterium incarnationis retulit; vult annuere dile- ctum desiderio virginis, *veniat dilectus meus in hortum suum*, &c. Nam *austro flante*, hoc „ est, Spiritu sancto operante ianuis clausis ingressus est locum voluptatis, vbi factus est „ caput Ecclesiæ, *vt essent duo in carne vna.* In vtero virginis, vt in thalamo nuptiali de- „ spondit sibi Ecclesiam & nuptias celebrauit ibidem in multis deliciis, per dies ducen- „ tos septuaginta quatuor; ab octauo Kal. Aprilis vsque ad octauum Kal. Ianuarij; ani- „ ma Beatæ Virginis proculdubio in eisdem nuptiis solemniter accubante & bibente vi- „ num sanctæ iocunditatis vsque ad profundam ebrietatem. Hac nuptiali solemnitate ce- „ lebrata *egressus est sponsus de thalamo suo*, egressus est dilectus de horto suo, vestitus ve- „ ste nuptiali, in qua scriptum erat, *Rex Regum, & Dominus Dominantium.* egressus ianuis „ clausis sicut fuerat ingressus; vt quam non deflorarat conceptus nec partus denigra- „ ret. Egressus, *operatus est salutem in medio terræ*: tunc enim aromata eius effluxerunt „ in odorem suauitatis. ideò Angeli cecinerunt; *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax homi-* a *Luc. 2. v. 14.* *nibus bonæ voluntatis.* [a]

„ *Messuit myrrham suam cum aromatibus suis.* *Myrrha* est caro illa mortalis, in qua „ mortuus est pro nobis, in qua *languores nostros tulit, & dolores ipse portauit.* In *myrrha* „ tria notanda sunt, munditia, amaritudo, potentia, contra corruptionem: & „ caro CHRISTI munda fuit, à labe carnalis concupiscentiæ; amara fuit, propter „ mortis communionem ab Adam in omnes posteros transfusæ; potens, quia corru- „ ptionem peccati sanauit. *Myrrham hanc messuit*, quando carnem in qua pro no- „ bis moreretur assumpsit. *messuit cum aromatibus*; quia metendo myrrham il- „ lam, & aromata simul messuit: quia in hac carne erant aromata eius; vita, salus, & pax.

& pax. In carne illa, prædestinata ad opus redemptoris, causaliter (vt sic dicam) latebat omnis efficacia redemptionis. *Postquam venit plenitudo temporis*, myrrha hæc maturuit, & simul aromata maturuerunt: ideò simul illa messuit, *verbum* quod *caro factum est*, *& habitauit in nobis*.

Tunc *comedi* (ait) *fauum cum melle meo*, quia in messione myrrhæ, in assumptione mortalis naturæ pro mortalium salute, *delectatus est sicut in omnibus diuitiis suis*; iocundari sibi visus præ omnibus deliciis, quia præcipuæ *eius delitiæ sunt esse cum filijs hominum*; gratissimæ diuitiæ, mori pro salute fratrum suorum: tunc etiam *bibit suum vinum cum lacte suo*, quia fecit illos viuere vita sua; & sic incorporauit sibi ad vitam, quos Adam ad mortem sibi incorporarat; & quosdam comedendo, quosdam bibendo. *Bibendo*, qui faciliùs ad pietatem conuertuntur, hos enim sine magno labore in corpus suum, quod est Ecclesia, transmisit; vt Petrum, Andream, Iacobum, & Ioannem, & Matthæum, qui vocantem continuò sunt secuti; *Comedendo* verò, qui difficiliùs obtemperabant, vt Saulus; quem contra stimulum calcitrantem, quibusdam quasi castigationis dentibus, comminuit, vt mansum & contritum in corpus suum traiectum, de Saulo Paulum faceret. Conuersio hæc hominum in *mel* & *vinum* Deo; non quod inde extrinsecùs aliquid nouæ dulcedinis vel iucunditatis Deo accedat, sed quia æterno beneplacito suo immutabiliter & impassibiliter gratissima illi est hominum salus: vel certè, quia mortales saluando causam atque materiam gratulationis præbet Angelis suis, & beatis hominibus. Sicut enim fraternæ dilectioni grande supplicium est auersio olim conuersorum ad pietatem; sic maximæ eidem sunt delitiæ conuersio olim auersorum à pietate. Ideò *Angelis gaudium est in cælo super vno peccatore pænitentiam agente magis, quàm super decem iustis*. Ideò nunc Angelos ad communes lætitiæ epulas inuitat.

Comedite amici, & inebriamini charissimi, *amici* quia multùm amant; *carissimi* quia multùm amantur. Hij nimirum de humani generis, quod in Adam perierat, restauratione, piè & sollicitè satagentes, conditorem cui assistebant iugiter interpellantes, quodam sancto familiaritatis ausu sic compellabant; *Exsurge quare obdormis Domine?* [a] *exsurge & ne repellas in finem. Quare faciem tuam auertis? obliuisceris inopiæ nostræ?* diminutionis nostræ. En inter nos tot loca vacua: sed *da gloriam nomini tuo*: & secundum æternum propositum tuum, quod mutari nequit, imple tot locis indecenter dehiscentem numerum nostrum. Ecce: *cùm venit plenitudo temporis*, impletum est desiderium illorum. Incarnatus Dei filius sponsus fit, & inuitat eos ad noua gaudia. *comedite* nunc festiuiùs panem vitæ, quo beatè viuitis; *bibite* vsque ad sobriam ebrietatem *vinum* æternæ iocunditatis. Epulari enim & gaudere vos oportet, ô amatores hominum; quia ecce factus sum mediator Dei & hominum, gloriosè in memetipso Deo patri reconcilians genus humanum. exultate itaque noua lætitia, pro salute & gloria hominum. Quippe *vbi abundauit peccatum, superabundat & gratia*; & stupenda largitate, non tantùm salutis remedium hominibus contuli; sed & clarissimi honoris fastigium; quia humana natura nunc assumpta est in Deum. *Bibite* itaque *amici* vsque ad *ebrietatem*, hoc est, vsque ad antiquæ perditionis humanæ obliuionem. Nolite ampliùs conqueri de vacuis sedibus ordinum vestrorum; illæ suo tempore redemptis sanguine meo replebuntur.]

a Ps. 43. v. 23.

Diuinè hæc Guilhelmus & adspirante Spiritu sancto; qui tamen adhuc pleniùs Ruperto hîc largitus de oleo discretionis videtur. Nam Rupertus clarè cuncta distinguens, quatuor, in vna CHRISTI incarnatione & Angelorum gaudio, mysteria discussit, nempe CHRISTI Natiuitatis, Passionis, Resurrectionis & Ascensionis in cœlum; seligam necessaria ex eo, vt ex Guilhelmo feci.

Rupertus.

Inducit Rupertus CHRISTVM in hanc sententiam loquentem; Descendendo in vterum tuum & assumendo carnem, vt verus homo nascerer, qui verus Deus eram; *veni in hortum meum*. Quid enim non meum? Ego *verbum* sum, *per quod omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil*. Et ille *Paradisus voluptatis* in initio per me plantatus est; & tu *hortus conclusus* per me plantatus & plantandus es. Primus ille

Ioan. 1. *Gen. 2.*

homo

„ homo in Paradiso positus, sed in illo non formatus, nec ipse eum plantârat; ideò dicere
„ non potuit; *veni in hortum meum.* Ego in te horto meo quem plantaui natus. nam tu *hor-*
a Psal. 86. v. 5. „ *tus*, etiam *ciuitas* es, de qua scriptum; *Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* [a]
„ Adami paradisus non erat, nec in illo vt oportuit operatus fuit, nec eum custodiuit: ideo
„ me nasci oportuit, vt venirem in hortum meum, & vltra debitum operando peccatum
„ illius corrigerem.

„ Ideò *messui myrrham meam.* Sic correxi, moriendo atque ad infernum descenden-
„ do, reuersurus cum omnibus sanctis & dilectis meis, qui me ab origine mundi exspe-
„ ctabant; quos ille cum toto humano genere, metendo mortem, perdiderat. Cùm illi
„ dictum fuisset: *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas, in quacunque enim die ex illo comede-*
b Gen. 2. v. 17. „ *ris, morte morieris,* [b] non obediuit, sed manus ad vetitum extendit: sic mortem messuit.
„ Seminauerat intùs tumidam cogitationem, quam Diabolus suggesserat; *Eritis sicut Dij*,
„ concepit peccatum, peperit inobedientiam. sic messuit gehennam, sic messuit mortem
„ animæ, de qua scriptum; *Mors peccatorum pessima* [c]. Ego verò *messui* solam mortem cor-
c Ps. 33. v. 22. „ poris, quæ [d] *in conspectu Dei pretiosa.* Seminaueram ante iustitiam, seminaueram humili-
d Ps. 115. v. 6. „ tatem, & obedientiam spontaneam; cùm essem ego, non vt ille tantùm homo, sed &
„ Deus & homo. Considerabam illud vnde patre minor essem, scilicet naturam carnis,
e Psal. 8. v. 6. „ sicut scriptum est; *Minuisti eum paullo minus ab Angelis*; [e] & secundùm illam naturam ita
„ iustitiæ ordinem tenui, vt in omnibus subditus essem patri & obediens, tanquam minor
„ maiori, homo Deo, creatura creatori. Hæc obedientia mihi seminarium *myrrhæ* fuit,
f Ioan. 11. „ nam licet scirem inimicos quærere quonam modo me caperent & occiderent; [f] tamen
g Exo. 23. 17. „ vt obedirem legi iubenti *ter in anno coram Domino* [g] *apparere*, Hierosolymam ascendi: ita
„ illis interficiendi mei data oportunitate, *messui myrrham meam cum aromatibus meis*: per
h Phil. 2. v. 8. „ obedientiam perueni ad mortem, [h] *mortem autem crucis*, cum qua & per quam *omnia tra-*
„ *xi ad me*, & omnes meos electos à constitutione mundi acquisiui.

„ Verùm postea *comedi fauum cum melle meo.* resurrexi à mortuis, recepi carnem meā non
„ vltra moriturā, semper victurā cum verbo sibi vnito, verbo Deo; quod sum & eram ego.
„ Miranda oppositio, mirabilis correctio. Ille primus homo redargutus de peccato suo,
„ quoniam semetipsum defendit, non solùm mortē animæ, quā incurrerat, non euasit, ve-
„ rum etiam mortem corporis insuper acquisiuit, dicente Deo; *puluis es & in puluerem re-*
i Gen. 3. v. 19. „ *uerteris.* [i] Ego autem quia tradidi pro peccato, non meo, sed alieno, memetipsum obe-
„ diens patri; non solùm vitam animæ non amisi, iuxta maledictum legis dicentis, quia
k Deut. 21. v. 23. *maledictus à Deo est, qui pendet in ligno*; [k] verum etiam vitam carnis citò recuperaui; & ecce
Non vult diuinitatem morte fuisse à carne separatam; sed iacente in sepulchro corpore, videri potuisse separatam, & accedente anima, corporisque gloriâ suâ cum ea communicante, videri potuisse diuinitatē illo tum demum accessisse. latuerat illa in sepultura & morte, prodidit se in resurrectiōe.
sum homo in vtroque scilicet anima & corpore viuus, contra quam ille fuit vtroque
mortuus. Ita *mel meum, fauum suum* recognouit, & fauus meus melle meo respirauit; ita
vt nulla interfluere vnquam myrrhæ queat amaritudo. Vitæ ac verbi, quod ego sum,
sempiterna dulcedo carnem meam rursùs decorauit, & caro in diuinitatis gloriam tran-
siuit: ita vt ipsa iam mori, vel mors ipsi vltra dominari non possit. Hoc Sacramentum
adhuc nesciebant amici nostri, quando rediuiuus apparens eis dixi; *Habetis hic aliquid*
quod manducetur? & tunc *obtulerunt* mihi *partem piscis assi & fauum mellis* (Luc. 24.) *comedi*
coram eis non priùs *fauum mellis*, sed priùs partem piscis assi, & postea fauum mellis, &
sumens reliquias dedi illis; exemplo meo edocens, priùs passionibus atque pressuris de-
siccandos, & postea mecum consurgentes fauo satiandos. Similiter ignorabant inimici
mei secretum quod nunc dico, vinum cum melle mixtum, quando dabant mihi bibere
vinum myrrhatum, [l] nesciebant me post resurrectionis fauum, ad gloriæ consummatio-
nem; etiam in cœlum ascensurum; quod faciens;

Bibi vinum meum cum lacte meo; hoc est, lætificatus sum ascensionis gaudio, comple-
ta scriptura, quæ dixit; *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* [m] Nam ego sum ille Rex, de
l Marc. 15 v. 23. quo dicebatur, *Domine in virtute tua lætabitur Rex, & super salutare tuum exultabit vehe-*
m Ps. 20. v. 7.
n Ps. 20. v. 1. „ *menter*, [n] illa lætitia, illa vehemens exultatio est, de qua nunc dico; *bibi vinum meum*
o Ps. 46. v. 10. „ *cum lacte meo.* Adscendi enim in iubilo [o], & inde non solùm lætatur cor, sed etiam exsul-
„ tat caro. *Vinum* mihi induxit obliuionem præteritorum laborum, iuxta illud; *Da siceram*
„ *mœrentibus, ô Lamuel, & vinum his, qui amaro sunt animo. bibant & obliuiscantur egestatis suæ,*
p Prou. 31. v. 6. *& doloris non recordentur amplius.* [p] Ideò bibi, & amicis meis, qui mecum contristaban-
tur, bi-

tur, bibendum dedi. biberunt & obliti sunt egestatis pristinæ, cùm essent idiotæ[a] & homines sine litteris; obliti sunt doloris sui, quo propter passionem meam doluerant, sicut prædixeram eis hora passionis imminente; *sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum.*[b] Item; *& vos igitur nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.* Hoc sacramentum nescientes, qui videbant & audiebant eos, ignari quod *bibissent vinum meum cum lacte meo* dicebant, *quia musto pleni sunt isti.*[c] Ego autem Spiritum sanctum dederam illis, spiritum[d] paraclitum, qui vnus idemque est & *vinum* meum & *lac* meum; *vinum* meum, quia gaudium de præsentibus bonis; *lac* meum, quia consolatio de præteritis malis: *vinum* meum, quia dilectio Dei; *lac* meum, quia dilectio proximi.

a *Act.* 4. v. 13.
b *Ioan.* 16. v. 6. & 22.
c *Act.* 2. v. 13.
d *Act.* 2.

Hæc Rupertus, & postea; illud; *comedite & bibite*, quod sequitur, doctissimè accōmodat venerabilis Sacramenti Eucharistici sumptioni: non adscribo, quia vereor tœdium lectoris, quantumuis illa lectu sint dignissima.

ANAGOGE.

IVXTA Anagogen CHRISTVS *myrrham & aromata de horto metit*, cùm electos in Ecclesia, quosdam tribulationibus amaricatos, quosdam virtutibus benè olentes in paradisum beatitudinis transferendos colligit. *fauum cum melle comedit*, cùm Doctores dulcedinis in dulcedine æternæ quietis collocat. *Vinum cum lacte bibit*, cùm subditos potum doctrinæ haurientes *de torrente voluptatis suæ* inebriat, dicens Angelis, *Comedite amici, bibite, & inebriamini Charissimi*; hoc est, ita gaudete de istorum societate sicut epulantes lætantur de diuersi cibi & potus satietate. §. 5.

Sed & Absalon *Serm. 50. de festo omnium sanctorum*; vult hoc conuiuium intelligendum, de æterna beatitudine, & pulchrè idē docet serm. alio integro, *nempe. 33. in Ascens. Domini.* Eodem retulit ista Alanus Insulensis. *Sequitur capitis huius sectio. 3.* *Absalon.*

SECTIO III. SECT. III

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Ego dormio & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore, & cincinni guttis noctium.	*Ego dormio, & cor meum vigilat. Vox fraterni mei pulsat ad ostium: aperi mihi proxima mea, soror mea, columba mea, perfecta mea. Quia caput meum impletum est rore, & cincinni mei guttis noctis.*

Vers. 2. VERBA SPONSAE.

LITTERA.

HÆc verba cum plerisque[e] maximè Græcis Patribus, malo tribuere cuncta sponsæ; quam initium versiculi sponso, vt nonnulli[f]. Tertia hoc loco totius Cantici pars inchoatur;[g] & amoris summi & perfecti status incipit describi, quando iam amans planè viuit in amato, atque à sensuum consuetudine atque functione quoad potest abstrahitur. nam sensuum connexio, functionesque animum impediunt, eiusque libertatem, dum vel moram adferunt, vel etiam retrahunt eū, ne rei dilectæ totus copulari & inhærere queat. Hîc quidem (vt ait Nyssenus) ebrietatem somnus excipit. iam amore & vino ebria caput in lectulum reclinarat: ibi dum sponsum operitur, quo lætior, in conuiuio genio solutiùs indulserat; hoc, in somnum proniore corpore, citiùs soporatur: obuersantur inde illi in somnis diurnarū cogitationum imagines, vt Cytharæ pulsus extremi tinnientiū fidium. Orto itaq; die narrat Sodalibus, quid

§. 1. *Vox Sponsæ.*
e *Nyssen.* & *tres Patres Psell. Theodor. Iustus, Rupert. Honor. in cōm. Hailgrim.* & *Alan.*
f *Philo, Guilhelm* & *Gregor. primo loco.*
g *Sic Anonym. M.S. Collegij nostri Louaniensis.*

quid hac ſibi nocte acciderit. Dormiebam (ait) epulis, amore, & exſpectatione oppreſſa; mens tamen vinculis corporeis ſoluta, ſuique iuris animus, de ſponſi abſentia ſollicitus, ſolitas ſuas cogitationes voluere non deſinebat. Ita factum, vt cùm ſponſus adueniret, ianuam pulſans, & ſuaui cantu me blandè obſecrans intromitti; Ego, mei non ſatis compos, ei ſequiùs reſponderim, quàm mihi expediret.

DORMIO] Rectè explicat Rabb. innominatus, dormiebam & cor meum vigilabat.

VOX DILECTI] quaſi dicat, vt autem cognoſcatis animo me vigilaſſe; ſcitote, ad primum vērborum ſonum, ſtatim me vocem dilecti agnouiſſe, dicentis; *Aperi*, &c. verborum dico, quia ſteterat diu pulſans, nec pulſu excitata. Sed cur tàm blandè ſponſus? an quod foret veriſimile, diuturna mora & deſiderij fruſtratione nonnihil ſuboffenſam, non confeſtim fores reſeraturam?

CINCINNI] Nazarenus enim erat ſponſus, & comam alebat. ſic Chryſoſt. *hom. 4. ex var. in Matthæ.* vt puto Nazarenus patria, non Nazaræus voto, vinum enim bibebat, longam tamen & floridam (quam priſci *floram* vocabant) comam alebat.

GVTTIS NOCTIVM] hoc eſt, nocturnis. ſic Aqu. & Symm. *νυκτερινῶν*; guttis, ſtillantibus ex concreto capitis rore: hoc ait, vt illa intelligat diu dilectum in via & antè fores pulſantem perſeueraſſe. rationem addit commodiſſimam ab incommodo præſente, & maiori noxa ſibi impendente. nam qui amant vehementiùs, ſi qua ex diſſenſione breuis diſceſſio (quam I. C^ti & D. Iſidorus repudio opponunt, & fribuſculum vocant) interuenerit, mox ſi quod eorum alteri periculum ſalutis ſenſerint imminere; vltrò ſæpè omnis diſſidij memoriam oblitterant, & in gratiam redeuntes celerrimè reconciliantur. Ideò ſponſus petit, ne ſe diutiùs in tenebris oberrare ſinat, aëriſque perpeti iniurias, à quibus, niſi ſponſæ foueatur tepore; tam pluuio aëre, algidoque non leuis morbus promitti videatur.

§. 2. *Mens verborum Honorij.*

Adſcribam quæ Honorius vtilia connexioni huius dialogiſmi tradidit, noſtræ in pleriſque conſentanea interpretationi. Huc vſque (inquit) *plenitudo gentium intrauit*; ab hinc, vſque ad ingreſſum Synagogæ; notatur tempus pacis Eccleſiæ. finito itaq; conuiuio victorum, Regina iuit dormitum, dicens cubiculi excubitoribus, ſi Rex me quærit, dicite, quia *Ego dormio, & cor meum vigilat*, vt eum excipiat. Quaſi magnum conuiuium Eccleſia cum victoribus habuit, quando magnum concilium cum multis confeſſoribus in Nicæa ciuitate habuit, in quo varia fercula erant, diuerſa ſcripturarum capitula. Quo finito iuit dormitum, quia ibi damnata eſt omnis hæreſis, perſecutio ceſſauit, quies pacis rediit, & Eccleſia curis ſæculi ſe ſubtraxit, diuina officia inſtituit, diuinæ contemplationi vacauit. Quæ modò, dicit hominibus imperfectis, terrenis adhuc inhiantibus; meo exemplo terrena poſtponite, cæleſtia quærite. Sicut *ego dormio*, id eſt, à negotiis & curis ſæculi quieſco; *& cor meum*, in meditatione ſcripturæ, & in contemplatione æternæ vitæ, *vigilat*, vt manſura bona percipiat. Regina dormiente diſſenſio inter milites eſt exorta, non ab hoſtibus, ſed ab otio nata, qua increſcente Rex Reginam excitat, monet vt ſurgat, tumultum militum compeſcat. Scilicet Eccleſia in contemplatione quieſcente, multa vitia inter fideles exorta ſunt, nouæ hæreſes, diſcordiæ, ſectæ, ſchiſmata, & alia plura, vnde CHRISTVS per ſcripturas eam monuit, vt quietem contemplationis intermitteret, tumultum vitiorum exhortando, corrigendoque ſedaret.] ſic ille.

Mox etiam breuiter ſed acutè verba ſponſi explicat, hoc modo; hæc verba ſignificant & CHRISTI ſollicitudinem erga negligentes & errantes, vt per ſpirituales corrigantur; & Eccleſiæ feruorem ad contemplationem, & tædium ad ſæculi adminiſtrationem. CHRISTI ad oſtium cordis fidelium pulſantis vox eſt; ô Eccleſia *ſoror mea*, quia per me cohæres regni; *amica mea*, quia per me cæleſtium arcanorum conſcia; *columba mea*, quia per me Spiritu ſancto repleta; *immaculata mea*, quia per me à peccatis emundata; *Aperi mihi*, exhortando oſtium cordis eorum, qui illud peſſulo malorum operum clauſerunt; & *guttæ noctium*, id eſt, membra dæmonum facti ſunt: & eris *ſoror mea*, ſi exhæredes per malitiã, per gratiã feceris cohæredes meos; *eris amica mea*, ſi inimicos ob perfidiã feceris amicos per fidei conſtantiam; eris *columba mea*, ſi duplices corde feceris ſimplices; & *eris immaculata mea*, ſi maculatos vitiis feceris immaculatos virtutibus, quia *caput meum plenum eſt*

num eſt rore, hoc eſt, fides diuinitatis meæ repleta eſt errore, & *cincinni mei pleni ſunt gut-* «
tis noctium, id eſt, fideles mei repleti ſunt peccatis dæmonum. quia *caput meum* Deus, per «
caput intelligitur fides diuinitatis: per *rorem* qui in nocte cadit, & ſolis ardore recedit, «
accipitur error infidelitatis, qui de nocte ignorantiæ venit; ſed luce veritatis recedit. *Cin-* «
cinni, id eſt, capilli ſunt fideles, per fidem capiti CHRISTO adhærentes. *Guttæ noctium* «
ſunt lapſi à fidelibus, vt guttæ de capillis, in ſententias hæreticorum, vel in peccata dæ- «
monum, qui ſunt *noctes* ad æternas tenebras ducentes. Horum cordis oſtium *aperi mihi*, «
vt intrem per gratiam, & habitem per fidem in cordibus, & manſionem mihi in menti- «
bus eorum faciam per bonam operationem.] «

Hæc Honorius benè. Nam temporibus Conſtantini Magni, celebrato concilio
Nicæno, Eccleſiæ quædam, quaſi vniuerſalis pax reddita videbatur; ideò ſe præfecti
eius dederant contemplationi, & hoc ſpirituali vino ſoporati (vt ait D. Ambroſ. *lib. de* *Ambroſius.*
Iſaac. c. 6.) dormiebant; vel potiùs dormitabant. nulla namque in hoc mundo ſolida qui- "
ete frui permittitur. Nec iſta diuturna fuit. Mox enim ſub Conſtantio Ariani, ſub Iulia- "
no Gentiles & Iudæi, multæ quoque poſtmodum hæreſes, & ſchiſmata ſomnum hunc
excuſſerunt. Dormiebant ergo non morte carnis, non torpore deſidiæ; ſed ſedatis re-
rum temporalium turbis, & deſideriis vitæ calcatis. Sic ab huius vitæ ſollicitudinibus
externo ſenſu ſopito, foris Eccleſia dormiebat, ſed intùs corde vigilabat, quia, vacante
mente, viuaciùs interna cognoſcebat, & crebriùs feruentiuſque ſponſi imaginem ob-
uerſantem animo voluebat; cogitabat etiam quid procellis redeuntibus faciendum,
nec in pace belli prorsùs obliuiſcebatur. Intereà ſponſus aduolat, & manum operi ad-
mouendam, exortisque malis docet occurrendum. Dicebat foueas vulpibus, paſſeri-
bus nidos ſupereſſe, ſibi vix iam vbi caput reclinaret: excludi vndique rursùs fidem, ca-
ritatemque. Iudæos expellere, Gentes eam non admittere, tyrannos perſequi, hæreticos
conuellere: ſic in propria venientẽ ſe non recipi: debere ab ipſa dilectum profugum te-
cto, algentem ſinu admitti & foueri. *Sic fermè Rupert. lib. 5. & Gillebert. hom. 42.*

APERI] multiplex eſt Dei ad cor ſtantis pulſatio, multiplex apertio. ſponſa iam
pridem ſuum ipſa cor ſponſo aperuerat: petit ab ea nunc, vt opera induſtriaque ſua, pro-
ximorum quoque (vt diximus) clauſa corda, claue prædicationis reſeret. *Sic Caſſiodor.*
Beda, Honor. Haymon, & Anſelmus.

MIHI] tuo, non alieno, non aduerſario, *ſic Ambroſ. ſup.*

SOROR] *Iuſtus*, ſoror (ait) CHRISTI eſt Eccleſia, de ſanguine eius: *amica*, quia per
mortem eius reconciliata; *columba*, de Spiritu ſancto; *immaculata*, Baptiſmi ſacramento. *Iuſtus.* "

COLVMBA] Spiritu ſancto plena, & eiuſdem viua imago, fac alios tibi ſimiles in-
nocentia & ſimplicitate; &, vt lauacro meo es *immaculata*, nitere alios qui nunc animi
ſordibus pleni ſunt, ſupra niuem dealbare. *Apon. & Caſſiodor.* *Aponius.*

CAPVT MEVM] *caput* CHRISTI, diuinitas eius, *cincinni*, ſancti & Deo dilecti viri.
Ros & guttæ noctium, blaſphemiæ & iniuriæ hæreticorum & infidelium aliorum, & quo-
rumuis peccatorum. his oppletur caput ſponſi, quando contra fidem aut dilectionem
Dei aliquid geritur: cincinni grauantur, quando malorum in bonos odia, & perſecutio-
nes gliſcunt, ex communi Patrum [a] ſententia, præſertim pulcherrimè diſſerentis Augu-
ſtini *tract. 57. in Ioan.* vidimus Eccleſiam eodem modo excitari initiò ſtatûs proficienti-
tium *ſup. c. 2. v. 10.* Rursùs hîc iterat & ſomnum, & excitationem initiò ſtatûs perfecto-
rum; vt intelligamus commune hoc munus omni Eccleſiæ ætati, & amoris iam adoleſ-
centis gradui.

a Ambroſ. ſup. & lib 6 Exam. c. 9. & Exhortat. ad Virgines Gregor. Beda, Alcuin. & Haym. hic.

TROPOLOGIA.

QVOD Eccleſiæ vniuerſæ, id fideli cuique animæ ſolet accidere, vt facilè abre- §. 3.
pta dulcedine meditationis, Marthæ munus negligat; & à ſponſo ſit neceſſe,
quaſi de cœlo detrahi in terram, compelli de ſtrato ſurgere, quietem abrum-
pere, & proximorum curæ incumbere. Ego (ait huiuſmodi anima apud Iu-
ſtum) à temporalibus delectationibus, conſopitis quodammodo ſenſibus, conquieſco,
ſed futura deſidero, æternaque conquiro] ſic dormio, ſic vigilo. De triplici ſomno lege *Iuſtus.*

D. Gregor. *lib. 5. Moral. cap. 21.* de vigilia cordis eundem, *lib. 23. Moral. cap. 21.* hanc planè necessariam CHRISTIANIS meritò affirmat D. Cyprianus *lib. de orat. Dominica*: nec enim sponsus inuenitur à dormientibus, neque se coniungit nisi vigilantibus, vt ait D. Chrysostomus *hom. de Natiu. Domini, ex varijs in Lucam*, & ex Dei ipsius præcepto id optimè deducit Nyssen. *in prin. homil. 11.*

" VOX DILECTI] Iustus; dicit in Apocalypsi ipse Dominus, *Ego sto ad ostium & pulso: si quis aperuerit mihi, introibo cum illo & cænabo cum ipso & ipse mecum.* [a] Pulsat Dominus quando vel per doctrinam docet, vel occulta inspiratione sanctorum corda ad benefaciendum instigat. *Aperiri* sibi petit CHRISTVS, vel in * obedientia infidelium, vel in fide gentium vocatarum. Tunc enim ostium illi aperitur, quando ea quæ præcepit adimplentur, vel quando in his qui crediderunt ei per fidem introitus reseratur.]

a Apoc 3. v. 20. *Iustin.* ** fortè corrig.* vel in fide infidelium, vel in obedientia Gent vocat. *Nyssenus.*

Sed, vt solet, de hoc somno & vigilia, in sublime præ ceteris Nyssenus assurgit, ita scribens; somnus simulachrū mortis est. Nam per somnū omnis sensuum effectio in corporib. remittitur, & corporis ipsius velut omnis intẽsio laxatur, & curarū in homine velut obliuio inducitur, & metus sopitur, & ira mitigatur, & malorum omniū sensus adimitur. Hinc discimus eā quæ se iactat corpore *dormire* ac *mente vigilare*, ipsam seipsa sublimiorē esse redditam. Reuera.n. in illo, in quo mens sola sibi viuit, à nullo sensu molestata, quasi quodam somno, corporea natura libratur, vereq; visio tranquillitate quadā sopitur, neglectis spectris, quæ pueriles oculos solent præstringere, & admirationem adferre; non modò quæ terrena sunt, vt aurum, argentum, gemmæ, colorum elegantia oculos irritantes; sed & illis nobilioribus naturæ miraculis, quæ in cœlis conspiciuntur, vt sunt radij siderum, globus solis, lunæ multiplex facies, & si quid aliud aspectum oblectat. Hæc omnia propter contemplationem verorum bonorum sponsa aspernatur, vtpote quæ perpetua non sunt, sed vna cum ipso tempore transeunte loco moueantur ac prætereant. Nimirum tunc oculus animæ liber ac solutus est, nec patitur se deorsum trahi, intuens dumtaxat ea, quæ celsiora sunt rebus sub aspectum cadentibus: tunc auditus, velut amissis effectionibus suis, mortuus iacet, occupata mente rebus iis quæ rationem omnem longè superant. Reliqui sensus, qui ad brutorum naturam aliquanto propiùs accedunt, ne recenseri quidem hîc debent. Etenim cadauerosi cuiusdam fœtoris instar, longè tùm ab animo remouentur, & odoratus sagaciter odores peruestigans, & gustatus obsequio gulæ destinatus, & præter hos etiam tactus; organum illud sentiendi seruile ac cæcum, quod fortasse tantùm cæcorum causa natura condidit. Atque his omnibus quasi in quodam somno quiescentibus, effectio cordis pura est, & sursùm spectat ratio, nullo eam motu sensûs circumstrepente.

Nam cùm duplex in homine sit voluptas, quarum altera in animo per vitam expertem vitiorum efficitur, altera in corpore non sine vitiis: vtramcunque tandem voluntas elegerit, in alteram imperium obtinet. Itaque si quis sensûs rationem habet, & voluptatem illam quærit, quæ per sensum corpori accedit, is minimè percepto diuinæ lætitię gustu vitam deget. Solet enim illi quod præstantius ac melius est, quasi quædam caligo offundi, ab eo quod deterius est. At quorum cupiditas ad Deum inclinat, iis bonum caligine nulla inuolutum manet, & fugiendum esse statuunt quicquid sensui velut præstigiis quibusdam illudit. Eam ob causam anima; quotiescunque se sola veri boni contemplatione oblectat; omni rei voluptariæ dormit: & omni motu corporeo sopito, nuda puraque mente, quasi per diuinam quandam vigiliam Dei patefactionem recipit, & audit vocem pulsantis & dicentis APERI MIHI, &c.

Hic incipit hom. Nysseni Vndecima.

Cùm tam multæ res transitoriæ nobis soleant imponere, seriò nobis vigilandum est, vt *sint lucernæ ardentes in manibus nostris*: & nos similes fiamus Angelis Dei exspectātibus [b] & paratis excipere herum redeuntem. *Felices enim serui quos Dominus inuenerit sic facientes.* hi confestim audiunt vocem pulsantis. Sic anima thesauris suis aduigilans hoc loco dicit; *Vox dilecti mei pulsantis.* statim audit, & cum admiratione, vt nunquam receptum parat excipere. nam verus amor non veterascit; noua semper gaudia animo præsumit; progreditur semper vt in amore, sic in cognitione Dei. ita hic sponsa primò audit pulsantem, sed nondum nouit, donec audiat & vocem, neque id donec intelligat, *Aperi mihi, &c.*

b Luc c. 12 v. 35. cum seqq.

Osten-

Ostendit hunc deinde progressum animæ Nyssenus comparatione Mosis paullatim Deum videntis,& fusior est in accõmodatione,repetitis iis quæ de sponsa nõ semel diximus,& totius libri serie proposita. Deniq; dicit,*ostium* esse intellectum; hunc *pulsari* à veritate,& claues ad aperiendum esse hæc ipsa verba,*soror; sponsa:* quasi dicat, si vis ostiũ tuum aperiri,vt rex gloriæ ingrediatur,sis *soror mea* faciendo voluntatem meam; sis *amica mea* tàm propè & artè accedendo ad veritatem, vt nunquam ab ea recedas; sis *columba mea* per innocentiam & puritatem,& sic fias *immaculata*. his clauibus acceptis me intromitte & ostium aperi. de rore & guttis,deflectit in sensum litteralem. nam capit in bonam partem,& refert ad salutem à CHRISTO in nos collatam,& Apostolorum doctrinam in Ecclesiam guttatim defluentem. Eodem recidunt tres illi Patres Theodoreti. Sed & B. Gregorius,& Philo,& ceteri hîc tropologiam prætermittunt; verè namque coincidit cum litterali.

Plus tropologiæ inest explicationi B. Paulini epist. 4. in hunc modum scribentis; *Caput* CHRISTI *Deus*,& *crines* eius electio sanctorum,quibus Pater gaudet in CHRISTO. *Ros*, vt scimus,non est imbris humor,sed refrigerij,quo reficiuntur arida ab æstu diurno gramina. Huius roris lucidis guttis,non nisi serena nocte,spargitur terra. Vnde intelligi datur,eas *noctis guttas*, quibus caput & crines suos sapientia *maduisse* lætatur, formam esse sanctorum;quam & in stellis Apostolus coruscare designat, quæ æquè serenis noctibus micant,quibus rores cadunt. Quæ autem nox intellectu spiritali putanda,nisi passio Domini,de qua puto scriptum,*& nox illuminatio in delicijs meis*. Sed etsi hoc sæculum noctem putes,quod conuersione gentium, quarum ante fidem tenebris horrebat,vt nubibus serenatum est,& nunc Ecclesiæ lumine; quasi pleno lunæ perfectæ speculo; & sanctis hominibus,vt purissimis serenitate sideribus,opera fidelium,quibus animam suam quisque viuificans à præteritæ siccitatis siti reficit; quasi rores in hac (vt diximus) sæculi nocte *destillant*. Et ideo *caput* suum CHRISTVS tali *rore* lætatus *repletum*, & illuminator *noctium* nostrarum,tamen *guttis noctis* nostræ *crines* suos gaudet esse perfusos: quia ipsius refrigerium & refectio est, illa Fidelium operatio, quibus vel fratres iuuantur,vel inopes confouentur.] *Paulinus.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

EXPLETO iam opere redemptionis & assumpto in Patris dexteram filio, erat pia mater cum Sodalibus eius Apostolis intrans & exiens, verbisque salubribus credentes informabat. Et licet Apostoli docente vnctione sancti Spiritus omnia fidei mysteria plenissimè didicissent, delectabat tamen eos cognita per Spiritum sanctum audire ex ore MARIÆ, & de his sæpiùs cum ea conferebant,& super eos stillabat eloquium eius; & cùm differebat de mysterio incarnationis sanctæ,cuius ministra exstiterat singularis,tacebant omnes, & os cordis sui aperiebant, quasi ad imbrem serotinum, & velut quasdam cœlestes delicias ex verbis eius hauriebant. Ipsa verò illis hoc arcanum insinuans; *vox*,inquiebat,*dilecti mei pulsantis*, facta est ad me,quando,impleto tempore æternæ dispositionis suæ, placuit incarnari ex me. Quæ autem fuerit vox illa confestim addit,nempe; *Aperi mihi soror mea*, &c. Poterat dilectus,non aperiente ipsa, introire in virginalem vterum: sed ad maiorem matris gloriam,quam maluit spontè & hilariter aperire,*stetit* ad ostium & *pulsauit*. §.4. *Guilhelmus.*

Tulit Dominus de dormiente Adam,vnde formauit Euam: non stetit ad ostium eius & pulsauit,consensum & cooperationem eius minimè flagitauit: noluit conscium esse occultæ operationis suæ. poterat etiam incarnationis mysterium celebrare MARIA nesciente,nec sentiẽte,nec consentiente,nec carnem dante; sicut sumpsit de Adam vnde formauit Euam; sed maluit sumere non tantùm ex ipsa,sed & ab ipsa sciente, sentiente,consentiente,& offerente ad cumulum gloriæ maternæ. Vnde & ipsa non simpliciter,magnum sibi aliquid à Deo collatum fatetur, sed,*fecit*, inquit, *mihi magna qui*

a Luc.1.v.49. *potens est, & sanctum nomen eius.*[a] magnum quod de ipsa, magnum quod ex ipsa sumere dignatus,& magnum vtrumque ei,quia ad supereminentem eius gloriam.

Quia nolebat ergo ex ipsa carnem sumere, nisi ipsa consentiente, & per fidem aperiente,dicit,*Aperi mihi ostium* fidei tuæ. nam ostia carnis tuæ perpetuò clausa erunt. clausis ostiis carnis per fidei ostium ingrediar in hortum meum. *Aperi* velociter & hilariter diuinæ dignationi deuotè occurrens. Ecce iuxta sanctorum omnium vota *excito potentiam meam & venio* ad saluandum. *Aperire ô terra* virginea, *& germina saluatorem.* An nescis, quia clausa est ianua cunctis filiis Adæ? an nescis, quia gladius b Gen.3.v.24. flammeus collocatus est ad custodiendum lignum [b] vitæ? An nescis,chaos magnum esse inter Deum & homines? vt ergo gladius ille flammeus remoueatur, vt chaos illud ingens destruatur, vt regnum cœlorum & tibi & tecum ceteris aperiatur; *Aperi mihi.* Ecce omnes Angeli in cœlis,eo quòd homines amant; ecce omnes Patriarchæ & Prophetæ & Iusti apud inferos diutina Saluatoris exspectatione tantùm non macerantur. rogant ardenter aperias mihi, vt regnum cœlorum mortalibus aperiatur. Ego *ipse sto ad ostium* tuum.*sto & pulso,*tum pro tua tum pro cunctorum salute.

Sanè tum pulsabat Deus per Angelum, cœlestis sponsus per cœlestem paranymphum: erat in voce paranymphi annunciantis vox sponsi pulsantis: nec aliud illi dicebatur,quàm quod hîc dicitur. *Sororem* designauit, quod vtique est per gratiam ado- c Luc.1.à v.28. ptionis, cùm dixit; *Aue gratia plena*[c]; *amicam*, cùm dixit; *Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres*, talis enim fuit per amoris prærogatiuam; *columbam*, cùm in prænunciatione futuræ fœcunditatis, dictum est ei, *Ecce concipies in vtero & paries filium*, fœcundanda à superueniente Spiritu sancto, vt sis mater vnici pulli: & icciirco etiam *immaculatam* designauit virginitate perpetua,quia non ex viro, sed ex Spiritu sancto concepturam prædixit. Sic itaque in Angeli verbis pulsabat sponsus.

Et cùm illa *turbata in sermone cogitaret qualis esset salutatio ista*, & sic moram faceret,& interrogaret, *quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco*; quasi (inquam) diceret, quid est dilecte, quod tam calidè, tam festinanter tibi postulas aperiri? satisfacit sponsus dicens; *Quia caput meum plenum est rore*, celsitudo diuinitatis meæ sic exuberat clementia, vt stillet misericordiam; *& cincinni mei guttis noctium*; prædestinati ad hoc, vt mihi tanquam proprio capiti per caritatem adhæreant; nullo redimente, & saluos faciente,torpent adhuc in frigore peccatorum, & illi qui mihi olim per iustitiam dum viuerent in terris adhæserunt,nullo adhuc ianuam regni cœlorum aperiente lacrymosis apud inferos suspiriis madidantur Ego plenus sum misericordia,& electi mei pleni sunt miseria.] Hæc omnia paucis mutatis ex Guilhelmo.

Rupertus. Hinc incipit Ruperti lib.5. Rupertus autem valdè consentaneè refert ad tempus post Ascensionem CHRISTI in cœlum: tum DEIPARAM auidissimè complexam studium contemplationis, iussam à filio redire ad curam mulierum, quæ conuertebantur. Vult ergo quod ait; *Ego dormio*, idem esse quod alibi dicit habitatrix pectoris MARIÆ Dei sapientia; *In* d Eccl.24.v.11. e Luc.10.v.vlt. *omnibus requiem quæsiui:*[d] idem quod alibi vocatur, *optimam partem eligere*,[e] relictis scilicet cunctis curis & sollicitudinibus sæculi. Multas animas sic dormisse, & sic vigilasse; sed ipsam huius dormitionis obtinuisse totum magisterium, & vigiliarum cordis totum tenuisse principatum. Huc nos adhortari in Psalmis; *Vacate & videte, quoniam ego* f Ps.45.v.11. *sum Deus.*[f] hoc fecisse Iacob Patriarcham,cùm dormiuit in Luza, & *in somnis vidit sca-* g Gen.28.à v.11. *lam cui Deus innitebatur.*[g] Sic de multis prædictum fuit; *Senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt.*[h] Sed tu ô cœlum Dei, vnica sedes Domini, cunctis præ- h Iohel.2.v.28. celluisti: & optabas quidem mortuo filio tanquam turtur castissima, & soliuaga; tanquam columba *volare* contemplando *& requiescere,& fugiens elongari*;remotior fieri Baptista, secretior Helia, vbi te soli scirent,solique tibi famularentur Angeli sancti: sed nolùisse filium tuum,nostri (ah!) nimis amantem subiungis,cum ais; *vox dilecti* &c. dilectum tuum indicas foris stantem sub dio, quasi domo carentem. nam excluserat eum Synagoga Iudæorum,gentes nondum receperant. ideo petiisse, *Aperi mihi* os tuum, loquere quæ ad confirmandum sunt apta euangelium, & in hoc optatæ tibi quietis patere * dispendium, vt gratum singulari tuæ pudicitiæ propter me rumpas silentium.

* Sic corrig. malè exstat; suspendium.

Quia

Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium. Extraneus factus "
sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ, opprobria exprobrantium ceciderunt [a] *super* "
me. cincinni, sunt sacræ scripturæ. nam capiti meo vt capilli inhærent; *guttæ noctium*, a Psal. 68. v. 9.
sunt tenebræ & veritati offundentes sensus hæreticorum: eædem sunt *ros* noxius cadens de cœlo, quia de gratia Dei ceciderunt talia blasphemantes. Vides pia mater, iam non viros tantùm, sed & fœminas vnanimes communem vitam instituisse; [b] etiam b Act. 1. v. 14.
murmur audio *Græcorum aduersùs Hebræos, quod in quotidiano ministerio eorum viduæ negli-* "
gantur. [c] fac igitur ne vel imbecilliori huic sexui desit salutaris doctrina, ministerium vi- c Actor. 6. v. 1.
tæ, norma, morum disciplina. Suscipe curam, satage Ecclesiæ meæ.] Hæc multis, quæ redegi in compendium, Rupertus.

ANAGOGE.

ANIMA *dormit*, quando ad terrena & caduca fit insensibilis, *vigilat* quando §. 5.
ad sola cœlestia anhelat. Huic *vox dilecti pulsat*, quando eam per corpo- Honorius.
ris ægritudinem & viciniam mortis ad supernam patriam vocat: cui mox "
aperit, quia eius vocationem gratanter accipit. Vt *soror* in hæreditatem "
Domini introducitur; vt *amica*, cœlestium secretorum fit particeps; vt *columba* Spiritu "
sancto illustratur; vt *immaculata*, in thalamo sponsi collocatur. Sic Honorius, nihil addens de *capite, rore*, ac *cincinnis*: quia in cœlis iam in gratia confirmatæ animæ nec rorem illum, nec guttas illas queunt pertimescere.

Sequitur sponsæ responsio. Nam quod Guilhelm. sequentia verba tribuit CHRISTO *sponso, fecit quia benè nullam moram in Deipara agnoscebat; sed tamen accommodatio illa, & subita personarum commutatio, contra communem aliorum Patrum sensum, nequit mihi placere.*

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?	*Exui tunicam meam, quomodo induam illam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* " Vers. 3.

LITTERA.

HVIC præter Guilhelmum omnes ea tribuunt; & contextus id efflagitat; §. I.
quod vidit Philo, Et ideò illam priorem interpretationem dereliquit. Non VERBA SPONSÆ.
verò hæc tam dicit (*contra Nannium*) pudore, ne nuda conspiciatur; (poterat leuiter se veste tegere, & inornata prodire) quàm ex ingenio muliebri; quibus, si roges, proprium friuola quæque causari, vt se nolle fingant, quod summè cupiunt; detrectent, quod ambiunt; difficulter quasi assentiantur, cùm nihil verentur magis, quàm ne rogari desinant. Quid enim? nonne tibi repentè, quæ paullo priùs per niues & ignes secutura videbatur, & mox fastiditum summo cum labore quæret, friuolas & pueriles moras nectit? vestes (ait) interiores deposui, stragulis intepui, ac more gentis lauta cubitum me recepi. Ergo me sic surgere? cur non præuenisti? dignusne quē excludam? sic deliberans moratur, & lotionis pedum commemoratione, tacitè totius corporis munditiem insinuat, vt ita simul desiderio & mora magis inflammet.

§. 2. MENS VERBORUM. Etsi cum D. Gregorio (tradente, per *tunicā* significari occupationes tēporales, quibus se vt vestibus necessariò implicant, qui curā suscipiunt proximorum] sentiant Cassiod. Honor. Willeramus, Beda & alij plerique; sicuti apud Matthæum, [a] qui in agris sunt vetantur, ad tollendam tunicam, domum reuerti; idque vehementer spiritualibus viris, contemplationi deditis molestum esse consueuerit: tamen hæc interpretatio potiùs moralis est.

a Mat. 24. v. 18.

Græcorum [b] quorundam magni nominis explicatio alia est, per *tunicam* intelligi peccata mortalia, quippe tunicas pelliceas primorum parentum: [c] verùm hæc iam in perfectionis incremento versanti Ecclesiæ, nequaquam consentanea videtur.

b Nysseni, Pselli & trium apud Theodoret. & Philo.
c Gen. 3. v. 21.

Ideò mihi longè alia mens historica sese insinuat. Ecclesiam loqui de membris suis tàm superstitibus, quàm defunctis. quasi diceret, iubes tibi mortalium corda saxo duriora molliri, & aperiri. Vellem; sed desunt idonei operarij, certè nondum satis perspexi quid valeant ferre, quid recusent. Priores, quos idoneos noueram, & audacter in pugnam mittebam; eos omnes hostilis turbo sustulit; maximè recens, præterita vix Maximiani, Maxentij, Diocletiani, & ferè continua Licinij crudelissima persecutio. Isti bellatores mihi artissimè coniuncti, me stipabant, protegebant, & interioris tunicæ more velabant. dum tibi morem gestura, meis non parco, penè *nuda spoliataq́; remansi.* Qui reliqui supersunt, pars æuo & laboribus, pars vulneribus & eculeis fracti: ceteri iuniores, quorum me vis sedulitate, velut *pedibus*, per orbem discurrere; recens abluti, adhuc teneri sunt. iure metuo ne fatiscant sub onere, saltem ne rursùs sordidentur, & sic ego in pedibus meis iterum coinquiner. [d] Hos *pedes* Ecclesia *lauerat*, non quando de infidelibus fideles fecerat, vel peccatis lethalibus absoluerat, tunc enim caput ipsum corpusque lauerat: sed quando cum infirmis infirmata, cum scandalisatis vsta, cum afflictis gemens, eos qui luto & lateri vacabant, sæcularibus curis rerum terrenarum eripuerat, & ad Dei sortem traduxerat. [e]

d ita ferè B. Augustin. tract. 57. in Ioan.
e ex D. Cypriano serm. de pedum ablutione.

Quoniam verò in hoc ablutionis opere, necesse est *omnia fieri omnibus, vt quis omnes lucrifaciat*; facillimè veniabilium culparum puluisculus aliquis adhæresçit *pedibus* (vt optimè animaduertit D. Hieronym:) [f] perfacilè humani affectus labis aliquid contrahunt: procliue est terram calcanti, terræ quidpiam adglutinari. Si fœliciter prædicatio procedit, periculum est vanæ gloriæ; si reprehendimur, turbatio; si laudamur, inflatio est metuenda. Metus iste cogebat Ecclesiam se breuiter excusare. [g] Verum Deo cunctæ tergiuersationes displicent, *hilarem diligit datorem*, prompto gaudet ac alacri obsequio. Ideo fecit, quod sequitur v. proximo.

Hieron.
f Ep. ad Damasum de prima visione Isaiæ.
g Vide D. Augustin. tract. 56 & 57. in Ioan. & Innocentium Papam serm. 1. de Vno Martyre.

TROPOLOGIA.

§. 3. Honorius.

TAM illam ex D. Gregorio insinuaui, & proponit paucis Honorius; Hæc non dicit inobediendo, sed sæcularem curam refugiendo: qui enim in sæcularibus præficitur, in spiritualibus deiicitur. quia sicut corpus *tunica* induitur, sic mens sæcularium cura implicatur; quam *exutam* nolunt spiritales *reinduere*, sed in spiritalibus soli Deo vacare. Vocati verò à Deo suam voluntatem postponunt, & onus regiminis causa proximorum inuiti subeunt, vnde gementes dicunt, *Laui pedes meos, &c. pedes* animæ sunt affectiones, quibus ad varia desideria transfertur, sicut corpus pedibus graditur; quæ sunt concupiscentia, timor, gaudium, dolor. concupiscit enim terrena, timet ne cupita minimè adipiscatur, gaudet de adeptis, dolet de amissis. Hos *pedes lauit*, dum terrenas concupiscentias lacrymis pœnitentiæ abluit: hos iterùm inquinare timet, quia qui in sæcularium regimine positus est, vix aut nullatenùs sordes peccatorum deuitare valet.]

Nyssenus.

D. Nyssenus hæc ad primorum parentum culpam, & lotionem per baptismum, nouamque vestem, IESVM indutum refert. *Tunicam* esse peccatum, sordes pedum terram illam de qua audiuère; *terra es & in terram reuerteris*. Nimirum obtemperasse sponsam Apostolo, qui iubet nos *veterem hominem* (hoc est, carnem) *exuere*, [h] & velamentum cordis auferre, & *nouam induere vestem, quæ renouatur in agnitionem*; [i] *hominem nouum*,

h Ephes. 4. v. 22.
i Coloss. 3 v. 9.

uum, qui non corrumpitur secundùm desideria erroris, sed secundum Deum creatus est in iustitia & in sanctitate veritatis:[a] hac vnica veste contentam se dicit fore, gnara præceptum Apostolis *ne duas tunicas haberent.*[b] duas, nempe veterem & nouam, quæ inter se nequeunt coire; adeò vt nec possit *commissura panni noui veteri vestimento immitti*, [c] *ne tollatur plenitudo à vestimento & peior scissura fiat.*

Negat etiam se iterùm *calceamenta* induturam quæ exuerat, quod ipsum quoque Dominus Apostolis prohibuerat;[d] nec Mosem legimus postquam calceos semel iussus ponere,[e] eo quod in solo sacro & illuminato versaretur, postea illos resumsisse. Cumque Dominus cunctis membris Sacerdotalibus ornamenta pulcherrima præscripserit conficienda; nullum tamen pedibus; volens, hoc ipsum pedi Sacerdotalis cultus pulcherrimi loco esse, quod ab omni tegumento nudus ac immunis esset. quia scilicet istis in sacro consistendum pauimento, illis vero *non per gentium*[f] *viam*, sed per sanctam, nempè per eius semitam, qui dixit; *Ego sum via*, progrediendum. In hac via ambulantibus, ipse Dominus *pedes aqua abluit, & linteo extersit*,[g] quo cinctus est. *Cingulum* Domini vis est à peccatis purificans, de qua scriptum; *indutus est fortitudinem, & præcinxit se.*[h] *soluere corrigias calceamentorum* idem est quod calceos exuere, nempe abluere se: nam qui pedes abluturi, illud priùs faciunt: & quia CHRISTVS corrigia peccati constrictus non tenebatur, ideò præcursor testabatur id se soli illi facere non posse.[i] cùm itaque dicit se *pedes lauisse*, has corrigias significat sibi in baptismo, & iterùm post naufragium in sacramento confessionis solutas, & in via regia velle persistere, ne ad alteram partem deflectens, iterùm pedes collutulet. Significat quod olim dixerat Psalmista; *Eduxit me de lacu miseriæ & de luto fecis, & statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.*[k] *Petra* hæc est ipse CHRISTVS, lux, veritas, immortalitas & iustitia, quibus rebus via spiritualis quasi quadam incrustatione sternitur; ab his si quis non deflectat, pedes puros conseruat.]

Hæc fermè Nyssen. sed prior illa expositio, magis conuenit litteræ. Quod verò vult hac ipsa confessione sponsam statim aperuisse, hoc etiam non satis quadrat: placuit tamen tribus Patribus & Psello apud Theodoretum; sed non Theodoreto; Qui iubet nos hinc discere, quantùm detrimenti pigritia pariat, & quantùm laboris adferat ignauis. Abbas Absalon, *Serm.18.* vt fecimus, exponit de contemplatiuis.

Theodoretus. Absalon.

[a] d.c.4.v.21. & 23.
[b] Mat.10. v.10.
[c] Mat 9. v 16.
[d] d. v. 10.
[e] Exod. 3. v 5. *hoc de Mose ait Nyssenus, quoad ordinarium vsum calceorũ, non verò de extraordinario in esu agni Paschalis: nec dicit nunquam calceis vsum postea, sed non legi in S. S. quod vsus fuerit, scilicet expresse.*
[f] Matth.10 v.5.
[g] Ioan.13. v.4.
[h] Ps.92. v.1.
[i] Ioan.1. v 27.
[k] Ps.39. v.3.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4.

QVIA certum est, nec venialem quidem culpam Deiparæ adscribendam, & mora omnis ac tergiuersatio repugnat perfectioni obedientiæ illius; ideò malo dicere, hîc deficere hunc sensum mixtum; quàm vllam moram fateri cum Ruperto, vel cum Honorio, *in sigillo*, aut alijs recentioribus ista detorquere. Si quid tamen placeret, placeret illud Hailgrini; respondere verbis Angeli, *Ecce concipies & paries filium*: ac si dicat, omnino me exspoliaui omni sollicitudine sæculari, quomodo iterùm iis me implicabo, & nupta cogitabo quæ sunt mundi, & quo pacto placeam viro? maximè quia prorsùs *ablui pedes meos* votiua virginitate ab omni carnis affectu & concupiscentiæ sorde, an viri copula iterum eos inquinabo? His consentanea adfert Alanus. Sed nec hoc videtur solidum: sciebat virgo sapientissima, posse Deum illam etiam in coniugio immaculatam seruare.

Hailgrinus.

ANAGOGE.

§.5. *Honorius.* CONIVNGAM aliquot versiculorum sensum sublimiorem ex Honorio; *Dilectus manum mittit*, quando hominem dolore mortis tangit; sed *venter ad tactum eius tremit*, quia de minimis peccatis, quæ per fragilitatem carnis commisit, metuit: *surgit* tamen vt *ei aperiat*, quia visionem eius, quæ sursùm est, exoptat: *manus myrrham stillant*, quia opera pro quibus hîc est mortificata CHRISTO repræsentat, vt pro his æterna præmia recipiat. In sequentibus Anagoge deficit.] sic Honorius: igitur Anagogen deinceps ex eo non adscribemus, donec ille resumat.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 4. „ Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.	*Fraternus meus emisit manum suam de prospectu, & venter meus conturbatus est super ipsum.*

LITTERA.

§.1. *Verba Sponsae. Theodoretus.* QVIA sponsa tardior fuit, eam sponsus (inquit Theodoret.) excitat alia ratione, non ampliùs *pulsans* exteriùs tantum, sed etiam *manum* per quandam rimam iniiciens. *foramen* autem intelligit sensum tactus. *manum* verò, diuinam Dei actionem, quam vbi sponsa persensit, clamat; *Dilectus meus*. Intelligimus ergò quomodo tergiuersationes sponsæ pertæsus dilectus, conetur ipse *pessulum* ostij remouere: quod animaduertens sponsa corde turbata, non sustinuit illum diutiùs foris relinquere: hunc esse sensum satis fons Hebræus declarat. Qui putant [a] sponsam manu sponsi contactam, fontem non consuluerunt: nec considerant, sponsæ thalamum non adeò contiguum fuisse portæ, vt ad eum sola manus, immissa per seram, posset pertingere. quis credat tam amplum foramen alibi ad lectum in pariete relictum fuisse?

[a] *Sic videntur velle Rupert. Honor. & quidam alij.*

MANVM] partem toto significat, nempe digitum. loquitur enim de foramine seræ, cui clauis immittitur. confirmat valdè Hebræorum mos, quem hic Luisius Legionensis refert; quorum seræ videntur huiusmodi fuisse: ab interiori ianuæ parte pessulum ligneum foribus indebant, cauea lignea inclusum, superneque dentatum instar serræ: in hos dentes ab exteriori ianuæ parte immissa clauis ferrea, ac versata, prout vsus posceret, pessulum vel dextrorsùm, vel sinistrorsùm impellebat, quoad occlusura clauis pessulum insereret annulo item ligneo; qui alteri è foribus infixus erat; vel reclusura eundem annulo huic eximeret, atque retraheret. Qui intra domum erant claue non egebant, sed ad pessulum remouendum sola manu vtebantur. qui foris erant, vel claue opus habebant, si fortè robustiorem pessulum digitus non moueret, aut foramen esset arctiùs; vel solo digito vtebantur, quando propter clauis crassitiem foramen satis amplum erat, nec in remouendo pessulo magna difficultas. Tales seræ solebant esse Arabum Bæthicorum in Hispania; has seras claue reserare vocabant Arabes IAPHTAR; sine claue digito aperire, TALHOR deducto vocabulo fortè ab AHOR Hebræo, חחור quod hîc habemus. Nocturno tempore, qui domi erant, fibula seu festuca pessuli partem anteriorem traiiciebant, ne quiret manu claueue retropelli. Experitur itaque hoc loco sponsus digito, an per incuriam vel obliuionem id fuerit à sponsa prætermissum.

מעה

Venter] Hebr. Meha per *Ain*, significat quicquid corporis à collo ad pubem vsque exteriùs interiusque continetur, ipsa scilicet viscera: hinc in sacris litteris, *venter*, pro corde solet vsurpari (vt benè Cassiodorus & VVilleramus hoc loco) non vt viscus quoddam est, sed vt est receptaculum & sedes affectuum; iræ, timoris, amoris, tristitiæ, misericordiæ: quod vt clariùs explicaret Symm. vertit, τὰ ἔντερά μυ ἐταράχθη. *viscera mea conturbata sunt* vel *expauerunt*. Sic sumsit Iobi amicus; *venter meus quasi mustum absq; spiraculo.* [a] sic Dauid, *conturbatus est in ira venter meus.* [b] Item, *conglutinatus est in terra venter meus.* [c] & Salomon; *Inuestigat omnia secreta ventris.* [d] Habacuc; *Audiui & conturbatus est venter meus.* [e] Esaias; *Venter meus ad Moab, quasi cithara, sonabit.* [f] In ceteris nulla interpretum differentia est, apud Abacuc plerique vertêre; καρδία μυ. Noster etiam infrà v. 14. *Venter eius eburneus*, de quo ibi. Hoc ergo loco profitetur cor suum æstuasse, palpitasse, & quasi fremere ac tumultuari cœpisse, ipsamque desidiæ, inclementiæ & ingratitudinis accusasse. Hebræum Ama, significat instar maris concitati fremere & tumultuari; quod est probè expressum à nostro generali *conturbandi* vocabulo, *hic & Ierem. 31. v. 20.* Illud Theodotionis, *calefactus* est, etsi Theodoreto placuerit, nequeo satis probare, nisi pro æstu illo animi sumpserit, vt suspicor.

a c. 32. v. 19.
b Ps. 31 v. 10.
c Ps. 43. v. 26.
d Prou. 20 v. 27
e Abac. 3 v. 16.
f c. 16. v. 11.

חמה

Ad tactvm eivs] LXX. vt Hebr. *super eum*, hoc est, ipsius gratia. cùm cernerem tam laboriosè niti digitulo amouere pessulum, cor meum commotum fuit, non potui ferre illum, sic irrito labore frustrari. sensu ergo noster cum aliis conuenit. Non placent, qui malunt reddere, *super me*: quibus Nyssen. Theodoret. Psell. Ambrosius, & reliqui vet. repugnant, vt & correctiora exempla Hebræa. nam & Hebræi codices hîc diuersi, teste Mercero.

§. 2.

Mens verecvndæ.

Perfectionis status contemnit damna temporalia, & corporis afflictiones: ideò nollem manum Dei, cum Iusto & Aponio, de istis accipere. Sequor potiùs alios, qui notant [g] etiam in bonis & ardenter Deum amantibus quiddam, quamdiu in hoc versantur salo, residere, quod diuinæ aliquantulum voluntati renititur, quod ab homine nequit penitùs subiugari: sæpiùs victum resurgit, & vires nouas assumit. opus itaque semper copiosiore, promptiore & efficaciore Dei gratia nobis, contra hunc internum hostem tam irrequietum. Huius pugnæ hîc exemplum in Ecclesia cernimus; quæ in membrorum suorum persona loquitur. Quis (vt ad tempora post Constantinum oculos conuertamus) non meminit, quàm grauatè sanctissimi homines, Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Magnus, & similes ad animarum regimen vocati, paruerunt?

g Philo, D. Gregor. Beda, Anselm. Alcuin. & alij.

Cùm ergo Deus videret primam illam vocationem (*aperi mihi*) non sufficere, vt hos athletas Ecclesia in aciem educeret: acriùs institit, & *Manum suam* ipse *misit*; infudit cœlestis gratiæ lumen maius, quo clariùs illustrata Ecclesia apertiùs contuens diuinæ prouidentiæ suauitatem protectionisque securitatem, omnem animo timorem expelleret; cernens virium propriarum imbecillitatem, animo non efferretur; cernens quæ & qualia pro illa sponsus pertulisset, nihil eius ipsa nomine sustinere aut aggredi vereretur aut moraretur. Hanc *manum immisit per foramen* obedientiæ & fidei, vt *pessulum* proprij amoris (qui se vanis illis excusationibus ingesserat) planè remoueret, & iam tandem se sponsa penitùs totam sponsi arbitrio permitteret. Hunc sponsæ *pessulum* nunquam libuisset amouere, nec verò per cæcam huius vitæ noctem satis potuisset: nisi gratia sua (h. *manu*) sponsus priùs amoliri cœpisset. Ad huiusmodi namque opera heroica; quale est tyrannis se obiicere, & cum euidenti periculo necis, munus prædicationis suscipere; plena admodum & singularis Dei gratia necessaria est. Quàm potens est hæc *manus Domini*! desidiam sponsæ in miram alacritatem, torpens frigus in ardorem audaciæ & caritatis flammas, mortis horrorem in patiendi amorem commutauit. Audite quid illa, iam non illa, subiungat vers. sequ.

TROPO-

TROPOLOGIA.

§. 3. *Honorius.* MORAM facientibus contemplatiuis, quod hîc dicitur, accidit. vt enim perpendit Honorius, cùm vocanti CHRISTO anima tardat aperire, quia proximorum regimen suscipere formidat; sponsus ei opus obedientiæ suæ perfectissimæ ante oculos proponit, vt perterrita faciat pro proximis, quod Deus fecit pro inimicis. *Manus* sponsi est opus obedientiæ illius, & per manum opus manuum exprimitur. *foramen* cubiculi, est auris corporis, quod est animæ cubiculum. *Manum per foramen mittit*, quando per auditum memoriæ ingerit mysterium passionis suæ; quo pacto de gloria cœlestis regni egressus huius exilij labores subiuit, & inimicis suis tanto labore & periculo pœnitentiam & regnum cœlorum prædicauit; vt hoc permota exemplo torporem discutiat, & animam pro proximis ponere non extimescat.

Prouidentiæ quoque & tutelæ Dei magnitudinem certitudinemque ante oculos *Philo.* ponit, qui (vt benè Philo) benè olentes rosas inter spinas, & triticum inter zizania nouit conseruare, ne lædantur. qui nullum vnquam in se sperantem deseruit. Nyssenus *Nyssenus.* autem eò retulit, quòd mortales diuini verbi naturam dumtaxat per opera manuum eius, (hoc est, creaturas) quasi per tenuem rimulam possint cognoscere: idem placet Psello.

Trespatres. Longè aliter Tres illi Patres Græci; qui sic interpretantur; Dilectus meus demisit
„ à patre, procedentem ab eo, spiritum ipsi consubstantialem; cuius tanquam manu per-
„ agit diuina gratiarum munera, per mentem meam, velut per foramen aliquod, & parien-
„ te me *initium sapientiæ, timorem* dilecti mei, tanquam iudicis, gulæ ventrisque corripitur
„ vitium, vnde genus omne nascitur intemperantiæ.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Nyssenus.* SECVNDA interpretatione Nyssenus per *sponsæ domum*, vult intelligi totam vitam humanam: & conditricem illam rerum omnium *manum*, quasi pere-
„ grinatione suscepta in hominum vitam exilem ac nullius momenti (en *fo-*
„ *ramen*) se ipsam velut arctiùs contraxisse. Itaque posteaquam ad nos ac-
„ cesserit, consternationem quandam & admirationem rei nouæ in animis excitasse:
„ quî fiat, vt Deus in carne manifestè conspiciatur: quî VERBVM illud fiat caro? quî
„ partus in virginitatem, virginitas in matrem cadere possit? quî cum tenebris lux misce-
„ atur, cum morte vita temperetur? quî pusillum vitæ foramen possit continentem vni-
„ uersum hoc manum capere, quæ cœlum omne metitur, terram omnem & omnem aquã
„ complectitur? Quare consentaneum est Euangelij gratiam per manus ænigma nobis à
„ sponsa, quasi vaticinante, significari. Quo enim tempore conspectus in terra Dominus,
„ & inter homines versatus est; puritatem & pulchritudinem sponsi expertem rerum
„ crassarum, itemque VERBI diuinitatem, & veri luminis splendorem per manum illam
„ effectionum cognouimus. *Manum* enim intelligimus vim miraculorum perfectricem &c.] Sic ille; potissimùm tamen effectricem mysterij maximi incarnationis & resurrectionis.

Philo. Ad Domini resurrectionem hæc retulit Philo Carpathius; Ad incarnationem bre-
Honorius. uissimè Honorius; *Dilectus meus*, Deus quem elegi præ omnibus, *misit manum suam*, fili-
„ um suum in mundum; *per foramen*; per me (ait Deipara) quæ facta sum ei ad homines
„ venienti foramen, humilitate angustum, castitate lucidum, & ideò illi soli peruium: &
„ *venter meus intremuit*, obstupuit ad tactum, ad ingressum illius.

a Rom 10. v. 17. *Guilhelmus.* Guilhelmus autem vberiùs; quia (vt ait Apostolus) [a] *fides ex auditu, auditus autem per verbum* CHRISTI; Sacramentum à sæculis absconditum electæ ad hoc virgini, per fidem

fidem & non libidinem conceptura, per Angelum myſterij conſcium debuit prædicari, quomodo enim illa crederet ſine prædicante? porro vox prædicantis inaniter auribus obſtreperet, niſi intùs, ad fidem eorum quæ dicerentur, animus tangeretur. Ideo nunc virgo ſodalibus hoc myſterium explicans, ait; non tantùm foris pulſando, ſed & intùs mouendo ad fidem, dixit mihi; *Aperi, & ad tactum eius venter meus tremuit.* Quandoque dilectus electos ſuos in benedictionibus dulcedinis præuenit, id eſt, per gratiam omnia merita præuenientem viſitat; tunc ingreditur ianuis clauſis: illo verò ad nos per gratiam præuenientem ingreſſo, benè merendo aperimus ei, vt per gratiam ſubſequentem retineatur maneatque nobiſcum. Similiter cùm nullo foris admonente, & omni ſenſu carnis ſoporato, ſalubria nobis inſpirare dignatur: Tunc vniuerſis foraminibus clauſis *immittit manum ſuam*, & tangit cor. Cùm vero ſenſu aliquo corporeo foris haurimus, id quo intus docemur, tunc *mittit manum ſuam per foramen* & tangit cor noſtrum, *& venter intremiſcit. Venter* animæ memoria eſt, in eo quippe recondimus, quæ ſuo tempore per cogitationem quaſi munda animalia ruminemus. *ad* hunc *tactum* dilecti memoria noſtra obſtupeſcens expaueſcit; eo quòd ad tantam circa nos dignationem diuinam nihil in ſe condignum recolit.

Sic potuit etiam ſponſus ſine foramine intromittere manum ſuam, potuit cor virginis tangere, nullo foris annunciante, &, ſenſu carnis ocioſo, per internæ inſpirationis operationem intimare, quod vellet; ſed maluit *manum mittere per foramen*; per aurem virginis ſono prædicationis Angelicæ illabi in mentem eius, ad eliciendam quæ diuino myſterio cooperaretur, fidem: Ad manus huius ſuauiſſimæ contactum, memoria Virginis obſtupuit & expauit, pro cautela votiui propoſiti ſui. Expauit memor & quid Deo vouiſſet, & quæ eſſet lex humanæ conceptionis; parata ſemper Deo & Angelo credere; ſciebat tamen, quòd *qui citò credit, leuis eſt corde, & minorabitur:* [a] ideo adhuc duxit quærendum; *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* vt verò audiuit, *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te:* iam ſecura, quod non per oſtium carnis ſeminante viro, ſed per oſtium fidei operante Spiritu ſancto dilectus ingrederetur; non diutiùs fidem ſuſpendit, ſed pia fidelitate ſurrexit, vt aperiret dicens; *Ecce ancilla Domini. fiat mihi ſecundum verbum tuum.* cur demum ad ſecundam hanc vocem? quia iam dilectus eam intùs tetigerat efficaciùs: ita vt iam tremor & pauor ille non eſſet metuentis voto, ſed diuinæ gratiæ & bonitatis magnitudinem admirantis. hoc volueret animo virginalis humilitas: Quæ nam ego, vt *hæc faciat mihi Deus?* dignabiturné altiſſimus naſci de ancilla paupercula? ecce, tota memoria mea coram me, & nihil in ea tantæ dignationi condignum. faciat, *faciat quod bonum in oculis ſuis, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius:* faciat in me, & de me quod vult. *ecce ancilla* præſto ſum: *oculi mei in manibus Domini mei.* hoc eſt, quod ſequitur; *ſurrexi vt aperirem dilecto meo.*] ita ferè Guilhelm.

Lector; ſanè hæc Guilhelmo cape. Non vult potuiſſe liberè ab ea conſenſum impetrare ſine ea, (quod implicaret:) ſed vult tantū potuiſſe verbū in ea carnem aſſumere, ſine Angelica annunciatione, & ad eam verbis facta virginis reſponſione: quod ſequentia verba clariſſimè conuincūt.

a Eccleſ. 19. v. 4.

Conſentit Hailgrim. *dilectus* (inquit) id eſt, Deus pater, *miſit manum ſuam*, id eſt, filium ſuum, *per foramen*, id eſt per aurem meam. Vnde canit Eccleſia; *concipies per aurem Deum: paries & hominem.* Et *venter meus*, propter reuerentiam tanti hoſpitis, *intremuit ad tactum eius*, cùm me ſcilicet tetigit; & de carne mea ſeparauit carnem, quam ſibi in corpus formauit humanum.] non longè hinc recedit eôdem illa referens Alanus.

Hailgrimus.

Alanus.

ANAGOGE.

§. 5.

Possis huc referre duas reuelationes fœlicis illius animæ, quas hoc loco recenſet Rupertus, de experimento huius tactus; quas meritò quis ſuſpicetur ſancto viro met contigiſſe, ſed humilitatis cauſa, aliis eum adſcripſiſſe.

Rupertus.

Vulg.

VVLG. EDIT.

Vers. 5. „ Surrexi, vt aperirē dilecto meo :
„ manus meæ stillauerūt myr-
„ rham, & digiti mei pleni myr-
„ rha probatissima.

EDIT. LXX.

Exsurrexi ego aperire fraterno meo : manus meæ stillauerunt myrrham : digiti mei myrrham plenam super manus pessuli.

LITTERA.

§ I. *Concil. Spalense. Nyssenus.* PATRES concilij Spalensis secundi Act. vlt. tribuunt hæc verba CHRISTO sponso, sed sensu dumtaxat accommodatitio: sequamur Patres omnes alios, Græcos Latinosque, qui adscribunt sponsæ. Deinde quod B. Nyssenus *hom. 13.* (eam enim hîc inchoat) *myrrham* hanc vult non à sponso, sed ex ipsa tantùm sponsa manasse, id explicandum, vt mox subiiciemus: nam, de manu, digitis, & myrrha ipsa, non dissentit.

a Guidacerius, & Nannius. Recentiores nonnulli [a] volunt sponsam sese myrrha inunxisse, vt sponso placeat: id mihi non placet. cur non vnctionem hanc memorauit, vt & lotionem? si se inunxit, postquam statuit aperire. nimis certè otiosa, cuius cor ita æstuabat. Si nolebat aperire, cùm inunxit sese; vt quid perditio hæc?

b Ludouic. Legionens. Alij [b] censent cùm surgeret, tulisse secum onycem myrrhæ, quo sponsum perfunderet, & aiunt id in more Hebræis fuisse. scio, in conuiuiis; in thalamo nescio. Addunt festinanti vasculum contractum, atque ita super manus & seram vnguentum penè effusum. Id dicunt, quia dispunctionem Massoretarum nostræ versioni præferunt. Immeritò quidem. nam Rabbini illi videntur, vel non intellexisse, vel non attendisse ad consuetudinem Hebræorum idiotismi; qui *transiens* nominant, id quod in vnoquoque עבר genere lectissimum est. Sic monetam probatam vocant HOBER (per *Ain*,) transeuntem, *c Gen. 23. v. 16.* [c] quia in mercatorum commerciis, non commeat nisi probatissima moneta. Eâdem ratione, quia quæ myrrha est optima, eadem maximè vendibilis, de manu in manum faciliùs & sæpiùs transit; ideò probatissimam myrrham, HOBER appellant [d] etiam alibi, v- עבר *d hic & v. 13.* bi noster *primam* reddidit, & vtrobique LXX. eodem sensu, *plenam*: ad hoc minùs attenderunt Massoretæ, & ideò volunt *myrrham transiuisse*, seu diffusam vsque supra pessulum; quod miror etiam placuisse tribus Patribus, & Psello apud Theodoret. & ipsi Theodoreto; quos secuta versio Latina LXX. interpretum Romæ edita. Vix tamen dubito veram lectionem LXX. esse illam, quæ in ipso textu Græco Romæ edito (à quo versio non debebat dissentire) continetur, nostro consentanea, quam codex Complut. & Regius confirmat; δάκτυλοί μου σμύρναν πλήρη. ἐπὶ χεῖρας τοῦ κλείθρου ἤνοιξα, &c. cui lectioni suffragantur Philo & Nyssen *hic*, & D. Ambros. *in Psal. 118. Serm. 12.* Minùs ergò concinnè Grammatici accentum Grammaticum *Sophpasuk*, adscripserunt post manubrium seræ, seu pessulum seræ, velut sententiam ibi finientem: cùm, si ponendus ille fuit, certè debuerit potiùs sententiam ad sequentem versiculum transmittere, & lectori dependentiam illam indicare, hoc modo verbo tenùs; *digiti mei myrrham transeuntem: super manubria seræ aperui.* quod factum 2. paralipom. 30. v. 18. obseruatum ex Camio fuit hoc loco à docto viro Genebrardo; cum quo etiam quàm simplicissimè interpretor verba sponsæ; cùm sponsus seræ digitum inseruit, sola attrectatione pessulum cum sera liquore myrrhæ electæ sic imbuisse: vt sponsæ quoque manus & digiti solo contactu, cùm pessulum recluderet, vnguine hoc suauissimi odoris fuerint delibuti.

Quod

§. 2. *Mens verborum*

Quod necessarium fuit, sponsam CHRISTVS excitauit; quæ non erat sufficiens ex se, quasi ex se, [a] surgere & aperire, hoc est, prædicationis munus obire (*sic Beda, Haym. Alcuin.*) poterat per se sponsus aperire, hoc est, conuertendos Iudæos ac Gentiles, sine opera sponsæ, vel per Angelos aliquos, conuertere; poterat etiam occultiore aliqua ratione per sponsam ignaram vel nolentem id facere; & sic amouere pessulum cordis illorum; sed ad meritum sponsæ voluit per eam volentem scientemq; id fieri, deferens libertati arbitrij, vt sponte cooperaretur gratiæ in se operanti. Vult enim Deus cum Ecclesia operari, & vult Ecclesiam secum operari, vt possit illa dicere; *laboraui, non ego* autem sola, *sed gratia Dei mecum.* [b] Dei enim adiutrix fui. [c] Sic tangens sponsus pessulum, amouerat leuia illa impedimenta, discusserat tricas tellanas, quæ dilectam morabantur; imbuerat eam ardenti & copioso iugis mortificationis, & pro sponso grauissima, necem quoque perpetiendi, desiderio. hanc *myrrham digiti manusq;* sponsæ tam largè imbiberant, vt eius iam imbres copiosi in sponsæ membra defluerẽt; adeò vt nihil illis esset optatiùs, quàm toto mortificari die, & quiduis subire, dum quàm plurimorũ corda aperirent. Dicuntur autem non *manus* tantùm, sed & *digiti distillare*; quia non in prædicatione tantùm, sed in omnibus eius magnis minutisque actionibus, mortificandæ carnis studiũ se prodebat, non in virili modò sexu, sed & in muliebri, non in perfecta modò ætate, sed in crescẽte, & pene exacta. Quot n. Ecclesia nouos mox in VVandalorum, Dunami, & aliorũ Iudæorũ, hæreticorumque persecutionibus, Martyres & Confessores, omnis sexûs, ætatis, conditionis germinauit? Præeunt ad hanc explicationem *D. Hieronymus* [d] & alij Patres.

a 1. Cor. 3. v. 15.
b 1. Cor. 15. v. 10.
c 1. Cor. 3. v. 9.
d *Hieron. epist. ad Principiam explanat. in Ps 44. Ambr. d. hom. 12. & de Isaac c. 6 Inst. Gregor. & Honor. hic.*

TROPOLOGIA.

§. 3. *Hinc incipit oratio 12. Nysseni.*

MORTIFICATIO membrorum quanti facienda sit, & qualis esse debeat, hoc loco nos à sponsa doceri vult Gregorius Nyssenus, præclarè admodũ de hac virtute disserens. Non posse (inquit) alia ratione fieri, vt sponsus ille purus & incorporeus maneat in nobis, qui per immortalitatem & sanctitatem animam sibi copulat, nisi quis necando membra sua terrena, carnis cortinam sustulerit, atque ita *ostium aperuerit*, per quod animam ingrediatur. hoc sponsam, hoc Apostolum docere. Sponsam hoc loco; quæ dicit *se surrexisse*, propterea quòd sepulta fuerat cum sponso per baptismum in mortem. Nec enim resurrectio quidquam efficacitatis habuisset, nisi voluntaria mortificatio præcessisset. voluntarij autem indicium est, copiosum illud *stillicidium myrrhæ ex manibus & digitis.*

Manuum appellatione motus animi qui actionum sunt effectores denotat; *digitorum* verò, singulas eorum conatuum species, qui in cultu virtutis à nobis instituuntur, certa ratione & consilio seu bono fine suscepti. Et quidem omnes digitos intelligi, non vnum aut alterum vult. Quia videre est eos, qui non perfectè virtutem colunt, vni quidem illos animi morbo mortuos esse, sed in ceteris viuere v. g. temperantiæ studere, sed ambitionem animo non expulisse, vel aliud vitium alere animæ perniciosum; talium *digiti myrrham* vberem non *stillant*, nec sponso aperiunt: sed illi tantùm, qui cunctis vitiis mortui, in omnibus studiis & actionibus mortificati fuerint. Propterea D. Paulum, [e] rectè intellecta Domini de grano frumenti voce, dixisse; *Insipiens, tu quod seminas non viuificatur, nisi priùs moriatur*; vt doceat debere priùs ante vitam præcedere mortem, nec vitam posse in homine esse nisi per mortem ingrediatur. Duplicem enim in nobis esse naturam, vnam terream & crassam & grauem; alteram intelligendi vi præditam, ac leuem ac subtilem. & in harum vtraque peculiarem impetum esse, & alteri contrarium. Leue illud sursum tendit, quod graue est semper deorsum vergit. quare cùm motus natura contrarios habeant, fieri nequit, vt vnum rectè habeat, nisi alteri sit malè; viuat vnum, nisi alterum moriatur. corruptio ergo vnius est generatio alterius.

e 1. Cor. 15. v. 36. & Ioã. 12. v. 24.

Occidit autem & viuificat quam vult partem, stans in medio inter vtramque electio, & libertas illa arbitrij nostri, quod cui se vult parti adiungit, & cui se adiunxerit illa præualet. Hanc partem esse seruum illum bonum & vigilantem, qui heri familiam alit, & aduersaria necat, nempe prauos affectus animi; quorum nex est vita meliorum: contra nequam fit seruus, si vitiis dedita, familiam domini vexet & verberet. nam verè vir-

ro; interdum audacior intenta voce illum vocare non verita (hoc de Creusa, vt magni amoris clarum indicium, poëta finxit) sed hæc omnia, væ miseræ, frustrà fuere, imò & maioris mali occasio.

Aponius. VT LOCVTVS: cùm loqueretur, illo loquente. Symm. λαλοῦντ@ αὐτȣ̃. hæc vis idiotismi, *in loquendo ipsum*. Sed quid locutus? Aponius & Rabbini volunt sponsum minatum se abiturum, nec inuentu postea facilem futurum. Sed potes commodè referre ad priores illas voces; *Aperi mihi*, &c. vers. 2. vt refert Honorius. Non tam commodè tres illi Patres Græci referunt ad dicta cap. 1. *Si ignoras te &c.*

§. 2. MENS VERBORVM. CHRISTVS quidem semper præsens est Ecclesiæ, aut potiùs ei inest, & in eius inhæret sinu; Aliquando quidem dumtaxat ea quæ oportet credere & operari inspirans, & simul vt possit auxilium largiens, & hæc eius præsentia quodammodo latere Ecclesiam potest, quia sensu præsentem non percipit; & ideo excitatur vt quasi absentem quærat: Interdum verò præterea spirituali quadam voluptate inenarrabili sic eam replet, vt de præsentia sponsi nullus dubitandi sit locus: tunc *adesse* CHRISTVS; sed quando iterùm deficit ista sensus suauitas, *abire*; quando reuertitur denuò, *redire* sponsus & *inueniri* dicitur. Hac secunda præsentia solet afflictos Deus consolari, paruulos ac debiles allicere & fouere: prima verò vti ad teporem, ac tarditatem, quæ adhuc in fortiorum ac perfectiorum mentibus reliqua est, puniendam; vel ad eos, quos animi robore præditos nouit, quosque confirmauit probandos, vt aurum in fornaculis solet. Sic sponsam hoc loco videmus erudiri, quæ tarditatis specimen *v. 3.* dederat, & tamen ad perfectionis culmen & ætatem statam adoleuerat. *(vide quæ diximus supra c. 3. v. 1.)*

Reiectis igitur impedimentis illis & remotis, pessulum dilecta remouerat, & sponsum suum secundo illo illapsûs modo in cor parabat intromittere: sed hanc ei præsentiam sponsus subtraxit, aridam & anxiam valdè permittens: illa tamen vocationis & iussionis sponsi, quam audiuimus, *supra v. 2.* recordata, cœpit desiderio succendi, & ad sequendum quem diligebat igne amoris acta, currere.[a] Cœpit vocem instar tubæ exaltare: sed surdis canebat auribus, nec tamen propterea desiit, ne plagis quidem multata, vt sequitur.

[a] *Sic D. Gregor. lib. 4. Moral. c. 39. & hom. 25. in Euang.*

TROPOLOGIA.

§. 3. DVPLEX hìc est interpretatio, vna referentium hæc ad animam, quæ Deum conatur intelligentia comprehendere; altera referentium ad animam, quæ conatur Deum amore comprehendere. Vtraq; præclara est. Prioris auctores sunt Tres patres illi & Psellus, & D. Nyssenus, à quo ceteri sumsère. Vnũ esse
„ modũ percipiendi potestatẽ illam omni mente sublimiorẽ; si non subsistamus in iis quæ
„ perceperimus, sed semper vlteriùs tendẽtes ampliùs aliquid quæramus, eo quod cõprehendimus. Nã sic sponsam hoc loco manib. myrrha plenis, mortificatis iã vitiis aperuisse
„ ostium regni, *manus*, hoc est, opera admouisse & *apposuisse claustro* fidei; per hæc enim duo
„ per fidem (inquit) & opera (*verba sunt Nysseni*) clauis regni nobis paratur.]

Nyssenus.

Sic ergo aperuit sponso ostium, sperans se illius faciem visuram. Hoc fuit Mosis desiderium summum; cui tot collata à Deo beneficia; tantùm honoris, tantùm potestatis; non sufficiebant, nisi & Dei faciem videret: hoc petiit; nec obtinuit. nam qui tanti eum faciebat Deus, in petra illum præteriit, & tantum posteriora videre permisit; vt doceamur eum qui Deum videre cupit, desiderij compotem fieri semper sequendo. Nonne sic dilecta hìc *surgit*, *aperit*, & dum sperat complecti, *ille declinauit*? at hæc egreditur, non ampliùs manens in quibus erat, sed sponsum sequens ad vlteriora ducentem. ô fœlicem animæ egressum! hunc Deus verè custodit. Egressum hunc ex eo in quo sumus, consequitur ingressio ad bona supra nos posita. Hoc pollicitus sponsus; *Ego sum*, dicens, *ostiũ. per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.*[b] ita tamen vt nunquam ingrediendi & egrediendi finem faciat, sed semper proficiendo superiora ingrediatur, & quærere non desistat.

Exod. 33.

[b] *Ioan. 10. v. 9.*

Quæsiui, ait, *& nõ inueni.* quo pacto inuenias (ô anima) in his creaturis, quẽ res nulla creata potest exprimere? nõ forma, non color, non qualitas, non quantitas, non substantia,

non

non locus, non tempus, non similitudo, non coniectura, non scientia, non proportio, denique nihil quod non sit ipsemet. frustrà omnis cogitatio & omnis ratiocinatio incõprehensibilem comprehendere nitatur. *Vocaui, & non respondit mihi*, quia proprio illum nomine non vocaui. nec enim Deo nomen vllum dare norunt creaturæ, quod Dei essentiã, vti est, queat perfectè indicare. Excogitaui cum Mose & Dauide nomina, *misera-* "
tor, misericors, longanimis, iustus, verax, patiens, fortis, robur, firmamentum, refugium, adiutor, "
cornu salutis, vita, spes mea, & alia innumera; sed hæc omnia superat eius dignitas, nec vlla "
vis orationis veritatem potest adæquare. Ideo ille non habens quid adderet, exclamat, *Quàm admirabile est nomẽ tuum in vniuersa terra?* [a] Ideo apparens Manue respondit, *nomen* "
eius frustra quæri, *quod est admirabile*.[b] Propterea hæc anima vocat sponsum quantum potest, nec potest tantum quantum vult: quippe quæ ne tantum quidem velle potest, quantum velle vult, ideoque tantum vult, quantum toto animi studio velle potest. Itaque cùm qui vocat adsequi studio vocatum non potest, dicit; *vocaui eum & non audiuit me*.

a *Psal.* 8 v. 2 & 10. *Esai.* 9. v. 6.
b *Iudic.* 13. v. 19.

Philo & Gregorius.

Latini verò Patres, cum Gregorio Magno, & ex Græcis Philo de meliore illa & vtiliore nobis Dei comprehensione sic disserunt: *Pessulum* ostio nos *inducimus*, quando per voluptates carnis aditum cordis sponso obduramus; *pessulum* verò *remouemus*, quando depulsis illis voluptatibus, cor nostrum sponso, vt ingrediatur, aperimus. Quod vt facere non cessemus, & ne nobis confidamus; quando labore nostro apprehendere eum putamus, *transit & declinat*; ne de plena eius apprehensione (vt nobis videretur) superbiamus. fingit se longiùs ire (sicut quando discipulos in Emaus euntes comitabatur) vt rogetur impensiùs, studiosiùs inquiratur, diligentiùs conseruetur. Sed vt recessit, mox redit, ne diutius anima sancta à dilecto alienetur; ideò se verbo inspirationis suæ desideranti animæ infundit, & infundendo *liquefacit*, quia omnem cordis duritiem dissoluit: & rapit interdum ad cœlestium illorum gaudiorum contemplationem, fruendorum dumtaxat; sed quorum tamen vel cogitatio intensior adeò potens est, adeò efficaces amoris flammas exhalat, vt anima huic corporeæ moli inclusa nequeat perferre, sed relabatur deorsum, & tanta perfundatur lacrymarum copia & spiritus suauitate, vt quod intus sentit, id capere non valens, & auidius haurire conata, iam sentire desinat, quod sibi modò iucundissimè possidere videbatur. Quarè sollicitior fit ad quærendum; legendo, meditando, & varia charitatis opera exercendo: nec tamen Deus vult eam, quod quærit, inuenire. quia vtilius sæpè negatur, quod ignari quid expediat, auidissimè petimus. Ideò ter petenti Paullo respondit; *sufficit tibi gratia mea.*[c] & aliis; *Nescitis quid petatis.*[d] sic spõsa cuperet assiduè gustata illa suauitate perfrui; sed conditio huius vitæ caducæ id non permittit. Vocat; sed ad votum, quod inuocat, non occurrit. Pergit ergo quærere.

c 2. *Cor.* 12. v. 9.
d *Matt.* 20. 22.

Rupertus.

Solus Rupertus *pessulum* vult esse virtutem silentij. *Pessulum ostij* (ait) id est, clausuram oris mei. Quid namque per pessulum, nisi silentij signatur firmamentum? Pessu- "
lum ergo ostij dilecto meo *aperitur*: cum indictum ori silentium propter CHRISTVM "
resoluitur, vt audientes ædificentur. Et quàm pulcher, quàm rationabilis & disciplina- "
tus ordo loquendi? Priùs *myrrha stillat* de manibus, & priùs *myrrha probatissima manus* "
plenæ monstrantur, ac deinde pessulus ostij dilecto aperitur: id est, priùs vita laudabilis "
in exemplum præparat, & deinde doctrina, fidem quærens audientium, palàm profertur. "
Hinc de ipso dilecto scriptum est, quia *cœpit priùs facere & deinde docere.*][e]

e *Act.* 1. v. 1.

Guilhelmus.

Guilhelmus autem notat discrimen inter corporalem liquefactionem & spiritualem: quod res corporeæ cùm per calorem extrinsecum liquefiunt, in semetipsas resoluuntur: animæ verò cum per calorem intimum liquefiunt, non in semetipsas resoluuntur, sed in resoluentẽ. Resoluuntur à semetipsis, sed non in semetipsas. resoluuntur igne "
Dei ab amore sui in amorem sponsi cœlestis. Hoc D. Paullus insinuans. *Qui adhæret* "
(inquit) *Domino vnus Spiritus est.*[f] & suam animam hoc modo li- "
quefactam indicans; *Viuo* (inquit) *ego, iam non ego, viuit* "
autem in me CHRISTVS.[g]]

f 1. *Cor.* 6. v. 17.
g *Gal.* 2. v. 20.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4.
Guilhelmus.

PERSISTENS in myſterio incarnationis Guilhelm. *oſtium*, MARIÆ non fuiſſe tantùm clauſum notat; ſed & *peſſulo* intùs obfirmatum. habebat ſacer iſte hortus oſtia duo: *oſtium* carnis & oſtium ſpiritus. *Oſtium* carnis immobili virginitatis perpetuæ propoſito obfirmarat. ad oſtium carnis ſpõſus non pulſauit, quia hoc oſtiũ perpetuò clauſum manere volebat; in conceptu, & in partu matrem iuxta virginem & inuiolatam relinquere filium decebat. hunc *peſſulum* virgo non remouit, quia votum hoc nunquam animo, nec re mutauit. Sed ſponſus ad *oſtium* ſpiritus *pulſabat*, quia fidem & conſenſum virginis in futuram incarnationem poſtulabat. *Oſtium* animi quoque odio libidinoſæ corruptionis intùs clauſerat, & peſſulo propoſiti votiui obfirmarat, ne vnquam in concubitum conſentiret: non aſpernabatur bonum prolis, ſed malum libidinis, ſine qua non contingit bonum prolis. ſtatuerat non eſſe mater, ne eſſet mulier, illarum vna, de quibus poſtea dictum; *Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta* [a]. Ad hoc oſtium animi ſponſus Angelo interlocutore
a Matt.11. v.11.
pulſauit, vt antè diximus: At ſponſa illud forti peſſulo clauſerat, quia odio deflorationis, amore virginitatis, mater non fieri ſtatuerat. verùm vbi intellexit, virginitate ſalua id futurum: quia non vreret illam ignis malus, vt gigneret peccatorem; ſed inflammaret eam ignis diuinus, vt germinaret ſaluatorem: apertura per fidem, *peſſulum remouit*, conſentiens fieri mater. Sic ſemel ad ingreſſum Principis, de quo ſcriptum; *vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater futuri ſaculi, princeps pacis*; [b] aperta eſt porta
b Eſai 9.v.6.
Ezechielis [c] conſentiendo in partum; ampliùs nec per conſenſum quidem aperienda:
c Ezech.44 v.2.
quia poſt huius magni Principis ortum, nunquam amplius conſenſit in partum. Portam verò carnis idem Princeps vt clauſam inuenit, clauſam reliquit, & ea, in honorem Principis, nunquam aperta, ſemper clauſa permanſit.

Peſſulum ergo animi remouit, dicendo; *Ecce ancilla Domini* &c. de carne ſua carnem dilecto miniſtrans ad ſalutem filiorum Abrahæ, populi Iſraelis. Quippe Angelus cùm annunciaret ei, quod pareret IESVM, ad populum illum videbatur ſalutem reſtringere, dicens; *Et dabit illi Deus, ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* [d] Porro ipſe dilectus parum iudicans eſſe, ſa-
d Luc.1. v.33.
lutem Iudæorum, etiam ſuper gentes *cogitabat cogitationes pacis, & non afflictionis.* Sic ille dum mater aperit; *declinauerat atque transierat.* intellexerat mater ex verbis Angeli, pro gente Iſraëlitica incarnandum: ſed filio reuelante mox cognouit, non hîc illius miſericordiam hæſiſſe, ſed pio propoſito ad ſalutem vſque gentium ſe contuliſſe, & ſtatuiſſe immobili diſpoſitione, in plenitudine gratiæ ad gentes tranſire. Nimirum hæc myſtica ſententia erat verborum Angeli. nam ſoli electi veri ſunt *filij Abrahæ*; neque *qui filij carnis hi filij Dei, ſed qui filij promiſſionis in ſemine æſtimantur.*

Sic inſpirando dilectus *miſit ignem in oſſibus* dilectæ, quia *ignitum eloquium eius vehementer*; hoc emolliuit cor eius ad conſenſum; & *emolliuit* vſque ad liquefactionem, propter ſtupendam nunciatæ rei nouitatem. Humana ratio diuinæ auctoritati perfectè ceſſit. Quæ liquefiunt, ſalua ſubſtantia formam propriam per reſolutionem amittunt: vt in mente virginis fides myſterij formaretur, humana ibi ratiocinatio informis quodammodo facta eſt. Etenim quia *magnum* illud *pietatis Sacramentum* non contra, ſed ſupra rationem eſt: fide eius ratio in mente virginis non eſt perempta; ſed, ſtupore miraculi, quaſi reſoluta, ſaluaque ſubſtantia formam propriam per liquefactionem quaſi amittens; vt iam non humanæ ratiocinationis ſcientia, ſed diuina fides totam occuparet. Animalis quoque ſenſus, fortiter & ſuauiter exardeſcente illo igne, qui non eſt ad conſumptionem, calore Spiritûs ſancti elanguit, vt iam nihil,

nihil, nisi spirituale & mysticum, perciperet. Homo eius interior magno illo Spiritus sancti superuenientis incendio resolutus in semetipso elanguit, vt fortiùs vigeret in Deo; formam quodammodo suam amisit, vt formam Dei acciperet. A semetipso resolutus, sed non in semetipsum; sed in amorem illius, quem concipiebat, vnus cum illo Spiritus excellenter effecta.

O grande miraculum! In quem transformata erat, cum quo vnum erat; hunc quærebat? sed ecce magis stupendum, hunc non inueniebat. Quid ô pia mater, quid illum quærebas, quem in vtero te habere sciebas? verè (ait) etiam tum *quæsiui*: cùm esset in vtero, cùm habebam præ oculis, cùm adpectorabam, cùm dissuauiabar, tum etiam tam sedulò quærebam, quàm ardenter diligebam; & quem sic quærebam, non inueniebam. *Quæsiui* per fidem, suo tantùm tempore inueniendum per speciem: *Quæsiui* faciem non carnis eius, sed diuinitatis eius, de qua Propheta; *Quærite faciem eius semper.* [a] Sed aliud quærendi, aliud erat tempus inueniendi. Tunc etiam assiduè *vocaui eum*, sed non *respondit* votis meis. In votis mihi erat, *inebriari ab vbertate domûs Dei, & torrente voluptatis eius satiari*: sed nondum tempus erat. Priùs maternæ pietatis officiis ad annos vsque viriles mihi perducendus erat: priùs mihi iuxta crucem eius standum, & gladio compassionis animus meus erat transuerberandus: vt postea clarificatus à patre me sibi conglorificaret, & iam inueniretur, & iam votis meis plenè satisfaceret.]

[a] Psal. 104. v. 4.

Idem Guilhelm. tenerrimam quoque aliam huiusce loci interpretationem adiungit (quæ tamen non cohæret præcedentibus, neque sequentibus) matre infantulum alloquente, & nominatim compellante *priusquam sciret vocare matrem aut patrem*; post etiam cum balbulo suauiter balbutiente. *Idem.*

Rupertus refert ista ad desiderium filij, qui in cœlum adscenderat: *Fuere mihi* (sic inducit matrem loquentem) lacrymæ meæ *panes dies ac nocte*, [b] *dum diceretur mihi quotidie; vbi est Deus tuus*, filius tuus? siue cum ego dicerem; Me dimisit in hoc exilio meo filius meus, propter me de me incarnatus, talia taliter pro me vidente me passus. Quale mihi erat commemorare verba coram me morientis, maximè commendantis præceptum charitatis, mandatum dilectionis, à cæna nouissima vsque ad verbum illud dulceamarum; *Mulier, ecce filius tuus.* Ibi ignis, ibi gladius; ignis amoris, gladius doloris: at anima mea victima erat holocausti; quam & ignis accendit, & gladius pertransiuit. Vnde sicut adeps sacrificij liquescit ab igne; sicut fluit sanguis de gladij vulnere; sic *anima mea liquefacta est*, non ibi tantùm, sed & postea quoties locutus est in me: toties sensi profundo corde, vulnerata mente, *declinasse illum atque transisse*, memoria semper suggerente ipsum iam non adesse, visibiliter non comparere. *Quæsiui*, iugiter meditando; *Vocaui* semper orando. Hei mihi! sic quærens *non inueni*; sic *vocanti non respondit.* Dulce lumen & delectabile est oculis videre Solem: mihi dulciùs fuit, videre in carne mea viuentem; dulciùs fuit, videre facie ad faciem viscera quæ genueram mea. *Quæsiui* itaque vlteriùs, quem sciebam ad dexteram patris præcunctis splendidis splendidiùs resplendentem.] *Rupertus.*

[b] Psal. 41. v. 4.

Paucis in eandem fermè sententiam Honorius: *animam* virginis vult *liquefactam* in compunctione, vt ei dilectus locutus fuit de mira & desiderabili patris visione; *quæsisse* illum cogitando; *non inuenisse* carnis grauatam nubilo; *vocasse* valdè desiderando, *non respondisse* maiestatem diuinitatis suæ demonstrando. *Honorius.*

Hailgrinus animaduertit vix ista cuncta posse satis commodè eidem tempori accommodari; ideò in prioribus consentiens cum explicatione illa Guilhelmi, quem fortassis legerat, sequentia suo Marte interpretatur. Tunc (ait) dilecto *aperuit*, cum consensit, vt intraret dilectus & conciperetur in ea, dicens, *Fiat mihi secundùm verbum tuum.* Et quia voluntas cordis interior, oris consensum reserare debuit, aut firmare; tanquam *pessulum* ipsa mentem aperiens ad consensum oris, *aperuit ostium* ad expressionem consensûs dicendo, *fiat mihi* &c. *At ille* quidem *iam declinauerat atque transierat.* nam nisi intrasset atque in ipsam inclinasset Dominus per inhabitantem gratiam, ipsa nec surgere, nec ostium aperire potuisset. *Deus* est, qui *operatur in nobis, & velle & perficere pro bona* [c] *voluntate.* Postquam dilectus locutus *Hailgrinus.*

[c] Phil. 2. v. 13.

„ est ei per Angelum, *anima* eius exarsit & *liquefacta est*, vt sicut metallum liquatum for-
„ mam acciperet, quam Spiritus sanctus artifex vellet.

a Luc 2. v. 45. Quod sequitur ad illud tempus respicit, quando parentes [a] quærebant CHRISTVM
„ in templo remanentem. Tunc mater *quæsiuit eum in comitatu & inter notos*, & nō inuenit.
„ Vocauit eum & dixit; *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce ego & pater tuus dolentes quærebamus te?*
„ ipse verò non respondit vt filius materno satisfaciens affectui; sed ait; *Quid est quod me*
„ *quærebatis? nesciebatis, quod in iis quæ Patris mei sunt oportet me esse?* Non respondit mihi,
„ quia quod respondit non intellexi. Verbum verò quod sequitur vult referri ad tempus
„ passionis.) Hæc illi: mihi non videtur incongruè hæc etiam ad Deiparæ somnium posse referri; nec enim dubito, quæ tàm ardenter filium amabat, etiam in somnis sæpè visam videre & amplecti absentem, & dum conatur amplecti euigilasse, & sensisse sibi absentis nihil nisi desiderium superesse.

VVLG. EDIT.	*EDIT. LXX.*
Vers. 7. „ Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.	*Inuenerunt me custodes, qui circumeunt in ciuitate; percusserunt me, vulnerauerunt me: turunt theristrum meum à me custodes murorum.*

LITTERA.

§. 1. VERBA SPONSAE.

SICCINE parum frustrà *vocasse*, frustrà *quæsisse*? insupernè malè misellam sauciari? incidit in vigiles & circitores. hi turbari nocturnam quietem, & nocte intempesta clamores intempestiuos cieri, non ferentes, malè acceptam pessimè multant plagis. Vapulat illa, sed non deterretur. frigida hæc adfusa, oleum flammæ fuit. magis inardescit; oppido pererrato, mœnia petit, vt vel ibi latentem inueniat, vel se muris demittens, per agros & siluas, per valles & montes, vbique scrutetur. Belli tempore noctu muros conscendere grauiore pœna militaria iura vindicant. Inuasêre ergo illam ferociter murorum stationarij, compacturi in carcerem conantur comprehendere: sed cum se celerrimè versus vrbem iterum reciperet, arreptam; quam neglectim sibi penulam iniecerat, illa retentante, vi lacerant & eripiunt. Verum, quia murorum stationem deserere non audebant, sic illam λωποδύται seminecem & nudam effugere permiserunt.

CVSTODES] vide sup. c. 3. v. 3.

VVLNERAVERVNT] flagellis vel fustibus cæsam. Aqu. ἐμώλωπησάν με.

TVLERVNT] abstulerunt.

MIHI] à me.

רדיד PALLIVM.] Sic etiam D. Ambros. Schol. Græca κάλυμμα, operimentum. Sanè

§. 2. MENS VERBORVM. REDID Hebræ: significat operis ductilis peplum seu velum, passum, candidum, nitidum ac putum, testibus Abenezra & innominato Rabbino. LXX. *Theristrum*, quod Philo scribit etiam *Maphorium* vocari; id mihi videtur ab aliquo adsutum.

b Nyssen. Philo, Gregor. Angelom. Cassiodor. VVilleram. Honor. Adianus, Anselm. Beda. Haym. Alcuin. Rupert & Decan Ambianēsis hic, & Gilbert. hom. 45.

Plerique veterum custodes in bonam partem accipiunt, [b] vel Sanctos, vel Doctores & Concionatores Ecclesiæ, qui gladio verbi diuini ad compunctionem vulnerant, & velo ignorantiæ ac sæcularium desideriorum spoliant. Verum id minus placet. primò quia simile est *v. 3. c. 3.* deinde quia in hoc supremo amoris gradu consistenti sponsæ parum conueniunt, vel illa à peccatis recens auulsio, ac gemitus, vel ignorantia, vel sæcularia desideria. Tertiò quia nihil mirandum foret, si tali vulnerum genere, talique spoliatione

tione à quærendo non sit deterrita: magis mirandum, si destitisset. Rectiùs itaque ceteri sumunt custodes in malam partem: sed iidem vel malè, vel parùm plenè exponunt. Malè, qui ad Nabuchodonosor & Antiochum confugiunt. [a] nec enim hîc sponsa est Synagoga, sed Ecclesia Catholica: Parùm plenè qui, vel referunt ad solum dæmonem (*vt Aponius*) vel ad tyrannos tantùm sæculares (*vt Iustus, Angelom. & Theodoretus*) vel ad malos dumtaxat Ecclesiæ prælatos, *vt Titelmann. & Luisius.*

a *Tres Rabbini & Gaudacerius.*

Quare *custodes* accipio, quælibet Diaboli præcipua membra, & quasi Principes partiariorum. Primò tyrannos & Principes seculares hæresi imbutos, vt fuere Valens, Theodoricus, Leuigildus, Hunericus, & alij tam Imperatores, quàm Gotthorum, VVandalorumque Reges; qui hæreses fouerunt & regna circumeuntes sua, Ecclesiæ Catholicæ grauissima vulnera inflixerunt; potissimùm quia veri concionatores & Doctores, spõsum quærere, & inclamare non desinebant. Sic multata in membris confugiebat sponsa ad Ecclesias particulares; in quorum statione locati erant Episcopi, tanquam superintendentes & speculatores, dicti, ἀπὸ τῦ ἐπισκοπεῖν: sed cum isti magna pars cum circitoribus illis malis consentirent (sic enim legimus Arianos, Donatistas, & alios hæreticos, se cum persecutoribus coniunxisse: vt hodierno tempore Angli & alij Caluiniani, qui Anglis fœderati, Turcam in Pannoniam & Germaniam concitarunt) cùm inquam isti speciem pietatis præferentes rem abnegarent; maiorum malorum causa fuerunt, & inconsutilem CHRISTI tunicam per schismata & hæreses sciderunt; & priscã Ecclesię gloriam obtenebrantes, pudicitiæ atq; integritatis vestimentum sponsæ eripuerũt. Nonne tales Dioscorus, Nestorius, Paullus Samosatenus, & multi alij; quos referre non est necessarium? Euasit tamen viua manus istorum; & fidei ac morum puritatẽ prædicare perrexit.

TROPOLOGIA.

VIDEAS aliquando animas sponsi inueniendi cupidas, ex peccatorum emersas cœno, CHRISTVM quærentes: videas mox alios qui aridam & mare circumeunt, vt mundo proselytos colligant; linguæ iaculis misellas inuadere, & omni conatu à bono proposito auertere conari; modò per blanditias, modò per calumnias & opprobria. Videas illas confugere ad animarum medicos; si in non probos incidant, deteriùs sæpè accipi, & vel per imperitiam, vel per malitiam, & improbitatem, non rarò à proposito deterreri; certè vix effugere pallio relicto, sicut Ioseph effugit. Remedium his, alios adire meliores & à sponso quærendo non desistere. Væ illis circitoribus, væ istis custodibus! §. 3.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

NEQVE Honorius, neq; Rupertus, neq; Alanus quidquã, quod huic loco satis conueniat. Hailgrinus; Pontifices (ait) scribæ & Pharisæi; qui ex officio debebant custodire ciuitatem, apprehenso vero custode filio meo, inuenerũt me in ipso; percutientes eum, percusserunt me; & vulnerantes eum, vulnerauerunt me; abstulerunt quoque pallium gaudij, & dederunt pro eo spiritum mœroris.] sic inducit Deiparam loquentem. §. 4. *Hailgrinus.*

Possis etiam ad reliquum vitæ tempus referre cum Guilhelmo, sic meditante: Cùm dilectus in publicum egressus salubria prædicaret, & mira patraret, gaudebat populus in vniuersis, quæ gloriosè fiebant ab eo, & dicebat, *quia Propheta magnus surrexit in populo, & quia Deus visitauit plebem suam.* Non latebant hæc piam matrem; quæ ad audienda bona de filio arrectas semper aures habebat, & frequentib. nuntiis opera filij audiebat; & quia tàm gloriosa dicebantur de eo, auditui eius dabatur gaudium & lætitia. gloria filij ad matrem redundabat. dicebatur matri; *benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.* dicebatur filio, *beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* Sic qui talia dicebant, quantum in ipsis erat; dabant MARIÆ coronam non cinerem, oleum gaudij non luctum, pallium gloriæ non spiritum mœroris. Verum intereà Pharisæi *Guilhelmus.*

& scri-

„ & ſcribæ, qui multã in populo, vtpote Doctores legis, auctoritatem habebant; cœperũt
„ de gloria noui doctoris grauiter anxiari, & fortiter malignari; multam ei inuidiam con-
„ flantes, & diſſeminantes in populo, quia *in nomine Beelzebub principis dæmoniorum opera-*
„ *retur*; multique eorum ſententiam ſecuti, iam malè ſentiebant de eo, & irreuerenter
„ blaſphemabant eum. Quod audiens pia mater (neque ipſam latere id poterat) ob im-
„ piam filij dulciſſimi ſugillationem piis exulcerabatur angoribus. Nam & in ipſam ca-
„ lumniæ & maledicta redundabant, dicentibus non paucis; Maledictus venter qui ſedu-
„ ctorem illum portauit, & vbera quæ illum lactauerunt.
„ Denique clarificato iam filio ſodales eius familiariter alloquens, & benignè expo-
„ nens eis, quæ circa eam ante filij paſſionem euenerant; *inuenerunt me*, inquiebat, *vigiles*,
„ &c. ſcribas & Phariſæos ironicè vocans *vigiles ciuitatis & cuſtodes murorum*; quod ipſi v-
„ tique arroganter ſe eſſe credebant, quaſi per eos & propter eos terrena illa Ieruſalem
„ ſalua & ſecura conſiſteret: quaſi per eorum induſtriam optimè regeretur, & propter eo-
„ rum iuſtitiam tanquam Sodoma non ſubuerteretur. Quia hoc credebant, eorum ſuper-
„ biam pia mater inſinuans, quod ſe eſſe putabant, eos appellat. *Inuenerunt me*, hoc eſt, oc-
„ caſionibus nequiter exquiſitis filium meum vnicum laceſſendo; impegerunt etiam in
„ me; *percuſſerunt me* non leuiter, non virga & baculo conſolationis, ſed gladio *vulnerauε-*
„ *runt me. Exacuerunt vt gladium linguam ſuam, firmauerunt ſibi ſermonem nequam.* infama-
„ uerunt nefandè filium meum apud populum, & ſaluberrimum *odorem* eius *coram multis*
„ *fœtere fecerunt.* Eo ipſo quo famam dilecti mei gladio linguæ ſuæ tam crudeliter lanci-
„ nauerunt, maternum in me affectum inflictis dolorum vulneribus conſauciarunt. Præ-
„ terea, quod potuere, expoliauerunt me *ſtola gloriæ meæ*, pallio laudis, quo operiebar, cùm
„ diceretur; *Beatus venter qui* magiſtrum bonum *portauit, & vbera quæ* ſugere dignatus eſt:
„ hac gloria me nudantes, quantum potuerunt, induerunt me *diploide confuſionis*, infa-
„ mando me tanquam matrem peſtilentiſſimi ſeductoris. Sed euaſi horum manus: nec fi-
„ lius meus paſſus eſt ampliùs eos in me ſæuire.]

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Verſ. 8. „ Adiuro vos filiæ Ieruſalem, „ ſi inueneritis dilectum „ meum, vt nuncietis ei, „ quia amore langueo.	*Adiuraui vos filiæ Hieruſalem in virtutibus & viribus agri: ſi inueneritis fraternum meum; quid annunciabitis ei? Quoniam vulnerata charitatis ego ſum.*

LITTERA.

§ 1. Verba Sponſæ.

VEHEMENTER languebat, quæ nihil aliud cogitare aut loqui poterat vel volebat. Occurriſſe quidem alia multa dicenda textus Hebræus innuit: nam inducit quaſi ſubdubitantem quid potiùs dicat, aut ſanè quaſi immemorẽ; *quid indicabitis ei? quia ægra ego amore*, quod optimè LXX. expreſſerunt. Hiidẽ addunt formulam iuriſiurandi ex prioribus capitibus; *in virtutibus & viribus agri*; editio quinta autem, *per capreas & hinnulos agri*, ſed neutra formula hîc. in Hebræo fonte habetur. Ad clamores ſponſæ multi ciuium euigilarant, & trepidi quid ageretur in publicum concurrerant: in hos è muris relicto theriſtro euadens incidit, nec abſimile vero eſt multas in hac multitudine mulieres fuiſſe ad muliebrem vocem excitas. has alloquitur plùs in illarum miſeratione ſpei collocans: & alloquitur, vt ſolent odio vel amore perturbati; qui ceteris prætermiſſis id vnum in ore habent, quod paſſio illa extorquet. noſtra nihil ſe à ſponſo fruſtratam queritur: nihil de cuſtodum iniuria lamentatur: ni-

tur: nihil excusationis prætexit quod fœmina iuuenis & honesta sic noctu vagetur, clamet, ciuium turbet soporem: cuncta hæc illi vis amoris excusserat. Vnũ explicat, quod sponso placando maximè idoneum, quod illi ceteris gratius futurum, se amoris ardore liquefieri & consumi. Idipsum sic narrat, vt mentis æstum ante oculos clarè proponat. Non docet quæ vel ipsa sit, vel quis sponsus, cui hoc velit renunciatum: vel quare tam importunè tam inopportuno tempore ab ignotis hominibus id fieri postulet.

SI] id est, *cùm* vel *quando*, vt optimè explicat Gillebertus *Serm. 46.* vel etiam potest accipi tanquam dubitantis, pro; *si fortè*, vt explicat Guilhelmus. prior explicatio conuenit omnibus, posterior tantùm imperfectioribus.

LANGVEO] quo pacto desideriis dilatis animus deficiat, amor tamen inualescat, docetur egregiè à D. Ambros. *in Ps. 118. Serm. 11.* & Gilleberto *d. Serm. 46.* idem dixit *supr. c. 2. v. 5.*

Tanquam in agone certans Ecclesia, *spectaculum* facta fuit *Deo, Angelis & hominibus*, hoc est, sponso sese occultanti, & sodalibus sponsi sponsæq; accurrentibus. Nonnulli de militantis tantùm Ecclesiæ filiabus accipiunt, de perfectioribus quidem Iustus, Cassiod. Beda & Anselm. de imperfectioribus autem Theodoret. Guilhelm. Rupert. & Honorius: alij de triumphantis Ecclesiæ membris, vt de Angelis Psellus, de hominibus beatis Philo & Aponius; de simul omnibus Angelis, hominibusq; viuis, & defunctis D. Greg. & Haymon. quos sequor. Omnes ergo ad clamores matris suæ quiritantis occurrerunt. cunctorum se precibus illa commendabat: à cunctis postulat, vt quando dilecti sui præsentia fruuntur vel fruentur; illi clara visione, hi verò obscuriore per contemplationem, lectionem, aut aliam reuelationem; ei amoris sui vehementiam, constantemq; fidelitatem, nullis periculis, iniuriis, vulneribus labefactatam, denuntient. Loquitur autẽ præcipuè de amore suo in sponsum, non de amore in ipsos sodales; ne quem Tres Patres illi fallant: sed amor in sodales tantùm consequitur ex illo in sponsum amore. §. 2. MENS VERBORVM.

TROPOLOGIA.

ANIMA languens rerum terrenarum tœdio, & cœlestium desiderio; ne ab imperfectioribus quidem dedignatur discere virtutem, pulcritudinem & opera dilecti; & cunctos interrogat, qua via ad eum queat peruenire; gnara Deum aliquando reuelare paruulis, quæ abscondit à sapientibus: omniũ quoq; precibus cupit commendari, quæ se omnium deterrimã & maximè indignã humiliter sentit. Humilitas hæc firmum est roboris fundamentũ, facilè superat iniurias, eripit se periculis, sollicita est, feruens est, & indefessa: nihil illi gratius quàm & amare, & amorem hunc suum tum sponso, vt redamet; tum sodalibus eius, vt imitentur, notum facere. §. 3.

Multis Nyssenus de iure iurando disserit, & formulam illam LXX. discutit *hom. 13. quam hîc exorditur*; vnumq; suggerit non prætermittendum: Bona esse dilectionis vulnera è Prouerbiorum libro didicimus, qui ait; *optabilia sunt amici vulnera, hostis autem oscula mala sunt* [a] vbi verus & certus amicus innuitur is, qui nos etiam cùm hostes essemus diligere nõ desiit: hostis autem immanis, & cum quo nulla coiri amicitia potest, ille est, qui nulla re à nobis læsus morti nos subiecit. Vulnus esse putabant protoplasti interdictum de vitando pomo, quod Dei mandato continebatur: vulnus esse opinabantur, abigi se à re iucunda; osculum verò, esse exhortationem ad id quod esset suaue aspectuque pulcrum. Verùm experientia demonstrauit quod ea quæ existimarentur esse *vulnera profecta ab amico*, longè tum vtiliora, tum optabiliora *hostis osculis* essent. Quia itaq; nobis dilectionem suam probauit dilectus, & præclarus animarum sponsus; qua pro hostibus mori non dedignatus fuit: ideo sponsa vicissim amore erga illum, à quo præuenta fuerat, incensa, demonstrat his verbis amoris telum imo in pectore latens, nempe diuinitatis ipsius communicationem. nam *Deus est dilectio*, quæ per fidei viuæ cuspidem in cor penetrat; nomen autem teli (D. Paullo teste) est fides per dilectionem efficaciter se declarans.] Sic ille. Declarat autem se per dilectionem, quando conatur anima omnes alios etiam in Dei amorem abripere, & adhoc eas adiurat, & iis optat vti internunciis & intercessoribus. abest enim Zelotypia & inuidia omnis ab anima charitate plena.

Nyssenus.

[a] *Prou. 27. v. 6.*

Galat. 5. v. 5.

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4. ERAT in Dei genitrice summum desiderium salutis proximorum, quod hoc loco significari paucis Rupertus significat; sed pluribus piè & ingeniosè Guilhelmus, *filias Ierusalem* vocat, propter electionem (ait) gratiæ, quæ paullo ante, ira Dei manente super eas fuerant filiæ Babylonis; & hæc *mutatio dexteræ excelsi*. In eo tamen quod non filios, sed *filias* vocat, molliciem notat. *filiæ*, quia molles & delicatæ: *filiæ Ierusalem*, quia fidei lauacro renouatæ. Sic vocans pariter oleum blādimenti, & vinum improperij infundit, vt non exasperentur nec exulcerentur asperitate vini, nec insolescant aut dissoluantur olei blandimento. Sic non contemptim, sed consultè loquitur *æmulans eas Dei æmulatione*, & cupiens eas feruore caritatis nubere *vni viro* CHRISTO; quem corporaliter genuerat, & cui spiritualiter ipsa nupserat. non enim potest mater bonitatis vexari spiritu Zelotypiæ, vt sponsum suum aliis inuideat; quin potiùs vasta beneuolentia, quantùm in ipsa est, omnes ei vult nubere, & suauissimis amplexibus per sancti amoris incrementum propiùs artiùsque copulari. Quin & ad hoc etiam nos præclaro exemplo suo incitat, & vt vehementius accendamur, pia nos æmulatrix adiurare non cessat.

Guilhelmus.

Adiuro vos, &c. Dicit, *si inueneritis*, vtilem metum incutiens, vt cautè & impigrè quærant. q. d. bonis initiis sponsum quæritis adolescentulæ, cui nubendo in Reginas assumamini: sed quia ad hanc gloriam multo labore & variis tribulationum experimētis pertingitur; vereor ne rudis adhuc & minùs robusta intentio, difficultate tanta frangatur. Opto vos inuenire sponsum, sed quantùm hoc opto, tantùm metuo, ne fortè tentet vos Satanas propter mollitiem vestram, & bonum propositum impediat. Propterea scrupulosè dico; *Si inueneritis*. Si contigerit vos eum inuenire: quod laudabiliter in votis & spe habetis, sed tamen metu vacuos vos esse non oportet; *nuntiate ei*, non quasi ignoranti, nihil enim ei incognitum est: sed quia gaudet, quæ nouit de dilecta, etiam ex aliis intelligere. *nuntiate ei, quia amore illius langueo*, id est, amore illius languete, exemplo meo, *nuntiate*; quid ego sentiam sensu vestro. *Sentite in vobis quod ego in* illo. Langueo in amore mei, præ amore sponsi cœlestis. Amor eius languidum & remissum in me facit amorem mei ipsius. Meo amori mortua, *viuo ego iam non ego, sed viuit in me* sponsus: me namque amo non amore mei, sed amore sponsi, qui me amat. Non amo me in me, sed me in ipso & ipsum in me. *Nuntiate ei* quod langueam, languendo vt ego. Antequam eum inueniatis, non potestis ei languorem meum nuntiare: donec crescatis in amore eius, non potestis mecum languere. Sic ergo non deficientes languescite, sic in amore sponsi mecum adolescite.]

Hailgrinus. Cardinalis Hailgrinus ita explicat: Introducitur hoc loco mater loquens ad mulieres, quærentes Dominum in sepulcro, dicens; *Si inueniatis dil. meum*, ô *filiæ* cœlestis *Ierusalem*, *adiuro vos*, dicite ei, *quia pro amore* illius ex dolore passionis *langueo*.]

Non placet ad dolorem passionis referri, nec ad inuentionem in sepulcro; sed potius ad vehementiam amoris, & ad inuentionem in ardore contemplationis cum Honorio; vel claræ visionis, cum Ruperto, qui vult hæc dici à B. Virgine fidelibus cum ipsa tum degentibus, quando & filius iam in cœlum ascenderat, & ipsa nondum assumpta in cœlum fuerat. q. d. ô *filiæ Ierusalem*, quæ verè estis filiæ Abraham, semen Iuda, filiæ quoq; Dauid secundum fidem; credendo in eum, qui est rex supernæ Ierusalem, factusque est filius Dauid secundum carnem; *adiuro vos* per hanc ipsam fidem, qua filiæ Ierusalem factæ estis: *si inueneritis* ante me, vt sæpè fit, discipulæ ante magistram, exeuntes de corpore, intromissæ ad conspectum eius, *vt annuntietis ei quia amore langueo*, præ magno faciei eius videndæ desiderio, vitæ tædium patior, & vix præsentis exilij moras sustineo. Quorsum hîc adiurat? Nonne dilectus cuncta nouerat, & in his amorem sponsæ amantis? si Petrus

Rupertus.

dixit;

dixit; *tu scis,*[a] *quia amo te*: quanto magis ô dilecta, tam prudens, tam fidelis per temetipsã absque internunciis dicere poteras dilecto, & frequenter sine dubio dixisti: dilecte nullum tibi absconditũ est cor, nullius occultus amor, tu scis quia amore tui langueo? quorsum igitur tendit hæc adiuratio? nonne, vt percussa percutiat; vt vulnerata vulneret? vt audientes filiæ tantùm in matre, vitæ futuræ, quæ non videtur, desiderium; in mente persentiant & ipsæ talem esse dilectum, vt iure propter ipsum quæuis fastidiat hoc præsens sæculum, iamque inter moras præsentis vitæ, magis ac magis cupiant eum agnoscere, saltem *per speculum, saltem in ænigmate.*] Sic Rupertus ad ANAGOGEN assurgens, quæ hoc loco alia non traditur.

a Ioan. 21. v. 16.

SECTIO IV.

SECT. IV.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierũ? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?	*Quid fraternus tuus à fraterno, pulchra in mulieribus? Quid fraternus tuus à fraterno; quia sic adiurasti nos?*

Vers. 9. VERBA SODALIVM SPONSI SPONSÆQ.

LITTERA.

TALIA loquentem audientes sodales, & ex habitu corporis & verborum efficacitate vehementiam ardoris perspicientes admiratione & misericordia commotæ, beneuolè respondent. § 1.

QVALIS EST, &c. non ignorantes, nam & ipsum & ipsam pleriq; probè nouerant: sed vt ipsa auditione, & illa commemoratione laudum, maiorem perciperẽt iucunditatem, quasi prorsùs ignaræ & noscendi auidæ interrogant; non quis, sed qualis ille sit, quibus virtutibus ornatus; vt quem ex notis ab ea propositis pleniùs recognouerint, diligentius inuestigent, & quæ mandarat ei queant accuratius nuntiare: simul vt sic ei laudandi occasionem præbeant. Pulcher sit, inquiunt, oportet, quem tu mulierũ pulcherrima sic depereas, & propter quem nos tam sanctè, tam seriò fueris obtestata; quin igitur delineas eum nobis, *dilectum ex dilecto.* Indica nobis quantum & quale illud, propter quod ceteris omnibus, qui amore digni, hunc vnum prætuleris; & da notam aliquã eum ab aliis discernendi peculiarem. MI Hebræis significat *ex*, sed vim habet sepenumerò comparatiui, *præ, inter, &c.* vt hoc loco accipitur. ideo non admodùm solida est speculatio[b] quorundam, hinc colligentium; quæri tantùm de diuina generatione spõsi eo quòd dumtaxat dicat *ex dilecto*, & non etiam *ex dilecta*. Meliùs longè, qui de vtraque putant agi, vt indicabit ipsius proxima responsio. Sicut etiam, qui simpliciter explicant; quid amicus tuus singulare habet præ aliis amicis, seu inter alios quo excellit?

מִ

b Guilbelmi & Honorij in Sigillo.

Cunctis Ecclesiæ filiis tàm Angelis, quàm hominibus; tam beatis, quàm viatoribus, suauissima est crebra CHRISTI Saluatoris nostri laudatio: ideò hac interrogatione stimulant sponsam, hoc ipsum facere gestientem: vt miris præconiis dilecti pulchritudinem extollat. Vocant illam *pulchriorem* ceteris mulieribus; scilicet templis Gentilium, Synagogis Iudæorum, latibulis hæreticorum, Academiis Philosophorum; quia illæ mulieres meretriculæ; hæc mulier, sed simul virgo: mulier tot filiorum parens, virgo quia illibatæ fidei. Nec sine causa bis repetunt illud *dilectum ex dilecto*; sed vt vtriusque naturæ sponsi confessionem insinuent. prima interrogatione respiciunt ad æternam generationem, qua patri consubstantialis est & coæternus, *Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero*; secunda verò, ad temporariam generationem, qua filius est Deiparæ §. 2. MENS VERBORVM.

virginis, *filius dilectus, in quo sibi pater benè complacuit.* sic rectè Nyssen. Philo, Honor. Anselm. hic & Gillebert. Serm. 47.

TROPOLOGIA.

§. 3. DECET ista interrogatio animas CHRISTI amantes; in quibus verè semper crescit desiderium perfectiones sponsi sui cognoscendi. hæ *quò plùs sunt potæ,* » *plùs sitiuntur aquæ.* de *hac* enim *aqua* viuente *qui bibunt, semper sitiunt,* donec » *ab vbertate domus Dei inebrientur,* donec *torrente voluptatis in cœlis expleantur.*

Honorius. Iuxta Honorium, in hac interrogatione & sequenti responsione, Tropologia pertinet ad membra CHRISTI, nimirum vt ea capiti suo conformia eoque non indigna fiant per fidam imitationis similitudinem.

Philo. Hoc loco monemur à Philone, vt hac inflammati interrogatione, per assiduas orationes atque lacrymas, qualis sit ipse sponsus & quantus (quoad patitur humana fragilitas) fidelissimè agnoscere contendamus: ne dum hîc per ignauiam animi atq; socordiã, auctorem nostrum discere negligimus, tunc ab eo miserrimi iustissimè repellamur, cùm

a 1. Cor. 14. 38. cum maximè agnouisse vellemus; quando iuxta Apostolum, *qui ignorat ignorabitur.* a

Tres patres. Tres patres apud Theodoret. docent animæ magnum periculum esse, ne fallatur in contemplando vel in agendo: ideoque debere semper eas sequi notas & indicia, quæ illi Ecclesia præscribit, vt sponsi indicia & notas: alioquin futurum vt contemplando, loco sponsi, eum qui se lucem simulat, cùm sit tenebræ meræ, & mendacium pro veritate, amplexa, suscipiat; item vt perturbationibus in agendo per virtutis excessum decepta, & rebus secundis pellecta, pro bono malum complectatur. Idcirco duplici hac illi opus orationis interrogatione.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Rupertus.* CVM tot in Ecclesia circa CHRISTI duas naturas iam ab initio Ecclesiæ (vt notat Rupertus) ortæ sint hæreses; & quàm facilè tam periculosè hac in re quis aberret à veræ fidei placitis; ideo necessarium est eis qui vel meditaturi, vel docturi, concionaturiúe de his sunt, imitari has filias Ierusalem, & Deiparam instanter orare: vt, quæ optimè nouit, nos quoque, quid de filio sentiendum, & quo pacto loquendum sit, docere dignetur. Vnde apparet, quàm laudabilis sit Catholicorum concionatorum multorum consuetudo initiò concionis Deiparam salutandi, & opem eius implorandi.

Guilhelm. Ex Guilhelmi prolixa hoc loco commentatione hoc notatu dignum; verè *pulcher-* » *rimam mulierum* vocari, quæ *speciosum forma præ filiis hominum* peperit; non quod ex ipsa » filius pulcher, sed quia ex filio pulchra ipsa: *Mulierum* quoque vocabulum hic non de- » florationem, sed sexum denotare, vt intelligamus non tantùm inter virgines, sed inter » matres eam esse pulcherrimam; nempe matrem matrum, & virginum virginem. Deni- » que hîc interrogationem geminari, vt hæc inculcatio nos doceat in virgine matre ado- » randa persistere debere. nam qui alacriter & instanter orant, hi demum exorant.

ANAGOGE hîc quoque deficit. quia beati iam facie ad faciem eum intuentur; & vident eum perspicuè etiam in membris eius.

SECTIO

SECTIO V. SECT. V.

Vulg. Edit.	*Edit. LXX.*
Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.	*Fraternus meus candidus & rubicundus, electus è decem millibus.*

" Vers. 10.

Littera.

IN hac pulchritudinis sponsi descriptione, omnes Græcos, Latinosque poëtas longè noster superauit. ideo iure quam optimo Rupertus, illud vetus hîc vsurpat; sed paullulum immutatum, §. 1. Verba Sponsae.

Tale tuum carmen nobis diuine Propheta;
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere riuo.

In artificiosissima sanè & accuratissima quadam tabula videor mihi depictum cernere, dum hęc lego. Generatim primo tribus verbis sponsi decoram speciem nobis proponit, quam postmodū aptissimis similitudinibus membratim explanat. frustra quæritis (ait) cur meus, aut qua sui parte inter formosos sit formosissimus: omnes enim sic oris habitu totiusque corporis dignitate superat, vt latere inter alios non possit. Nam animum si possetis cernere, videretis niuem sine fuco, videretis rosam pudore & honestate suauiter rubentem: & vt in florum floris iconographia florentissima nonnihil etiam efflorescat & poëtetur oratio;

Est color in niueo corpore purpureus:
Vt iuueni primùm virgo deducta marito
Inficitur teneras ore rubente genas:
Vt cùm contexunt amaranthis alba puellæ
Lilia, & autumno candida mala rubent.

Vel, si mauis;

Vt Mæotica nix minio si certet Ibero,
Vtque rosæ puro lacte natant folia;

Vel denique;

Indum sanguineo veluti violauerit ostro
Si quis ebur; vel mista rubent vbi lilia multa
Alba rosa.

Candidvs] Sah, (per *Sade & Heth*) significat clarum, serenum, purum; hoc est, צח
instar sudi Solis meridiani pulchrum: vt patet ex illo Esaiæ, *sicut meridiana lux clara est, &*
sicut nubes roris in die messis, [a] Symm. hoc loco vertit λαμπρὸς, quasi dicas, præ candoris a c. 18. v. 4.
excellentia & albedinis congestione resplendens, vt niues solent, vel togæ cretatæ à sole
ictæ; quales erant locupletum in conuiuiis, & sacrificiis, & honorum petitione togæ. D.
Iacob. in Canonica; ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, vbi vulgata similiter vertit, *in veste candida,* & mox b c. 2. v. 2 & 3.
id explicat dicens, *eum qui indutus est veste præclara.* Tali etiam *candida* veste Christvm c c. 23. v. 11.
induit Herodes. nam apud Lucā legimus [c] περιβαλὼν αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν, *indutū vestē*
splendidam, vbi noster *albam* vertit; *album* pro splendido solitus non raro ponere; vt cùm
agit Euangelista de splendido Angelorum amictu. nam cum D. Lucas [d] tribuerit illis d c. 24. v. 4.
vestes fulguris instar fulgentes, ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, hoc noster vertit *fulgentes;* sed idem
cū Ioannes [e] descripsisset ἀγγέλους ἐν λευκοῖς, reddidit, *Angelos in albis;* vt & apud Marcū, [f] e Ioan. 20. v. 12. f Mar. 16. v. 5.
stolam candidam, στολὴν λευκὴν: quemadmodum & apud Matth. in quibusdam codicibus:
nam in aliis vox, *album,* & λευκὸν deest. [g] Vnde illud discimus, *splendidum* seu *candidum,* & g Matt. 28. v. 3.

album ab Euangelistis solere pro iisdem poni: & frustrà niti, qui in domo Herodis CHRISTVM alio quàm candido colore circumdare nituntur: sed de hac re nonnulla dicentur vberiùs *in explicatione Dominicæ Passionis.*

RVBICVNDVS] ad cutem referendum, non ad comam; de qua sequitur v. 11.

ודגל מרבבה ELECTVS] Hebr. ad verbum; *vexillatus myriade.* sensum noster optimè reddidit. nam nostram versionem omnes veteres confirmant. Aq. ἐκλελεγμένος. Symm. ἐπίλεκτος. LXX. ἐκλελοχισμένος: volunt etiam recētiores Hebræo sermone, quicquid in suo genere excellit, id DAGVL, hoc est, *signiferū* significare. *Electus* ergo idē quod *antistās* & *princeps.*

מרבבה. EX MILLIBVS] REBABA numerale est, id LXX. exponunt myriades, seu *decem millia*, quod placet Rabbinis recentioribus. deducitur à radice RABAB *multiplicare*: ideò רבב noster, sciens sumi pro quauis maxima multitudine, amat indefinitè vertere *millia.* Vide Gen. 24. v. 60. Numer. 10. v. 36. Iosue 22. v. 14. & 21. Ezechiel. 16. v. 7.

Isychius planè litteralem sensum deseruit, ista referens ad nouum & vetus testamentum: [a] ceteri Patres rectè de CHRISTO Domino dici contendunt: sed eorum alij ad solam restringunt humanitatem; vt Guilhelmus; qui sic differit: *Candidus*, id est, sine macula peccati; *rubicundus* id est, occisus propter peccata nostra. ita *candidus*, quod non cādidatus; ita mundus, quod non mundatus: non illi maculæ ablatæ sunt vllæ, à quo contractæ sunt nullæ. Non tantùm *candidus*, sed & *rubicundus*: ne solum esset *candidus*, rubuit » sanguine passionis, vt in eo lauentur & supra niuem dealbentur quī ad vitam sunt electi, » & sic candidi fiant, sed ex atris candidati. solus ipse *candidus* & non candidatus, per quem » & in quo alij candidantur. Solus in seipso est singulariter *candidus*, qui ad candidandos » alios salubriter est *rubicundus*: & ideo salubriter *rubicundus*, quia singulariter *candidus*. » Nam *quæ vtilitas in sanguine eius* esse potuit ad exhauriendum peccata multorum, si & » ipse fuisset de numero peccatorum? Inaniter ergo pro nobis martyrio rubuisset, nisi et- » iam singulari naturæ & vitæ munditia canduisset. Quippe sine peccato non tantùm con- » ceptus & natus, sed & inter homines conuersatus, & propterea expiationi aliorum ido- » neus. His duobus insigne illud opus humanæ redemptionis expleuit. quia *candidus* re- » demptioni perficiendæ suffecit; quia *rubicundus*, eandem potenter perfecit. neutrum si- » ne altero suffecisset, propterea vtrumque hîc dicitur. Verùm quia rubor ille non potuit » esse salutaris, nisi & candor ille fuisset singularis: ideo adiicitur *electus ex millibus. Omnes* » enim *declinauerant, simul inutiles facti* fuerant, nec erat qui magnum illud *bonum* redem- » ptionis facere posset. planè *non erat vsq; ad vnum*, diuinæ bonitatis proposito in salutem » hominum ex millibus electum, ex humano genere vniuerso vnum vnicè præparatum.] » Sic Guilhelm.

§. 2. MENS VERBORVM. Isychius. a lib. 4. in Leu. Guilhelmus.

Nyssenus. B. etiam Gregor. Nyssenus hæc omnia censet referenda ad generationem in tempore, & his duobus coloribus ipsam carnis temperaturā, *malo*, cui sponsum comparauit, non absimilem, vult significari. fauent Cassiodorus quoque, VVilleramus, Philo, Greg. magnus, & Rupertus; qui inter cætera quærit; cùm candor sanctitatem & innocentiam » vitæ significet; rubedo verò passionem & mortem; si *candidus* cur *rubicundus?* hoc est, si » innocens cur occisus? videri hoc idem mouisse Dauidem, vt postquam de CHRISTO di- » xerat; *Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non* [b] *sedit*; subdat psalmo sequente admirabundus; *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum,* » *aduersus Dominum & aduersus CHRISTVM eius?* cùm fuerit prorsùs immunis ab omni ni- » gredine eius, *in quo omnes peccauerunt*; erant enim in lumbis peccantis, cum *abiit in consi-* » *lium impiorum cogitando malum & stetit in via peccatorum*, transgrediendo mandatum, & » *sedit in cathedra pestilentiæ* defendēdo peccatum; & illud hæreditarium in posteros trans- » fundendo: cùm inquam tam *candidus* & immaculatus omnino fuerit; cur sic contra il- » lum conuenerunt, & sic eum suo sanguine rubicundum fecerunt? Mouit hoc etiam » Angelos apud Esaiam, vt quærerent; *Quare ergo rubrum est indumentum tuum & vestimē-* » *tum tuum sicut calcantium in torculari?* præmiserat enim; *Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum.* [c] quod est verè esse *candidum*, verè immaculatum. Si sanctus, qua- » re passus? Respondent amici veteres & noui, pro illis idem Esaias; *Quia vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* [d] respondet pro nouis Paulus, *proprio*

Rupertus.

b Psal. 1. v. 1. Psal. 2. v. 1.

Esai. 63. v. 2.

c Ibid. v. 1.

d Esai. 53. v. 5.

proprio filio non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum. [a] Respondet pro se ipse dilectus dilecti; *Propter scelus populi mei percussi eum.* [b] a Rom. 8 v. 32. b Esai. 53. v. 8.

Egregia sanè consideratio, & Tropologiæ eliciendæ aptissima. Litteræ tamen non minùs, fortè magis, consentanea est interpretatio aliorum Patrum; qui *candidum* referunt ad diuinitatem verbi, *rubicundum* ad humanitatem & carnem quam assumpsit. Sic Gillebertus hîc, cuius hoc loco sermones terminantur, sic Iustus & Aponius: sic D. Ambrosius *lib. 1. de virginib. & in Psalm. 118. Serm. 5.* sic Theodoret. hîc. & Anastasius Sinaita *lib. 4. de opere sex dierum*; qui CHRISTVM Soli comparat, eò quòd Sol constet ex antiqua & primitiua luce (quam vult prima die conditam) & igne qui postea factus, & in æthere interceptus, vt mundo Sol luceat: ita CHRISTVM diuina generatione, lucem esse æternam, de æterna luce; sed postea ad hunc candorem etiam accessisse ignem; sic ille vocat humanam carnem; & sic vult per *candidum* significari Deum, per *rubicundum* hominem seu Adam. Gillebertus. Anastasius Synaita.

Vbi miror cur interpres τὸ πύῤῥον amet semper vertere *flauum* potiùs quàm *rubicundum*, contra Hebræi fontis, & veterum omnium auctoritatem; contra quam fecerat in Theodoreti versione. quasi verò in ignis flamma non sit cernere purpureum colorem. Priùs ponitur candor quàm rubedo. Deus enim semper fuit (vt ait Theodoretus) factus autem est homo non dimittens id quod erat, sed addens quod non erat; non conuersus in hominem, sed hominem induens siue humanitatem assumens. Ipse *lux erat illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum*; & quidem in principio; sicut *in principio verbum erat apud Deum*. ipse *candidus* sicut pater totus candidus nobis describitur à Daniele. [c]] Quoad humanam quoque generationem filius est Dauid; dilecti Deo, & similis quoque Dauidi patri; qui erat *rufus* (hoc est, rubicundus. sic accipiendum de cutis colore, quia vox Hebræa eadem est illic, & hoc loco) *& pulcher aspectu facieque decora.* [d] Et vt vestimentum diuinitatis candidum, sic vestimentum humanitatis erat rubicundum: λευκὸς erat (ait Anastasius) Deus, πύῤῥος erat Adam.] alludit ad etymum, quod volunt rubram terram seu sanguineam significare. *Rubicundus* ergo etiam ipsius carnis humanæ ratione. *Candidus* Deus, quia Deus lucem habitat inaccessibilem, pulchritudo eius nullis oculis corporeis adspici, nullis comprehendi potest; candor disgregat visum. Sed *rubicundus* est, quia talis caro: quatenus homo *speciosus præ filijs hominum* [e] *formosus gradiens in stola sua.* [f] Rubedinem ergo secundo Adamo, tribuit terra, candorem cœlum. Ideò de terra ascendentem Angeli interrogant; *Quis est iste qui venit de Edom?* [g] Theodoretus. c Daniel. 7. v. 9. d 1. Reg. 16. v. 12. Anastasius. e Psal. 44. v. 3. f Esai. 63. v. 1. g Ibid. v. 2.

Adam cum *Edom* litteris Hebraicè conuenit, & significatione, quæ terrenum, rubrum, sanguineum designat. Quis ergo ex Edom veniens iste Adam, ruber de rubro populo? *Rubor vestium eius de Bosor?* vt vertunt LXX. vt noster autem, *tinctis vestibus de Bosra?* eodem res recidit. nam radix est eadem & vtraque vox significationis analogia pressuram siue vindemiam significat. Quàm aptè Angeli interrogant? verè enim sicut botrus in torculari fuerat expressus, atque ita à vindemiæ pressura rubricatus vestimentũ, nempe corporis pulcritudinem vuæ sanguine aspersus, sicut solent vestimenta calcantium in torculari. Quam aptè etiam CHRISTVS veniens seu ascendens de pressura vindemiæ respondet? *Torcular calcaui solus, & de Gentibus non est vir mecum.* [h] non enim angelus, nec legatus, nec alius, sed ipse *Dominus saluauit nos*: ipse ascendit triumphans, & dicens; *calcaui eos in furore meo, & in ira mea conculcaui eos, & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinaui.* Ecce duplicem sanguinem, duplicem rubedinem. vnus sanguis ipsius Domini, quem pro nobis fudit: hîc expressus in passionis torculari: hoc sanguine non coinquinatus fuit CHRISTVS, sed speciosus; & sicut propter innocentiam se *lilio conuallium*; sic propter hanc purpuram, ex purissimæ virginis conchylio à Spiritu sancto lectam, & caritatis igne decoctam, se *rosæ* comparauit. [i] hæc dibapha, hic sanguis splendidè per vulnerum notas & cutem corporis gloriosam rutilabat. Sed de hoc non loquitur apud Esaiam; loquitur de altero sanguine Metaphorico, hostium quos debellarat; mortis, mundi, peccati, dæmonis. hos in ira & furore conculcarat, & ex ipsorum strage atque internecione, quibusdam quasi guttis consperssa & collutulata vestimenta referebat; translatione à victoribus sumpta, qui non indecoro necatorum sanguine sordidi ex prælio redire consueuerunt. אדם בצרה h Ibid. v. 3. i supr. c. 2 v. 1.

Sed his fortassis aliquis obiiciat, CHRISTVM Dominum secundùm carnem despicabilem & deformem, non formosum fuisse; quod non probè recentior quidam voluit [a] persuasum omnibus, ex nonnullis sacræ scripturæ & Patrum testimoniis, non benè intellectis. nam loca illa S.S[æ]. & P.P[m]. nihil aliud efficiunt, quàm despectum & vltimum virorum, & vix humanæ pulchritudinis, visum tempore Passionis, ob dolorum, plagarum, vibicum, vulnerum, magnitudinem, multitudinemque. docuit hoc solidè & vbertim Fran. Soarez *in 3. p. q. 14. disp. 32. Sect. 2.* Sequitur.

a Mich. Medina lib. 2. de recta in Deum fide.

ELECTVS EX MILLIBVS.] indicatur vtraque CHRISTI dignitas. habitus quidam corporis toto (vt dici solet) vertice, sicut de Saule Regum historia narrat, Israëlem excedentis. formositatis huius corporeæ index est, imago D. Lucæ, quoad infantulum; quoad virili iam robore statam ætatem, Nicephorus *lib. 1. Hist. cap. vlt.* à quo petere licebit. ideo à Dauide *speciosum præ filiis hominum vocari*, censent multi Patrum. [b] ideo nobis eum graphicè depinxit, auctor ille lib. 4. Ezdræ c. 2. v. 43. agens enim de sanctorum in cælis coronatione, *Et in medio* (inquit) *eorum erat, iuuenis statura celsus, eminentior omnibus illis, & singulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur: cumque interrogaret, qui visionem videbat, Angelum, ille iuuenis quis est, qui eis coronas imponit, & palmas in manibus tradit? responsum accepit ab Angelo, ipse est filius Dei, quem in sæculo confessi sunt.* Ideo etiam de CHRISTO loquens Ecclesiasticus dicit; *virum de mille vnum reperi.* [c] quippe, *mille*, totius humani generis intelligenda perfectio est. in quo Saluator tanquam passer est vnicus in ædificio, vt ait Petrus Damianus.[d]

b Theodor. & Iust. hic. D. Hieron. ad Principiam. D. Aug. in d. Ps. 44.

c c. 7. v. 29. Pet. Damianus.

d Epist. 3. c. 4.

Secundò quia solus & vnigenitus est Dei filius: ideo quoad candorem, *electus* ex omnibus: quia verò *solus torcular calcauit, & hominum nullus cum eo fuit*, nullus cum eo satisfecit, nec satisfacere potuit, quippe *qui solus peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*; [e] ideo alios præseruans & iustificans, [f] solus Dei & hominum mediator, [g] solus potens diabolum debellare. [h] hoc nobis egregiè etiam expressit Esaias, apud quem cum de vniuersitate sanctorum, quæ vna ciuitas est, & in Adam cecidit, præmissum fuisset; *Eleuare, eleuare, consurge Ierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius: vsque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti vsque ad feces*, [i] protinùs subiungit, quanta cunctorum infirmitas fuerit; *non est qui sustentet eam ex omnibus filiis quos genuit; & non est, qui apprehendat manum eius, ex omnibus filiis quos enutriuit.* Et ipsam, quæ corruerat, alloquens addit; *filij tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut oryx illaqueatus, pleni indignatione Domini & increpatione Dei tui.*

e 1. Pet. 2. v. 22.
f Sic Philo, Gregor. VVilleram.
g Honor. & Alcuinus.
h Apoc.
i Esai 51. v. 17. 18. 20.

Verè magna (ait Rupertus) infirmitas cunctorum millium, *qui non* solùm *non potuerunt sustentare Ierusalem, aut apprehendere manum eius*: verùm etiam ipsi *proiecti fuerunt, & dormierunt in capite omnium viarum; sicut* fera illaqueata, illaqueati peccato originali, & ob hoc *pleni indignatione & increpatione Dei*, hoc est, secundùm animam mortui, & secundùm corpus mortales effecti. Væ miseris, nisi in ELECTO vna illis spes residua fuisset; quemadmodum confestim idem sermo propheticus [k] repromittit; *Hæc dicit Dominator tuus Dominus & Deus tuus, qui pro populo suo pugnauit. Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meæ. Non adiicies vt bibas illum vltra, & ponam illum in manu eorum, qui te humiliauerunt.* Hoc est opus *electi* fecisse quod nullus facere potuit, nempe sententiam mortis animæ & corporis abstulisse de genere humano,] Sic Rupertus.

Rupertus.

k Ibid. v. 22.

Denique *electus*, quia hic est quem pater *elegit, & in quo sibi benè complacuit.*[l]

l Luc. 3. v. 22. Theodoretus, Cassiodor. & VVilleram.

TROPOLOGIA.

§. 3.

ANIMA quæ vult Deo placere, necesse est fide *candida* sit & immaculata, & operib. charitatis *rubicunda*. nam *fides sine operibus mortua est*, & opera *sine fid* *Deo non placent*. Ambo si concurrant, anima quæ talis, *electa* est *ex millibus*, quia si damnatos conferas cum electis plùs illi quàm mille pro vno saluando. Quota pars hominum fidem Christianam profitetur? quota profitentium pars verè est Catholica? quota Catholicorum portio, *declinat à malo & bonum facit?*

Tres patres.

Tribus patribus; *candidi* sunt, qui ab omnibus peccatorum sordibus sunt purgati; *rubicundi*, qui in varias incidentes tentationes ex illis per patientiam, vt aurum ex fornace

nace probati, resplendent: *electi ex decem millibus*, qui per abstinentiam & tolerantiam mundati, nullum in se ipsis vitium reperiunt, nec tamen excidunt ab humilitate. Nempe qui cum Apostolo dicunt, *nihil mihi conscius sum, sed non tamen in hoc iustificatus sum*. 1. ad Corinth. 4.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

HVic interpretationi, quando pia mater filium cõmendans, non se, sed ipsum describit, parùm aut nihil est loci. Tantùm licet nobis cogitare filio virtutibus animi matrem simillimam fuisse. Possumus etiam adnotare, quæ ad matris laudem patres pertinentia speculantur, vt quæ hoc loco Nyssenus, *electũ ex decem millibus* explicans: Inter omnes, inquit, hominum myriades ex quo illi esse cœperunt, & quousque nascentur, solus hic noua partûs specie in hanc lucem prodiit; cui ad nascendum natura non est cooperata, sed seruiit: cuius natiuitas de duorum coniũctione orta non est; partus minimè inquinatus, nisus doloris expers; thalamus, altissimi potestas, quasi quædam nubes virginitatem ipsam inumbrans; fax nuptialis, Spiritus sancti splendor; cubile, vitiorum expers conditio; nuptiæ, puritas incorrupta; nec voluptate cœpit existere, nec cum dolore in lucem prodiit. Matrem mortis decuit propter peccatum in dolore concipere & parere: matrem vitæ vtrumque dedecebat, quæ *gratia plena* fuit. Sic *electus* vocatur propter partum omnis doloris expertem. Ille *primogenitus omnis creaturæ*, ex patre genitus sine dolore. ille regenerationis *primogenitus*, per baptismi aquam renatus sine dolore. Ille *primogenitus* resurrectionis *ex mortuis*, natus ex sepulchro sine dolore. Sic in omnibus generationibus suis partus expers doloris. Et sic optimè dicitur, *electus ex millibus*.] In hanc ille sententiam. Deficit *Anagoge*. §. 4. *Nyssenus.*

Vvlg. Edit.	*Edit. LXX.*
Caput eius aurum optimum: comæ eius sicut elatæ palmarũ, nigræ quasi coruus.	*Caput eius aurum Cephaz: cincinni eius elatæ, nigri tanquam coruus.*

"Vers. 11.

Littera.

HEbræi *aurum* multis nominibus exprimunt. primum est Zaab (per *Zain*) quo significatur generatim omne aurum, vndecunque allatum, purum, impurum, rude, signatum. §. 1. Verba Sponsae. זהב

Alia nomina, loca indicant vnde petebant; quod puriùs credebatur. vt est Ophir.[a] sic dictum aurum ab ophir regione aurifera, de qua sacræ Scripturæ[b] & Iosephus,[c] Et video à LXX. apud Iobum vocari *Sophir*, quam in Cathena fol. 355. Olympiodorus collocat in Africa, sed fol. 391. apud Indos. Iosepho dicitur aurea terra; Symmachus aurum eius *primum* hoc est præstantissimum vocauit. exstat de Ophira liber Gasparis Varerij, & disputatio alia in Thesauro Geographica Abrahami Hortelij: hoc ergo secundum est nomen. Item Ophaz, quæ vox ipsa quoque locum notat, vnde aurum lectissimum.[d] arbitror aurum *ophaz* idem esse cum auro *ophir*. nam id me docuere noster interpres apud Danielem,[e] & Paraphrastes Chaldæus,[f] quorum loca conferte cum fonte Hebræo. Deinde etiam arbitror id per abbreuiatio-

אופיר
a *Psal.* 44. v. 10.
b 3 *Reg.* 9. *Iob.* 28. v. 15. *iuxta LXX.*
c *lib.* 8. *Antiqu.*
אופז
d *Ierem.* 10. v. 9. *Daniel.* 10. v. 5.
e *d.* v. 5.
f *hic & d.* v. 9. *& Ps.* 18. v. 11.

פז uiationem ſolitum vocari quoque *aurum* Phaz, vt occurrit tum hîc tum alibi [a]. Dubitas verò quo pacto illud Græci vocarint, videntur vocaſſe κιφὰς per contractionem, quaſi καὶ ὀφὰς. nam *Cephaz* hîc legêre Philo, Rheticius, Ambroſius & alij Patres, & omnia exemplaria confirmant: & illi tres *Cephaz* explicant, firmum ſolidumque inſtar petræ, quam ſic Syri nominant. vnde & hunc locum de B. Petro ſunt interpretati, qui Eccleſiæ petra: quod vehementer diſplicuit D. [b] Hieronymo; diſplicuit, inquam, non quod magnoperè diſſentiret de ſignificatione *Cephaz*; ſed quia non placebat hunc locum, qui clarè loquitur de Christo transferri ad Apoſtolum; ſponſo adimi laudem, vt ſodali conferretur. Hebræus etiam fons non facilè illam interpretationem admittit: nec ſatis intelligio, cur LXX. nouam hîc vocem *Cephaz* voluerint inſerere.

a hoc loco & d. v. 11. Pſ. 18. & v. 4. Pſ. 20.

b Epiſt. quadã ad Marcellam. Hieronymus.

Ambroſius. Dicas, D. Ambroſium *in Pſ. 118. Serm. 15.* innuere Aquil. & Symm. Cephas legiſſe: ſic enim ſcribit: *vnde & Aqu. Petrum aurum dixit, & Symm. lapidem aureum*] locus meo iudicio mendoſus & corrigendum; *petram auri.* nam verterat λίθος τοῦ χρυσοῦ.

פז Sed occurro: illos non vertiſſe Cephaz nec legiſſe. Sed attendiſſe ad Phazaz radicem vocis Phaz & petram lapidemue vertiſſe, quia petræ ſoliditas & ſtabilitas eſt propria. Phyſica quoq; ratio ſubeſt. nam aurum quoddam in fluminibus naſcitur, cuius fortè mentio *Gen. 2.* cum de Phiſon aurifero agitur: quoddam pulueris inſtar inter arenas, *de quo 4. Eſdr. c. 8.* quoddam denique inter lapides & ſaxa de quo *Iob 28.* & hoc aurũ Phaz vocatum videntur ſua verſione cenſuiſſe Aqu. & Symm. fors & LXX. Si Cephaz hoc loco legerunt כפז: verùm hoc nimis incertum.

Paulinus. B. Paullinus epiſt. 4. legit, *aurum Paz*; & explicat his verbis; quo nomine probabilius & purius aliquod aurum ſignificari puto, ſicut illud de terra Euilath.) Quid? quod Nyſſenus expreſsè aſſerit Hebræam vocem de induſtria retinuiſſe, eo quod purum & ſincerum aurum ſignificarit? ſi retinuerunt Hebræam vocem, quæ Phaz eſt; ergo Nyſſeni

Locus LXX. codex non κιφὰς, ſed φὰς continuit. Vnde non abs re olim ſuſpicabar LXX. hoc loco ſcripſiſſe χρυσίον ἐκ φὰς *aurum ex Phaz*, & procliui mutatione, ἐκ φὰς in κιφὰς degeneraſſe. nec enim valdè diligentes fuere illi regularum Grammaticarum, vt propter ſequentem conſonantem ἐξ non ἐκ dicerent. huiusmodi titiuillos paſſim ſpernunt: & vox eadem alias quoque in eorum codicibus deprauata reperitur. apud Ieremiam μόφας pro ὠφὰς, apud Danielem ὠφὰζ pro ὠφὰς, vt illic Aquilam legiſſe idem Hieronymus teſtatur: fauet huic noſtræ coniecturæ Theodoretus, niſi latina verſio fallit. confirmat quod illi Patres, qui ſolidum, firmumque interpretantur, perſpicuè ad radicem perſpexerunt, Phazaz; roborauit, fortificauit. ſed tunc in hac voce Hebraiſmum agnoſcas, fortè pro bono & vtili. fortitudo iſta auri in eo poſita eſt, vt ſit quàm maximè lentum, & ductile, & ſplendens, & rutilans inſtar ignis, ipſoque igne expurgetur potiùs, quàm depereat.

lib. 33. c. 3. Probat Plinius his verbis; *rerum vni nihil igni deperit, tuta etiam in incendiis rogiſq; durante*
" *materia. quin imò quo ſæpiùs arſit, proficit ad bonitatem. Auriq; experimento ignis eſt, vt ſimili*
" *colore rubeat quo ignis, atque ipſum* obryzum *vocant, &c.*

Innuit cum multis, *obryzum* dictum quaſi obruſſum, quia quod optimum tali colore. ſunt qui deducant ab obruſſa, qua auri & argenti perfectio Ciceroni, Senecæ, Suetonio exploratur: ſunt qui à Græco, quaſi ἄβρυζον, purum ſincerumque vt Hermolaus: rectiùs qui primam ipſius etiam obruſſæ patriam Iudæam cenſent, *obryzon* ab *ophir* dici, quaſi *opherizon*. D. Hieronymus [c] *obryzon* dictum cenſuit vel ab *Ophir* inſula, vel à colore optimo, ſic vtramq; ſententiam complexus: poſterior præponderat Iſidoro in his verbis; *obryzon aurum dictum, quod obradiet ſplendori, eſt enim coloris optimi, quod Hebræi* ophaz *Græci κίρρον vocant.* [d] re pone primum *ophaz*, deinde πύρρον nam optimus codex m. ſ. huius collegij Louanienſis habet *piron.* certè nõ ſunt hoc loci oculo puro, qui καθαρὸν; meliùs qui κίρρον: ſed tamen κίρρος giluus tantùm, πύρρος auri probatiſſimi & flammicantis rubedo.

c Epiſt. 140. ad Principiam. Iſidorus. d lib 16. c. 17.

כתם Vltimum vocabulum auri qualitatem de notans eſt, Hetem (cum *Heth* & ſex punctis) quod cũ Phaz vel Ophir ſolet coniungi: de cuius ſignificatione multi multa: locis S. Sæ. perpenſis, putauerim ſignificare aurum artificioſè ad formam aliquam perfectam redactum & pictum (quod vocant Hiſpan. *es-maltado.*) vt quemadmodum Phaz & Ophir ſignificant aurum eſſentiæ ac materiæ ratione excellens: ita Hetem ſignificet

aurum

aurum arte & opere pretiosum: & quia forma rotunda ceteris est perfectior, ideò crediderim potissimùm denotare aurum purum quod adfabrè rotundatum; vel in diadema vel in coronam, vt capitur Psal. XLIV. vers. 4. vt ibi D. Hieronymus longè meliùs, quàm Aqui. vel Symm. vel alius quispiam fuit interpretatus; vel in torquem seu monile aureum, cui inclusæ margaritæ, vt capitur à Salomone *Prouerb. 25. v. 12.* vel in sphæram seu globum aureum politissimè tornatum, sicut hoc loco Iarrius intellexit. Ex his omnibus elicio, per Hetem & Phaz significari *aurum auri* vt loquuntur Hebræi, hoc est, aurum omnino optimum. significari ergo hoc loco caput sponsi, pulchrius & pretiosius esse purissimi & splendidissimi auri sphæra artificiosissimè polita, picta, & rotundata. nostrum verò vsum dumtaxat voce *auri optimi*, vt indicaret aurum, cui nec bonitas materiæ, nec artis dignitas quicquam queat adiicere. Græcos autem & Latinos, *aureum*, pro valdè pulchro solitos vsurpare; docui Aduersariis in Senecæ Tragœdias.

Comæ] admodùm concinnè à capite progreditur ad comas, quæ capiti inhærent & ab eo dependēt: & optimè confert *comas elatis palmarū*. Duplex hîc scopulus nos retinet. primus est de voce *palmarū*, quam nonnulli tollendā, vt à sciolo quopiam ingestam rentur: eo quòd nec in Græco, nec in Hebræo contextu habeatur. Addo multos veterū non videri agnouisse, ex Græcis Nyssenum, Maximū, Psellum, & Nilū; ex Latinis D. Ambrosium.[a] Huic tamen obiectioni respondeo, Hebræā vocem Thal significare aggestum seu aceruum, & quiduis elatum coaceruatione: geminata vox Thal Thal fortassis denotat non quemcunq; huiusmodi aceruum, sed inclusum vt in vaginis elatarum. Cur non id credam, LXX. & nostro sic accipientibus? Quia nimirùm sciebant Thal vocem cōmunem esse cuiuis coaceruationi: & vt constaret, cui quarū rerum coaceruationi comas cōpararit, ideò meritò LXX. interpretes *palmarum* nomen addidisse, & meritò hoc nostrū amplexum fuisse. nam in multis codicibus Græcis id olim exstitisse, patet ex Theodoreto, Philone, Aponio, & (quem Beda hic citat) Iuliano, Pelagiano; qui omnes sunt secuti versionem LXX. & explicarunt, cur de *palmarū elatis* sponsus loquatur.

a *lib. 2. de Spiritu sancto, & Serm. 15. in Ps. 118.*

תל
תלתל

Altera difficultas est, quid sint *elatæ* istæ? Plinius scribit,[b] *Elaten* arborem, à Latinis *abietem* nuncupari, ab aliis *spathen* vel *palmā*.] perspicuo errore ἐλάτην arborem cum *elatis palmarū* confudit; & ipsam *palmam* ἐλάτην putauit vocari. Vtrumq; falsum. decepit tamen D. Ambros. & B. Paullinū, & causa fuit cur ille hoc loco verteret *abietes*; cùm in exēplaria Græca incidisset, quib. vox *palmarū* deerat. Hinc alij longiùs progressi cùm iudicarent indignā esse cōparationem comarū sponsi cum abietibus; cōmenti sunt id accipiendū, non de cōmuni illo *abietū* genere, sed de quâdam arbore aromatica, cui nomen *abies*: ita primus (quod sciam) Cassiodorus ille, & post eum Beda, Honor. Haymon. & alij; harum rerum non satis periti æstimatores, (quod ingenuè de se Beda fatetur.) Dei est nouas species producere arborum, non scriptorum. hanc *abietem* nullus recentiorum vel veterū, qui harum rerum diligentissimi, nouit.

b *lib. 12. cap. 28.*

VVilleramus *elatas* modo vertit *thyrsos*, modo *spathulas palmarū*. Cassiodorus præter illam priorem sententiā, aliam quoq; adfert; *elatæ* sunt (ait) *palmarum rami productiores & excellentiores interdum aureosi coloris crispantes, & semper ad excelsa tendentes, & nunquam vigorem suum amittentes.* Rupertus vult *elatas* esse folia palmarum, sic dicta eo quòd contra deprimentes eleuentur. credidit esse vocem Latialem. Theodoret. *infr. ad cap. 7. v. 8.* Sunt autem *elatæ* (ait) *marium palmarū fructus, qui fœminis palmis impositi firmos & maturos earum fructus efficiunt.* Hoc facilè crediderim Theodoreto: cetera quæ Latini illi, non æquè.

VVilleramus. Cassiodorus. Rupertus. Theodoretus.

Sed his alucinationibus prætermissis, sciendū; *Elatam* esse nomen Græcanicū, significans germen palmæ nouellū Galeno,[c] Hesychio & aliis; seu, vt explicant clariùs Dioscorides, Ætius, Oribasius; est inuolucrū instar calycis seu vaginulæ, fructuum palmę florentium. cōparationis vis in eo posita est, quod hæc vagina seu siliqua oblonga, magna, crassa, & corticosa calore hiascit: mox ea diffissa, & in longū se pandente, prorūpunt flosculi numerosi, modicè densis & lōgis villis appensi, botri magni instar coaceruati. figuram exhibet Dalechampius in hist. stirpium, quam Rouillius edidit.[d] huic ergo *elatæ* sic sua filamenta diffundenti, & flosculos ostentanti capillos comparat sponsi; qui Nazaren. erat, coma humeris inuolitāte decor⁹. Capilli eius à radice modicū leniter satis assurgebant, quasi nōnihil hirti; deinde pondere suo deorsùm voluti dependebant: sed rursùm in imo, more flosculi relicini, caput versùs, per cincinnulos cirratos se retorquebant: & sic

c *Galen. lib. 8. simplic. Hesych. in lexico, Oribasius lib. 12. collect. Aetius Tetrab. 1. Serm. 1. Diosc. lib. 1. c. 126.*
d *lib. 3 Histor. Plantar. c. 28.*

& sic (quod palmæ proprium) negabant prorsùs deprimi. quoniam verò *elatæ* huius cortex niger est, & aliquantulùm subfuluus; ideò addit capillos nigros esse instar corui, hoc est, nullis canis adspersos, quia perpetua sponso iuuenta est; non fuliginosos, sed nitidos refulgentesque, & soli obuersos, auri pallorem referentes. Sic enim quando Sol aduersùs irradiat coruorum nigredini, aut corui ad solem corpus obliquant, in extremis pennis aureum nescio quid rutilat. ideo veteribus capillus *niger*, non postrema pulchritudinis nota fuit. Vnde Lyricus.

Et Lycum nigris oculis, nigroq;

Crine decorum. . . . Non arbitror tamen sponsam affirmare prorsùs nigros

a lib. 1. Hist. c. Vltim. fuisse instar coruorum inumbratorum. Nam si vera Nicephorus prodidit [a] qui se ab antiquioribus accepisse ait: *IESV cæsaries subflaua fuit*, hoc est, vt ex hoc loco interpretor, nigra, sed in extremitatibus castaneo colore nonnihil rubescens; non admodùm densa & leniter incrispata: barba quoque eiusdem coloris erat, non multùm demissa, & bifurcata. Sed capitis coma longior, vtpote nunquam rasi nec attonsi.

CORVVS] Latina editio, quæ Romæ excusa est, interpretum LXX. nimis aperto mendo; *currus*, habet pro, *coruus*.

Caput CHRISTI diuinitas iuxta Apostolum, quæ purissima & perfectissima supra o-

§. 2. Mens verborum. mnem naturæ artisq; perfectionem ac puritatem: ab hac omne bonum, perfectum, & purum, vt ex fonte profluit (*sic Honor. Beda, Gregor. & alij communiter*) *comæ* hinc dependentes & nascentes, sunt sanctissimæ Domini cogitationes & studia, quæ nullis potuerunt viribus conatibusq; hostium opprimi vel impediri (en *palmam*) omnia quoq; reflectebantur in Dei, à quo manabant, honorem ac dilectionem. nulli hîc inerant cani, quia

b Psal. 101. v. 28. non inueterascit *nec anni eius deficiunt*, [b] *CHRISTVS heri & hodie, ipse & in sæcula* [c]. *Nigra*

c Hebr. 13. v. 8. dicuntur, quoniam *consilia Dei abyssus multa*, & CHRISTI cogitationes diuinaque sapientia, cunctis mortalibus erant abscondita, quib. illa *lux* erat *inaccessibilis*. Nigror est Symbolum incomprehensibilitatis Theodoreto, Aponio & Ruperto. Præterea fuit, dum in hoc sæculo agebat, irrisus, contemptus ac mille satiatus opprobriis: in his tamen tenebris, oculis eorum quibus veritatis sol illuxerat, aurum sapientiæ & charitatis eius copiose effulgebat; ipsius solis, hoc est, *capitis* illius *aurei*, radiorum, nempe diuinitatis eius, occulta quadam repercussione, resplendens. Secutus fui communiorem sententiam, & (vt puto) litteræ magis consentaneam.

Longè aliter Guilhelmus. Notat dilectum hîc considerari non in se ipso tantùm, sed

d Actor. 9. v. 4. in suis quoq; membris, pro quibus de cœlo clamabat; *Saule, Saule quid me* [d] *persequeris*: &

e Matt. 25. v. 42. de quibus in fine sæculi est dicturus; *Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c.* [e] *Caput*

„ membrorum est, humanitas ipsius; *caput* hominum, homo CHRISTVS IESVS. nam se-
„ cundùm Sacrosanctas primitias illas ex humano genere in opus redemptionis assum-
„ ptas, hominibus præsidet, vt caput. In auro verò regia dignitas designatur. ait, *aurum opti-*
„ *mum*, insinuans eum in assumpto homine non esse simpliciter Regem aut vnum Regũ,
„ sed *Regem Regum & Dominum dominantium*. Secundum *caput* hoc; id est, humanitatem
„ suam, regnum immortale atq; immensum habet: Vnde Daniel scribit quod *antiquus di-*
„ *erum dedit filio hominis potestatem, & honorem & regnum* & consequenter adiungit; *& om-*
„ *nes populi & tribus, & linguæ ipsi seruient; potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & re-*
„ *gnum eius, quod non corrumpetur.* [f] *Comæ* autem eius sunt Apostoli, qui inter homines con-

f Dan. 7. v. 14. uersati fortiter, quasi fixis radicibus ei inhæserunt. Vnde & audierunt ab eo; *Vos estis qui*
„ *permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dabo vobis, &c.* [g] quasi diceret, Vos mihi

g Luc. 22. v. 28. tanquam capiti in tribulationibus meis fortiter adhæsistis, & propter hoc etiam regnãti
„ mihi inseparabiliter conregnando adhærebitis. Addit non solùm illis, sed & omnib. A-
„ postolicæ gratiæ viris, *comarum* CHRISTI nomen conuenire, quatenus ei firmiter excel-
„ lenterq; adhærent. Esse quoq; has comas similes *elatis palmarum*, propter virorem gratiæ
„ nullo tempore marcescentẽ, & non se demittentẽ ad peccati infimam vilitatẽ: & *nigras*
„ esse *quasi coruum*, eo quòd homines similes aliis passibiles, & confitentes se peregrinos &
„ hospites esse super terrã; *similes* sint *elatis palmarũ*, quia in renouatione interioris homi-

h Ioan. 16. v. 33. nis *portant imaginem cœlestis* qui dixit; *confidite quia ego vici mundum* [h] (in palma enim insi-
„ gne victoriæ est:) *nigri* sunt *sicut coruus*, quia portant *imaginem terreni* in vetustate carnis.

sunt

sunt *sicut elatæ palmarum*, quia *non regnat peccatum in eorum corpore mortali*: sunt *nigri sicut coruus*, quia peccatum inest in eis, quod tamen nō regnat in eis. sicut *elatam palmæ* se Paullus esse ostendebat cùm diceret, *condelector legi Dei secundùm interiorem hominem*,[a] sed tamē se nigrum sicut coruum indicabat, addens; *video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* a Rom.7.v.22. & 23.

Sed quis ille *coruus*, cui similes hæ *comæ*? primus peccator, & parens nostri generis. Non potuit coruus ille gignere nisi coruos, & ita genus humanum, quod egressum est de lumbis eius, factum est genus coruinum. Coruus est, & niger quasi coruus, quicunque seminali ratione de coruo illo nascitur. Vnus sponsus, *qui non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri natus est*, non est inuentus vnus coruorum; quamuis secundùm aliquid, hoc est, *in similitudine carnis peccati*, inuentus est *niger quasi coruus.* Nos propter carnem peccati corui, & nigri vt coruus: ille propter *similitudinem carnis peccati*, non coruus; sed dispensatoriè tantum *niger sicut coruus*, alias *speciosus præ filiis hominum.* Ceterùm qui solus non coruus ortus est de coruo illo; filios corui, qui verè per naturam existunt *vt coruus*; fecit *quasi elatas palmarum* per gratiam. Sic tamen eos induit decorem, vt non omnino ademerit paternam nigredinem. Voluit enim eos paternum, in vetustate seruare nigrorem, vsque ad tempus. *Nam vanitati omnis creatura* (vt etiam in filiis Dei) *est subiecta non volens*;[b] sed *suo tempore* secundum Apostolum *liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorū Dei.* Ab hac seruitute nec se, nec alios Apostolos excipit, non solū *omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc*; sed *& nos* (ait) *primitias spiritûs habentes*,] Hæc est sententia traditorum hoc loco à Guilhelmo, quibus æquum non fuit (bone lector) te fraudari. b Rom.8.v.20.

Ruperto, *comæ* sunt, omnes scripturæ veritatis, eo quòd diuinitùs inspiratæ, de verbi plenitudine sint acceptæ, & omnes suo capiti CHRISTO testimonium perhibeant, & hæ omnes non vt hominum scripta, terrā aspiciant; sed sursùm tendant, & quæ sursùm sunt quærant & æternæ sint, *quia cœlum & terra transibunt*,[c] *verba autem* sponsi *non transibunt. nigra* sunt quia *tenebrosa aqua in nubibus aëris.*[d] hoc est, occulta est admodum scientia sacræ Scripturæ. Rupertus. c Luc.21.v.33. d Psal.17.v.12.

TROPOLOGIA.

TOTAM de CHRISTI DOMINI humanitate hanc laudem interpretatur Nyssenus, & eū considerat, vt caput Ecclesiæ; quo cōmodiùs cetera mēbris eius, iustis hominibus, accōmodet. *Caput* ergo Ecclesiæ CHRISTVM dicit Nyssen. *aureum* vocari, & quidē ex puro & sincero maximè auro, quia ipsas primitias communis massæ, naturam nostrā induit, redditam immaculatam, & ab omnibus adhærētibus carni naturaliter vitiis expurgatā. quia *peccatum nullū fecit, nec inuentus est dolus in ore eius*;[e] *tentatus per omnia ad similitudinem naturæ nostræ, excepto peccato.*[f] *Cincinnos eius* esse, illos quos superiùs dixerat[g] *plenos esse rore & guttis noctium*; qui à vatibus *nubes*[h] appellātur, à quibus doctrinæ salutaris imber ille funditur, qui agros animatos rigat ad agriculturæ diuinæ fertilitatē; nempe Apostolos; qui aureo capiti suo inhærentes, non parùm sponsi pulcritudinem augent, ab aura Spiritus agitati: sunt immaculati capitis sertū pulcherrimū, illud ambitu suo ornantes. Etenim de his accipi illud vaticiniū potest, *Posuisti in capite eius coronā de lapide*[i] *pretioso. Nigri* tamen *sicut coruus*, respectu vitæ præcedentis; quādo vnus erat publicanus, alius persecutor, ceteri tenebricosi ignoratione & peccatis; consimiles coruo illi nigro, carniuoro, oculorū effossori, qui oculos configere conatur, vt quos excæcauit eos in escam præparet filiis aquilarum.] Sic præclarè Nyssenus. §.3. Nyssenus. e 1 Pet.2.v.22. f Heb.4.v.15. g supr.v.2. h Esai.60.v.8. i Psal.20.v.4.

De Apostolis etiā accipit Philo: de cunctis fidelibus Gregorius; qui quamuis vt palma virtutib. se in cœlū erigant, tamē semper se peccatores esse cognoscunt; & ideo in oculis suis *nigri* sunt *vt coruus.* Idē in moralibus[k] notat *auri* varias esse mysticas significationes, aliquando significare claritatē diuinitatis, vt hoc loco; aliquando splendorē supernæ ciuitatis, sicut cùm Ioannes eā vocat *aurū mundum*;[l] aliquando charitatē, sicut *in Zona qua* Angelus ille *præcingebatur*;[m] aliquando nitorē gloriæ temporalis, vt *calix* ille *aureus*, sed lethalis Babylonis;[n] aliquando pulchritudinē sanctitatis, vt quando propheta lamētatur, *obscuratum esse aurum, & mutatū colorem optimum.*[o] Idē *coruorū* nomine docet plebē Iudaicam significari, & *pullos coruorum*, vocari Apostolos: lege eum *in c.38. Iobi* ad illud; *Quis præparat coruo escam suam, &c.* Philo. Gregorius. k lib.34. Moral.c.7. l Apoc.21.v.18. m Apoc.1.v.13. n Ierem.51.v.7. o Thren.4.v.1.

D.Am-

Ambrosius. D. Ambrosius *d. Serm. 15. corpus* CHRISTI dicit esse Ecclesiam; huius *caput* aureum, viros iustos & prudentes; *capillamentum* esse profundam doctorum prudentiam, quæ potest obscura reuelare, & alta sensuum aperire: his pullis coruorum dare Deum cibum, quia pascit illos cœlestibus Sacramentis.

Honorius. Honorius, de *capite* sentit cum Nysseno, de *cincinnis* seu *coma* ferè cum Gregorio „ Magno: verba eius sunt. CHRISTVS est *caput* Ecclesiæ. quia sicut à capite omnia mem- „ bra reguntur, sic omnes electi à CHRISTO reguntur, quod *caput* est *aurum optimum*, hoc „ est, obryzum: quia sicut illo auro alia metalla deaurata auri fulgorem induunt; sic Iusti „ omnes, CHRISTI nomine *Christiani* dicti, in regno eius vt sol fulgebunt. *Coma capitis eius* „ sunt fideles ad cœlestia per victoriam virtutum tendentes; qui virorem fidei nunquam „ amittunt, quando per arctam viam ad vitam pergunt. Sunt *nigræ quasi coruus*, quia iusti „ despecti sunt in hoc mundo, sicut fuit CHRISTVS. *Coruus* significat peccatores. CHRISTVS [a] dicitur *coruus*, quia inter peccatores est reputatus à dicentibus; *Nos scimus, quia hic homo peccator est*: [b] Et iterum; *si hic non esset malefactor, non tibi tradidissemus eum.* [c] *Coma nigra sunt, sicut coruus*, quia fideles despiciuntur ab impiis, de quibus dictum, *hi malefici & seductores sunt. Coruus* etiam pullos dissimiles sibi non pascit: sic & CHRISTVS Christianos sibi dissimiles abiicit.]

a *Mallem dicere CHRISTVS comparatus coruo, vel, reputabatur à malis coruus.* b *Ioan. 9. v. 24.* c *Ioan. 18. v. 30.*

Tres patres. Tres patres illi Græci tradunt ad horum experientiam, quantùm humana patitur infirmitas, contemplando nos peruenire. Ad *caput aureum*, quando fidei nihil præponimus, sed pro ea tuenda, vt pro capite, totum corpus exponere non dubitamus: ad *cincinnos* istos, quando per charitatis opera ad diuinam illam sublimitatem tendentes, eius bonitati inhæremus, & mentis oculos contemplatione inperuestigabilis rationis diuinorum iudiciorum roboramus. nam vt color albus visum disgregat, ita niger cõfirmat.

Paulinus. Sed omnes superat, floridæ eloquentiæ, & suauis pietatis Scriptor, B Paullinus „ *epist. 4.* cuius verba non subtrahenda duxi legentium deuotioni: Hoc *aurum* (ait) forma „ sanctorum est, qui in *capite* corporis vt lumina micant, & sunt *aurum ignitum* Deo. Quia „ videlicet eos per examina passionum in huius mundi fornace conflatos, *inuenit* (vt scri- „ ptum est) *dignos se*; & in his sacram imaginis suæ percussit monetam, imprimens cordi- „ bus & linguis eorũ veritatis suæ verbum, eosdemque ipsos statuens nummularios, vt se- „ cundùm suam formam probabiles Domino cuderent nummos, & abolita de nobis fi- „ gura Cæsaris, viuum regis æterni nomisma signarent; vt spiritu redemptionis inscripti, „ ceruice iam iugo libera, & salutis titulo præmunita fronte, caneremus: *signatum est super* „ *nos lumen vultus tui Domine*. Summa itaque ope enitamur ita nos comparare, vt *diuini* „ *capitis* (quod nobis per gratiam Dei CHRISTVS est) *crines*, & *aurum*, esse mereamur. Ex „ ipso enim capite pullulat illa *Cæsaries*, de qua scriptum est; *capillatura eius vt greges caprarum.* Et bene illorum potissimùm animalium nomine designantur greges CHRISTI, „ quorum maximè vsus in lacte est: quia omnis qui credidit Deum CHRISTVM, totam „ Trinitatis plenitudinem in eo, quem pater vnxit Spiritu sancto, fide pietatis amplecti- „ tur. Et ideo ipsa mater viuentium omnium, CHRISTI corpus, Ecclesia, succo pietatis „ exuberat; & *bona vbera eius super vinum.* In quo opinor significari, quod dulcior sit liber- „ tas Gratiæ in lacte misericordiæ; quàm in vino iustitiæ, Legis austeritas. *Littera enim occidit* (vides censuræ merum) *spiritus autem viuificat*: vides vberum munus & lactis effe- „ ctum. Sed hoc, vt tu mauis intelligi, semen detur quo prima nascentium multra coalescit. *Bona* igitur *vbera*, quæ *Pastor bonus, qui pro ouibus animam suam ponit*, illis immulsit *infantibus, de quorum ore perfecit laudem sibi*, *vt destrueret inimicum* boni *& defensorem* mali: „ Ex harum caprarum gregibus erat ille vir gregis, qui paruulos CHRISTI nondum aptos „ solidiori cibo, teneris lactabat alimentis, quibus dicebat: *Lacte vos potaui, non esca, nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis.*

Sap. 3. *Psal. 4.* *Cant. 4.* *2. Cor. 3.* *Ioan. 10.* *1. Cor. 3.*

„ Cùm autem huius lactis alimonia creuerimus, firmatis primùm fidei conceptione „ vestigiis, adolescemus in robur iuuentæ, & confirmata per fidem charitatemque patiẽ- „ tia leuabimus manus nostras in actionem robustiorem, operibusque virtutum velut ci- „ bo solidiore viuemus, vt efficiamur & illi *crines*, de quibus scriptum est; *crines eius abietes nigra, sicut corax*, id est, coruus. Sed bonus iste coruus, nec ille ad Arcam reuertendi immemor: sed ille pascendi Prophetæ memor; cui benè comparantur illarum *abietum* æmu-

æmuli crines, de quibus dicit, *abietes bonæ & nigræ adducentes naues Tharsis.* Vnde nunc *Corax* iste non noctis, sed luminis coruus est, cuius coloris speciosi crines sunt. Ideo sancti, *genus regale & Sacerdotale*, quibus diuinum caput, vt ostro gloriæ suæ purpurat, quia & iuuenilis gratia in huius præcipuè coloris capillo florentem vestit ætatem. Non dissimulandum tamen, quod auis ista, interdum forma peccati in scripturis, interdum gratiæ species inuenitur. Videtur enim esse mortifera, cùm ad supplicium producitur impiorum; quia *mala* (sicut scriptum est) *per malos Angelos mittit Deus:* vel cùm in vltione maledicti dicitur; *oculum qui irriserit patrem & matrem, effodiant eum corui de conuallibus.* Laudabilis autem eadem auis, vel cùm Prophetam, manè panibus, & ad vesperam carnibus alit: vel cùm *pulli coruorum inuocant nomen Domini.* Sed & color eius aliquando in sanctis, aliquando in impiis dicitur. Sponsa namque CHRISTI dicit se *fuscam & decoram*; & Dominus *tenebras posuit latibulum suum.* & rursùs è contrario ab Apostolo commonemur; *ne nos tenebræ comprehendant.* Veruntamen illæ *abietes nigræ & bonæ adducentes naues Tharsis*, secundùm eius formam sunt, quæ *fusca* pariter *& decora* est. Ipsius enim & membra sunt sancti; qui sicut & *palmæ florentes & cedri multiplicabiles*, ita & *abietes nigræ & bonæ* sunt, quia in Ecclesia (hoc est, Dei monte) verticibus meritorum eminent, vt abietes in suis montibus. Et sicut illæ aptæ nauibus contexendis: ita illi Principes populi de monte legis, vt à Libano excisi, Arcam Domini siue nauem (hoc est Ecclesiam) per huius mundi diluuia nauigaturam, edolatis verbo Dei gentibus texuerunt; & in compagem charitatis, fide stringente coniunctam, fluctus mundi istius imputribiliter secare docuerunt. Sed & nunc eruditæ ad fidem Apostolicam animæ, *abietes* sunt *nigræ & bonæ*: *nigræ* verò iam non de peccato vt puto, magisque adhuc vel de inhabitatione corporea, vel de exercitationis internæ quasi bellico puluere vel puluerulento sudore nigrantes: *Bonæ* tamen propter spiritalem, etiam in noctibus, corporum exercitationem.] Hucusque specimen caritatis Paulinus.

Psal. 77. Prou. 30. 3. Reg. 17. Psal. 146. Cant. 1. Psal. 17.

Notet hæreticus, illud; in Ecclesia; & *illud;* meritorum.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

Hoc loco deficit, vt dictum superiùs. §.4.

ANAGOGE.

HANC nobis suggerit Honorius, his verbis; Notandum quod sicut decem ordines electorum per decem membra corporis, id est, per *caput*, *comas*, &c. describuntur: ita virtutes eorum per decem res, id est, per *aurum*, *elatas*, &c. exprimuntur, quæ denario vitæ remunerabuntur, qui anagogæ assignatur. Primus ordo est prælatorum, qui per *caput* notantur, cuius opera vt *aurum* fulgent, quia sapientia & charitate splendent: quod *aurum* est *optimum*, quia charitas & sapientia omnibus virtutib. supereminent. Secundus est ordo subditorum, id est, obedientium, qui per *comas* exprimitur, cuius actio *palmæ* vel *coruo* assimilatur, quia studio bonæ actionis, vt *palma* nitet; tribulatione, vt *coruus* mundo sordet.] §. 5. *Honorius.*

VVLG. EDIT.

Vers.12. " Oculi eius ſicut columbæ ſuper
" riuulos aquarum, quæ lacte
" ſunt lotæ, & reſident iuxta
" fluenta pleniſſima.

EDIT. LXX.

Oculi eius ſicut columbæ ſuper plenitudines aquarum, lotæ in lacte, ſedentes ſuper plenitudines.

LITTERA.

§.1. VERBA SPONSAE.

EX Hebræo fonte,& ipſa verſione vtraque, nimis quàm apertum eſt; *oculos* ſponſi non comparari tantùm *oculis columbinis*,ſed ipſiſmet *columbis* totis lacte lotis; ſicut & ſponſus ſponſam totam, *columbam* vocarat. nam in Hebræo plurale eſt IONIM,& vt puto accipiendum in recto ſicut LXX. *περιστεραὶ*, ideo malè qui vertunt *columbarum*: & *πάρεργα* ſunt hoc loco, quæ vel Luiſius de Palæſtinarũ columbarum ocellis abluendis (vt vereor) comminiſcitur; vel quæ de ſingulis oculorum partibus & humoribus Nannius,& Genebrardus ſpeculantur.

יונים

SVPER.] Hebraiſmus pro *iuxta*, vt mox explicat. Niſi dicas, priore loco comparari columbæ volitanti ſuper riuulos,& ſic ſplendore ac repercuſſione ſolis & aquæ pulchrioris;& quod ſequitur indicare ipſam crebram lotionem ac nitidationem, eò quòd habitet & continuò verſetur iuxta fontes aquæ viuæ ac limpidæ.

RIVVLOS] aquis plenos & profuſos. ideò LXX. *plenitudines*, Aquila verò vertit, *effuſiones*.

LACTE LOTÆ] tam candidæ, quaſi forent paſtæ & plenæ lactis, eiusque colore totæ tinctæ & imbutæ. albis columbis comparat, quia hæ pulcriores. vnde Pſalmiſta [a] *pennas columbæ deargentatas* poſuit, pro pennis columbæ pulcherrimæ,& quodammodo ſacræ, Deoque dignæ. Nam in tanto pretio apud Palæſtinos hæ fuere, vt inuiolabiles duxerint, teſte Tibullo,

a Pſ.67.V.14.

Quid referam vt volitet crebras intacta per vrbes
Alba Palæſtino ſancta columba ſuo?

Vides cur *albæ columbæ oculus* ſponſæ comparatur, quia formoſus, caſtus, purus, & ſanctus. Vide etiam vim phraſis; *lotum lacte*, idem quod *lotum niue*, hoc eſt, mundiſſimum,& nitidum, candidumque inſtar niuis, fruſtrà quærunt alios ſenſus in illo Iobi, [b] " *ſi latus fuero quaſi aquis niuis*; nam ipſe explicat mox, *& fulſerint velut mundiſſimæ manus* " *meæ*. Et ſanè docet experientia, vt lac propter pinguedinem (norat hoc ſcortum Imperatorium Poppæa) ſic & niues ſolutas in manibus, propter acrimoniam quandam, optimè ſordes deſtringere. eandem ob cauſam *lauare nitro* vſurpabant, pro accuratè lauare. [c] nam nitrum vehementer abſterſorium eſt. Et illud nota, in his phraſibus ea memorari, quæ ipſa quoque candida ſunt natura ſua.

b Iob,9.V.30.

c Ierem.2.V.22.

RESIDENT IVXTA FLV.] hæ formoſiores re ipſa, quia ſæpiùs ſe aquis abluunt & nitidant;& opinione quoque adſpicientium, quoniam limpidarum aquarum repercuſſu & reflexione pulchriores videntur.

FLVENTA] hoc additum à noſtro explicationis cauſa. Hebraicè duntaxat eſt, *plenitudinem*: quod nonnulli recentiores explicant, velut in pala; cui gemma includitur; collocati. q.d. nec nimiùm prominentes extra caput, nec nimis demerſi; ſed ſic in foſſula ſua collocati, ſicut prætioſi lapides à perito aurifabro ſolent. Verùm noſter *plenitudinem* non retulit ad *columbas*; ſed ad *riuos aquarum*.

Scribit Nicephorus CHRISTI supercilia nigra fuisse, oculos verò acres, subflauescentes, & valdè gratiosos. Sanè CHRISTVS solus vt docui, *lacte lotus* dici potest. quia solus candidus & albus in se, & alios dealbans ac candidans, à nullo tamen nisi à se ipso dealbatus, vt alias dixi. Puto tamen *oculorum* nomine significari CHRISTI prouidentiam in genus humanum, quam per speculatores suos, nempe Prælatos, Doctores, Concionatores exercet, qui iure optimo vocantur *oculi*.[a] primò quia vult illos acutùm cernere, recto & simplici oculo esse, corde fido, mansueto, ac patienti. deindè dicit *lacte lotos*, hoc est, in baptismo simplicis affectus immaculata sinceritate imbutos.[b] Omniũ enim liquorum lacti hoc est peculiare, & cùm sit liquida, clara & lucente superficie, nulla tamen obiectæ rei simulachra repræsentet, vt solent specula, aquæ & oleum: atque ita vt in lacte, sic in his oculis quodammodo nuda &; sola rei veritas cernitur.[c] *Resident iuxta flumina* aquæ viuentis de sponsi ventre fluentia aquæ refectionis, quibus animæ rigantur, potantur, & omni genere virtutum fœcundantur. hæc sunt; Oceanus ille diuinæ sapientiæ (libros dico scripturæ sacræ) iuxta quem assiduæ sunt hæ columbæ, vt accipitris aduolantis (diaboli) impetum & insidias præcaueant; & vt se, aliosque ab omni sorde expurgent.[d]

§. 2. MENS VERBORVM.

a Sic Nyssen. Philo, Iustin., Cassiod. Beda & alij.
b Sic D. Ambr. in Psalm. 118. Serm 15. & 16.
c Nyssenus.
d Iust. Beda, Angelom. Cassiodorus. Guilhelmus.

Consentit Guilhelmus de prælatis & superioribus ista dici, sed singula longè vberiùs & fœliciùs, quàm ceteri, elucidauit, hoc modo: *oculi* Ecclesiæ sunt (ait) insignes in Ecclesia viri, per quos nimirum sponsus videt, dum per eos membris inferioribus prouidet. Ideo enim in facie sunt locati (id est, in dignitate positi) vt quasi de loco superiore subiectis meliùs valeant prospicere. Verè *oculi*, propter acumen prudentiæ serpentinæ, quæ si fortè desit illi qui præest, ad suam proculdubiò & aliorum perniciem in alto locatus est. *Cæcus enim si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadent.*[e] Sed prudentia serpentina non sufficit, *quia filij huius sæculi* etiam inueniuntur *prudentes sicut serpentes*, imò & *prudentiores filiis lucis in generatione sua.*[f] Ideo simul adiungenda simplicitas columbina. neutra sine altera sufficit, imò alterutra sine altera multùm officit. Nempe vt crebris experimentis didicimus, altera sine altera ad bonum subiectis in modico prodest, ad malum verò plurimùm obest. Vnde veritas magistra, cum discipulos, oculos in facie Ecclesiæ collocaret, dicens;[g] *Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum*; vt vtramque virtutem simul iungendam ostenderet, adiunxit; *estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Necessarium vobis est vtrumque, vt delegatum officium rectè & plenè obeatis, alioquin erit vobis in iudicium. Non dignatur cœlestis sponsus in corpore suo, quod est Ecclesia, ita oculos habere, vt habent *simulachra* gentium *opera manuum hominum*, de quibus scriptum est; *oculos habent, & non vident.*[h] Sed nisi serpentina prudentia calleant, *oculi* non sunt: quod si *prudentes* sint *sicut serpentes*, verum *simplices* non sunt *sicut columbæ*; oculi esse videntur, sed oculi sponsi non sunt, quia oculi nequam sunt. ideo dictum *oculi eius sicut columbæ.* Qui in Ecclesia præsunt, si subditis suis sollicitè cauteque prouideant de omnibus, *oculi* sunt: si non libidine excellendi, vel dominandi, vel propter quæstum id faciant, aut fauorem humanum sed purè propter Deum, *simplices sunt* eorum *oculi, sicut columbæ.* Solet multoties serpentina prudentia in Prælatis magis obesse subditis, quàm prodesse, deprehensa fortè superbia eorum vel auaritia.

e Matt. 15. v. 14.
f Luc. 16. v. 8.
g Matth. 10. v. 16. & 17.
h Ps. 113. v. 5.

Porro quia secundum illud Apostoli Iacobi; *in multis offendimus omnes*,[i] etiam magnis Ecclesiæ prælatis, de consuetudine vitæ huius, quædam veniales sordes quotidie quasi furtim solent obrepere; quæ negligendæ non sunt, cum dicat vir sapiens; *qui modica spernit paulatim decidit*,[k] propterea quantalibet quis sinceritate hîc viuat, opus habet quotidianæ compunctionis lacrymis expiari. Ideo additur, *super riuulos aquarum*, hi sunt piarum quotidiana profluuia lachrymarum, ne quotidianæ sordes per negligentiam coaceruentur & inolescant; & ad pietatis quoque satisfactionem, dum aliena malitia siue miseria piè deploratur. Ieremias se columbam super riuulos aquarum esse insinuans, ait; *diuisiones aquarum deduxit oculus meus.*[l] *Lacte* sunt *lota* columbæ rationales & spirituales, quæ diuinæ clementiæ suauitate confotæ sunt. Etenim duo mala contraximus ab Adam, peccatum & infirmitatem: duo itidem lauacra nobis propitia diuinitas indulsit, vnum purgationis, alterum fomentationis; illud contra sordes peccati, hoc

i Iacob. 3. v. 2.
k Eccles. 19. v. 1.
l Thren. 3. v. 48.

contra morbum infirmitatis; parùm quippe est, si ab innatis & abditis sordibus expiemur, non autem pro cauendis iisdem sordibus contra innatum infirmitatis morbum, adiutricis gratiæ fomentis confortemur. Sed cùm à peccatorum sordibus emundamur, quasi diuinæ clementiæ aqua perfundimur: cùm verò contra insitæ infirmitatis morbũ fouemur, eiusdem gratia, *quasi lacte* lauamur, cuius *lactis* suauitatem expertus erat, qui dicebat; *tu Domine, suauis, & mitis, & copiosus in misericordia.*[a]

a Ps. 85. v. 5.

De his fluentis plenissimis inundantis gratiæ scriptum est; *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.*[b] Et quidam dum in corpore mortis huius morantur, flentes *sedent super flumina Babylonis*; sed tamen nihilominùs cum hilaritate resident iuxta fluuium *aquæ salientis in vitam æternam.* Sedent non *iuxta* sed *super*[c] *flumina Babylonis*, fluxa in semetipsis desideria prementes atque frenantes. Nam qui sæcularia in se desideria minimè cohibent, profectò non sedent *super* flumina Babylonis, sed in iis potiùs naufragantur. Sed illic sedentes, flent cum Paullo flente atque dicente; *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius.*[d] & de huiusmodi flentibus veritas dicit; *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.*[e] qui autem in fluminibus Babylonis naufragantur, mira dementia gaudent & rident, sed *risus eorum in luctum conuertetur & gaudium in mærorem.*[f] Quia veritas eadem dicit; *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.*[g] Et quantò quis firmiùs sedet *super flumina Babylonis*, id est, terrena desideria constantius premit, tantò propius & diutius *iuxta* fluenta plenissima residens, copiosius de ipsis bibit, & bibit vsque *ad sobriam ebrietatem*, non sibi tantùm, sed & aliis, vt fecerat ille, qui dicebat;[h] *desidero videre vos, vt aliquid vobis impertiar gratiæ spiritualis.*] Vide quàm artificiosè tres sensus, litteralem, tropologicum & anagogicum commiscuerit, solidam & fœcundam, non vnius tantùm concionis, materiam suppeditans.

b Ps. 45. v. 5.
c Psa. 136. v. 2. nota quod hæc distinct. super & iuxta; repugnat Hebraismo, quẽ dixi § 1.
d Rõ. 7. v. 24.
e Luc 6. v. 21.
f Iacob 4. v. 9.
g Luc. 6. v. 25.
h Rom. 1. v. 11.

Rupertus. Rupertus qui per *comas nigras*. S. S[am]. intellexit, etiam per *fluenta aquarum* hîc easdẽ interpretatur. Sed esse *fluenta aquarum*, quoad spirituales intellectus; *nigras vt coruum*, quoad litteram occidentem. Verùm hæc sunt nonnihil violenta.

Nyssenus. Præstat Nyssenum audiamus, cuius dicta poteris ad morum propriam eruditionem haut difficulter referre. Considerat præclaram in hisce oculis laudem esse, expertem malitiæ simplicitatem eorum qui viuunt & ambulant spiritu, & mundo sunt corde propriam: tales per *columbæ* speciem exprimi. Siquidem etiam Spiritus sanctus visus sit à Ioanne in tali specie super aquam volare.[i] Aquas autem multiplices esse: nempe singulas virtutes, quæ vitij alicuius lippitudinem aptæ sunt abluere: fontem vnum esse temperantiæ, alium humilitatis, alium iustitiæ, alium fortitudinis, & sic ceterarum: omnes autem in vnum confluentes alueum miram *plenitudinem* efficere. *Lactis* verò mentionem fieri, quod expers est simulachrorum: nam vana simulachra rerum, quæ verè non sunt, sed tantum apparent, plurimùm spirituali oculo obstruere. Doceri nos itaque qui fieri oculus mentis pulcher possit; nimirum si omni labe careat, ad exemplum *candidæ columbæ*; si instar naturæ *lactis*, ab erroribus & fraudibus vanarum opinionum immunis sit, & nullo rerum non subsistentium errore delusus: denique si constanter & assiduè diuinarum litterarum, & virtutum fluentis assideat, instar *ligni quod plantatum ad riuos aquarum*, nusquam loco suo dimouetur. Sic enim & fructus suo tempore proferetur, & rami eleganter virentibus foliis perpetuò florentes conseruabuntur, auris eius circumstrepentibus. At nunc plerosque ad flumina Babylonis miseros desidere; & *cisternas* sibi *veteres ac foratas deligere, quæ continere nequeunt aquas*; nempe qui vel auaritiæ sibi lacum fodiunt, vel in vanæ gloriæ lapidicinis versantur, vel similes errorum puteos studiosè scrutantur; qui tamen aquas à quærentibus tantoperè expetitas perpetuò continere nõ valent; sed semper huius vitæ honore, potentia, gloria vnà cum ortu suo defluentibus, vix inanis operæ vestigium vllum deceptis derelinquunt. In hanc sententiam ille orationem XIII. concludens absoluit.

i Matth. 3. v. 4.

Philo.

Denique Philo hos sponsi oculos vult esse Spiritus sancti septem charismata, & noto testimonio Zachariæ. 3. vers. 9. ad id probandum vtitur.

TROPO-

TROPOLOGIA.

NESCIO an melior esse queat illa D. Nysseni quàm modò legistis, accipite tamen & aliorum. *Honorius* sic scribit; *oculi* sponsi sunt sapientes eum corde intuentes, & per quos alij eum intuentur. Hi sunt *vt columbæ* simplices, innixi super scripturas diuino spiritu fluentes. quæ columbæ *lacte sunt lotæ*, id est, dulci doctrinà à terrenis mundatæ, & *resident iuxta fluenta, plenissima*, id est, morantur circa Spiritus sancti abundantissima. *Riui* sunt scripturæ veteris testamenti: *fluenta plenissima*, copiosa & exuberans Euangelij doctrina. Solent columbæ iuxta fluenta residere, vt volatum auium in aqua videant per vmbram, & sic vngues vitent: sic sancti in scripturis fraudes dæmonum perspiciunt, & ex deceptione quam attendunt, quasi ex vmbra, hostem agnoscunt & fugiunt, quæ *fluenta plenissima* dicuntur, quia de quibuscunque consilium in S.S^a^. quæritur, per illam ad plenum inuenitur.] §. 3. *Honorius.*

Tres Græci Patres Nysseno concinunt. Honorius à Gregorio Magno desumpsit, quæ diximus; & eadem in Philone reperiuntur. *Tres patres*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

Vide supra v. 10. §. 4. §. 4.

ANAGOGE.

HONORIVS; tertius ordo est doctorum qui per *oculos* figuratur, cuius opera *columbis* & *riuis* comparantur, quia simpliciter viuunt, & doctrina fluunt.] Meministis illum de Beatorum ordinibus seu choris loqui. §. 5. *Honorius.*

VVLG. EDIT.

Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis. Labia illius lilia distillantia myrrham primam.

EDIT. LXX.

Maxillæ eius sicut phialæ aromatis germinantes vnguentaria: labia eius lilia stillantia myrrhā plenam. Vers. 13.

LITTERA.

GENAS pro malis seu maxillis poni ex Hebræo patet: de reliquarum vocum significatione non æquè expeditum sit iudicare. Pro, *sicut areolæ*, Hebr. est CAARVGATH, quod recentiores explicant. *sicut linea sulci*, & sic Aqu. sulci πρασίαι: noster multò clariùs. nam *lineæ sulci* distinguunt & terminant areolas. LXX. φιάλαι, vt puto ad rotunditatem attendentes malarum. ideo nostrum puto comparare areolis circinatis seu rotundis, omnes vnguentorum odores spirantibus. ideo LXX. φύουσαι μυρεψικὰ pro eo quod nos habemus, *consitæ à pigmentariis*; valdè peritus linguæ Hebrææ Fursterus, secta Lutheranus, hoc loco vertit, *turres longinquitatum*. eo quod MIGDAL *turrim* significet supra Cant. 4. v. 3. *Sicut turris Dauid collum tuū:* & Cant. 8. v. 10. *Vbera mea sicut turris*: & apud Esaiam & passim: & vult MIGDAL esse speciem aromatis, quod à longe fragrat. Dicerem potiùs omne aroma complecti, eo quòd odor aroma- §. 1. VERBA SPONSAE. בערוגת מגדל

aromatum instar turris in altum feratur, & ex remotis adferantur locis: noster sensum bené reddidit. Sanè sequens vocabulum, MERKAHIM non significat *longinquitates*, sed pigmentarios seu vnguentarios, eo quòd vnguenta temperent. nam RAKAH *condire*, cant. 8. v. 2. R. Abraham id confirmat, Kimchi quoque; & ceteri, nisi quod pro *turribus* Fursteri, quidam, *circulos*; alij, *flores*. His, est comparatio hortensis, areolarum consitarum floribus inter aromata crescentibus, & quasi turritis; & proinde forma, colore & odore simul oblectantibus.

מרקחים

רקח

Ego puto simul aliam latere similitudinem propinquiorem: considerari apothecam instructissimam diligentis & diuitis pigmentarij; in qua plurimæ phialæ, (sic vertunt LXX) calathisci, narthecia, pixidulæ, alabastra, pyrgi, seu turrita vascula; variis vnguentis, odoramentisque aromaticis plena; quæ vascula sint purpurisso, & aliis coloribus decenter variegata, (vt fieri solet) locisq; suis in certos ordines, & quasi sulcos, areolarum florentium & opere topiario detonsarum instar, ordinata; quæ vt spectatores ordine & colore; sic, cùm aperiuntur, nares odore oblectant. tales genas, hoc est, eam quæ ab oculis descendit, & auribus, naribus, ore, mentoque terminatur faciei partem, dicit esse; tum propter speciosam & nigro flauam barbæ lanuginem; tum propter suauem animam oris; tùm propter concinnum quatuor quasi colliculorum leniter assurgentium tumorem, duarum quæ sub oculis genularum, & duarum infra, malarum seu buccarũ, paullò adhuc magis eminularum; quæ videnter similes quatuor thorulis horti floridissimi; tum denique propter faciei totius cutem, quæ (teste Nicephoro) [a] similis maturo tritico tincto candore & rubore, vt dictum v. 10.

a d. c. vlt.

LABIA] Docet ea non esse pallida (quod in vitio) sed rosea; nec immodicè resupinata, vt broccis & labeonibus, sed modicè relicina; vt purpureis liliis, quæ in Syria laudatissima. [b] addit exspirasse halitum suauissimum, instar myrrhæ probatissimæ fragrantem. Nonne hæc aptissima omnes ad colloquium & osculum pellicere? profectò mala pestis fætulenti oris, ex interna corruptione, vel intemperie proficiscens, omnes abigere consueuit.

b Diescor. lib. 3. c. 99. & Plinio lib. 21. c. 5.

§. 2. MENS VERBORVM.

PRIMAM] Symm. προβείαν, Aqu. *electam* ἐπιλεκτήν. D. Ambrosius vt LXX. *plenam*, aliàs explicui *supr. v. 13.* non tamen damno illos qui vtrobique *transeuntem* explicant, maximè fragrantem, cuius odor in omnem partem celeriter & vehemẽter diffundatur.

c Beda, Angelom. Honor. Alcuin. Haym. & Decanus Ambianensis. d lib. 11. c. 37.

Rectè Patres plerique, [c] per *genas* intelligunt CHRISTI seueritatem, mansuetudine, lenitatem maiestate mixtam & horum comites, pietatem, probitatem, hilaritatem bonæ conscientiæ, pudorem, honestatem & totius animi ingenuitatem; quæ intrinsecùs latentia, solent se in genis prodere. Pudoris & hilaritatis sedes Plinio [d] *gena*. In CHRISTO fuisse hæc omnia satis indicat historia sacra. Esaias; *non clamabit, neque accipiet personam, neque audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet: in veritate educet iudicium. non erit tristis neque turbulentus.* [e] D. Paulus; *obsecro vos per mansuetudinem & modestiam CHRISTI.* [f] & nonne ipsemet sponsus dixit; *Discite à me quia mitis sum & humilis corde?* Scimus autem has virtutes non fuisse in sponso casu coaceruatas, sed à Spiritu sancto peritissimo pigmentario, diligenti cura temperatas, & ordine commodissimo dispositas, vt & aspicientibus exempli pulchra specie, & audientibus odore famæ, non possent non maximè placere, vt Rupertus perpendit.

e Esai. 42. v. 2. f 2. Cor. 10. v. 1.

Rupertus.

Subiungitur postea de suauiloquentia sponsi *in cuius labiis gratia fuit diffusa:* [g] de quo hostes immanissimi, ad comprehendendum missi, & irrito conatu reuersi, fatebantur, *nunquam sic homo locutus* [h] *fuit.* Quid mirùm, si Petrus negauit eum se deserere posse, qui *vitæ æternæ verba* [i] *habebat?* docuit, quæ qui non crederet, saluari non poterat: præcepit, quæ obseruantibus salutem præstabant.

g Ps. 44. v. 3.

h Ioan. 7. v. 46. i Ioan. 6. v. 69.

Ideò rectè *myrrham* vocari, vult Nyssen. [k] quam in omnibus loquebatur; erat quidem audientibus increpatis amara, sed mortis corruptionem arcebat: ad hoc proderant efficaces illæ ad pœnitentiam & mortificationem adhortationes: hîc resistebant carnis putrefactioni, & in futuro à vermis corrosione præseruabant. [l] Quæque tunc ore proprio, ea nunc per sinceros concionatores (*labia* sua) noscitur ad implere. [m] Quid nisi

Nyssenus. k Orat. 14.

l Psell. Theodor. Apon. Honor. & Alcuin. m Philo, Psell. Gregorius.

nisi *myrrha* sunt hæ voces; *si quis vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucem suam.* Item: *si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & frates & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Item; *Qui non relinquit patrem & matrem, & vxorem, & agros, & vineas, propter me, non est me dignus.* Item; *si vis perfectus esse, vende quæ habes & da pauperibus, & tolle crucem tuam, & sequere me*: & cetera meram & continuam docentia mortificationem. Hanc *myrrham distillabant labia*, quæ propter IESVM tota die mortificabantur.

TROPOLOGIA.

HONORIVS; *Genæ* sponsi, sunt prælati pudibundi, quos pudet turpia audire, nedum facere; qui habent in se multarum germina virtutum; quæ *areolæ* sunt *consitæ à pigmentarijs*; sunt scripturæ ab Apostolis vel quibuslibet præcedentibus patribus relictæ. *Myrrha prima* est optima, & intelligitur mors CHRISTI, quæ fuit optima, quia fuit totius mundi redemptio. *Labia* CHRISTI sunt aperientes voluntatem eius; quæ sunt *vt lilia* virtutibus candida; *dist. myrrh.* qui docent verbo & exemplo amaritudinem mortis CHRISTI. Sic ille. §.3. *Honorius.*

Sed videte homo homini quid præstet in vno eodemque conceptu, Guilhelmus hæc ita exornat: In *genis* sedes verecundiæ est. quia igitur verecundia corporales genas solet insigniter colorare, & in eis maximè declarari. idcirco verecūdi in corpore CHRISTI, quod est Ecclesia, genarum locum habere videntur. Quia verò gratissima virtus verecundia, ceterarum virtutum ornamentum & decus exsistit, & sicut corporales genas; sic, imò insigniùs, virtutes animi honestare videtur: benè inquit, *genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis.* Summus pigmentarius componit areolas istas: sed filij eius minores pigmentarij, de mandato sui patris, conserunt easdem aromatibus. de summo illo ait Iacobus; *omne datum optimum & omne donum perfectum, desuper est descendens à patre luminum.* [a] Minores pigmentarij sunt Apostoli & omnes boni *dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Summus ille componit areolas aromatibus conserendas, quia ad suscipienda virtutum semina quorum vult corda, per gratiam, præparat. Minores illo, compositas à patre areolas, id est, præparata iam corda, per verbum prædicationis exhortationisque, virtutum aromatibus conserunt. Si enim super terram incultam & incompositam sementem verbi iacerent, in vanum laborarent, excepto eo quod pax eorum ad ipsos reuerteretur. Denique sicut *nec qui plantat, neque qui rigat est aliquid; sed qui incrementum dat Deus:* [b] sic nec ille qui serit est aliquid, sed qui areolas componit Deus. Sanctos quoque Angelos, quoniam virtutum odoramentis abundant, rectè *pigmentarios* dixerim. Quia dum pro officio suo frequenter & hilariter, occulta operatione cordibus hominum pias cogitationes immittunt, areolas à summo pigmentario compositas, aromatibus conserunt. nam nec ipsi, licet inuisibiliter & supra modum sensumque humanum subtiliter operentur, *areolas aromatum componere*, id est, corda hominum ad capienda virtutum semina parare & ordinare possunt, sicut nec eadem semina propagare. Quid autem decentius? quid speciosius? quid odoratius areolis sic consitis? ideò genas sponsi illis comparat, vt verecundiam eis ostendat similem esse areolis consitis. Nec enim sancta verecundia aliis potest esse incomitata virtutibus, quæ ceterarum virtutum ornamentum & decus exsistit.]

Guilhelmus.

a *Iacob.1. v.17.*

b *1.Cor.3. v.6.*

Græci Patres, quia *Phialas* legunt & explicant, exiguo hîc nobis vsui sunt. pergamus sequi Guilhelmū; nam & ipse ad sinceros euangelicæ doctrinæ dispensatores ista retulit, & liliorum suaui nos nectare pascit; In *labiis* (ait) sponsi aptè intelliguntur viri excelsi in verbo gloriæ, per quos vtique redemptrix veritas mundum dignata est pacificè alloqui & piè osculari. Vnde Apostolus [c] cum dixisset, *reconciliauit nos sibi Deus per* CHRISTVM, adiunxit; *& dedit nobis ministerium reconciliationis*: quoniam quidem *Deus erat in* CHRISTO *mundum reconcilians sibi, non reputans delicta ipsorum illis, & posuit in nobis verbum reconciliationis.* q.d. per nos tanquam per labia propria loquitur Dominus, *pacem in plebem suam* & osculum reconciliatorium porrigit eis.

Idem.

c *Cor.5. v.18.*

Benè hæc *labia* sponsi *lilia* dicuntur. In liliis tria notanda sunt, aureus color intùs, candor foris, atq; odor eximius: sic proculdubiò viri Apostolicæ gratiæ, intùs fulgent, foris nitent, & redolent. Intùs vbi solus Deus videt, fulgent auro sanctæ deuotionis: foris nitent candore bonæ actionis, & dum cautè se abstinent ab omni specie mali, suaueolentiam bonæ opinionis latiùs dispergunt. Quomodo subsistunt *lilia* ista, [a] *quæ neque laborant, neque nent*, & tamen *nec Salomon in omni gloria sua coopertus fuit, sicut vnum ex ipsis?* Non laborant, neque nent, quia didicerunt à Magistro suo non sollicitari de crastino; didicerunt non euangelizare vt manducent, sed manducare vt euangelizent: nunquam cum anxia sollicitudine dicunt; *Quid manducabimus aut quid bibemus, aut quo operiemur?* sed cum alacritate prædicant verbum Dei; *& hæc omnia adiiciuntur eis*, in tantùm, vt nec delicatissimus Salomon coopertus fuerit, sicut vnum ex liliis istis, quia ille in sua affluentia nunquam dicebat, *sufficit*; sed semper dicebat, *Adfer Adfer*: at verò lilia ista, eo quod sciant abundare, sciunt & penuriam pati, siue in abundantia siue in penuria nihil norunt dicere, nisi *sufficit*. Meliùs ergo pascuntur & operiuntur quàm *Salomon in omni gloria sua*. Et hæc quidem extrinseca eorum; Ceterum internam eorum iucunditatem quis queat explicare? Quantis putas deliciis affluunt ruminando iugiter panem vitæ, *in quo omnis sapor est suauitatis?* fidenter dixerim, quia nec, ille studiosissimus deliciarum venator, Salomon, tantum iucundari potuit in omni gloria sua, quantum iocundabatur vnus ex istis liliis, qui dicebat; *Infelix ego, quis me liberabit de corpore mortis huius?* delirare fortè videor dicendo hæc, sed ei qui nondum didicit delectari in Domino; & sancti amoris, quo in Dominum sancti flagrant, delicias in semetipso expertus non est.

a Matt. 6. v. 28. Luc. 12 v 27.

Itaque lilia ista mirè affluunt deliciis & tamen circumferunt corpus mortis: sunt inclita decorem induta melius quàm Salomon, & tamen *distillantia myrrham*, sed *myrrhā primam*. nam myrrha secunda ad eos non pertinet. *Myrrha prima* est mors prima, de qua dicitur, *per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum* [b] *mors*, & ita in omnes homines pertransiit. Myrrha verò secunda est *mors secunda*, de qua dicitur; *qui vicerit non lædetur* [c] *à morte secunda*. Item; *incredulis & execratis, fornicatoribus, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardente igne & sulphure: quod est mors secunda.* [d] quod dicitur in omnes homines pertransisse mors, id si dicam redundare ad lilia, parum est: quia redundat ad lilium liliorum ipsum redemptorem nostrum. nam & ipse, non peccatum, sed *stipendium peccati* [e] traxit ex Adam, missus à patre *in meram similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne:* [f] vt per susceptionem mortis primæ, liberaret nos à debito mortis secundæ. Piè ergo dignatus est amaritudinem myrrhæ primæ in seipso experiri, vt amaritudinem myrrhæ secundæ à nobis potenter clementerque auerteret. Denique & ipse stillabat *myrrham primam* dicens; *Tristis est anima mea vsq; ad mortem.* [g] Itaque in lilio liliorum myrrha prima, fuit susceptio piæ dignationis; sed in aliis est transfusio iustæ damnationis. Eadem myrrha, sed dissimilis valdè in illo & in istis. In illo stipendium peccati sine peccato, in istis stipendium peccati cum peccato; in illo mors indebita, in istis mors debita, &, quantum in se est pertrahens in mortem secundam. Quantum in se est, dico: quia quod hoc in prædestinatis ad vitam æternam non efficit, ex indebita morte redemptoris prouenit. Ex alio quoque myrrhata sunt hæc lilia, ex alio lilia sunt. *lilia* sunt in eo *qui de tenebris ea vocauit in admirabile lumen suum*; *myrrhata* verò sunt ex eo, propter cuius peccatum mors prima in mundum intrauit.

Hæc significatio primæ myrrhæ non conuenit litterali sensui.

b Rom. 5. v. 12.
c Apoc. 2. v. 11.
d Apoc. 21. v. 8.
e Rom. 6. v. 23.
f Rom. 8 v 3.
g Matt. 26. v. 38.

Porro *Labia* sponsi non *distillant*, quòd lilia sunt sicut sponsus; sed quòd myrrhata sunt, sicut & ceteri filij Adam. Non distillant quòd lilia sunt, quia suam excellentiam siue iustitiam minimè prædicant: quippe humiliter de se sentiunt, & quod in eis de dono Dei eximium atque sublime est, humili, quantum in ipsis est silentio contegunt, non ambulantes in magnis & mirabilibus supra se, sed iuxta se. Vnde Apostolus, cum ingens ei materia se prædicandi suppeteret; *Parco* [h] (inquit) *ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me*. Sed sancti viri *myrrham primam distillant*; quia dissimulata humiliter excellentia sua, communem sibi cum omnibus filiis Adam naturæ mortalis conditionem deplorant. Siquidem vt scriptum est, *Graue iugum super filios Adam*, [i] à die exitûs de ventre matris ipsorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium. Denique cum Paulus esset adeò insignis inter *lilia*, labia sponsi; vt fiducialiter diceret in se loqui

h 2. Cor 12 v 6
i Eccl. 40. v 1.

CHRI-

Christvm, *myrrham primam* distillans cum gemitu dicebat; *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis* [a] *huius?* huius, inquam, cuius myrrham primam quamdiu hic viuimus miserè experimur. Denique hæc de *comis, oculis, genis, labiisq. dilecti* maximè ad cōtemplatiuos pertinere videntur; quæ sequuntur, ad actiuos.) *sic ille.* a Rom. 7. v. 24.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

Petenda à §. 4. v. 10. supr. §. 4.

ANAGOGE.

Honorio, in cælis quartus ordo est religiosorum, qui per *genas* demonstratur; cuius actus sunt *vt aromata*, quia redolent vita & fama. Quinctus ordo est magistrorum, qui per *labia* designantur, & *myrrhæ* ac *liliis* comparantur, quia præminent cordis munditia & carnis mortificatione. §. 5. *Honorius.*

Vvlg. Edit.	*Edit. Lxx.*
Manus eius tornatiles aureæ, plenę hyacinthis. venter eius eburneus distinctus sapphiris.	*Manus eius tornatæ aureæ implete Tharsis: venter eius pixis eburnea super lapidem sapphirum.*

"Vers. 14. " "

Littera.

Hebræum vocabulum Tharsis, quid significet non satis constat: ideo LXX. nomen retinent. recentiores inter se non consentiunt. D. Hieronymus *Epist. ad Marcellam, comm. in Ionam, Esaiam, & Daniel.* docet. *Tharsis*, & mare, & lapidem significare. vtrumque verissimum. nam primariò sic dictum mare; à mari lapis nuncupatus ob colorem. De mari patet ex 3. Reg. 10. vers. 22. 3. Reg. vlt. v. 49. 2. Paralip. 9. v. 21. ex Iosepho lib. 9. antiqu. c. 1. (apud quem corrige καὶ τὰ ἐπὶ Θαρσῆς ἐμπόρια, pro; quod hodie mendosè exstat, ἐπὶ Θράκης) ex Psalmis etiam idem probatur Psalm. 47. v. 8. & Psalm. 71. vers. 11. Esai. 2. vers. 16. vbi hoc LXX. confirmant, & Paraphrast. Chaldæus, & apud Ion. c. 1. vers. 3. cuius ratione tolle pertinax mendum ex Prudentio, *in Hymno ieiunantium*, & rescribe; §. 1. Verba Sponsal. תרשיש *Iosephus.* *Prudentius.*

Tectam latenter vertit in Tharsis fugam.

Ionathamus in Ionam, pro D. Hieronymo stat. nam *Tharsis* exponit Iamma. Sic idem in Thargo sentit, Esai. cap. 23. in prin. & Ezechiel d. v. 16. Ex quibus cunctis locis illud elicio; *Tharsis* absolutè significare mare omne, à depauperando (vt indicat radix Rasas) quid enim magis homines depauperat, quàm mare naufragos? quid citiùs fallit, deserit, destruit, quàm ingenij eius ignaros *placidi pellacia ponti*? pro materia tamen, de qua disserit sacra Scriptura, consueuit illam significationem ad mare, Indicum Tyrium, mediterraneum, restringere. Iosephus videtur vocem ad Tharsum Ciliciæ restrinxisse, hoc D. Hieronymus reprehendit constanter, sed commentarius eius in Daniel רשש *Hieronymus.*

Daniel c.10. mendo inquinatus, ita debet corrigi: *& Ionas fugere cupiebat, non in Tharsum vrbem Cilicia, vt Iosephus putat, litteram ponens pro littera; vel Indiæ regionem, vt plerique existimant: sed absolutè in pelagus.*] Sic ille scripsit: nimis autem liuidus fuit, qui crassum errorem Beato illi, quàm librariis, maluit imputare.

Diximus secundo loco *Tharsis* significare lapidem: quem tamen, incertum est: & fortè plures sic vocati, eo quòd plures ex mari collecti, & cyanei. Noster hoc loco *hyacinthum* vertit, secutus Symm. sexta editio *chrysolithum*. Exod.28. v.20. noster *chrysolithum*: cum LXX. & Aquila & Sym. *hyacinthum*, vt hic, Daniel.10 de domino seu sponso nostro „ legim. *v.6. corpus eius quasi chrysolithus*, vt noster vertit, illic Symm. & Theodotion retinuere THARSIS. hodie quoq; sic legitur in LXX. sed Hieronym. testatur eos appellasse, mare: ex Theodoreto tamen etiam significatur eos *Tharsis* retinuisse, sic enim legit. Eudoxius etiam vertit *chrysolitum*. ita nihil certi est: nisi significare lapidem cœruleum, cui tamen vt marino cœrulo candoris & ruboris aliquid permixtum. Marbodæus indicat *Dactylotheca cap.37.* hyacinthorum tres esse species: primam præstantissimam rubeo colore, & vocari *granatos*; secundam cinerei coloris, & dici *citrinos*; tertiam cœrulei & vocari *venetos*. Non defuit qui Tharsis putarit esse Turcosiam nostram: Parùm verisimile est, quod scribit D. Nyssenus significare rem corporis colorisque expertem, quæ intellectu tamen concipi queat; nisi fortassis mysticam significationem proponere voluerit.

Marbodæus.

Cassiodorus sibi ipsi repugnat cùm scribit; *hyacinthus lapis est aërei coloris; hoc est, cærulei. nam aëris color est nullus*] si nullus, quomodo *aërei* est idem quod *cærulei*? sed corrige, *cærulus*, pro *nullus*. idem tradit etiam *calchedonium* vocari. fallitur. nunquam sic vocatur *hyacinthus*; sed vocem, *Tharsis* quidam *calchedonium* vertunt. Sed ista suffecerint. Certè hoc vult sponsa dilecti sui *manus digitosq;* (de his præcipuè loquitur) pulcherrimos esse, & adfabrè factos. VVilleramus;

Cassiodorus.

VVilleramus.

Testudo manuum tornatile talis, vt aurum.

Satis obscurè. Dicit tornatiles videri, hoc est, piramides illas digitorum ad perfectam rotunditatem, æqualiter, perinde ac si torno elaboratæ forent, & carneis annulis circum circa, quasi cinctas, micare. Esse *aureas*, quia nihil illarum cute pulchrius nitidiusùe: esse *plenas hyacinthis*, quoniam vngues digitorum videantur tum pelluciditate, tum colore; vt, quando exardescit animus leniter purpurare, quando verò timore vel mœrore spontè suscepto percellitur, citrino vel cœrulo imbui, & sic auro inclusis hyacinthis assimilari. alij exponunt manus similes esse annulis aureis, qui repleti sint lapidibus pretiosis, similibus hyacintho. eodem res abit.

VENTER] Quid vox Hebræa notet, *vide supr. v.4.* breuiter ait; totum corpus sponsi, quod à collo ad imum ventrem interiacet, candore, nitore, æqualitate simile esse pixidi eburneæ, affabrè, inclusis ei sapphiris, exornatæ. Cùm *ebori* comparat, significat has partes esse castissimas, mortuas libidini & expertes prorsùs cuiuscunque fœdæ motio- „ nis, dissolutionis, aut corruptionis. *nam Ebur* (res nota) *est animantis casti os incorruptibile*, ait Iustus. Et aptè *sapphirum* adiunxit, qui lapis castitatis fertur amantissimus. falluntur Alanus, Abenezra, & eum secuti; qui coloris rosei, vel crocei putant. Certum enim colorem cœli sereni referre, vt affirmatum ipsi Moysi, cum ait: *Et viderunt Deum Israel;* [a] *&* „ *sub pedibus eius, quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cùm serenum est*; vt noster vertit; seruans Hebraismum. nam (&) eo loco explicat quod præcessit, vt sensus sit; hoc est, quasi cœlum cùm serenum est. tale nimirum significat opus lapidis seu lateris sapphirini fuisse, quale cœlorum corpus, quando sudum est, nobis esse videtur. Hæc patrum [b], hæc Plinij quoque sententia est de *sapphiri* colore. Marbodæus deniq; *libro Dactylothecæ c. 52.*

Iustus.

a *Exod.24.v.10.*

b *Nysseni, Theodor. Philon. Psells. Cassiod. Beda ceteror. hic.*

Sapphiri species, digitis dignissima regum,
Egregium fulgens puroq; simillima cælo

& post multas eius laudes tandem subdit;

Sed qui gestat eum, castissimus esse iubetur.

Philo Iudæus *lib.1. Allegoriar. legis*, cum *prasino* confudit, Plinius, & [c] ex eo Isidorus, docent *cæruleum* esse, sed cœruleo mixtum ruborem, & inspersos puluisculos aureos, nec vnquam pellucere: quæ si vera sunt: *sapphiri* nostri, cum Plinianis parùm conueniunt.

c *Plin lib.37. c.9. Isidor. lib. 16. Orig. c.9.*

Quo-

Quoniam in S. S. per *manus* opera significari solent; [a] ideo pleriq; sancti & antiqui Doctores, [b] hoc loco intelligunt præclaras sponsi in hac vita actiones,& miraculi plena opera: dicuntur *manus tornatiles*, quia nihil illis ad perfectionem defuit: omnem CHRISTVS iustitiam impleuit,omnia in pondere,numero,mensura perfecit; *aurei* dicuntur, quia plenæ vtilitatis & honestatis, *omne opus eius confeßio & magnificentia*, ait Psalmista. [c] hoc est magnificum est & laude dignum; vtpote natum ex aurifodina illa suppositi diuini; *rubeum* charitate, *candidum* puritate, *caeruleum* sapientia, *cinereum* humilitate; vt aurum,& hyacinthi species omnes, visu desiderabile: nullum fuit eorum,quod non nos ad spem & amorem calidè excitaret; ideo (ait Angelomus) *plenas hyacinthis* dici. Nonne meministis vocis populi, vocis veræ? *benè* (hic optimè more Hebr.) *omnia fecit*. [d] tam benè quàm nullus vnquam homo potuit, poteritue; & talia tantaque, vt clarè iis doceatur eum illum ipsum esse, qui cœli terræque conditor, *vidit quod cuncta quæ fecerat, erant valdè bona*. [e] ex quibus Diuinitatem eius Iudæi credere tenebantur, vt ipsemet apud Ioan. testatur; *si non facio opera patris mei, nolite mihi credere. Si autem facio, & mihi nõ vultis credere, operibus credite: vt cognoscatis & credatis, quia Pater in me est & ego in patre*. [f]

§. 2.
MENS VERBORVM.
a Deut. 12. ℣ 7. & 18. Gen. 5. ℣. 29.
b Theodoretus, Angelomus. Cassiodorus. Willeram. Gregorius, Rupertus hic.
c Ps. 110. ℣. 3. Angelomus.
d Mar. 7. ℣. 37.
e Gen. 1. ℣. vlt.
f Ioan. 10. ℣ 37.

Egregiè Rupertus; nemo quippe alius manus in faciendis signis atq; prodigiis ita *tornatiles* & ita *aureas* habuit, id est, nemo ita velox & potẽs exstitit in huiusmodi, ex omnib. quicunque mira in hoc mundo sunt operati. Qui torno operatur, faciliùs, citiùs, atque perfectiùs operatur; sic iste dilectus, multò faciliùs, longè citiùs, valdè perfectiùs mira quæ voluit, operatus est, quàm aliquis ex operariis virtutum, quicunque à sæculo fuerunt. Illi namque multo sudore, multis orationum atque ieiuniorum impendiis, multo clamore cordis & oris aliunde siue ex Deo, acquirere & obtinere meruerunt cuiuslibet (quam vtique in semetipsis vel ex semetipsis non habebant) virtutis effectum: hic autẽ solo nutu, sola voluntate, solo imperio, interdum & taciturnus, quod voluit operatus est. nam natura conditoris sui tacitum nutum sentiens, promptè obtemperabat. Ipse namque erat, & est, antiquus tornator, qui tornauit cœlum & terram, & sphærica solis & lunæ cunctarumque stellarum corpora torno suo, id est imperio velocissimo. Sed vnde *manus* eius adeò *tornatiles*? nimirum, quia sunt *aureæ*? quid enim est aureæ, nisi diuinæ? substantia nempe verbi incarnati verè aurum est, vera diuinitas est. Et vnde, quod ita velociter operantur manus eius? quia quamuis infirmitate carnis obtectæ fuerint, nihilominùs tamen *tornatiles*, vt erant, perseuerauerunt, & in nullo infirmiores, siue tardiores effectæ sunt. Adde & hanc sapientiæ laudem, tãto præconio fortitudinis siue velocitatis; quia *plena hyacinthis*: quinam sunt isti hyacinthi? nimirum mirabilium, quæ fecit, cœlestes causæ; quas internis præ oculis habuit sensûs interni, sensûs pulcherrimi; quos, dum exteriori cum opere coniungit; dum clarè intelligit; dum opportunè eloquitur, nimirum hyacinthos tum pulcherrimos auro optimo superadditos ostendit. Exempli gratia, vt illuminaret cæcum à natiuitate; [g] *expuit in terram & fecit lutum ex sputo, & liniuit super oculos eius, & dixit ei; vade & laua in natatoria Siloë &c.* nonne tunc celerrimè, & sicut Deus omnipotens opus fecit planè diuinum. Adiunge nunc causas quare tali id modo fecit, cùm posset dicere, sicut aliis dixit: *respice, fides tua te saluum fecit*. [h] Considera causas, & videbis manus *plenas hyacinthis*. Quæ ergo sunt illæ causæ? illæ profectò quas vsque in hanc diem sancta Ecclesia diligenter obseruat in catechumenis suis, priùs liniendo oculos eorum fide vel doctrina incarnationis eiusdem dilecti filij Dei, in qua quasi sputum oris Dei pulueri terræ sese indidit; & vnus idemque Deus & homo ad illuminandum genus humanum processit ex vtero virginis; & deinde mittendo eos in fontem baptismi, quo per Spiritum sanctum totus homo illuminatur & videt.]

Rupertus.
Rupertus (more patrum, qui ad vulgatam tantum adspiciebant) tornatiles, non passiuè, sed actiuè capit, cõtra fontem Hebræum & LXX. & rectam quoque latinitatem. In sequentibus etiam verbis substantiam vsurpat pro hypostasi seu subsistentia.
g Ioan 9. ℣ 6.
h Luc. 18. ℣. 42.

Ad omnia sanè CHRISTI opera hoc referri posse non est dubitandum: maximè tamen pertinet ad opera inuestigabilia illa incarnationis & passionis. ad hoc vltimum non incommodè retulit Philo ille Cyprius; Iam manifestè (inquit) sponsa ex diuinæ scripturæ sententia omnia sua bona à salutifera nece diuinissimi sui sponsi prouenire testatur, cùm per *manus eius tornatiles, aureas ac plenas Tharsis* passionem eius ostendit. Tunc enim CHRISTI manus *tornatiles* factæ sunt, cùm eas pro salute

Philo.

salute nostra crudelissimis clauis in vitæ ligno perforatas extendit; quæ quidem ob diuinissimam puritatem & innocentiam, admirandaque eius opera, iurè *aurea* prædicantur; *Plena* verò *Tharsis*, propter gentium ad se conuertendarum plenitudinem. THARSIS enim conuersio gaudij interpretatur. Cùm enim IESVS in cruce manus suas extendit, tunc ad ipsum summa cum lætitia se conuertit Ecclesia, dicens; *In velamento alarum tuarum sperabo:* [a] & rursùs; *In velamento alarum tuarum proteges me.* [b] Et; *Venite exultemus Domino.* [c] Manus enim suas sponsus, vt auis ad pullos suos protegendos à rapacitate bestiarum, ne diutiùs ab ingluuie dæmonum immanissimorum deuoraremur, expandit.]

Non satis vera Etymologia hac, nisi deducas à THIRSA, quod non placet.
a *Ps.* 60. v. 5.
b *Ps.* 62. v. 8.
c *Ps.* 94. v. 1.

Sicut per *manus* opera: sic per *ventrem*, quæ corporis pars mollissima, & corruptioni maximè obnoxia est; potest intelligi humanitas CHRISTI, fragilitas & mortalitas, quæ tamen nec in sepulcro putrefactioni obnoxia fuit; nec vllo vnquam peccato contaminata. Quia sicut serpens æneus in deserto à Mose exaltatus, figuram quidem serpentis habuit, sed malitia veneni (verba sunt Cassiodori) caruit: sic caro CHRISTI *caro peccati* videbatur, peccati tamen nulla labe fuit adspersa. Idcirco *venter eburneus* vocatur; nam ebur candidum est & solidum; elephas verò, cuius dens est ebur, animal est fortissimum & castissimum. Ideò rectè hîc *eburneus venter sapphiris* exornatur, nempe cœlestibus virtutibus, & diuinis actionibus, Deum in homine latere ostendentibus. [d] Ceterum non dicitur *plenus*, sed *distinctus sapphiris*, vt possit inter sapphiros ebur apparere, siue vt in ebore saphiri cernerentur. Quia sic CHRISTVS, qua Deus, operabatur ea quæ diuinitatis erant; vt nihilominùs non omitteret, qua homo, quæ humanitatem decebant. Sic post Cassiodorum VVilleramus explicat his versiculis;

Cassiodorus.
d *Greg. Honor. Beda, Haym. Cassiod. & alij.*
VVilleramus.

Munera naturæ sua dispertiuit vtrique:
Quippe quod esuriit, sitiit, lassusque quieuit;
Signa patent carnis. vitam dare funera passis,
Imperitare mari, vim dæmoniis minitari,
Ferre medelam ægris; insignia sunt Deitatis.

Hailgrinus.

Præclarè meo animo Hailgrinus notat, his verbis carnem seu humanitatem CHRISTI comparari etiam, imò & præferri, non tantùm hominibus, sed & Angelis. *Venter* ceterorum terreus est, in quo per luxuriam repit ille serpens, cui dictum fuit; *super pectus tuum gradieris* (Gen. 3. 14.) & ideo corruptibilis est. Sed CHRISTI *venter eburneus* est, cum cuius carne nata est virginitas candidissima, sicut cum ebore candor purissimus, CHRISTI venter non terreno luto aspersus, sed *sapphiris*, hoc est, angelicæ naturæ notis decoratus. In angelis enim est, virginitas incorruptibilis, Dei contemplatio iugis, & obediētia nunquam à Dei beneplacito dissidens. tali etiam decore humanitas CHRISTI insignita fuit, Angelicæ conformis excellentiæ. Immo & secundùm vers. LXX. illam superans & excedens. nam illi vertunt, *venter eius pixis eburnea super lapidem sapphirum.* h. excedens & superans angelicam dignitatem.

TROPOLOGIA.

§. 3.
Nyssenus.
e *Iona.* 1. v. 3.
f *Act.* 2. v. 2.
g *Ps.* 47. v. 8.

B. GREGORIVS Nyssen. *Tharsis* mystica notat significata: Aliquando in malam partem sumi; vt cum Ionas dicitur *fugisse in Tharsis,* [e] & cum audis *à spiritu vehementi* (hoc est, Spiritu illo [f] qui Apostolis cum sonitu vehementi in linguis igneis apparuit) *contritas naues Tharsis.* [g] his enim locis sonat vitiositatem. Aliquando verò in bonam partem docet accipi, & virtutem connotare: vt cum vni ex diuinis illis spectris Ezechiel hunc colorem tribuit; *Et species eius, quasi species Tharsis,* [h] & hoc loco. censet itaque hîc *manus* CHRISTI vocari *tornatiles, aureas*; eos qui bona Ecclesiæ ad publicos vsus administrantes, id faciunt ex præscripto CHRISTI hoc est iustitiæ & sinceritatis; quasi torno quodam abradentes omnem curam hominibus placendi, auaritiam, ambitionem, voluptatem, aut commoda propria; ita *vt*, quod vnum in administratoribus Paulus requirit, *fidelis quis inueniatur.* [i] Simile aurum aureo suo capiti. Quàm dissimilis tali manui Iudas erat, qui de loculis Domini sibi furabatur? Præterea dicit esse *manus impletas Tharsis,* lapidibus nempe prætiosis, cœlico colore, & à quibus opera lapidariorum omnis terrestris portio, quæ splendorem impediebat, detrita

h *Nota hoc esse ex Dan.* 10. v. 6.
i 1. *Cor.* 4. v. 2.

trita & absumpta est: sic ait talium fidelium dispensatorum manus seu dispensationem,
omninò remotam animo à cura desideriorum terrenorum, debere tantùm respicere ad
cælestia & æterna, quæ sub aspectum non cadunt. *Ventris* verò appellatione censet signi-
ficari cor; cui, vt in tabulis lectissimis & candidissimis, pulcherrimo charactere, nempe
sapphiris, non atramento, sed spiritu Dei viui inscripta sit lex CHRISTI. Sic enim *ventrem* a *Ierem. 4. v. 17.*
sumi apud Prophetas [a], & ab ipsomet CHRISTO: [b] de his *tabulis cordis*, & his litteris di- *Ezech. 3. v. 3.* b *Ioan. 7. v. 38.*
ctum ab Apostolo; *Epistola CHRISTI estis, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed*
spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed tabulis cordis carnalibus. [c] tabulis puris, fulgidis,
læuigatis. talem enim conuenit esse hanc animi præcipuam partem, vt & clara minime- c *2. Cor. 3. v. 3.*
que confusa diuinorum oraculorum memoria imprimatur, distincta litteris cœlestibus.
Etenim *sapphiri* splendor cæruleus est: quo monemur, vt cor nostrum, ea quæ sursùm in
cœlis sunt, respiciat ac velit; & isthic oculos oblectet, vbi thesaurum suum habet recon-
ditum. Adspectus sapphiri traditur oculos oblectare & reficere: sic nos cœlum adspici-
entes, spes præmij illic repositi haud dubiè non sinet defatigari in mandatorum Dei ob-
seruatione; sed fouebit & recreabit, nouamque alacritatem assiduè in animo generabit.
Hactenùs decerpsi ex Nysseno.

Longè aliter ista membris CHRISTI accommodant Honorius & Guilhelmus;
quorum neuter adhuc typis vulgatus fuit, ideo (quod soleo) dicta illorum ferè verbo
tenùs exhibebo omnia. Honorius igitur, *Manus* exponit operantes: *ventrem* coniuga- *Honorius.*
tos. *Manus tornatiles aureæ*, hoc est, (inquit) bona operantes sunt irreprehensibiles co-
ram hominibus, vt aurum lucentes; quæ manus *plenæ* sunt *hyacinthis*, quia sola spe & de-
siderio cœlestium sunt laborantes, *hyacinthus* quippe lapis est aërei vel viridis coloris, &
cum aura mutatur: tales sunt sancti in virtutibus virentes, & cœlestia appetentes, & mo- *Hoc de viridi*
res pro temporibus mutantes. *Venter* CHRISTI sunt, *habentes vxores tanquam non haben-* *colore non sa-* *tis verum: mi-*
tes, fidem castitatis coniugibus seruantes. Elephas namque cuius os est ebur, castum est *nus, quod de*
animal, & adeò frigidæ naturæ, vt super os eius, id est, ebur, posito gracilimo panno, & *aura.*
super pannum posita pruna, exstinguatur pruna illæso panno. *Venter* talis *distinctus est*
sapphiris; quia similes coniugati, imbuti sunt cœlestibus disciplinis.] prætermisi quædam
quæ de elephanto addit non consentanea experimento.

Nunc dabo quæ Guilhelmus; *Manus* sunt ei, qui piis actionibus insistunt, *operantes* *Guilhelmus.*
bonum quoad omnes, maximè quoad domesticos [d] *fidei*: agit enim in eis, & per eos sponsus. d *Gal. 6. v. 10*
Minùs idoneis contemplari, periculosum est otiari. Cùm ergo oculi, vel labia sponsi esse
nequeant, sint saltem manus sponsi, & *ab auditione mala non timebunt*. Non enim pertine-
bit ad illos, quod ociosis dicetur; *Ite maledicti in ignem* [e] *æternum, esuriui & non dedistis mi-* e *Mat. 25. v. 41.*
hi manducare, &c.

In manibus autem sponsi tria notantur. *Tornatiles* sunt, id est, rectè & probè circi-
natæ, sine tortuositate, asperitate, aut angulis; id est, non tantùm piè, sed iustè ac purè a-
gentes. Ita enim circa indigentium necessitates releuandas desudant; ne, dum illis pro-
spiciunt, per vim aut dolum aliis noceant. Si alios defraudant, vt aliis consulatur; si fe-
nerantur vel furantur, quod in vsus pauperum expendant; tortæ & angulosæ manus
sunt, & proinde CHRISTI *Manus* non sunt, quia *tornatiles* non sunt. Præterea debent esse
aureæ, hoc est, apud Dominum in cunctis actionibus auro caritatis præfulgidæ. Tertiò
debent esse *plenæ hyacinthis*, hoc est, decenti & quasi gemmea quadam actionis specie et-
iam foris coloratæ. Duo enim sunt quæ maximè actionem commendant, animus agen-
tis, & exterior species actionis. Bona intentio commendat opus apud Deum, honesta
operis superficies commendat illud apud homines. Quando nihil est à pietate caritatis
alienum in radice intentionis, & nihil indecens in superficie actionis; tunc *manus* est nō
tantùm *aurea*, sed etiam *plena hyacinthis*, cærulei coloris. quia tunc innotescit hominibus
talium conuersationem esse in cœlis, & in eorum operib. sic glorificatur pater cœlestis.

Sequitur. *Venter eius, &c.* Quid in corpore ventre mollius est? mollis autem est ven-
ter propter molliciem viscerum, quæ continet. In ventre ergo sponsi spirituali signari &
commendari videntur, de quibus ipse ait; *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam*
consequentur. [f] Venter itaque sponsi sunt, quotquot per viscera misericordiæ molles f *Matt. 5. v. 7.*
sunt, cùm aliàs robusti solidique sint. Vnde & venter eius non carneus, sed osseus di-

b citur

" citur. *Venter eius eburneus.* Ebur os elephantis est, in quo potissimùm duo notantur, candor & soliditas. Non aliter enim, qui se fratribus molles per opera misericordiæ exhibent, *venter* sponsi sunt, nisi se aliàs præstent morum nitore candidos, & virtute animi solidos. Quid autem te, ô quicunque aliis misericordiam impendens, & in teipso vitiis eneruiter * defluens; quid inquam putas, aut iactas te esse ventrem sponsi, eo quòd visceribus misericordiæ mollescere videris? fortè propter molliciem viscerum, *venter* dicendus es; sed, fidenter dixerim, *venter* sponsi non es, quia *eburneus* non es, id est, nec cōuersationis munditia nitidus es, nec animi soliditate robustus. Quid enim prodest tibi, quod ad alios viscera habes, cùm ad te ipsum ea non habeas? quod in alios pius es, in te ipsum crudelis existas? *Qui sibi ipsi nequam,* [a] *cui bonus?* Ergo à te ipso incipiens, *miserere animæ tuæ placens Deo,* [b] vt ad alios ordinatè possis misericordiam extendere, & *diligas proximum sicut teipsum.* Nam si teipso neglecto incipias proximis misericordiam impendere, planè nec diligis eos, nec teipsum, cùm scriptum sit; *qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* [c] Si tui rationem habes, misertusque animæ tuæ, proximo misereris; tu eris *venter* sponsi, quia eris *eburneus.* Sed audi, ille quoque est *distinctus sapphiris.* Sapphirus gemma pretiosissima est coloris, quasi cœli purioris. Vnde scriptum est, quod *seniores Israel viderunt sub pedibus Dei, quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cælum cùm serenum est:* [d] Venter itaque sponsi est *eburneus,* eo quòd in se nitorem & soliditatem habet, & ad summum decorem *ornatur sapphiris,* quia exemplar cœli nobis exhibens, cœlesti colore gloriosè refulget. Exemplar cœli exhibet discipulos admonens. *Estote misericordes, sicut & pater vester cœlestis misericors est.* [e] quasi dic. mollescendo visceribus pietatis, estote quasi venter meus, & ad cœleste exemplar, cuius ego specimen vobis præbeo, vos quoque sapphiris fulgete.] *Sic ferè ille.*

* *Sic perspicuè in m.s. codice legitur.*
a *Eccl. 14. ℣. 5.*
b *Eccl. 30. ℣. 24.*
c *Psal. 10. ℣. 5.*
d *Exo. 24. ℣. 10.*
e *Luc. 6. ℣. 36.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. VERBA sunt DEIPARÆ filium laudantis. mater filio similis; quia quæ de filio dicta, etiam matri optimè conueniunt.

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* PERGIT Honorius cœlestium animarum choros recensere: sextus (ait) ordo est militum Ecclesiam armis defendentium, qui per *manus* ostenditur; " cuius opera *auro* & *hyacintho* assignantur, quia tempore pacis puritate, tempore belli discretione decorantur. Septimus ordo est coniugatorum, qui per *ventrem* intelligitur; qui *ebori* vel *saphiro* similis scribitur, quia pudore & cœlesti desiderio insignitur.] *Philo.* Quisquis ergo (verba sunt Philonis) CHRISTI IESV munerum & gloriæ particeps esse desiderat, is saphiro lapide quoad fieri potest se honestissimè adornet, vt vel in hac corruptibili carne ea omnia sanctissimè operetur, quæ quasi eburnea opera cœlesti regiæ futura sunt ornamento, nec vnquam sunt peritura.

VVLG.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.	
Crura illius colūnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas: species eius vt Libani, electus vt cedri.	*Crura eius columnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas: species eius, vt Libanus, electus sicut cedri.*	" Vers. 15. " " "

LITTERA.

A Capite, membrorum summo, tandem ad pedes eorumdem imum descendit. *Crurum* nomine tibias & femora complectitur, eaque laudat à candore, robore, plena succo soliditate; pedes autem à munditia, & parendi promptitudine ac facilitate. in lapidibus enim, nihil marmore solidius, plenius, robustius; & albo, nihil candidius: in metallis, nihil auro purius aut ductilius. Singulorum postea membrorum descriptioni, laudem totius corporis adiungit, pulchritudini illius vniuersæ ante oculos proponendæ accommodatissimam. § 1. VERBA SPONSAE.

COLVMNAE] subaudi, *vt*; quod frequentissimum.

MARMOREÆ] loquitur de alabastrite, vel alio albo; quale ex Paro insula. Sanè Aqu. & Symm. vertunt, *Paria*. sic ille Poëta albo vultu quandam ornat,

Caduntur Pariis qualia saxa iugis.

quod de Pario more verum ex Plinio, Sidonio & aliis, olim docui *Comment. in Hippolyt. Senecæ*. Heb. hoc loco est SES. cum gemino SIN; quod suspicor album candidumúe significare. sed nostrum id materiæ candidæ accommodare, quæ rei de qua agebatur magis conueniat. nam Gen. 41. v. 32. & Prouerb. 32. v. 22. *byssum* vertit, hîc autem *marmor*, vt & Esther. I. v. 6. optimè. שש

FVNDATÆ] innixæ. מד

AVREAS] auri optimi. PHAZ. vt supra. ברוח

SPECIES EIVS] MARE significat aspectum passiuè. Dicit itaque totum vultum & corporis habitum, instar Libani montis aspectu iucundissimum esse; & decorè procerũ præ ceteris hominibus: sicut cedri reliquis eminent arboribus. Nam Hebræis *electus* significat procerum; sicut *bonus*, pulcrum. Sic in Regum Historia Saul dicitur *electus* & *bonus*:[a] & additur ratio, quia *ab humero sursùm eminebat super omnem populum, & non erat in Israël eo melior.* hoc est, corpore pulcrior & robustior. nam certè animo melior tunc Samuel erat, fortassis & alij. Sicut ergo BAHVR (per Heth) *electus*, procerum; sic TOB, *bonus*, pulcrum denotat: vt apud veterem poëtam, a 1. Reg. 9. v. 2. " בחר טוב

Quem bonum facit barba. h. pulchrum. Porrò, distinctio illa peculiaris Nysseni; *species eius vt Libanus electus, vt cedri.* ceteris Patribus & versioni nostræ, & fonti, non cõuenit. Nicephorus docet staturam CHRISTI Domini fuisse palmorum septem, nec arduo vel extento nimis corpore fuisse: quæ circumfertur mensura valdè proceros homines æquat, me quidem fermè palmo superat. Vide quæ dicta super v. 10. §. 2. ad illud, *Electus ex mill.*

Per *crura*, cum Theodore. & Hailgrimo, censeo significari geminam virtutem sponsi, nempe fortitudinem atque perseuerantiam; quæ, sicut *tibia* corporis, sic istæ omnium virtutum ac operum sanctorum compagem sustinent. fortitudinem illam mirè exhibuit in seipso, Diabolum & mundum vincendo, & exhibet quotidie nobis, quibus dixit; *confidite quia ego vici mundum.*[b] Perseuerantiam totius vitæ, laboribus, incommodis, iniuriis maximis æquanimiter perferendis, ostendit. Ideo meritò *columnis marmoreis* comparat, iisque *albis*; propter sinceritatem ab omni hypocrisi prorsùs alienam. §. 2. MENS VERBORVM. b Ioã. 16. v. vlt.

Deinde obſeruo diſſimilem eſſe ſtatuæ, quam vidit Nabuchodonoſor, cuius pedes erant teſtacei, ſicque in peius deſinebat, quod proprium omni mundanæ gloriæ, terrenæque potentiæ: contra tibiæ ſponſi *marmoreæ* fulciebantur *pedibus aureis* (hos *baſes* vocat) hoc eſt, innitebantur ſapientiæ & charitati puræ putæ; quibus legiſlationis, & prædicationis ſuæ munus alacriter obiuit; quam etiam Apoſtolis, & ceteris mẽbris ſuis largitus fuit, & commendauit. fortitudo fundatur in ſapientia, ne ſe præcipitet. Perſeuerantia fulcitur à charitate, ne concidat & deficiat.

Tertiò totus quantus eſt, vita, moribus, virtutibus, operibus, ſimilis eſt virenti, florido & amœno *Libano*. [a] Et ſicut vnus Libanus materiam ſuppeditauit corporali Salomonis templo; ſic templo ſpirituali, quod Deus cœpit condere, iam ex quo primum hominem creauit, omnem materiam vnus Saluator noſter IESVS ſuggerit. vnus hic producit, alit, ſuſtinet, & perficit, quicquid ad hanc ſtructuram neceſſarium eſt, vt docet B. Paullus *toto cap. 4. ad Epheſios, maximè v. 16.* cùm ſcribit; *veritatem autem facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia, qui eſt CHRISTVS: ex quo totum corpus compactum & connexũ per omnem iuncturam ſubminiſtrationis, ſecundùm operationem in menſuram vniuscuiusq; membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſui in charitate.*] Item ſicut in Libano innumera ſunt arborum genera; ſi quis vnam ex illis videat, putat eam eſſe præſtantiſſimam; ſed mox incidit in aliam præſtantiorem, & ſic vltra procedens ſemper maximè admirandas inuenit arbores: ſic in ſponſi virtutibus & operibus vſu venit.

a Placet hac expoſitio vtriq; Gregor. Philoni, Iuſto ac aliis hic.

Poſtremò additur; *electus vt cedri*, quia ſicut cedrus alias arbores Libani excedit celſitudine, rectitudine, bono odore, & incorruptibilitate: ſic ſponſus omnes Eccleſiæ militantis & triumphantis angelos, ſanctoſque ſuperat, meritis, gloria, conuerſationis ſanctitate, intentionis puritate. ſoli enim *ipſi gratia ad menſuram data non fuit.*

TROPOLOGIA.

§. 3. *Ambroſius.*

D. Ambroſius. *ſerm. 5. in Pſal. 118. crura* hæc interpretatur præcipua CHRISTIANÆ doctrinæ fulcra; *columnas* Eccleſiæ Apoſtolos; *baſes* verò ſanctũ Dei timorem, in quo fundati illi erant. Paullus enim dixit de Petro Ioanne & Iacobo, eos viſos eſſe *columnas Eccleſiæ*. [b] ſicque vult Ambroſ. quicunque hoc ſæculum vicerit, eum fieri *columnam* Dei, quam confirmat, qui dicit; *Ego confirmaui columnas eius.* [c] Baſim verò *auream* eſſe timorem diſciplinæ, *qui initium ſapientiæ eſt.* [d] mox multis confirmat hunc ſanctum timorem eſſe baſim ceterarum virtutum. Eum lege ſi lubet. De columnis illud à Nyſſeno mutuatus fuit.

b Gal. 2. v. 9.
c Pſ. 74. v. 4.
d Pſ. 110. v. 10.

Nyſſenus.

Sed Nyſſenus *baſim* illam *auream*, ipſaque *crura*, luculentius adhuc interpretatur. oſtendit enim vnumquemque fidelium poſſe CHRISTIANÆ Eccleſiæ corporis *crura* fieri. *fundamentum* Eccleſiæ *nemo poteſt* (ait Apoſtolus) *aliud ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt CHRISTVS.* [e] Chriſtus autem (ait Nyſſenus) veritas eſt, in qua crura fundantur. Multæ quidem ſunt columnæ, ſingulæ videlicet virtutes, lege & prophetis comprehenſæ: ſed tamen duæ columnæ huic ædificio ſuſtinendo ſufficiunt: illæ nempe à quibus ipſe ſponſus dixit *legem & prophetas pendere*, [f] charitatem Dei & proximi. Perinde enim eſt dicere aliquid ab alio ſuſtineri, atque aliquid ab alio dependere. Sponſa nunc ſignificat ab iiſdem illa ſuſtentari. Quod etiam D. Paullus confirmat, dum quaſi domũ quæ CHRISTVM excipiat magnum illum Timotheum [g] exſtruit; duas in illo columnas ſtatuit, alteri *Fidei* nomen, alteri *conſcientiæ* indit; per fidem, intelligens primum illud præceptum magnum, dilectionem Dei; per conſcientiam, alterum illi ſimile, dilectionem proximi. His ergo duab. columnis fultam eſſe Eccleſiam, has autem *aureo* illo *baſis fundamento* inniti; quod fides eſt; immobilem immutabilitatem & conſtantiam in omni bono animis indens. Et has omnes laudes ſummatim, quaſi paucis verbis repetere, quando vniuerſam eius pulchritudinem, *Libano, eiusq; cedris* comparat.] Multa mox ſubdit Nyſſenus de duplici Libano, vno reprobo, alio electo: illum docet eſſe Satanam, hunc verò Deum verum. illa meditatio inde orta, quod adiectiuum *electus*, coniungebat cum *Libano*; non verò cum *cedris*: quæ diſtinctio, vt eſt ei peculiaris, ita minimè probanda videtur.

e 1. Cor. 3. v. 11.
f Mat. 22. v. 40.
g 1. Tim. 1. v. 19.

Leuicula quoque est etymologia crurum à currendo hoc loco, quam tradit Guilhelmus; sed ea prætermissa, grauis est tropologia, qua docet per *crura* significari eos in quibus, vt in membris suis sponsus *currit ad brauium supernæ vocationis*. Ipse vt Deus est *brauium* benè currentium; ad quod dum currunt eius membra; ipse vt homo currit in eis. Brauium quidem vnum est, quia Deus vnus est, sed tamen non est vnius. Non enim sicut *in stadio* sæculari *omnes quidem currunt*, [a] *sed vnus*, qui primus ad calcem peruenit, *accipit brauium*; ita fit in stadio, quod Deus mensus est nobis, in quo vult omnes benè currentes accipere brauium, etiamsi alius alium subsequatur. Paullus enim ad crura sponsi se pertinere insinuans ait; *Ego sic curro, non quasi in incertum*; [b] & quia volebat omnes homines esse sicut seipsum, aliis quoque dicebat: *Sic currite, vt comprehendatis.* [c] Quid est, *sic curro*, &, *sic currite*? vt ego constanter & directè curro, sic vos nec cursum abrumpite, nec à recto deuiate. hoc decet *columnas marmoreas*. quid columna rectius? quid marmore fortius? Qui per diuerticula currunt, vel in cursu lapsi aut desides subsistunt, non nisi difficulter, & serò ad metam perueniunt: Electi ergo currunt indefesse & indeflexè. Harum columnarum *basis aurea*, est diuina prædestinatio; cui proculdubio humana iustitia siue fortitudo innitens, ad perpetuam soliditatem stabilitatemque fundatur. Vnde Apostolus; *diligentibus* (inquit) *Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundùm propositum vocati sunt sancti.* [d] Porro si hanc basim auream columnæ, proceræ quantumlibet robustæque, non habeant, ad hoc tantùm surgunt vt cadant,

Tolluntur in altum Vt casu grauiore ruant.

Est quidem vna basis, super quam omnes columnæ non ruituræ fulciuntur: & tamen plurium numero *bases aureæ* dicuntur; quoniam basis eadem, ita singulas columnas fulcit, vt vniuscuiusque columnæ basis non communis, sed propria ac sua videatur: Ita vna eademque gratia prædestinatrix singulis prædestinatorum suorum roborandis & conseruandis intendit, quasi singulis propriè deputata, & relictis aliis, vnicuique illorum tota foret collata.

Sequitur; *Species eius vt Libani, electus vt cedri.*] Eximia planè species eius est tam in se quàm in membris. In seipso est *speciosus forma præ filiis hominum*; in membris autem, *species eius vt Libani*: Libanus mons Phœnicum altissimus, qui interpretatur candor vel thus, personam nostri redemptoris significat; qui nimirum altissimus est, per singularē excellentiam; mons candoris, per singularem natiuitatis & conuersationis munditiam; & mons thuris, per singularem virtutum fragrantiam. In seipso est Libanus, quia excellenter candidus, & mundus; ita vt nec candidatus, nec mundatus. In membris eius *species* est *vt Libani*; quia si CHRISTVM consideres in membris, ita mundus est, vt mundatus; ita candidus, vt candidatus; est *vt species*, quia ad similitudinem eius membra eius respondent quantùm possunt, & catenùs eius membra sunt, quatenùs sui capitis similitudinem trahunt, & eatenùs candida sunt, quatenùs de plenitudine candoris eius accipiunt; eatenùs membra singulariter candidi sunt, quatenùs candidantur. *Species* ergo *eius vt Libani*, hoc est, species membrorum eius vt species eius, quia in mēbris eius decentissimè exprimitur species eius, non quidem ad æqualitatem; *quis* enim vel *in nubibus æquabitur* [e] *Deo?* sed ad quandam conformitatem. Vnde subditur, *electus vt cedri*, in se ipso quidem vt dictum est, *electus ex millibus*; in membris autem; *electus vt cedri*. Quid aptiùs per proceritatem & imputribilitatem cedrorum, quàm magna illa sublimitas, & stabilitas sanctorum innuitur Angelorum? has enim cedros Propheta notabat; cum de rege Assyrio in figura præuaricatoris angeli aiebat; *cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei.* [f] Mons Libanus profert cedros, quia nimirum ab illo est omnis sublimitas, de quo Apostolus; *in ipso* (inquit) *condita sunt vniuersa, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates,* [g] & paulò post, *omnia* (inquit) *in ipso, & per ipsum creata sunt, & ipse est ante omnes, & in ipso omnia exstant, & ipse caput corporis Ecclesiæ.* Sponsus igitur cœlestis, qui seipso est *electus ex millibus*, id est, ex omnibus tam Angelis quàm hominibus, vt præclarum illud humanæ redemptionis opus patraret, in membris suis est *electus vt cedri*: quia nimirum eos quos elegit ex genere humano, ad æqualitatem & consortium Angelorum elegit. Nam in Euangelio illos, qui digni habebuntur sæculo illo, & resurrectione ex mortuis, *Angelis* dicit *æquales futuros*: [h] ita enim

Guilhelm.

a 1. Cor. 9. v. 24.
b d. c. 9. v. 26.
c d. v. 24.
d Rom. 8. v. 28.
e Psal. 88. v. 7.
f Ezech. 31. v. 8.
g Coloss. 1. v. 16. & 18.
h Mat. 22. v. 30.

„ membra eius per gratiam trahunt similitudinem capitis sui, vt per eam non ipsi, sed san-
„ ctis angelis coæquentur in fœlicitate perenni.] Hactenus ex Guilhelmo Tropologia ad Anagogen vsque perducta.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. Nondum hîc alia se offert, quàm qualis *vers. 14. §. 4.*

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* HONORIO in cœlis *octauus* ordo est agricolarum, qui per *crura* notatur, & *columnis* vel *marmori* comparatur, quia rectitudine & stabilitate hominum fulcitur: *nonus* ordo est, virginum, qui per *speciem*, id est, pulchritudinem exprimitur, qui *Libano & cedro* adæquatur, quia candore castitatis, & odore actionis adornatur.

Nyssenus. Possemus etiam pauxillula mutatione, quæ de Libano Nyssenus disseruit, ad Anagogen transferre; & dicere CHRISTVM Dominum *Libano* conferri, per *Libanum* autem significari regnum cœlorum; propter sanctorum Angelorum ordines diuersos, & sanctorum quoque turmas, æternùm illic virentes & florentes: verùm quia CHRISTVS Dominus præcipua cedrus Libani cœlestis est, & tamen *Libanus* dicitur: ideò etiam Diabolus mali Libani cedrus præcipua est, & tamen ipse quoque *Libanus* vocatur. Malus ille Libanus, Princeps superborum, in vltimo iudicij die, *perinde ac vitulus vnà cum cedris suis,*
a Psal. 28. v. 5. „ *confringendus est*, teste Dauide; [a] tunc *Libanus* ille vnà *cum sublimibus suis corruet*, teste Isa-
b Isa. 10. v. 34. „ ia; [b] tunc *exibit ignis, & deuorabit* [c] *cedros Libani*: omnes nempe, quos in vita *operuit* ma-
c Iud. 9. v. 15.
d Abac. 2. v. 17. li illius *Libani iniquitas*: [d] hoc est, quotquot diaboli vestibus & synthesi fuerint ornati.
e Ps. 91. v. 13. „ Contra quotquot Libanum nostrum CHRISTVM induerint; illi *sicut cedrus Libani* [e] *multiplicabuntur* gloria & benedictione; & *species* illorum futura *sicut Libani*, vt hîc dici-
f Esa. 35. v. 2. „ tur; *gloria Libani dabitur eis.* [f] videte nunc ex Nysseno, quomodo malus ille sit etiam Libanus. CHRISTVS verus & propriè dictus est Rex: tamen malus ille, mundi Dominus, rector tenebrarum, regium sibi nomen vindicat. Legiones Angelorum sunt apud verum Regem; & malorum item geniorum legiones apud hunc tyrannum. *Principatus,*
g Coloss. 1. 16. & 2. 11 Ephes. 1. 21. *virtutes, potestates* [g] subsunt Regi regum, & Domino dominatorum: item & alter ille (quemadmodum docet Apostolus) [h] habet *principatus, potestates, virtutes*, quæ abroga-
h Rom. 8. v. 38. & 1. Cor 15. v. 24. buntur; cùm malum in nihilum redigetur. Apud Esaiam sedet Rex gloriæ sublimi ac eleuato in solio: [i] itidem ille *solium* suum *supra cœli sidera collocaturum* se profitetur, [k] ita
i Isa. 6 v. 1. *vt sit similis altissimo.* Habet vniuersi Dominus in ampla domo sua *vasa electionis*: itidem
k Isa. 14. v. 13. ille *vasa iræ* habet *comparata ad interitum.* Vitam denique & pacem bonis per Angelos suppeditat Angelorum Dominus: etiam ille furorem, & iram, & afflictionem per Angelos sceleratos immittit; & in fine sæculi, vnà cum sceleratis suis Angelis, *in stagnum ignis & sulphuris* immittetur.

VVLG. EDIT.

Guttur illius suauissimum,& totus desiderabilis: talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Ierusalem.

EDIT. LXX.

Guttur eius dulcedines: & totus desiderium. Hic fraternus meus, & hic proximus meus filiæ Hierusalem. Vers. 16.

LITTERA.

A Corporis habitu ad vocem transit, denique per anacephalæosin concludit descriptionem sponsi; & sic artificiosissimam sponsi imaginem sigillatim ostensam iterùm inuoluit. Per *guttur*, non partem ipsam corporis, sed vocem & eloquium significari fatentur omnes; quæ in CHRISTO supra *mel & fauum* dulcia fuêre. Hebræus efficaciter; *palatum eius dulcedines*. CHEKH, (per Heth & CAPH) propriè palatum significat, sed sumitur pro gutture. sensus est; singula verba, singulæ sillabæ, quidquid loquitur, melle & venustate redundat; est dulcissimũ auditori ruminãti. §. 1. VERBA SPONSAE. חך

TOTVS DESIDERABILIS] Hebr. est; *totus desideria*. q. d. frustrà singulis immoror, nihil in eo reperias; quod non omnium amores conciliet, & desiderium excitet, quia totus est gratia. D. Hieronymus *lib. 1. contra Iouinian.* vertit; *gustus eius dulcedines, & totus concupiscentia*. gustum dicit alludens ad illud; *gustate, quia suauis est Dominus.* [a] concupiscentiam dixit; vt energiam vocis ἐπιθυμία, meliùs explicet: noster vocem hanc vitauit; quæ solet in malum capi. de re verò, sic Nyssenus; quia eius fruitio cupiditatem satietate non imminuit, sed multò magis desiderium, per expetitorum participationem, alit: propterea dixit, nihil esse aliud quàm *desiderium*, quasi quadam definitione pulcritudinem quæsiti hac voce describens. Quàm beata sunt illa membra, per quæ totum nihil nisi desiderium sit; quæq; per absolutã in omni bono perfectionem, efficiant amabilem quandam ex omnibus temperatam venustatẽ? ita vt vniuersum non modò quod oculos attinet, quod manus, quod cincinnos; sed etiam propter pedes, crura, guttur denique sit desiderabile: neque membrum vllum, in hac pulchritudinis excellentia, deteriore sit conditione, quàm cetera?] sic ille. nonne meritò vt caput, sic totum quoq; corpus, sphæræ auri obryzi comparemus?

a *Psal 33. v. 9.* *Nyssenus.*

TALIS] eum igitur, quem tàm impotenter amo, poteritis hisce notis & indiciis dignoscere à ceteris. cogitate num indignus sit; quem tàm sollicitè quæram, & cuius gratia mihi vestram operam impendatis.

Per *guttur*, nouum testamentum intelligunt tres illi Patres apud Theodoretum; Philo quoq;, & Gregor. in hoc aiunt, nobis loqui CHRISTVM, & verba illius intelligenti saccaro omni & dulciariis esse dulciora, eo quòd continuam contineant promissionem, adoptionis filiorum Dei, iustificationis, remissionis peccatorum, admissionis & introductionis in regnum cœlorum. Quale illud? *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* & illud? *venite ad me qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* & illud; *sinite paruulos venire ad me.* & illud; *confide filia.* & illud; *Ego oraui pro te, vt non deficiat fides tua.* & illud; *volo, sanare:* & illud; *tolle grabatum tuum*, & deniq; cuncta CHRISTI verba talia fuere: etiam hostibus fatentibus, *nunquam sic locutum esse hominem*; [b] confirmante muliere, quæ exclamauit; *Beatus venter, qui te portauit, & vbera quæ suxisti*: [c] & attestante Beato Petro, *quia verba vitæ habes.* [d] Deinde nonne *totus desiderabilis*; qui, vt Deus, est omnium creator & conseruator, pater & nutritor; vt homo, redemptor, saluator, magister, legislator, pastor, ostium vitæ, panis viuus, & quid non? Sanè vocatur à Prophetis, *desideratus cunctis gentibus*, & *desiderium collium æternorum*, Agg. 2. v. 8, Gen. 49. v, 26. Est ipsa suauitas & desiderabilitas: quia quicquid suaue aut

§. 2. SENSVS VERBORVM.

b *Ioan. 7. v. 46.* c *Luc. 11. v. 27.* d *Ioan. 6. v. 48*

desiderabile; id, tale vt esset, ab eo mutuatur, &, nisi ab eo sumeret, tale non esset: quicquid ab eo seiunctum est, in quocunque suauitatis eius inest nihil; id quoque nihil in se habet, propter quod amari vel appeti mereatur.

a lib. 3 de fide cap. 5. *Ambrosius.* De CHRISTO agens D. Ambros.[a] de quo alio (inquit) potuit Ecclesia dicere, *Fauces eius dulcedines, & totus desiderium?* & *epist. XI. ad Irenaum*, quot in vno sponso nobis bona sint, quàm ille sit desiderabilis, multis ostendit.

Rupertus. AMICVS] nisi transposita sunt verba Ruperti, videtur significare, priore loco legendum, *amicus* quàm *dilectus*: non tamen hoc vult; sed tantùm, fuisse priùs amicum, quàm dilectum, sed dilecti vocem præponi, quia illæ interrogarant; *qualis est dilectus ex dilecto?* quod mihi nimis subtile videtur, nec satis solidum: nec fauent, vel fons Hebræus, vel versio LXX. verum quidem, nos dilectione & amore à sponso præuentos: sed vt prior amauit, sic etiam prior dilexit.

Guilhelmus. Guilhelmus ista lautiùs accepit, & confert *guttur* CHRISTI cum eloquio hominũ ceterorum. Moses (ait) & ceteri prophetæ nihil æternum promittebant, & ideo *guttur* " *suauissimum* non habebant. Sobriis quippe, atque prudentibus animis exigua poterat es- " se suauitas in pollicitatione rerum post modicum amittendarum: & propterea sacris " verbis Moysis & Prophetarum languidè alliciebantur, dicebantque; Num pro talibus " seruiendum est Deo? *anima nostra arida est*, & nihil aliud audiunt aures nostræ, nisi pro- " missionem rerum temporalium. *anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo.* Ast *vbi venit* " *plenitudo temporis*, missus in mundum Dei filius; mellito gutture *eructauit verbum bonum*, " verbum vitæ, quod tot iusti audire voluerant, & non audiuerant: verbum, sobrias piasque " mentes afficiens, & alliciens, oblectans atque demulcens, & ob hoc verè *guttur illi-* " *us suauissimum.* Nullus audiuit eum aliquid transitorium, sicut nec Moysen aliquid ætər- " num, in præmij taxatione ponentem: sed tamen, ne terrerentur infirmi, nihil de corpo- " ralibus subsidiis audientes, ea quæ Moyses posuerat in præmio, ipse posuit in adiectione; b Matt. 6 v. 33. " quæ Moyses promiserat deuotioni & labori, quasi mercedem reddendam, promisit ipse " saluo redemptionis pretio pro tempore adiicienda; *quærite* (inquiens) [b] *primùm regnũ* " *Dei, & hæc omnia adiicientur vobis.* In promissione ergo æternorum exhilarabat pietatem, " in verbo autem adiectionis temporalium consolabatur infirmitatem. Denique audien- " tes hæc homines, quorum tangebat Deus corda, cum hilaritate aiebant; *Nunquam sic lo-* c Ioan. 7. v. 48. *cutus est homo, sicut hic loquitur.* [c] Nunquam, quia nec magnus ille Moyses, quicquam hu- " ius suauitatis eructauit. Dicatur ergo propter honorem Moysis, quod guttur eius suaue " sit; verùm guttur sponsi suauius, imò suauissimum, quod *eructauit verbum bonum*, (hoc " est, ex idiotismo, optimũ.) Et ne minutatim tantùm commendet, subdit quid vniuersũ.

" *Et totus desiderabilis.* Totus CHRISTVS, Deus & homo est. non ita totus, vt ex par- " tibus, non enim Deus & homo partes sunt CHRISTI: sed totus CHRISTVS, Deus & ho- " mo, quia in vnitatem personæ, semper plenæ atque perfectæ, pro salute multorum, as- " sumptus est homo. *Totus* ergo est *desiderabilis*, id est, in diuinitate simul & in humanitate. " Quippe in humanitate, plenitudo redemptionis & salutis est, in diuinitate verò eius ple- d 2. Cor 3. v. 5 nitudo diuinitatis. *Omnis itaq. sufficientia* [d] *nostra* in ipso: & propterea nihil desiderabile " præter ipsum. desideratur in eo quòd homo, ad salutem: desideratur verò in eo quòd " Deus, ad beatitudinem. desideratur in humanitate ad remedium: desideratur verò in " diuinitate ad præmium. *Solus* igitur *desiderabilis* est, sed *totus*; quia plenissimè solus suffi- " cit, sed non nisi totus. quippe in eo quod homo, sufficiens hostia est pro peccatis; in eo " quod Deus, plenissima merces pietatis; in eo, inquam, quod homo, purgatio peccato- " rum; in eo quod Deus, finis bonorum desideriorum.

" *Talis est dilectus meus*, in se & in membris, qualem vobis depinxi. sed nunquid dile- " ctus meus, & non ego dilecta eius? absit. *Dilectus meus*, & ipse est diligens meus, *ipse est a-* " *micus meus filiæ Ierusalem.* diligitur à me, & diligit me, & non solùm respondet dilectio- " ni meę, sed etiam longè supergreditur eam diuina dilectione: vnde nec audeo dicere me " amicam eius, cùm fiducialiter dicam eum amicum meum. Nomine quippe amicitiæ " non quilibet, sed excellens amor notatur; & nomine *amici* vel amicæ, non quilibet vel " quælibet, sed excellenter amans. sciens itaque quod ipse super excellenter me amet, lon- " gè impar sum in amando; & ad memoriam diuinæ eius circa me dignationis stupore ex-

pauescens,

pauescens, ipsum quidem hilariter amicum voco, me autem humiliter amicam taceo; quod ipse tamen sæpiùs me in hoc carmine nuptiali appellare dignatur. Verùm quia in conscientia mea abundantius est, quod erat in conscientia Petri dicentis; *Domine tu scis, quia amo te*, [a] quamuis me amicam non audeam appellare, amantem tamen pia fiducia dixerim; ideoq; ipsum qui *est amicus meus* dilectum appello meum; non simpliciter dilectum à me, sed *dilectum meum*: quod vtique vim eximij amoris magis insinuat] *Hactenùs Guilhelmus*. a *Ioan.* 21. v. 15.

Rupertus quoque de sponsi formositate multis disserit, & Moysi eum præfert, & diaboli picturis, hanc imaginem nostram opponit. verba eius sunt; Quo potuit modo sermo descripsit, virum amabilem, dilectum, desiderabilem. Non talis pictura hæc, qualem aspexit illa non mater nostra, illa Ierusalem terrena, imò nō Ierusalem, sed Ooliba soror, eius quæ dicebatur Odolla, de qua sic scriptum est in propheta Ezechiele; [b] *cumq; vidisset viros depictos in pariete, imagines expressas coloribus, & accinctos baltheis renes, & thiaras tinctas in capitibus eorum, formā ducum omnium, similitudinem filiorum Babylonis, terraq; Chaldæorum, in qua nati sunt; insaniuit super eos concupiscentia oculorum suorum, & misit nuncios ad eos in Chaldæam.* Non inquam talis pictura hæc: veruntamen æmulamini in meliùs visum illum & concupiscentiam illam. *Humanum dico*, ait quidam amicorum, [c] *propter infirmitatē carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete mēbra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Et ego vobis dico, sicut illa non Ierusalem, sed Oo liba exhibuit oculos suos videre viros depictos in pariete, videre imagines Chaldæorum expressas coloribus, videre baltheos eorum, thiaras eorum, & formas eorum: ita nunc exhibete oculos vestros, oculos interiores, videre dilectum hunc, videre aureum caput eius, nitentes oculos eius, reuerendas genas eius, candida & gratiosa labia eius, tornatiles & aureas manus eius, eburneum & sapphiris distinctum ventrem eius, rectissima crura eius, & tangite suauissimum guttur eius, iuxta illud; *Gustate & videte, quia suauis est Dominus.* [d] De omnibus iustum iudicium iudicate, videlicet quòd iste multo melior sit Moyse: hoc enim postulabat ipse cum diceret Iudæis; *si circumcisionem accipit homo in Sabbato, vt nō soluatur lex Moysi: mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Nolite iudicare secundùm faciem, sed iustum iudicium iudicate.* [e] Nam illi quidem locutus est Deus, & ex collocutione Dei facies eius splenduit: [f] sed nō *caput aureum*, non *manus aureas & tornatiles* habuit, id est, non Deus & homo, sed tantùm homo fuit: & hoc ipsum, quod splendida facta est facies eius, quod aliqua operatus est qualibuscumq; manibus; *de plenitudine* huius accepit, sicut & omnes alij. [g]]

Rupertus. b *Ezec.* 23. v. 14. c *Rom.* 6. v. 19. d *Psal.* 33. v. 9. e *Ioan.* 7. v. 23. f *Exod.* 34. v. 29. g *Ioan.* 1. v. 16.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Nyssenus.*

NYSSENVS; Partem (ait) quæ sub mento est, *guttur* appellare consueuimus: à quo sonum conformari tradunt, dum allabitur huc quadam cum illisione spiritus ex arteria. Quare cùm faui mellis sint præclari sermones, & sermonis sit instrumentum vox, cuius ortus est è gutture; fortassè ministros & interpretes sermonis, in quibus CHRISTVS loquitur, hac voce qui significari cogitat, à vero non aberrabit. Nam & magnus ille Ioannes, rogatus quis esset; *vocem* se appellauit, [h] quippe qui VERBI præcursor esset: & B. ille Paullus *documentum* [i] *edebat loquentis in se CHRISTI*; cui quia vocem suam locauerat, nihil nisi dulcedo erat per ipsum loquens. Omnes itidem vates, quia spiritui sonum in eis edenti membra sua vocalia concesserant, nil nisi dulcedo erant, mel diuinum è gutture suo, velut è quodam fonte, promentes; quo quidem & Reges, & priuati homines salubriter vtuntur; cuius fruitio cupiditatem &c.] vt superiùs §. 1. adscriptum.

h *Ioan.* 1. v. 23. i 2. *Cor.* 13. v. 3.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

Vide v. 14 §. 4.

ANAGOGE.

§. 5. *Rupertus.* SEQVENTIA Ruperti continent aliquid anagogicum; *Guttur* dilecti experimentum est diuinæ dulcedinis, quæ nondum apparuit: sed in futuro reseruatur, in remunerationem præsentis fidei ac dilectionis, quemadmodum ipse dilectus dicit: *Qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum.*[a] Guttur eius *suauissimum* dicit, & non dicit quàm suaue, vel cui simile sit. ceterorum singulis quædam similia apposuit, videlicet capiti *aurum optimum*, comis *elatas palmarum*, oculis *columbas super riuulos aquarum*, genis *areolas aromatum*, labiis *lilia*, manibus *tornum & aurum cum hiacinthis*, ventri *ebur distinctum sapphiris*, cruribus *columnas marmoreas cum basibus aureis*: porro *guttur* (vt iam dictum est) nulli rei simile, sed tantummodò *suauissimum* dixit: vt per hoc recogites ineffabilem atque inæstimabilem esse internam dulcedinem diuinitatis, vt meritò dictum sit illud, *quod Deus diligentibus se præparauit, quale*[b] *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.* Sed quia nec ceterorum, de quibus iam dictum, similitudines sufficientes sunt; vno dicto supplere contendit defectum totius sermonis dicendo; *Et totus desiderabilis.* Verè *totus desiderabilis*, & semper desiderabilis, quia cùm habetur, tunc magis desideratur, estque visio eius in desiderio, desiderium in visione, sicut scriptum est; *in quem desiderant Angeli prospicere.*[c]] Et nos id ardenter non desideremus? cur, nisi si animales, non spirituales, sumus? nisi quia animalis noster homo non sapit quæ spiritûs sunt?

a Ioan. 14. v. 12. — b Esai. 64. v. 4. 1. Cor. 2. v. 9. — c 1. Pet. 1. v. 12.

Honorius. Honorio Augustodunensi *Decimus* ordo est continentium, vel orantium: qui per *guttur* ostenditur, & suauitati assimilatur; quia munda vita & sancta orationis suauitas Deo comprobatur. Et neminem moueat (ait) quod idem sensus scripturæ, nunc illis, nunc aliis ascribitur, quia per hoc maximè vnitas Ecclesiæ commendatur; cùm nunc de Prælatis ad subditos, nunc de subditis ad prælatos vel ad alios transfertur. Præterea notandum, quod superiùs Ecclesiæ in persecutione militanti, septem ordines electorũ per septem membra corporis adscribuntur: huic verò Ecclesiæ in pace degenti, decem præscripti ordines assignantur: quia & illa septem donis Sancti spiritus armata, contra persecutores pugnauit; & ista, decem præceptis legis armata contra vitia, pro denario vitæ, dimicauit.]

SECT. VI.

SECTIO VI.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 17. VERBA ADOLESCENTVLARVM, SODALIVM SPONSAE. Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quo declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.	*Quò abiit fraternus tuus pulchra in mulieribus? quo respexit fraternus tuus? & quæremus eum tecum.*

LITTERA.

§. 1. ABIIT. LXX. ἀπῆλθεν. Aquila, ἐπορεύθη. Symm. ἀνεχώρησεν. sed pro eodem sumenda, *abiit, iuit, recessit.* Quod verò sequitur; *declinauit.* LXX. ἀπέβλεψεν, *aliò oculos conuertit, te adspicere desiit, auertit abs te oculos, videre te desiit*; eodem recidit quo nostrum *declinare*; quod mihi magis placet, quia est quasi lenitio dicti prioris. *Quo abiit?* non dicimus (aiunt) in perpetuum abisse, sed ad modicum aliò declinasse mox te inuisurum.

ET QVÆREMVS TECVM. affirmatio est; si nobis locum indicaris, confestim eo nos vna. quare distinctionem illam codicum: *quo declinauit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?* omnino mutandam censeo, & scribendum; *quo declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.* Vt agilis flamma, si in vicina loca vel leui vento deferatur, solet proxima quæque corripere; sic qui amare cœperunt, vel amare cupiunt: laudibus amabilis obiecti; vel recens, vel magis accenduntur. hoc nunc incendium adolescentulas hasce & reliquos, qui accurrerãt ad sponsæ clamorem, eamq; audiuerant sponsi notas docentem, inflammauit. hinc enim fit, vt tam ardenter operam suam & suppetias sponsæ polliceãtur: Nos, inquiũt, sine mora te comitabimur sponsum quæsituri. age, vnde incipiemus? quo tibi verisimiliùs loco videtur latitare? huc nos primùm conferamus. Non quærunt ab illa certum locum indicari; sed dumtaxat solita & frequentiora sponsi loca. Nam si certum illa nouisset, non ipsos sic adiurasset.

Videte in his verbis feruorem fidelium, qui temporibus illis schismatum & hæreseũ, pars in fide constantes persliterant, pars ad rectam ex diuerticulis viã redierant, cum matre sua CHRISTVM, in animabus reliquorum lucrifaciendis inuestigantium. *Pulcherrimam* vocant, quia pulchræ sunt singulæ sanctorum Ecclesiæ; sed *pulcherrima* est vniuersalis (Catholica) per totum orbem diffusa] sic Angelomus. §. 2. MENS VERBORVM.

Honorius perpendit duos in Ecclesia ordines, vnũ docentiũ, alterum discentium; & illũ ab hoc ista interrogari. Ecclesiæ dictæ sunt (ait) *mulieres*, quia pariũt filios spirituales. *Pulchra* est quæ caret labe hæresis; *pulchrior*, quæ etiam floret studio bonæ actionis; *pulcherrima*, quæ insuper fulget instantia prædicationis. Dicũt ergo imperfecti ad perfectos, carnales ad spirituales, actiui ad contemplatiuos, subditi ad prælatos, indocti ad doctos; *Quo abiit*, &c. q. d. ô Ecclesia spiritualiũ, fide & opere maximè placens Deo inter Ecclesias spiritales partus edentes, doce nos; quomodo quæras quasi absentem, quem prædicas vbiq; præsentẽ? &, si præsens est, qualiter sit videndus? &, si absens est, qualiter sit inueniendus? & quæremus eum tecum fide & deuotione. Aliud est abire, aliud declinare. ille abit, qui in longinquum vadit: ille verò declinat, qui æstum deuitans ad proximũ locum in vmbrã secedit. CHRISTVS corporaliter iuit, cùm videntibus discipulis in cœlos ascendit; spiritualiter verò *declinauit*, cum de synagoga per gratiam in Ecclesiã venit. Hic inueniendus credendo est, quærendus orando, inueniendus benè viuendo.] Ad ascensionem Dominicam etiam retulere Guilhelmus & Rupertus, sed aliter sunt interpretati, vt ostendam §. 4. Honorius.

Subdit Honorius duas quæstiunculas: quarum prior est, *cùm scriptum sit; cælum & terrã ego impleo;* [a] *quomodo Deus dicatur adire vel abire?* Respondet, sciendũ est, ꝙ tres motus sunt. vnus localis & temporalis, qui propriè est corporis, quod de loco ad locũ per tẽpus mouetur: alter est temporalis & non localis, qui propriè est spiritus, qui per tempus & non per locũ mouetur cogitando præterita vel futura: tertius est nec localis nec temporalis, sed æternus, qui propriè est Dei; cùm mouetur volendo, ad id faciendum quod æternaliter statuit fiendum. Dicitur ergo Deus *abire*, cùm indignis gratiam subtrahit: dicitur, *adire*, cùm gratiam suam largitur his, quos dignos gratia sua fecerit, & ibi non fit mutatio loci vel temporis. a Ier. 23. v. 24.

Posterior quæstio est: cùm Deus vbiq; sit totus, quomodo dicatur totus esse alicubi? quod n. est totũ alicubi, illius pars nulla est alibi. omne quippe quod loco continetur, tribus dimensionibus (scilicet longitudine, latitudine, altitudine) per spacium distenditur & sex circumstantiis (videlicet supra & infra, dextra & sinistra, antè & retrò) circumscribitur; sed omnis dimensio & circumscriptio longè à Deo remouetur, qui spiritus [b] *esse scribitur.* Resp. sciendum quod tribus modis dicimus esse aliquid; nempe esse in loco localiter, aut esse in loco illocaliter, aut extra locũ esse illocaliter. In loco localiter est corpus, quod locum sua mole occupat, & aliud eodẽ tempore ibi esse non sinit, vbi illud est, v. g. vinũ in vtre si totũ spacium occupet interiùs, non potest acetum ibi infundi, nisi vinũ effundatur. In loco autẽ illocaliter est anima in corpore, ꝙ nullum locum occupat ibi, sed illud illocaliter viuificat & sensificat, & non est opus vt recedat dans locũ cibo vel potui vt introeat. Extra locũ verò illocaliter, est Deus in seipso, simpliciter omnia loca continens æqualiter, & omnia tempora circũcludens præeminentialiter. Igitur vbique est totus, quia est substantia, & ratio, & causa, locus, spacium, & terminus omniũ.] Hæc ille: quæ solùm scripsi ne fragmentum pereat. b 2. Cor. 3. v. 17.

Porro

Porro prudenter dicunt discipulæ; *quæremus tecum.* Nam qui sine Ecclesia duce CHRISTVM quærit, ex filiabus non Ierusalem, sed Belial est. (*sic Beda*) errare, currere, fatigari potest, proficere aut inuenire non potest. (*sic Cassiodor. & Haym.*)]

TROPOLOGIA.

§. 3. Hic incipit sermo vlt. Nysseni. a Ioan. 1 sub fin.

NYSSENVS notat studium animæ perfectioris; in adducendis aliis ad sponsi cognitionem; & cupiditatem animæ imperfectæ, sed diligere incipientis. Quemadmodum Andreas quidem per vocem Iohannis [a] ad agnum illum deductus est, (*ait*) Nathanaëlus autem à Philippo ad lucem ductus, & à cingente ipsum vmbra legis digressus ad verum lumen peruenit: sic etiam hæ iuuenculæ, ad inuentionem indicati eis boni, anima, pulchritudinis perfectionem adepta, duce vtuntur, eamque sic compellant. *Quo abiit, &c.* fideli enim animæ (vt notat Philo) dum sponsi amore flagrat, nihil iocundius esse potest, quàm cum matre Ecclesia de CHRISTO IESV, commentari ac loqui, & subinde sciscitari, quonam modo quæri & inueniri debeat; ad hoc adhortante S. S. *videant pauperes & lætentur, quærite Deum & viuet anima vestra.* [b] & iterum, *quærite Dominum, & confirmamini, quærite faciem eius semper.* [c] Quærendus autē est actione simul & contemplatione, (*ita hoc loco tres Patres illi Theodoreti*) vel fide & operibus, (*ita Honorius, in sigillo.*)

Philo. b Ps. 68. v. 33. c Ps. 104. v. 3.

Cassiodorus. Notandum & illud Cassiodori; quasi ad tempus *declinat* dum quæritur, vt maius ad se quærendum desiderium excitet. Ad hoc enim plerumque differt vota & orationes Sanctorum, vt ardentius eum desiderare incipiant. Sicut & quondam Magdalenæ quærenti non statim se ostendit, sed in specie hortulani [d] apparens, tandem, quod ipse qui quærebatur esset, ostendit. Exaudit CHRISTVS semper electos suos, sed * sæpè quasi *declinat*, cùm non statim postulata concedit.] sic ille.

d Ioan. 20. v. 15. * ita corrig.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 5.

LÆTARE & exulta cor meum, iam licet tibi post tam diuturnam moram meditari de Domina tua: licet illam humiliter, verbis deuotorum eius seruorū adfari. Inprimis *Iustus* hanc interrogationem retulit ad ineffabile mysterium verbi incarnati in Virginis vtero: *Declinauit* quodammodo (inquit) *cùm in forma Dei esset, non rapinam* [e] *arbitratus esse se æqualem Deo, sed & semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. humiliauit se vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Igitur qui excelsum quæsierit in forma Dei; non eum reperiet, nisi credat in formam serui, in qua se idcirco humiliauit, vt nos iacentes erigeret.]

Iustus. e Philip. 2. v. 6.

Psellus. *Psellus*, Nondum (ait) cognitam habent verbi incarnationem, quam ineffabili ratione in terram descendens induit; cuius quidem incarnationis mysterium ne Angelis quidem ante verbi ascensionem ad patrem fuisse exploratum docet Angelorum in Psalmis interrogatio. [f] Sed vt ante ascensionem sic & post illam, non possumus de dilecto vtiliùs quenquam interrogare, nec à quoquam fideliùs doceri; quam à sacratissima Dei genitrice.

f Psalm. 23. v. 8. & 10.

Guilhelm. Ne quærentes curramus incassum, & ne in deuia incidamus, insinua nobis (ô Domina) quo currere debeamus, vt *quæramus eum tecum.* Ibimus, ibimus te duce securi, nec metuemus quod iuxta iter est scandalum, te gradiente nobiscum, te dirigente iter nostrum. *Quo abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum?* talem te vocamus, quoties speciosum præ filiis hominum genuisse fideli & pia deuotione cogitamus. *Quo dilectus tuus abiit*, in eo quod homo; *quo declinauit*, in eo quod Deus? scimus quidem quod *homo* ille *nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reuerti:* [g] quod CHRISTVS, quatenus ho-

g Luc. 19. v. 12.

nus homo, *ascendit in cœlum & sedet à dextris Dei super omnem principatum & potestatem,* [a] *virtutem & dominationem*: inde nimirum *suo tempore reuersurus ponere rationem cum seruis suis*. scimus etiam & credimus, quod *declinauerit* quatenus Deus maiestatem suam adeò, vt dicat Apostolus; *exinaniuit semetipsum formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* [b] Et eo ipso quod Deus inclinatus est in homine, sublimatus est homo in Deum, & ob hoc suo tempore, peracto humanæ redemptionis negotio, *abiit in regionem* illam *longinquam*, regionem scilicet viuorum, regnum sibi accepturus, id est in dextera patris sessurus.]

a Coloss. 2. v. 10.
b Philip. 2. v. 6.

Hactenus Guilhelm. addens adolescentulas hæc non quærere, quòd ea ignorent; sed incitatas à pia matre ad inuestigandum dilectum, sibi hoc modo eius poscere ducatum. Et prudenter, quod sibi diffidentes ducatui confidunt MARIÆ. Notat denique priùs illas ordine præpostero quærere, *quo abierit* dilectus, & postea, *quo declinauerit*. priùs enim *exinaniuit semetipsum formam serui accipiens*: postea verò *ascendit in cœlum, & sedet à dextris Dei*. verum animo adolescentularum vt assolet, priùs occurrit clarificatio capitis nostri, quàm ratio clarificationis (effectus, quàm causa.) Ideo n. in CHRISTO vsque ad consessum patris est eleuata humanitas, quia in ipso CHRISTO priùs fuit vsque ad susceptionem formæ seruilis inclinata diuinitas. Ideo tàm excelsus est homo, quia tam humilis Deus. Quanta dignitas eius in vno, tanta & dignatio eius in altero. dignatio præcessit dignitatem, vt caussa effectum: sed solet effectus primùm se cogitationi offerre, & caussæ inuestigatio subsequi. Ideo priùs interrogant de claritate assumptæ in Deum humanitatis; & posteriùs, de dignatione inclinatæ in hominē diuinæ Maiestatis: & quia quoad vtrumque insufficientiam suam prudenter considerant, per prædictam interrogationem comitatum ducatumq; sacratissimæ Virginis ardenter implorant.

Similiter Rupertus notat de ascensu in cœlum hanc interrogationem accipiendam; vt patet ex verbis quæ sequenti cap. §. 4. v. 1. exhibebo. *Rupertus.*

Alanus breuiter in hæc verba; Abire est longius ire. *Abit* ergo quando requirentibus se, multum tardè aduenire videtur. *Declinat*, cùm citiùs ad se quærentes redit. Sed *abit* & *declinat* ad tempus, vt maius ad se quærendum desiderium excitet. Benè autem dicitur, *quæremus eum tecum*: quia sine gloriosæ Virginis fide, qui CHRISTUM quærit errare potest, proficere non potest.] Sic ille. *Alanus.*

Hailgrinus, aliter; Duas (inquit) quæstiones proponunt, sed ad priorem, scilicet *quo abiit?* non respondet *pulcherrima mulierum*. quo enim abierit CHRISTUS egrediens de sepulchro, vbi quieuerit per illos continuos quadraginta dies, in quibus per vices discipulis ipsis apparuit, ipse scit: sed scriptura non nouit. Ad secundam verò quæstionem, quæ est; *quo declinauit*, ipsa respondet sicut sequitur.] *Hailgrinus.*

Verum enimuerò *abire* & *declinare*, ad idem Mysterium referre, propiùs ad litteræ mentem accedit. Ideò consultiùs Honorius, paucis explicat; interrogari Deiparam; an eius filius qui vbique est totus, & quem nullus locus capit, in aliquo veniat electorum familiariùs; vt eo cognito, ipsam fide & opere imitando, vnà cum ipso simul quærat. *Honorius.*

IN CAPVT SEXTVM CANTICI CANTICORVM.

QVIS credat VVilleramum Abbatem contra vulgatam versionem, & Cassiodori; (quem solitus sequi) & omnium Patrum (excepto Nysseno) consensum, cum Rabinis hoc loco sentire, & caput istud à praecedentis capitis vltimo vers. ordiri? fraus ista potius & corruptela censenda est hominis non Catholici, qui VVilleramũ edi curauit. Nouatoribus illa distinctio placet; mihi vinum vetus, nam nouum hic drama instituitur.

SECTIO I.

SECTIO I.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 1. Vox Sponsae. „ Dilectus meus descẽdit in hortũ „ suũ ad areolã aromatũ, vt pascatur in hortis, & lilia colligat. „	*Fraternus meus descendit in hortũ suum ad phialas aromatum, pascere in hortis & colligere lilia.*

LITTERA.

§. 1. POST illam chori interrogationem multa vltro citroq; verba hinc inde cõmearant: mox aurora oriente memor fit sponsa, se sponsum frustrà per vicos & plateas quaerere, quem in horto vrbi vicino faciliùs sit inuentura, vbi ille frequẽtior. reprehendit ergo seipsam stuporis, quae priùs id non cogitarit; nec non tacitè sodales inuitat, vt eo secum properent. fingit haec Ierosolymis agi diciq; quae quod essent, vt Pergama, in edito; vtitur *descendendi* voce.

AREOLAM.] eodem modo vertit sup. *c. 5. v. 13.* Hebr. Vox significat, *sulcorum lineas*, hoc est, sulcorum hinc inde exstantes tumulos. Sic autem illi *areolas* exprimunt bené concinnatas. Symm & Aquila vt noster πρασίας, vtrobiq; LXX. φιάλας.

VT PASCATVR] Hebraeum complectitur actiuum & passiuum, ad verbum *ad pascendum*, & sic Symm. Aqu. & Sex. editio, τοῦ νέμεσθαι. LXX. ποιμαίνειν, hoc est, vt vertit D. Ambros.[a] *pascere*. Sensus itaque illum in hortis pasci & pascere.

a de inst. Virg. 15.

§. 2. Sensvs verborvm. Sponsi hortus est Ecclesia vniuersalis & catholica, quem descripsit supra *c. 4. v. 12. cap. 5. v. 1.* hortus variis plantarum generibus consitus, variis floribus exornatus, plurimorum aromatum spiritualem odorem diffundens. In hunc de celso solio suo *descendit*, &, vt optimus olitor, hunc hortum excolit & rigat fluentis doctrinae & gratiae, & sarculo poenitentiae expurgat, quando peculiari cura particulares aliquas Ecclesias inuisit; quae sunt velut areolae aromatibus refertae. *Descendit* autem *vt* ibi *pascatur*, quia quasi pabulũ ei est habere in Ecclesia pascua vbertima bonarum conscientiarũ, & praesepia plena bonorum operum: & nihilominus ibidem *pascit* bonus pastor ouiculas suas. Scilicet *pascit* vt pastor, *pascitur* vt agnus & hinnulus. *Descendit vt lilia colligat* bonorum desideriorum, & operum fama, vt liliorum odore, recreetur (*sic Nyssen. Theodor. Beda.*) & perfectos ac probatos iam homines de vita succidat (*sic Iustus Cassiodor. Gregor.*) & Angelis associet (*sic Honor.*) Igitur (quod acutè Honorius) quid (ait sponsa) vagor foris? intra me est,
„ hîc latet, quem quaero: me scrutabor, in me reperiam.] Nimirum instinctu
„ aliquo interiore sponsi aduentum praesentiebat.

TROPO-

TROPOLOGIA.

HONORIO, hortus est anima fidelis per pœnitentiam purgata (lacrymis rigata) studio religionis complanata , spirans bonorum operum aromata quibus sponsus pascitur hîc, dum viuunt,& iisdem postea (*vt Philo inquit*) thalamus æthereus adornatur ; in quo castissima sponsa singulari ardens charitate diuino sponso inseparabili contemplatione inhæret, nec ab eo vnquam diuelli potest. §.3. *Honorius.* *Philo.*

Sed optimè B. Nyssenus ; ostendit locum vbi sit, & præterea quid spectet & velit: ita vt ex paucis verbis totum Euangelij mysterium discamus. Nimirum quod Deus, qui idcirco manifestatus est in carne,quia ortus ex Iuda, gentibus in caligine atque vmbra mortis sedentibus illuxit ; *Cognati* nomine appellatur à desponsata sibi ad æternam coniunctionem; quòd ea populi ex Iuda orti *soror* esset. Verbum verò *descendit*,significat; propter eum, qui Ierosolymis Ierichuntem descendit, inque latrones incidit ; [a] etiam ipsum descendisse,quo significatur facta ex ineffabili maiestate ad humilitatem naturæ nostræ demissio. Ex *horti* ænigmate discimus, verum illum agricolam de integro aruum suum plantare. Etenim nos homines *agricultura eius sumus*, vt loquitur Paulus.[b] Itaque cùm ipse sit, qui rerum initio plantationem humanæ naturæ, consitam à patre cœlesti, excoluit in paradiso ; *aper autem singularis & immanis* hortum illum, nimirùm nos, deprædatus sit,aruumq; diuinum vastarit: *descendit* vt hunc hortum rursùs per virtutum consitionem ornaret,puro ac diuino doctrinæ fonte, ad plantas huiusmodi fouendas, per quosdam quasi riuos sermonum,deducta. *Phiala* autem *aromatis* hactenùs in descriptione pulchritudiuis sponsi ad maxillarum encomium fuerunt accommodatæ,quibus cibi spirituales ad vsum pascendorum comminuuntur. Hic verò pro loco sumuntur, vbi sponsus degat. Vt inde discamus, non versari sponsum ea in anima, vbi virtutum quædam sit solitudo; sed quæ aromatis est phiala,& vnguenta profert. Qui talis est,is sapientiæ *crater* factus, diuinum & incorruptum vinum in sese recipit,quod qui recipit exhilaratur. Quæ porro sequuntur indicant cuiusmodi pascuis ouiariæ præclari illius Pastoris pinguescant. Non enim ille deserta quædam ad loca spinosaque abigit oues, vt gramen decerpant: sed cibi loco eis hortorum aromata proponit, & pro gramine *lilia*: quod quidem ipsum ait à pastore ad alendas oues *colligi*. Quibus verbis significatur sanè, quàm sapienter naturam illam ac potestatem, quæ vniuersa complectatur,& contineat, locum & spatium sibi constituere illorum in puritate,qui ipsum recipiant, & in quibus multipliciter virtutibus excultus hortus liliorum floribus vigeat,aromatumque fructus copiosos fundat. Nam *lilia* quidem, splendoris & puritatis in mente quoddam ænigma sunt ; *aromatum* verò fragrantia significat adfectionem à peccatorum fœtore abhorrentem. In his ergò versari iubet eum, qui ratione præditis ouiariis præest ; pascentem in hortis & lilia decerpentem, colligentemque in vsum ouium : quæ quidem ipsa ouibus Pauli opera proponit,qui de diuino penu cibum hunc ex liliis congestum nobis obiicit. Nam lilia putari debent, *quæcunq; vera sunt, quæcunq; honesta, quæcunq; pura, quæcunq; iusta, quæcunq; amabilia, quæcunq; boni nominis; si qua virtus, & si qua laus;*[c]] Hæc ille, cui Nilus & Maximus consentiunt. *Nyssenus.* a *Luc.*10.v.30. b 1.*Cor.*3.v.9. c *Philip.*4.v.8. *Nilus.* *Maximus.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

ARCANA (*inquit Psellus*) ratione *descendit*, sicut imber super lanam, sicut ros in vellus, in vterum puræ atque immaculatæ Virginis, vt in *aromatum* diuinorum mundam *phialam*: vnde sine semine progrediens , eo quidem modo, qui ei soli est cognitus; in animas hominum puras influxit. & Iustus §.4. *Psellus.* *Iustus.*

Orgelitanus; *Areolam aromatis* ipsam sanctam MARIAM Virginem intelligendam accipimus, ex ea quippe nobis odor iustitiæ ortus est Dominus noster CHRISTVS IESVS.] accipit ergo vterque hunc descensum de VERBI incarnatione in vtero virgineo, vt & magni Basilij frater Cæsarius *Dialog.4.* Alanus & Cassiodor. & Angelom. & VVilleram. & Guilhelm. & Hailgrinus *hic*: quorum interpretatio magis mihi placet, quàm Philonis & Aponij; de descensu CHRISTI ad inferos; vel Hieron. Osorij, de ascensu CHRISTI in cœlum.

Cæsarius Capadox.

Guilhelmi.

Guilhelmi verba sunt; A solio paternæ maiestatis, venit in vterum virginis singu-
» lariter præparatum sibi atque dicatum: à solio Patris *descendit* in vterum Virginis Ma-
» tris, qui nimirum factus est *hortus irriguus*, & locus quidam voluptatis eo ipso, quòd
» sponsus illuc descendit. ibi erat *areola aromatis* caro illa, quam in hostiam humanæ re-
» demptionis assumpsit. Caro illa non erat *areola aromatis* antequam assumeretur à VERBO; sed *aromatis areola* facta est, postquam diuinitati singulariter fuit sociata. Nam & decentem videtur habere compositionem, quia sine opere concupiscentiali concepta est; atque inde odorem suauissimum spargere, quia in Deum assumpta est. Sed quare incarnari dignatus est? *Vt pascatur in hortis, & lilia colligat. Horti* sunt mentes piorum imbribus diuinis irriguæ, atque illius assiduè fructus feraces, de quo ait Apostolus; *fructus spiritus est, caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.* [a] hunc fructum sponsus esurit, hoc suauiter pascitur, & pastus gratias agit, dicens; *Esuriui & dedistis mihi manducare.* [b] *Pascitur* sanè *in hortis fons hortorum*, ad hoc rigans eos vtique vt pascatur in eis. non quod ei, qui *bonorum nostrorum non eget*, aliquid beneficij possit impendi, cùm scriptum sit; *quid prodest Deo, si iustus fueris? aut quid confers ei, si immaculata fuerit vita* [c] *tua*? sed bona nostra esurit, cùm nos vult
» facere bona; & bonis nostris pascitur, cùm ei placent iam facta. Vtrumque autem, esu-
» riem & refectionem eius, Apostolus contextim insinuare volens, cùm iussisset obsecra-
» tiones fieri pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt,
» adiunxit: *Hoc enim bonum & placitum est, coràm Saluatore nostro Deo, qui vult omnes homines saluos fieri.* [d] non ergo indigus, sed pius esurit bona nostra, & pascitur eis. pascitur in hor-
» tis & pascit hortos. quantùm pascit, tantùm pascitur, & hoc solùm quod tribuit refun-
» ditur. nullus enim supererogare potest, vt ei aliquid de proprio largiatur. denique pro-
» pria nostra, non nisi vitia & peccata. Hominem autem inaniter gloriantem & putan-
» tem, quod possit aliquid *superimpendere* Deo, id est, de suo aliquid adiicere, reprimit Apostolus, dicens: *Quid habes, quod non acceperis? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non* [e]
» *acceperis*? Pascitur ergo sponsus in hortis, sed non nisi de suo, quia hoc solum ei refundi-
» tur, vnde pascit ipsos rationales, *vt viuant & fructum faciant, & fructus eorum maneat.* [f]
» Inde enim pascunt horti, vnde pascuntur: quia non aliunde placent ei; quàm de donis
» ipsius. pascunt pascentem se, qui placent ei qui dedit vt placeant, & vnde placeant. Sic
» pastus *lilia colligit*, id est, animas vitæ munditia nitidas, cùm ei placuerit vsque in finem
» ad cœleste regnum assumit. Eædem animæ sanctæ *lilia* sunt, quia à malis mundæ; & *horti*
» sunt, quia bonis fœcundæ: vtrumque esse pariter, Psalmista monuit, dicens; *Declina à malo & fac bonum*, [g] *Declina à malo*, vt sis lilium per nitorem munditiæ, & vt suo tempore
» à liliorum legulo colligaris; *& fac bonum*, vt sis hortus per fructum iustitiæ, & pascas eum, qui dignatur pasci in hortis.] *ita Guilhelm.*

Quædam hic omisi, quæ addiderat ex sententia sua: qua, putabat B. Virginem tantùm incarnatione filij sanctificatam. quæ opinio hodie prorsùs rescicienda Doctoribus videtur.

a *Galat.* 5. v. 22.
b *Matt.* 25. v. 35.
c *Iob.* 22. v. 3.
d 1. *Tim.* 2. v. 3.
e 1. *Cor.* 4. v. 7.
f *Ioan.* 15. v. 16.
g *Ps.* 36. v. 27.

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.*

HONORIVS; Ecclesia est *hortus* CHRISTI à simili. quia sicut hor-
» tus profert varios germinum flores, ita Ecclesia profert diuersos vir-
» tutum sectatores. *In hunc hortum dilectus descendit*, cùm CHRISTVS fi-
» delibus in Ecclesia per misericordiam condescendit, aut dona Spiritûs
» sancti largiendo, aut peccata remittendo, aut petita tribuendo. *Areola* est, terra in horto æquis lateribus hinc inde composita sollerti * fossatorio creber-

* *alter M.S.* fossorio.

creberrimè reuersata, superfluis graminibus expurgata: & intelligitur vita claustralis, cō- "
fessione & pœnitentia à vitiis purgata, regularibus disciplinis, semini verbi Dei & virtu- "
tibus adaptata: in qua crescunt *aromata* virtutum, quorum odore CHRISTVS delecta- "
tur.] Sic Honorius, qui deinceps sæpè.

ANAGOGEN & TROPOLOGIAM omittit.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Ego dilecto meo, & dilect⁹ meus mihi, qui pascitur inter lilia.	*Ego fraterno meo, & fraternus meus mihi, qui pascit in liliis.*

" Vers. 2.

LITTERA.

DVM hortum cogitat, ex editiore loco videt sponsum ad se properantem: §.1.
quare tota præ gaudio exsiliens, vt in re solet inopinata, in hæc verba erum- VERBA SPONSAE.
pit, quæ superiùs explicata. ᵃ Guilhelmus; defectuosa (ait) locutio est, & af- a c.2. v.16.
fectum indicans vehementem, qui plerumque se fortiùs erumpit verborum *Guilhelmus.*
neglıgentior.] "

EGO DILECTO] nota superiùs conuerso dictum ordine; *Dilectus meus mihi & ego illi.* nam ille dilectam amore suo prior dignatus præuenit amando: nunc dilecta vicem reddit, Ego me quoque tibi totam permitto, sicut tu te mihi; tua sum tota sicut tu totus meus. Apud Hebræos quando possessionis vel dominij mentio, solet Datiuus Genitiui vim habere.

PASCITVR] confirmat hanc versionem Six. editio, quæ τῶ νεμομένω. Symm. apud Theodoret. *qui pascit flores.* nam & eos qui facti sunt lilia, pascit; & eos qui digni sunt, inter lilia pascit. Noster, *pascitur*, quia hinnulum ceruorum vocarat: ceruus autem amat inter lilia versari. docet Nemesianus. . . . *en aspicis illum*
Candida qui medius cubat inter lilia ceruum.

Sensus ergo, non pabulum illi terra præstat, vt serpentibus; non siliquæ vitiorum, vt suibus; non cicutæ, vt salacibus capellis; sed nitidissimi & odoratissimi flores, vt hinnulis ceruorum, & apiculis mellilegulis. Quidam simplicissimè exponunt, qui tanta est morum suauitate & amœnitate, perinde ac si inter lilia pasceretur.

Ecclesia cognito sponsi aduentu tota præ lætitia inopinato gaudio percellitur, & §.2.
exsilit clamans; Ego regnum CHRISTI, CHRISTVS rex meus. ego corpus eius, ipse caput MENS VERBORVM.
meum (ita Iustus) Nihil me separet ab eo cuius in me fidum & ardentem amorem tam *Iustus.*
repentino & oportuno aduentu experior. quid me beatius, quæ talem possideo, & possideor tali? possideo totum, totaque possideor.

Pascitur inter lilia] Guilhelmus; non tantùm (inquit) colligit lilia, sed agri lilia. lilia *Guilhelm.*
agri electi homines sunt, lilia cœli electi Angeli sunt. Vtrique enim nitent & redolent. "
Sed Angeli puriùs nitent & suauiùs redolent, donec lilia agri manu sponsi collecta cœ- "
lestibus liliis socientur. nempe qui colligit ea cœlestium illis liliorum, non tantùm so- "
cietatem, sed & æqualitatem promittit. Nec cessat vsque in finem sæculi colligere *lilia* "
agri, cùm tamen iugiter inter cœli lilia pascatur. Denique *pascitur inter lilia*, & pascit ipsa "
lilia. pascit & pascitur *mediator Dei & hominum Deus & homo IESVS. pascit* quia Deus, *pas-* "
citur quia homo. *pascitur* humanitas eius perennibus deliciis diuinitatis eius: seipso Deo "
pascit seipsum hominem, & sanctos Angelos secum. Itaque pascit lilia, & pascitur in- "
ter lilia, qui ab hoc agro huius mundi colligit lilia, vt & illa pascat & pasca- "
tur inter illa.] sic codex M. S. Guilhelmi corrigendus
videtur.

TROPOLOGIA.

§.3. Philo. PHILO Carpathius, præclarè hinc colligit; Deum ſemper amare oportere illique ſoli placere ſtudendum. nam dum vni Deo placemus, nos ſatis & abundè omnibus facere. Tunc Deo cuncta noſtra opera eſſe grata & planè iocunda, cùm illum integritate vitæ, & morum innocentia laudamus, colimus, veneramur, amplectimur. Nam & ille nobis non modò viciſſitudinem laudum, verum etiam omnium rectè factorum præmia vberrimè rependit. *Ecce* [a] *enim merces ante faciem eius, & opus in conſpectu ſuo*, vt gregem fidelium ſuorum ſemetipſo paſcat, & in brachio æternitatis ſuæ tueatur atque ſaginet: modò illi ipſi ſanctiſſimè ſemper adhærere nitamur, nulliſque incommodis vnquam, etſi grauiſſimis, ab eo deficiamus ad hoſtem. Nā vt ipſe ait, *Quicunque in me conſenſerit coram hominibus, conſentiam & ego in eo coram patre meo*, [b] *& qui perſeuerauerit vſq; in finem hic ſaluus erit.* Qui verò in hunc ipſum miſerrimus conſentire erubuerit, & ipſe erubeſcet in eum, damnabitque perpetuò. Sed quæ fidelis eſt illius anima & ſponſa, quæ caſta, quæ ſancta, veluti lilium; candore virtutum Deum paſcit & paſcitur, & nutrit & nutritur, almus & alumnus; & laudat ſemper & amat cœleſtem ſponſum, & mutuò laudatur & redamatur ab illo. ſic Carpathius.

a Iſai. 40. v. 10.
b Mat. 10. v. 37.

Nyſſenus. Verùm præclariùs adhuc philoſophatur hoc loco D. Nyſſenus: ſcribit; his verbis pauculis normam & finitionem quandam omnis in virtute perfectionis contineri. Nam ex his diſcimus (ait) nihil in nobis præter Deum eſſe debere, neque animæ purificatæ vllam ad rem aliam reſpiciendum eſſe, ſed debere hanc ſe ab omnibus craſſis tàm rebus, quàm cogitationibus expurgare, vt tota tranſlata prorsùs ad ſtatum, quem mentis intelligentia percipimus, & qui omnium craſſarum rerum expers eſt, illuſtriſſimum ex ſe pulchritudinis principis ſimulachrum efficiat. Vtque is, qui in tabula picturam videt accuratè conformatam ad archetypum, vnam eandemque formam vtriuſque eſſe pronuntiat, imaginis pulchritudinem ipſam eſſe archetypi pulchritudinem dicens, & archetypum in ſimulachro clarè conſpici: eodem modo etiam hæc, quæ ait; *Meus eſt cognatus meus, & illius ego ſum*; pulchritudinem ſuam conformatam ad CHRISTI exemplar dicit, poſtquam naturæ noſtræ primam beatitatem recuperarit, quæ ad imaginem ſimilitudinemque principis & vnicæ veræque pulchritudinis ornata erat. Ac veluti ſpeculum artificioſè & ad vſum idoneè comparatum, pura in ſuperficie, incidentis faciei characterem accuratè refert: ſic poſteaquam anima ſeipſam idoneè comparauit, omnemque huius vitæ labem abiecit, puram incorruptæ pulchritudinis ſpeciem ſibi ipſi imprimit. Quarè verbum hoc à ſæculo illo voluntatis electione prædito atque animato profertur. Poſteaquam toto orbe meo cognati faciem intueor, per hoc ipſum tota formæ eius venuſtas in me conſpicitur.

Atque has voces Paullus imitatur clariſſimè, cum ait ſe Deo viuendo, mortuum mundo factum eſſe, ſolumque CHRISTVM in ſe viuere. [c] Nam cum dicit, *Mihi vita* CHRISTVS; [d] tantùm non clamat iis verbis, nullam in ipſo affectionem humanam craſſamque viuere, non voluptatem, non dolorem, non iram, non metum, non timiditatem, non trepidationem, non faſtum, non audaciam, non iniuriarum tenacem memoriam, non adfectionem animi ad vindictam, non auaritiam, non honoris, non gloriæ libidinem, non quidquam eorum; quæ animum quadam erga ſe adfectione polluunt: ſed ſolus (inquit) ille mihi ſupereſt, qui nihil eſt horum. Etenim abraſis quaſi poliendo vniuerſis, quæ ipſius in naturam non cadunt, nihil in me habeo, quod non in ipſo ſit, eaque de cauſſa *vita* CHRISTVS *eſt*, vel vt ſponſa loquitur; *Meus eſt cognatus meus, & ipſius ego ſum*; qui eſt ſanctificatio, & puritas, & immortalitas, & lumen, & veritas, & huiuſmodi alia, quæcunque animam meam paſcunt, non in gramine vel virgultis, ſed *in ſplendoribus ſanctorum. Liliorum* enim natura cum colore ſplendido ſit ornata, huiuſmodi quandam ſententiam horum verborum eſſe ſignificat.

c Gal. 2. v. 20.
d Philip. 1. v. 21.

Itaque propterea gregem ſuum in prata liliorum ducit, *qui paſcit in liliis*. Vt ſplendor Domini Dei noſtri nobis cōtingat. Nam quod alitur, omnino ad eius ſpeciem comparatur quo veſcitur: vt ſi quis (lubet enim hoc ſumere) vas quoddam concauum è vitro fa-

tro factum habeat, in quod ſi quid iniiciatur pellucidum ſit; quicquid tandem fuerit, ſiue fuligo, ſiue quid puriùs atque ſplendidius. Itaque qui liliorum ſplendorem animis indit, etiam animas ipſas ſplendidas reddit, indita illa ſpecie pellucente ad exteriora. Vt autem illuſtrior adhuc ſit ſenſus, dicimus per virtutes animum paſci, lilia vero in ænigmate virtutes appellari; quibus qui recta viuendi ratione ſatiatus eſt, is vita ſua cuiuſlibet virtutis ſpeciem exprimit. Exiſtimato purum eſſe lilium modeſtiam, & iuſtitiam, & fortitudinem, & prudentiam, & *quæcunq; vera ſunt* (vt ait Apoſtolus [a]) *quæcunque honeſta, quæcunq; amabilia, quæcunq; iuſta, quæcunq; pura, quæcunq; boni nominis, ſi qua virtus, ſi qua laus.* Nam hæc omnia poſtquam in animum penetrarunt, per vitam puram demonſtrantur, ſimulque ornant illum qui ea continet, & ipſa quid ornamenti à continente accipiunt.] ſic ille.

[a] *Philip.* 4. ℣. 8.

Hanc ſponſæ vocem etiam Rex ille propheta vſurpauit, cùm cecinit; *Tuus ſum ego, ſaluum me fac: quoniam iuſtificationes tuas exquiſiui.* [b] quem verſ. explicans D. Ambroſius, [c] facilis vox (inquit) & communis, ſed paucorum eſt. Satis ratus eſt enim, qui poteſt dicere Deo, *Tuus ſum.* Ille enim dicit, qui adhæret Deo totis ſenſibus, qui aliud cogitare non nouit. Ille hac voce vtitur, qui poteſt dicere Domino, [d] *Oſtende nobis patrem & ſufficit nobis.* Num quid hac voce vtitur, auidus pecuniæ, honoris, poteſtatis, &c. nam copioſiſs. & eloquentiſſimè proſequitur, haut procul à ſermonis illius fine.

[b] *Pſ.* 118. ℣. 94. [c] *Serm.* 12. *in Pſalm.* 118. *Ambroſius.* [d] *Ioan.* 14. ℣. 8.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

HÆc nulli meliùs ſponſæ conueniunt. notat Hailgrinus, ſingulariter, ſignificanter & antonomaſticè dici *Ego*, & *mihi*: non exprimi autem, quid vel ipſa ſit dilecto, vel quid dilectus ſit ei; quia iſtud *quid*, eſt tantum, vt ad ipſum explicandum verba deficiant. §. 4. *Hailgrinus.*

Guilhelmus ipſum *quid* conatur explicare, & ad hoc ipſam virginem ſic introducit loquentem; Rectè ô adoleſcentulæ à me potiſſimùm inquiritis, quo *declinauerit* dilectus meus, qui à ſolio patris diuina dignatione *declinauit in hortum ſuum*, vterum meum: Nulli hoc ſacramentum æquè innotuit vt mihi, nulli tantùm contulit quantum mihi. *Ego dilecto meo* ex carne mea dedi carnis ſubſtantiam, & *dilectus meus mihi* refudit ſingularem inter homines gloriam. Nempe ad cumulum gloriæ mihi, quod ſibi non tantùm de me, ſed & à me carnem ſumere dignatus eſt. ſumſit enim de Adam vnde formauit Euam, ſed non ab Adam: non enim Adam de ſe dedit, quod illi neſcienti & dormienti detractum eſt. Porro de me neſciente & non conſentiente carnem ſumere noluit, ſed quod ſumeret me per fidelem hilaremque conſenſum dare voluit: atque ideo Angelum, qui me ad fidem mulceret, dignanter prouideque præmiſit. Denique hilariter dedi quod de me dignanter ſumeret, ipſa vtique dignatione ſua fidei meæ deuotionem amplè remunerans. Quid enim inſigniùs præclariuſque conferri mihi potuit, quàm vt mater Verbi fierem, & hoc tàm excellenter, vt non tantùm de me, ſed & à me in vſum redemptionis humanæ carnem ſumere dignaretur? Et hoc ipſum ad quantam gloriam mihi ſuo tempore reuelandam? Itaque *ego dilecto meo* ex me dedi corpus humilitatis; & *dilectus meus mihi* tribuit culmen excellentiſſimæ dignitatis. Eadem menſura, qua *ego* menſa ſum *dilecto meo*, *dilectus meus* remenſus eſt *mihi*. quia diuina ſua dignatione fidei meæ deſiderioque reſpondit, & adiecit plurimùm: quia dignanter accipiens mea carnalia, copioſè mihi ſua refudit ſpiritualia; planè *menſuram bonam, & coagitatam & confertam, & ſupereffluentem* honoris & gratiæ *dedit, dabitq; in ſinum meum*, pro eo quod illi incarnando prompta hilarique fide aperui vterum meum. Sic, *ego dilecto meo, & dilectus meus mihi*, ille *qui paſcitur inter lilia.* ſupplendum eſt (ait Hailgrin. Cardinalis) mea. nam inter lilia virginis, id eſt, vitam & munditiam carnis ipſius, ipſe Christvs paſcitur & præcipuè iocundatur.

Guilhelm. *Hailgrinus.*

Rupertus. Aliter iſta capit Rupertus *lib. 6.* *Ego* (inquit) *dilecto meo*, ſubauditur *peſſulum oſtij a-*
„ *perui*, vocis meæ obſequium præbui, vt audirent & non neſcirent filiæ Ieruſalem, qualis
„ ipſe ſit: & dicitur, *dilectus meus:* ſubauditur vicem mihi reddidit laudationis, ſcilicet ver-
„ borum ſequentium.

ANAGOGE.

§. 5. Honorius. HONORIVS iſta tribuit animæ ſanctæ in cœlum aſpiranti, ac dicenti, *Ego* quidem hic præparo locum *dilecto meo* in me manendi humilitate, caſtitate &
„ dilectione: & *dilectus meus* præparat *mihi* apud ſe locū receptionis, *qui paſcitur*
„ *in liliis*, inueniēdus illic vbi delectatur in caſtis deſideriis ſanctarū animarum.

SECTIO II.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Verſ. 3. Vox Sponsi. „ Pulchra es amica mea, ſuauis, & „ decora ſicut Ieruſalem: terribi- „ lis vt caſtrorum acies ordinata.	*Pulchra es proxima mea, ſicut beneplacitum, decora, ſicut Ieruſalem: pauor, vt ordinata.*

LITTERA.

§. 1. ADVENIENS ſponſus, intellecta bona & prōpta ſponſæ voluntate, illam relaudat; non, vt priùs, ab agris & re ruſtica petitis ſimilitudinibus, ſed à rebus nobiliſſimis & auguſtiſſimis. Primò pulchritudinem eius comparat vrbi Ieroſolymæ, *ciuitati* (vt vocat Ieremias) *perfecti decoris*,[a] totius orientis longè clariſſimæ, teſte Plinio:[b] cuius frequentiam, diuitias, ornatum, maieſtatem, munitiones mirificè commendant Ioſephus[c] & Strabo; quæ Deo præ cunctis vniuerſi ciuitatibus maximè fuit amata. Deinde comparat aciei caſtrorum ſub vexillis & ordinibus aptiſſimè conſiſtenti.

a *Thren. 2. v. 15.* b *lib. 5. c. 14.* c *Ioſeph lib 8. bello iuda. c. 1. & 3. Strabo, Geogr. lib. 15.*

SVAVIS] recentiores cum quibuſdam Rabbin. THIRSA, vt nomen proprium capiunt vrbis, quæ poſtea ſedes Regum Samariæ, dicta *Therſa*. Argumentis duobus vtuntur
תרצה ad probandum, primò quia radix RASA ſignificat placere & acceptum habere, & inde
רצה THIRSA ſignificet vrbem iucundam & gratam Regi. Sanè huius amœnitatem nobis
בתרצה indicari non vno Regum Hiſtoriæ loco.[d] Deinde quia in Hebræo legitur, CETHIRSA. quæ nota indicat alicui rei pulchritudinem comparari, hoc ſenſu; *Pulchra es a. m. vt Thirſa*: nec ſatis aptam fore ſententiam; *pulchra es, vt ſuauis*.

d *3. Reg. 14 v. 17. & c. 15. v. 21. & c. 16. v. 6.*

Verùm parui iſta momenti ſunt. Ad prius reſpondeo, Thirſam vrbem Salomonis tempore nondum tam celebrem fuiſſe, vt mereretur vel Ieroſolymæ adiungi, vel Eccleſiæ comparari. Imò & Thirſa poſt Salomonem celebrari cœpit, nec de amœnitate illius quidquam, locis illis quæ proferunt, reperio contineri. Ad poſterius dici poſſet, noſtrū; *Caph* ſimilitudinis, vel non legiſſe, vel ſi legit pro ocioſo affixo habuiſſe, quod nouum non eſt. Hinc ſequitur non ſatis ſolidè ex hoc loco nonnullos Adagium, *Thirſa pulcrior*, de muliere cuius forma ſit exîmia, fabricari.

Præſtare arbitror ſequi veteres verſiones, in quibus pro appellatiuo nomine THIRSA hoc loco accipitur. LXX. *ὡς εὐδοκία, vt complacentia*; Aquila, *κατ' εὐδοκίαν, ſecundùm beneplacitum*; Symm. quem noſter propiùs ſecutus, *εὐδοκητή, beneplacens*. Quincta editio, *ἕως εὐδοκῶ, donec* vel *quamdiu approbo*, ceteris obſcuriùs: noſter ominum clariſſimè. nam *ſuauis*, idem, quod accepta & gratioſa, & vt ille dicebat *vna charitum*. Hebraicè videtur eſſe; *pulchra vt ſuauitas*, abſtractum pro concreto, vt cenſent Iarrius & Chald. Paraphraſtes; ſenſus eſt, pulchritudo tua eſt ipſa gratia gratioſior, ipſa ſuauior ſuauitate; ſed non ceteris,

verùm

verùm ſoli mihi. nam ſubdit; TERRIBILIS] LXX. maluerunt abſtractum, *pauor*, θάμβος. Symm. ἐπίφοβος, propiùs ad noſtrum. Mihi ſoli (vt probam addecet) pulchra es, & comis, ac gratioſa; reliquis, verenda & ſeuera. Vultûs maieſtate horrorem quendam incutiens laſciuis omnibus & impuris obtutibus. Sed & mihi tamen ipſi terribilis quoq; , quia ſagittis oculorum tuorum configor; vitare cupio & nequeo; ſed, vt papilio, ipſe in flammam inuolo, qua cremer. Cunctorum corda, vt acies per vexillationes ſuas optimè diſpoſita, expugnas & iugo ſubdis amoris. Seciùs tres illi Patres apud Theodoretum accipiunt paſſiuè, de conſternatione ipſius ſponſæ, ceteri rectiùs actiuè. pro *caſtrorum acies ordinata*, LXX. ὡς τεταγμέναι, ſubaudi, *acies*. Symm. τάγματα παρεμβολῶν, acies caſtrorum. noſter Hebræum vt meliùs exprimeret addidit, *ordinata*; nam Heb. ad verbum *vt vexillata* h. ſub ſignis caſtrorum acies diſtributæ ac ſtantes. fauent noſtro Iarrius & Abenezra, quin & Mercerus fatetur doctè conuerſum.

Verè gloriaris, ſponſus reſpondet: totum me mihi eripuiſti, ſum iuris tui. quid ni? §.2.
quam ad amoris culmen, vt in me planè, non in te viuas, video perueniſſe. Omniũ quoq; MENS VERBORVM
virtutum & gratiarum ornamenta, ſic in te congeſſi: vt quid tibi comparem non inue- SPONSI.
niam, niſi Ieroſolymam, Principem ciuitatum. Tu *ciuitas* illa *ſupra montem*, [a] imò *ſupra* [a] *Matt.5.* v.14.
montes ſanctos, ædificata: in te, quicquid ad ſpirituale ædificium neceſſarium abundè inuenitur; annonæ copia, auri, argenti, gemmarumque plurimarum, munitiones & arma bellica hoſtibus repellendis, domus & palatia mirè Deo & Angelis placentia, artificia & artiũ genus omne, magiſtratus, leges, eloquentia, ſapientia, & reliquæ laudes rerumpub. Eſt in Catholica, genuina & non fucata pulchritudo virtutum, & ſuauitas amoris veræ voluptatis; eſt Salomonis regia, eſt ſedes pacis, non qualem mundus nouit; ſed pacis, quam per CHRISTVM iuſtificati habent, primùm cum Deo; deinde, domitis paſſionibus, & conſcientia tranquillata, ſecum; deniq; cum proximo, ſuum cuiq; tribuentes, & cum Apoſtolo *omnibus omnia in Deo* facti. Hanc, quamdiu pacem conſeruat, hoſtibus *terribilis* eſt, præualet portis inferorum, nihil eam à ſponſi charitate poteſt ſeparare; quæ nihil non ipſa poteſt ſuperare; maximè feros animos, & ab omni humanitate & ciuilitate penitùs alienos quotidie domat, & caſti atque pij amoris habenis moderatur. *Acies* in ea *ordinata*; Martyrum, Confeſſorum, Virginum, aliorum Iuſtorum, ex ea prode-
untium agmina: [b] vel ordo caritatis, quam in ſponſa CHRISTVS ordinaſſe paullò ante [b] *Sic Iuſtin.*
dicebatur, *ſup.c.2.v.4.* [c]: vel acies ſunt, prima Iudæorum initio Eccleſiæ conuerſorum, [c] *Sic Theodoret*
ſecunda Gentium & Nationum, tertia reliquiarum Iacob, quæ in fine ſæculi conuertentur.
Ad hæc enim iam tempora Cantici vergere oratio incipit, vt hoc loco D. Gre- *Gregorius.*
gorius inſinuauit. hæc acies quamdiu charitate conferta ordines ſeruat, nullo hoſtili impetu poteſt perrumpi.

Fuſiſſimè hoc explicat idem Gregor. *hom.8.lib.1. in Ezechiel.* vbi de efficacia & robore caritatis atque concordiæ multa habet præclara; ſed ille exſtat in lucem editus.
Adſcribã potiùs quæ Honorius hîc ſcribit, ex membranis eius adhuc latentibus. *Pulchra* *Honorius.*
es (inquit) voluntate & deſiderio, quia me quæris; *& ſuauis* voce, quia alios ad quæren- "
dum me tuis collocutionibus excitas; *& decora*, quia bonorum operum exempla præ- "
bes. *Sicut Ieruſalem*, id eſt, primitiua Eccleſia exiſtens ſub Apoſtolis in Ieruſalem: *Sic corrige. Ge-*
vel ſicut Eccleſia fecit, quæ nunc eſt in cœleſti Ieruſalem; *terribilis* dæmonibus, hæ- *nuinum ſ. habet,*
reticis, & falſis fratribus, conuerſatione & diſputatione: *vt caſtrorum acies ordinata*, con- tuis, *alter;* mutuis.
tra hoſtes armorum inſtructione. Acies caſtrorũ eſt agmen militũ. Eccleſia eſt diſtincta "
tribus ordinibus, qui ſunt Doctores, Continentes, Coniugati; qui per Noë, Daniel & Iob "
ſunt præfigurati. ex quibus Noë arcã rexit in vndis, Daniel continens in aula Regis fuit, "
Iob curã geſſit coniugis. Qui etiam in Euangelio [d] notantur: vbi *duo in agro*, qui ſunt Do- [d] *Luc.17.* v.34.
ctores, *duo in lecto* qui ſunt continentes, *duo in molendino* qui ſunt coniugati, ſcribũtur. In "
his ſingulis ſunt *acies* virtutum armis inſtructæ in caſtris Domini, id eſt, in Eccleſiis vel "
clauſtris, contra agmina vitiorũ *ordinata*: dum Doctores hæreticos & dæmones diſputã- "
do impugnant; continentes ſobriè viuendo contra impudicos dimicant; coniugati fide "
coniugali & eleemoſynis tela luxuriæ deuitant. Quæ acies ſic inſtructæ ſunt *terribiles*, "
quia vitæ iuſtorum videntur malè viuentibus horribiles. graues ſunt enim eis etiam "

ad vi-

„ ad videndum, & horrent audire consilia eorum. Castra Romanorũ terribilia erant, quia „ totum mundum premebant; sed suauia non erant, quia veram pacem non habebant: in „ Ecclesia autem nec terror suauitatem, nec suauitas aufert terrorem, quia in terra cœle„ stem vitam agit, & barbaros diuersarum nationum animos ad suum ritum trahere sata„ git. Per hæc etiam designatur, quòd Ecclesia quæ persecutiones patientia deuicit, hære„ ses etiam sapientia superauit, ornatum quidem virtutum in pace induit; sed tamen armis „ spiritualibus iugiter inuigilat, quibus falsis fratribus resistat.]

TROPOLOGIA.

§. 3. INITIVM huius; quia Græci Patres versionem LXX. sequentes εὐδοκίας interpretantur; aliud apud illos, aliud apud Latinos est. Græci enim censent priore membro animam comparari ipsi caritati & beneuolentiæ CHRISTI erga nos. *Nyssenus.* Nam si Deus (inquit Nyssenus) ille altissimus, qui est in sinu patris, „ declarandæ in homines beneuolentiæ causa sanguini & carni miscetur, vt in terra pax „ nostra misceretur; quod ipso nascente Angeli pastoribus nunciarunt; planum est ani„ mam, quæ ad hanc charitatem suam pulchritudinem conformauit; suis præclaris operi„ bus CHRISTVM imitari: quippe quæ aliis hoc fit, quod CHRISTVS humano generi fuit. „ Quemadmodum Paullus ille CHRISTI imitator faciebat, seipsum à vita velut extermi„ nans, vt cum calamitate sua salutem Israëlis commutaret. Sic enim ait; *Optarim anathe„ ma esse à* CHRISTO, *pro fratribus meis, cognatis meis secundum carnem.* [a] Eaque de causa talis „ est pulchritudo Pauli, qualis erga nos CHRISTI beneuolentia: qui *seipsum exinaniuit „ sumpta serui forma, & seipsum dedit pretium pro mundi vita*, & propter nos inops factus est „ cùm diues esset; vt nos in ipsius morte viueremus, in ipsius inopia diuitias consequere„ mur, in forma seruitutis ipsius regnaremus.]

a *Rom. 9. ℣. 3.*

Maximus. Nilus. Similis etiam CHRISTO (vt notant Maximus & Nilus) ex eius bonitatis participatione; vtpote quæ voluntati eius, per quam ex nihilo facta est, minimè repugnat, sed ex ea tota pendet, imaginis & similitudinis eius decus conseruando. *Accepta* etiam & grata sponso, (vt ait Theodoret.) *Theodoretus.* „ quia *Dominus probauit* [b] *terram suam, & conuertit captiuita„ tem Iacob, remisit iniquitatem plebis suæ, & operuit omnia peccata eorum.*

b *Ps. 84. ℣. 2.*

Gregorius. Secundum nostram quoque versionem (vt docet B. Gregorius,) amica, *pulchra, suauis* & *decora*, dicitur, quia dum sanctam Ecclesiam anima imitatur, quatuor Euangeliorum præcepta operatur; à quibus pulchritudinem morum accipit, vt placeat; exercitium sanctę operationis colligit, vt in amicitia hæreat; suauitatem mansuetudinis discit, vt permaneat; speciem decoræ conuersationis ostendit, vt per exemplum alios trahat. *Philo.* *Suauis* etiam propter spontaneam obedientiam, vt benè Philo Carpathius.

Nec suauis tantùm, sed *& decora*; nec simpliciter decora, sed decora, *vt Ierusalem*; „ non hæc inferior, sed superior illa, de qua Paullus; *Quæ autem sursùm est Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum* [c]. Illi similis est anima (secundum Theodoret.) *Theodoretus.* si Angelicam viuendi rationem imitatur; si meditatur in terra, quæ sunt cœlestia; si in carne ambulans, non militat secundùm carnem; si secundùm propositum persequitur ad brauium æternæ vocationis; si *quæ sursùm sunt quærit, vbi* CHRISTVS *est in dextera Dei sedens*; si (vt aiunt apud eumdem alij Patres) habitum omnis perturbationis expertem in seipsa conseruans, IESVM patris pacem contempletur, qui eam patri conciliauit.

c *Gal. 4. ℣. 26.*

Nyssenus. Similis est Ierosolymæ magni Regis ciuitati, (iuxta Nyssenum) quia comprehendit intra se non comprehensibilia, ita vt habitet & ambulet in ea Deus; & sic per inhabitantis in ea pulchritudinem ornata, cœlestis Ierosolyma fit. Pulchritudo autem ciuitatis Regis & elegantia, ipsius haud dubiè Regis est pulchritudo. Nam is est (quemadmodum in Psalmorum libro dicitur) ipsa elegantia & pulchritudo, quem & vates „ hoc modo appellat; *Elegantia tua & pulchritudine tua dirige, prosperare, regna; propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam.* [d] Hi enim pulchritudinis diuinæ tres sunt cha„ racteres; quibus anima ornata; fit *decora sicut Ierusalem*, venustate Regis cohonestata. Sequenti cum vltramundana seu Angelica natura comparatione, maiestas sponsæ mirum in modum amplificatur. Nam Angeli sunt illæ copiæ instructæ; quippe vbi *virtutes* semper

d *Ps. 44. ℣. 5.*

semper dominantur, vbi *dominationes* perpetuò rerum potiuntur, solidè fundati sunt *throni, principatus* in nullam seruitutem rediguntur, *potestates* sine intermissione faustis Deo vocibus acclamant, volatus *Seraphim* non quiescit, & statio non progreditur; *cherubim* sustinere sublimem illum eleuatumque thronum, non cessant; *ministratores* opus facere, & VERBVM audire non desinunt. Sicut illæ cœlestes acies æternum inconfusæ & inuictæ manẽt, nulla malitia ordinẽ illum optimè constitutũ euertere valente: ita quoq; anima quæ ad illarum imitationem ordine decenterq; facit omnia, cunctis est admirationi & terrori.

Theodoreto ordinem anima retinet; quæ sponsum scit rebus omnib. anteponendũ; & secundùm sponsum eos potissimùm obseruandos, qui ad eũ proximè accedunt. Verè n. acies caritatis est, quæ facit animã insuperabilẽ. Nam vt optimè D. Gregor. hîc ait; Notum expertis est, quod milites, cùm in procinctu contra hostes vadũt, si strictim & concorditer gradiuntur, ab hostib. contra venientibus timentur: quia dum in eis aditũ per scissuram non adspiciunt; qualiter eos penetrent, hæsitantes non inueniunt: illisq; hoc impenetrabile munimen efficitur, quod concorditer ordinati seipsis semetipsos tuentur. Dum enim de seipsis sibi vallum efficiunt, intrandi ad se aditum hostibus non relinquunt; & vt occidantur appetiti, ipsi faciliùs occidunt. Sic in multitudine fidelium contingit; quæ dum contra malignos spiritus pugnare non desinit, necesse est, vt pace caritatis constringatur, quò salua sit. Si enim pacem tenet, *terribilis* hostibus apparet: si per discordiam scinditur, vndiq; ab hostibus leuiter penetratur.] *Theodoretus.* *Gregorius.*

Similia his in Philone, qui acies tamen tres agnoscit, fidem, spem, charitatem: quare, inquit; fides integerrima, spes firmissima, syncera charitas necessariæ sunt sponsæ, & cuicunque fideli animæ, si victrix aduersus callidissimos hostes, euadere contendit. fide itaque se muniat, spe se vinciat, vt in se vnita, ducem suum semper exultans sine confusione sequatur. sequitur Gregorium Rupertus. *Philo.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

BREVITER in sigillo Honorius, introducit ipsam Deiparam dicentem; sic blandè locutus est ad me. *Pulchra es* in castimonia, & ideo *amica mea*; *suauis* per pia exempla; & ideo *decora* in cœlesti gloria, *sicut Ierusalem*, id est, sicut cœlestes Angeli, qui vident faciem patris & fruuntur pace Domini; *terribilis* cõtra vitia, *vt castrorum acies aduersus* dæmones & hæreticos *ordinata*.] §.4. *Honorius.*

Nec fusior multò Hailgrinus; ô amica mea, *pulchra es* intentione mentis, *suauis* in eloquio, *decora* in operibus, tu mihi es *sicut Ierusalem*, id est, pacis visio, pacem faciens inter Deum & hominem. Tu es malignis spiritibus *terribilis*, tanquam *turris ædificata cum propugnaculis*, & quia tu es *sicut castrorum acies ordinata*, quam sicut reginam sequuntur omnes sanctorum acies ordinatæ secundum status suos, & proprias dignitates, & merita, vt sub ipsa & cum ipsa pro nobis contra hostem militent.] *Hailgrinus.*

Alanus autem sic; *Pulchra* es fide, *suauis* spe, *decora* charitate. *Ierusalem* interpretatur pacis visio. Quid igitur verius *Ierusalem*, quàm gloriosa virgo, in qua pax pectoris, & pax æternitatis? Hæc est arca Noë, in qua dispositæ sunt bestiæ, quia in ea non fuerunt cogitationes inordinatæ. *Terribilis vt cast. acies ordinata.* quia in vita multis freta virtutibus, & in morte Angelorum vallata agminibus. Virtutibus hæreticorum interimens errores, dæmonum suggestiones repellens, etiam in assumptione, eorumdẽ Angelorum fulta est præsidiis, & sanctorum coronata choris.] ita doctor vniuersalis. *Alanus.*

Sed longè vberiore mensura laudes MARIÆ deuotissimus eius Guilhelmus nobis hoc loco admetitur. *Vox dilecti* (scribit) est alloquentis dilectam. vox inquam pij IESV blandè alloquentis leniterq; mulcentis piam matrem suam. Quippe nec assumptus in cœlum, sedensq; ad dextram Patris dulcissimus eam filius deserebat, sed ei iugiter à dextris & à sinistris assistens, diuino quodam secretoque susurrio intus cum materna conscientia disserebat. Et quidem ipsa circa nouam eius plebem pia sollicitudine satagens, nunc cum sodalibus eius (id est sanctis Apostolis) nunc verò cum filiabus *Guilhelmus.*

Ierusalem

„ Ierusalem (id est, nouiciis fidei) sacra & ædificatoria foris miscebat colloquia: interea
„ illi intùs à filio dicebatur, *verbum absconditum*, & quasi furtiuè suscipiebat aure interiori
„ venas susurrij eius, & gaudebat propter vocem sponsi dicentis. . *Pulchra es, &c. amicam*
„ appellat more solito familiariter blandiens, atque eximiam dilectionem, qua in eum il-
„ la flagrat, præclarè commendans. *Pulchram* dicit, & *suauem*, & *decoram*, & *terribilem*: qua-
„ tuor sanè cardinalibus virtutibus, quibus benè viuitur, illam excellenter pollere insinu-
„ ans. *pulchram* dicit propter iustitiam, *suauem* propter prudentiam, *decoram* propter tem-
„ perantiam, *terribilem* propter fortitudinem.

„ *Pulchra* inquam dicitur propter virtutem iustitiæ, quæ nimirum animi pulchritu-
„ do est; ea namque pulcher & gratus est animus oculis maiestatis, sicut propter iniustiti-
„ am deformis & fœdus.

„ *Suauis* dicitur propter virtutem prudentiæ, quæ nimirum non tantùm sapienter,
„ sed & suauiter, & tanto suauiùs quanto & sapientiùs, operatur. Vnde sapientiæ specialis
„ & præcipua laus est, quod *disponat omnia suauiter*.

„ *Decora* dicitur, propter virtutem temperantiæ, quæ castigat animæ simul & carnis
„ motus indecoros, quantùm per illam anima est decora, hoc est, immunis à dedecore
„ carnalium voluptatum, tantùm sine illa est indecora & plena dedecore, & turpiter
„ diffluens.

„ *Terribilis* dicitur, propter virtutem fortitudinis, quæ dum hostiles impetus con-
„ stanter tolerat, hostilem audaciam potenter frenat, iuxta illud Apostoli Iacobi, *Resistite*
a Iacob. 4. v. 7. *diabolo & fugiet à vobis*. [a] Dicitur, non simpliciter, sed *sicut Ierusalem, pulcra, suauis, & de-*
„ *cora*, & nihilominùs *terribilis sicut castrorum acies ordinata*; ad illarum distinctionem ani-
„ marum, quæ pulchræ, suaues, & decoræ sunt, sicut Babylon; quæ dicitur quoque vt Ie-
„ rusalem pulcra, suauis, & decora. Nam sicut ista ciuitas Dei, sic & illa ciuitas sæculi, ha-
„ bet prudentiam suam, fortitudinem suam, temperantiam & iustitiam suam, & à ciuibus
„ Babylonis naturalis plerumque æquitas custoditur, & ab ipsa naturali æquitate ductis
„ legibus viuitur, siue metu ipsarum legum pœnam transgressoribus intentantium, siue
„ appetitu gloriæ popularis; siue respectu cuiusdam non ad suum finem (id est, CHRI-
„ STVM) relatæ, & ob hoc falsæ, honestatis. Sed quia tam naturalis quàm datæ legis finis
„ ad iustitiam CHRISTVS est, constat quod hæc Babylonica iustitia, vera iustitia dici non
„ debeat. Plerumque etiam, iuxta sententiam veritatis, *filij huius sæculi prudentiores inueni-*
b Luc. 16. v. 8. „ *untur filiis lucis in generatione sua*, [b] id est, filij Babylonis filiis Ierusalem: habent & illi
„ quandam prudentiam suam. habent etiam quandam temperantiam suam. nam & hu-
„ iusmodi plerumque inueniuntur temperanter viuentes, & quodammodo crucifigentes
„ carnem suam cum vitiis & concupiscentiis, siue ob popularem fauorem, siue etiam cō-
„ templatione cuiusdam falsæ, & vt ita dicam inhonestæ honestatis. Ecce huiusmodi ani-
„ mæ pulchræ, suaues & decoræ sunt, sed sicut Babylon, & ob hoc veraciter tales non sunt.
„ Quia illæ ipsæ virtutes Babylonicæ, eo ipso virtutes veræ non sunt, quia Babylonicæ
„ sunt, id est, non ad suum finem relatæ. Nam virtutes Babylonis & virtutes Ierusalem, non
„ officiis, sed finibus distinguuntur. Vtrisque eadem fiunt, sed propter aliud & aliud fiunt.
„ Vt ergo dilectus demonstraret piam matrem, non Babylonicè, sed verè iustam, pruden-
„ tem & temperantem esse, dixit eam esse *pulcram, suauem, & decoram sicut Ierusalem*; & vt o-
„ stenderet eam esse veraciter fortem, dixit esse *terribilem vt castrorum aciem ordinatam*.
„ Qui fortiter agit non propter Deum, is tali fortitudine non fit hosti terribilis, sed potiùs
„ amabilis, cui concordat peregrino fine actionis, quamuis ipsa actione ei resistere videa-
„ tur: sicque resistendo non victum territumque compellit in fugam, sed potiùs ita se illi
„ turpiter subiicit. Veram enim fortitudinem, quæ fugat hostem, animamque illi facit
„ terribilem, comparat *aciei castrorum ordinatæ*; qua in rebus humanis nihil est terribilius
c Psal. 58. v. 10. „ talem propheta in sua oratione insinuans, *fortitudinem*, inquit, *meam ad te custodiam*. [c]
„ Quasi dicat, tu dator es fortitudinis, & idcirco ad te, tanquam ad debitum finem, forti-
„ tudinem meam alligabo, propter te scilicet, & non propter aliud fortiter agens, atque
„ ita resistens diabolo vt victus à me refugiat.

„ Ampliùs. *Pulchra es*, per conuersationis munditiam; *suauis*, per animi clementiam;
„ *decora*, per castitatis singulare decus: *sicut Ierusalem* illa cœlestis, quæ est in Angelis. Quip-
pe inter

pe inter homines viuis Angelicè, & in carne adhuc moribunda cœlesti præluces castitate. porro cùm mater mea sis, cùm genueris *terribilem & eum qui aufert spiritum principum;* ipsa quoque *terribilis es* principibus tenebrarum, *vt castrorum acies ordinata.* Sanè Angeli quoniam intùs faciem hominis contemplantur, per *Ierusalem* (quæ visio pacis interpretatur) aptè signantur; quoniam verò foràs *mittuntur, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis,* per castrorum aciem ordinatam figurantur: sibi sunt *Ierusalem*, nobis autem *castrorum acies ordinata.* Vnde Iacob, sicut scriptum est, [a] *obuiam* habens angelos, qui in eius adiutorium mittebantur, *castra*, inquit, *Dei sunt* hæc. Nobis sancti Angeli sunt *castrorum acies ordinata*, id est, ad spirituale prælium contra aërias potestates, pro defensione hominum præparata. Nam (vt ait Apostolus) *non est nobis colluctatio aduersùs carnem & sanguinem; sed aduersùs Principes & Potestates, aduersùs Principes tenebrarum, contra spiritualia [b] nequitiæ.* Quo modo autem nos *caro & sanguis* possemus contra illos, nisi nostram infirmitatem *castra Dei* circumdarent? Vnde Helizeus ad conspectum hostium trepidanti puero; *Noli* (ait) *timere, plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis.* [c] cumque orante Helizeo aperuisset Dominus oculos pueri, *vidit montem plenum equorum & curruum igneorum* in circuitu Helizei. nimirum hæc erant *castra Dei*, angelicus ille exercitus ordinatus, contrariis potestatibus pro defensione hominum semper oppositus. Tam terribilia sunt hæc castra Dei castris aduersariorum, vt nulla ex parte irrumpere audeant; nisi quantùm occultæ rationis dispensatione sinuntur. Dilectus igitur vt piam matrem demonstret cunctis malignis spiritibus vehementer terribilem, dixit eam *terribilem, vt castrorum aciem ordinatam.* q. d. Quia te sciunt aëriæ potestates esse matrem meam, matrem triumphatoris & spoliatoris sui, cuius est signum in frontibus piorum depictum; verentur te matrem *terribilis, & eius qui aufert spiritum Principum,* [d] id est, destruit superbiam malignorum spirituum: tu quoque *terribilis* illis facta es, & non mediocriter, sed sicut est illis terribilis Angelicus exercitus, ad coërcendos eos ne supra modum homines infestent diuinitùs ordinatus.]

a Gen. 32. v. 1.
b Ephes. 6. v. 12.
c 4 Reg. 6. v. 16.
d Ps. 75. v. 13.

ANAGOGE.

REGNI cœlestis laus verissima, quæ *pacis visio* est, hoc est, *Ierusalem*; *amica* Regi cœlorum cui desponsata; [e] *pulchra*, quia ornata viro suo; *suauis*, in qua numerus tot *citharædorum citharizantium in citharis suis;* [f] vbi quæ *Agnum sequuntur* virgines, *canunt canticum* illud suauissimum *quod alius nemo canere potest.* [g] vbi canit Ecclesia, aliud melodum carmen ac dulce, §. 5.

e Apocal. 21.
f Apocal. 5. 14. 15. & 18.
g Id. c. 14. v. 3.

Omnis illa Deo sacra
Et dilecta ciuitas,
Plena modulis, in laude,
Et canore iubilo.

Audi etiam, quàm *decora:*

Noua veniens è cælo
Nuptiali thalamo,
Præparata, vt sponsata
Copuletur Domino:
Plateæ & muri eius
Ex auro purissimo.
Portæ nitent margaritis
Adytis patentibus:
Et virtute meritorum
Illuc introducitur,
Omnis, qui ob CHRISTI *nomen*
Hîc in mundo premitur, &c.

Quæ canit Ecclesia, ex Apocalypsi desumpta *cap. 21.* De *acie castrorum ordinata* dictum §. præcedenti; & pulchrè hos exercitus describit Ioannes, *Apocal. c. 19. v. 14.*

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 4. » Auerte oculos tuos à me, quia » ipsi me auolare fecerunt. Ca- » pilli tui sicut grex capra- » rum, quæ apparuerunt de Ga- » laad.	*Auerte oculos tuos è regione mei: quia ipsi auolare fecerunt me. Capillamentum tuum, sicut greges caprarum, quæ apparuerunt è Galaad.*

LITTERA A.

§. 1. VERBA SPONSI.

NON ausus fui diuidere hoc comma in duo membra scribendo, diuidam explicando. Vide (ait priore) quàm mihi ipsi fueris terribilis, luce illa splendoris, & quasi fulgure maiestatis; quæ me in vno cœperas oculorum tuorum, vt ante querebar, [a] nunc prorsùs præstrinxisti. nequeo ampliùs in radiatum illud lumen tuum intueri. Qui solis aduersos radios non perferunt, manu oculum tegunt, & faciem aliorsùm auertunt: ita sponsus ait sibi nunc vsu venire, quia nequit geminum illud iubar sustinere; sed nimio splendore præstrictus, vratur & extra se rapiatur. Quare si dilecti vita & oculi illi curæ sunt, petere, vt paululum oculos declinet, modicas inducias sibi largiatur, spiritui recuperando, & liquescēti animæ refocillandæ.

a sup. c. 4. ṽ. 9.

A ME] LXX. *è regione mei*, quod Aq. confirmat; verùm sententia est eadem.

AVOLARE FECERVNT.] quidam explicant, *oculi tui me extulerunt*, & interpretantur, ita me non alacrem tantùm, sed elatum, ferocem, insolentem reddidere, vt mei planè impotens vix penes me sim præ amore. Malo quod dixi, vt insinuet, qui priùs celeriter instar hinnuli accurrerat, nunc aucto amore cor suum fugitiuum, non celeri tantùm cursu ad sponsam contendisse, sed pernici alarum remigio, à se auolasse, & ad dilectam aduolasse. Hebraicè est, *me superare fecerunt*, noster secutus LXX. sensum reddidit idiotismi, sciens enallagen esse, pro, *me superarunt*; vel simpliciter poni, pro, *eleuari & euolare fecerunt*. D. Nyssenus hæc verba tribuit sponsæ; sed eius interpretatio non satis cohæret: ideo præstat reliquos Patres sequi, qui sponsum ista de se dicere contendunt.

§. 2. MENS VERBORVM.

Mirificum est Anthropopathos, quo se Deus inuictus ab humana (quæ clementia eius est & bonitas) pulchritudine, nempe sincera intentione, & perfecta caritate, ac pura veritate conuersæ recens multitudinis fidelium, prorsùs victum vinctum amore fatetur; & cogi quodammodo, vt incolatum iustorum absoluat, & mundi miseri huius, & perituri sæculi dies abbreuiet, quò plures salui fiant. Sic alibi Iacob Angelo luctanti, [b] & Moses ipsi Deo præualet irato, [c] sic quotidie præualet Ecclesia; cùm Deo, quasi inuito ac reluctanti, vindictæ flagrum precibus & lacrymis extorquet. Scio me, longè hoc loco à plerisque recedere: sed cordato lectori iudicium permitto. Communior expositio est sponsam iuberi sapere demissiùs, cùm oculos ad sponsi beatitudinem contemplandam intendit; & moneri, eos auertere, ne scilicet eum se adspicere sicuti est, quantumcunque videat, arbitretur: ob idque sponsæ oculos eum auolare fecisse dici, quoniam quo quis acriùs eum intuetur, eo magis inuisibilis esse cognoscitur. Vide hanc prosequentes explicationem, Philonem, Theodoretum, & apud eum tres Patres illos, & ex Latinis Cassiodorum, Gregorium, Rupert. VVilleram. Cistercíensem, & alios.

b Gen. 32.
c Exod. 32. ṽ. 14 & 32 & Num. 14. ṽ. 16.

Iustus.

Solus Iustus Orgelitan. insinuat alium sensum; Non me semper in corpore con-
» spiciendum requiras, quem spiritu per fidem meliùs cernis. Idcirco enim in cœlum ad-
» scendi, vt non semper tibi localis appaream, qui sic omnia diuinitatis meæ præsentia re-
» pleo, vt vbique adsim, cunctaque contineam, & à nullo loco continear.]

Honorius

Honorius communem illam sequitur explicationem, sed ita vt nonnulla adiiciat Anagogen redolentia, ideò §. 5. exhibebo eius verba. *Honorius.*

TROPOLOGIA.

MIHI communis illa interpretatio mera Tropologia videtur, nos admonens in diuinarum rerum studio & contemplatione sobrietatem & humilitatem adhibere. nam *scrutator maiestatis opprimetur à gloria*,[a] & cùm *accedit homo ad cor altum, exaltabitur Deus*,[b] eum fugiens. ideo nos monet sapiens; *Ne erigas oculos tuos ad opes, quas habere non poteris, quia facient sibi pennas vt aquilæ, & volabunt in cælum.*[c] Dum verò *auertere* iubetur à sponso oculos anima, ad seipsam illos iubetur conuertere, & monetur sic altissimam diuinitatem contueri, vt ad memoriam reuocet infirmitatem propriæ conditionis, & scire, quia hoc ipsum quod de Deo intelligit, non sui meriti, sed diuinæ gratiæ est. Vide in hanc sententiam plura apud D. Ambr. *lib. de Isaac c. 7.* §. 3.

a *Prou. 25. v. 27.* b *Ps. 63. v. 8.* c *Prou. 23. v. 5.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

HISTORICA interpretatio, quam proposui, optimè conuenit MARIÆ; communis verò, etsi Rupertus & Hailgrinus & Alanus accommodent, non videtur satis honorifica illi, cui admonitio talis minimè necessaria. §. 4.

Meliùs Guilhelmus noster, Anglicus dicam, an Angelicus? eius verba sunt: sancta calliditate alludit piæ matri dulcissimus filius ad Patrem iam assumptus, q. d. Iam per inclitum meę resurrectionis ascensionisque triumphum cunctis malignis spiritibus, quos non ense, sed cruce perdomui, tanquam mater clarissimi triumphatoris, terribilis facta es. iam tibi ab Angelis simul & hominibus pleno ore acclamatur; *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.* iam non est necesse tibi (ô pia mater) sollicitari vt olim, quando me paruulum pannis inuoluebas, sinu fouebas, lacte alebas; siue quando grandiusculum pane nutriebas, & pro ætate vestiebas; siue etiam quando, in me iam adultum & virum factum, non desinebas materna pietate abundare, quamuis iam desiisses maternis pro ætate officiis ministrare: vnde etiam cùm agonizanti mihi pro hominum salute assisteres, & stares iuxta crucē meam, pia anima tua maternis perforabatur doloribus. Quia ergo vetera transierunt, & nouitas iocunda illuxit, noli me aspicere, ô pia mater, vt olim, vt mater; *auerte* à me maternos *oculos*; sed aspice me velut amica & sponsa. Iam adscendi ad patrem, habeant materni illi oculi vacationem, sed ad me: porro ad membra mea vacare illos nolo. *Auerte à me* ad fratres & filios meos. Ne claudas illos, sed *auerte à me.* transfer maternam pietatem à me in meos. *A me*, quia iam assumptus ad patrem à matre non debeo ampliùs tenerè diligi: in meos autem conuerte, quos oportet, me ab illis assumpto, maternæ tuæ pietatis teneritudine confoueri. Nō ergo tepescat materna pietas tua, non exstinguatur, nec minuatur; sed à me in meos integrè transferatur. Illos iam tenerè, vt mater dilige: me iam intuere, vt sponsa & dilecta. In cruce pro salute hominum agonizans, vnum tibi adoptaui Ioannem dicens; *mulier ecce filius tuus*: porro cum triumpho resurrectionis adscendens ad patrem, multos tibi vice mei adoptaui & reliqui filios. *Mulier ecce* filij tui, quos diligas & piè confoueas. Sic *auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.* hoc est, propter ipsos auolaui à te: vt auertas oculos illos tuos maternos à me, ascendens in cœlum auolaui à te; vt à me in meos transferres teneritudinem maternæ pietatis.] *Guilhelmus;*

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* HONORIVS Historicum sensum cum Anagogico & Tropologico miscens, ita scribit; cùm sponsa inuenti dilecti pulchritudinem insatiabiliter intueretur " claritatem eius decoris stupefacta miraretur, dicit ei sponsus, *Auerte oculos,* " *&c.* q. d. noli me in tantum in turba intueri, quia in aulam ibo, & ibi aspe- " ctum meum totum tibi fruendum præbebo. Scilicet cùm Ecclesia tota intentione di- " lectum in scripturis quærit, & cùm pariter in creaturis inuenit, eius miram sapientiam " in speciebus & generibus rerum stupefacta miratur, & hanc perfectè magno desiderio " cognoscere conatur: sed ei dicitur, *Auerte oculos tuos à me*, id est, intelligentiam & in- " tentionem (oculos cordis) auerte à mea Deitate: *quia ipsi me auolare fecerunt*, hoc est, " ipsi oculi cordis tui vident, quantoperè omnem humanum & Angelicum intellectum " excedam. q.d. sufficiat tibi quod me ex parte vides, in scriptura & in visibili creatura: ne " quæras me ex toto in hac vita videre, quod non poteris præ tua fragilitate: nec quæras " hoc consequi in vita, quod tibi dabitur in patria. postea totum me videbis, cùm ad me " in aulam perueneris. Similitudo est ab aquila, quæ in alto vix videtur, sed altiùs volans " non videtur. Ita Deus cùm aliquantulum in contemplatione cernitur, subitò ex ocu- " lis cordis eripitur, & omnem intellectum longè transcendere perpenditur. Oculos cor- " dis in Deum figit, qui Trinitatem in Personis, & vnitatem atque æqualitatem in essen- " tia Deitatis perfectè cognoscere quærit, sed ipse ab oculis cernentis euolat, dum sibi in- " comprehensibile cernit quod videre oculus desiderat. Oculos ergo ab eo auertit, & ad " creaturam inflectit, dum hunc in operibus creatis contemplari satagit, quem in essentia " sua videre non potuit.]

Thomas Cisterciensis. *a Exod. 33. v. 20.* Item *Thomas Cisterciensis*; vide ne hic maiestatem meam videre quæras. *Non enim videbit me homo & viuet.* [a] Itaque *auerte oculos tuos à me*, quia dum in carne constituta peregrinaris à perennibus bonis, me perfectè cognoscere non poteris. Igitur in via perenne præmium non quæras, quod non dabitur alicui viuentium nisi in patria.] sequitur;

CAPILLI TVI SICVT GREX CAPRARVM QVAE APPARVERVNT DE GALAAD.

§. 1. *VVilleramus.* VEHEMENTER miror cur VVilleramus; aut potiùs qui illum ediderunt, hunc versiculum cum duobus sequentibus, prætermiserit contra fidem Hebræi, Græci & Latini contextus; & auctoritatem Rabbinorum, & Chaldæi Paraphrastis, & omnium Græcorum, Latinorumque Patrum; ex quibus Aponius & Cassiodorus disertè testantur, ea non omittenda. Quamuis enim eadem habeantur cap. 4. initio, tamen non sunt nouæ in hoc Cantico iterationes; nec amantes verbosa repetitione solent satiari. Deinde nec eadem in fonte verba sunt, d.c.4.v.1. habes MEAR GILHAD de monte Galaad, hîc verò, MIN AGILHAD, de Galaad. cetera vide d. versu. 1. מהר גלעד מן-הגלעד

APPARVERVNT. eodem sensu quidam, ἀνέβησαν. ascenderunt, *vide d. vers. 1.*

§. 2. Repetitio hæc instituta, vt intelligamus non minùs gratum & acceptum Deo hoc vltimum Ecclesiæ agmen lauacro baptismi lotum, nempe conuersarum reliquiarum Iacob (de quibus apertè D. Gregorius accepit) quàm olim fuerat iucunda & accepta Gentilium, & primitiarum Iuda conuersio.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Nyssenus.* CAPILLOS considerat Gregorius Nyssenus, vt habentes illud à reliquis partibus corporis peculiare, quod nullo doloris sensu, etiamsi totum corpus secetur aut vratur, vnquam moueantur. cumque iuxta Apostolum *gloria mulieris*

mulieris sit coma,[a] quippe quæ cincinnis caput adornet; vult nos moneri Ecclesiæ gloriam seu capillos esse, qui sensus suos in potestate habent. qui non ex adspectu de bono iudicant, non gustatu bonum metiuntur, non olfactu, non tactu, non alio sensus organo: sed, omni sensu domito, per solum animum oblata menti bona expetunt & amplectuntur; qui nec honoribus intumescunt, neque per abiectionem animi rebus tristibus in angustum coguntur; sed in aduersis casibus, capillorum instar, se doloris expertes declarantes, etiãsi vel sectio propter fidem in Christvm, vel ad bestias, vel in ignem abiectio perferenda sit. Talis erat Elias ille, qui de Galaad sideris instar exortus est, in horrido squalidoque corpore caprinis pellibus tectus, ad omnes tyranni minas semper impauidus. Quicunque igitur ad imitationem generosi in hoc vate animi, seipsos supra mundum hunc vniuersum attollunt, egentes, pressi, afflicti in montibus, antris, cauernis terræ, quibus denique mundus non est dignus: hi gregatim circa vniuersi huius caput conspecti, Ecclesiæ gloria fiunt, ad cœlestem gratiam vna cum illo Galaadita ascendentes. a 1.Cor.11. v.15. 3. Reg.17. v.1.

Capram addit per saxa sine vlla pedum offensione tendere, & circa vertices montium versari, & per loca transitu difficilia præruptaque fidenter incedere: idque iis aptè accommodari, qui præclarè asperam virtutis viam conficiunt. Sanè inter quatuor [b] illa *expeditè incedentia* in ænigmatis libri Prouerbiorum, enumerari *hircum* ducentem caprarum gregem, hunc hircum censet esse Eliam, eius imitatores fieri gregem caprarum eius; sicut quotquot inuentum aliquod nouum excogitarunt, vt Noë vitium serendarum, Enoch in Deum sperandi, Cain agriculturæ, Abel vitæ pastoritiæ, Thubal fabrilis, eos omnes quasi gregem ducunt, qui eorum instituta sequuntur. Qui itaque Eliæ ex Galaad vitæ asperitatem, zelum, & libertatem, & innocentiam exprimere student, *capræ* sunt *de Galaad* in cœlum *ascendentes*, Nysseno. b Prou.30. v.31.

Alij Patres apud Theodoretum per *capillos cogitationes*, de mente, vt ex capite prodeuntes intelligunt: sic etiam Honorius, & multi alij.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

Connectit cum superiori commate Guilhelmus; Ideo volo te infirmioribus membris meis materna pietate confouendis intendere, quia exuberas meritis, & non tantùm actiones, sed & cogitationes tuæ, magnæ apud me pro quibuscunque volueris, propitiationis sunt. nam *capilli tui* h. cogitationes de arce hominis, mente, nascentes, sunt *sicut grex caprar.* de capris iuxta sacræ legis institutum fiebat oblatio pro peccato, & fortè *de Galaad* exhibebantur capræ sacrificio aptiores. Cùm ergo dilectus gregi caprarum *quæ apparuerunt de Galaad* capillos piæ matris comparat; etiam simplices cogitationes eius excellenti gratia non modicas pro peccatis filiorum propitiationes ostendit. §. 4. Guilhelmus.

Amplius. *Capra* est mundum animal, cornibus suis simul & barba insigne. Per cornua fortitudo, per barbam virilis prudentia seu grauitas signatur. Quia ergo grauitas virginis, & matris, tàm piæ sanctæque cogitationes; nihil in se sordidum, nihil infirmum, nihil leue, aut fatuum habere poterant; rectè *capilli* eius capris, id est, animalibus mundis, cornutis & barbatis, comparantur. Sanè per hæc animalia sancti viri significantur, quia & munditiam habent in moribus, & per spiritum consilij barbati esse videntur, eò quod virili prudentia & grauitate omnis in eis puerilis leuitas expirauit: per spiritum fortitudinis autem videntur esse cornuti, quia malignum hostem fortiter impetunt & fugere compellunt, iuxta illud; *Resistite diabolo & fugiet à vobis.* [c] Benè autem *capræ* non *capri*, quia licet barbam & cornua habeant, id est, spiritu consilij & fortitudinis polleant, naturalis tamen in eis mollicies est contra quam assiduè dimicant, *carne* in eis assiduè *aduersus spiritum, & spiritu aduersùs carnem concupiscente.* c Iacob.4. v.7.

Apparuerunt de Galaad, quod interpretatur, *aceruus testimonij* CHRISTVM signans; cui omnes Prophetæ, sicut ait Petrus,[a] *testimonium perhibent, remissionem accipere peccatorum, per nomen eius omnes, qui credunt in eum*: Qui per fidem ei incorporantur, vt de ipso appareant, id est, in ipso & per ipsum filij lucis fiant. Quamdiu extra ipsum erant, apparere non poterant, quia in tenebris erant: In ipso enim est lux, imò *ipse est lux*, & extra ipsum nihil nisi tenebræ: quotquot autem *de tenebris vocati sunt in admirabile lumen eius*, verè *apparuerunt*, id est, filij lucis esse cœperunt. quotquot, inquam, transierunt in Galaad, *apparuerunt de Galaad*. quotquot in CHRISTVM, quia *vera lux est*, cui omnes Prophetæ testimonium perhibent, transierunt; inde, non aliunde, vt filij lucis lucere cœperunt.

a Act. 10. v. 43. Paullo aliter Tres Patres, qui exponunt fideles ex impietatis & ignorantia tenebris ad virtutis & pietatis lucem transmigrantes per Euangelium, quod iudicij futuri reddit testimonium.

Denique non dicitur *capilli tui* sicut capræ, sed *sicut grex caprarum*, vt significet omnes electos *sollicitè seruantes*, secundùm Apostolum, *vnitatem spiritûs in vinculo pacis*,[b] quasi vnum gregem esse, agentem sub Pastore vno, qui ait: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.*[c]] Cogitationes capillis significari etiam Alanus prodidit.

b Ephes. 4. v. 3.
c Luc 12. v. 32.

ANAGOGE.

§. 5. NOTA, quandocunque laudantur dotes aliquæ Ecclesiæ militantis, eas omnes laudes optimè conuenire Ecclesiæ quoque triumphanti. Quod semel hîc dixisse suffecerit.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 5. „ Dentes tui sicut grex ouium, „ quæ ascenderunt de lauacro, „ omnes gemellis fœtibus, & „ sterilis non est in eis.	*Dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lauacro, omnes geminantes, & infœcunda non est in eis.*

VERBA SPONSI.

LITTERA.

§. 1. SVP. c. 4. v. 1. *Sicut greges tonsarum*, & postea; *inter eas*, habet pro, *in eis*: pro *tonsarum*, Symm. ἀμνάδων agnarum. *gemellis fœtibus* Aqu. διδυμοτόκοι. LXX. διδυμεύουσαι. Hebraicè quoque hic est *ouium* seu *agnarum* HARCHELIM, illic HAKKESVBOTH tonsarum. *Ascenderunt* scilicet recens lotæ. significatur candor dentium, vt & sequentibus æqualitas, integritas, fortitudo. *vide sup. d. v. 1.*

הרחלים
הקצובית

§. 2. MENS VERBORVM. Vide §. 2. d. v. 1. Nec sanè immeritò viri fortes & Catholici Doctores comparantur oui vel agno; quia ouis tota sancta & vtilis erat in lege: nam vellus seruiebat hiacinthinis pellibus, caro erat victimæ destinata, cornua in buccinas assumebantur, crura ad tibias, intestina ad neruos cithararum, cutis ad tympanum: infideles cani similiores, ex quo nihil in vsu sacro assumebatur, vt ex Iarrhij stercore hoc aurum legamus.

Nyssenus. Nyssenus quoque breuiter; Per *dentes* fortassis intelligendi ij, qui Ecclesiæ corpus „ alunt (Doctores & concionat.) hos vult semper conspici puros, quasi digressos primùm „ à lauacro; & pilorum copia minimè grauatos esse, quasi recens tonsos; & virtutum inte- „ rim fecunditate geminis fetibus insignes, vt puritatis duplicis parentes fiant, tum quæ „ in animo, tum quę in corpore conspiciatur: adeoque à dentibus his exterminetur, quic- „ quid in fetificatione boni est sterile.

Iustus

Iustus optimè ad litteram, de his tribus commatibus: Hos * quatuor versus (inquit) bis in hoc loco constat esse descriptos; quos Deo donante iam insuperiore loco tractauimus; in quibus tamen Iudæorum & Gentilium populos conuertendos cum geminæ dilectionis fructu prædixit, & Martyrum gloriam cum eorum meritis declarauit.] "

Iustus. * *corrige;* Hos quoque tres versus.

TROPOLOGIA.

TRES illi Patres apud Theodoretum; cogitationes, inquiunt, tuæ (ô anima) quibus corpoream legis crassitudinem in veros sensus extenuas, & ad spiritalem cibum idoneum redigis, instar ouium * quæ tonsæ sunt; veritate tantùm conseruata falsas omnes reiiciunt opiniones: & ab iis, tanquam in lauacro ablutæ, geminos virtutum edentes fructus, à terrenis rebus atque carnalibus ad spiritales atque cœlestes conscenderunt. Neque vlla inter eas inutilis est, aut infructuosa.] §. 3.

Tres patres. * *Male interpres, captarũ.*

Vberiùs autem ista Philo; Addit, vt ex vera confessione suorum scelerum in ipso lauacro regenerationis toti mundati sint, & niue candidiores facti, veterem hominem cum omnibus malefactis suis atque cupiditatibus exuti; iamque interiori mentis cogitatu atque acie diuinarum rerum salutares cibos, & arcana mysteriorum pabula, sibimetipsis conterunt ac mandunt, & proximo cuiqui fraternè ruminantur & impartiunt. Quod & sequentia manifestissimè declarant cùm ait: *Quæ ascenderunt*, &c. Verè duplici fetu anima decoratur à sponso, postquam, sicut diximus, est lota: nam ex accepto Spiritu sancto, vt salua fiat, Deum ipsum & quemque proximum sincerè amare debet, alioqui frustrà se lauat. Possumus etiam per duplicem fetum, mentis & corporis munditiæ geminum fructum intelligere, vt sponso nostro IESV immaculati simus & sancti. sed prior intellectus, verior est & potior. Quarè sedulò laborandum nobis est, vt ex binis his Spiritûs sancti fetibus, veluti *matres filiorum lætantes* esse possimus. Væ enim væ, qui sanctiss. fetus ipsius spiritus, vel sua negligentia socordiaque amittunt, vel turpissimæ vitæ moribus miserè perdunt: *meliùs iis sanè foret, nunquam in lucem prodiisse*, vt inquit Dominus.]

Philo.

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

GVILHELMVS, per *dentes* (ait) intellectus non incongruè figuratur. Panis enim noster quotidianus, qui à Patre cœlesti petitur atque accipitur, pio intellectu quasi quibusdam dentibus teritur, vt mansus quodammodo atque glutitus animæ nostræ substantiam fulciat. Cui autem tam affatim datus est *panis* ille *quotidianus & supersubstantialis*; quo animæ nostræ aluntur, vt viuant, & non moriantur; quam illi, quæ genuit *panem viuum, qui de cælo descendit, panem Angelorum, quem manducat homo?* Hunc sibi assiduè panem quibusdam quasi dentibus pij intellectûs terebat, eoque salubriter suauiterque viuebat. Quia verò idem piæ matris intellectus simplex & mundus erat, nullo animali sensu adulteratus, nulla illecebra carnali fœdatus; *dentes* eius rectè comparantur *ouibus lotis*; ouibus propter simplicitatem, *lotis* propter puritatem. Et quoniam intellectus eius præterea fecundus erat; non tantùm integritate & puritate in semetipso contentus, sed & ad informandos vtiliter forâs extentus, idcircò *dentes* eius ouibus *fetis* comparantur. Mysticè autem *grex ouium*, vnitas est fidelium, sub cura vnius veri pastoris agentium. *Quæ* nimirum *ascenderunt de lauacro*, quia ab omni originali simul & actuali sorde mundatæ exierunt de baptismo. In lauacro factæ sunt *oues*, qui antequam tingerentur, *hædi* erant, & ad sinistram pertinebãt. hædi ergo humiliter descenderunt in lauacrum, sed de lauacro *oues ascenderunt* hilariter. Porrò expiatione & iustificatione, quam in baptismo acceperunt, contentæ non sunt: sed de spiritu veri pastoris grauidæ faciunt *fœtus gemellos*, *prouidendo bona* (secundum §.4.

Guilhelmus.

Apoſtolum) *non tantùm coràm Deo, ſed etiam coràm hominibus.* Et *ſterilis non eſt in eis*, ita quod ſit ex eis: Ceterum *in eis*, hoc eſt, inter eas ſteriles inueniuntur, re quidem hædi,
a *Act.1.v.19.* ſed profeſſione oues. Vnde Petrus de nequiſſimo Iſcarioth; *qui connumeratus erat in no-*
b *1.Ioan.2.v.19.* *bis.* [a] de huiuſmodi Ioannes, *Ex nobis* (inquit) *exierunt, ſed non erant ex nobis.* [b]]

ANAGOGE.

§.5. Adi §.5. verſ.2.cap.4.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Verſ. 6. „ Sicut cortex mali punici, „ ſic genæ tuæ abſque „ occultis tuis.	*Sicut funiculus coccineus labia tua, & eloquium tuum decorum. Sicut cortex mali punici, gena tua extra taciturnitatẽ tuã.*

LITTERA.

§.1. VERBA SPONSI. VIDENTVR hoc loco ſeptuaginta Interpretes, & Aqu. & Symmachus & alij, aliter ſcripta hæc inueniſſe in Hebræis codicibus, quàm noſter: & fieri poteſt, vt quidam ſuſtulerint, priorem illum de labiis verſiculum, & noſter in ſuis exemplaribus non inuentum non verterit. Sed legêre eum & vertêre LXX. & Aq. & Sym. & Schol. & conueniunt, niſi quod Schol. *νῆμα κόκκινον, filum* coccineum, pro *funiculo*; Aq. *τῆς κόκκου cocci* pro *coccineo*; Sym. allocutionem, *διάλεξίς σου* pro, eloquio; & idem *σκεπόμεναι καλύμμασι* pro taciturnitate. Eum verſ. hîc interpretantur omnes Græci, ex quibus mox nonnulla; vide ſupra. cap. 4. v. 3.

§.2. MENS VERBORVM. De coccinea vitta diximus d. verſ. 3. §. 2. Quæritur, cur, quam illic granatæ fragmini, hîc toti cortici comparet? facilè ſoluitur. quia tunc nondum agebatur de totius Eccleſiæ plenitudine, hîc verò de illa iam agitur, quia poſt vltimam Antichriſti perſecutionem, numerus Martyrum totus explebitur, & vno ouili facto mali punici cortex oſtro purpureo totus rubricabitur. fauent huic interpretationi Iuſtus Orgelitan. & D. Gregorius Magn.

TROPOLOGIA.

§.3. *Philo.* DE priore parte adſcribam Philonis & Nyſſeni verba. Philo duas interpretationes ſuggerit, prima eſt: omnes fideles animæ ardentes charitate eſſe
„ debent ad ſalutem propriam & proximi: nihil negligere de lege ſponſi, nec
„ illius ſpeculatores ac nuncios interimere vel perdere; ſed ſtudioſiſſimè am-
„ plecti atq; ſanctiſſimè fouere: vt ſicut Raab meretrix in euerſione patriæ per faſciam illã
c *Ioſu.2.v.18.* coccineam, [c] in ſignum datam, feneſtræ domus appenſam, ſeruata eſt, & libertate dona-
„ ta: ita & nos in die illa nouiſſima, quando cœli mouendi ſunt & terra, vel cum domus
„ noſtri corporis morte irruente euertetur, per *vitta coccinea*, fraternæ charitatis ac Dei
„ benè ſignata & ſculpta opera, ſalutis æternæ participes eſſe poſſimus. Rectèque *vitta*
„ dicitur, nam vt hac frons capitis ornatur, ita nobis à capite noſtro, ſponſo CHRISTO
„ IESV, diſcendum eſt, vt ſemper ornemur. Ipſe enim docuit, cum dixit: *Exemplum dedi*
„ *vobis vt quemadmodum ego feci, ita & vos* [d] *faciatis.* Secunda eius interpretatio eſt; poſſe
d *Ioan.13.v.15.* nos per faſciam ipſam coccineam à Raab feneſtræ appenſam, ſynceram apertamque
e *Rom.5.v.10.* „ CHRISTI fidei confeſſionem accipere. Vt enim corde iuſtificamur, ſecundùm [e] Apo-
„ ſtolum; ita ex aperta oris noſtri confeſſione ſaluamur. Idcirco *labia* dixit, ne quis fideli-
„ um coram impiis crudeliſſimiſque tyrannis Chriſtianæ fidei deſtructoribus vel magis

ſtructo-

structoribus (iis enim affligentibus cœleste palatium ex viuis lapidibus, iisque purpureis construitur) positus erubescat vitam æternam palàm confiteri: quin intrepidus inuictusq; omnino fidem CHRISTI orthodoxam constantissimè retineat ac prædicet.]

B. Nyssenus: *Funiculus* autem in labro collocatus mensura quadam circumscriptam sermonis vsurpationem in ænigmate notat: id quod vates ille[a] *custodiam & ostium compressionis* appellauit: quum in tempore ad loquendum os aperitur, & suo tempore rursùs occluditur. *Funiculum* autem mensuræ nomen esse, de libro vaticiniorum Zachariæ Prophetæ[b] didicimus. Habebat enim in manibus Angelus in ipso loquens funiculum, quo terram metiri homines solent. Tunc autem oratio maximè suam mensuram consequitur, cùm à rubedine colorata est, quæ est ænigma sanguinis illius, à quo redempti sumus. Quare si quis ad exemplum Paulli, CHRISTVM, in se loquentem habet, qui proprio nos sanguine redemit, etiam funiculum illum geometricum habet in ore, sanguinea illa tinctura ornatum. Quæ verò sequuntur verba, interpretatio sunt præcedentis ænigmatis. Nam *funiculum* illum *coccineum* exponit, loquelam elegantem, qua voce rursùm puritas & moderatio significatur. Etenim quod accuratè elegans est, atque ipso in vigore se conspiciendum exhibet, id neque immaturum, neque exoletum est. Cùm verò deinde per *mali punici corticem genas* ornat, insignem quandam in bonis perfectionem sponsæ tribuit. Vult enim significare, non alia quadam in re situm esse thesaurum ipsius, sed ipsam sui ipsius thesaurum esse: quippe quæ omnis boni apparatum in se complectatur. Nam vt cortice continetur id quod esculentum est in malo punico: sic etiam demonstrat contineri thesaurum eius, interiore illa pulchritudine vitæ quæ sub aspectũ non cadit. Hic igitur est ille occultus spei thesaurus, proprius animi fructus, qui vita virtuti consentanea, quasi quodam mali punici cortice, continetur.]

Nyssenus. a Psal. 140. v. 3. b Zach. 2. v. 1.

Philo autem; rubro colore atque albicante *cortex mali punici* circumfundi solet, cùm maturat. huic similes *genæ* sponsæ, quia pro his coloribus habet virentem fidei integritatem, ac spei charitatisque ardorem; & cum his bonæ conscientiæ optimos atque castissimos internæ mentis cogitatus ac fructus (per genas enim flos pudicitiæ & castitatis significatur) ne vacuitate bonorum operum coram iudice constituta sponsa, fatua, sine oleo veræ charitatis lampada ferens, miserrimè damnetur.]

Philo.

Denique de *genu* sic etiam philosophatur Rupertus, cuius verba mihi visa indigna quæ præterirentur. In vtero nos (ait) ita natura formauit, vt genua genis opposita sint: vnde & à genis genua dicuntur: ibi enim cohærent sibi, & cognata sunt oculis, lacrymarum indicibus & misericordiæ. Denique complicatum aiunt gigni formarique hominem, ita vt genua sursùm sint, quibus oculi formantur, vt caui fiant & reconditi. Inde est quod homines, dum se ad genua prosternunt, statim lacrymantur. Voluit enim natura nos maternum rememorare vterum, vbi considebamus in tenebris antequàm veniremus ad lucem. Profectò qui causam istam diligenter attendit, ille scienter atque rationabiliter laudat & approbat, sanctis & eruditis cogitationibus familiare esse, genua frequentiùs excelso Deo curuare, & genas lacrymosas genibus curuis applicare, vt respiciat ac recogitet creator habitans in excelsis, qualiter nos in vtero formauerit. Vnde & illud S. Iob. commonefacit his verbis; *Memento quæso quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me, &c.*[c] vsque; *licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quod vniuersorum memineris.* Non paruum inuentum reperit, qui istud consecutus est, vt scienter sic exhibeat se creatori, sicut reperit Propheta Micheas, cùm dixit; *Quid dignum offeram Domino? curuem genu Deo excelso.*[d] Nec vero soli Deo, sed & hominibus dulcis visu & amabilis est huiusmodi compositio, tantoque quis magis reuerendus existit, quanto frequentiùs atque affectuosiùs genua curuans, genas suas, vel oculos, vel totum caput demiserit. deinde ostendit genas & oculos altos Deo hominibusque odibiles esse.

Rupertus. c Iob. 10. v. 9. & 13. d Mich. 6. v. 6.

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Guilhelmus.* GVILHELMVS, in pudore genarum (ait) dilectus verecundiam piæ matris commendat. verecundia humilitati amica est & comes indiuidua. Non enim humilitas vera est, si verecunda non est. Inde est quod mens verè humilis, ita de laudibus suis etiam veris confunditur, sicut anima superba etiam de falsis laudibus suis hilarescit atque extollitur. Quis autem ambigat illam, quæ Imperatorem humilium genuit, virtute humilitatis insigniùs effulsisse? ergo etiam verecundia eius insignis fuit. Quia præclara humilitas, non nisi præclaram comitem habere dignata est. Sic de se humiliter imò humillimè sentiens, veras laudes suas à cœlesti sibi sponso superiùs decantatas verecundè audiuit: & quidem ille intùs eam, vt Deus, alloquebatur, atque intra maternam conscientiam tota illa laudantis filij vox resonuit: illa verò docta & assueta humiliter ambulare, etiam ipsius veritatis cum sua conscientia loquentis de suis virtutibus testimonium verecundè suscipiebat. Qnod considerans & meritò approbans pius ille auditor, etiam hoc ipsum præclaris laudibus eius annectit, dicens; *sicut cortex mali, &c.* q. d. Insigne admodum, gratumque mihi est, quòd, præ multa humilitate, *rubent genæ tuæ* etiam pro veris laudibus tuis; cùm *in occultis tuis*, hoc est, in conscientia tua vbi laudes tuas loquor, de tuis actibus nihil sit de quo debeas verecundari. Rubent ergo *genæ tuæ absque occultis tuis*, quia verecundatur quidem humilitas in te cùm te laudo; sed tamen in conscientia tua nulla verecundandi ratio est.

Mysticè autem *malum punicum*, quod tenui & rubenti cortice continet multitudinem granorum, ipse idem Redemptor noster est in fragili & cruento passionibus corpore seminaliter (vt ita dicam) continens salutem multorum. Vnde Apostolus, *In ipso* (inquit) *complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipsum.* [a] *Cortex* ergo *mali punici*, sanguine passionis rubens, humanitas est Redemptoris nostri. Qui nimirum filiali quadam dulcedine alludens maternæ verecundiæ, *sicut*, inquit, *cortex mali &c.* laudabili verecundia *genæ tuæ* sanguinis mei colorem traxerunt; cùm tamen in te nihil sit, cui metus verecundiæ debeatur] h. propter quod te debeat pudere vel pigere.

a Colos. 1. v. 20.

ANAGOGE.

§. 5. Lege quæ sup. diximus cap. 4. v. 3.

Vulg.

Vulg. Edit.

Sexaginta ſunt reginæ, & octo-
ginta concubinæ, & adoleſ-
centularũ non eſt numerus.*
Vna eſt colũba mea, perfecta
mea, vna eſt matris ſuæ, electa
genitricis ſuæ. Viderunt eam
filiæ & beatiſsimam prædica-
uerunt: reginæ & concubinæ,
& laudauerunt eam.

Edit. LXX.

Sexaginta ſunt reginæ, & octua- Verſ. 7.
ginta concubinæ, & adoleſcen-
tulæ, quarum non eſt numerus.
Vna eſt columba mea, perfecta Verſ. 8.
mea, vna eſt matri ſuæ, electa
eſt ei, quæ peperit ipſam. Vide-
runt eam filiæ, & beatificabunt
eam reginæ & concubinæ, &
laudabunt eam.

Littera.

§. 1. Verba sponsi.

NVNC paſtor noſter Regum cunctorum opibus fortuniſque ſortem antepo-nit ſuam. Non placet accipi de Salomone Rege: cuius feminarum mandræ his longè maiores fuere, & contra quàm hîc legimus, plures habuit Reginas quàm concubinas. (*vide 3. Reg. 11.*) ſed capio indefinitè de quouis monarcha potentiſſimo. Sit aliquis (ait) qui in Gynæceo ſuo clauſas habeat plurimas *coniuges primarias* ingenuæ conditionis, & plures *concubinas* (ſic vocantur, ſecundariæ vxores ſine cœrimoniis & ritualibus nuptiarum copulatæ, ſeruilis vel libertinæ conditionis) plurimas verò *virgines adoleſcentulas*, quæ in alteram thalami ſortem mille clauibus aſſeruantur, in domus penetralibus (*vide quæ de ſignificato vocis Ahalma notata nobis Eſai. 7. verſ. 14.* quicquid in tam multis diuiſim, in mea id coniuge confertim omne reperitur. quare & te *dilecta* cunctis illis præfero, & me tali Rege beatiorem duco.

Vide quæ de concubinis dixi Gen. 25. v. 6.

Sexaginta & octoginta] numeri finiti, pro infinitis, & vt ſuprà de lecti cuſtodibus.[a]

[a] c. 3. v. 7.

Vna] Subaudi: *verùm.*

Perfecta] immaculata.

Vna] vnica.

Electa] ſummè dilecta & complacens.

Beatissimam prædicaverunt] Symm. *laudauerunt, ἐπῄνεσαν,* nimis dilutè.

Viderunt *eam*] omnes illæ Reginæ, concubinæ, puellæ. Nihil verò neceſſe eſt hoc verſiculo poſita partiri; præſtat ſimul iungere, hoc modo; *filiæ, concubinæ & reginæ eam contemplatæ viderunt, laudarunt, beatam prædicarunt.* Magna laus, cùm mulieres ægrè adducantur, vt aliis, præſertim thori riualibus, forma concedant.

§. 2. Mens veterum. *Epiphanius. Hieronymus.*

Relicta imprimis nimis putida collectione numeri poſterorum Noë & Abrahæ, quam obtrudit R. Salomon; nec non mirabili interpretatione D. Epiphanij alia, *in fine Panarij*, quia plures haut dubiè poſtea hæreſes exortæ fuerunt; item tertia D. Hieronymi *epiſt. ad Principiam*, vt minùs adæquata & accommodatitia; denique quarta recentiorum; qui interpretantur; præ omnibus orbis nationibus & congregationibus, etiam ſtemmate nobiliſſimis & potentia præclaris, Eccleſiam tàm nouam quàm veterem extollere: placet communis Patrum commentatio, his verbis tres militãtis Eccleſiæ ordines deſignari. *ſic hoc loco, Nyſſen. Philo, Theodoret. Pſellus, Iuſtus. Caſſiodor.*

VVille-

VVilleram. Honorius, Elias Cretensis in Nazianz. orat. 13. post reditum, & D. Augustin. lib. 83. qq. ea quae est, 55. Primus ordo est perfectorum, qui domitis iam carnis passionibus solo ducuntur amore, ideò primariæ sunt coniuges & *reginæ.* quia sexagenarius numerus perfectus est, vnde & *sexaginta* illi *fortes* sup. cap. 3. v. 7.

Iustus.

Iustus; In sexagenario (inquit) numero, qui adscendente senario per denarium adimpletur, omnem bonorum perfectionem, quæ ex legis præceptis consummatur, agnoscimus. Quemadmodum autem ipse senarius totis suis partibus constet, breuiter aduerte. nam sexta pars eius, vnius, duo, tria, * media autem tria esse probatur. Vnum autem, duo & tria, sex esse * qui nesciat, quod in alio numero distributis partibus, & in vnum reductis ita adimpleri, difficilè inuenitur.] Itaque *Reginæ*, perfectorum animæ, quæ non sunt peccatorum ancillæ, dicuntur. Sic enim scribitur; *vbi spiritus Domini, ibi libertas.*[a]

** mendosa sunt, corrig. pars eius vnum; duo, tertia; media, &c.*
** corrig. quis nesciat quod.*
a 2 Cor. 3. 17.
Rupertus.

Rupertus, memor inscriptionis, *Cantici Canticorum*, ad Musices artificium nos abducit. notat hos tres numeros, decem, octonarium, senarium, primam symphoniam efficere, quam vocant *Diatessaron.* Est enim (ait) in eis habitudo, quam *Epitriton*, id est, sesquitertiam dicunt: quia maior numerus (videlicet *octoginta*) minorem numerum (scilicet *sexaginta*) totum in se continet, & eius insuper tertiam partem, id est, viginti. Et hæc proportio numerorum in musica sex reddit *diatessaron*, quod interpretatur de quatuor: & idcirco sic vocatur symphonia hæc, quia de quatuor chordis siue vocibus constat, cũ duobus tonis habens semitonium. Igitur *sexaginta reginæ* & *octoginta concubinæ*; id est, animæ quæ verbo Dei ita insistunt, & verbi Dei ita participes factæ sunt, vt facere possint doctrinæ fructum; meritis quidem differunt, sed fidei consonantiam, per vnitatem cõfessionis, in auribus dilecti suauiter resonant. Differunt perfectione, quia senarius numerus perfectus, octonarius imperfectus est ac diminutus, atque ad extremas vnitates vsque secabilis est. Perfectus quippe est & perfectorum primus numerorum *senarius.* quia suis ex partibus construitur. habet enim dimidiam, id est, tres; tertiam, id est, duo; sextam, id est, vnum; quæ partes simul collectæ senarij summam restituunt. Porro *octonarius* in suis partibus seipso minor est. habet enim dimidiam, id est, quatuor; quartam, id est, duo; & octauam, id est, vnum; quæ partes simul collectæ, septenarium faciunt, minorem videlicet summam ipso octonario, cuius partes sunt. claret igitur cur senarius *reginis*, octonarius *concubinis* congruat.] Hæc Rupertus.

Secundus ergo ordo est, filiorum Agar, quæ in seruitutem generat, nempe mediorum, siue imperfectorum proficientiũ, qui seruiunt amore cœlestis mercedis, aut terrenæ. quia nondum carnem prorsùs exuerunt, ideo *concubinæ* nominantur. quia tamen aliquid in illis inest perfecti dicuntur *octoginta*; qui numerus ex perfecto (denario) & imperfecto (octonario) componitur. de his ait Honorius. Hic numerus (*octoginta*) designat carnales, & imperfectos (quia in partibus suis non completur) decalogum legis, propter dignitates & diuitias mundi obseruantes; quæ in quatuor plagis mundi & in quatuor elementis sunt: & ideò horum animæ dicuntur *concubinæ*, quia sponsum non pro regno diligunt, sed ei pro temporalibus seruiunt.] Hi sunt plures primis, sed pauciores vltimis. Tertius enim ordo est *adolescentularum* innumerarum: hunc constituunt, qui adhuc in via virtutis nouitij, oderunt peccare pœnarum formidine; labuntur & sæpè surgunt; & quasi dubiæ sunt, an ad terminum, an ad medium dumtaxat iter sint progressuræ. Ipsum nomen satis indicat, quàm tenera sint virtute.

Honorius.

Absalon.

VNA.] Absalon Abb. *serm. 38.* Notat, *vnam* Ecclesiam esse vinculo charitatis, *plures* autem dici propter diuersas fidelium congregationes. Hîc *vna* significat, vnicam, singularem, præcipuam. Designari Ecclesiam Catholicam omnes Patres consentiunt,[b] & rectè: nec enim vnica foret, nisi sic vnita foret: inter hæreticorum dissentientes cathedras nequit residere, quia nimiùm dissident BETHEL & BETHER.

b hoc loco scribentes, Optatus lib. 1. & 4. contra Parmenian. Cyprian. ep. 76 ad Magnum & lib. de vnita. Eccles. Rufinus expos. in Symb. Aug. Tract. 5 in Ioã. Concil. Africanum circa tempora Bonifacij I tomo. 1. Concil. Pacianus epist. 1.

MATRI SVÆ] eadem mater quæ genitrix, nempe cœlestis Ierosolyma; quæ in cœlis est Ecclesia; quam Paulus docet terrenæ matrem esse.
Sic Theodoret. Iust. Angelomus.

TROPO-

TROPOLOGIA.

VALDE coincidit Littera cum Tropologia. Notandum tamen ex D. Gregorio Nysseno, *hominem initiò rectum* atque perfectum *creatum*, ita vt simul omnem perfectionem obtinuerit; sed postquam peccato hanc perfectionem amisit, eam secunda generatione non totam in instanti, sed successiuè per gradus quosdam recuperare. Primò enim nudam fidem induere, & quasi parma alba adhuc inglorium, statui sicut in biuio quodam ad imperfectionem illam, & perfectionem aliam tendente. nam idcirco *plures in patris domo mansiones sunt*, vt pro ratione propensionis ad bonum, & abscessus à malo, congrua cuique merces parata sit. Infinitus est numerus animarum, quæ primam adhuc ætatem spiritualem agunt, necdum satis adoleuêre vt in mensuram perfectæ mulieris, & aptæ coniugio perueniisse sint censendæ; vt videlicet *ex Dei metu concipere, & salutis spiritum* possint *gignere*. Nam propter infantiam, & intellectus imperfectionem, cum affectione quadam nonnihil bruta, pecuinæ adhuc vitæ conuersationem retinent: hæ iuuenculæ dicuntur, & salutem consequentur, iuxta illud Psalmistæ; *Homines & iumenta*[a] *saluabis Domine*. hos enim iumentorum nomine significauit.

§. 3. *Nyssenus.*

a *Psal.* 35. ℣. 8.

Ceterùm qui ad incrementum plenæ ætatis, superata adolescentia peruenerunt, hi sunt in duplici gradu. quædam animæ Deo conglutinantur tantùm affectu quodam mercenario, qui timore pœnæ & gehennæ inseruiunt Deo, quibus dictum à Saluatore nostro; *Timete illum, qui potestatem habet, posteaquam occiderit, etiam mittere in gehennam ignis.*[b] hi vocantur *concubinæ*, & dicuntur *octoginta*, propter octauæ mysterium. nam octaua in Psalmis hos significat, qui talentum quidem suum decuplùm augent, cuncta Decalogi præcepta seruantes; sed tamen id faciunt metu pœnæ: vt patet ex ipsis illis Psalmis, qui pro octaua inscribuntur, in quibus exaudis voces eorum, qui metu supplicij flagellantur, vt; *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*[c] *Miserere mei Domine, quia infirmus sum, sana me Domine, quia conturbata sunt ossa mea.*[d] Placent isti Domino plus illis prioribus, & sic tandem sensit ille se à Domino misericordiam consecutum, cum dixit; *Exaudiit vocem ploratus mei.*[e]

b *Luc.* 12. ℣. 5.
c *Psal.* 6. ℣. 1.
d *Psal.* 50. ℣. 1.
e *Psal.* 6. ℣. 10.

Et hi possunt conscendere, ad tertium gradum, & mereri nomen *reginarum*. Si paullatim hoc metu recedente, eius loco subeat amor, ita vt non tantùm *declinent à malo & faciant bonum* timore pœnæ, sed potius amore sponsi: sicque firmiter illi adhærere proponant. Regina huiusmodi erat Dauid, cum dicebat.[f] *Mihi adhærere Domino bonum est.*[g] talis regina erat Paullus, cum dicebat, *Nemo seiunget nos à dilectione Dei, quæ est in*[h] *CHRISTO IESV, &c.* hæ sunt *sexaginta*, quia cum decem Dei præcepta perfectè, vt diximus, seruant, singula quasi sexduplicant, atque ita pro decem *sexaginta* reponunt. *Perfecta ista charitas foràs mittit timorem*; & sic *concubina* esse desinit, quæ iam est *Regina*. proles illa seruilis, non permanet cum ista filiali affectione. De his dictum. *Eiice ancillam & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ, cum filio liberæ.*

f *Psal.* 72. ℣. 28.
g *Rom.* 8. ℣. 38.
Sic intellegendus Nyssenus, & de numeris his, vide Honor supra c. 3. ℣. 8 §. 2.
h *Gen.* 21. ℣. 10. *Gal.* 4. ℣. 30.

Quod si dilectio planè præualeat, & metus prorsus expellatur, & timor in amorem commutetur; tunc vnio nascitur; & tota anima conglutinatur sponso, & *vna* fit ei, cui iungitur in columba. Vt docuit Saluator discipulos suos; cum collatis aliis donis innumeris, dixit eos non fore multipliciter diuisos in faciendo de bono iudicio; sed omnes vnum futuros, agglutinatos vni illi summo bono, ita vt *per vnitatem sancti spiritus* (vt Apostolus ait[i]) *pacis coniuncti nexu, corpus vnum fiant omnes, & vnus spiritus, per spem viuam in qua vocati* sunt, vt *omnes* (ait CHRISTVS) *sint vnum, quemadmodum tu, mi*

i *Ephes.* 4. ℣. 3.

a Ioan.17. ℣.21. *pater, in me es, & ego in te:*[a] *vt & ipsi vnum sint in nobis.*] Huius vnitatis nexus est gloria, gloriam vero vocari Spiritum sanctum, patet ex illo Domini sermone; *gloriam quam de-*
b de.17. ℣.22. *disti mihi, dedi eis.*[b] Reuerà enim eandem gloriam discipulis dedit, cùm ad eos diceret,
c Ioan.20. ℣.22. *accipite Spiritum sanctum.*[c] Et hanc quidem gloriam etsi semper habuit, priusquàm mundus fieret, accepit tamen à patre, quando hominem induit: & huius gloriæ per Spiritum sanctum fit particeps omnis iustus, facto ab Apostolis initio. Ideo dicit; *Gloriam quam dedisti mihi dedi eis; vt sint vnum, quemadmodum vnum sumus. ego in eis ac tu in me, vt sint consummati in vnum*, cui ab adolescentiæ imperfectione per gradus dictos ad hanc gloriam datum est peruenire, talis sponsa non indigna est audire; *Vna est columba mea, perfecta mea. Vnica est matri suæ; electa ei, quæ peperit eam.* Columbæ istius mater, quid nisi columba? Sicut hominis mater, quid nisi homo? cùm quod ex spiritu gignitur, sit spiritus; etiam filiæ columbæ, mater est columba, quæ de cœlo ad Iordanem
d Ioan.11. ℣.33. deuolauit, vt Ioannes testatur.[d] Nonne talem meritò adolescentulæ, concubinæ, & reginæ, laudant, & beatam prædicant; & hoc ipso se tales fieri optare manifestè declarant.] Hæc sententia longi admodùm sermonis D. Nysseni, qui hoc loco nos deserit, vt & eum secutus Psellus, quare deinceps aliunde Tropologia nobis exspectanda.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. Guilhelmus. MIRIFICVS hoc loco est spiritus Guilhelmi, quare adscribam quantumuis multa: Habet Rex regum *Reginas* sibi nuptiali fœdere sociatas; habet *concubinas* absque fœdere nuptiali, gratia tamen prolis adhibitas; habet & *adolescentulas* in eius concubinatum vel etiam connubiũ trãsituras. Sunt enim quædã animæ in sponsum cœlestẽ tàm casto amore flagrantes, vt se ad aliud diligendum nullatenùs diuidant; sed ei, cui se deuouerunt, totæ adhæreant amore indiuiso. Non enim amor in Deum satis est castus, quamdiu ad aliud est diuisus. Sanè qui diligit Deum, & cetera quæ honestè diligi possunt propter Deum, amorem non diuidit, quia non nisi Deum diligit. Porro, vt ait Pater Augustinus, *qui aliquid cum Deo amat, quod non propter ipsum amat, minùs eum amat:* planè hic amorem diuidit, & propterea Deum non satis castè diligit. Denique illæ animæ quæ per amoris integritatem & puritatem cœlesti sponso totæ, vt ita dicam, adhærere cœperunt, pactum proculdubiò nuptiale cum eo fecerunt, & de his specialiter intelligendum est, quod ait Apostolus; *Qui*
e 1.Cor. 6. ℣.17. *adhæret Deo, vnus spiritus est.*[e] non enim quælibet, sed perfecta adhæsio, hanc excellentem facit vnitatem: cuius vtique in se conscientiam anima illa habebat, quæ dicebat; *viuo autem iam non ego, viuit verò in me* CHRISTVS.[f] Et reuerà huiusmodi animæ, quæ
f Gal.2. ℣.20. cùm essent infirmæ & pauperculæ, excellenti gratia Regi regum nupserunt, de statu inglorio in magnas quasdam nobilesque Reginas transierunt, & *assistunt à dextris eius in*
g Ps.44. ℣.10. *vestitu deaurato circumdatæ varietate.*[g] Nimirum de talibus erat Reginis anima Moysis, quæ propter eximij amoris conscientiam sponso suo, non tàm supplicans, quàm comminans, noua quadam fiducia aiebat; *Aut dimitte populo hanc noxam, aut dele me*
h Exo.32. ℣.32. *de libro quem scripsisti.*[h]

Et notandum quod *Reginæ sexaginta* esse dicuntur, per quod signatur; animas, quæ in cœlestis sponsi connubium transiuerunt, diuinorum impletione mandatorum non esse contentas; sed vberiore caritate iussa transcendere, & quæ non exiguntur supererogare. Cùm enim sexies decem vel decies sex faciant *sexaginta*; duo insignes solemnesq; in sacris litteris numeri, denarius & senarius, in sexagenario notantur: & *denarius* quidẽ, propter decalogum legis, adimpletionem significat mandatorum. *Senarius* verò, qui perspi-

perſpicua ratione perfectionem inſinuat, & reſpicit, quæ, ad comparandam perfectionem, per ſpiritũ conſilij ſupererogat ſponſæ caritas. Impletio quippe mandatorum animam perfectam non facit. Vnde nec *Reginam*, id eſt, ſponſam magni Regis; cui profectò non nubitur, ea tantùm faciendo, quæ ipſe iubet, hoc enim magnũ non eſt, cum ipſemet dicat; *cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite; quia ſerui inutiles ſumus; quod debuimus facere, fecimus.* [a] Impletio inquam mandatorum perfectionem non facit, ideo quãuis ſufficiat ad vitam, ad reginalem tamen non ſufficit excellentiam. Vnde magiſtra veritas cuidam dicenti; *Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* reſpondit *ſi vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* [b] cumque ille diceret, *Hæc omnia cuſtodiui, quid adhuc mihi deeſt?* à cœleſti magiſtro audiuit; *ſi vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me.* q.d. iam ſatis ad vitam habes, ſed deeſt tibi ad excellentiã. Si ergo vis, ô anima iuſta, nubere ſponſo cœleſti, & cum *Reginis* numerari, tranſcende mandata, da quod non exigeris, fac quod nõ iuberis: vt dum propter Deum te reſtringis etiã à licitis, & ita ad diligendum eum totã te dirigis, amor tuus ſit integer & indiuiſus atque eo ipſo purus. Amoris puritate itur in connubium ſponſi cœleſtis.

a Luc. 17. v. 10.
b Mat. 19. v. 17.

Sunt aliæ animæ numeroſiores iſtis, pietatem quidem ſtudioſè colentes, ſed citra perfectum conſiſtentes. quippe in eis amor non eſt ſatis caſtus, quia diuiſus: amant aliud præter ipſum, eo ipſo quod non propter ipſum: minùs eum amant, eo ipſo quod aliquid cum eo amant, quod non propter ipſum amant: quia Dominum tamen reuerenter digneque præponunt, pietatis cultrices exiſtunt: nam ſi ei in dilectione aliquid præponerent, vel ſaltem æquarent, iniurioſi magis in eum quàm officioſi, à cultu pietatis penitùs exorbitarent. Quia ergo eo ipſo Dominum non ſatis caſtè diligunt, quo amorem ſuum vel in modico diuidunt; eis nullatenùs dignitatem attribuerim *reginarum*; ſed planè illas dixerim *concubinas*. licet enim per integri amoris puritatem in cõnubium ſponſi cœleſtis nondum tranſierunt, eius tamen thoro non indignæ cenſentur, licet tanquam Reginæ non *aſſiſtant à dextris eius in veſtitu deaurato*; licet regio diademate minimè refulgeant; in regium tamen introducuntur thalamum, & de ſpiritu ſponſi fœcundatæ ad prolem boni operis, inter veros Iſraëlitas non portant opprobrium ſterilitatis. Itaque iuxta formam Apoſtolicam, *ſobriè, & iuſtè & piè viuunt*, illud ſollicitè obſeruantes, quod ait veritas; *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*. Porro quod ſequitur. *Si vis perfectus eſſe, vade & vende*, &c. nondum implere ſufficiunt, & proinde in connubium ſponſi cœleſtis minimè tranſeunt. Hæ LXXX. eſſe dicuntur, quia executione mandatorum cum remiſſione peccatorum ſunt contentæ. *Denarius* mandatorum impletionem, vt dixi, ſignificat. *Octonarius* verò propter octauum circumciſionis diem, congruè ſignificat interioris hominis à præputio delictorum mundationem. Quia ergo illæ animæ; quæ vt dixi, *ſobriè, iuſtè & piè viuunt*, ſed adhuc tamen citra perfectum conſiſtunt; hilari conſcientia de remiſſione peccatorum exultant, & diuinorum executioni mandatorum ſollerter ſtrenueque inuigilant, *octoginta concubinæ* eſſe dicuntur.

Porro *adoleſcentularum non eſt numerus.* Sunt enim longè infra *concubinas*, longiùs autem infra *Reginas*; quæ rectè per *adoleſcentulas* figurantur, animæ in CHRISTO nouiciæ, & iam pridem fidei ſacramentis innouatæ, ſed adhuc tamen paruulæ & delicatæ, vtpote in ſuis adhuc vitiis conſtitutæ, nondum ſe, iuxta doctrinam Apoſtolicam, exercent ad pietatem: ſed Chriſtianis rudimentis contentæ, molliùs agunt, *loquentes vt paruulæ, ſapientes vt paruulæ, cogitantes vt paruulæ.* His nimirum duo cauenda ſunt, ſcilicet ne fornicentur, & ne diu adoleſcentulæ ſint. Nam fornicantes cœleſtis ſponſus condemnat, cui dicitur; *perdidiſti omnes qui fornicantur abs te* [c]. Porro quod ait Iſaias, [d] *puer centum annorum morietur*, redundat ad adoleſcentulam centum annorum. deniq; ſi diu *adoleſcentulæ* ſunt, tepor autem æquipollet fornicationi, imò ſpecies quædam fornicationis eſt, vt ſcriptum ſit; *vtinam calidus eſſes aut frigidus: ſed quia tepidus es, incipiam euomere te ex ore meo.* [e] Abſolutè ergo dici poteſt, quod neceſsè ſit adoleſcentulas turpiter

c Pſ. 72. v. 27.
d Eſa. 65. v. 20.
e Apoc. 3. v. 15.

prostitui fornicationi, nisi citò adhæserint sponso cœlesti, saltem per concubinatum. Excellentis quidem gratiæ est, cum fortè aliqua adolescentularum, non mediante concubinatu, transit in Reginam: sed hoc tantò rariùs, quantò excellentiùs agitur. Itaque per adolescentiam in concubinatum, per concubinatum verò itur in connubium sponsi cœlestis. Nam *filiæ Babylonis* per electionem gratiæ transeunt in summi Regis *adolescentulas*, adolescentulæ autem in *concubinas*, concubinæ verò *in Reginas. adolescentulæ* ergo non tantùm innuptæ, sed adhuc etiam innubiles esse videntur: cùm autem in *concubinas* transeunt, nõdum quidem nuptæ, sed iam nubiles fiunt: sed de nubilibus fiunt nuptæ, cùm de concubinis fiunt *Reginæ*.

Quæsita interpretatio.

Adolescentularum non est numerus, quia non numerantur & quodammodo pro nullis habentur, dum adolescentulæ sunt. Sanè cùm essent filiæ Babylonis numerabantur, & aliquæ erant, sed ad malum: factæ verò de filiabus Babylonis magni Regis *adolescentulæ*; iam quidem nullæ sunt, ad malum; sed nec aliquæ adhuc sunt ad bonum. Actum est in eis per fidem & sacramenta, vt iam non sint numerabiles in malo, sed nondum per bonos mores actum est in eis, vt sint numerabiles in bono. ita enim sunt mundæ à malis, quod nondum fœcundæ bonis. Quia ergo nullæ quodammodo siue ad malum, siue ad bonum, earum rectè numerus * subticetur. Proinde sua emundatione non sint contentæ, sed fœcundentur, vt numerentur, fœcundentur de spiritu eius, *qui numerat multitudinem stellarum, & omnes ex nomine vocat*, vt & ipsæ sint de numero stellarum, atque inter sidera censeantur: nondum enim per boni operis fructum sibi nomina fecerunt. Quod si contingat eas de hoc sæculo egredi in diebus adolescentiæ suæ, priùs quàm sibi nomina facere possint, transeundo in numerum *Reginarum* vel saltem *concubinarum*; non imputatur eis ad pœnam, quod non hinc exeunt fœcundæ; sed nomina sua inueniunt scripta in cœlis, eò quod exeunt mundæ.

* *In M.S.* dicitur. *sed contra scriptoris mentem.*

Sed *vna est columba mea &c.* q. d. *multæ filiæ congregauerunt diuitias* (scilicet *Reginæ*) *& multæ filiæ congregauerunt* necessaria (scilicet *concubinæ*) & multæ etiam meram spem dederunt, quod suo tempore ea congregarent (scilicet *adolescentulæ*) sed vna *supergressa est vniuersas*, ex his omnibus *vna est columba mea, perfecta mea.* Vna est Regina reginarum, Domina concubinarum, nutrix adolescentularum. Hæc est *columba* per fœcunditatem; & *mea*, per singularis partus nouitatem; *columba mea*, cui ego singularis pullus sum; *perfecta mea*, cui nihil deest ad gratiam & ad gloriam. cuius neque fœcunditas virginitatem deflorauit, neque virginitas fœcunditatem ignorauit. In aliis mulieribus, si qua gloriatur de virginitate, deest illi gaudium plenum fœcunditatis; si qua gaudet fœcunditate, deest illi ad perfectum decorem virginitas. *Vna est* ergo *perfecta mea*, cuius virginitati non successit fœcunditas, sed accessit. planè *perfecta*, sed *mea*: quia illam quæ me Deum, Dei filium, genuit, virginem matrem esse oportuit. *Vna* quoque *est matri suæ, electa genitrici suæ.* Mater seu genitrix eius, sicut & omnium nostrûm, redemptrix illa gratia est, per quam regenerati sumus in filios Dei, qui priùs eramus natura filij iræ.

Guilhelmus illam censet in peccato originali conceptã; quod non sequor, qui teneo præseruatam: ideo [ ] hæc omnia mutauimus, & mea substitui.

[*Potuit illa iræ filia nasci, sed id filius non permisit. communis tamen illi est mater gratia illa redemptrix; imò & singularis, quæ præripere malum maluit illi, quam, vt in nobis fecit, sanare illatum. sic illa vna genitrici suæ, quia omnes nos hoc priuilegio supergressa.*]

Communis illi (ait Guilhelm.) est participatio gratiæ regenerationis, sed in eadem participatione illa excellit atque exuberat: quia non tantùm ad participationem, vt ceteri, sed etiam ad singulare quoddam ministerium gratiæ eiusdem specialiter est electa. Est etiam vnicè *electa genitrici suæ*, singulariter electa ad ministerium redemptionis & regenerationis gratiæ. Insigne quippe & singulare ministerium gratiæ redemptrici exhibuit in eo, quod ipsum redemptorem sibi nobisque genuit, sibi nobisque pio lacte aluit, atque ad annos maturitatis pia maternæ sollicitudinis sedulitate perduxit. Quia ergo sola erat ad hoc diuinitus præordinata, & præparata, meritò dicitur. *Vna matri suæ & electa genitrici suæ.* Ceterum propter hoc tam sacrum & tam insigne ministerium, quo diuinæ circa salutem nostram dispensationi, pro tempore pia mater seruiuit, &

antiquis

antiquis sanctis, qui futuram gratiam sagaci spiritu prouidebant, mirabilis, & laudabilis, desiderabilis, & venerabilis fuisse dignoscitur. Vnde sequitur: *Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt, &c.*

Sion interpretatur speculatio: per filias ergo Sion, animæ illæ sub veteri testamento speculatiuæ prophetice non incongrue figurantur. Reuerà enim huiusmodi animæ filiæ speculationis erant, excellenti nimirum gratia eleuatæ in sublimem quandam speculam Propheticæ sagacitatis, vt prospicerent eminùs, quæ facturus erat Deus magnalia super terram. Siquidem magnum illud pietatis Sacramentum, quod suo tempore manifestandum erat in carne, spiritualis obtutûs acumine longè antè viderunt, & sacris vocibus prænunciauerunt; quantùm in prouidendo sagaces, tantùm in prænunciando veraces. Viderunt inquam futurum virginis conceptum & partum, viderunt filium Dei in plenitudine temporis factum iri ex muliere, & dixerunt, *Beatus venter, qui te portabit, & vbera, quæ* suget Emanuel. Beata quæ credet Euangelizanti Angelo, atque eo ipso expiabit antiquum illud primæ mulieris elogium, quæ credidit mentienti Diabolo. *beatissimam* ergo *prædicauerunt*; sed tamen, vt tempori congruebat, per inuolucrum & in ænigmate. nondum enim hoc sanctum debebat tradi populis nisi inuolutum, vt tempori gratiæ sua prærogatiua seruaretur. *Viderunt* inquam *filiæ* speculationis matrem luminis à longè, viderunt eam de specula prophetiæ, & cum debita reuerentia de longè salutauerunt eam dicentes; *Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* quæ profectò salutatio adeò sanctos oblectauit Angelos, vt magnus ille Gabriel suo tēpore postea, quasi cœlestis quidam paranymphus, missus ad eam, non aliter duceret salutandam. *Prædicauerunt* itaque beatam virginitate, beatiorem fecunditate, beatissimam fœcunditate simul & virginitate.

REGINÆ *& concubinæ laudauerunt eam.* Nam & in illo veteri populo Reginæ & concubinæ erant. *Reginæ*, animæ quæ per excellentem sanctitatem cœlesti illi Regi nupserant: & *concubinæ*, animæ quæ licet ei per amoris puritatem nuptæ non essent, de spiritu tamen eius fœcundæ boni operis fructu pollebant. Denique spiritualibus Reginis illius temporis diuinum illud ministerium in plenitudine temporis declarandum specialiter reuelabatur; quippe quæ per spirituale connubium vnus spiritus cum sponso erant, & ob hoc eos etiam sponsi secreta nequaquam latebant: per reginas verò notitia illius mysterij descendebat ad concubinas. Possumus etiam dicere, quod non tantùm Reginis, sed & concubinarum plurimis sacramentum incarnationis Dominicæ futuræ, per internam adspirationem, eo tempore fuerit reuelatum. Quia ergo non tantùm *Reginæ*, sed etiam *concubinæ*, incarnandum ex femina Dei filium, longè ante cognouerunt; eandem proculdubiò feminam *Reginæ* simul *& concubinæ* dignis laudibus extulerunt, eandemque speculantes procul, & salutantes, pro futuro partu, omnes illi in cordibus suis proculdubiò acclamauerunt, *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Non dicit autem, quod etiam *adolescentulæ* laudauerunt eam. quia tanti mysterij, præ sua ruditate, penitùs erant incapaces, nec poterat illis tradi sanctum illud non inuolutum; vt maioribus inhærendo, in illorum potiùs, quàm in sua fide saluarentur. Quia ergo plus iusto animales erant, futurum virginis conceptum & partum expressè non poterant credere, nec futuram virginem matrem cum Reginis & concubinis, dignis poterant laudibus præuenire] Tam multa Guilhelm. breuiores hîc alij.

HONORIVS; TV VNA omnium transcendis merita, & ideo præ omnibus sola, electa; *columba mea*; in quam transfudi spiritus charismata; *perfecta mea*, quam perfudi perfectione, per virtutum munera. Hæc *vna est* imitabilis *matri suæ*, scilicet præsenti Ecclesiæ; *electa genitrici suæ*, Angelorum frequentiæ. *Viderunt eam* oculis cordis *filiæ Sion*, id est, Ecclesiæ, *& beatissimam prædicauerunt*, vt ipsa dixit; *Beatam me dicent omnes generationes.* Et *Reginæ & concubinæ* actiui & contemplatiui ita *laudauerunt eam*, dicentes; *Quæ est ista*, vt sequitur vers. seq. *Honorius.* *Sic corrige. M. s. mutabilis.*

Hailgrinus, *matrem* eius, vt Guilhelmus, gratiam interpretatur, & dicit cœlesti gratiæ matri suæ *vnam* esse; quia singulariter dicere potuit: *Gratia Dei sum, id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit.* *Hailgrinus.*

ANAGOGE.

§. 5. Rupertus. QVÆ ad supremam illam Ierusalem communem matrem spectant, magna ex parte ad Anagogiam hîc pertinent, ea Rupertus egregiè considerat. *Vna est:* similem non habet omnino, nec inter ceteras Reginas huic similis vlla est. » Cui *matri suæ vna?* cui *genitrici suæ* est *electa?* Nimirum *matri suæ Ierusalem*, a Gal. 4. » *quæ sursùm est, quæ est mater omnium nostrum.* [a] nimirum *genitrici suæ*, antiquæ ecclesiæ » *electa* est, ecclesiæ Patriarcharum ac Prophetarum ac omnium regum iustorum; quorum de carne progenita est; quorum, secundùm fidem benedictionis, quæ ad illos re- » promissa erat, ianua vel materia est, & illi *matri*, & huic *genitrici*, *vna & electa* est; quia nec » inter Angelos, nec inter homines similem vel primam habet, vel sequentem habitura » est. Verè *columba*, quia *gratia plena:* verè *electa*, quæ non solùm salua existeret, verum et- » iam ipsam salutem pareret. *Viderunt eam filiæ Sion, &c.* Hoc ipsamet præuidens ac præ- Luc. 1. v. 48. » noscens, cùm dixisset, *quia respexit humilitatem ancillæ suæ*; subiunxit atque ait, *Ecce enim* » *ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Nonne, vt secundùm præsentem litteram hoc » dictum sit, & generatio Reginarum, & generatio concubinarum, & generatio adole- » scentularum; nonne (inquam) omnes istæ generationes beatam dicent illam? Reuera etsi » impares meritis, attamen fide consimiles: ecce vident illam; ecce contemplantur illam » vnam, illam electam, & cum admiratione ineffabili voces extollunt iugiter ex omnibus » locis suis, talem laudantes, talem beatissimam prædicantes; non solùm hîc in isto exilio » mortalitatis, verumetiam, & multò ampliùs, in illa patria vitæ & immortalitatis: vbi vi- » dent eam dominantem, & dominando possidentem regnum dilecti, eo videlicet iure, » quo decet matrem possidere regnum filij Dei. Et quid dixerunt laudantes & beatissi- » mam prædicantes? QVÆ EST ISTA QVÆ PROGRED. &c.

SECTIO III.

SECTIO III.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 9. VERBA CHORI SODALIVM SPONSI & SPONSÆ. » Quæ est ista, quæ progreditur, quasi » aurora consurgens, pulchra vt luna » electa vt Sol, terribilis vt castrorum » acies ordinata?	*Quæ est ista, quæ progreditur sicut aurora, pulchra vt Luna, electa vt Sol, pauor, vt ordinatæ?*

LITTERA.

§. 1. ETSI Cardin. Hailgrinus ista verba adhuc tribuat sponso, nec absurdè id faciat; malo tamen, cum reliquis tam Græcis, quàm Latinis; ea tribuere Reginis, Concubinis & Adolescentulis; de quibus præcedenti versiculo agebatur, à quo iste vix potest auelli.

PROGREDITVR] comparationes ipsæ indicant, non agi de progressu tantùm ambulationis, sed potiùs augmenti illuminationis, & sensum esse: quæ nam est ista quæ cernitur promicans, seu luce corusca magis magisque augescens, quo nobis propior נשף magis approximat? conuincit hanc sententiam radix Hebræa, quæ à crepusculo diei exorientis deducitur, quod quia exortu suo successiuo videtur progredi, inde LXX. & noster *progrediendi* verbo sunt vsi.

QVASI AVR. CONS. *Auroram* vocat primum diluculum. LXX. ὄρθρος. *con-* נשקפה *surgere* vocat apparere incipere, quod significat NISKAPHA. quod nos dicimus oriri

oriri Auroram, Hebræi dicunt, *aſcendere*. Gen. 32. verſ. 26. *Dimitte me, iam enim aſcendit Aurora.*

LVNA] Luna plenè nitens, & non exilia oſtentans cornua, non ſemiplena, ſed perfecta ac toto orbe ſplendida: non quidquam retinens imperfectionis, ſed totum globum lucidum præſeferens. *ita Theodoret.*

VT CASTRORVM] notatæ hoc loco etiam aliis variæ Græcorum verſiones, quæ quod inuicem iuuant, non ſunt negligendæ. Sexta editio, καλαπληκ]ικὴ ἐν μεμεγαλυμμέναις, *terrefaciens inter magnificatas*: ſapit iſta Ecphraſim. Quincta editio, ἐπιφανὴς ὡς μεγαλυνόμεναι, *illuſtris ſicut magnificatæ*, deterior adhuc illa alia: alius interpres, ὡς ἐπιφάνεια *tanquam apparitio lucis:* propiùs ad LXX. Symm. ἐπίφοβος μετὰ ςίφυς. *terribilis ſecundùm acies.* Vide quæ diximus ſuper. v. 4.

Ecce quàm magnificè tres ſimul chori ſponſam laudent, & quàm gradatim progrediantur, ſponſæ progreſſus in claritate exprimentes. *Aurora* roſicoma, certè pulchra eſt cùm incipit promicare: *Luna* tamen, cùm ſuos ignes plena recolligit, candido illo iubare, adhuc pulchrior cenſetur, maius noctis luminare. Attamen quantùm nox diei, tantùm Luna *ſoli* cedit, qui maius eſt luminare diei; qui pulcherrimus eſt aſtrorum, cuius aurora tantum eſt prænuncia, cuius luna luce lucet aliena. Quid his pulchriùs, aut ſaltem admiratione & obſtupefactione pleniùs? *acies caſtrorum ordinata.* illa fulgens ferro, ære, argento, auro; vexillis verſicoloribus ornata; tubarum, tibiarum, tympanorum, bombardarum ſonore, ſtrepitu, clangore, fremituque perſonans; ordinibus aptiſſimè, numeriſque diſtributa; non oculos tantùm, ſed aures quoque, & mentem voluptate ſimul & admiratione percellit: His ergo comparationibus tantùm ſignificare vult; ſponſæ decore, nihil pulchrius, concinnius, perfectius inueniri.

Cùm *aurora* ſit lucis initium, *Luna* quoddam lucis incrementum, *Sol* autem plenitudo; rectiſſimè capiunt, qui ad progreſſiones Eccleſiæ iſta retulerunt, vt Honorius; cui Eccleſia ante legem *Aurora* fuit, quando quoddam initium dumtaxat legis & diuinæ cognitionis habuit; *Luna* fuit, ſub lege, quia creſcebat tunc illa cognitio, radiorum Solis adhuc indiga; *Sol* fuit ſub Euangelio, quia tunc Eccleſia robur ſuum & vires inuictas, vero ſole illucente, & nocturnas omnes tenebras penitùs diſpellente, vltimo conatu eſt exertura. Nam ad Antichriſti tempora iam orationem vergere etiam D. Gregorius docuit: nec diſſentit Caſſiodorus, qui vult eſſe vocem Synagogæ in fine ſæculi, per prædicationem Eliæ & Enoch, ad CHRISTVM conuerſæ. [illegible]

Paullò clariùs idem D. Gregorius *in Moralibus*; [a] mane ſeu auroram Eccleſiæ ſcribit fuiſſe, cum ſe primo à prauitatis & perfidiæ tenebris in lucem fidei & probitatis tranſtulit: quare ſicut hæc pueritia Eccleſiæ, *vt aurora*, roſeo Martyrum ſanguine tincta fuit: ſic etiam, quando ſub Conſtantino & poſtmodum adhuc robuſtior, prædicationis & ſcientiæ laude floruit (vt videtur inſinuare Philo) *Luna* potuit comparari; quæ decreſcens erat, quando, hæreſium & peccatorum tenebris inualeſcentibus obſcurabatur; creſcens verò aut plena, prout hæc nubila plus vel minus diſpellebantur. In hac viciſſitudine hactenus manſit & manebit vſque ad victoriam de Antichriſto, & generalem illam conuerſionem Iudæorum ac infidelium reliquorum (de qua inferius;) nihilominus argentea ſemper fuit doctrinæ puritate, & perſtitit, & perſtabit. Poſtea demum cunctis perduellibus ſubiugatis aut profligatis, Elia & Enoch iterum in mundum reuerſis & prædicantibus, [b] iam nullis amplius defectionibus obnoxia, luce fulgens aurea, ſuum iuſtitiæ Solem imitans, & ea tota veſtita, non æqualitate, ſed ſimilitudine quadam; *Solis* nomen & dignitatem merebitur. Tunc etiam charitate vnanimi vndique ſtipata, nullũ hoſtibus irrumpendi aditum relinquens, & omne id prorſus excludens, quod nitori atq; pulchritudini eius aliquam adferre maculam poſſet, ſeſe exhibebit adſpicientibus ſtupendam, inſtar *aciei* paratæ & optimè *ordinatæ* ad prælium. Quod de vltima illa conuerſione Iudæorum dixi, ſacræ Scripturæ & Patribus orthodoxis conſentaneum eſſe demonſtrat P. Franciſ. Ribera, *doctiſſ. commentar. in Apocalypſ. cap. 11. v. 2.*

a lib. 4. Moral. c. 15.

Philo.

b Sic Caſſiod. Beda, & Haym. hic.

TROPOLOGIA.

§. 3.

Tres patres

QVÆ sunt sententiæ: vna considerantium ipsum modum, quo animas Ecclesia in Catechumenis solet exornare sponso; altera considerans ipsas animas seipsas exornantes. prior est Trium Patrum, apud Theodoretum. Verè admiranda est, inquiunt, magistra nostra. nam discipulis suis; quæ per purgationem à tenebrarum operibus recesserunt, sed per cognitionis illustrationem, nondum ad iustitiæ opera peruenerunt; vt docendi ratio requirit sese accommodat, ac præbet quasi *lucem matutinam*, ea celans mysteria, quæ nondum valent comprehendere, atque illa tradens, quibus percipiendis sunt idoneæ, futurarumque pœnarum minis eas ad fidem atque obedientiam adducens. Illis verò, quæ cùm veritatis crediderint prædicationi, à malitiæ tamen operibus tenebrarum, nondum sunt purgatæ; ita se exhibet bonam, vt pœnitentiæ disciplina, quasi *Luna* quandam lucem suppeditans, ignorantiæ noctem ab eis repellat. At cum animabus illis; quæ virtute præditæ, tanquam in die decorè ambulant; se *electam* gerit, qualis est *Sol*, qui tum amplitudine, tum splendore ceteris cœli luminibus antecellit; & sic cognitionis lucem subministrat. Atque ita *stupore* ac *terrore* afficit, se intuentes, vt *instructa atque ordinata agmina* Angelorum.]

Gregorius.

Posterior est D. Gregorij, cuius sunt sequentia verbotenùs; Sunt nonnulli qui magna intentione, quæ sint tormenta reproborum aspiciunt; & quæ sunt facta sua sine palpatione examinare contendunt: dumque se peccasse cognoscunt, & per hoc ire ad reproborum tormenta pertimescunt; subitò tenebras iniquitatis derelinquunt, & luce iustitiæ accendi concupiscunt: mox ad sanctam operationem consurgunt, & per bona quæ faciunt, clarere quibusque proximis incipiunt. hi proculdubio *velut aurora* consurgentes progrediuntur, quia subitò noctem peccati euacuantes, ad lucem magis ac magis dilatantur. Sic anima quæ priùs erat in tenebris nunc splendens apparet, & quæ etiam in semetipsa obscurabatur, nunc aliis lumine sanctæ operationis resplendet. De qua benè subditur: *Pulchra vt Luna, electa vt Sol. Luna* quippe, dum noctem illuminat, caligantibus oculis iter per quod homo gradiatur demonstrat. Sic nimirum quæque anima, quæ tenebras dimittit, & in sanctam operationem se extendit, dum exemplum benè operandi tribuit proximis, quasi lucem tenebrescentibus oculis spargit. Dum enim peccantes quique bonum opus aspiciunt, & ad idem faciendum se conuertunt, quasi errantes in nocte per lumen Lunæ ad viam redeunt. Hæc itaque anima, dum peccantibus bona exempla præbet, quasi *Luna* in nocte, lucet. Dum verò magis ac magis crescit, & de die in diem, per consuetudinem operis lumen iustitiæ tàm perfectè accipit, vt etiam bonis exempla imitationis præbeat; quæ priùs solis peccatoribus imitanda apparebat; profectò iam luna *Sol* efficitur: quia quæ in nocte errantibus nunc lucebat, modò in die ambulantibus lumen veritatis manifestat. Hinc est quod sequitur, *Electa vt sol*, de qua subditur: *Terribilis vt castrorum acies ordinata.*] quod superiùs de charitatis vinculo in vnũ colligatis abundè fuit explicatum.

Supr. §. 4. §. 3.

D. Ignatius.

Confirmat B. Ignatius Martyr. *Epist. XI. ad Ephes.* Date operam (inquit) vt crebriùs conueniatis ad Eucharistiam, & gratias Deo agendas, & ad eum laudandum. cùm enim assiduè in idem conuenitis, destruuntur vires Satanæ, & irritæ eius reuertuntur ignitæ sagittæ ad peccatum: nam vestra concordia consonaque fides, eius est exitium, ac defensoribus eius ac satellitibus tormentum. Nihil meliùs, quam pax in CHRISTO, per quam bellum omne aboletur aëriorum & terrestrium spirituum] ecce castra quibus opponenda acies, etiam teste Apostolo ad eosdem Ephes. scribente. *cap. 6. v. 11. & 12.*

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4.

Rupertus.

HIc quoq; duorum patrum dicta notatu digna. Rupertus *lib. penult.* in hunc modum; Quàm pulcher ordo in ista laudatione, in ista tuæ pulchritudinis, ô beatissima, prædicatione? Primùm *consurgens vt aurora, pulchra* deinde *vt luna*, deinde *electa vt Sol.* Quando nata es, ô virgo beata, tunc vera nobis *aurora* surrexit: *Aurora* prænuntia diei sempiterni, quia sicut *aurora* quotidiana, finis præteritæ noctis est, & initium diei sequentis: sic natiuitas tua, natiuitas ex semine Abrahæ, clara ex stirpe Dauid, ad quos cum iuramento Dei facta est repromissio benedictionis; finis dolorum, & consolationis fuit initium; finis tristitiæ, & lætitiæ nobis exstitit principiũ. Quando autem Spiritus sanctus in te superuenit, & filium virgo concepisti, virgo peperisti; tunc tu & ex tunc pulchra pulchritudine diuina, *pulchra,* inquam, non quomodocunque, sed *vt luna.* Sicut enim *luna* lucet & illuminat luce non sua, sed ex sole concepta: sic tu, ô beatissima, hoc ipsum quod tàm lucida es, non ex te habes, sed ex gratia diuina, ô gratia plena. Quando autem de hoc mundo assumpta, atq; ad æthereum thalamũ translata es; tunc tu & ex tunc *electa vt Sol. electa*, inquam, nobis, quia sicut ex te natum Dei filium, solem verum, solem æternum, adoramus & colimus, vt Deum verum; sic & te honoramus atque veneramur, vt veri Dei genitricem: scientes, quia totus honor impensus matri, sine dubio, redundat in gloriam filij. Et quidem non natura tu idem es quod ille *Sol,* sed nihilominùs tanta es, vt te honoret ipse *Sol,* honore quo decet filios honorare parentes suos. Qui enim dixit [a] *honora patrem tuum & matrem:* non dubium, quin & ipse honoret, & ab omnibus amicis suis velit honorari matrem.] *a Exod. 20. & 12.*

Guilhelm.

Audiamus ergo amicum sponsi, matrem sponsi honorantem, hoc loco, Guilhelmũ, de assumptione in cœlum Deiparæ hæc capientem. Planè (inquit) *progreditur*, vt ingrediatur in gaudium Domini sui, in cubiculum sponsi, regnum filij sui. Nam tempus corporalis eius resolutionis instat clarificato iam filio, & ob hoc omni illi materna sollicitudine iam expleta. Sanè mitis mater non *progreditur* cum sonitu & strepitu, quasi in magnis ambulans, sed *progreditur* simpliciter & nihilominùs confidenter: *progreditur* silenter, & nihilominùs potenter. *progreditur sicut aurora consurgens.* Quid enim silentius, & quid itẽ potentius aurora progrediente? Nam nec vnquam aliquis * *audiuit sonitum surgentis auroræ*, nec vlla vis creaturæ potest impedire surgentem. Ipsa etiam est verè *aurora*, in qua finitæ sunt tenebræ & inchoata lux, finiuit noctẽ, & diem inchoauit, eo ipso, quo Solem iustitiæ generauit. Itaq; *Aurora* fuit ex quo lumen peperit, sed tamen ante clarificationem filij non progrediebatur *sicut aurora consurgens*, id est, manifestè quod erat apparẽs. Quamdiu *Sol iustitiæ*, natus ex ea, putabatur filius Ioseph, & ipsa puri hominis mater putabatur: nondum ergo *aurora* procedebat, id est, quod esset mater veræ lucis nondum clarebat. clarificato iam sole iustitiæ per triumphum resurrectionis & ascensionis; qui ante *niger* videbatur *sicut saccus cilicinus*, dum putaretur filius Ioseph; mater quoque eius *progreditur sicut aurora consurgens*, id est, nõ iam mater puri hominis; sed, sicut est, verè mater veri luminis manifestè apparens, *Pulchra vt Luna, electa vt Sol.*

* *Sic corrige.*

Sic M.S. sed videtur aliquid deesse.

Quid in mundanis corporibus *Luna* pulchrius? Et quid in mundanis itidem corporibus, propter multiplicem diurni fulgoris, colorisq; vsum, tam electũ quàm *Sol?* Præcipua ergo eius pulchritudo & præclara signatur electio, quando dicitur, *pulchra vt luna, & electa vt Sol. Pulchra* sanè dicitur propter florem virginitatis, *electa* verò propter fructũ fecunditatis. Quia verò in ea fructus vtilitas atq; salubritas floris venustate multo est excellentior, atq; præstantior; sicut etiam *Sol*, tam dignitate, quàm vsu, *Lunam* tàm longè exsuperat: idcirco *pulchra* quidem *vt luna* dicitur, sed *electa vt Sol.* Planè ipsa est *Luna*, ipsa est *Sol. Luna*, propter insigne pulchritudinis, *Sol* verò propter prærogatiuam electionis: atque ideo *terribilis etiam vt castrorum acies ordinata.* Nimirum quantùm Angelis hominibusque amabilis, tantùm etiam spiritibus malignis terribilis.

Quid

Quid in rebus mundanis terribilius castrorum acie ordinata? Per hoc ergo malignis spiritibus vehementer formidabilis pia mater ostenditur. Et quidem ex quo Dei filium peperit, *terribilis* dæmonibus fuit; sed ipso clarificato multò magis. Cum enim viderent eam integritate simul & prole gaudentem, vehemens illis suspicio incidit, ne fortè illa genuisset, tot propheticis vocibus olim prænunciatum Messiam, per quem eorum imperium rueret. Itaque virginitate illius puerperæ nihil eis tunc terribilius. Cumque in ipsum puerperium intenderent, atque viderent ab omni originali contagione natum immunem, aduerterent etiam Angelos de ortu eius gloriantes, stellamque super eum radiantem, Magos ad eum de regione longinqua cum mysticis muneribus properantes, & cetera quibus illi à puero aliquid inesse declarabatur diuinũ; per singula crescebat suspicio, ex suspicione formido. Denique in dies terribilior fiebat iste puer, sed gratia pueri & ipsa mater. Progressu verò temporis cùm iam virilem attigisset ætatem, atque miraculis diuinam suam potentiam declararet, creuit in immensum stupor terrorque dæmonum, ita vt pauidi dicerẽt,[a] *Quid tibi & nobis IESV, fili Dei summi venisti? ante tempus perdere nos?* Porrò in passione eius & resurrectione apertè cognouerunt, quod esset Deus: & ex eo pia mater eius *terribilis* est, non simpliciter vt prius, sed iam *vt castrorum acies ordinata*. Si enim timuerunt matrem vagientis in cunis, pro sola suspicione diuinitatis eius; quanto magis diuinitate eius liquidè * comparata, reformidant matrem sedentis in dextera Dei patris?] Posset hoc innumeris exemplis fatentium dæmonum comprobari: sed de miraculis DEIPARÆ non est succinctè scribendum.

a Mar.1.v.24.

** corrige comperta.*

Hailgrinus. Hailgrino per *Auroram* significatur B. Virgo, quæ de tenebris Synagogæ exorta, CHRISTVM peperit verum Solem. Hæc est *Aurora*, de qua Angelus ad Iacob *in Genesi. 32. v. 26. Dimitte me, iam enim ascendit Aurora.* Siquidem per Iacob luctantem cum Angelo, sancti Patres designantur; qui luctantes cum Domino precibus & lacrymis extorquere & obtinere à Domino incarnationem filij sui tali instantia, velut quadam victoria, nitebantur. Sed eorum cætui respondetur à Domino; *Dimitte me, iam enim ascendit Aurora.* cesset instantia vestri luctaminis, quia iam lux nascitur, videlicet VIRGO, quæ vobis pariet verum solem. Ipsa in Natiuitate processit *aurora*, vt fieret *Luna* de qua in Ecclesi. 43. v. 6. *Luna in omnibus, in tempore suo, ostensio temporis, & signum æui.* nam Beata virgo in omnibus nationib. tempore suæ apparitionis, ostensio est illius temporis, de quo ad Galat. *Quum igitur venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex virgine.* & ipsa est *signum æui*, insigniens omnem ætatem, præteritam, & futuram: & benè de ipsa subditur. *A luna signum diei festi.* nam ab ipsa omnis nostra festiuitas. *Luminare quod minuitur in consummatione Mensis, secundùm nomen eius, est, crescens mirabiliter in consummatione*: quod de Luna materiali nequaquam intelligi potest; quæ non antè minuitur, & postea crescit, sed è conuerso; nec minuitur in consummatione, sed post consummationẽ. Sed hic verborum ordo optimè exprimit B. Virginem. Nam ipsa, cùm audisset sibi promissam tantam magnitudinem, quod foret mater Dei; sese minuit vsque ad ancillam, & in hac minutione concepit & facta est *luna* plena. Ipsa quoque *electa* est *vt Sol*, qui est CHRISTVS. nam hic *electus ex millibus virorum*, ipsa electa ex millibus mulierum. De CHRISTO dictum; *sicut malus inter ligna siluarum, sic dilectus meus inter filios.* de MARIA dictum; *sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.*] Qui plura volet, consulere poterit Abb. Absalon, qui integro sermone 43. hunc versiculum DEIPARÆ accommodat.

Absalon.

ANAGOGE.

§. 5. *Theodoretus.* THEODORETVS docet, quemadmodum *aurora* noctis & diei confiniũ est, illius indicans finem, & huius initium, & solis aduentum: sic in hac vita animas pietate & sapientia perfectas, ex propria virtute quosdam emittere splendores: *cùm autem*, vt inquit B. Paullus,[b] *corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem*; tota ipsarum lux aperietur. Tunc erunt, *vt luna* plena. Nam luna ex solis radiis lucem mutuatur, ac lumen quidem exiguum percipit cùm parua eius particula solem aspicit: cùm autem ex aduerso totum solem, vt speculum contuetur, maculas abstergens suas, illustratur tota, nec vllam corporis partem obscu-

b 1.Cor.15.v.53.

obſcuram retinet. Sic igitur & CHRISTI Eccleſia animarum virtute perfectarum cœ-
tus, *reuelata facie gloriam* Domini ſpeculans (vt inquit B. Paullus [a]) *in eandem imaginem* a 2. *Cor.* 3. ϑ. 18.
transformatur à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu, & fit tota ſplendida, vt lu-
næ ſimilis videatur: imò & *Soli*, ſtuporemque ſpectantibus iniicit. Hæc præſens vita
nox eſt, ex B. Paulli ſententia, dicentis; [b] *Nox præceſſit, dies appropinquauit*. in hac nocte, b *Rom.* 13. 12.
tempus quod Domini aduentum eſt ſubſecutum, fuit veluti quædam *Aurora*, quæ tran-
quillitatem futuram, quaſi diei præſentiam, ſignificabat. *Sicut Auroram* (inquit) *paratum*
inueniemus eum. [c] cùm autem *magna illa dies Domini manifeſta venerit* (vt ait Propheta) de c *Oſe.* 6. ϑ. 3.
qua B. Paullus, *dies* (inquit) *appropinquauit: tunc* quæ modo, vt in nocte quaſi *Luna* quæ-
dam eſt Eccleſia iter facientibus nobis lumen præbens, & rectam oſtendens viam; ea
tum, non *vt Luna*, ſed *vt Sol* fulgebit, admirationem cunctis adferens. *Tunc* (ait Domi-
nus) *fulgebunt iuſti ſicut Sol*. [d] Et beatus Paullus, *alia*, inquit, *eſt claritas ſolis*, *& alia eſt cla-* d *Mat.* 13. ϑ. 43.
ritas lunæ, & alia eſt claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate. [e] Tum *vt Sol* in e 1. *Cor.* 15. ϑ. 41.
futura vita ſplendens Eccleſia, fulgore ſuo cunctis ſtuporem iniiciet. Admirabuntur au-
tem ipſius, non modò lucem, ſed etiam *ordinem*. Nihil enim incompoſitum, nihil incer-
tum, nihil confuſum in ſponſa Domini remanebit; quæ ad amuſſim cuncta iam exege-
rit.] Sequitur,

SECTIO IV.

SECTIO IV.

Vulg. Edit.	*Edit. LXX.*
Deſcendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & inſpicerem ſi floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica.	*In hortum nucis deſcendi, videre in genimina torrentis, videre ſi floruit vitis, effloruerunt mala punica. Ibi dabo vbera mea tibi.*

Verſ. 10.

Vox Sponsi.

Littera.

Nos hæc non ſponſæ (vt Tres Patres, Theodoret. Caſſiodor. & VVillera- §. 1.
mus) ſed ipſi ſponſo tribuimus, ſecuti grauiſſimos interpretes Latinos, [f] f *Aponium*,
Græcos, & Hebræos. Poterat quidem ſponſus ſperare, tot laudibus placaſſe *Iuſtum*, *Gregor.* *Anſelm.*
ſe animum amicæ; ſed quia magnus amor plenus eſt ſolliciti timoris, nihil *Alanum*,
vult relinquere in animo eius ſuſpectioſum exacerbato propter repentinā fugā. Proba- *Guilhelm.* *Honorium*,
bilem itaq; colorem abitionis excogitat. Solent amantes domeſticas res neglectim tra- *Rupertum*,
ctare. mox tamen obliuionis ſuæ memores recurrere ad ea, quæ inſuper habuerant, cu- *Angelomum*; *Philonem* (*ar-*
rāda. Sicut Coridon ille Virgilianus, cui vitis ſemiputata in frondoſa vlmo remanſerat, *pach. Iarrium*
tandem . . . . . *aliquid potiùs quorum indiget vſus* *& Abenezrā*,
Viminibus mollique parat detexere iunco. Tale quidpiam ſibi noſter nunc accidiſſe cau-
ſatur. Nam dum moras ipſa necteret, interea ſibi in memoriam rediſſe hortulum; cuius
arbores biferæ (nam prioris floritionis antè meminit) viſendæ erant, num ſpem fru-
ctus facerent. Hanc ſibi diſcedendi cauſam fuiſſe: ſimul ne moleſtus illi eſſe pergeret
pulſando. certè nullo contemptu vel offenſione id à ſe factum fuiſſe, cupere, vt ſibi di-
lecta perſuadeat.

DESCENDI] deſcenderam.

POMA CONVALLIVM] fructus in conuallibus hyberno torrente rigatis copioſiùs prouenientes. Hebræa ſignificant, *conuallem torrente irriguam*. ideo vtraq; verſio proba, & noſtra, quam Symm. confirmat; & LXX. quam alius interpres ſecutus. *Poma* ponuntur pro quouis fructu, vt patet ex fonte. IBI DABO VBERA MEA TIBI.

Teſtibus Phil. Apon. Honor. & Guilhel. Synagoga iure optimo vocatur *hortus nucum*. §. 2.
Nux. n. Sacerdotij Aaronici Symbolū eſt. arbor difficulter creſcit, & omnem terræ ſuccū MENS VER-
vicinis herbis oleribuſq; ſubtrahit: Synagogæ quàm ſera incrementa, tam contra Gentiū BORVM.
ſalutem

salutem iugis inuidia fuit. fructus nucis non nisi verberibus decutitur; nihil ab hac Deus, nisi supplicils, impetrabat; ita vt commodè in communi versiculo de nuce, asino, muliere, quæ tria nihil recti facere dicuntur, si verbera cessent; postremo loco etiam mala hæc sponsa queat intelligi. fructus iam arbore deiectus plus habet fellis, quàm mellis, crasso & amaro primùm, quod mirè manus attrectantium sordidat integumento est: sic velum densum cordi Iudæorum fuit impositum, quod qui amouere conabantur, contumeliis, & malis multabantur, succedit testa dura & carinata; prophetarum & concionatorum dentes sæpè in hac Synagogæ testa obstupuerunt, & luxati fuerunt: quales autem Iudæi semper carinatores fuerint (vt & sunt eorum hodie posteri) notum lippis ac tonsoribus. perfracto hoc ligneo vallo, aliud occurrit putamen, aliquando ligneum quoque, in cuius sinuosis amfractibus latet nucleus, & non nisi cultrorum cuspide, idq; ægrè, eruitur: cùm erueris, recenti nucleo adnata pellicula gustu amarissima, cuius demendæ mora exiguam modici nuclei suauitatem plenè compensat. Nonne tales synagogæ fructus? populus *dura ceruice, corde & aure incircumcisus, semper Spiritui sancto resistens*; qui *iniquitatibus suis Deum laborare coëgit*, & *quem Deus laborauit sustinens*.

In hunc *hortum descendit* sponsus; quò se tempore ad modicum subduxit, nempe tempore illo *quadraginta duorum mensium*; quibus Eliæ atque Enoch prædicantibus Antichristi Regnum durabit, testibus Daniele & Ioanne. [a] caussa descendendi erit, vt videat quos fructus, prædicatione illa, & hyberno persecutionis torrente rigatus nucũ hortus polliceatur; num aliqua depresso tumore superbiæ, in vallibus humanitatis, mitia mansuetudinis mala gemmarint; num in Dei Sabaoth vinea, recepto Euangelij nuncio, botrorum aliquid fidei & obedientiæ reperiatur; num syncerae charitatis & desiderati martyrij specimen efflorescat. Videre cupit, vt inuenta iuuet; & crescentia ad maturitatem perducat. Nam (vt optimè D. Anselmus ait) *Dei inuisere, est gratiam conferre, & fideles probare*.

a Dan. 7. v. 25. Apoc. c. 11. v. 2.

Anselmus.

TROPOLOGIA.

§. 3. Theodoretus.

HORTVS *nucum* Cassiodoro & VVilleramo, est præsens status Ecclesiæ militantis, seu præsens vita; sed quia id Theodoretus tanto prior eleganter explicuit, & ex eo notabo, quæ ad rem faciunt. *Descendit* sponsus, quando aliorum moribus & vitæ se accommodat; sicut & Paullus [b] *fiebat infirmis tanquam infirmus, vt infirmos lucrifaceret; & iis qui sine lege erant, tanquam si sine lege esset; cùm tamen non esset sine lege Deo, sed in lege esset CHRISTI, vt eos qui sine lege erant lucrifaceret*. Descendit autem *in hortum nucum*. Per hortum nucum præsentem intelligimus vitam; quæ cùm amara sit & ærumnis atque laboribus plena, reconditum tamen habet virtutis fructum. Nam & nucis fructus, cùm extrinsecùs corticem priorem amarum habeat, alterum autem asperum ac durum; intùs tanquam in penu quodam, nucleum esculentum continet reconditum, qui sine labore non potest extrahi. Talis est etiam præsens vita, cùm enim dolorum & molestiarum acerbitate referta sit, labores habet illa & sudores, non tamen inutiles aut infrugiferos. Quamobrem etiam B. Paullus dicit, *vita nostra abscondita est cum CHRISTO in Deo: cùm autem CHRISTVS apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus*. [c] Descendit autem in hortum nucum, *vt videret in germinibus torrentis*, torrentem appellat hæc caduca. Torrens enim non est perennis, sed hieme quidem fluit, æstate verò fluere desinit & arescit. Huiusmodi sunt quæ iucunda videntur in hac vita. Torrentis enim instar, tum opes, tum gloria, tum regnum, tum deliciæ, atque alij huiusce vitæ flores dilabuntur. Cùm autem apparuerit vita futura, corrumpentur & desinent, & tanquam torrens, cessantes exarescent.

b 1. Cor. 9. v. 22.

c Coloss. 3. v. 3.

Vt viderem an floruissent vinea & mala punica. In hac enim vita, ex variis virtutum officiis, quidam per translationem *vites*, quidam autem *mala punica* nominantur. Nam alij charitatem colunt, & concordiam diligunt, animi sensu sic inter se coniuncti, vt mali punici grana coniunguntur. Alij autem vacantes contemplationi, vinum patriis torcularibus dignum ferunt.] Hæc ille accommodatè prorsùs ad vers. LXX.

Tres patres

Tres autem patres, per *hortum nucum* intelligunt animas virtutum excultrices, tanquam

quam nuces; quarum cortex sit asperitas & amaritudo grauium tentationum, & laborum sponte susceptorum; in quorum medio, velut nucleus, sit dulcedo virtutum in medio excessus & defectus consistentium. *Torrentis germina* volunt vocari patientiam, quæ veluti partus quidam ex tribulatione tanquam ex torrente tentationum (*tribulatio enim patientiam operatur*) vel per gratiarum actionem, vel per lamentationem, offertur Deo, non acerbè, sed medici more castiganti. *Vineam* explicant esse CHRISTVM, qui dixit, *Ego sum vitis*;[a] hanc florere patientia excultam, quando botri flos producit vinum per diuinitatis gratiam ipsam naturam obstupefaciens. Qui enim ipsam quoque naturam propriam per patientiam despicit, diuinitatis gratiam natura præstantiorem adipiscitur. Per *flores malorum punicorum*, intelligunt virtutes timoris Dei austeritate velut in cortice conseruatas, gustantium autem animas, spei in Deum dulcedine delectantes; prudentiam nempe & simplicitatem. prudentiam fidem seruantem erga Deum, & simplicitatem charitatis erga proximum conseruatricem.]

a Ioan. 15. v. 1.

D. Gregorius de horto nucum consentit, sed cetera commodiùs interpretatur. Quid per *nuces* (inquit) nisi perfectos quosque intelligimus; qui dum diuinam sapientiam intra corpora sua retinent, quasi nucleum in fragili testa portant? Sunt enim quàm plures in Ecclesia, qui assiduè diuinæ scripturæ intendunt. Quàm suauis sit Dominus gustantes, ampliùs gustare concupiscunt; sancta gaudia in corde ruminant, & ruminantes magis ac magis conualescunt; & tamen foris nescientibus eos viles apparent, quia ignoratur quam dulcem in suis interioribus cibum portent. Quid isti nisi *nuces* existunt, qui nuclei dulcedinem intùs ferunt, exteriùs verò carnis vilitatem prætendunt? De quibus erat Apostolus, qui dicebat; *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.*[b] *Hortus* igitur *nucum*, corda sunt sanctorum; qui dum Deum valdè diligunt, cœlestem dulcedinem in intimis gerunt. Vnde in Psalmo scriptum est; *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine*, quam *abscondisti diligentibus te?*[c]

D. Gregorius.

b 2. Cor. 4. v. 7.

c Psal. 30. v. 20.

Sed quid est quod *in hortum nucum* sponsus *descendit*; *vt poma videat*, cum potiùs nuces videre debeat? Verumtamen sciendum est, quod maximè corda perfectorum visitat, eisque benignitatis suæ suauitatem manifestat, vt per eos ad infirmiores postmodùm veniat; & quantum in augmentum iustitiæ profecerint, per illos cognoscat. Vnde scriptum est, [d] *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum.* Dum enim diuina bonitas corda perfectorum illustrat, eosq; ad curam proximorum per charitatis sollicitudinem instigat; quid hoc est aliud, nisi quòd ad hortum veniens, *poma conuallis* per illos quibus præsidet prospectat? Tunc enim Dominus videre vel cognoscere dicitur, cùm sanctos suos, quos illustrat, ad vidẽdum exhortatur.

d Psal. 13. v. 2.

Sed quid est quod non *poma* montis, sed *poma conuallis vt videat descendit*: nisi quod illis respectum suæ miserationis tribuit, quos in humilitate persistere cognoscit? De quo per Psalmistam dicitur; *Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.*[e] Et Dominus per semetipsum in voce Prophetæ; *super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos?*[f]] Cetera quæ addit, pertinent ad sensum Historicum.

e Psal. 112. v. 6.

f Esa. 66. v. 2.

Honorius autem ait, Tropologicè *hortus nucum* est quodlibet claustrum, vel locus spiritualium, qui sunt vt nuces exteriùs amari in afflictione carnis, interiùs dulces in virtutibus. *In* hunc *hortum* CHRISTVS *descendit*, dum eis varia charismata spiritus tribuit, alij sapientiam, alij scientiam, alij castitatem, alij humilitatem. Ibi *videt poma conuallium*, dum remunerat opera humilium; vel per alios ea videt, dum imitantur ea quæ præcipit dicens; *sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Ibi etiam videt *vineas florentes*, id est, cellas diuersis artiũ disciplinis feruentes, quarum studia probat, & aliis ad imitandum demonstrat. Ibi quoque videt *mala punica*, id est, patientes, exemplo Martyrum se mortificantes; quos inspicit dum aliis imitandos proponit. *Deo enim videre est probare, vel aliis demonstrare, vel remunerare.*]

Honorius.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4. *Guilhelmus.*

Gvilhelmvs hoc loco paullò obscurior est. nam quædam ad præcedẽtes paragraphos pertinentia admiscet. Verba eius sunt; *Nuces* sunt generali nomine omnia poma duriore corio tecta, vt castaneæ, auellanæ, & amygdalæ, & huiusmodi. Sanè per *nuces* sacræ Scripturæ non inconuenienter signantur, foris „ quidẽ admodùm duro litteræ cortice tectæ, intùs verò prædulcem nucleum spiritus ha- „ bentes. *Hortus* ergo *nucum* Israëliticus ille populus fuit, qui scripturas penes se habuit, „ corio scilicet litteræ foris insipienter adhærens, atque ideo in eis spiritualis suauitatis ni- „ hil sapiens. *In hortũ nucum* dilectus *descendit*, quãdo ex illo populo carne, in qua mundo „ apparuit, assumpta, eundem populum per semetipsum specialiter visitauit, sicut ipse ait; *Matt. 15. v. 24.* *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël.* causam verò descensionis suæ cõtex- „ tim insinuans, *vt viderem poma conuallium* inquit: per hæc fructus signantur humilitatis, „ fructus planè optimi, vtpote ex illa arbore bona, de qua canit Ecclesia;

Arbor decora & fulgida
Ornata Regis purpura
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere;

„ Venit Dei filius in *conuallem*, atque eo ipso impleuit conuallem pomis. *humiliauit* *a Philip. 2. v. 8.* *semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis*; [a] atque ex ipsa cruce, tanquam ex arbore „ bona, prodiere fructus vitæ, fructus redemptionis. Vidit Dominus hæc *poma conuallium*. „ hos suauissimos fructus suæ humilitatis, sicut, imò multò excellentiùs quàm, olim *vidit* *b Gen. 1. v. 3.* „ corporalẽ *lucem quod esset bona*; [b] quàm olim *cuncta quæ fecerat & erant valdè bona*. [c] Quippe *c Gen. 1. v. 31.* excellentius est opus humanæ redemptionis, quàm opus mundanæ conditionis: & ma- „ gis auctori Deo placet hoc opus insigne gratiæ & pietatis, quàm illud opus grande natu- „ ræ & maiestatis. Itaq; parùm fuit Deo videre *cuncta quæ fecerat, quæ erant valdè bona*; nisi & „ descenderet videre *poma conuallium* quibus oblectaretur, non tanquam simpliciter bo- „ nis, sed tanquam optimis. Parùm fuit illi mundum quẽ condiderat in suis essentiis con- „ seruare; nisi & descenderet perditum hominem insigniori quodam opere reparare. Hoc „ ergo dicit; Ad hoc ex carnali Israël carnem assumsi, vt in ea ad mortẽ vsq; crucis humili- „ atus, optimos, quibus suauissimè oblectarer, fructus producerem redemptionis.

„ Et *inspicerem si floruissent vineæ, & germinassent mala punica.* Sanè per *vineas* & *mala* „ *punica* duo Ecclesiæ ordines possunt intelligi, per *vineas* ordo continentium, per *mala* „ *punica seu granata* ordo coniugatorum. Siquidem continentes vinum sancti feruoris pro- ** Sic suppl. lacuna quæ est, in M.S.* pensiùs generant, quo nimirum ipsimet ipsum * bibentes, in tantùm inebriantur; vt Angelicam in hac mortali carne vitam æmulando, quodammodo se esse carnem & san- „ guinem obliuiscantur. Porrò coniugati quòd officio propagationis sunt dediti, ad instar „ malorũ punicorum granis, id est. generandorum causis filiorum, repleti esse videntur. „ Denique cum illi vel isti, pro animi proposito, ad boni operis fructum se præparãt, tunc „ vel *florent vineæ*, vel *mala punica germinant*. Sciendum verò, quod plurimi, fallente exte- „ riorum operum specie, videntur bonis operibus fructuosi esse cùm non sint, quia pro- ** Sic suppleo defectum M. S.* culdubiò * opera bona non sunt, nisi intùs, vbi solus Deus videt, piæ intentionis flores, vel germina præcesserint. Itaque exteriorem operum qualitatem nobis liberum est iu- „ dicare: sed tamen ad interna inuestiganda & diiudicanda nemo idoneus, nisi qui ait; *Et* „ *inspicerem si floruissent vineæ, &c*, quasi dicat, nullus præsumat de intentionibus & volun- „ tatibus iudicare, quas ego solus inspicio. Quantùm attinet ad primum eius aduentum, „ non venit iudicare, sed saluare: eo ipso tamen quo se præbuit Saluatorem, declarauit & *d Rom. 4. v. 9.* „ iudicem. Vnde Apostolus; *In hoc* (ait) Christvs *mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum* *& mortuorum dominetur* [d].] Hæc ille, quæ quia de incarnatione Domini dicta, ad Deiparam referenda; quæ verè hortus omnium fructuum spiritualium fuit, (vt Honorio notatum) in qua germina humilitatis, castitatis, charitatis, virginitatis simul & fœcunditatis flores, gemmæ, fructus, exstitere perfectissimi, sponsoque charissimi.

Hail-

Hailgrinus sponsæ hæc verba tribuit, ideo nulli nobis nunc vsui fuit. *Hailgrinus.*

Optimè Honorius. *Hortus* fuit virgo perpetua, in quem CHRISTVS *descendit*, dum in ea hominē induit. In hoc horto arida virga floruit; quæ CHRISTVM *nucem* protulit. In *nuce* sunt tria, scilicet, amurca, testa, nucleus: sic in CHRISTO sunt tria, caro, ossa, anima. Interstitium quod nucem instar crucis diuidit, est sancta crux, quæ animam CHRISTI à corpore diuisit.] *Honorius.*

Consentit Alanus his verbis; Quia talis est virgo, iam humanatus sum in virginalis vteri thalamo. Hic est *hortus* in quo spirant virtutum aromata, in quo redolent patientiæ rosaria. Hic est *hortus* fructibus redundans, copiis exuberans, flore virginitatis vernans; quem non venti tangit austeritas, vbi mollioris auræ gratia indesinenter aspirat, & vernalis amœnitas allicit intuentes. *Nux* habet amarum corticem, testam duram, nucleum dulcissimum: ita virgo mater exteriùs habuit carnis infirmitatem, & duram testam: id est, fidei firmam constantiam, & virginitatis perseuerantiam, & dulcissimum nucleum CHRISTVM: quia ex CHRISTO nobis data est dulcedo æternæ beatitudinis. Sic *descendit in* virginem per incarnationis suæ humilitatem. *Vt videret*, hoc est, vt videre faceret *poma conuallis*, hoc est, fructus qui in humilitate conduntur, Sic Gen. 22. ait Deus. *Ego cognoui*, hoc est, alios cognoscere feci.] *Alanus.*

ANAGOGE.

VLTIMO iudicio in hunc mundum, verum hortum nucum, hoc est, hominum qui terrore & verberibus magis quàm amore Dei ducuntur, descendet iudicaturus omnia cogitata, dicta, facta; & singulorum censuram acerrimam peracturus. §. 5.

SECTIO V.

SECTIO V.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Nesciui: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.	*Non nouit anima mea. Posuit me currus Aminadab.*

Vers. 11. VOX SYNAGOGAE VLTIMO CONVERSAE.

LITTERA.

NESCIVI] sic etiam Aq. & Symm. vertêre, sensus est, non sensi, non vidi, non animaduerti, eo quòd ANIMA MEA CONTVRBAVIT ME. Vox Hebræa SAMATH (per SIN) pro initialis puncti diuersitate, deduci poterat vel à SOM, vel à SAMAM. LXX. primam radicem sunt amplexi, vt & Quinta editio, quæ vertit, *posuisti me in currum*; & D. Ambros.[a] qui, *posuisti me currus*; & recentiores, qui; *posuit me velut quadrigas populi mei nobilis*: qui volunt his verbis exprimi celeritatem, qua sponsa in hortum nucum contenderit; q. d. præ ingenti ardore & desiderio animi, non aduerti quanta celeritate & quàm rapido cursu huc perlata sim, instar quadrigarum Aminadab. Sed noster interpres posteriorem radicem prætulit & vertit; *conturbauit*, secutus Symm. qui ἀπόρησέν με. Puto, cum Patribus plerisque, Synagogæ recens nunc in sæculi fine conuersæ vocem esse; qua se velut excusat; quod nucum hortus esse tam diu perseuerauerit. Quasi diceret; Vides quadrigas Aminadab, quibus me imposuisti, vt rapido cursu ad te peruеherer? illæ ipsæ causa fuerunt cæcitatis & pertinaciæ meæ: nam amorem in me tuum non deprehendi, neque sensi, quia lux & celeritas quadrigarum luscitiosi oculi mei aciem perstrinxerunt, &, vt Sol solet intuentes, elucificarunt.

§. 1. שמת שום שמם

[a] lib. de Abrah. c. 8.

Porro nomen AMINADAB, quidam censent, non esse proprium, sed appellatiuum; & variè interpretantur, vt Symm. qui teste Theodoreto vertit *currus populi ducentis*; vt Quin-

vt Quincta editio, quæ, *currus populi ducis*; vt Aqu. qui, *currus populi spontè imperantis*: vt Abenezra, qui censet accipi per Metathesim, quasi NADIB AMMI, *currus magni & potentis in populo meo*: vt recentiores quidam, qui; *quadrigas populi mei nobilis*, vertunt. Verùm præstat sequi LXX. & nostrum, & D. Ambrof. vbi sup. qui accipiunt vt nomen proprium viri. cuius viri? non eius, cuius plaustrum volunt assumptum ad arcam vehendam.[a] Hic enim vocabatur Abinadab, non Aminadab, neque de plaustro quod addunt, Honorius & alij, qui hoc voluére. Sed vel fuit aliquis vir nobilis Salomonis tempore, cuius quadrigarum celeritas ea tempestate clara fuerit: vel sanè nomen illius *de quo Exod. 6. v. 23.* qui fuit pater Naason, cuius filiam duxit Aaron, ex qua suscepit quatuor filios, de cuius curru quædam illic ex Rabbinis Lyranus commemorat, quæ (quod non satis certa) non transcribo. de hoc accepêre Iustus Orgelitan. Cassiodor. Beda, Rupertus, Haymon. & Decanus Ambianens. Non desunt tamen qui recurrant ad Amminadab illum vnum ex maioribus Dauidis, cuius mentio in Ruthæ historia.[b] Iustum sequor, dum certiora nactus fuero.

a 2. Reg. 6. v. 3.

b c. 4. v. 19.

§. 2.

MENS VERBORVM.

Culpam suam fatetur Synagoga, & causam tamen reddit cæcitatis tam diuturnæ, quam Patres hîc referunt.[c] Hactenus (ait) repudiaui te, vt hominem vilem & abiectum, quem Deum esse non aduertebam. Quando vidi tot contumeliis opprobriisque deformatum, tot plagis, vulneribus, vibicibus consauciatum, & deturpatum, denique inter latrones pendentem in cruce funerea; Messiam repromissum esse non sum arbitrata, saluatorem esse non credidi, qui seipsum non seruabat. putabam Messiæ aduentum in potentia & magnificentia futurum, & ab eo Regnum Israël temporale restituendum. Ignorans ergo contra te deliqui. Postea quoque *crucis prædicatio, gentibus stultitia, mihi scandalum fuit.* Hæc tamen prædicatio per totum orbem tanta velocitate discurrit, quanta Principis *Aminadab*, nobilis illius aurigatoris celeripedes *quadrigæ* circi spatium transmitterent. *Quadrigæ* hæ quadruplicis tui Euangelij, quibus nunc aduecta veni, offensionis mihi lapis fuerunt; dum malè scandalizor & vror, quod veterem circumcisionis legem abrogarent, meque dedocerent ea quæ penitùs animo inoleuerant. ideoque *conturbauit me anima mea*, vt eram animalis tota, neque quæ spiritûs erant percipiebam. Sic *currus* isti lucis clarissimæ baiuli, me fulgore suo magis excæcabant. Tu tandem benignitate tua, hoc velum amouisti, & hanc oculis meis lippitudinem detersisti, per prædicationem Enoch & Eliæ: atque ita me (vt etiam de LXX. sumam) *imposuisti curribus Aminadab*; qui verè sunt *quadrigæ tuæ*, Principis nobilissimi in populo tuo; qui es Princeps populi spontanei, & se vltrò offerentis omni periculo pro fidei defensione: Christianorum, inquam; qui non metu aut coactione, sed dilectione & sponte sua tibi seruiunt.

c Honor. Beda, Alcuin. Anselm. Haym. & Guilhelm.

Quatuor Euangelistas esse *quadrigam* CHRISTI, frequens est in Patrum libris.[d] *Aminadab* verò populum spontaneum exponunt. ex Græcis Philo Carpath. ex Hebræis Iarthius; ex Latinis, Aponius, Cassiodor. Gregor. Beda, Alanus, Alcuinus, Guilhelmus, & VVilleram. hîc, & D. Hieron. *lib. 1. contra Iouinian.*

d Innocent. 3. homil. de quatuor Euangelist. Iustin. Gregor. Honor. Cassiodo. VVilleram. Rupert. Philon. hic. Guilhelm.

Adscribam præterea quæ Guilhelmus habet, nondum excusus: putat hæc referenda ad tempus infantiæ Ecclesiæ, quando ad prædicationem Petri ingens Iudæorum multitudo conuersa fuit: illud de tempore non satis aptum ad seriem historiæ, cetera præclara sunt: cùm sic exponit verba huius sponsæ; *Nescivi*; tot signis radiãtibus, mira cæcitate, ” non cognoui tempus visitationis meæ, sed in ipsum piè me visitantem impiè lapides misi, & voces in eum nepharias & blasphemas frequẽter emisi, ac postremò malè tractatũ, ” & multis modis dehonestatũ crucifixi. Vnde autẽ mihi tam feralis & impia cæcitas? quia ” *anima mea conturbauit me*. animalis in me sensus, qui non percipit ea quę sunt spiritus Dei, ” contenebrauit rationem meam, qua profectò Saluatorem meum ex claritate signorum ” liquidò cognoscere potuissem; nisi illam affectus turbulentior impediuisset.

” Quid autem adeò turbauit animã meam, *vt ipsa turbata conturbaret me? quadrigæ Aminadab.* Aminadab ratione tã personæ, quàm nominis, Deũ indicat Saluatorẽ. Quippe Aminadab exstitisse noscitur abnepos Iudę Patriarchę,[e] atq; ideò insignis est serie generationis, quæ ducitur ab Abraham vsq; ad MARIAM, *de qua natus est* IESVS, *qui dicitur* CHRISTVS. Eâdem ergo ratione Aminadab in sacris litteris CHRISTVM præfigurat,

e Matth. 1. v. 4.

qua

qua & Dauid,& alij quidam Patres,ex quibus Christvs secundùm carnem. Interpretatur autem *Aminadab*, populi mei spontaneus, eo ipso vtique illum insinuans, qui pro electis suis semetipsum sponte obtulit in odorem suauitatis. Denique Isaias,vt eum esse populi mei spontaneum demonstraret; *oblatus est*, inquit,*quia ipse voluit*.[a] Porro *quadriga Aminadab*, Dominicæ illæ sententiæ fuerunt,quarum occasione Iudæi aduersùs eum irati & inflammati sunt. Dicuntur *quadriga*, quia à quatuor clarissimis scriptoribus litteris sunt mandatæ, vel quia per mundi plagas à sanctis prædicatoribus, tanquam à quibusdam pernicibus equis erant portandæ, vno nimirum regente auriga, de quo dicitur; *Domino cooperante,& sermonem confirmante sequentibus*[b] *signis*. Denique cùm diceret se esse Dei filium, esse principium, esse vnum cum Patre, esse antequam Abraham fieret, se esse panem qui de cœlo descendit, & huiusmodi alia; animales homines, qui non poterant percipere quæ sunt spiritus Dei, scandalizati sunt, indignati *sustulerunt lapides vt iacerent in eum*, & dicenti illi quòd *multa opera bona operatus esset in eis*, responderunt; *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cùm sis, facis te ipsum Deum*.[c] Animalis igitur sensus eorum grauiter scandalizabatur in verbis eius, vt, turbato præ ira oculo rationis, non attenderent ad opera eius, quæ diuinitatem illius declarabant; quam si ex operum claritate cognouissent, *nunquam* vtique *Dominum gloriæ crucifixissent*. Non enim hominem tantùm, sed Deum & hominem crucifixerunt, & ob hoc homicidij simul & Deicidij reatum duplicem incurrerunt. Porrò in multis,in quibus tàm enormiter abundarat peccatum, gratia superabundauit; vt in eum, cuius sanguinem tàm impiè fuderant, per fidem transirent, fierentque ex Deicidis peculiaris populus Dei.] Hæc Guilhelm.

[a] Isa 53.v.7.
[b] Mar.16.v.20.
[c] Ioan.10.v.32.

Christvm rectè significari per Aminadab Græci Patres diuersimodè ostendunt, Tres patres apud Theodoretum; quia Christvs salutis nostræ auctor, est Princeps populi sui: Philo verò copiosiùs, *Aminadab* (inquit) interpretatur patris bona voluntas vel probatio: Dicitur etiam populus meus spontaneus: propterea quod pater ex beneplacito æternæ voluntatis suæ voluntarium filium suum vnigenitum ad nos redimendos miserit:& ipse filius spontanea charitate pro salute humani generis sæuissimæ morti crucis amantissimè se deuouit. ipse enim ad patrem ait; *voluntariè sacrificabo tibi*,[d] vt gentes sibi electum populum asciret, iuxta illud: *vocaui populum meum,non populum meum*,[e] *& Populus quem nesciui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi*.[f]]

Tres patres. Philo.

[d] Ps.53.v.8.
[e] Ose 1.v.9.
[f] Psal.17.v.47.

Sed longè aliter Rupertus,qui Christvm vult dictum. *Aminadab*, quia Christvs in se ipso coniunxit dignitatem Regiam & Sacerdotalem, fuit Rex & Pontifex magnus: Aminadab autem,cùm esset de tribu Regia nempe Iuda, dedit filiam suam in vxorem Aaroni Sacerdoti. Post etiam amplectitur alteram illam Philonis causam; quia Christvs in omnibus spõtaneus fuit,spontè incarnatus & natus,spontè passus & mortuus: spontè quoque nobis parcit,quos spontè redemit.

Rupertus.

Euangelistas autem meritò accipi per *quadrigas* idem Philo probat per Dauid dicentem, *In omnem terram exiuit sonus eorum*;[g] & per Abacuc: *Misisti equos tuos in mare turbantes aquas*[h] *multas*. & per Ezechielem; *similitudo quatuor animalium, & rota in medio*[i] *rota*. Nonne Mattheus,Marcus,Lucas & Iohannes,quatuor quasi equi fuere, vehentes gloriam Domini; sicut & quatuor filij Aaronis ex filia Aminadab,[k] Nadab, Abiu, Eleazar,& Ithamar,in quibus duobus vltimis progenitorum memoria fuit conseruata?

Philo.

[g] Ps.18.v.5.
[h] Abac.3.v.8.
[i] Ezech.1.v.15.
[k] Exod.6.v.13.

TROPOLOGIA.

§.3.

Praeit nobis Philo, indicans hæc esse verba fidelis animæ resipiscentis, *Quàm magna* (exclamat) *multitudo dulcedinis tuæ Domine, quàm abscondisti diligentibus te*, casteque viuentibus,nec quenquam lædentibus; aut si lædentibus interdum,non permanentibus in peccato? *Benignus enim est Dominus,& patiens,& multæ misericordiæ*, & facilè ignoscens pœnitenti. Sed cauendum diligenter ne stultè putemus nos posse,cùm velimus,nostro arbitrio, * nostraque voluntate conuerti. non nostrum est,cùm capitaliter cecidimus, vt inde vi vlla propria resurgamus, nisi diuina gratia præuenti. Propterea sedulò cauendum, ne semel,bis,terue adiuti,idem

Philo.

* Intellige, sine Dei gratia.

» nos semper, cùm velimus, speremus audacissimè posse adipisci. Nam qui semper pœni-
» tentem admittit, non semper tempus pœnitendi concedit. Ait enim, *Tempore accepto*
a Esa. 49. ℣. 8. b Luc. 12. ℣. 40. *exaudiui te.*[a] Et idem, *Estote parati, quia nescitis diem neque horam.*[b] Quid ergo agendum? cum sponsa cadente resurgendum, & culpa nostra agnoscenda, ignorantia confitenda; *Nesciui.*]

Theodoretus. Ad hoc etiam spectat Theodoreti interpretatio, qui (quod meminerim, solus) quadrigas in malam partem accipit, pro imperio & iugo ipsius Diaboli; quasi dicat anima se conturbatam illorum malitia & deceptione; qui parent imperio Diaboli & tanquam currus eius fiunt, aliosque conantur ei subdere, à quo ipsi gubernantur. Hi sunt
c Ephes. 2. ℣. 2. currus *Principis sæculi huius, qui*[c] *nunc* (vt Beatus Paullus ait) *operatur in filiis diffidentiæ*: ab his quotidie multi in fraudem inducuntur, hi bonos persequuntur. Sed noli timere paruulus grex, bono fretus pastore.

Honorius. HONORIVS pergit claustro religiosorum accommodare. In hoc horto (ait)
» quemque de sæculo conuersum *anima sua conturbat*, dum eum animalis transacta vita
» perturbat, & hoc *propter quadrigas Aminadab*, hoc est, propter comminationem Euange-
» liorum CHRISTI, quæ dicunt, *Ibunt impij in ignem æternum. Currus* quoque CHRISTI, est
» anima iusti, quam videns conuersus, conturbatur, cùm de sua carnali conuersatione
» confunditur.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. HIc nos Honorius, Rupertus, Guilhelmus, Hailgrimus, omnes destituunt. Nefas tamen mihi omnino tacere. Considero *quadrigas* Dei etiam Angelos vocari,[d] quibus celeritas actionum & motus localis est pernicissimus: sponte obediunt, & iussa celerrimè exequuntur: cùm itaque fuit à Principe omnium creaturarum, missus ad DEIPARAM Archangelus Gabriel, & tàm insolita illam salutatione compellauit; nonne tunc anima eius ad hunc quadrigæ sonitum *turbata est, & cogitauit qualis esset ista salutatio?* Et nonne sonitus Euangelicæ quadrigæ fuit, tam boni nuncij explicatio? Nonne meritò dicit, *Nesciui*; quæ interrogarat, *Quomodo fiet istud,*

d Vide Diuum Dionys. c. vlt. cœles. hierarch. Hilar. in Ps. 67. Hieron. in Ps. 66. & in Abac. 3.

» *quoniam virum non cognosco*? LVCÆ. I. Vidit hoc Alanus, & addit in hoc Angeli sermone
» turbatam & hoc *propter quadrigas Aminadab*, quas vult esse quatuor insignes virtutes,
» quæ in beneficio incarnationis elucent. prima est humilitas. venit in summa humilitate
» filius Dei ad virginem, vt tanta esset humilitas in redemptore, quanta fuerat superbia in
» primo peccatore. hic se erexit contra suum creatorem: ille se inclinauit vsque ad mise-
» riam creaturæ. 2. est summa charitas, qua filius Dei venit in mundum, vt redimeret ser-
» uum, vt sanaret ægrum. 3. summa pietas & misericordia, qua se Deus exinaniuit, & serui
» formam accepit, vt opifex de lacu fecis & miseriæ opus suum eriperet. 4. summa pruden-
» tia, qua se Deus incarnauit, vt homo hominem redimeret. Per hanc quatuor virtutum
» quadrigam incarnatus ad nos Dei filius venit.]

ANAGOGE.

§. 5. POSSENT hæc etiam accommodari animabus in vltimo iudicio iudicem interrogantibus, *Quando te cibauimus? quando te nudum vidimus &c.* quæ à D. Matth. narrantur. sed nolo mea congerere, qui mysticos hosce sensus, tantùm statui tradere verbis aliorum.

SECTIO

SECTIO VI. SECT. VI.

Vulg. Edit.	*Edit. LXX.*
Reuertere, Reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.	*Conuertere, conuertere Sunamitis, conuertere, conuertere, & videbimus in te.*

"Vers. 12. Vox Ecclesiae Christianae.

Littera.

GRÆCORVM codicum hîc varia est lectio, nec Latinorum quoq; est eadem. §. 1. Vox Ecclesiæ Christianæ. Quidam Græci continent, *Odollamitis*, sic Philo Carpath. legit, qui ait; *Odollamitis* interpretatur testimonium in aqua. Ex quo illud desumpsit Arboreus hoc loco: hi censent significari confessionem fidei, quam Christiani omnes in baptismi fonte faciunt. Sed hæc lectio, vnde irrepserit nescio. Sanè non conuenit cum fonte Hebræo, neque cum LXX. neque cum Latinis codicibus.

Alij codices habent; *Sunamitis*, sic legêre Aponius, Iustus, Gregorius, Honorius, Guilhelm. Alcuin. Alanus, Haym. Anselmus & Rupert. hîc, & D. Bernard. *serm. 3. de Annunciat. Domini, & aliis locis multis*. Sic etiam legit, ex Cassiodoro, VVilleramus. fidenter hoc dico, & prudentiam illius editionis Teuthonicæ Abb. VVillerami, quæ prodiit Lugduni Batauorum anno cIↃ. IↃ. IIc. ex typographia Academiæ, valdè requiro: addidere in Flandrico contextu de suo *Sulamithis*, cùm in Saxonico nihil tale contineatur: & quo pacto Abbas ille, pro æuo non indoctus, nec naris obesæ, contra mentem suam; *Sulamithis* scripsisset, qui in carmine;

Suasa meis monitis captiua redi Sunamitis?

Nam ex Aponij, Cassiodori, & aliorum sententia, non *Sulamithis* (quod falsum foret) sed *Sunamitis*, significat emptam, captiuam, despectam. Vnde colligo præterea Symm. quoque hanc lectionem amplexum fuisse. nam vertit ἡ ἐσκυλευμένη, *spoliata*. De LXX. non habeo quod affirmem. Complutens. editio & Regia habent, *Sulamithis*; Romana verò, *Sunamitis*, quam lectionem etiam cognouit Philo, & captiuam ac miseram exponit Synagogam; sed typographi vitiosè ediderunt *Sulamitis*. Et B. Ambros. Theodoret. & alij potiùs fauent exemplaribus Complutensibus. Quoad nostram editionem vera est lectio Romana, *Sulamitis*, vt legitur in fonte Hebræo.

Tertia igitur & vera lectio est, quam dixi, *Sulamitis*. Sic legit Aqu. qui vertit ἡ εἰρηνεύουσα, *pacem colens*. Sic legit D. Ambros. *lib. de obitu Valentiniani, & lib. 3. ep. ad Irenaeum. 12.* expresè namque interpretatur, *Pacificam* seu εἰρηνικήν. Sic Tres Patres apud Theodoretum, & ipse Theodoret. Quemadmodum (ait) in hoc libro Dominus noster *Salomon*, "id est, *Pacificus*; sic etiam illius sponsa, vt ab illo pacem assecuta, & à veteri liberata bello "*Pacifica* nominatur.] Atque ita corrigendus priore loco Beda *hîc*, qui veram lectionem agnouit. Sic etiam Rabb. innominatus. Sciendum sicut à *Sunem* deducitur *Sunamitis*: sic à *Salem* formari *Sulamith*. volunt nonnulli, qua de re nos alio loco, *Salem* à Iebusæis vocatam terrifico nomine *Ierusalem*, quasi, *timete Salem*: & ideo hoc loco *Sulamithin*, significare idem quod *Ierosolymitana*. Putem potiùs, sicut à Paullo Paullam, à Iohanne Iohannam deducimus; sic à *Selomo* seu *Salomone* formari *Salomen* siue *Sulamith*; siue (vt interpres Iosephi, *in libro de Machabaeis* eorum matrem appellat) *Solomonam*; *à Pacifico, Pacificam*. Et vis inest huic vocationi, q. d. Redi secura & pacificè Pacifica ad tuum Pacificum. iam te compellamus, vt veri Salomonis veram coniugem. INTVEAMVR] accuratè, quasi in spectaculum. Sic optimè Schol. ὁραματισθησόμεθα. His positis sciendum:

Sponsam iam olim ex primitiis Iudæorum & Nationibus mixtam (cui hæc Latini Patres tribuunt) [a] reliquiarum Iudaicarum recens conuersarum exultationem recipere: & non tam adhortari vt redeat (iam enim redierat) quàm reditum gratulari. q. d. Benè est, sufficit, bonum factum quod rediisti. Sumpta locutio ex communi more, quo solemus quando puerulos videmus adcurrentes, ex panso sinu dicere; Eia accurrite, venite celeriter, &c. Et mentioni quadrigarum aptissimè subditur quaterna vocatio: tum etiam quia à quatuor orbis plagis accersebantur.

[a] Gregor. Honor Beda, Alcuin. Guilh. & alij.

§. 2. MENS VERBORUM.

Incredibilis planè futura est Catholicæ matris lætitia, quando se cernet tam magna auctam accessione, additis Iudæorum reliquiis, quorum tanto tempore tam ardenter salutem sitierat. Singulari ergo amore & alacritate nunc excipit venientes, & ipso nomine indicat, iam CHRISTO hanc quoque multitudinem desponsatam, sicut & ipsa; eamque sibi quasi concorporatam. Et quoniam illa multitudo ex quatuor orbis cardinibus aduolarat, in quos dispersa tot sæculis vagabatur, quater idcirco illam vocat. Sed accipite Honorij verba, & Guilhelmi, qui ambo legerunt; *Sunamitis.*

Honorius.

Ait Honorius; Synagoga postquam CHRISTVM Regem occidit, sub eius dominio » esse erubuit, sed vox prædicatorum reuocat eam dicens: *Reuertere, reuertere Sunamitis. Sunam* est ciuitas in qua Helisæus mortuũ suscitauit; & significat mundum, in quo CHRISTVS suscitauit genus humanum. *Sunam* autem dicitur captiuitas, inde dicitur *Sunamitis*, captiua, & intelligitur Synagoga à diabolo in perfidia captiua. dicitur etiã *Sunamitis* coccinea, quia CHRISTI sanguine redẽpta. huic dicitur à prædicatoribus Euangelij quater, *reuertere*, scilicet à quatuor plagis mundi, ab errore perfidiæ ad fidẽ CHRISTI, vel *reuertere*, ad redemptorẽ tuũ te vocantem, te recipere volentẽ in eum credendo; *reuertere* ad eum, illũ diligendo; *reuertere* ad eum, præcepta eius operando; reuertere ad eum, promissam vitã ab eo sperãdo; *vt intueamur te*, hoc est, vt imitemur te. vel, *reuertere* per quatuor Euangelia, vel per quatuor virtutes, vt conuersionem tuam intuentes laudemus Deum. Iudæi namque in fine mundi conuersi (vt paucis diebus expleant tempora multa) tam sanctæ conuersationis erunt, quod Ecclesia mirabitur, & eorum exemplum alij imitentur. *Conuertentur* enim per Eliam & Enoch *ad mundi vesperam, & famem verbi Dei patientur vt canes, & circuibunt* Ecclesiam *ciuitatem Dei*, audire à CHRISTIANIS verbum Domini, & viuent iisdem institutis, sicut olim Ecclesia sub Apostolis] hæc ille.

Guilhelmus.

Guilhelmus verò, *Sunamitis* interpretatur despecta siue captiua, vtrumque autem conuenit Synagogæ: Quippe *despecta atque deserta est à viro suo*, id est, Deo suo, propter sanguinem iusti, qui inuentus est in ea. Et quoniam à viro suo despectui habetur, procul dubiò sub iugo adulteri captiua tenetur. Monetur ergo expiari à sanguine, quo manus eius sunt plenæ, & cum viro suo in gratiam redire, cùm dicitur, *Reuertere, &c.* A viro tuo tàm longè recesseras, cùm diras & blasphemas voces emitteres, cùm eum ferali impietate perimeres: sed *reuertere* per humilem satisfactionem ad virum tuum qui ait; *omne quod dat mihi pater ad me veniet; & eum qui venerit ad me non eiiciam foras.* [b] Reuertere *vt intueamur te*, in tenebris es vsque adhuc, pro eo quod extinxisti *lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, & quia in tenebris es, imò tenebræ lucis peremptrices obcæcant te, filij lucis non intuentur te. Ergò *reuertere*, perfectè egredere de potestate tenebrarum, *vt* in luce positam *intueamur te, reuertere* despecta, ne vlteriùs despectui habearis; *reuertere* captiua, ne vlteriùs tàm diræ captiuitatis iugo depri- maris. *vt intueamur te*, ne ampliùs tanquam captiuam despectui habeamus, sed tanquã de captiuitate ereptam cum filiis Christianæ libertatis numeremus.

[b] Ioan. 6. v. 37.

Potest autem circa quaternarium numerum aliquid subtiliùs indagari in hoc verbo *reuertere*. nempe quod illi, qui post ascensionem Dominicam primùm ex Iudæis in corpus Ecclesiæ transierunt, quatuor modis circa gentilium suorum conuersionem satëgisse videntur; exemplo, voto, oratione & verbo. Quia ergo non tantùm suo exemplo cognatos ad fidem prouocabant, imò & eorum conuersionem Christiana charitate præoptabant, *reuertere* inquiunt, *reuertere*. Et quia pro eorundem conuersione non tantùm pias ad Deum orationes fundebant, sed & verbi ministerium hilariter impendebant; iterùm inquiunt, *reuertere, reuertere, vt intueamur te.*]

TROPO-

TROPOLOGIA.

Tres Patres apud Theodoretum existimant hæc esse verba animarum adhuc imperfectarum, magistram suam perfectiorem animam sic alloquentium; Ab arcanæ contemplationis sublimitate ad moralem quatuor generalium virtutum doctrinam descende, atque ex quadruplici earum ratione, nos, quæ perturbationibus adhuc commouemur rege, atque institue, ô *Sulamitis*; ô quæ, ab omnibus perturbationibus libera, tranquillitatis & pacis nomen habes. Et *ea spectabimus in te*, quæ propter nostram imperfectionem adhuc in nobis non vidimus.] §. 5. *Tres patres.*

Philo mauult imperfectæ dici animæ, & explicat; *Conuertere* à prauitate ad innocentiam, à turpitudine & lenocinio peccatorum ad sanctimoniam & vitæ pudicitiam; ab iracundia ad mansuetudinem; à furore ad clementiam; à superbia ad humilitatem; ab odio, ad perfectam charitatem; ab omni denique genere malorum ad virtutes omnes: *& tunc intuebimur te*: non iam te, sed in te Iesvm Christvm, inhabitantem & inambulantem in vobis] certè hæc verba Angelis, hominem suæ custodiæ commissum ad pœnitentiam vocantibus, optimè conueniunt. *Philo.*

Thomas Cisterciensis de multiplici animæ ad Deum reuersione multa hoc loco; Quatuor (ait) sunt reuersiones. Prima à sæcularibus negotiis ad vitam religiosam, vt quis reuersus de peccato satisfaciat, & in hac primùm aliqua occasione à Domino vocamur, postea iustificamur, denique magnificamur, iuxta illud Apostoli, [a] *Quos enim prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, hos & magnificauit.*] Secunda est de lapsu ad pristinam gratiam, ne in desperatione quis remaneat; quando anima pœnitens dicit cum Propheta, *vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat magis tunc, quàm nunc* [b]. Tertia est de contemplatiua vita ad actiuam, vt de beneficiis sibi à Deo collatis quis gratias referat: in hunc modum animalia apud Ezechielem eunt (ad Deum) & reuertuntur ad proximum. Quarta est de amore temporalis vitæ ad martyrij palmam, vt per maius meritum maius præmium acquirat, cogitando passionem Domini, vt æmulemur; honorando eam, ne ingrati inueniamur; voluntatem Dei inquirendo, ne à Diabolo deludamur; & cogitata effectui mandando, ne pigri serui inueniamur] hæc ille, sed fusiùs, admodùm ingeniosè omnes reuersiones in vno B. Petro inuestigans. Videte, si lubet, sed cauete ne putetis, ab eo Bedam meritò reprehensum de voce *Sunamitis*. decepit enim Thomam vitiosus codex Bedæ, qui *Sulamitis* scripserat, & vocē hanc nescire se scripserat vtrum alibi inueniretur. Sunamitidis vocem aliis multis locis occurrere venerabilis & eruditus Beda non ignorabat. *Thomas Cister.* *a Rom. 8. v. 30.* *b Ose. 2. v. 7.* *Beda.*

Honorius cum præcedentibus continuans, & de anima pœnitentis conuersi loquens, ait; tali animæ vel à sponso, vel ab aliis iustis dici quater, *reuertere*; quia à captiuitate Diaboli quatuor modis ad Christvm anima redit, per pœnitentiam, per confessionem, per bonam operationem, per bonam exhortationem. oportere enim, vt inprimis peccata defleat, deinde ad Sacerdotes confitendo confugiat; deinde benè operando satisfaciat; denique alios exhortando ad conuersionem pertrahat. vel quatuor modis anima redit, dum quatuor principales virtutes arripit.] Sic ille. *Honorius.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

Honorivs hæc ipsa verba tribuit Deiparæ Synagogam adhortanti; iam diu à Diabolo captiua *(addo, sed nunc Deo reconciliata, & ad Deum reuersa, adhuc & ampliùs)* reuertere per fidem, reuertere per spem, reuertere per Dei & proximi dilectionē; reuertere per operationem, *vt* quæ iam dudùm sunt in Christo, §. 4. *Honorius.*

intuea-

salutem iugis inuidia fuit. fructus nucis non nisi verberibus decutitur; nihil ab hac Deus, nisi suppliciis, impetrabat; ita vt commodè in communi versiculo de nuce, asino, muliere, quæ tria nihil recti facere dicuntur, si verbera cessent; postremo loco etiam mala hæc sponsa queat intelligi. fructus iam arbore deiectus plus habet fellis, quàm mellis, crasso & amaro primùm, quod mirè manus attrectantium sordidat integumento est: sic velum densum cordi Iudæorum fuit impositum, quod qui amouere conabantur, contumeliis, & malis multabantur, succedit testa dura & carinata; prophetarum & concionatorum dentes sæpè in hac Synagogæ testa obstupuerunt, & luxati fuerunt: quales autem Iudæi semper carinatores fuerint (vt & sunt eorum hodie posteri) notum lippis ac tonsoribus. perfracto hoc ligneo vallo, aliud occurrit putamen, aliquando ligneum quoque, in cuius sinuosis amfractibus latet nucleus, & non nisi cultrorum cuspide, idq; ægrè, eruitur: cùm erueris, recenti nucleo adnata pellicula gustu amarissima, cuius demendæ mora exiguam modici nuclei suauitatem plenè compensat. Nonne tales synagogæ fructus? populus *dura ceruice, corde & aure incircumcisus, semper Spiritui sancto resistens*; qui *iniquitatibus suis Deum laborare coëgit, & quem Deus laborauit sustinens*.

In hunc *hortum descendit* sponsus; quò se tempore ad modicum subduxit, nempe tempore illo *quadraginta duorum mensium*; quibus Eliæ atque Enoch prædicantibus Antichristi Regnum durabit, testibus Daniele & Ioanne. [a] caussa descendendi erit, vt videat quos fructus, prædicatione illa, & hyberno persecutionis torrente rigatus nucũ hortus polliceatur; num aliqua depresso tumore superbiæ, in vallibus humanitatis, mitia mansuetudinis mala gemmarint; num in Dei Sabaoth vinea, recepto Euangelij nuncio, botrorum aliquid fidei & obedientiæ reperiatur; num synceræ charitatis & desiderati martyrij specimen efflorescat. Videre cupit, vt inuenta iuuet; & crescentia ad maturitatem perducat. Nam (vt optimè D. Anselmus ait) *Dei inuisere, est gratiam conferre, & fideles probare*.

a Dan. 7. v. 25. Apoc. c. 11. v. 2.

Anselmus.

TROPOLOGIA.

§. 3. Theodoretus.

HORTVS *nucum* Cassiodoro & VVilleramo, est præsens status Ecclesiæ militantis, seu præsens vita; sed quia id Theodoretus tanto prior eleganter explicuit, & ex eo notabo, quæ ad rem faciunt. *Descendit* sponsus, quando aliorum moribus & vitæ se accommodat; sicut & Paullus [b] *fiebat infirmis tanquam infirmus, vt infirmos lucrifaceret; & iis qui sine lege erant, tanquam si sine lege esset; cùm tamen non esset sine lege Deo, sed in lege esset* CHRISTI, *vt eos qui sine lege erant lucrifaceret*. Descendit autem *in hortum nucum*. Per hortum nucum præsentem intelligimus vitam; quæ cùm amara sit & ærumnis atque laboribus plena, reconditum tamen habet virtutis fructum. Nam & nucis fructus, cùm extrinsecùs corticem priorem amarum habeat, alterum autem asperum ac durum; intùs tanquam in penu quodam, nucleum esculentum continet reconditum, qui sine labore non potest extrahi. Talis est etiam præsens vita, cùm enim dolorum & molestiarum acerbitate referta sit, labores habet illa & sudores, non tamen inutiles aut infrugiferos. Quamobrem etiam B. Paullus dicit, *vita nostra abscondita est cum* CHRISTO *in Deo: cùm autem* CHRISTVS *apparuerit vita nostra, tunc & nos apparebimus*. [c] Descendit autem in hortum nucum, *vt videret in germinibus torrentis*, torrentem appellat hæc caduca. Torrens enim non est perennis, sed hieme quidem fluit, æstate verò fluere desinit & arescit. Huiusmodi sunt quæ iucunda videntur in hac vita. Torrentis enim instar, tum opes, tum gloria, tum regnum, tum deliciæ, atque alij huiusce vitæ flores dilabuntur. Cùm autem apparuerit vita futura, corrumpentur & desinent, & tanquam torrens, cessantes exarescent.

b 1. Cor. 9. v. 22.

c Coloss. 3. v. 3.

Vt viderem an floruissent vinea & mala punica. In hac enim vita, ex variis virtutum officiis, quidam per translationem *vites*, quidam autem *mala punica* nominantur. Nam alij charitatem colunt, & concordiam diligunt, animi sensu sic inter se coniuncti, vt mali punici grana coniunguntur. Alij autem vacantes contemplationi, vinum patriis torcularibus dignum ferunt.] Hæc ille accommodatè prorsùs ad vers. LXX.

Tres patres

Tres autem patres, per *hortum nucum* intelligunt animas virtutum excultrices, tanquam

quam nuces; quarum cortex sit asperitas & amaritudo grauium tentationum, & laborum sponte susceptorum; in quorum medio, velut nucleus, sit dulcedo virtutum in medio excessus & defectus consistentium. *Torrentis germina* volunt vocari patientiam, quæ veluti partus quidam ex tribulatione tanquam ex torrente tentationum (*tribulatio enim patientiam operatur*) vel per gratiarum actionem, vel per lamentationem, offertur Deo, non acerbè, sed medici more castiganti. *Vineam* explicant esse CHRISTVM, qui dixit, *Ego sum vitis*;[a] hanc florere patientia excultam, quando botri flos producit vinum per diuinitatis gratiam ipsam naturam obstupefaciens. Qui enim ipsam quoque naturam propriam per patientiam despicit, diuinitatis gratiam natura præstantiorem adipiscitur. Per *flores malorum punicorum*, intelligunt virtutes timoris Dei austeritate velut in cortice conseruatas, gustantium autem animas, spei in Deum dulcedine delectantes; prudentiam nempe & simplicitatem. prudentiam fidem seruantem erga Deum, & simplicitatem charitatis erga proximum conseruatricem.]

a Ioan. 15. v. 1.

D. Gregorius de horto nucum consentit, sed cetera commodiùs interpretatur. Quid per *nuces* (inquit) nisi perfectos quosque intelligimus; qui dum diuinam sapientiam intra corpora sua retinent, quasi nucleum in fragili testa portant? Sunt enim quàm plures in Ecclesia, qui assiduè diuinæ scripturæ intendunt. Quàm suauis sit Dominus gustantes, ampliùs gustare concupiscunt; sancta gaudia in corde ruminant, & ruminantes magis ac magis conualescunt; & tamen foris nescientibus eos viles apparent, quia ignoratur quam dulcem in suis interioribus cibum portent. Quid isti nisi *nuces* existunt, qui nuclei dulcedinem intùs ferunt, exteriùs verò carnis vilitatem prætendunt? De quibus erat Apostolus, qui dicebat; *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.*[b] *Hortus* igitur *nucum*, corda sunt sanctorum; qui dum Deum valdè diligunt, cœlestem dulcedinem in intimis gerunt. Vnde in Psalmo scriptum est; *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti diligentibus te?*[c]

D. Gregorius.

b 2. Cor. 4. v. 7.

c Ps. 30. v. 20.

Sed quid est quod *in hortum nucum* sponsus *descendit*; *vt poma videat*, cum potiùs nuces videre debeat? Verumtamen sciendum est, quod maximè corda perfectorum visitat, eisque benignitatis suæ suauitatem manifestat, vt per eos ad infirmiores postmodùm veniat; & quantum in augmentum iustitiæ profecerint, per illos cognoscat. Vnde scriptum est,[d] *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum.* Dum enim diuina bonitas corda perfectorum illustrat, eosq; ad curam proximorum per charitatis sollicitudinem instigat; quid hoc est aliud, nisi quòd ad hortum veniens, *poma conuallis* per illos quibus præsidet prospectat? Tunc enim Dominus videre vel cognoscere dicitur, cùm sanctos suos, quos illustrat, ad vidēdum exhortatur.

d Ps. 13. v. 2.

Sed quid est quod non *poma* montis, sed *poma conuallis vt videat descendit*: nisi quod illis respectum suæ miserationis tribuit, quos in humilitate persistere cognoscit? De quo per Psalmistam dicitur; *Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit.*[e] Et Dominus per semetipsum in voce Prophetæ; *super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos?*[f]] Cetera quæ addit, pertinent ad sensum Historicum.

e Ps. 112. v. 6.

f Esa. 66. v. 2.

Honorius autem ait, Tropologicè *hortus nucum* est quodlibet claustrum, vel locus spiritualium, qui sunt vt nuces exteriùs amari in afflictione carnis, interiùs dulces in virtutibus. *In* hunc *hortum* CHRISTVS *descendit*, dum eis varia charismata spiritus tribuit, alij sapientiam, alij scientiam, alij castitatem, alij humilitatem. Ibi *videt poma conuallium*, dum remunerat opera humilium; vel per alios ea videt, dum imitantur ea quæ præcipit dicens; *sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Ibi etiam videt *vineas florentes*, id est, cellas diuersis artiū disciplinis feruentes, quarum studia probat, & aliis ad imitandum demonstrat. Ibi quoque videt *mala punica*, id est, patientes, exemplo Martyrum se mortificantes; quos inspicit dum aliis imitandos proponit. *Deo enim videre est probare, vel aliis demonstrare, vel remunerare.*]

Honorius.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4. *Guilhelmus.*

GVILHELMVS hoc loco paullò obſcurior eſt. nam quædam ad præcedẽtes paragraphos pertinentia admiſcet. Verba eius ſunt; *Nuces* ſunt generali nomine omnia poma duriore corio tecta, vt caſtaneæ, auellanæ, & amygdalæ, & huiuſmodi. Sanè per *nuces* ſacræ Scripturæ non inconuenienter ſignantur, foris quidẽ admodùm duro litteræ cortice tectæ, intùs verò prædulcem nucleum ſpiritus habentes. *Hortus* ergo *nucum* Iſraëliticus ille populus fuit, qui ſcripturas penes ſe habuit, corio ſcilicet litteræ foris inſipienter adhærens, atque ideo in eis ſpiritualis ſuauitatis nihil ſapiens. *In hortũ nucum* dilectus *deſcendit*, quãdo ex illo populo carne, in qua mundo apparuit, aſſumpta, eundem populum per ſemetipſum ſpecialiter viſitauit, ſicut ipſe ait; *Matt. 15. v. 24.* *Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël.* cauſam verò deſcenſionis ſuæ cõtextim inſinuans, *vt viderem poma conuallium* inquit: per hæc fructus ſignantur humilitatis, fructus planè optimi, vtpote ex illa arbore bona, de qua canit Eccleſia;

Arbor decora & fulgida
Ornata Regis purpura
Electa digno ſtipite
Tam ſancta membra tangere;

Venit Dei filius in *conuallem*, atque eo ipſo impleuit conuallem pomis. *humiliauit ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem crucis;* [a] atque ex ipſa cruce, tanquam ex arbore bona, prodiere fructus vitæ, fructus redemptionis. Vidit Dominus hæc *poma conuallium*, hos ſuauiſſimos fructus ſuæ humilitatis, ſicut, imò multò excellentiùs quàm, olim *vidit* corporalẽ *lucem quod eſſet bona;* [b] quàm olim *cuncta quæ fecerat & erant valdè bona.* [c] Quippe excellentius eſt opus humanæ redemptionis, quàm opus mundanæ conditionis: & magis auctori Deo placet hoc opus inſigne gratiæ & pietatis, quàm illud opus grande naturæ & maieſtatis. Itaq; parùm fuit Deo videre *cuncta quæ fecerat, quæ erant valdè bona;* niſi & deſcenderet videre *poma conuallium* quibus oblectaretur, non tanquam ſimpliciter bonis, ſed tanquam optimis. Parùm fuit illi mundum quẽ condiderat in ſuis eſſentiis conſeruare; niſi & deſcenderet perditum hominem inſigniori quodam opere reparare. Hoc ergo dicit; Ad hoc ex carnali Iſraël carnem aſſumſi, vt in ea ad mortẽ vſq; crucis humiliatus, optimos, quibus ſuauiſſimè oblectarer, fructus producerem redemptionis.

a Philip. 2. v. 8.
b Gen. 1. v. 3.
c Gen. 1. v. 31.

Et *inſpicerem ſi floruiſſent vineæ, & germinaſſent mala punica.* Sanè per *vineas* & *mala punica* duo Eccleſiæ ordines poſſunt intelligi, per *vineas* ordo continentium, per *mala punica ſeu granata* ordo coniugatorum. Siquidem continentes vinum ſancti feruoris propenſiùs generant, quo nimirum ipſimet ipſum * bibentes, in tantùm inebriantur; vt Angelicam in hac mortali carne vitam æmulando, quodammodo ſe eſſe carnem & ſanguinem obliuiſcantur. Porrò coniugati quòd officio propagationis ſunt dediti, ad inſtar malorũ punicorum granis, id eſt, generandorum cauſis filiorum, repleti eſſe videntur. Denique cum illi vel iſti, pro animi propoſito, ad boni operis fructum ſe præparãt, tunc vel *florent vineæ*, vel *mala punica germinant*. Sciendum verò, quod plurimi, fallente exteriorum operum ſpecie, videntur bonis operibus fructuoſi eſſe cùm non ſint, quia procul dubiò * opera bona non ſunt, niſi intùs, vbi ſolus Deus videt, piæ intentionis flores, vel germina præceſſerint. Itaque exteriorem operum qualitatem nobis liberum eſt iudicare: ſed tamen ad interna inueſtiganda & diiudicanda nemo idoneus, niſi qui ait; *Et inſpicerem ſi floruiſſent vineæ, &c*, quaſi dicat, nullus præſumat de intentionibus & voluntatibus iudicare, quas ego ſolus inſpicio. Quantùm attinet ad primum eius aduentum, non venit iudicare, ſed ſaluare: eo ipſo tamen quo ſe præbuit Saluatorem, declarauit & iudicem. Vnde Apoſtolus; *In hoc* (ait) CHRISTVS *mortuus eſt, & reſurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur* [d].] Hæc ille, quæ quia de incarnatione Domini dicta, ad Deiparam referenda; quæ verè hortus omnium fructuum ſpiritualium fuit, (vt Honorio notatum) in qua germina humilitatis, caſtitatis, charitatis, virginitatis ſimul & fœcunditatis; flores, gemmæ, fructus, exſtitere perfectiſſimi, ſponſoque chariſſimi.

* Sic ſuppl. lacuna quæ eſt, in M.S.
* Sic ſupplee defectum M.S.
d Rom. 14. v. 9.

Hail-

Hailgrinus sponsæ hæc verba tribuit, ideo nulli nobis nunc vsui fuit. *Hailgrinus.*

Optimè Honorius. *Hortus* fuit virgo perpetua, in quem CHRISTVS *descendit*, dum in ea hominē induit. In hoc horto arida virga floruit; quæ CHRISTVM *nucem* protulit. In *nuce* sunt tria, scilicet, amurca, testa, nucleus: sic in CHRISTO sunt tria, caro, ossa, anima. Interstitium quod nucem instar crucis diuidit, est sancta crux, quæ animam CHRISTI à corpore diuisit.] *Honorius.*

Consentit Alanus his verbis; Quia talis est virgo, iam humanatus sum in virginalis vteri thalamo. Hic est *hortus* in quo spirant virtutum aromata, in quo redolent patientiæ rosaria. Hic est *hortus* fructibus redundans, copiis exuberans, flore virginitatis vernans; quem non venti tangit austeritas, vbi mollioris auræ gratia indesinenter aspirat, & vernalis amœnitas allicit intuentes. *Nux* habet amarum corticem, testam duram, nucleum dulcissimum: ita virgo mater exteriùs habuit carnis infirmitatem, & duram testam: id est, fidei firmam constantiam, & virginitatis perseuerantiam, & dulcissimum nucleum CHRISTVM: quia ex CHRISTO nobis data est dulcedo æternæ beatitudinis. Sic *descendit in* virginem per incarnationis suæ humilitatem. *Vt videret*, hoc est, vt videre faceret *poma conuallis*, hoc est, fructus qui in humilitate conduntur, Sic Gen. 22. ait Deus. *Ego cognoui*, hoc est, alios cognoscere feci.] *Alanus.*

ANAGOGE.

VLTIMO iudicio in hunc mundum, verum hortum nucum, hoc est, hominum qui terrore & verberibus magis quàm amore Dei ducuntur, descendet iudicaturus omnia cogitata, dicta, facta; & singulorum censuram acerrimam peracturus. §. 5.

SECTIO V.

SECTIO V.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Nesciui: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.	*Non nouit anima mea. Posuit me currus Aminadab.*

" Vers. 11. Vox Synagogæ vltimo conuersæ.

LITTERA.

NESCIVI] sic etiam Aq. & Symm. vertêre, sensus est, non sensi, non vidi, non animaduerti, eo quòd ANIMA MEA CONTVRBAVIT ME. Vox Hebræa SAMATH (per SIN) pro initialis puncti diuersitate, deduci poterat vel à SOM, vel à SAMAM. LXX. primam radicem sunt amplexi, vt & Quincta editio, quæ vertit, *posuisti me in currum*; & D. Ambros.[a] qui, *posuisti me currus*; & recentiores, qui; *posuit me velut quadrigas populi mei nobilis*: qui volunt his verbis exprimi celeritatem, qua sponsa in hortum nucum contenderit; q. d. præ ingenti ardore & desiderio animi, non aduerti quanta celeritate & quàm rapido cursu huc perlata sim, instar quadrigarum Aminadab. Sed noster interpres posteriorem radicem prætulit & vertit; *conturbauit*, secutus Symm. qui ἀπόρησέν με. Puto, cum Patribus plerisque, Synagogæ recèns nunc in sæculi fine conuersæ vocem esse; qua se velut excusat; quod nucum hortus esse tam diu perseuerauerit. Quasi diceret; Vides quadrigas Aminadab, quibus me imposuisti, vt rapido cursu ad te peruceherer? illæ ipsæ causa fuerunt cæcitatis & pertinaciæ meæ: nam amorem in me tuum non deprehendi, neque sensi, quia lux & celeritas quadrigarum luscitiosi oculi mei aciem perstrinxerunt, &, vt Sol solet intuentes, elucificarunt.

§. 1. שמת שום שמם

[a] Lib. de Abrah. c. 8.

Porro nomen AMINADAB, quidam censent, non esse proprium, sed appellatiuum; & variè interpretantur, vt Symm. qui teste Theodoreto vertit *currus populi ducentis*;

vt Quincta editio, quæ, *currus populi ducis*; vt Aqu. qui, *currus populi sponte imperantis*: vt Abenezra, qui censet accipi per Metathesim, quasi NADIB AMMI, *currus magni & potentis in populo meo*: vt recentiores quidam, qui; *quadrigas populi mei nobilis*, vertunt. Verùm præstat sequi LXX. & nostrum, & D. Ambros. vbi sup. qui accipiunt vt nomen propri-
a 2. Reg. 6. v. 3. um viri. cuius viri? non eius, cuius plaustrum volunt assumptum ad arcam vehendam. [a] Hic enim vocabatur Abinadab, non Aminadab, neque de plaustro quod addunt, Honorius & alij, qui hoc voluére. Sed vel fuit aliquis vir nobilis Salomonis tempore, cuius quadrigarum celeritas ea tempestate clara fuerit: vel sanè nomen illius *de quo Exod. 6. v. 23.* qui fuit pater Naason, cuius filiam duxit Aaron, ex qua suscepit quatuor filios, de cuius curru quædam illic ex Rabbinis Lyranus commemorat, quæ (quod non satis certa) non transcribo. de hoc accepêre Iustus Orgelitan. Cassiodor. Beda, Rupertus, Haymon. & Decanus Ambianens. Non desunt tamen qui recurrant ad Amminadab illum vnum ex maioribus Dauidis, cuius mentio in Ruthæ historia. [b] Iustum sequor, dum certiora
b c. 4. v. 19. nactus fuero.

§. 2. MENS VERBORVM. c Honor. Beda, Alcuin. Anselm. Haym. & Guilhelm.

Culpam suam fatetur Synagoga, & causam tamen reddit cæcitatis tam diuturnæ, quam Patres hîc referunt. [c] Hactenus (ait) repudiaui te, vt hominem vilem & abiectum, quem Deum esse non aduertebam. Quando vidi tot contumeliis opprobriisque deformatum, tot plagis, vulneribus, vibicibus consauciatum, & deturpatum, denique inter latrones pendentem in cruce funerea; Messiam repromissum esse non sum arbitrata, saluatorem esse non credidi, qui seipsum non seruabat. putabam Messiæ aduentum in potentia & magnificentia futurum, & ab eo Regnum Israël temporale restituendum. Ignorans ergo contra te deliqui. Postea quoque *crucis prædicatio, gentibus stultitia, mihi scandalum fuit.* Hæc tamen prædicatio per totum orbem tanta velocitate discurrit, quanta Principis *Aminadab*, nobilis illius aurigatoris celeripedes *quadrigæ* circi spatium transmitterent. *Quadrigæ* hæ quadruplicis tui Euangelij, quibus nunc aduecta veni, offensionis mihi lapis fuerunt; dum malè scandalizor & vror, quod veterem circumcisionis legem abrogarent, meque dedocerent ea quæ penitùs animo inoleuerant. ideoque *conturbauit me anima mea*, vt eram animalis tota, neque quæ spiritûs erant percipiebam. Sic *currus* isti lucis clarissimæ baiuli, me fulgore suo magis excæcabant. Tu tandem benignitate tua, hoc velum amouisti, & hanc oculis meis lippitudinem detersisti, per prædicationem Enoch & Eliæ: atque ita me (vt etiam de LXX. sumam) *imposuisti curribus Aminadab*; qui verè sunt *quadrigæ tuæ*, Principis nobilissimi in populo tuo; qui es Princeps populi spontanei, & se vltrò offerentis omni periculo pro fidei defensione: Christianorum, inquam; qui non metu aut coactione, sed dilectione & sponte sua tibi seruiunt.

d Innocent. 3. homil. de quatuor Euangelist. Iustin. Gregor. Honor. Cassiodo. VVilleram. Rupertus, Philon. hic. Guilhelm.

Quatuor Euangelistas esse *quadrigam* CHRISTI, frequens est in Patrum libris. [d] *Aminadab* verò populum spontaneum exponunt. ex Græcis Philo Carpath. ex Hebræis Iarrhius; ex Latinis, Aponius, Cassiodor. Gregor. Beda, Alanus, Alcuinus, Guilhelmus, & VVilleram. hîc, & D. Hieron. *lib. 1. contra Iouinian.*

Adscribam præterea quæ Guilhelmus habet, nondum excusus: putat hæc referenda ad tempus infantiæ Ecclesiæ, quando ad prædicationem Petri ingens Iudæorum multitudo conuersa fuit: illud de tempore non satis aptum ad seriem historiæ, cetera præcla-
" ra sunt: cùm sic exponit verba huius sponsæ; *Nesciui*; tot signis radiãtibus, mira cæcitate,
" non cognoui tempus visitationis meæ, sed in ipsum piè me visitantem impiè lapides mi-
" si, & voces in eum nepharias & blasphemas frequẽter emisi, ac postremò malè tractatũ,
" & multis modis dehonestatũ crucifixi. Vnde autẽ mihi tam feralis & impia cæcitas? quia
" *anima mea conturbauit me*, animalis in me sensus, qui non percipit ea quę sunt spiritus Dei,
" contenebrauit rationem meam, qua profectò Saluatorem meum ex claritate signorum
" liquidò cognoscere potuissem; nisi illam affectus turbulentior impediuisset.
" Quid autem adeò turbauit animã meam, *vt ipsa* turbata *conturbaret me? quadrigæ Ami-*
" *nadab*. Aminadab ratione tã personæ, quàm nominis, Deũ indicat Saluatorẽ. Quippe A-
e Matth. 1. v. 4. " minadab exstitisse noscitur abnepos Iudę Patriarchę, [e] atq; ideò insignis est serie genera-
" tionis, quæ ducitur ab Abraham vsq; ad *MARIAM, de qua natus est IESVS, qui dicitur*
" *CHRISTVS*. Eâdem ergo ratione Aminadab in sacris litteris CHRISTVM præfigurat,

qua

qua & Dauid,& alij quidam Patres,ex quibus CHRISTVS secundùm carnem. Interpretatur autem *Aminadab*, populi mei spontaneus, eo ipso vtique illum insinuans, qui pro electis suis semetipsum spontè obtulit in odorem suauitatis. Denique Isaias, vt eum esse populi mei spontaneum demonstraret; *oblatus est*, inquit, *quia ipse voluit*.[a] Porro *quadriga Aminadab*, Dominicæ illæ sententiæ fuerunt, quarum occasione Iudæi aduersùs eum irati & inflammati sunt. Dicuntur *quadrigæ*, quia à quatuor clarissimis scriptoribus litteris sunt mandatæ, vel quia per mundi plagas à sanctis prædicatoribus, tanquam à quibusdam pernicibus equis erant portandæ, vno nimirum regente auriga, de quo dicitur; *Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus*[b] *signis*. Denique cùm diceret se esse Dei filium, esse principium, esse vnum cum Patre, esse antequam Abraham fieret, se esse panem qui de cœlo descendit, & huiusmodi alia; animales homines, qui non poterant percipere quæ sunt spiritus Dei, scandalizati sunt, indignati *sustulerunt lapides vt iacerent in eum*, & dicenti illi quòd *multa opera bona operatus esset in eis*, responderunt; *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cùm sis, facis te ipsum Deum*.[c] Animalis igitur sensus eorum grauiter scandalizabatur in verbis eius, vt, turbato præ ira oculo rationis, non attenderent ad opera eius, quæ diuinitatem illius declarabant; quam si ex operum claritate cognouissent, *nunquam* vtique *Dominum gloriæ crucifixissent*. Non enim hominem tantùm, sed Deum & hominem crucifixerunt, & ob hoc homicidij simul & Deicidij reatum duplicem incurrerunt. Porrò in multis, in quibus tàm enormiter abundarat peccatum, gratia superabundauit; vt in eum, cuius sanguinem tàm impiè fuderant, per fidem transirent, fierentque ex Deicidis peculiaris populus Dei.] Hæc Guilhelm.

a *Isa* 53. v. 7.
b *Mar.* 16. v. 20.
c *Ioan.* 10. v. 32.

CHRISTVM rectè significari per Aminadab Græci Patres diuersimodè ostendunt, Tres patres apud Theodoretum; quia CHRISTVS salutis nostræ auctor, est Princeps populi sui: Philo verò copiosiùs, *Aminadab* (inquit) interpretatur patris bona voluntas vel probatio: Dicitur etiam populus meus spontaneus: propterea quod pater ex beneplacito æternæ voluntatis suæ voluntarium filium suum vnigenitum ad nos redimendos miserit: & ipse filius spontanea charitate pro salute humani generis sæuissimæ morti crucis amantissimè se deuouit. ipse enim ad patrem ait; *voluntariè sacrificabo tibi*,[d] vt gentes sibi electum populum asciret, iuxta illud: *vocaui populum meum, non populum meum*,[e] *& Populus quem nesciui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi*.[f]]

Tres patres.
Philo.
d *Ps.* 53. v. 8.
e *Ose.* 1 v. 9.
f *Psal.* 17. v. 47.

Sed longè aliter Rupertus, qui CHRISTVM vult dictum. *Aminadab*, quia CHRISTVS in se ipso coniunxit dignitatem Regiam & Sacerdotalem, fuit Rex & Pontifex magnus: Aminadab autem, cùm esset de tribu Regia nempe Iuda, dedit filiam suam in vxorem Aaroni Sacerdoti. Post etiam amplectitur alteram illam Philonis causam; quia CHRISTVS in omnibus spõtaneus fuit, spontè incarnatus & natus, spontè passus & mortuus: spontè quoque nobis parcit, quos spontè redemit.

Rupertus.

Euangelistas autem meritò accipi per *quadrigas* idem Philo probat per Dauid dicentem, *In omnem terram exiuit sonus eorum*;[g] & per Abacuc: *Misisti equos tuos in mare turbantes aquas*[h] *multas*. & per Ezechielem; *similitudo quatuor animalium, & rota in medio*[i] *rotæ*. Nonne Mattheus, Marcus, Lucas & Iohannes, quatuor quasi equi fuere, vehentes gloriam Domini; sicut & quatuor filij Aaronis ex filia Aminadab,[k] Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar, in quibus duobus vltimis progenitorum memoria fuit conseruata?

Philo.
g *Ps.* 18. v. 5.
h *Abac.* 3. v. 8.
i *Ezech.* 1. v. 15.
k *Exod.* 6. v. 13.

TROPOLOGIA.

PRÆIT nobis Philo, indicans hæc esse verba fidelis animæ resipiscentis, *Quàm magna* (exclamat) *multitudo dulcedinis tuæ Domine, quàm abscondisti diligentibus te*, casteque viuentibus, nec quenquam lædentibus; aut si lædentibus interdum, non permanentibus in peccato? *Benignus enim est Dominus, & patiens, & multæ misericordiæ*, & facilè ignoscens pœnitenti. Sed cauendum diligenter ne stultè putemus nos posse, cùm velimus, nostro arbitrio, * nostraque voluntate conuerti. non nostrum est, cùm capitaliter cecidimus, vt inde vi vlla propria resurgamus, nisi diuina gratia præuenti. Propterea sedulò cauendum, ne semel, bis, terué adiuti, idem nos

§. 3.
Philo.
* *Intellige, sine Dei gratia.*

„ nos ſemper, cùm velimus, ſperemus audaciſſimè poſſe adipiſci. Nam qui ſemper pœni-„ tentem admittit, non ſemper tempus pœnitendi concedit. Ait enim, *Tempore accepto exaudiui te.*[a] Et idem, *Eſtote parati, quia neſcitis diem neque horam.*[b] Quid ergo agendum? cum ſponſa cadente reſurgendum, & culpa noſtra agnoſcenda, ignorantia confitenda; *Neſciui.*]

a *Eſa.* 49. v. 8.
b *Luc.* 12. v. 40.

Theodoretus. Ad hoc etiam ſpectat Theodoreti interpretatio, qui (quod meminerim, ſolus) quadrigas in malam partem accipit, pro imperio & iugo ipſius Diaboli; quaſi dicat anima ſe conturbatam illorum malitia & deceptione; qui parent imperio Diaboli & tanquam currus eius fiunt, alioſque conantur ei ſubdere, à quo ipſi gubernantur. Hi ſunt currus *Principis ſæculi huius, qui*[c] *nunc* (vt Beatus Paullus ait) *operatur in filiis diffidentiæ:* ab his quotidie multi in fraudem inducuntur, hi bonos perſequuntur. Sed noli timere paruulus grex, bono fretus paſtore.

c *Epheſ.* 2. v. 2.

Honorius. HONORIVS pergit clauſtro religioſorum accommodare. In hoc horto (ait) „ quemque de ſæculo conuerſum *anima ſua conturbat*, dum eum animalis tranſacta vita „ perturbat, & hoc *propter quadrigas Aminadab*, hoc eſt, propter comminationem Euange-„ liorum CHRISTI, quæ dicunt, *Ibunt impij in ignem æternum. Currus* quoque CHRISTI, eſt „ anima iuſti, quam videns conuerſus, conturbatur, cùm de ſua carnali conuerſatione „ confunditur.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. HIc nos Honorius, Rupertus, Guilhelmus, Hailgrimus, omnes deſtituunt. Nefas tamen mihi omnino tacere. Conſidero *quadrigas* Dei etiam Angelos vocari,[d] quibus celeritas actionum & motus localis eſt perniciſſimus: ſponte obediunt, & iuſſa celerrimè exequuntur: cùm itaque fuit à Principe omnium creaturarum, miſſus ad DEIPARAM Archangelus Gabriel, & tàm inſolita illam ſalutatione compellauit; nonne tunc anima eius ad hunc quadrigæ ſonitum *turbata eſt, & cogitauit qualis eſſet iſta ſalutatio?* Et nonne ſonitus Euangelicæ quadrigæ fuit, tam boni nuncij explicatio? Nonne meritò dicit, *Neſciui*; quæ interrogarat, *Quomodo fiet iſtud,* „ *quoniam virum non cognoſco?* LVCÆ. 1. Vidit hoc Alanus, & addit in hoc Angeli ſermone „ turbatam & hoc *propter quadrigas Aminadab*, quas vult eſſe quatuor inſignes virtutes, quæ in beneficio incarnationis elucent. prima eſt humilitas, venit in ſumma humilitate „ filius Dei ad virginem, vt tanta eſſet humilitas in redemptore, quanta fuerat ſuperbia in „ primo peccatore. hic ſe erexit contra ſuum creatorem: ille ſe inclinauit vſque ad miſe-„ riam creaturæ. 2. eſt ſumma charitas, qua filius Dei venit in mundum, vt redimeret ſer-„ uum, vt ſanaret ægrum. 3. ſumma pietas & miſericordia, qua ſe Deus exinaniuit, & ſerui „ formam accepit, vt opifex de lacu fecis & miſeriæ opus ſuum eriperet. 4. ſumma pruden-„ tia, qua ſe Deus incarnauit, vt homo hominem redimeret. Per hanc quatuor virtutum „ quadrigam incarnatus ad nos Dei filius venit.]

d *Vide Diuum Dionyſ. c. vlt. cæleſ. hierarch. Hilar. in Pſ. 67. Hieron. in Pſ. 66. & in Abac. 3.*

ANAGOGE.

§. 5. POSSENT hæc etiam accommodari animabus in vltimo iudicio iudicem interrogantibus, *Quando te cibauimus? quando te nudum vidimus &c.* quæ à D. Matth. narrantur. ſed nolo mea congerere, qui myſticos hoſce ſenſus, tantùm ſtatui tradere verbis aliorum.

SECTIO

SECTIO VI.

SECT. VI.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Reuertere, Reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.	*Conuertere, conuertere Sunamitis, conuertere, conuertere, & videbimus in te.*

"Vers. 12. Vox Ecclesiae Christianae.

LITTERA.

§. 1. Vox Ecclesiae Christianae.

GRÆCORVM codicum hîc varia est lectio, nec Latinorum quoq; est eadem. Quidam Græci continent, *Odollamitis*, sic Philo Carpath. legit, qui ait; *Odollamitis* interpretatur testimonium in aqua. Ex quo illud desumpsit Arboreus hoc loco: hi censent significari confessionem fidei, quam Christiani omnes in baptismi fonte faciunt. Sed hæc lectio, vnde irrepserit nescio. Sanè non conuenit cum fonte Hebræo, neque cum LXX. neque cum Latinis codicibus.

Alij codices habent; *Sunamitis*, sic legêre Aponius, Iustus, Gregorius, Honorius, Guilhelm. Alcuin. Alanus, Haym. Anselmus & Rupert. hîc, & D. Bernard. *serm. 3. de Annunciat. Domini, & aliis locis multis.* Sic etiam legit, ex Cassiodoro, VVilleramus. fidenter hoc dico, & prudentiam illius editionis Teuthonicæ Abb. VVillerami, quæ prodiit Lugduni Batauorum anno cIɔ. Iɔ. IIc. ex typographia Academiæ, valdè requiro: addidere in Flandrico contextu de suo *Sulamithis*, cùm in Saxonico nihil tale contineatur: & quo pacto Abbas ille, pro æuo non indoctus, nec naris obesæ, contra mentem suam; *Sulamithis* scripsisset, qui in carmine;

Suasa meis monitis captiua redi Sunamitis?

Nam ex Aponij, Cassiodori, & aliorum sententia, non *Sulamithis* (quod falsum foret) sed *Sunamitis*, significat emptam, captiuam, despectam. Vnde colligo præterea Symm. quoque hanc lectionem amplexum fuisse. nam vertit ἡ ἐσκυλευμένη, *spoliata*. De LXX. non habeo quod affirmem. Complutens. editio & Regia habent, *Sulamithis*; Romana verò, *Sunamitis*, quam lectionem etiam cognouit Philo, & captiuam ac miseram exponit Synagogam; sed typographi vitiosè ediderunt *Sulamitis*. Et B. Ambros. Theodoret. & alij potiùs fauent exemplaribus Complutensibus. Quoad nostram editionem vera est lectio Romana, *Sulamitis*, vt legitur in fonte Hebræo.

Tertia igitur & vera lectio est, quam dixi, *Sulamitis*. Sic legit Aqu. qui vertit ἡ εἰρηνεύουσα, *pacem colens*. Sic legit D. Ambros. *lib. de obitu Valentiniani, & lib. 3. ep. ad Irenæum. 12.* expressè namque interpretatur, *Pacificam* seu εἰρηνικήν. Sic Tres Patres apud Theodoretum, & ipse Theodoret. Quemadmodum (ait) in hoc libro Dominus noster *Salomon*, " id est, *Pacificus*; sic etiam illius sponsa, vt ab illo pacem assecuta, & à veteri liberata bello " *Pacifica* nominatur.] Atque ita corrigendus priore loco Beda *hîc*, qui veram lectionem " agnouit. Sic etiam Rabb. innominatus. Sciendum sicut à *Sunem* deducitur *Sunamitis*: sic à *Salem* formari *Sulamith*. volunt nonnulli, qua de re nos alio loco, *Salem* à Iebusæis vocatam terrifico nomine *Ierusalem*, quasi, *timete Salem*: & ideo hoc loco *Sulamithin*, significare idem quod *Ierosolymitana*. Putem potiùs, sicut à Paullo Paullam, à Iohanne Iohannam deducimus; sic à *Selomo* seu *Salomone* formari *Salomen* siue *Sulamith*; siue (vt interpres Iosephi, *in libro de Machabæis* eorum matrem appellat) *Solomonam*; *à Pacifico, Pacificam*. Et vis inest huic vocationi, q. d. Redi secura & pacificè Pacifica ad tuum Pacificum. iam te compellamus, vt veri Salomonis veram coniugem. INTVEAMVR] accuratè, quasi in spectaculum. Sic optimè Schol. ὁραματισθησόμεθα. His positis sciendum:

Sponsam iam olim ex primitiis Iudæorum & Nationibus mixtam (cui hæc Latini Patres tribuunt) [a] reliquiarum Iudaicarum recens conuersarum exultationem recipere: & non tam adhortari vt redeat (iam enim redierat) quàm reditum gratulari. q. d. Benè est, sufficit, bonum factum quod rediisti. Sumpta locutio ex communi more, quo solemus quando puerulos videmus adcurrentes, ex panso sinu dicere; Eia accurrite, venite celeriter, &c. Et mentioni quadrigarum aptissimè subditur quaterna vocatio: tum etiam quia à quatuor orbis plagis accersebantur.

a Gregor. Honor Beda, Alcuin. Guilh. & aly.

§. 2. MENS VERBORVM.

Incredibilis planè futura est Catholicæ matris lætitia, quando se cernet tam magna auctam accessione, additis Iudæorum reliquiis, quorum tanto tempore tam ardenter salutem sitierat. Singulari ergo amore & alacritate nunc excipit venientes, & ipso nomine indicat, iam CHRISTO hanc quoque multitudinem desponsatam, sicut & ipsa; eamque sibi quasi concorporatam. Et quoniam illa multitudo ex quatuor orbis cardinibus aduolarat, in quos dispersa tot sæculis vagabatur, quater idcirco illam vocat. Sed accipite Honorij verba, & Guilhelmi, qui ambo legerunt; *Sunamitis.*

Honorius.

Ait Honorius; Synagoga postquam CHRISTVM Regem occidit, sub eius dominio » esse erubuit, sed vox prædicatorum reuocat eam dicens: *Reuertere, reuertere Sunamitis. Su-* » *nam* est ciuitas in qua Helisæus mortuū suscitauit; & significat mundum, in quo CHRI- » STVS suscitauit genus humanum. *Sunam* autem dicitur captiuitas, inde dicitur *Sunami-* » *tis*, captiua, & intelligitur Synagoga à diabolo in perfidia captiua. dicitur etiā *Sunamitis* » coccinea, quia CHRISTI sanguine redēpta. huic dicitur à prædicatoribus Euangelij qua- » ter, *reuertere*, scilicet à quatuor plagis mundi, ab errore perfidiæ ad fidē CHRISTI, vel *re-* » *uertere*, ad redemptorē tuū te vocantem, te recipere volentē in eum credendo; *reuertere* » ad eum, illū diligendo; *reuertere* ad eum, præcepta eius operando; reuertere ad eum, pro- » missam vitā ab eo sperādo; *vt intueamur te*, hoc est, vt imitemur te. vel, *reuertere* per qua- » tuor Euangelia, vel per quatuor virtutes, vt conuersionem tuam intuentes laudemus » Deum. Iudæi namque in fine mundi conuersi (vt paucis diebus expleant tempora mul- » ta) tam sanctæ conuersationis erunt, quod Ecclesia mirabitur, & eorum exemplum alij » imitentur. *Conuertentur* enim per Eliam & Enoch *ad mundi vesperam, & famem verbi Dei* » *patientur vt canes, & circuibunt* Ecclesiam *ciuitatem Dei*, audire à CHRISTIANIS verbum » Domini, & viuent iisdem institutis, sicut olim Ecclesia sub Apostolis] hæc ille.

Guilhelmus.

Guilhelmus verò, *Sunamitis* interpretatur despecta siue captiua, vtrumque autem » conuenit Synagogæ: Quippe *despecta atque deserta est à viro suo*, id est, Deo suo, propter » sanguinem iusti, qui inuentus est in ea. Et quoniam à viro suo despectui habetur, procul » dubiò sub iugo adulteri captiua tenetur. Monetur ergo expiari à sanguine, quo ma- » nus eius sunt plenæ, & cum viro suo in gratiam redire, cùm dicitur, *Reuertere, &c.* A viro » tuo tàm longè recesseras, cùm diras & blasphemas voces emitteres, cùm eum ferali im- » pietate perimeres: sed *reuertere* per humilem satisfactionem ad virum tuum qui ait; *omne quod dat mihi pater ad me veniet; & eum qui venerit ad me non eiiciam foras.* [b] Reuertere » *vt intueamur te*, in tenebris es vsque adhuc, pro eo quod extinxisti *lumen verum quod illu-* » *minat omnem hominem venientem in hunc mundum*, & quia in tenebris es, imò tenebræ lu- » cis peremptrices obcæcant te, filij lucis non intuentur te. Ergò *reuertere*, perfectè egre- » dere de potestate tenebrarum, *vt* in luce positam *intueamur te, reuertere* despecta, ne vl- » teriùs despectui habearis; *reuertere* captiua, ne vlteriùs tàm diræ captiuitatis iugo depri- » maris. *vt intueamur te*, ne ampliùs tanquam captiuam despectui habeamus, sed tanquā » de captiuitate ereptam cum filiis Christianæ libertatis numeremus.

b Ioan. 6. v. 37.

» Potest autem circa quaternarium numerum aliquid subtiliùs indagari in hoc ver- » bo *reuertere*. nempe quod illi, qui post ascensionem Dominicam primùm ex Iudæis in » corpus Ecclesiæ transierunt, quatuor modis circa gentilium suorum conuersionem sa- » tegisse videntur; exemplo, voto, oratione & verbo. Quia ergo non tantùm suo exemplo » cognatos ad fidem prouocabant, imò & eorum conuersionem Christiana charitate præ- » optabant, *reuertere* inquiunt, *reuertere*. Et quia pro eorundem conuersione non tantùm » pias ad Deum orationes fundebant, sed & verbi ministerium hilariter impen- » debant; iterùm inquiunt, *reuertere, reuertere, vt intueamur te.*]

TROPO-

TROPOLOGIA.

TRES Patres apud Theodoretum existimant hæc esse verba animarum adhuc imperfectarum, magistram suam perfectiorem animam sic alloquentium; Ab arcanæ contemplationis sublimitate ad moralem quatuor generalium virtutum doctrinam descende, atque ex quadruplici earum ratione, nos, quæ perturbationibus adhuc commouemur rege, atque institue, ô *Sulamitis*; ô quæ, ab omnibus perturbationibus libera, tranquillitatis & pacis nomen habes. Et *ea spectabimus in te*, quæ propter nostram imperfectionem adhuc in nobis non vidimus.] §. 3. *Tres patres.*

Philo mauult imperfectæ dici animæ, & explicat; *Conuertere* à prauitate ad innocentiam, à turpitudine & lenocinio peccatorum ad sanctimoniam & vitæ pudicitiam; ab iracundia ad mansuetudinem; à furore ad clementiam; à superbia ad humilitatem; ab odio, ad perfectam charitatem; ab omni denique genere malorum ad virtutes omnes: *& tunc intuebimur te*: non iam te, sed in te IESVM CHRISTVM, inhabitantem & inambulantem in vobis] certè hæc verba Angelis, hominem suæ custodiæ commissum ad pœnitentiam vocantibus, optimè conueniunt. *Philo.*

Thomas Cisterciensis de multiplici animæ ad Deum reuersione multa hoc loco; Quatuor (ait) sunt reuersiones. Prima à sæcularibus negotiis ad vitam religiosam, vt quis reuersus de peccato satisfaciat, & in hac primùm aliqua occasione à Domino vocamur, postea iustificamur, denique magnificamur, iuxta illud Apostoli, [a] *Quos enim prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, hos & magnificauit.*] Secunda est de lapsu ad pristinam gratiam, ne in desperatione quis remaneat; quando anima pœnitens dicit cum Propheta, *vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat magis tunc, quàm nunc* [b]. Tertia est de contemplatiua vita ad actiuam, vt de beneficiis sibi à Deo collatis quis gratias referat: in hunc modum animalia apud Ezechielem eunt (ad Deum) & reuertuntur ad proximum. Quarta est de amore temporalis vitæ ad martyrij palmam, vt per maius meritum maius præmium acquirat, cogitando passionem Domini, vt æmulemur; honorando eam, ne ingrati inueniamur; voluntatem Dei inquirendo, ne à Diabolo deludamur; & cogitata effectui mandando, ne pigri serui inueniamur] hæc ille, sed fusiùs, admodùm ingeniosè omnes reuersiones in vno B. Petro inuestigans. Videte, si lubet, sed cauete ne putetis, ab eo Bedam meritò reprehensum de voce *Sunamitis*. decepit enim Thomam vitiosus codex Bedæ, qui *Sulamitis* scripserat, & vocē hanc nescire se scripserat vtrum alibi inueniretur. Sunamitidis vocem aliis multis locis occurrere venerabilis & eruditus Beda non ignorabat. *Thomas Cister.* *a Rom. 8. v. 30.* *b Osee. 2. v. 7.* *Beda.*

Honorius cum præcedentibus continuans, & de anima pœnitentis conuersi loquens, ait; tali animæ vel à sponso, vel ab aliis iustis dici quater, *reuertere*; quia à captiuitate Diaboli quatuor modis ad CHRISTVM anima redit, per pœnitentiam, per confessionem, per bonam operationem, per bonam exhortationem. oportere enim, vt inprimis peccata defleat, deinde ad Sacerdotes confitendo confugiat; deinde benè operando satisfaciat; denique alios exhortando ad conuersionem pertrahat. vel quatuor modis anima redit, dum quatuor principales virtutes arripit.] Sic ille. *Honorius.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

HONORIVS hæc ipsa verba tribuit Deiparæ Synagogam adhortanti; iam diu à Diabolo captiua *(addo, sed nunc Deo reconciliata, & ad Deum reuersa, adhuc & ampliùs)* reuertere per fidem, reuertere per spem, reuertere per Dei & proximi dilectionē; reuertere per operationem, *vt* quæ iam dudùm sunt in CHRISTO, *intuea-* §. 4. *Honorius.*

intueamur in te, verba tua & facta imitando. Melius quàm vel Rupertus, vel Hailgrinus, de his differit:

Absalon. Alanus. Abbas Absalon, qui hunc versic. accommodat Assumptioni Beatæ MARIÆ *integro serm. 44.* quem nimis operosum foret transcribere. Sed quæ Alanus breuius in eandem sententiam; *Reuertere* (Ô MARIA) à captiuitate mundi; cui non debes subiici, per quam captiui à captiuitate sua sunt soluti. 2. *reuertere* ab onere siue corruptione carnis. quia sicut immunis es à corruptione peccati: sic ad immortalitatem transire debes absorpta mortalitate per gratiam Dei. 3. *reuertere* ad libertatem filiorum Dei. quia sicut nunquam regnauit peccatum in tuo corpore mortali; sic digna es perfrui eàdem spiritûs libertate in carne virginali, qua fruuntur in spirituali scientia angeli, ab ipsa sui creatione, siue potiùs confirmatione. 4. *reuertere vt intueamur te*, à dignitate angelorum ad superexcellentiam iam beatificatorum spirituum. Quia sicut in faciem filij tui desideramus prospicere, sic in specie & pulchritudine tua vultus defigere volumus, & luce vultûs tui illustrari.] Hæc ille vult Deiparæ spiritus Beatos dicere, eius in cœlos optantes assumptionem.

ANAGOGE.

§. 5. Thomas Cister. a Ose. 6. V. 2. THOMAS Cisterciensis, qui quatuor illos gradus considerauit, duos priores tropologiæ, posteriores duos tribuit Anagogiæ. De hac (inquit) reuersione dicebat Propheta; *Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipse cœpit & saluabit nos.* [a] (duabus primis reuersionibus, cœpit: vltimis, saluat) ait, *Reuertere, reu. vt intueamur te.* Quia de contemplatiua ad actiuam; de amore huius vitæ ad martyrij palmam reuertendo, ad ea quæ sursùm sunt tendentes inspicimur à Domino.] Sed & nos intuebimur Dominum, *non* iam *in ænigmate*, *sed facie ad faciem*. *Pacifica* iungetur *Pacifico* anima in Pacis æternæ visione: quo nos perducat PATER & FILIVS & SPIRITVS SANCTVS, AMEN.

IN CA-

IN CAPVT SEPTIMVM CANTICI CANTICORVM.

SECTIO I.

Sect. I.

Vvlg. Edit.	*Edit. LXX.*	
Quid videbis in Sulamite nisi choros castrorum?	*Quid videbitis in Sunamitide, quæ venit sicut chori castrorum?*	[a] Vers. 1. [a] memb. 1.

Littera.

§. 1. Vox Sponsi.

Secandvs nobis hic versiculus in tria membra, eaque diuisim explicanda: nec satis aduerto, cur in vnum comma fuerint conie&ta, quod tenebras offudit interpretantibus non rarissimas. Prætermissis aliorum sententiis, qui vel sponsæ hæc verba omnia tribuunt, vt respondenti vocationi sponsi quadrigeminæ; vel sponso & sponsæ, vt illa interroget; *Quid videbis in Sulamite?* & ille respondeat, *choros castrorum*; quæ non conueniunt nostræ versioni. sequor communem Patrũ sententiam[a] omnia sponso ascribentium, quod Hebr. Græc. Latinis æquè conuenit. Sponsus sicut laudauerat priùs primitias Synagogæ, & Gentium Ecclesiam; sic nunc, quod ratio postulabat, nouam quoque sponsam (scilicet reliquias Iudæorum) diutissimè desideratam, recens desponsatam, collaudat. Introducit itaque vnam Ecclesiã, quasi duas sorores; Seniorem, Iunioremque; mutuò se alloquentes;[b] & ad Seniorem sponsam suam conuersus; meritò desideras (ait) Sulamitidem intueri, sororem te dignam, tibiq; simillimam, consponsam tuam: in qua adueniente nihil cernes, nisi quod in te mihi priùs placere prædicaui. *Videbis* tanquam turmas militares & binas acies, virorum feminarumque, sub vexillis, ordinibusq; suis ad prælium incedentes; nihil in ea spectabis, nisi terrificam quandam & admirandam Maiestatem, qualis in castris conspicitur ad pugnã expeditis: nihil in eius motu cernes languidum, molle, vel inconcinnum; cuncta expedita, robusta, conferta, & animi viriumque plena agmina in procinctu. Deus eius *manus docuit ad prælium & digitos ad bellum.*[c]

[a] *Philo. Theodoret. Apon. Greg. Cassiod. Honor. VVilleram. Anselm. Alcuin. Haym. & aliorum.*

[b] *Vide inf. §. 1. Memb. 2.*

[c] *Sic D. Ambr. lib. de obitu Valentin.*

Potest etiam intelligi aduenientis species comparari Pyrrhicæ armatorum saltationi. Sed prior sententia simplicior est.

Videbis] singularis positus pro duali, vt est in Hebr. fonte, vt indicetur Ecclesia ex duplici populo Iudæorum & Gentilium conflata. Sanè LXX. & Aqu. numero plurium expresserunt.

Svlamite] confirmat Aqu. versio; *quid intuebimini in Pacifica?*

Nisi] pro hac exclusiua, quam claritatis causa adiecit; LXX. habent; *quæ venit sicut*, & confirmat alia versio quæ, *διερχομένην, accedentem*. Sed Symm. de aduentu nihil, nec est in fonte. quare noster potiùs id subaudiendum sibi censuit.

Choros castrorvm] Septuagin. Aqu. & ceteri vt noster: viderit Symm. cur maluerit vertere, *spoliatam in vulnerationibus castrorum*: obscurè & alienè.

Castro-

a Genes. 32. v. 2. מחנים CASTRORVM] Deo militantium, vt in Genesi vidit Israël.[a] nam vtrobiq; est MAHANAIM, per Heth.

§. 2. Mens verborum. Significat iam ipsam quoque vltimam aciem Ecclesiæ paratam & accinctam ad strenuè & fortiter præliandum, quia perpetuum Ecclesiæ certamen est aduersus hostes potentissimos; semper aduersarij sunt à dextris & sinistris. Nihil (ait) aliud intueberis in ea, nisi choros me laudantium, & acies atque castra ordinata in Satanam, & mundum: *exultationes sunt in gutture, & gladij in manibus* omnium: terribilis est iam acies minantium & procedentium contra perditionis filium, quem paullo antè sequebantur.

Honorius. Honorius hæc confirmat his verbis; *chorus* est multitudo canentium, quasi dicat: ô " Ecclesia *nihil videbis* aliud in Synagoga ad me conuersa, *nisi choros* mihi laudem canen" tium, & *castra* pro veritate pugnantium. erit enim tunc tale tempus, quale non fuit ab " initio mundi: scilicet persecutionis, tribulationis, & erroris. Surgent tunc pseudopro" phetæ & facient tanta signa & prodigia, vt in errorem etiam quique doctissimi ducan- b 2 Thess. 2. 4. tur. Insuper dux & caput malorum Antichristus, *homo peccati, filius perditionis*; [b] *qui extolle" tur super omne id quod dicitur aut quod colitur Deus*, ostendet se in omnibus signis mendaci" bus (id est, ad nullam vtilitatem valentibus) tanquam sit Deus; quibus electos tentabit, Dan. 7. v. 8. " & non consentientes omnibus pœnis cruciabit. Denique vt [c] Daniel & Apocalypsis te- Apoc. 12. & 13. stantur, cum decem Regibus Ecclesiam impugnabit, contra quam hæc *Sunamitis* bellum " suscipiens, decem ordines iustorum, quasi decem legiones in castris ordinabit, quas spi" ritalibus armis instructas, ad spiritale bellum cum eo, educat. Quos ordines Rex (spon" sus) enumerat, dum decem membra Sunamitis laudat; opera se laudantium & pro iusti" tia pugnantium commendans, vt sequitur, *Quàm pulchri sunt, &c.*

Rupertus. Ps. 49. v. 8 13 14. Rupertus etiam refert ad Iudæos conuersos, sed videtur intelligere de initiò con" uersis, cetera pulchrè sic explicans; Quid videbitis aliud? numquid *sanguinem victima" rum?* numquid circumcisionis cauterium? nihil omninò, nisi laudes, siue cantiones " præliantium, prælia laudantium siue cantantium, quod suauissimum, quod verè est pul" cherrimum. *Immola Deo sacrificium laudis*, ait in Psalmista, *& redde altissimo vota tua.* Lau" dando chori præliantur, & præliando castra laudant, & omnino est iustitiæ Dei subiici, d Rom. 10. v. 3 non *suam velle statuere* [d] *iustitiam.* Nihil aliud videbitis, nec videre desiderabitis: sed & si " quis vestris (ô amici) auditoribus aliud ostendere voluerit, vos cum S. sancto, spiritu " consilij, è contra dicetis; *Visum est n. Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris,* " *quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, &* " *fornicatione; & ea quæ fieri vobis non vultis, aliis ne feceritis. A quibus vos custodientes benè a-* e Act. 15. v. 28. *getis.*[e] Igitur hoc solùm in Euangelio videndum ac prouidendum est secundùm fidem " Patrum, vt sint *chori castrorum*; *chori*, in vna fide dicendo idipsum; & *castra*, resistendo vsq; " ad sanguinem contra peccatum.]

Guilhelmus. " Ad eadem tempora cum Ruperto retulit Guilhelmus, introducens B. Virginem post Ascensionem hæc filio dicentem, eique primitias Iudæorum commendantem in * Sic corrig. MS. " hunc modum; Ecce fili, *vbi abundauit peccatum superabundat iam gratia.* Ecce indies ad te conuertitur *Sunamitis.* Multum planè tunc à te * auersa, multumque peruersa, cùm super " te clamaret; *Crucifige, crucifige eum; sanguis eius super nos & super filios nostros.* Ecce qui san" guinem tuum tam impiè fuderunt, ipsum nunc piè lambunt. Ecce qui te paullo antè " peremerunt gladio linguæ, gladium spiritus, *quod est verbum Dei*, pro te nunc vibrant. " Nam *lingua eorum gladius acutus*, & tunc & nunc: tunc ad occidendum te, nunc ad occi" dendos eos, qui malè viuunt in se; vt à se mortui, viuant in te. *Quid* ergo *videbis in Suna" mite* conuersa atque reuersa, *nisi choros castrorum?* nam in aduersa nondumque reuersa " sanguis iniustus conspicitur, & reatus non modò homicidij, sed, quod grauissimum, " Deicidij inuenitur. Tantùm interest inter auersionem & reuersionem. In Sunamite " auersa tàm grande piaculum; in Sunamite verò reuersa chori, & *chori castrorum*, chori " armati, in voce exsultationis & confessionis. Suauis quidē & nihilominus terribilis vir- * corr. dæmonibus. tutum concentus, suauis Angelis, terribilis * hominibus. quantùm enim sanctos oble- * corr. concentum. ctat Angelos, tantùm diros exterret spiritus. Denique eo ipso quo per * incrementum virtutum in auribus Angelicis clarè suauiterque reboantem *Deo nostro iucunda decoraq;* " laus dicitur, procul dubiò malignis spiritibus præclara fiducia bellum indicitur. Commendans

mendans igitur gratulatoriè pia mater filios, eos qui ex sua gente crediderant: *Quid videbis* (ait) *in Sunamite, nisi choros castrorum?* q. d. in crucifixoribus tuis qui iam in se pietate fidei euacuauerunt scandalum crucis, non inuenies in die vltionis reatum illum magnum, pro quo à te districtè puniantur, sed pro quo illos dignè remuneres, concentum quendam virtutum, quibus nimirum & victricem manum tuam laudauerunt pariter, & hostili nequitiæ terribiles exstiterunt.] Sic ille subtiliter & piè: sed Hebræo fonti non nimis consentaneè, nisi dicas dualem in voce *videbitis* referri ad geminam CHRISTI Domini naturam; quod vereor, ne sit nimis subtile.

TROPOLOGIA.

HONORIVS; Talem ad imitandum intuetur, dum relicto sæculo claustrum moriturus ingreditur. huius subitam conuersionem dum quisque sæcularis miratur, ei à spiritualibus dicitur; *Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum?* In anima priùs captiua vitiis, sed nunc ad virtutem conuersa, non videbis ampliùs nisi laudes Dei, & pugnam contra insidias Diaboli. Conuersi quippe semper Deum pro sua conuersione laudant, & iugiter contra vitia pugnant.] Idcirco (ait *Iustus*) vtique ne fideles fidem amittant, ne religiosi apostatæ efficiantur eleuati, ne misericordes auaritia obdurentur, ne pœnitentes reuertantur ad vomitum, ne virgines integritatis decore careant, ne continentes castimoniæ nitorem amittant. Hi sunt in Ecclesia *chori castrorum* iugiter in certamine constituti, & Deo muniente semper inuicti.] Hæ causæ præliandi. §. 3. *Honorius.* *Iustus.*

Arma memorat, Theodoretus hunc locum sic explicans; sponsa *chorus* exsistit diuinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus ostendit Dauid; *vox* (inquiens) *exultationis & salutis in tabernaculis iustorum,* [a] & rursus: *constituite diem solemnem in condensis, vsque ad cornua altaris. Castra* verò declarat B. Paullus; *arma*, inquiens, *nostra non carnalia, sed valida per Deum, ad destructionem munitionum: consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersùs scientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium* CHRISTI. [b] Et alibi; *accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* [c] Ac veluti Imperator quidam arma quoque militibus subministrat; *state ergo*, inquiens, *succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes vestros in præparatione euangelij pacis, & in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequißimi ignea exstinguere; & galeam salutis assumite, & gladium spiritûs, quod est verbum Dei.*] *Theodoretus.*

a Psal. 117. v. 15. & 27.
b 2. Cor. 10. 4. v. 4.
c Ephes. 6. v. 14.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

QVI hæc meliùs, siue ad merita moresque, siue ad anagogen præmiumque cœleste spectes, conueniunt; quàm B. Virgini MARIÆ, in cœlum mirantib. Angelis, & gratulante filio ac deducente, ascendenti? Hailgrinus Symbolum confert hoc loco; In ipsa quidem videntur *chori castrorum*, adhærentes videlicet ipsi acies sanctorum, qui cum ipsa pro nobis militant contra hostem. Vnde ipsa *vas castrorum* appellatur in Ecclesiast. vbi sub nomine Lunæ de ipsa dicitur; *Vas castrorum in excelsis, in firmamento cœli resplendens gloriosè.* [d]] Alanus autem aliter hisce verbis; In virgine fuerunt *chori* canentium, quantum ad consonantiam virtutum; *castra* verò pugnantium, secundùm quod Virgo circumsepta & sanctis disciplinis instructa vitiorum & dæmonum repellebat insultus.] §. 4. *Hailgrinus.* *Alanus.*

d Eccl. 43. v. 9.

ANAGOGE.

§.3. Honorius. HONORIVS censet Anagogiam hîc deficere; sed reuerà non deficit: quia, quæ Græci nonnulli tradunt, eò pertinent. Vt, quod de victorum Epinicio & triumpho, sic Theodoretus; Non dixit *castra castrorum*, sed *chori castrorum*. Ex castris enim fiunt chori. cùm enim in castris virtutis vicerint milites, pœana canentes reuertuntur, & choros ducentes victoriæ præconium laudibus concelebrãt.] Nunquam id solidè, nisi quando ex militante migrant in Ecclesiam triumphantem, quæ in cœlis est. Eodem spectat, quod in eandem sententiam tres Patres adtulerunt, qui hæc verba tribuunt ipsi sponsæ iam perfectæ & prorsùs Pacificæ ab omni perturbationum infestatione; quod sanè non ante futurum, quàm *mortale hoc induerit incorruptionem*. Verba illorum ferè eadem quæ Theodoreti, vt hunc ab illis appareat ea mutuatũ.

Theodoretus. Tres patres.

SECTIO II.

SECT. II.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 1. memb. 2. Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis!	*Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis tuis, filia Nadab.*

LITTERA.

§. 1. VOX SPONSÆ ADVLTÆ. SEQVENTIVM versiculorum verba vnusquisque, cui collibitum, tribuit. censeo Dialogismum elegantissimum esse duarum sponsarum sororumque inuicem laudantium & mutuò gratulantium. Altera est sponsa nouella, soror Iunior, nempe cœtus vltimus reliquiarum recens conuersarum; altera est sponsa vetus, soror senior, nempe cœtus primitiarum Iudæorum & Gentium, olim iam Christianus. Hæc illam venientem gratulabunda excipit, & deprædicat: illa vicissim laudes animo grato rependit. Quæ interloquentium varietas Bucolici Poëmatis ad normã est, & nisi fallor planè necessaria cogitatu, vt cuncta queant apposité explicari. Notabis etiam semper in laudando liberaliorem esse Gentium Ecclesiam, gratitudinis memorem, quòd primùm fuerit à Synagogæ liberis edocta, & ferus oleaster frugiferæ insertus oliuæ; propter lætitiam quoque Enoch & Eliæ opera, sibi nunc adiunctæ tàm copiosæ multitudinis. Incipit igitur Ecclesia Gentium; QVAM PVLCHRI, &c. ait primò illam adstricto & concinno esse pede, non laxam, diuaricantem, aut spatiosa planta (vt ait ille) prodigam. Secundò vti sandaliis pulcris & speciosis, sicut de se Iudith sacra Scriptura testatur. VVilleramus, *periscelides* interpretatur: non rectè. *Speciosi gressus* in calceis, hoc est, pedes formosi & amicti calceis pretiosis & ornatis. Tertiò significat incessum decore & maiestate plenum, ex quo eluceat indoles & generositas animæ; non rusticanæ puellæ, sed natæ magnifico aliquo Principe patre.

a Iudith. 10. v. 3. & 16. v. 11.

FILIA PRINCIPIS] LXX. interpp. lectio, non vna, sed triplex occurrit. quidam legêre, *filia Anab*, vt Philo Carpathius, qui interpretatur vnam, & donum patris; quæ (inquit) omnia conueniunt Ecclesiæ. Sed ista lectio haud dubiè est deprauata. Alij legerunt, *filia Aminadab*, sic D. Hieron. *lib. 1. contra Iouinian. D. Ambros. lib. de obitu Valentiniani, & lib. de Institut. virg. cap. 14.* & Cassiodor. *hic*; sed hæc lectio mihi videtur irrepsisse ex præcedenti capite, vbi Aminadab facta mentio. Ceteri, vt hodie exstat, legũt, *filia Nadab*. Sic Theodoret. & tres Patres. omnes hæ lectiones in eo conueniunt, quod LXX. censuerint *Nadab*, esse nomen propriũ hoc loco, sicut est in Pentateucho. Noster verò interpres censuit esse potiùs nomẽ appellatiuũ, cui consentiũt alij vetusti interpp.

Nam

Nam, teste Theodoreto, Aqu. vertit *filia principis*, Symm. *filia ducis*, eodem sensu; alius nescio quis in Schol. Græcis, ἑκουσιαζομένη, *munifici seu sponte dantis*, vt etiam interpretantur tres illi patres, vnde quis suspicetur illos legisse *Aminadab*.

Gressus (ni fallor) significat affectionis celeritatem & promptitudinem, qua reliquæ ad prædicationem Enoch & Eliæ accurrerunt, vt videtur Apon. voluisse: sicut alibi celeritas prædicantium, *pedes* vocantur. *Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem*, ait Isaias [a] quod Nahum [b] repetiit, & Apostolus sic fuit interpretatus. [c] illis ergo locis agitur de prædicatorum, qui fidem annunciarunt, hic de reliquiarum quæ fidem receperunt, promptitudine. Sed cur hoc loco contrario ordine membra recenset, quàm fecit supra c. 4. illic laudabat Ecclesiam, vt aliorum magistram & doctricem, ideò a capite orsus: hîc laudat Ecclesiam nouellam, vt infantem & discipulam, quæ recens ad CHRISTI Scholam accurrerat; ideò à pedibus initium sumit. §. 2. MENS VERBORUM. a Is. 52. v. 7. b Nahum. 1. v. 15. c Rom. 10. v. 17.

Calceamenta ex mortuis fiunt animalibus, ait Cassiodorus, *In calceamentis* itaque sunt *pedes* eius *pulchri*, quando carne iam perdomita, vtitur vt solea vel sandalio, eaq; spiritui iam non est oneri, sed ornamento, non pro vinculo, sed pro supplantari: vel quando affectiones (hæ quoq; pedes sunt) constringit præceptis Euangelicis, & Sanctorum Patrũ exemplis; quibus & à luto, & à saxis, & spinis defenditur à luto carnalium, à saxis scandalorum, à spinis tribulationum; & per hæc omnia (vt ait Greg.) confidenter calciata graditur. Vnde alibi prædicatoribus Paullus dicit, *Calceati in præparationem Euangelij pacis*. Cassiodorus. Gregorius. Ephes. 6. supr.

Potest etiam (ait idem Gregor.) intelligi, quod Ecclesia calciatur, quando in prædicatione sua, ad perferenda insurgentia mala morte CHRISTI munitur. Sic desinit esse filia Diaboli, cui & pompis eius in baptismo renunciat: & audit *filia Principis*; Regis Regũ, Domini Dominantium: Christiana facta, filia fit CHRISTI, filia Dei, filia Spiritûs sancti, qui (vt ait Theodoretus) in 44. Psalmo ad ipsam ait; *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam: & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet Rex decorem tuum: quia ipse est Dominus tuus.* [d] & ipse Dauid alibi. *Redde mihi lætitiam salutaris tui & spiritu principali* (h. Principis) *confirma me*. [e] Theodoretus. d Ps. 44. v. 12. e Ps. 50. v. 14.

Porrò causam cur nomen NADAB LXX. retinuerint, habes redditam à Theodoreto. Fuit (ait) filius Aaron, qui Nadab cùm ignem alienum [f] in tabernaculum Domini intulisset, vitæ finem accepit. Inuenimus igitur & sponsam CHRISTI Ecclesiam, diuinũ in tabernaculum non ignem legalem, sed quē ab ipso sponso susceperat intulisse. *Ignem* enim (inquit) *veni* [g] *mittere in mundum, & quid volo*, si iam accensus est? Ignem hunc nouum (*& Synagoga alienum*) in Dei tabernaculum intulit sponsa clamans; *vetera transierunt*, [h] *ecce facta sunt omnia noua*. Meritò igitur vocat eam filiam Nadab, quæ igne nouo sacrificium hominum obtulerit. Licet enim diuerso consilio ignem commutarint, idem tamen ab vtroque factum est.] נדב f 1. Par. 24. v. 2. Leu. 10. v. 1. Num. 3. v. 4. g Luc. 12. 49. h 2. Cor. 5. v. 17.

Honorius; Ecclesia (scribit) est corpus CHRISTI; cuius membra sunt ordines iustorum; similitudines verò rerum, virtutes sunt eorum: per *gressus* ergo, scilicet per pedes Synagogæ conuersæ, notatur primus in ea ordo iustorum, qui sunt agricultores; quia quasi pedes corpus portant, dum rebus necessariis Ecclesiam sustentant. hi *in calceamentis* incedunt, dum secundùm exempla iustorum viuunt: & hi in prima acie Antichristo resistunt, dum eo contempto vitam cum rebus pro CHRISTO amittunt.] Honorius.

TROPOLOGIA.

IDEM ita scribit; Anima quæ erat *filia Principis* Diaboli, quando ab eo erat captiua; nunc per conuersionem facta est *filia Principis* CHRISTI. huius *gressus* sunt, quatuor affectus, concupiscentia, timor, gaudium, dolor; qui eam portant ad opera, sicut pedes corpus portant ad loca. Hi *pulchri* sunt *in calceamentis*, dum secundùm exempla patrum virtutes vel vitam æternam concupiscunt, peccata vel gehennam timent, gaudent de bonis, dolent de malis. Vel, *gressus* animæ sunt cogitationes, per quas graditur ad actiones.] §. 3. Idem.

Quanto hæc vberiùs D. Ambrosius & ornatiùs, *Serm. 17. in Psalm. 118.* Non est dubium (ait) *gressus* hîc quoque Ecclesiæ vel animæ profectus significari. *Quàm speciosi* Ambrosius.

„ *pedes sunt Euangelizantium pacem, euangelizantium bona?* vtique speciosos pedes dicit Eu-
„ angelicæ prædicationis, & disputationis progressus, vt alibi dicitur: *Transgredere flumina*
a Esa. 47. v. 2. [a] (h. fluentia & lubrica istius mundi) transcurre stabili mentis incessu; quod de animæ
„ progressibus dici in posterioribus, hic ipse Dauid euidenter ostendit, asserens, quod *tor-*
„ *rentem* iniquitatum sua *anima transiret.*

„ Sed reuertamur ad sponsam. Quid sibi vult, quod ait, *in calceamentis speciosos esse*
„ *gressus?* Legimus itaque dictum ad Mosem, *solue calceamentum pedum tuorum,* [b] quo vide-
b Exod. 3. v. 5. tur admonitus ne corporalibus vinculis teneretur adstrictus. Ergo speciosam significat
„ in Canticis animæ pulchritudinem, quæ carne tanquam calceamento vtitur, & in ipso
„ impedimentum non patitur, sed incessûs decore præcellit. Calciat se ergo carnis anima
„ Ecclesiastica gratia, vt vitæ huius cursum & transitum cum decore prætereat. Quod fit, si
„ calciamentum suum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum merset voragine, si
„ castiget carnem suam, ne moretur ad cursum & aruinæ pinguis pondere prægrauetur.
„ Bonum calciamentum animæ pudicitia est: bonus gressus vestigiũ est castitatis: sapien-
„ tia autem amictus est animæ. Vnde scriptum est, *Honora eam & amplectetur te.* [c] vtamur
c Prou. 4. v. 7. & 8. ergo corpore tanquam calciamento, ad interioris opera virtutis; ad ministerium, nõ ad
„ præcipitium; ad obsequium, non ad delectationem; ad obedientiam, non ad dissensio-
„ nem: & in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros, via torrentis aliqua
„ concludat, &c.]

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

§. 4. Idem. IDem Ambros. *lib. de instit. Virg. c. 14.* speciosè procedit anima, quæ corpore velut *calciamento* vtitur, vt quo velit, suum possit sine impedimento vllo circumferre vestigium. In hoc *calciamento speciosè processit* MARIA, quæ sine vlla commixtione corporeæ consuetudinis authorem salutis virgo generauit.
Mar. 1. v. 7. Luc. 3. v. 17. Ioan. 1. v. 27. Vnde egregiè Iohannes, *non sum dignus soluere corrigiam calciamenti eius,* id est, non sum dignus incarnationis mysterium comprehendere angustiis mentis humanæ, atque inopis vilitate sermonis absoluere. Vnde & Esaias dixit, *Generationem eius quis enarrabit?*]
c. 53 v. 8. Alanus. Verùm Alanus, qui *calceamentum* etiam intelligit, idem; diuinæ œconomiæ mysterium, paullo adhuc vberiùs in hunc modum exposuit;

Gressus tui gloriosa virgo sunt nobilitas generis, integritas carnis & mentis, fœcun-
„ ditas prolis. *Calceamenta* sunt affectus in meditationibus, effectus in operationibus, pro-
„ fectus in desideriis, excessus in gaudiis. Tu autem es principalis *filia Principis*, Dei vide-
„ licet, qui est Princeps Principum & Dominus Dominantium. qui te specialiter per gra-
„ tiam genuit, specialiter informauit: ita tamen Dei filia, quod & mater intacta. Vel; per
„ *pedes & gressus* intelliguntur mentales affectus, qui omnino purgati & decorati fuerunt
„ in incarnatione CHRISTI: per *calceamenta* figuratur incarnatio diuina. Calceamentum
„ enim solet fieri de pelle mortui animalis, nec tota pellis cedit in calceamentum homi-
„ nis, sed potiùs pars pellis. Humana autem natura mortificata erat per pœnas & culpam.
„ Hanc pellem humanæ pœnæ assumpsit CHRISTVS, quantùm ad humanæ naturæ circũ-
„ stantiam; sed non totam, quia ita assumpsit pœnam quod non culpam. Sic ergo quasi
„ calceamentum applicuit, quando humanam naturam assumpsit.]

Guilhelmus. Porrò Guilhelmus hîc. VII. sui operis partem orditur, his verbis; Pergit nunc di-
„ lectus piam matrem, tanquam de se suisq; benè meritam, operosiùs commendare, atq;
„ excellentiam eius sub diuersis comparationibus mystica ratione ostendere. Et quidem
„ familiare est Christianis eiusdem matris virtutes piè meditatas mirari & venerari, quod
„ nimirum cùm agitur, in illorum cordibus dilectus illam quasi admirans alloquitur, lau-
„ desque illi gratulatorias suauiter modulatur.

„ Deniq; vocat eam inprimis *filiam Principis*, illius vtique de quo Isaias, *Princeps* (in-
d Isai. 32. v. 8. quit) *ea, quæ digna sunt Principe cogitabit.* [d] quæ autem digniora sunt Principe, quàm
„ *Parcere subiectis & debellare superbos?*

Insinu-

Insinuans igitur Apostolus Iacobus Principem, ea quæ digna sunt Principe cogitantem
(*cogitationes* scilicet *pacis* super subiectos, *& afflictionis* super superbos) *Deus*, inquit, *su-*
perbis resistit, & humilibus dat gratiam.[a] Huius itaque *Principis*, qui & Princeps Principum a Iacob. 4. v. 6.
in Daniele appellatur, *filia*, est ipsa quæ genuit Principem. eadem filia per gratiam adop-
tionis, & mater per veritatem carnis. Planè *à Domino nouum factum est super terram*; filia
circumdedit (h. in vtero clausit) patrē suū. Is igitur, qui eius & pater est secundùm spiritū
& filius secundū carnem; ô *filia*, inqt, *Principis, quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis*!
Nō simpliciter, pulchri; sed cum admiratione, *quàm pulchri*! quo excellens & singularis
gressuū eius pulchritudo signatur. Multæ n. sunt filiæ Principis per gratiam adoptionis,
& omnes pulchrè gradiuntur; omniū sunt pulchri gressus in calceamētis. Verùm illa est
excellenter *filia Principis*, quæ est etiam mater Principis. neque enim in tantam adoptio-
nis gratiam crescere potuisset, nisi auctorem gratiæ genuisset. De sua carne dedit Prin-
cipi substantiam carnis, & ab eo accepit vicissim prærogatiuam gratiæ amplioris. Idcir-
co non dicuntur simpliciter *pulcri gressus* eius, vt ceterarum filiarum Principis; sed *quàm*
pulchri, hoc est, quàm puri & mundi affectus eius! Non enim pernicitate pedum, sed pu-
ritate affectuum ibat *de virtute in virtutem*, visum *Deum Deorum in Sion*. Erat autem in
eundo calciata, sanctorum antiquorum exemplis informata. Quid enim sunt præce-
dentium exempla Patrum, nisi quædam tanquam ex pellibus mortuorum animalium
spiritualia calciamenta. Denique præclara illa *filia Principis*, pia veneratione simul &
æmulatione amplectebatur innocentiam Abel, obedientiam Abrahæ, mansuetudinē
Moysi, humilitatem Dauid, patientiam Iob, continentiam Danielis. His ergo & huius-
modi patrum exemplis decentissimè calciata inattritis animi gressibus ibat *de virtute*
in virtutem: & in æmulando virtutes Patrum, ipsos etiam Patres, quorum se æmulatri-
cem esse gaudebat, præcipua puritate affectuum, & prærogatiua actionum trans-
cendebat.]

Rupertus Principem accipit in fœmineo genere, & intelligit *matrem nostram quæ* Rupertus.
sursùm est Ierusalem; significatam per [b] Saram, sicut terrena quæ seruit, significata fuit per b Gal. 4. v. 22.
Agar. Et huius Saræ (quod nomen Principem significat) *filiam* vult dici B. Virginem.
Addit discalciationem quæ fit propter Deum, nempe nudationem à terrenis & corpo-
ralibus, qualis Moysi præcepta. *Solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas san-*
ctus est: [c] hominum esse Principum: sed discalciationem calciamentorum spiritus, ser- c Exod. 3. v. 5.
uilitatis esse argumentum. Idcirco ancillæ (nempe Euæ) calcaneum à serpente ad mor-
sum; [d] quia discalciata erat. Tu verò ô *filia Principis* probè calciata caput serpentis contri- d Genes. 3.
uisti. Tu *vna dilecta genitrici tuæ*, generationi liberæ, generationi non carnis, sed fidei;
quæ virum non de carne viri, sed de spiritu Dei concepisti, patrem principemq; *filiorum*,
non carnis, sed *fidei & repromissionis*.]

Honorius, de calceamentis, vt D. Greg. & Guilhelm. sed Principem vult dici Da- Honorius.
uidem, & B. Virginem Principis filiam, quia de stirpe Dauidis prodiit.

Hailgrinus; cogitationes eius & opera decora, spiritualis deuotionis & intentio- Hailgrinus.
nis, velut pedes in calciamentis hyacinthinis, resplendebant.]

ANAGOGE.

Hæc optimè dici possunt ab Angelis animæ in cœlum ascendenti, vt patet addita illa Ruperti explicatione. §. 5.

VVLG. EDIT. | *EDIT. LXX.*

Verſ. 1. „ Iuncturæ femorũ tuorum, ſicut monilia, memb. 3. „ quæ fabricata ſunt manu artificis.

Moduli fœmorum ſimiles torquibus, opus artificis.

LITTERA.

§. 1. חמוק IVNCTVRÆ] HAMMVQ per Heth, ſignificat orbem vel circulum, & inde transfertur ad vertebram cui femur inſeritur. Genebrardus exponit de vertebris quæ fœmur cruri iungunt; Luiſius, de illis quæ coxis fœmora innectunt; quod fortè veriùs. Sed magis placet, hoc loco totum fœmoris ambitum ſignificari. LXX. ῥύθμοι, moduli ſeu aptitudines, commiſſuræ fœmorũ. nam ῥύθμος, quicquid ex arte fit. Indicat ergo, nec oſſium commiſſuras luxatas vel hiulcas, nec pulpam carnis pannoſam, nec muſculos ſolutos, nec thoros macie exhauſtos; ſed femur denſum, ſolidum, obeſum, & perfectè (vt à perito artifice monile) rotundatum. Nam illud Hebræ. *opus artificii*, appoſitio eſt, vt doctè noſter accepit, & claré vertit. Ambroſ. vno loco vertit *opere artificis*, alio; *opere manuum artificis*, etiam appoſitiuè

MONILIA] D. Ambroſ. *d. Serm. 17.* intelligit de torquibus triumphantium; & docet Symm. vertiſſe ἐπιτραχήλια, hoc eſt, quæ ſunt circa collum.

§. 2. MENS VERBORVM. Poſtquàm ea, quam diximus, ex alto virtute Eccleſiam Spiritus ſanctus induit, meritò *fœmoris* laus additur. nam *fœmur* fortitudinem ſignificat, ſicut viciſſim alio loco Salomon virorum fortiſſimorum nomine fœmora ſignauit; ª *quando mouebuntur cuſtodes domus, & nutabunt viri fortiſſimi.* hoc eſt, fœmora nutabunt ſenio. Intelligunt itaque hoc „ loco per *fœmora*, duos populos, Iudæorum & gentilium.

a *Eccl. 12. v. 3.*

Caſſiodorus. Caſſiodorus; *Iunctura fœmorum* (inquit) eſt coniunctio duorum populorum in vna „ fide. Et benè hæc iunctura *monilibus* comparatur, quia fides vtriuſq; populi maximè in o„ peribus manifeſtatur. nam *fides ſine operibus mortua eſt.*] ita Caſſiodorus.

Dicuntur ergo hæc Nouellæ ſponſæ, cuius viros fœminaſque, Spiritus ſanctus vinculo caritatis & fidei (optimam commiſſuram) matri ipſius, adultæ Eccleſiæ ex primitiis Iudæorum & Gentilibus conflatæ, inſeruit; ex cuius quaſi fœmoribus genita fuit Eccleſia reliquiarum. *fœmur* enim generationis quoq; Symbolum eſt (Greg. Bedæ & aliis hîc & D. Ambroſ. *d. Serm. 13.* & ideo Honor. exponit hanc ſecundam aciem vel ordinẽ coniugatorum.] Quid mirum ſi connexio & iuncturæ iſtæ aptiſſimæ? vtpote opus eius, per quem facta ſunt omnia, qui rerum omnium conditor & artifex, non ſolùm ædificij huius Eccleſiæ militantis, ſed & illius triumphantis & permanentis; quam celebrat Apoſtolus ad Hebræos ſcribens. c. 12.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Honorius.* HONORIVS, *fœmora* (inquit) animæ ſunt timor & amor, per quæ gignit bonum opus, quod eſt ſpiritualis proles, quæ erit regni hæres. per timorem quippe „ declinat à malo, per amorem facit bonum: horum *iunctura* fides eſt, qua cre„ dit ſupplicium quod timet, & credit gaudium quod amat. Hæc *iunctura* eſt, „ *ſicut monilia*: quia ſicut monile pectus ornat & munit: ita fides animam ornat & munit. „ Hæc *manu artificis* eſt *facta*, quia fides per CHRISTVM eſt data.]

D. Ambroſius. D. Ambroſ. *de obitu Valentiniani Imp. Moduli fœmorum tuorum ſimiles torquibus*, hoc „ eſt, conſonans ſibi in omnibus factis tuis gratia atque moderatio magnorum æquauit „ inſignia triumphorum.]

Philo. „ Philo per *modulos fœmorum* intelligit, vitæ temperantiam & morum ſanctitatem, ſimilem cœleſti cuipiam diuinæ ſapientiæ harmoniæ: nempe conſpirationem vnam & voluntatem benè inter ſe conſentientium multorum. *opus* haud dubiè eius qui cœlum & terras fabricatus, & omniaquæ in eis continentur.]

Tres

Tres Patres, connectunt cum superiore vers. & volunt reddi rationem, cur *gressus* eius, hoc est, virtutum actiones tantoperè commendarit; nempe; quia rectè rationeque compositi motus potentiarum, in generatione ac corruptione consistentium; nempe cupiditas & iracundia; quasi ab artifice ratione, ab iis quæ generantur & corrumpuntur ad superiora inflexi; similes sunt *monilibus manu artificum fabrefactis* & figura flexis.]

Tres patres

Theodoretus deniq; per *fœmora* intelligit virtutes morales, quoniam iis iter facientes, agimus ea quæ volumus; & *monilibus* ait comparari, quia singulæ harum virtutum particulæ apto numero & concentu implicitæ atque coniunctæ inter se sunt. Notat etiam, quia in operis principio sponsa adhuc imperfectior laudabatur, ab oculis illic laudē incipere; quia primùm illuminati & clausos mentis oculos aperientes, diuinamque admittentes lucem, fide sunt confirmandi, & postea ad actiuas virtutes progredi debent: nunc autem quia perfectam laudat sponsam, ab inferioribus partibus, nempe pedibus exorditur, & à virtutibus, quæ in actione consistunt, ad contemplatiuas redit.

Theodoretus.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4.

D. Ambrosius.

D. AMBROSIVS *c.14. de Instit. virginis*; Quàm pulchra etiam (scribit) illa, quæ in figura Ecclesiæ de MARIA prophetata sunt, si tamen non membra corporis sed mysteria generationis eius intendas. Dicitur enim ad eam. *Modu- li, &c.* eo quòd continens sibi sit in omnibus CHRISTI ortus ex virgine. Sicut victores solent sæcularium præliorum, strenuorum virorum donatis torquibus honorare ceruices: ita iugum nostrum leuauit, vt fidelium colla virtutis insignibus coronaret. Verè autem *aluus* ille MARIÆ *crater tornatilis, &c.*]

ALANVS præclarè; *Femora* solent esse generationis signa. *Iunctura* autem *femorum* (ait) nihil aliud intelligitur, quàm concordia duarum fœcunditatū, quæ fuerunt in virgine; vna mentis, altera ventris. Et hæc *iunctura* fuit *sicut monile*, id est, habuit secū duplicē comitem, virginitatem carnis & virginitatē mentis. Per *monile* solet notari castitas. Monile enim solet apponi pectori ad ornandum & in castitatis signum; vnde dicitur monile id est monens castitatem. Est ergo sensus. *Iunctura fæmorum tuorum, sicut monilia*, id est, sicut tu prædita es duplici fœcunditate, ita duplici virginitate.]

Alanus.

Hoc latiùs prosequitur, & explicatiùs Guilhelmus, & vberiùs laudat; Liquet circa *iuncturas feminum* (inquit) ea esse, quæ pudenda vel inhonesta dicuntur, siue in viris, siue in fœminis. Nempe in his locis sedes carnalis concupiscentiæ est, cuius vtiq; rationalem spiritum vsque adeò pudet, vt eadem loca nisi fortè insobrius fuerit, perpetuis quantùm in se est tenebris damnet. deniq; amica pudoris honestas circa partes illas abundantiorē cautelam habet, iuxta illud Apostoli, *Quæ inhonesta sunt nostra, his abundantiorem honorem circumdamus.*[a] At in illa virgine, quæ Deum & hominem genuit, singulari priuilegio locus ille non fuit sedes libidinis, sed sanctitatis; non obscœnitatis, sed puritatis; non turpitudinis, sed honestatis. Quippe carnalis concupiscentiæ * nunquam vbi igniculus arsit, pudendus ibi motus vmquam surrexit. * Quia Dei filium paritura erat, quem sine concupiscentia oportuit concipi; ab initio illi datum est, nihil vnquam pudendi motûs in suis membris experiri. Vnde nec poterat esse vox eius; *video aliam legem*[b] *in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Itaque in virgine Deum paritura locus ille ab initio singulari quadam gratia consecratus erat Domino. In membris autem aliorum siue aliarum virginum non ita: nempe in illis ignis concupiscentiæ contra quem assiduè dimicant, viuit vsque ad finem vitæ, & saluo virginitatis bono innati mali violentos motus patiuntur. Ita ergo in illis est virginitas salua, vt tamen non sit satis pura: ita expers corruptionis, vt tamen non sit immunis à sordibus malæ titillationis: proinde dicunt, *Quæ inhonesta sunt nostra, his abundantiorem honorem circumdamus.* Sola autem illa virgo nihil in suo corpore pudendum, nihil inhonestum habuit, cuius caro singulari munere motum in se concupiscentiæ nunquam sensit.

Guilhelmus.

a 1. Cor. 12. v. 23.

* *Sic corr. M.S.*

* *Omissi paucula verba, quibus sententiā illam suam de originali peccato affirmabat.*

b *Rom. 7. v. 23.*

„ Illi ergo singulariter dicitur *iunctura femorum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu*
„ *artificis.* ac si apertè diceretur, alij quidem circa iuncturam femorū suorum turpes sunt,
„ vtpote ibi fœdam concupiscentiæ carnali sedem præbentes: at in te, ô virgo puerpera,
„ etiam ille locus sanctus est, atque ornatus diuinæ insignibus gratiæ. Denique hæc mo-
„ nilia non tu ipsa tibi fabricata (quid enim habes quod non accepisti?) sed manus summi
„ artificis ea tibi fabricauit, id est, diuinæ operatio gratiæ, hac tam magna te prærogatiua
„ donauit. ideo hoc nomine non in te, sed in ipso artifice debes gloriari; quod facis, quia
„ non tumidè sed verè & solidè gloriaris.]

Honorius. Breuiter *in Sigillo* HONORIVS; *Femina,* inquit) tua felicia de quibus processit pre-
„ tiosa margarita, CHRISTVS ineffabile *monile,* qui est ornatus totius creaturæ. Artifex
„ est Deus Pater, manus eius filius, per quem fecit omnia, per quem etiam incarnatio est
„ disposita.]

Rupertus. Consentit Rupertus & vocem *iuncturæ* benè discutit, & MARIAM peccatrici ani-
„ mæ opponit, in hunc modum; Laus ista, laus magna vituperationi illi opposita est, imò
„ & acerbissimæ exprobrationis illius ancillæ, apud Ezechielem Prophetam dicentem ex
a Ezec.16 ℣.20. ore Domini: *Et diuisisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti fornicationes tuas.* [a] Diui-
„ sio vel diuaricatio pedum, ipsa est disiunctio feminum, valdè vituperabilis, nimirum
„ propter illud quod subintelligitur, videlicet propter multitudinem fornicationum. Et
„ è contra *iunctura feminum,* ipsa est compositio vel continuatio pedum, laudabilis item
„ propter illud quod subintelligitur, videlicet propter pudicitiæ pulchritudinem, saluū-
„ que ac benè custoditum castitatis sigillum: maximè in te, ô singularis & vnica, vel no-
„ bilissima Sunamitis; in te, ô dilecta & dilectarum dilectissima; quæ prima sine exemplo
„ iuncturam feminum tuorum ita custodire proposuisti, vt virgo nulli vnquam cognita
„ vel cognoscenda viro, digna fores coniungi tuæ integritatis autori Deo. Quantum est
„ hoc decus? quanta honestas? Igitur *iunctura feminum tuorum sicut monilia;* id est, virgini-
„ tatis tuæ integritas, perpesque pudicitiæ custodia, cœlestibus præsidiis communita. Cu-
„ ius hoc est opus? cuius virtus? Nimirum Dei altissimi. Et hoc ipsum, ait quidam sapiens,
„ *sapientia est scire quod continentia donum Dei sit.* [b] Dico igitur non qualiacunque *monilia,*
b Sap.8.℣.21. „ sed monilia, quæ *fabricata* sunt *manu artificis,* id est, quæ solus Deus facere & dare potest,
„ vel potuit] sic ille.

Alanus. Verè summus artifex est Deus: cuius largitate (inquit Alan.) omnis virtus colla-
„ ta est virgini. Vel *manus artificis* est filius Dei: ipse enim est manus patris per quem fecit
„ & sæcula. *Hebr.1.*

Hailgrinus. Addit Hailgrinus, hanc *iuncturam femorum* significare baltheum virginitatis, quo succincta lumbos virgo Beata fuit, non sibi tantùm, sed & nobis; non sibi tantùm casta
„ vel pulchra, sed nobis quoque castitatis monitoria. ideo comparari *monilibus,* quæ di-
„ cantur monilia, quasi castitatem monentia. Nam ad continentiæ munditiam, ipsa per
„ exemplum nos commonet & inuitat.] Quid igitur PARTHENICI SODALES, tam castorum fœminum spiritalis propago, quali vos decet munditia, quali puritate, quali castitate pollere; vt SODALES MARIANI, non nomine tantùm, sed re sitis?

ANAGOGE.

§. 5. SI per *fœmorum iuncturam,* intelligatis in fine sæculi futuram triumphantis Ecclesiæ cum militanti coniunctionem; quod illa *monile* pretiosiùs, quod pulchriùs? verè *opus* Dei, cuius opus est saluare, & iustificare, & æternæ gloriæ consortes reddere.

VVLG.

Vulg. Edit.	*Edit. LXX.*
Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis, venter tuus, sicut aceruus tritici vallatus liliis.	*Vmbilicus tuus crater tornatilis, non deficiens misto: venter tuus aceruus frumenti vallatus in liliis.* Vers. 2.

Littera.

CRATER hic non est pateræ vel calicis genus vnde bibatur, sed vas ingens, in quo vinum aqua primò temperabatur; instar dolij vel seriæ: alioqui Maro non finxisset quendam retrò craterem se abscondentem: huius labro rotundo & nitido comparat *vmbilicum* sponsæ. nam *tornatile*, ad amussim rotundum significat, instar lunæ plenæ, quam denotat nobis Hebræum SAAR. POCVLA etiam non ponit pro vasis, sed pro potione; vt & poëta ille, qui eodem sensu *Acheloia pocula*, nuncupat in primo Georgicorum: & quidem potione vini temperati & probè diluti. Vnde LXX. vertunt, κρᾶμα, optimè, quo significatur vinum mistum Plutarcho & aliis, Hebræi MESAG vocant. Soliti namq; fuêre Iudæi & ceteri populi orientales, etiam Græci, quòd eorum vina essent vinosissima, non ea propinare conuiuis nisi probè diluta: cuius temperaturæ modum diuersum diuersis fuisse temporib. docet Hieron. Mercurialis *lib. 1. variar. Lection.* sensus: *vmbilicum* similem esse rotundo crateri, cui nunqnam desit vinũ optimè lymphatum: & hac Metaphora laudatur vmbilicus nullo situ vel squalore scaber, planè castigatus & mundus, quasi vino mixto recens foret ablutus, & detersus. Additur laus ventris à modico, solido, & succido tumore, omni ex parte pleno & æquato, sicut cernitur in triticorum cumulis, in quibus nihil hians, aut præ ceteris partibus eminens, vel subsidens; significat denique eum candidum & boni odoris esse.

§. 1. Vox Eiusdem.

סהר

מזג

ACERVVS] cumulus. σωρὸς vt vertit Symm.

VALLATVS] septus, & munitus, vt vertit D. Ambros. *orat. de obitu Valentinia.* è quo corrigendus *c. 14. de institut. virg.* vbi corruptè excusum, *minuti inter lilia*, pro, *muniti*.

§. 2. Mens verborum.

Pergit Ecclesia gentium reliquias Iudæorum à maternis dotibus laudare. Sic enim solemus, quod bonæ matris bonæ sunt filiæ. hinc illud.

ô matre pulchra filia pulchrior.

Per *vmbilicum* intelligo Iudææ vmbilicum Ierosolymam. talis enim situ fuit, vnde quod in ea CHRISTVS passus, dicitur *Deus salutem operatus in medio terra*, [a] sic Cicero *vmbilicum Siciliæ*, & Callimachus Cretæ ὀμφαλὸν. Per hunc vmbilicum, sicut embrio in vtero, incrementum accepit Iudaicus populus; primò illaudatum lac hausit, quando sordidus ille adhuc, & immundus, & nondum præcisus, vt Ezechielis verbis optimè proposuit hoc loco Theodoretus. ait Ezech. [b] *Et quando nata es, in die ortûs tui, non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec inuoluta pannis. Non pepercit super te oculus, vt faceret tibi vnum de his misertus tui; sed proiecta es super faciem terræ, in abiectionem animæ tuæ, in diem qua nata es.*] Ad illam ergo Synagogam veterem dixit Deus per Prophetam. *Non est præcisus vmbilicus tuus & aqua non es lota, &c.* De Ecclesia verò, & ad reliquias Synagogæ illi se adiungentes, nunc dicitur; *vmbilicus tuus sicut crater, &c.* quia postquam fides Euangelica illuxit, & Synagogæ primitiæ baptismo ablutæ fuerunt, & sic verbi diuini cultro vmbilicus spiritaliter circumcisus; iam ille populus qui conuerti voluit, mistum vinum optimum salutaris doctrinæ, vt per vmbilicum in matris vtero fœtus assolet, inde cœpit potare; *vmbilicus* iste *poculis non deficit*, quia doctrina hæc est inexhausta de fonte perenni S.S. profluens. suffecit primò Synagogæ primitiis, deinde & Gentiũ plenitudini, deniq; reliquiis Iacob, quas nunc alloquitur: nec vnquã Catholica Ecclesiã salutari vitalique latice carebit, quem vbertim & affluenter filiis suis propinet.

a Psal. 73. v. 12.

b Ezech. 16. v. 4.

Eadem

Eadem illa Synagoga, post obitum Apostolorum & discipulorum CHRISTI, quasi orba & sterilis permanserat, quia vel nulli vel paucissimi Iudæi conuertebantur: sed nunc facta mater tot reliquiarum, peperit plurimos; qui singuli sunt, quasi grana tritici in horreo Dominico reponendi, quorum multitudo (teste D. Ambrosio) [a] est cumulus in vnũ vinculo charitatis coaceruatus, cylindro iustitiæ æquatus, & pudicitiæ ceterarumq; virtutum exemplis vallatus: Tali aceruo plenus Synagogæ tunc *venter* erit, vt & ipsa queat gloriari, factam se *matrem filiorum lætantem*. Certè sicut in Catholica nunquam deficit vitalis ille potus, sic nec triticum ad dupliciter omnes cibandos.

a d.c.14.

Honorius. HONORIVS censet per *vmbilicum* notari tertium ordinem hominum mollium & „ delicatorum. quia vmbilicus est molle membrum & media pars hominis; quæ habet su„ pra sex partes, nempe, caput, oculos, nasum, os, collum & pectus; septima pars est vmbi„ licus; infra se quoque sex partes habet, pedes, tibias, crus, coxam, femur, ventrem, & sep„ timum hic rursùs est vmbilicus; significans in Ecclesia eos, qui per septem opera mise„ ricordiæ consequuntur septenarium requiei, quæ dabitur per septem dona Spiritûs san„ cti. Hi sunt *velut crater tornatilis nunquam indigens* (id est, semper plenus) *poculis*: quia sunt „ charitate tornati, exercitio virtutis planati, poculis doctrinæ semper pleni, vnde sitien„ tes iustitiam possint abundè inebriari. Hoc ideò dicitur, quia si imperfecti tunc in Sy„ nagoga tales erunt, quales perfecti sunt credendi? Quartus ordo sunt vxorati, vel hi qui „ vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur, qui per *ventrem* demonstrantur. Per ven„ trem enim spiritalis generatio, per *aceruum tritici* eleemosynarum largitio exprimitur. „ Triticum pro omni frumento posuit, scilicet speciem pro genere. *Venter* Synagogæ est *sicut aceruus tritici*, quia qui in ea * possessiones mundi habent, spiritales partus per eleemosynarum largitionem edunt, & dum bona opera cumulant quasi triticum in vnum „ coaceruant. Qui *aceruus* est *vallatus liliis*, id est, munitus virtutibus. Valli dicuntur su„ des, quibus aceruus munitus stat ne cadat. aceruus ergo tritici liliis vallatur, dum largi„ tio eleemosynarum candore virtutum circumdatur; quæ vento humanæ laudis facilè „ dissipatur, nisi aliis virtutibus fulciatur. Nota quod superiùs posuit *pocula*, hîc verò *triti„ cum*; quia illi sitientes iustitiam inebriant, isti esurientes iustitiam satiant, dum triticum „ verbi Dei aliis dispensant. Sed hi benè faciunt, qui vtrumque scilicet cibum & potum „ indigentibus corporaliter impertiunt. Et hoc notandum, quod *aceruus* in imò est latior, „ in summo angustior, quia multi sunt qui eleemosynas tribuunt, pauci qui possessiones „ relinquunt.] Hactenus Honorius.

* Malè M.S. passiones.

D.Gregorius. D. Gregorius, per *vmbilicum*, prædicatores; per *ventrem*, populum intelligit.

TROPOLOGIA.

§.3. *D. Ambrosius.* BREVISSIME D. AMBROS. *de obitu Valentiniani Imp.* Bonus (ait) *vm„ bilicus* animæ virtutum omnium capax, *sicut crater* ab ipso fidei auctore *tor„ natus. Sapientia* enim *in cratere miscuit vinum suum* dicens; *Venite, edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vobis*. [b] *Vmbilicus* ergo iste ornatus omni decore virtutum, *non deficit mixto. Venter* quoque eius non solùm iustitiæ velut frumentario cibo replebatur, sed etiam gratiæ suauitate, quæ florebat sicut lilium.] Sic ille ad „ iustæ animæ commendationem accommodatè.

b Prou. 9. v. 2. & 5.

Tres patres. Nec minùs Tres Patres Græci apud Theodoretum, qui in potentiis animæ hæc mysteria rimantur, ita scribentes; omnino vis sensitiua (per quam, vt per *vmbiculum* in „ vtero matris, rerum sensibilium speculatione, tu ab omnium matre sapientia compre„ hensa, vt malitia paruula naturaliter nutriris) receptaculum est naturalis rerum visibili„ um cognitionis, rectè gladio spiritus exsectum, & ab omni fraude seiunctum; ac propter„ ea haud temerè, quæ sub sensum cadunt percipiens, non simpliciter virtutum species „ adfert, sed omnes spiritalibus earum rationibus temperatas. Vis (autem) imaginatiua, „ quæ quidem (vt *venter* cum rebus superfluis ciborum succos ab illis indiscretos conti„ net) vna cum rerum visibilium speciebus earum rationes gerit, est repositio & conser„ uatio (quod quidem *aceruus* indicat) rationis rerum omnium veritatis; quæ inter speci„ es, vt inter spicas *triticum*, circumtecta includitur; donec per scientiam cogitatio ipsam distin-

distinguens attraxerit, nudamque ab omni integumento ac dubitatione ad mentem transmiserit. *Circumuallata* autem & custodita est hæc repositio tranquillitate, quæ *agri liliorum* exemplo in Euangeliis declaratur: ne istius vitæ sollicitudinibus mens quasi bonus agricola spiritali ipsius fructu priuetur.]

THEODORETVS per *ventrem* accipit animæ penum arcanis plenum mysteriis, quorum odor solus imperfectis adhuc & infantib. notus est; per *vallum* seu *septum*, ea quæ recondita sunt in eo; per *lilia*, vndiq; ex eo fluentem fragrantiam, satis concisè. *Theodoretus.*

HONORIVS; vt solet minutiùs; *vmbilicus* (inquit) animæ est temperantia: quia sicut vmbilicus medius est inter superiora & inferiora membra, ita est temperantia inter virtutes & vitia media, quæ est *crater tornatilis, plena poculis*, quia est circumspectione rotunda, & sapientia fœcunda; & sicut potus sitim temperat, & cor lætificat; sic temperantia ardorem vitiorum * restingit, & immoderatum feruorem virtutum reprimit. *Venter* animæ est memoria, in qua recondit cibos sacræ scripturæ; qui similis est *aceruo tritici*, quia sicut in aceruo grana cumulantur, ita & in memoria multæ sententiæ & imaginationes coaceruantur: quæ *liliis vallantur*, quia mundi cogitationibus stipantur.] *Honorius.* * *scrib. r.s. p. gaus.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4.

AVDITE quàm magnificè D. AMBROSIVS; Verè autem (ait) *aluus* ille MARIÆ *crater tornatilis*, in quo erat sapientia, quæ *miscuit in cratere vinum suum*, indeficientem cognitionis suæ gratiam diuinitatis suæ plenitudine subministrans. In quo virginis vtero simul *aceruus tritici* & *lilij* floris gratia germinabat, quoniam & granum tritici generabat & lilium. Granum tritici, secundùm quod scriptum est; *Amen, amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* [a] Sed quia de vno grano tritici *aceruus* est factus, completum est illud Propheticum: *Et conualles abundabunt frumento.* [b] quia *granum* illud *mortuum plurimum fructum* attulit. Hoc itaque granum omnes homines perpetua cœlestium munerum esca saturauit. Consummatum est illud prophetici oris eloquium, dicente eodem Dauid; *Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.* [c] In hoc grano esse etiam *lilium* diuina testantur oracula, quia scriptum est; *Ego sum flos campi, & lilium conuallium*, [d] *sicut lilium in medio spinarum*; CHRISTVS erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudæorum.] *D. Ambrosius. d. c. 14. de Inst. Virg.*

a *Ioan. 12. v. 24.*
b *Ps. 64. v. 14.*
c *Ps. 80. v. 17.*
d *Cant. 2. v. 2.*

Audite etiam succinctum HONORIVM; *vmbilicus* tuus, subaudi beatus, in quo pependit Dei filius (vt enim in clauo clypeus, sic pendet in vmbilico infantulus) qui filius est *crater tornatilis nunquam indigens poculis*, hoc est, omnibus se sitientibus præbet largiter. *Venter* etiam *tuus* beatus, in quo iacuit vnigenitus Dei incarnatus; qui fuit *triticum*, de quo conficitur panis fidelium. ipse est *aceruus*, quia in eo cumulatur fidelium populus; *vallatus liliis*, id est, stipatus virginum choris.] *Honorius in Sigillo MARIÆ.*

Audite ALANVM; sicut in viro vis concupiscendi sedem habet in lumbis; sic in fœmina vis concupiscendi in vmbilico. *Vmbilicus* etiam est in medio ventris. Per vmbilicum igitur virginis intelligitur vis intelligendi, qua Deum dilexit, scilicet charitas. Hæc in virgine fuit *quasi crater*; quia ea mediante, virgo mundo lætitiæ vinum propinauit, de qua dicitur; *calix meus inebrians quàm præclarus est.* Ps. 22. & alibi, *vinum lætificat cor hominis.* Psal. 103. *Tornatilis* dicitur, quia torno faciliùs operamur. Et ipsa virgo sine omni difficultate, sine omni illecebra, sine omni carnis angustia concepit & peperit. *Nunquam indigens poculis.* Minùs dicit & plus significat, id est, plenus poculis. nempe mundo propinans vinum dilectionis, vinum salutis, vinum lætitiæ, poculum vitæ. *Alanus.*

Audite quoque subtilem RVPERTVM; Et ista laus tua, ô libera Sunamitis, opposita est ancillæ vituperationi, quam apud iam dictum habemus his verbis; *Et quando nata es, non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in Salutem.* [e] Quibus vtique verbis *Rupertus.*

e *Ezec. 16. v. 4.*

luxuriæ

" luxuriæ superfluitatem vituperat. quia viris quidem in lumbis, feminis autem in vmbi-
" lico luxuria est, testante Domino; qui de Diabolo loquitur ad B. Iob. *Virtus eius in lumbis*
a Iob. 40 ℣. 11. *eius, & potestas eius in vmbilico*[a] *ventris eius*. Igitur *vmbilicus tuus crater tornatilis*, q.d est, nisi
* Sic corrig. ac si diceret, perfecta est in te virt⁹ castitatis, * & liberata es ab omni carnalis appetitu vo-
" luptatis? Parùm quippe fuisset ad laudem veræ virtutis dixisse; *iunctura femorum tuorum*
" *sicut, &c.* nisi & istud adderetur, *vmbilicus tuus, &c.* quia scilicet illo præcedenti versicu-
" lo solùm denegatur opus, sine affectu carnalis commercij: isto autem sequenti appeti-
" tus quoque cogitationis; qui si inesset, nunquam veraciter diceretur vmbilicus sic præ-
" cisus, imò & circumcisus, *vt crater tornatilis*: neque adderetur adhuc, *nunquam indigens*
" *poculis*. Quidnam est vmbilico non indigere poculis, nisi non vri vel sitire, per appeti-
b Eccl. 26. ℣. 15. " tum libidinis? Hinc enim per quendam sapientem dicitur in mulierem malam; *Sicut*
" *viator sitiens ad fontem os suum aperiet, & ab omni aqua proxima bibet.*[b] Ergo tu ô Sunamitis,
" ô filia Principis, corde & corpore es casta, mente & carne integra & incorrupta, cogita-
" tione & opere munda. Vt autem perficiatur ista laus, dicendum, quia locutione quoque
vtilis es atque pudica.

* ita corrigen. *Venter* enim *tuus*, venter interioris hominis, iuxta quod quodam loco * dixit; *qui*
c Ioan. 7. ℣. 38. *credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*;[c] ipse est, *sicut aceruus*
" *tritici*, id est, numquam indiget pane verbi Dei: imò abundat omni tritico quodcumque
" seminauerunt omnes alij. Illuc illatum est omne quod prophetarum fides elaborauit.
d Esa. 8. ℣. 3. Exempli gratia, vt Esaias qui dixit; *Accessi ad prophetissam, & concepit & peperit*[d] *filium.*
" Tu enim, ô dilecta, tu es illa prophetissa, ad quam accessit omnis sanctus & fidelis Pro-
" pheta, ad quam tendebat, & in qua completa est omnis sancta & fidelis prophetia. Hinc
" *venter tuus sicut aceruus tritici*, quod videlicet triticum prudenter congregasti, meditan-
" do in scripturis, sicut dictum est quodam loco, *MARIA autem conseruabat omnia verba*
e Luc. 2. ℣. 19. " *hæc conferens in corde suo.*[e] Huiusmodi *aceruus* benè est *vallatus liliis*, quia profectò pul-
" chritudo castitatis, sicut claritudinem sensus ad intelligendum scripturas efficit; ita &
" auctoritatem parat omni homini, vt dignus sit foris eloqui ea, quæ intùs reposuit, vel
contulit, verba Dei, triticum Domini.]

Guilhelmus. Audite deniq; suauem susurrum dulciloqui GVILHELMI; cuius agnomen, ætas, patria; nobis ignota, nota cœlestibus; fundamentum quoq; iacit super celebrem illam B. Gregorij Papæ doctrinam, ex Iobo, vt Rupertus; nempe seminarium luxuriæ viris in lũbis, fœminis verò esse in vmbilico. At verò (ait) illa virgo, quæ Dei filium procreauit,
* scrib nouitate. partus huius * nouitatis ab initio præparata, & singulari benedictione præuenta, in sua
" carne numquam potuit calorem illum venerium experiri. Ab initio enim, ne semi-
" nando secundùm carnem Dei filio esset minùs idonea, innatus ille fomes concupiscẽ-
" tiæ in carne eius, virtute diuina funditùs exstinctus est. Itaque non sicut aliis feminis
" in vmbilico illi fuit seminarium luxuriæ; cùm tamen in vmbilico eius fuerit semen il-
" lud Abrahæ, quod Apostolus præclarè commendans, cùm de filio Dei loqueretur;
f Heb. 2. ℣. 16. " *Nunquam, inquit, Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.*[f] Non sicut aliis
" feminis illi feminæ in vmbilico fuit seminarium luxuriæ, id est, genitalis ille liquor ca-
" lore concupiscentiali exinde resoluendus & deriuandus; sed seminarium vitæ, id est,
" beatum illud semen Abrahæ calore Spiritus sancti exinde resoluendum, atque eo ipso à
" filio Dei in vnitatem personæ suæ, pro salute humani generis, assumendum. Nempe
" hæc erat humanæ redemptionis hostia, suo postmodum tempore in ara crucis immo-
" landa.

" Quod nimirum Pater Augustinus pulcrè acuteque insinuans; Eadem, inquit, caro
" non Abrahæ tantùm, sed ipsius primi hominis simul habebat vulnus præuaricationis,
" & medicamentum vulneris. Vulnus præuaricationis in lege membrorum, repugnan-
" te legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi tran-
" scribitur: medicamentum autem vulneris in eo, quod inde sine opere concupiscentiali
" in sola materia corporali, per diuinam conceptionis formationisque rationem de vir-
" gine assumptum est, propter mortis sine iniquitate consortium, & sine falsitate resurre-
" ctionis exemplum. Illud igitur præclarum semen fuit in lumbis Adæ, & in vmbilico
" Euæ, atque inde cucurrit vsque ad lumbos Abrahæ, & in vmbilicum Saræ, inde verò

pro-

progressum est vsque ad lumbos Dauid, & in vmbilicum eius quæ fuit Vriæ; porro inde per lumbos multorum & in vmbilicos multarum peruenit vsque ad corpus MARIÆ, atque in eius vmbilico totum collectum est, non vlteriùs sanè progressurum, sed ibidē à filio Dei apprehendendum (id est, in eius persona diuinæ substantiæ ineffabiliter vniendum.) Denique in vmbilico illius virginis salus hominum fuit eo ipso, quo ibi reconciliationis humanę hostia fuit, atque inde nobis suo tempore (id est, quando *VERBVM caro factum est*) salus manauit. Nempe vmbilicus ille virgineus Dei filio carnis substantiam, in qua pro hominibus moreretur, per calorem Spiritus sancti ministrauit, atque eo ipso quasi *crater tornatilis* vitam mundo propinauit.

Crater tornatilis, id est, Scyphus magnus verè sine angulo & ruga, quia laudabili æquitate (id est, sine acceptione personarum) quantum in se est, omnibus salutem propinat. Non enim, despectis piscatoribus, vitam propinat imperatoribus; quod vtique si faceret *crater* quidem, sed vtique tornatilis non esset. Subditur, *Nunquam indigens poculis.* Quotlibet inde hauriant, & quantumlibet hauriant, nequit exhauriri. Nam etsi inde bibant omnes peccatores terræ, nihilominùs abundat & redundat. Cotidie toti mundo de illo cratere magno propinatur, & non deficit. Quod inde per plenitudinem causæ manauit, cùm VERBVM *caro factum est*, per effectum nobis cotidie explicatur, & non aliunde, quàm de vmbilico virgineo, propinatur salus, quia non nisi in filio virginis salus. Vnde Propheta nos prohibet *confidere in filiis hominum in quibus non est salus.* [a]

a *Psal.* 145. v. 3.

Mox respiciens filius ad tempus, quo pia mater vterum gestabat, *Venter* (inquit) *tuus sicut, &c.* Venter ille tuus, de quo mihi mundus iam clamat: *Beatus venter, qui te portauit. Sicut aceruus tritici est*, quia prole distentus & tumidus; sed tamen *vallatus liliis*, quia perpetuæ virginitatis * inanitate, sed veritatis plenitudine tumidus. Benè igitur *venter* ille virgineus, qui non phantastico & simulato, vt mentitur Manicheus, sed vero solidoque fœtu intumuit, ad confutationem eiusdem erroris *aceruo tritici* comparatur. Item in aceruo tritici rationalium animalium alimonia est. * Non triticum propriè cibus est hominum, sicut & ordeum cibus est iumentorum.* Quia ergo cibo vitæ, cibo Angelorum homines vitaliter pascuntur, & eo venter virgineus tumebat, aptè etiam propterea aceruo tritici comparatur. Planè ex hoc aceruo tritici ad vitam pascentur æternam animalia rationalia, id est, homines; qui non desipiendo *comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis.* Ex hoc aceruo tritici viuunt *animalia pusilla cum magnis*, quia benedictio effusa est omnibus qui timent Dominum pusillis cum maioribus. Ex hoc aceruo tritici impletur omne animal benedictione cui manum suam aperit Deus. Non aliunde viuunt animalia rationalia, quàm ex hoc aceruo tritici: quia non est vita hominibus, nisi in fructu ventris virginei, de quo dictum est virgini, *Benedicta tu in mulieribus & benedictus fructus ventris tui.* [b] *Non est*, inquam, *aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri.* [c] Itaque non aliunde quàm ex aceruo illo virgineo vitalis ad nos manauit refectio, quam qui non percipit iuxta * Ioannis vocem, *non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.* [d]

* *Sic corrig. pro* innanite.

* *corr.* nam.

* *Merè hac depranata in M. S. posui, vt potui, correcta.*

b *Luc.* 1. v. 42.

c *Act.* 4. v. 12.

* *leg.* Apostol'

d 1. *Thess.* 3. v. 16

Aceruum istum tritici *vallauit* Dominus *liliis*, id est, candore circumdedit perpetuæ virginitatis. Perpetua enim virginitate illam decorari oportuit; de qua panis ciuiū, vt etiam peregrinos aleret corporaliter nasci voluit. Non dicitur *vallatus lilio*, sed *liliis*, propter duo lilia virginitatis, vnum intùs in animi proposito, alterum foris in corpore incorrupto. Sine lilio exteriori, lilium interius non est: quia carnis incorruptione non exstante, * nullum in animo virginitatis propositum est. Porro sine lilio interiori lilium exterius nihil est, quoniam sine proposito animi carnis incorruptio inanis est. Quippe carnis integritas ad meritum nihil est, quæ per animi propositum Deo dicata non est.

* hoc est, non integrum, non perfectum, loquitur de iis quæ non inuitæ carnis puritatem minui passæ.

HAILGRINVS notat posse intelligi *ventrem* tam corporeum, quàm spiritualem, Deiparæ. illum, quia gestabat triticum, quo pasci debebat columba, nempe Ecclesia; & *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi*: hunc, quia quando in mente sua conseruabat omnia verba, & in corde conferebat suo, tunc coaceruabat triticum Euangelij quod Apostolis postea exhibuit ruminandum.

Hailgrinus.

ANAGOGE.

§. 5. Philo. CARPATHIORVM Episcopus Philo per hunc *aceruum* ad cœlestem Hierosolymam gradatim ascendit, hoc pacto; vmbilico vult comparari Sacerdotium CHRISTI *nunquam carens mixto*, cùm enim dicit (verba sunt eius) *nunquam carens temperamento* vel *mixto*, manifestum est de Sacerdotali dignitate intelligi; quæ quidem in tam diuino & salutari sacrificio, & tam ineffabili sacramento, nunquam caret vero corpore, & sanguine IESV CHRISTI (*notet Caluinianus*) cui populus per fidem charitatemq; miscetur; id quod per aquam illam, quam Sacerdos vino miscet in calice, apertissimè docetur. Idemq; sacerdotium rectè *vmbilico* non absimile, & *tornatile* esse dixit, vt apertè doceret Sacerdotes mundos ac puros, & omni labe detersos, cũctisque virtutibus benè tornatos esse oportere, nec aliud quidquam in tota vita, & in omni re gerenda, quàm cœlestia sapere, & meditari, atq; docere. *Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent*, [a] in vitæ rectitudine. Sic enim fit quod sequitur: *Venter tuus aceruus tritici circumseptus liliis*. Sic vocari docet multitudinem seu cœtum totius Ecclesiæ. Quia sicut ex multis granis vnus cumulus coaceruatur, ita ex multis populis vna omniũ fidelium Ecclesia copulatur: vnus & idem fide CHRISTI populus, communione vnius baptismatis, & Sacramenti corporis & sanguinis IESV CHRISTI cogitur. & vt ex multis acinis vnus botrus compingitur; vniusque liquoris vnda fluit: ita vnum drama populi vel chorus ex multis variisque personis constituitur, & vna fidelis sponsa ac sancta ex infinita propemodum credentium multitudine colligitur, vt sit *omnia in omnibus, vnus & idem Deus ac Dominus* Pater & Filius & Spiritus sanctus in cœlesti illa *Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio est in idipsum*. Sed hîc primum *in liliis sepiri* & constipari debet, id est, in odoratissimis atque frugiferis virtutum actionibus, castissimisque colloquiis exerceri, mox ad cœlestem illam patriam fructûs aliquid incorrupti deferre secum, vt vnicuique detur de fructibus manuum suarum, sinumque refertum virtutibus gerat.]

a Psal. 131. v. 9.

SECT. III.

SECTIO III.

Vulg. Edit.	Edit. LXX.
Vers. 3. Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Vers. 4. memb. 1. * Collum tuum, sicut turris eburnea.	*Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ, collum tuum, sicut turris eburnea.*

Littera.

§. 1. Vox Sponsae novellae seu reliquiarum.

CVR hæc non tribuam Ecclesiæ gentium seu adultæ sponsæ, caussa in promptu est. nam tum hæc laudatio foret sponsæ nouellæ, quæ *cap. sequ. vers. 8.* negatur adhuc vbera habere: quo igitur pacto hîc eius vbera commendarentur? Deinde nihil potuit aptiùs ab hac tenellula sororcula dici adultiori, quæ quasi alma eius nutrix erat. Videmus enim infantulos vix quidquã præter nutriculæ vbera & collum nosse vel amare: illa sugunt & osculantur, hoc stringunt & amplexantur: in iis omnes spes & fortunas ponunt. Sicut vicissim nutrices cùm infantulos palpant, nasum, oculos, totumque caput collaudant, & dissuauiantur. Quare seqq. mox commata, reddam Ecclesiæ adultiori.

VBERA] commendat ab æquali tumore, palpitatione, soliditate, rotunditate, consimilique papillarum rubore. *Caprea* vox amatoria est.

COLLVM

COLLVM laudat à candore, nitore, læuore, celsitudine, rectitudine. *vide quæ dixi c. 4. v. 3. & 4. & c. 2. v. 7.* R. R. Salomon & Ioseph cœcus, volunt à Rege Salomone inter alia opera magnifica turrim quandam eburneam constructam. fides penes illos sit. Mihi certius est, sic Nasonem dixisse,

. . . . *impubesq́; genas & eburnea colla.*

De *vberibus* & *collo* ad Historicum sensum plurima dd. vers. 3. 4. & 7. diximus; inde petant qui volent. Fides Ecclesiæ per *collum* optimè accipitur, quæ eboris instar, candida, solida, incorrupta. Adscribam dumtaxat, quæ hîc alij. §. 2. MENS VERBORVM.

PHILO; *Duo vbera* duo populi gentilis & Hebræus significari possunt; vel duo sanctorum ordines in Ecclesia militante, religiosorum vnus, prophanorum alter; item duo testamenta, & duo præcepta charitatis.] Ex his quatuor interpretationibus illæ, de duobus testamentis & præceptis charitatis, videntur meliores. *Philo.*

IVSTVS; Duo testamenta duobus *hinnulis capreæ*, id est, ex peccati traduce venientibus populis coaptatæ. Ex his enim operibus nutriuntur, qui originali peccato obnoxij, in CHRISTO tanquam hinnuli renascuntur.] *Iustus.*

Huc videtur etiam respicere THEODORETVS; qui *duo vbera* vult esse doctrinæ fontes nouos latices effundentes, quæ mentis aciem acuunt & spiritalem contemplationē docent. *Capreæ* enim (inquit) ex videndi acumine *dorcadis* cognomen habet; & *hinnulus*, nouum significat. *collum* verò dicit factum candidum suscepto suaui CHRISTI iugo.] *Theodoretus.*

Sed meliùs de collo Iustus, Notitia (inquit) scripturarum, quæ frequenti meditatione conquiritur, velut *turris eburnea* in *colli* pulchritudine designatur. Idcircò autem *turris eburnea*, quia qui verbo Dei adsistunt, quotidiano profectu per nitorem iustitiæ in excelsiora proficiunt.] *Iustus.*

HONORIVS; quintus ordo est Doctorum, qui per *vbera* notantur, de quibus dicitur, *Duo vbera tua, &c.* quasi dicat, hi qui lactati sunt lacte vberum tuorum, hoc est, hi qui instructi sunt doctrina vtriusq; legis Doctores, sunt sicut duo populi ex Iudæis & Gentibus sub Apostolis conuersi; qui fuerunt *sicut hinnuli*, quia ad studia religionis ascendentes; *gemelli*, quia in gemina dilectione feruentes; *filij capreæ*, quia bonas herbas à noxiis seligentis, id est, Ecclesiæ, bonos à malis discernentis. Caprea à canibus insecuta de rupe se præcipitat, & præmittit cornua, ne corpus lædatur. Ita conuersa Synagoga à persecutoribus insecuta, terrena contemsit, corpus ad supplicia dedit, ne anima læderetur. Huius filij per *vbera* lactati, erunt *hinnuli*, scilicet in CHRISTO renati, in fide & charitate *gemelli*, æstum vitiorum fugientes, & ad Martyrium pro CHRISTO currentes. Sextus ordo est religiosorum, qui per *collum* exprimuntur, de quibus subditur, *collum tuum sicut, &c.* hoc est, spiritales, qui Sunamitem CHRISTO verbis & exemplis iungunt, vt collum caput & corpus coniungit; sunt *sicut turris eburnea*, id est, elephas, in virtutibus inexpugnabiles. Solent elephanti turres portare, de quibus pugnatur, sicut in libro Machabæorum legitur: sic spirituales viri sacram scripturam, quasi firmam turrim portant, ex qua contra hostes regni Dei pugnant. Sed & per ebur castitas illorum intelligitur, sicut illud animal castæ naturæ esse perhibetur.] *Honorius.*

D. GREGORIVS; intelligit prædicatores, quia alti per contemplationem, & fortes per sanctorum operum exercitationem, & pretiosi per diuinam sapientiam habentur, & ideo *turri eburneæ* rectè comparantur. *D. Gregorius.*

PHILO, de omnibus fidelibus fatetur accipi posse, sed potissimùm censet accipiendum de Sacerdotibus; qui (sic ait) ministri fideles diuinissimum eius corpus administrant & sanguinem, salutis æternæ CHRISTIANO populo salutarem cibum ac potum, iis solis notum, qui gustarunt, Vt enim *collum* capiti proximum est atque coniunctum; sic veri ministri Dei sacratissimo corpori ac sanguini IESV CHRISTI sanctissimè ac proximè adhęrent, suntque ipsius collum maximè eburneum, quoties prima conscientia, & sincera animæ charitate diuina ipsa mysteria immaculatè celebrant atque contrectant. quemadmodum supra *pixis eburnea* dicebantur, qui sordes animi nullas admittunt, sed honestissima vita ac moribus diuinissimis sacramentis immaculatissimè ministrant] sic ille. *Philo.*

TROPOLOGIA.

§. 3. PER *collum* (ait idem) puriſſimorum mandatorum Dei nitidam ac mundam obſeruationem, integramq; iuſtitiam, & vinculum ſanctiſſimum, ac nexum
„ fidelis animæ & IESV CHRISTI ſignificat.]

Caſſiodorus. „ CASSIODORVS; pulchritudinem quidem, quæ per *candorem eboris* deſi-
„ gnatur, caſtè & ſincerè viuendo; robur verò præſtant, quod ſignificatur per *turrim*; quan-
„ do eandem Eccleſiam contra tentationes Diaboli vel impetus hæreticorum muniunt.]

Tres patres. GRÆCI verò monachi apud Theodoretum ſic contemplantur; vt velint ſignifica-
„ ri per *duo vbera*, Phyſicam & Ethicam doctrinam: his velut lacte animas imperfectas, vt
„ ad perfectionem, quæ in CHRISTO eſt, perueniant, nutriri; vt acutè cernant per con-
„ templationem, & celeriter operentur per actionem; quia nec actio ſine ratione, nec ra-
„ tio ſine actione conducat. Rationis quoque vim, quæ vt *collum* capiti corpus reliquum,
„ ita menti ſenſum connectit, *turris* inſtar per virtutem à rebus carnalibus ad ſpiritales ac
„ cœleſtes extolli; politam eſſe autem & puram inſtar *eboris*, quoniam ab inæqualitate,
„ quæ in exceſſu defectuque virtutis ineſt, & animas inquinat, eſt remotiſſima.]

Guilhelmus. GVILHELMVS abit in eamdem ferè meditationem. In interiore (ait) homine ſen-
„ ſualitas propter infimum officium, quaſi *corpus* eſt; ratio verò ſpeculatiua, propter ſui
„ eminentiam, quaſi *caput*: porro ratio actiua, pro eo quod media inter ſenſualitatem eſt
„ & rationem ſpeculatiuam, quaſi *collum* eſt. Quippe ratio quædam eſt ſpeculatiua, quæ-
„ dam actiua. illa pars rationis quæ intendit ſpeculationi æternorum excellentior eſt, tum
„ pro dignitate officij, tum quia eſt quædam (vt ita dicam) primitia animi: illa verò pars
„ rationis, quæ deriuatur ad diſpoſitionem & diſpenſationem temporalium pro neceſſi-
„ tate huius vitæ, pro eo quod vicinior eſt ſenſualitati, officio ſimul & merito minor eſt.
„ Videtur ergo eſſe quaſi *collum* animæ, id eſt, ſpeculatiuæ virtutis ſenſualitatiſque, quaſi
„ corporis capitiſque confinium. Hæc autem pars rationis eo ipſo quòd foras ad actio-
„ nem egreditur, multimodis tentationibus quaſi oppugnanda exponitur; eo ipſo in-
„ quam, quod iuſta neceſſitate ad diſponenda temporalia exit, in hoc *mare magnum &*
„ *ſpacioſum manibus*, exponit ſe *reptilibus, quorum non eſt numerus*. Neceſſe eſt ergo vt fiat
„ *turris fortitudinis à facie inimici*, ne oppugnata expugnetur: & quidem *turris eburnea*, ex
„ priſcorum patrum exemplis, per imitationem exſtructa. Ebur enim os elephanto-
„ rum eſt, & hi omnes vt Abraham, Moyſes, Dauid, &c. magni quidam, caſti, forteſque
„ elephanti fuerunt.]

Honorius. Denique AVGVSTODVNENSIS ille; *Duo vbera* animæ ſunt ſapientia & ſcientia, qui-
** locus valde corrup. in M.S.* bus lactat inſipientes & inſcios; quæ ſunt *ſicut hinnuli capreæ*, qui ſemper alta * petunt,
„ dum ad alta virtutum ſcandere nituntur; *duo gemelli* ſunt, dum in gemina dilectione
„ cœleſtia petunt. *Hinnulum capreæ* dixit ad diſtinctionem hinnuli ceruorum, qui velo-
„ citer currit, ſed non, vt iſta, alta petit. *Collum* animæ eſt intellectus, qui animam & ſpiritũ
„ iungit, ſicut collum iungit caput & corpus. Eſt ſicut *turris eburnea*, quando intellectus eſt
„ ab hæreſibus inexpugnabilis.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Idem.* SIc ille *in Commentar*, ſed, *in ſigillo*; *Duo vbera* MARIÆ dicit felicia, quia ſuxit ea Dei ſapientia; *capream* eſſe Eccleſiam; *duos hinnulos*, duos fidelium popu-
los ex circumciſione, & ex præputio, qui lac humilitatis & caſtitatis imitan-
„ do ſuxerunt de vberibus B. Virginis. *Collum* etiam eius beatum, quia ſæpè eſt
„ brachiis filij Dei amplexantis circumdatum; & ideo *ſicut turris eburnea*, quia caſtitate
„ contra ſuperbiam firmiter munitum.] Loquitur de caſtitate, cui humilitas eſt vnita,
„ nam aliâs ipſa caſtitas ſuperbiæ patet.

Vidit

Vidit hoc RVPERTVS, ideo pleniùs declarauit his verbis; Et ista laus liberæ opposita est vituperationi ancillæ, imò & ancillarum, quæ ex vna factæ sunt duæ. *Fili hominis* (ait Dominus ad Prophetam Ezechielem) *duæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt, & fornicatæ sunt in Ægypto, in adolescentia sua, fornicatæ sunt ibi, ibi subacta sunt vbera earum, & fracta sunt mammæ pubertatis earum.*[a] Quanta iniuria seruilitatis in illa tali subactione vberum, talique fractura mammarum! Et quantum decus libertatis hic secundùm similitudines istas, videlicet hinnulorum gemellorum capreæ atque turris eburneæ! Ergo tu, ô libera Sunamitis, tu maximè, cuius *duo vbera* sunt gemella; sæculis omnibus inaudita virginitas atque fœcunditas. Tu, inquam, ô dilecta singularis, libera es ab omni iugo peccati, secundùm istas similitudines *hinnulorum capreæ*, & *turris eburneæ*.

Ruperti. / a Ezec. 23. v. 2.

Quid est *collum tuum* vel quale est collum tuum? vtique non extensum, imò amabiliter demissum, & hæc est humilitas tua, fortitudo magna, fortitudo pulcherrima. Verè *sicut turris eburnea*, quæ & aspectu amabilis, & statura sit fortis. Cui fortis? cui amabilis? Deo fortis, Deo amabilis: diabolo autem terribilis & inaccessibilis. Quo modo ipsi Deo fortis? Nimirum sicut ex istis comprobatur exemplis. Quia *si contra Deum fortis fuisti* (ait ipse ad patrem tuum fidelem Iacob) *quanto magis contra homines*[b] *prævalebis*? Ad Moysen autem; *Cerno* inquit; *quod populus iste duræ ceruicis sit: dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos & deleam eos, & faciam te in gentem magnam:*[c] Et non dimisit eum, imò tam diu luctatus est, vt videns Deus, quod eum superare non posset, diceret ei; *Dimisi iuxta verbum tuum.*[d] Quali fortitudine luctabatur iste vel ille? Profectò humilitate: sicut & de isto Psalmista dicit; *Si nō Moyses electus eius stetisset in*[e] *confractione*, (id est, in nimia humilitate) *in conspectu eius.* de illo autem Propheta Oseë cùm dixisset; *In fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, & confortatus est*; confestim fortitudinis eius exprimens modum, subiunxit, *Fleuit & rogauit eum.*[f] Igitur, ô dilecta, *collum tuum*, quod est humilitas tua, *turris eburnea*, id est, fortissima est atque pulcherrima; quam respiciens altissimus dedit tibi *gemellos* istos dulces *hinnulos*, *duo vbera* hæc, virginitatem & fœcunditatem; & ecce habes tria insignia hæc; tertium quippe humilitas tua est.]

b Gen. 32. v. 28. / c Exod. 32. v. 9. / d Num. 14. v. 20 / e Ps. 105 v. 23. / f Osee. 12. v. 4.

GVILHELMVS longè aliter; *Hinnulos gemellos* interpretatur fideles vtriusque sexus, eo quòd vno partu à caprea (nempe Ecclesia) sint effusi, & in accipienda gratia non est distinctio apud Deiparam masculi & feminæ; subdit; His MARIÆ viscera Saluatorem ediderunt, his MARIÆ vbera Saluatorem nutrierunt. Nam sicut magnus ille *Paruulus natus est nobis*, id est, ad salutem nostram, ad vitam nostram: ita etiam nutritus est nobis. Pariebat nobis virgo mater salutem, atque eo ipso pariebat nos ad salutem: sacro lacte suo nutriebat nobis vitam, atque eo ipso nutriebat nos ad vitam. Piis caput nostrum brachiis suspendebat ad vbera sua, & nos ad eadem in illo suspendebat. Nec sibi ille nascebatur, nec pascebatur, sed nobis: atque ideo nos, nos in illo nascebamur, nos in illo pascebamur. *Duo* ergo *vbera* piæ matris, sicut *duo hinnuli gemelli capreæ*. *Estote* (ait ad discipulos Apostolus) *sicut ego, quia ego sicut vos.*[g] hoc est, congruite mihi, sicut ego congruo vobis, per caritatis condescensionem. Sic nimirum dicitur piæ matri, *duo vbera tua sicut duo hinnuli*, hoc est, duo vbera tua duobus congruunt hinnulis. Planè congruunt eis, id est, infirmitati eorum lac propinant dulcedinis, eo ipso quo illum nobis pro tempore nutrierunt, de quo infirmæ animæ per Prophetam dicitur; *Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet.*[h] Verè *duobus hinnulis*, id est, ex vtroque sexu electis *duo* piæ matris *vbera* congruunt, id est, imbecillitatem eorum congruè fouent, & nutriunt, eo ipso quo nobis pro tempore nutritorem omnium nutrierunt.]

Guilhelmus. / g Gal. 4. v. 12. / h Ps. 54 v. 23.

Idem mox concludit; si per *eburneam turrim* exempla sanctorum illorum Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauidis & ceterorum significantur: sanè DEIPARAM verissimè talem vocari; quæ multo sublimiùs ceteris ex ebore illo antiquo turrim fortitudinis cunctis hostibus tremendam exstruxit. Quippe antiquorum virtutes in suis moribus non modò perfectè expressit, verum etiam in eisdem virtutibus superexcellenti gratia modum antiquorum longè excessit, vicitque singulos non tantùm in aliis, sed & in præcipuis eorum: Abraham in obedientia, Moysen in mansuetudine, Dauid in humilitate, &c.]

Hailgrimus. HAILGRIMVS acutè obseruat, in *turri* significari refugium miserorum; in *ebore* præter candorem castitatis & firmitatis constantiam, etiam quod ebur est os elephantis, qui habet inimicitiam naturalem cum dracone: beata virgo autem pugnam habet perpetuam cum serpente antiquo, vt nos ab illo tueatur.

Alanus. ALANVS denique *duo vbera* exponit carnem virginis ab omni concupiscentia mundatam & virginitate decoratam; & animam virtutum deliciis refertam; quæ vocantur *vbera*, quia ex iis CHRISTVS suxit specialiter iucunditatis & dilectionis pabula. *Capream* vult esse CHRISTVM, & huius duos hinnulos esse carnem & animam CHRISTI, quibus cum carne & anima virginis maxima fuerit similitudo.

ANAGOGE.

§. 5. *Philo.* Philo notat per *duo vbera* significari geminam beatitudinem animæ & corporis.

SECT. IV.

SECTIO IV.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 4. „ memb. 2. „ „ Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.	*Oculi tui tanquam stagna in Esebon in portis filiæ multorum.*

LITTERA.

§. I. *Vox Sponsae adultae.* PROPTER Dialogismum separaui huius commatis membrum primum à secundo. Ceterum hæc comparatio, & sequentes non indecoræ videbuntur scienti sponsum, qui rusticanam & pastoritiam degebat vitam, ex ipsis agris Iudææ, solere, quæ ipsi pulcherrima, amœnissima, & visu dignissima visa, seligere, & earum similitudine dotes sponsæ in maius efferre; quas vt maximas indicet, ingentium rerum vtitur comparatione. Non vt magnitudinem quantitatis comparet (non ita desipiebat) sed magnificentiæ & pulchritudinis, vtilitatísque præstantiam; quasi diceret, nihil vtilius, nihil pulchrius, nihil magnificentius esse.

Quod ad hunc quidem locum spectat, sicut Hebræis nomen idem est fonti & oculo, sic etiam natura (cuius ductum in nominibus imponendis Hebræi sequuntur) iisdem multa voluit esse communia. fontium, stagnorum seu lacuum piscinarumque (pro iisdem nunc sumo) laus est, si liquido humore abundent, si pelluceant, si speculorum more reddant imaginem intuentis: in oculis primæ laudi respondet copiosus humor aqueus, secundæ vitreus, tertiæ cristallinus, in his tribus tres illas dotes licet reperire. nam & oculi copiosè humidi sunt, & visionem transmittunt, & imaginem repræsentant. Piscinis præterea illud cum hoc cristallino humore commune est, vt cùm eius origo latenter subtus scaturiat, extima tamen superficies foris serena, stabilis, & quieta perseueret. Lectissimis ergo piscinis oculos comparat, tum propter eorum speciem; quæ tribus illis humoribus aptè temperatis, nitida, pellucida, &, speculari more, fidelis in pupula repræsentatrix imaginum est: tum vt quietis & serenitatis nomine oculos commendet: nam stabilitas ista lumen & splendorem adauget, & indicium est internæ grauitatis, simplicitatis & constantiæ; sicut crebra nictatio palpebrarum, & velox orbium huc illuc motitatio, vel organi malè affecti, vel animi leuis, timidi, fallacis, nota reputatur. Vnde parùm concinnè hoc loco Paraphrastes quidam, qui sponsam

ſam à crebris oculorum nictibus laudauit. *Portæ* meminit tum propter loci ſitum, tum vt doceat oculos animæ ianuam eſſe; & illos quoque amplos & decenter apertos fuiſſe; quos bouinos veteres vocabant, & Homerus ſorori ac coniugi Iouis attribuit.

Piscinæ] ſic Symm. κολυμβῆθραι. D. Ambroſ. vertit; *ſtagna*, nempe viua & piſcoſiſſima.

Hesebon] falſi fuere Aqu. & Abenezra putantes non eſſe nomen proprium, & cogitationes vel numeros ſignificare. Malè quoque Iarrius & Ioſeph Cæcus, qui Ieroſolymam ſunt interpretati, eo quòd hæc vrbs populoſiſſima. In quorum errorem incidit auctor quidam recentior, & eo grauiorem, quia putauit hæc ad probaticam piſcinam referenda quæ Ieroſolymis erat; & coniectura luxurians anagrammatiſmum hîc latere inter Iebvse (quod nomen ait Hieroſolymæ fuiſſe) & Hesebv. Vide quid ſit coniecturæ audaciam cum Hebræi ſermonis imperitia iungere? Hieruſalem non fuit dicta Iebvse יבסה: ſed Iebvs, יבס vel יבוס. Altera vrbs non fuit dicta Hesebv, חשבו, ſed Hesebon חשבון; per *Heth* & *Scin*, cum in Iebvs ſit *Samech*, & deſint *Heth* ac *Nun*. poſtea *Eſebon* vocata fuit. Esbvs teſte Euſebio; & Ptolomæo dicitur Esbutha, ſed hæc nomina diu cœpere poſt Salomonem. Oppidum fuit in confinio Gadditarum & Rubenitarum, vnde videtur aliquando his, aliquando illis tribui; Rubenitarum tamen ſortis, *Num. 32. v. 37.* fuit [a] Seon Regis Amorrhæorum metropolis. Aquis locum copioſum fuiſſe ſatis locuples teſtis eſt hoc loco ſacra ſcriptura; & inde ortus, ſatis grandis fluuius verſus Iazir labitur, tandem verò in Iordanem illabitur; alius ab Arnone. Erat vrbs in edito loco, vt & ceteræ fermè veterum vrbes, & ideo fontes & putei vt plurimum extra vrbes erant. [b]

Ioſu. 18. v. 27. Iud. 19. v. 11.

a *Num. 21. v. 26. Ioſu. 9. v. 10. & c. 13. & 21.*

b *Iud. 7. v. 7. & 1. Reg. 9. v. 11.*

Quare quod ſequitur Qvæ svnt in porta] interpretor ad portam. Crediderim loqui non de Ieroſolymæ porta eodem nomine, vt quidam coniicit; ſed de porta Heſebonis, quæ dicta fuerit porta Rabbath, idque duabus de cauſſis, primò quia hæc porta tendebat versùs Philadelphiam, quæ à Græcis olim Areopolis, ab Hebræis dicta Ar, Aroër, & Rabbath Moab; quod nomen à populi multitudine videtur oppido inditum; & hinc porta Heſebonis, qua exibant, qui verſus Rabbath, vel Rabbam profecturi, vocata porta Rabbath, vel Rabbim. Sicut hodie dicitur porta Bruxellenſis, qua Bruxellam iter. Altera ratio quia cùm ad has celebres piſcinas frequens incolarum & aduenarum concurſus eſſet, fiebat, vt porta, quæ vicinior piſcinis, plena ſemper foret hominibus vltro citroque commeantibus: accedebat quòd olim propè portas erat forum rerum vænalium, & iudicia ibi exercebantur, [c] conciones quoque habebantur. [d] aptiſſimum itaque portæ nomen, & quidem vrbis præcipuæ fuit, *Batrabbim*, quod ſignificat filiam multitudinis ſeu multorum; vt vertere noſter, LXX. & Symm. & expoſuit Iarrhius. Notandus autem idiotiſmus, *porta filiæ multitudinis*, pro; porta multorum ſeu multitudinis, ſeu porta populoſa, vt benè VVilleramus. Sæpenumerò enim Hebræi *filiorum* nomen addunt dumtaxat ornatûs cauſa, vt apud Prophetas, *porta filiorum populi*, [e] pro porta populi; & *via filiæ populi* [f] pro via quæ populo frequens, & alia huiuſmodi paſſim occurrentia. [g]

c *Gen. 23. v. 10. & 18. Deut. 21. v. 19. Ruth. 4. v. 1.*

d *Prouerb. 8. v. 2. Ierem. 17. v. 19. Amos 5. v. 10.*

e *Ierem. d. v. 19. & Thren. 2. v. 12. & cap. 4. v. 1.*

f *Ierem. 4. v. 11.*

g *Leuit. 20. v. 17. Num. 12. v. 5. Iudic. 14. v. 16. 2. Paral. 35. v. 7. Eſa. 22. v. 4.*

Cum adhuc nouella ſit hæc ſponſa, vel neceſſe eſt hæc referas ad virtutes animi, conſcientiæ puritatem, & intentionis ſinceritatem, & bonarum cogitationum abundantiam (*ſic D. Ambroſ.* [h] *& Theodoret. hîc*) ſimplicitatem quoque, lumen, ac ſinceritatem intellectus; quæ dona teneris reliquiis iam ſponſus erat largitus. Eoque melior hæc interpretatio videtur, quod etymologiam Eſebonis Philo tradiderit ſignificare rectas ſincerasque cogitationes. Sanè notum eſt oculi nomine puram intentionem à Christo Domino ſignificatam. [i] *Piſcinæ* quoque hæ ſitæ dicuntur propè portam, hoc eſt, eundem Saluatorem noſtrum, qui ſe *ouium* [k] *oſtium* eſſe profitetur; & verè eſt oſtium multitudinis; per quod ingredi debent, quotquot regni cœlorum incolæ ſunt futuri.

§. 2. Mens verborum.

h *Serm. 16. in Pſ. 118.*

Philo.

i *Matt. 6. v. 27.*

k *Ioan. 10. v. 7.*

Iuſtus.

Ivstvs, per *portam* Christvm intellexit, ſed per *piſcinas* Doctores, qui conſtituti ſunt in porta, Christoqve, ſicut aquæ irriguæ ad erudiendos populos; & dici *piſcinas*, quia Spiritûs ſancti impleti ſunt ſcientia: de quibus myſticè capiendum illud noſtri Salomonis; *Exſtruxi mihi piſcinas aquarum, vt irrigarem ſiluas* [l] *lignorum*

l *Eccl. 2. v. 6.*

 germinan-

germinantium] Quam interpretationem plerique Patres ſequuntur, & vt vera ſit, neceſſe eſt intelligas de Doctoribus ſaltem adultæ ſponſæ, qui magiſtri quoque nouæ; vel de illis quos iunior ſponſa poſt erat productura. VVILLERAMVS; *VVilleramus.*

Doctores veri piſcinis aßimilandi,
In foribus portæ quæ ſunt vrbis populoſæ,
Sic bona proſpiciunt his quos baptiſmate tingunt
Vt mentes oculi; dantes quoque pocula verbi,
Zona mœroris permittunt gaudia cinctis,
Vt præſens gemitus det veri gaudia riſus.
Ante fores vrbis piſcinis eſt locus iſtis:
Nec patet ad vitam veniendi copia cuiquam,
Ni per Doctores lauet in baptiſmate ſordes,
Atque ſalutarem verbi bibat inde liquorem.
Vrbi Catholicæ ſtat nomen filia turbæ,
Vtpote cui ciues numeroſa frequentia plures
Addere non ceſſat, dum mundi clauſula reſtat.

Vbi *Eſebon* interpretatur zonam mœroris, Caſſiodorum ſecutus, qui exponit cingulum doloris.

Honorius. HONORIVS; ſeptimus ordo eſt Prælatorum, qui per *oculos* notificatur, de quo ſequitur; *Oculi tui &c. Heſebon* eſt ciuitas, vnā tantùm habens portam; in qua eſt fons viuus, qui efficit multas piſcinas, in quibus ingredientes vrbem abluunt ſe & quæ abluenda ſunt eis, & nemo poteſt ingredi ciuitatem, niſi per eas. *Heſebon* dicitur cingulum mœroris, & intelligitur Eccleſia, quæ ad ſe venientes cingit mœrore pœnitentiæ; qui etiam non poſſunt intrare per eam, niſi per portam fidei & per fontem baptiſmatis, qui licet multa loca repleat, tamen vnus baptiſmus eſt. *Oculi* Synagogæ ſunt *piſcinæ in Eſebon*, id eſt, prouiſores eius presbyteri, ſunt ſicut prælati Eccleſiæ; qui ſunt pleni fluentis doctrinæ, & qui infideles prædicando ducunt per portam fidei, & per fontem baptiſmatis in Eccleſiam, in qua eſt mœror pœnitentiæ, & potant eos aquis ſapientiæ, quæ piſcinæ ſunt *in porta filiæ multitudinis*, id eſt, in introitu Synagogæ ad CHRISTVM, quæ eſt filia multitudinis gentium, quia multiplicitas gentium generabit Synagogam per Euangelium quaſi filiam, & piſcinis ſacræ intelligentiæ copioſè perfundet eam.]

Guilhelmus. GVILHELMVS, *Eſebon* dicit eſſe ſanctam Eccleſiam, quæ dum in ſe lætitiæ ſæcularis fluxum reſtringit, pieque recogitat illud *ſapientis cor vbi triſtitia eſt, cor autem ſtultorum vbi lætitia eſt*; præcingit ſe quodammodo cingulo mœroris. Dici verò *filiam multitudinis*, quia ſcriptum eſt, *multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna.* dici *portam*, quia per fidem in Eccleſiam intratur: & fidem non habentes teſte Apoſtolo *foris* ſunt. In hac porta ſunt *piſcinæ* copiæ ſpiritualium gratiarum. Nam *vbi olim abundauit peccatum, ſuperabundat & gratia.* olim ibi regnauit Rex Amorræorum Seon, id eſt Diabolus caput omnium impiorum, & tunc erant ciſternæ aquarum turbidarum & nimis exitialium: ſed vrbe Eſebon à viris Iſraël capta, & tranſlata de poteſtate tenebrarum in regnum lucis, regnante iam in ea Rege gloriæ, *porta* eius eſt fides, & in hac porta exhauſtis illis ciſternis, piſcinæ ſcaturiunt aquarum viuarum & pellucidarum. quia in fide per dilectionem operante omnis efficacia eſt ſpiritualium gratiarum. *Piſcinæ* hæ potum nobis præſtant ad reſtinguendam ſitim malorum deſideriorum; & lauacrum ad diluendas ſordes peccatorum.]

Eccleſ. 7.& 5. *Act. 4.& 32.* *2. Cor. 5. 12.* *Rom. 5. 20.*

TROPOLOGIA.

§. 3. *Honorius.* OCVLI animæ ſunt intentio & ratio, quibus videt virtutes & vitia; quæ ſunt *vt piſcinæ in Heſebon*, ſcilicet aquis cogitationum plenæ, ſemper cingulo mœroris (quod Heſebon ſonat) circumdatæ. Semper enim mœret anima dum intendit inferni ſupplicia & cœleſtis regni gaudia. Et hæ piſcinæ ſunt *in porta filiæ multitudinis*, quia omnes homines exeunt per eam] ſic HONORIVS, cui & de etymo,

etymo, & de ceteris consentit D. Gregorius; ad fletum quoque, ob nouissimorum cogitationem, refert D. Ambrosius *d. serm. 16. in prin.* alludens ad Aqu. versionem. *Gregorius. Ambrosius.*

Longè aliter exponunt TRES PATRES, & aliam significationem proponunt, his verbis; Animæ tuæ potentiæ speculatiuæ *tanquam piscinæ*, aquas quæ in se influunt colligentes in diuinæ vbertatis (id enim significat *Essebon*) per virtutem incremento, sensuum opera; per quos, quasi per *portam* quandam in animam intellectiuam cognitio rerum ingreditur; ex varia rerum natura colligunt cognitionem, quæ ex contemplatione comparatur.] *Tres patres.*

PHILO adhuc aliter; vbi conscientiæ puritas (inquit) illic est & cogitationum rectitudo ac probitas. *Esebon* enim puræ ac rectæ cogitationes interpretantur. Nam quod corde videmus id interna luce mentis intuemur. Lumen enim cordis animæ sunt *oculi*; qui quidem non solùm visibilia & peritura, sed & intellectibilia ac sempiterna longè prospiciunt atque diiudicant. Hi *stagnorum* vice benè beateque multiplicantur in anima collectione virtutum; ex hisq; cogitationes animæ ex rectis sensibus scripturæ sacræ, & ex vera Dei scientia confirmatæ, ad propriam communemq; salutem complentur atque redundant, ob id stagnis assimilatæ, quod è sacrarum litterarum fluentis ac cognitione rerum diuinarum humanarumq; instructi, & rerum gerendarum honestate benè culti animi, dilatantur ac exuberant. *In portis verò filiæ* idcirco dicitur, quòd ex multis Ecclesiis atq; populis vna sancta & immaculata CHRISTI sponsa coadunata est atque coniuncta iisdem sacramentis IESV CHRISTI; quæ veræ atq; rectæ ianuæ nostræ salutis sunt, & tutæ ad cœlestis vrbis ingressum.] *Philo.*

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

HIs *piscinis* (ait GVILHELMVS) assimilantur oculi piæ matris. nam plena erat oculis, & vtique multò plenior quàm quodlibet illorũ quatuor animalium de quibus scriptum est, *quod in circuitu & intus plena sunt oculis.* [a] Plena inquã erat oculis prouidentiæ sine intermissione, *prouidendo bona, non tantùm corã Deo, sed corã hominibus omnibus.* Planè hos oculos eius nullus vnquam vel tenuis carnalis illecebræ puluis fuscauit: nullus vel modicus æmulationis siue iracũdiæ motus turbauit; sed ad instar aquæ viuæ puri semper atq; perlucidi fuere. quia nihil in se turbulentũ siue puluerulentùm habebant, sed quandam aquæ viuæ, id est, cœlestis gratiæ similitudinem exprimebant.] §. 4. *Guilhelmus* a *Ezech. 1. & 18.*

RVPERTVS autem; in quo *oculi tui* sunt *piscinæ*? nimirum in eo, quòd non deficiunt eis aquæ, & tu maximè præ cunctis mortalibus semper compuncta corde, dicere potes; *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* [b] propterea dixi *sicut piscina in Esebon*, id est, in maxima compunctione. *Esebon* quippe interpretatur cingulum mœroris, vnde & congruè nomen hoc significat magnitudinem compunctionis.] *Rupertus.* b *Psal. 41. v. 4.*

Obseruatè & scitè ALANVS in hæc verba; *oculi* virginis dicuntur, vita contemplatiua & actiua; in actiua videt quid agendum, in contemplatiua quid diligendum. Comparantur istæ *piscinis*, quia virginem spirituali refectione satiant, & à macula peccati liberant. Hæ sunt *in Hesebon*, id est, in cingulo mœroris. Virgo enim quantùm ad actiuam vitam vallatur cingulo mœroris, pro diuturnitate laboris & miseriæ; & quantùm ad cõtemplatiuam, pro dilatione patriæ. Quæ *piscinæ* sunt in Ecclesia, hoc est, *in porta filiæ multitudinis.* nam sancta Ecclesia dicitur multitudinis filia, quia numerositatem gentiũ quotidie colligit. *Porta* est fides vel lauacrum baptismi, per quod patet aditus in Ecclesiam Dei. In porta ergo filiæ multitudinis sunt istæ piscinæ: quia per fidem Ecclesiæ comparantur prædictæ vitæ.] *Alanus.*

HONORIVS hoc loco incuria librarij mutilus est, ideo adscripsi asteriscum. verba sunt; *Oculi tui* beati, quia viderunt quæ Reges & Prophetæ non meruerunt videre: vel, *oculi* virginis sunt, eius doctrinæ verba, hoc est, **. *filiæ multitudinis* quia multitudo fidelium per eam intrabit in regnum cœlorum.] tantum ille. *Honorius.*

HAILGRIMVS Cardinal. hîc animam peccatricem ad medelam Deiparæ adducit, *Hailgrinus.*

Filiam

Filiam multitudinis ait dici, non tantum vnius patris, animam peccatoris, quæ non est
" CHRISTI filia, sed tot dæmonum, quot vitijs est polluta. *Porta* huius filiæ, est porta o-
" culorum, per quam frequenter intrant, quæ animam deprædantur, iuxta Ieremiam
a Thren. 3. v. 52. " [a]Verùm cùm hæc anima pœnitet, tum in porta nascuntur *piscinæ*, id est, copia lacryma-
" rum: *in Esebon*, cingulo mæroris. nam mæror pœnitentiæ cingit hominem, & restringit
" peccatorum saniem, sicut ruta cingit vulneratum, & restringit sanguinis fluxum. huius
b Isai. 1. v. 6. cinguli defectum deplorat Esaias, [b] *non est malagma apponere, neq; alligaturas, neq; oleum*,
" commendatur ergo B. virgo à gratia lacrymarum, quod sic abundauerint oculi eius in
" lacrymis deuotionis & amoris, sicut abundant lacrymæ pœnitentiæ in oculis peccato-
" ris] ô fœlicior Axa, suspirans in asina casta corporis tui! ad hanc enim figuram possu-
" mus traducere, quæ ad animam Rupertus.

ANAGOGE.

§. 5. Rupertus. PER Deiparam facilis est adscensus in cœlum, animæ illam imitanti; quæ idcirco SCALA CÆLI nuncupatur. Egerat de pia matre RVPERTVS & confestim per hanc scalam sic ascendit: Quæ sunt, inquit, *in porta filia multitudinis*, id est, in prima portione terræ promissionis. *Esebon* quippe ciuitas fuit Regis Amorræi Seon. & ipsa data est filiis Ruben in possessionem trans Iordanem. *Filij autem* c Num. 32. v. 1. *Ruben* (ait [c] scriptura) *& Gad venerunt ad Moysen & Eleazar Sacerdotem, & petierunt terram illam, præcepitque Moyses Eleazaro & Iosue filio Nun, & principibus familiarum dicens: si transierint filij Gad & filij Ruben vobiscum Iordanem omnes armati ad bellum, date eis terram Galaad in possessionem.* Rectè ergo dicitur, quæ sunt *in porta filiæ multitudinis*, quia prima fuit possessio gentis, quæ in Ægypto multiplicata ingrediebatur terram promissionis. Hoc ad mysterium valdè pertinuit, scilicet *piscinas* taliter designare, *quæ sunt in porta multitudinis*. Sunt enim prima experimenta supernæ dulcedinis beatæ possessionis ita vt iam veraciter dici possint *terra promissionis*, secundùm magnum sacramentum scripturæ dicentis; *cumq; cœpisset eam* (videlicet Cariatsepher, quod interpretatur ciuitas litterarum) *Othoniel filius Cenez, frater Caleph minor, dedit ei Caleph Axam filiam suam coniugem, quam pergentem in itinere monuit vir suus, vt peteret à patre suo agrum. Quæ cùm suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleph; Quid habes? at illa respondit: Da mihi benedictionem. quia terram arentem dedisti mihi, da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleph irriguum superius, & irriguum inferius.* [d] Secundum facti huius similitudinem irriguum superius accipit anima, cùm se in d Iosu. 15 & Iud. 1 lacrymis cœlestis regni desiderio affligit: irriguum verò inferiùs accipit, cùm inferni supplicia flendo pertimescit.

" Igitur in his verbis, *oculi tui, &c.* sensus mysticus est, ac si diceret; oculi tui præ amore vel desiderio dilecti quo langues, & compungeris, fluunt lacrymis, & istæ lacrymę *piscinæ sunt in Esebon*, id est, aquæ manantes cingulo mœroris: ista compunctio, terra est irrigua aquis. principium quoddam æternæ dulcedinis & hæreditatis: sicut illa Esebon & terra trans Iordanem, prima fuit possessio terrę promissionis illi *filiæ multitudinis*, scilicet plebi Israëliticæ; cuius multitudine non pauciores sunt, qui ascenderunt, vel ascendunt, vt repromissionem accipiant æternæ hæreditatis.] ita Rupertus, cui adde, eos ex regno Seon (Diaboli) transire in regnum IESV CHRISTI ab æterno præparatum, &c.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.	*Naris tua sicut turris Libani prospiciens faciem Damasci.*

"Vers. 4. "memb. 3.

LITTERA.

COMPARATIO nonnulla quidem sumitur à forma, quod decenter erectus esset *nasus*, & planus, & vndique æqualis; non verrucosus, aut simus, aut obtortus: potissima tamen accipitur ab officio & vtilitate. Veterum turres à fastigio in mœniana quædam sensim exporrigebantur, quæ leuiter prominebant deorsùm foraminibus suis instructa, vnde lapidibus & aliis telis, hostium ascensio & impressio impediretur. *Nasum* ergo, decus faciei, indicat talem esse, qui pulchritudini oris addat maiestatis non parùm: adeò vt quantùm illa adspicientes in amorem allicit, tantùm hæc lasciuos intuitus & conatus cohibeat, repellatque. Competentis magnitudinis *nasus* signum est probi odoratus. nam hoc membrum, odores malos à bonis discernens, hominem monet quæ aspernari, & quænam ori admouere oporteat. Est etiam Symbolum multi spiritûs, & animi magna atque ardua voluentis, iuxta Maronianam illam equi generosi descriptionem, qui §. 1. VOX EIVSDEM SPONSAE.

Collectumq́. premens voluit sub naribus ignem. "

Ideo *nasum* dicit *similem turri, quæ in Libano fundata*, hoc est, (iuxta Aponium) in domo saltus Libani; [a] vel quod magis suspicor, alteri cuidam speculatoriæ & bellicæ, vnde Damascus cernebatur: ex qua speculatores cunctos Syrorum conatus atque insidias quasi subodorabantur, atque ita quid facto foret opus [b] significabant: vel si mauis simpliciùs, quæ situ Damascenam vrbem versùs spectabat, vt indicat versio LXX.

a 3. Reg. 7.

b *Hoc tenent tres Patres apud Theodor. & Honor.*

PHILO; *Libanus* dealbatio; *Damascus* sanguinem bibens vel potus sanguinum] melius diceret, Ruber saccus.

Quidam hæc ordini certo in Ecclesia tribuunt, quorum sententiam postea proponam. malo, vt donum ipsi Ecclesiæ nouellæ à sponso donatum, accipere. significat enim *Nasus* iudicij præstantiam, prudentiam, & discretionē spirituū (*sic Theod. Cassiod. VViller.*) & vim discernendi virtutes à vitiis quibusdam fallacibus (*sic Philo & Tres Patres, hic, & Gregor. lib. 31. Moral. cap. 30.*) simul etiam rerum terrenarum despicientiam & magnanimitatem, quæ per fidem fundamenta iecit *in Libano*, (qui est CHRISTVS teste Honorio) & ex hac turri contemplatur conatus *Damasci* (hoc est, sanguinei sacci) nempe eius qui homicida fuit abinitio, & animarum necem semper sitit Diabolus (*sic Greg. Cassiod. Honor. VViller.*) carnis quoq; insidias subodoratur, quæ sanguine, hoc est, peccato, nequit satiari, & ex ADAMA seu rubro limo fuit formata, vel (quod magis placet) reiicit & discutit molimina idololatrarū & Antichristi partiariorum; quod indicat Theodoretus. Huiusmodi fides in CHRISTO fundata, & ideo zelus prudentia temperatus in Ecclesiæ huius nouellæ facie relucens indicatur, omnia lasciuiæ & impudentiæ seductorum iacula facilè auersuræ, & à se amoliturae. De prælatis Ecclesiæ nonnulli accipiunt; qui hoc nomē mereantur; quorū munus est, velut in specula excubare, & intentio esse debet conari, vt Ecclesia (hoc est, Ierusalem) Damascum vsq; protendatur, iuxta vaticinium Zachariæ. [c] §. 2. MENS VERBORVM.

Copiosiùs hunc sensum PHILO ceteris dilatauit, in hanc sententiam: *Nasus* sponsæ acutissimi sensus iudicium salutare, & bonorum atque malorum discrimen tropicè indicat. per *nasum* enim fœtulenta atque corrupta à benè olentibus sincerisq; discernimus, & odores omnes, & rerum mixtarū halitus dignoscuntur. Quæ cuncta ad pastores animarum pertinent, & eos omnes, qui ceteris regendis & gubernandis præficiuntur: ne sint immanes ac sæui sanguinem subditorum appetentes; ne auctoritate abutantur, & in illud Ezechielis incidant; *sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.* [d] Sunt enim

c c. 9. v. 1. *Philo.*

d *Ezec. 34. v. 4.*

„ enim permulti nomine, sed valdè quàm pauci re pastores: qui cùm ipsi malè viuant & „ turpiter agant, simulantes bonos mores & probitatem, à nemine reprehendi volunt: „ sed, cùm arguuntur, excandescunt ac fulminant; iidemque audaces facti & insolentes „ subditis imperant vt taceant, minantur vt sileant, & ni ilicò paruerint, vincula & carce- „ rem intentant & mortem. Væ pastoribus huiusmodi, si hoc nomine digni sunt, qui se- „ metipsos ad gehennam miserrimè pascunt, & oues crudeliter lacerant ac mactant. At „ qui veri pastores sunt à Domino electi, mites sunt & perhumani, misericordiaq; & pie- „ tate ornati, constantia quadam & grauitate condita, edocti ab eo qui dixit; *Discite à me,* Matth.11.℣.29. *quia mitis sum, & humilis corde.* Hæc duo signa certissima sunt Spiritus sancti; iusta man- „ suetudo animi in proximum, & vera cordis humilitas in Deum. Debent ergo pastores „ omnes atque rectores, misericordes esse atque benigni cum grauitate quadam constan- „ tiaque referti & temperati. Ob id enim in Leuitico, tanquam minùs idonei respuuntur „ à Sacerdotio, *qui paruo vel grandi, vel torto naso* fuerint: [a] quod illa iudicandi atque cen- a Leu.21.℣.18. sendi temperantia careant & virtute, quam discretionem appellant; quæ quidem guber- „ natoribus maxima virtus est maximè necessaria. Deinde addit esse qui per nasum sponsæ „ B. Paulum Apostolum significari velint; & egregiè illi accommodat. Lege, pro conuer- „ sionis B. Pauli festo.

Honorius. HONORIVS autem; octauus (ait) est ordo discretorum, qui per *nasum* in- „ nuitur. Rex sapientissimus fecit in Libano delectationis gratia turrim altissi- „ mam, de qua prospiceret contra Damascum, quæ est metropolis Syriæ, cuius ha- „ bitatores impugnabant hanc turrim. Ibi etiam (vt fertur) Abel occisus est, & id- „ eo dicitur sanguinem bibens, vel sitiens, quia ibi imprimis terra aperuit os suum, & bi- „ bit humanum sanguinem. *Libanus* dicitur candidatio, & significat CHRISTVM, qui in se „ credentes facit candidos in baptismate, siue in virtutibus. *Turris* in hoc monte posita „ est Ecclesia Doctoribus & Scripturis munita; *contra Damascum*, id est, Diabolum huma- „ num sanguinem sitientem, respicit, vt eius insidias præuideat, & suos ciues per cautelam „ muniat. *Nasus* Synagogæ est *sicut turris Libani*, id est, discreti in ea sunt sicut sapientes „ Ecclesiæ CHRISTI; qui sicut nasus odores & fœtores discernit, ita veros à falsis Christi- „ anis secernunt, & qui sunt firmi, & muniti contra insidias Diaboli, & vigilanti cordis in- „ tuitu *contra Damascum*, id est, Diabolum *respiciunt*, vt hostes ab eo immissos, id est, vitia „ declinent.]

D. Gregorius. D. GREGORIVS accipit de prædicatoribus: In naso (inquit) odoris discretio ha- „ betur. Per *nasum* ergo discretio prædicatorum designatur: quia per eos nobis virtutum „ odores, & vitiorum fœtores demonstrantur. Sed *nasus sicut turris Libani* existit: quia „ dum semel peccatores aqua baptismatis lauantur, & quotidianis lacrymis à peccatis, „ quæ contra Deum commiserunt, dealbantur, digni fiunt, vt ad altiora magis ac magis „ per fortitudinem erigantur. Sed turris *contra Damascum respicit*, quia peccatoribus sem- „ per quilibet prædicator contradicit. *Damascus* quippe sanguinem interpretatur, & pec- b Esai.1.℣.15. „ catrici genti dicitur; *Manus tuæ plenæ sunt sanguine.* [b]]

Theodoretus. Sed his omnibus antiquior fusiùs de *Damasco* disserit THEODORETVS, simul Esaiæ „ vaticinium cum isto coniungens, verba sunt: Iudææ *nasus*, propter inobedientiam & „ audaciam effrenatam, circulum tanquam frenum accepit, vt taurus cornu petens, legis c Ose.4.℣.16. minas. Nam *Israël vt vacca lasciuiens* [c] declinauit. At sponsæ *nasus* est *sicut turris, &c.* cel- d Cant.1.℣.4. „ sus enim est ac sublimis, & cœlestem suscipit odoris suauitatem, sponsique vngentum e 2. Cor.11.℣.14. percipiens clamat; *Post te in odorem vnguentorum tuorum* [d] *curremus. Turris*, inquam, *in Li-* „ *bano* sita quæ *respicit Damasci faciem*. Nam quia Diabolus, vt asserit B. Paulus, [e] *in Ange-* „ *lum lucis transfiguratur*, vnguentique spiritalis speciem sumit, necessariò sponsæ *nasus* ere- „ ctus ac vigilans respicit faciem Damasci, ne decepta verum vnguentum omittens, fallax „ & adulterinum sequatur. *Damascum* autem pro gentilibus & impietate, quæ eo tempo- „ re vigebat, frequenter ponit scriptura. Vt cùm B. Esaias ea quæ ad Domini ortum perti- f c.8.℣.1. nent [f] prænunciaret, atque ex Spiritus sancti persona dixisset; *Accessi ad Prophetissam*, id „ est, ad virginem, *& concepit, & peperit filium*: subiicit dicens, *Et dixit Dominus ad me: voca* „ *nomen eius, celeriter spolia detrahe, velociter prædare. Quia antequam sciat puer vocare pa-* „ *trem aut matrem, auferet fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ, coram Rege Assyriorum.* Ad-

huc

huc scilicet puer existens *Regem Assyriorum*, id est, Diabolum, profligabit. *Auferet* autem *Damasci fortitudinem*, hoc est, idololatriæ robur euertet, & ipse captiuis sub Diaboli potestate constitutis potietur. *Auferet* etiam *spolia Samariæ*, id est, Iudæos gentilesque liberans, & ab erroribus abducens, deuicto tyranno, in suam rediget potestatem. Meritò igitur ad sponsam ait; *Nasus tuus, &c.* Prospicis enim, ne Diabolus specie rerum diuinarum te decipiat, & pro veritate mendacium obtrudat.] Hactenus ille.

TROPOLOGIA.

TRES apud eundem Patres, *Nasum* interpretantur animæ datam vim discernendi ea, quæ suggerunt *boni angeli in ministerium missi propter eos qui salutis hæreditatem consequentur*, ab iis, quæ à nequitiæ spiritibus suggeruntur; quæ *velut turris* illa *Libani* spirituum immundorum impetus & insidias respicit & discernit, ipsorumque dolos menti Deum, quoad licet, intuenti denunciat, eam ab eorum fraudibus & iniuriis integram conseruans. §. 3. *Tres Patres.*

HONORIVS autem; *Nasus* animæ est discretio inter virtutes & vitia, & hic est *vt turris Libani*, quia nulla hypocrisi falli potest, per virtutem CHRISTI: & hæc *respicit contra Damascum*, quia semper est prouida contra Diabolum, vt eius fœtorem effugiat, & CHRISTI odorem teneat.] *Honorius.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

IDEM *in Sigillo*; *Nasus tuus* beatus, qui odorem æternæ vitæ CHRISTVM est odoratus. vel *nasus* eius fuit prænoscentia, qua per spiritum sensit dicta Prophetarum in se complenda; *Turris Libani*, id est, munimen fuit CHRISTI; *quæ respicit contra Damascum*; beatum, quia toties te inclinasti ad filium Dei osculandum.] sic ille, frigidè. §. 4. *Idem.*

Compensabit ardore suo GVILHELMVS, qui scribit in hunc modum; Clementia piæ matris, qua se propitiam petentibus exhibet, insigniter commendatur. *Nasi* quippe officio hauriuntur odores, quid autem preces piorum, nisi odores quosdam suauissimos dixerim? Vnde Ioannes in Apocal. cùm dixisset, *Viginti quatuor seniores habere phialas aureas plenas odoramentorum*, consequenter odoramenta exposuit; *quæ sunt* (inquit) *preces sanctorum.*[a] *Nasus* itaque piæ matris præclara illa cunctisque notissima est eius clementia; qua nimirum odores bonos attrahere, id est, pias ad se clementium preces hilariter solet admittere, atq; effectui mancipandas filio præsentare. *Guilhelmus.* [a] *Apocal. 5 & 8.*

Per *Libanum*, qui candor siue candidatio interpretatur, Ecclesia in sanguine agni sponsi proprij candidata signatur. Quippe agnus ad hoc occidi dignatus est, vt *in sanguine suo exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam siue rugam*. Porro quia *Diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret*, candidatis suis fabricauit *turrim fortitudinis à facie inimici*, turrim fiduciæ *contra faciem Damasci*, id est, propriæ matris clementiam, illis ad magnum certumque munimen attribuit. Hæc est ergo *turris Libani* fortis, munitio candidatorum, *ne quando dicat inimicus præualui aduersus* eos, & denigraui nitorem eorum. Et turris ista non respicit Damascum, sed *respicit contra Damascum*. Respicit enim * piè, quos respicit muniendos: porro pro his quos piè respicit, toruo & terribili oculo respicit contra Damascum; vt arceatur ab his, quos illa tuendos suscepit. Sanè *Damascus* interpretatur sanguinis potus, vel sanguinis osculum. Vtrumque autem Diabolo conuenit. Ipse ergo est Damascus contra quem præclara illa turris Libani respicit. Vtraque inquam huius nominis interpretatio Diabolo congruit, quia & sanguinem potat & sanguinem osculatur. nempe ipse est *sanguisuga*. de qua Salomon inquit; *Sanguisugæ duæ sunt filiæ dicentes, affer, affer.*[b] sanguinem iugiter sitit, sanguinem insatiabiliter sugit, & non nisi sanguine pascitur, qui solis hominum mortibus delectatur. mortes hominum summas delicias reputat; atque ideo perniciem * *Sic corr.* [b] *Prou. 30. & 15.*

" hominibus machinari non cessat: ad aliud non vacat, ad aliud non intendit, totas in " hoc artium suarum vires expendit; duabus maximè filiabus suis sibi iugiter cooperan- " tibus, superbia atque luxuria; quarum vtraque dicit, *affer, affer*. Nam vt superbia semper " vult instaurari honores, quibus inaniter glorietur, & luxuria non vult interpolari volu- " ptates, quibus turpiter delectatur. Tàm multum cotidie sanguinis potat sanguisuga " hæc, sed non satiatur, atque ideò sanguinem assiduè osculatur. Denique cùm morte ho- " minum fœdus iugiter innouat, dicens perditioni humanæ, *soror mea es*, & perniciem ho- " minum vocans amicam suam.]

Hailgrimus. Hailgrimo *Nasus* iste est discretio Deiparæ; qua & præsentit Diaboli malitiam, " & à longè quasi de specula præuidet; vt *sicut turris* pro nobis se fortiter opponat; & dici- " tur *sita in Libano*, vt ostendatur quod candore virginitatis suæ, tanquam pede valeat ser- " pentis caput conterere.]

Alanus. Alanvs refert etiam ad discretionem purissimæ virginis, qua fœtorem vitiorum ab odore virtutum discernens ab illecebris voluptatum, & incursibus dæmonum malignantium se tuebatur.

Vvlg. Edit.	Edit. LXX.
Vers. 5. " Caput tuum vt Carmelus: & co- " ma capitis tui, sicut purpura " regis vincta canalibus.	*Caput tuum super te, sicut Carmelus, & plexus capitis tui, sicut purpura, Rex ligatus in trāscursibus.*

Littera.

§. I. Vox Eivsdem Sponsae.

Coma] LXX. τὸ πλόκιον, *plexus*, sed hîc nihil aliud, quàm coma plexa. alia versio, διακόσμησις. hoc est, *ornatus*, vt vertit D. Ambros.

Pvrpvra regis] sic etiam in Schol. alia versio πορφύρα βασιλέως. LXX. aliter coniunxerunt, ὡς πορφύρα. βασιλεὺς δεδεμένος. Hebræa vtramque versionem recipiunt.

Vincta canalibvs] LXX. ἐν παραδρομαῖς. sed duæ versiones aliæ in Schol. Græcis sunt pro nostro interprete, vna habens, δεδεμένη ἐν βεραθείμ. hoc est, *ligata in Beratim*, id est, *canalibus*. altera verò, περιδεδεμένη εἰλήματι. *circumligata inuolucris*. facilè hîc contemscero Massoretarum dispunctiones, quas pro Hebræi fontis veritate nobis obiicit Agathi- כארגמן מלך רהטים us Guidacerius: nec video cur, Kaargaman hoc loco cum Meleh iungi, & in regimine accipi, nequeat. Porrò Reathim canales significare, etiam Pagninus fatetur in voce רהט. Græcis (testibus Cassiodoro & Haymone) vocantur βάτια. apud Hesychium inuenio βαταῖς. Versio LXX. hunc sensum videtur indicare; ob insignem sponsæ speciem, tantoperè Regem amore exarsisse, vt canalibus seu ambulacris domus sponsæ, iugiter affixus esse velit, præ desiderio eius spectandæ.

Alia quoque est sententia illorum qui Karmel accipiunt (vt aliquando sumi- a 2. Par. 2. v. 7. כרמל tur[a]) pro coccino colore, hoc pacto; caput tuum simile est coccino propter roseos (id est, auri more ruffos seu flavos) capillos; & tum quod sequitur esset interpretatio præcedentis, seu ratio, q. d. quia comæ tuæ &c. sed præstat sequi nostram versionē, & LXX. qui accipiunt de monte Carmelo; cui hoc nomen ab arborū copia, & specie inditū. Est enim Carmelus mons Phœniciæ excelsus, amœnitate, vinearum & fructuum omnium (teste Theodoreto) copia nobilissimus: huic simile dicit caput sponsæ, altius videlicet, speciosius, & ornatius, quàm ceterarum feminarū: & ab hoc ait capite pendere cæsariem pulcherrimam, similem colligaturis filorum sericorum, vel laneorum, quæ destinantur paludamento Regio texendo, suntq; splendidioris conchylij sanguine recens fucatæ, postea, ne dilabantur, firmiter alligatæ in purpurariorum canalibus, vt iterum meliùs & penitiùs tinctæ, dibapho imbuantur. Docent hoc Cassiodorus & D. Gregorius, ex quibus mutuatus VVilleramus canit:

Suntq; tui capitis crines, vt purpura Regis "
Cœpta colorari, fluitat quæ iuncta canali. "

Et postea . . . *colorandam regali murice lanam* "
Stringi funiculis, mittiq́; canalibus imis "
Condecet. . . Eadem postquam probè tincta iam fuerat, ne quid sordium in lana remaneret, in iisdem canalibus aqua viua proluebatur, canalibus iisdem vincta, & sic crispata in flexu vndularum limpidarum, gratior longè eius aspectus intuentibus apparebat. Hæc vis comparationis, ni fallor: sic comas istas roseas humeris vento motas inuolitare, sicut alligaturæ, quas diximus, præterfluentium aquarum leni decursu & diuerberatione vndulatim crispantur. "

Patres plerique Latini, vt Gregor. Cassiod. Iustus, Rupert. VVilleram. Guilhel. & alij, legunt, *iuncta*. Sed Rom. editio, *vincta*, quod confirmant Græcæ versiones, & fonti consentaneum est. Honorius vtramque lectionem agnouit.

§. 2. *Mens verborum.* Hæc ad CHRISTVM seu Messiam referenda fatetur Abenezra, sed malè accommodat. Meliùs nostri Patres [a] orthodoxi communiter; quorum aliquot dicta mox adscribam; sensum esse volunt; q. d. vt nostrum iam olim, sic tuum quoque nunc, caput factus est IESVS, quia tu nunc quoque pars corporis eius, quod est Catholica Ecclesia, es effecta. Ille est *mons in vertice montium*, super Angelos & homines, vsque ad Patris dexteram exaltatus; omni bono totus frugifer in membris suis. Deinde sicut ipse totus fuit charitate purpureus; sic ab eo, vt comæ à capite, dependentes populi, in vulnerum eius canalibus per fidem signo crucis alligati, dilectionis Dei & proximi dibapho penitiùs imbuti refulgent, ipsaque multitudo accurrentium & redeuntium à baptismatis lauacro, exhibet oculis similitudinem vndarum sinuosis flexionibus & vagis mæandris fluitantium.

[a] *Philo, Iustus, Greg. Rupert. & alij.*

Theodoretus. THEODORETVS; *Caput tuum, vt Carmelus, super te,* hoc est, omnibus refertum bonis. Nam Deus omnium ingratos Iudæorum animos arguens: *Et induxi vos (inquit) in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & bona illius.* [b] Simile ergo est caput tuum Carmelo omnia bonorum genera ferenti, & omnem fructum mihi agricolæ suppeditanti.] "

[b] *Ierem. 2. v. 7.*

Iustus. In *Carmelo* monte Sancti Elias & Elisæus (ait IVSTVS) sæpè receptaculum habuerunt, quapropter in capite Ecclesiæ D. N. IESV CHRISTO, quo sublimius nihil est, tanquam in monte Carmelo, est iusti habitaculum, & multitudo populorum, tanquam diuersitas animalium, sapientiæ percipit alimentum. *Coma capitis* istius, *sicut purpura Regis iuncta canalibus*, eminentiores sunt quique sancti, beati videlicet Martyres CHRISTO consimilati. *Per purpuram* de regalibus ornamentis, ex salutaribus semper copulatio intelligitur doctrinis.] sic puto corrigendum Iusti locum valdè mendosum. "

Gregorius. Cæteris solidiùs & copiosiùs hunc versiculum explicat B. GREGORIVS, cuius etiam verba exhibebo cedro dignissima. *Caput* Ecclesiæ CHRISTVS, qui benè *vt Carmelus* dicitur, quia ipse per passionem, quam sustinuit, ad gloriam patris est exaltatus. De quo scriptum est, *Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium*. In Carmelo quippe Helias orans obtinuit pluuiam: & nos in Carmelo orantes, pluuiam impetramus, quando in CHRISTVM credentes CHRISTVM desideramus, & à patre irrigationem gratiæ suscipimus, quam rogamus.] "

Rupertus. RVPERTVS; Et rectè passio regis dicitur *purpura regis*, non solùm propter purpureum colorem sanguinis, quem in passione effudit; verùm etiam propter purpuram derisoriam qua circumdederunt eum, protinùs tribus pœnis passionum consummandum, scilicet flagellandum, crucifigendum, lancea percutiendum. Nam illi quidem irridentes, purpuram circumdederunt ei tanquam regi: sed ille seriò purpuram admisit, & calamum pro sceptro suscepit in dextera, quia certissimè per hoc fiebat, vt & in cœlo & in terra purpuram regni & sceptrum acciperet imperij. Proinde *purpura* illa rectè dicitur *iuncta canalibus*, quia sicut purpura eo magis tingitur, & pretiosior fit, quo viciniùs atque diutiùs iuncta fuerit tincturæ canalibus; ita passio dilecti eo gloriosior est, quo ampliùs præ cunctis sacrificiis processit secundùm consilium diuinitatis; cuius videlicet consilij arcana, quasi quidam canales sunt, per quos cucurrit pretiosissima hæc tinctura purpurea; qua dilectus iste, qui erat virginitate candidus, factus est morte & passione sua, & "

permanet in æternum, rubicundus, rex verè gloriosus, & homo valdè speciosus, & in vtraque substantia Rex vnus semper & vbique victoriosus.] En canales in quibus Ecclesiæ charitas, similis lanæ in Regis paludamentum texendæ & dibaphæ, vincta est.

Honorius. HONORIVS persistens in suis ordinibus Ecclesiæ; Nonus, inquit, ordo est summorum Pontificum, qui per caput figurantur, de quo subditur; *caput tuum, &c. Carmelus* est mons in quo habitauit Helisæus, & in quo vidit igneos currus & equites, scilicet Angelicum exercitum, sibi in adiutorium missum, & dicitur scientia circumcisionis, vel sitiens circumcisionem ((*hanc interp. etiam posuere Tres patres, Philo, Rupertus, Gregor. & Guilhelm. deducentes à* NAKAR *&* MOL, *abiecto primo Nun*) & signat altam contemplatiuam vitam in Ecclesia; in qua habitat verus Heliseus, qui dicitur Domini salus, in qua sunt Angelici exercitus, vt ei ferant auxilium contra hostes suos: & quia habet scientiam spiritualis circumcisionis; vt circumcidat se à vitiis, & sitit circumcisionem peccatorum, respuens circumcisionem Iudæorum. *Caput* igitur Synagogæ est *vt Carmelus*, id est, Pontifices eius sunt sicut Pontifices Ecclesiæ, qui habent scientiam circumcisionis (*noua*) vt vitia resecent, non carnem, vt Iudæi, detruncent.

Solet Honorius hanc nouellam sponsam iam iunctam adultæ; ad adultæ distinctionem, adhuc vocare Synagogam. Quod notandum, ne quis eum Iudaizare suspicetur.

נכר מל

Decimus ordo est Principum eam defendentium, qui per comas capitis notantur, de quibus mox sequitur; *coma capitis, &c.* Populi Tyri & Sydonis lanam vnde debent facere purpuram, id est, Regiam vestem, ligant in canalibus, & superfundunt sanguinem conchiliorum, & intingunt eam. Cochleæ quippe maris ferro circumcisæ lacrymas purpurei coloris emittunt, quibus collectis tinctura purpurei coloris efficitur, vnde lana intingitur, vt indumentum Regis conficiatur. *Coma* caput ornant & muniunt, *purpura* etiam est indumentum regium. *Comæ* in hoc loco significant Principes in Ecclesia; qui Sacerdotium quasi caput ornant iustitia, & muniunt. *Purpura* quæ fit ex sanguine, est passio CHRISTI; piscis, crucis igne assi, in salo sæculi hamo nostræ mortis capti. *Canalis* est affluentia Spiritus sancti, vel cor, vel conscientia. *Coma* ergo *capitis* Synagogæ, vel Principes eius Sacerdotio adhærentes sunt, sicut Principes Ecclesiæ qui eam ornant & muniunt; qui sunt *sicut purpura Regis*, quia exemplo passionis CHRISTI, cruorem proprium pro CHRISTO fundunt, vt vestis Regis CHRISTI fiant. quæ purpura est *vincta canalibus*, quia passio CHRISTI fixa est in eorum cordibus per affluentiam Spiritus sancti, vel; *iuncta est canalibus*, hoc est, posita iuxta gratiam donorum sancti spiritus.]

TROPOLOGIA.

§. 3. *Idem.* IDEM; *Caput* animæ est meus, quia sicut membra corporis per caput reguntur, ita per mentem cogitationes animæ disponuntur; quæ est *sicut Carmelus*, quia scit circumcidere à superfluis cogitationibus. *Coma capitis* animæ sunt cogitationes mentis; quæ sunt *sicut purpura Regis*, quia semper meditantur qualis fuerit passio CHRISTI æterni regis. Et hæc *purpura iuncta* est *canalibus*, quia passio CHRISTI fixa est in cordibus aut animarum conscientiis.]

Tres Patres. TRES PATRES, qui *nasum* vim discretionis exposuerant, putant hîc commatis præcedentis rationem reddi; Talis autem est (inquiunt) vis tua discernendi & iudicandi, quoniam *caput tuum vt Carmelus super te*, |(CHRISTVS vtique sponsus tuus viuens atq; efficax verbum, [a] *pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus*) cognitio est circumcisionis quæ est in te (sic enim *Carmelum* interpretamur) amputans à te, quod ab ortu habes vitiorum integumentum, gladio spiritûs. Ex quo fit vt mentis tuæ oculus intelligibilium hostium astutias facilè prospicere valeat, nulla perturbatione tenebras offundente. Quamobrem & *coma capitis tui sicut purpura* CHRISTI, doctrina videlicet, rationum & morum nexu contexta tanquam *Regis* indumentum, est animi tui amictus, in quo ille perturbationibus dominatur: & est *rex vinctus in transcursibus*, hoc est, nulli subiectus perturbationi, sed diuinæ illius, quam diximus, doctrinæ funiculo ligatus in transcursibus præsentis vitæ, ne rerum sensibilium & caducarum lubrico prolabatur.]

a Heb. 4. v. 12.

Theodoretus. Sic illi, iuxta LXX. vt & THEODORETVS cùm scribit; vocat autem *crinium nexum & plicaturam purpuræ comparatam*, doctrinam aptè & decorè compositam ac pronun-

pronunciatam, quæ CHRISTI sanguine tincta atque conspersa sit. Neque enim adeò fulget rex amictus purpura, vt doctor pietatis, qui diuinæ cognitionis prædicat disciplinam, eaque veritatis alumnos imbuit.]

Equidem non arbitror purpurariam officinam vllam meliorem reperiri, hac schola Dominicæ Passionis, & spiritualis nostræ circumcisionis: quæ sententia quoque Sanctorum omnium, & imprimis D. GREGORII, quo nemo meliùs hoc loco iuxta nostram versionem commentatus, verba sunt: *Gregorius.* Moraliter *caput* sponsæ mens vocatur: quia sicut à capite membra, sic à mente cogitatus nostri disponuntur. *Carmelus* autem scientia circumcisionis interpretatur. *Caput* ergo sponsæ, *vt Carmelus* esse perhibetur: quia quælibet sancta mens nouit, qualiter dignè circumcidatur. nouit quia nihil est quicquid in corpore agitur, si mens immunda fuerit; quæ templum CHRISTI si efficitur, ab ipso inhabitatur. Quod quia Pharisæi non agebant, ideo dicebat B. Stephanus eis qui eum occidebant; *Dura ceruice & incircumcisi cordibus & auribus, vos semper restitistis spiritui sancto.* [a] *Comæ* autem *capitis* eius *vt purpura Regis iuncta canalibus*, esse memoratur: purpura quippe per fasciculos in canalibus ligatur, super quos, dum aqua proiicitur, per canales ad vestem quæ supposita est currit, vt vestis dirigatur, & inde nomen accepit, vt tincta colore purpureo purpurea vocetur, quæ omnia sanctæ menti congruunt si intelligantur. *Comæ* quippe *capitis*, sunt cogitationes mentis quæ *in canalibus* ligantur; quia in scripturis diuinis, ne inutiliter fluant, stringuntur. Super quas aqua proiicitur, quæ vestem regiam currens tingit: quia dum in cogitationibus sanctæ mentis, gratia cœlestis suscipitur, totam animam in cœleste ornamentum componit: ita vt iam tota anima in vitã æternam inardescat, & ad æternum sponsum etiam per sanguinem martyrij pergere cõcupiscat. De tota quippe Ecclesia Paullus dicit; *Qui exhibuit sibi Ecclesiam vestem sine macula & ruga.* [b] Et de singulis Ecclesiæ fidelibus dicitur; *His omnibus velut ornamento vestieris.*]

a *Act. 7. v. 51.*
b *Ephes. 5. v. 27. vbi tamen vox* vestem *non legitur.* *Esai. 49. v. 18.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

RVPERTVS ista refert ad *Sapientiam* Deiparæ, vt per *Carmelum*, significetur in ea fuisse scientiam circumcisionis carnis, quia sciebat optimè eam cessare debuisse; ex quo venit, & manifestum est semen, cuius venturi fidem habens Abraham, *signum accepit* [c] *circumcisionis, signaculum* [d] *iustitiæ fidei*, & successuram spiritualem circumcisionem cordis, [e] qua necessariò circumcidendi, quotquot volent iustificari. Per *comas* verò significari vult, scientiam mysteriorum legis, & Prophetarum; qua cognoscebat quid littera illa legalis tegeret, & quid prophetiæ prænuntiarent: & quia hæc meditans amore inardescebat, ideo *purpuræ*; & quia cuncta referebat ad passionem filij, ideo *purpuræ Regis in canalibus vinctæ* comparari. §. 4. *Rupertus.*

c *Gen. 17. v. 10.*
d *Rom. 4. v. 11.*
e *Deut. 10. v. 16*

Aliter longè HONORIVS; *caput tuum vt Carmelus*, id est, circumspectum in virtutibus. *coma capitis* tui beatæ, quas Deus infans beatificis suis manibus voluit contrectare. Et hæ *sicut purpura Regis*, quia eas lacerasti præ dolore tempore passionis, & hæc omnia *iuncta sunt canalibus*, id est, fixa in credentium cordibus.] Quod ait de capillorum scissione. hoc verum non arbitror; & in POLEMICIS MARIANIS refellendum. *Honorius.*

GVILHELMVS dignissimus hoc loco Deiparam laudare: Mens (ait) in virgine matre monti comparatur, propter excellentiam gratiæ. *Carmelus* quippe in litteris sacris mons est famosus. Cur autem non alij monti, sed Carmelo potissimùm mens illa virginea cõparetur, ratio est. *Carmelus* quippe interpretatur scientia circumcisionis: & ne pia mater videatur fortè minùs intellexisse mysterium circumcisionis, quod in illo veteri populo contra originalem reatum diuinitùs sancitum erat: ne, inquam, videatur minùs nosse mysterium circumcisionis, eo quòd filium duxit circumcidendum, quem priuilegio sacræ conceptionis & natiuitatis sciebat esse ab omni originali labe immunem & liberum: idcirco illi à filio specialiter dicitur, *Caput tuum, vt Carmelus*: ac si apertè diceretur; *Guilhelmus.*

„ Benè sciebas, ô pia mater, cur populo Dei datum esset remedium circumcisionis, & ta-
„ men me, quem sine concupiscentia, ac per hoc non in peccatis, singulariter concepisti,
„ carnali circumcisioni, quasi ab originali labe purgandum, subdidisti: neque hoc insipi-
„ enter faciebas, sed diuinæ inspirationi, per spiritum edocta, seruiebas. Quippe oportuit
„ me datorem legis *factum ex muliere fieri* quoq; *sub lege*; & hoc dispensatoriè; *vt eos qui sub*
„ *lege erant, redimerem.*

„ Porrò per comas capitis eius, piæ cogitationes eius à principali, id est, à mente eius
„ prodeuntes designantur. hæ verò assimilantur *purpuræ Regis iunctæ canalibus. Purpura Re-*
„ *gis* est proprio rubens sanguine caro redemptoris. caro illa sacrum VERBI indumentum
„ erat, ex quo *verbum caro factum est, & habitauit in nobis*: sed tempore passionis in regalem
„ purpuram hominibus & Angelis adorandam, in proprio sanguine, tincta est. Vnde A-
„ postolus, propter passionem mortis ei dicit *datum à patre nomen, quod est super omne nomē,*
a Phil. 2. ꝟ. 10. *vt in nomine eius omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum.* [a] Dum autem sa-
„ cra illa caro, quam sibi de virgine propitia veritas sumpserat, pro eliciendo pretio redē-
„ ptionis humanæ, clauis & lancea foderetur; iuxta veridici Simeonis prophetiam, piæ
b Luc. 2. ꝟ. 34. matris *animam pertransibat gladius.* [b] Quot vulnera filius accipiebat in carne, tot pia ma-
„ ter accipiebat in corde: quod quatuor, vel tres claui & vna lancea faciebant in carne fi-
„ lij; hoc vnus ille gladius faciebat in anima matris. Rubebat caro filij sanguine passionis,
„ rubebant maternæ illæ cogitationes, vt ita dicam, sanguine compassionis. benè ergo illi
„ dicitur *comæ capitis tui sicut purpura regis.*

„ Quod autem additur, *iuncta canalibus*; significat quod tincturam illam regalis indu-
„ menti, quæ facta est in passione, ilicò secuta est abundantia gratiæ eius; quæ in sacris lit-
„ teris per aquam signatur. Passo & clarificato IESV, gratia spiritualis plenis cœpit fluere
„ canalibus; quæ priùs vel non, vel admodùm parcè fluere videbatur. Vnde Iohannes;
„ cùm exposuisset illud, quod Dominus ante passionem dixerat; *qui credit in me, flumina de*
c Ioan. 7. ꝟ. 38. „ *ventre eius fluent aquæ viuæ* [c]; cùm hoc inquam ita exposuisset; *hoc dixit de spiritu, quem ac-*
„ *cepturi erant credentes in eum*; consequenter annectit, *Spiritus enim nondum erat datus, quia*
„ *IESVS nondum erat clarificatus.*]

Hailgrimus. Consentit reliquis, eorum dicta breuiter complexus, HAILGRIMVS; per hoc quod
„ *purpura canalibus iuncta* dicitur, tincturæ recentia designatur. Sensus ergo est, mens tua
„ prudenter circumcisa, & cogitationes tuæ tinctæ in sanguine Dominicæ passionis, sic
„ affectæ semper fuêre, quasi recentem viderent sanguinem de vulneribus profluentem.
„ *Fasciculus myrrhæ morabatur inter vbera* eius, donec assumpta fuit ad gaudium, quod om-
„ nem dolorem absorpsit.]

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 6. „ Quàm pulchra es, & quàm decora „ charissima in deliciis?	*Quàm pulchra, & quàm suauis facta es charitas in deliciis tuis?*

LITTERA.

§. 1. Vox EIVSDEM. AD verbum Hebræa sonant; *quantopere pulchruisti, & quantopere dulcuisti* (lice-
at voces fingere) *amor in deliciis*; vel vt Aqu. non ineptè vertit, *amor filia deli-
ciarum.* nam vtrumque patitur vox Hebræa; & nota phrasis est *filius delicia-*
d Mich. 1. ꝟ. 16. *rum* pro affluens deliciis: Michæas, *tondere super filios deliciarum tuarum.* [d] Sic
e 2 Paral. 26. ꝟ. 17. & c. 28. ꝟ. 6. etiam alibi dicuntur *filij ruboris*, [e] & similia. Hoc loco quidam putant *amorem in deliciis*
significare valdè & summoperè dilectam. Sed plus dicitur. Est enim conclusio & quasi
complexio laudum, quæ præcesserant. adhuc tribuo Ecclesiæ sponsæ adultæ, hoc sensu:
quia denique tàm es pulchra & tàm decora, vt tota sis pulchritudo, suauitas, & decor;
ideo sponso carissima facta es, & ille te, vt cœpit, omni dulcedine & voluptate perget
demulcere.

Haud

Haud dubiè pulchra fide, & decora operatione futura est. Nouella illa plantatio sponso CHRISTO (vt rectè Cassiodor. & VVilleram. & alij); & ideo ille cuius *deliciæ sunt esse cum filiis hominum*, & qui fons est veræ voluptatis; sponsæ dilectissimæ omnem spiritalium deliciarum copiam largietur. §. 2. MENS VERBORVM.

Honorius de nouella hac sponsa accepit; & *pulchram* vult dici propter externa opera, *decoram* propter virtutes internas. *Honorius.*

Aliter THEODORETVS; *Decora* enim facta es cùm antea non esses, & cùm antea fœditate omni esses plena, repentè *iucunda & suauis* euasisti. Idq; es consecuta quia in *caritatis deliciis* oblectaris. Diligens enim amantem te sponsum, & in eius amore omnes delicias tuas locans, reliqua omnia contempsisti.] omnia hæc vera sunt, sed contorquet vltima verba. *Theodoretus.*

PHILO, vult hæc dici à sponso ipsi sponso & mirè interpretatur, sed ipsi contextui LXX. repugnat eius interpretatio, neque illam admittunt articuli fœminei. fors de memoria contextum promebat hoc loco. *Philo.*

TROPOLOGIA.

HVc pertinent verba D. GREGORII: Notandum quod *charissima in deliciis* dicitur, quia ad charitatem & familiaritatem CHRISTI non peruenit, quisquis scripturæ sanctæ deliciis abundare non contendit. Inde enim dicitur; *Omni habenti dabitur, & abundabit; ei autem qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo.* [a] His enim deliciis qui abundat reficitur; his refectus, assiduè ad recipienda maiora præparatur] vt vides, explicat tantùm posterius membrum; vtrumque interpretantur alij, vt TRES PATRES apud Theodoretum in hanc sententiam; Admirabili circumdata es pulchritudine, ea nimirum quæ peruenit ad te ex similitudine & exemplari; & sponso coniuncta atque illo fruens referta es incredibili iucunditate spirituali. Etenim * *charitas in deliciis* tuis, quæ quidem ex virtute proficiscuntur. Cùm enim gustaueris & perspexeris CHRISTVM esse Dominum; non ampliùs in timore illo bono versaris, sed tota ex ipsius pendes charitate, quæ timorem expellit.] Succinctè denique HONORIVS; *Deliciæ* fidelis animæ sunt sacræ scripturæ; in his est anima *pulchra*, quæ hæresi caret & vera fide fulget; in his est *decora* si bona operatione fulget, & sic CHRISTO est *charissima*.

§. 3. *Gregorius.* — a *Matt. 13. v. 12.* — *Tres patres.* — * locus mendosus. — *Honorius.*

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

GVILHELMVS; quàm *pulchra* es in virginitate fœcunda, & *quàm decora* in fœcunditate virginea? Non est simplex virginitas tua, sed fœcunda; non simplex fœcunditas tua, sed virginea: & propterea non simpliciter dicitur, *pulchra es & decora*; sed *quàm pulchra & quàm decora*. Et non tantum cara, sed *carissima in deliciis* dicitur, per quod in suis deliciis Deo insigniter placuisse monstratur. Non enim illæ tam castæ sanctæq; delitiæ vigorem animi eius molliebant, sed potius fouebant. Tales delitiæ etiã in hac vita mortali decebant matrẽ vitæ, matrem maiestatis. Si quæris de delitiis istis, *quales? dico quod maternæ quædã delitiæ erant, sed virgini matri singulares. nulli virgini vel matri ante eam, nulli post eam datum est experiri delitias istas. maternæ delitiæ erant, matris super prole gaudentis. Quantis putas illa maternæ suauitatis affluebat delitiis, cum ei ad conceptum *virtus altissimi obumbrauit*, dum corporatum Deum in vtero gestaret, dum nouo partu æternum lumen in luce sæculi funderet? *Mulier* (ait veritas) *cùm parit tristitiam habet.* [b] at non ita ista mulier, quæ sine dolore peperit, quia intacta concepit. In quantis agebat sanctæ iocunditatis delitiis, cum Deum VERBVM maternis amplexibus stringeret, & sacra illi oscula materni oris imprimeret; cum illum, qui in cœlo de se pascebat Angelos, maternis vberibus aleret, & cetera maternæ pietatis officia pro tempore ministraret? Denique in his omnibus diuini mysterij, & sui priuilegij non ignara, optimè nouerat se esse matrem maie-

§. 4. *Guilhelmus.* — * *Sic corr.* — b *Ioan. 16. v. 21.*

" maiestatis, & hoc nosse singulares & iuges illi *delitiæ* erant. Verùm in his tàm magnis *delitiis* non agebat remissiùs, aut sapiebat elatiùs: in hac inquam felicitate singulari pia mater non alta sapiebat, sed humilibus semper consentiebat; & quanto magis de diuina circa se dispensatione gaudebat, tanto minùs ceteros aspernandos ducebat, quin potiùs (quantum in se erat) parturiebat omnes visceribus pietatis, pro eo quod singulari munere mater existeret maiestatis. Quia ergo humilitatem semper ad Deum proximumque seruando, de diuinorum insignibus munerum non in se, sed in Domino gloriabatur, proculdubiò largitori muneris tanto ampliùs placuit, quanto & propensiùs ex conscientia diuinæ circa se largitionis in deliciis sanctæ gratulationis fuit.]

Rupertus. RVPERTVS non dissentit; Quid est (inquiens) *in deliciis pulchram & decoram* esse, " nisi in abundantia gratiæ mansuetudinem summamque humilitatem cordis habere? " Denique dona gratiarum, & intelligentia scripturarum, siue sacramentorum cœlestiū, " veræ sunt delitiæ, & humilitas cordis vera pulchritudo est, res decora, & Deo amabilis " virtus est.]

Hailgrinus. HAILGRINVS addit nonnulla; *Quàm pulchra* es in maternitate, *quàm decora* in virginitate, & admirabilis in vtroque! Ista enim est arcus, de quo dicit Eccles. *Vide arcum, & benedic qui fecit illum. Valdè enim speciosus est in splendore suo.* [a] resplendet enim duobus coloribus, quorum vterque est alteri ad decorem. habet enim virorem aquæ, quæ mater est multorum animantium: habet & ruborem ignis, qui virgo est, quia nullum animal parit. His duobus coloribus B. Virgo, velut arcus cœli, speciosa refulget. de hoc arcu dicitur ad Noë: *Ponam arcum meum in nubibus cœli, & recordabor fœderis mei, quod pepigi tecum.* [b] Ipsa enim in cœlestibus assumpta, vt recordetur Dominus misericordiæ, quam humano generi repromisit. Ipsa dicitur *charissima in deliciis* pro eo videlicet quod mulier delitiosa, omnes alios cibos fastidiens, illum solum cibum desiderat; quem qui comedit ipse esurit, qui semper satiat & nunquam fastiditur.]

a Eccl. 43. v. 12.

b Gen. 9. v. 13.

ANAGOGE.

§ 5. *Honorius.* HONORIVS; *Delitiæ* Ecclesiæ cum CHRISTO regnantis, sunt gaudia paradisi " exultationis. *In* his *delitiis* est ipsa *pulchra & decora*, quia fulget, vt Sol, & Luna, & CHRISTO & Angelis est *charissima*.

SECT. V.

SECTIO V.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 7. " Statura tua assimilata est palmæ, " & vbera tua botris.	*Hæc magnitudo tua, similis facta es palmæ; & vbera tua botris.*

LITTERA.

§ 1. VOX SPONSAE NOVELLAE.

PATRES ista solent coniungere cum præcedenti versiculo; sed eorum plerique Dialogismi rationem nullam habent, sine qua tamen nequit Historicus Cantici sensus intelligi.

קומה STATVRA TVA] LXX. Aq. & Symm. articulum, qui est in fonte, retinent, quasi dicat; *Ista quam aspicio & admiror, & laudo.* Porro Hebræum KVMA altitudinem siue staturam erectam & celsam significat, & ideo etiam D. Ambros. *staturam*, vertit lib. 3. Hexam. c. vlt. LXX. τὸ μέγεθος. Aqu. αὕτη ἀνάστασις. nam & radix, *resurgere*, significat. Symm. αὕτη ἡλικία, *hæc ætas*. nempe florida ætas & adolescentia, eodem omnia recidunt,

recidunt,& coniuncta se mutuò iuuant ad pleniorem interpretationem. Hoc enim ait recens conuersa Ecclesia sorori adultæ; Imo tu illa es carissima & deliciis affluens, cuius ea totius corporis dignitas est, ea staturæ maiestas, ea formæ pulchritudo, & morum suauitas, ea vis ætatis, & viridis vegetæque senectæ; vt palmæ simul proceræ, & erectæ, semperq; virentis, nec imposito ramis pondere fatiscentis, quoad florentem semper ætatem, & proceritatem colli corporisque; & botris vuarum, quæ ex vite palmam conscendente, & palmæ maritata (*vt moris in Palestina fuisse scribit Abraham Ezra filius*) ex ramis editioribus dependent; vt iis inquam sis assimilanda, quoad vberum tuorum pulchritudinem, & lactis inde manantis copiam. Egregia comparatio arboris ex mortua radice repullulantis, pondere inuictæ, celsæ, pulchræ, & admodum vtilis ac fructuosæ. Quam hæc mentio vberum, & ascensus in cacumen, & vberum complexatio (de qua sequ. v.) apta est tenellæ & quasi lactanti sororculæ! *vide sup. v. 3.* Notum quoque grandiores racemos, *Bumastos* vocari, quasi vaccina vbera. quia vuæ mammas, acini papillas repræsentant; minores, virgineas; ingentes, & quales Cereris fingunt poëtæ, vbera illa prægrandia nutricum mammosarum.

§. 2. *Mens verborum.*

Ecclesiam sororem suam seniorem, matremque, meritò reliquiæ sic commendant. Quia viderant eam in aduersis fidei & patientiæ inuictæ esse & tribulationi resistere, & depressam semper erigi atque se extollere; in suum cuique tribuendo, esse iustitiæ rectissimæ; & bonæ conscientiæ testimonio, semper virere; & contemplatione ac desideriis, in cœlum vertice ascendere.

Cassiodorus. CASSIODORVS; *palma* victricem onerat manum, & ideò significat præmium illud quod victoribus sanctis in cœlestibus est dandum.] *VVilleramus.* VVILLERAMVS de eadem palma canit;

" *Quæ licet angusto stet robore, & aspera musco*
" *Corticis horrifici sit parte sub inferiori:*
" *Cùm tamen ad liquidum se subrigit aëra, primùm*
" *Robur multiplicans, foliis fructuq; redundans;*
" *Arboribus reliquis, quæ dilatantur in imis*
" *Et facie præstat, signa & victricia gestat.*

Cassiodorus. Sic & sancta Ecclesia (inquit CASSIODORVS) in inferioribus asperitatem laborum " & passionum sustinet pro CHRISTO: in superioribus verò, hoc est, in cœlestibus pul- " chritudinem & suauitatem exspectat præmiorum.] *Vbera botris* collata indicant expertam eius in docendo sedulitatem, in lucrandis animabus charitatem, in lactandis paruulis largitatem. *his virtutibus accommodant Philo, Honor. & alij.* Possunt etiam *vbera*, duo testamenta intelligi. *botri* simul famem & sitim sedant, esum & potum præstantes: sic duo testamenta abundè sunt pro pabulo, & pro potione animarum.

Honorius. Addam, quæ notat HONORIVS M. S. *Statura* Ecclesiæ est perseuerantia certami- " nis, quæ in Abel crescere cœpit, & ad vltimum electum perseuerabit. Siue in Apostolis " crescendi sumsit exordium, & in Synagogæ *(vltima)* conuersione consummabitur. *Pal-* " *ma* est inferiùs aspera, & superiùs pulchra, & dicitur victoria, & intelligitur CHRISTI vi- " ta, quæ hîc in terris fuit in asperitate passionum, & post victoriam crucis fuit in pulchri- " tudine cœlorum. *Statura* ergo sponsæ assimilabitur CHRISTI tolerantiæ. Quæ Ecclesia " hîc fuit aspera in pressuris; sed victoria potita de vitiis *pulchra* fulget in cœlis. palma et- " iam conseruat folia; & Ecclesia, variante statu sæculi, eadem tenet fidei mysteria. *Vbera* " Ecclesię sunt duo testamenta, de quibus sugunt prædicatores lac mysticę intelligentię; " qui prædicatores dicuntur *vbera*, quia rudibus præbent lac doctrinæ: qui *assimilati* " *sunt botris*, quia sicut botri pleni sunt vino, ita ipsi pleni sunt scien- " tia; & sicut botri pressi inebriant, in mundo pressi lac " doctrinæ propinant.]

TROPO-

TROPOLOGIA.

§. 3. SECVNDVM eumdem, Animæ Deo gratæ statura, est perfectio virtutum, quæ à primis fidei rudimentis cœpit, & proficiendo crescit in virum perfectum, id est, in perfectionem virtutum. Hæc *statura palmæ* assimilatur, quia in inferiori angustatur, in superiori dilatatur, & studium virtutum in primis est per actionem angustum, postea per contemplationem latum. Animæ *vbera* sunt sapientia & scientia, quibus indoctos quasi paruulos lactat: quæ *assimilata sunt botris*, quia plena sunt doctrinis. vel, *vbera* sunt duo præcepta charitatis, quibus lac præbet vtriusque legis, quæ *botris* comparantur, propter mundi pressuram, & doctrinæ abundantiam.]

D. Ambrosius d. c.17. D. AMBROSIVS, *Palma* (inquit) virens semper manet, conseruatione & diuturnitate, non immutatione foliorum. Nam quæ primò germinauerit folia, ea sine vlla substitutionis successione conseruat. Imitare ergo eam (ô homo) vt dicatur & tibi; *statura tua similis facta est palmæ.* Serua viriditatem pueritiæ tuæ, & illius innocentiæ naturalis quam à primordio recepisti, vt plantatus *secùs decursus aquarum, fructum tuum in tempore* tuo habeas præparatum, & *folium tuum non defluat.* Hanc viriditatem gratiæ semper a Cant. 2. v. 3. florentis in CHRISTO secuta Ecclesia dicit; *In vmbra eius consugi & sedi.*[a] Hanc prærogatiuam doni virentis acceperunt & Apostoli; quorum nec folium vnquam potuit elabi, vt eorum etiam vmbra curaret ægrotos. Obumbrabat enim infirmitati corporis fides mentis, & florentia merita virtutum. Mane ergo *plantatus in domo Domini*, vt in atriis eius sicut palma floreas, & adscendat in te gratia Ecclesiæ, vt sit odor narium tuarum sicut mala, & fauces tuæ sicut vinum optimum, vt inebrieris in CHRISTO.]

Theodoretus. THEODORETVS; Hoc etiam monet Spiritus sanctus per B. Dauid, *Iustus*, inquiens,
b Ps. 91. v. 13. *vt palma florebit.*[b]]

Tres patres. TRES PATRES præclarè; Tua ex virtute sublimitas *assimilata est palmæ*, quæ radice haud ita in profundum tendit, sed vertice sublimis admodùm attollitur. Tu item de rebus terrenis leuiter cogitans, quantùm corporis necessitas vrget; mentis altitudine cœlos attingis, cùm *ad mensuram ætatis plenitudinis* CHRISTI perueneris. *Et vbera* doctrinæ tuæ tum Ethicæ tum Physicæ; quibus nos adhuc infantes ad pietatem erudiens aluisti, nunc *similia facta sunt palmæ botris*, dum nos ad perfectionem progredientes diuiniore doctrina pascis, quasi mellita botrorum palmæ dulcedine. Itaque *magnitudo tua* doctrinæ, palmæ comparata, est discipularum abs te institutarum multitudo.]

Philo. Sed hæc ipsa eloquentiùs & vberiùs PHILO prosequitur verbis huiusmodi; Palma cordis internam charitatem atque virtutem, vimque fidei inexpugnabilis ostendit: quemadmodum & iustorum voluntas ac vita sese virtutibus illustrat, neque circa terrena hæc & peritura versatur ac iacet: sed ad superna atque cœlestia & sempiterna cor attollit ac dirigit, nec vllis aduersis frangitur, sed inuicta perdurat ac regnat. Etsi *palma* quosdam veluti aculeos profert, etiam in hac parte iustorum vitæ congruit. Sunt enim palmæ aculei vel spinæ, quales iustis viris ac sanctis sunt increpationes in peccatores & delinquentes. Siquidem verba prudentium valentissimum sunt medicamentum, stultorumque calcaria; quibus quisque hominum benè viuere volentium ad virtutes incitatur, & ad salutem abiecta sarcina delictorum. Sic enim fit, vt copia & vbertate bonorum operum animæ iustorum, veluti palmarum botri ac fructus impleantur, quod quidem explicat, cùm dicit, *Et vbera tua botris.* nam & palmarum rami fructibus prægrauantur, atq; dependent, fiuntque suaues dum maturant: sic fidelis & sanctæ CHRISTI sponsæ *duo vbera* (duo testamenta, & duo præcepta charitatis, & duo vitæ genera actiuum & contemplatiuum) maturo sensu prudentique decerpta & asseruata, dulcedine virtutum atque suauitate affluunt & abundant; eaque cœleste pabulum rectè gustare volentibus administrant.]

D. Gregorius. D. GREGORIVS; *Palma* quippe dum crescit, deorsum stringitur, & sursùm dilatatur: sic sancta anima ab imis ad minima incipit, & paullatim ad maiora crescendo vsque ad amplitudinem perfectæ charitatis peruenit. *Nemo enim*, sicut scriptum est, *repente fit summus.* (& postea) Potest tamen per *palmam* crux CHRISTI intelligi. Palma enim in sublime

lime valdè crescens, dulcissimos fructus gignit: & crux CHRISTI cœlestem nobis cibũ "
præparauit. Cui *statura* sponsæ assimilatur: quia pro CHRISTO mori non dubitat, quis- "
quis CHRISTVM valdè diligens dignè imitatur.] "

MIXTA INTERPRETA-TIO, SEV DE DEIPARA.

GVILHELMVS, de deliciis illis (de quibus egit vers. sup. §. 4.) loquens, & hæ quidem (inquit) illi iuges erant, sed tamen vbi ad hoc ventum est, vt baiulans sibi crucem IESVS *exiret in eum qui dicitur Caluariæ locum*, [a] tollebat & ipsa crucem suam, crucem interioris hominis sui: & sequebatur eum crucifigenda cum eo: vnde & sequitur, *statura tua assimilata est palmæ*. Siquidem per palmam, qua manus victoris antiquo ritu ornatur, insigne illud & victoriosum crucis lignum signatur, cui nimirum Euangelista staturam piæ matris assimilatam insinuans; *stabat* (inquit) *iuxta crucem IESV, mater eius.* [b] Quis non tàm piam matrem dulcissimo filio in cruce morienti astantem, acerrimi doloris ambigat crucem intùs tolerasse? Planè ille foris, & illa intùs patiebatur crucem. Stabat illa iuxta crucem sui IESV, atque eo ipso sibimet quodammodo erat in crucem. erecta stando iuxta crucem filij: ipsa sibi quodammodo per affectum maternum facta erat crux. Sic ergo cùm staret iuxta insignem illam palmam, statura eius assimilata est palmæ: sed clarificato iam filio, à resurrectione eius, & deinceps vbera eius assimilata sunt botris. Vnde & sequitur, *Adscendam, &c.*]

§. 4. *Guilhelmus.* a *Ioan. 19. v. 17.* b *Ioan. 19. v. 25.*

HAILGRIMVS quoad palmam consentit, sed addit quædam his verbis; *statura* eius, videlicet rectitudo bonæ intentionis, & sanctæ operationis directio, *assimilata est palmæ*: vt sicut palma, id est, arbor triumphalis crucis Dominicæ, terribilis est malignis spiritibus; sic Beata virgo merito suæ rectitudinis malignos spiritus terreat & expellat. *Vbera* quoque *botris assimilata* sunt, in quo mirabilis prærogatiua merendi monstratur in virgine; quæ non minùs meruit fundendo lac de vberibus suis ad filij nutrimentum; quàm Martyres, qui per botros figurantur, meruerunt fundendo sanguinem suum in martyrio. omnium enim operum merces, secundùm radicem charitatis pensatur.] *Hailgrimus.*

Accepit hoc vltimum ab HONORIO, qui in Sigillo MARIÆ sic scripserat; CHRISTVS fuit *palma* in cruce, quia per eam homo adipiscitur victoriæ palmam: cui *assimilata est statura*, id est, altitudo gloriæ MARIÆ. quia sicut ipse est cœlorum, ita ipsa Regina est Angelorum. Et *vbera tua botris*, id est, merita tua assimilata Martyribus, qui sicut botri pressi sunt passionibus.] *Honorius.*

RVPERTVS hunc vers. transilit, ne idem bis in sequenti repetat. *Rupertus.*

Sed copiosissimè ALANVS his verbis; *statura* virginis gloriosæ, id est, processio vitæ eius *assimilatur palmæ*. Ipsa enim processit de radice horrida, id est, de peccatrice Synagoga, tanquam de spina rosa. Asperum habuit corticem, quia quantùm ad secularem honorem fuit infirma, quantùm ad diuitias temporales paupercula. Sed firmitatem habuit roboris per constantiam mentis. Erecta fuit stipite, quia suspensa in cœlum animi intẽtione. *Pulchra* in culmine, in virginitatis & humilitatis celsitudine: *delectabilis* in flore, quia sine concupiscentia concepit florẽ campi & lilium conuallium. *Dulcis* in fructificatione, quia sine pœna peperit mundi redemptorẽ. Hæc nobis proponitur in signũ victoriæ & exemplum; vt sicut ipsa vicit mundũ, peccatũ, diabolum; ita & nos vincamus iuxta posse nostrũ. *Vbera* MARIÆ dicuntur virginitas & humilitas, in quibus delectatus est CHRISTVS; quæq; nobis proposita sunt ad informandum & instruendũ, *vt sequamur vestigia eius*. Et comparantur *botris*, quia botrus in flore parit odorem, in fructu dulcedinem. Calefacit etiam & reficit: sic virginitas & humilitas virginis fragrant odore bonæ opinionis, fructum dulcedinis propinant, calefaciunt in amorem, & reficiunt ad spiritualem facietatem. Et sicut descendi in te palmam, ita *adscendam in palmam*, id est, crucem. *Alanus.*

Palmam

" *Palmam* dicit, quia signum triumphale est contra omnem potestatem inimici, & *apprehendam fructum eius*. Fructus palmæ illius vniuersus mundus cognoscitur esse per crucem redemptus. Vnde idem Saluator ait: *si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum* (Ioan. 12.)]

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* HONORIVS; Animæ gloriosæ *statura* est æqualitas Angelorum; quæ *palmæ est assimilata*, quia in terris fuit angustata, in cœlestibus autem dilatata. Eius " *vbera* sunt *comparata botris*, quia Apostoli & alij Doctores eius sunt pleni po" culis æternæ dulcedinis.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 8. " Dixi: Ascendam in palmam, & " apprehendã fructus eius: & erũt " vbera tua, sicut botri vineæ, & " odor oris tui, sicut malorum.	*Dixi, ascendam in palmam, tenebo cacumina eius: & erunt nũc vbera tua, sicut botri vitis: & odor nasi tui sicut poma.*

LITTERA.

§. 1. VOX EIVSDEM SPONSAE. FRVCTVS] rectè vertit: Hebræa namque voce significantur *elata* fructuum à cacumine summorum ramorum dependentium. ideo LXX. vertunt, *cacumina*, Aqu. *elatas*, Symm. *ramos*.

ORIS] alij, *narium* vel *nasi*. eodem sensu. nam de anima loquitur, quam ore & naribus exhalabat. Sensus est; Anhelitus oris tui suauior est pomorum fragrantia. Conueniunt autem hæc adolescentulæ. Persistit in cœpta comparatione, dicens: sicut palma densis gradatisque corticum pollicibus ad scandendum inuitat, sic tu illa tua pulchritudinis & decorum varietate, indidisti animo meo desiderium ascendendi ad complexum vberum tuorum. Statui ergò beatam me fore, si mihi daretur huic palmæ vite cinctæ, smilacis siue clematidis instar adrepere & circumuolui, & dactylos palmæ summos decerpere, & botris simul vuarum expleri: hoc est, donis gratiisque tuis perfrui, & *vbera* quidem *tua vt botros* vitigeneos attrectare, & dulcem oris tui animam legere ore meo, & hoc suauissimorum velut pomorum dulcissimo odore refocillari.

§. 2. MENS VERBORVM. Narrat nouella Ecclesia, quo pacto sororiis illis vberibus charitatis, fuerit accensa amore & cupiditate secum sorore sua arctissimè colligandi: & CHRISTI cruci (magno de hac consensu Patres interpretantur [a]) cui iam soror erat, vt palmæ circumfusa & innixa, se quoque penitùs affigendi.. Id animo (inquit) statueram, & nunc Deo dante compos effecta voti, sicut vitis tenellula sponso sum adsita, gaudensque exsultabunda per crucis repto brachia, atque iisdem illic vberibus; quibus tu tàm fœliciter lactata in talem tantamque excreuisti; vtriusque testamenti, botris, læta tecum cibor simul & potor, & variarum virtutum fructus, de palmæ cacuminibus dependentes, decerpo. (sic TRES PATRES) Si boni sunt *oculi mei*; certè id, quia vt te viderunt, amore fructuum tuorum exarserunt: si bonus *nasus*, certè quia sagax fuit in odore pomorum tuorum, scilicet exemplis sanctimoniæ & religionis vestigandis.

[a] Tertull. lib. 3. contra Marcio. Cyprian. Sermo. de Passione. Pet. Damianus Serm de inuentione Crucis, iustius, Cassiod. Greg. Guilh. VViller. Angelom. & Honorius. *Tres patres.*

Qui hæc verba tribuunt CHRISTO Domino ascensuro in crucem (vt Cassiodor. VVilleram. & multi alij) rationem Dialogisticam perturbant, & à litterali sensu deflectunt ad meditationem. Si quis tamen hoc conceptu pro concione vellet vti; in eius gratiam, en verba HONORII. M.S. Quod *statura* perseuerantiæ tuæ *adsimilata est palma*

Honorius.

h. vi-

h. victoriæ meæ, hoc ideo est, quia ego *adſcendi in palmam*, & traxi te poſt mē ad victoriam. Videlicet quia exaltatus ſum in cruce, omnia traxi ad me, in quibus & te. *Dixi enim*, id eſt, firmiter apud patrem ante ſæcula diſpoſui: *quia adſcendam in palmam*, id eſt, crucem, & vincam tyrannum, *& tunc apprehendam fructus eius*, ſcilicet omnes ſaluandos, quorum pars ſunt vltimi Iudæi, & victo tyranno fugitiuos ad me retraham. Similitudo eſt illius, qui in arborem ſcandit, & pendentia poma ad ſe trahit: ſic CHRISTVS in crucem aſcendit, & electos in multis erroribus diſperſos ad ſe collegit. fructus palmæ crucis, ſunt reſurrectio & aſcenſio, aduentus Spiritus ſancti, & ſalus mundi; quos fructus CHRISTVS apprehendit, quando humanum genus, in Adam mortuum, in ſeipſo ad vitam reſuſcitauit, & hominibus ſcientiam linguarum omnium per Spiritum ſanctum dedit, & omnes per baptiſmum mortis ſuæ ſaluauit. Ideo autem conuerſæ Synagogæ palmam crucis in memoriam reducit, vt memoret ſe per crucem redemptam, & diligat redemptorem; & per hanc palmam erunt *vbera tua* (ait) *ſicut botri vineæ*. botrum vineæ, qui eſt dulcis, poſuit ad diſtinctionem botri ſyluæ, qui eſt amarus.

Vbera Sunamitis ſunt prædicatores, qui lac doctrinæ præbent rudibus. *Vinea* eſt Eccleſia, *botrus* eſt CHRISTVS, in prælo crucis preſſus, de quo fluxit vitæ potus. Sic premuntur Doctores Synagogæ in Antichriſti perſecutionibus, & fluunt de eis vitæ pocula fidelibus. *Odores* verò Sunamitis ſunt fama & opinio bonæ operationis & prædicationis, quæ ſunt *ſicut odores malorum*, id eſt, ſicut prædicationes Apoſtolorum. Apoſtoli quippe fuerunt ſicut mali; in quibus eſt odor & fructus, quia odorem bonæ vitæ ſparſerunt, & dulci fructu doctrinæ alios refecerunt. Et nota quod prædicatores Synagogæ (*conuerſæ*) CHRISTO aſſimilantur in preſſuris paſſionum, prædicationes verò eorū prædicationibus Apoſtolorum, quia tantæ perfectionis erunt, vt nullis tormentis à CHRISTO flecti valeant.] De CHRISTO in cruce exaltato egregiè, ſed multis, accepit Abſalon Abb. *ſerm. 26. qui eſt de Paſſione Domini.*

TROPOLOGIA.

IDEM] Anima *in palmam adſcendit*, quando ſe per victoriam crucis ſaluatam credit: *fructus palmæ apprehendit*, quando dignè corpus CHRISTI comedit, quod in arbore crucis pependit. Vel, *fructus eius apprehendit*, dum præmium vitæ per crucem propoſitum percepit. Poſt fidem crucis erunt *vbera* animæ, *ſicut botrus vineæ*, non ſiluæ; quia prædicationes ſunt dulcedine plenæ. Significatio namque rerum mutatur, ſecundùm diuerſitatem ſenſuum. In hoc quippe loco *vbera* animæ, ſunt eius doctrinæ prædicationis, plenæ *vt botri* vineæ. *Eius odores* ſunt, *ſicut malorum*, id eſt, operatio virtutum eius eſt ſicut ſanctorum: vel orationes eius ſunt ſicut odor incenſorum.] Nihil autem neceſſe eſt cum B. Gregorio ad mala punica hæc reſtringere: præſtat latiſſimè accipere. §. 3. *Honorius.*

Palmam PHILO crucem interpretatus, egregium addit elogium; nempe per eam omnem vim dolorum, cruciatuum, ignominiæ, dedecoris, non modò vinci, verum etiam amabilem reddi, & glorioſam, & planè cœleſtem, & ſalutarem. Vnde in illa ſola Paullum gloriari; & per hanc Apoſtolos & ceteros fideles omnes laborum præmia conſecutos, & conſecuturos. In hac vna, tentamenta omnia & ærumnarum tormina ſedari, atque vinci: per hanc animi perturbationes & vulnera, vel letalia, fœliciſſimè curari. Hinc fieri, vt, quod ſequitur, habeamus; *Et erunt vbera tua, &c.* Vt enim botri vineæ calcati ac preſſi lætiſſimum liquorem vini ſuo agricolæ atque vinitori effundunt: ſic viri Dei iuſti ac ſancti diris cruciatibus atque preſſuris hominum, botrorum inſtar, afflicti ac torti, per victoriam ſalutarem cultori Deo & IESV CHRISTO, ac ſponſæ cœleſtem lætitiam de ſe pariunt ac promunt, ſanctitatiſque odore atque virtutum, ad idem ceteros imitatores CHRISTI alliciunt ac trahunt. Vnde rectè ſequitur; *Et odor naſi tui, &c.* vt per hæc fidei inuictæ, ac ſpei, & ardentiſſimæ charitatis odorem apertiſſimè declararet, ſecundùm illud Apoſtoli; CHRISTI *bonus odor ſumus, & his qui ſalui fiunt, & ijs qui pereunt: alijs quidem ex morte ad mortem, alijs verò ex vita ad vitam ſempiternam.* [a] Qui enim ſanctorum monita & fideliſſima conſilia atque ſalutaria negligunt ac ſpernunt; *Philo.* [a] 2. Cor. 2. v. 15.

„ qui CHRISTI mandata nolunt, voluptates huius perituri sæculi amplexi; ij sibi ex prima
„ peccati morte secundam illam æternam infœlicissimè parant. At qui de peccatis suis
„ admoniti, prudenter sese corrigunt ac emendant, parentque præceptis omnipotentis
„ Dei atque sanctorum, hi ex prima luce veritatis & vitæ, ad sempiternam illam & inuisi-
„ bilem beatissimè perueniunt.]

D. Ambrosius. D. AMBROSIVS *lib. de Isaac. c. 8.* Ascendit equos suos CHRISTVS, ascendit verbum
„ Dei animas pias: Vnde cognosce, quia & istam ascendit, & perduxit eam ad locum pal-
„ mæ, quando & dicit ad eam: *Quàm pulchra & suauis facta es charitas in deliciis tuis. Statura*
„ *tua similis facta est palma.* (*supra vers. 7.*) & ipsa ait: *Dixi ascendam in palmam.* Sed eti-
„ am ipsa charitas palma est. ipsa est enim plenitudo victoriæ, *plenitudo legis charitas est.*
„ (Rom. 13.)

Theodoretus. *a Philip. 3. v. 13.* Vides animam benè animatam, quæ (vt ait THEODORETVS) cupit ascendere &
cogitat de altitudine, & quemadmodum B. Paulus ait, [a] *nondum arbitratur se comprehen-*
„ *disse*, sed persequitur vt comprehendat, & eorum quæ retrò sunt obliuiscitur, & ad ante-
„ riora contendit.] & cum Dauide, disponit ascensiones in corde suo, vt eat de virtute in
„ virtutem.

Tres Patres. Hoc ergo ait; Mecum ipsa (sic TRES PATRES) deliberans dixi, *ascendam* per virtú-
„ tis imitationem ad perfectionem doctrinæ tuæ, & per contemplationem *apprehendam*
„ eius sublimitatem. Et disciplinæ tuæ *vbera*, quæ me naturaliter nutriunt, erunt omnino;
„ *sicut botrus vera vitis*, qui CHRISTVS est, præbentes mihi gratiam diuinitatis; quæ vini
„ more à natura mentem dimouet, & supra naturam transfert. Vnde etiam *odor naris tuæ*
„ *sicut poma.* Gratia scilicet Spiritus sancti mentem implens suauitate; quam tu à sponso
„ susceptam in nos infundis, sicut poma sunt tum aspectu pulchra, tum odoratu suauia,
„ tum gustatu dulcia; sic ipsa nobis erit & virtutum moribus decora, & odorifera sermo-
„ num venustate, & dulcis experientiæ iucunditate.]

MIXTA INTERPRETA-TIO, SEV DE DEIPARA.

§.4. *Rupertus.* *b Mat. 20. v. 19.* *c Ioan. 12. v. 32.* *Honorius.* RVPERTVS, HONORIVS, & HAILGRIMVS, hæc volunt à CHRISTO Domi-
no dici matri piæ, & confirmat Rupertus, quia si Apostolis indicauit; [b] *Ecce*
ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur ad crucifigendum; imo si & ini-
„ micis; *& ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*: [c] quanto ma-
gis hoc indicauit matri? & per *vbera* doctrinam intelligit; Honorius verò merita, q. d.
„ tua merita erunt omnibus imitabilia sicut Euangelia, quæ sunt vinea CHRISTI. nam hic
„ est *botrus*, quem portauerunt filij Israël in vecte. *vectis* erat crux, botrus CHRISTVS, por-
„ tantes Prophetæ & Apostoli, *Vinea* de qua allatus est botrus, fuit floridum corpus (MA-
„ RIAE) qui botrus in torculari crucis expressus, & inde fluxit fidelium potus.]

Guilhelmus. Si toto commentario copiosè manauit vena GVILHELMI, hoc certè loco pror-
sùs exundauit, & pectora piorum fluentis aquæ viuæ satiauit. Ante passionem (in-
„ quit) ô pia mater, intimaui tibi, quod exaltatus à terra, omnia traherem ad me ipsum;
„ quod crucis supplicium passurus, & ita redempturus essem mundum. Non enim ma-

Hinc accepit Rupertus vel ex ipso Guilhelmus. ternam pietatem latere debuit, quod discipulis ostendebam dicens; *Ecce ascendimus Ie-*
rosolymam, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. hoc est, adscendet in palmam, vt appre-
„ hendat fructus eius. Erat autem hoc verbum absconditum ab eis, & non intelligebant,
„ quod manifestè dicebam, eo quod adhuc rudes essent, & ob hoc tanti sacramenti pror-
„ sùs incapaces. At verò tu pia mater, cùm tibi dicerem; *Ascendam in palmam, & apprehen-*
„ *dam fructus eius*; aut, *exaltabor à terra & omnia traham ad me ipsum*; plenissimum huius ver-
„ bi habebas intellectum & sponsionem meā gratissimè accipiebas. nam cum intimatio-
„ ne illius mysterij, pariter & promisi tibi, quod à me apprehēsis fructibus palmæ *vbera tua*
„ forent *sicut botri vineæ.* Itaq; sicut tibi prædixeram suo tempore *adscendi in palmam*, id est,
„ non inuitus, sed volens in crucem leuatus sum; non addictione necessitatis, sed libertate
„ pietatis.

Adscendi

Adscendi in palmam: sed manibus militum qui diuinæ dignationi meæ nescientes militabant. ex eorum ergo manibus scalam mihi feci. quantum in ipsis fuit, crucifixerunt hominem miserè moriturum: quod ad me attinebat, *adscendi in palmam* triumphaturus. *Ascendi in palmam*, de qua Iudæi diuinæ dispensationis ignari descendere monuerunt dicentes; *Saluum fac te ipsum, descende de cruce*. Porrò vt saluum facerem genus humanum ascenderam in palmam: vt fructificaret palma, ascenderam in palmam: & ideo nolebam descendere, nondum formatis fructibus. nam adhuc florebat palma, cùm ei talia dicerentur. Cùm autem gustato aceto dicerem; *consummatum est*, & *inclinato capite* traderem spiritum: iam fructus redemptionis humanæ erant in palma; qui nimirum per triduum sepulturæ meæ ad plenam maturitatem venerunt: atque ita die tertio gloriosus triumphator resurgens ex mortuis, *apprehendi fructus palmæ* iam plenè maturos. Nam *quæ esset vtilitas in sanguine meo si descendissem in corruptionem?* Cui mea passio prodesse potuisset, nisi passionem resurrectio è vestigio secuta fuisset? Numquid non fructus crucis meæ, quasi vua acerba essent, qua dentes obstupescerent; nisi per gloriam resurrectionis quasi recepta maturitate obdulcuissent? Si enim *euacuatum est scandalum crucis*; ergo fructus palmæ, fructus redemptionis humanæ, quos feci moriendo, iam maturos apprehendi. Ex mortuis resurgendo apprehendi, tanquam distribuendos, & expendendos in vsus eorum vitales, qui præordinati sunt ad vitam æternam. Itaque *ascendi in palmam*, cùm pro salute hominum voluntariè subij mortem, *mortem autem crucis*: & *apprehendi fructus eius*, cùm morte triumphata victor remeaui ab inferis. Denique cùm adscendissem palmam, tu, ô pia mater, stabas iuxta palmam, & statura tua assimilabatur palmæ. stabas iuxta crucem IESV tui, & per affectum maternum pariter crucifigebaris. Porro cùm iam apprehendissem fructus palmæ, iuxta promissionem meam, *vbera tua* de cetero *assimilata sunt botris*.

Sanè quænam sint hæc vbera piæ matris, & quomodo facta sint quasi botrus vineæ, videndum est. non enim hoc loco de sacris illis vberibus agitur, de quibus dictum est filio; *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti*. non de illis inquam corporalibus piæ matris vberibus agitur, quæ Dei filium corporaliter aluerunt. quia lac illi, non vinum dederunt. Habet autem pia mater & spiritualia vbera, quibus nimirum datum est illi adoptiuos fratres filij sui spiritualiter enutrire; & de his quidem vberibus eius potest intelligi, quod in Prouerbiis dicitur; *Cerua carissima & gratissimus hinnulus, vbera eius inebrient te omni tempore*:[a] *& in amore eius delectare iugiter*. Cerua enim carissima est, quæ habet gratissimum hinnulum, MARIA scilicet quæ peperit IESVM. Cerua ista magnorum planè nobiliumque ceruorum filia est; quorum vnus; *quemadmodum* (inquit) *desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*.[b] magnus itidem nobilisque ceruus fuit Abraham, à quo exorsus est magnorum successiones ceruorum, deduxitque * Matthæus[c] vsque ad ceruam carissimam, de qua natus est hinnulus gratissimus, id est, vsque ad MARIAM *de qua natus est IESVS; qui vocatur CHRISTVS*; *vbera* inquam *eius inebrient te omni tempore & in amore eius delectare iugiter*. Bis dicitur *eius*. Vnum refer ad ceruam carissimam, alterum verò ad gratissimum hinnulum; sic, *vbera eius*, id est, ceruæ carissimæ *inebrient te omni tempore, & in amore eius*, id est, gratissimi hinnuli *delectare iugiter*. Nempe parùm est amare gratissimum hinnulum, nisi in amore eius delecteris; cùm sit & amor crucians magis quàm delectans.

a Prou. 5. v. 19.

b Psal. 41. v. 2.

* Nomen addidi, quod deerat M. S. lib.

c c. 1.

Denique plurimi vt Deum ament, cuius vel fruuntur beneficiis vel iudicium metuunt multa in animi sibi extorquent amore: scilicet temporalium, cum suis delectationibus fortiter oblectante. Et parùm est delectari in amore gratissimi hinnuli, nisi & iugiter delecteris. quia nimirum deliciæ caritatis cùm interpolantur etiam minorantur. Vt autem vberibus ceruæ carissimæ iugiter inebrieris, in amore eius hinnuli necesse est iugiter delecteris. Nutriebant illa corporalia ceruæ carissimæ vbera gratissimum hinnulum, sed non inebriabant: quia non vinum, sed lac dabant.

Locus corruptus, nec audeo manum adhibere.

* Sic corrigendus locus & supplendus addita voce; vini;

Porrò spiritualia eiusdem piæ matris vbera quibus non ipse hinnulus, sed fratres eius nutriebantur * vino, vim inebriandi habent. De his ergo dictum est piæ matri: *erunt vbera tua, sicut botri vineæ.* Planè illa cotidie materna sollicitudine parturiens infirmiora membra hinnuli sui, donec pleniùs CHRISTVS informetur in eis; neminem à " suæ pietatis sinu repellit, sed potiùs inuitat, & attrahit vniuersos. Omnes (ait) pusillanimes venite ad vbera mea, & sugite, absque argento, & absque vlla commutatione, vinum & lac; vt non tantùm refocillemini, sed etiam vsque ad sobriam iocunditatem inebriemini. Et primùm quidem de vberibus eius sugite lac consolationis: deinde vbera eius assimilantur botris, vt bibatur ex eis etiam vinum inebrians sanctæ exultationis. Multi siquidem de peccatis grauioribus emergentes, & adhuc pro recentibus plagis ægram habentes conscientiam, ad vbera piæ matris opem eius flagitando confugiunt: ac primo quidem ne abundantiori tristitia absorbeantur, pia interuentione consolationis munus suscipientes, de vberibus pietatis eius quasi lac sugunt, & nondum vbera eius assimilantur botris: postea verò sancta paullatim conscientia, per fructus dignos pœnitentiæ, meritis & intercessione eius, de certitudine veniæ exhilarantur, & tunc de vberibus piæ matris vsque ad obliuionem veterum delictorum sanctæ exultationis vino debriantur, sicque facta sunt vbera eius quasi botri vineæ. Item plurimi pressuris tribulationum laborantes, ad vbera piæ matris properant, id est, opem genetricis Dei & Domini nostri implorant: Et primo quidem per interuentum eius refocillantur, ne malis frangantur: postea verò ab ipsis tribulationibus, illa eripiente, fœliciter emergentes, sancta iocunditate inebriantur. Primò itaque de vberib. eius lac sugunt necessariæ consolationis; deinde & vinum sanctæ congratulationis: & sic vbera eius assimilantur botris. *Vbera*, inquit, *eius inebrient te omni tempore.* Et quidem prædicti non inebriantur omni tempore, sed tantùm in prosperis; sicut nec lactantur omni tempore, sed tantùm in aduersis. Porrò nonnulli per vberiorem gratiam, etiam in aduersis exultant, & beatæ matris intercedentibus meritis in ipso feruore malorum, secundùm Apostolum; [a] *mente excedunt Deo vsque ad obliuionem* eorum: hos planè vbera ceruæ carissimæ inebriant omni tempore, tàm in aduersis quàm in prosperis.

frequens hæc vox *debrio*, Guilhelmo.

a 2. Cor. 5. & 13.

" Denique quamdiu *Dominus gloriæ*, id est, ille gratissimus hinnulus inter homines per similitudinem carnis peccati apparebat inglorius, vbera illius ceruæ carissimæ neminem inebriabant. nam quamdiu ille putabatur filius Ioseph, etiam illa puri hominis mater putabatur, vnde nec reputabantur vbera eius: at vbi per clarificationem filij declaratum est, quod esset mater maiestatis, & ob hoc etiam mater pietatis; cœperunt homines propriæ infirmitatis vel iniquitatis conscij, certatim ad eius vbera properare, id est, eius se meritis commendare, & eius solatia postulare. Itaque postquam gratissimus hinnulus *ascendit in palmam*, & *apprehendit fructus eius*, id est, exaltatus fuit à terra & omnia traxit ad seipsum, ex tunc & deinceps facta sunt vbera ceruæ carissimæ, sicut botri vineæ, & cœperunt non tantùm lac consolationis, sed etiam vinum sanctæ exultationis ad se confugientibus propinare.

" Ex tunc etiam factus est *odor oris eius sicut malorum.* Sanè odora quædam insipida sunt: at malorum non tantùm odor, sed & sapor bonus est. cùm ergo odor oris eius *odori malorum* comparatur, os eius non tantùm odorum, sed & saporum demonstratur, non tantum odorum loquendo delectabilia, sed & sapidum loquendo salubria. Erat autem sermo eius, non tantum iocundus, sed & vtilis; audientes non tantùm quasi per bonum odorem suauiter afficiens, sed etiam per bonum saporem salubriter reficiens. Quia ergo in verbis eius erat, nō tantùm sancta delectatio, sed etiā vitalis refectio: benè, *odor eius* dicitur, *sicut odor malorum.* Et quidē ante clarificationē filij pia mater silebat à bonis: nondum enim tempus illi erat, propalandi, quæ specialiter atq; plenissimè nouerat. Vnde Lucas enarrato sanctæ incarnationis mysterio, & his quæ circa illā contigerunt, *MARIA* (inquit) *conseruabat omnia verba hæc in corde suo.* Planè nondum esse tempus effundendi sciebat, quę apud se tamquam oportunè premenda sollicitè reponebat. * nondum ergo odor eius erat sicut malorum. porro clarificato iam filio, magnum illud pietatis sacramentum cum suis circumstantiis inchoanti Ecclesiæ plena narratione

* malè m. s. *notandū ergo.*

ratione exposuit; atque de his quorum ministra singularis exstiterat, *testimonia eius cre-* "
dibilia facta sunt nimis; quæ nimirum ab ore eius suaui salubritate, & salubri suauitate Ec- "
clesia primitiua excipiens, verbis simul & litteris transmisit ad posteros. Proinde non "
tantùm eo tempore, sed ex tunc & deinceps, per omnes fines terræ *odor* eius oris *sicut* "
malorum.]

ANAGOGE.

TRIVMPHANS Ecclesia in palmam ascendit, quia per victoriam crucis ad lignum vitæ peruenit: de quo scriptum est; *vincenti dabo edere de ligno* [a] *vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* fructus eius iam apprehendit, *de quo qui comederit non morietur in æternum. Vbera eius sunt sicut botrus vineæ.* quia gaudia quibus pro pressuris mundi inebriatur, sunt sicut gaudia CHRISTI in cruce pressi. Ipse enim est botrus vineæ, potus Ecclesiæ, fons vitæ, ab ipso inebriabitur, quando ei dicetur, *intra in gaudium Domini tui.* Tunc erunt *odores eius sicut malorum*, id est, delitiæ eius erunt sicut Angelorum & *guttur eius sicut vinum optimum*, id est, laus eius erit, sicut laus epulantium.] Hactenus HONORIVS. §. 5. Honorius. a Apoc. 2. V. 7.

SECTIO VI.

SECT. VI.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Guttur tuum sicut vinum optimum; dignum dilecto meo ad potandum, labiisq; & dentibus illius ad ruminandum.	*Et guttur tuum sicut vinum bonum vadens fraterno meo in rectitudinem, sufficiens labiis meis, & dentibus.*

Vers. 9.

LITTERA.

ADVLTA soror sententiam & decretum iunioris commendat. LXX. seruarunt Hebraismum, vt & Aqu. & Symm. noster clariùs sibi censuit vim eius explicandam. Hebræa sonant ad verbum; *guttur seu palatus tuus sicut vinum* (sub. vitis, hoc est perfectum) *vadens* (Symm. conueniens) *ad dilectum ad rectitudines: faciens loqui* (LXX. sufficiens: Symm. accedens) *labia dormientium* (hoc est, tam potens vt vel dormientes loqui faciat) SAPHAT radix Hebrææ vocis SIPHETE significat disponere, ordinare & digerere, vnde noster rectè vsus verbo, *ruminandi* labiis & dentibus; sanè dentes etiam cum labiis iunxere hîc septuaginta & Aqu. neque id ociosum esse notat merobibulorum adagium; *bonum vinum non traiiciendum, sed mandendum.* §. 1. VOX SPONSÆ ADVLTÆ. שפת שפתי

Guttur pro oratione & eloquio ponitur. laudantur ergo verba præcedentia, vt humilitate, prudentia, & caritate condita: dicunturque futura sponsi palato instar lectissimi, pretiosissimi, & fortissimi vini. quia vinum optimum, quod sine vlla austeritate, aut remora liquido defluit, & (vt alibi noster explicat MESARIM) [a] blandè ingreditur per gutturem, & sic inoffenso pede ad interiora se penetrat: illic verò existens dolum prodit; cùm pedum, linguæ, & rationis vincit sollertiam, & hominem somno tradit; interea tamen spiritus ciens, phantasiam excitat, & diurnas imagines mouens, cogit ignaram linguam mentis arcana prodere: vigilantes etiam aliàs (vt senes solent, nam & hic quidam pro *dormientium* vertunt; *veterum*) taciturnos adigit ad multiloquium, non sine famæ quoque alienæ propriæque iactura; quæ tamen verba, quia nec spontè nec satis articu- במישרים a Prou. 23. V. 31.

articulatè, aut apta connexione cohærentia, proferuntur, ideo non dicit ea cor vel linguam, sed labia & dentes loqui. Aut simpliciter, *vinum* indicatur (vt ait VVilleramus *præclue*. Sic ille sæpè loquitur) quod torporem discutit, sopitos sensus excitat, mœrentes recreat. Ingens hyperbole futura; si, more Syrorum, per *dormientes* intelligas mortuos, q. d. vinum quod mortuos queat suscitare.

VVilleramus. præclue.

§. 2. MENS VERBORVM.

VVilleramus *vinum* hoc interpretatur bonam diuini verbi diffamationem. Sensus potiùs est; recepto iam à te Euangelio, prædicatio & iudicium tuum (hæc optimè per *palatum* significantur) acre & optimum est, suauissimum, rectissimum, & irreflexum: iam enim non austerum loquendo promis acetum timoris, vt antè faciebas sub iugo legis; sed meracum laudatissimum dilectionis, supra mel & fauum dulce; faciens mutos loqui Dei magnalia, consopitos vitiis excitans, quin & peccatis mortuos suscitans. *Vide quæ dixi c. 5. v. 16.*

Philo.

PHILO *guttur* exponit ipsum CHRISTI Domini corpus & sanguinē in Eucharistia fidelibus propositum, sed vereor ne sit sensus tantum accommodatius; dignissimus tamen legi propter pondus verborum, & rationum quibus Sacerdotes & reliquos ad diligentē sui præparationem, prius quàm accedant, sedulò adhortatur.

Iustus.

IVSTVS, & reliqui ferè per *vinum* Euangelicam doctrinam; per *guttur & dentes*, prædicatores intelligunt.

Gregorius.

D. GREGORIVS; In gutture vox est. per *guttur* itaq; ipsa prædicatio iterùm designatur, „ quæ quasi *vinum optimum* esse dicitur: quia mentes hominū inebriat, vt præteritorū, sic- „ ut dictum est, obliuiscantur, & in anteriora currentes, non lassentur. Tale est [*hoc*] sponsæ „ vinum, vt & *dignum sit dilecto ad potandum*: quia dum sancta Ecclesia fidem veram prædi- „ cat, dum auditores suos ad sancta opera excitat; dum solum CHRISTVM diligere, imita- „ ri, amplecti, bonum esse, verbis & operibus demonstrat; quid aliud, quàm vinum suum „ dignum facit, vt in ore sponsi dulce sapiat? quod benè CHRISTVS *potare* dicitur, quia à „ corpore suo, id est, à populis fidelibus, amabiliter potatur. De quo notandum est, quod „ omnes potant, sed *labia* sola *& dentes ruminant*: quia dum Ecclesia per sanctos suos præ- „ dicat, omnes quidem audiunt; sed non omnes, quanta sit vis sententiarum quæ dicun- „ tur, discernunt. Labia verò & dentes ruminant; quia dum perfectiores quique post audi- „ tum verba ad memoriam reuocāt, dum audita quæq; assidua exercitatione recogitant, „ quasi ad os reuocantes quæ sumserunt, quanta sit virtus cibi quem comederunt senti- „ unt. Idcirco in lege scribitur, quia *animal quod non ruminat immundum habetur*: [a] quia quisquis bona quæ audit, siue legit, non recogitat, vacans à sanctis cogitationibus, necessariò immundas congregat.]

a Leuit. 11. & Deut. 14. v. 8.

Honorius.

Eodem sensu, sed paullo aliter HONORIVS; dicit, prædicationem *optimo vino* col- „ latam, quia prædicatores non inflat, & auditores ædificat. *Dentes* CHRISTI esse scripturæ „ expositores; *labia* esse exposita proferentes. Hi (ait) optimum vinum *ruminant*, dum „ suauem doctrinam in ventrem memoriæ recondunt, & iterùm ad docendum retra- „ hunt. Sicut pecus dum ruminat, escam iam comestam de ventre in os retrahit & man- „ dit, & iterum recondit in ventre. Et nota quòd sponsus vinum potat, & labia den- „ tesque ruminant: quia Doctores cum magno labore scripturas exponunt & proferunt, „ & auditores vix conuertunt: sponsus verò facili nutu inspirationis prædestinatos con- „ uertit, & quasi potum sine difficultate in corpus Ecclesiæ infundit.]

Theodoretus.

Sed cur *labiorum* meminit & *dentium*? Respondet THEODORETVS, quoniam Ec- „ clesia CHRISTI doctrinam partim euulgat & pronuntiat vtens instrumento labiorum, „ partim custodit ac conseruat dentes pro muro circumponens. His congruunt illa quæ à „ B. Paulo dicta sunt: *Audiui enim arcana verba, quæ non licet homini loqui.* [b] Idcircò sponsa „ quoq; dicit: *sufficiens labiis meis & dentibus meis*, vt alia prædicem, alia silentio supprimā.]

b 2. Cor. 12. v. 4.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Tres Patres.*

TRIBVS PATRIBVS, sic animæ conuersæ inducuntur loquentes, & Metaphrasim huius loci proferentes; Institutionis tuæ sermo, qui *vt vinum optimum* cor lætitia afficit, *erit nobis*, dum pronuntiatur in dilecto tuo; cuius nobis desiderium

ſiderium inſtillaſti; *in vias rectas*; vt eum tanquam veritatem amplectamur nec per defectum aut exceſſum à virtutis rectitudine deflectamus. *Et ſufficiens* noſtris appetendi potentiis, tanquam *labris* oſculamur quod placuit voluntati: *ſufficiens* etiam intelligendi facultatibus; quibus tanquam *dentibus* quæ dura ſunt, & ad cognoſcendum difficilia, ad eſum & cibum ſpiritalem frangimus & molimus.] egregiè iuxta verſionem LXX. Iuxta noſtram verò ſunt ſequentia.

HONORIVS; *Guttur* animæ eſt vox laudis vel confeſſionis eius: quod eſt *ſicut vinum optimum*, quia non inflat inebriando, ſed lætificat cor recreando.] *Honorius.*

Quanto diſertior hîc GVILHELMVS? In *gutture* (ait) vocis officium eſt. Habet autē & homo interior guttur ſuum ſpirituale, quo plerumque intùs in laudem Dei clamoſus eſt homo, nullo corporali ſono foris perſtrepente. Vnde Propheta de ſanctis Deum laudātibus; *Exſultationes*, inquit, *Dei in gutture eorum*.[a] Porro vinum & in ſapore iocundum, & in colore decorum eſt. Cùm ergo formam illam implemus, quam nobis Propheta præſcribit; *Deo* inquiens *noſtro ſit iocunda decoraq́; laudatio*,[b] tunc *guttur* noſtrum eſt *ſicut vinum*. Sanè iocunditas laudationis in hilaritate conſiſtit deuotionis. Qui ergo laudat Deum hilariter & deuotè, proculdubiò laudat eum iocundè. Videmus autem plerumque quoſdam vita indecoros in multa deuotionis hilaritate laudantes Deum: ſed, vt dictum eſt: *non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris*.[c] Vnde nec Propheta contentus fuit dicere, *Deo noſtra ſit iocunda laudatio*; ſed *iocunda* inquit, *decoraq́;*. Quoſdam etiam conuerſatione mundos minùs deuotos, minuſq́ue hilares aduertimus in laudibus diuinis: propter hos vtiq; Propheta præmiſit *iocunda*, ſubditurus, *decoraq́; laudatio*. Denique qui, cum munditia conuerſationis, hilaritatem Deo exhibet ſanctæ piæq; deuotionis; in gutture ſuo habet iocundam decoramq; laudationem: *in gutture*, inquam, *eius ſunt exſultationes Dei*, id eſt, quales decent Deum, vt ſcilicet iocundè ſimul decoreq; laudetur. Vnde idem Propheta alibi; *Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Ieruſalem*;[d] per hymnum *iocundam*, per voti redditionem *decoram* inſinuans laudationem. Porrò inaniter foris ſtrepit, qui nec mundus moribus, nec deuotione alacer, indeuotus & tepidus choris pſallentiū admiſcetur. Quatuor ergo diſtinguuntur genera canentium Dominum. quidam enim * *iocunde decoreq́;* laudant; quidam verò nec iocundè nec decorè laudant, ſed inaniter, tantùm admixti pſallentibus, dant ſine mente ſonum.]

Guilhelmus.

a *Pſ. 149. v. 6.*

b *Pſ. 146. v. 1.*

c *Eccl. 15. v. 9.*

d *Pſ. 64. v. 12.*

* haud dubiè deſunt in m. ſ. duo genera, ſcilicet, quidā enim decorè laudant, ſed non iocundè, quidam iocūdè ſed non decorè: quidam iocundè, decoreque, &c.)

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

QVIS autem tam *iocundè* atque *decorè*, tam hilariter atq; ſincerè Deum laudauit, quàm virgo illa mater Dei? Nulli enim ſanctorum tanta laudationis Dei occaſio ſuppetebat. Deniq; pro collatis ſibi diuinitùs ingentibus illis, inſignibuſque beneficiis, ſpirituale *guttur* ſuum *exultationibus Dei* repletum inſinuans; *Magnificat* (inquit) *anima mea Dominum*, *& exſultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo: quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*.[e] Benè ergo *guttur* eius non ſimpliciter vino, aut vino bono, ſed vino optimo comparatur] poſtea Guilhelmus diuellit ab hoc ſequentia, & tribuit DEIPARÆ ipſi loquenti, quod non placet. deſumam ergo tantùm ex eo, quæ nobis vſui. Quia vinum optimū, nempe laus decora, & iocunda, ideo *dignum ad potandum dilecto & ad ruminandum*. nunc quia bonum illud libenter potat, & quia optimum libenter ruminat; id eſt, laudationem quam illi iugiter omnia virginis oſſa dicunt profuſiore dignatione acceptat.] §. 4.

e *Luc. 1. v. 46.*

Aliter longè HONORIVS his verbis; *Bonum vinum* eſt legalis inſtructio, *meliùs* eſt Euangelica eruditio, *optimum* eſt Spiritus ſancti infuſio. *Guttur* virginis eſt eius doctrina à Spiritu ſancto inſpirata, quæ eſt *vt vinum ad potandum*, id eſt, placens ad imitandum. ait enim, *Diſperſit ſuperbos & exaltauit humiles*. applaudit voci eius dicens; *dignum eſt dilecto meo* hoc facere, nempe *parcere ſubiectis & debellare ſuperbos*. *Labia* Dei ſunt, voluntatē eius aperientes; *dentes* verò vitia conterentes. His eſt doctrina virginis ruminanda, id eſt, memoriæ tradenda: ſcilicet quod *Deus ſuperbis reſiſtit, & humilibus dat gratiam*.]

Honorius in ſigillo.

d. c. I. v. 52.

" Aliter adhuc HAILGRINVS, referens ad laudem discretæ orationis: preces ex *gut-*
" *ture* procedentes, erunt *sicut vinum optimum*, quod affectorum dolores consolari & rele-
" uare consueuit. *Guttur* etiam diuidit escas & bonas retinet, malas reuomit, hæc est vir-
" tus discernendi spirituales preces; quæ sicut vinum fæces suo calore expellit, vt remane-
" at vinum optimum, eliquatum, & defæcatum. Commendatur ergo discretio virginis in
" precibus; quæ hoc solùm petit quod discretè petitur, quod bonum, quod pium, quod
" purum, & ab omni macula defæcatum. Hoc verbum deprecatorium optimo vino simile
" *dignum est dilecto ad potandum*, vt ei placeat, & ipse delectetur in eo. dignum *labiis* CHRI-
" STI, quia dignum vt fauor benignus illud recipiat, & quod benè sapiat & placeat diuinæ
" bonitati. Et sicut vinum optimum sine difficultate & cum delectatione sorbetur; sic
" petitiones eius cum omni facilitate & delectatione filius admittit. Verùm quia eius
" quod bibitur gustus citò præterit, eius verò quod ruminatur sapor diu remanet, subdit;
" *& dentibus illius ad ruminandum*, vt sic ostendat, quod non perfunctoriè, sed tanquam af-
" fectus placita dulcedine, in matris petitionibus filius specialiter delectetur.]

§.5.

ANAGOGE.

Prior pars petenda ex proximo vers. 8. §. 5. de posteriore nihil Honorius.

SECT. VII.

SECTIO VII.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 10. " Ego dilecto meo, & ad me conuer- " sio eius.	*Ego fraterno meo, & super me conuersio eius.*

LITTERA.

§.1. Vox Sponsae Novellae. שוק תשוק

CONVERSIO] SVK videtur significare, vicum quià platea aliorsum excurrit; inde TESVKA, accursum quendam seu excursionem à vehementi natam desiderio significat, & promptam voluntatem ad obsequendum seu parendum alteri; vt patet ex *Gen. 3. v. 26.* vbi noster, *sub viri potestate eris*; Hebræa verti quoque possunt; *& ad virum tuum conuersio tua*, hoc est, spontanea prorsùs inclinatio: sic-
" ut potentia loco motiua est obediens menti rectrici. Et *Gen. 4. v. 7.* vbi noster; *& sub te erit*
" *appetitus eius*, Hebraica verti possunt; *& ad te conuersio eius*: hoc est, obtemperabit & parebit tibi. nam omnibus his locis est TESVKA. Sensus itaque horum verborum sponsæ nouellæ modestè auersantis laudem, huiusmodi: siue seriò siue ioco ista commemoras, me honore tali non dignor, qualis qualis sum, aut si quid in me laudabile, id sponsi totum liberalitati acceptum fero, cui me totam do, dico, addico, in quem ardenti desiderio feror. Ex quo ille se mihi largiri dignatus fuit, & quasi meæ potestati permittere; ego vicissim totam me illi permisi, nihil volo nisi quod ipse: tota animo & oculis ab eo pendeo: vt calthula suum solem, sic ego solem meum consector.

§.2. Mens verborum.

Ingenua Ecclesiæ confessio abrumpentis filum encomiorum, quicquid sum, gratia Dei sum. nihil habeo, quod ab eo non acceperim; cui soli adhæsit anima mea (sic Iustus) similia iam habuimus *supra c. 2. v. 16. & c. 6. v. 2.* nam æquum fuit trium sponsarum nomine ter idem repeti, cum aliqua tamen gradatione, & confirmatæ vnionis significatione, vt ostendit D. Ambrosius; [a] mox citandus.

a lib. de Isaac. c. 8.

Iustus.

IVSTVS ita scribit; Huic dilecto ex voce Ecclesiæ dicitur; *adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua* [b]. Videamus & alibi, quomodo ipsa dilecto suo loquatur: *Nos autem populus tuus & oues gregis tui.* [c] Et quomodo, *ad me conuersio eius* dicit Propheta; *Erit &* antequam

b Ps. 62. v. 9.
c Ps. 78. v. 13.

antequam clament ego exaudiam, adhuc illis loquentibus ego exaudiam, dicit Dominus.[a] Sed nulla est ad Ecclesiam tam euidens CHRISTI conuersio, nisi cùm *verbum caro factum est, & habitauit in nobis.*[b]] a *Esa.* 65. ℣. 24. b *Ioan.* 1. ℣. 14.

PHILO *conuersionem* hanc interpretatur reditum sponsi ad iudicium, his verbis explicans; Ego seruiam filio Dei, & ipse affatim me remunerabitur, cùm in secundo illo aduentu cœlitùs descenderit, iudex sessurus omnium atq; discussor, congregans mortales omnes à quatuor angulis terræ, per lumen & officium angelorum. Sed illi primùm conuertamur oportet, & ille ad nos omnino, sicut scriptum est; *Conuertere, conuertere ad me filia, &c.*[c] & alibi; *Conuertimini ad me, & ego ad vos conuertar.*[d] Sed ipse primus nos attrahat necesse est, ipse se primùm nobis offerat oportet. tunc enim conuertemur ad illũ & sanabimur, iuxta illud; *Sana me Domine & sanabor, salua me & saluus ero.*[e] *Philo.* c *Ierem* 4. ℣. 1. d *Ierem.* 12. ℣. 15. e *Iere.* 17. ℣. 14.

TROPOLOGIA.

§. 3. D AMBROSIVS sup. Hunc sensum tertio repetiuit diuersè in Cant. Canticorum. In principio ait; *frater meus mihi & ego ei, qui pascitur in liliis vsq; dum aspiret dies, & amoueantur vmbræ.*[f] Deinde ait; *Ego fratri meo & frater meus mihi, qui pascitur inter lilia.*[g] In fine ait; *Ego fratri meo & super me cõuersio eius.*[h] Primùm ad institutionem animæ, ideo & præmisit; *Frater meus mihi.* illo enim demonstrante se, etiam adhærendi Deo sumsit affectum: quod sequitur, secundùm profectum; tertium, secundùm perfectionem. In primo quasi in institutione adhuc vmbras videt anima, necdum verbi appropinquantis reuelatione commotas, & ideo adhuc ei dies Euangelij non refulgebat. In secundo sine vmbrarum confusione, odores pios carpit. In tertio, iam perfecta requiem in se verbo ministrat, vt conuertatur super eam, & caput suum reclinet atque requiescat: meritoque iam tenens, quem antea inuenire non poterat, ad agrum suum inuitat dicens, *Veni frater meus, &c.* *D. Ambrosius* f *Cant.* 2. ℣. 17. g *Cant* 6. ℣. 2. h *hoc loco.*

HONORIVS; Fidelis anima ad dilectum conuertitur, cum de mala vita ad pœnitentiam, vel de sæculari ad spiritualem conuertitur: & dilectus ad eam conuertitur, cùm ei gratiam suam largitur, quam ei priùs subtraxerat cùm ob culpam se ab eo auertit.] *Honorius.*

Notant TRES PATRES, animam caritate sic inflammatam, ceterorum quoque saluti curandæ incumbere, & ideo subdi, *Veni dilecte mi, egrediamur, &c.* *Tres Patres.*

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. GVILHELMVS continuans quæ dixerat, sic Deiparam vult loqui; Verè in laudibus dilecti *guttur meum sicut vinum optimum.* Nam quantùm diligo, tantum & laudo, & pro mensura dilectionis est modus laudationis. Porro eximietas dilectionis meæ tunc maximè declarata est, cùm starẽ iuxta crucẽ filij & maternis intuerer oculis tam acerbũ eius exitũ. Quippe in meo tunc pectore amor & dolor ex æquo sibi inuicem respondebãt, & magnitudinẽ amoris magnitudo declarabat doloris. Denique tunc iuxta sententiam præsagi Simeonis meam *ipsius animã pertransibat gladius:* planè ego dilecto meo per maternũ commoriebar affectum, ita vt eius in me martyriũ redundaret, & quasi cõmartyrem faceret. *Ego* tunc *dilecto meo* ad declarandam mei in ipsum amoris quantitatem; *& eius ad me* tunc *conuersio* facta est ad declarandam filialẽ eius caritatẽ. Quantùm .n. me diligeret in ipso passionis articulo præclarè ostendit, cùm *videns* me piam *matrem & discipulum stantem quem diligebat*, ad me de cruce conuersus, dixit mihi; *mulier ecce filius tuus*; discipulo autem, *ecce mater tua*[i]. Planè illius ad me in tanta non falsorum acerbitate dolorum tàm filialis conuersio, quàm filialem in me animũ gereret insigniter declarabat. Itaque ego dilecto meo pro omnibus morienti commorabar, in argumentum amoris eximij; & *ad me conuersio eius* ratione filialis obsequij. *Guilhelmus.* i *Ioan.* 19. ℣. 26.

Nempe

„ Nempe illud pietatis decretum quod olim de honorandis parentibus in eo quod Deus „ promulgauit, homo pro hominibus factus dignanter suscepit circa matrem implen„dum: & quidem cùm diceretur mihi; *quid mihi & tibi est mulier*[a]? itemque cùm diceretur cuidam de me nuncianti, *quæ est mater*[b] *mea?* circa honorem patris pro tempore oc„cupatus, à me dispensatoriè videbatur auersus: sed voluntate patris impleta vsque „ ad crucem, ad me piam matrem honorandam facta est conuersio eius, & suo tempore „ exaltandam super choros Angelorum interim dilecto discipulo commendare curauit.]

a Ioan.2. v.4. b Luc.8. v.20.

Honorius in sigillo. HONORIVS autem; B. Virgo repetit verba, quę pro Ecclesia de Iudæis conuertenda fecerat ad filium. *Ego dilecto meo*, pro vobis preces effudi; *& ad me conuersio eius*, id est, „ per me voluit vos ad misericordiam conuerti.] Egregiè.

ANAGOGE.

§. 5. *Idem.* IDEM *in Commentar.* Ecclesia ad superna adspirans ad dilectum se conuertet, cum de mundo ad cœlum migrabit: & ipse se ad eam conuertet, cùm eam in „ Societatem Angelorum recipiet.]

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers.11. „ Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, cōmoremur in villis. „	*Veni fraterne mi, exeamus in agrū, requiescamus in castellis.*

LITTERA.

§. 1. SONVS VERBORVM EIVSDEM SPONSAE. NVNC quasi satur laudum, sermonem ad sponsum conuertit, & quæ ab eo inuitata *Cant. 7. v. 10.* paria reddit eum vicissim in agros inuitando, vt ostendat paratam se quocunque sponsus volet commigrare, & auersari pristinam habitationem, carnis nidoribus, & caligine nubilam; cupere turbas & molestias vrbium effugere, & in agri amœnitate amori liberiùs indulgere.

COMMOREMVR] pernoctemus, ex Hebr.

§. 2. MENS VERBORVM. Amore CHRISTI sponsa inflammata, ei soli adhærere optabat, & quam seriùs animarum salutem cœperat sitire, feruenter se sitire ostendit. Velle se per orbem quoque cum sorore adulta sponsi nomen & fidē propagare, & spirituales ei filios gignere: quotquot restarent Pagani & Antichristi sectatores conuertendo.

Cassiodorus. CASSIODORVS, Nemo nescit paganos à villa dictos. quia πάγος Græcè, villa dici„tur Latinè. Inde pagani dicti, quia longè sunt à ciuitate Dei.] Quicquid sit de etymo, „ certum est mihi, hoc loco agi de conuersione vltimæ sponsæ. Notatum enim rectè fuit ab Honorio, totam quidem vniuersalem Ecclesiam vnam esse sponsam CHRISTI, sed in hoc illam Cantico considerari debere, vt quatuor sponsas: quarum prima sint primitiæ Synagogæ, secunda Ecclesia gentium ab Apostolis conuersa, tertia feces Iacob seu reliquiæ Iudæorum, conuersæ prædicatione Enoch & Eliæ; quarta verò Gentiles adhuc reliqui, & hæretici, & omnes adhuc superstites Antichristi partiarij; incondita nempe illa multitudo, quæ, occiso perditionis filio, instar mandragoræ sine capite remanserat; de qua sponsa deinceps nonnulla inserentur: & de huius cum sponso nuptiis conciliandis, iam nouella illa seu tertia sponsa (quam Honorius *Sunamitin*, vt quartam hanc *Mandragoram*, solet nuncupare) se admodùm sollicitam ostendit. *(Honorius.)*

Philo. Honorij verba dabo vers. seq. Nunc suffecerint ista PHILONIS; Adhortatur spon„sa sponsum eumdemque precatur iam inde aduenire, vt vna cum ipso ingrediatur in hunc agrum, hoc est, in hunc mundum dicente Domino; *Ager mundus est*;[c] & pernoctent

c Mat.13. v.38.

ctent in pagis, & *fiat vnum ouile & vnus pastor* Ecclesiæ sanctæ Dei, iam iam latiùs amplificatæ, secundùm illud Prophetæ; [a] *Dilata funiculos tuos & caulas tuas fige, ne timeas: & clauos tuos vallosq; confirma, & ad dextram, sinistramq; protende*, Sponsus pernoctauit in villis, cùm in agrestibus mentibus Iudæorum, duris & obstinatis animis, peruicacissimisque & sæuis cordibus, ad noctem vsque mortis peregrinus, inuisus, & perosus fuit.] Imò potiùs agit de mansione in cordibus Iudæorum iam conuersorum, & conuertendorum reliquorum.

a *Isa.54.v.2. & 3.*

TROPOLOGIA.

§. 3. *D. Ambrosius*

AMBROSIVS vbi supr. Suprà ad hortum inuitabat, hîc ad agrum habentem non solum florum gratiam, sed etiam triticum & hordeum, hoc est, solidiorum firmamenta virtutum, vt fructus eius respiciat. *Requiescamus* (inquit) *in castellis*; ad quæ Adam, cùm de paradiso eiectus esset, fuerat relegatus; in his requiescebat, sed terram operabatur. Qua autem ratione exire eum in agrum vellet, intellectus manifestus est: vt quasi bonus pastor pascat gregem suum, lassos alleuet, reuocet errantes. Nam etsi ista anima noua & vetera seruauit, tamen sunt adhuc velut agni, qui lactis succo nutriendi sunt. Ergo quasi perfecta, non pro se, sed pro aliis interuenit, vt de sinu patris exeat, vt *procedat tanquam sponsus forâs de thalamo suo*, egrediens currat viam: vt lucretur infirmos, non in illo secreto patris solio, & in illa luce immoretur, quo inualidi equi conscendere non queunt; sed vt assumatur & inducatur in domum sponsæ atque secretum. Sit foris sibi, vt nobis intus sit medius nostrûm, & si non videatur à nobis. Vnde ait, *Quis dabit te frater, &c. c. 8. v. 1.*

Tres Patres.

TRES PATRES: *Exeamus*, ego qui te mysticè contemplor, & tu qui sic à me spectaris: *in agrum* corda discipularum, quem vt agrum à tribulis & spinis, à vitæ sollicitudinibus & prauis cogitationibus ipsum suffocantibus purgaui. *Egrediamur* ostendentes illis spiritualem coniunctionem nostram in virtutum moribus per actionem expressam. Et sic egredientes *commoremur in villis*; in animabus, quæ nomini tuo, vt villæ incolas suos, cunctas intelligendi appetendique potentias, & sensus in vnum cogentes dedicarunt. Has tu domicilium tibi in Spiritu sancto constitues. Ego autem illis me ipsam, quo tibi placeant, exemplum præstabo.]

Honorius.

HONORIVS; fidelis anima *in agrum egreditur, in villis commoratur*, dum agrestes vel villanos in bonis operibus vel moribus instruit: vel dum homo spiritualis intermisso lectionis vel orationis studio, manibus suis laborat, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Guilhelmus.* * *deest hæc vox M. S.*

GVILHELMVS; Postquam dilectus, expleto propter quod à patre exierat humanæ * salutis negotio, præclaris onustus lucris, ascendit vbi erat prius; piam matrem modico tempore passus est commorari: modico, inquam, tempore à suis eam passus est delitiis peregrinari. Itaque, Ecclesia primitiua sacris eius alloquiis iam sufficienter instructa, gloriose assumpsit eam. Porro sancti Apostoli officio inuigilabant prædicationis, *Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis: quia, neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Sed & ipsa pia mater ad filium iam assumpta vberrimis meritis Apostolicum laborem iuuabat, & primitias ex circumcisione per eos acquisitas filio iugiter commendabat. Vbi ergo Iudæi in verbi salubris ministros apertè sæuire cœperunt, & lapidando Stephanum, occidendo Iacobum, vinciendo Petrum, arbitrati sunt obsequium se præstare Deo; super tanta ingratitudine, & cæcitate eorum pia mater indignata, & conuersa ad filium; *Veni*, inquit, dilecte mi, *egrediamur in agrum, commoremur in villulis.* parum est te esse in Iudæa notum & in solo Israël

magnum

„ magnum esse nomen tuum: vt ergo vsque in Idumæam extendas calciamentum tuum,
„ & salues populos gentium, *veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* De-
„ nique populus Israëliticus repulit à se verbum Dei, indignum sese iudicauit vitæ æternæ.
„ Vt ergo delictum eorum diuitiæ sint mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, exe-
„ amus in mundum vniuersum, & prædicetur Euangelium omni creaturæ. Egrediamur
„ de illa Ierusalem; quæ melius Babylon dicitur, pro eo quod non nouit tempus visitatio-
„ nis suæ, & adhuc scandalum patitur in cruce Saluatoris sui. *Egrediamur* hinc, *& comm. in*
„ *villulis gentium*, vsque ad vesperum sæculi. nam iuxta prophetiam Dauid; *conuertentur ad*
a Ps. 58. v. 15. *vesperam.* [a] de quibus ait Isaias, *si fuerit Israël quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex* [b] *eis.*
b Isai. 10. v. 21. Non sine me egredieris, aut sine me alicubi commoraberis. quia ego semper tecum, &
„ præ omnibus te sequor, ô Agne, quocunque ieris, tecumque manebo vbicunque morã
„ feceris. nam grata erit mihi Gentium salus, nec assumam laudem vel orationem pro do-
„ mo Israël vsque ad tempus.]

Hailgrinus. HAILGRINVS; In his verbis ostendit mater sollicitudinem quam gerit pro Eccle-
„ sia, qualiter sollicitet filium vt eam visitet, & profectus videat, quatenus quod minùs est
„ visitando compleat. Visitemus, ait, illos qui sunt in agro, & vomere prædicationis hu-
„ manorum cordium terram scindunt. *Commoremur in villis* facientes mansionem apud
„ illos, qui habitantes in vnum, per dilectionem vno iure viuunt.]

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* HONORIVS. Ecclesia hîc peregrinans cum CHRISTO *in agrum* floribus plenum *egreditur*, dum de hoc mundo migrans paradisum voluptatis cum CHRISTO ingreditur. *In villis commoratur*, dum in mansionibus sibi à Deo præparatis recipitur.

SECT. IIX.

SECTIO IIX.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 12. „ Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea.	*Diluculò surgamus in vineas. videamus si floruit vitis, floruit propago, floruerunt mala punica. Ibi dabo vbera mea tibi.*

LITTERA.

§. 1. VOX SPONSAE ADVLTAE. IVNIORIS verba & consilium soror adulta approbat, & ipsa quoque sponsum adhortatur, vt sororculæ morem gerat; atque simul omnes vrbe relicta in villis pernoctent: vt queant summo mane vineas & hortos adire. sub auroram enim in locis æstuosis agri sunt amœnissimi.

FLORVIT VINEA] Aqu. & sexta editio, germinauit. *Vide similia c. 2. v. 12. & 13. & c. 6. v. 10.*

FLORES] si primulæ illæ & acerbæ adhuc vuulæ se prodere & tumidari incipiunt. Hebr. *an aperuerit se vua pusilla.* pro *fructus parturiunt* LXX. ὁ κυπρισμὸς, quod vulgò de florum propagine seu fructu accipiunt. Sed PHILO videtur legisse κυπρὸς. nam exponit arborem Cyprum: cui Theodoretus, & Tres Patres, & ceteri, & fons Hebræus, repugnant.

SI FLORVERVNT] Aqu. *se aperuerunt*, ἤνιξαν, respicit ad pomum ipsum calore hians; meliùs noster ad malogranati florem sese pandentem.

VBERA MEA] ibi faciam tibi copiam mei; amoribus meis potieris: non agri tantùm, sed meis quoque deliciis perfrueris. non offert sugenda vt filio, sed amplexanda vt sponso.

Nunc adultior Ecclesia nouellam hanc sponsam tertiam sibi concorporat: atque ita deinceps de seipsa loquitur, vt quædam illi tanquam adultæ, quædam tanquam nouellæ sponsæ conueniant. Hinc iam sorores istæ, sicut sponsa vna, vnanimiter incipiunt incumbere in conuersionem reliquæ multitudinis, quæ Antichristo pertinaciùs inhæserat; quo necato, illa multitudo hæreticorum, gentilium, & pauculorum adhuc fortassis Iudæorum Acephala permanserat. Sponsæ inuitantis sponsum, Ecclesiæ CHRISTVM; verba esse consentiunt PHILO, Iustus, Gregorius, Honorius, Angelomus. inuitat autem vt per totum orbem diffusas particulares Ecclesias dignetur visitare, visurus num quos *fructus* ibi recens ab Antichristi perfidia reuocatorum possint colligere. *Vineæ florent*, cùm mentes fidelium bona opera proferunt; sed fructum non pariunt, si ab eo quod proposuerint, aliquibus erroribus victi infirmentur: *Sic D. Gregor. lib. 12. Moral. cap. 26. Vineæ flores* expone, vt d. vers. 12. & 13. *mala punica*, vt d. v. 10. & c. 4. v. 12. §. 2. MENS VERBORVM.

Accipite nunc verba Honorij, qui mihi ad loci istius intelligentiam præiuit; ait HONORIVS *in commentar.* Postquam totus comitatus Sunamitis in aulam Regis est " receptus, & regalibus nuptiis admissus; ecce ab Aquilone noua sponsa cum magno ap- " paratu, Mandragora sine capite, sponso adducitur: cui ab eo aureum caput imponitur, " diademate redimitur, in nuptias recipitur. *Sunamitis* quippe de castris egressa, inue- " nit *mandragoram*, regiam puellam sine capite in agro iacentem: cui nimium compassa, " & ad regem regressa obnixè supplicat, vt secum eat, miseræ subueniat. Per *mandragoram* " intelligitur multitudo infidelium, cuius caput erat Antichristus, qui est caput omnium " malorum: sed caput amputabitur, quando Antichristus occidetur. hanc videns Eccle- " sia sine capite, optat eam sibi in fidem CHRISTI sociari, & capite CHRISTO sublimari. " ô dilecte (inquit) quem præ omnibus diligo, qui ad me per gratiam venisti, & per præsen- " tiam donorum visitasti; veni etiam nunc per gratiam ad multitudinem infidelium, & " visita eam per præsentiam charismatum; & per prædicatores *egrediamur in agrum* mun- " di, & spargamus per populos semen verbi Dei; tu inspirando, ego prædicando, & operan- " do, & docendo; diu *commoremur in villis*, in paganorum conuenticulis: *manè surgamus ad* " *vineas*, hoc est, maturè faciamus Ecclesias. " Honorius.

Ager est Christianus populus aratro Euangelij cultus: *villæ* verò sunt pagani, * " infidelitate & vitiis inculti. Dilectus quasi in occulto sedet, dum CHRISTVS peruersos, " per manifesta flagella ad conuersionem non admonet, vel infideles per prædicatores ad " fidem non vocat: qui ad publicum in agrum egreditur, dum prauos manifestè flagellat, " vt se corrigant, vel infideles ad fidem per Doctores conuocat. Ecclesia verò quasi in oc- " culto latet, dum contemplationi vacat, & proximis errantibus non prædicat: de occulto " *in agrum egreditur*, dum per publicam prædicationem accingitur. Post mortē ergo Anti- " christi sponsus & sponsa in agrum conueniunt: quia CHRISTVS & Ecclesia per Prælatos " consilium ineunt, qualiter Christianos propter timorem Antichristi ad perfidiam pro- " lapsos, ad pœnitentiā reuocent, vel adhuc incredulos per prædicatores ad fidē conuer- " tant. *In villis commorantur*, dum paganorū conuentibus, maximè prædicando, immoran- " tur. Similitudo est ab illis, qui in agrum spaciatū vadunt, in villas ad spectaculū conue- " niunt. *Nox* fuit tempus persecutionis Antichristi: *mane* verò tempus pacis post mortem " eius. *Manè* ergo sponsus & sponsa *ad vineas* surgunt; qui quasi in nocte dormierunt; dū " se post necem Antichristi ad faciendas Ecclesias erigunt, vel sub eo destructas reno- " uant, vel dispersas congregant, quas sub eo destrui viderunt, sed quasi dormientes non " restiterunt. At nunc dicit; *videamus si floruit, &c.* per prædicatores faciamus eos vi- " dere, *si vinea* (scilicet Synagoga) in fide *floruit*, vt eam imitentur; si florentes in " fide opera fidei exsequuntur, vt illos imitentur; si imitatores Martyrum in patien- " tia florent, vt eos imitentur. In illo agro *proferam* ad honorem tui omnem " * corr. m. s. & exhibui.

" doctrinam vtriusque legis, quæ sunt *vbera mea*, vt rudes in fide sugant inde lac doctrinæ.]
" Hactenus Honorius.

Angelomus. Melius vltimum illud ANGELOMVS, triplex (si) refert ad cordis fidem, & oris con-
" fessionem, & fidei profusione sanguinis confirmationem. Quod à IVSTO accepit, cuius
Iustus. sunt ista; vt appareat an fideles, quæ corde crediderunt, ore pronuncient, sicut Aposto-
" lus ait; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*: [a] vel si in eis per sancta
a Rom. 10. v. 10. " desideria pietatis opera prodierunt. Si illi (quoque) qui in CHRISTVM crediderunt in
" tanta dilectione proficiunt, vt etiam occidi pro ipso omnibus modis delectentur. Vis
" videre malum punicum? audi in actibus Apostolorum Paulum Apostolum; *Ego* (*inquit*)
b Act. 21. v. 13. *non solum iudicari in Hierusalem, sed & mori pro* CHRISTO *paratus sum.* [b] Postea *vbera* exponit
" ipsos Ecclesiæ Doctores, pro CHRISTO patientes, & ideo illi conregnaturos.

TROPOLOGIA.

§. 3. VARIA sunt huius commatis membra: vnum de vinea, alterum de flore & fructu eius, tertium de malis punicis, quartum de vberibus sponsæ: quare diuidamus ea nunc. Quoad primum PHILO, *diluculum* seu *mane* interpretatur
Philo. beneficium Dei, quo anima à tenebris ignorantiæ Dei & cæcitate mentis, & à nocte delictorum, vocatur in admirabile lumen religionis & pietatis. Et tunc vult *flo-
" rere vineam*; quando ex odore sanctitatis, veræ fidei præbet argumenta; quæ quidem (in-
" quit) opera sunt honesta, iusta ac sancta. Fidelis enim Christianus omnis, ex operibus
" iustitiæ qualis sit agnoscitur. nam *fides sine operibus mortua est*, vti corpus sine anima. Duo
" enim sunt quæ fidem docenti & prædicanti faciunt, vitæ honestas & iustitia. hæc ad acti-
" ones & officia, illa ad mores & vitam pertinet. Quicunq; igitur credere se dicit in Deum,
" iustè agat & sanctè viuat, ambulet vt sanctus, viuat vt fidelis ac pius.] sic ille.

Honorius. HONORIVS: *Manè surgit ad vineas*, dum se totam erigit ad imitandum claustralium
" vitas. claustra enim sunt spiritales vineæ, in quibus sunt pocula vitæ. Fidelis quisq; flores
" vineæ, fructus florum, flores malorum punicorum videt, dum fidē Ecclesiæ, opera fide-
" lium, patientiam martyrum imitari studet. *Ibi dat vbera* proximis, dum profert doctri-
" nam geminæ charitatis.]

" Quoad secundum; idem Philo intelligit per *fructus*, vitæ puritatem & candorem:
Tres patres. IVSTVS & ANGELOM. fidei confessionem. TRES PATRES omnia coniungunt hoc pa-
" cto; Tu qui es (ô sponse) iustitiæ Sol, cognitionis lucem emittens in animas, laborum
" fructum ferentes patientiam; qui quasi *botrus* quidam per multas tribulationes vinum
* corr. spem. " lætificans cor hominis stillas propter * quem futuræ remunerationis: ego autem secun-
* corr. illis. dùm ipsum solis ortum, patientiæ mores * illos ostendens exemplo meo. Ita porro
" surgentes *videamus*, tum ipse qui in abscondito vides, tum ego quæ in manifesto, vtrum
" discipularum à me institutarum fides (quæ vt *vitis* in palmites, sic ipsa in varias virtu-
" tes diffunditur) floruerit, intùs quidem per habitum ex rationibus virtutum; foris au-
" tem per actionem ex moribus atque institutis ipsarum. Nam animæ *flos* ex virtutum
" rationibus germinat per mores ipsarum in carne, cuius fidei flos tum arcanus, tum
" manifestus est *flos malorum punicorum*; quæ intrinsecus quidem dulcem fructum conti-
" nent; extrinsecùs autem austerum corticem præferunt: Etenim fidei quoque fructus
" in occulta animæ affectione, propter futuri præmij spem, lætitiam adfert: in exte-
" riore autem carnis sensu, propter virtutis labores præbet acerbitatem. In agro
" illo discipularum mearum *tibi dabo vbera mea*, proferam tibi sponso meo quam insti-
" tuendis illis adhibeo doctrinam naturalem & moralem; vt per hanc ducens eas ad
" disciplinam arcanam, ostendam rerum naturam te suum auctorem indicare per notas
" quasdam, vt veritatem; non autem, vt iuxta prudentiam Græcorum, stultitiam, natu-
" rali rerum cognitione sic eas imbuam, vt à te procul veritate discedant.]

RVPERTVS: Tunc *flores fructum parturiunt*, si dociles inueniantur ad benè operandum. Quoad tertium, idem Rupertus consentiens Iusto & Angelomo & D. Gregorio; tunc (ait) *floruerunt mala Punica*, si inueniuntur in eis aliqui quorum fides vsq; ad martyrium durare sufficiat. *Rupertus.*

Sed PHILO; Ecce sanctorum animæ, ecce sanctorum mentes, quæ *punicorum* instar ab honestis floribus virtutum ad excellentissimos fructus gloriosissimè perueniunt. Vt enim malus punica multa grana, multosque sinus in pomis suis generat: sic & Ecclesia Dei multos populos intra se continet, suoque gremio complectitur ac fouet, & amictibus mandatorum circum tecta atque velata sanguine IESV CHRISTI conseruatur, & Martyrum corporibus, velut corticum rubentium sanguine & miraculis decoratur.] *Idem, quoad quartum, vbera exponit duo testamenta*; Talibus (ait) bonis & rectis corde fidelibus profunda mysteriorum sensa ex spiritualibus vberibus, hoc est, è duobus testamentis benè cognitis & obseruatis, reuelantur, & velut vbera sugenda præbentur. Incredibile est carnalibus, quàm suauis sit scriptura sacra benè cognita, quamque mira & cœlestia arcana pandat piis scrutatoribus ac iustis: sed recta mente & humili, vigilantiq; animo ad eam perscrutandam accedere oportet. longè absit arrogantia, abscedat animi fastus ac tumor, excitetur ingenium, inuigilet animus, sit mens casta & humilis, nec ocio languescat.] Qui talis est, *vbera* habet, & ea dat ipsi CHRISTO (teste Gregorio) quando docet CHRISTI membra, hoc est, ignaros & Christianæ doctrinæ indigos. *Philo.*

TROPOLOGIA hoc loco valdè coincidit in Litteralem interpretationem, sicut etiam commate sequente; & ex vtroque mixta est sequentis §. tractatio.

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

APVD GVILHELMVM sic pergit pia mater filium alloqui: *surge* tu, & quia ego semper tecum, *surgamus*; & hoc *mane*, id est, maturiùs dum nascentis Ecclesiæ mane est, dum adhuc in suis primordiis est. Manè surgamus ad vineas in gentibus plantandas & excolendas, vespere reuersuri ad vineam illam Domini Sabaoth, domum Israël, quæ nunc degenerauit atque elanguit. *Vinea*[a] quippe olim *facta est* tibi *dilecto meo in cornu filij olei*, & *sepisti* eam egregiè, & *exspectasti vt faceret vuas, & fecit labruscas*. Sed hoc primò: consequenter quod multò grauius est, *fecit* vuas, sed *vuas fellis & botros amarissimos.*[b] Annon *vua eius vua fellis* erat *& botrus amarissimus*, cùm tibi dulcedini ingrata propinaret *vinum cum felle mixtum?* an non & tunc *fel draconum vinum eorum & venenum aspidum*[c] *insanabile*; dum tuos odit atque interficit? *Aufer*[d] ergo *sepem eius, & sit in direptionem* vsque ad tempus: *non putetur neque fodiatur, & nubibus tuis* (id est, Apostolis tuis) manda dilecte mi *ne pluant super eam imbrem*; sed dicant ei; *vobis oportebat*[e] *primum loqui verbum Dei; sed repellitis illud & indignos vos iudicatis vitæ æternæ. ecce conuertimur ad gentes.* conuersæ igitur ad gentes nubes tuæ ibi pluant, ibi fructuosè prædicent: atque ita *mane surgamus ad vineas*, ecclesias per orbem plantandas atque excolendas, quæ in vnam magnam vineam, id est, Ecclesiam Catholicam, redigantur: & cùm hæc magna vinea per orbem terrarum plantata fuerit & propagata; *videamus si floruit vinea, &c.* Tuum est videre hæc, & tamen dixi *videamus*, quia ego semper tecum, & sequar te (ô agne) quocunque ieris. *Floret vinea*, id est, Ecclesia in inchoantibus; *flores eius fructus parturiunt* in proficientibus. Tuum verò est vtrumque videre, id est, approbare in beneplacito tuo, sed multò magis, *flores malorum punicorum*, id est, decus & deuotionem martyrum propter te proprio cruore rubentium. *Ibi dabo tibi vbera mea*, id est, in Ecclesia gentium dabo tibi, quæ & in Ecclesia Iudæorum olim tibi dedi vbera mea. Verè apud Iudæos dedi tibi vbera corporalia ad pascendum te; porro in Ecclesia gentium dabo tibi vbera mea spiritualia ad pascen-

§. 4. *Guilhelmus.*
a *Isa c.5 v.2.*
b *Deut. 32. v. 32.*
c *Deut 32. v. 33.*
d *Isa. 5. v. 6.*
e *Act. 13. v. 46.*

" dos tuos, spiritualiter enim pascam paruulos tuos lacte maternæ pietatis, quæ te olim
" paui lacte corporali pro veritate carnis. Deniq; pro eo quod tibi sum mater corporalis,
" ero tuis mater spiritualis, materna charitate quasi proprios parturiens filios, donec ple-
" niùs formeris in eis; materna ibidem cura nutriens eos, donec vsque in virum perfectũ
" grandescas in eis. Totum autem hoc faciam eos tibi assiduè commendando & augmen-
" ta gratiarum eis piis à te precibus impetrando.]

ANAGOGE.

§.5. *Honorius.* HONORIVS, *manè surgit* Ecclesia ad vineas dum in die iudicij se erigit ad supernas Ecclesias. Totum quippe tempus huius sæculi est quasi *nox* ad com-
" parationem futuri sæculi. Dies autem iudicij est quasi *mane* æternæ diei, quę
" melior est super millia annorum. vel vita cuiusque hominis est quasi *nox*,
" *manè* autem vita futura: in quo *mane* quisque fidelis surgit ad vineas, dum post mortem
" peruenit ad cœlestes Ecclesias. Ibi videt *flores vineæ*, florum *fructus*, & *flores malorum pu-*
" *nicorum*, id est, præmia fidelium; & donorum, quæ dabuntur benè operantibus; & mer-
" cedem quę recompensabitur martyribus. Ibi *dabit* Ecclesia CHRISTO *sua vbera*, quia
" Doctores vtriusque legis repræsentabit in æterna gloria.]

VVLG. EDIT.	*EDIT. LXX.*
Vers. 13 VOX EIVSDEM " Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia po- " ma: noua & vetera, dilecte mi, " seruaui tibi.	*Mandragoræ dederunt odorẽ. Et in ostiis nostris omnes nuces nouas ad veteres fraterne mi seruaui tibi.*

LITTERA.

§.1.& 2. VOX & SENSVS. a *Sic Alanus, Guilhelmus, Cassiodorus, Gregorius, Honorius, VVilleramus, Angelomus, Rupertus, Thomas Cisterciens. Hailgrin. & alij.*

DVPLEX hic est lectio. quidam ex Latinis legunt, [a] *mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Omnia, &c.* Sed huic dispunctioni repugnant LXX. & fons Hebræus. Alia lectio est, Codicis Romani & Regij quam exhibui, *dederunt odorem. In portis nostris omnia, &c.* D. Ambrosius *in Ps.118. Serm.19.* non videtur legisse *In portis:* Iustus, non ponit expressè, sed ex interpretatione eius subolet mihi eum iunxisse cum mandragoris: discrimen, quoad sententiam, non magni momenti est. Cùm essent in agrum egressi delectauit quidem illos Synagogæ veteris *(h. vineæ flos)* oblectarunt etiam eos *florum fructus*, quos *parturibant vineæ* Gentilium; recrearunt *flores malogranatorum*, nempe Synagogæ recens conuersæ, quæ iam ad Martyrium anhelabat: sed præcipua causa repentinæ lætitiæ fuit videre adfulgentem spem certam, & exhalantem famæ bonæ odorem ex acephala illa turba, quæ partim à CHRISTO ad Antichristum defecerat, partim nunquam baptizata huic adhæserat. Læta igitur & exultabunda sponsa, inquit; non operam lusimus. nonne percipis suauem, & adhuc inexspectatum mihi *mandragorarum odorem*; quarum frigus hactenus noxium, & odor grauis fuit; quæ steriles ipsæ & quasi expertes vitæ mortis somno consopitæ iacuerant; humani denique busti, potiùs quàm veri hominis, effigiem præbebant, & præter hanc mutilam speciem, nihil hominis obtinebant. Legamus illas, maturuerunt: statui tibi soli eas colligere, & vesci tecum. Interea vescere fructibus, quos tibi seposui in corde meo, & ad manum habeo; omne genus fructuum hornorum & annosorum deliciis tuis repositorum asseruaui. Significat bona vtriusque populi, Iudæorum & Gentilium

lium opera. nam *noua* hæc *& vetera poma*, legis Mosaicæ & Apostolicæ obseruantiam interpretantur plerique.[a] Sic etiam similem Noui testamenti locum grauissimi Patres de vtroque testamento exposuerunt, Augustin. *c.16. quæstionum in Matthaum*, Hilar. Hieron. Chrysost. Theophylactus, Euthymius & Beda; illum dico, vbi parabolicè Saluator noster comparat *omnem scribam doctum in regno cælorum homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera*[b]; hoc est, omnis generis poma.

a *Ambros. serm. 22. in Ps. 118. Hieron. in proœm. lib. 1. in Isa. Theodor. Philo, & alij hic.*
b *Matt. 13. v. 52.*

Aliud illud quod ait, *in portis*, rectè Iarrhius exponit, in promptu seu ad manum.

DVDAIM Mandragoras significare non dubitabant antiqui, vt hoc loco LXX. & item Gen. 30. v. 14. & fatentur Abenezra & Kimchi; & etiam Iosephus & Aquila. confirmat quoque Thargum in quo est LABRVCHIN, quod non dubito mandragoras significare: siquidem Arabes, vt docet Simon Ianuensis, eas vocant *Iabrao*, & *Iabroach*, & *Iufaha*. Contemnendi ergo recentiores tam Iudæi, quàm Christiani, qui nihil nisi diuinant. Iarrhius *Dudas* Iesseminum censet, alij violam, alij ficum, alij Satyrium: verùm hoc est nugari. Fran. Georg.[c] *in Problemat.* & Sixtus Senens. *in Bibliothe.* nostrum interpretem reprehendunt, & dicunt, vertendum, lilia: sed lilia SVSANIM vocantur, non DVDAIM. rationes illorum sunt, quia mandragoræ sunt inodoræ: item sunt frigidissimæ, & partui inimicæ: tertiò quia tempore messis triticeæ mandragoræ nondum maturæ. Respondeo, duo illa priora perpetuò & perspicuè falsa: vltimum verò istud in Mesopotamia falsum, vbi maturescunt citiùs, quàm apud nos; apud quos etiam maturæ esse possunt sub messis triticeæ finem; quanto citiùs illic? Oleaster[d] tamen, *lilia* quoque tuetur, sed ea quæ vulgo vocantur, liliola conuallium, quæ prodesse de partus labore ægris multi censent. Quasi verò Rachel adhuc sterilis de prospera Ilythya tum cogitarit: aut quasi tum de distillanda ex mandragoris aqua ageretur. distillatitiam enim, non flores ipsos ei rei memorant idoneos[e].

דודאים

c *Georg. tom. 1. problem. 215. Sixtus lib. 5. annot. 109.*
d *in Gen. c. 30. v. 14.*
e *Vide Matthiol. in Diosc. lib. 3. c. 120.*

Caluiniani duo, putant DVDAIM esse vocem generalem ad flores omnes amabiles, gratique odoris, & nomen ductum ab amore; eò quod Hebræi dilectum vocant DVD. sed falluntur, vt eis meritò obiicit alius eiusdem sectæ Io. DRVSVS, linguarum probè diligens & in versionis nouitate minùs improbus. Primò quia DVDIM vocantur ollæ, à radice DVD. an ergo dicemus DVDIM significare quælibet vasa amabilia? Dormierit ebrius inter ollas; cui illæ sunt amabiles, pulchræ, iucundæ, & ab amore denominatæ. Deinde non sequitur; DVDAIM, deducitur à DVD, ergo DVDAIM significat amabile. Sæpe fallit petitio significati ab etymologia: à radice *Malach*, deducitur *Malluchim*; fallêris tamen, si dicas significare quasuis herbas salsas. Denique si ad etymologiam amoris recurras, potiorem partem sibi vindicet mandragora; quam propter vim philtricam veteres *κιρκαίαν* vocarunt.

Retineamus ergo *mandragoras*. primò quòd eorum poma non dissimilia rotunditate ollulis, seu vberibus, vnde Hebræum nomen deductum.

Secundò, quia sunt admodùm odorata, non graui tantùm odore, sed & suaui, vt post Dioscoridem fatetur B. Augustinus *lib. 22. contra Faustum, cap. 56.*

Tertiò sunt aspectu pulchra & delectabilia, præsertim maris, in crocum colore declinantia. D. Ambrosius[f] sic scribit; Plerique discernunt quendam inter mandragoras sexum, vt & mares putent esse & fœminas. Sed fœminas grauis odoris. Significat ergo gentes quæ ante fœtebant, cùm essent infirmiores; * euirata quadam imbecillitate perfidiæ boni odoris fructum ferre cœpisse, postquam in aduentum Domini crediderunt.] Angelomus autem; Mandragoræ duo sunt genera, masculus & fœmina. Femina rubra, masculus albus, vtrisque eadem vis ad medicamenta: & postea, Latini, malum terræ, poëtæ *ἀνθρωπόμορφον* vocant, eò quod habeat radicem formam hominis assimilantem.] Sed de hoc postea.

f *Serm. 19 in Ps. 118.*
* corr. ciurata.
Angelomus. Falsum hoc de vi eadem: legendum quoque; *femina alba, masculus ruber.*

Cassiodorus autem; Mandragora herba est aromatica, cuius radix similitudinem habet humani corporis. poma eius optimi sunt odoris, in similitudinem pomi Matiani, quod nostri Terræ malum vocant. Hæc herba rebus medicinalibus aptissima.] *Mox ponit duos effectus:* ferunt (ait) eos qui incommodo vigiliarum laborant, haustu huius pomi releuari & posse dormire. confirmant hoc multi, D. Ambros. *lib. 3. Hexaemer. cap. 9. & D. Basil. De opificio VI. dierum hom. 5. Cæsarius* Dialo. 1. *Cyrillus lib. 11. in Gen. Dioscor. Plin. Xenophon & alij.*

Cassiodorus.

Item propinatur exterior cortex vino mixtus bibendus iis qui secandi vel caute-
" rio sunt inurendi, vel torquendi, vt sensus doloris iis obtundatur] auctores sunt huius
" rei præter Cassiodor. etiam VVilleramus, Honorius, Rupertus, Angelomus, & alij.

Præterea creditur à multis amatorium quid & philtris aptum inesse, vt præter Dioscoridem, testantur, Theophrastus *lib. 9. Histor. plantar. cap. 10.* & Epiphanius *in Philologo*; & hinc Belgæ Teutones vocamus Dool appelen, quasi poma animo errorem adducentia; Hessi vocant, Cordo teste, Dollkraut. quidam tamen censent hæc pertinere ad tertiam speciem mandragorarum, quas Hispani nominant *Berangenas*; quas Lobellius censet esse Mandragoram Theophrasti, aliam à vera Dioscoridis, & vtramq; Plinium confudisse. Scio quosdam hoc dictum D. Epiphanij reiicere: sed rationes eorum non conuincunt: quia quædam amatoria venena frigida gustu & tactu, effectu tamen calida reperias.

Septimò traditur nauseam stomachi compescere. Sic Aponius, Beda & Thomas Cisterciensis hoc loco.

Octauò ad fœcunditatem prodesse. scribit Rupertus *lib. penult. in Cant. in fine*. neque id caret ratione. cùm enim inter ceteras sterilitatis causas vna sit fluxûs menstrui obstructio, & inde nata matricis oblimatio de excrementis morbidis; [a] mandragoræ semen habet vim matricis expurgandæ; & succus eius semioboli pondere, pessis emollientibus admixtus, solet per se menses ciere, ac partum etiam mortuum expellere [b]; in calidis quoque regionibus fœminas, quæ feruidioris & arentioris vteri sunt, viscositate ac frigiditate sua ad temperiem reducit; &, post congressum, vi soporifera illas consopiens, obstat ne semen in fumos & fuligines euanescat (quæ secunda est in talibus causa sterilitatis) facitque vt vterus acceptum firmiùs retineat. [c]

a Aristotel. lib. 2. de gener. animal.

b Post Dioscor. Plinius lib. 26. cap. vlt. Auicenn. a lib. 2. de Iabro.

c Leuin. Lemnius, de Herbarum biblicar. explicat. c. 2.

Illud præterea de forma notandum, Philonem Carpathium, Aponium, Honorium, Cassiodor. Angelomum, VVilleramum & Rupertum, qui formam illi humanam tribuunt; loqui quosdam de radice effossa simul cum fructu, tunc enim quasi bustum refert sine brachiis; quosdam de radice sola, quando dicunt referre cadauer sine capite; & intellige cadauer debrachiatū. Reuera dumtaxat radix refert speciem duorum fœmorū cum pedibus. Sic intellige Pythagoræ ἀνϑρωπόμορφον, & illud Columellæ *lib. 10.*

Quamuis semihominis vesano gramine fœta
Mandragoræ pariat flores.

Quod verò Dauid Kimchi, & Abenezra, & Albertus Magnus censuerunt, sexum quoque in mandragoris virilem fœmineumque repræsentari, caue crediderit. decepti illi ab impostoribus fuere; qui de radice solent effigiare statunculas virunculorum femellarumúe; quibus de milij semine inserto radiculas instar pilorum faciunt excrescere, vt striculi videantur. *lege Matthiolum impostura modum describentem, & qui de mandragoris multa; Dioscoridem lib. 4. cap. 61. & ibi Matthiolum & Amatum, Plinium lib. 25. cap. 13. Dalechampium siue Rouillium lib. 17. histor. plant. c. 7.*

TROPOLOGIA.

§. 3.

PATRES (vt Theodoret. Philo, Iustus, Gregor.) hæc Patriarchis ac Prophetis, vel noui testamenti sanctis & perfectis viris accommodant; Titelmannus, eruditè CHRISTO, sed non conuenit cum serie contextûs.

VVILLERAMVS Cassiodorum secutus, ita; Concionator fit similis * omnibus, cum fit omnia omnibus cum Paulo, cum infirmantibus infirmatur, cū scandalisatis vritur, vt omnes lucrifaciat; & qui insomnia vexantur propter humanarum re-
" rum strepitum, facit dormire quietiùs *inter medios cleros*, id est, duo testamenta vetus &
" nouum; vt toti conquiescant potiùs diuina mysteria scrutari, quàm ludis, fabulis, aut
" turpibus cantilenis occupari. Item vel sola superficie verbi diuini infirmos auditores
" quodammodo insensibiles, ad mundi mala toleranda facit.] Sic VVilleramus, ad effectus mandragoræ alludens. addo, etiam nauseam rerum spiritualium potu cœlestis verbi restringere; & sterilitate bonorum operum pulsa fœcundas reddere animas Christianorum.

VVilleramus.
** corr.* hominibus.

ANGELOMVS; *Mandragoræ* propter multimoda medicaminum genera, sanctorum virtutibus comparantur: quæ more medicorum, ad salutem animarum, à vitiorum infirmitatibus * sanentur, ostenduntur. *Portæ* Ecclesiæ Doctores sunt sancti: & *in* huiusmodi *portis mandragoræ dant odorem*, cùm spirituales quique ex se virtutum * palmam longè lateq́ue spargunt.] *Angelomus.* " * corr. sanandis. * corr. famam palam.

GREGORIVS de iisdem sanctis; qui dum exempla bonorum operum circumquaq; per sanctam famam tribuunt, quasi odorem quo ægroti sanentur aspergunt.] *Gregorius.* "

TRES PATRES verò, qui nostram sequuntur dispunctionem: Rerum, inquiunt, sensibilium species & ipsius scripturæ notæ, quasi *mandragoræ* quædam, faciunt vt mens per sensum illis inhærens; non autem per eas ad veritatem vigilanter ascendens, obdormiscat & veluti torpore stolida teneatur. *Præbuerunt odorem* rationis veritatis in omnibus existentis, si spiritaliter considerentur. Quamobrem & *in portis nostris omnes nuces*; sensus veluti portæ quædam, educunt quidem me ad te, vt rerum omnium causam, per naturalem ipsarum in spiritu contemplationem, inquirendum: introducunt autem te ad me per mentis cognitionem. In sensibus ergo meis promptæ sunt omnes in rebus procreatis insitæ veritatis rationes; quæ tanquam *nuces* tum per scripturæ notas, tum per rerum sensibilium species Iudæorum, Græcorumque stultitiam nutriebant. Vnde *nouas super veteres, nepos mi, seruaui.* Hoc est, recentes Euangelicas rationes (gratia spiritus renouante) cum antiquis Græcorum Iudæorumq́ue ignorantiæ, tum naturalibus, tum scriptis rationibus coaceruatas, *seruaui tibi*: quoniam & per scriptas illas purgata sum ac moribus instituta, & per naturales illuminata; vt per eorum, quæ facta sunt, contemplationem, te conditorem omnium auctoremque cognoscerem, & per spiritales, perfecta & absoluta; vt te cum patre & spiritu consubstantialem intelligerem & prædicarem.] hactenus illi. *Tres Patres.* " " " " " " " " " " " " " " " " " "

Clariùs verò, PHILO in hunc modum disseruit; *Mandragorarum fructus atque odores* similes fundere Ecclesiæ Doctores. quia dum benè scrutantur sacras litteras, ex iis bonam & suauiter olentem frugem Ecclesiæ filiis parant ac mandunt, veræ fidei suauissimum odorem fructumque diffundunt. *Per portas* autem vires animæ & humani corporis partes ac membra significari; vt aures, & os & oculos, per quorum aditus omnia vitæ & mortis merita ingrediuntur; secundùm illius propositum & voluntatem, qui corporis seruitio & animi imperio vtitur. Per *oculos* pudicitiæ castitatisque indicia, *per aures* honestatis atque modestiæ, *per os* grauitatis & temperantiæ, ad mandatorum obseruantiam facilè dignoscuntur. Quare si Deum verè timemus atque amamus, pudica & honesta oculis spectamus; auribus salutaria & optima quæque percipimus, ore sancta atque necessaria loquimur; turpibus clauduntur oculi, obscœnis aures occludimus, vana & nocitura silemus: secundùm illud Apostoli; *Omne verbum inhonestum non procedat de ore vestro.* [a] Propterea deprecabatur beatus ille vates; *pone Domine custodiam ori meo, & portam* vel ostium *continentiæ labiis meis.* [b] contra verò aguntur omnia; si Deum nostrum minimè amamus atque timemus: ad turpissima & mortifera oculi vertuntur, ad inanissima & fabulosa aures accommodantur, ora ad obscœna & absurda panduntur: nec intelligimus miseri, quod idem vates deprecatur, dicens; *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem*; [c] Et Dominus in Euangeliis per os, & oculos, & aures, & ceteras nostri corporis portas mortem ingredi, nisi rectè sancteq́ue claudantur, & referentur. Non enim sensus accepimus ad mortem, sed ad vitam sempiternam. ob id enim dati sunt oculi, vt cœlestia atque terrestria contemplantes, inde gratias immortales Deo maximo ageremus: ob id aures affixæ, vt quæ honesta & laude digna, nobisq́ue & ceteris profutura sunt, auscultaremus: ob id os efformatum labiis, & dentibus veluti claustris obseptum, ne quicquam temerè effutiremus, sed grauiter omnia atque prudenter eloqueremur, ad summi illius conditoris omnium præconium & laudes, qui summa prouidentia cuncta moderatur & gubernat; vtque ore pariter & vita Deum ipsum in æternum benediceremus; non verò vt blasphemiis incesseremus & maledictis, *Philo.* "

a *Eph. 4. v. 29.* b *Ps. 140. v. 3.* c *Ps. 118. v. 37.*

" non vt obscœnitate verborum prouocaremus ad iram, non vt ipsius ineffabilem bonitatem atque prudentiam carperemus, non vt aduersa lamentaremur; sed vt in omnibus, & per omnia gratias agentes, Deum ipsum summum bonum nunquam aberrare posse confiteamur & prædicemus.] sic ille explicat quæ anima dicere queat, se *in suis portis* sponso *omnes nuces asseruasse*.

" Deinde & *noua & vetera* sic exponit; Si quis quærat, quidnam in veteri testamento nobis præcipiatur à Domino, respondere possumus; idem quod mandatur in nouo id ipsum præceptum fuit in vetere. Ex quo quidem hæc iustitiæ præcepta habemus & instituta; *Non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices* [a] & reliqua: & ex nouo admonemur prauas cupiditates omnes & actiones amputare. Ait enim Dominus; *Audistis in antiquis, non mœchaberis. Amen dico vobis, si quis viderit vxorem proximi ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* [b] Sic etiam *non omninò iurandum*, sed *est est, non est, non est, dicendũ esse, quicquid amplius additur peccatum esse.* Hæc sunt quæ fidelis sponsa sponso vetera ad noua; & noua cum veteribus sanctissimè seruauit, & seruare debet quæque fidelis anima, vt per vtriusque testamenti diligentem obseruationem ac sanctam audire mereatur; *Veni electa mea ponam in te thronum meum, quoniam concupiuit Rex speciem tuam.* Legalia igitur quæ necessaria sunt, & Euangelica præcepta omnia, diligentissimè seruanda sunt nobis, nihilque ex iis omnino negligendum. nam qui minora negligit, is paullatim labitur in maxima, & *qui in vno offenderit, factus est omnium reus.* Sed qui Deum verè timet, amat & colit, is noua cum veteribus studiosissimè coniungit & copulat. Hoc est enim quod idem Dominus in Euangeliis admonet, dicens; *Omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera* [c]. *Noua* quidem illa Euangelica mandata perfecta & absoluta, quibus nihil in terris potest esse diuiniùs, nihil illustriùs, nihil denique vtilius: *vetera* verò, quæcunque in lege Mosaica & Prophetis continentur ad salutem æternam conductura. Hæc sunt igitur, quæ castissima atque fidelissima sponsa se fidelissimo atque sempiterno sponso, patri, & fratri suo, accuratissimè seruasse, & seruaturam esse promittit & spondet.] Hactenus Carpathius.

a Exod. 20. 14.
b Matt. 5. v. 27. & 34.
c Matt. 13. v. 52.

Honorius. HONORIVS denique; Tunc *dabunt odorem mandragoræ in portis*, quia sæculares iam conuersi, qui sine capite fuerunt, dum nullum prælatum habere voluerunt, famam bonæ operationis in virtutibus, quæ sunt portæ vitæ spargunt. *Omnia poma noua & vetera seruant*, dum conuersi omnia opera antiquorum & modernorum patrum ad imitandum sibi congregant.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Guilhelmus.* PRÆCEPTA hæc veteris & noui testamenti quis accuratiùs omnia seruauit, quam Dei genitrix MARIA? sed de tota re audire loquentem GVILHELMVM; scriptum est, [d] quod primogenitus Liæ Ruben, egressus in agrum tempore messis triticeæ, repperit mandragoras, quas & matri detulit: cui soror Rachel, da mihi (inquit) partem de mandragoris filij tui. Sic primogenitus MARIÆ IESVS, qui & primogenitus eius, post triginta ætatis suæ annos, quibus putabatur filius Ioseph, egressus in publicum, & hoc tempore acceptabili & die salutis, quasi tempore triticeæ messis (egrediebatur quippe operaturus salutem in medio terræ) egressus in agrum vomere legis excultum (Hebraicum populum) singularis fragrantiæ mandragoras repperit, in eo quod Dei filius esse innotuit; *quem scripsit Moyses in lege & Prophetæ, inuenimus IESVM filium Ioseph à Nazareth*, ait Philippus Nathanaëli. [e] Nondum planè inuenerat madragoras in Philippo & Nathanaële, vnde & filius Ioseph vocatur. Quærit ergo mandragoras, pro quibus vtique quærendis in agrum iam egressus erat. Quærit eas, dicens Nathanaëli; *Priusquam te Philippus vocaret cùm esses sub ficu, vidi te.* Tum ille; *Rabbi*, inquit, *tu es filius Dei, tu es Rex Israël.*

d Gen. 30 v. 13.
e Ioan. 1. v. 45.

Hîc

Hic planè suauissimi odoris Mandragoras repperit. Item quærebat mandragoras, cùm discipulis aiebat, *Quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt, alij esse Iohannem Baptistam, alij Heliam, alij Ieremiam, aut vnum ex Prophetis.*[a] Nihil adhuc mandragorarum est, nihil fragrat. Quærit ergo eas diligentiùs, dicens: *Vos autem, quem me esse dicitis?* Tunc Petrus, *tu es* (inquit) *Christus filius Dei viui.* Hic planè, repertis mandragoris, Dominus IESVS earum delectatus odore, Petro respondit, *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est.* Nihilominùs cùm illuminato à se cæco diceret, *Tu credis in filium*[b] *Dei?* quærebat mandragoras, quas & inuenit ipso statim respondente; *credo Domine, & procidente ad adorandum eum,* tanquam Dei filium. Domi ergo non inuenit mandragoras per triginta annos, quibus putabatur filius Ioseph; sed egressus in agrum reperit, quia verbo & signis foris patratis, quod esset Dei filius, quantùm, & quibus voluit, intimauit.

[a] Mat. 16. v. 13.

[b] Ioan. 9. v. 35.

Porro has summi odoris mandragoras foris repertas piæ matri pius filius detulit: quia declaratio maiestatis eius ad matrem eximiè redundauit. Quamdiu enim ille putabatur filius Ioseph, ipsa quoque nihil aliud putabatur nisi vxor fabri, & puri hominis mater: at vbi claruit diuinitas filij, matris quoque virginitas declarata est: atque eo ipso quod filius eius agnitus est Dominus gloriæ, prorsùs quicquid inglorium, vel minùs gloriosum, in ea videbatur, euacuatum est, * assumptum est. Itaque pia mater filij sui mandragoris fragrat in odorem suauissimum omnibus sæculis. Sed & nos de mandragoris filij eius pro modulo nostro accipimus, *vt,* quod Adæ filiis valdè gloriosum est, *filij Dei nominemur & simus.* Et quoniam participatio, propter quam filij Dei appellamur, eiusdem piæ matris meritis nobis augetur, cum summa deuotione illi dicendum est; *Da nobis partem de mandragoris filij tui:* quod vtique toties illi dicimus, quoties eam nobis deuotis conciliamus obsequiis, vt pro nobis apud filium meritorum vbertate suorum interuenire dignetur. Et notandum, quia *mandragoræ* filij eius primùm *dederunt odorem* in angulis, deinde *in portis.* Siquidem fama dignitatis eius primò paucos attigit, deinde Apostolis prædicantibus publicè fragrauit; cumque fragrarent mandragoræ illæ in portis, aliis quidem dabant *odorem mortis in mortem, aliis verò odorem vitæ in vitam.* Quippe vnde vitaliter vegetabantur electi, inde mortaliter scandalisabantur reprobi.

* corr. absumptum.

Denique pia mater, cùm dixisset ad filium: *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis,* id est, migremus ad gentes, & desertis Iudæis maneamus apud eas, vsque ad tempus; rationem egrediendi subnexuit dicens; *Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris,* quasi dicat; Egrediendum est nobis & migrandum ad gentes, quia iam satis prædicatus es in populo Iudæorum: præsertim cùm odorem mandragorarum tuarum, quasi grauem atque pestiferum, pestiferè à se repellant; nec patiuntur audire famam diuinitatis tuæ, dum grauiter vruntur scandalo crucis tuæ.

Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi. Planè *omnia poma noua & vetera,* quæ ex te, ligno vitæ, dum olim ageres sub materna cura mea, decerpere potui, id est, quæcunque in te vel circa te tunc temporis comperi; quæ naturam in te diuinam & humanæ veritatem substantiæ comprobarent, *dilecte mi, seruaui tibi.* Quid est *seruaui tibi?* in corde meo pro tempore occultaui, oportunè promenda & expendenda in spiritualem alimoniam tuorum. Nam quòd sine corruptione es conceptus & editus; quòd ab Angelis præclarè prædicatus; quòd per stellam designatus, quòd à Magis mystica dona es odoratus; & huiusmodi, noua planè erant, & diuinitatem tuam declarabant. Porrò quod *paruulus natus* es, quod *pannis inuolutus,* quod lacte nutritus, & huiusmodi; vetera erant, quia de vetustate carnis erant, & hæc humanæ in te veritatem substantiæ comprobabant. Ego autem *conseruabam omnia verba hæc, conferens ea in corde meo;* conferens vtique noua cum veteribus, & vetera cum nouis, & vtrisque pariter collatis, te Deum simul & hominem comprobans. *Conseruabam omnia verba hæc,* & sic *omnia poma noua & vetera, dilecte mi,* conseruabam tibi, suo tempore promenda & expendenda in tuos. Et quidem sufficienter iam expensa

sunt

sunt in eos, qui crediderunt in te ex circumcisione: superest vt expendantur in multitudinem gentium, vt & ipsi cognoscant mysterium incarnationis tuæ, & viuant. Quod vt fiat, *egrediamur, dilecte mi, in agrum*, eamus in mundum vniuersum, & prædicetur Euangelium omni creaturæ.]

Rupertus. RVPERTVS, postquam tradidit Mandragoras prodesse sterilibus, subdit; sterilem hic intelligi populum Gentium, de quo dictum; *lauda sterilis, quæ non paris, decanta laudem & hinni, quæ non pariebas; quoniam multi filij desertæ magis, quàm eius quæ habet* [a] *virum.* hunc odorem *in portis*, hoc est, in finibus Iudææ, sparsisse tum Æthiopem illum quem Philippus baptisauit; [b] tum Cornelium Centurionem, [c] tum visionem viri Macedonis Paulo oblatam, & auxilium implorantem. [d]

a *Isa.*54.v.1.
b *Act.*8.v.27.
c *Act.*10.v.4.
d *Act.*16.v.9.

Hailgrinus. HAILGRINVS Bonorum operum perseuerantia demonstratur in virgine. Dicit enim: *omnia* boni odoris opera, ô *dilecte*, quæ feci; *tàm vetera*, quæ ex mandatis legis veteris processerunt; *quàm noua*, quæ produxerunt præcepta Euangelica: sine infectionis macula, sine corruptionis putredine *seruaui tibi*, tanquam grata Xenia præsentanda.]

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* HONORIVS; In extremi Iudicij die *mandragoræ in portis dabunt odorem*, quia in morte, quæ est porta vitæ, dabunt viuentibus suam opinionem; dum miraculis coruscant in terris, quorum animæ viuunt in cœlis; qui *mandragoræ* olim fuerunt, dum diabolum caput omnium malorum amiserunt, & CHRISTVM caput omnium bonorum vel iustorum induerunt; & nunc, vt mandragoræ, multis morbis sunt medicina. *Ibi omnia poma noua & vetera* sponsa dilecto seruauit, quia omnia opera sanctorum veteris legis, & omnia opera iustorum nouæ legis ecclesia cœlestis CHRISTO recompensanda repræsentabit.

IN CA-

IN CAPVT OCTAVVM CANTICI CANTICORVM.

THEODORETVS hoc caput vult esse totius operis perorationem: ego deprehendo in eo, primùm ardentem amore orationem, qua sponsum dilecta affatur; deinde, somnum sponsæ, & excitationem; deniq; sponsi sponsæq; suauissimum in itinere colloquium.

SECTIO I.

SECT. I.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat?	*Quis det te fraterne mi lactentem vbera matris meæ? Jnueniens te foris osculabor te: & quidem non spernent me.*

Vers. 1.

LITTERA.

§. 1. VOX SPONSAE VNIVERSALIS. a *Apol. poster. Dauid.*

EXPLERAT se sponsa Circæis, nec diu vim succi & odoris earum otiosam sensit. Videte (ait D. Ambros. [a]) æstuantem, videte desiderantem.] prior effectus mandragorarum fuit vehementer gliscens ardor amoris: posterior erit, cùm in sponsi brachiis ruet consopita. prioris indicium clarissimum est, ista pathetica exclamatio; qua, per tenerrimam similitudinem, affectum animi nititur explicare. Peruenerat ad culmen amoris: & quia quod amabat infinitum erat, non poterat id amando expleri; vt tamen quoad posset id consequeretur, vni amori vacare volebat. ad hoc necessarium intelligebat, à dilecto nunquam auelli, & solis eius amplexibus inhærere. Sed quia nonnihil in publico sic amicum deosculans conspici verecundabatur; molestè ferebat, hunc sibi fructum dilectionis iugem à spectatoribus turbari, & interrumpi. Quamobrem optat dilectum sibi, cunctorum iudicio similem fieri infantulo fratri obuio, & vt tali sibi coram hominibus frui liceat. Solent enim puellæ fratres suos pusiunculos palàm vlnis circumgestare, sinu, amplexu, osculis fouere, cum nullius scandalo aut offensione: quoniam hanc licentiam illis sanguinis coniunctio, & infantiæ innocentia largitur.

QVIS MIHI DET] idiotismus, pro; ô, si mihi detur, frequens in Iob, Psalmis & Prophetis: noster aliquando phrasim retinet, [b] *Quis tribuat, vt omnis populus prophetet? Et quis det vt veniat petitio mea.* [c] Aliquando reddit aduerbio optandi, vt passim. [d] Sensus ergo; vtinam fores mihi quasi frater infantulus, vterinus, collactaneus & lactens, quem vel in propatulo & foro liceret osculari; neque quisquam hoc mihi probro, vitioué verteret.

b *Num. 11. v. 29.* c *Iob 6. v. 8.* d *Exod. 16. v. 3. & Iud 9. v. 29.*

FRATREM] fratris nomen multa significat, aliquando germanum, *vt Genes. 4. v. 7.* aliquando cognatum, *vt Gen. 12. v. 5. & Actor. 1. v. 14.* & cùm audimus, *fratres Domini*, in Euangelio; aliquando quemlibet proximum, *vt Leuit. 19. vers. 17.* aliquando Gentilem

suum,

ſuum, vt *Leuit. 25. v. 46.* aliquando ſocium ſeu fœderatum, vt cum Hedui vocantur fratres Romanorum, & Tyrij fratres Iudæorum; aliquando ſimilem, *vt Prouerb. 19. v. 9.* aliquando ſignificat dilectum, vt ſororis nomen dilectam, vt in hoc cant. & *Eſth. 15. v. 12. & alibi.* Sed refragantur viri docti & amici in Iob & Eſther ſcribentes; qui cenſent potiùs ſignificare ſponſum ſeu maritum. Poſſet hoc dici, ſed tum ſponſum ſignificat; non quia ſponſus, ſed quia dilectus, nec Eſtheræ refocillandæ ſufficiebat dicere; ne timeas quia ſum maritus tuus. ſciebat enim; & vxori, vt vxori, mors lege Perſarum erat ſubeunda: ſed idonea conſolatio erat dicere, ſum amator tuus, cui tua vita carior, quàm mea; ideò nullum tibi necis periculum imminet. Deinde ſi *frater* & *ſoror* Hebræis idem quod maritus & ſponſus; certè non fuit cur vel Pharao vel Abimelech Abrahamum aut Iſaacum mendacij coarguerent, neque cur huic nominis velamento illi ſalutem ſuam committerent. Cenſeo itaque hoc nomine nunquam coniugium, ſed vel affectum, vel vinculum quale diximus ſignificari: Et virum ſingulari eruditione atque virtute IVST. LIPSIVM, hoc nomine immeritò reprehenſum. Docueram hoc pridem, ante annos pene XXX. Aduerſariis in Tragœd. Senecæ, & ante annos octo vel nouem Commentario ad eundem Hippolyti locum. ſed quoniam agunt argumentis, & noſtra non ſoluunt, hîc cenſui idem repetendum.

De loco Eſther iam egi: de locis Cantici huius res aperta. nam cap. 4. v. 9. & 10. & 11. & cap. 5. v. 1. ſeparat vocem *ſororis* à voce *ſponſæ*, vt appareat aliud ſignificari. Si reſpondeant etiam in c. 5. v. 2. *amicæ* vocem ſeparari à voce *ſororis*; occurro, rationem aliam eſſe. Nam illic *amicæ* vox ponitur pro ſocia ſeu contubernali tantùm, quod indicat vox Hebræa; & idcirco eo loco *ſponſæ* nomen prætermittitur, quia voce RAHATHI ſignificata erat, hoc ſenſu, *aperi mihi dilecta mea, quæ es ſponſa mea, &c.* Quando verò dicitur; *ſoror mea ſponſa*; non potes intelligere, ſponſa mea, ſponſa: nam foret tautologia, & in Hebræo diuerſæ voces ponuntur: ſed debes interpretari dilecta mea, quam mihi deſponſaui. Quod dico confirmatur eiuſdem cap. 5. verſ. 16. *Talis eſt dilectus meus & ipſe eſt amicus meus*, vbi Hebraice eſt pro dilectus DVD; & pro amicus, RAHA, hoc eſt, ſocius ſeu ſponſus. Denique cap. 8. v. 8. *Soror noſtra parua eſt*: non potes ſumere pro ſponſa, propter id quod ſequitur: *quid faciemus ſorori noſtræ, in die quando alloquenda eſt*; hoc eſt, cùm erit agẽdum de illius deſponſatione. Ecce, iam *ſoror* vocatur, quæ nondum *ſponſa*, neque coniux; dilectam ergo ſignificat non coniugem. Sed fortaſſis Iobus ſic vſurpauit cap. 7. v. 13. »*mater mea & ſoror mea vermibus.* Quomodo vermis mater & ſoror? mater ne & coniux? Nec coniugem ibi nec amicam ſignificat; ſed vt patris & matris, ſic & ſororis vocabulum cõiunctionem ſignificat ſanguinis: quaſi dicat, putredo & tabes, ſeu vermis, mihi adeò diu computreſcenti & vermibus ſcatenti conſanguinei ſunt, non gentiles modò, ſed & familiares: videmur eodem in lectulo (lectuli meminit verſ. 12.) nati, educatique; in quo ſimul degimus & quieſcimus.

Quod ad prophanos ſcriptores attinet, manifeſtior adhuc res tota. nam apud illos concubinæ, ſeu, vt ille ait, vſuariæ potiùs, quàm iuſtæ vxoris eſt nomen. Nec vxor Albij Delia: de Delia tamen illud,

» *Non ſoror Aſſyrios cineri quæ didat odores.*

An priuignum maritum optabat ſaucia nouerca, quæ Theſeo nupta eius patri? & tamen *ſororem* ſe vult vocari.

» *Matris ſuperbum eſt nomen, & nimiùm potens.*
» *Noſtros humilius nomen affectus decet.*
» *Me vel ſororem Hippolyte vel famulam voca.*

Latebat enim in *ſororis* nomine, quod ipſa cupiebat, quod ardebat; non coniugium, ſed contubernium; ſed cordis & corporis coniunctio. Nolo plura, nec neceſſe.

Hoc loco vt noſter, etiam Aquila; τίς δώσει σε ὡς ἀδελφὸν ἐμοὶ; *quis dabit te vt fratrem mihi?* D. Ambroſius quoque non *fratruelem* nec *fraternum*, ſed *fratrem* vertit, [a] vnde apparet *fraternum* LXX. pro *fratre* poſuiſſe; hoc eſt, iſto loco, pro germano.

[a] lib. de inſtit. Virg. cap. 1. & ſerm. 19. in Pſ. 118.

SVGENTEM] collactaneum ſeu adhuc lactentem.

VT INVENIAM] optimè explicat Symm. *vt cùm inuenero te foris, deoſculer te.*

FORIS]

FORIS] alia editio ἐν ἀγρῷ. alia ἐν ἀγορᾷ, *in foro*; ſenſus eſt vnus; ſed poſterius hoc efficaciùs; quaſi dicat, in publico hominum conuentu.

DESPICIAT] *vilipendat*. ſex. editio; *ſubſannet*, Symm. inuicem explicant.

Æquum erat Eccleſiæ in culmine amoris ſtanti, perfectiſſima tribui deſideria. Videbat impleri numerum filiorum, & vltimam conuertendorum turbam accurrere; quibus receptis diuturnior in terris mora ſenium videbatur; iam tranſuolat amore nubes, & cœleſtes orbes deſiderio tranſcendit. Vtinam (exclamat) illa per te mihi tandem, tandem gaudia tribuantur; *quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt*. Sic ardeo, vt nequeam, niſi amplexu iugi & oſculo aſſiduo refrigerari, perij, diſperij, niſi, niſi te nanciſcar extra hunc mundi ambitum (*foris*) extra hæc terrarum loca tenebroſa, extra corpus hoc caliginoſum; niſi nuda & reuelata facie gloriam tuam [a] aſpiciam, illic; vbi nullis culpæ vel repræhenſionis obnoxia periculis, nec ampliùs huic ſubiecta vanitati, [b] omni ſuperior rerum viciſſitudine & corruptione, in tuam (ô ſponſe) imaginem transformabor, [c] & conſors tuæ gloriæ apparebo. [d] ſic te, qui primo aduentu lac Synagogæ mecum ſuxiſti, matris illius communis; tunc ſine intermiſſione, abſque probri metu, brachiis voluntatis & intellectûs amplexans, labiis laudis & confeſſionis oſcularer. Hæc niſi fallor vera loci eſt interpretatio, & omnino cum tribus Patribus hæc ſunt referenda ad vltimi aduentûs CHRISTI votum. Plerique Patres referunt ad primum, ſeu incarnationem Domini; quod non ſatis quadrat texturæ & ſeriei huius Cantici; poteſt quis tamen pro concione hoc ſequi, cum D. Ambroſio d. c. 1. Philone, Gregor. Honorio, Caſſiodor. Alcuino, Angelomo & VVilleramo hîc. Minùs aptè D. Chryſoſt. *ex var. in Matth.* refert ad puerum IESV manus Herodis effugientem. Ipſi veteres Rabbini fatentur hæc omnia ad Meſſiæ aduentûs deſiderium pertinere, vt ex vtroque Thargumæo, & Midras docet Galatinus *lib. 3. c. 28.*

§. 2. MENS VERBORVM.

a 2. Cor. 13. ℣. 18. b Rom. 8. ℣. 20. c d. ℣. 18. d Coloſ. 3. ℣. 4.

HONORIVS tribuit hæc verba vltimæ turbæ Iudæorum conuerſorum: ſed malo quod dixi. Meliùs RVPERTVS Eccleſiæ gentium: optimè, qui ſponſæ vniuerſali.

TROPOLOGIA.

OPTIME igitur TRES PATRES referunt ad ſecundum aduentum, & animæ verba volunt eſſe ad beatitudinem anhelantis, quod ad Anagogen ſpectat, ideo illic exhibebo illorum verba. §. 5. hoc & ſequenti v. verè littera coincidit cum Anagoge.

§. 3. *Tres Patres.*

RVPERTVS docet; inuenire ſponſum *foris*, eſt *exire extra caſtra*, ſicut ille *paſſus fuit extra portam*, & factus eſt *extraneus fratribus ſuis, & peregrinus filiis matris ſuæ: deoſculari* verò, improperium eius venerari, & Sacramenta pietatis eius familiariter cognoſcere.] *Rupertus.*

HONORIVS vult hæc pertinere ad animam hominis verè religioſi, ſuam & proximorum ſalutem ſedulò curantis. Hunc (ait) ſibi CHRISTVS *fratrem* facit, dum eum cohæredem regni eligit; qui CHRISTVS *vbera matris* fidelis animæ *ſugit*, dum duo teſtamenta Eccleſiæ matris fidelium, fratribus in vnum habitantibus, ſpiritualiter exponit. vel *mater* alicuius conuerſi eſt congregatio fidelium ſpiritualium; cuius *vbera* ſunt regularia inſtituta; quæ CHRISTVS *ſugit*, dum quemque conuerſum regularibus diſciplinis inſtruit. CHRISTVM *foris inuenit*, quia opera dilectionis in neceſſitate proximorum peragit: hunc *intùs* inuenit, quia concupiſcentias carnis per eundem vincit. CHRISTVM *deoſculatur*, quia ei intimo amore coniungitur. Hunc *nemo deſpicit*, quia & Angelis & hominibus placebit.] ſic ille *in commentario*. *Honorius.*

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Idem.* IDEM *in sigillo* MARIÆ, sic eam loquentem inducit; *Quis mihi det te fratrem meum*, de Iudæa gente natum; *sugentem vbera matris meæ*, Synagogæ sub lege educatæ; *vt foris te inueniam*, vt à Iudæis, qui adhuc foris sunt, excoli videam; *& deosculer te*, ab eis diligi conspiciam: *& iam me nemo despiciat*, nullus de Iudæis sit, qui non credat me sine viri semine virginem permansisse.]

Rupertus. RVPERTVS censens hæc verba dici ab Ecclesia Gentium, *Matrem*, interpretatur Deiparam his verbis; Ista admiratiua percontatio, *quis mihi det, &c.* similis est illi; *Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad*[a] *me?* Et ista exultatio, *inueniam te foris & deosculer te*, similis est illi responso tuo ad Angelum; *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum*[b]. Similis namque est quæ hæc dicit, sicut decet filiam similem esse matri. An non tu mater eius, quæ vitam & salutem peperisti? An non hæc filia tua est fidei imitatione? si Abraham pater gentium[c] & Sara mater gentium rectè dicitur, & est, propter fidem, quanto magis tu, ô fidelissima fidelium, mater es omnium nostrum? Cuius ergo (dicit) matris meæ, nisi virginis MARIÆ? propterea de patre nihil dixit, quia in *fratre* isto, vt conciperetur vel nasceretur, fieretque filius naturæ vel carnis nostræ; vir nihil patrauit. Totum quod *frater* noster est, de matre est. *Matris vbera suxit*, sed non de patris radice fluxit. Mater ista, mater est, quia caro ista caro nostra; & fides ista, fides tua, ô MARIA, fides nostra est.]

a Luc. 1. ℣. 43.
b Ibid. ℣. 38.
c Gen. 17. ℣. 5.

Guilhelmus. GVILHELMVS, vt Alanus, & plerique Patres alij ad CHRISTI incarnationem respiciens, ita coniungit hæc præcedentibus; verè *omnia poma noua & vetera dilecte seruaui tibi*,[d] non quærens gloriam meam, sed tuam; quod tamen in meam gloriam suo tempore insigniter redundaret. Vnde etiam accepto desuper nuncio, quia ex me corporaliter nasci, & cum hominibus conuersari visibiliter dignareris; id quidem maturiùs impleri flagrantissimis votis optabam; sed tamen stupefacta præ magnitudine deuotionis, in tuis auribus verecundè clamabam: *Quis mihi det, te fratrem, &c.* Polliceris quod mihi filius nascaris; sed vtinam nascendo de alia qualibet, vel *frater* mihi nascaris per humanæ communionem naturæ, dum tamen omnino nascaris in meam omniumque salutem. *Et vnde hoc mihi vt* Dominus meus nascatur ex me, sumendo hostiam humanæ redemptionis ex me, & de meis pascaris vberibus, qui etiam Angelos pascis in cœlestibus? Transferatur si placet hæc tam grandis & præclara dignitas ad aliam quamlibet generis Abrahæ; dum tamen sacramentum à sæculis conditum compleatur; & quia iam instat *plenitudo temporũ*, venias qui venturus es liberare populum tuum. nascaris & mihi sufficit, nutriaris & sufficit. Verum tamen si hanc mihi singularem dignaris tribuere dignitatẽ, vt de meis nascaris visceribus, & de meis nutriaris vberibus, non sum incredula, vel ingrata; *Ecce Ancilla* tua Domine, *fiat mihi secundũ verbum tuum.* Nam nec pater noster Abrahã incredulus vel ingratus exstitit, cùm tibi filiũ ex ea, cui iam desierant fieri muliebria, pollicenti, miraculi nouitate stupefactus, & diuini muneris acceptator verecundus, respondit; *Vtinam Ismahel viuat corã te.*[e] Sic nimirum pollicenti tibi per Angelum, quod ex me nasci dignareris; tantæ dignationis pondus non ferens, & multò rectiùs quàm Abraham obstupescens, respondeo; *Quis mihi det te fratrem meum, &c.* Vtinam vel *frater* mihi sis per humanæ communionem naturæ, qui te mihi filium polliceris! vtinam hoc mihi simpliciter tribuas, vt incarneris, qui te ex me incarnandum polliceris! Incarneris tantùm, & sufficit mihi: frater meus sis tantùm.

d Cant. 7. ℣. vlt.
e Gen. 17. ℣. 18.

Vt inueniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat, & sufficit mihi. hoc mihi "
tantùm tribuas quod ceteris per incarnationem tuam, & sufficit mihi. Nam omnibus "
dilectis tuis, quibus secundùm carnem frater esse dignaberis, hoc interim per incarnationis Sacramentum largieris; vt inueniant te foris, & deosculentur te, & iam eos nemo despiciat. Inueniris siquidem iugiter intùs, sed ab his qui sunt intùs, id est, ab Angelis sanctis: porro ab his qui sunt foris, id est, ab hominibus, non inueniris intùs; sed nec foris adhuc inueniris ab eis, qui totus es apud patrem. Itaque per incarnationis mysterium exi à patre & veni in mundum, vt inueniant te homines *foris*, scilicet à te traiiciendi intùs. Egredere ad nos, vt nos facias ingredi in gaudium Domini nostri. non intrabimus nisi tu exeas: non inueniemus te intùs, nisi priùs inuentum & deosculatum foris. Egredere, id est, incarnare, vt inueniamus te foris, & deosculemur te. inueniamus te foris per fidem incarnationis tuæ, & deosculemur te puritate dilectionis. Quippe inuenire te & non deosculari, nihil est, quia *fides sine caritate mortua est*. Inueniamus te foris in veritate carnis nostræ visibilem, & deosculemur te in perferendis passionibus, pro nobis amicum mitem. Quis autem despicere nos poterit, te inuento & deosculato à nobis? Quis poterit despicere homines in Deo homine facto? Quis vilem iudicabit hominem pretio sanguinis tui pro hominibus dato? nemo ergo nos despiciat. nemo planè, quia nec Deus, nec Angelus, siue bonus, siue malus: non Deus, quia propter te hominem & in te homine curabit homines. Angelus bonus non, quia & ipse propter te hominem homines amabit, eorumque saluti, quantùm in ipso est, hilariter ministrabit: porro Angelus malus inuidebit quidem, sed tamen timebit homines propter te hominem, vnde nec ipse despicere poterit homines, te propter homines homine facto.]

HAILGRIMVS refert ad desiderium visionis beatificæ. Inuenire desiderat eum solum, in diuina videlicet natura, in qua solus est, & humanum non habet consortium. Inuenire desiderat eum, vt non solùm cognoscat in carnis ergastulo: sed vt immensitatem Deitatis inueniat, quæ nullo concluditur termino, & omnia continet, & concludit: & ipsum sic inuenire desiderat vt deosculetur eum, vt videlicet eum videndo præsentem, tanquam facie ad faciem, in eius amore delectetur.] Sed quid quod sequitur? refert Hailgrimus ad Iudæos, quasi dicat, vt non ampliùs ab iis quasi mater peccatoris hominis blasphemer. Possis etiam sic exponere; vt iam non ampliùs *nigra* dicar, hoc est, vitæ huius miseriis obnoxia; sed gloriosa & beata, non postponar Angelis, sed præponar. *Hailgrimus.*

ANAGOGE.

QVONIAM, aiunt (TRES PATRES) prior aduentus tuus me ad te perfruendum præparauit, *ecquis tribuet mihi* secundo aduentu tuo *dilectum meum* nobiscum in patris regia (quæ fidelium est mater superna Hierusalem) nouum bibentem poculum; quod ex ipsa in nos, per gratiam sine medio; quasi lac ex *matris vberibus* in filios ipsius fluat, atque ita salutem animarum nostrarum nutriat, finemque fidei præbeat; nempe bonorum quæ supra naturam sunt communionem, & diuinam illam atque incredibilem voluptatem, quam ipse naturaliter obtinens, dignis, coniunctus per gratiā, impartitur? Sic enim *inueniens te foris deosculabor*. Et *nemo* sanè *me contemnet*; ita cognoscent te, non vt nunc per fidem; sed per aspectum foris extra diuinam substantiam tuam in nostra substantia, incorruptionem nobis atque immutabilitatem in communi dilargientem resurrectione. perfruamur te, *& nemo* quidem *despiciet me*; licet nunc à mundi sapientibus spernar, quod propter amorem tuum caduca cuncta contemnam.] si quis hæc malit accommodare tropologiæ facilè poterit ea tribuendo animæ contemplatiuæ. §. 5. *Tres Patres.*

Breuiter HONORIVS; In patria, CHRISTVM *fratrem* suum, scilicet hominem de humano genere natum in Deo videbit; qui eam sororem, videlicet regni cohæredem facit; qui frater *vbera matris* Ecclesiæ *sugit*, quia Dominicus homo, gaudia cœlestis Ierusalem, id est, Angelorum plenitudinem habet & suis tribuit. Hunc *intus* in gloria patris *Honorius.*

" Ecclesia inuenit, quem hîc *foris* in carne per fidem vidit; quem diu optatum *deosculatur*, " dum eius dulcedini in æterna pace copulatur. Hanc amplius *nemo despiciet*, quia æqualis " Angelis erit, quæ hîc opprobrium hominum & despectio superbis fuit.]

NOTA. Sequens vers. ab isto quoad sententiam vix potest auelli, ideo qui leget in eum mysticos patrum sensus, iungat cum eorum verbis hoc vers. positis, vt commodius capiat.

Vulg. Edit.	*Edit. LXX.*
Vers. 2. „ Apprehendam te, & ducam in „ domum matris meæ: ibi me „ docebis, & dabo tibi poculum „ ex vino condito, & mustum „ malorum granatorum me- „ orum.	*Assumam te, introducam te in domum matris meæ, & in cubiculum eius, quæ concepit me: Potabo te de vino vnguentato, de latice malorum punicorum meorum.*

Littera.

§. 1. Verba eiusdem.

Persistit in similitudine & Metaphora eadem. Ait se facturam, quod solent puellulæ; quæ cùm quæsitos *fratres* suos foris solos offendunt, lærabundæ illos leuant, & in vlnas transferunt, dissuauiantur, & blandè in domum delatos interrogant; quo quid acturi ierint? quid egerint? infantuli, vt est ætas balbutie garrula, narrare conantur potius quàm narrant: illæ verba balbutientium adulantur, & osculis interrumpunt; & tandem ætatulæ optatis munusculis deliniunt. Nostra ait; Apprehendam, tenebo prehensum, & Ducam in Domum; dixerat supra id in animo esse, nunc optat perficere; „ *tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ:* [a] quod vltimum vides hoc loco repetitum in LXX. cum desit in fonte: & è contrario editio vaticana LXX. prætermittit illud, *ibi me docebis*, quod est in fonte, & habetur in nonnullis Græcis codicibus, & agnoscunt Iustus *hîc* & D. Ambros. *in Ps. 118. serm. 19.* sed in commentar. hoc loco, nec Theodoretus, nec Tres Patres, nec Philo explicarunt.

a c. 3. v. 4.

הרקח

Vino condito] sic etiam Symm. vertit, & eodem sensu LXX. *vino vnguentato.* nam Arekah significat vinum odoriferum, arte pigmentarij confectum: sed puto hoc loco puerili more omnem potum, *vini* nomine significari; & *conditura* seu *aromatis* nomine, quicquid dulce est: vt intelligamus, non vinum myrrhatum, vel cynnameum, quæ parum puerulis conuenientia; sed ex melle & lacte mellicratum, de quo Eustath. in Homeri Odysseam. præterea promittit *mustum de malis granatis* expressum. Sic enim solent pueri torcularia vindemiæ imitari.

Cassiodorus; *malum granatum*, ait, idem est quod malum Punicum. *granatum* „ dicitur à granorum multitudine, *Punicum* à patria, eò quod in Africa plurimum abun„ det. Punica enim ipsa est Africa.]

§. 2. Mens verborum.

Rursus vehementia amoris eam facit mariti munus vsurpare, de quo dixi sup. vers. 4. cap. 3. tunc, ait, te non dimittam, donec duxero & introduxero in cœlestem Ierosolymam, [b] quæ terrenæ huius habitatorum communis est mater. Illic mutua beneuolentia certabimus. tu, quem Michæas meum Doctorem futurum est vaticinatus, *me docebis* [c] *omnia*; quæ nunc capere non possum, ad salutem & gloriam necessaria; dum me illa in diuinitatis speculo clarissimè facies intueri. Ego te vicissim deliciis conabor remunerari. propinabo non iam vinum aqua mixtum, vel myrrhatum tristitia, sed mellicratum laudis & bonorum operum; quæ tenellæ istæ tuæ plantationes, quibus adhuc lac est cibus, protulerint. *potabo* te simul *succo granatorum*, hoc est, sanguine

b *Ita D. Ambros. lib. 3. ep. ad Irenaeum, quæ est 13. Beda, Honor. Alcuin. Angelom.*
c c. 4. v. 2.

sanguine martyrum; quem robusti & ardentes charitate milites in persecutionis torculari effusum; largè suppeditabunt. Sic explicant Iustus, Aponius, Angelom. & Honorius, nisi quod hic putat esse sensum Anagogicum, sed coincidit cum literali. Honorius.

Philo duas explicationes ponit prioris partis versiculi: vnam, qua per *matrem*, communem intelligit terram totius carnis initium & finem, quia terra sumus & in terram reuertemur. terræ thesaurum seu repositorium esse mortem. vt enim in promptuario thesauri reconduntur, sic & in morte iustorum animas requiescere, & ad perpetuæ vitæ fœlicitatem transferri. in hunc thesaurum introductum fuisse Saluatorem nostrum, cùm mortuus & sepultus, vt mortem vinceret, & animarum captiuam ex lymbo educeret captiuitatem. Altera interpretatio est, posse per *domũ matris* sponsæ scripturas sacras accipi, quarum mysteria sunt quasi quædam promptuaria, in quibus fidelis anima sæpè cũ cœlesti sponso meditatur & loqtur, & in his sanctissimè reficitur.] Quæ expositiones haud dubiè sunt accommodatitiæ, vt & ea quæ sequitur de *vino aromatico & musto punicorum*. Vult enim à vino salutaris vndæ potatam fuisse Ecclesiam & vnamquamque fidelem animam, cùm per sanguinem pretiosissimum redemptoris mundata est primùm atque redempta: mox & per Apostolos Spiritu sancto illustrata, & nece martyrum, rubentium punicorum instar, confirmata. hoc salutare vinum omnium virtutum, veluti aromatum, suauitate refertum, fideles populos CHRISTO IESV cœlesti sponso sanctissimè copulauit & miscuit. ob id enim in sacramento vinum miscetur aquæ, quæ vnà cum sanguine ex eius latere salutariter fluxit, vt CHRISTO populos fide & charitate iungendos daretur intelligi. Nam quod vino salutis potata sit sponsa à sponso, idem per se declarauit, cum dixit, *Accipite & bibite: hic est sanguis meus qui pro vobis effundetur, &c.*] Philo.

Eodem, nempe ad Sacrosanctam Eucharistiam, retulit olim B. BERENGOSIVS Abb. D. Maximini apud Treuerim, his verbis; Psalmista præuidens, quia potus iste non oris, sed mentis, & fidelibus suauis & reprobis amarus est; *calix*, inquit, *meus inebrians quàm præclarus*[a] *est?* Ex hoc igitur calice illud diuinæ charitatis effunditur poculum, cum quo CHRISTVS in sanguine suo Christianum sibi comparauit populum: quod Ecclesia in Cantico dilecto suo propinans, in figura sanctorum; *dabo*, inquit, *tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum*. Vinum quippe sine alterius rei commixtione, dilectio est sine simulatione: *vinum* verò *conditum*, dilectio est cum operatione. Vinum ergo non simplex, sed bonis operibus & sanctis conditum virtutibus, diuinis præcipuè placere videtur obtutibus. Quod in Euangelio veritas ostendit, cùm dicit; *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit.*[b] Et benè quidem Ecclesia præ nimiæ dilectionis affectu, non aliud quodlibet poculum, sed *mustum* suo præbet dilecto. quia mustum cum feruentissimum est, nunquam à suo calore probatur deficere, priusquàm nimio feruore suo omnem * immunditiam à se videtur eiicere. Vnde per hoc *mustum malorum granatorum*, non incongruè signatur fortis dilectio sanctorum; qui in passione sua, ab omni vitiorum sorde mundati, tam feruentissima dilectione Deum videbantur amare, vt neque mors neque tribulatio aliqua posset eos à charitate CHRISTI separare. *Malum* autem *Punicum*, quod in Africa plurimùm abundat; idcirco *malum granatum* dicitur; quia multa granorum numerositate redundat: per quod significatur, quod sicut multæ mansiones sunt in regno cœlorum, ita & in præsenti Ecclesia multæ sunt tribulationes iustorum. Per hoc verò quod malum *Punicum* sanguineum habet colorem, non modò martyrum CHRISTI, sed etiam ipsum Dominicum videtur typicare cruorem, qui idcircò ab Ecclesia in Cantico *candidus* dicitur *& rubicundus*,[c] vt ex innocentia quam habet, candidus; & ex passione quam pertulit; intelligatur rubicundus. In qua passione salutifer ille CALIX effusus est pro nobis, per quem ipsi Martyres inuictissimi potati sunt vino compunctionis.] ita Berengosius.

Berengosius. Serm. in Natali Martyrum.
a Psal. 22. v. 5.
b Ioan. 14 v. 23.
* Sic corrigo, Vulgò mundiciam.
c Cant. 5. v. 10.

TROPOLOGIA.

§. 3. Tres Patres. TRES PATRES; *Capiam te*, qui mihi diuinitatem elargiris, cupida splendoris
» tui, in eoque contemplando *introducam te* in mentem, quæ domus est gra-
» tiæ Spiritus sancti; à qua, vt *à matre*, per baptismum genita sum, & propter si-
» militudinem illius est capax. *Cubiculum* autem rursùs est ipsius, quia propter
» imaginem thesauros eius in se reconditos habet. Quæ quidem gratia concepit me per
» fidem. Adhæc tibi sitienti salutem meam, quasi *poculum* quoddam offeram perpetuam
» tui, qui veritas es, cognitionem; ex compositione diuersarum rationum, quæ in omni-
» bus creaturis scripturaque sunt instructam & concinnatam. Hæc enim, tanquam vinum
» odoratum lætificat cor, lætitia conspergit animas, à quibus percipitur, perennemque
» mihi tui, vt summi boni amorem infundit, ex præstantia timoris tui & desiderij te per-
» fruendi; quorum quidem tanquam *malorum punicorum* alterum acerbitate sua compri-
» mit, alterum dulcedine oblectat.]

Philo. Hoc vltimum confirmat PHILO his verbis; Possumus intelligere sponsum à sponsa
» vicissim nũc *potari* per charitatis officia, vt quod à sponso gratis accepit, id aliquando re-
» pẽdat eidem. Potatur enim à sponsa cùm ab eius filiis liquore sanctimoniæ atque virtu-
» tum laudatur in terris, cùm timetur à bonis, colitur à iustis, prædicatur à sanctis. Tunc
» enim *vino aromatico*, hoc est, mysteriis cœlestium donorum, & sanctitatis odore, pro-
» borum mentibus delectatur humani generis auctor, & vices grati animi beneque ope-
» rati accepta talenta, & charitatis immensæ, quam priùs ipse sponsæ donarat, libentissimè
» admittit ac probat.]

Honorius. HONORIVS ad claustrales suos pergit loqui; Ibi (in claustro) CHRISTVM quasi
» per manum *apprehendit*, & *in domum matris* suæ *inducit*, dum opera bona in claustrum,
» domum congregationis, matris conuersorum, inducit, & in intellectum regulæ clau-
» stralis suæ nutricis, dum eam intelligere docet. Ibi in claustro docetur, quid conuersis in
» cœlo promittatur. Ibi dabitur ei *poculum ex vino condito*, id est, doctrina ex scripturis sapi-
entum composita, & *mustum malogranatorum*, id est, exempla iustorum.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. Idem. IDEM *in sigillo*; *Ducam*, ait, per fidem, *in domum*, intellectum legis. *docebis*, co-
lere & obseruare præcepta: *poculum*, deferetur tibi opus bonum; *ex vino con-*
» *dito*, ex sapientia & caritate alios inebrians, & *mustum malorum granatorum*,
» diuinum seruitium virtutibus refertum.]

Guilhelmus. GVILHELMVS verò; quod si hanc singularem excellentiam (*inquit pia mater*) an-
» cillæ largiri dignaris, vt ex me incarneris, & nõ tantùm frater per humanæ susceptionem
» substantiæ, sed & filius mihi nascaris: *Ecce ancilla tua Domine, fiat mihi sicut* vis. Ergo sin-
» gularem hanc gratiam cum quanta possum gratiarum actione suscipiens, *apprehendã te,*
» *& ducam in domum matris meæ & in cubiculum genitricis meæ. Apprehendam te*, quia forti &
» deuota fide concipiam, & cum apprehensum nouem mensibus clausero in vtero meo;
» sacro te partu indutum carne, *inducam in* orbem. Et quidem toti mundo te pariam, sed
» principaliter *ouibus, quæ perierunt domûs Israël*, scilicet vt ipsæ primò requirantur; sed
» suo post tempore tamen in plenitudine gratiæ migraturum ad gentes. Habet siqui-
» dem eadem genitrix mea *domum*, id est, plebem exteriùs habitantem; habet & *cubicu-*
» *lum*, id est, scribas & pharisæos subtiliori conuersatione in ipsis quodammodo legis
» penetralibus quiescentes. Ad confundendum verò scribarum & pharisæorum superbi-
» am, priùs te *ducam in domum*. priùs enim in te credet piscator Petrus, quàm magister in
» Israël Nicodemus: priùs assumes idiotas & illiteratos, quàm littera legis inflatos: *ibi me*
docebis.

docebis, in domo illa & cubiculo; sed quid? nempe quia *quæ stulta sunt mundi eligis, vt confundas sapientes; infirma mundi eligis, vt confundas fortia; & ignobilia mundi, & contemptibilia eligis, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destruas, & non glorietur in conspectu tuo omnis caro.* Et hoc quidem iam docuisti me per internam vnctionem, sed tum per rerum euidentiam idem me illic docebis, priùs visitando *domum* quàm *cubiculum*, priùs ex gente mea assumendo idiotas quàm prudentes, priùs piscatores quàm legis Doctores.

Sanè propter hoc *dabo tibi poculum ex vino condito.* Caritas vinum est quo inebriatur anima, sed non simplex vinum. Caritas enim nunquam sola est, nunquam sine aliis virtutibus est. Vinum ergo conditum est, patientia, humilitate, obedientia, castitate, ceterisque virtutibus. hæc pigmenta sunt quibus conditur vinum caritatis. Itaque *dabo tibi poculum ex vino condito*, id est, gratiarum actionem ex sancti amoris feruore procedentem. Non enim tepidè vel insipidè gratias agam tibi, sed (vt decet) in multo feruore & suauitate amoris. præterea *dabo tibi mustum malorum granatorum.* non enim tantummodo de feruore & dulcedine animi gratias ago tibi in memetipsa, sed verbo & exemplo faciam in amorem tuum spiritus feruere multorum in tantùm, vt moriendo pro te gloriosi martyres fieri valeant, qui per mala rubea figurantur. Quod cum factum fuerit, erunt *malogranata* mea, id est, ad gloriam meã in amore CHRISTI rubentia, quotquot per me ad hanc excellentem profecerint charitatem.] Parum accommodatè ad legis spiritualem sensum Alanus hæc retulit.

ANAGOGE.

HONORIVS; In cœlis dilectum diu quæsitum, vix tandem aliquando inuentum æterna dilectione *apprehendet*, & *in domum matris suæ*, in cœlestem Ierusalem, quæ est domus matris Ecclesiæ Angelicæ, inducet, dum cum illo in illam ad æternas nuptias introibit; *& in cubiculum genitricis* suæ, id est, in secretum gloriæ humanitatis CHRISTI, quam in æterna gloria videbit. *Ibi docebit* eam CHRISTVS *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Ibi *dabit ei poculum ex vino condito, & mustum malogranatorum*, id est, plenum gaudium Angelorum & hominum, quod erit vt vinum, & mustum; quæ sunt lætitia epulantium: vel sponsa dabit dilecto *vinum* & *mustum*, quia sanctos veteris & nouæ legis proferet, quibus dabitur plenum gaudium.] §. 5. Honorius.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.	*Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.*

Vers. 3

LITTERA.

SENSVS est: recipiet me in sinum, & amplexu suo reget, defendet, fouebitque. *vide vers. 6. cap. 2.* Sunt enim eadem: nisi quod quæ illic optabat tantum, hîc prædicit futura, & certò sibi in domo matris tribuenda pollicetur. Nec vltra ferens vehementiam desiderij, debilitata insuper vigiliis, laboribus, ærumnis, in sinum sponsi (qui vt deficientem fulciret, consederat) lassum caput reclinat, & sopore opprimitur. §. 1. Vox Ecclesiæ

§. 2. MENS VIRORVM. Summa hæc votorum est militantis Ecclesiæ; quæ, præ vehementia amoris, & desideriorũ, postremis illis temporibus, vt parturiens ingemiscet, ardentissimè optans in cœlum rapi, & vltimis nuptiis æternùm sponso copulari. fouebit illam interea, protegetque sponsus, viresque subministrabit, vt licet languens, perferat tamen, & obduret.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Honorius.* HONORIVS de anima religiosi viri: *Laua* CHRISTI *sub* eius *capite*, id est, bona præsentis vitæ sub eius mente, quæ est caput animæ, *& dextera illius amplexabitur* eam, id est, virtutes & bona opera; in corpore opera, in anima virtutes. Sub hac *dextera* obdormit, dum terrena obliuiscitur, & cœlestia contemplatur: & ne quis eam ab hac quiete retrahat ad sæculi tumultum à CHRISTO per scripturas adiuratur.]

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Guilhelmus.* GVILHELMVS pergit introducere MARIAM loquentem de mysterio Incarnat. cùm cœlestis mihi nuncius futurum cum integritate conceptum partumque intimasset; tibi, dilecte mi, iam excitanti potentiam tuam, vt venires in salutem, aiebam; *Quis mihi det te fratrem meum?* Porro te iam ex me corporaliter nato, prædicato ab Angelis, cognito à pastoribus, adorato à magis, conseruabam omnia verba hæc conferens in corde meo, atque in hac collatione fructum incarnationis tuæ subtili consideratione perpendens, ita mecum loquebar ad te:

Laua eius sub capite meo, id est, sustentans & subleuans caput meum, sed hoc interiùs: nam suo tempore *dextera* quoque *illius amplexabitur me*. Siquidem, vt scriptum est, *graue iugum* [a] *super filios Adæ, à die exitus de ventre matris eorum vsque in diem sepulturæ, in matrem omnium*, iugum scilicet mortalitatis, quod & ego fero cum ceteris filiis & filiabus Adæ. *At laua* dilecti mei *caput meum*, id est, mentem meam, sub tam graui pondere laborantem, consolando sustentat & subleuat. *Laua eius*, est dignanter ex me assumpta similitudo carnis peccati. Venit.n. non in carne peccati, vt ceteri, sed *in similitudine carnis peccati, vt de peccato damnet peccatum in carne*. Denique generale pondus leue mihi efficitur, consideranti, quod Dominus omnium, idem pondus ferre dignatur mecum, & cum omnibus filiis Adæ; non solùm dignanter, sed & dispensatoriè; ille *qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Sic *laua eius* nunc *sub capite meo*: suo tempore *dextera illius amplexabitur me*. Dextera eius gloria resurrectionis eius, quæ in carne eius absorbet similitudinem carnis peccati; illa, tanti prærogatione exempli, de secutura membrorum eius imitatione exhilarabit subtiliter attendentem: quia *primitiæ* CHRISTVS, *deinde hi qui sunt* CHRISTI. [b]]

a Eccl. 40. v. 1.

b 1. Cor. 15. v. 23.

Alanus. ALANVS hoc pacto; virgo ea quæ videbat menti suæ supposuit, & ea quæ non videbat omni conatu & vniuersis cogitationibus appetiit; quæ tanto desiderio cœlestia sectabatur, vt omnia visibilia pro nihilo reputaret, mentem suam cœlestibus desideriis occupans. Ergo *Leuam sub capite* habebat, quia mente erecta ad beatitudinem, vitam præsentem sub se portabat. Et *dextera* CHRISTI *eam amplexabatur*, quia ex omni parte cœlestis eam dilectio tuebatur. Et quia virgo in contemplatione erat; Euangelistas CHRISTVS admonet, ne eam suscitent, &c.

ANA-

ANAGOGE.

HONORIVS; Erit *laeua sponsi sub capite* sponsæ, quia omnem gloriam mundi videbit sub potentia CHRISTI, q est caput eius: & *dextera eius amplexabitur eam*, quia Angelica societas, & sanctorũ vnanimitas, quæ in dextera CHRISTI in iudicio erit, illam sibi associabit: in hac dextera ab omni perturbatione requiescet, & nemo eam ab hac quiete excitabit, quia *gaudium eius nemo tollet ab ea.*] §. 5. *Honorius.*

SECTIO II.

Sect. II.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Adiuro vos filiæ Ierusalem, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.	*Adiuraui vos filiæ Hierusalem in viribus agri, si suscitaueritis, etsi exsuscitaueritis charitatem quoadusq; voluerit.*

Vers. 4. Vox Sponsi.

LITTERA.

§. 1. ADDVNT LXX. illud, *in viribus agri*, & in Complut. & apud Theodoretum est, *in potentia & viribus agri.* in Græc. Schol. ex alia versione; *in capreis aut in ceruis regionis*: sed horum nihil habet D. Ambrosius. Similia hæc sunt dictis c. 2. v. 7. & c. 3. v. 5. vnde petenda interpretatio. dumtaxat addo, quia hæc in via gerebantur, adiurationem hanc à sponso dirigi, ad eos, qui aderant Sodales, & simul omnes transeuntes.

§. 2. *Mens verborum.* Recurrendum est ad d. v. 5. & 7. nisi quod minùs hîc accuratè obtestatur, quia peruenerat Ecclesia ad statum perfectum, & ideo minùs erat periculum, ne per interpellationes ab ocio contemplationis abstraheretur inuita. Philo hæc verba tribuit sponsæ: perperam haud dubiè, licet sic etiam Tres Patres.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Iustus. Rupertus, Luc. 10. V. 40.* IVSTVS notat hoc ter repeti vt firmiùs animo infigatur, & nunquam mente nobis excidat: *Ne suscitetis* (inquit RVPERTVS) eo modo quo Martha suscitare volebat Mariam; quæ sedens ad pedes dilecti, audiebat verba oris eius: hoc erat requiescere: At illa quæ *satagebat circa frequens ministerium*, volens eam suscitare, *Domine*, inquit, *non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare?* *dic ergo illi, vt me adiuuet.* Cunctis filiabus huiusmodi, quæ corporale ministerium, siue actualem vitam nesciunt discernere, quantùm distet à dignitate contemplationis, dictum esse hoc nemo dubitet; *Ne suscitetis, neq; euigilare faciatis dilectam.* nam illa, quæ *optimam partem elegit*, quæcumque studet verbo Dei, ipsa est *dilecta*: ceteræ quæ *sollicitæ sunt, & turbantur erga plurima*, sicut Martha illa; *filiæ* sunt.]

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Guilhelmus.* a 3. *Reg.* 2. *v.* 19.

GVILHELMVS; scriptum est, quod veniente matre Salomonis ad eum [a] *surrexit Rex in occursum eius, positusq; est thronus matri Regis, quæ sedit ad dexteram eius.* cumque illa dixisset, *vnam petitionem paruulam ego peto à te, ne confundas faciem meam*; at ille respondit: *Pete mater mea, neq; enim fas est, vt auertam faciem tuam.* Si ergo nuncupatiuus ille Salomon, ei *quæ fuit Vriæ*, pro eo quod esset mater, tamen honorem exhibuit; quantum putas intemeratæ matri suæ verus Salomon honorem impendit? Cum illam ad se de terris acciuit, dubitandum non est ipsum filialiter surrexisse in occursum eius, positumque ei esse, ministrantibus Angelis, thronum iuxta thronum filij, eamque perpetuò sedere ad dexteram eius. Quod si illa ducat aliquid pro aliquo petendum, num verum Pacificum piæ matri minùs clementer, siue reuerenter, responsurum putas; quàm suæ quondam matri, cùm peteret, nuncupatiuus ille respondit? Imò verò multò fauorabiliùs, multoque suauiùs pia mater à Salomone suo, quod olim à suo Bersabee, audiuit, *Pete mater mea, neque enim fas est, vt auertam faciem tuam.* Norunt hoc CHRISTIANI atque ideo familiare est eis, piæ matris meritis se commendare, piæ matris suffragia sedulò postulare: omnes ad eam confugiunt; impetra mihi hoc vel illud, dicunt singuli. ab omnibus quidem hoc dicitur, sed fructu tamen petitionis suæ pauci donantur. Multi enim *petunt & non accipiunt*, quia vel minùs digni, vel minùs digna petunt. Petit aliquis vltionem de inimicis suis: sed hæc fœda petitio est apud eum, qui ait; *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* [b] Alius verò petit diuitias siue dignitates sæculares: sed hæc item petitio fœda est apud eum, qui per os Apostolicum loquitur; *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* [c] Porrò alius honesta petit, id est, quæ non dedeceant; sed non talis est, qualem esse petentem decet, & ob hoc suæ petitionis effectu fraudatur. Itaq; ad hoc vt fructuosè petatur, non tantum petitionis, sed etiam petentis honestas desideratur.

Loquitur de priuata inimicitia & vltione. b *Matt.* 5. *v.* 44. Loquitur de ambitiosorũ & auarorum petitionibus. c 1. *Ioan.* 2. *v.* 15.

Quia ergo multi vel indigna; id est, quæ præstari non debeant; vel indigni, id est, quibus præstari non debeat, postulando piam matrem in intimæ suauitatis deliciis quiescentem, quantùm in ipsis est, improbis clamoribus inquietant, eorum importunitatem cœlestis sponsus reprimit dicens; *adiuro vos, &c. filias* vocat, in quo vt molles notat. nam si viriliter saperent agerentque, *filij* vocarentur non *filiæ*. In eo tamen quod non filias Babylonis, sed *filias Ierusalem* dicit, piè blanditur, & suauiter allicit. *Adiuro vos* (inquit) non simpliciter moneo, sed *adiuro*, id est, vehementer prohibeo, *ne suscitetis dilectam*, id est, quantum in vobis, inquietetis talia postulando quæ præstari non debeant, *neque euigilare faciatis*, tales postulando, quibus nihil præstari deceat:. *Donec ipsa velit.* nondum enim vult surgere ad effectum petitionum vestrarum, quia nondum postulatis, quales postulare & qualia postulari decet. Ergo postulate, digni exauditu, digna impetratu: vt delectet piam matrem surgere interpellando pro vobis. Digni postulate digna, & tunc non frustrà postulabitis, quia volentem surgere suscitabitis atque euigilare volentem dilectam facietis.]

ANAGOGE.

§. 5. Vide vers. superiorem, §. 5.

SECTIO

SECTIO III.

SECT. III.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?	*Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, innitens super fraternum?*

[a] Vers. 5. [a] memb. I. VOX SODALIVM.

Cogor propter Dialogismum hunc versic. quintum in duo membra secare.

LITTERA.

§. I. VERBA SODALIVM SPONSI.

HVIVS versiculi duæ sunt partes, quia diuersi diuersa interloquuntur. Primò, cùm sponsa paullò post fuisset excitata de somno, & hac quiete refocillata maiore iam animo, & dictorum vulgi contemptu; quem augmentum amoris inseruerat, expulso sinistræ suspicionis metu; nihil iam verita propalàm sponsum amplexari, pergebat iter carpere, & Ierusalem versùs ex deserto quod inter Iericho & Hierosolymam interiacet, ascendere, humeris & pectori brachiis iniectis innixa. Origenes [a] quidem hæc retulit ad sponsam adhuc super sponsi pectus recumbentem, quia legit, ἐπιστηθιζομένη: sed vox ascendendi addita hoc refellit, & hodie habemus in LXX. ἐπιστηριζομένη, quod sanè confirmant D. Ambros. Theodoretus, Philo & alij. Simpliciter ergo significat *innixam dilecto*, nempe cubitis super humeros, vel etiam capite versùs pectus demisso, & collum stringentem brachiis, subindeque deosculantem. Sic incedenti magna sodalium sponsi turba occurrit, nouum hunc & insolitum eius progressum atque lætitiam, quam non capiebant, admirantium & dicentium: *Quæ est, &c.*

a Hom. I. conuersa à D. Hieronymo.

DELICIIS *affluens innixa*, optimè Hebr. expressit vnicum, MITHRAPHEKETH, quasi dicat plena deliciis, & palàm profitens se dilecti sui coniugem, eique præ teneritudine corporis, & magis affectûs innitens, non, vt Esther, ancillarum humeris; non, vt Benadab, manibus fulta Principum.

מתרפקת

DE DESERTO] ita in Schol. ἐκ τῆς ἐρήμου; sed LXX. non ad verbum, verùm propheticè ad baptismum respicientes, vertunt, *dealbata*.

§. 2. MENS VERBORVM.

Geminarum reliquiarum conuersarum, tot filiis, auctæ Ecclesiæ (*de vltimis reliquiis cæpit HONORIVS*) sancti cœlites [b] pulchritudinem & gloriam admirantur, videntes eam ex deserto tenebrarum & ignorantiæ, vbi bonorum omnium summa erat penuria, tàm celeri & grandi gradu cœlestem Ierusalem petere; tot donis gratiæ, ac præsertim intelligentiæ mysticæ rerum diuinarum, abundanter cumulatam, (*vide D. Gregorium lib. 16. Moral. cap. 10.*) vident, non inuident, laudant laude debita. aiunt *ascendere*, quia conatum & laborem liberi arbitrij adhibebat: sed *innixam super dilectum*, quia gratiæ eius confidebat, non de viribus propriis præsumebat: [c] non ignara neminem in cœlum ascendere posse, nisi subnixum eius fauore & auxilio, qui de cœlo descendit. *Lege D. Augustinum de gratia & lib. arbitrio ad Valentinum cap. 6. cetera pete ex dictis sup. cap. 3. vers. 6.*

b Sic Ambros. lib. 4. de Sacram. c. 2. Philo, Gregor. & alij hic.

c Sic Cassiodor. & Willeram.

HONORIVS hîc duo notat, primò esse similitudinem, petitam ab illo populo, qui eductus de Ægypto, *de deserto*, duce IESV Naue, in terram promissionis *ascendit*, *deliciis* legalium obseruationum & tabernaculi mysteriorum *affluens, innixus super dilectum suum* Moysen; & significat populum, qui de infidelitate ad Ecclesiam, vel de mundo ad æternã gloriam per IESVM CHRISTVM *ascendit deliciis* scripturarum *affluens*, in solo duce suo CHRISTO cõfidens. Secundò notat, hanc interrogationẽ, *quæ est ista?* nunc tertiò esse positam; primò in laude Ecclesiæ Gentium, secundò in laude reliquiarum conuersarũ; tertiò

Honorius.

Hunc etiam returlit Iustus Orgelitanus.

tertiò in laude multitudinis partiariæ Antichristi: item ter laudari, propter communem Trinitatis fidem; quam tribus sæculis semper fideles credidere, qui ab Abel vsque ad Prophetas ante legem sub Patriarchis vixêre; & qui à Moyse sub lege & Prophetis vsque ad Apostolos vixêre; & qui ab Apostolis vsque ad mundi finem sub gratia victuri.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Idem.* IDEM; Fidelis anima *de deserto ascendit*, cùm malam vitam deserit, & ad spiritualem conuersationem per gradus virtutum ascendit. Hæc *deliciis affluit*, dum ferculis scripturarum se delitiosè pascit. *super dilectum est innixa*, quia soli amore CHRISTO infixa.]

Tres patres. TRES PATRES; *Quænam est hæc*, quæ tàm peritè docens à rebus arcanis ad magis arcanas reconditasque *progreditur*, ab omni peccatorum macula purgata?] alludunt ad *Theodoretus.* versionem LXX. vt & THEODORETVS, notans sponsum non vocari *dealbatum*, sed *candidum*; quia natura est talis: sponsam verò vocari *dealbatam*, quia cùm esset denigrata, propterea quod eam sol aspexisset, dealbata est & candoris sponsi particeps effecta, qui sicut lux existens ipsam lucidam & reddidit & appellauit; & sanctus existens, sanctam & fecit & nominauit; & cùm sit resurrectio, resurrectione dignam esse voluit: sic & albedinem suam illi communicauit.]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Guilhelmus.* PATRVM hoc loco exsultat & iubilat oratio. GVILHELMVS scribit in hunc modum; Vox Ecclesiæ Catholicæ est matrem Domini subtiliter contemplantis, atque eius excellentiam congratulatoriè admirantis. Non enim ignorantis aut dubitantis ista vox est, sed admirantis. *Quæ est ista?* quæ mihi tàm sublimis & gloriosa apparet; *ista*, quæ meæ considerationis oculis species dilecti mei iugiter exhibet. *Vide*, inquiens, *omnia. facito secundum exemplar quod tibi ostendo. Quæ est ista, quæ ascendit de deserto?* verè *ascendit*. Sed vnde? planè non aliunde quàm *de deserto*. Per *desertum* rectè intelligitur genus humanum, quod nimirum gratia conditoris propter peccatum Adæ deseruit, & lugenda bonorum omnium sterilitate deserendo damnauit: atque ita genus humanum factum est, quasi de loco voluptatis, *locus horroris & vastæ solitudinis*. In hoc horrore & squalore virgo MARIA nata est, sicut & ceteri: ex hoc horrore & squalore beneficio gratiæ *ascendit* vsque ad solium regni.

Ascendit ergo de deserto, & non simpliciter, sed *deliciis affluens*: habes vnde ascenderit in eo quod ascendisse dicitur de deserto: porro in eo quod dicitur ascendisse *deliciis affluens*, habes quantùm & quousque ascenderit. Multi namque electione gratiæ & Christianæ profectibus pietatis ascendunt de deserto humani generis; sed nullus eorum ascendit deliciis affluens. ascendunt ad delicias, non autem in deliciis: *Euntes autem eunt cum fletu portantes manipulos suos*; & quidem cum aliquantula delectatione, id est, quadam modica cœlestis gaudij prægustatione, vel potiùs quadam odoratione ascendunt; non tamen ascendentes deliciis affluunt, sed postquàm ascendũt perueniunt eò quo tenderunt. Quod ergo Dei genitrix *ascendit de deserto* commune ei cum multis est; quod autem *in deliciis ascenderit*, singulare illi est. Si quæris de deliciis istis; dicimus, in magnis deliciis fuit, ex quo Deum verbum concepit. Nam Spiritus sanctus in illam superueniens, dum ex eius carne hostiam reconciliationis humanæ formaret, placido illapsu mentem eius illustrauit, atque inenarrabili suauitate interiora eius inebriauit. Denique ex vicinitate illius ineffabilis Sacramenti, quod in eius vtero celebrabatur, cor eius mirè tangebatur, & suauissimè afficiebatur. Tunc ergo deliciis affluere cœpit, cùm Dominum suauitatis de Spiritu sancto fœta concepit. Nullus vnquam virorum; nulla fœmi-

fœminarum has in se delicias potuit experiri, quia singulares sunt matri verbi. Nec in eius pectore perfunctoria esse potuit illa suauitas, sed postquàm mentem eius, semel * imbiberat, nunquam postea vel leui sui diminutione remissior exstitit. Itaque ex quo genuit Saluatorem ascendebat pia virgo de deserto *deliciis affluens.* In tanta autem excellentia, nisi custodem bonorum omnium humilitatem sollicitè tenuisset, procul dubiò ab excellentia cecidisset. Proinde Ecclesia non tantùm excellentiam eius miratur, cùm dicit, *Quæ est ista, &c.* sed etiam in tanta excellentia cautissimam eius humilitatem stupet & veneratur, cùm subdit;

* corr. imbuerat.

Innixa super dilectum suum. Dilectum dicit, cui nupsit in spiritu, secundum illud Apostoli; *Despondi vos vni viro virginem castam exhibere CHRISTO.* [a] *Innixa* planè non *super baculum arundineum; cui si innisus fuerit homo, confractus intrabit manum eius, & perforabit eam.* Sed *super dilectum*, stabilem vtique ad supportandum. Quod sanè non ignorans Dauid; *fortitudinem*, inquit, *meam ad te custodiam*, [b] id est, super te innitar, qui nunquam deficis, nec subtrahis te vt cadat, qui super te duxerit innitendum. Denique super baculos arundineos innituntur; *qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum.* Quid enim sibi homo, nisi baculus arundineus? Vnde, Ieremias; *Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.* [c] Porrò de his qui innituntur super Dominum Deum suum consequenter annexuit; *Benedictus vir qui confidit in Domino, & cuius Dominus fortitudo eius.* Quia ergo pia mater quanto magis apud Deum excelluit, tanto humiliùs de se sensit, docta & assueta non in se, sed in Deo, spem ponere; nec in se, sed in Domino, de acceptis muneribus gloriari; aptè postquam dicta est *deliciis affluens*, dicitur etiam *innixa super dilectum.*]

a 2. Cor. 11. v. 2.
b Ps. 58. v. 10.
c Ps. 51. v. 9.

Honorius. Breuissimè HONORIVS; Sequitur laus Ecclesiæ conuersæ de Iudæis admirantis gloriam Virginis: *Quæ est ista*, id est, quanta laude digna; *quæ*, virtuosa *ascendit de deserto* Libano mundi, *deliciis affluens* cœli, *innixa super dilectum suum* ab eo exaltata super choros Angelorum.]

Rupertus. Fusius autem Abb. RVPERTVS; *Quæ est ista?* vbi erat? vbi latebat? Mira res, nobis nusquam erat, nulla erat, sed illi erat, in illo erat, de quo veraciter dictum est; *Quod factum est, in ipso vita erat* [d]: & de quo dicit alius quidam amicorum, *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* [e] Qualis enim est? qualis ascendit? *deliciis affluens.* Iure miremur, quantis vel qualibus deliciis affluit. Deliciis gratiarum, quæ manifestantur ad vtilitatē, videlicet *sermone sapientiæ*, [f] *sermone scientiæ*, fide, gratia sanitatum, operatione virtutum, prophetia, discretione spirituum, generibus linguarum, interpretatione sermonum. Quo autem vel ad quid, *innixa super dilectum suum?* Nimirum, vt non timeat timorem hominum, vt non deficiat in tribulationibus, quæ illam inuenerunt, siue inuenturæ sunt; tribulationibus atq; persecutionibus inimicorum visibilium atque inuisibilium paganorum, Iudæorum, hæreticorum, & spirituum malignorum. Quomodo enim inter hæc omnia subsisteret, nisi *innixa* esset *super dilectum suum*? Numquid innixa deberet esse super semetipsam, aut super quemlibet alium? tunc vtique caderet, stare non posset. Nunc autem dicit; *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exsurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.* [g] Hoc dicere & facere, nimirum est, innixam esse super dilectum.]

d Ioan. 1. v. 3.
e Rom. 4. v. 17.
f 1. Cor. 12. v. 17.
g Ps. 26. v. 1.

Alanus. Idem tradit ALANVS, sed illud acutè; *Descendit in desertum* per natiuitatem; *ascendit per desertum*, progrediendo de virtute in virtutem; *ascendit super desertum* omnem mūdanorum contemnens sublimitatem; *ascendit de deserto* in æternam beatitudinem.]

Hailgrinus. HAILGRINVS denique; *Ascendit* B. Virgo per processus meritorum. *Ascendit* per gradus dignitatum, quæ *consurgens vt aurora, pulchra vt Luna, electa vt Sol. Ascendit* quoque de vitæ præsentis * auxilio supra choros Angelorum assumpta. *Ascendit* autem *de deserto* scilicet, de mundo quem sic deseruit, & tanquam desertum reputauit, quod ab ipso omnem suum auertit affectum. *Affluere* autem dicitur gratiarum *deliciis* & virtutum, & *innixa super dilectum.* nam ne perderet delicias affluentes; non suis meritis, sed ipsius innitebatur gratiæ, qui gratiam tribuit & meritum præmium superaddit.]

* corr. exilio.

Anagoge.

§. 5. *Honorius.* Honorius; sponsa *de deserto ascendit* gloriosa, quando Ecclesia hîc peregrinans de deserto mundi ad cœli gaudia migrabit glorificanda: quam chorus „ cœlestis Ierusalem, scilicet conuentus Angelorum hac laude excipiet, *Quæ* „ *est ista?* id est, quàm beata, *quæ ascendit* de mundo ad cœlum, & in consorti- „ um suum introducet; vbi *delitiis* paradisi *affluet*: quia de bonis Domini gaudebit, cùm „ ipsum Deum, in quem Angeli desiderant prospicere, *facie ad faciem* videbit; vbi concen- „ tum Angelorum & organa sanctorum audiet, & ipsum odorem suauitatis sentiet; vbi „ *inebriabitur ab vbertate domus Domini, & satiabitur cùm apparuerit gloria Dei.* Ibi erit *super* „ *dilectum suum innixa*, quia semper in gaudio Domini erit stabilita.]

Sequitur huius versiculi pars posterior.

SECT. IV.

SECTIO IV.

Vulg. Edit.	Edit. LXX.
Vers. 5. memb. 2. „ Sub arbore malo suscitaui te: ibi „ corrupta est mater tua, ibi vi- „ olata est genitrix tua.	*Sub malo exuscitaui: Ibi peperit te mater tua: ibi peperit te quæ genuit te.*

Littera.

§. 1. *Vox Sponsi.* Locus iste vnus est, ex illis quibus grassata malitia recutitorum. nam decipiendorum Lectorum gratia varia hîc sunt commenti. Chaldæus Paraphrastes totum inexplicatum reliquit. Massoretæ punctis suis sensum mutarunt; *Seua*, quod post Kametz ponendum, id ei præposuerunt, & ex fœminis pronominibus masculina fecerunt, Thecha pro thache: nimirùm vt hæc non à sponso sponsæ, sed à sponsa sponso dici viderentur. nam si à sponso faterentur dici, videbant communem Catholicorum Patrum explicationem, de Synagogæ lapsu, & crucis Dominicæ gloria atque virtute, nimis apertè confirmari. Non miror Mercerum, hominem à recta fide deuium, hoc non animaduertisse; sed magis doleo viros Catholicos & eruditos, Agathiam, Nannium, Genebrardum, Luisium, Osorium Iuniorem, & alios quosdam, id non considerasse. Sat scio si aduertissent, nunquam, propter hæc commenta & sæpe fraudulenta puncta massoretarum, à Patribus hoc loco recessissent.

Sponso tribuunt ex Græcis Tres Patres, & Theodoretus, & Philo: ex Latinis Iustus, Cassiodorus, Gregorius, Aponius, Angelomus, Alcuinus, Beda, VVilleramus, Haymo, Guilhelmus, Anselmus, Honorius, Rupertus, Decanus Ambianensis, Thomas Aquinas, & Thom. Cisterciensis, & alij; & ex recentioribus optimè hîc scribens Fran. Titelmannus; quos sequor.

Igitur, cùm sponsa se laudari sentiret, nihil ipsa respondit: sponsus pudori eius consulens, pro vtroque amicis respondit, ita tamen vt ad sponsam ipsam sermonem dirigat; idque eo facit artificio, vt & laudem sponsæ non amoliatur, sed laudatores potius in sententia confirmet, & tamen sponsæ consulat ne his laudibus, etsi veris, efferatur; & simul amantium consuetudinem peritissimè exprimat. Solent enim amantes vel infœliciter vinculo amoris dissoluto, vel arctiùs colligato, & cùm iam per matrimonium desideriis potiti, crebos suauiter sermones miscere de initiis amoris sui, atq; præcipuis caussis illius. Prioris exemplum est illud infortunati cui Mopsus, apud Maronem, prælatus,

„ *Sepibus in nostris paruam te roscida mala,*

(Dux

(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem:
Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Sic hoc loco noster, narrat amoris sui initium & incrementum sub malo arbore dilectæ se manifestasse: quæ arbor amori dicata (*vide sup. c. 2. v. 3.*) & sub qua soliti pastores conuenire, dormire, & liberis operam, dum in agris degunt, dare. recordaris, ait, nam *meminerunt omnia amantes*; cùm esses altissimo sopore sub malo depressa, te à me suscitatam, & inde rudimenta amoris nostri eodem loco cœpisse; sub illa, inquam, arbore, sub qua fama fertur, zonam virgineam soluens genitrix tua te concepisse, & postmodum sub eadem peperisse? cuius mihi & temporis, & loci, & casûs gratissima sanè memoria est; nec potest non esse tibi, quæ illicà me his deliciis beata fuisti. sic à sponsa arrogantiam, ne subrepat auertit, dum illam à se accepisse insinuat: interrogantibus verò respondet, dum ostendit, quàm ardens & antiquus sit suus in sponsam amor.

MALO] non est adiectiuum, vt quidam putarunt. nam & solœcismus foret; & Hebræa repugnarent; & versiones omnes veteres, LXX. Aq. Symm.

CORRVPTA] sic Aqu. διεφθάρη.

PEPERIT] cum doloribus enixa, nam Hebræum HIBELA optimè vertunt LXX. ὠδίνησέ σε. חבל

Ne tam largis laudibus in superbiam efferretur Ecclesia, CHRISTVS memorem reddit pristinæ miseriæ & paupertatis: (*sic opt. Tres Patres*) & choro qui locutus respondet; certè sibi *dilectam* esse, & illam quidem *ascendere*, sed dilecti fultam & fretam auxilio. *Suscitaui* (ait) *te sub arbore*; peccato mortuam & ignorantiæ tenebris sepultam, in ligno crucis pendens moriensque suscitaui. Benè crux *arbor mali*, quia pomifera, fructum ferens quem superius [a] sponsa comparauit *malo inter ligna siluarum*. *Ibi corrupta*, *ibi violata*, bis idem repetit, quoniam sub arbore duæ sponsæ matres corruptæ fuerunt ab eodem mœcho cacodæmone. Prior, generis humani naturalis mater, Eua; & posterior, Synagoga mater Ecclesiæ spiritualis. illa corrupta fuit, dum pomo vetito vescitur: hæc violata fuit, quando redemptorem suum in crucem egit. Sub eadem tunc crucis arbore diuersam Iudæi sortem subiere. Nam maior illa pars (Pontifices, Sacerdotes, Scribæ, Pharisæi, Sadducæi, qui plebeculam, vt mater, doctrinæ lacte nutrire debebant) mortis æternæ damnationi fuit addicta; filia verò illius plebecula, piscatores & ignobiles multi CHRISTO regenerati fuerunt; dum sicut ex Adami costa, sic ex CHRISTI latere Ecclesia prodit Christiana. Vt versiculi huius optima sit interpretatio hymnus ille;

§. 2.
MENS VERBORVM.
a Cant. 2. v. 2.

De parentis protoplasti
Fraude facta condolens
Ipse lignum tunc notauit,
Damna ligni vt solueret.
Hoc opus nostræ salutis
Ordo depoposcerat:
Multiformis proditoris
Ars vt artem falleret,
Et medelam ferret inde,
Hostis vnde læserat.

Nam hoc erat sapientiæ æternæ decretum, vt qui in ligno vicerat, in ligno vinceretur, & vnde mors orta, inde vita resurgeret. Sic ferè interpretantur Patres omnes §. 1. laudati. Sed oppugnat Mercerus, quasi inde consequatur Euam sub malo arbore corruptã. Sed *mali* nomine omne pomiferum, hoc est, fructiferum lignum, comprehenditur. An ergo & crux Domini ex pomo? quidam censuerunt. certè pomi nomine digna, quæ vitæ fructum tulit. Verùm sufficit ligni ad lignum, arboris ad arborem comparationem institui: ceteras circumstantias ne moremur.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Tres Patres.* TRES PATRES; Sub rebus istis procreatis, quæ suauis *pomi instar*, sensus omnes oblectant, te (ô anima) desidia ad bonum complectendum inertem, & rerum caducarum studio consopitam, *excitaui* prouidentiæ iudiciique rationibus & sermonibus impellens ad amorem & desiderium mei. *Illic enim* in affectione rerum fluxarum *concepit* te prima *mater tua*, Eua generans cum voluptate & pariens cum dolore. Quibus affectionibus rerum fragilium desiderio laborabas voluptatem sequens, doloremq; fugiens, ad voluptatis finẽ ita contendens, vt à dolore velles separari, quod quidẽ fieri nullo modo potest. Proinde si cupis ab istis perturbationibus esse libera, *Pone me vt sigillum, &c.* quæ sequuntur.]

Honorius. *a Ephes. 5. v. 14.* HONORIVS; Animam *sub arbore malo* CHRISTVS *suscitauit* (iuxta illud Apostoli; *surge qui dormis, & illuminabit te* CHRISTVS [a]) dum mortuam in peccatis per fidem crucis viuificauit. *Ibi corrupta est mater* eius in peccato concupiscentiæ, dum mortalis facta est humana natura: & ibi *violata est genitrix* eius, videlicet propter peccatum passibilis facta est caro Euæ, quam CHRISTVS adhuc *suscitabit*, & incorruptibilem, atque impassibilem faciet.] hæc ille, impropriè vocans Euæ carnem matrem animarum. nam animæ non nascuntur ex traduce: sed tantùm Euæ caro propriè potest vocari mater corporum; aut sanè viuentium, Synecdochicè

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Guilhelmus.* VOx cœlestis sponsi est admiranti Ecclesiæ respondentis (ait GVILHELMVS) Benè (ait) piam matrem meam miraris & veneraris; sed, quia in imitatione totus venerationis est fructus, imitare quam veneraris. Imitare illam tàm in partu, quàm in moribus. Illa enim in corpore virgo & mater est; te quoque in spiritu virginem & matrem esse oportet. Illa enim me caput omnium corporaliter peperit, & virgo permansit: te quoque similiter oportet membra mea spiritualiter parere, atque in spiritu virginem permanere. *Non enim ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri; sed ex Deo* nascuntur, qui à te mihi parientur. Sic ergo oportet te, matrem meam, in virginali fœcunditate, & in fœcunda virginitate imitari: vt scilicet hoc sis spiritu pariendo membra mea, quod illa fuit in carne pariendo me ipsum. Sed & eius præclara humilitas, ceteræque virtutes tibi esse debent pro norma & exemplari, vt scilicet pia in omnibus imitatio eius mores tuos informet, atque exornet. Denique ad hoc vt illam, quam miraris, imiteris, *sub arbore malo suscitaui te*, sub ligno illo fructifero, ex quo prodiit fructus redemptionis humanæ, suscitaui te à morte. Nam mortua eras in peccatis, vel innatis, vel additis, & viuificaui te sub ligno crucis. De corpore meo pendentis in ligno sanguis redemptionis, quinque riuis stillauit super te, & ita sub arbore illa suscitaui te. Quid est *sub arbore illa*? suspicientem in arborem illam, suspicientem æneum serpentem, id est, credentem in IESVM CHRISTVM, & hunc crucifixum.

Ibi sub arbore illa *corrupta est mater tua*, illa corrupta, vbi tu suscitata. mater tua Synagoga, quæ te genuit ad fidem vnius Dei: quippe à Iudæis filiis Patriarcharum & Prophetarum fides vnius Dei ad te manauit. Et quidem eadem mater tua fuerat gens sancta & populus peculiaris Dei: sed quia *non cognito tempore visitationis sua*, parauit crucem Saluatori suo dicens, *sanguis eius super nos & super filios nostros*; [b] corrupta est, confracta & contrita, suscipiendo super se, & super filios suos pondus tam graue. Denique ô Ecclesia sanguis meus super te, & super filios tuos, sed ad expiationem, & ad tuitionem sanguis meus super te, sursum eleuans te, & liberans de corruptione vitam tuam. Porro super ingratam & cruentam matrem

b Mat. 27. v. 25.

tuam

tuam sanguis meus pondus graue, confringens & conterens eam. *Ibi* ergo corrupta est mater tua, vbi tu suscitata, id est, à corruptione liberata. *Ibi* sub arbore malo ferente tamen fructum bonum, fructum vitæ.

Ibi etiam *violata est genitrix tua.* Nam duplici contritione conteri meruit cum proprium Saluatorem ferali impietate peremit. *Ibi* amisit dignitatem & libertatem, ne iam sit populus Dei & semen Abrahæ. Ibi reatum incurrit corruptionis æternæ, vt post iugum temporalis seruitutis supplicio tradatur gehennæ.]

ANAGOGE.

HONORIVS de Ecclesia peregrinante; Hanc (*ait*) *sub arbore mali* CHRISTVS *suscitabit*, quia post hanc vitam omne genus ad vitam per victoriam crucis viuificabit, quod per arborem transgressionis mortem subiit. Tunc Ecclesia recipietur in illa gloria vbi *corrupta* est per superbiam *mater* eius, scilicet dignitas Angelica, & *vbi genitrix* eius *violata*, videlicet numerositas electorum imminuta; quam ipsa redintegrabit, cùm incorruptelam possidebit, & numerum electorum implebit. Tunc CHRISTVM vt signaculum, &c. §. 5. *Honorius.*

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Pone me vt signaculũ super cor tuũ, vt signaculũ super brachiũ tuum: quia fortis est, vt mors, dilectio, dura sicut infernus æmulatio, lampades eius lampades ignis atque flammarum.	*Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. Quià valida, vt mors, charitas; durus, sicut infernus, zelus: alæ eius, alæ ignis, flammæ eius.* Vers. 6.

LITTERA.

HÆc ego verba, cum Patribus, adhuc tribuo sponso; non nouerant illi affixa Massoretarum; quæ si tollas, poterunt hæc accipi genere fœmineo, vt à spõso dicta sponsæ. Sensus est: pro tantis & tot in te beneficiis vicissim postulo; vt mei qui te sic depereo, vtaris imagine, pro *signaculo* sigillari: eam cordi & lacerto imprimas, foris domique gestes: vt & verba & facta tua cunctis ostendant, ita me à te diligi quemadmodum prior te dilexi. Hanc ergo legem amoris tibi fero; me vnum vt cogites, me vnum vt dictis factisque colas. Poteris cum gratia mea si voles: voles autem exemplo & amore meo incitata. Nam *amor* in te meus vehementissimus est, & planè adultus. *Zelus* & æmulatio, qua te mihi desponsatam custodire illæsam & intactam studeo, tenacissimus, inflexibilis, & planè inexpugnabilis est (Symmach. ἀκαταμάχητος) Nec Orcus ipse illi queat comparari. Affectus isti meum animum omni scintilla, flammaque violentiùs depascuntur. *Carbones* enim & *scintillæ* solum corpus depascuntur & consumunt; &, materia pereunte, simul absumptæ, intereunt: *amor* autem & *zelus* meus interiorem flammam semper adaugent, & magis magisque inflammant: & animum interea cura maiore & noua & acriore pergunt conficere: vtque *volucres* illæ finguntur *Tityi recrescens iecur*, sic istæ sibi ipsis materiam suggerentes, pergunt exedere. §. I. VERBA EIVSDEM.

SIGNACVLVM] annulum signatorium, quem veteres vix de digito solitos deponere docet Honorius, est autem Idiotismus pro, habe me carissimum: sic apud Ag-

a c.2.v.4. gæum; *Ponam te quasi signaculum, quia te elegi.*[a] hoc est, habebo te semper præ oculis, singularem tui curam geram: quæ verba volunt multi Zorobabeli, vt typum CHRISTI gerenti, dicta. Contra de Iechonia legimus apud flebilem Prophetam, eum, etsi foret tanquam signaculum in manu, amouendum tamen & reiiciendum.[b] Pro, *signaculo* VVilleramus, *sigillum*, non malè.
b Iere.22.v.24.

INFERNVS] VVilleramus, vt solebant tum temporis, vocat *inferum. sic; Inferus vt stridet, &c.* Fortunatus.

Inferus insatiabiliter caua guttura pandens.

שאול Recentiores multi Hebræum SEOL, quiduis potiùs quàm *infernum* interpretantur. quidam; *sepulcrum*, alius; *bustum*, alius, *tumulum*. Sed doctiores sanctæ linguæ veteres, vt noster, & LXX. & Chaldæus Paraphrastes, *infernum* maluere: sed & Theutonicæ Nouatorum editiones, quas Caluinistæ plurimi faciunt; Emdana & Delphensis; consentiunt nobis. Non defuit alius pius & eruditus Ecphrastes Habakuki, qui multis contendit *infernum* hîc pro morte ipsa, nempe prima, positum, vt posterius hoc sit prioris interpretatio; vultque de gehenna, neq; hîc neq; alibi accipi debere. Magno emat Beza, si queat ostendere, SEOL ᾅδης, & infernum de illis receptaculis inferorum non accipi, hoc loco nec aliis controuersis. vt sic articulum fidei de descensu Domini ad inferos, quem ex Catechismis suis sustulerunt, facilius queat repellere.

Sed quibus argumentis hoc aduersarij probant? præcipua loca sunt, quibus vtitur vir iste doctus, quem dicebam; primò quia mortis portæ cum inferni portis confunduntur, *Sap.16.v.13.* si conferas cum Regum *1.c.2.v.6.* Sed respondeo, hæc loca cum similibus de morte peccati, & morte secunda posse intelligi, de qua *Apocal.2.v.20. & 21.* ad quam Deus permissiuè deducit, quando hominem labi in peccatum sinit, reducit verò effectiuè, quando eumdem iustificat. Vel sanè *d.v.6.* positus fuit *infernus* Metaphoricè pro abysso mœroris.

" Secundò profert illud Eccles. *Mors illius, mors nequissima, & vtilis potiùs infernus*
c Eccl.28.v.25. " *quàm illa.*[c] Vbi non confunditur mors cum inferno, sed mors animæ dicitur perniciosior esse homini, quàm sint cruciatus inferni.
d Isai.5.v.14.

Tertiò quod Isaias dicit;[d] *Propterea dilatauit infernus animam suam & aperuit os suũ, &c.* Respondeo, infernum illic pro morte non accipiendum, vt fatentur ipsimet hæretici, cum quibus disputamus. nam Flandrica illa Emdensis, & Gallica Lugdunensis anni 62. & Oecolampad. Strigelius, Castalio & Leo Iudas, omnes hæretici, de ipso inferno seu gehennæ loco acceperunt. Quos ego hæreticos Bezæ, Stephano, & Druso hæreticis obiicio, & ab ipsis postulo, vt vel vnum locum proferant, vbi liquidò & indubitatè ᾅδης pro sepulchro positum; vel infernus indubiè pro sepulcro aut morte. Catholicis autem contra sentientibus, qui omnes hac demum ætate vixerunt, & (vt dici solet) heri nati; obiicio consensum LXX. & nostri, & Thargumim in vocis explicatione, & veteres Rabbinos (quos adducit Genebrardus lib.3. de Trinita. & in Psal.9.v.19.) & omnes Patres Orthodoxos, qui & hoc Canticorum loco, & loco illo Isaiæ vnanimiter, vt nos, explicant; inter quos vnus de antiquiss. Tertullianus, *Orcum* vertit. Sane SEOL à CHAAL deducitur, quod est petere: procacia autem hæc insatiabilis conuenit inferno, vel Salomone teste: non autem sepulchro, quod certa cadauerum mole expleri nemo nescit.

Quartò Habac.2.v.5. dicitur, *qui dilatauit, quasi infernus, animam suam: & ipse quasi*
" *mors & non adimpletur.* Respondeo, non poni pro iisdem mortem & infernum: sed su-
" perbum comparari, primò inferno, respiciendo ad locum Esaiæ prædictum: quare vt apud Esaiam, sic apud Habacuc infernus accipiendus: secundò comparari eumdem morti. *Vide Riberam eo loco.*

e c.16.v.18. Quintò non fauet illis hoc Matthæi, *portæ inferi non præualebunt aduersùs eam.*[e] nam portas inferi illic significare quiduis potiùs quàm mortem disertè scribit D. Hiero-
" nymus; Nemo itaque putet (*verba sunt eius*) de morte dici, quod Apostoli conditioni
" mortis subiecti non fuerint. quorum martyria videat coruscare.] *portæ* autem *inferi*, illic sunt conatus & vires hæreticorum & ceterorum diaboli partiariorum, eo quod videantur per inferni valuas immitti contra Ecclesiam. Nullus denique locus est S. S[æ]. in quo necesse sit *infernum* de animæ à corpore separatione accipere: nota verò est mortis

fortitudo

fortitudo inexpugnabilis, quæ Samsonem, Herculem, Dauidem vicit: nota *Orci* inexpleta rapacitas, vnde & *Vrgus* ab vrgendo dictus. Si dumtaxat illi contenderent *morti*, nomen *inferni* aliquando competere, haberent hoc loco Theodoretum sibi suffragantem; sed Theodoreto non assentior quo ad hunc locum Salomonis: multum enim sic decederet de mystici sensûs amplitudine ac veritate, complectentis totum illud, quo respexit Oseas, cùm diceret; *Ero mors tua ô mors, & morsus tuus inferne c.13.v.14.*

ÆMVLATIO] studium acerrimum vlciscendi & dolor, de accepta thori iniuria: Zelotypia vinci aut placari nescia: de qua Prouerb.6.v.vlt.& Seneca in Medæa & Hercule Oetæo, ex Euripide.

LAMPADES EIVS] RISPHE significat prunas copioso lucentes & candentes igne, & præ copia illius scintillantes, & stricturas emittentes: & inde vox traducta fuit ad omnia missilia atque volatilia. Noster solet diuersimodè reddere, prout rei, de qua agitur, magis iudicat conuenire. Iob.5.v.7. *auem*, Psal.75.v.4. *potentias arcuum* h. iacula seu tela. Psal.77. v.44. *ignem*: Habac.3. v.5. *Diabolum*. à similitudine ac specie: hoc loco verò, Sexta editio à scintillatione σπινθῆρας Symmach. ab impetu quo erumpunt ὁρμαὶ; LXX. à volatus celeritate περίπτερα, alæ seu volatilia: noster vt hæc omnia comprehendat, & lucis quoque fulgorem indicet, vertit, *lampades*, vt indicet amorem suo se semper indicio prodere, & omnibus esse manifestum. רשפי

IGNIS ATQVE FLAMMARVM) hoc est vehementer accensæ & clarè relucentes.

Commendata sua sponsus charitate, qua pro hostibus, & adhuc impiis, mori fuerat dignatus,[a] dumtaxat impetrare studet, vt vicissim ametur, fidesque coniugalis illibata & fidelis sibi præstetur: simul rationem edisserit, qua id Ecclesia non difficulter efficiat: si videlicet ex animo nunquam sibi patiatur excidere sponsi memoriam; sed amore ipsius quotidiè medullitùs & animitùs magis magisque inardescat (quod est *sigillum cordi imprimere*) & hanc animi gratitudinem exteriùs etiam demonstret piis in proximum operibus, amore CHRISTI, insistendo. Hæc expositio est à Patribus recepta, sed paullò elucidatiùs proposita. Sic explicarunt D. Ambrosius *de Isaac cap.8. & in Psalm.118. serm.19. & 22.* Petr. Damianus *ep.3.cap.3.* Philo, Iustus, Beda, Anselm. & Honorius *hîc*. Simil. verò similitudo in eo posita est, vt sponsa CHRISTI in animo, velut in tenera mollique cera, imaginem exprimat: nempe vt pro inimicorum quoque & persequentium salute mortem oppetere nõ extimescat, Difficilè id non fore, si cera hæc spiritualis charitatis calore probè molliatur: apponat eam iuxta sponsi flammas. Videat quid ipse egerit, quid pertulerit. quicquid autem pertulit vel perfecit, id magnæ eius dilectionis ab incendio profectum. Dilectio fecit illum mori, & moriendo vincere, & infernum spoliare,[b] si sponsa ad hoc exemplum calorem animo concipiat, morti & inferno præualituram.

§.2. MENS VERBORVM.

a Rom.5.v.6. cum seqq.

b Osea.13.v.14.

TROPOLOGIA.

EGREGIE D. GREGORIVS, In corde sunt cogitationes & in brachio operationes. *Super cor* ergo & *super brachium* sponsæ dilectus *vt signaculum, ponitur*: quia in sancta anima quantùm ab ea diligatur, & voluntate & actione designatur. Signum quippe sancta mens interiùs & exteriùs CHRISTVM portat: quia, dum in eius meditationib. assiduè laborat, in exteriori actione eũ imitari nõ cessat, quo eius dilecta esse dubitari nõ debeat. De quo signo ipse sponsus discipulis suis aiebat: *In hoc cognoscent omnes, quia verè mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.*[c]

§.3. D. Gregorius.

c Ioan.13.v.35.

QVIA FORTIS, &c. Benè proculdubiò *fortis vt mors dilectio* esse dicitur, quia dum per dilectionem à vitiis mortificamur, quod mors agit in sensibus corporis, hoc agit dilectio in cupiditatibus mentis. Sunt.n. nonnulli, qui sic diligunt Deum, vt omnia visibilia negligant, & dũ in æterna mente tendunt, ad omnia temporalia penè insensibiles fiunt. In his nimirũ *vt mors dilectio fortis* exsistit, quia sicut mors exteriores corporis sensus ab omni proprio & naturali appetitu interficit; sic dilectio in talibus viris omnia terrena desideria contemnere mentem aliàs intentam cõpellit. Huiusmodi mortuis & viuis dicebat Apostolus: *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum* CHRISTO[d] *in Deo.*

d Coloss.3.v.3.

" Hi proculdubiò vitam suam cum CHRISTO abscondunt, quia dum omnia quæ videmus
" postponunt, in his quæ non videmus, in beatitudine scilicet CHRISTI, veraciter & se-
" cretè viuunt. Quia enim falsam vitam despiciunt quæ visibiliter apparet, in vera vita se
" abscondunt, quæ non nisi inuisibilibus oculis se manifestat.]

Theodoretus. THEODORETVS; *Cor* appellat animæ vim contemplatiuam, *brachium* verò acti-
" uam. Quamobrem & sacerdotibus à populo brachium dexterum, & pectusculum separabatur.[a] Vult ergo Saluator noster, vt eum *pro signaculo* in contemplationibus, & in a-
" ctionibus nostris habeamus, & notam ipsius in omnibus tum dictis tum factis impri-
" mamus. Sic enim erunt numismata Regia, non adulterina, sed regiam imaginem
" præferentia. Hoc autem tibi factu, inquit, non erit difficile, si erga me retinueris caritatem, quæ *fortis est sicuti mors*. Quemadmodum enim hæc post latam à Deo[b] sententiam
" omnibus dominatur; sic etiam ipsa superat omnia, adeò vt mortem quoque vincat. Si
" *æmulationem* possederis; quæ quidem si in te viguerit, non patieris vllam aliam esse te
" præstantiorem, vt tu quidem ignaua timidaque torpescas, illa verò consuetudine mea
" potiatur.]

a Exod. 29. Num. 18.

b Gen. 2. v. 17.

Tres patres. Sic enim (aiunt TRES PATRES) ipse quoque in te manebo, tuasque tum intelli-
" gendi, tum agendi potentias, *vt signaculum* à rerum sensibilium & caducarum affectio-
" nibus integras conseruabo. Nam integra atque perfecta erga me *charitas tam fortis est*,
" vt mortis instar omnes ad malum motiones atque impetus sedet; *æmulatio* autem pro-
" pter me, malo non cedit, sed *tanquam infernus*, rationi repugnantes motus vincit, vin-
" ctosque, ne progredi possint, coërcet. Opera quippe ardentis erga me charitatis sunt
" eius *alæ*, quæ illustrat in luce veritatis mentem per contemplationem, atque ignorantiæ
" tenebras discutit, & per actionem atque opera mandatorum malitiam omnem (vt flam-
" mæ materiam accensu facilem) absumit, & incrementum suggerit.]

Philo. PHILO notat, primis verbis nos moneri, vt caput nostrum quoad fieri potest imite-
" mur abnegata propria voluntate, & cruce sublata ducem CHRISTVM sequentes: nec id
" graue fore diligenti. quia *charitas* nihil graue existimat, nihil vt intolerabile veretur, sed
" omnia facillima & iocunda reputat; Mortem ipsam contemnit, cruciatus grauissimos
" peruincit, obediens Deo dicenti, *vsque ad mortem pro veritate decerta*: quod Martyres fi-
" deliter fecerunt, vt sponso viuerent, & nobis exemplo præirent. Sic etiam obfirmari a-
" nimum charitate, vt vel ad inferos preces penetrare faciat diuina gratia nixus, ad suble-
" uandas animas purgandorum *(audiant Aëriani)* sponsum imitans, qui præ amore descen-
" dit ad inferos, vt animas aduentum eius præstolantes liberaret. Et sicut ille animam pro
" fratribus posuit; sic etiam nos animam nostram, non opes modò, pro iisdem exponere
" debemus; quam summam charitatem sponsus alibi vocauit. Ad hunc amorem tàm for-
" tem, tàm durum, nos euolare possumus alis igneis duabus, diligendo Dominum Deum
" ex toto corde, & ex tota anima, & proximum sicut nosmetipsos. Has *alas* esse inextingui-
" biles quasdam *lampades*.]

Honorius. HONORIVS etiam accuratè: CHRISTVM *ponit super cor suum vt signaculum*, quia eius
" doctrinam & vitam in corde ita seruat, quasi eum præsentem semper videat. *Super bra-*
" *chium ponit eum vt signaculum*, dum exempla operum CHRISTI semper inspicit, & ea
" imitari cupit. In tali homine *fortis est, vt mors dilectio*, quia sicut mors corpus interimit
" & insensibile reddit: ita vera dilectio animam concupiscentiis mundi perimit, & ad
" cuncta desideranda insensibilem facit: & in ea, *dura est, sicut infernus æmulatio*, quia sicut
" infernus duriter, quos absorbuerit tenet: ita anima imitationem virtutum, quam cœ-
" pit, fortiter tenet, nec propter aliqua dura mundi eam deserit. Hæc anima est lampas
" charitatis, in qua ardet ignis diuini amoris, & foris lucet flamma boni operis.]

Absalon. ABSALON Abb. *Serm. 29.* hanc mortis comparationem eodem modo exposuit; ambo à Gregorio mutuati.

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

RVPERTVS egregiè admodùm, nisi quod verba sponsæ tribuat; Quid rogo ista petit mulier fortis, nisi vt confidat in ea cor viri sui? Quid enim est dicere, *pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum*; nisi ac si dicat, confidat in me cor tuum, roboretur adiutorio meo brachium tuum? Et, ô dilecte, quid est præsenti loco *cor tuum*, & quid *brachium tuum*, nisi scripturæ veritatis, quæ scriptæ sunt secundùm cor tuum; & memoria mirabilium tuorum, ex quibus cognoscitur, quàm magnum, quàm forte sit brachium tuum? *Pone me vt signaculum super* illud *cor tuum*, *pone me vt signaculum super* illud *brachium tuum*. Quam ob causam? nimirum * vt triplicem, qua contra me latrant insaniam, videlicet Iudaicam, Paganicam, hæreticam. Prompta sum, expedita sum, deuota sum è contra, fortiter defendere illud *cor tuum*, protegere illud *brachium tuum*, sicut imperiale *signaculum*, sicut fidele testimonium, mira fortitudine, miranda duritia, quam nullus possit effringere. Fortitudinem meam dico *dilectionem*, duritiam meam dico *æmulationem*.

§. 4. Rupertus.

* lego: contra triplicem quâ in me latrant.

Cur hoc? *quia fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio*. Quid hoc est dicere, nisi ac si dicatur, zelum magnum habet dilectio, iram intolerabilem habet æmulatio? Attendite amici quod dicitur, animaduertite diligenter quod agitur & actum est hactenùs, ex quo *ascendit de deserto deliciis affluens* mulier ista fortis, & *innixa super dilectum suũ*, quæ istud poscit, vt confidat in ea cor viri sui; Quis vnquam portare potuit zelum dilectionis quam habet circa cor dilecti sui, iram æmulationis quam habet erga brachium dilecti sui? Sicut mors, sicut infernus, ita nulli parcit & omnibus est immitis; quicumq; malè sentiunt de scripturis veritatis, quæ scriptæ sunt secundùm cor viri sui, dilecti sui; qui malè prædicant de brachio fortitudinis, quo salutem generis humani operata est omnipotentia viri sui, dilecti sui. Nonne cùm in remittendis peccatis piissima sit, illos dumtaxat, qui loquuntur extra vel contra verbum veritatis, mortificat, & inferno addicit illorum animas? Quippiam tolerare potest, quod cordi dilecti sui, id est, scripturæ veritatis contrarium est? tolerare non potest. Illos qui sunt in hoc, eliminat & anathematis gladio trucidat. Non inexperta loquimur. Nulla re magis offenditur, nullo malo exacerbatur ampliùs quælibet anima habens spiritum dilectionis, quàm si audiat de scripturis quippiam contra sensum cordis huius amici, cõtra honorem brachij huius dilecti. Quantumuis natura sit mitis, statim ad rem istam fit intractabilis, & videtur aduersariis eius motus eius quasi motus mortis, & ira eius quasi ira infernalis: sicut de Moyse constat, quia cùm esset mitissimus omnium hominum qui morabantur in terra, vbi causa poposcit, sic immitis factus est quasi mors, sic durus, quasi infernus, vt ita diceret; *Qui Domini est iungatur* [a] *mihi*: & durissimo eius imperio, occideret vnusquisque fratrem & amicum & proximum suum; cecideruntq; vna die viginti tria millia. Et illę materiali gladio, & alij post eum complures, vt Helias, & fortissimus Dauid probauerunt, quia verè *fortis est vt mors dilectio*, verè *dura sicut infernus æmulatio*. Ista verò dilectissima spirituali gladio sæuit propter dilecti sui cor & brachium, persistens fortiter tanquam inuiolabile signaculum. Nam de materiali gladio non habet præceptum siue dilecti sui consensum; quum audierit eum dicentem; *conuerte gladium tuum in locum suum. satis est. sinite vsque huc.* [b]

a Num. 25. Exod. 32.

b Luc. 22. Matth. 26.

Lampades eius lampades ignis atq. flammarum. Cuius, *eius*? dilectionis siue æmulationis: *Lampades* dilectionis, *lampades* ignis; *lampades* æmulationis, *lampades* flammarum. Sicut ignis dum concitatus fuerit, generat flammam: sic dilectio dum aliquid perceperit, non secundùm cor huius viri, non secundùm sensum huius dilecti, parit æmulationem, lucentem pariter amicis, & vrentem inimicos.]

Aliter GVILHELMVS & aptiùs sanè CHRISTVM inducit loquentem; Verè, ô Ecclesia, ad hoc *sub arbore malo suscitaui te*, vt piam matrem meam tàm in partu virgineo, quàm

Guilhelmus.

» quàm in conuersationis sinceritate imiteris. Ergo illam imitando, *pone me, vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum,* id est, intùs & foris imprimere mihi quasi signaculo. Intùs in cogitatione, foris in operatione. Imprimere mihi intùs me iugiter cogitando, imprimere mihi foris propter me strenuè operando. Qui euanescunt in cogitationibus suis, non imprimuntur mihi intùs; non ponunt me vt signaculum super cor suum. Qui opera sua non propter me faciunt, sed vt videantur ab hominibus, non imprimuntur mihi foris, non ponunt me vt signaculum super brachium suum. Imprimere mihi quasi signaculo per amorem mihi fortiter adhærendo, vt à me quasi signaculo formam accipias, & meam subtili expressione similitudinem trahas. Quanta fuerit impressio amoris, tanta erit & expressio similitudinis. Quantò mihi fortiùs per amorem inhæseris, tantò mihi per iustitiam & puritatem similior eris. Quantò te mihi impresseris fortiùs, tantò ego CHRISTVS in te formabor expressius, & tantò tu in me reformaberis transformaberisque insignius. Vt ergo, ô sponsa mea Ecclesia, in singulis membris tuis à me CHRISTO tanquam à signaculo formam accipias, id est, cogitando simul & operando, Angelis & hominibus veraciter CHRISTIANA appareas, *pone me vt signaculum, &c.*

Alanus. » *Signaculum* (ait ALANVS) dicitur cuius sigillum vel forma, vel imago solet ceræ imprimi, vt cera recipiat formam sigilli, vt secreta celentur ignotis, aperiantur notis. » Sic virgo MARIA CHRISTVM, posuit *super cor suum, vt signaculum,* quia ipsi per imitationem conformata est, eiusque gratia consignata. Hoc autem fuit incognitum Diabolo, & cognitum Angelo. *Super brachium tuum,* id est, in omnibus operibus tuis memor eris mei. *Super cor* virginis, & *super brachium* dilectus ponitur, *vt signaculum,* quia in cogitationibus; quæ notantur per cor; & in actionibus, quæ per brachium, virgo Filium imitabatur.] Ei ergo assimileris, qui eam colis. Ne causare, te non posse.

Guilhelmus. » Verè (ait GVILHELMVS) potes me *vt signaculum* ponere tibi, verè potes te mihi ad acquirendam à me formam imprimere: *quia fortis est vt mors dilectio,* illa nimirum quæ paullo post charitas dicitur; quo nomine bonus & pius amor signatur. Et quàm fortis est mors? amicitias, iunctissimasque substantias, & quas nihil aliud dirimere potest, animam scilicet & corpus, potenter dissociat. Sic & virtus charitatis hominem & mundum, quantalibet sibi pace cohæreant, sola fortiter dirimit, atque etiam eo ipso hominem Deo cohærere facit. Et quidem homo quam diu per amorem inhæret mundo, proculdubiò mundum ponit *vt signaculum super cor suum, vt signaculum super brachium suum;* mundo se intus & foris, voluntate & opere, vt signaculo imprimit; & quanto magis illi per amorem imprimitur, tanto illi conformior efficitur. Sed caritas hominem mundo conformem transformat, quia vt signaculum ita & formam mutat. Hominem ab amore mundi potenter auellens insigniendum nouo signaculo CHRISTO imprimit: & sic per expressionem nouæ formæ veterem expellit: & quanto magis hominem ab amore mundi separat, tantò magis illum per conformitatem CHRISTI transformat: cum autem perfectè fuerit transformatus, hilari conscientia, cum Paulo dicit; *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me CHRISTVS:* [a] & illud eiusdem Apostoli; *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* [b]

a Galat. 2. ℣. 20.
b Galat. 6. ℣. 14.

» Bene ergo dicitur, *fortis vt mors dilectio:* quod vtique de perfecta dilectione intelligendum est: vnde & subditur, *dura sicut infernus æmulatio.* Siquidem dum caritas tenerior est, mollius æmulatur. Sed cauendum est, ne Apostolo contraria sapiamus, qui ait; *Caritas* [c] *non æmulatur.* Dicimus itaque æmulationem æquiuocè accipi, quandoque pro inuidentia, quandoque pro zelo bono vel malo, & fortè aliis modis. pro inuidentia ponitur, ibi; *caritas non æmulatur;* pro zelo ponitur, & zelus malus exprimitur, cum Apostolus de quibusdã loquitur, *æmulantur vos non benè.* [d] pro zelo bono ponitur, cum idem Apostolus discipulis ait; *Aemulor vos Dei æmulatione. despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere* CHRISTO. [e] Vtiq; caritas in Apostolico pectore æmulabatur, nec sibi obloquitur cum dicit, *caritas non æmulatur.* planè caritas non æmulatur, id est, non inuidet, quia fel amaritudinis non habet: sed *caritas æmulatur,* id est, zelat; & quia caritas est, benè zelat. Nam qualis est amor, talis & zelus eius est. Denique si caritas est, zelat; & quantum caritas est, tantum zelat. Quamdiu ergo tenerior est, mollius zelat, & quan-

c 1. Cor. 13. ℣. 4.
d Galat. 4. ℣. 17.
e 2. Cor. 11. ℣. 2.

& quanto magis creuerit, tantò duriùs & robustiùs zelat: cùm autem progredientibus " incrementis ad tantum robur peruenerit, vt nullis illecebrarum blanditiis possit molliri, nullis tribulationum molestiis frangi; tunc demum *æmulatio* eius *dura* est *sicut infernus*; quo scilicet nil duriùs. nam neque vlla vi ab his quos semel susceperit superatur vt euadatur, nec vllis miserorum blanditiis mollitur, vt parcat vel mitiùs puniat. "

Hanc autem inflexibilem inferi duritiam Salomon considerans; *Quodcumq;*, inquit, *potest manus tua facere, instanter operare. quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia est apud inferos, quo tu properas.* [a] Sed & magnus Patriarcha, cùm ei apud inferos diues in tormentis positus diceret; *Pater* [b] *Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremitatem digiti sui in aqua & refrigeret, &c.* eamdem inferi duriciem declarabat dicens; *Inter nos & vos magnum chaos firmatum est. vt hi qui volunt hinc transire ad vos non possint, neque inde huc transmeare.* [c] quasi diceret, Me, qui durus non sum, facilè tam blandis precibus flecteres: sed inferus, qui te pro malis meritis cruciandum suscepit, tanta viget duritia, vt nulla vi euadatur, nulla blanditia molliatur ad parcendum. Cùm igitur caritas ad perfectum venerit, & fortis sicut mors fuerit; *æmulatio* quoque eius, *sicut infernus dura est*, nulla vi vel metu vincibilis, nullis etiam blandimentis flexibilis. Tanta nimirum & talis æmulatio charitatis erat in eo, qui præclara fiducia aiebat; *Certus sum enim, quia neque vita, neque mors, neque Angeli, neque principatus, neq; virtutes, neque instantia, neque futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, nec profundum, nec creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in* CHRISTO IESV. [d]

a Eccl. 9. v. 10.
b Luc. 16. v. 24.
c d. c. 16. v. 26.
d Rom. 8. v. 38.

Igitur postquam sponsus cœlestis sponsam suam Ecclesiam, ad imitationem piæ matris prouocauit dicens, *pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum*, id est, ad expressionem meæ in te similitudinis fortiter mihi per amorem adhære, aptè subiungit; *Quia fortis est, vt mors dilectio, &c.* q. d. nihil impossibile moneo, quia sola ad hoc caritas sufficit, quæ nimirum instar mortis animam à corpore extorquens, hominem ab amore mundi fortiter abstrahit, & informandum illum mihi, vt signaculum imprimit, & pro accepta à me forma, tam robustum in eo Zelum excitat, vt nullis illecebrarum blandiciis, nullis aduersitatum violentiis cedat.

Sequitur, *Lampades eius, lampades ignis atque flammarum.* Verè *fortis, vt mors, dilectio*; *verè dura vt infernus æmulatio.* quia *lampades eius* similes non sunt vacuis frigidisque lampadibus fatuarum [e] virginum: habent enim *oleum*, & ob hoc etiam ignem & flammas. *Lampades* caritatis, id est, in quibus ardet caritas, corda sanctorum sunt. in his sanè oleum gratiæ est, quo accenditur aliturq; ignis caritatis: sine hoc oleo ignis iste friget, quoniam aliunde ardere non habet. Quantùm habet olei tantùm ardet, & ardendo non minuit sibi oleum sed auget. Sic enim hoc oleo ignis iste alitur, vt tamen ab hoc igne oleum istud nihil dispendij patiatur. Itaque quantum est oleum in lampadibus, tantus est ignis; quantus ignis, tantæ & flammæ, id est, quanta est gratia in sanctorum cordibus, tanta caritas; quanta caritas, tantus & zelus. Per *flammas* etenim rectè signatur ardens & erumpens zelus. flammæ ex igne prodeunt, zelus ex caritate: & sicut per erumpentes flammas ignis, ita per erumpentem zelum caritas declaratur: habent autem erumpentes flammæ splendorem & calorem: sic & zelus caritatis. splendet enim proximis, id est, clarè innotescit; quos etiam ad amorem virtutis excitando calefacit. *Lampades* ergo caritatis, id est, corda sanctorum, non sunt vacuæ & frigidæ lampades, quales fuerunt virginum fatuarum; sed, propter oleum gratiæ, quo refertæ sunt, *lampades ignis atque flammarum*, quia nimirum ardent in eis amor & zelus. quantùm autem ardeant, ex eo quod sequitur intimatur, *Aqua*, inquit, *multæ non potuerunt, &c.*

e Matt. 25. v. 3.

ANA-

Anagoge.

§. 5. *Honorius.*

TVnc Christvm (ait Honorivs de Ecclesia triumphante) *vt signaculum super cor ponet*, quia ipsum, qui est imago Dei, in seipsa; vt imaginem in cera expressam videbit: *super brachium vt signaculum ponet*, quia ipsum pro labore operum mercedem accipiet. Ibi *fortis est vt mors dilectio*, quia sicut mors omnes reprobos traxit ad interitum, ita dilectio Dei omnes electos trahet ad gaudium. *Dura est* ibi *sicut infernus æmulatio*, quia sicut infernus * omnes æmulationes, id est, imitatores Christi recipiet. Ibi omnes electi *lampades charitatis* erunt, quando accensis lampadibus obuiam sponso & sponsæ ibunt: qui semper in amore Dei *vt ignis* ardebunt, quia in regno patris sui vt Sol fulgebunt.]

* *aliquid deest in cod. M. S. forte erat*, sicut infernus omnes inuidos, sic cœlum Dei omnes æmulatores.

Vulg. Edit.

Vers. 7. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

Edit. LXX.

Aqua multa non poterit exstinguere charitatem, & flumina non vndabunt eam. Si dederit vir omnem vitam suam in charitate: contemptu contemnent eum.

Littera.

§ 1. Vox ipsius.

HArvm lampadum dilectionis vis imbribus nullis aut fluminibus obruta vinci potest, fouetur illis potiùs & mirãdum in modum, vt de asphalto memorant,

Alit vnda flammas, quoq; prohibetur magis,
Magis ardet ignis.

Ditior pretiosiorque amor hic est cunctis thesauris, ideò licet homo pro eo omnem pecuniam suam expenderit, gaudens contemnet opum cunctarum iacturam, quia præ hoc thesauro, omnes gazæ non thesauri, sed carbones æstimandæ sunt.

Omnem svbstantiam] secutus est Aquilam, qui verterat *σύμπασαν ὕπαρξιν τοῦ οἴκου αὐτοῦ.* LXX. *vitam*, quia veteri dicto, *argentum sanguis & vita est mortalibus.* nimirum quia pecuniis cuncta, quæ vitæ tuendæ, comparantur.

Pro dilectione] sic etiam Symm.

Despiciet eam] longè hoc noster rectiùs, quàm LXX. vel Symm. qui; *spretus spernetur.* nam sensus horum, caritatem auro emi non posse, vtpote incomparabilis valoris & æstimationis infinitę, vel sanè (cum tribus Patribus & Theodoreto) talem caritatis emptorem ab aduersariis potestatibus, & mundanis hominibus aspernandum & contemnendum. Nostræ verò versionis, sensus est; tam vberes & iucundos esse fructus dilectionis & caritatis, vt qui semel eam, vel omnium bonorum cum iactura, sit consecutus, facilè iacturam illam nihili pendat. Eam] scilicet substantiam.

§. 2. Mens verborum. a *Apoc. 17. & 25.*

Per *aquas multas*, populos possumus intelligere interprete B. Ioanne Theologo: [a] *per flumina*, tribulationes, minas, & persecutiones aduersariorum. Ait ergo; Qui me verè diligunt, lucent vt lucernæ, ardent & scintillant vt prunæ vehementiùs ignitæ: imò superant cuncta funalia, & omnes prunas: harum enim & illorum lux & ardor, aquarum & fluminum impetu ac copia solent exstingui. Perfecta verò dilectio, qualis & mea erga te, & tua in me mutua, nullis minarum flabris, nullis tribulationum aut persecutionum fluctibus poterit suffocari. Titillet caro, mundus aduletur, hostis humani generis

generis insidietur, fremat, tumultuetur; nullæ blanditiæ decipere, nullæ minæ deiicere, nulla aduersa concutere, nulla tribulationum vis aut copia charitatem Ecclesiæ erga sponsum poterit superare. In his omnibus victrix triumphabit per me, qui tantoperè illam dilexi. Vide D. Paul. ad Rom. 8. hoc dilatantem à v. 34. Qui semel quid caritas valeat, & quanti sit æstimanda cognouerit, inuenta tam pretiosa margarita, vendet quicquid possidet, vt inde redacta pecunia valeat emere; quam cùm emerit omnium bonorum commutatione, gratis eam accepisse sibi videbitur. Possidenti verò (vt secundum LXX. aliquid addamus) si quis pro ea offerat omne aurum Indiæ, & quicquid vbique gemmarum, vel thesaurorum est, oblata despiciens spernet; aurum dicet arenam vilem esse, & argentum quasi lutum in conspectu eius. tu tibi dicet habeto quisquilias tuas, margaritum vitro non vendo. Possis etiam illud, pro ea, accipere comparatiuè, q. d. pro ea, vt sit sensus illius dicti Apostolici; *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem verò non habeam; nihil mihi* [a] *prodest.* Sic Angelomus in stromatibus ad Lotharium Imp. & eo prior IVSTVS. a 1.Cor.13.v.2.

TROPOLOGIA.

§. 3. Philo. PHILO charitatis vim nobis hoc loco pulchrè exaggerat: qui diuina (inquit) charitate vallati sunt atque muniti, etsi vi tentationum sæpè premuntur, & Diaboli insidiis ac mundi turbinibus, velut ingruentium imbrium atque fluuiorum impetu, quatiuntur, nunquam tamen euelli, nusquam expugnari possunt; sed inuictam semper atq; inconcussam vim amoris tuentur illæsi, diuina gratia protegente. Cùm enim alas sponsæ veluti flammarum ignis esse dixit, ardore Spiritus sancti accensam animam nullis aquis, hoc est, perturbationibus & viribus populorum atque pressuris, non modò exstingui, sed ne quidem vinci posse declarat, adeò vi cœlestis amoris in Deo ipso roboratur & crescit. Hic enim cœlestis ignis non aquarum fluctibus, non fluuiorum impetu, non vllo ventorum turbine exstingui potest, quin flatibus aduersis indies magis ac magis accenditur inflammaturque vehementiùs, nec vlla quamuis maxima rerum iniuria lædi potest; scriptum est enim: *Quicumque audierit verba hæc & fecerit, comparabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam super firmam petram, descendit enim pluuia, & venerunt flumina & flauerunt venti, in eamq; impetum fecere, nec ipsa tamen corruit. Fundata enim erat supra petram.* [b] Hoc igitur igne salutari, qui consumit * nec absumitur, qui ardet nec amburit, inflammat nec lædit, conflagremus oportet; de quo Saluator dixit; *Ego veni* [c] *mittere ignem in genus humanum, & quid volo nisi vt ardeant?*

b Matt.7.v.24. * Sic corrigendum. c Luc.12.v.49.

Quod sequitur; *Si dederit homo, &c.* hoc de illis dictum vult Philo; qui, sponsum qui se pro nobis exinanitum omni gloria & diuitiis, & potentia, & imperio morti obtulit; secuti, totos se Deo dicarunt, & cum Apostolis, gaudent se tanquam mundi excrementa & quisquilias pro charitate reputatos.]

Honorius. HONORIVS; In hac anima *aquæ multa*, id est, multiplices delectationes carnis *non poterunt exstinguere charitatem*; *nec flumina*, id est, tentationes *obruent eam*; quin semper ardeat & luceat. Hæc dilectio talis est. *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.* Si omnia mundi relinquat, nihil prodest ei, nisi ipsam charitatem, quæ Deus est, habeat. videndum quid sit dilectio. Dilectio est magna appetitio alicuius rei perfruendæ, quam quis habere cupit. hæc diuiditur in duo, in dilectionem videlicet Dei & proximi. Dilectio Dei est omnia commoda & incommoda contemnere causa perfruendi Deo. Hæc tribus verbis impletur; vt *diligamus Deum ex tota anima, ex tota mente, ex tota virtute*, [d] id est, sensu & ratione, & intellectu. Dilectio proximi est priuata commoda postponere gratia perfruendi amico. hæc per duo præcepta impletur, scilicet; *Quod tibi non vis, alij ne feceris, & quod vultis vt faciant vobis homines, facite eis similiter.* [e] nemo vult damnum pati? nemini faciat. omnes vult sibi in necessitate subuenire? aliis in necessitate subueniat. hoc totum per illud impletur; *Declina à malo & fac bonum.* [f] Proximo damnum non inferre est à malo declinare; in necessitate proximo subuenire, est bonum facere. Ideò lex scripta erat in duabus tabulis, quia continet in se duo præcepta charitatis.

d Deut.6.v.5. Luc.10.v.27. e Matt.7.v.12. Luc.6.v.31. f Psal.34.v.15.

O Timor

" Timor est auctor charitatis. Est autem timor anxietas periclitandi, qui diuiditur in duo, videlicet in seruilem & filialem timorem. Seruilis timor est malum deuitare, ne supplicium à Domino luat; filialis timor est bonum facere, ne offensam patris incurrat. Seruilis timor animam penetrat, vt ferrum acutum corium terebrat: timor filialis dilectum animæ inducit vt animam alliget Deo, sicut seta linum inducit vt corium colliget. ferrum durum est seruilis timor, seta minùs dura est filialis timor, linum lene est dilectio. ferrum & seta exeunt, linum intùs permanet: sic charitas timorem expellit, ipsa intùs remanet. Item: timor diuiditur in duo, est enim timor Dei & timor sæculi. [a] de timore sæculi dicitur, *perfecta charitas foras mittit timorẽ.* [b] Timor Dei est veneratio Dei, qui habet duas species. cum amator Dei timet se vel aliquid de mãdatis Dei neglexisse, vel non ad placitũ mandata Dei omnia impleuisse. Timor autẽ sæculi habet quatuor species, quę sunt timor vilitatis, cùm quis malũ perpetrat ne aliis vilis appareat v. g. cùm quis homicidium vel adulteriũ facit, ne homicidis & adulteris vilis sit. Timor fragilitatis est, cùm quis malũ, scilicet homicidia, vel rapinas, vel incẽdia perpetrat, ne à Dominis suis temporalia beneficia perdat. Timor mũdanus est, cùm quis malum deuitat ne supplicium luat, vt puta cùm quis deuitat furtum, quia timet suspendiũ, vel deuitat sacrilegium quia timet crurifragiũ. Timor seruilis vel Iudaicus est, cùm quis legis mandata facit, ne à lege damnetur. Duæ species priores impellunt ad malum: duæ sequentes retrahunt à malo; quas omnes charitas foras mittit, quæ sola dilectione iustitiæ bonum facit.]

a Psal. 18. v. 19.
b 1. Ioan. 4. v. 18.

Theodoretus.

" THEODORETVS exemplis vim charitatis præclarè confirmat, his verbis; Abrahæ charitatem erga Deum, nec vitæ traductio in terra aliena, neque inopia & fames, neque vxoris ereptio, neque filij ablatio, neque de puteis contentio potuit exstinguere. Neque Isaac caritatem molestiæ quibus afflictus fuit. Neque charitatem Iacob assidui labores & dolores vitæ. Quid Ioseph tentationibus acriùs? qui à fratribus venditus est; & parentibus, à quibus diligebatur, & maiorum suorum priuatus est domo, & libertate & fortunis, & indignè seruiuit, & pudicitiæ præmium calumniam retulit, & in carcerem coniectus est, & incommoda sustinuit innumerabilia; quibus tamen omnibus caritas erga Deum splenduit illustrior. Atque vt magnum Mosem & Iosue Imperatorem, & eximios Prophetas Samuelem & Dauidem, & Eliam, & Elizeum, silentio prætereamus; quid Babyloniis immaniùs aut truculentiùs vnquam fuit? quid camino ignis ab illis incenso formidabilius? attamen ne ille quidem trium puerulorum exstinxit charitatem. Quid leonibus illis, quibus B. Daniel obiectus est, sæuiùs aut terribiliùs? at illum quoq; charitas erga Deum reddidit fortiorem. Denique vt sanctos alios in præsentia prætermittam, solus B. Paulus satis erit ad indicandam nobis vim charitatis, quippe qui maximè omnium illam expertus est; *Quis enim nos* (inquit[c]) *separabit à charitate* CHRISTI? *tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptum est,* [d] *propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus propter* CHRISTVM, *qui dilexit nos.* Hæc quidem idonea sunt ad charitatis victoriam demonstrandam. Verùm quod sequitur, eam celebrat atque extollit clariùs multò: subiicit enim, *certus sum enim quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque vlla alia creatura poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in* CHRISTO *Domino nostro.* [e] vt ostendat eam esse rerum omnium potentissimam, verbis effingit creaturam quæ non est, & cum illa confert charitatem Dei, demonstratque hanc esse fortiorem.]

c Rom. 8. v. 35.
d Ps. 43. v. 23.
e d. c. 8. v. 38.

Tres Patres.

TRES verò PATRES, per has aquas & flumina intelligunt multitudinem molestarum tentationum, impietatis in Deum, aut odij in proximum, blasphemiæ, contemptus mandatorum, &c. inuicem sibi instar fluctus succedentium, & semper animo ingruentium.

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

GVILHELMVS: Sanè, inquit, aliud est exstingui caritatem, aliud obrui. Exstinguitur enim cùm fortè per illecebram peccati ab * effectu frigescit & penitùs interit. Obruitur autem cùm fortè vi aut metu superatur, quodam in Deum inaniter intùs affectu manente, tanquam mortuæ caritatis cadauere. Vnde Leo dicit in negante Petro *non dilectionem euersam, sed constantiam fuisse turbatam*; & addit, *abundauit fletus vbi non defecit affectus*. q. d. obruta est in eo caritas, non exstincta. Et quidem tenera adhuc in illo charitas fuit, quæ tàm facilè, id est, ad interrogationem personæ vilissimæ potuit obrui. *Spiritus enim nondum erat datus, quia IESVS nondum erat clarificatus.* IESV verò clarificato & spiritu dato, tantum in pectore Petri caritas robur accepit, vt illam nec aquæ multæ exstinguere, nec flumina possent obruere, quæ vni quondam succubuerat guttulæ. Princeps Apostolorum, IESV nondum clarificato tàm eneruiter cecidit, vbi tot viri, tot fœminæ, tot pueri atque puellæ, iam clarificato tàm fortiter steterunt clarificato inquam IESV, in tàm multis etiam vilibus personis claruit *fortis vt mors dilectio*, quæ nondum clarificato IESV eneruis inuenta est in primo Apostolo. Tantùm valet in membris clarificatio capitis. Denique clarificato capite nostro *aquæ multæ*, id est, quantælibet sæculares illecebræ, *non possunt exstinguere charitatem*; *nec flumina*, id est quantælibet ingruentium moles aduersitatum, *obruunt illam*; in his dumtaxat, de quibus ait Apostolus; *scimus quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundùm propositum vocati sunt sancti.* [a] Horum itaque corda sunt *lampades* illæ *ignis atq; flammarum*, tanti planè ignis tantarumque flammarum, vt nec aquis multis possint exstingui, nec fluminibus obrui. Vnde Apostolus tanquam aquas multas & magnas fluminum moles enumerans; *certus sum*. inquit, *quia neque vita, neque mors, &c.* (vt habes §. præcedenti] q. d. nec tantæ aquæ ad extinguendam charitatem, nec tantæ moles fluminum ad obruendum eam quicquam valent, quia clarificato IESV, *caritas Dei*, non simpliciter infusa est, sed vbertim *diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis*; *fortis* est in nobis *vt mors dilectio, dura vt infernus æmulatio.*

§. 4. *Guilhelmus.* * *fortè affectu.* a *Rom.8.v.28.*

Tam magnum ergo tamque validum bonum quanto precio poterit æstimari? impretiabile est, & non sunt condigna ad illam, quæ à sanctis viris contemnuntur pro illa. Proinde cœlestis sponsi voce subiungitur; *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.* Domus hominis, corpus est, si hominem consideres & penses secundùm illud dictum diuinum; *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* [b] Non enim in corpore, sed in spiritu rationali luminosæ huius imaginis insigne tenet: denique scriptura S. *homines* dicit *habitare domos luteas*, [c] id est, fragilia corpora, eos iuxta id quod in eis excellit attendens. Notandum verò, quod *homo* sibi est & domus & Dominus. Sibi enim condito ad imaginem Dei domus est, eo quòd de humo sumptus est; idemque sibi sumpto de humo, Dominus est, eo quòd imagine Dei insignitus est. eo quòd de humo sumptus est, sibi domus lutea est: sed secundùm spiritum rationalem, in quo est imago Dei, habitat domum luteam, id est, fragile & corruptibile corpus. Habet autem hæc domus nostra de consolatione diuinorum munerum *substantiam* copiosam. Substantia eius est, quicquid eam necessario iuuat ad subsistendum; vt cibus & potus, somnus & vestis, & quod in eius substantia summum est, ipsa vita. Quippe sine his *domus* nostra lutea cadit, & redit in terram vnde sumpta est. Verum omnis ista domus tuæ substantia, ô homo, vilis tibi esse debet pro lucro caritatis. Non ergo sint ista tibi pro magnis, sed contemne ea *& arbitrare vt stercora*, respectu caritatis. Nam & id, quod in substantia domus tuæ maximum est, id est, vitam ipsam corporalem, pro CHRISTO debes hilariter ponere, ne fortè contra exemplum Apostolicum, *facias animam tuam pretiosiorem, quàm te.* Et quidem omni tempore, ea quæ inuitus amittere potes, pro paruis debes habere: secundùm tempus autem ea etiam dare debes volens

b *Gen.1.v.26.* c *Iob.4.v.18.*

" *pro dilectione*, id eſt, ea libenter amittere vt CHRISTVM lucrifacias. Quod ſi etiam id,
" quod in ſubſtantia domus tuæ maximum eſt, vitam ipſam, pro CHRISTO contemſeris;
" iam profectò *omnem ſubſtantiam domus tuæ dediſti pro dilectione*. Verum *quaſi nihil deſpi-*
" *cies eam* pro dilectione datam, quia ad magnitudinem gloriæ, quæ poſt hanc vitam datur
" ſanctis, quantaslibet huius temporis paſſiones, à te pro CHRISTO toleratas, nullas re-
" putabis.
" Sanè quia multi virtute animi parati ſunt & idonei pro CHRISTO animas dare;
" quibus vtique ad ſubeundum Martyrium ſola deeſt occaſio temporis; ſciendum, quod
" quidam in ſolo habitu animi, vt illi qui hodie in Eccleſia vſitato nomine confeſſores
" vocantur; quidam etiam actu, vt illi qui propriè martyres appellantur, omnem ſubſtan-
" tiam domûs ſuæ, id eſt vitam, dant pro dilectione. Siue autem ſolo habitu animi, ſiue
" etiam actu hoc fiat, proculdubiò cùm dederit electis ſuis ſomnum, atque in ipſo audie-
" rint, *Ecce hæreditas Domini*; quicquid ab eis in hac vita pro adipiſcenda hæreditate ea-
" dem toleratum eſt, præ magnitudine eius & claritate, inane & nihilum reputabunt.] Cui
" hæc meliùs conueniant, quàm DEIPARÆ, quæ omnem domus, hoc eſt, carnis ſuæ ſub-
ſtantiam impendit, quando VNIGENAM IESVM in cruce patri obtulit; cuius caritas o-
mnium Martyrum caritatem ſuperauit?

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.*

HONORIVS; ſicut *aquæ* delectationum, & *flumina* perſecutionum ſanctorum *charitatem non exſtinxerunt*, ita præmia caritatis nullum finem habebunt. *Do-*
" *mus* hominum eſt hic mundus; ſi *omnis ſubſtantia* domus mundi detur, præ-
" mio caritatis non comparabitur, quod dilectoribus CHRISTI, qui eſt chari-
" tas, dabitur.] in eamdem ferè ſententiam quædam PHILO memorat.

SECTIO V.

SECT. V.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Verſ. 8. " Soror noſtra parua, & vbera non " habet: quid faciemus ſorori no- " ſtræ in die quãdo alloquẽda eſt?	*Soror noſtra parua, & vbera non habet. Quid faciemus ſorori noſtræ in die, qua loquetur in ea?*

LITTERA.

§. 1. *Vox sponsae adultae* a *Theodoretus & tres Patres, & Philo.* b *Apon. hic, & D. Ambroſius. in Pſ. 118 ſerm. 22.*

HEBRÆI, & Patres antiquiores Græci, [a] Latinique Caſſiodoro antiquiores, [b] hæc tribuunt ſorori adultæ; Caſſiodor. Gregor. VVilleramus & alij recentiores ipſi adhuc ſponſo: nec multùm refert, quid ſequare: ampliùs arridet prior ſententia, vt ſoror ætate maior ſic oſtendat ſe minoris curam gerere. q. d. mihi quidem valdè placet amoris lex, quam dixiſti; *vti rogas*, perferendam cenſeo. Verùm quia perfectos requirit factores, non auditores tantùm; Sollicitor vehementer de ſororcula noſtra, adhuc tenella, nec nuptiis habili; vt cui video puberis ætatis ſigna deeſſe. quo illam pacto comemus, ornabimus, augebimus ſuffarciendo & ſuſtollendo, ne marito diſpliceat, cùm in manum eius conueniet? ſic Ambroſ. & Honorius.

VBERA NON HABET] D. Ambroſius *d. ſerm. 22.* hoc ſolet ſignum omnibus virginibus eſſe nupturis, vt cùm vbera cœperint eminere, tunc coniunctioni habiles cenſeantur.

QVANDO ALLOQVENDA] Hebræi. *in die loquetur de ea.* id eſt, ſermo ſeu locutio

דבר de ea ſeu ſuper ea fiet. quia DVBBAR eſt vox paſſiua ſecundùm Furſterum. Symmach. vertit, *qua loquetur ei.* hoc eſt, in ſponſalium ſolemnitate, quando de illa elocanda tractabitur: tunc enim varij ſermones de conditione nuptiarum ſeri ſolent. VVille-

VVilleramus benè vocauit, *alloquij tempus*; sed apud illum vetustum Saxonicum, corruptè scriptum gegruozet pro gegruezet; quod fefellit Batauum interpretem, adeò vt perperàm non ad salutationem, sed corporis incrementum referret.

Perfectionem charitatis suæ adulta Ecclesia ostendit, dum sui oblita, sollicitam curam gerit recens conuersorum. Videas hunc affectum in B. Paulo, [a] dum *optabat anathema esse à CHRISTO pro fratribus suis*; & qui *gerebat quotidiana instantia sollicitudinem* [b] *omnium Ecclesiarum*; qui *cum infirmis infirmabatur, & cum scandalisatis vrebatur.* De vltima verò & penultima sponsa loquitur, simul; sicut de vna sorore; sponsi, ratione humanæ quam assumserat sponsus naturæ; sponsæ verò adultioris hæc loquentis, ratione quoque fidei recens receptæ. Dicit *paruam*, quia multitudine adhuc modica, dicit *vbera non habere*, quia nullos adhuc Doctores protulerat, qui alios gignerent spiritu, & doctrinæ lacte lactarent, & qui numerum prædestinatum Angelorum sedibus vacuis insererent; è quibus etiam ipsa perfectæ dilectionis duo præcepta biberet, vtriusque testamenti summam continentia. (sic Iustus, Apon. & Honorius) Quærit ergo à sponso, & interrogando opem postulat ab eius largitate; quærit, inquam, quid sororcula futurum, die quo tradetur viro, hoc est, vltimi iudicij die, quando ad normam charitatis, quam quisq; possederit, omnia exigentur. q. d. decet nunc nos operam dare, vt illam mundo idoneo doctrinæ fidei & operum charitatis, instruamus; ne maritus illam tum, vt cœlesti coniugio immaturam, repudiatam spernat. Tuum hoc est, qui potes, & vis despicere, & eam, qualem tunc tibi optas sisti, talem tempestiuè efficere. Vis ornatam orna, vis comptam come, vis ditem dita. in hanc fermè sententiam Honorius & Anselmus. §. 2. MENS VERBORVM. a Rom. 9. v. 2. b 2. Cor. 11. v. 28.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Honorius.*

HONORIVS; Tropologicè intelligitur hoc totum de fideli anima de sæculo ad spiritalem vitam conuersa, de qua dicit vox Prælatorum; *Soror nostra paruula est, & vbera non habet, &c.* q. d. anima fratris nostri nuper conuersi, quæ *soror nostra* est in professione, *paruula*, id est, rudis & inscia est in conuersatione, *& vbera*, id est, doctrinam regulæ sufficienter *non habet*. quid ergò fiet de ea *in die* tentationis, quando à pristinis vitiis vel à dæmonibus tentanda est? Diabolus enim multò acriùs tentat ad religionem conuersos, quàm sæculi fluctibus immersos. Anima *paruula* est antequam crescat per incrementa virtutum; & ideo *vbera* prædicationis *non habet*, quæ infirmis auditoribus præbeat. Adulta autem est, quando verbo Dei copulata, Spiritu sancto repleta, per prædicationis mysterium in filiorum conceptione fœcundatur, quos exhortando parturit, conuertendo parit.]

Philo.

Egregiè, nec minùs PHILO Carpathius, imò hoc meliùs, quod ad omnem animam retulerit; cum fidelis anima (inquit) cœpit in CHRISTVM credere, & lacte nutriri, nondum altissimum illum gradum, & vtriusq; testamenti perfectum sensum & peritiam est assecuta: sed paulatim proficit, sensimque conscendit, & indies sumit incrementa virtutum. *nemo* enim *fit repentè summus.* ideò dicitur, *paruula*, id est, nondum fide & spe aucta, feruet charitate; & *vbera non habet*, quia duo ipsa testamenta, & duo illa sublimia atque excelsa præcepta charitatis adhuc ignorat. nec ob id tamen abiicitur, sed augeri magis magisque precatur. Solo enim timore Dei, qui initium est & fundamentum salutis æternæ, atque fide munita est anima: sed adhuc ignara perfectæ virtutis & caritatis. Quocirca rogandus est Deus, vt post donatam fidem atque timorem, qua est benignitate atque clementia, eandem ipse inaugeat, simulq; & charitatem nobis infundat atque confirmet: quanquam nemo perfectam fidem gratis accepit vnquam, quin eidem donata sit simul spes atque charitas: sed more nostro ita loquimur, & de incipientium fide, quæ quidem quantulacunque est, modò vera sit fides, incipit operari. *Fides enim operis expers, mortua est omnino*, vt [*] Ioannes ait. *Non enim auditores legis iusti censentur à Deo, sed factores.* [c] nam *plenitudo legis est charitas.* charitas autem Dei & proximi nunquam cessat agere aliquid Deo gratum, nunquam fuga laboris ardua renuit: sed inuicta semper & studiosa, quæque optima ac honestissima aggreditur. Cumque duo homini sint necessaria, cognitio

[*] *memoria lapsus, pro Iacobo, cuius hoc est, c. 2. v. 20.*
c *Rom. 2. Iac. 1.*

* Sic corr. " cognitio nempe & recta actio, illudque * præcedat, hoc natura sequatur: neque sola per
" se cognitio satis esse potest, neque rerum gerendarum actio perfecta est omnino, sed al-
" tera alterius eget opemque requirit: sunt enim natura copulata atque coniuncta, ita vt
" separari non queant. Quare non sola Dei mandatorumque scientia, & altissima rerum
" peritia satis est ad salutem. Sed iusta ac sancta actio rerum intellectarum nobis est neces-
" saria: hac enim absente, cùm opus est agere, vana est omnis eruditio atque scientia &
" maximè nocitura. *Scientia enim inflat, & charitas ædificat.* Sit ergo cognitio Dei rerum
" optimarum actioni coniuncta, insit nobis ipsa charitas, quæ seruare potest atque
" beare.]

" In sequentibus deinde verbis idem ponderat illud, quod secundum LXX dicitur;
" *in die qua loquetur in ea*; seu vt alij exponunt, *in die qua locuta fuerit in se.*] Magna, inquit,
" beneficia consequitur, qui se rimatur, & conscientiam propriam discutit ac purgat, se-
" cumque loquitur & tacitè recenset, quicquid vnquam egit in vita, vt cum Rege illo di-
a Esa. 38. v. 15. cat: *Recogitabo tibi Domine omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* [a] Nihil est enim
" vtilius, nihil laudabilius, nihil sanctius, quàm in se descendere, seque & vitam propriam
" ac proximi cùm possis, ad honestatem collineare. obtemperandum est Deo, obaudien-
" dum est eius præceptis, vt cum Propheta felicissimè dicamus; *Audiam, quid loquatur in*
b Ps. 84 v. 9. *me Dominus,* [b] *quoniam loquetur pacem in plebem suam.* ô beatissima auditio! ô suauissima
" auscultatio & iucundissima pax animi! qui minora Dei præcepta audit & seruat, maxima
" consequitur ab eo beneficia, eaque diuina & nunquam peritura.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4.
Honorius in speculo.
Guilhelmus.

HONORIVS hæc refert ad sollicitudinem DEIPARÆ pro recens conuersa Synagoga, & tempus alloquij intelligit prædicationem Enoch & Heliæ.

Meliùs GVILHELMVS ad animarum imperfectarum multitudinem respiciens, Postquam dilectus, inquit, Ecclesiæ suæ, vt eam ad imitationem
" piæ matris accenderet, charitatis excellentiam præclarè commendauit; eadem pia ma-
" ter perfectam illam, quæ laudata fuerat charitatem, in tam paucis Ecclesiæ membris
" considerans, atque imperfectionem ceterorum apud iudicem filium materna lenitate
" excusans: *Soror* inquit *nostra, &c.* pro illa parte Ecclesiæ loquitur, quæ per quandam,
" non carnis, sed mentis infantiam, nimiùm delicata, & ob id magnis virtutum operibus
" minùs idonea cernitur. *Soror* tamen dicitur, propter gratiam adoptionis quam acce-
" pit. nam & infirmæ animæ *spiritum adoptionis* pro modulo suo habent *clamantem in eis*
" *Abba Pater*; quamdiu veste nuptiali quam in baptismo acceperunt, se per iniquitatem
" non spoliant, quamuis ad magna virtutum opera non assurgant. *Soror nostra*, id est,
" mea & tua, ô sponse cœlestis. mea, propter communem adoptionem; tua verò, quia
" eodem spiritu quo tu ex me natus, illa in te renata est. *Parua est*, per ætatem virtutis,
" & ob hoc minùs idonea fecundari de spiritu tuo, minùs idonea verbo & exemplo tibi
" parere filios. propter paruitatem non potest parere. vt quid autem pareret, vt quid fœ-
" cundaretur ad prolem; quæ *nondum habet* vnde pascat eam? nondum illi creuerunt *vbe-*
" *ra.* Parua est, & *vbera non habet:* sed adhuc quodammodo ad vbera pendet. Vnde Paulus,
" tam grandia habens vbera ad pascendos suos paruulos, ita eos alloquitur: *Non potui vo-*
" *bis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in CHRISTO lac dedi vobis in*
c 1. Cor. 3. v. 1. " *escam. Nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim estis carnales.* [c] Quo-
modo ergo hæc parua soror nostra lactaret alios, ipsa nondum ablactata, nondum auul-
" sa ab vberibus? Proinde quia pro paruitate sua vbera non habet, oportet eam priùs in se
" grandescere, vt & ad alios possit lactescere.

Ad

Ad hæc piæ matris verba, cœleſtis ſponſus ita reſpondet: *Quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt?* q. d. more tuo facis, ó pia mater, ſimpliciter ſuggeris, cùm hæc dicis: ſed hæc tua ſuggeſtio petitionem redolet, vt olim cùm ego & tu pariter recumberemus * in nuptiis. Nam deficiente vino ſimpliciter mihi ſuggeſſiſti dicens, *vinum non habent*, & nihil addidiſti: ego autem ſciebam, quid ſibí vellet iſta ſuggeſtio, ſciebam quod peteres vinum conuiuantibus fieri, & in hoc facto diuinitatis meæ potentiam declarari. feci quod volebas. nam conuertendo aquam in vinum & lætificaui conuiuas, & manifeſtaui gloriam meam. Sic etiam nunc ſimpliciter ſuggeris ſororem noſtram paruam eſſe, & vbera non habere: ſed video quid ſibi velit hæc ſuggeſtio tua. Vis enim & petis, vt eam per merita tua habeam excuſatam, & ignoſcam ei quòd iam diuſculè talis eſt, quod iam longiuſculè in ſuis primordiis, in fidei cunabilis hæret, quod nondum euacuauit quæ erant paruulæ, ſed adhuc loquitur, ſapitque vt paruula. Ecce facio quod petis, ignoſco ei ſuper hoc interuenientibus meritis tuis. Sed video quod hoc ſolo contenta non ſis, video quid ampliùs velis, ipſam ſcilicet grandeſcere quouſque vbera habeat. Pete quod vis, dic expreſsè quid velis; *Quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt?* quid faciemus, id eſt, quid vis vt faciamus? ecce in voluntate tua pono quid faciam ei. Non eſt quo ampliùs honoretur mater à filio. Quid ergo faciemus ego & tu ſorori noſtræ, ego per auctoritatem, tu per interuentionem: ego diuinè operando, tu piè cooperando? Sed nondum idonea eſt, vt ei magna faciamus. *paruula eſt*, atque impar acrioribus tentationibus ſufferendis: *fidelis* autem ego, *qui non permitto eam tentari ſupra id quod poteſt*. Interim ergo diſpenſatoriè * patiar infirmitati eius, vt ſcilicet acriùs non interrogetur, donec proficiendo grandeſcat: cùm autem grandiuſcula fuerit, atque ei iam vbera creuerint, quid vis vt faciamus ei in die quo interroganda acrioribus tentationibus, vtpote iam idonea ſuſtinere?] Sic Guilhelmus, cui dialogiſmum ſic diuidenti, & ſequentia hæc verba ſponſo tribuenti, non aſſentior; ſed malim hæc omnia ſponſæ tribui.

* corr. compatiar.

Alanus. ALANVS hæc vult à Deo ad Angelos dici de Beatiſſima virgine ante incarnationem: & *vbera* eius vocari humilitatem ac virginitatis propoſitum. Angelos reſpondere verſu ſequenti; ſi ſeruet hoc propoſitum, tum eam inſtruendam S. S. cognitione vberiore: denique quaſi reſpondentem v. 10. ſe firmam prorsùs in hoc propoſito eſſe & fore ex quo Deus eam diligere & gratia vberiore beare dignatus fuerit. Mihi magis conſentanea contextui viſa, quæ ex GVILHELMO poſui.

ANAGOGE.

§. 1. *Honorius.* IVXTA Anagogen (ait HONORIVS) eſt hæc vox Eccleſiæ iam in cœlo regnantis ad Angelicam turbam de Eccleſia peregrinante conquerentis. q. d. Eccleſia adhuc peregrinans noſtra cohæres futura, adhuc in numero electorum imperfecta eſt, & *vbera non habet*, id eſt, plures Doctores, qui eam ad perfectionem inſtruant. Quid ergo fiet de imperfectis illis in die iudicij, quando à iudice iuſtè iudicandi ſunt? multi enim ſunt, qui non ſolùm omnia vt perfecti non reliquerunt, ſed nec peccata ſua eleemoſynis pauperum redemerunt, & ideò damnandi ſunt.]

SECT. VI.

SECTIO VI.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 9. Vox Sponsi. „ Si murus est, ædificemus super „ eum propugnacula argentea: „ si ostium est, compingamus il- „ lud tabulis cedrinis.	*Si murus est, ædificemus super eam propugnacula argentea: & si ianua est, sculpamus super eam tabulam cedrinam.*

LITTERA.

§. 1. Verba Sponsi.

NON assentior Guilhelmo ista tribuenti sponsæ. Nam sponsi responsio est, hoc sensu: Non deero sororculæ. supplebo quæ deesse dicis. Ea tamen lege, si firma & constans in amore & cultu meo perseueret perstans instar muri, cōtra procorum insidias, contra procacium impetus. Si ceteris exclusis vni mihi pateat, vt fidum Domino ostium. Addam illi insuper noua decora & munimenta, quibus hæc pusilla, muro argenteo altior & nitidior, & ostio cedrinis assulis contecto odoratior integriorque appareat.

MVRVS] muri nomine pectus significari vel illo docemur Lyrici,

Hic murus aheneus esto.

COMPINGAMVS] sequitur Symmachum qui vertit *περισφίγξωμεν*.

ILLVD] Symm. *αὐτὴν eam.* Sensus est, eam quæ ianua est roboremus, vestiamus & muniamus.

TABVLIS] sic etiam Symm. *σανίσι.*

§. 2. Mens verborum.

Erat hæc sponso Deo iam reconciliata: ideo illi ampliorem gratiam pollicetur se collaturum, si acceptis benè vtatur. Si firma in fide & Dei cultu perstet, vt à Spiritu sancto erat edocta; addam (ait) illi insuper nouum maiusq; robur: multis gratiis & donis, vt murorum pinnis & propugnaculis eam vallabo, simul muniam & exornabo: incorruptione illam vestiam, si me recipiat, ceteris exclusis. *ostium* significat aditum, qui Gratiæ Dei venienti patet: *murus* constantiam & perseuerantiam. Cùm ergo primæ gratiæ iam ab Ecclesia nouella fuisset patulus aditus aurium præbitus; sponsus primò postulat, vt quæ benè cœpit, firmiter perseueret, & perseuerando nouæ & nouæ gratiæ, siue prioris augmento semper pandatur. Hanc constantiam, se diuinæ sapientiæ & eloquentiæ donis remuneraturum. innuit Doctores & concionatores idoneos; qui *turrium & pinnarum argentearum* instar, ipsam ornent & tueantur. Si iugiter cordis *ostium*, Diabolo & satellitibus eius præcluserit, sponso verò fidei & morum præcepta tradenti promptè & benignè illud reserarit; se pectus eius donis ac gratiis Spiritus sancti, incorruptibilibus quoque charitatis & castimoniæ veterum exemplis, quasi *cedrinis tabulis & valuis*, cincturum obducturumque. Ita fermè explicant Philo, Iustus, & Angelomus. De argenteis propugnaculis *vide sup. c. 3. v. 10. & cap. 4. v. 4.* de cedrinis vide *cap. 1. v. 16.*

Rupertus.

RVPERTVS hæc omnia meo iudicio satis etiam litteraliter explicat, nisi quod ad Neronis tempus recurrit: qua ratione series Cantici tota turbatur. Rectius accommodabis illa, qui voles vti, ad vltima mundi tempora.

TROPOLOGIA.

§. 3. *Philo.*

PHILO; Per *pinnas*, mores sanctos & excellentes, ni fallor, intelligit. Si credula est sponsa, non infida, non duræ ceruicis, non pertinax atq; repugnans sanctorum meritis, & doctrinæ, sanctitate pollens & pudicitia. Sic enim fidelis

delis esse iudicabitur, in eaque quemadmodum *in muris pinnas argenteas*, sanctitatem videlicet, probitatis excellentiam, præceptaque illa salutaria sponsi, argenti & auri instar lucentia atque ignita, ponet. Fides ista & mandatorum obseruantia prima est salutis æternæ *ianua*, *Tabula cedrina* in scribenda promittitur ab Apostolis & Prophetis & ceteris Spiritus sancti prædicatoribus: modò fide digna inueniatur, & vitiis omnibus abiectis virtutes omnes amplexetur. Tunc enim maxima atque rarissima sponsi secreta, sicut in Tabor tres discipuli, percipiet. *Tabula* autem hæc *cedrina* veterum iustorum, & Patriarcharum, & sanctorum omnium immarcessibilis virtutis & sanctitatis exempla, doctrinamque significat, & Spiritus sancti dona, quibus peruncta sponsa atque ornata, nullius vitij labe distabescit.]

ANGELOMO, *murus* significat fortes in fide, aut claros ingenio, aut prophetia instructos, & iis dicit addenda *propugnacula argentea*, quibus significetur scientia scripturarum: addenda autem vt sic faciliùs queant protegere infirmos atque indoctos: per *ostium* vult intelligi simplices, tamen * docendi studio inhiantes, qui velut ostium quod aperitur & clauditur, tempus loquendi & tacendi intelligunt. *Cedros* virtutes sanctorum; *tabulas*, latitudinem charitatis designare.] *Angelomus.* * *corr.* discendi.

Quod verò D. GREGORIVS per *argentea propugnacula*, intelligit miracula; id ad Anagogen assurgit. Longiùs etiam petitum quod TRES PATRES per *propugnacula argentea* mysticos sensus legalis litteræ interpretantur; & *ostium* cognitionis aditum, & apertionem contemplationi sensus patentes; & *tabulam cedrinam*, mentem quæ sensus contrahat imperfectos, & fidem operibus perfectam, & gladio spiritus resecantem opinionum errores atque defectus virtutum.] *Gregorius.* *Tres Patres.*

Optimè HONORIVS; si anima illa *murus est*, si velit esse stabilis in congregatione, *ædificemus super eam propugnacula argentea*, instruamus eam sententiis S. S. eloquentia lucidis, quibus se à tentationibus muniat, & alios se à vitiis abstinere doceat: *si ostium est* aliis verbo & exemplo ad conuersionem; *compingamus illud tabulis cedrinis*, id est, ornemus illud multis Patrum exemplis, vt multis pateat introitus per illud ad vitam.] *Honorius.*

Nec minùs rectè retuleris ad fortes illas & illustres animas, quæ ad veræ confessionis ac martyrij laudem adspirant, seque comparant. ex quibus (vt cum RVPERTO loquar) alius ita fortis est, vt tormenta vel opprobria sustinere queat, & hic vtique *murus* est, iuxta illud; *Ego quippe* (ait Dominus) *dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnã ferream, & in murum æreum, & bellabunt aduersùm te, & non præualebunt, quia ego tecum sum.* [a] Alius in hac parte infirmior est, qui fortè persecutiones fugiat & latere velit, sed tamen gratiam aliquam habeat, exempli causa Sacerdotale officium, catechizãdi rudes, & baptizandi: hic *ostium* est. quia sicut per ostium in ciuitatem ingredimur, ita per tale ministerium credentes Ecclesiæ incorporantur. Itaque prioribus illis, qui dignè possunt stare & persistere in agone certaminis pro fide, suggerit sponsus quæcumque necessaria sunt veritatis testimonia, vt non minùs respondere sciant, quàm si legissent legem & Prophetas. promisit enim; *Cùm steteritis ante Reges & Præsides, nolite præmeditari, qualiter respondeatis. ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere omnes aduersarij vestri.* Item; *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus vestri patris, qui loquitur in vobis.* Nonne sic olim factum est? cur non & nunc sic fiat, an abbreuiata manus Domini? nonne si ritè consideras responsiones & dicta martyrum, illa nobis propugnacula argentea sunt, casta, castigata, multùm nitoris & splendoris habentia? Posteriores autem illi, qui non tantæ sunt fortitudinis & tolerantiæ, vt tormenta passionum sustinere queant; satagere debent, pro deuotione & officio, vt viam & introitum sternant & aperiant in regnum Dei intrare volentibus; sic enim & ipsi si non *vt palma florebunt*, saltem *sicut cedrus multiplicabuntur*, & incorruptam sanctimoniam retinebunt. *Rupertus.* a *Ier.c.1.v.18.* *Matth.10.v.19.*

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§.4. *Guilhelmus.* GVilhelmvs ita scribit; Grandescat adhuc. Secundùm aptitudinem eius promoueamus eam, vt vberiùs crescat in meritis. Nisi qui in Ecclesia promouendi, promoueantur secundùm aptitudines suas, nullus aut minimus erit fructus. Si, qui idoneus est corporeis vel incorporeis hostibus pro domo Dei se *murum* opponere, priuatus in Ecclesia viuere permittatur; quantus fructus suffocatur? Si ei, qui ad hoc tantùm aptus, vt priuatus & quietus viuat, locus superior tribuatur; quis hinc fructus poterit exspectari? Ideo personarum aptitudo in promotionibus, hîc obseruanda ostenditur, dum dicit pia mater; Si aliqua persona intra Ecclesiam insigni prudentia & robore animi idonea est ascendere ex aduerso, & contra hostiles impetus murum se opponere pro domo Israël; tu diuina auctoritate, ego precum interuentu; tu donando, ego impetrando, sublimius & solidius officium personæ ad hoc idoneæ imponamus. Quia verò pastorale officium absque sacrarum scientia scripturarum rectè non exercetur, oportet eadem *propugnacula* per nitorem diuini eloquij esse *argentea. Eloquia enim Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum.* [a] Personæ itaque idoneæ curam pastoralis officij cum scripturarum scientia tribuamus.

a *Ps.* 11. v. 7.

Quod si *murus* non est, si non est quis idoneus pastorali sollicitudine circumdare ciuitatem Dei, fortè in eadem vel *ostium* est, id est, paratus ad suscipiendum, secundùm illud Apostoli; *suscipite inuicem, sicut & Christvs suscepit vos, in honorem Dei*; [b] Multi enim propter simplicitatem suam parùm idonei sunt regere Ecclesiam Dei, qui tamen excellenti caritate parati sunt iuxta formam Apostolicam, *dum tempus habent, operari bonum ad omnes, maximè ad domesticos fidei.* [c] Verum hi, quoniam simpliciores sunt, in agendis suis, propriç discretioni minus debent inniti. Ad priorum ergo Patrum, qui suo tempore Deo egregiè placuisse, & tanquam spirituales *cedri* excelluisse noscuntur, acta respiciant, atq; hinc, quasi sumpto exemplari, suas tantò confidentius, quantò & consultius, explicent actiones. Hoc nimirum est, quod à pia matre omnipotenti filio dicitur, *si ostium est, &c.* Si quis in Ecclesia propter simplicitatem pastorali officio aptus non est, & tamen per caritatem ad exhibendam proximis misericordiam procliuior est; tu, diuina operatione, ego pia intercessione, non tantum prouocemus, sed & informemus eum sublimibus clarissimorum Patrum exemplis; ne scilicet insufficientiam propriæ discretionis minus attendens, & ob hoc illi plus iusto innitens, ibi suæ iustitiæ * *stipendium* patiatur, vbi se Deo impensius præstare obsequium arbitratur.]

b *Rom.* 15. v. 7.
c *Gal.* 6. v. 10.
* *corr.* dispendium.

Hailgrimus. Hailgrimvs; Christvs se vocat *ostium*, & mater hîc vocatur *ostium*, sed aliter & aliter. Nam Christvs dicitur *ostium*, id est, apertura siue via, per quam intratur ad vitam, quod illi soli conuenit, Vnde de seipso discretiuè dixit; *Ego sum ostium*, [d] & non alius. *Ostium* quoque dicitur compactio tabularum, per quam maleuolis clauditur ingressus in domum. Vnde & hîc dicitur, *si ostium est compingamus illud tabulis cedrinis.* Beata virgo *ostium* est in Ecclesia, quæ malignis obsistit spiritibus, ne ad deuotos suos intrent & accedant, sicut volunt: & hoc ostium tot tabulis est compactum à sancta Trinitate, quot in ea sunt virtutes & priuilegia dignitatum; & hæ *tabulæ cedrinæ* dicuntur, quia imputribiles sunt & odoriferæ, & per humilitatem in profundum radicatæ, creuerunt in immensum] Sanè per *portam Orientalem* lucidam & semper *clausam* Maria significatur apud [e] Ezechielem, quo alludens D. Augustinus, sic inducit loquentem; *Porta* facta sum cœli, *ianua* facta sum filij Dei. Illi facta sum *ianua* clausa; qui post suam resurrectionem ingressus est per *ostia* clausa. [f]] Sic & ceteri communiter Patres Prophetæ locum accipiunt, *Iustin. Apol. 2. pro Christian. Chrysost. hom de Ioan. Baptista, Proclus Cyzicenus in Synodo Ephesina, Damascen. lib. 4. de fide orthodo. Ambros. de instit. Virg. cap. 8. & epist. 81. Hieron in Ezech. c. 44. Ruffin. in Symb. Emissenus hom. 1. de Natiuit. Domini. Rupert. lib. 3. de diuin. offic. cap. 8. agens de Natiuitate & alij.*

d *Ioan.* 10 v. 7. & 9.
e c. 44. v. 1. & 2.
f *In sermon. de Natali Domini.* 2. & 14.

ANAGOGE.

HONORIVS; Respondet vox Angelica, si est constructa per opifices vt *murus*, de viuis lapidibus, ædificemus exhortando super eam bona opera, vt sint ei in die iudicij *propugnacula* in dilectione, vt argentum splendida; quando sinistris dicetur, *discedite à me* operarij iniquitatis, *nescio vos*. Si est prædicando aperta vt *ostium*, vt sit fidelibus introitus per eam ad vitam, *compingamus eam tabulis cedrinis*, id est, admonendo constipemus eam spiritalibus filiis, qui numerum electorum impleāt, & de nostra societate congaudeant.] cùm Angeli vocentur *cedri Dei*, rectè qui Angelis sociantur, *cedrina tabula* vocantur, & ideò valdè apta est Anagogiæ, hæc Honorij Augustodunensis explicatio. §. 5.

SECTIO VII.

SECT. VII.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Ego murus: & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.	*Ego murus, & vbera mea sicut turres. Ego eram in oculis eorum tanquam inueniens pacem.*

Vers. 10. Vox Sponsae novellae.

LITTERA.

POSSVNT hæc tribui adultæ sponsæ, quasi gratulanti sibi, de beneficiis & perfectione, atque ornatu membrorum à sponso sibi collato; & sororculam Iuniorem inuitanti; vt sub vmbram eius confugiat: quo pacto Guilhelmus & quidam alij acceperunt. Possunt etiam, & fortè rectiùs tribui sponsæ nouellæ [a] interloquenti. Nam quicquid sponsus pollicetur, hoc certò præstat. ideo velut muro iam ornato, & ostiis compactis; (vt solemus de promissis omnino certis, loqui quasi de iam acceptis & possessis) iunior sponsa respondet gratias agens, & conditionem sponsi latenter acceptans; Prorsùs statui facere quod iubes. nam sentio iam liberalitate tua meam obedientiam præueniri. Tuis enim muneribus iam factum, vt videar mihi (neque fallor) murus quidam propugnaculis argenteis nitens; & gemino vbere, vt turribus paribus vallata. Solent Hebræi, quicquid eminet turribus comparare, vt Nasum sup. cap. 7. v. 4. Quare aptissimè hoc loco, si pectus eius simile muro, colliculi de pectore eminentes, turribus similes. § 1.

[a] Sic enim tres patres, & Theodoret. & alij.

TVRRIS] alij libri *turres*, quod consentaneum est Hebræ. & LXX.

EX QVO] duæ possunt esse interpretationes, prior, vt dicat se murum ex quo pacem reperit coràm sponso, hoc est, gratia sponsi esse quod erat. altera, vt significetur sponsum priùs de fide illius dubitasse, & ideò sub conditione locutum; *Si est murus*. Nempe quia ab hac quoque confessionem oris exigebat. hanc nunc facere dicendo; *Ego murus, &c.* & sic sponso statim planè reconciliatam, & in gratiam receptam. magis mihi prior arridet.

CORAM EO] Romana editio LXX. *in oculis eorum* αὐτῶν. Sed alij codices, *in oculis eius* αὐτοῦ, quod confirmant noster, Aqu. D. Ambros.

FACTA SVM] pro, *eram*, Philo legit; sedebam, & mirè explicat, vt postea, coram eo, eius beneplacito, vt rectè Anselmus.

QVASI PACEM REPERIENS] Pax more Hebræo pro omni bono & salute ponitur: & *quasi*, pro verè ac planè.

Iunior hæc sponsa, Ecclesia reliquiarum Antichristi, certitudini promissorum sponsi confidens (vt egregiè Theodor.) & videns se iam fide armatam, & charitate loricatam; respondet sponso, simul ei gratias agens, & sororis senioris animo metum repulsæ adimens. Se quoque iam *murum* esse *supra firmam petram* ex viuis lapidibus ædificatum, §. 2. Mens verborum.

& calce

& calce charitatis solidatum. *Vberum* quoque lacte turgentium loco; prouisum sibi de vtroque testamento; plenam se vtriusque cremore, distendi nempe præceptis duplicis dilectionis Dei & proximi (*sic Philo*,) neque iam deesse sibi Doctores, qui vitæ exemplo & doctrina, supra ceteros instar *turrium* emineant, & malorum conatibus obsistant. Non tamen hæc vel viribus, vel industria sua sibi peperisse se, sed sibi ea sponsi munificentia obtigisse; ex quo per illum cruci affixum, ipsa Deo, cui meritò erat inuisa, quem grauissimè perfidia pertinaciaque sua offenderat, fuit reconciliata. Sic Cassiodor. Beda, Haymon. Alcuinus, Angelomus & VVilleramus.

Iustus. *Sic corr. Vulgatam.*

Nec longè abit IVSTVS; vox Ecclesiæ est * iam in fide & pro fide proficientis. *Ego murus* quia ipse ædificauit me, qui fortissimus pugnat pro me; *& vbera mea sicut turris*, hi qui construente Deo proceritate iustitiæ creuerunt, & in me paruulos qui in CHRISTO sunt nutriunt, & donec ad perfectionis cibum perueniant eos nutrire non desinunt, quoadusque eis voce sapientiæ dicatur; *relinquite infantiam, & venite, & ambulate per vias prudentiæ*. Ex quo, &c. *Ex quo* in CHRISTO pacem reperi, ex eo & murorum præsidia & turrium propugnacula cum decore suscepi, cum eis, ab eo qui me condidit, ciuitas esse promerui, habens munimenta in sanctis, & decorem retinens in electis.]

TROPOLOGIA.

§. 3. *Philo.*

PHILONI sic anima pia loquitur; Ego iam fide munita sum & charitate referta; & *vbera mea*; mea, inquam, quia mihi donata, iustitiæ officiis comprobata, diuina gratia duce, me ad altissimum probitatis gradum *turris* instar euexerunt: ibique iam aliena prorsùs esse cœpi, ab omni rerum humanarum sollicitudine, perturbatione ac cura, & *requieui. Et ego sedebam in oculis eius, &c.* Rectè iam se sedere & conquiescere in oculis sponsi gaudet, postquam diuinæ gratiæ munus accepit, & pacem, dicente sponso; *pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.*[a] Animaduertendum est, quod tempore imperfecto vtitur, cùm dicit; *ego sedebam*, non, *sedi*, vt ostenderet, nunquam nos hîc perfectè posse quiescere. *Non enim habemus hîc ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus*,[b] vt Paulus ait. Aduenæ enim & peregrini sumus in alieno solo longè à patria illa nostra superna profugi; ob id huc missi (vtinam non eiecti) vt quamdiu sumus in viuis, assiduè viatica ad patriam ipsam conductura, honestate vitæ atque morum comparemus. Quare nemo speret in exilio; nemo sibi falsò promittat, se hîc diutiùs regnaturum, quieturumque omnino. nati sumus ad laborem, nati ad corporis ærumnas, ad inediam, sitim, frigus & æstum, nuditatem, & morbos omnes, & vitæ finem. Quapropter in solo Deo speremus, qui nunquam nobis est defuturus, eique vinea fructifera esse studeamus.]

a Ioan. 14. v. 27.

b Hebr. 13. v. 14.

Honorius in Comment.

HONORIVS autem sic explicat; Anima doctrinis prælatorum vt lapidibus opificum ædificata, & exemplis patrum ornata clamat sæcularibus; Vos qui in sæculi negotiis laboratis; meo exemplo, quasi per *ostium* in spiritualis vitæ requiem intrate. quia ego priùs vobis similis, in peccatis labilis, facta sum *vt murus* in spiritualibus stabilis: & *vbera mea*, id est, doctrina vitæ meæ, *vt turris* inexpugnabilis; *ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens*, id est, ex quo me de tumultu sæculi contuli ad quietem claustralem. Nam quasi in fremitu bellorum desudat, qui inter aduersa mundi, & carnis illecebras, laborat: sed quasi *pacem coram* Deo reperit, dum in spiritali vita requiescit; quam pacem plenam habebit, quando nullam pugnam inter carnem & spiritum sentiens, in æterna pace gaudebit.]

Gregorius.

D. GREGORIVS; sed quid est quod non ait, *pacem*, sed *quasi pacem reperiens*; nisi quia, dum in hoc mundo sumus, à peccatis omnimodis non desistimus; & quamdiu in peccato viuimus, pacem perfectam cum illo, qui sine peccato in carne vixit, non habemus?]

MIXTA

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4. *Honorius in sigill.*

HONORIVS vult esse Deiparæ promissionem, q. d. *Ego*, ero, *murus*, eis, quia si vitam meam imitabuntur, erunt inexpugnabiles à vitiis: & *vbera mea turris*, id est per mea exempla erunt tuti in bonis; *Ex quo facta sum coràm eo quasi pacem reperiens*, hoc est ex tempore quo eum precibus placaui & eis pacem & gratiam impetraui.]

Guilhelmus.

Aliter GVILHELMVS; Postquam (ait) pia mater sororem paruam filio commendauit, conuertit se ad illam, atque hortatur eam in suis necessitatibus ad se, quasi ad locum munitum confugere, & in sua tutela consistere, donec eo vsque crescat atque grandescat, vt infirmioribus proximis vel *murus* vel *ostium* fiat. *Ego murus*, inquit, & *vbera mea sicut turris*. q. d. paruula es & delicata, nondumque idonea stare in acie aduersùs hostes, rigidissimos Principes & potestates tenebrarum: ergo ad me veni, apud me mane. *Ego* enim *murus*, ad protegendum, murus inexpugnabilis circumcingens eos, qui ad me confugiunt. planè qui hoc muro circumdatur, tutus est ab his qui *in circuitu ambulant impij*, & à capite eorum, qui *tanquam leo rugiens circuit; quærens quem deuoret*.

Et *vbera mea sicut turris. Ego murus* simul & mater, *murus* ad protegendum, mater ad nutriendum: *murus* infirmis, *mater* paruulis. Propter insufficientiam virium campum times? *murus* sum, intra me *abscondere à facie inimici*. de paruitate tua confunderis, & crescere vis? *mater* sum, meo lacte nutrire: *murus* sum per fortitudinem, *& mater* per pietatem. Ego *murus* inexpugnabilis, & excelsa habens propugnacula: ego *mater* amabilis, & grandia habens *vbera*. quam grandia? *Sicut turris. Vbera mea* non tantùm sunt vbera, sed etiam turris: non tantum nutriendi, sed & protegendi vim habent. nullus me putet habere quo nutriam, & non habere quo muniam. materna pietas mea quos nutrit, etiam munit: quos nutrit vt discant, atque grandescant, munit à facie inimici, donec iam grandes effecti, contra eum in campum fiducialiter exeant. Sed numquid tu ô pia mater, numquid tu non vna es filiarum Euæ? quid est quod tam gloriosa tam præclara de te loqueris? vnde tibi prærogatiua hæc? non in me (ait) sed in Domino glorior. nihil enim habeo quod non acceperim, vnde nec glorior quasi non acceperim.

Quæritis quando esse cœperim, qualem me modo conspicitis? planè talis & tanta sum, *ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*. Inusitatè loqueris ô pia mater: *coram eo* dicis, & de quo dicas non exprimis: tamen habet nomen. *Quid quæritis nomen eius, quod est mirabile?* quid opus fuit exprimi, quod tam impressum est notitiæ omnium? quis ignoret de illo loqui os meum, cui iugiter inhæret cor meum? *ex abundantia enim cordis os loquitur*. Ergo *coram* dilecto meo, coram Deo meo *facta sum quasi pacem reperiens*. Magnum quidem inimicitiarum chaos firmatum erat olim inter Deum & hominem, venitque Dei filius dissoluere illud & facere pacem. venit in vterum meum assumens ibidem hostiam pacis, in ara crucis suo tempore immolandam: atque ideo magnum illud pacis sacramentum, præ omnibus, siue Angelis, siue hominibus, mihi statim innotuit. Denique mox vt ex carne mea VERBVM CARO FACTVM EST, inueni & sensi me habere in vtero de Spiritu sancto, & repperi in vtero meo *quasi pacem*; nondum quidem pacem, sed iam *quasi pacem*, id est, hostiam pacis, cuius immolatio hostiæ plena pax. *Repperi*, & sensi subitò in vtero meo hostiam pacis, & hoc non ex me: nam vt hoc reperirem, excellentis gratiæ fuit. Ergò diuinitùs facta sum *quasi pacem reperiens*, & hoc *coram eo*, non coram Angelis & hominibus. nullus enim hominum sciebat, quid in vtero meo ageretur: nec coràm Angelis erat, quàm suauiter ego sentirem illud; sed totus ille suauissimus atque dulcissimus sensus meus, intùs coram illo erat, de cuius vtique munere erat. Porro ex quo sensi me in vtero habere de Spiritu sancto; proculdubiò tantæ excellentiæ, tantæ potentiæ, tantæque clementiæ facta sum, vt omnibus ad me

confugientibus, non tantùm *murus* sim ad muniendum, sed & *mater* ad nutriendum: & talis mater cuius *vbera sunt sicut turris*: id est, cuius materna pietas non tantùm paruulos nutriet: sed etiam dum adhuc in nutrimentis sunt, & minùs apti ad prælium, hostibus inaccessibiles faciat; cùm creuerint, fiducialiter processuros in campum, *non* tantùm *carnem & sanguinem, sed & spiritualia nequitiæ in cælestibus* prouocaturos ad prælium.] Quid hac explicatione dulciùs, deuotiusque?

Hailgrinus. Non tamen aspernanda est interpretatio HAILGRIMI ita scribentis; Beata virgo *murus* est nostræ defensionis, & *super eam ædificauit* tota Trinitas *propugnacula argentea*; vt precibus suis benesonantibus inimicum repellat, & hoc signatur in argento, quod ceteris metallis dulciùs sonat. Subiunxit; *Et vbera mea sicut turris*. q. d. Misericordia mea & pietas mea; quibus quasi vberibus suffragiorum dulcedine lacto filios Ecclesiæ; sunt *turris*, munimentum scilicet, refugium, & securitas peccatorum. Et hoc ita, *ex quo* sic accepta, sic grata, sic placita facta *sum coram eo*, vt *quasi pacem reperiens*, id est, verè pacem reperiens, & faciens inter Deum & hominem: vt essem *Pacifica*, tanquam mater veri Pacifici, Mediatrix mater Mediatoris.] solus hîc rectè voculam; *quasi*, accepit, vt solet accipi in S.S. non rarò, de quo alias.

ANAGOGE.

§. 5. *Honorius.* HONORIVS; Ecclesia videns de viuis lapidibus, vt murum, in habitaculum veri Dei ædificari, & turrim Angelicam cœlestis Ierusalem per se reparari, canit exultans, *Ego murus: & vbera mea sicut turris*. q. d. ego sum constructa per opificem CHRISTVM de electis hominibus, *murus* de lapidibus in ambitum Ierusalem cœlestis, *vt murus* in circuitum ciuitatis: & *vbera mea*, id est, doctores, qui mihi lac doctrinæ præbuerunt, *sicut turris*, erecti sunt pro Angelis, qui inde ceciderunt: & ita cœpi ædificari vt ciuitas per doctos opifices Apostolos & eorum successores, ex illo tempore; *ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*. Humanum genus pacem cum Deo & Angelis non habuit, postquam in paradiso mandatum Dei per primum parentem præteriit; sed *quasi pacem* cum eo reperiit, cùm in CHRISTVM, qui est vera pax credidit. Hanc pacem chorus Angelicus hominibus bonæ voluntatis cecinit, quando Princeps pacis CHRISTVS de aula cœli in carcerem mundi venit. Hanc suis inde ascendens, reliquit dicens; *pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis*. Hanc pacem victa morte & destructo bellorum auctore Diabolo, attulit filiis pacis, scilicet pacificis, dicens; *Pax vobis*. Hac pace optauit se semper Ecclesia Deo pacificari, dicens; *Osculetur me osculo oris sui*, id est, per CHRISTVM reddat mihi pacem, quam amisi. Hanc pacem nunc habet in spe, postea habebit in re, quando ipsam pacem CHRISTVM facie ad faciem videbit, & omnes fines Ierusalem pacem possidebunt.]

SECTIO

SECTIO IIX.

SECT. IIX.

VVLG. EDIT.

Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus. vir affert pro fructu eius mille argenteos. * vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus eius.

EDIT. LXX.

Vinea facta est Salomoni in Bëelamon: dedit vineam suam iis, qui seruant. Vir feret in fructu eius mille argenti. Vers. 11.
Vinea mihi mea in conspectu meo: mille Salomoni, & ducenti seruantibus fructum eius. Vers. 12.

LITTERA.

§. 1. *Vox sponsae adultae. Honorius in sigill. Philo.*

CENSEO hæc omnia vni sponsæ tribuenda, etsi nonnulli [a] velint illud, *Vinea mea coram me est*, sponsum interloqui. Locus intricatissimus est; vt extricemus quædam prænotanda. Primùm, *Pacifici* nomen hoc loco proprium esse Salomonis, vt patet ex fonte Hebræo, vbi additum, *ipsi Salomoni*, & ideo LXX. nomen retinent. huius ergo cuidam vineæ suam confert.

Secundò, pro in ea quæ habet populos, Hebraicè est in BAALAMON, ad verbum, *in domino seu possessore multitudinis*, & subauditur vrbe, vel quid simile. LXX. ipsum nomen retinent. Teste Theodoreto, vt noster, sic etiam Aqui. & Symm. nomen maluerunt interpretari. nam ille vertit, *in habente multitudinem*; hic verò; *in retentione turbæ*. Chaldæus Paraphrastes, explicat *in Ierosolyma*; VVilleramus, eam quæ trahit omne genus populorum. Puto *Baalamon* (sic Abenezra) nomen fuisse loci propè Ierosolymam; cui loco talis appellatio cesserit, quia maioris populi partis illic vineæ laudatissimæ & pretiosissimæ videbantur. Noster significationem vocis reddidit, non, ne capiamus quasi nomen proprium loci; sed vt eo nomine in expositione Historica, & mysticis sensibus probè & peritè vtamur: neúe ad inepta commenta mysterium hoc inuolutum traducamus. בעלהמון

Tertiò, *tradendi* vocabulum, non de donatione, sed de elocatione vel emphyteusi accipiendum, sicut in parabola Domini Matth. 21. *custodum* verò nomen significat ipsos agricolas, quibus vinea colenda simul & custodienda tradita. ideo *colonos* vertit VVilleramus.

Quartò sciendum *viri* nomen ex latitudine vocis Hebrææ Is, significare quemlibet siue vnum quemque, coloni seu agricolæ diligentis officio fungentem. ideo noster vt vtrumque indicaret, non vertit hoc loco, *singuli, quilibet, vnusquisque*; sed *vir*, hoc est, quicumque vir fortis & robustus eam excolendam conduxerat; quicumque (ait Guilhelmus) in vineæ custodia viriliter agens. איש

Quintò, illud, *affert*, siue quod Hebraicè est *adduceret*, non debet referri, ad compendium agricolarum, quasi ipsi sibi lucro apponant mille argenteos; sed ad vtilitatem Salomonis, cui agricolæ tantùm pendebant pro canone: nam Salomon non ipsas vuas vel vinum; sed fructuum loco, quos vinitoribus permittebat, pecuniam recipiebat statuto anni tempore: quæ causa etiam, cur quidam, pro *in fructu*: ἐν καιρῷ, id est, *in tempore*, transtulerint.

Sextò, pro, *coram me*, D. Ambrosius *in conspectu meo*, & Scholia Græca, *ante faciem meam*. est Hebraismus; quo, *coram aliquo* esse dicitur, quod quis diligenter curat, quasi sibi proprium, vel creditum, & à quo numquam mentem vel oculos dimouet. Subticet au-

cet autem hoc loco illationem, plus itaque vtilitatis se ex sua vinea percepturam, cùm vtriusque vineæ sit æqualis fertilitas, & ipsamet suæ curam gerat, Salomon verò aliis commiserit.

Septimò, pro illo, *mille tui pacifici*; Hebraicè est, nec non Græcè, *mille tui Salomon*, Complutensis editio Latine habet, *mille tui pacificè*. Sed verior est lectio, *pacifici*, vt sit casus singularis patrij (vt aduertit Angelomus) eodem sensu quo Hebræi, *tibi Salomon*. nomen enim *Pacificus*, hîc proprium est, interpretatum à nostro, vt connecteret cum eo, quod v. 10. de pace præmiserat, vt ita Historicus sensus clarior foret.

Octauò, Tres illi apud Theodoretum Patres notant hîc quoddam Hysteroproteron, quia positum priùs, intelligendum posteriùs: nam censent hoc ordine intelligenda & distribuenda hæc omnia, *Vir affert pro fructu eius mille argenteos. Mille tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructus eius. Vinea mea coram me est.* Sed eadem sententia elicitur, etiamsi suo singula loco retineantur.

a *Ioã. Merceri.*
b *Gelb. Genebrardus, Luisius Legionens. Hieronymus Osorius Nepos, & alij.*

Sequor ergo his præmissis bonam interpretationem interpretis non boni, [a] à quo boni multi eam acceperunt, [b] simpliciter & dilucidè commentantes; Facere sponsam, quod solitæ nouæ nuptæ, vt ostendant se rei familiaris nec inopes, nec indiligentes; inferunt sermonem de prouentibus & commodiore familiæ sustentatione. sic nostra, cui vinea dotalis erat satis ampla fertilisque, commoditates eius proponit. Soror (ait) mea, quantum intelligo, benè animata est, seque nubilem profitetur. restat domestica curemus; de quibus benè sperandum, ingenium vineæ nostræ consideranti. Si commeministi, vicino nostro Salomoni vinea fuit, quæ quotannis hero mille argenteos pendebat, insuper operariis singulis ducenti denarij cedebant. Sed ille vineam elocabat suam: nos autem vineam hanc nostram, quæ nec soli bonitate, nec vitium numero postponenda, sed præferenda, propria cura excolemus. Saginabit fundũ Domini oculus, nec quicquã alteri seu custodi seu cultori decerpetur, solidum nobis lucrum futurum. Plus ergo & lucri nobis cedet, & ex ipsa quoq; agricolatione & vineæ amœnitate, maiorem percipiemus voluptatem; quàm ex sua Salomon olim percepit; vel tu, si Salomonis fores loco, ex eius illa vinea percepisses.

§. 2.
MENS VERBORVM.
c *Eccl. 2. v. 4.*

Ecclesia Christiana cernens plenitudinem conuersorum, & vineam nouellam coniunctam & annexã primitiuæ Apostolicæ vineæ; confert hanc spiritualem vineam, cum quadã famosa vinea, quam olim Rex Salomon habuerat inter multas alias quas plantauerat: [c] hoc est, confert Ecclesiam Gentium sic adauctã geminis reliquiis cum antiqua Salomonis vinea, nempe Synagoga, (*sic Guilhelmus.*) Quantumuis (inquit) illa Domino fuerit vtilis, superabit omnem eius vbertatẽ & fructus nostra. Quæ, si magnitudinẽ spectes, per totum orbẽ est diffusa; si loci feracitatẽ, *in cornu filij olei sita*; si agricolas, hoc munus ego tecum obibo: concurret voluntas mea, cum gratiæ tuæ largitate; si fructum, solidus noster erit, nec vlla de toto particula demetur. Mihi quæ colam beatitudinis æternæ præmium obtinget (*sic mille argenteos exponit Honorius*) vel potius mille tibi (qui verus es Salomon) cuius munus est omnis perfectio, qui pax ipsa & pacis conciliator es, rerum finis & principum; qui mihi es fragilitatis meæ restauratio, corporis resuscitatio, & animæ in bono stabilitas; tibi inquam, eo ipso quod præcepta tua perfectè obseruabo, per decẽ mandatorum corde & opere centies duplicatam, id est, perfectam obedientiam, continget verus & germanus vineæ meæ fructus. Non est quod Salomoni inuideas: maiora percipies emolumenta. *Sic fere Tres Patres & Theodoret.*

Sanè significat his verbis Catholica Ecclesia, se peruigilem attentissimè pro suo grege excubare, & cauere, ne cura eius alienis cõmittatur. ostendit etiam vineæ plantatæ in fide (*sic Rupertus*) fore fructum copiosiorem, quàm Synagogæ plantatæ in operibus legis. Fidem esse eam quæ populos habet omnes veros Abrahæ filios. (*vide Rom. 4.*) *Custodes vineæ* sunt, Sacerdotes, Prophetæ, Reges. Fidei verò vineam, hoc est, Catholicam, sponsus & sponsa per se excolunt. hinc tanta fructus superabundantia. De illius vi-
„ neæ fructu, loqui Oseam vult Rupert. cum apud eum Dominus dicit, cap. 3. *Fodi*
„ *eam mihi quindecim argenteis, & coro ordei, & dimidio coro ordei, & dixi ad eam, dies*
„ *multos exspectabis me, nec fornicaberis, & non eris viro, &c.* vult enim significari,
„ quod hæc nostra vinea, simul virgo sit & viro nupta: illa autem innupta nec virgo.

Huius

Huius enim virginitatem notari vnitate millena, nuptias verò binario centeno. " Vnitas virgo dicitur, quia in semetipsa multiplicata nihil creat, quia semel vnus tantum est vnus, quod alteri numero nulli contingit. bis duo, sunt quatuor, ter tria nouem atque ita deinceps. Nuptias centenus binarius designat, quia hæc felicissimè indissolubili vinculo dilecto copulata est. Sed illius veteris numeri, viduitatem illius & deintegrationem significant: quia neque in vnitate permanent, neque ad binarium perueniunt. nam argentei quindecim, neque decem sunt argentei, quod esset dena vnitas; neque viginti, quod esset binarius denus; sed sunt quindecim, in quo numero plus est vnitate, minus est binario. Similiter neque vnus ordei corus, neque duo, sed corus & dimidius; hoc est, plus monade & minùs binario.] hinc colligere licet quanto fides operans præstantior sit vel mortua fide, vel operibus nudis antiquæ legis.

TROPOLOGIA.

HONORIVS; Quod autem subditur, *vinea fuit pacifico*, intelligitur quælibet iustorum congregatio; in qua *palmites* sunt, viri spirituales; *vinum* verò suauis doctrina: & *hæc habet populos*, scilicet ad religionem multos conuersos. Hanc *tradidit* verus *Pacificus* CHRISTVS *custodibus* ad excolendum; scilicet spiritalibus Prælatis, vt Augustino & Benedicto, ad erudiendum. *Pro fructu eius affert vir mille argenteos*, quando quisque relinquit omnia quæ mundi sunt, & claustrum intrat, vt centuplum recipiat, & vitam æternam possideat; vel quando CHRISTVS huic qui in bono opere perseuerauerit vsque in finem, vitam æternam dabit: vnde subiungitur, *Vinea mea coram me est*, hoc est claustralis vita, quæ causa mei fit, in præsentia mei est, vt remunerem omnes pro me in ea laborantes, & damnem omnes in ea prauè viuentes. Et, ô tu anima, quæ *quasi pacem reperisti coram me*, quando de sæculo conuersa es ad me, adhuc plenam habebis, quando me æternam pacem videbis. quia *mille erunt tui Pacifici*, id est, omnes perfecti pacificabunt me tibi: & * *ducenti* pacifici erunt *his qui custodiunt fructus eius*, vineæ, id est, omnes perfecti & contemplatiui in actiua vita pacificabunt hos apud me, qui spiritalis vitæ instituta custodiunt. Sicut enim mille, ita centum perfectionem vel plenitudinem præmij significant, & ducenti quantum duo millia] adscripsi, non quia vehementer hæc probem; sunt enim contortula, & ipsa contortione detorta: sed vt habeant, qui volent vti.

§. 3. *Honorius*

* *malè accepit*, ducentos

Longè clarius PHILO, in hanc sententiam commentatur; Anima quæ *pacem* Domini *inuenit* & requiem à delictis, fit quasi *vinea* fructifera *Salomoni* cœlesti; qui cuncta beat in cœlo & in terra, omniaque quieta, beata, pacifica præstat & seruat, modò illi subiecta sint, & morem gerant. Nam nec impiis est pax, nec improbis quies, nec superbis tranquillitas; sed mansuetis & rectis corde. Hi si sponso student placere, non mundo, non homini; suæ animæ, vt *vineæ custodes* præficiuntur. hoc probat Propheta cum dicit; *Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam.* [a] Talis *pro mercede accipit mille argenteos*, hoc est totius legis & mandatorum plenitudinem salutarem, secum defert in patriam, & ibi, sine fine victurus, *comedet de fructu manuum suarum*. Nihil Deo acceptiùs quàm benè facere, & benè ceteros docere, exemplo ipsius sponsi nostri; qui de talibus dixit; *Vbi ego sum, ibi sit & minister meus.* [b] Tales in aêra ad Dominum rapientur, & sic cum eo semper erunt. Tales qui charitate ardent, qui nihil aliud quàm cœlestia & sancta meditantur, ab ipso Domino seruantur & custodiuntur. Sunt vinea Dei *coram* Deo. *Oculi enim Domini super timentes eum, & aures eius in preces eorum.* [c] Addit, *Mille* sponso cedentes, esse omne iudicium, quod Pater filio dedit: *ducentos* verò, esse fructum perfectum centesimum illi qui duo præcepta caritatis fideliter impleuerit, retribuendum; quo dabitur cum sponso sedere super sedes duodecim, & tribus terræ, & teste Apostolo, ipsos etiam Angelos, iudicare.]

Philo

a *Psal.118.v.57.*

b *Ioan.17.v.24.*

c *Ps.32.v.18.*

Sed omnium præclarissimè D. GREGORIVS; Qui sunt isti *pacifici*, *qui mille* dicuntur esse & *ducenti*, nisi illi superiores *argentei* (dixerat esse omnia bona terrena) quos dum perfectè dimittimus; pacem, per eorum distributionem, cum sanctis, nobis ipsis acquirimus? Vnde & in Euangelio Dominus præcipit; *facite vobis amicos de mammona iniqui-*

Gregorius

a Luc.16.V.19. *tatis; vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* [a] Sed quid per *ducentos* intelligi-
» mus, nisi duplicem retributionem, quam acquirimus, dum in hoc mundo perfectè o-
» mnia terrena contemnimus? *Mille* ergo *& ducenti* Ecclesiæ *argentei* exsistunt. quia dum
» fideles quique omnia quæ possident ex toto relinquunt, & pacem sibi cum sanctis faci-
» unt, & præsentis vitæ remunerationem cum cœlesti percipiunt. Et hoc est quod Do-
» minus in Euangelio ait: *Amen, amen dico vobis, nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres,*
» *aut sorores, aut patrem aut matrem, aut filios, aut agros, propter me & propter euangelium, qui*
» *non accipiet centies tantum nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres & filios,*
b Mar.10.V.29. *& agros cum persecutionibus: & in sæculo futuro vitam* [b] *æternam.* Sed quibus ista remunera-
» tio sic duplicatur, nisi *his qui custodiunt fructus eius?* Qui sunt autem qui fructus vineæ cu-
» stodiunt; nisi illi, qui in sancto opere quod inceperunt perseuerantes exsistunt? opus e-
» nim quod sancto desiderio incipitur, si constantia mentis vsque in finem non tenetur,
» sine fructu habetur: quia immaturè ab hoc, vnde processerat, vacuatur.»

Theodoretus. Haut tamen ausim his postponere, quæ THEODORETVS hoc loco pereruditè & subtiliter disseruit; *Vineam* vocat homines qui ad pietatem accesserunt: *seruantes* verò *& colentes* eos, qui sacerdotali funguntur munere, quibus mandatum est, vt eam spiritali doctrina simul irrigent & tueantur. *Mille argenteos* significare fructum manûs dexteræ, nempe fructum salutis ipsius vineæ, quam solam sibi sponsus exigit. *Vineæ* quoque *custodes* recipere mercedem definitam, & aptissimam. Etenim quia quinque sensus vineæ custodiunt; visum, gustum, auditum, odoratum, & tactum; iure *ducentos* accipiunt; quem quidem numerum *mille*, vt quintam sui partem, quinquies continet. Digni enim sunt, qui Dei vineam custodiunt, vt præmium recipiant ab eius plantatore. Itaque non solùm sponsus, sed etiam sponsa, se illis mercedem daturos pollicentur. Et
c 1.Cor.3.14. beatus Paulus; *Si cuius, inquit, opus manserit, quod super ædificauit: mercedē accipiet.* [c] Et iis qui
d Matt.20.V.9. in vinea laborauerant, cùm aduenisset vespera, iussit paterfamilias dari *singulos denarios.*
[d] Constat ergo apud Deum nihil esse sine mercede. Quod, *si qui dederit calicem aquæ frigi-*
e Mat.10.V.42. *dæ vni ex paruulis minimis, non perdet mercedem suam;* [e] quanto magis à Domino vineæ præmium accipiet, is qui vineam custodit? Ipsa quoque vinea quinque sensuum obedientiam exhibebit, & implebit ducentos, qui quinquies sumpti definitè, sunt eorum, qui re & factis sensus ipsos custodiunt. Nam *numerus millenarius* in CHRISTO significat perfectionem, cùm sit vnitas absoluta, eiusque rationem non solum vi, sed etiam re in seipso contineat. Ab vnitate enim incipit, & per vnitatem ostenditur, & vnitatis effector est. Nam vnitatis nota mille & myrias indicantur. *numerus* verò *ducenarius* naturæ nostræ in se ipsam redactæ, per obseruationem mandatorum, significat constitutionem: quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet, ex quater quinque compositum, & propterea naturam nostram, quæ ex materia formaque constat, ostendentem.] Consentiunt TRES PATRES. Sanè tropologia hoc loco vix ab Anagogia commodè separatur.

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 4.
Guilhelmus. VOx est (ait GVILHELMVS) piæ matris ad Synagogam de nobilitate generis superbè gloriantem, atque aspernantem populos nationum, quasi alienos à semine Patriarcharum, & ob hoc salute indignos; vox inquam piæ matris est ad veterem illam *vineam Domini Sabaoth. domum scilicet Israël*, proponens ei electionem atq; vbertatem alterius vineæ, atque eo ipso vanam eius gloriationem con-
* forr. tumes. fringens. Quasi dicat, quid apud te * times, ô Israël secundùm carnem: quasi solus sis
» populus Dei Sabaoth, vinea Dei? planè aliam *vineam* habet multò ampliorem, multò
» fertiliorem. Ampliorem multò, quia *vinea est pacifico in ea quæ habet populos*; tu autem v-
» nus es populus. Multò fertiliorem, quia *vir affert pro fructu eius mille argenteos*: tu autem
» non facis vuas, sed labruscas, & ideo fructus tui nec dipondio vænerunt.

Vinea fuit pacifico, id est, vero Salomoni pacificanti per sanguinem crucis suæ, quæ in cœlis sunt, & quæ in terra: *in ea quæ habet populos*, id est, in gentilitate. nam Israël, vnus tantùm populus est, gentilitas verò tàm multos habet populos. In hac *quæ habet populos* ab æterno ei *vinea fuit*, quia in æterna eius dispensatione fuit assumere Ecclesiam sibi ex gentibus. Pro hac maximè vinea de solio paterno venit in mundum: pro hac maximè vinea duræ mortis tulit exitium: quippe quæ multo amplior vberiorque foret, quàm vetus illa vinea. Denique per gloriam resurrectionis iam de morte triumphans, *tradidit eam custodibus*, id est, sanctis Apostolis dicens; *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ.* [a] Et quidem ante passionem suam, te ô domus Israël, vetus illa vinea, eisdem custodibus tradiderat, dicens; *In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domûs Israël.* [b] Sed quia degenerare, quàm fructum facere maluisti, iidem custodes dixerunt; *Vobis oportebat primò loqui verbum Dei: sed quia repulistis illud, & indignos vos indicastis vitæ æternæ; ecce conuertimur ad gentes.* [c]

a Marc.16. v. 16.
b Matt. 10. v. 5
c Act.13. v. 46.

Tradidit eam *custodibus*; non ait *cultoribus*, quia *neq; qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* [d] Vnus ergo est *cultor* eius, sed *custodes* plurimi. Vnus qui colit eam, sed multi sollicitudinem gerunt circa eam. Planè vnus est qui colit eam ad fructum, à quocumque foris occasio præbeatur: sed & ipsa per se custodum sollicitudo cassa est: nisi enim Dominus custodiat vineam, frustra vigilant qui custodiunt eam. Verumtamen vnusquisque Propheta mercedem recipiet secundum proprium laborem. quamuis enim *neque qui plantat sit aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*: plantantem tamen atque rigantem, pro quantitate laboris sui, suo tempore gloriosè remunerat Deus. quamuis enim *neq; qui plantat neq; qui rigat, sit aliquid*: labor tamen plantationis atque rigationis præclaram atque perfectam plantanti atque riganti iustitiam comparat. Et hoc est, quod dicitur; *Vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vir*, id est, quilibet in custodia vineæ viriliter agens, vt Paulus; *affert pro fructu mille argenteos*, id est, de supernis profectibus, quibus propriæ sollicitudinis laborem impendit, copiosa & præclara meritorum lucra acquirit: quæ nimirum non sibi, sed gratiæ conditoris attribuit, secundùm illud; *Afferte Domino gloriam & honorem, adferte gloriam nomini eius.*] Ps.28. v.2.

d 1.Cor.3. v. 7.

HONORIVS *in sigillo*, *vineam* dicit esse Deiparam, quam Deus plantauit in Ierusalem Apostolica patria: & commendauit eam in cruce pendens Ioanni, qui vnus custodum, cùm diceret; *Ecce mater tua.*] Honorius.

Quæ sequuntur, idem Honorius, vt Hailgrinus, & Guilhelmus tribuunt CHRISTO Domino. ex quibus Guilhelmus ita scribit; Attestatur magnus verusque *pacificus* piæ matris sermonibus. benè (ait) dixisti mater, quod secundùm prædestinationem *vinea mihi fuerit in ea, quæ habet populos*, id est, Ecclesia in gentilitate, & quod *eam tradiderim custodibus*, Apostolis & Apostolicis viris: verùm non ita curam eius aliis credidi, vt ipse vacem à custodia eius. Nisi enim ego ipse custodiero vineam meam, frustra vigilat quilibet eam custodiens. Ergo *vinea mea*, iugiter *coram me est*. & quidem aliquoties videor auersus ab ea, videor plerumque dorsum ponere ad illam, exponendo eam variis tribulationibus: sed tamen iugiter *coram me est*, & tunc clementiùs eam intueor, cùm quasi iratus videor eam auersari. Quippe *tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit*: atque ita vberrimè fructificat vinea mea. Adhæc pia mater; verè ait, *vinea tua coram te est*, verè Ecclesia ex gentibus in oculis tuis pretiosa est: vnde nec portæ inferi præualere queunt aduersùs eam, quantumlibet infestent eam. Cùm ergo vineæ tuæ propagandæ & conseruandæ tu solus sufficias dignaris tamen habere ministros, per quos & in quibus circa eam opereris, non tantùm homines, sed & Angelos. *Nam omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.* Itaque *mille tui pacifici, &c.* ad Heb.1. v. ult.

Guilhelm.

Sanè hi *qui custodiunt fructus* Dominicæ vineæ sancti pastores & Doctores, sunt solliciti; pro debito officij sui non tantùm plantando & rigando Ecclesiam CHRISTI ad fructum pietatis excolere, sed etiam natos in ea iam fructus ne pereant conseruare.

" Quæ enim vtilitas in fructibus eius si pereant? Proinde non minore sollicitudine satagunt, vt commissa sibi Ecclesia fructum afferat, quàm *vt fructus eius maneat.*

Denique his diuina prouisione associantur & cooperantur in cura Ecclesiæ sancti Angeli; qui nimirum per *mille* & *ducentos* cœlestis sponsi *pacificos* * rectè figurantur. Nempe *pacifici* sunt, qui quærunt & iugiter rogant, quæ ad pacem sunt Ierusalem: non vtique Ierusalem ancillæ, sed Ierusalem liberæ, qua libertate CHRISTVS nos liberauit, id est, Ecclesiæ Catholicæ. Planè sancti Angeli Ecclesiæ Catholicæ *pacifici* sunt, spiritualibus eius profectibus iugiter seruientes, & hostiles ab ea nequitias potenter arcentes. Sed & sponsi cœlestis *pacifici* sunt, ab eo ad tuitionem Ecclesiæ Catholicæ ordinati, atque illi in omnibus, non sibi, zelantes. Porro *mille* & *ducenti* congrua ratione dicuntur. Siquidem *mille & ducenti* duodecies centum sunt. Et notandum, quia duodenarius costat ex quatuor ternariis, & quodammodo quadratur eis. Quadratorum autem est, in quamcumque partem inclinentur firmiter stare. Itaque *duodenarius* Angelorum in amore creatricis Trinitatis eorum stabilem insinuat firmitatem. *Centenarius* verò in litteris sacris sollemni ratione perfectionem significat. Cùm vero sancti Angeli duodecies centum dicuntur, in amore sui conditoris non tantum firmi, sed & perfecti ostenduntur: nempe illi tàm firmiter adhærent, vt nullo tempore, nullo casu in eius valeant amore nutare; & tam perfectè atque integrè, vt nihil quod nō in ipso & propter ipsum ament valeant cum ipso amare. Quia (vt ait Pater Augustinus) minùs eum amat, qui cum ipso aliquid amat, quod non propter ipsum amat; quod vtique sancti Angeli faciunt, cùm homines diligunt, non nisi ipsum amant, & ob hoc ipsum perfectè amant.]

* *errat, putans pacifici esse rectum plurale.*

ANAGOGE.

§ 5. *Honorius.*

HONORIVS; Peregrinans Ecclesia *fuit vinea* vero *Pacifico CHRISTO in ea qua habet populos* Christianos: in qua ipsa fuit vitis vera, vinum euangelica doctrina. hanc *tradidit custodibus*, Apostolis & aliis Prælatis, ad dilatandam & propagandam, sub quibus nobiles fructus tulit, scilicet Martyres, Confessores, Virgines, & alios fideles, *pro* quo *fructu CHRISTVS vir affert mille argenteos*, scilicet omnibus vineæ istius operariis præmij denarium, qui est plenum gaudium. Vnde sequitur, *vinea mea coram me est*, scilicet Ecclesia in hac vita vinea mea, per patrem familias plantata & per Apostolos propagata per orbem, semper erit in cœlis *coram me*, videns gloriam meam, & Patris & Spiritus sancti præsentiam: & ibi ô vinea, erunt *mille tui pacifici*, hoc est, omnes Angeli & sancti, ô Ecclesia, per me pacem tecum habebunt: & *ducenti hi qui fructus eius custodiunt*, hoc est, omnes qui huic vineæ benè profuerint, pacem corporis & animæ in æternum habebunt.]

SECT. IX.

SECTIO IX.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. 13. " Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.	*Qui sedes in hortis, amici sunt intendentes voci tuæ: vocem tuam insinua mihi.*

LITTERA.

§. 1. Vox Sponsi.

QVÆ] LXX. *qui*, & sic Symm. οἱ καθήμενοι *qui sedetis*. Sed secundùm puncta quæ hodie addita in Hebræo, meliùs noster: & connexio præcedentium subsequentiumque postulat, vt hæc sponso tribuamus; qui sponsam nunc alloquens

alloquens, tempus est, ait, colloquio tandem nostro finem imponamus. [a] adde coronidem, Tu, *qua in hortis habitas*, id est, in iis colendis & conserendis iugiter occuparis; age tandem, dic quid à me exposcas; quid pro tuo in me amore, dignum amore in te meo; & pro sedula opera in vinea excolenda tam fideliter in mei gratiam præstita, dignum munificentia mea, me tibi velis præstare. Nonne vides Sodales amicos meos intendentes patulis & arrectis auribus (Hebr. est HIKSIB) auscultare, quæ sit, ô mea Hester, petitio tua? Vt illis gratum erit audire, mihique petitionem tuam commendare, sic & mihi longè iucundissimum fuerit, suo tempore eam complere. perora, & exorasti.

[a] Sic Angelom.

חקשיב

§. 2. MENS VERORVM. Honorius.

Confirmat hanc interpretationem HONORIVS, ita scribens; Notandum quod quatuor horti in hoc libro ponuntur, *hortus conclusus*, *hortus pomorum*, *hortus aromatum*, & *hortus nucum*. *Hortus conclusus* fuit virgo MARIA mater incorrupta, in quem hortum sponsus descendit, quando in clausum virginis vterum venit. *Hortus pomorum* fuit gens Iudæorum, quæ dulcia poma protulit, dum in primitiua Ecclesia multitudinem edidit credentium, quæ cor vnum & animam vnam habuit, in quo horto sponsus myrrham messuit, dum amaritudinem passionis sustinuit. *Hortus aromatum* fuit Ecclesia gentium, in qua fuit collectio sanctorum, in quem hortum sponsus descendit, dum per prædicationem Apostolorum in Gentilitatem venit. *Hortus nucum* est Synagoga adhuc conuertenda, in quo sunt multi amara carnis sustinentes exteriùs, dulcedinem interiùs virtutum habentes, in quem sponsus descendet, cùm per prædicationem Eliæ & Enoch Synagogam visitabit. *In* his *hortis* Ecclesia *habitat*, quia pro diuersis temporibus diuersos status mutat. huic dicit sponsus; ô Regina Reginarum, quæ hîc mecum habitas in hortis, iam te regali ornatu ornaui, iam omnes gentes in tuum dominium congregaui, dic quid ampliùs petas, &c.] Sic ille.

Nullo modo placet, quod recentior quidam vir doctus, quod additur; *Amici auscultant*, de pseudamicis & pseudochristianis exposuit; sine bono auctore, sine vlla necessitate. *Habitat* Ecclesia *in hortis*, vel quia particulares Ecclesias verbo Dei rigat, & virtutibus conserit; vel quia quasi fixum habet domicilium in amœnitate scripturarum; versaturque in excolendis paradisis, iugè virentium, pulchrè florentium, & suauiter olentium virtutum (*ita Rupertus*) Dicit ei CHRISTVS, pete & accipies, pulsa & aperietur tibi. Vox precum tuarum, vt Angelis & Beatis omnibus, sic mihi est optata & iucunda. Illi optant ad me perferre, & pro te intercedere, ego desidero illis tibique satisfacere. Si illi *auscultant*; ergo preces nostras audiunt, cur? non nisi vt perferant & intercedant. Ita intelligunt hunc locum Aponius, Cassiodor. Honorius, Beda, Alcuinus, Anselmus, & Haymo & Rupertus.

De Angelis etiam accipiunt, licet aliter exponant, quàm nos, Theodoret. Abenezra & Iarrius hîc & D. Ambros. *lib. de bono mortis cap. 5.* locus est ergo pro adoratione Sanctorum & Angelorum contra Nouantes. Sanè Angeli, Sanctique, rectè socij seu amici dicuntur sponsi, quia CHRISTVS eorum opera & ministerio vtitur in docenda propagandaque Ecclesia; quod vi veritatis coactus hoc loco Mercerius, vnus Nouantium, fatetur.

TROPOLOGIA.

§. 3. Honorius.

HONORIVS; quælibet fidelis anima *in hortis habitat*, quæ viriditate spei & bonorum operum est repleta. Sicca quippe est spes mundi, quia omnia quæ hîc amantur cum festinatione arescunt. *Quæ* ergo *in hortis habitat*, oportet vt sponsum *vocem suam audire faciat*, id est, in tantum prædicationis * donum emittat, in quantum ille delectatur, quem desiderat. *quia amici*, id est, electi omnes, *auscultant*; qui vt cœlestem patriam reuisant, verba vitæ audire desiderant.]

* for. sonum.

Gregorius.

Eodem modo Angelomus exponit, vt & GREGORIVS; addens; notandum quod amicus est, qui *auscultat*, quia qui Deum integra mente diligit, prædicantem quem * diligit, libenter audit.]

* for. quem dirigit, id est, mittit.

TRES

Tres patres. TRES PATRES; *Horti* sunt diuina templa, martyrum monumenta, & eorum qui » solitariam amplexi sunt vitam conuentus.]

Rupertus. RVPERTVS; *Fac me audire vocem tuam:* quomodo? Nimirum ita sicut scriptum a Exod.13.℣.8. Deut.6.℣.7. est, [a] *narrabisq́; filio tuo in die illo dicens, Hoc est, quod fecit Dominus mihi. In manu enim forti eduxit me de Aegypto. Et erit quasi signum in manu tua, & quasi monimentum ante oculos tu-* » *os: & vt lex Domini semper sit in ore tuo.* Nam te veraciter ego eduxi de Ægypto, de te- » nebris huius sæculi, de seruitute peccati, in *terram* illam *fluentem lac & mel*, vt habitares » *in hortis* istis, in omnibus sacrarum scripturarum sacramentis; vbi veraciter sunt fontes » & riui lactis & mellis, fluentes de spiritu Dei & hominis CHRISTI IESV dilecti tui. *Fac* » igitur vt dixi, *me audire vocem tuam*, vt lex Domini semper in ore tuo sit, nunc prædican- » do, nunc operando, nunc psallendo. His namque modis libenter audio vocem tuam: & » vt amplius sapienter & sollicitè id facias, ecce dico tibi; *amici auscultant*, etiam illi, quos b Ps.137.℣.2. » non vides corporalibus oculis, sancti scilicet Angeli, iuxta illud; *in conspectu Angelorum psallam tibi.* [b]]

MIXTA INTERPRETATIO, SEV DE DEIPARA.

§. 5. Honorius. BREVITER HONORIVS; CHRISTVS ad virginem, *Quæ habitas* ait *in hortis*, id est, iam ô mater ab vtroque populo coleris: *amici auscultant*, id est, quique » electi te imitantes mihi obediunt; *nunc fac me audire vocem tuam*, id est, quid » amplius desideres.]

Alanus. ALANVS; *Quæ habitas in hortis*: in horto Ecclesiæ corporaliter: & horto virtutum » germinantium in vitam æternam spiritualiter: in horto qui CHRISTVS est, per amorem: » in horto vitæ æternæ, per spem, consequenter habitatura per speciem. *Fac me audire vocē* » *tuam*, id est, ad me dirige preces de quacunque tribulatione vt eas impleam, quia inor- » dinatè orare non potes.]

Guilhelmus. More suo copiosiùs hoc etiam loco disserit GVILHELMVS; In calce, inquit, sacri » carminis cœlestis sponsus præclarè insinuat, quantum fauoris & honoris impendat piæ » matri, in æternis secum deliciis accubanti: ne quis forte cunctetur eius se meritis com- » mendare, eius suffragia postulare, tanquam illi sit aliquid apud filium difficilè impetra- » tu. Multùm ait iam, ô pia mater, cantauimus, multam in alterutrum suauitatem eru- » ctauimus, & suauitate carminis nostri sanctos etiam oblectauimus Angelos, audierunt » & delectatæ sunt Reginæ, concubinæ & adolescentulæ. *Quæ habitas in hortis* cœlestibus, » quæ mecum accubas in amœnitate semper virentis paradisi; fiducialiter apud me pro » quibuscumque volueris intercede: non enim possum obliuisci me filium, vt matri » quicquam denegandum putem. Quos mihi orando commendas, nullatenùs dese- » ras, donec paullatim proficientibus impetrando gratiam perfectionis, *facias me* in illis » *audire vocem tuam*, id est, facias illos ex puris cordibus in meis auribus dicere illud, quod c Cant.2.℣.vlt. paucis mutatis. tu olim perfecta caritate mihi dixisti; [c] *Fuge dilecte mi & assimilare capreæ hinnuloque ceruorum super montes aromatū*, fac me audire ab his, quos mihi commendas, vocē tuam, vocē » istā, id est, tàm fiducialiter, tam instanter, & tam efficaciter intercede pro eis, vt prouectiori tandem caritate diffusa in cordibus eorum per Spiritum sanctum, tædeat eos iam » nosse me secundùm carnem, & dicant, *Fuge dilecte mi.* *Fac me* in illis *audire vocem tuam.* » *Ecce* enim *amici auscultant*, id est, sancti Angeli vocem illam tuam de cordibus piorum » audire desiderant. Nam quia amici sunt, familiare habent, non tantùm cooperari, sed » etiam congratulari profectui piorum, atque illis grata & suauis est vox profectus » illorum.

Sanè sciendum est piæ matri, & antequam habitaret in hortis, id est in æternæ amœnitatis deliciis accubaret, bis dictum à sponso cœlesti, *fac me audire vocem tuam*, amicis nimirum

nimirum auſcultantibus. Cùm enim iam inſtaret plenitudo temporis, quo Dei filius hoſtiam reconciliationis humanæ ſuo tempore immolandam de carne virginis ſumeret, noluit ea neſciente vel inuita hoc facere, ſed ad hoc dignatus eſt eius petere atque exſpectare aſſenſum. Præmiſit ergo Angelum præcipuæ dignitatis, qui *ſacramentum à ſeculis abſconditum* electę virgini nunciaret, & fidelem eius aſſenſum, nulla verborum aſperitate extorqueret, ſed quo liber & hilaris eſſet, blandè molliterque eliceret. præmiſit inquam Angelum, per quem ei diceret, vt mecum ſuo tempore præclarè in hortis habites, *fac me audire vocem* aſſensûs tui. En amici hominum ſancti Angeli vocem aſſentientis inhianter exſpectant, ſcientes ſine aſſenſu tuo non poſſe hominum prouenire ſalutem, quam multum deſiderant: vt ergo tam bonos, tam dulces hominum amicos, & tam intentè auſcultantes, qui nullatenùs fraudari debent exſpectata voce lætifices; Dic, quod dictura es; dic, dic, & inchoa carmen noſtrum amatorium, quod oportet inchoari in OSCVLETVR me, & finiri in FVGE DILECTE MI: Tunc illa per fidem diuino myſterio deuotum & hilarem præbens aſſenſum, ad colloquentem Angelum inquit; [a] *Ecce ancilla Domini fiat mihi ſecundum verbum tuum.* incarnetur ex me VERBVM, eo ipſo mihi imprimens ſuauiſſimum ſuæ gratiæ oſculum. Incarnetur ex me VERBVM, atque ita OSCVLETVR ME OSCVLO ORIS SVI ſecundùm verbum tuum. Nempe ab eodem ſponſo cœleſti feliciſſimè me oſculandam polliceris, *Spiritus ſanctus* inquiens *ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi.* Itaque *fiat mihi ſecundum verbum tuum, & oſculetur me oſculo oris ſui.* Et ecce hoc eſt caput carminis noſtri amatorij. Planè hæc erat vox quam ſponſus per Angelum expetebat; *fac me*, inquiens, *audire vocem tuam.*

a Luc.1.v.38.

Item conſummato opere redemptionis humanæ per ſanguinem ſponſi, & inſtante iam hora, vt tranſiret ex hoc mundo ad Patrem, erat pia mater cum ſanctis Apoſtolis; qui quià rudes erant, ſimpliciter nouerant ſecundùm carnem CHRISTVM, & corporalem eius præſentiam plus iuſto amantes, minùs capaces ſpiritûs erant. Denique durus eis ſermo videbatur, cum diceret eis; *vado ad eum qui miſit me*, [b] & quamuis ille rationem redderet; *Si enim*, inquiens, *non abiero, paraclitus non veniet ad vos*; lactentibus tamen animis ſatisfactio non erat. Itaque ſponſum quanto poterant affectu, retentabant, ne iret ad Patrem; porro amici hominum Angeli ſancti dominum ſuum olim pro ſalute humani generis à Patre emiſſum, feliciter conſummato, propter quod emiſſus erat negotio, ad Patrem cum triumpho reuerti atque in cœlis conſiſtere cupiebant, ſcientes quod hominibus hoc expediret: quia eo non ſubtracto paraclitus non veniret. Angeli igitur & Apoſtoli contrariis quodammodo voluntatibus diſſidebant. Erat voluntas Angelorum fortior, quia iuſtior; ſed voluntas Apoſtolorum fauorem piæ matris ex parte habere videbatur. Nempe illa rudes diſcipulos tenerè diligens, quamuis ſciret quid eis expediret, eorum tamen infirmitati maternè ad modicum condeſcendebat, nec dabat filio licentiam abeundi. Qui enim cum eius aſſenſu à Patre olim exierat, præter eius aſſenſum ad patrem reuerti nolebat: & quoniam exiturus à Patre per Angelum eam ſalutauerat, in ſuo ad Patrem reditu inſalutatam relinquere minùs filiale iudicabat. Denique aiebat ei, Quid me retentas, ô pia mater, ne me recipiam in dexteram Patris; ne me recipiam in hortos illos cœleſtes, vbi habites mecum, & perennibus deliciis affluas? ſcio quod tenera charitate rudes meos diſcipulos diligas: ſed attende quid amici Angeli optent, atque exſpectent; qui profectò norunt, quòd te inuita nolim reuerti ad patrem. *Quia ergo amici auſcultant*, dic quod dictura es: *fac me audire vocem tuam*, id eſt, da filio ad Patrem redeundi licentiam. Non enim minus intentè nunc auſcultant, vt à te audiant: *Fuge dilecte mi*; quàm olim auſcultabant vt te audirent dicentem, *oſculetur me oſculo oris ſui.* Nec minus intentè nunc auſcultant, vt te audiant, quo carmen noſtrum amatorium terminetur, quam olim auſcultabant vt audirent quo inchoaretur.] Hactenus ille, accommodatius ad pie meditandum, quàm ad explicandam in ſcholis aut pulpitis germanam loci interpretationem, & ſeriem Cantici Canticorum.

b Ioan.16.v.15.

Hailgrinus. Rectiùs exponit HAILGRINVS; In fine (ait) huius operis, in hoc CHRISTVS verba
» concludit, assignat siquidem matri officium, quod gerat in patria, dicens; o tu dilecta
» mea, quæ habitas in hortis gratiarum & virtutum, *fac me audire vocem tuam* in precibus.
» Sonet vox tua in auribus meis, quia *amici*, scilicet Angeli *auscultant*, vt quod à me petieris
» statim officioso peragant ministerio. Beata autem virgo libenter obsecundans filio,
» & tanquam gaudens de iniuncto tali officio statim assurgit ad preces dicens, *Fuge, &c.* vt sequitur.

ANAGOGE.

§. 5. Honorius. HONORIVS; Iuxta Anagogen amica *in hortis habitat*, quando Ecclesia in paradiso tripudiat. Addit interpretationem alterius lectionis, cuius solus ipse meminit; nempe, *Quæ habitas in portis*, & multa de porta vitæ & mortis disserit; quæ prætereo, quia lectio illa reiicienda est, ignota Hebræo fonti, & interpretibus Græcis LXX. Aq. Symm. Theodotioni; & omnibus quod sciam patribus, nec in vllis reperitur quos viderim Latinis codicibus.

Sect. X.

SECTIO X.

VVLG. EDIT.	EDIT. LXX.
Vers. vlt. » Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ » hinnuloque ceruorum » super montes aromatum.	*Fuge fraterne mi, & similis esto capreolæ aut hinnulo ceruorum super montes aromatum.*

LITTERA.

§. 1. Vox Sponsae. CORRVMPIT in fine Paraphrastes Poëta, qui introducit sponsam hoc loco petentem à sponso, vt cùm discesserit, promissum sibi capreolum vel ceruum mittere ne omittat. Professus ille sensum litteralem nobis exhibere, *de suo* nihil rerum addere debuit, quarum in contextu nulla, nec in Hebræo fonte, nec in vulgata, nec apud LXX. vel Chaldæum Metaphrastem, vel veterum recentiorumúe interpretum vllum, mentio reperitur. Si sensu mystico ad promissum spiritum consolatorem respexit: nouum est, Spiritum sanctum cerui vel capreoli nomine insignire. Nec hîc de mittendis, sed imitandis huiusmodi animantibus sermo est.

Explicat sponsa desiderium suum. Nec ego video, ait, cur peractis quæ iussisti, diutiùs hîc moremur. flagro desiderio te penitùs fruendi. proripe te, & me tecum rape, qua celeritate capreæ & hinnuli diffugiunt. rape me ad suauissimos illos montes aromatum. Dum ait, *fuge*, significat se subsecuturam. finit enim vota vt inchoarat cap. 1. v. 4. dicens; *Trahe me: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum.*

Sensus verborum. a Philon. Iusti, Cassiod. Angel. VVilleram. & Guillelm. & Alani Insulensis. Aponius. Duæ sunt hoc loco explicationes Historicæ; prior de ascensu CHRISTI Domini in cœlum, quæ multorum Patrum est, [a] sed videntur ad contextûs seriem minùs attendisse: posterior de secundo Domini aduentu, quando iudicij vniuersalis sententia illa cunctæ carni lata, iustos secum in cœlum assumet. ita censent Theodoretus, Honorius, & Anonymus collegij nostri M. S. & Episcopus Christopolitanus, & Aponius quoque, his verbis; In persona Ecclesiæ, ea quæ agenda sunt, dum finem acceperit mundus, exponit Spiritus sanctus. hæc ergo sponsa vocatur ad gloriam resurrectionis, &c. ex recentior. nobiscum sentiunt Nannius, Luisius & Osorius. Confirmant illi, qui de particularis sponsæ vltima resurrectione & in cœlos ascensione Patres acceperunt sensu anagogico, vt D. Ambros. *d. cap. 5.* & D. Bernard. *serm. 9. super Psal. qui habitat.*

Cùm

Cùm verò vult in *fugiendo similem esse capreæ hinnuloq; ceruorum.* primò vult, vt sicut caprea salutares herbas à noxiis segregat, sic eam ipse ab hostibus secernat, & amicos sibi in nuptiis Agni aggreget: & sicut hinnulus velociter ex æstu in vmbram accurrit, sic ipsam velociter in palatium regale, & in cœli montes ex hac lacrymarum valle perducat. (sic Honorius) secundò vult non esse similem vulpi vel lupo; qui, vt sibi fuga consulant catulos deserunt; sed capreæ & hinnulo, qui secum fuga teneros suos fœtus eripiunt, & si nequeant secum eripere, soli euadere detrectant (sic Episc. Christopolitan. hîc, quod elegantissimè plurimis versibus describitur ab Oppiano lib. 2. Cynegeticorum, lege. non pœnitebit.

MONTES AROMATVM,] fortè D. Bernard. lapsus memoria, cùm citauit, *montes Bethel.* Symm. vertit *montes ἡδυσμάτων, suauitatum*; sunt autem sedes Angelorum, & Beatorum cœli ciuium mansiones. Huc sponsa petit de istius mundi fœtutinis celeriter transferri. Tecum (ait) strenuè laboraui, pugnatum sat est, rude dona, patriæ restitue: bonum certamen pugnaui, cursum consummaui, cedo iustitiæ coronam, corpus humilitatis nostræ transfiguratum claritati corporis tui reforma, vita indue immortali, & cœlesti luce circumfunde. Volo tecum effugere, ardeo euolare ex his angustiis, & in palatiis illis tuis omni suauitate & fragrantia delibutis, tibi cum sodalibus tuis perpetuum ALLELVIA concinere. Gratissima hæc vox sponso eiusque amicis: ideo nobis ex animo sæpissimè vsurpanda & iteranda, vt finalis retributio, plurimorum de diuina prouidentia querelis, anxietati, vel perfidiæ, finem imponat; vt deterso fuco, probi ab improbis, laudabiles ab illaudatis, stulti à sapientibus, hostes Dei ab amicis eius tandem dignoscantur; &, accisæ Dominica Passione, regni diaboli vires penitùs succidantur; vt Angelorum ruinæ restaurentur; Deique regnum adueniat, & hominum nullo superstite, qui displicere Deo vel rebellare audeat, cuncti diuinæ ditioni planè subiiciantur. Nosquoque tandem in cœlis, his ærumnosis temporibus & locis absoluti, securi Deum facie ad faciem videamus. AMEN.

TROPOLOGIA.

HONORIVS; Facit vocem suam audiri, quando non lucri causa, sed tantùm pro Deo de æterna vita proximis prædicat: item quando non terrena sed æterna postulat.] §. 3. *Honorius.*

Possumus etiam hunc extremum Cantici sermonem (ait PHILO) ad fidelem quemque referre, vt omnis qui audit atque intelligit, peccatum fugiat, iuxta illud; *Tanquam à facie serpentis peccatum fuge.*[a] propterea & *capreæ assimilare* dicit, vt qui peracutè cernit oculo spiritus ac legis, quæ fugienda sunt & quæ sequenda; is diligentissimè caueat, ne capiatur à venatoribus, spiritibus nequitiæ, qui innumerabiles laqueos captandæ animæ assiduè tendunt (caprea δορκὰς dicitur à visûs acumine.) Sic autem fugiens perueniat auditor salutarium monitorum & factor *ad montes aromatum*, hoc est, ad altissima omnia atque sublimia iustorum exempla imitanda mentem aduertat, seque totum ad Dei optimi maximi legem componat, ac firmet *ceruorum* naturam imitatus; qui serpentes è cauernis eruunt, & vorant, & hinnulos suos sagaciter docent laqueos venatorum euitare. Vt si laqueum concupiscentiæ tibi proponat iniquus hostis per lasciuam feminam (quam quidem non videre prima victoria est, secunda non alloqui, tertia non attingere. Nam si facies fœminea aculeus est peccati, quid erit alloquium & tactus?) tu contra ad illum arduum continentiæ montem, Ioseph scilicet te conuertas, eiusque castitatem recorderis & temperantiam, teque serues illæsum. tunc enim *dorcas* eris & *ceruus*, cùm huiusmodi laqueos declinaris & serpentes occideris. Et si sceleris alicuius, vt iræ, vt vindictæ cupiditatem ingesserit; tu contra ad illius Dauid mansuetudinem, mitissimum clementiæ collem, & aromatum benè fragrantem cumulum, cogitationem reuoca; qui Saul socerum ac Regem, à quo quotidie appetebatur ad mortem, cùm posset occidere,

Philo.

a *Eccl.21.V.2.*

vlcisci noluit, sed clementissimè ignouit. Simus ergo montes aromatum, hoc est, odoramenta virtutum, &c.

Ambrosius. D. AMBROSIVS, *de bono mortis cap. 5.* Hortatur vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest etiam ipsa terrena fugientem. Dicit autem vt similis sit damulæ quæ euadit de retibus. Vult enim & ipsa fugere & euolare supra mundum. Hinc hortum illum sibi Plato composuit, quem Iouis hortum alibi, alibi mentis hortum appellauit. Iouem enim & Deum & mentem totius mundi dixit. In hunc introisse animam, quam Venerem nuncupat, vt se abundantia & diuitiis horti repleret; in quo repletus potu iaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit, eo quod anima Deo adhærens, in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diuersarum virtutum, floresque sermonum.] (In Sympos.)

Rupertus, a Matt. 8. v. 8. RVPERTVS; *Fuge dilecte mi.* ô vocem dignam auditu dilecti, vocem de corde fideli & mente humili. *Non sum* digna *vt intres sub tectum meum.* [a]; vt in me ostendas frequens aliquod præsentiæ vel visitationis tuæ miraculum. Non quæro in præsenti vita gloriam, sed desidero gratiam; non quæro claritatem miraculorum, sed opto remissionem peccatorum. hos potentiæ tuæ saltus non fac super me, sed *super montes aromatum*, super præcelsa merita sanctorum. *Fuge* etiam. quia incomprehensibilis es, nec nobis expedit, vt dum viuimus, nos comprehendisse arbitremur, sed vt sequamur semper vt tandem comprehendamus.]

MIXTA INTERPRETATIO SEV DE DEIPARA.

§. 4. Guilhelmus. GVILHELMVS qui refert ad Ascensionem Dominicam; de Deipara loquens ait; Illa verò nil cunctata; quia fili expedit mihi & tuis vt vadas, nolo lentè vadas, sed *fuge dilecte* mi, *&* fugiendo *assimilare capreæ hinnuloque ceruorum*, hoc est, non tantùm celeri sed & hilari fuga paraclitum citò missurus, qui doceat tuos omnem veritatem, meque ad tuas epulas citò translaturus, fuge *super montes aromatum:* sub quibus * carmen suscepisti, ascende in dexteram Patris super omnem Angelicum principatum, Sancti Angeli *montes* sunt. montes, quia sublimes & solidi: sublimes natura, solidi gratia: sublimes ex creatione, solidi ex amoris ad creatorem conuersione. Quippe sublimes & non solidi creati sunt: quod inde planum est, quia quidam per superbiam ceciderе, aliisque stantibus & conuersione effectis montibus Dei, montibus aromatum; illi facti sunt valles miseriæ & tenebrarum, in quibus *vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Angeli igitur non solidi, sed creati sunt solidandi ad perpetuitatem beatitudinis per gratiam conuersionis, vel perpetua depressione damnandi per culpam auersionis. Denique sancti Angeli tunc demum *montes* effecti sunt, cùm creatori suo per amorem adhærere cœperunt, nempe tunc in ipsis soliditas sublimitati accessit. Tunc primùm effecti sunt *montes aromatũ* propter ineffabiles quibus perpetuò fruuntur delicias internæ suauitatis ex contemplatione summæ Trinitatis.

* corr. carnem.

Fuge, inquit, *dilecte mi*, ascendendo in cœlum & sedendo à dextris Dei supergredere omnem excellentiam Angelorum, sub quibus carnem accepisti, secundùm illud, [b] *Minuisti eum paullo minùs ab Angelis.* Ecce iam gratam amicis auscultantibus feci te audire vocem meam. Ecce iam fugis dilecte mi, & salutata, vt decebat, matre, redis ad patrem. visné adhuc carmen nostrum finiri? Non ait. priùs enim mecum debes habitare in hortis, in æternis mecum accubare deliciis: ibique mihi quantò familiariùs, tantò & efficaciùs commendare plurimos; donec & ipsi dicant, *Fuge dilecte mi*, & sic carmen finiatur.

b Ps. 8. v. 6.

Itaq; fugit dilectus *super montes aromatum*, ascendit super cœlos cœlorum. Deinde piã matrem

matrem ad se de terris euocans fecit eam secum habitare in hortis: & illic illi blandiens, *fac me*, inquit, *audire vocem tuam*, illam scilicet, *Fuge dilecte mi*; fac me illam audire in iis quos mihi orando commendas: eos quibus cœpisti suffragari, non cesses mihi commẽdare, donec illis tantam à me gratiam impetres, vt lactis pertæsi solidum cibum esuriant, meque expellant dicentes, *fuge dilecte mi.* nam etsi nouimus te secundùm carnem, sed non vlteriùs ita te nosse volumus. Audiant intereà illud Salomonis; *vsquequo*[a] *paruuli diligitis infantiam?* & timeant illud propheticum, *Puer centum annorum morietur.*[b] pudeat illos tamdiu lacte nutriri. Sciendum autem quod sponsus plerumque præpropere & præmaturè fugatur, & ante tempus dicitur ei *fuge*. Quippe tempus manendi Sponso & tempus fugiendi: tempus dicendi ei, *mane nobiscum Domine*; & tempus dicendi ei, *fuge dilecte mi*: tempus dimittendi eum, & tempus dicendi ei, *non dimittam te nisi benedixeris mihi*, nisi auxeris incrementa frugum iustitiæ meæ, vt suo tempore dimittam te. Denique adhuc plurimi implumes volare contendunt, priusquàm grandescant euacuare volunt quæ sunt paruulorum, erubescunt sapere & loqui vt paruuli volentes *ambulare in magnis & mirabilibus super se*. Hi præpropere fugant sponsum & dicunt ei, *Fuge* præmaturè, fugatus autem à talibus non mittit paraclitum. Solidus enim cibus non conuenit ante tempus ablactatis, & vinum nouum non congruit vtribus minùs innouatis. Innouentur vtres, grandescant paruuli, & sic demùm oportunè dicetur, *fuge dilecte mi.*

a Prou.1.v.22.
b Esai.65.v.20.

Igitur cùm pia mater eos quos piè iuuat vberioribus suffragiis eo vsque prouehit vt paulatim euacuatis quæ erant paruulorum oportunè æmulentur charismata meliora, tunc proculdubiò ex eorum cordibus sponsum Iesvm & amicos Angelos facit audire vocem suam. Et sic carmen hoc amatorium cœptum in *Osculetur me*, terminat in *Fuge dilecte mi.*] Hactenus ille accommodans sacræ scripturæ sensum piæ contemplationi & menti animi sui, non autem litteræ inhærentem.

De montibus aromatum egregiè disserit Rvpertvs in hunc modum; Montes esse sanctos; & de iis dictum Iobo; *Voca ergo si est, qui respondeat tibi, & ad aliquem sanctorum conuertere*.[c] Ad quem igitur vestrum conuertemur ô montes aromatum? in quo ex omnibus vobis fugientem dilectum citiùs consequemur, & comprehendemus? ô beata Maria, virgo virginum, mons montium, sancta sanctorum, ad omnes quidem conuertimur *montes aromatum*, & vocamus vt respondeant nobis. Et hoc est, quod vnusquisque nostrum dicit: *Leuaui*[d] *oculos meos in montes. Vnde veniet auxilium mihi?* Sed ad te præcipuè conuertimur, ad te præsertim oculos nostros leuamus, tuum præ omnibus auxilium suspiramus. Per sanctum vteri tui Sacramentum, & illum qui animam tuam pertransiuit gladium, obtine vt videamus ipsam illuminationem montium æternorum; scilicet dilectum, & ex dilecto dilectum, & simul dilectionem amborum, id est, Patrem & Filivm & Spiritvm Sanctvm, Deum vnum, viuum & verum, cuius regnum & imperium permanet in sæculum sæculorum Amen.]

Rupertus.
c Iob.5.v.1.
d Ps.120.v.1.

ANAGOGE.

§. 5.

Bernardus.

B. Bernardvs, *serm. 9. in Psal. qui habitat*; Ceterum quod dicit; *Tu es domine spes mea*, fortè ampliùs aliquid sonat & sublimius quod videlicet non modò in eo speret, sed eum. Conuenientiùs siquidem spes nostra dicitur quod speramus, quàm in quo speramus. Sunt autem fortè nonnulli qui à Domino obtinere temporalia seu spiritualia quælibet concupiscunt: sed perfecta charitas solùm sitit, quod summum est, tota desiderij vehementia clamans,[e] *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum.* Pulchrè nobis vtrumque paucis verbis hodie Ieremiæ lectio commendauit; *Bonus es Domine sperantibus in te, anima quærenti te*.[f] Vbi sanè & ipsam numeri discretionem prudenter aduerte, quod sperantes quidem in eo pluraliter dixerit, quod hoc videatur commune multorum; quærentem verò eum singulariter, quod singularis sit puritatis, singularis gratiæ, singularis perfectionis, non modò nil spe-

e Ps.72.v.25.
f Thren.3.v.25.

„ nil sperare, nisi ab eo, sed nihil quærere nisi eum. Quod si bonus illis, quanto magis isti? „ Meritò proinde quærenti illum animæ respondetur, *Altissimum posuisti refugium tuum*, „ Neque enim sic Deum sitiens anima aut cum Petro [a] ei in terreno monte facere tabernaculum; aut cum Maria eum deinceps tangere [b] vult in terra; sed planè clamat, *Fuge* „ *dilecte mi, assimilare capreæ hinnuloq; ceruorum super montes Bethel.* Audiuit enim dicen-„ tem; *Si diligeretis me, gauderetis vtiq; : quia vado ad patrem, quia pater maior me est.* [c] Audiuit dicentem, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem.* [d] Et cœlestis iam non ignara „ consilij clamat cum Apostolo; *Etsi cognouimus* CHRISTVM *secundùm carnem, sed nunc iam non nouimus.* [e]

a Matt. 17. v. 4.
b Ioan. 20. v. 17.
c Ioan. 14. v. 28.
d Ioan. 20. v. 17.
e 2. Cor. 5. v. 16.

„ Super montes (inquit) Bethel: super omnem videlicet potestatem & principa-„ tum, super Angelos & Archangelos, Cherubim quoque & Seraphim. Neque enim alij „ sunt *montes Dei*, quod sonat *Bethel*; planè in dextera Patris, vbi iam non sit pater maior „ eo: in dextera altissimi coaltissimum apprehendere concupiscens. *Hæc* enim *est vita æ-* „ *terna* fratres, *vt patrem cognoscamus verum Deum*, sed *& quem misit* IESVM CHRISTVM ve-„ rum nihilominùs & vnum cum eo Deum benedictum in sæcula AMEN.]

Honorius.

HONORIVS denique sic scribit; Dilectus à malis fugit, cùm sponsam suam de æ-„ rumnis mundi ad gaudia cœli ducit. *Capreæ similis* erit, cùm electos à reprobis, vt gra-„ na à paleis, seliget. *Hinnulo* similis erit, cùm in sanctis, vt hinnulus in vmbra, requiescet. „ Tunc verò erit *super montes aromatum*, quando regnabit super altitudinem Angelorum „ & hominum, in quibus fragrat odor virtutum. Vel ipsa caprea cum hinnulo erit *super* „ *montes aromatum*, quando Ecclesia cum populo fidelium *possidebit portas inimicorum suo-* „ *rum*, scilicet cùm hæreditabit loca Apostatarum Angelorum. Ecce quo istud carmen „ est deductum, quod humanum genus lapsum deduxit ante Dei conspectum.]

Spiritui sancto compositori & expositori totius operis sit laus, honor & Gratiarum actio: DEIPARÆ quoque MARIÆ, gratias ago, quæ dignata fuit à seruulo vili laudes suas, ex deuotis eius amicorum libris, in vnum quasi sertum flosculos varios, colligari. Illis laudem, si quid placebit; mihi veniam erratorum, pie & beneuole lector, mercedem posco. Cuncta verò qualiacumque sint, S. A. C. Romanæ Ecclesiæ iudicio subiicio.

Absolui Louanij XIII. KAL. MARTIAS, Anno supra Millesimum sexcentesimo. Recensui GRÆCII. Anno
cIↃ. IↃ. CIL

Finito libro sit laus & gloria CHRISTO.

DEI-

DEIPARAE VIRGINI VOTVM.

FAelicis voti damnatum cerne clientem
DIVA tuum; sedes quæ colis empyreas,
Angelici REGINA chori, dilecta TONANTIS
Filia; cui coniux tu, soror, & genitrix.
Suscipe; sed facili vultu, quo cuncta serenas;
Sint licet hæc meritis non satis ampla tuis;
Ingenio sunt apta meo, sint parua necesse est:
Grandescent genio (iusseris) illa tuo.
Omne æuum, à magni quo condita machina mundi,
Donec erunt cœlum, sidera, terra, fretum;
Cœlestes tedas & puri pectoris igneis,
Sauciaq; æternis corda cupidinibus,
Et SPONSI & SPONSAE thalamos, castosq; Hymenæos,
Cùm facta es saluâ virginitate parens;
Cuncta tribus potuit Rex Magnus claudere chartis.
Quis queat hæc verbis æquiparare nouis?
Non ego; non quisquam, terreno pondere pressus;
Non alius, quàm qui spicula sensit amans,
Spicula diuinæ pharetræ; quis ictus IESVS,
Delapsus cœlo VIRGINIS in gremium,
Alternis MARIAE accendit præcordia flammis:
His vtinam humanum conflagret omne genus!
Primus ego, gelidæ glaciatus frigore culpæ,
Liquar, vt incanæ sole oriente niues!
Annue, SANCTA PARENS. VOTVM impetrabile firma.
Quæ vis torreri pectora, subde facem.
Subde faces, superadde facem, cumula ignibus ignes:
Aestuet vt gemino pectus amore mihi.
O fortunatus nimiùm, si concremer igne
Aßiduo! hinc NATVS torreat, inde PARENS:
Vt mihi sit MARIA semper, sit dulcis IESVS,
Carior illa oculis, carior iste animâ.

AMEN. γένοιτο.

GREGORII RVMMERI HVNGARI, SOCIETATIS IESV SACERDOTIS ET HEbrææ linguæ Profeſſoris in Academ. Græcenſi.

– – – ᴗ – – ᴗ – – – ᴗ – – ᴗ

חאיש א-חכח דורש אשר מ-שמי קדש
קרא כל דבר פורש לן - חוא כאור שמש:
ראה מר ואת-ברכם קציעות וקנמון
אהלות וראש בשם בחוא אין בכל שרון:
ראה ציץ חבצלת עמקים ו שושנות
ועץ טוב אשר קדם עדנים פרחו גנות:
חלא זאת וכל חונו לחכחיל יכונצר
מלך למלבתי כחתן לכלתו:
חיש נא לחשב ת-ענגים חסדמות
ולבוא לפרדס ים קדושים מעט בטח:
לכו פח לחתענג תחלת ענגיכם
במכתב יחי לכם ותם חוא התנכם:

Idem Latinè.

QVisquis es qui amores cæleſtes cupis cognoſcere,
Verba lege interpretis (commentarij) *huius: ſolis inſtar erunt tibi.*
Hic vide myrrham & crocum, ſtacten & cynnamomum,
Aloen & aromata optima, quæ nullius loci dat fertilitas.
Aſpice flores, albentia lilia, liliaq́; conuallium,
Omne lignum pretioſum, quod vnquam voluptatũ horti germinarũt.
Nonne hæc, omnesq́; ſuas diuitias præparauit, vt hæreditate poßidere faciat,
Rex Reginam ſuam, & ſponſus ſponſam ſuam?
At ſi cui non tantum eſt virium, vt voluptates has modò aſſequatur,
Vel parum ſpei, vt paradiſum ſacrum (cœleſtem) *tam citò ingrediatur;*
Hiſce nunc delitiis ſe oblectet: principium voluptatis
Sit in ſcripturâ hac, perfectio (finis) *erit in ſponſo.*
(Complebit & perficiet eas ſponſus vbi eum aſſecutus fuerit.)

GEORGII CRACOVII ROSTOCHIENSIS, SOCIETATIS IESV.

Eυσεβέων αἴθυγμα ὁρᾷς, μελιζώμενον ᾆσμα
Ασμαλίων νικῶν ἱμερόεσσαν ὄπα.
Η πρὶν λαμπρότερον, χείρεσσι κεκασμένον ἀνδρὸς
Ος τὰ πολυκλεάνων σίμβλ' ἀνέωξε παλεῶν.
Ειθ' ἀφανισθέντων ὅσα θυμὸν ἔρυκε μαθόντα
Νυκτὸς ἐφεζομένης ἐξετίναξε ζόφον.

Νυμφίε

Νυμφίου ἔνθεν ἐπουρανίου τις κάλλος ἀγάσσων
Καὶ ὥραν Νυμφῆς ἧς ἀναφαντὰ ἐρᾶ.
Μὴ ἐρέῃ ναίειν σαρκώδεα πείθομαι οἶκον
Ἐργόλαβον τούτων, συνδιέτριψε θεῷ.
Πῶς γὰρ ἐπιχθονίου ἀνδρὸς μελίδημα καὶ ἔργον
Φαιδρὸν ἄγαλμα γλυφῇ ἀϊδίοιο τρυφῆς.

Idem eiuſdem.

CAntica cernis, opus nulli ſuperabile vati,
Stipatum cœli ſuaue poëma fauis;
Quæ, nunc ad Patrum limam lucemq́; vocata,
Nil animos dociles quod remoretur habent.
Suſtulit interpres noctem, veteriq́; nigrore
Detrito fecit luce nitere noua.
Sponse tui vultus hinc quis ſtupefactus honoret,
Et faciem ſponſæ quam tibi iunxit amor:
Hoc, dicet, terra non eſt à ciue profectum,
Aut ſimul is cœli municipalis erat.
Nam labor eſt verè terreno pectore maior,
Diuorum vitam lautitiasq́; loqui.

MARTINI SANTINI TIROLENSIS, SOC. IESV AD AVCTOREM COMMENT. HVIVS.

ARdebant, Martine, faces *Acherontide flammâ,*
E quibus vndabat fœdus in aſtra vapor:
Illis auſpicibus Cocyti immania monſtra
Nectebat Strigibus connubialis amor:
Tu largum eloquij fudiſti nobilis imbrem;
Protinùs exſtinctæ ſunt Stygis inde faces.
Aſt alias contrà florenti lumine ſacra
Imbuit ætherei Flaminis aura faces;
Auſpicibus quibus æterno ſe Eccleſia ſponſo
Totam connubij fœdere vincta ſacrat.
Has penitùs furiata cohors Acherontide flammâ
Merſiſſe, aut nebulis inuoluiſſe parat.
Sparge tuos radios radiatæ mentis ab arce,
Ad Styga cum nebulis impia lympha redit.

Eiusdem aliud.

QVod iubar hìc? quis odor? quæ vox? quæ munera fragrant?
OSCVLA, DOS, HYMEN, TAEDA IVGALIS, AMOR.
Est AMOR, æternum quo SPONSA Ecclesia SPONSVM
Et contrà SPONSAM deperit ille suam.
Tæda est quam superi succendit Flaminis aura,
Quo meliùs festum connubiale micet.
Est HYMEN Angelicæ cantatus ab ore cohortis.
Dos est à SPONSO quam sacra SPONSA capit.
OSCVLA nectareo sunt æmula denique succo,
Alter ab alterius queis rapit ore animam.
Bis felix venerande Pater! iam gaudia carpis,
Quæ carpes, cùm te fata fuisse volent.

INDEX
CAPITVM ET SECTIONVM, HVIVS COMMENTARII.

ISAGOGE.

Cap.1. De libri Auctore. pag.1.
Sect.1. Librum esse S. Scripturæ Canonicū.ibid.
2. De inscriptione libri.2.
3. De pœnitentia Salomonis. 3.
4. Quo tempore hoc opus conscriptum. 14.
Cap.2. Quis huius libri scopus & finis. 15.
3. De materia huius operis. 16.
4. De forma huius operis. 19.
5. De Interpretibus, quorum vsi & adiuti scriptis sumus. 25.
Proœmium. 28.
Cap.1.Sect.1. verf.1.2.3. &c. vsque ad 7.

CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

Osculetur me osculo oris sui; quia meliora sunt vbera tua vino,&c. vsque ad:
Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

COMMENTARIVS.

Littera. 30.
Tropologia. 41.
Mixta interpretatio, quæ est de B.Virgine. 44.
Anagogia. 53.
Sect.2. verf.8.9.10. & 11.
Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres, &c. vsque ad:
Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.
Littera. 55.
Tropologia. 61.
Mixta interpretatio, de B. Virgine Deipara. 64.
Anagoge. 69.
Sect.3. verf. 12.13. & 14.
Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.
Littera. 70.
Tropologia. 75.
De Deipara Virgine, interpretatio mixta. 75.
Anagoge. 78.
Sect.4. verf. 15.
Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum.
Littera. 79.
Tropologia. 80.
Mixta interpretatio, seu de Deipara Maria. 81.
Anagoge. 82.
Sect.5. verf.16. & 17.
Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus. tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.
Littera. 83.
Tropologia. 86.
Mixta interpretatio, de Deipara Virgine. 87.
Anagoge. 89.

Cap.2. Sect.1. verf.1. & 2.
Ego flos campi, & lilium conuallium. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias.
Littera. 90.
Tropologia. 92.
Mixta interpretatio de Deipara. 93.
Anagoge. 94.
Sect.2. verf.3.4.5.& 6.
Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem. Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo. Laua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.
Littera. 94.
Tropologia. 99.
Mixta interpretatio de Deipara. 101.
Anagoge. 104.

Sect.3. vers. 7.

Adiuro vos filiæ Hierusalem, per capreas ceruosque camporum, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam quoadusque ipsa velit.

Littera. 105.

Tropologia. 106.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 107.

Anagoge. 108.

Sect.4. vers. 8. & 9.

Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque ceruorum. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.

Littera. 109.

Tropologia. 112.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 112.

Anagoge. 115.

Vers. 10.

En dilectus meus loquitur mihi: surge propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni.

Littera. 115.

Tropologia. 117.

Mixta interpretatio seu de Deipara. 118.

Anagoge. 119.

Vers. 11. 12. 13. & 14.

Iam enim hiems transiit, imber abiit & recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis aduenit. Vox turturis audita est in terra nostra: ficus protulit grossos suos: vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

Littera. 120.

Tropologia. 125.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 128.

Anagoge. 131.

Vers. 15.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.

Littera. 133.

Tropologia. 135.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 136.

Anagoge. 138.

Vers. 16. & 17.

Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur inter lilia: donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Reuertere: similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque ceruorum, super montes Bether.

Littera. 138.

Tropologia. 140.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 141.

Anagoge. 142.

Cap.3. Sect.1. vers.1.

In lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni.

Littera. 143.

Tropologia. 144.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 145.

Anagogia. 146.

Vers. 2. 3. & 4.

Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem: Num quem diligit anima mea, vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea: tenui eum: nec dimittam, donec introducam in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

Littera. 147.

Tropologia. 148.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 149.

Anagoge. 152.

Sect.2. vers.5.

Adiuro vos filiæ Hierusalem, per capreas ceruosque camporum, ne suscitetis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.

Littera. 153.

Tropologia. 154.

Mixta interpretatio, seu de B. Virgine. 154.

Anagoge. 155.

Sect.3. vers.6.

Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?

Littera. 155.

Tropologia. 156.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 157.

Anagoge. 159.

Sect.4. vers.7. & 8.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël: Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: vniuscuiusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos.

Littera. 160.

Tropologia. 168.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 164.
Anagoge. 166.
Vers. 9. & 10.
Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani; Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum: media charitate constrauit propter filias Hierusalem.
Littera. 166.
Tropologia. 168.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 169.
Anagoge. 171.
Vers. 11.
Egredimini & videte filia Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illũ mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.
Littera. 172.
Tropologia. 173.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 173.
Anagoge. 174.

Cap. 4. Sect. 1. vers. 1.
Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es? oculi tui columbarum, absq; eo quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.
Littera. 175.
Tropologia. 177.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 178.
Anagoge. 179.
Vers. 2.
Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.
Littera. 180.
Tropologia. 182.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 182.
Anagoge. 183.
Vers. 3.
Sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita gena tua, absq; eo quod intrinsecus latet.
Littera. 184.
Tropologia. 187.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 187.
Anagoge. 188.
Vers. 4.
Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.
Littera. 189.
Tropologia. 191.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 191.
Anagoge. 193.
Vers. 5. & 6.
Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.
Littera. 193.
Tropologia. 195.
Mixta interpretatio, seu de Deipara Virgine. 196.
Anagoge. 198.
Vers. 7.
Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.
Littera. 198.
Tropologia. 199.
Mixta interpretatio, siue de B. Virgine Deipara. 199.
Anagoge. 199.
Vers. 8.
Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.
Littera. 200.
Tropologia. 202.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 203.
Anagoge. 204.
Vers. 9.
Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa: vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.
Littera. 204.
Tropologia. 205.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 206.
Anagoge. 207.
Vers. 10.
Quàm pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa? pulchriora sunt vbera tua vino, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.
Littera. 207.
Tropologia. 208.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 209.
Anagoge. 210.
Vers. 11.
Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua: & odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.
Littera. 210.
Tropologia. 211.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 212.
Ana-

Anagoge. 213.
Verſ. 12.
Hortus concluſus, ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.
Littera. 213.
Tropologia. 214.
Mixta interpretatio, ſeu de B. Virgine. 215.
Anagoge. 217.
Verſ. 13. & 14.
Emiſſiones tua paradiſus malorum punicorum, cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum, cum vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloë cum omnibus primis vnguentis.
Littera. 217.
Tropologia. 221.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 221.
Anagoge. 222.
Verſ. 15.
Fons hortorum: puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.
Littera. 222.
Tropologia. 224.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 224.
Anagogia. 226.
Verſ. 16.
Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.
Littera. 226.
Tropologia. 228.
Mixta interpretatio ſeu de Deipara. 229.
Anagoge. 231.

Cap. 5. Sect. 1. verſ. 1. memb. 1.
Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum.
Littera. 231.
Tropologia. 232.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 233.
Anagoge. 233.
Sect. 2. verſ. 1. membr. 2.
Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi fauum meum cum melle meo: bibi vinum meum cum lacte meo: Comedite amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.
Littera. 234.
Tropologia. 235.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 236.
Anagoge. 239.
Sect. 3. verſ. 2.
Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni guttis noctium.
Littera. 239.
Tropologia. 241.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 243.
Anagoge. 245.
Verſ. 3.
Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?
Littera. 245.
Tropologia. 246.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 247.
Anagoge. 248.
Verſ. 4.
Dilectus meus miſit manum ſuam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum eius.
Littera. 248.
Tropologia. 250.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 250.
Anagoge. 251.
Verſ. 5.
Surrexi, vt aperirem dilecto meo: manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima.
Littera. 252.
Tropologia. 253.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 254.
Verſ. 6.
Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo: at ille declinauerat, atque tranſierat. Anima mea liquefacta eſt, vt locutus eſt: quæſiui & non inueni illum: vocaui, & non reſpondit mihi.
Littera. 255.
Tropologia. 256.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 258.
Verſ. 7.
Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me: tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.
Littera. 260.
Tropologia. 261.
Mixta interpretatio, ſeu de Deipara. 261.
Verſ. 8.
Adiuro vos filiæ Hieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo.
Littera. 262.
Tropologia. 263.

Mixta interpretatio, seu de B. Virgine. 264.
Sect. 4. vers. 9.
Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?
Littera. 265.
Tropologia. 266.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 266.
Sect. 5. vers. 10.
Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.
Littera. 267.
Tropologia. 270.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 271.
Vers. 11.
Caput eius aurum optimum: coma eius sicut elatæ palmarum, nigra quasi coruus.
Littera. 271.
Tropologia. 275.
Mixta interpretatio seu de Deipara. 277.
Anagoge. 277.
Vers. 12.
Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum, quæ lacte sunt lota, & resident iuxta fluenta plenissima.
Littera. 278.
Tropologia. 281.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 281.
Anagoge. 281.
Vers. 13.
Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentariis. Labia illius lilia distillantia myrrham primam.
Littera. 281.
Tropologia. 283.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 285.
Anagoge. 285.
Vers. 14.
Manus eius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter eius eburneus, distinctus Sapphiris.
Littera. 285.
Tropologia. 288.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 290.
Anagoge. 290.
Vers. 15.
Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. species eius vt Libani, electus vt cedri.
Littera. 291.
Tropologia. 292.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 294.
Anagoge. 294.
Vers. 16.
Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis: talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, filiæ Hierusalem.
Littera. 295.
Tropologia. 297.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 297.
Anagoge. 298.
Sect. 6. Vers. 17.
Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum? quo declinauit dilectus tuus? & quæremus eum tecum.
Littera. 298.
Tropologia. 300.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 300.

Cap. 6. Sect. 1. vers. 1.
Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.
Littera. 302.
Tropologia. 303.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 303.
Anagoge. 304.
Vers. 2.
Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pascitur inter millia.
Littera. 305.
Tropologia. 306.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 307.
Anagoge. 308.
Sect. 2. vers. 3.
Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Hierusalem: terribilis vt castrorum acies ordinata.
Littera. 308.
Tropologia. 310.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 311.
Anagoge. 313.
Vers. 4.
Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ apparuerunt de Galaad.
Littera. 314. & 316.
Tropologia. 315. & 316.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 315. & 317
Anagogia. 316. & 318.
Vers. 5.
Dentes tui sicut grex ouium, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.
Littera. 318.
Tropologia. 319.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 319.

Anagoge. 320.
Vers. 6.
Sicut cortex mali punici, sic gena tua absq; occultis tuis.
Littera. 320.
Tropologia. 320.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 322.
Anagoge. 322.
Vers. 7. & 8.
Sexaginta sunt reginæ; & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matris suæ, electa genitricis suæ. Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ, & laudauerunt eam.
Littera. 323.
Tropologia. 325.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 326.
Anagoge. 330.
Sect. 3. Vers. 9.
Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?
Littera. 330.
Tropologia. 332.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 333.
Anagoge. 334.
Sect. 4. vers. 10.
Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium, & inspicerem, si floruisset vinea, & germinassent mala punica.
Littera. 335.
Tropologia. 336.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 338.
Anagoge. 339.
Sect. 5. vers. 11.
Nesciui: anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.
Littera. 339.
Tropologia. 341.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 342.
Anagoge. 342.
Sect. 6. vers. 12.
Reuertere, Reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.
Littera. 343.
Tropologia. 345.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 345.
Anagoge. 346.

Cap. 7. Sect. 1. vers. 1. membr. 1.
Littera. 347.
Tropologia. 349.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 349.
Anagoge. 350.
Sect. 2. vers. 1. membr. 2.
Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis?
Littera. 350.
Tropologia. 351.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 352.
Anagoge. 353.
Vers. 1. memb. 3.
Iunctura femorum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.
Littera. 354.
Tropologia. 354.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 355.
Anagoge. 356.
Vers. 2.
Vmbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus liliis.
Littera. 357.
Tropologia. 358.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 359.
Anagoge. 362.
Sect. 3. vers. 3. & 4. membr. 1.
Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreæ. Collum tuum, sicut turris eburnea.
Littera. 362.
Tropologia. 364.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 364.
Anagoge. 366.
Sect. 4. vers. 4. memb. 2.
Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.
Littera. 366.
Tropologia. 368.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 369.
Anagoge. 370.
Vers. 4. memb. 3.
Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.
Littera. 371.
Tropologia. 373.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 373.
Vers. 5.
Caput tuum vt Carmelus: & coma capitis tui, sicut purpura regis vincta canalibus.
Littera. 374.
Tropologia. 376.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 377.
Vers. 6.
Quàm pulchra es, & quàm decora charissima in deliciis?

Littera.

Littera.378.
Tropologia.379.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 379.
Anagoge. 380.
Sect.5. Vers. 7.
Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua botris.
Littera. 380.
Tropologia. 382.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 383.
Anagoge. 384.
Vers. 8.
Dixi: Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt vbera tua, sicut botri vineæ; & odor oris tui, sicut malorum.
Littera. 384.
Tropologia. 385.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 386.
Anagoge. 389.
Sect.6. vers.9.
Guttur tuum sicut vinum optimum; dignum dilecto meo ad potandum, labiisq; & dentibus illius ad ruminandum.
Littera. 389.
Tropologia. 390.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 391.
Anagoge. 392.
Sect.7. vers. 10.
Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius.
Littera. 392.
Tropologia. 393.
Mixta interpretatio seu de Deipara. 393.
Anagogia. 394.
Vers. 11.
Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.
Littera. 394.
Tropologia. 395.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 395.
Anagoge. 396.
Sect.8. vers. 12.
Manè surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi vbera mea.
Littera. 396.
Tropologia. 398.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 399.
Anagoge. 400.
Vers. 13.
Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.
Littera. 400.
Tropologia. 402.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 404.
Anagoge. 406.

Cap.8. Sect.1. vers.1.
Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat?
Littera. 407.
Tropologia. 409.
Mixta interpretatio seu de Deipara. 410.
Anagoge. 411.
Vers. 2.
Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.
Littera. 412.
Tropologia. 414.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 414.
Anagoge. 415.
Vers.3.
Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.
Littera. 415.
Tropologia. 416.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 416.
Anagoge. 417.
Sect.2. Vers.4.
Adiuro vos filiæ Hierusalem, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.
Littera. 417.
Tropologia. 417.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 418.
Anagoge. 418.
Sect.3. vers. 5. memb.1.
Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?
Littera. 419.
Tropologia. 420.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 420.
Anagoge. 422.
Sect.4. vers.5. memb.2.
Sub arbore malo suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.
Littera. 422.
Tropologia. 424.
Mixta interpretatio, seu de Deipara. 424.
Anagoge. 425.
Vers. 6.
Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum: quia fortis est

tis est vt mors, dilectio, dura sicut infernus æmulatio, lampades eius lampades ignis atque flammarum.

Littera. 425.

Tropologia. 427.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 429.

Anagoge. 432.

Vers. 7.

Aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem, nec flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

Littera. 432.

Tropologia. 433.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 435.

Anagoge. 436.

Sect. 5. vers. 8.

Soror nostra parua, & vbera non habet: quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est?

Littera. 436.

Tropologia. 437.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 438.

Anagoge. 439.

Sect. 6. vers. 9.

Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

Littera. 440.

Tropologia. 440.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 442.

Anagoge. 443.

Sect. 7. vers. 10.

Ego murus: & vbera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.

Littera. 443.

Tropologia. 444.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 445.

Anagoge. 446.

Sect. 8. vers. 11. & 12.

Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos: tradidit eam custodibus: vir affert pro fructu eius mille argenteos. Vinea mea corã me est. Mille tui pacifici, & ducenti his qui custodiunt fructus eius.

Littera. 447.

Tropologia. 449.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 450.

Anagoge. 452.

Sect. 9. Vers. 13.

Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.

Littera. 452.

Tropologia. 453.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 454.

Anagoge. 456.

Sect. 10. vers. vlt.

Fuge dilecte mi, & assimilare capreæ, hinnuloq; ceruorum super montes aromatum.

Littera. 456.

Tropologia. 457.

Mixta interpretatio, seu de Deipara. 458.

Anagoge. 459.

INDEX LOCORVM S. SCRIPTVRAE, QVI IN HOC COMMENTARIO VEL EXPLICANTVR, VEL ACCOMMODANTVR.

NOT. Si quæ sententiæ hic allatæ, in Editione vulgata non reperiantur: meminerit Lector, secundùm eam interpretationem fuisse allatas, qua vsi sunt Patres, quorum ibi verba citantur.

EX VETERI TESTAMENTO.

Gen.1.v.26.
Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.435.
Gen.2.v.9.
Lignum vitæ in medio paradisi.215.
Gen.2.v.23.
Hoc nunc os ex ossibus meis.35.
Gen.6.v.2.
Fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.225.
Gen 6.v.10.
Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.225.
Gen.9.v.13.
Ponam arcum meum in nubibus cœli.380.
Gen.17.v.18.
Vtinam Ismael viuat coram te.410.
Gen.22.v.13.
Vidit Abraham post se arietem inter vepres hærentem cornibus.93.
Gen.27.v.27.
Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.91.
Gen.28.v.11.
Iacob vidit in somnis scalam.244.
Gen.32.v.2.
Castra Dei sunt hæc.313.348.
Gen 49.v.9.
Ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo.77.225.
Gen.49.v.26.
Desiderium collium æternorum.145.
Exod 3.v.5.
Solue calceamentū pedum tuorū.247.352.353.
Exod.14.v.25.
Fugiamus Israëlē. Dominus enim pugnat pro eis.67.
Exod.24.v.10.
Quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cùm serenum est.128.286.290.
Exod.26.v.1.
Cortinæ ex cocco bis tincto.168.
Leuit.11.v.4.
Animal quod nō ruminat, immundū habetur. 390.
Leuit.21.v.18.
Si paruo, vel grandi, vel torto naso.372.
Num.11.v.29.
Quis tribuat, vt omnis populus prophetet?407
Deut.6.v.3.
Dabo vobis terram lacte & melle manantē.211.
Iosu.15.v.19.
Irriguum superius, & irriguum inferius.370.
Iudic.9.v.15.
Exibit ignis, & deuorabit cedros Libani.294.
Iudic.11.v.38.
Virginitatem suam per duos menses fleuit in montibus.158.
Iudic.16.v.13.
Septem crines Samsonis.207.
1.Reg.9.v.2.
Saul electus & bonus.291.
1.Reg.16.v.12.
Erat rufus, & pulcher aspectu, facieq; decora. 269.
2.Reg.7.v.14.& 15.
Arguam in virga hominum peccata eius: misericordiam autē meam non auferam ab eo.10.
2.Reg.7.v.15.
Quem amoui à facie mea.4.
2.Regum.7.& 14.
Arguam in virga hominum peccata eius: misericordiam autem meam non auferam ab eo. 4.10.
3.Reg.2.v.19.
Surrexit Rex in occursum eius, positusque est thronus matri Regis.418.
3.Reg.11.v.11.
Disrumpens disrumpam regnum tuum.10.
3.Reg.11.v.26.
Dormiuitq; Salomon cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid patris sui.6.
3.Reg.11.v.43.
Dormiuitq; Salomon cum patribus suis.6.
3.Reg.16.v.34.
In primogenito suo fundauit.56.
4.Reg.6.v.16.
Vidit montem plenum equorum & curruum igneorum.313.
4.Reg.21.v.18.
Dormiuitq; Manasses cum patribus suis.6.
1.Paral.24.v.4.
In capitibus virorum.56.
Esther 14.v.3.
Domine mi, qui rex noster es solus, adiuua me solitariam.158.

Iob.3.v.10.
Non conclusit ostia ventris, qui portauit me. 216.
Iob.3.v.26.
Cucurrit aduersus Dominum extento collo. 68.
Iob.4.v.18.
Qui habitant domos luteas. 434.
Iob.6.v.8.
Et quis det, vt veniat petitio mea? 407.
Iob.9.v.30.
Si lotus fuero quasi aquis niuis. 278.
Iob.32.v.19.
Venter meus quasi mustū absq; spiraculo. 249.
Psal.1.v.1.
Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum. 268.
Psal.1.v.3.
Lignum plantatum iuxta riuos aquarum. 96. 103.104.
Psal.5.v.4.
Manè astabo tibi. 142.
Psal.10.v.2.
Parauerunt sagittas suas in pharetra. 136.
Psal.11.v.7.
Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. 167.442.
Psal.11.v.vlt.
Delectationes in dextera tua vsq; in finem. 99.
Psal.16.v.9.
Sub vmbra alarum tuarum protege me. 96.
Psal.17.v.12.
Tenebrosa aqua in nubibus aëris. 144.275.
Psal.17.v.30.
In Deo meo transgrediar murum. 111.
Psal.20.v.4.
Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. 275.
Psal.21.v.2.
Longè à salute mea verba delictorum meorum 65.
Psal.22.v.5.
Calix meus inebrians quàm præclarus est? 413.
Psal.22.v.7.
Parauit in conspectu meo mensam. 73.
Psal.22.v.8.
Impinguasti in oleo caput meum. 70.
Psal.28.v.4.
Vox Domini in virtute. 117.
Psal.28.v.5.& 6.
Conteret Dominus cedros Libani, & comminuet quasi vitulum. 168.294.
Psal.31.v.10.
Conturbatus est in ira venter meus. 249.
Psal.33.v.8.
Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. 190.
Psal.35.v.9.
Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. 104.
Psal.36.v.27.
Declina à malo, & fac bonum. 102.304.433.
Psal.39.v.3.
Et statuit supra petram pedes meos. 247.
Psal.43.v.26.
Conglutinatus est in terra venter meus. 249.
Psal.44.v.3.
Diffusa est gratia in labiis tuis. 46.282.
Psal.44.v.5.
Propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. 310.
Psal.44.v.7.
Virga æquitatis, virga regni tui. 66.
Psal.44.v.8.
Vnxit te Deus, Deus tuus. 36.
Psal.44.v.11.
Audi filia, & vide. 351.
Psal.47.v.8.
In spiritu vehementi conteres naues Tharsis. 288.
Psal.50.v.14.
Spiritu principali confirma me. 351.
Psal.56.v.5.
Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ. 183.
Psal.58.v.10.
Fortitudinem meam ad te custodiam. 312.421.
Psal.58.v.15.
Conuertentur ad vesperam. 396.
Psal.59.v.5.
Potasti nos vino compunctionis. 49.
Psal.60.v.5.
In velamento alarum tuarum sperabo. 288.
Psal.62.v.8.
In velamento alarum tuarū proteges me. 288.
Psal.62.v.11.
Partes vulpium erunt. 134.
Psal.63.v.8.
Accedet homo ad cor altū, & exaltabitur Deus. 315.
Psal.64.v.14.
Et conualles abundabunt frumento. 359.
Psal.67.v.14.
Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ eius deargentatæ. 107.
Psal.67.v.14.
Pennæ columbæ deargentatæ. 107.278.
Psal.67.v.14.
Columbæ pennæ deargentatæ, & posteriora dorsi in pallore auri. 68.
Psal.68.v.33.
Quærite Deum, & viuet anima vestra. 300.
Psal.73.v.12.
Operatus est salutem in medio terræ. 152.186. 357.
Psal.73.v.17.
AEstatem & ver tu condidisti. 121.
Psal.74.v.4.
Ego confirmaui columnas eius. 292.
Psal.80.v.17.
Cibauit eos ex adipe frumenti. 359.
Psal.81.v.6.
Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. 171.
Psal.83.v.12.
Melior est vna dies in atriis tuis super millia. 142.198.
Psal.84.v.9.
Audiam quid loquatur in me Dominus. 438.
Psal.84.v.11.
Iustitia & pax osculatæ sunt. 45.
Psal.91.v.13.
Iustus vt palma florebit. 167.382.

Psal.91.v.13.
Sicut cedrus Libani multiplicabũtur. 167.294.
Psal.92.v.1.
Indutus est fortitudinem,& præcinxit se.247.
Psal.103.v.20.
Facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ terræ.99.
Psal.104.v.3.
Quærite Dominum,& confirmamini. 300.
Psal.105.v.23.
Si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.365.
Psalm.109.v.1.
Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedũ tuorũ.151. *Psal.109.v.2.*
Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. 91. *Psal.109.v.3.*
Ex vtero ante Luciferum genui te.36.
Psal.118.v.94.
Tuus sum ego, saluum me fac.307.
Psal.119.v.5.
Habitaui cum habitantibus Cedar.34.
Psal.120.v.1.
Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.459.
Psal.120.v.6.
Per diẽ sol non vret te, neq; luna per noctẽ.102.
Psal.121.v.6.
Abundantia diligentibus te. 49.
Psal.124.v.2.
Montes in circuitu eius,& Dominus in circuitu populi sui.214.
Psal.125.v.4.
Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro. 229.
Psal.130.v.2.
Sicut ablactatum super matre sua, ita retributio in anima mea.46.
Psal.131.v.14.
Hæc requies mea in sæculum seculi.73.
Psal.136.v.2.
Super flumina Babylonis. 280.
Psal.136.v.9.
Beatus qui tenebit & allidet paruulos ad petram.136. *Psal.137.v.2.*
In conspectu Angelorum psallam tibi.454.
Psal.139.v.8.
Domine virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli. 99.
Psal.146.v.1.
Deo nostro sit iocunda decoraq; laudatio. 391.
Psal.149.v.6.
Exultationes Dei in gutture eorum.103.391.
Prouerb.1.v.9.
Coronam gratiarum accipies vertice tuo, & numellam auream circa collum tuum.63.
Prouerb.3.v.17.
Longitudo dierum in dextra eius, & in sinistra illius diuitiæ & gloria.99.
Prouerb.4.v.8.
Honora eam,& amplectetur te.352.
Prouerb.5.v.16.
Deriuentur fontes tui foras,& in plateis aquas diuide.214. *Prouerb.5.v.18.*
Cerua charissima & gratissimus hinnulus, vbera eius inebrient te in omni tempore.165.
Prou.5.v.19.
Vbera eius inebrient te omni tempore. 31. 387.
Prou.7.v.18.
Inebriari vberibus. 31.
Prouerb.16.v.21.
Qui dulcis est eloquio, maiora percipiet. 187.
Prou.20.v.27.
Inuestigat omnia secreta ventris. 249.
Prou.21.v.vlt.
Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit. 59.
Prou.23.v.5.
Ne erigas oculos tuos ad opes, quas habere nõ poteris. 315.
Prou.24.v.32.
Nouissimè ego egi pœnitentiam. 5. 11.
Prou.27.v.6.
Optabilia sunt amici vulnera, hostis autem oscula mala sunt.263.
Prou.30.v.2.
Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum.5.
Prou.30.v.15.
Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes: affer, affer. 373. *Prouerb.31.v.6.*
Da siceram mœrentibus, ô Lamuel, & vinum his qui amaro sunt animo.238.
Eccles.2.v.6.
Extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem siluas lignorum germinantium.195.367.
Eccles.3.v.7.
Tempus loquendi,& tempus tacendi.116.188.
Eccles.9.v.8.
Sint omni tempore vestimenta tua candida. 199. *Eccles.12.v.3.*
Quando mouebuntur custodes domus, & nutabunt viri fortissimi.354.
Eccles.7.v.29.
Virum de mille vnum reperi.270.
Eccles.21.v.2.
Tanquam à facie serpentis fuge peccatũ. 457.
Eccles.24.v.11.
In omnibus requiem quæsiui.244.
Eccles.24.v.17.
Sicut cypressus in monte Sion. 85.
Eccles.24.v.20.
Sicut Libanus non incisus, vaporans habitationem suam.230.
Eccles.24.v.34.
Ego quasi fluuius dorix,& quasi aquæductus exiui de paradiso.216.224.
Eccles.28.v.25.
Mors illius, mors nequissima,& vtilis potius infernus quàm illa.426.
Eccles.36.v.24.
Species mulieris exhilarat faciem viri sui. 206.

Eccles.40.v.1.
Graue iugum super filios Adæ.284.416.
Eccles.43.v.9.
Vas castrorum in excelsis.349.
Eccles.43.v.12.
Vide arcum, & benedic qui fecit illum.380.
Isa.2.v.2.
Mons Domini in vertice montium.145.201.
Isa.2.v.10.
Ingredere in petram, vt ibi abscondaris à facie timoris Domini.130.
Isa.3.v.16.
Pro eo quod ambulauerunt extento collo.192.
Isa.4.v.2.
Et fructus terræ sublimis.128.
Isa.4.v.6.
Omnis caro fœnum.140.
Isa.5.v.2.
Vinea facta est dilecto meo.129.399.
Isa.5.v.14.
Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum.426.
Isa.8.v.2.
Auferet fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ.372.
Isa.8.v.3.
Accessi ad prophetissam, & concepit, & peperit filium.360.372.
Isa.10.v.27.
Computrescet iugum à facie olei.46.
Isa.10.v.34.
Libanus cum sublimibus suis corruet.294.
Isa.14.v.13.
Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis.229.
Isa.16.v.11.
Venter meus ad Moab, quasi cithara sonabit. 239.
Isa.18.v.4.
Sicut meridiana lux clara est, & sicut nubes roris in die messis.267.
Isa.32.v.8.
Princeps ea quæ digna sunt Principe cogitabit. 352.
Isa.32.v.17.
Cultus iustitiæ silentium.187.
Isa.35.v.2.
Gloria Libani dabitur eis.202.294.
Isa.38.v.15.
Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.220.438.
Isa.46.v.4.
Qui portamini à meo vtero, qui gestamini à mea vulua.46.
Isa.47.v.2.
Transgredere flumina.352.
Isa.49.v.2.
Posuit me quasi sagittam electam.101.
Isa.51.v.17.
Eleuare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius.270.
Isa.52.v.7.
Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem?351.
Isa.54.v.2.
Dilata funiculos tuos, & caulas tuas fige.395.
Isa.54.v.2.
Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende.34.
Isa.55.v.6.
Quærite in inueniendo.56.
Isa.60.v.16.
Et mammilla Regum lactaberis.36.
Isa.61.v.10.
Induit me Dominus vestimento salutis, & indumento lætitiæ.211.
Isa.62.v.6.
Super muros tuos Ierusalem constitui custodes.149.
Isa.63.v.1.
Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?269.
Isa.63.v.2.
Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimentum tuum sicut calcantium in torculari?268.
Isa.65.v.20.
Puer centum annorum morietur.327.459.
Ierem.1.v.14.
Ab Aquilone pandetur omne malum.229.
Ierem.2.v.7.
Induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius.375.
Ierem.9.v.21.
Ascendit mors per fenestras vestras.115.
Ierem.22.v.22.
Omnes pastores tuos pascet ventus.33.
Ierem.23.v.24.
Cœlum & terram ego impleo.299.
Ierem.24.v.2.
Ficus bonæ valde, & ficus malæ nimis, quæ comedi non poterant, eò quod essent malæ. 126.
Thren.3.v.25.
Bonus es Domine sperantibus in te, animæ quærenti te.459.
Thren.3.v.48.
Diuisiones aquarum deduxit oculus meus. 279.
Thren.4.v.20.
In vmbra tua viuemus in gentibus.96.
Ezech.1.v.10.
Facies hominis, & facies vituli, & facies leonis, & facies aquilæ.225.
Ezech.1.v.15.
Similitudo quatuor animalium, & rota in medio rotæ.341.
Ezech.1.v.18.
In circuitu & intus plena oculis.207.369.
Ezech.15.v.14.
Perfecta eras in decore meo.85.
Ezech.16.v.4.
Non est præcisus vmbilicus tuus, & aqua non es lota.357.359.

Ezechiel.16.v.12.
Dedi armillas in manibus tuis,& torquem circa collum tuum.60.
Ezech.16.v.25.
Et diuisisti pedes tuos omni transeunti.356.
Ezech. 23.v. 17.
Cubile mammarum.31.
Ezech.31.v.8.
Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei.293.
Daniel.5.v.2.
In gustu vini.56.
Daniel.7.v.9.
Vestimenta eius candida sicut nix,capilli albi sicut lana munda.91.269.
Daniel.7.v.14.
Antiquus dierum dedit filio hominis potestatem,& honorem,& regnum.274.
Daniel.10.v.6.
Et species eius,quasi species Tharsis.288.
Ose.2.v.2.
Auferat fornicationes suas à facie sua, adulteria de medio vberum suorum.31.
Ose.2.v.2.
De medio vberum.71.
Ose.2.v.14.
Ego lactabo eam.36.
Ose.6.v.2.
Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipse cœpit,& saluabit nos.346.
Ose.6.v.3.
Sicut Auroram,paratum inueniemus eum.335.
Ose.9.v.10.
Prima poma ficulneæ.126.
Ose.14.v.8.
Conuertentur sedentes in vmbra eius.96.
Ioel.2.v.28.
Senes vestri somnia somniabunt,& iuuenes vestri visiones videbunt.244.
Ionæ 1.v.3.
Ionas fugit in Tharsis.288.
Michea 1.v.16.
Tondere super filios deliciarum.378.
Michea 6.v.6.
Quid dignum offeram Domino?curuem genu Deo excelso.321.
Abacuc.3.v.7.
Turbabuntur pelles terræ Madian.34.
Abacuc.3.v.8.
Misisti equos tuos in mare, turbantes aquas multas.341.
Abac.3.v.8.
Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.59.
Abac.3.v.15.
Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarũ multarum.
Abac.3.v.16.
Audiui, & conturbatus est venter meus.249.
Aggai 2.v.4.
Ponam te quasi signaculum, quia te elegi.426.
Zachar.3.v.9.
Septem oculi in vno lapide.81.
Zachar.4.v.7.
Quis tu mons magne coram Zorobabel, in planum.113.
Zachar.9.v.11.
Emisisti vinctos tuos de lacu.65.
Zachar.10.v.3.
Posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello.59.

EX NOVO TESTAMENTO.

Matth.5.v.8.
Beati mundo corde.31.174.
Matth.5.v.14.
Ciuitas supra montem posita.309.
Matth.6.v.22.
Lucerna corporis tui est oculus tuus.31.
Matth.6.v.22.
Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.79.
Matth.6.v.28.
Non laborant,neque nent.284.
Matth.6.v.30.
Considerate lilia agri.141.
Matth.9.v.5.
Tolle grabatum tuum & ambula.117.
Matth.10.v.10.
Neque duas tunicas.247.
Matth.10.v.17.
Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.179.
Matth.11.v.29.
Discite à me,quia mitis sum, & humilis corde. 192.372.
Matth.13.v.12.
Omni habenti dabitur, & abundabit.379.
Matth.13.v.52.
Qui profert de thesauro suo noua & vetera. 401.404.
Matth.15.v.19.
De corde exeunt cogitationes.31.
Matth.16.v.18.
Portæ inferi non præualebunt aduersus eam. 426.
Matth.16.v.24.
Tollat crucem suam & sequatur me.38.
Matth.23.v.12.
Omnis qui se exaltauerit humiliabitur, & qui se humiliauerit exaltabitur.192.
Matt.25.v.1.
Exierunt obuiam sponso & sponsæ.19.
Marc.1.v.7.
Non sum dignus soluere corrigiam calceamẽti eius.352.
Marc.7.v.37.
Bene omnia fecit.287.

Luc.1.v.28.
Aue gratia plena, Dominus tecũ.212.230.244.
Luc.1.v.31.
Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius.174.258.
Luc.1.v.34.
Quoniam virum non cognoſco. 129.212.230.
Luc.1.v.35.
Virtus altiſsimi obumbrabit tibi.102.230.
Luc.1.v.38.
Ecce Ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum.212.410.455.
Luc.1.v.42.
Benedictus fructus ventris tui.216.361.
Luc.1.v.45.
Beata quæ credidiſti.64.
Luc.1.v.48.
Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. 64. 330.
Luc.1.v.48.
Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.391.
Luc.1.v.49.
Fecit mihi magna qui potens eſt.141.244.
Luc.2.v.35.
Tuam ipſius animam gladius pertranſibit.107. 170.378.
Luc.6.v.36.
Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt. 290.
Luc.10.v.40.
Martha ſatagebat circa frequens miniſterium. 417.
Luc.10. v. vlt.
Maria optimam partem elegit. 244.
Luc.11.v.27.
Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. 64.197.209.295.
Luc.12.v.32.
Noli timere puſillus grex. 65.318.
Luc.13.v.24.
Contendite intrare per anguſtam portam.130.
Luc.16.v.8.
Filij huius ſæculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua. 137.279.312.
Luc.16.v.26.
Inter nos & vos magnum chaos firmatum eſt. 431.
Luc.17.v.34.
Duo in agro, duo in lecto, duo in molendino. 309.
Luc.19.v.12.
Homo nobilis abiit in regionem longinquam accipere ſibi regnum, & reuerti.300.
Luc.21.v.30.
Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt iam ex ſe fructum.126.
Luc 22.v.28.
Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis.274.
Ioan.1.v.1.
In principio erat verbum. 75. 178.
Ioan.1.v.12.
Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.171.
Ioan.2.v.3.
Vinum non habent.439.
Ioan.2. v.4.
Quid mihi & tibi mulier? 101. 394.
Ioan.3.v.29.
Qui habet ſponſam, ſponſus eſt.19.
Ioan.4. v.35.
Iam regiones albæ ſunt ad meſſem.122.
Ioan.6.v.44.
Nemo venit ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum. 38.
Ioan.7.v.38.
Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.223.360.378.
Ioan.9.v.6.
Expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo. 287.
Ioan.10.v.7.& 9.
Ego ſum oſtium.367.442.
Ioan.10.v.9.
Ingredietur & egredietur, & paſcua inueniet. 173.174.256.
Ioan.12.v.32.
Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me.38.386.
Ioan.15.v.5.
Ego ſum vitis, & vos palmites.125.337.
Ioan.16.v.15.
Vado ad eum qui miſit me.455.
Ioan.17.v.22.
Gloriam quam dediſti mihi, dedi eis.326.
Ioan.19. v.25.
Stabat iuxta crucem Ieſu mater eius.383.
Ioan.21.v.15.
Paſce oues meas. 65.
Act.10.v.38.
Quomodo vnxit eum Deus Spiritu ſancto & virtute. 36.
Rom.8.v.9.
Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu. 183.
Rom.8.v.35.
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? 140. 434.
Rom.11.v.25.
Cæcitas venit in Iſraël ex parte.21.
Rom.13.v.12.
Nox præceſsit, dies appropinquauit. 335.
1.Cor.3.v.2.
Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, non eſcam.211.276.438.
1.Cor.6.v.17.
Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. 47. 257.326.

1.Cor.9.v.24.
Sic currite,vt comprehendatis. 154.293.
1.Cor.10.v.4.
Petra erat Christus.124.
1.Cor.11.v.15.
Gloria mulieris coma.317.
1.Cor.13.v.4.
Charitas non æmulatur. 430.
1.Cor.14. v.38.
Qui ignorat,ignorabitur.266.
1.Cor.15.v.36.
Insipiens,tu quod seminas,non viuificatur, nisi prius moriatur.253.
2.Cor.2.v.15.
Christi bonus odor sumus. 385.
2.Cor.3.v.3.
Non in tabulis lapideis,sed tabulis cordis carnalibus.289.
2.Cor.3.v.6.
Littera occidit. 226.
2.Cor.5.v.14.
Christus pro omnibus mortuus. 130.
2.Cor.5. v. 18.
Posuit in nobis verbum reconciliationis. 283.
2.Cor.10.v.4.& 5.
In captiuitatem redigentes omnem intellectũ in obsequium Christi.137.
2.Cor.11.v.2.
AEmulor vos Dei æmulatione.430.
Gal.4.v.12.
Estote sicut ego,quia ego sicut vos. 365.
Gal. 4.v.17.
AEmulantur vos non bene.430.
Gal.4.v.19.
Filioli,quos iterum parturio.36.
Gal.4.v.26.
Quæ autem sursùm est Hierusalem , libera est. 310.353.
Ephes.4 v.22.
Exuite veterem hominem.246.
Ephes.5 v.27.
Qui exhibuit sibi Ecclesiam, sine macula & ruga.198.377.
Ephes.5.v.32.
Erunt duo in carne vna.35.
Ephes.6.v.14.
Calceati in præparationem Euangelij pacis. 351.
Philip.1.v.21.
Mihi vita Christus.306.
Philip.1.v.21.
Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. 170.
Coloss.3.v.3.
Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. 336.427.
Heb.1. v.14.
Omnes sunt administratorij spiritus.131.150.
Heb.2.v.16.
Nunquam Angelos apprehendit,sed semen Abrahæ apprehendit. 360.
Heb.12.v.1.
Per patientiam curremus propositum nobis certamen. 48.
Heb.13. v.14.
Non habemus hîc ciuitatem permanentem. 444.
1.Petri.2.v.6.
Lapidem angularem,preciosum,electum.111.
2.Pet.1. v.19.
Donec illucescat dies,& Lucifer oriatur in cordibus vestris.142.
1.Ioan.2. v.19.
Ex nobis prodierunt,sed non erant ex nobis. 320.
1.Ioan. 4.v.18.
Perfecta charitas foras mittit timorem.434.
Apoc.3.v.16.
Quia tepidus es,incipiam te euomere.47.327.
Apoc.3.v.20.
Ego sto ad ostium, & pulso.242.
Apoc. 6. v.13.
Sicut ficus emittit grossos suos.120.
Apoc.19.v. 8.
Et datum est illi,vt cooperiat se bysino splendenti & candido.211.
Apoc.22.v.2.
Lignum vitæ.96.
Apoc.22.v.17.
Qui sitit,veniat, qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. 224.

INDEX

Luc.1.v.28.
Aue gratia plena, Dominus tecũ.212.230.244.
Luc.1.v.31.
Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius. 174.258.
Luc.1.v.34.
Quoniam virum non cognosco. 129.212.230.
Luc.1.v.35.
Virtus altißimi obumbrabit tibi.102.230.
Luc.1.v.38.
Ecce Ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.212.410. 455.
Luc.1.v.42.
Benedictus fructus ventris tui.216.361.
Luc.1.v.45.
Beata quæ credidisti.64.
Luc.1.v.48.
Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. 64. 330.
Luc.1.v.48.
Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.391.
Luc.1.v.49.
Fecit mihi magna qui potens est.141.244.
Luc.2.v.35.
Tuam ipsius animam gladius pertransibit.107. 170.378.
Luc.6.v.36.
Estote misericordes, sicut & pater vester cœlestis misericors est. 290.
Luc.10.v.40.
Martha satagebat circa frequens ministerium. 417.
Luc.10. v. vlt.
Maria optimam partem elegit. 244.
Luc.11.v.27.
Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. 64.197.209.295.
Luc.12.v.32.
Noli timere pusillus grex. 65.318.
Luc.13.v.24.
Contendite intrare per angustam portam.130.
Luc.16.v.8.
Filij huius sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua. 137.279.312.
Luc.16.v.26.
Inter nos & vos magnum chaos firmatum est. 431.
Luc.17.v.34.
Duo in agro, duo in lecto, duo in molendino. 309.
Luc.19.v.12.
Homo nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reuerti.300.
Luc.21.v.30.
Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum.126.
Luc.22.v.28.
Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. 274.
Ioan.1.v.1.
In principio erat verbum. 75. 178.
Ioan.1.v.12.
Dedit eis potestatem filios Dei fieri.171.
Ioan.2.v.3.
Vinum non habent.439.
Ioan.2.v.4.
Quid mihi & tibi mulier? 101. 394.
Ioan.3.v.29.
Qui habet sponsam, sponsus est.19.
Ioan.4. v.35.
Iam regiones albæ sunt ad messem.122.
Ioan.6.v.44.
Nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum. 38.
Ioan.7.v.38.
Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.223.360.378.
Ioan.9.v.6.
Expuit in terram, & fecit lutum ex sputo. 287.
Ioan.10.v.7.& 9.
Ego sum ostium.367.442.
Ioan.10.v.9.
Ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. 173.174.256.
Ioan.12.v.32.
Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me.38.386.
Ioan.15.v.5.
Ego sum vitis, & vos palmites.125.337.
Ioan.16. v.15.
Vado ad eum qui misit me.455.
Ioan.17.v.22.
Gloriam quam dedisti mihi, dedi eis.326.
Ioan.19. v.25.
Stabat iuxta crucem Iesu mater eius. 383.
Ioan.21.v.15.
Pasce oues meas. 65.
Act.10.v.38.
Quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute. 36.
Rom.8.v.9.
Vos autem in carne non estis, sed in spiritu. 183.
Rom.8. v.35.
Quis nos separabit à charitate Christi? 140. 434.
Rom.11.v.25.
Cæcitas venit in Israël ex parte.21.
Rom.13.v.12.
Nox præcesit, dies appropinquauit. 335.
1.Cor 3.v.2.
Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, non escam.211. 276. 438.
1.Cor.6.v.17.
Qui adhæret Domino, vnus spiritus est. 47. 257.326.

1.Cor 9.

1.Cor.9.v.24.
Sic currite,vt comprehendatis. 154.293.
1.Cor.10.v.4.
Petra erat Christus.124.
1.Cor.11.v.15.
Gloria mulieris coma.317.
1.Cor.13.v.4.
Charitas non æmulatur. 430.
1.Cor.14.v.38.
Qui ignorat,ignorabitur.266.
1.Cor.15.v.36.
Insipiens,tu quod seminas,non viuificatur, nisi prius moriatur.253.
2.Cor.2.v.15.
Christi bonus odor sumus. 385.
2.Cor.3.v.3.
Non in tabulis lapideis,sed tabulis cordis carnalibus.289.
2.Cor.3.v.6.
Littera occidit. 226.
2.Cor.5.v.14.
Christus pro omnibus mortuus. 130.
2.Cor.5.v.18.
Posuit in nobis verbum reconciliationis. 283.
2.Cor.10.v.4.& 5.
In captiuitatem redigentes omnem intellectū in obsequium Christi.137.
2.Cor.11.v.2.
AEmulor vos Dei æmulatione.430.
Gal.4.v.12.
Estote sicut ego,quia ego sicut vos. 365.
Gal.4.v.17.
AEmulantur vos non bene.430.
Gal.4.v.19.
Filioli,quos iterum parturio.36.
Gal.4.v.26.
Quæ autem sursùm est Hierusalem, libera est. 310.353.
Ephes.4 v.22.
Exuite veterem hominem.246.
Ephes.5 v.27.
Qui exhibuit sibi Ecclesiam, sine macula & ruga.198. 377.
Ephes.5.v.32.
Erunt duo in carne vna.35.
Ephes.6.v.14.
Calceati in præparationem Euangelij pacis. 351.
Philip.1.v.21.
Mihi vita Christus.306.
Philip.1.v.21.
Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. 170.
Coloss.3.v.3.
Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. 336.427.
Heb.2.v.14.
Omnes sunt administratorij spiritus.131.150.
Heb.2.v.16.
Nunquam Angelos apprehendit,sed semen Abrahæ apprehendit. 360.
Heb.12.v.1.
Per patientiam curremus propositum nobis certamen. 48.
Heb.13.v.14.
Non habemus hîc ciuitatem permanentem. 444.
1.Petri.2.v.6.
Lapidem angularem,preciosum,electum.111.
2.Pet.1.v.19.
Donec illucescat dies,&Lucifer oriatur in cordibus vestris.142.
1.Ioan.2.v.19.
Ex nobis prodierunt,sed non erant ex nobis. 320.
1.Ioan.4.v.18.
Perfecta charitas foras mittit timorem.434.
Apoc.3.v.16.
Quia tepidus es,incipiam te euomere. 47.327.
Apoc.3.v.20.
Ego sto ad ostium, & pulso.242.
Apoc.6.v.13.
Sicut ficus emittit grossos suos.120.
Apoc.19.v.8.
Et datum est illi,vt cooperiat se byssino splendenti & candido.211.
Apoc.22.v.2.
Lignum vitæ.96.
Apoc.22.v.17.
Qui sitit, veniat, qui vult, accipiat aquam vitæ gratis. 224.

INDEX
RERVM ET VERBORVM.

NOT. Litteræ maiuſculæ L. T. M. A. numeris præfixæ, ſenſum vel Litteralem, vel Tropologicum, vel Mixtum, vel Anagogicum denotant, quo res ſiue verba quæque explicantur.

A.

A me. L.314. M.315.
Abi. M.64. A.69.
Abiit. L.256.298.299. M.301.
Abſque eo quod intrinſecus latet. L.175.176. M.178. L.186. M.188.
Accubitus. L.70.73. T.75. M.75.76.77.
Aceruus. L.357.358. T.358. M.359.360. A.362.
Aceruus tritici. L.358. T.359. M.359.361. A.362.
Acies. L.309. M.312. A.313. L.331.
Ad bella doctiſsimi. L.162.
Ad bella. T.164.
Ad collem thuris. M.198. A.198.
Ad tactum eius. A.248. L.249. M.251.
Ad potandum. L.390. M.391.392.
Ad ruminandum. M.391.392.
Ad me conuerſio eius. L.392. M.393.
Ad me. M.393.
Ad vineas. L.397.
Adfert. L.447. T.449.
Adfert pro fructu. M.451.
Adiuro vos. M.108.418.
Adiuro. L.153. M.154.264.418.
Adoleſcentulæ dilexerunt te. L.32.37. T.42.
Adoleſcentulæ. L.38. M.47. A.53. L.105.323.324. M.326.327.328.329.
Adoleſcentularum nõ eſt numerus. M.327.328.
AEdificata. T.191.
AEdificata eſt cum propugnaculis. M.193.
AEdificemus ſuper eam propugnacula argentea. T.441.
AEdificemus. M.446.
AEmulatio. L.427. T.428. M.429.431.435.
Affluens. L.419. M.421. A.422.
Ager. L.397.
Aloë. L.219.220. T.221. M.222.
Amana. L.200.201.202. T.203. M.203.204. A.204.
Amica. L.56. M.67. L.80. T.80. M.81. A.82. L.116. T.117. A.119. T.126. A.132. T.177. A.200. M.206 L.241. M.244. A.245. M.312. A.313. L.408.
Amica mea. L.79. M.118.119.130.199. L.240. T.243. M.311.
Amici. M.237. T.453. M.456.
Amicus. L.296.
Amicus meus. L.297.
Amici auſcultant. L.453. T.454. M.454.455.
Aminadab. L.339.340.341.351.
Amore langueo. L.98. T.101. M.101.102.
Amplexabitur. L.98. M.103.416. A.417.
Anima mea liquefacta eſt. M.259.
Anima. M.259.260.
Anima mea. L.340.
Anima mea conturbauit me. L.339.340. T.341.
Aperi. L.240.241. T.242. M.244. A.245. M.251.
Aperi mihi. L.240.241. T.242. M.244. L.249. 256.408.
Aperi mihi ſoror mea. M.243.
Aperui. T.253. M.254. T.256.257. M.259.308.
Apparuerunt. L.316. M.318.
Apparuerunt de Galaad. M.318.
Apprehendam fructus eis. M.384. L.385. M. 386.387.388.
Apprehendam. T.385.386. L.412. T.414. A.415.
Apprehendam te. M.414.
Aquæ. L.223. T.224. L.280. A.436.
Aquæ viuentes. M.224.225.
Aquæ multæ. L.432. T.433. M.435.
Aquæ multæ non potuerunt, &c. M.431.
Aquilo. L.227.228. T.228.229. M.229. A.231.
Arbor. L.423.
Areolæ. T.283.
Areolæ aromatum conſitæ à pigmentariis. T.283.
Areolæ aromatum. T.283. A.298.
Areola. L.302. A.304.
Areola aromatum. M.304.
Argentum. L.61. T.63. M.68.170. A.171.
Argentea. L.167. M.169.170. T.440. M.442.
Argentei. T.449.450.
Armatura. L.189.191. A.193.
Armatura fortium. L.190. M.192.193.
Aromata. L.194.208. T.211. A.217. L.228. T.229. A.231. L.235. A.239.285. T.303. M.303. A.305. L.453.
Aromata illius. L.228. M.230.
Aromata mea. M.236.

Adſcen-

Ascendit. L.155. T.156. M.159. L.419. T.420. M. 420.421. A.422. L.423.
Ascendit per desertum. M.158. 421.
Ascendit de deserto. M.420. 421.
Ascendit de deserto deliciis affluens. M. 429.
Ascensus. L.167.168. A.171.
Ascensus purpureus. T.168. M.169.170.
Ascenderunt. L.176. T.182. M.183 L.318. M.319.
Ascenderunt de lauacro. T. 182. A.184. M.319.
Ascendam. M.383. T.385.386.
Ascendam in palmam. M.383. L.385. M.386. 387.388.
Aspiret dies. L.138. T.140. A.142. M.197.
Assimilaui. L.56. M.67.
Assimilata. L.381. T.382. M.383. A.384. M.387.
Assimilata est. M.383.
Assimilata est palmæ. T.382. M.383. L.384.
Assimilare. T.457.
Assimilare capreæ hinnuloque ceruorum. M. 458. A.460.
At ille iam declinauerat. M. 259.
Audita. A.132.
Audire. T.453.
Audire vocem tuam. M.454.455 459.
Auerte. T.315. M.315.
Auerte oculos. A.316.
Auerte oculos tuos à me. M.315. A.316.
Auolare fecerunt. L.314.
Auribus meis. L.124.
Aurora. A.198. L.330 331. T.332. M. 333.334. A. 334 335. M.421.
Aurora consurgens. M.333.
Aurum. L.61. T.63. M.68. L.271.272. T.275. 276. A.277.290. 298.
Aureum. L.167. M 169.170. A.171. L.273.274. T. 275.276. L.286.287.288. T.289. L. 291.292. T. 292. L. 297.
Aurum optimum. L.273.274. T.276. A.298.
Auscultant. L.453. T.453. M.456.
Auster. L.227.228. T.229. M.230. A.231. M 236.

B.

Bases. L. 292. T.292.
Bases aureæ. T.293. A.298.
Beatissimam prædicauerunt. L.323.
Beatissimam. M.329.
Bether L.139.140. T.141. L.324.
Bibi. L. 234. M.237.
Bibite. T 235 236. M.239.
Bibi vinum. T.235. M.236.237. A.239.
Bibi vinum meum cum lacte meo. M.238.239.
Bibite & inebriamini. A. 239.
Botrus. L.71.73. M.78. L.80.385. M.386. T.398.
Botrus cypri. L.74. T.75. M.75.76.78. A.78.
Botri. L.381. T.382. M.383. A. 384. L. 384. T.385. M.387.
Brachium. T.428.
Brachium tuum. M.429.

C.

Calceamenta. L.351. M.352.
Campi. L.90.91. T.92. M.93. A.94. L.106. M.154.
Canales. L.374.375.376. T.376.377. M.377.378.
Cancelli. L.111. T.112. M.114.115. T.127.
Candidus. L.91.267.268.269. T.270. L.413.
Canticum. L.28. T.28. M.28.
Canticum canticorum. L.29. T.29. M.29. L.324.
Capilli. L.176. T.177. M.178.179. A.180. M.183. L. 205. T.276.317. M.317.
Capilli tui. M.317.318.
Capite. L.135. T.136. M.136.137.
Capræ. L.176. T.177. M.178.179. A.180. T.317. M.317.
Capreæ ceruique L. 105. M.107. 108. 154. 155. A. 198.
Caprea. T.106. M.108. A.108. L. 109. 110. 111. M. 114. L.139. T.140. A.155. 180. T.196. M.197. L. 362.363. T.364. M.364.365.366. T.457. A.460
Caprea hinnulusque ceruorum. L.457.
Caput. M.102.103. T.177. L.200. A.204. M. 207. L.223.241. T.243. A.245. L.274. T.275. 276. A. 277. L.297. T.364. L.375.376. T.376.377.416.
Caput meum. L.241. M.416.
Caput meum plenum est rore. L.240. M.244.
Caput tuum vt Carmelus. L.375. T. 376. M.377.
Caput tuum. L.376.
Carmelus. L.374.375.376. T.376.377. M.377.
Castra. M.67.312.333. L.348. T.349. M.349.
Castrorum acies ordinata. L.309. M.311.312.313. A. 313.
Cauerna. L.121.124. T.127. M.130.131. A.132.
Cauerna maceriæ. M.130.131. A.132.
Cedar. L.34.39.
Cedrina. L.84. M.88. T.441. A.443.
Cedrus. L.86. T.87. L.220. A.294.
Cedri. T.292.441. M.442.
Cellaria. L.33.38. T.42. M. 48.49. A.53.
Cella vinaria. T.100. M.101.104.
Cella. M.104.
Cerui. L.105. T.106. M.107.108. A.108.111. T.141. M.154. A.155. T. 457.
Cerui camporum. L.153. M.154.155.
Charitas. L.97. T.100. L.168. T.428. A.436.
Charissimi. L.234.235, M.237.
Charissima in deliciis. T.379. M.379. 380.
Charissima. T.379. A.380.
Chori castrorum. L.347.348. T.349. M.349. A. 350.
Chori. L.348. T.349. M.349.
Cincinni. L.240.241. M.245. A.245. T.275.276.
Cincinni mei. L.241. M.244.
Cinnamomum. L.218.220. T.221. M.222.
Circuibo. T.148.
Ciuitas. T.148.149. M.149.238.
Clypei. L.189.190. 191. T.191. M.192.193. A.193.
Coccinea. L.185. T.187. A.188.
Colles. L.110. T.112. M.113.145. T.196.
Collis thuris. L.194. T.196. A. 200. T.202.

Colligat. T.303.
Collum. L.60.61. T.63. M.68.178. L.189.191. T.191. M.191.192. L.205. T.205. M.207. L.363. T.364. M.364.
Collum tuum. M.192.365.
Collum tuum sicut, &c. L.363.
Columbæ. L.79.80. T.89. M.81.82. A.82. T.177. L.278. A.281.
Columba. M.107. L.116. T.117. M.119. A.119. L.123. T.126.127. M.130. A.132.180. L.241. M.244. A.245. L.278.280. T.281. M.328. A.330.
Columba mea. L.116. M.118.119. L.123. M.130. L.240. T.243. M.328.329.
Columbæ super riuulos aquarum. A.268.
Columnæ. L.167. T.168. M.169. A.171. L.291. T.292. A.294.
Columnæ argenteæ. T.168.169. M.170.
Columnæ marmoreæ. L.291. T.293. A.298.
Comæ. L.273.274.275. T.276. A.277. L.280. T.295. L.376. T.377. M.377.
Comæ capitis. T.276. L.376. T.376. M.377.
Coma. L.374.
Coma capitis. L.375.
Coma capitis tui sicut purpura. T.376.
Coma capitis tui sicut purpura regis. M.378.
Comedat fructum pomorum. T.232. M.233.
Comedi. L.234. M.237.
Comedi fauum. T.235. M.236.237.238. A.239.
Comedi fauum meum. L.234.
Comedite. T.235. M.239.
Comedite amici. M.236.237. A.239.
Commorabitur. L.71. T.75. M.96.
Commoremur. L.394. T.395. A.396. L.397.
Commoremur in villis. T.395. M.395.396. L.397. M.405.
Compingamus. L.440. A.443.
Compingamus illud tabulis cedrinis. T.441. M.442.
Conclusus. L.214. M.215.216. A.217. L.231.
Concubinæ. M.47. L.323.324. T.325. M.326.327. 328.329.
Conditum. L.413.
Consitæ à pigmentariis. L.281. T.283.
Consurgens. L.330. M.333.421.
Contra Damascum. L.372.
Contra. M.373.
Conturbauit. L.339.
Conturbauit me. L.340.
Conualles. T.92. M.93. A.94. L.139.335. M.338.
Conuersio. L.392.393. M.393.
Cor. L.205. T.205.428.
Cor meum. L.240.
Cor tuum. M.429.
Coram eo. L.443. M.445.446.
Coram. T.444. M.445. T.449. M.451.
Coram me. L.447. T.449. A.452.
Coram me est. M.451.
Corona. L.172.173. T.173. M.173. A.174. M.203.
Coronauit illum mater. M.174.
Coronauit. A.174.
Coronaberis. L.200.201. T.203. M.203.
Corrupta. L.423. A.425.
Corrupta est mater tua. M.424.
Cortex. T.321. M.322.
Cortex mali. M.322.
Cortex mali punici. T.321.
Coruus. L.274.274. T.275.276. A.277.
Crater tornatilis. M.355. T.359. M.359.360.361.
Crater tornatilis nunquam indigens. L.358.
Crater tornatilis nunquam indigens poculis. M.359.
Crater. L.357. T.358. M.359.361.
Crinis. L.205. M.207. T.243.276.
Crinis colli. M.207.
Crocus. L.220. T.221. M.222.
Crura. L.291. T.292.293. A.294.
Cubes. A.54.
Cubiculum genitricis. A.152.
Cubiculum. T.414. M.414.415.
Cubilia. L.201. M.204.
Cubilia leonum. T.203. M.203.204.
Cum pertransissem. M.151.
Cum propugnaculis. L.189. M.191.
Cum pomorum fructibus. L.200. M.222.
Cum omnibus primis vnguentis. L.200.
Cum melle. T.235. A.239.
Cum melle meo. M.238.237.238.
Cum lacte. T.235. A.239.
Cum lacte meo. M.236.237.
Cum aromatibus meis. M.236.238.
Curremus. L.38. M.48. A.53.
Currus. T.62. L.340. T.342.
Currus Pharaonis. M.67.
Custos in vineis. T.43. M.51.
Custodes. L.260.261.447.448. T.449.450. M.451. A.452.
Custodes murorum. M.262.
Custodiunt. A.452.
Cypressina. L.84.86. M.88.89.
Cypressus. L.86. T.87.
Cyprus. L.71.72. M.75.78. L.208.220. T.221. M.222.
Cypri botrus. L.74. T.75.
Cypri cum nardo. L.218.

D.

Dabo. T.398. A.409. L.413. A.415.
Dabo tibi. M.415.
Dabo tibi poculum ex vino condito. L.413. M.415.
Damascus. L.371.373. M.373.
Dauid. L.189.190. M.191.192.
De monte Galaad. M.178.
De Galaad. T.317. M.317.
De Libano. L.201. T.202.203. M.203. L.223. T.224. M.225.
De capite. L.201.
De vertice. L.201. M.203.
De cubilibus. M.204.
De deserto. L.419. T.420. M.420.421. A.422.

Declinauerat.L.255.T.257. M.258.259.
Declinauit.L.298.299.T.300.M.300.301.307.
Decolorauit.L.34.40. M.51.
Decora. T.43. L. 124. T.127.M.131.A.132.T.277.
310.M.311.312.A.313.L.379.T.379.M.380.A.380.
Decorus.L.83. M.87.
Decora sicut Ierusalem.T.310.
Dedit odorem. M.129.
Dederunt odorem.L.400.M.405.
Deliciæ.L.379.T.379.M.380.A.380.L.419.M.
421. A.422.
Deliciis affluens.L.419.T.420. M.420.421.
Demoliuntur. L.133.135.
Demoliuntur vineas.M.136.137.
Dentes.M.178.A.180.L.180.181.T.182. M.183.A.
183.L.185.318.M.319.L.390. T.391.M.391.
Deosculer.T.409. A.411.412.
Descendit.L.302.T.303.M.303.304.A.304.
Descendi. L.335.336.T.336.337.M.338.339.
Descendi in. M.339.
Desertum.L.155.T.156.M.158.159.420.
Desiderabilis.L.296.
Despiciet eam. L.432.
Despiciat.L.409.A.411.
Dextera.L.98.M.102.103.A.104.T.416. M.416.
A. 417.
Dextera illius amplexabitur me. T. 101. M.101.
103.A.104. M. 416.
Diadema.M.174.
Dies.L.138.T.140. M.142.A.198.
Dies desponsationis.L.172.M.174.
Dies lætitiæ.L.172.M.174.A.174.
Digiti.L.253. T.253.254. L.286.
Digiti pleni.M.255.
Dignum.L.390.M.391.392.
Diligunt.M.49.
Diligit anima mea. M.52.
Dilectus. L.71.T.100.112.M.251. L.296.A.304.L.
390.M.391.392.L.419.
Dilectus meus mihi.M.76.141.L.305. M.307.
Dilectus meus. M.102.118.141. L.248. M.250.L.
296.297.M.307.308.A.308.M.391.393.A.411.
Dilecta.L.105.153.323.408.T.417. M.418.L.423.
Dilecti mei pulsantis.M.243.
Dilectus ex dilecto.L.265.
Dilecte. M.409.
Dilecte mi. M.405.406.458.
Dilecte mi, seruaui tibi. M.405.
Dilectio. M. 429.
Distillans.L.210.M.212.A.213.L.283.T.284.
Distillantia myrrham. T.283.284.
Distinctus sapphiris.L.288.T.289.290.A.298.
Dixi.L.385.
Dixi, ascendam in palmam.T.386.
Docebis.M.414. A.415.
Doctissimi.L.160.T.164.A.166.
Domus.L.83.85.T.87.M.78. 88. A.89. M.350.
414.415.435.A.436.
Domus nostræ. M.88.
Domum matris. L.413.
Donec ipsa velit.L.105.106.M.418.
Donec.L.138.T.196.M.197.
Donec aspiret dies.M.142.L.194.195. T.196.
Donec introducam.M.151.A.152.
Donec introducam illum in domum matris
meæ. L.412.
Dormio.L.240.T.242.A.245.
Ducam in domum. L.412.M.414.
Ducam. M.414.
Ducenti.T.449.450. M.452.A.452.
Dulcis.L.96.M.103.L.121.
Dulce.L.185.A.188.
Dum esset.L.70.T.75.M.75.77.
Dum esset rex in accubitu suo. L. 73.
Duo.L.194.T.195.M.196.T.364.M.365.
Duo vbera.T.196.M.197. A.198. L.363. T.364.
M.364.365.366. A.366. T.382.
Duo vbera tua.L.363.
Duo vbera tua sicut duo hinnuli. M.365.
Duo hinnuli.M.196.197.364.365.
Duo hinnuli gemelli capreæ. M.365.
Dura.T.428.M.431.A.432.M.435.
Dura sicut infernus æmulatio. 429.430.

E.

Eam.L.432.M.451.
Eburneus.L.286.288.T.290. A.290.298.
Eburnea. L.363. T.364.M.365.366.
Ecce. L.80.M.82.A.82.L.83.
Ecce tu pulcher. L.85.
Ecce stat.L.109.
Ecce iste venit.M.113.
Ego flos. L.91.
Ego dormio.L.240.M.244.
Ego dormio, & cor meum vigilat. L.240.
Ego dilecto.L.305.
Ego dilecto meo. M.307.394.
Ego.M.307.308.A.308.M.393. 445.
Ego murus.L.443.444. M.445.A.446.
Egredere.L.55.58.T.61.M.64.65. A.69.
Egredimini.M.173. A.174.
Egrediamur.T.395.M.396.A.396.L.397.M.406
Egrediamur in agrũ.M.395.396.L.397. M.405.
Eius. L.98.T.293.M.387.393.
Elatæ palmarum.L.273.274.275.A.298.
Elatæ.L.273.274.A.277.L.384.
Electus.L.268.270.T.270.M.271.L.291. T.292.
Electus ex millibus.L.268.270.T.271. M.271. L.
291.T.293.M.334.
Electus vt cedri.L.291.292. T.293.
Electa. L.323.T.326.A.330.T.332.M.333.334.
Electa genitricis suæ.M. 328.329.
Electa vt Sol.T. 332. M.333.421.
Eloquium.L.185.T.187.A.188.
Eloquium tuum dulce.M.213.
Emissiones. L.217.219.T.221.M.221.222.224.
226.
En ipse stat.M.114.
En lectulum.L.160.

Engaddi.L.73.74.75.T.75.M.75.78.
Equitatui.L.55.59.T.62.A.69.
Equitatus. M.66.67.
Erunt vbera tua, ficut botri vineæ.M.388.
Es.L.198.
Eſt matris ſuæ.M.328.
Et.T.100.M.311.458.
Et rubicundus. L.268.413.
Et totus deſiderabilis.L.296.A.298.
Et quæremus eum tecum.L.299.
Et lilia colligat. M.304.
Et ego illi. L.305.
Et dilectus meus mihi. M.307.
Et decora.L.309.
Et decora ficut Ieruſalem. M.312.
Et quam decora.M.379.
Et concubinæ. M.329.
Et beatiſsimam prædicauerunt.M.329.
Et inſpicerem.ſi floruiſſent vineæ. M.338.
Et germinaſſent mala punica. M.338.
Et vbera. T.382.
Et vbera tua botris. T.382.
Et erunt vbera tua.T.385.
Et odor.T.385.
Et dentibus illius.M.392.
Et ad me conuerſio eius.M.394.
Et vbera non habet.T.437.
Et vbera mea ficut turris. L. 444. M. 446. A. 446.
Et ducenti his qui cuſtodiunt fructus eius. L.448.
Et ducenti.T.450. M.452.
Et vetera. L.401.
Et ipſe eſt amicus meus. L.408.
Et deoſculer te.M.410.411.
Et iam me nemo deſpiciat.M.410.411.
Et ducam in domum matris meæ.M.414.
Et in cubiculum genitricis meæ. L.412. M.414. A.415.
Et muſtum malorum granatorum meorum. L. 413. A.415.
Et dextera illius amplexabitur. T.416.
Ex fortiſsimis Iſraël.L.163. M.165.
Ex ea. L. 189.
Ex.L. 265.
Ex dilecto. L.265.
Ex millibus. L.268.T.270.
Ex quo.L.443.444.M.446.
Ex quo facta ſum coram eo. T.444. M.445. A.446.
Ex vino condito.M.414.
Extinguere. A. 436.
Exultabimus.L.33.38.T.42.M.49.A.53.

F.

Fabricata. M. 356.
Faciemus.L.60.61.
Facta ſum.L.443.
Facta ſum quaſi pacem reperiens. M.445.
Fac. T.453. 454.
Fac me. M.454.455.459.
Fac me audire vocem. M.455.
Fac me audire vocem tuam. T.454. M.454. 455. 456.
Facies.L.124.T.127.M.131.A.132.
Facies tua.L.124.T.128.
Faſciculus.L.71.74.
Faſciculus myrrhæ. T.75. M.76.78. A.78.M. 378.
Fauus. L.210.M.212.L.235.A.239.
Fauus diſtillans. M. 212.213.
Fauum meum. M.238.
Femur.T.163. M.164.165. L.354.
Femora.L.354.T.354.355. M.355.356. A.356.
Feneſtræ.L.111.T.112.M.112.114.115.T.127.
Ferculum. L.166.167.168. T.168.169.M.169. 170.
Ferculum fecit de lignis Libani.M.169.
Ferculum fecit ſibi rex Salomon.M.170.
Ficus. L.120.121.123.T.125.126. M.129.A.132.
Filiæ Ieruſalem.L.33.39.T.43.M.50.L.105.M. 108.154.264.L.296.M.418.
Filij matris meæ.L.40.M.51.226.
Filiæ.L.92.T.92.M.93. L.105. T.106. A.108.M. 154.169.173.L.219. M.264. L.323. M.329.T. 417.M.418.
Filij. L.96.A.104.M.353.L.367.M.418.
Filiæ Sion.A.174.M.329.
Filia Principis. L.350.351. T.351.M.352.353.
Filia. M.353. T.369.
Filia multitudinis.L.368.M.369.370.A.370.
Fiſtula. L.218.220. M.222.
Flammæ. M.431.
Floridus.L.83.86.T.87.A.89.L.161.
Flores fructus parturiunt.T.399.
Flores fructus L.400.
Flores.L.86.95.120.121.122. T.125. M.128.129.A. 131.132.L.194. T.196. M.222. T.337. L.396. M. 399.A.400.L.400.
Flos.L.90.91.M.93.A.94.T.99.M.104.128. T. 398.
Flos campi.T.92.M.93.
Florentes.L.120.A.132.
Floruit.L.133.M.136.L.397.
Floruit vinea.L.396.T.398. M.399. A.400.
Floruiſſet vinea.T.336. M.338.
Floruerunt mala Punica. T.399.
Fluunt impetu de Libano.L.223. M.224.225.
Fluent aromata.L.228.T.229.M.230.A.231.
Fluent.L.228.T.229. A.231.
Fluenta.L.278.280.
Fluenta pleniſsima.T.281.
Flumina. A.436.
Fœtus.M.319.
Fons.L.208.214.T.214.215.M.215.216.217.A.217 L.219. T.221.L.222.223. T.224 M.224.225.
Fons ſignatus.T.215.M.216.
Fons hortorum.M.224.225.233.304.

Foramina petræ. L.124.M.131.A.132.
Foramina. L.124.
Foramen. L.248.T.250.M.250.
Foris.L.409.T.409.M.411. A.412.
Formosa. L.33.M.50.A.54.L.116.117.118.M.119.A.119.T.127.A.132.
Formosa mea.M.118.119.
Fortes.L.160.162.M.165.L.191.324.
Fortissimi.M.164.
Fortis est vt mors dilectio. T.427.428.M.429.430.431. A.432. M.435.
Fortis.T.427. M.435.
Fortis est.T.428.
Fragmen.L.185. A.188.
Fragmen mali Punici.L.186.M.188.
Fragrantia.L.32.36.
Fragrantia vnguentis optimis.L.36.T.41.M.46.A.53.
Frater. L.407.408.T.409. M. 410. A. 411. L.412.
Fructus eius dulcis.L.96.97.T.100.M.101.A.104.
Fructus eius.T.385. A.452.
Fructus.L.96.97.T.100. M.101. 102. 103. 129. L.219.T.221.M.222. T.235. L.384. T.385. L.397.T.398.A.400.452.
Fructus parturiunt. L.396.M.399.
Fructum pomorum. L.231.T.232.
Fuge.L.228.M.456.L.456.457.T.458.M.458.459.
Fuge dilecte.M.458.
Fuge dilecte mi.M.454.455.T.458. M.458.459.A.460.
Fuge dilecte mi,& assimilare capreæ hinnuloque ceruorum super montes aromatum.M. 454.
Fuit. A. 452.
Fulcite me floribus.L.98.T.100.M.101.102.103.A.104.
Fumus.T.157.M.157.158.159.
Fumus ex aromatibus.M.158.
Fundatæ. L.291.
Fusca.T.45.M.51.A.54. T.277.

G.

Galaad.L.176.T.177.M.178.L.200.
Gemelli.L.180.181.185. T.195.196.M.197.L.363.T.364.M.365.
Gemelli fœtus.T.182.M.183.A.183.L.318.M.319.
Genæ.L.56.60.61.T.62.M.68.178.A.180.L.186.M.188.A.188.L.282.T.283.285.A.285.T.321.
Genæ illius sicut areolæ aromatum. T.283.
Genæ tuæ.M.322.
Genæ tuæ absque occultis tuis.M.322.
Genitrix.M.151.A.330.425.
Genitricis suæ. A.330.
Germinassent. M.338.
Gladius.L.162.T.163. M.165.
Granatum. L.185. 412.
Greges.T.44.61.M.64.65.A.69.179.L.180. A.183.
Greges caprarum.T.177.M.179.183.T.276.
Greges tonsarum.L.182. M.183.
Grex ouium. M.319.
Gressus.L.351. T.351.M.352.353. T.355.
Gressus tui.M.352.
Grossi. L.120.121.123.T.125.126.M.129. A.132.
Guttæ noctium.L.240.241. T.243. M.244.245.T.275.
Guttur.L.96.295.296.T.297.A.298.389.L.389.390.T.391.M.391.392.393.
Guttur illius suauissimum.L.296.

H.

Habet populos. T.449.
Habitas.L.453.T.453. A.456.
Hædi.L.58.T.61.M.64.65.
Hermon.L.200.201.202.T.203.M.203.204.A.204.
Hesebon.L.367.368.
Hiems.L.121.122. T.125.A.131.132.
Hiems transiit.T.125. M.128. A.131.
Hinnulus.L.109.110.111.A.142.M.197.A.460.
Hinnulus ceruorum.L.110. T.112. M. 114. A. 115.L.132.
Hinnuli.L.193.T.196.M.197.L.363. T.364. M.365.
Hinnuli capreæ.T.196.
His qui custodiunt fructus eius. T.449.450.
Homo.M.435.
Hortus. L.208.214.T.215. M.215.216.217. A.217.L.217.222.T.228.229.M.230. A. 231. L. 231. M.233.238.T.303.M.304.A.304.L.336. T.337. M.338.339.L.453.
Hortus conclusus.L.214.M.215.216.237.L.453.
Horti.L.223.M.224. T.235.M.304.L.453.T.454.
Hortum meum.M.230.236.
Hortum suum.L.231.232.M.233.
Hortus nucum.L.335.T.336.337.L.453.
Hyacinthi.L.286.T.289.A.290.298.

I.

Iam declinauerat atque transierat. M.259.
Ibi dabo tibi vbera mea.L.335. M.399.
Ibi.T.398.A.406.415.M.424.425.
Ibi me docebis.L.412.M.414.
Ibi corrupta.L.423.
Ibi corrupta est mater.T.424.
Ibi violata. L.423.

Ierusalem.L.33.M.169.264.T.310.M.311.313.A.313.L.343.447.
Ignis atque flammarum. L.427.M.435.
Ignis. A.432.
Illius. L.98.
Ille declinauerat.T.256.
Illud. L.440.
Imber.L.121.122.T.125.A.132.
Imber abiit.T.125. M.128. A.131.
Immaculata mea.L.240.
Immaculata.L.241.T.243.M.244.A.245.
Impetus.T.224.M. 224.
In te.L.33.T.42. M.49.
In calceamentis. L.351.T.351.352.
In curribus. L. 55.
In Hesebon. M.369.
In cellam vinariam.L.95.M.101.
In palmam.T.385.
In montibus.L.109. T.112.A.115.
In porta filiæ multitudinis. L.368. T.368. M.369.A.370.
In.L.109.A.304.T.337.A.380. T.403.404.L.453.
In portis nostris omnia.L.400.
In portis.T.369.A.456.L.400.401.T.404.M.405.406.A.406.
In portis nostris.L.400.T.403.
In foraminibus.L.121.T.127.M.130.131.
In deliciis.L.378.T.379.M.380.420.
In auribus.L.124.
In cauerna maceriæ. T.127.M.130.131.
In terra nostra.M.128.
In lectulo.L.144.T.144.145.M.145.146.
In lectulo meo. M.146.
In domum matris meæ.L.147.A.152.
In domum matris.T.414.A.415.
In domum.M.151.414.
In vno.L.205.T.205.M.206.
In hortum. L.231.T.232.
In hortum suum.L.232.T.232.M.233.307.
In hortum nucum.T.336.337.M.338.
In hortis.L.453.T.453.454.M.454. A.456.
In eis.L.318.M.320.
In agrum.T.395.A.396.L.397.M.406.
In villis.T.395. A.396.L.397.
In die.T.437.438.
In die qua alloquenda est.M.439.
In ea quæ habet populos.M.451.A.452.
Inclinentur. L.138.194.M.197.
Inclinentur vmbræ.M.142. T.196.
Indica mihi.L.40.T.44.M.53.
Inebriamini.T.235.M.236.
Inebriamini charissimi.T.236.M.237.A.239.
Infernus.L.426.427.T.428.M.431.435.
Innixa. L.419.T.420. M.421.A.422.
Innixa super dilectum.L.419.M.421.
Innixa super dilectum suum. M.421.429.
Inspicerem, si floruissent vineæ. M.338.
Inter mulieres.L.58.
Inter vbera.L.74.T.75. M.78.378.
Inter. L.90. 91.
Inter spinas.L.92.
Inter filios hominum.M.102.
Inter lilia.T.140.M.141. T.196.
Intremuit ad tactum eius. M.251.
Intrinsecus.T.187.
Introduxit.L.32.38.M.48.49.L.97.T.100.M.101.103. 104. A.104.
Introducam.M.152.T.414.
Intueamur.L.343.
Intueamur te.L.344.T.345.M.346.
Inueni. M. 145. L.147. T.148. A.152. L.256. T.449.
Inuenerunt.L.148. M.150.A.152.
Inuenerunt me. M. 262.
Inueniam.T.409.
Inueniam te foris.A.411.
Inueniam te foris, & deosculer te. M.410.
Ipsa.L.153.
Ipse est amicus meus.L.296.
Israël. L.160.
Ista. M.420.
Iuncturæ.L.354.T.354.M.355.356. A.356.
Iuncturæ femorum.L.354.M.355.356.
Iuncturæ femorum tuorum sicut monilia.M.355.356.360.
Iuxta tabernacula. L.55.
Iuxta.L.280.

L.

Labia.M.46.178. A.180.L.185. M.187. 188. A.188.L.208. 210.211.T. 211. M. 212. A. 213. L.282. 283. T.283. 284. 285. A. 285. T. 320. L.390.M.391.392.
Labia tua.M.212.
Lac.L.208.210.211.T.211.M.213.A.213.L.235.M.236.239.L.280.
Lac sub lingua.L.211.
Lacte lotæ.L.278.279. T.281.
Lætabimur.T.42.
Læua.L.98.M.102.103.A.104. T.416. M.416.A.417.
Læua eius. M.416.
Læua eius sub capite meo.T.101. M.101.103.A.104.M.416.
Lampades.L.427.T.428.M.429.431. A.432.M.435.
Lampades eius.L.427.M.431.
Lampades eius lampades ignis atque flammarum.M.429.431.
Lampades ignis atque flammarum. M. 431.
Langueo.T.101.M.103.104. L.263.M.264.
Laquearia.L.84.86.T.87.88.89.A.89.
Laquearia cypressina. M.88.A.89.
Latet.L.185.
Lauacrum.L.180.A.184.
Laudauerunt eam.M.329.

Laui.L.246.
Laui pedes.T.247.
Laui pedes meos.T.246.M.247.
Lectulus.L.83.86.T.87.M.87.88.A.89.L.144.
T.144.M.145.146.A.152.L.160.161.T.163.M.
164.165.
Lectulus noster floridus. L.85. M.88.
Lectulus Salomonis.T.163.M.164.165.
Leones.L.201.202.T.203.M.203.204.
Libanus.M.169.L.194.195.200.M.203.L.219.
223. M. 224.
L.292.T.292.A.294.L.371.372. T.373. M.373.
374.
Ligna siluarum. L.96.97.
Ligna Libani.L.166.167.T.168.M.169.170.A.
171.L.220.M.222.
Ligna.T.168. L.219.T.221.
Lilium conuallium. L.90.91.92. T.92.M.93.
L.269.
Lilium.L.91.92.T.92.M.93.A.94.T.99.140.M.
359.
Lilium inter spinas. L. 91. 92. T. 92. M. 93.
A. 94.
Lilia.L.138.139.T.140.L.194.M.197.T.283.284.
A.285.298.T.303. M.304.T.306.359. M.361.
A.362.
Lilia colligat. L.302.M.304.
Lingua.L.208.T.211.M.212.213.
Liquefacta. L.255. T.257.M.259.260.
Loquitur.T.112.L.116.
Loquitur mihi. M.118.
Lotæ. L.278.
Luna.L.331.T.332.M.333.334.A.335.

M.

Maceria. L.121.124.M.130.131.
Macula.L.198.M.199.
Macula non est in te.M.199.A.200.T.202.
Malus.L.94 96.T.99.100.M.101.102.104.L.423.
Mali.L.385.M.388.
Malogranatum.L.94.A.180.L.400.
Malum granatum.L.413.
Malorum granatorum. L.412. M.415.
Malum.L.94.185.186.268.413.
Malus inter ligna siluarum. L.95. M.101.102.
L.423.
Malum Punicum. L.186.T.187.A.188.T.321.
M. 322.
Mala Punica.L.219.M.222.T.336.337.M.338.L.
397.T.398.M.399.A.400. T.414.
Mammæ.L.207.208.T.208.M.209.
Mammæ tuæ.M.209.
Mandragoræ.L.397.400.401.402. T.403. 404.
M.405.A.406.
Mandragoræ dederunt odorem. L.400.T.403.
Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris.M.405.
Manè surgamus ad vineas.L.397.T.398. M.399.
Manè surgamus.A.400.
Mane.L.397.T.398.M.399. A.400.
Manus.A.248.L.248.249.T.250. M.250. L.253.
T.253.254.256. 257. L.286.287.288. T.288.
289.A.290.L.297.
Manum suam. L.249.
Manus eius tornatiles.L.287.
Manu artificis.T.354.355.M.356.
Marmoreæ.L.291. 292.A.294.
Mater.L.172.M.174.A.174. M.206.329.A.330.
411.M.410.445.L.413.T.414.A.425.
Mater tua.T.424.
Matris suæ.L.324. M.328.329. A.330.
Me audire vocem tuam. T.454.
Me docebis.L.412.
Mea.L.73.M.81.L.116.M.119.203.328.
Meum.L.228.231.
Meam.L.234.
Meis.L.234.
Meo.L.234.
Medium.L.167.M.171.
Media charitate constrata.T.168. 169. M.169.
171.
Mel.L.208.211.T.211.M.213.A.213. L.235.M.237.
Mel & lac.L.211.M.212.213.
Mel meum.M.238.
Memores.L.33.M.49. A.54.
Memores vberum. T.43.
Meridies. M.52.A.54.M.64. T.87.
Messui.L.71.234.T.235.M.238.A.239.
Messui myrrham.T.235.M.236. 238.
Mihi.L.138.M.141.L.241.260.M.307.A.308.
Mille.L.189.190.270.T.449.450. M.452.
Mille clypei.T.191.M.191.
Mille tui pacifici.L.448.M.451.A.452.
Mille argenteos.L.448.T.449.450.M.451.A.
452.
Misit manum.A.248.L.249. T.250.
Misi. L.249.
Misit manum suam.M.250.251.
Misit manum suam per foramen. M.251.
Monilia.L.56.60.61.M.68.A.69. L.73.354. T.
355.M.356.
Monile.T.62.63.L.205.M.355.356. A.356.
Montes.L.110.T.112.M.113.145.203.204.A.204.L.
457.M.458.
Montes Bether.L.139.
Mons Galaad.M.178. A.183.
Mons myrrhæ.L.194.T.196.M.198.A.198.200.
T.202.
Mons.T.196.M.198.A.200.
Montes pardorum.M.203.204.
Montes aromatum.L.457.T.457.M.458.459.
Mors.T.428.
Mulieres.T.61.M.266.L.299.

Multitudo. A. 370.
Murenulæ. L.56.57.60.61.T.63.M.68.A.69.
Murus.L.440.T.440.441.M.442.A.443.L.443. T.444.M.445.A.446.
Murus eſt. T.441.
Muſtum.L.412.413.A.415.
Muſtum malorum granatorum.L.413. T.414. M.414.415.
Myrrha. L.71.73.74. M.75.78. L.80.155.156.T. 156.157.M.158.159 L.194.195.T.196.M.198.L. 219.220. T.221.M.222. L.235. T.236. M.236. 238. A.239.248.L.252.253.T.253.254. M.255. T. 257.L.282.283. A.285.
Myrrha probata.T.254.
Myrrha probatiſsima. T.257.
Myrrha prima.T.283.284.285.

N.

Nardus. L.70.73.74.T.75.M.75.77.A.78.L.80. M.81.L.208.218.220.T.221.M.222.
Nardus & crocus.L.218.T.221.
Naſus. L.371.372. T.373.M.373.374.T.376.L. 384.
Naſus tuus.L.373.M.373.
Ne ſuſcitetis.L 105.106.M.108.T.417.M.418.
Ne ſuſcitetis neque euigilare faciatis dilectam. T.417.
Nec dimittam.L 147.148.M.151.A.152. L.412.
Nec flumina.T.433. M 435.
Nemo deſpiciat.T.409.A.412.
Nemo.A.411.
Neque euigilare faciatis.M.418.
Neſciui.L.339.340T.342.M.342.
Nigra ſum.L.33.39.M.50.A.54.
Nigra.T.43.M.50.411.
Nigræ.L.274.275.T.275.276.277.L.280.
Nigræ quaſi coruus. L.275.T.276.L.280.
Niſi. L. 347.
Niſi choros.L.348.
Niſi choros caſtrorum.L.348.349.T.349.
Nobis. L. 135.
Nomen. T.41.
Nomen tuum. A.53.
Non inueni.L.143.T.144.145.M.145.146.T.149. 256.M.259.
Non eſt inter eas. T.182.
Non reſpondit.M.259.
Non potuerunt extinguere charitatem. T.433. M.435.
Non habet.T.437. M.438.
Noſter.L.83.
Noſtra.M.128.L.135.M.438.
Noua.L.401.T.404.M.406.
Noua & vetera. T.404.
Nox.T.144.M.146.A.152.T.243.L.397.A.400.
Noctes.T 144.L.241.T.243.
Nuces.T.337.M.338.339.T.403.
Num quem diligit anima mea vidiſtis? M.150.
Nuncietis ei.M.264.
Nunquam indigens poculis.M.359.360.361.

O.

O pulcherrima mulierum.M.300.
Obruent. T. 433.
Obruent illam. M. 435.
Occulta tua. M.322.
Octoginta.L.323.324.T.325.
Octoginta concubinæ.L.324. M.327.
Oculi. L.79.80.T.80.M.81.82. A.82. T.177.M. 178.A.179.M.183.L.205.T.205.L.279.T.281.A. 281.T.285.M.315.L.368.T.369.M.369.
Oculi columbarum M.178.L.278.
Oculus.L.205.M.206.207.L.278.
Oculi tui.L.368.M.369.A.370.
Odor vnguentorum.L.38.T.42.L.208.M.209.
Odor.T.42.L.73.T.75.M.75.77.A.78.L.91.T.126 209.L.385. T.385.386. M.388.389. A.389. L. 400.T.403.404. A.406.
Odorem ſuum.T.126.A.132.
Odor veſtimentorum.L.194.211.T.211.M.212. 213.A.213.
Odor thuris.L.210.
Odor oris. M.388.
Oleum.L.32 36.M.46.431.
Oleum effuſum.L.32.36.T.41.M.46.
Omnes gemellis fœtibus.M.183. A.184.
Omnis armatura.T.191. M. 193.
Omnis armatura fortium.M.191.
Omnia prima vnguenta. L.219.
Omnia.L.400.M.406.L.412.
Omnem ſubſtantiam.L.432.M.435. A.436.
Omnia poma. T.404.
Omnia poma, noua & vetera, dilecte mi, ſeruaui tibi.M.405.410.
Omnia poma, noua & vetera.M.405. A.405.
Optimum. A.277.L.390.M.391.
Ordinauit. L.95.97.T.100.
Ordinauit in me charitatem.M.101.103. A.104.
Ordinata.L.309.M.311.312. L.331. T.332 A.335.
Os. L.185.
Oris.L.384.
Oſculetur me oſculo oris ſui.L.31.35.T.41. M. 44.A.53.446 M.455.
Oſculetur me. M.459.
Oſtende mihi. T.127.128.M.131.
Oſtium.M.244.T.253.M.254.258.259.L.440.T. 441.M.442.A.443. T.444.M.445.
Ouis.A.180.
Oues.L.318.M.319.

P.

Pacificus.L.343.A.346.M.446.L.447.448.T. 449.M.452.A.452.
Pacifici.L.448. T.449. M.451.
Pacem. T.444.449.
Pallium. L.260.
Palma.L.94.273.274.A.277.L.381. T.382. M. 383.384.A.384.T.385.M.387.
Palmæ. L.273.
Paradiſus.L.208.M.216.L.217.219.T.221.M. 222. 226.

Paradisus malorum Punicorum. L.220.
Pardi.L.201.T.203. M.203.204.
Paries. L.111.T.112.M.114.
Paries noster. M.114.
Paruulæ.T.135 M.137.
Paruula. T.437.M.439.
Parua.L.437.M.438
Pascas.L.34.M.52.A.54.
Pasce.M.64.65.
Pastores.L.40.58.T.61.M.65.A.69.L.73.
Pastor. A.54.
Pascitur.L.138. T.140.M.197.A.198.L.305
Pascatur.L.302.
Pascitur inter lilia.M.141.A.142.L.305.
Pascatur in hortis. M.304.
Pascuntur.T.196.M.196.
Pascuntur in liliis.M.197.
Paululum. L.148.T.148.M.149.150.151.A.152.
Pedes.L.246.T.246.L.351. M.352.
Pelles. L.34.
Pelles Salomonis.L.34.T.43.M.50.A.54.
Pendent ex ea.M.193.
Per capreas.M.108.L.153.M.154.
Per cancellos. L.109.
Per fenestras.L.111.T.112.
Per noctem.T.144 145.
Per noctes.M.145.
Per vicos. L. 147.
Per foramen.L.249.T.250.M.250.251.
Percusserunt me. M.261.
Perfecta.L 323.M.328.
Perfecta mea. T.326.M.328.329.
Persia.L.226. T.229.
Persia hortum. L.228.T.229.M.230.A.231.
Pessulum.L.248.249.M.254. T.257. M.258.259.
Pessulum ostij.T.257.M.308.
Petra.L.121.124.T.127.M.130.
Pharao.L.59.M.67.
Pigmentarij.L.156.M.158.159.T.283.
Piscinæ.L.367.368.T.369.370.A.370.
Piscinæ in Hesebon. L.368.T.368.
Plateæ.T.149.
Plenissima.L.280.
Plenæ hyacinthis. L.286.287.T.289.
Plenæ.L.288. T.289.
Pocula.L.357.358.T.359.
Poculum.T.414.M.414.
Poculum ex vino condito. T.414.A.415.
Poma.L.98.231.335.T.337.386. L.401.453.
Pomum. T.99.424.
Pomorum fructus.L.217.
Pomorum suorum.L.231.M.233.
Poma conuallium.L.335.T.337.M.338.339.
Pone.T.427.428.A.432.
Pone me vt signaculum.T.424. M.430.
Pone me vt signaculum super &c. M.429.
Pone me vt signaculum super cor tuum.M.429 430. 431.
Porta.L.367.368.T.369.M.369.370.
Porta filiæ multitudinis.L.367.
Portæ.T.403.404.
Post parietem.L.109.111.M.114.A.115.
Post te.M.48.
Post te curremus in odorem vnguentorum tuorum. L. 456.
Posuerunt me custodem. M.51.A.54.
Potandum. L. 390.
Prædicauerunt.M.329.
Prima vnguenta.L.219.M.222.
Prima. L.282.
Princeps.M.352.353.
Pro dilectione. L.432.T.433.M.435.
Pro fructu eius.T.449.
Pro. A. 452.
Probatissima.M.255.
Progreditur.L.330.M.333.T.420.
Propera.L.116.T.117.118.M.119.A.119.T.127.
Propter.L.161.
Propter timores nocturnos.L.162.T.163.164. M.165.A.166.
Propter filias Hierusalem.L.167. M.169. 171.
Propter quadrigas Aminadab.T.342.M.342.
Propugnacula.L.189.190.T.191.M.191.192.193. A.193. M.442. A.443.
Propugnacula argentea.T.441.M.446.
Prospiciens.L.109.M.115.
Protulit.L.120.
Pugnauerunt contra me.L.40.T.43.M.51.A.54.
Pulcherrima.L.55.58.T.61.L.265.299.
Pulchræ sunt genæ.L.56.59.T.62.M.68.
Pulcherrima mulierum. M.266.301.
Pulcherrima inter mulieres. M.64.
Pulchra vt Luna.T.332.M.333.421.
Pulchra.T.75.L.79.80.T.80.M.81.82. A.82. M. 87.T.177.L.309.T.310.M.311.312. A.313. M.333. L.379. T.379. M.379.380. A.380. L.381. M. 383.
Pulcher.L.83.85.T.86.M.87. L. 91.
Pulchri.L.351.T.351.M.353.
Pulchra es. M.199.L.308.M.311. 312.379.
Pulchræ. L.208.M.209.
Pulchriora.L.208. M.209.
Pulsans.T.243.L.248. M.258.
Puluis.T.157.M.157 158.
Puluis pigmentarij. M. 158.
Punicum.L.185.219.412. 413.
Punica. T.399. L.413.
Purpureus. L.167.168. T.168.
Purpura regis.L.374.375.T.377.M.377.378.
Purpura.L.375.376. T.376. M.377.378.
Putatio.L.120.122. T.125. M.128.129.
Puteus.L.208.222.223.T.224. M.224.225.
Puteus aquarum viuentium.A.217.M.224.225.

Q.

Quæ apparuerunt de Galaad.M.317.
Quæ ascenderunt. T. 319.
Quæ ascendit. A. 422.
Quæ.M.319.421.L.452.453.

Quæ eſt. L.419.
Quæ eſt iſta. M.329. L.419. M.420.421. A. 422.
Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto. M.420.
Quæ eſt iſta quæ progreditur. A.330.
Quæ fabricata ſunt manu artificis. M.356.
Quæ ſunt in porta. L.367. A.370.
Quæ reſpicit contra Damaſcum. M.373.
Quæ habet populos. M.451.
Quæ habitas. M.454. A.456.
Quæ habitas in hortis. M.454.
Quæſiui. L.144. T.144.145. M.145.146. T.148. 256. M.259. L.260.
Quæram. A.152.
Quæremus. L.300.
Quæremus eum tecum. M.300.301.
Quadrigæ. L.340.341. M.342.
Quadrigæ Aminadab. L.340.341.
Qualis eſt. L.265.
Qualis eſt dilectus ex dilecto. L.296.
Quam pulchræ. M.209.
Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis. M.353.
Quam pulchri ſunt. L.348.
Quam pulchri. L.350. M.353.
Quam pulchra. M.379.380. T.386.
Quam decora. M.379.380.
Quando alloquenda. L.436.
Quaſi coruus. L.274.
Quaſi aurora conſurgens. L.330.
Quaſi nihil deſpiciet eam. T.433. M.435. 436.
Quaſi pacem reperiens. L.443. T.444. M.445. 446. A.446. T.449.
Quaſi pacem. M.445. A.446.
Quaſi. L.443. M.446.
Quem deſideraueram. L.95. T.99.
Quem diligit. L.143. T.144. M.145.
Qui paſcitur. L.138. A.308.
Qui paſcitur inter lilia. M.307.
Qui cuſtodiunt fructus. M.451.
Quia caput meum plenum eſt rore. M.244.245
Quia amore langueo. M.264.
Quia ipſi me auolare fecerunt. M.315. A.316.
Quia fortis. T.427.
Quia fortis eſt vt mors dilectio. M.429.430. 431.
Quid videbis in Sulamite. L.347.
Quid. L.348.
Quid videbis. L.349. T.349.
Quid faciemus ſorori noſtræ. M.439.
Quid faciemus ſorori noſtræ in die qua alloquenda eſt? L.408.
Quis mihi det. L.407. M.410.
Quis mihi det te fratrem. M.410.
Quis mihi det te fratrem meum. M.410.416.
Quo abiit. L.298.299. T.300. M.301.
Quo abiit dilectus tuus. M.300.
Quo declinauit dilectus tuus. L.299.
Quo declinauit. M.300.301.
Quoad vſque velit. M.108.
Quod intrinſecus latet. L.175. T.177. L.185.

R.

Reclinatorium. L.167.168. M.169.
Reclinatorium aureum. T.168. M.169.170.
Recti. L.33.39. T.43. M.49.
Reginæ. M.47. A.207. L.323.324. T.325. M.326. 327.328.329.
Reginæ & concubinæ. M.329.
Reperiens. M.445.
Reſident iuxta fluenta. L.278.279.
Reſident iuxta fluenta pleniſsima. T.281.
Reſpicit. L.372.
Reſpicit contra Damaſcum. T.373. M.373.
Reſpondit. M.259.
Reuertere. T.140. M.142. L.344. T.345.346.
Reuertere, reuertere. L.344. A.346.
Reuertere vt intueamur te. L.344. T.346. A.346
Rex. L.33. M.49. L.70.73. T.75. M.76.77. A.104. 174. T.376.
Riuuli. L.278. T.281. A.281.
Riuuli aquarum. L.278.
Ros. L.241. T.243. M.245. A.245. T.275.
Rubicundus. L.91.268.269. T.270.
Ruminandum. L.389.390.

S.

Saliens. M.113. A.115.
Salomon. T.43. L.160.161. T.163. M.169. L.343. 447.448. T.449.
Sanir. L.200.201.202. T.203. M.203.204. A.204
Sapphiri. L.286.288. T.289.290. A.290.
Sedi. L.96. M.102. T.382.
Seruaui. T.403.404.
Seruaui tibi. T.403. M.405.406.
Sexaginta. L.160.161.162. T.163. M.164.165. L. 323.324. T.325. M.326.
Sexaginta fortes. L.162.163. A.166.
Si ignoras te. L.55.57.58. M.64. L.256.
Si. L.58.263.397.443.
Si inueneritis. M.264.
Si inueneritis dilectum meum. M.264.
Si dederit homo. T.433.
Si dederit homo omnem ſubſtantiam. T.433. M.435.
Si oſtium eſt. T.441. M.442.
Si floruerunt. L.397.
Sic dilectus meus inter filios. M.334.
Sic amica mea inter filias. M.334.
Sicut. L.56. M.183.322.
Sicut malus inter ligna ſiluarum. M.334.
Sicut lilium inter ſpinas. M.334.
Sicut lilium. L.92.
Sicut monilia. T.354. M.355.
Sicut elatæ palmarum. L.275.
Sicut malus. A.104.
Sicut columbæ. L.279.

Sicut

Sicut virgula.M.159.
Sicut areolæ.L.281.
Sicut greges tonsarum.M.183.
Sicut Ierusalem.L.309.M.311.312.
Sicut vitta coccinea. M.187.
Sicut grex caprarum.M.317.318.
Sicut turris Libani. L.372.
Sicut turris. M.192.L.372.M.374.445.446.A.446.
Sicut turris eburnea.L.363.M.364.365.
Sicut cortex mali.M.322.
Sicut odor thuris. M.213.
Sicut aceruus tritici.L.358. M.360.361.
Sicut piscinæ in Hesebon. M. 369.
Sicut purpura regis.L.375.376.T.376.M.377.
Sicut botri vineæ.L.385.T.385.M.386.A.389.
Sicut botri. T.386.
Sicut malorum.T.385.M.388.389. A.389.
Sicut vinum optimum.A.389.T.391.M.392.393
Sicut vinum.L.389. T.391.
Sicut infernus. M.431.
Sicut infernus æmulatio. T.428. A.432.
Signatus.L.214.T.214.M.215.216.217.A.217.L.223.
Signaculum.L.425.426.T.428.M.429.430.
Siluæ.L.96.T.99.
Similis est. L.109. M.114.
Similis capreæ.L.111.T.112.A.115.T.140.A.142.
Sion.M.329.
Sol.M.51.L.331.T.332. M.333. A.335.
Sonet vox.L.121.124.T.128.M.131.
Soror mea. L. 205.M.216.L.240.T.243.
Soror.M.206.T.214.L.235.241.T.243.244.A.245 T.303.L.408.M.438.
Soror mea sponsa. M.226.L.408.
Soror nostra parua est.L.408.T.437.
Soror nostra.T.437.M.438.
Species eius. L.291.
Species eius vt Libani.L.291.T.293.
Species.T.293.A.294.
Speciosa. L.121.T.126.
Speciosa mea. M.130.
Spinæ.L.91.92.T.92.M.93. T.99.
Sponsa.M.203.206.T.214.M.216.L.235.408.
Sponsa mea.L.205.
Stat.L.109.111. T.112. M.114.
Statura.L.380.381.T.382.383.M.383.A.384.L.384.
Statura tua.L.380.T.382.
Statura tua assimilata est palmæ. M.383.
Sterilis.L.180.181.T.182.A.184.L.185.
Sterilis non est in eis.M.320.
Stillauerunt.T.253.254. M.255. T.257.
Stipate.L.95.
Stipate me malis.L.98.T.100.M.101.102.103.A.104.
Suauissimum .L.296.A.298.
Suauis.L.308.309.T.310.M.311.312.A.313.
Sub vmbra. L.95.96.97. T.99.100. M.101.102.
Sub capite.L.95.M.416.A.417.
Sub capite meo.M.416.
Sub lingua.L.210.211.M.213.
Sub. T.416.
Sub arbore. L.423.M.424.
Sub arbore malo. T.424.A.425.
Sub arbore malo suscitaui te.M.424.429.
Substantia.M.435.
Sugentem.L.408.T.409.M.410. A.411.
Sugentem vbera matris meæ.M.410.
Sulamitis.L.343. T.345. L.347.
Super montes Bether.T.141.A.142.M.198.
Super montes. A.460.
Super femur. L.160.162.T.164.M.164.165.A.166.
Super montes aromatum.L.194.T.458.M.458.A. 460.
Super vinum. T.276.
Super.L.278.280.
Super eam.M.446.
Super riuulos aquarum.L.279.
Super dilectum.T.420.M.421.
Super dilectum suum.M.421. A.422.
Super cor.T.427.428.M.430.
Super brachium.T.427.428.M.430. A.432.
Super brachium tuum. M.430.
Surge. L.116. T.117.118. M.118.119.A.119. L.121.123.T.126.127.M.130. A.131.132. M.226. L.226. T.228. M.399.
Surge amica. T.126.M.130.
Surgam & circuibo.L.147.T.149.
Surgam. T.149.
Surgamus. M. 399.
Surge Aquilo.M.225.L.228. M.230. A.231.
Surrexi,vt aperirem dilecto meo.M.251.
Surrexi. T.253.256.
Suscitare.T.106.
Suscitaui.T.424.A.425.
Suscitaui te.L.423.
Suus.L.73.74.M.77.
Suorum. M.233.

T.

Tabernacula. L.34.
Tabernacula Cedar.T.43.M.50.A.54.
Tabernacula pastorum. L.73.
Tabernaculum. A.180.
Tabulis. L.440.T.441.A.443.
Tabulis cedrinis.L.440.T.441.M.442.A.443.
Talis-L.295.
Talis est dilectus meus.L.296.408.
Tecum.L.300.
Tempus putationis.L.120.M.128.129.A.132.
Tenui.M.151.
Tenui eum.M.151.A.152. L. 412.
Tenentes gladios.L.160.162. T.164. M.164.165.A.166.
Terra.L.120.122.M.128.
Terribilis.L.309.T.311. M.311.312.313.333. 334.
Terribilis vt castrorum acies ordinata. M.311.312.313.T.332.

Thus.L.155.156.T.156.157.M.158.159. L.194. 195. T.196.M.198. T.202. M. 203. L. 210. T.211. M. 212.A.213. L.219.
Tibi.T.398.
Tigna.L.84.86.T.87. M.87.88. A.89.
Tigna cedrina.M.88. A.89.
Tigna domorum.M.88.
Timores nocturni.M.164.
Tonsæ.L.180.T.182.L.318.
Tornatiles.L.287.T.289.L.297.A.298.
Tornatiles aureæ. T.288.289.
Tornatilis.L.357.T.358.M.359.A.362.
Tota pulchra.T.199.M.199.A.199.200. L.201. T. 202.
Totus desiderabilis. L.295. A.298.
Totus.L.296.
Tradidit.L.447.T.449.M.451.A.452.
Tradidit eam custodibus. M.451.
Trahe me.L.32.37.T.42.M.47.48.A.53.L.456.
Transiit.L.120. M.128.A.132.
Transierat. T.257. M.258.259.
Transiliens.M.113.
Triticum.L.358.T.358. M.359.
Tu pulcher.M.87.88.
Tulerunt.L.260.
Tunica.L.246.T.246.
Turris Dauid.A.180.L.189.T.191.M.191.192.193
Turris.L.189.190.M.191.192.A.193.L.281.T.364 M.365.366. L. 371. 372. T.373. L. 443. 444. T. 444.M.445.446.
Turris eburnea.L.363.T.364.M.365.
Turris Libani. T.373. M.373.
Turtur. L.56.60.T.62.M.68.A.69. L.120.122. M.129.
Turtures. T.63. L.121.
Tuus. M.359.360.
Tua. L.384.
Tui pacifici. T. 449.

V.

Vadam ad montem.L.194.195.T.196. M.198.
Vagari.L 34.40.M.52. A.54.
Vagari incipiam.L.35.
Vallatus.L.357.359.M.361.
Vallatus liliis.L.358.M.359.360.361.
Vbera tua.L.31.35.36.M.49.A.53.L.385.M.386. 387.
Vbera tua botris.M.383.
Vbera meliora. L.36.T.41.
Vbera mea.L.397.398.T.398.444. M.445.A. 446.
Vbera.T.41.M.46.L.71.M.78.178. A.180. L. 193. 194.T.196. M.196. 197. A.198. L.207. 208. T. 208.M.209.T.276.L.362.363. M.365. 366. L. 381.T.382.M.383.A.384.L.384.385.T.385.386 M.386.388.A.389.L.398. T.398.399. A.400. M. 410. A.411. T.437. M.439. 439. L. 444. M. 445.446.
Vbera mea sicut turris.L.281.M.445.
Vbera nō habet.L.436.437.T.437.M.438.A.439
Vbera matris. T.409. A.411.
Vbi cubes, vbi pascas. M.64. A.69.
Veni.L.117.T.118. M. 118.119. T.126. 127. M.128. 130.A.131.L.201.M.203. L. 227. 228. M. 230. T. 232.L.234.M.236.395.
Veni de Libano.A.200.T.203.M.203.A.204.
Veni coronaberis. L.200.
Veni Auster. L.226.228.M.230.
Veni in hortum. L.232.
Veni in hortum meum.M.237.238.
Veniat. M. 233.
Veniat dilectus meus in hortum suum.M.236.
Veni dilecte mi,egrediamur. T.393.
Veni dilecte mi. M.396.405.
Venter. A.248. L.249.M.251.L.286.288. T.289. 290.A.290.L.358.T.358.359.M.359.360.361.
Venter eius eburneus.L.249.288. T.290.
Venter eius.T.289.
Venter meus intremuit. M.250.251.
Venter meus. M. 251.
Venter tuus sicut &c.M.361.
Venter tuus sicut aceruus tritici.M.360.
Venter tuus. A. 362.
Vermiculatæ argento.L.57.61.T.63.
Vertex Sanir. M.204.
Vestigia.L.55.
Vestigia gregum. L. 58.
Vestimenta.L.208.T.208.209.L.211.T.212.
Vetera.T.404.M.406.
Vici. T.149.
Viderunt eam.L.323.M.329.
Viderunt.L.323.M.329.
Viderunt eam filiæ Sion.A.330.
Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt.M.329.
Viderem.T.337.
Videbis.L.347.348.
Videamus si floruit vinea. M.399.
Videamus si floruit.L.397.
Videamus.T.398.M.399.
Vigiles.T.149.M.149. 150.262.
Vigilat.L.240.T.242.A.245.
Villæ.L.397.
Vincta canalibus.L.374.376.
Vincta.L.375.M.377.
Vinea.T.43.M.51.L.122.123.M.129. 130. A. 132. T. 337.L. ... M.386.L.397.M.399.L.448.T.449 450.M.450.451. A.452.
Vineam non custodiui.M.51.A.54.
Vineæ Engaddi.T.75.M.76.78.A.78.
Vineæ.L.120.123.M.136.338.L.400.
Vineæ florentes. L.123.T.126.M.129. T.136. M. 136.A.138.T.337.L.400.
Vinea nostra.L.133.135.M.136.
Vinea mea.M.451.
Vinea mea coram me est.L.447.448. A.449. A. 452.
Vinea fuit.M.451.
Vinea fuit pacifico.T.449.M.451.
Vinea fuit pacifico in ea quæ habét populos. M.450.

Vinum

Vinum. L.32.36.T.41.M.49.T.100.L.208.M.209.L.235.T.236.M.236.237.238.239.A.239.L.390.M.391.L.413.T.414.A.415.T.449.
Vinum optimum L.390.T.390.
Vino condito. L.412.
Violata est genitrix.T.424.
Violata est genitrix tua. M.425.
Violata. A.425.
Vir.L.447.T.449.M.451.
Vir affert pro fructu eius mille argenteos.L.448.M.450.451.
Vir affert.A.452.
Virgula fumi.L.156.T.156.M.158.159.
Virgula.L.156.T.157.
Vitta.A.180.L.184.185.T.187.M.187.188.A.188.T.320.
Vitta coccinea.M.187.188.T.320.
Viuentes.L.223.M.224.226.
Vmbilicus.L.357.358.T.358.359.M.359.A.362.
Vmbilicus tuus.L.357.M.360.
Vmbilicus tuus crater tornatilis.M.360.
Vmbra.L.96.97.T.99.M.101.102.A.104.T.140.382.
Vmbræ.M.142.T.196.M.197.A.198.
Vnguentum effusum. L.37.
Vnguentum.M.46.
Vnguenta optima.A.53.
Vnguenta.L.73.208.T.208.M.210.A.217.L.219.M.222.
Vniuersi pulueris pigmentarij.T.157.M.159.
Vniuersa ligna Libani.L.220.M.222.
Vniuscuiusque ensis.L.160.T.164.M.164.165.A.166.
Vnus oculorum.L.205.T.205.M.206.207.A.207.
Vnus crinis.T.205.M.206.207.A.207.
Vnum.T.205.
Vna.L.323.324.M.328.329.A.330.M.353.
Vna est columba mea.T.326.M.328.
Vna est matris suæ.T.326.
Vna est.M.328.329.A.330.
Vocaui,& non respondit mihi.T.257.
Vocaui.M.259.L.260.
Vox Dilecti.L.110.M.112.L.240.T.242.M.244.311.
Vox.M.112.L.124.T.127.128.A.132.M.243.T.453.
Vox turturis.L.120.122.T.125.M.129.A.132.
Vox dulcis.T.127.M.131.
Vox dilecti mei pulsantis.T.242.A.245.
Vt comedat fructum pomorum suorum. L.232.M.233.
Vt inueniam. L.408.
Vt locutus.L.256.
Vt viderem. T.336.M.339.
Vt viderem poma conuallium.M.338.
Vt nuntietis ei. M.264.
Vt intueamur te.L.344.
Vt.L.291.302.331.344.M.345.
Vt Libani.T.293.
Vt Carmelus.L.375.376.T.376.377.
Vt pascatur.L.302.
Vt pascatur in hortis.M.304.
Vt castrorum acies.M.311.
Vt castrorum acies ordinata.L.309.M.313.333.334.
Vt castrorum.L.331.
Vt Luna.M.333.A.334.335.
Vt Sol. M.334.A.335.
Vt mors dilectio.T.427.M.435.
Vt signaculum.T.427.428.M.430.A.432.
Vt signaculum super cor.M.430.A.432.
Vt signaculum super brachium. M.430.
Vt signaculum super brachium tuum.M.429.430.431.
Vt inueniam te foris.M.410.411.
Vulnerasti.L.205.M.207.A.207.
Vulnerasti cor. T.205.M.206.207.
Vulnerauerunt.L.260.
Vulnerauerunt me.M.262.
Vulpes.L.133.134.135.M.136.137.
Vulpes paruulas.L.133.T.135.136.M.136.137.A.138.

Errata.

Folio.3.lin.17.damnarinè. corr.*damnatinè.* 4. *20.* in marg. & *14.* corr. *v.14.* 6. *30.aliquando,* corr.*aliquandiu.* 11. 4. *praferent.* corr. *praferens.* 31. 23. *amoris tui.* corr.*amores tui.* 25. *cogitationem.*corr. *cogitationum.* 47 *in* marg. *Gala.56.*corr.*Gala.6.* 49. 17. in marg.*Sic cor.* corr.*Sed cor.* 50. 4. *Quid.* corr. *Quis.* 19. *dele,*cum. 51. 8. id corr.*hac.* 56. 4. *aßimulaui.* corr.*aßimilaui.* 68. 4. *qua sit.* corr. *qua sis.* 72. 11. *quam,* corr. *quem.*

Catera, si qua praterea occurrerint, beneuolus & eruditus Lector facilè per se corriget.

ÖSTERREICHISCHE
NATIONALBIBLIOTHEK
ÖNB
+Z150911109

Digitized by Google

Fr. Hollnsteiner
Buchbinder
im rothen Haus
IN WIEN.

Digitized by Google